

Qaraaka Uva Tivatora

**The New Testament
North Tairora
of Papua New Guinea**

**Nupela Testamen long tokples
Tairora long Niugini**

Qaraaka Uva Tivatora

The New Testament

North Tairora
of Papua New Guinea
[tbg]

Translation by Wycliffe Bible Translators

© 2009, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Print publication, © 1979, 1994, 2005, 2008, 2009 by
Bible League International

Web version

© 2015, Wycliffe Bible Translators, Inc.

<http://www.Wycliffe.org>

<http://pngscriptures.org>

<http://www.ScriptureEarth.org>

Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works)

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0>

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Tok Orait

Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok orait na lo bilong Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works license. Em i tok olsem **yu ken givim kopi long narepela manmeri.** Yu ken wokim kopi na givim long husat i laikim. Tasol, yu mas tok klia dispela samting i kam long <http://tokplesbaibel.org>. Yu no ken kisim mani na salim dispela. **Yu mas givim nating.** Na tu, **yu no ken senisim Tok.**

Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela buk i stap long dispela sait i gat tok orait long usim wantaim dispela samting tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas askim husat i papa bilong copyright long dispela ol piksa.

Sapos yu laik stretim samting i no orait long dispela tok orait, stretim tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela tok ples, yu ken **askim mipela.**

Olgeta tok orait na lo long tok ples English i stap long

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0>

Sapos yu gat askim long dispela, **plis askim mipela.**

Qaraaka Uva Tivatora

Matiu.	Mat	1011
Maaki	Maa	1104
Ruki	Ruk	1163
Ioni	Ion	1258
Kaiqa Varora	KV	1322
Romeni	Rom	1407
1 Korinti	1Kor	1448
2 Korinti	2Kor	1490
Karesia	Kar	1516
Epesaasi	Epe	1531
Piripai	Prp	1544
Korosi	Kor	1554
1 Tesaronaika	1Tes	1564
2 Tesaronaika	2Tes	1573
1 Timoti	1Tim	1578
2 Timoti	2Tim	1590
Taitaasi	Tai	1598
Pirimoni	Prm	1603
Hipuru	Hip	1606
Iemi	Iem	1638
1 Pitaa	1Pit	1649
2 Pitaa	2Pit	1661
1 Ioni	1Ion	1668
2 Ioni	2Ion	1678
3 Ioni	3Ion	1680
Iuti	Iuti	1682
Qoqaiqama Kora	QK	1686
Uva okara		1730

MATIU

Matiuva Ihuva nurara tura

Ihu Karaitira anku
(Ruki 3:23-38)

1 ¹Ihu Karaitira anku maantima vaura:
Eparahaamivavata Devitivavata vitanta vira kaivaqaukatantama
vaura.

²Eparahaamiva Aisaakira qova vauvaro
Aisaakiva Iekopira qova vauvaro
Iekopiva Iutaara vira qata vakaara qova vauvaro

³Iutaava Peresika Saraaka qova vauvaro vitanta nova Temaava
vaura.

Peresiva Hesaronira qova vauvaro
Hesaroniva Raamira qova vauvaro
⁴Raamiva Aminadaapira qova vauvaro
Aminadaapiva Nasonira qova vauvaro

⁵Saramoniva Boasira qova vaura. Boasira vira nova Rehaapiva
vaura.

Boasiva Obetira qova vaura. Obetira vira nova Rutiva vaura.
Obetiva Iesira qova vauvaro

⁶Iesiva King Devitira qova vauvaro Devitiva Soromonura qova
vaura. Soromonura nova tota Uraiaara naatavano vaura.

⁷Soromonuva Rehoboamura qova vauvaro
Rehoboamuva Abiaara qova vauvaro
Abiaava Asaara qova vauvaro

⁸Asaava Jehosafaatira qova vauvaro
Jehosafaativa Jehoraamura qova vauvaro
Jehoraamuva Usiaara qova vauvaro

⁹Usiaava Jotaamura qova vauvaro

Jotaamuva Ahaasira qova vauvaro
 Ahaasiva Heskiaara qova vauvaro
¹⁰Heskiaava Manasera qova vauvaro
 Manaseva Emonira qova vauvaro
 Emoniva Josaiara qova vauvaro

¹¹Josaiava Jehoiakiniravata vira qatanavuvata qova vaura.

Vi entara vo vatanaaka ekaa Isareri vatanaaka rarauke ntita vare Babironini vuru kora.

¹²Jehoiakiniva Seatielira qova vauvaro

Seatieliva Serubabelira qova vauvaro

¹³Serubabeliva Abiutira qova vauvaro

Abiutiva Eliakimira qova vauvaro

Eliakimiva Asora qova vauvaro

¹⁴Asova Sadokira qova vauvaro

Sadokiva Akimira qova vauvaro

Akimiva Eliutira qova vauvaro

¹⁵Eliutiva Eleasaara qova vauvaro

Eleasaava Mataanira qova vauvaro

Mataaniva Iekopira qova vauvaro

¹⁶Iekopiva Iohepira qova vauvaro

Iohepira Mariara vira vaativano vaura.

Mariava Ihura vatatora. Tenavu Ihurara *Mesaiaarave* tunara.

„*Karaitirave, Mesaiaave, Kotiva atitai vaintirave*, vohaa qaramakero vai uvara.”

¹⁷Ihu Karaitira anku vaireva Eparahaamiraqaahairo Devitiraqaa vira kaivaqaukavara anku 14navu vaura. Devitiraqaahairo vatuka vo Babironini rarauke ntita vare vuru ko entaraqaa vira kaivaqaukavara anku 14navu vaura. Babironini rarauke ntita vare vuru koraqaahairo Karaitiva qovaraigu entaraqaa vira kaivaqaukavara anku 14navu vaura.

Iohepiva tavovaro Mariava vainti taiqama vura

¹⁸Ihu Karaitira vatato okarava maantimama vairo: Vira nora Mariara Iohepira qaqi vaiririqama amitovaro kia vikantiro nuvaka Mariava tavovaro Kotira Maraqravano vira vainti taiqama kora. ¹⁹Viva vainti taiqama viro vauvaro vira vaativano Iohepiva koqe vaiintivano vaiharora tiro, viva tiharo, Te vaiinti nahenti nivuqaa Mariara atitaariraro viva kaurira haika varaantorave. Kaiqe te vira evaara atitaariraro vuarire, tiro.

²⁰Iohepiva naiqai mintima kero iriro, vaiteharo taira tave vauvaro Noravano atitova *enseli* vovano qovarama viro tiharo, Devitira maaquo, Iohepio, kia qeteharama Mariara varaane. Kotira Maraqravanoma vira vainti taiqama kaivo.

²¹Ai naatavano qorainti vainti voru vatatairara are vira autu reharama Ihurave tiane. Ihuva vaiinti nahenti kahaqama nimitewaro vika qora kaiqa vare uvara nunka nimitewaro vika kuvantu nimitaainarara tira, are vira autu rehara Ihurave tiane, tiro.

²²Haaru Noravano nai paropeti vaiinti noqihairo tivato uvava vivauma variarire tiro, *enselivano* qovarama viro minti tura. Haaru Kotira uva qoqaiqamake vauva, paropeti vaiintivano mintima tiro:

²³Naantiara kia vaiinti vataakero nina nahentiva vainti taiqama viro vainti vatataarove. Vika virara Imanuerivave tivarave, tura. (*Ais 7:14*) *Imanuerira* autu okara vaireva, *Kotiva tinavu hampata vairave*, tura.

²⁴Iohepiva vaitoraqihairo himpiro viva Noravano atito *enseliva* tu uvara iriro viva tunte iro, Mariara qaqi varatora.

²⁵Iohepiva Mariara qaqi varatero vaiharo viva kia vikantiro niraitiro vauvaro, Mariava qaqi variqi viro, voru qorainti vainti vatatovaro Iohepiva vira autu reharo, Ihurave, tura.

Vo okara vo okara tave vau vaiintinavuka Ihura oru tavora

2 ¹King Herotiva raqiki vau entara Mariava Betarihemini Iutia vataqaa vaiharo Ihura vatatora. Viva vira vatatero vaumanta opu makauqaa ampeqamakeha tave vau vaiintinavuka vevaihai kuari avu urinaihainaaka Ieruharemini ururora.

²Vinavuka Ieruharemini urure mini vauka ireha tiha, Vainti vo, Iutaa vatanaakaqaa raqikiaina vaintira tantoe vatataivaro vaivo? Tenavu kuari avu urinaini vaiha vira vaahokura tavauro. Tenavu vi vaintira autu tuaherarera ururaukave, ti.

³Vinavuka minti tuvaro King Herotiva vi uvara iriro, rantuqama viro airi avu aato uti vaura. Ekaa Ieruharemini vaukavata vi uvara iri vikavata airi avu aato utiha vauvaro ⁴Herotiva Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, maara okara ti vau vaiintinavukavata, naaromanta vika ani ruvaaqumavi vauvaro viva vika irero tiharo, Taraqive vira nova *Mesaiaara* vatataaina vatukava vaivo? tiro.

⁵Herotiva minti tumanta vika tiha, Betarihemini Iutia vataqaave. Haaru paropeti vovano maa uvara qara ntuvatero tiharo,

⁶Betarihemi vatukao, Are Iutia vataini variaravave. Vaiinti nahenti ariara kia qumina vatukave tivarave.

Ariqihairo Nora Vaiintivano qovarama vuainarara ti, vaiinti nahenti ariara nora autu vataa vatukavema tivarave.

Ariqihairo avuhainaa vaiinti vovano qovarama viro, viva Kotira vaiinti nahenti Isareri vatanaakaqaa koqema kero raqikiqiro vuanarove, turave. (*Maika 5:2*)

Haaru paropeti vaiintivano minti turara ti, tenavu tiha, Naantiara vi vaintira Betariheminima vatataarove turo, ti.

⁷Vika minti tuvaro Herotiva evaara vo okara vo okara tave vau vaiintinavuka naaramakero vinavukara tiharo, Tairentae vi vaahoqurava govarama vivo? tiro.

⁸Minti tumanta vinavuka vira tiva amuvaro iriro, viva vinavuka Betarihemini nititero tiharo, Nenavu vaaqikomake vi vaintira rantareka vuate. Nenavu vira rantake tavema vaakama tivata viri tiva timiqe tevata oru vi vaintira autu tuahera amitaare, tiro.

⁹Herotiva minti tumanta vinavuka Herotira mini ke, oru vi vauvaro vinavuka kuari avu urinaini vaiha tavo vaahoqurava avuni viva naane oru viro vainti viva vauraqaa oru ravaaqavu viro vaura.

¹⁰Vaahoqura viva viraqaa vaumanta vinavuka vaahoqura vira tave voqamake quahe vaura. ¹¹Vinavuka naavuqi oriqete tavovaro vi vaintiruva nai nora Mariakantiro vaumanta vinavuka tavema vatakanta tori kauru aravi vaiha vira autu tuahereha vira quahama amitora. Vinavuka vira quahama amitema viraqaahai vinavuka *kori* oriqohai aututo haikarave, koqe mura unta vuaina haikarave, koqe *ueri* vahaverave, vi haikara vi haikara utaqihai urequke amitora.

¹²Vi haikara urequke amite, mini vira hampata varike vaite vauvaro Kotiva tairakaa vinavuka tiva nimiro tiharo, Kia nenavu Herotira vuru tiva amiate, tumanta vinavuka himpi vo aaraqaa ururante nái maaqaini vurama.

Ihura vite ruqemake Isipini vurama

¹³Vinavuka vuvaro Iohepiva vaite vauvaro Noravano atitova *enseli* vovano govarama viro tairakaa vira tiva amiro tiharo, Himpira nena naatavata vaintivata ntita varera Isipi vataini aiqututera vuane. Mini oru viraqae te naantiara vo uva ai tiva amiare. Herotiva ai vainti rantakero arukareva auti vaivo, tiro.

¹⁴Minti tuvaro Iohepiva himpiro entaqiraara nai vaintivata nai naatavata ntita varero Iutia mini kero Isipini vura.

¹⁵Mini oru variqiro vi vauvaro Herotiva qutu vura. Herotiva qutu vuvaro viraqaahairo haaru paropetivano tu uvava vivau vaura. Haaru viva Kotiva mintima tivo tiro: *Te Isipihai tenta Maaqu aaraariraro viva anianarove*, tura.

(Hos 11:1)

Herotiva tumanta airi vainti aru taiqakora

¹⁶Herotiva vaiharo tavomanta kuari avu urinaihainaaka vira uva raqake kia tiva amiraiti vuvaro vira kaara vira voqamakero arara itovaro vaiharo oru vokuka nititero tiharo, Ekaa qorainti vainti taara ihi varaakave, naati vainti kia taara ihi varaakave, Betarihemini variakavata, Betarihemini vira tataaqa variakavata, vika aru taiqa kaate, tiro. Viva vaahoquravano govairaiqu entara kuari avu urinaihainaaka tiva amu uvara iriharo naati

vainti taara ihi varaakavata, kia taara ihi varaakavata, aru taiqa kaate tura. ¹⁷Vika aru taiqa kaate tuvaro haaru paropeti vaiinti Jeremaiaara noqihairo tu uvava vivauma vaura. Vi uvava mintima tiro:

¹⁸Rama vatukaihairo noraiqaakero iqi rate vaina uvara vaiinti nahenti irivarave.

Tinavu taatova Reseriva nai naintivarara iqi rate vairaro vira naintivara kia qaiqaavata vairara ti, vokika vira muntuka kia ho kukuqama amitaivaro viva noraiqaakero iqi rate varianarove, tura.

(Jer 31:15)

Isipihai orurante anura

¹⁹Herotiva variro vuru qutu vuvaro Iohepiva Isipini vauvaro Noravano atitova *enseli* viva qaiqaa qovarama viro Iohepira tairakaa ²⁰tiva amiro tiharo, Himpira nena vaintivata, vira noravata, ntita varera Isareri vata Iutia vataini anirantera vuane. Ai vainti arukareka iaka qutuma vuavo, tiro.

²¹Minti tuvaro Iohepiva himpiro vaintivata, vira noravata, ntita varero Isarerini vireva viro.

²²Viva mini viharo iruvaro Akelausiva nai qora Herotira vatuka varero Iutiaqaa raqiki vauvaro Iohepiva vira aatu qetakero Iutiaini oru variarorave tiro. Minti tuvaro Kotiva tairakaa qaiqaa Iohepira tiva amuvaro viva kia Iutiaini viraitiro, qaqirakero ²³Karirini viro vatuka vo, Nasaretini nai naata vainti vataakero mini oru vaura.

Nasaretini oru vauvaro haaru Kotiva nai paropeti vaiintinavu noqihairo tu uvava vivauma vaura. Vi uvava Ihurara mintima tiro: *Vaiinti nahenti virara Nasaretihaanaa vaiintive tivarave*, tura.

Ioniva namari nimi vauva tivato uvara

(Maaki 1:2-8; Ruki 3:1-18; Ioni 1:19-28)

3 ¹Vi entara Ioniva namari nimi vau vaiintiva anirero Iutiaini qumina vata kanta vaiharo vaiinti nahenti tiva nimitiro tiharo, ²Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiaina entava aumantoma vaimantara ti, ne nenta vaaqu kaiqa vare vaira qaqira kaate, tiro. Ioniva minti tura.

³Haaru Ioniva kia vau entara Aisaiaava paropeti vaiintivano vaiharo vi vaiintiva qovarama vuanarove tura. Aisaiaava Ionirara mintima tianarove turave:

Viva qumina vataini vaiharo naveraitiharo, Noravano vuaina aarara qerama amitema vira aara avuqavuqama amitaivaro viva vivauma ho vuarire tianarove, tura.

(Ais 40:3)

„Aisaiaava haaru qumina vaka vi uvara tiva tovaro Ioniva anirero vi uvara tivatontema kero viharo vi uvara vaiinti nahenti tiva nimitiro vurama.”

⁴Ionira utavaaqavano vaireva *kameri* quara kauki varakero aututo utavaaqava vauvaro viva *reti* naaquentavata tavaarana rumpatora. [Viva kia karavata utukero naraitiro,] viva korikavata, vaunkakavano namari nkurutoravata, vi kararaqai neharo vaura.

⁵Ioniva uva tiva nimi vaumanta vaiinti nahenti Ieruharemihaive, ekaa Iutiahaive, Iotani Namari hini hini mantaraihaive, vika hihai hihai ani ruvaaqumavi vaiha ⁶vika náí qora kaiqa varora tiva qovaraiqamake vauvaro Ioniva Iotani Namariqi vaiharo vika namari nimi vaura.

⁷Ioniva vika namari nimi vaiharo tavomanta Parasi vaiintinavuvata, Satiusi vaiintinavuvata, namari varareka viva unaini anuvaro viva vikara tiharo, Ne *uqahi/quaiha* vaintima variavo. Kotiva vaiinti nahenti ntaihareva auti vaivaro tavave niara nivata ntaihaantorave ne aiqutute kantama vuata timantae ne maini te unanaini aniavo?

⁸Ne quqaa qora kaiqa qaqira kareka auti vaivera, vate maaqaahai koqe kaiqaqai varaqi vuata. ⁹Ne nenta auta ntiha tiha, Eparahaamiva tinavu kaivaqavave, tinavu qovave, vaimantara ti, tenavu homa vauro tivorave. Kotiva mintiataa irera, viva homa ni qaqira kero maa orinavuraqihairo Eparahaamira naintivara vara qovaraiqama kaanarove. ¹⁰Kotiva katari tuqireva rori katari tuqaqi qerama taivo. Kia koqe tava iraina katarira viva teqaqama kero ihaqi aqu kairaro ita vuanarove, tiro.

¹¹Ne qora aara qaqirake koqe aara vireka auti variamanta te ni qumina namarima aqu nimite vauro. Ti naantiaraini aniarirava ne namari varaantema kero, Kotira Maraquina ni nimiro, iha itaainara voqaara viravata ni nimianarove. Viva Noravano ti haatara kaariravama anianarove. Te qumina vaiinti vaihara ti, te vira aiquni nonkutaainara kia ho vara vuruvi amitararave.

¹²Viva nai havore kauquqi tota varero raisi voqaara *riruruma/rirarima* kareva orurero *riruruma/rirarima* kero auru nai havoreqohairo vaqita varero vuru nai naavuqi vatero, viraqaahairo qumina rapa vaqita varero vuru kia qimpa vuaina iharaqai aqukairaro ita vuanarove, tiro. Ioniva vi uvura turama.

Ioniva Ihura namari amura
(*Maaki 1:9-11; Ruki 3:21-22*)

¹³Ioniva namari nimi vauvaro vi entara Ihuva Karirihairo anintero Ioniva namari timiarire tiro, Iotani Namariqi Ioniva vaunaini otuntora. ¹⁴Viva mini otuntovaro Ioniva Ihurara tiharo, Aqao, are namari ti timiataara vaivarama are tiriara namari ti timiane ti variarao, tiro.

¹⁵Ioniva minti tuvaro Ihuva Ionira nai tiva amiro tiharo, Vate homa ti qaqi kairaqe te ai namari varaare. Tetanta mintihama Kotiva titantara mintiate tina kaiqara ho varaainarave, tiro. Ihuva minti tuvaro Ioniva eo tivakero Ihura namari amura.

¹⁶Namari vira amuvaro Ihuva namariqihairo qaqini vaarintovaro vaakama naaruvavano qantua vuvaro Ioniva tavovaro Kotira MaraQuravano mirura voqaara tuviro Ihuraqaa tuvuntovaro ¹⁷naaruvaihairo uvavano tiharo, Maa ti Maaquve. Ti muntukavano virarama vaivo. Te virara quahehama vauro, tiro. Tura.

Sataaniva Ihura avateharo tavora

(Maaki 1:12-13; Ruki 4:1-13)

4 ¹Ihuva namari varovaro Sataaniva vira avateharo irama amitaarire tiro, Kotira MaraQuravano Ihura vita varero kia vaiintivanovata vaunaini qumina vata kanta vuru kora. ²Vuru kovaro Ihuva mini vaiharo 40 entanavu variqiro viharo kia karavata naraitiro, qaqi narara vaura.

³Ihuva 40 entanavuara narara vauvaro Sataaniva anirero virara tiharo, Are quqaa Kotira Maaquvano vairera, maa orinavurara tiraro mpareti kuqu virara naane, tiro.

⁴Minti tuvaro Ihuva nai tiva amiro tiharo, Aqao, Kotira vukuqi mintima gara ntuva tova tiharo,

Vaiintivano nai kara naainararaqai noraiqaakero iriqiro virava kia ho qaqi variqiro vuanarove. Viva ekaa Kotira noqihairo tina uvava iriqiro viharo homa qaqi variqiro vuanarove, turave, tiro. (Lo 8:3)

⁵Ihuva minti tuvaro Sataaniva vira vita varero Kotira vatuka Ieruharemini Kotira Naavu qiata maariraqaa vuru kero vira viraqaa vara himpimatero ⁶tiharo, Are quqaa Kotira Maaquvano vairera, maaqaahaira mia vatakanta aquvuane. Kotira vukuqi mintima gara ntuva tova tiharo,

Kotiva ariarao tiro, viva tiramanta enseli vika ariqaa koqemake raqikivarave, turave. Are nena aiku orikaa ruteqa kerorave ti, enseli vika ná kauquqohai ai tuataqi vivarave turave, tiro. (Ihi 91:11-12)

⁷Sataaniva minti tuvaro Ihuva nai tiva amiro tiharo, Aqao, Kotira vukuqi uva vo gara ntuva tova mintima tivo: *Noravano ai Variqavano vairara tira, kia vira avataane, turave, tiro.* (Lo 6:16)

⁸Ihuva minti tuvaro Sataaniva vira vita varero aiqina noraqaa vuru kero ekaa avuhainaa vaiintinavu raqiki vau vata maataravata, vi vata maataraqaa kempuka haikaqohai aututo haikaravata umiqero tiharo, ⁹Are vataini tori kauru aravira ti hutuqai tuahera timitairera, te ekaa maa vi haikara aima amirarave, tiro.

¹⁰Minti tuvaro Ihuva nai tiva amiro tiharo, Aqao, Sataanio, niaraini vuane, Kotira vukuqi gara ntuva tova mintima tivo:

Noravano ai Variqavano vairara tira, are viraqai kaiqa vara amiteharama vira autuqai tuaheraqira vuane, turave, tiro. (Lo 6:13)

¹¹Ihuva minti tuvaro Sataaniva vira mini kero vumanta *enseli* vika tuvure Ihura koqemake kahaqama amitora.

Ihuva Karirini vaiharo nai kaiqa hoqarama tora

(Maaki 1:14-15; Ruki 4:14-15)

¹²Ihuva vaiharo irumanta Ionira ravaaqavuke vuru karapuhiqama kovaro viva Jutiaini vaura mini kero, anirantero Karirini vura.

¹³Viva mini orurero kia nai maaqa Nasaretini vairaitiro, qaqira kero Kapenaumini variqiro vi vaura. Kapenaumi vatukavano Kariri Varuva auvahini vaura.

Vi vatava vaireva Sebuluniravata, Napataariravata naintivara vika vatavano vaura. ¹⁴Ihuva mini oru vauvaro haaru Aisaiaava Kotira uva qoqaiqamako uvava vivauma vaura. Haarur paropeti vaiinti Aisaiaava mintima tiro:

¹⁵Te Sebulunira vataravata, Napataarira vataravata, tirerave.

Vi vatava varuva auvahini vairave. Iotani Namari vaivaro vi vatava veranto vaimanta vi vatara Kariri vataqaa vo vatanaa vo vatanaaka variarave.

¹⁶Vika konkiraqi variqi vi, viraqaahai ovavano noraiqaakero itaainara tavevarave. Vika konkiraqi variavaro qutu vua okarava vika ravaaqavu kaimanta variavaro, viraqaahairo ovavano iteharo aatita nimitaanarove, tura. *(Ais 9:1-2)*

¹⁷Vi entaraqaahairo Ihuva nai kaiqa hoqarama tero vaiinti nahenti tiva nimiqiro viharo tiro, Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiaina entava aumantoqama virara ti, ne qora aara qaqira kaate, tiro. Turama.

Ihuva vaiinti taaraqanta taaraqanta naaramakero ntita varora

(Maaki 1:16-20)

¹⁸Ihuva Kariri Varuva auvahianta aitareharo tavomanta vaiinti vovano nai qatantiro mini vaura. Vira vakaava Saimoniva vira autu vo Pitaava vauvaro vira qata Entaruva vaura. Vitanta havuka kaiqa vare vautantara ti, vitanta namariqi vahe re vaura.

¹⁹Vitanta vahe re vauvaro Ihuva vitantara tiharo, Netanta ti avataqi aniate. Netanta havuka vahe ravakeha varentemakema, netanta ti avataqi viha vaiinti nahentima ntitevarave, tiro. ²⁰Ihuva minti tumanta vitanta vaakama naitanta vahe mini ke, Ihura avataqi vurama.

²¹Vitanta vira vataake vuvaro Ihuva voqavata oru viharo tavomanta vaiinti votanta Sebedira maaqutanta Iemika Ionika vaura. Vitanta votuqi vaiha naitanta qora Sebedira vataake vahe ruqemavura haqire vauvaro Ihuva vitanta naarama komanta ²²vitanta vaakama naitanta votuvata naitanta qoravata mini ketanta Ihura avataqi vurama.

Ihuva rovora varokavata koqema nimite vaura

(Ruki 6:17-19)

²³Ihuva Karirini vo vatuka vo vatuka vi aniharo vika maara naavuqi oriqetero vaiharo vakaaka tiva nimiharo Kotiva vaiinti nahentiqaa

raqikiaina vakaakara, koqe vakaaka vika tiva nimiqiro viro, vo rovava vo rovava varokave, vo haika vo haikavano vaata qoraiqama kokave, viva vika vika koqema komanta ho vaura.

²⁴Ihuva mintiaqiro vi vauvaro vira uvavano ekaa Siria vatani vi ani umanta vi vatanaaka nái vatukaihai vaiinti nahenti vo rovava vo rovava varokave, noraiqaake aiha vukave, vaana hampata vaukave, vaata raqikika raqikika u rovarara varokave, hini vaata qutu ravavu vaiintikave, vika ekaa vinavuka ntita vare Ihuva vaunaini vuru kovaro Ihuva vinavuka koqema komanta ho vaura.

²⁵Ihuva aaraini vi vaumanta vaiinti nahenti Karirihai, Dekapolisi vatukanavuqihai, Ieruharemihai, Iutiahai, Iotani Namari hini mantaraihahi, vika hihai hihai ruvaaqumavi vira avataqi vura.

Ihuva aiqinaqaa vaiharo vakaaka tiva nimura

5 ¹Ihuva vaiharo tavomanta airi vaiinti nahenti ruvaaqumavi vauvaro viva aiqinaqaa oru oquvi vaumanta vira vaintinavuvata viva vaunaini ruvaaqumavi vauvaro ²Ihuva vakaaka hoqaramatero viva nai vaintinavu tiva nimiro tiharo,

³Te Kotiva i haikarara vehiqamama vauro ti varia vaiinti nahentika vika vaivaro Kotiva vikama koqema nimitaanarove. Kotiva vikaqaa raqikiqiro vi vairamanta vika vira vaiinti nahentima vaivarave.

⁴Muntuka qoraiqira iqi rate variaka, vika vaivaro Kotiva vikama koqema nimitaanarove. Kotiva vikama muntuka kukuqama nimitaanarove.

⁵Tiremakeha vaiha kia náivata qoraiqama nimite variaka vika vaivaro Kotiva vikama koqema nimitaanarove. Kotiva maa vatara vika kaama nimitairara ti, vika vi vatara varevarave.

⁶Avuqavu ni vai okarara antuqa arira ni variaka, vika vaivaro Kotiva vikama koqema nimitaira vikama ho vaivarave.

⁷Aaquirihama nimite varia vaiinti nahentika, vika vaivaro Kotiva vikama koqema nimitaanarove. Kotiva vikama aaquirihama nimitaira vaivarave.

⁸Quqaqamake Kotiraiqi avataqi vi varia vaiinti nahentika, vika vaivaro Kotiva vikama koqema nimitaanarove. Vi vaiinti nahentika Kotira tavevarave.

⁹Antuareha vaa vaa ti varia vaiinti nahentika, vika vaivaro Kotiva vikama koqema nimitaanarove. Kotiva vikarama ti vaintivarave tirama vika vaivarave.

¹⁰Kotirarao tiha avuqavu ni variavaro vira kaara qoraiqama nimitaqi vi varia vaiinti nahentika, vika vaivaro Kotiva vikama koqema nimitaanarove. Kotiva vikaqaa raqikiqiro vi vira vika vira vaiinti nahentima vaivarave.

¹¹Ne ti tivataqi vi vaimanta vira kaara niara vaaqu uva tivaqi viha, ni qoraiqama nimitaqa viha, nana nana una uvae, qora uvae niara tivaqi vi vaivaro Kotiva virara iriharo ni koqema nimitaanarove.

¹²Ni qoraiqama nimitaantemake, haaruvata vaiinti vokuka Kotira uva tiva qovaraiqu vaiintika qoraiqama nimite vaurave. Naantiara nivata mintimake qoraiqama nimite vaimanta ne nenta muntukaqihai voqamake quahaate. Kotiva ninta koqe kaiqara iriharo vira noqaa naaruvaini koqe haika ni kaama nimitairave.

Ne hore voqaara variakarave tura

(Maaki 9:50; Ruki 14:34-35)

¹³Maa vataraqaa vaiinti nahenti variamanta ne vika avutana vaiha ne hore voqaara variavo. Horevano qoraiqama viro kia hiakaa irera, kia ho vira qaiqaa autu kairaro hiakaa ianarove. Horevano qoraiqama virera, qora horeve tivakero vira qaqira aqukaira vaiinti nahenti viraqaa aiquravaqi vi anivarave.

Ne ova voqaara variakara tura

(Maaki 4:21; Ruki 8:16; 11:33)

¹⁴Maa vataraqaa vaiinti nahenti variamanta ne ova voqaara ataamakeha variavo. Vatuka vovano aiqina noraqaa vairaro kia vira ho mantaqaa kaanarove.

¹⁵Kia vovano ova qumpikero kure varakero ovaqaa aqute vairave. Aqao, ekaa naavuqi variakavata tavaate tiro, ova qumpikero kantaqaini viri vate vairave.

¹⁶Ne vira voqaantemake, vaiinti nahenti nivuqaa qoqaa niha ovavano ataa inantemake variqi vimanta vika ne koqe kaiqa vare vaira taveha, ni gova naaruvaini vaira vira autu tuaheraqi vuata.

Mosiva uva maara tivato uvarara tura

¹⁷Ne nenta aatoqihai tiriara tiha, Viva Mosiva uva maara tivato uvaravata, paropeti vaiintinavu tivato uvaravata, vara qaqira kareva anivave, tivorave. Kia te vika uva qaqini vara kareravauve. Vika tivato uvava qaqi vivau variarire ti, te anuraukave.

¹⁸Te ni tiva nimiari iriate. Naaruvavanovata vatavanovata kia taiqaraitiro, qaqi variqiro viraro vi uvavavata qaqi variqiro vuanarove. Vi uvaraqihaero ekaa uapaa uvavanovata kia taiqa viraitiro, variqiro viraro ekaa haikavano qovaraiqama viro vivauma varianarove.

¹⁹Mosivavata paropeti vaiintinavuvata tivato uvava vaivaro vovano vi uvaraqihaero inaara uva vo raqa kero vokikaravata tiharo, Ne vi uvara homa raqa kevarave, tirera, vi vaiintiva naaruvaini Kotiva raqikina vatukaraqaa oruntaaina entara vira autuvano qumina inaara autuqaima

varianarove. Vo vaiintivano Mosira uvavata paropeti vaiinti uvavata iriqiro viharo vokikaravata tiharo, Vi uvara iriqi vuete, tirera, vi vaiintiva naaruvaini Kotiva raqikina vatukaraqaa oruntaaina entara vira autuvano nora autuma varianarove.

²⁰Te mintimake ni tiva nimirave. Parasi vaiintinavuvata, maara okara ti varia vaiintinavukavata, vika nái irike tiha, Tenavu Kotira uva iriha avuqavu ni vauraukave, ti variarave. Ne kia vika naatarake quqaiqamake koqe aaraqaa vivera, ne Kotiva raqikina vatukaraqaa kia ho vivarave.

Vora aruke okarara tura

(Ruki 12:57-59)

²¹Haaru Mosiva ni kaivaqaukavarara tivato uvara ne vi uvara irurave. Vi uvava mintima tivo: Kia vora arukaane. Vora arukaira vaiintiva, viva uvama varaanarove, turave.

²²Viva minti tuva vaimantavata, kaiqe te qaiqaa vi uvara ni tiva nimiare. Nai qata vakaarara arara itairava, vi vaiintivavata vovano vora arukero uva varainantema kero, uva varaanarove. Te qaiqaavata ni tiva nimirave. Nai qata vakaarara vaaquvanove tiaina vaiintira vira vita vare nora *kansoruvano* vainaini vuru kaivaro viraqaa uva vataarire. Nai qata vakaarara, Are vueraiqiara vaiintivave, kia ai avu aatovata vaivo, tira vaiintiva, vivavata vora arukero uva varainantema kero, uva varairaro vira muntu qutuvuaka varia vataraqi ihaqima aqu kaanarove.

²³Vi uvara irihara are *ofaa* taintaqaa vaihara vo haika Kotira iha quara amitare iraro ai qata vakaa vovano ariqaa uva vatairava qaqi vairera, ²⁴nena *ofaa* haika qaqi tainta tataa mini kera, oru nena qata vakaantira vaihara vi uvara naane avuqavuqama kera, viraqaahaira oru vi *ofaara* Kotira iha quara amitaane.

²⁵Vovano ariqaa uva vatareva ai vita varero *ko* naavuqira vireva auti vairera, vikantira vaakama vi uvara avuqavuqama kaane. Are kia mintiraitira, *ko* naavuqi viraro *iasivano* ariqaa uva vatero ai kiripu kauquqi kaira ai vita vare vuru karapuhiqi kevarave. ²⁶Te tiarira iriane. Are kiama karapuhiqihaira vaaka taiqenarave. *Iasivano* tina monura kia ekaa amiraitira, are kia ho vinarave, tiro. Ihuva turama.

Vora naata vaati vataakero hampi okara autirara tura

²⁷Ihuva minti tivakero viva vika tiva nimiro tiharo, Haaru Mosiva tivato uvara vo uva ne irurave. Vi uvava mintima tivo: Kia vora vaatintirave vora naatantirave hampi nuane, turave. ²⁸Kaiqe te qaiqaa ni tiva nimiare. Vaiintivano vo nahenti tavolo aatoqihairoqai iriharo tiharo, Mpo, te vira vataake nuataarave, tivakero kia vikantiro niraaitiro aatoqihairoqai mintima irirera, Kotiva virara tiharo, Are nahenti vataakera hampi nuaravave, tiharoma vira kaara vi vaiintiraqaa uva vataanarove.

²⁹Virara irihara are hini avuqohaira avu auti vaihara qora kaiqa vare vairera, qaiqaavata mintiaqi vuororave tira, nena avu hini vira qaqira vaurukera aqukaane. Ai vaata ekaa nora iha itainaraqi aqukevorave, tira, koqemama are hini vaataqai qaqirakera variqi vinarave.

³⁰Ai kauqu tanaravano qora kaiqa vare vairera, mintiaqi vuororave tira, vi kauqura qaqira teqa aqukaane. Ai vaata ekaa nora iha itainaraqi aqukevorave, tira, koqemama are hini vaataqai qaqirakera variqi vinarave.

Nai naata ekaara atitaaina okarara tura

³¹Haaru Mosiva tivato uvava vovano mintima tiro: Vaiintivano nai naata qaqirakareva iharo nai naata qara amiro tiharo, Te vira qaqirama kauro, tivakeharo qara ami vairave, turave.

³²Kaiqe te qaiqaa virara ni tiva nimiare. Vira naatavano kia vo qoraintintiro hampi niraitiro vairaro, vira vaativano vo uva kaara vira qaqira kairaro vira naatavano vo qorainti varatairera, nai hoqarenaa vaati kaarama vi nahentiva naata vaati varaa okarara raqakaanarove. Vira qaraaka vaati vivavata vi nahentikantiro niharoma viva naata vaati varaa okarara raqa kaanarove. Kotiva mintima tianarove, tiro. Ihuva vi uvura turama.

Kauqu aiqiqaa aquke okarara tura

³³Ihuva minti tivakero viva uva tiva nimiqi viro tiharo, Haaru Mosiva uva vo ni kaivaqaukavarara tivato uvava ne vi uvaravata iriarave. Minti turave: Are kauqu aiqiqaa aqukehara tihara, Kotira autuqaa te quqama mintirerave, tivatena uvava kia raqakaraitira, vi uvava tinantemakera autuane, turave.

³⁴Ho kaiqe te qaiqaa ni tiva nimiare. Ne kauqu aiqiqaa aqukehama tenavu quqaa mintirerave tihama kia Kotira autuqaa mintirerave tiate. Kia vo haika vo haika autu reha tiha, Tenavu quqaa mintirerave, tiate. Naaruvavano Kotiva oquvuaina taintava vairara ti, virara irihama kia naaruva autu reha tiha, Tenavu quqaa mintirerave, tiate.

³⁵Kotiva nai aiqumaa vataraqaa tututero vairara ti, virara irihama kia maa vatara autu reha tiha, Tenavu quqaa mintirerave, tiate. Ieruharemi vatukavano Avuhainaa Vaiinti noravano variaina vatukava vairara ti, virara irihama kia vi vatukara autu reha tiha, Tenavu quqaa mintirerave, tiate.

³⁶Kia nenta qiata autu reha tiha, Tenavu quqaa mintirerave, tiate. Ne kia ho nenta qiata kaakiara ereraiqama vuane, konkiraiqama vuane tivarave. Ne kia ho minti tirara ti, ne qumina nenta qiata autu reha, Tenavu mintirerave, tivorave.

³⁷Ne vaiha mintireka ivera, qaqi eoqai tivakeha mintiate. Kia mintireka ivera, qaqi kiaveqai tiate. Kia qumina vo uva vo uva tiha mintirerave

tiate. Vo uva vo uvavano Sataaniraqihairo qovaraiqi vairave, tiro. Ihuva turama.

Vaiinti aruke munti okarara tura

(Ruki 6:29-30)

³⁸Ihuva minti tivakero tiva nimiqi viro tiharo: Mosiva uva vo tivato uvava nevatata iriarave. Vi uvava minti turave: Vovano ai avu qimpa kairara, are nai avu homa qimpa kenarave. Vovano ai aarai ruvihi kairera, are nai aarai homa ruvihi kenarave, turave.

³⁹Vi uvava vaimantavata, kaiqe te ni qaiqaa tiva nimiare. Vaaqu vaiinti vovano ni qoraiqama nimitairera, kiama ne nai vira qoraiqama amitaate turo. Vovano ai auruvuta ruqema kairera, tuqantaa viraro hini auruvutavata ruqema kaarire.

⁴⁰Vovano ai *sioti* varareva ai vita varero *ko* naavuqi vuru kareva auti vairera, nena *sioti* amiharama vira qaqi kairaro ai tavuna vukaivata varaarire.

⁴¹Vovano ai ravaaqavu kero tiharo, Ti airaira varera vuru aumaiqamake timitaane, tirera, vira airaira aqu varera niaraiqama kera vuru amitaane.

⁴²Vovano vo haikara ai irairera, vira amiane. Vovano vo haika vahuqa varareva irera, kia aqao kiave tiraitira, qaqi vira amiane, tiro. Ihuva minti tura.

Nenta navutaakara muntuka vataate tura

(Ruki 6:27-28, 32-36)

⁴³Ihuva minti tivakero tiva nimiqi viro tiharo, Haaru ni kaivaqaukavara tu uvava ne iriarave. Vika minti turave: Nena navunaarara muntuka vataane. Nena navutaarara iri qoraiqama amitehara variave, turave.

⁴⁴Kaiqe te ni qaiqaa vi uvava tiva nimiare. Nenta navutaakara muntuka vateha variave, turo. Ni qoraiqama nimitakara Kotira aaravaro viva vika kahaqama nimitaarire. ⁴⁵Ne mintihama nenta qova naaruvaini vira ne vira vaiintiqamama vivarave. Kotiva uva tivaro kuarivano iteharo koqe vaiintivata, qora vaiintivata, ita nimite vairave. Kotiva aaqu atitavaro aaquvano avuqavu ni vai vaiintiravata, kia avuqavuqama kero ni vai vaiintiravata ruva nimite vairave. «Nevata nenta qova inantemake, koqe vaiintivata qora vaiintivata koqema nimitaqi vuata.»

⁴⁶Niara muntuka vateka kia vikaraqai muntuka vataate. Niara muntuka vateka ne vikaraqai muntuka vataivera, Kotiva vira noqaa nana haikae ni nimianarove? *Takisi* vare variaka vika kia koqe vaiinti vaihavata, vika nai kena vaiintiarara muntuka vateha variarave.

⁴⁷Ne nenta navunaakaraqai uva manteha vikaraqai quaheha vaivera, Kotira uva kia iriaka variantemake ne vaivarave. Ni kaiqavano vika kaiqa uri aatara kaataara vaimanta ne vika variantemakeqai variavo.

⁴⁸Ni qova naaruvaini vaiva, viva kia qora kaiqavata vararaitiro, avuqavuqai ni vairara ti, nevata avuqavuqamake niha variqi vuatema turo, tiro. Ihuva turama.

Vehi vaiinti nahenti kahaqama nimite okarara tura

6 ¹Ihuva minti tivakero vika tiva nimiqiro viro tiharo, Ne vokika kahaqireka iha, evaara vika kahaqama nimitaate. Kia qoqaa tinavu mahuta tiate tiha vika kahaqama nimitaate. Ne mintiaqi viha vokika kahaqama nimitaivera, ni qova naaruvaini vaiva kia virara iriharo ni koqaa nimianarove.

²Are vovano vi uvara irihara vo haika vehi vaiinti amireva ihara kukeqakera evaara vi haikara vira amiane. Kia vaiinti nahenti nivuqaa noraiqama kera aakara ntava kera amiane. Vo vaiintinavu unaqaraqama keha koqe kaiqa vare variaka, vika vehi vaiinti monu amire iha, kia vira kukeqake evaara amiraiti, vika vaiinti nahenti nivuqaa vaiha *aanumaara/noma* vuaqeha maara naavuqie, nora aaraqaae, monu nimi variarave.

Vika kia vehi vaiintiara noraiqaake iriraiti, vika nariaraqai noraiqaake iriha vaiinti nahenti tinavu mahuta tiate ti, vehi vaiinti nahenti monu nimi variarave. Te ni tiva nimiari iriate. Vi vaiintinavuka qaqi vaiinti nahenti quahama nimitera vi koqaraqai varevarave. Mintivaro Kotiva kia vinavukavata quahama nimitaanarove.

³Are vovano monue, vo haikae, vehi vaiinti amire ihara, kukeqakera amiraro ai aaqanto vairavavata kia vira tavaarire. ⁴Are mintiraro vi haikava kukeqaviro ai aiq tuvuni variarire. Are mintiraro ai qova ekaa kukeqake vare varia kaiqara tave vaiva, viva virara iriharo ai koqema amitaanarove.

Maantimakeha Kotiravata uva tiate tura

⁵Ne Kotira aarareka iha, unaqaraqama keha koqe kaiqa vare variaka Kotira aarantemake aarevorave. Vinavuka Kotira aarareka iha vaiinti nahenti tinavu taveha koqe vaiintive tiate ti, qoqaa maara naavuqie, aara kaantaaqaave, vaiinti nahenti ruvaaqumavi varianainive, vaiha Kotira aare variarave. Te tiari iriate. Vinavuka qaqi vaiinti nahenti quahama nimitera vi koqaraqaima varevarave. [Kotiva kiama vinavuka koqaa nimianarove.]

⁶Are vovano Kotira nena Qora aarareva iharama, kia qoqaa vaiinti nahenti nivuqaa vairaitira, nena naavuqi nenaraa oriqetera qenti tintatera evaara vira aaraane. Are mintiraro ai Qova ekaa vaiinti nahenti evaara vare varia kaiqara tave vaiva, vivama ai koqaa amianarove.

⁷Ne Kotira aareha hauri ne kia Kotira uva iria vatanaaka aanarevorave. Vika tiha, Tenavu qaiqaa qaiqaavata airi tataa tentanavu variqanavu naare variari vinavuka tinavu uva ho irivarave, ti variarave.

⁸Ne kia vika aanaraate. Ne kia Kotira iraa entara Kotiva naane ne aarantaa haikarara kankomakero iri tavairave. ⁹Ne maantima keha Kotira aaraate:

Tinavu Qo, are naaruvaini variaravave.

Tenavu koqemake ai autu takuqi vaira tuahere vauro.

¹⁰Are tinavuqaa raqikina entava vaaka aniarire.

Naaruvaihainaaka ai antuqa avataqi vintemake, are tinavu kahaqiraqe tenavu vatani vauraukavata ai antuqa avataqi vuare.

¹¹Tenavu vate kara naainara tinavu timiane.

¹²Vokiaka tinavu qoraiqama timitaamanta vira kaara kia tenavu nai iri qoraiqama nimitaraiti, vika uva qaqira kaunantema kera, arevata tinavu uva nunka timitaane.

¹³Qora kaiqavano tinavu avataantorave tira, are tinavu antua timitairaqe tenavu kia varaare.

Are tinavu kahaqi vairaro Sataaniva kia tinavu qoraiqama timitaarire.

[Are avuhainaava mpeqaiqama kera raqiki variaravave.

Ai autuqai viriniqamaqi vuariraro ai autuvano qaqi vairaraiqamaqi variqi vuanarove. Quqaave.]

Minti tivakeha ne Kotira aaraate, tiro. Ihuva turama.

¹⁴Minti tivakero Ihuva vika tiva nimiqi viharo tiharo, Vovano vovano ni qoraiqama nimitairamanta ne kia nai qoraiqama nimitaraiti, vika uva qaqirama kauro tivera, ni Qova naaruvaini vaiva, ninta uvavata qaqirama kauro tianarove. ¹⁵Ne vika qora kaiqa vare uvara kia qaqira kauro tivera, ni Qovavata ne qora kaiqa vare uvara kiama qaqira kauro tianarove, tiro.

Kotirara iriha kara auramate okarara tura

¹⁶Minti tivakero Ihuva tiharo, Ne kara auramatareka iha, kia koqe kaiqa unaqaraiqama keha vare varia vaiintika variantemake iate. Vinavuka kara aurama teha vaiinti nahenti vinavukara mpo ike kia kara ne variakave tiate ti, vinavuka ua viri arateha aara maata vi ani variarave. Te tiari iriate. Vi vaiintika kia vo koqaavata varevarave.

¹⁷Are vovano kara aurama tareva ihara, evaara kara aurama taane. Vaiinti nahenti ariara qaqima kara ne vaivo tiate tira, nena viri hiqama kera qiata qaahi ntuva kera evaara kara aurama taane.

¹⁸Are evaara mintiraro ai Qova ekaa evaara kukeqake vare kaiqara tave vaiva, vivama nina koqaa amianarove.

Airaira onaana ruvaaqumake okarara tura

(Ruki 12:33-34)

¹⁹Kia maa vataraqaa vaiha airi airaira onaana ruvaaquma kaate. Airaira onaana maa vataraqaa ruvaaqumake vataavaro toveqivanove,

tuvuravanove, uvairivanove, vi haikara vi haikara qoraiqamake vairave. Vi haikara vi haikara varareka muara vaiintinavu naavu rukavuke oriqete muara vare variarave.

²⁰Ne koqe kaiqa vare vaivaro naaruvaini ni airaira onaana ruvaaqumavi variarire. Naaruvaini kia oqokavanove, tuvuravanove, uvairivanove, vi haikara vi haikara qoraiqamake vairave. Kia mini muara vaiintivano naavu rukavuke muara vare variarave.

²¹Ne maa vataraqaa airaira onaana ruvaaquma kaivera, ni muntukavano maa vataraqaa vaina haikararaqai vairamanta vaivarave. Ni airaira onanavano naaruvaini ruvaaqumavi vairera, ni muntukavano naaruvaini vaina haikararaqai vairamanta vaivarave.

Avuvano ekaa vaata ataama amite vairara tura

(Ruki 11:34-36)

²²Avuvano ova voqaarama vairave. Ai avuvano koqe avu vairera, ekaa ai vaatavano ruvaaharo varianarove. ²³Ai avuvano qora avu vairera, ai vaatavano konkiraiqama vuanarove. Ai vaatavano kia ruvaaharaitiro, konkiraiqama viro vairera, te ariara ohoma tiva amitararave.

Kotiraravata monuaravata tura

(Ruki 16:13)

²⁴Kaiqa vaiinti vovano kياما ho vohaa vaka nora vaiinti taaraqantaqaa kaiqa varaanarove. Viva mintirera, vira muntukavano vorara vaiharo kياما vorara varianarove. Viva vora uvaqai iriharo, vora uva qoririma kaanarove. Are kياما ho Kotiravata monuvata vohaa vaka kaiqa vara amitaqira vinarave, tiro.

Kia vo haika vo haikara avu aato utuate tura

(Ruki 12:22-31)

²⁵Vi uvara irihama te niara mintima ti: Ne qaqi variqi virave, ne kara nerave, namari nerave, nenta vaata nonkirave, kia vi haikara vi haikarara airi aato utivaro ni muntukavano qoraiqiarire. Ne qaqi variqi viva avuhainaa haikavano vaivaro ne kara neva naantiaraihainaa haikavano vaivo. Ni vaatavano avuhainaa haikavano vaivaro ne nonki utavaaqava naantiaraihainaa haikavanoma vaivo.

²⁶Viri kanta ata vare ni varia uvirika tavaate. Uvirivano kia kara utukero qantu varero naavuqi vuru vate vairave. Uviri vika variavaro ni qova naaruvaini vaiva vikaqaa raqiki vaimanta kara ne variarave. Uvirivano qumina haika voqaara variamanta ne vaiinti nahenti vaiha uviri vika naatara kaarara tiro, Kotiva kiae niqaa koqema kero raqikianarove?

²⁷Niqihairo ta vaiintivae te vaaka qutu vuarorave tivakeharo nai qaqi variaina entara vonavu tomaqa kaanarove? 〔Kia vaiinti vovano ho mintianarove.〕

²⁸ Ne nantihae utavaaqa nonkirara avu aato utiha variavo? Ahakaqi gampiqe vai maurakanaara tavaate. Vi maurakanaaka kia naaqunta varake nái utavaaqa autiraiti, vika koqemake qampiqeha variarave.

²⁹ Haaru King Soromonuva utavaaqa koqeraqai nonkutero vauvarovata, viva nonkuto utavaaqaava kia ahakaqi vai maurakanaava iteharo ruvaahaira aatarake vaurave.

³⁰ Kotiva vivama ahakaqi vai maurakanaaka koqema nimate vairave. Vi haikava vate vahuqa vairamanta hura iha tuta kaivaro ita taiqa vuanarove. Ho Kotiva qumina ahakaqi vai haikaravata koqema amite vaiva vaiharora tiro, viva ni vaiinti nahentiqaa raqikiharo viva kiae nivata koqema kero utavaaqa nonku nimitaanarove? Ike, ne Kotirara kempukaiqamake iriha, viva mintima timitaanarove tiataarave.

³¹ Kotiva ni kahaqama nimate vairara ti, ne kia airi avu aato utuqi viha tiha, Nana karae nararave? Nana namarie nararave? Nana utavaaqa nonkirarave? tivaqi vuete.

³² Kotirara kia iri varia vaiinti nahentika, vika minti tivaqi viha vi haikara vi haikara rantaqi vi variarave. Ne kia vika aanaraate. Ni Qova naaruvaini vaiva ne vi haikara vi haikara aavoqiara kankomakero iri tave vaivama vaivo.

³³ Kotiva niqaa raqikiainarave, Kotiva niara avuqavu varia vaiinti nahentikave tiainarave, virara noraiqamake iriqi vuete. Ne virara naane noraiqaake iriqi vivaro Kotiva viva ne rante vai haikara, ekaa vi haikara vi haikara ni nimianarove.

³⁴ Hura qovarai qiainarara kia airi avu aato utuate. „Ne vate maa entara variakave, Hura vai vaiinti nahentika vika hura qovaraiqiaina haikarara airi avu aato utiha vaivarave. Vate qovaraiqiaina maararaqaa kia hura qovaraiqiaina maarara akukuma taate, tiro.

Kia vora kaiqara pupiteha rahaate tura

(Ruki 6:37-38, 41-42)

7 ¹ Ihuva minti tivakero viva vika tiva nimiqiqro viharo tiharo, Kotiva ninta kaiqavata rahakero tavero qora kaiqave tiantorave ti, ne kia vora kaiqara pupiteha qora kaiqave tiate. ² Ne vora kaiqa raheha vira kaiqavano minti mintima vaivo tivaro Kotiva ninta kaiqavata rahakeharo minti mintima vaivo tianarove. Ne vokiaka autu nimitentema kero, Kotiva vohaa qarama kero nintavata autu nimitaanarove.

³ Are nantiharae vata antaauruvano ai qata vakaara avuqi viqetaira taveharama kia nina avuqi nora katari hanka viqetaira tavera iarao?

⁴ Nora katari hankavano ai avuqi viqetero vaivara nantiharae nena qata vakaarara kairaqa ai avuqihai vata antaauru qaqini veqa kaare ti variarao? Kia minti tiataarave.

⁵ Are unaqaraqama kehara koqe kaiqa vare variaravave. Tota nora katari hanka nena avuqihaira naane veqa kera, viraqaahaira koqemakera

taveharama nena qata vakaara avuqihairavata vata antaarauru qaqini veqa kenarave.

⁶[_Vokia vaiintinavuka vairi quara voqaara variarave.] Kia Kotira takuqira haika vika nimiate. Ne mintivera, vika tuqantaavi ni qoraiqama kevarave. Ne koqe haikave tia haikara kia vika nimiate. Ne mintimanta vika vi haikara ntava rahitama kevarave.

Ihuva Kotira aare okarara tura

(Ruki 11:9-13)

⁷Ne Kotira aarehama vo haikara naarivaro viva vi haikara ni nimiarire. Ne rantaqi viha oru ranta kaate. Ne qenti kuekue ivaro Kotiva qantua nimitaarire.

⁸Kotira vi haikarara naarika homa varevarave. Vi haikara rantaqi vika homa ranta kevarave. Qenti kuekue i vaiintika qantuarama nimitaanarove.

⁹Niqihairo ni maaqu vovano qamaara naariraro vira qova nai maaqu qumina orihaae amianarove? [_Aqao, vira qova kia mintianarove.]

¹⁰Qaiqaa vira maaquvano nai qora havukara naariraro vira qova memarue amianarove? [_Aqao, viva kia mintianarove.]

¹¹Ne kia koqe vaiinti nahenti vaihavata, ne nenta vainti koqe haikaqai nimi variarave. Ni Qova Kotiva vo? Ni Qova naaruvaini vaiva ni aatarakero uritarero vo haika vo haika naari vai vaiintika mantaqumakero nora haika koqe haikaqaima nimianarove.

¹²Ne vokiakara minti mintimake koqema timitaate tintemake, ne vohaa qaramake vika naivata minti mintima nimitaqi vuate. Te vi uvara tihama te Mosivavata paropeti vaiintinavuvata tivato uvara vira okarama turo.

Taara gentiara tura

(Ruki 13:24)

¹³[_Qenti taaraqanta vairave. Qenti vo, inaara qentivano vaivaro qenti vo, nora qentivano vaivo.] Ne inaara qenti minaqai vuate. Vaiinti nahenti ekaara taiqa vinainiara vua aarava vaireva, nora aaravano vaivaro vi aararaqaahainaa qentivata nora qentivano vaimanta airi vaiinti nahenti qenti viraqaa vi variarave.

¹⁴Vaiinti nahenti ekaa enta koqemake qaqi variqi vi varianaini vua aarava vaireva, muaqe aaravanoqaima vaivaro vira qentivata inaara qentivano vaimanta vaiinti nahenti vohaiqa vohaiqavanoqai vi aararaqaa ranteha vi variarave.

Unaqaraiqamake ti varia vaiintikara tura

(Ruki 6:43-44; 13:25-27)

¹⁵Vaiintinavu unaqaraiqama keha tiha, Tenavu Kotira uvama ni tiva nimi vauraukave ti varia vaiintika, vika naatu rauriha variate. Vika vaireka,

sipisipi aanaramake variavarovata, vika avutaqi qaakau vairi voqaara variarave.

¹⁶Ne vika vare vai kaiqara tavehama, ne anomake vika qora okaravata ho tavevarave. Vaiintivano *uaini* tava hiqireva viva kia tauveraqaahairo hiqi vairave. Viva *fiki* tava hiqireva kia auqu vai katariraqaahairo hiqi vairave.

¹⁷Vira voqaantemakero, koqe katarivano koqe tavaqai ire vaivaro qora katarivano qora tavaqai ire vairave. ¹⁸Koqe katarivano kiama qora tava iraanarove. Qora katarivano kiama koqe tava iraanarove. ¹⁹Katari kia koqe tava irainara vira teqakero ihaqira aquke variarave.

²⁰Ho te vaaka tuna uvara qaiqaa ni tiva nimirave: Ne vi vaiintika vare vai kaiqara taveha ne anomake vika qora okaravata tavevarave, turo.

²¹Vaiinti nahenti tiriara, Noravauvo, Noravauvo, ti variakaqihai kiama ekaa vika Kotiva raqikina vatukaraqi ho vivarave. Ti Qova naaruvaini vaira vira uva iriqi vi variaka, vikaqaima vira vatukaini ho vivarave.

²²Naantiara ekaara entaqaqa vaiinti nahenti airitahaa tiriara tiha, Mpo, Noravauvo, Noravauvo, ai autu rehama Kotira uva ti variavaunarave. Ai autu rehama vaiinti avutaqihai vaana nitite variavaunarave. Ai autu rehama kia tavaa kaiqara, vo kaiqa vo kaiqa vare variavaunarave, tivarave. ²³Vika minti tiqevata, Te kia ni tavaunarave. Ne vaaqu kaiqa vare variaka tiqaahai niaraini vuatema, tirarave.

Naavu taaraqantara tura

(Ruki 6:47-49)

²⁴Ti uva iriro te tunantemakero vare vaina vaiintira okara ni tiva nimirave. Vi vaiintiva avu aato vataa vaiintivano kempuka naavu kaqataina vaiintira voqaarama varianarove.

²⁵Vi vaiintiva kempuka oriqaqa nai naavu kaqa taivarora tiro, aaquvano ntivaro huvura namarivanove, uvaivanove naavu vira venta aqukarare tirovata, kia ho venta kaivaro hiqintirave.

²⁶Ti uva iriro qaqirakeharo kia te tunantemakero ni vaina vaiintira okara ni tiva nimirave. Vi vaiintiva kia avu aato vataa vaiintivano nai naavu nuqa kanta kaqa taaina vaiintira voqaarama varianarove.

²⁷Vi vaiintiva nai naavu nuqakanta kaqa taivarora tiro, aaquvano ntivaro huvura namarivanove, uvaivanove, vira naavu venta aqukaivaro naavuvano pau tivaro hiqintiro raputama virarama turo, tiro.

²⁸Ihuva vi uvara vi uvara vika tiva nimi taiqa komanta vaiinti nahenti mini ruvaaqumavi vauka nai kauqu runkinkiri iha tiha, Ike, aahuva uva vo qarama keroma tinavu tiva timi vaivo. ²⁹Viva kia maara okara ti varia vaiintinavuka tiantema kerovauve tinavu tiva timi vaivo. Viva nora vaiintivano tiantema keroma ti vaivo, ti tura.

Numuaravano vaata ite vau vaiintira koqema amitora

(Maaki 1:40-44; Ruki 5:12-14)

8 ¹Ihuva vakaaka tiva nimi taiqa kero aiqina vira mini kero vihairo tuvi vaumanta vaiinti nahenti vira avataqi tuvi vaura. ²Vira avataqi tuvi vauvaro vaiinti vovano numuaravano vaata ne vau vaiintiva oru Ihura avuqaa tori kauru araviro tiharo, Nora Vaiintio, are ti kahaqiataa irera, are homa ti numuara nunka timitenarave, tiro.

³Minti tuvaro Ihuva nai kauqu viavi vira vaataqaa vatero tiharo, Te ai kahaqiataa ivera mintima amitarerave. Te ai numuarara tavanta vuarire turo, tuvaro vaata ne vau numuarava vaakama tavanta vuvaro viva ho vaura.

⁴Viva ho vauvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Kia vora tiva amiraitira, oru viraro Kotira kaiqa vara amite vai vaiintiva ai vaata tuantikero tavaarire. Viraqaahaira are Mosira maara uva tivatorara iriharama *ofaa* vo quarairamanta vaiinti nahenti ariara tiha, Quqaama vira vaatavano koqema vivo, tiate, tiro. *(Wkp 14:1-22)*

Ihuva aami vaiinti vira kaiqa vaiinti koqema kora

(Ruki 7:1-10)

⁵Ihuva minti tivakero Kapenaumini vuvaro Romeni vaiintivano 100 iqoka vaiintiqaa raqiki vauva anirero Ihurara mpo tiharo, ⁶Noravauvo, ti kaiqa vaiinti vaata qutu ntava vivaro voqamakero antura ntiharo naavuqi vaivo, tiro.

⁷Minti tuvaro Ihuva tiharo, Aniqetanta viva inaini orunte te vira koqema kaare, tiro.

⁸Minti tuvaro iqoka vaiinti viva aqao tiro, Nora Vaiintio, te koqe vaiinti variariravauve are ti naavuqi ho vinarave. Are maini vaihara virara koqema vuarire tiraro viva koqema vuarire.

⁹Te iqoka vaiinti vaiha tintaqaa raqiki varia vaiintika uva iri vaunarave. Te ai aanaramake vaiintiqaa raqiki vauraukave. Te iqoka vaiinti vorara vuane turaro viva virave. Te vorara aniane turaro viva anirave. Te tenta kaiqa vaiintiara mintiane turaro viva mintirave, tiro.

¹⁰Iqoka vaiintiqaa raqiki vauva minti tuvaro Ihuva ike tivakero tuqantaaviro vaiinti nahenti vira avataqi anukara tiharo, Te ni tiva nimiari iriate. Te Isareriqi vi aniha kia te maa vaiintiva tiriara kempukaiqaakero iri vai vaiintira voqaara vo tavaunarave, tiro.

¹¹Maa uvara iriate. Naantiara vonaihai vonaihai vo vatanaaka airitahaa Kotira vatukaqi vaiha vika ni kaivaqaukavara Eparahaamirave, Aisaakirave, Iekopirave, vinavuka hampata kara nevarave.

¹²Vika mintimake vaimanta maa vatanaaka tenavu Kotira vaiinti nahenti vauraukave ti variaka, vikavata vi karara oru naare timantavata,

vika ravaaqavu vare aaqaini vaati aqukaimanta vika konkira arinanaini vaiha iqi rataqi viha vika nái aarai tenti aneha vaivarave, tiro.

¹³Ihuva minti tivakero iqoka vaiinti vira tiva amiro tiharo, Nena naavuni vuane. Are tiriara viva ti homa kahaqama timitaanarove tianarara tiro, ai uvavano vivauma varianarove, tiro. Minti tuvaro vi kuari avuraqaa vira kaiqa vaiinti rovaravano taiqa vuvaro ho vaura.

Pitaara aintaantara koqema kora

(Maaki 1:29-31; Ruki 4:38-39)

¹⁴Ihuva Pitaara naavuqi oru vaiharo tavovaro Pitaara aintaantara vira vaata iha ite vauvaro taintaqaa vaiatero vauvaro ¹⁵Ihuva oru vira kauqu utu varovaro vira rovaravano vaaka taiqa vuvaro vi nahentiva himpiro vira kara qera i vaura.

Vaiinti nahenti airitahaa koqema kora

(Maaki 1:32-34; Ruki 4:40-41)

¹⁶Ihuva mini vauvaro enta umanta vi vatanaaka vaanavano avutaqi vauka ntita vare Ihuva vaunaini vuru kovaro Ihuva uvaqohairo vaana vika nititama komanta qaqini aitare vuvaro Ihuva nihavuka ekaa koqema komanta ho vaura.

¹⁷Ihuva mintiaqiro vuvaro Aisaiaava paropeti vaiintivano haaru vetanto entaqaa vaiharo tivato uvava vivauma vaura. Aisaiaava Ihura okarara mintima tiro: *Vi vaiintiva tinavu rovava taiqa timitaanarove. Viva tinavu aiha vina haikara koqema timitaanarove, tura.* *(Ais 53:4)*

Ihura avataqi vireka auti vaukara tura

(Ruki 9:57-60)

¹⁸Ihuva tavomanta vaiinti nahenti airitahaa ruvaaqumavi vira utute vauvaro viva tiharo, Kaiqenavu varuva namari taqa vare vutuni hini mantaraini oru variare, tiro.

¹⁹Ihuva minti tivakero mini vire uvaro vaiinti vovano maara okara ti vau vaiintiva orurero Ihurara tiharo, Maara ti variara vaiintio, te ai vainti vairerave. Are taini tainie vinanaini tevata ai avataqi virerave, tiro.

²⁰Vi vaiintiva minti tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, «Are ti avataqira vire ihara paparuqirorave.» Qaakau vairivano nái ntoma taaraqai vaite variarave. Uvirivano nái *navuqi/naavuqi* vaite variarave. Te Vataini Vatatai Vaintika te vaitaaina naavuva kia vaivo, tiro.

²¹Ihuva minti tuvaro vira avataqi ni vau vaiintiva vovano tiharo, Nora Vaiintio, kairaqa te tenta qora naane oru quntamake aitare ai avataqi vuare, tuvaro ²²Ihuva aqao tiro, Ti tivataqira aniane. Kairamanta qutuvi vaiintika nái qutuvi vaiintika quntama taate, tiro.

Aaronaavano uti vauvaro Ihuva vira atuvaro taiqa vura
(*Maaki 4:36-41; Ruki 8:22-25*)

²³Ihuva minti tivakero votuqi vaariromanta vira vaintinavuvata vira vataake votuqi vaarire vurama.

²⁴Vika namari vaura vi vauvaro vaakama aaronaavano varuva namariqaa noraiqamakero utiharo namari ventaqi uri vi vauvaro namarivano votu aqu ravaaqavu kareva auti vauvaro Ihuva viraqi qaqi vaite vaura. ²⁵Ihuva viraqi vaite vaumanta vira vaintinavu Ihuva vaitonaini oru vira vauraqamake tiha, Noravauvo, himpira tinavu ruaruama timitaane. Tenavu namariqi aqu vuarirava aumaiqivo, ti.

²⁶Vika minti tuvaro Ihuva vaitoraqihairo himpiro tiharo, Ne nana haikarae voqamake qeteha variavo? Ne tiriara kempukaiqaake iriataara vaimanta kia mintiavo, tiro. Minti tivakero Ihuva himpiro aaronaavata namarivata atuvaro namarivano otiniro kia inaaraiqavata qakiraitiro, tirema vaura.

²⁷Tirema vaumanta vira vaintinavu tave, kauqu runkinkiriha tiha, Ike viva nana vaiintivanoe vaivo? Aaronaavanovata namarivanovata vira uva iri vairave, tura.

Ihuva vaiinti taaraqantaqihairo vaana nititama kora
(*Maaki 5:1-17; Ruki 8:26-37*)

²⁸Vika minti tivake votuqi vima oru hini mantaraini Gadaraanini oruromanta vaiinti taaraqanta vika otu ntitakora. Vitanta vaana hampata vau vaiintitanta vaiinti quntama to onavuraqi vaiha vitanta voqamake vaiinti ruqutireka auti vaumanta vaiinti nahenti vitanta naatu qeteha kia vitanta vau aararaqaa ni vaura.

²⁹Vitanta ori onavuqihai otu Ihura vitake naveraitiha, Are Kotira Maaquvanove. Titanta nantirevae aniarao? Titanta ruqutuaina entava kia aniraivara, are titanta vaaka ruqutirevae aniarao? ti.

³⁰Vitanta minti tuvaro vutu kanta quara airitahaa auhiri ne vaumanta ³¹vaiinti taaraqanta avutaqi vau vaanauka Ihurara mpo tiha ti, Are tinavu tititama kairaqe tenavu quara vutunavuka avutaqi oru variare, ti.

³²Minti tuvaro Ihuva ho vuata tumanta vika aitare oru quaranavuqi vumanta, viraqaahai quara vika ekaa aiku autute kante onkai qoraiquraqi otu ravara aquvi namariqi qutu taiqa vura.

³³Quara vika namariqi aquvi qutu taiqa vumanta quaraqaa raqiki vauka vira tave, aiku autute kante otu vi haikava qovaraiqurara tiva qoqaiqamake, vaanavano avutaqi vau tantaravata tiva qoqaiqama komanta ³⁴ekaa vi vatukaraqihainaaka Ihura vitareka orure Ihurara mpo tiha, Kia tinavu maaqaini variane. Maihaira himpira nena vuane, ti tura.

Ihuva vaata qutu rava vu vaiintira koqemakora
(*Maaki 2:1-12; Ruki 5:17-26*)

9 ¹Vika minti tuvaro Ihuva votuqi vaarirero anirantero namari taqa varero nai vatukaini vura.

²Mini oruromanta vaiinti vonavu vaata qutu ravavu vaiintira tainta vare Ihuva vaunaini vuru kovaro Ihuva irumanta vi vaiintinavuka náiqai tiha, Quqaama vi vaiintira koqema kaanarove, tu vaiintinavuka vauvaro viva vaata qutu ravavu vaiintirara tiharo, Ti maaquo, ai muntuka paruirara variiane. Are Kotira uva raqa kaanara vi uvara te ai nunkama amitauro, tiro.

³Ihuva minti tumanta maara okara ti vau vaiintinavuka aqao tivake nai tiva ami nai tiva amiha tiha, Maa vaiintiva minti tiharoma Kotira qora uvama tiva amite vaivo, ti.

⁴Vika minti tuvaro Ihuva vika náí avu aatoqi iru uvara iro vikara tiharo, Nantihae ne qora uva nenta avu aatoqi mintimake iriavo? ⁵Ne tiriara tiha, Viva qumina vaiintivano vaiharora tiro, kia ho nai kena vaiintivano Kotira uva raqa kaainara nunka amitaanarove, tiarave. Ho vo kaiqa vo? Hoe te maa vaiintira vaata [koqemake] virara himpira nuane tirarave? Ne ti tiva timiqe iriare, tiro.

⁶Ihuva vika mintima irama nimitero vikara tiharo, Te Vataini Vatatai Vaintika vauraro ti noraiqama kaimanta te homa vataini vaiha vaiintivano Kotira uva raqa kaaina uvara nunka amitararave. Ne ti uvara quqaa uvave tiate ti, te maa vaiintirara mintirarave, tiro. Minti tivakero Ihuva vaata qutu ravavu vaiintirara tiharo, Himpira nena tainta utu varera nena maaqaini vuane, tiro.

Minti tuvaro vi vaiintiva himpiro nai maaqaini vumanta ⁷⁻⁸vaiinti nahenti mini ruvaqumavi vauka vi kaiqara tave, qeteha Kotira autu tuahera keha tiha, Ike, Kotivama vi vaiintira kempukaiqama kaivaro vi kaiqara vare vaivo, ti vaura.

Ihuva Matiura aaramakero vita vatora
(Maaki 2:13-17; Ruki 5:27-32)

⁹Viraqaahairo Ihuva oru viro tavovaro vaiinti vo, Matiuva *takisi* vare vau naavuraqi oquviro vauvaro viva virara tiharo, Ti tivataqira aniane, tuvaro Matiuva himpiro vira avataqiro vurama.

¹⁰Vira avataqiro vuvaro Ihuva nai vaintinavu hampata oru Matiura naavuqi kara ne vaumanta airi vaiinti *takisi* vare vaukavata, qora kaiqa vare vaukavata, vikavata Ihura vataake kara ne vaura. ¹¹Kara ne vaumanta Parasi vaiintinavu vika tave Ihura vaintinavuara aqao ti, Nantiharoe ni Noravano *takisi* vare variakavata, qora kaiqa vare variakavata, vika hampata kara ne vaivo? ti.

¹²Vinavuka minti tuvaro Ihuva tiharo, Qaqi varia vaiintika kia *doktaavano* vainaini vi variarave. Rovara varaa vaiintikaqai *doktaavano* vainaini vi variarave. ¹³Tenavu avuqavu ni vauraukave ti variaka kia te vika naararera anuraukavauve. Te qora kaiqa vare varia vaiinti nahentika naararera anuraukave. Kotira vukuqi qara ntuvato uvava Kotirara mintima tivo:

Vaiintivano quara aantau aru timite vairara kia ti muntukavano vaivo.

Vaiintivano vorara mpo ike tiva nimitiha kahaqama nimita vairara, virarama ti muntukavano vaivo, turave. *(Hos 6:6)*
Ne vi uvara aatoqi vate, iriqi viha vira okara kankomake tavaate, tiro.

Kara aurama te okarara Ihura irora

(Maaki 2:18-22; Ruki 5:33-39)

¹⁴Ihuva minti tumanta Ionira vaintinavu Ihuva vaunaini orure vira ireha tiha, Tenavuvata, Parasi vaiintinavuvata, kara auramateha vaunarave. Nantihae ai vaintinavu kara kia aurama taraiti, qaqi ne variarave? ti.

¹⁵Minti tuvaro Ihuva vinavuka tiva nimiro tiharo, Vaiintivano nahenti varaaina entara vira navunaaka vira hampata vaiha iqi ratevarave? „Aqao, vi entara vika quaheha vaivarave.” Vo enta anintaira vikaqihai nahenti varaaina vaiintira vara qaqini kairamanta vi entaraqaahai vira navunaaka iqi ratehama kara aurama tevarave, tiro.

Haarua okararavata qaraaka okararavata tura

¹⁶Minti tivakero Ihuva uva vo tuqantaakero tiva nimiro tiharo, Vovano nihi utavaaqa qunahivira haqirireva iharo, kiama qaraaka tavuna toqakero viraqaa taatautero haqire vairave. Qaraaka tavuna taatautero haqirairaro vira qeqoqama viraro utavaaqa noraiqaakero qunahi vuantorave tiro, kia minti vairave.

¹⁷Qaiqaa tirerave. Kia vovano qaraaka *uaini* tatikero memera paha haqirama taira haaruaraqi qahiarake vate vairave. Vovano mintirera, qaraaka *uainivano* ntereharo paha vira rakavu kairaro *uainivano* ntavama vuanarove. Vaiintivano kia minti vairave. Memera paha qaraaka haqirama taira varakero viraqi qaraaka *uaini* qahiarake vataivaro *uainivanovata* pahavanovata ho vairave, tiro.

Maara naavuqaa raqiki vau vaiintiravata nahenti voraravata tura

(Maaki 5:22-43; Ruki 8:41-56)

¹⁸Ihuva minti ti vauvaro maara naavuqaa raqiki vau vaiintiva vovano oru Ihura avuqaa tori kauru araviro tiharo, Ti raavuravano vatema qutu vivo. Are anira nena kauqu viraqaa vuru vatairaro viva qaiqaa qaqi himpuarire, tiro. ¹⁹Viva minti tuvaro Ihuva himpiro nai vaintinavu hampata vi vaiintira avataqiro viro.

²⁰Aarana vi vauvaro nahenti vovano tora rovora vareharo 12 ihi varako nahentiva Ihura tauvaqaini oru viharo Ihura utavaaqa viti autama kora.

²¹Vi nahentiva nai tivakero iriro tiharo, Te vira utavaaqa viti ho autama kaarera, ti rovaravano vaaka taiqa viraqe te homa vairarave, tivakero Ihura utavaaqa viti autama kora.

²²Autama kovaro Ihuva tuqantaa viro vira tavero tiharo, Ti raavurvauvo, muntuka paru i vaira variane. Are tiriara ti kahaqiariravave tiararoma ai vaata koqema vivo, tuvaro vi nahentiva vi entaraqaahairo koqema viro vaura.

²³Ihuva oru viro maara naavuqaa raqiki vau vaiintira vira naavuqi oriqetero tavomanta vokuka vira iqi rata amitareka aanumaara vuaqe vaumanta noraiqaake iqi rataqi vi vauvaro ²⁴Ihuva tiharo, Ne vinuate. Maa nahenti vaintiruva kia qutu vivo. Viva qaqi vaitema vaivo, tumanta vika vira uvara naaraihama amitora.

²⁵Naaraihama amitovaro Ihuva vika nititama veva vahaqaaini kero vi nahenti vaintiruva qutu vuraqi oriqetero vira kauqu utu varovaro vi nahentiruva qaiqaa qaqi himpura.

²⁶Ihuva minturara tiro, vi uvava ekaa vi vataraqaa vi anumanta ekaa vi uvara irura.

Ihuva avu qimpavu vaiintitanta rampai nimitora

²⁷Ihuva viraqihairo aarana vumanta vaiinti taaraqanta avu qimpavutanta vira avataqi viha vira aaramaqi viha tiha, Devitira Maaquo, titantara mpo ike tiva timitaane, ti.

²⁸Vitanta minti tivaqi vuvaro Ihuva naavuqi oriqetero vaumanta vitanta viva vaunaini orurovaro Ihuva vitanta irama nimitero, Netanta tiriara quqaae viva titanta tivu rampai timitaanarove tiavo? Tiqe iriare, tumanta vitanta tiha, Eo, Noravauvo, ariara quqaavema turo, ti.

²⁹Vitanta minti tuvaro Ihuva vitanta nivuqaa nai kauqu vatero tiharo, Netanta tiriara quqaa mintianarove tiavera nitanta nivu rampai nimitararave, tuvaro ³⁰vitanta avu rampai vumanta vitanta ho tavora. Vitanta ho tave vauvaro Ihuva vitanta kempukaiqama kero tiharo, Kia vi uvara voravata tiva amiate, tura.

³¹Ihuva minti tumantavata, vitanta qaqirake, oru vi uvara voka voka ekaa tiva nimiqi vi vauvaro vi uvava vi vataraqaa vi anima vura.

Kia ho uva tu vaiintira Ihuva koqema kora

³²Vitanta vumanta vo vaiintinavu nai hena vaiinti vo vita vare Ihuva vaunaini vuru kora. Vaanavano vi vaiintira avutaqi vauvarora tiro, viva kia ho uva tumanta vira vita vare Ihuva vaunaini vuru kovaro

³³Ihuva vaana vira atitovaro vi vaiintiva ho uva tumanta vaiinti nahenti mini ruvaqumavi vauka kauqu runkinkiri iha tiha, Ike, tenavu Isareri vatanaaka kia vi kaiqara nora kaiqa qovaraiqi vaira tavaunarave, ti.

³⁴Vika minti tumanta Parasi vaiintinavu aqao, ti. Vaana avuhainaava vira kahaqi vaivaro Ihuva vaana nitite vairave, tura.

Ihuva vaiinti nahenti aaqurihama nimitora

³⁵Ihuva nora vatuka inaara vatuka niharo maara naavuqi oriqetero vaiharo Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiaina vakaakara koqe vakaaka

tiva nimiqiro viharo, vo qara vo qara u rovarara varokavata koqema nimitaairo vi vaura.

³⁶Viva mintiaqiro vi vaumanta vaiinti nahenti airitahaa viva unaini ruvaaqumavi vaiha vi ani vauvaro Ihura muntukavano vikara qoraiquvaro viva vika tavero tiharo, Ike, sipisipiqaq raqiki vai vaiintiva kia vaimanta sipisipi vika hampi vi ani iantemake, maa vaiinti nahentika kia ho ná kahaqiraiti, nora maara vare vi ani variavo, tivakero Ihuva vika aaqurihama nimitora.

³⁷Ihuva vaiinti nahenti aaqurihama nimitero nai vaintinavuara tiharo, Tavaate, airi kara iratero mpeqaiqamaviro vaimanta kara qantu vare ani vaiintika kia airi variavo. ³⁸Ne naaho Qora aaravaro viva kaiqa vaiinti vonavuvata nititaira kara qantu vare aniate, tura.

Ihura vainti 12navu nutuara tura

(Maaki 3:13-19; Ruki 6:12-16)

10 ¹Ihuva nai vainti 12navu naarama ruvaaquma kero vinavuka vaiinti nahentiqihai vaana nititeha vo rovava vo rovava vareka koqema nimitaate tiro, viva vinavuka noraiqama kora.

²Viva noraiqamako vaiintika nutu maantimama vairo:

Avuni Saimonira—vira vara autu Pitaara,
vira qata Entarura,
Sebedira maaqu Iemira,
Iemira qata Ionira,

³Piripira, Batolamura, Tomaasira,
Matiura *takisi* vare vau vaiintira,
Arafiusira maaqu Iemira,
Tadiusira,

⁴Saimonira—vira autu vo Selotira,
Iutaasi Ikeriotira—viva Ihura navutaaka nivuqaa qovarama kaarira vaiintiva vaura.

Ihuva nai vainti 12navu kaiqa nimiro nititomanta vura

(Maaki 6:7-13; Ruki 9:1-5)

⁵Ihuva nai vainti 12navu nititeharo uva tiva nimiro tiharo, Ne aaraini vihama kia vo vatanaa maaqaini vuata. Kia Sameria vaiinti nahenti vatukainivata vuata.

⁶Ne kia mini mini viraiti, ne Isareri vatanaaka nenta navunaaka varianainiqai vuata. Sipisipinavu hampi vi aniha kakakima vuantemake, vika kakakima vuarave.

⁷Ne oru vaiha mintima tiva nimiate. Kotiva niqaa raqikiarirava ni aumantoma aniraivo, tiate. ⁸Ne rovava vareka koqema nimitaha, ne qutu vika qaiqaa qaqi vara himpima keha, ne vaata ne vaina

numuarava vaiinti arinara, vira nunka nimitaha, ne vaiinti avutaqi vaina vaanaravata ataitavaro qaqini aitare vuarire. Te kia niara monu naariraiti qaqi ni noraiqama kaunarara ti, nevata vaiinti nahenti qaqima koqema nimitaqa vuata.

⁹Kia *kori* monuve, *silvaa* monuve, uvairi monuve, ruva vare vuata.

¹⁰Ne aaraini vireka iha kia kara utaqi ruva vare, vo utavaaqave, aiq nonkirave, kauruve, vi haikara vi haikara kia vararaiti, qaqima vuata. Ne kahaqama nimitare ika vikama niqaa raqikivarave.

¹¹Ne nora vatukainie, inaara vatukainie, orurema ni quahama nimitaaina vaiintira rantake vira naavuqiqai variqi vima vi vatukara mini kema vuata.

¹²Ne naavuqi oriqetare iha, viraqi vaika uva mantaha tiha, Ni muntukaqihai paru i vaira variate, tiate. ¹³Ne minti timanta viraqi vaika ni koqemake ntita vataivera, Kotiva vika muntuka paruma nimitaarire. Vika kia ni koqemake ntita vataivera, Kotiva nintaqaima muntuka paruma nimitaanarove.

¹⁴Vo vatukaqihainaaka kia ni quahama nimite ni uvavata irivera, ne nenta aiqqaahai vi vatukaqihainaa konkoma rintatike vimanta, [vika ne vikara qoririma nimiterara tavaate].

¹⁵Te quqaama ni tiva nimiari iriate. Ni uva kia iri vaiinti nahentika Kotiva vikaqaa nora uvama vataanarove. Vetanto entaqaa Sodomini vaikavata, Gomoraini vaikavata, vaaqu kaiqagai vare vaurave. Naantiara ekaara entaqaa Kotiva *ko* tiharo vi vatanaakaqaa inaara uvaqai vatero, kia ni uva iri vaiinti nahentika vikaqama nora uva vataanarove, tiro. Ihuva minti tura.

Vaiinti nahenti vira vaintinavu qoraiqama nimitare urara tura

¹⁶Ihuva minti tivakero viva tiharo, Ne maa uvava iriate. Te ni nititaari ne sipisipi voqaara vaiintinavu qaakau vaira voqaara vainaini vivarave. Virara irihama ne memaruvano koqemakero taveharo ninantemake niha, miruravano kia nai henara arinantemake, nevata kia vora qoraiqama amitaraiti nuate.

¹⁷Ne vo vaiintinavuara raurihama variate. Vika ni ravaaqavu vare vuru *nai kansoru* naavuqi ke niqaa uva vatevarave. Ne maara naavuqi vaimanta ni kaavu numiqake vatevarave.

¹⁸Ne ti kaiqa vare vaimanta vira kaara ni ravaaqavu vare vuru nora vaiinti avuqaavata, avuhainaaka nivuqaavata, vuru kevarave. Ni vuru kaimanta ne vika nivuqaa vaiha, vikavata vo vatanaa vo vatanaakavata ti hutuqai tiva qovaraqama nimiate.

¹⁹⁻²⁰Vi entara ni ravaaqavu vare vuru kaira kia noraiqamake iriha tiha, Nana nana uvae tirarave? tiate. Ne vi entara kia nenta aatoqihai irike tiraiti vaivaro, ni Qora vira Maraqravano ni noqaahairo uva tianarove.

²¹Naantiara vokika náí qatae náí vakaarae qovarama kaimanta arukevarave. Vika qoka náí vainti qovarama kaimanta arukevarave. Vika vaintinavu náí noka qoka navutaiqihama vika arukaate timanta arukevarave.

²²Ne ti kaiqa vare vaimanta vira kaara ni iri qoraiqama nimatevarave. Mintiaqi vivaro kia vaaka popohanaara iraitiro, vo enta vo enta kempukaiqaa kero ti uva iriqiro vi vaira vaiintiva, viva vairaro Kotiva virama vita varaanarove.

²³Ne vi vatukaraqi vaimanta ni qoraiqama nimateha ni arukareka autivera, ne aiqututema vo vatukaini vuate. Te tiari iriate. Ne vatuka vatuka vi aniha ti vakaaka Isareri vaiinti nahenti tiva nimiqi viha vi kaiqara kia taiqa karaiti qaqi varaqi vi vaiqe, te Vataini Vatatai Vaintika qaiqaa orurante tuvirerave.

²⁴*Sikuru* vaintivano kiama nai *tisaara* aatarakero vaivaro, kaiqa vaiintivanovata kia nai nora vaiintiqaa raqiki vairave.

²⁵*Sikuru* vaintivano variqi viro nai *tisaara* aanantama viro, viraqaahairo viva te homa vohaa qaramavi vauro tianarove. Kaiqa vaiintivano variqi viro nai nora vaiinti aanantama viro, viraqaahairo viva te ho vohaa qaramavi vauro tianaro. Vika te niqaa raqiki vauraukara tiha, Are vaana avuhainaava Belsebuliva variarao tiarave. Vika tiriara minti ti variarara ti, ike, vika ni ti vaintinavuaravata nana nana qora uvama tiva nimatevarave, tiro.

Kotira aatuqai qeteha variate tura

(Ruki 12:2-7)

²⁶Ne vi uvara irihama kia vaiinti aatu qeteha variate. Vovano tavaantorave ti, vate aqute varia haikara, naantiara ekaa vi haikara vi haikara ravaqaakero qoqaama vataanarove. Vate kukeqate varia haikara naantiara qoqaiqama kairaro qoqaama varianarove. ²⁷Vate te konkiraqi vaiha ni tiva nimi vauna uvara, ne naantiara aatitainaraqaa vaiha tiva nimiate. Vate te evaara tiva nimi vauna uvara, vi uvara naantiara vatukaqaa vaiha naverai tivakeha tiva nimiate.

²⁸Ni maraqura kia ho arukaraiti, ni vaataqai aruke vaiintikara kia vika naatu qetaate. Ne Kotira aatu qeteha variate. Kotiva vaiinti vaatavata vira maraquravata nora iha itainaraqai ho aqukairaro ita taiqa vuariravama vaivo.

²⁹Ho quqaa vaiintivano inaara monu vohauru aqukeharo uapaa uviri taaraqanta vare vairave? Ne uapaa uvirive tia haikara Kotiva viraqaavata raqikiharoma, viva kia hove tirera, vi uviriva kia ho vataqaa hiqiruanarove. ³⁰Kotiva niqaa raqikiharoma ni okara ekaa tave vaiva, viva ni qiata kaukivata ekaa kaara ruva tairave.

³¹Kotiva airi uapaa uviri raqikiharovata, viva niara ne uviri vika aatara kaakave tirara ti, ne kia qeteha variate, tiro.

Kia qetaraitiro Ihura vaintima vauro tiainarara tura
(*Ruki 12:8-9*)

³²Ihuva minti tivakero tiva nimiqi viharo tiharo, Vaiinti vovano vaiinti nahenti nivuqaa vaiharo tiriara tiva qovaraiqaakero tiharo, Te vira vaintima vauro, tirera, tevata ti Qova naaruvaini vaira avuqaa vaiha virara tiva qovaraiqaake vi vaiintivavata ti vaintima vaivo tirarave.

³³Vovano vaiinti nahenti nivuqaa vaiharo tiriara aqao kia vira vaintima vauro tirera, tevata ti Qova naaruvaini vaira avuqaa vaiha nai vi vaiintiravata aqao kia ti vaintima vaivo tirarave, tiro.

Vaiinti nahenti raira karerave tura
(*Ruki 12:51-53; 14:26-27*)

³⁴Minti tivakero Ihuva tiharo, Ne tiriara tihama viva tuvuvaimantara ti, vaiinti nahenti vatani vaika maateraiqiha variqi vivarave tiavo. Ne mintie tiavo? Aqao, te vatani tuvuvau narara ti, vatani vaika ti navutaiqiha vaivaro nora iqokavano qovaraiqianarove.

³⁵Ti kaara vira maaquvano nai qokantirove, vira raavuravano nai nokantirove, vira naaqtuvano nai tonanokantirove, navutaiqiha vaivarave. ³⁶Ti kaara vo vaiintivano vaimanta vira naavuqi vaika, vikama vira navutaiqivarave.

³⁷Vovano tiriara muntuka vainaravata aatarakero nai norarave, nai qorarave, voqavata muntuka variarirava, vi vaiintiva kiama ho ti vainti varianarove. Vovano tiriara muntuka vainaravata aatarakero nai maaquarave, nai raavurarave, voqavata muntuka variarirava, vi vaiintiva kiama ho ti vainti varianarove.

³⁸Vovano kia nai aruke hirite katarira vara aqu varero ti naantiara anariva, viva kiama ho ti vainti varianarove.

³⁹Vaiintivano nai vatani qaqi variqi vuvainararaqai noraiqaakero iriqiro vi variarirava, vi vaiintiva ekaarama qutu vuanarove. Vaiinti vovano tiriara iriqi viharo vuru qutu virava, vi vaiintiva ekaa enta qaqi variqi vuanarove.

Vira noqaa koqe koqaa varerara tura
(*Maaki 9:41*)

⁴⁰Te ni nititaariraro vaiinti vovano ni quahama nimitiharo viva tivata quahama timitaanarove. Viva ti quahama timiteharo Kotiva ti tititairavata quahama amitaanarove.

⁴¹Kotira uva qoqaiqama kero tiva nimi vaira vaiintiva, paropeti vaiintivano anintairaro vo vaiintivano vira uva irireva quahairera, Kotiva paropeti vaiinti koqema amitainantema kero, vi vaiintiravata koqema amitaanarove. Avuqavuqaa keharo ni vaira vaiintiva anintairaro

vo vaiintivano virara avuqavuqaa kero ni vai vaiintirave kaiqe vira quahama amitaare tirera, Kotiva avuqavuqaa kero ni vaina vaiintira koqema amitainantema kero, vi vaiintiravata koqema amitaanarove.

⁴²Vo vaiintivano ti vainti inaara vainti tavero virara Ihura vaintive tivakero quahama amiteharo antai namarira kaqakero amirera, Kotiva kia vi vaiintira qaqira karaitiro, vira noqaa koqemakero nai amianarove, tiro. Ihuva turama.

Ioniva nai vainti vonavu nititomanta Ihura irora

(Ruki 7:18-35)

11 ¹Ihuva vi uvara nai vaintinavu tiva nimi taiqa kero viva mini kero, vakaaka vaiinti nahenti tiva nimoreva, Karirini vatuka vatuka nireva viro.

²Ihuva mini vuvaro Ioniva ʼnamari nimi vau vaiintiva,ʼ karapuhiqi vaiharo iruvaro Kotiva atito vaiintiva nora kaiqa vare vauvaro viva nai vainti vonavu nititomanta vinavuka oru Ihura ireha ti, ³Kotiva atitairaro naantiara anianarove ti varia vaiintiva quqaa are maa vivave? Tenavu vo vaiinti vekaiqihae vairarave? ti.

⁴Vinavuka minti tuvaro Ihuva vinavuka nai tiva nimiro tiharo, Nenavu maini ani vaiha tavaarave, iriarave, anirante Ionira vuru tiva amiate.

⁵Avu qimpa vuaka qaiqaa qaqi tave variavo. Aiqu qoraiqama vuaka qaqi ni variavo. Numuaravano vaata ne vai vaiintika tavanta vimanta variavo. Aato tinta vuaka qaiqaa ho iriavo. Qutu vuaka qaiqaa qaqima himpi variavo. Vehi vaiinti nahenti Kotira vakaaka koqe vakaaka ani iri variavo. Vi uvara vi uvara vuru Ionira tiva amiate.

⁶Tiriara kia taara aato iriraitiro, kempukaiqama kero vohaa avu aatoqai iriqi vi vaira vaiintiva, vivama quaheharo varianarove, tiro.

⁷Ihuva minti tumanta Ionira vaintinavu anirante vire uvaro Ihuva vaiinti nahenti ruvaaqumavi vauka Ionirara tiva nimiro tiharo, Ne haaru nana haika tavarekae qumina vataini vi vaurave? Uvaivano utiharo vavikero virivikero i vau ukaura tavarekae vurave?

⁸Ne kia vira tavareka viraiti, nana haikae tavareka vurave? Koqe utavaaqa nonkuto vaiintira tavarekae vurave? Aqao, koqe utavaaqa nonkute varia vaiintika kiama qumina vatakanta varianarave. Vi vaiintinavuka avuhainaara naavu koqe naavuqiqai varianarave.

⁹Ne nana haika tavarekae vurave? Kotira uva qoqaiqama kaaina vaiintira paropeti vaiinti tavarekae vurave? Eo, virave. Ho kaiqe te ni tiva nimiari iriate. Ne vi entara paropeti vaiinti aatarako vaiintira tavorave. ¹⁰Kotira vukuqi Kotiva Ionirara mintima tiro:

Tavaane, ti uva tiva nimiaina vaiintira te atitaariraro viva naane ai avuni viharo ai aara qerama amitaanarove turave, tiro. *(Mal 3:1)*

¹¹Ihuva minti tivakero viva vikara tiharo, Kaiqe ni tiva nimiari iriate. Vataini vatatai vaiinti nahentika variavaro Ioniva namari nimi

vai vaiintiva ekaa vika naatara kaivama vaivo. Ioniva mintimakero vaivarovata, naantiara Kotiva raqikiaina vaiinti nahentikaqihairo inaara vaiinti vovano Ionira vira aatara kaariravama varianarove.

¹²Ioniva namari nimi vau vaiintiva qovaraiqu entaraqaahai airi vaiinti vika Kotira vatukaini vireka kempukaiqama keha variqi ani, vate maa entaravata minti variarave.

¹³Haaru paropeti vaiintinavuvata, Mosivavata, Kotira uva qoqaiqama keha vi haikava vi haikava mintimakero qovaraiqianarove tivake, minti tivaqi vi vauvaro Ioniva qovarama vurave.

¹⁴Ioniva vaireva viva ni kaivaqava Elaitaava qaiqaa vataini qovarama vuarira vaiintivama vaivo. Ne vi uvarara quqaave tivera, ne Ionirara viva Elaitaavave tivarave. ¹⁵Ni aato vairera, vi uvara okara kankomake iriate, tiro.

¹⁶Ihuva minti tivakero tiharo, Maa entara varia vaiinti nahentika, vika nana voqaarae variavo? Te nana *uvavaue vatake/uvaqaae ntuvake* tiari ne vi uvara ho irivarave? Kaiqe ni tiva nimiare. Vainti haika vatukaqaa ruhareka oquvi variantemake variavo. Vainti haika *nái* hana vainti naarama keha tiha, ¹⁷Tenavu aanumaara vuaqe vauramanta ne ihi ntaataara vaimanta ne kia ihi ntaavo. Tenavu ruhehama iqi rate ihira ti vauramanta ne iqi rataataara vaimanta kia iqi rataavo, tiarave. Maa entara varia vaiinti nahentika vika voqaara variavo.

¹⁸Ioniva anirero kara auramatero kia *uainivata* nomanta vika virara tiha, Viva vaana hampata vai vaiintivave, turave.

¹⁹Te Vataini Vatatai Vaiintika anire karavata namarivata nehama anuramanta vika tiriara tiha, Vira tavaate. Viva voqamake kara ne vaivave. Viva *uaini* neharo vueraiqaavi vaivave. Viva *takisi* vare variakavata, qora vaiintinavuvata, tontiqamate vaivave, ti variarave. Vika tiriara minti ti variarave. Ho uvavano koqe uva vairera, vi uvara iriqi virava tavairaro koqe uvaqaima varianarove, tiro.

Vi vatanaaka vi vatanaakara oho tiva nimitora

(Ruki 10:13-15)

²⁰Ihuva vatuka vonavuqi airi kaiqa nora kaiqa vara nimitomanta vi vatanaaka kia qora aara qaqira karaiti vauvaro Ihuva tiva nimitiro tiharo, ²¹Ne Korasinini variakave, ne Besaidaini variakave, te ni ohoma tiva nimitauro. Te ni nivuqaa nora kaiqa varaunantema kero, haaru vovano nora kaiqa Taiiaa vatanaakave, Saidoni vatanaakave, vara nimitaitirio, vi vatanaaka vaakama kovaara utavaaqa nonkute, vika hanta varake *nái* vaataqaa aqute qora aara vaakama qaqira kaatirio.

²²Te ni nivuqaa nora kaiqa varaauramanta ne kia qora aara qaqira kera kaara, ekaara entaqaa Kotiva *ko* tiharo Taiiaa vatanaakaqaavata Saidoni vatanaakaqaavata inaara uva vatero, niqaa nora uvama vataanarove.

²³Ne Kapenaumiqi variaka tiha, Kotiva tinavu noraiqama kairaqe naaruvaini virarave, ti variarave. Aqao, kiave. Kotiva ni vara aqukaira ne vevanto qutu vika vainaini miniqaima otu vaivarave. Te ni nivuqaa nora kaiqa varaunantema kero, haaru vetanto entaqaa vovano Sodomiqi vaiharo vi vatanaaka nora kaiqa vara nimitaitirio, vi vatanaaka qora aara qaqira kovaro Kotiva kia vi vatukara vehi autu karaitiro qaqima kaivaro maa entara vaitiri.

²⁴Te ni nivuqaa nora kaiqa varauramanta ne kia qora aara qaqira kera vira kaara naantiara ekaara entaqaa Kotiva *ko* tiharo Sodomu vatanaakaqaa inaara uva vatero ni Kapenaumi vatanaakaqaa nora uvama vataanarove, tiro.

Ihuva nai Qora aarora

(Ruki 10:21-22)

²⁵Ihuva minti tivakero vi entara Kotira aarero tiharo, Ti Qo, are naaruvaqaavata vataqaavata raqiki variaravave. Are vi haikara vi haikara kukeqa tera nora vaiintinavu ekaa okara tavaa vaiintika kia numiqaraitira, vi haikara vi haikara qaqi vaiinti numiqe varianarara ti, te ai autu viriniqama kauro. ²⁶Eo, ti Qo, ai antuqavano mintiataa ivarama mintira iarao, tiro.

²⁷Ihuva minti tivakero tiharo, Ti Qova tiriara arema ekaa haikaqaa raqikiane tirave. Kiama qaqi vaiintivano ti vira Maaqu okarara iri tavaarave. Ti Qova naiqaima ti okarara iri tavairave. Kiama qaqi vaiintivano ti Qora okarara iri tavaarave. Te vira Maaquvanoqaima vira okarara iri tavaunarave. Te taukae tiva nimiataa iraqe tiva nimiarirauka, vikavatama ti Qora okarara kankomake iriqi vivarave, tiro.

Tini anika auraara variate tura

²⁸Ihuva minti tivakero tiharo, Ne nora maara vare variavaro ni vaata popohama vimanta variakara te niara tirera, Ne te iainanaini aniqe te ni vuaqa rava nimitaari ne auraara variate, turo.

²⁹⁻³⁰Ne te iainanaini anire ti uva aqu vareha vuate. Te tenta kaiqa ni numiqe variari ne ti kaiqakai varaqi vuate. Te ni qihaaqama nimate vauraukave. Kia te tenta hutuara noraiqaake iri vauraukave. Te mintima vauraukara ti, ne homa ti vataake auraara vaivarave. Te tenta kaiqa ni nimiarirava kia maara ntaanarove. Ti kaiqavano vuaqa ntairamanta ne homa varevarave, tiro. Ihuva turama.

Maara entara tura

(Maaki 2:23-28; Ruki 6:1-5)

12 ¹Vi entara Ihuva maara entaqaa naaho avutaqi *qantivi/kakuma* voqaara *uiti* qampi qoraqi ni vaumanta vira vaintinavu antuqa

arumanta *uiti* tava raqake [tutiqamakeha] vira auru ne vaura. ²Ne vaumanta Parasi vaiintinavu vira tave Ihurara tiha, Nena vaintinavu tavaane. Maara Entaqaa qioqamataa kaiqara vinavuka vare variavo, ti.

³Vika minti tuvaro Ihuva ná tiva nimiro tiharo, Haaru ni kaivaqava Devitivavata, vira vataake nukavata, karara antuqa arumanta vauvaro Devitiva vi entara auti okarara ne kiae kaara ntuvake iriarave?

⁴Vi entara Devitiva Kotira Naavuqi oriqetero mpareti Kotira amitora varakero neharo nkuikero nai vataake anukavata hini nimumanta norave. Kotira kaiqa vara amite vau vaiintikaqai vi karara naataara vauvaro Devitiva qumina vaiintivano vi karara neharora tiro, vi uvara raqa korave.

⁵Ne Mosira uva vo kiae kaara ntuvake iriavo? Kotira kaiqa vara amite varia vaiintika Maara Entaqaa Kotira Naavuqi vo kaiqa vo kaiqa vare variarave. Vika Maara Entaqaa vi kaiqara varaqi viha qioqama taa uvara raqa keha variavaro uvavano kia vikaqaa vairave. ⁶Ne Kotira Naavuara noraiqaake iri variara te virara ni tiva nimirave. Kotira Naavu viravata aatara kaurauka, te mainima vauro.

⁷Kotira vukuqi mintima tiro:

Vaiintivano quara aantau aru timite variarara, kia ti hantuqa harimanta vauro.

Vaiintivano vorara mpo ike tiva amiteharo kahaqama amite vaira, virara ti hantuqa harimanta vauro, turave. *(Hos 6:6)*

Ne vi uvara okara kankomake iriha nuatirio, ne kiama qaqi vaiintiqaa qumina uva vate variatirio. ⁸Te Vataini Vatatai Vaintikama vauro. Te tentavano Maara Entaqavata raqiki vauraukara ti, te homa vi entaraqaa tenta varaataa ina kaiqara vararerave, tiro. Ihuva turama.

Ihuva vaiinti vo kauqu koqema kora

(Maaki 3:1-6; Ruki 6:6-11)

⁹Ihuva vi vatara mini kero oru viro vika maara naavu voqi oru vaura.

¹⁰Oru vauvaro vaiinti vovano vira kauqu tapara vuva vaumanta viraqi vauka Ihuraqaa uva vatareka auti vaiha vira irama amiteha tiha, Vaiintivano Maara Entaqaa nai kena vaiinti vaata koqema amitairera, viva mintiharo tinavu maara uva raqae kaanarove, kiae raqa kaanarove? ti.

¹¹Vika minti tuvaro Ihuva ná tiva nimiro tiharo, Niqihairo vo vaiinti sipisipivano Maara Entaqaa maiqaqi aqu viraro vi vaiintiva nai sipisipi hoe Maara Entaqaa vira mpaqi vaari qaqini kaanarove, kiae mpaqi vaari kaanarove?

¹²Ho iriate. Vaiintivano sipisipi aatara kairara tiro, viva Maara Entaqaa vaiinti vo koqema amitairera, kiama Mosira maara uva raqa kaanarove. Mintiharoma viva koqe kaiqama varaanarove, tiro.

¹³Minti tivakero Ihuva vaiinti virara tiharo, Nena kauqu rantuta kaane, tuvaro nai kauqu rantuta kovaro vira kauquvano koqema viro hini kauqu voqaara vaura. ¹⁴Maara Entaqaa vira kauqu koqema komanta Parasi vaiintinavu vevare naavu mini ke, Ihura aruke uvara nai tiva ami nai tiva ami i vaura.

Haaru vetanto entaqaa Kotiva Ihura okarara tura

¹⁵Vinavuka vira arukareka uva ti vauvaro Ihuva vinavuka uva iriro vi vatukara mini kero vumanta vaiinti nahenti airitahaa vira avataqi vuvaro Ihuva vikaqihairo aihavuka airitahaa ekaa koqema kora. ¹⁶Mintimakero koqema nimitero viva vika qioqamatero tiharo, Ne kia te vare vauna kaiqara vo vaiinti nahenti tiva nimiate, tiro.

¹⁷Ihuva minti tivakero mintiaqiro vuvaro haaru Aisaiaava vetanto entaqaa tu uvava vivauma vaura. Aisaiaava Kotiva mintima tivo tiro:

¹⁸Ti kaiqa vaiinti tavaate. Te vira kaama tauna vaiintirave. Ti muntukavano virara vaimanta virara quaheha vauro.

Te tenta Maraqa viraqaata vataariraro viva avuqavu qiaina okarara ekaa vo vatanaa vo vatanaaka tiva nimianarove.

¹⁹Viva kia antua uva vo vaiintiaro tiraitiro, viva kia qumina noraiqamakero aakara ntavaqiro viramanta vaiinti nahenti aara vau vi anika kiama vira uva irivarave. ²⁰Kunkura/Vuraa ravanka viro variainara viva kiama ekaara kinta kaanarove. Ovavano qimpare iharo veru veru i vainara viva kia ekaara qimpa kaanarove. Uva vitanta okara vaireva: Viva quqerara vaiinti nahentiqaa kiama maara voqavata vataanarove.]

Viva mintiharo qihaaqama kero variqiro viraro avuqavu qiaina okarava uritarakero varianarove.

²¹Ekaa vo vatanaa vo vatanaaka vira autu irihama vivaqai tinavu kahaqi vaivama vaivo tivarave, tura.

(Ais 42:1-4)

Kotiva mintima tivo tivakero haaru Aisaiaava minti tura.

Vaana avuhainaava Ihura kahaqi vaivo tura

(Maaki 3:20-30; Ruki 11:14-23; 12:10)

²²Ihuva vaumanta vokuka vaiinti vo vita vare anura. Vaanavano vira avutaqi vauvarora tiro, vi vaiintiva avu qimpa vuva vaiharo kia uvavata tiraitiro vauvaro Ihuva vira koqema kovaro vi vaiintiva ho tavero ho uvavata tura.

²³Mintumanta vaiinti nahenti mini ruvaaqumavi vauka vi kaiqara tave ravukuvi Ihurara tiha, Ike, maa Ihuva Devitira Maaquvanoe vaivo? ti.

²⁴Vika minti tumanta Parasi vaiintinavu vi uvara iri aqao ti, Belsebuliva avuhainaa vaanavano Ihura kahaqi vaivarora tiro, viva vaana nitite vaimanta vika aitare vi variavo, ti.

²⁵Parasi vaiintinavu minti ti vauvaro Ihuva vinavuka náí aatoqi iru uvara iriro vinavukara tiharo, Vohaa vatanaavano vaiha tuqavuvi nai ari nai ariha variqi vivera, vika vaakama taiqa vivarave. Ta vatanaakave, vo vatuka vo vatukaqiraakave, vo naavu vo naavuqi vaikave, vika mintiaqi vivera, vika vaakama taiqa vivarave.

²⁶Sataaniva raqiki vai vaanauka tuqavuvi nai ari nai ari i vaivera, Sataaniva kia vikaqaa raqikiqi vi vairaro vira kempukavanovata kiama ho varianarove. ²⁷Ne tiriara tiha, Belsebuliva vira kempukaiqama kaivarora tiro, viva vaana nitite vaivo, tiarave. Ho ni avataqi vi varia vaiintika vonavu vikavata vaana nitite variarave. Tavave vinavuka kempukaiqama kaimantae vinavuka minti variavo? Ho iriate. Ni avataqi vi varia vaiintika vika ni uva rahake taveha hampi uvavema tivarave.

²⁸Kotira Maraqravano ti kempukaiqama kaimanta te vaana nitite vauro. Vi uvava quqaa uva vaimantara ti, ne virara irihama Kotiva tinavuqaa raqikiaina entava aniraivo tiate.

²⁹Te qaiqaavata ni tiva nimirave. Naavu qova kempuka vaiintivano vairaro muara vaiintivano kia vira avuni rumpa tairera, viva vira naavuuqihairo kia ho muara varaanarove.

³⁰Kia ti hiquantakaa ni vai vaiintiva ti navutaiqama timite vai vaiintivama vaivo. Kia ti kahaqiharo ti sipisipi ruvaaquma timitai vaiintiva, vi vaiintiva ti sipisipi raantaupirimake vairave.

³¹Te tiari ne iriate. Vaiinti nahenti ekaa qora kaiqa vare uvara tira homa Kotiva nunka nimitaanarove. Mintirarovata, nai Maraqrara qora uva tiva amitera kiama nunka nimitaanarove.

³²Vaiinti vovano ti Vatani Vatatai Vaintikara qora uva tiva timitainara, Kotiva vi vaiintira uva homa nunka amitaanarove. Mintirarovata, nai Maraqrara qora uva tiva amitairaro Kotiva maa entaravata, naantiara entavata, kiama vi vaiintira uva nunka amitaanarove.

Qora katarivano qora tavaqai ire vairave tura

(Ruki 6:43-45)

³³Katarivano koqe katari vairera, vira tavavanovata koqe tavaqaima varianarove. Katarivano qora katari vairera, vira tavavanovata qora tavaqaima varianarove. Vaiintivano vira tava taveharoma, vi katariva qora katarima vaivo, maa katariva koqe katarima vaivo, tianarove. ³⁴Ne *uqahivano/quaihavano* vatatai vaintikama variavo. Ne qora vaiintiqauma vaiha ne nantiakee koqe uva ho tivarave? Nana nana haikavano vira avu aatoqi mpiqaro vainara, vaiintivano vi haikaraqaima nai noqaahairo tianarove.

³⁵Nai avu aatoqi koqe kaiqa varaarirava vaivarora tiro, koqe vaiintivano koqe kaiqaqi vare vairave. Qora vaiintivano nai avu aatoqi qora kaiqa varaarirava vaivarora tiro, viva qora kaiqaqi vare vairave.

³⁶Te tiari iriate. Ekaara entaqaa Kotiva ko tiharoma maa entara ne nana nana uvae qumina uva tivaterara iriharo viva niara mintima tianarove: Ne nantihae vi uvara tivatorave? tianarove. ³⁷Ne maa entara koqe uvaqai tivaqi vivera, vi entara ninta uvavanoma ni kuvantu nimitaanarove. Ne maa entara qora uva tivaqi vivera, vi entara ninta uvavanoma ninta rumpa taanarove, tiro. Ihuva turama.

Ihurara nora kaiqa tinavu humiqaane tura

(Maaki 8:11-12; Ruki 11:29-32)

³⁸Ihuva minti tivakero vaumanta Parasi vaiinti hininavuvata, maara okara ti vau vaiintinavukavata, Ihurara tihama, Maara ti variara vaiintio, nora kaiqa vo tinavu tivuqaa vara kairaqe tenavu taveha, ariara quqaama Kotiva vira atitairave tiare, ti.

³⁹Vinavuka minti tuvaro Ihuva tiharo, Qora kaiqa vare variakave, Kotirara qumimaqamake ni variakave, vikaqaima nora kaiqa humiqairaqe tave quqaave tiare ti variarave. Kia te ni nivuqaa nora kaiqa vo vararerave. Kotiva haaru ni kaivaqara paropeti vaiinti Ionaaraqaa mintuma kontema kero, Kotiva tiqaavata mintianarove. Virara irihama ne tiriara Kotiva atitaivave tivarave.

⁴⁰Nora havukavano vira nampiqama kovaro Ionaava taaramo enta entaqivata aatitoraqavata havuka araraqe vaurave. Viva mintuntemake, te Vataini Vatatai Vaintika taaramo enta vata muntukaqi variqi virerave.

⁴¹Ionaava vuru Ninive vatukaqi vauka Kotira vakaaka tiva nimumanta vi vatanaaka vaakama vira uva iri, qora aara qaqirake vaurave. Naantiara ekaara entaqaa vi vatanaaka Kotira vataake vaiha niqaa uva vatehama mintima tivarave: Tenavu Ionaara uva irihama qora aara qaqira kaavaunarave. Ionaaravata aatarako vaiintiva ne vaunaini oruromanta ne vira uva kia irurave, tivarave.

⁴²Vetanto entaqaa ni kaivaqava Soromonuva vo okara vo okara tave vauva vauvaro avuhainaa nahenti Sebahainaa vira uva irireva vevara nai niaraihairo uru Soromonura uva irurave. Vi nahentiva minturara tiro, vivavata naantiara ekaara entaqaa niqaa uva vateharo mintima tianarove: Te niara aaraihai Soromonura uva irirera uruavaunarave. Ne haaru vauvaro Soromonuravata uri aatarako vaiintiva vovano vaumanta ne vira uva iriataara vaumanta ne kia vira uva irurave tianarove, tiro. Ihuva turama.

Vaana okarara tura

(Ruki 11:24-26)

⁴³Ihuva minti tivakero tiharo, Vaanavano vaiinti vaata avutaqihairo qaqini aitarero aahara vatavaura viharo kaiqe auraara variare tivakero, tavaivaro kia auraara variainara vaivaro ⁴⁴viva nai tiharo, Kaiqe te orurante vaaka

kauna naavura vi vaiintira avutaqi oru qaiqaa variare, tivakero oru tavaivaro vi naavura hiqama kero rupikero avuqavuqama kero vataivaro ⁴⁵vi vaanava oru vaana 7navu vika uritarake qora kaiqa voqavata vare variaka ntita varero, qaiqaa oru vi vaiintira avutaqi vairave.

Hoqarero vi vaiintiva vaana vohaiqa vataakero vaiharo qoraiqama viro vairave. Naantiara viva airi vaana hampata vaiharo anomakero qoraiqama viro vairarama turo. Maa entara qora kaiqa vare variaka, vikavata vi vaiintira aanare voqamake qoraiqamavi variqi vivarave, tiro.

Ihura navunaaka vira tavareka anura

(Maaki 3:31-35; Ruki 8:19-21)

⁴⁶Ihuva vi uvara vaiinti nahenti ruvaaqumavi vauka tiva nimi vaumanta vira novavata vira qatanavuvata anire vira uva tiva amireka vahaqaqini himpite vauvaro ⁴⁷vovano Ihura vuru tiva amiro tiharo, Ai novavata ai qatanavuvata ai uva tiva amireka ani vahaqaqini variavo, tiro.

⁴⁸Viva minti tuvaro Ihuva tiharo, Tavave ti nova vaivo? Taukae ti qata vakaukavara variavo? tiro. ⁴⁹Minti tivakero Ihuva nai kauqu tutukero aave vateharo nai vaintinavu numiqeharo tiharo, Maakama ti novave ti qata vakaukavarama variavo.

⁵⁰Ti Qova naaruvaini vaira vira uva iriha ni variaka, vikama ti qata vakaave, ti aura nakaave, ti nokave, variavo, tiro.

Auru qintato vaiintirara tura

(Maaki 4:1-9; Ruki 8:4-8)

13 ¹Vohaa vi entaraqai Ihuva naavu mini kero vevarero nora varuva namari auvahianta oru oquviro mini vairare tumanta ²vaiinti nahenti airitahaa viva vauraqaa ruvaaqumavi vauvarora tiro, viva qaqira kero oru votuqi vaarirero viraqi oquviro vaiharo namariqaa vaumanta vaiinti nahenti vataini namari auvahianta vauvaro ³Ihuva vika vo uva vo uva tuqantaakero tiva nimura.

Viva mintima tiro: Vaiinti vovano kara auru qintareva vurave. ⁴Viva auru qintaqi vuvaro hini auruvano aara auvahini hiqiruvoro uvirivano ani nama aqukorave.

⁵Auru hininavu ori vataqaa hiqiruvoro vatavano kia vevantoqama kero vauvarora tiro, auruvano hiqiriro vaaka qampiqqa tovaro ⁶tuqavano kia vevanto otu vurara tiro, kuarivano ururero iteharo vaaka aaharuqama korave.

⁷Mintuvoro auru hininavu auqurora nimirivano qampiqoraqi hiqiriro, nimiriva vataakero qampiqqa tovaro nimirivano mantaaqa kovarora tiro, kia ho qampiqorave.

⁸Mintuvoro auru hininavuvano koqe vataqaa hiqiriro koqema kero qampiqeharo vuru koqe tava airi tava iratorave. Airi tava iratomanta

hini kuka aatarake voqavata airi tava iratomanta qaiqaa hini kukavata aatarake airi tava voqavata iratorave. ⁹Ni aato vairera, vi uvara okara iriate, tiro.

Vo uvaqaa tuqantaakeharo tiva nimu okarara tura

(Maaki 4:10-12; Ruki 8:9-10)

¹⁰Ihuva vi uvara tuqantaakero tiva nimumanta vira vaintinavu viva unaini anire vira ireha tiha, Are nantiharae vaiinti nahenti kia uva vutuke tiva nimiraitira, uva tuqantaakera vika tiva nimi variarao? ti.

¹¹Vira vaintinavu minti tuvaro Ihuva vika nái tiva nimiro tiharo, Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiaina uvara kukeqataira, vi uvarara Kotiva niaraqai vika qaqi kaira vi uvara okara iriate tivakero, qaqi vaiinti nahentiara kia vi uvara iriate turave. Minti turara ti, te uva tuqantaake vika tiva nimi vaunarave.

¹²Kotira uva iriarirava variqiro vi vairaro Kotiva vira kahaqiraro vira uva voqavatama irianarove. Viva mintimakero variqiro viharo Kotira uva airiqamakero irianarove. Kotira uva kia iriarirava variqiro vi vairaro, viraqaahairo Kotiva viva inaaraiqa iritaaina uvara qaqini vara kaanarove.

¹³Vaiinti nahenti tavehavata, kia anomake tave variarave. Vika uva irihavata, kia aato kenko timanta iri variarave. Vika mintiarara ti, te uva tuqantaake vika tiva nimi vaunarave.

¹⁴Vaiinti nahenti minti variarara tiro, haaru vetanto entaqaa Aisiaaava Kotira uva qoqaiqamako uvava maa entara vivauma vaivo. Viva mintima tiro:

¹⁵Maa vatanaaka vika avu aatovano kempukaiqama viro vaivo. Vika kia Kotira uva iriataa imanta, nái aato tintate nái avu qimpateha variarave.

Vika kia mintiataarave. Vika nái avuqohaivata nái aatoqihaivata ti uva iri tave ti haaraatirio, te vika homa kahaqama nimitauraitirio, turave. *(Ais 6:9-10)*

¹⁶Ho nenavu avuqohai kankomake tave variarara ti, ne quahehama variavo. Nenavu aatoqihai anomake iriarara ti, ne quahehama variavo.

¹⁷Te quqaa tiari iriate. Haarua vetanto entaqaa airi paropeti vaiintinavuve, koqe aaraqaa ni vau vaiintikave, vika ne tave varia haikara tavaataa imantavata, kia ho tavorave. Vika ne iri varia uvara iriataa umantavata, kia ho irurave, tiro.

Auru qintatora vira okarara tura

(Maaki 4:13-20; Ruki 8:11-15)

¹⁸Minti tivakero Ihuva nai vaintinavu tiva nimiro tiharo, Nenavu iri vaiqe te auru qintato vaiintiraqaa uva tuqantaake tuna okarara ninavu tiva nimiare.

¹⁹Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiaina uvara vaiinti vovano vi uvara kia kankoma kero iriraitiro vaivaro, Sataaniva anirero vira avu aatoqihairo vi uvara qaqini raqia aqukairave. Vi vaiintiva auruvano aara auvahini hiqirura voqaarama vaivo.

²⁰Auru hininavu ori vataqaa hiqirura vira okara vaireva maantimama vaivo: Vaiinti nahenti vonavu Kotira uva iri, vi uvarara quahake variavaro ²¹viraqaahairo uvavano vika avu aatoqi kia vukaiqamakero vaimantara ti, vokiaka vi uvara kaara vika qoraqama nimite variamanta vika tinavu harivorave tivakeha qaqirake variarave.

²²Auru hininavuvano auqurora nimiriqi hiqirura, vira okara vaireva maantimama vaivo: Vaiinti nahenti vonavu Kotira uva iri, viraqaahai vika maa vatarqaahainaa haikarara noraiqaake iriqi viha, monu airaira vareraraqai iriqi vi variavaro vi haikava vika ravaaqavuke vaimanta vika Kotira uva iriara qumimaqamake variavaro vikaqihairo kia koqe kaiqavanovata qovaraiqi vairave.

²³Auru hininavu koqe vataqaa hiqirura vira okara vaireva maantimama vaivo: Vokiaka Kotira uva kankomake iri, viraqaahai vika koqe kaiqa Kotira vara amitaqi vi variamanta, vokiaka Kotira uva iriqi viha vika uri naatarake voqavata koqe kaiqa vara amitaqi vi variamanta, qaiqaa vokiaka vika naatarake Kotira uva iriqi viha koqe kaiqa Kotira vara amitaqi vi variarave, tiro. Ihuva minti turama.

Ihuva nimiriqaa uva tuqantaakero tiva nimura

²⁴Ihuva vaiharo vo uva tuqantaakero vaiinti nahenti tiva nimiro tiharo, Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiarirava maa uvara voqaarama vaivo: Vaiinti vovano *uiti* auru koqera nai naahoqi qintatorave.

²⁵Auru qintatero viva oru entaqi nai navunaaka hampata vaite vauvaro vira navutaava anirero viva *uiti* qintatoraqi qora nimirivata qintatorave. [Vi nimiriva vaireva vira kaqive mareve *uiti* kaqive mareve vohaa qaramakero vaivarovata, vira tavaqai kia vohaa qaramakero vairave.] Vira navutaava nimiri qintatero vuvaro ²⁶*uitivano* nimiri vataakero vohaaraqai qampiqatero inaraiqakaa tava iratareva auti vaumanta vira kaiqa vaiintinavu tavovaro vi nimiriva *uiti* vataakero vohaa qampiqqa tero vaurave.

²⁷Mintima vaumanta vira kaiqa vaiintinavu vira tave, oru naaho qora ireha tiha, Nora vaiintio, are kiae koqe auru qinta taarao? Taihairoe qora nimirivata viraqi qovaraiqivo? ti.

²⁸Minti tuvaro viva oho tiro, Ti navutaavama ti naahoqi vi nimirira qinta taivo, tumanta vira kaiqa vaiintinavu vira ireha tiha, Hoe tenavu vi nimirira qaqini raru kararave? tuvaro ²⁹viva aqao tiro, Kia mintiate. Ne nimiri raru keha *uitivata* raru kevorave.

³⁰Qaqi kaivaro *uitivanovata* nimirivanovata vohaaraqai qampiqaarire. *Uitivano* mpeqaiqama viraqe te ti kara qantu vare anikara mintima

tirerave: Ne vi nimirira naane teqake rumpa vare vuru iha quara timitema, viraqaahai *uiti* vira teqakema vuru ti kara naavuqima timitaate tianarove, tiro. Ihuva vi uvara maantimakeru tuqantaakero vika tiva nimura.

Masteti auruara uva tuqantaakero tura
(*Maaki 4:30-32; Ruki 13:18-19*)

³¹Ihuva vaiharo vo uva tuqantaakero vaiinti nahenti tiva nimiro tiharo, Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiarirava vaireva: *masteti* auru voqaarama vaivo. Vaiintivano *masteti* auru varero vuru nai naahoqi tutorave.

³²Vi auruva inaara auruqaima vairarama turo. Mintima vaivarovata, vi aurura ututaivaro qampiqa tero ekaa vo naaho vo naaho uri aatarakero katari voqaara vaimantara ti, uvirinavu vira kaaraqira ho *navu/naavu* kaqateha variaravema turo, tiro. Ihuva vi uvara tuqantaakero tiva nimura.

Kaupititirara uva tuqantaakero tura
(*Ruki 13:20-21*)

³³Ihuva vaiharo vo uva tuqantaakero vaiinti nahenti tiva nimiro tiharo, Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiarirava vaireva, kaupititira voqaarama vaivo. Nahentivano mpareti untareva iharo *porihi/voruhi* varakero vira noqa vuarire tiro, kaupititira varakero *porihi/voruhi* vataakero tuqantaa kaivaro kaupititiravano *porihi/voruhi* hampata avituma viro ekaa mpareti ntera kaivaro noqavi vairave, tiro. Ihuva vi uvara tuqantaakero tiva nimura.

Ihuva uva tuqantaakero tu okarara
(*Maaki 4:33-34*)

³⁴Ihuva vaiinti nahenti vo uva vo uva tiva nimoreva viva kia vutukero tiva nimiraitiro, viva uva tuqantaakeroqai tiva nimiqiro vi vaura. ³⁵Viva minti tivaqiro vuvaro haaru vetanto entaqaa paropeti vaiintivano tu uvava vivauma vaura. Vi uvava mintimama tiro:

Te vaiinti nahenti uva tiva nimirera kia vutuke tiva nimiraiti, uva tuqantaakeqai tiva nimirerave.

Maa vatara autukero vato entaraqaahai variqi aniha kia kankomake iru uvara, te vi uvara okara ni tiva nimirerave, tura. (*Ihi 78:2*)
Haaru vetanto entaqaa paropeti vaiintivano Ihurara mintima tura.

Qora nimiri uiti naahoqi qintato okarara tura

³⁶Ihuva vaiinti nahenti uva tuqantaakero tiva nimiqi viro viraqaahairo viva vaiinti nahenti mini kero naavuqi vumanta vira vaintinavu viva vuraqi orure tiha, Are vaaka tianara vira navutaava nimiri vira naahoqi qintato uvara, vi uvara okara tinavu tiva timiraqe iriare, ti.

³⁷Vira vaintinavu minti tuvaro Ihuva vinavuka tiva nimiro tiharo, Vaiinti vovano koqe auru qintato vaiintira okara vaireva, te Vataini Vatatai Vaintika maa vikave.

³⁸Vi vaiintira avutaqi vau vatava vaireva, ekaa maa vatavama vaivo. Koqe auruvano vaireva, Kotira uva iria vaiinti nahentikama variavo. Qora nimirivano vaireva, kia Kotira uva iria vaiinti nahentika Sataanira vaintima variavo.

³⁹Vira navutaava nimiri qintato vaiintiva vaireva, viva Sataanivave. Kara qantu entava vaireva, ekaara enta naantiara maa vatava taiqa vuaina entavama vaivo. Kara qantu vare anu vaintika vaireka, vika *enselinavuve*.

⁴⁰Vira kaiqa vaiintinavu nimiri raruke rumpake vuru iha quara amitontemake, naantiara ekaara entaqaa mintimake qovaraiqianarove.

⁴¹Te Vataini Vatatai Vaintika ekaara entaqaa tenta *enseli* vika nititaari vika otu te raqikiaina vataragaahai ti vaintinavu qoraiqama nimite vai vaiinti nahentikavata, ekaa qora kaiqa vare vaikavata vaaqu kaiqa vare vaikavata rumpake ⁴²vare vuru nora iha itainaraqi aqu kaimanta vika ihaqi vaiha iqi rataqi viha nai aarai tenti aneha vaivarave.

⁴³Vika mini vuru aqukaimanta avuqavugamake ni vai vaiinti nahentika kuarivano itainantemake, itaqi vivaro Kotiva vika Qova vikaqaa raqikiqiro viramanta vika variqi vivarave. Ni aato vairera, vi uvara okara kankomake iriate, tiro. Ihuva minti turama.

Koqe airaira vataqi kukeqato uvarara tura

⁴⁴Ihuva vaiharo uva vo vaiinti nahenti tuqantaakero tiva nimiro tiharo, Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiarirava vaireva, nora monuve airairave vataqi kukeqa tora voqaarama vaivo. Vataqi vi haikara kukeqa tovaro vauvaro vaiinti vovano vira ranta qovarama kero tavero, quahakero vi haikara qaiqaa kukeqa tero, oru vi vatara varareva ekaa nai vatai haikaraqohairo koqaama kero vi vatara varorave, tiro.

Kau vukaariara tura

⁴⁵Ihuva minti tivakero viva uva vo tuqantaakero tiva nimiro tiharo, Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiarirava vaireva, vaiintivano kau vukaari varareva rantaqiro vi vaura voqaarama vaivo. ⁴⁶Vi vaiintiva vi haikara vi haikara varareva viharo tavovaro vo vaiintivano kau vukaari nai voqavata koqe ura vatovaro viva vira varareva iharo oru nai vato haikaraqohairo ekaa koqaa autukero monu varero vuru amiharo vi kau vukaarira varorave, tiro.

Havuka vahera tura

⁴⁷Ihuva minti tivakero viva uva vo tuqantaakero tiva nimiro tiharo, Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiarirava vaireva, vaiintinavu varuvaqi

vahe aqukaamanta airi havuka viraqi otiqete ntuva vuara voqaarama vaivo.

Vahe varuvaqi aqukaamanta havuka airitahaa viraqi otiqete ⁴⁸mpiqqa vuamanta vaiintinavu vahe vira rarau vare vuru qaqaaini ke, viraqihai nuntuqi viha koqe havuka varakeha utaqi ruva vate, qora havuka varakeha qaqira aqukaarave.

⁴⁹Naantiara ekaara entaqaqa vira voqaarama varianarove. Vi entara *enseli* vika tuvure vaiinti nahenti rairaqi viha avuquvuqaake ni vaika qaqi ke, qora kaiqa vare vai vaiinti nahentika ⁵⁰ntita vare vuru nora iha itainaraqi aqukaimanta vika viraqi vaiha iqi rataqi viha nái aarai tenti aneha vaivarave, tiro.

⁵¹Ihuva minti tivakero viva nai vaintinavu irero tiharo, Te vi uvara vi uvara ni tiva nimunara ne hoe iriavo? tumanta vinavuka eo tuvaro ⁵²viva vinavuka tiva nimitiro tiharo, Kotira haarua uva okara tiva nimi varia vaiintikaqihairo vovano Kotiva vaiinti nahentiaqa raqikiaina uvarara quqaave tivakero Kotira vaintiqama vuarirava, vi vaiintiva vaireva, naavu qora voqaarama vaivo. Vi vaiintiva nai naavuqihairo vo haika vo haika, haaru vato haikaravata, qaraaka vato haikaravata, vare vairave, tiro.

Nasaretiqihainaaka Ihura qoririma amitora
(*Maaki 6:1-6; Ruki 4:16-30*)

⁵³Ihuva vo uva vo uva tuqantaakero vaiinti nahenti tiva nimi taiqa kero viva vi vatukara mini kero ⁵⁴nai maaqaini anirantero oru maara naavuqi vaiharo vo uva vo uva tiva nimumanta vaiinti nahenti ravukuvi tiha, Ike, vi vaiintiva taihairoe koqe avu aato vareroe koqe uva ti vaivo? Tavave vira noraiqama kero kempuka amivaroe viva nora kaiqa vare vaivo? ti.

⁵⁵Vika minti tivake aqao ti, Vi vaiintiva tainta auti vai vaintira maaquvanoma vaivo. Mariava vira novama vaivo. Iemivavata, Iohepivavata, Saimonivavata, Iutaasivavata, vinavuka vira qatanavuma variavo. ⁵⁶Vira auranavu maini tinavu hampatama variavo. Taihairoe viva vi kaiqara vi kaiqara okara tavairave? ti.

⁵⁷Minti tivake vika Ihurara tiha, Viva kia nora vaiintive. Viva qumina maa vatanaavaqaima vaivo, tivakeha vira qoririma amitora.

Vika minti tuvaro Ihuva vika tiva nimitiro tiharo, Paropeti vaiintivano vo vatani oru vairamanta vi vatanaaka virara nora vaiintive tivake vira quahama amitevarave. Viva nai maaqaini vairamanta vira navunaaka virara qumina maa vatanaavaqaima vaivo tivake kiama virara nora vaiintive tivarave, tiro. ⁵⁸Ihuva minti tivakero vi vatanaaka kia virara kempukaiqamake irurara tiro, Ihuva mini vaiharo nora kaiqa taaraiqaqi vara nimitora.

Ionira arukora*(Maaki 6:14-29; Ruki 3:19-20; 9:7-9)*

14 ¹Vi entara Herotiva Kariri vataqaa raqiki vaiharo, vaiinti nahenti Ihurara ti vau uvara vivavata irura.

²Herotiva iriro nai kaiqa vaiintinavuara tiharo, Oho, vi vaiintiva Ionivave. Ioniva namari nimi vau vaiintiva qutu vunaihairo qaiqaa qaqi himpiro ni vaivo. Viva qaiqaa qaqi himpiro ni vaiharora tiro, viva nora kaiqa ho vare vaivo, tiro.

³⁻⁴Tota Herotiva nai qata Piripira naata Heroti-Namarira varatovaro Ioniva Herotira tiva amiro tiharo, Are nena qata naata kia varaataara vaivarama varaarao, tuvaro vi uvara kaara Herotiva vaiinti vo atitovaro Ionira ravaaqavu kero vira rumpa varero vuru karapuhiqi kora.

⁵Herotiva Ionira arukaataa uvaro, vaiinti nahenti Ionirara paropeti vaiintive turara tiro, Herotiva vika naatu qeteharo kia vira arukora.

⁶Mintuvaro Herotiva nai vatato entava qovaraqivaro vi entaraqaa viva vaiinti vonavu naarama komanta ani ruvaaqumavi vauvaro Heroti-Namarira raavuravano vika ihi rava nimate vauvaro Herotiva vira tavero, voqamakero quahama amiteharo ⁷nai kauqu aiqiqaa aqukero tiharo, Nana haikarae ai muntukavano vainara, virara tiva timiraqe ai amiare, tiro.

⁸Herotiva minti tuvaro vi varaatava nai nora irovaro vira nova maa uvara tiane tuvaro vi varaatava Herotirara tiharo, Namari nimi vai vaiintira Ionira qiata vaaka tanuqira vara viri timiane, tiro.

⁹Minti tuvaro King Herotira muntukavano qoraiquvaro viva vaaka kauqu aiqiqaa aqukero tivato uvararavata, kara nareka anu vaiintikaravata iriharo, viva vaiinti vo atitero vi varaatava tinantema kaane tuvaro ¹⁰vi vaiintiva oru karapuhiqihairo Ionira aunta teqa kora.

¹¹Teqa kero vira qiata tanuqi varero vuru vi varaatara amuvaro viva varero vuru nai nora amura.

¹²Mintumanta Ionira avataqi ni vau vaiintika ani vira vaata vare muntu quntama te, viraqaahai vika vuru Ihura tiva amura.

Ihuva inaara kara 5,000 vaiinti nimura*(Maaki 6:31-44; Ruki 9:10-17; Ioni 6:1-13)*

¹³Ionirara Ihura vuru tiva amuvaro Ihuva vi uvara iriro vi vatukara mini kero votuqi vaarirero nai vaintinavu vataakero nariaraa vaireva qumina vataini vumanta vaiinti nahenti airitahaa vi uvara iri, vo vatuka vo vatukaihai vataqaa Ihura avataqi vura.

¹⁴Ho Ihuva orurero votuqihairo vaavirero tavomanta vaiinti nahenti airitahaa ruvaaqumavi vauvaro viva vikara aaqurihama nimitero vikaqihai nihavu vaiinti nahentika vaata koqema nimitora.

¹⁵Ihuva mini variqiro vuvaro kuarivano tuvi vumanta vira vaintinavu viva unaini orure tiha, Maini qumina kantave. Entama vuantorave. Vaiinti nahenti nititaira oru vatukanavuqihai kara koqaamake naate, ti.

¹⁶Vira vaintinavu minti tuvaro Ihuva aqao tiro, Kia vika nititaimanta vuate. Nentanavu vika kara nimimanta naate, tumanta ¹⁷vinavuka aqao ti, Tenavu tavauraro maini mpareti kauqurunavuvata havuka taaraqantavataqaima vaivo, ti.

¹⁸Vira vaintinavu minti tuvaro Ihuva vi karara vara viri timiate tivakero ¹⁹vaiinti nahentiara ukau kanta oquvi variate tivakero viva mpareti kauqurunavu varakero, havuka taaraqantavata varakero, naaruvaini taveharo Kotirara koqema iarao tivakero mpareti nkuikero vi karara nai vaintinavu nimumanta vira vaintinavu vaiinti nahenti ekaa rairake nimumanta ²⁰vika ekaa ho nora. Ekaa vaiinti nahenti ho nomanta viraqaahai vira vaintinavu rutantuto utara, nora utanavu vare, vika neha raukuto karara nuntuke utaqi ntuvaqi vi, uta 12navu mpiqa kora.

²¹Vi entara 5,000 vaiinti vi karara nomanta nahentivata vaintivata airitahaa, vi karara nora.

Ihuva varuva namari vaura aiku ntavaqiro vura
(*Maaki 6:45-52; Ioni 6:16-21*)

²²Ihuva kara nimiro viraqaahairo nai vaintinavu nititero tiharo, Votuqi vaarire ne naane varuva namari hini mantaraini oru vi vaiqe te vaiinti nahenti nititaari nai maaqa nai maaqa vuate, tiro.

²³Minti tivakero viva vaiinti nahenti nititama kero, viraqaahairo Kotira aarareva verara aiqinaqaa vuvaro entama vuvaro viva mini oru nariaraa vaura. ²⁴Mini vauvaro votuvano varuva avutaqaa vuvaro uvaivano vika virera unaihairo anuvarora tiro, namarivano votu venta ventamaqi ani vaura.

²⁵Uvai uti vauvaro namarivano votu venta ventamaqi vi vauvaro aatitareva aumaiquvaro Ihuva varuva vaura aikuqaahairo ntava varero viro vika unaini vura. ²⁶Vika unaini vumanta vira vaintinavu tavovaro viva varuva vaura aikuqaahairo ani vaumanta vika voqamake aatu itomanta noraiqaake qete vaiha oi oi tiha vaanavanove ti vauvaro ²⁷Ihuva vaaka vikara tiharo, Muntuka paru i vaira variate. Tema anuro. Kia getaate, tiro.

²⁸Ihuva minti tuvaro Pitaava tiharo, Noravauvo, are quqaa viva irera, are tiriavata tiraqe tevata aikuqaahai namari vaura are inanaini vuare, tiro.

²⁹Pitaava minti tuvaro Ihuva tiharo, Ho aniane, tiro. Tuvaro Pitaava votuqihairo vaavirero varuva vaura aikuqaahairo Ihuva anunaini viro.

³⁰Viva mini viharoma ho virare tivakero tavovaro uvaivano voqamakero uti vauvaro vira taveru, viva qetovaro vira aikuqano

namariqi otiqetareva uvaro viva Ihurara naverai tiharo, Noravauvo, ti kahaqiane, tuvaro ³¹Ihuva vaakama nai kauqu tutukero vira utu varero tiharo, Are tiriaraqai kempukaiqama kera iriataarave. Are nantivare taara aato iriarao? tiro.

³²Ihuva minti tivakero vikantiro votuqi vaari rovaro uvaivano vaaka taiqa vura.

³³Mintuvaro vira vaintinavu votuqi vauka Ihura quahama amiteha vira autu tuaherake tiha, Are quqaama Kotira Maaquvano variarao, tura.

Ihuva Kenesareti vatanaaka niha vuka koqema kora

(Maaki 6:53-56)

³⁴Vinavuka minti tivake votuqi varuva taqa vare Kenesaretini orurora.

³⁵Mini oruromanta vi vatanaaka Ihura viraqaamake tave, uva varakomanta ekaa aumanto vau vatukaraqihai aihavu vaiinti nahentika ntita vare vuru Ihuva vaunaini vate, ³⁶Ihurara mpo tiha, Qaqi kaira vika ai utavaaqa vitianta utu varaivaro vika vaata koqema vuarire, tumanta Ihura utavaaqa utu varoka koqema vi vaura.

Naaqu taatoka uvara tura

(Maaki 7:1-13)

15 ¹Parasi vaiintinavuvata, maara okara ti vau vaiintinavukavata, Ihura tavareka Ieruharemiqihai anire Ihura ireha tiha, ²Nantihae ai vaintinavu tinavu kaivaqaukavara uva maara tivatora raqake variavo? Ai vaintinavu kia kauqu hiqama karaiti, kara ne variarave, ti.

³Vika minti tuvaro Ihuva nái tiva nimiro tiharo, Ne vo? Ne nantihae Kotiva tivatai uvara kia iriraiti, nenta uvaqai iriqi vi variarave? ⁴Kotiva mintima tiro: *Nena noka qoka koqe okaraqai autu nimitaane. Nai noka qokara vaaqu uva ti vaina vaiintira arukaate*, turave.

⁵Mintima Kotiva tivato uvava vaimanta ne vi uvara kia iriraiti, nenta irike ne tiha, Vaiintivano nai noka qokara tiharo, Te nitanta kahaqiha nimore iaina monura kia nitanta nimiraiti, te vi monura Kotira amitarerave tirera, ⁶vi vaiintiva homa nai noka qoka kia kahaqiraitiro, qaqi varianarove, ti variarave. Ne hampi uva minti tivakeha ne Kotira uva qumimaqama keha nenta kaivaqaukavara tivato uvara viraqai vaiinti nahenti tiva nimi variarave.

⁷Ne unaqaraqama keha koqe kaiqa vare variakave. Aisaiaava haaru vaiharo niara avuqavuqama kero uva qara ntuva torave. Aisaiaava Kotira uva qoqaiqama keharo Kotiva mintima tivo tiro:

⁸Maa vatanaaka noqihai ti hutu tuahere variavaro vika muntukavano kia tiriara vaimanta variarave. ⁹Vika vaiintivano nái qumina uva maara tiva nimia uvara vi uvaraqai ti variarara ti, vika quminama ti hutu tuahere variavo, turave.

(Ais 29:13)

Aisaiaava haaru vetanto entaqaa niara minti turave, tiro.

Nana haikavanoe vaiinti qoraiqama ke vairave? tura
(Maaki 7:14-23)

¹⁰Ihuva minti tivakero vaiinti nahenti naarama kero vikara tiharo, Maa uvara irihama kankomake iriate. ¹¹Vaiintivano kara neva, vi karava kia vaiinti avu aato qoraiqamake vairave. Nai avu aatoqihairo qovaraiqaavi vai haikava, vi haikavaqai vi vaiintira qoraiqamake vairave, tiro.

¹²Ihuva vi uvara tivakero vaumanta vira vaintinavu viva unaini orure tiha, Are kiae iriarao? Parasi vaiintinavu are vaaka vaiinti nahenti tiva nimiana uvarara irihama, vika kia quaharaiti, qora uvave ti variavo, ti.

¹³Vinavuka minti tuvaro Ihuva tiharo, Oho, Parasi vaiinti vika vaireka, vika ti Qova naaruvaini vaiva kia ututai karara voqaara variarave. Qora kara tuqa vataakero raru kaintemakero, viva vika qaqira kaanarove, tiro.

¹⁴Minti tivakero viva Parasi vaiintinavuara tiharo, Kia vikara noraiqaake iriate. Vika avu qimpa vimanta vaiha, avu qimpa vuaka vonavuvata aara numiqareka auti variakave. Avu qimpa vira vaiintiva avu qimpa vina vaiintira vo vitakero aara umiqareva auti vairera, vitanta oraqi aqu vivarave, tiro.

¹⁵Ihuva minti tuvaro Pitaava tiharo, Vaaka uva tuqantaakera vaiinti nahenti tiva nimiana uvara tinavu tiva timiraqe vi uvara okara iriare, tuvaro ¹⁶Ihuva tiharo, Ike, nenavuvata kiae kankomake iriavo?

¹⁷Ne kiae tavaavo? Vaiintivano kara naivaro vi karava _]kia vira avu aatoqi viqetaraitiro, _]vira araraqiqai otu variro, viraqaahairo qaqini tuvutare vairave. ¹⁸Vira noqihairo ti vai uvava, vi uvavama avu aatoqihairo anireharo vira qoraiqamake vairave.

¹⁹Vaiinti avu aatoqihairo vaaqu haikara iriarirava qovaraiqi vairave. Vaiinti arukaariravave, vora qorainti vataakeroe vora naata vataakeroe hampi nuariravave, hampi qaramaairo nuariravave, muara autuariravave, una uva tiariravave, vora autu vatani tuvuarire tiro una uva tiariravave, vi haikava vi haikava viraqihairo qovaraiqi vairave.

²⁰Vi haikava vi haikava avu aatoqihairo anireharo vaiinti qoraiqama kaivaro _]Kotiva vi vaiintirara qora vaiintive ti vairave, _]Vaiintivano kauqu kia hiqama karaitiro kara naarirava kia vira vara qoraiqama kaanarove, tiro.

Ihuva vo vatanaa nahenti kahaqama amitora
(Maaki 7:24-30)

²¹Ihuva minti tivakero vi vatara _]Kenesareti, _]mini kero vatuka taaraqanta Taiaavata Saidonivata vau vataraqaa oru vaura.

²²Mini oru vauvaro vi vataraqaahairo Kenaani nahenti vovano Ihuva vaunaini orurero Ihurara naveraitiro tiharo, Nora Vaiintio, Devitira

Maaquo, tiriara mpo ike tiva timitaane. Vaanavano ti raavura avutaqi vaivaro viva anomakero qoraiqama viro vaivo, tiro.

²³Vi nahentiva minti tuvaro Ihuva kiaqai uvavata tiraitiro vauvaro, vira vaintinavu viva vaunaini orure tiha, Mpo, vi nahentira kahaqiraro vaaka vuarire. Viva tinavu tivataqi aniharo tinavu haare vaivaro tinavu popohama timitaivo, ti.

²⁴Vinavuka minti tuvaro Ihuva aqao tiro, Isareri vatanaaka sipisipi voqaara kakakima vuavaro Kotiva ti tititaimanta te vi vatanaakaqai kahaqama nimitarera tuvuraukave, tiro.

²⁵Ihuva minti tuvaro vi nahentiva ani Ihura avuqaa hiqirivi vaiharo tiharo, Nora Vaiintio, ti kahaqama timitaane, tuvaro ²⁶Ihuva aqao tiro, Hauri te vaintivano i karara varake vairi aqu nimitaarave, tiro.

²⁷Ihuva ūva tuqantaakero, minti tuvaro vi nahentiva tiharo, Nora Vaiintio, quqaama tiarao. Ho vaintivano kara viti aqukaira vairi vika ani ne variarave, tiro.

²⁸Nahenti viva minti tuvaro Ihuva tiharo, Nahentivauvo, are tiriara kempukaiqaa kerama iriarao. Are tinantemake, te mintima amitarerave, tiro. Ihuva minti tuvaro vate viraqai vira raavuravano koqema viro vaura.

Ihuva vaiinti nahenti airitahaa koqema kora

²⁹Ihuva vi vatara mini kero Kariri Varuva auvahianta oru viro aiqinaqaa vaarirero oquviro vaumanta ³⁰vaiinti nahenti airitahaa viva unaini orurora. Vika niha vukavata ntita vareha aiqū qoraiqaa vurave, avu qimpa vurave, vuhaari rarera vurave, no tinta vurave, vo rovāra vo rovāra varokave, vika vika ntita vare vuru Ihura aiqū taraini kovaro viva vika ekaa koqema kora.

³¹Ihuva vika koqema komanta vaiinti nahenti tavomanta no tinta vuka ho uva tumanta, vuhaari rarera vuka qaqi avuqavu vaumanta, aiqū qoraiqaa vuka qaqi numanta, avu qimpa vuka qaiqaa qaqi tave vaumanta, vaiinti nahenti vika tave voqamake ravukuvi kauqu runkinkiri iha Kotira autu tuahereha tiha, Tinavu Variqavano koqema kero tinavu Isareriqaa raqiki vaivo, tura.

Ihuva 4,000 vaiinti kara nimura

(Maaki 8:1-10)

³²Ihuva nai vaintinavu naarama kero tiharo, Te vaiinti nahenti uki variakara aqurihama nimite vauro. Vika taaramo enta ti vataake variqi vihama vika nái kara nama taiqa kaavo. Te vika nái maaqaini qaqi nititama kaari vika narara viha aarana *vuakaatama/vuakaatauma* vi hiqintivorave, tiro.

³³Ihuva minti tumanta vira vaintinavu tiha, Maini qumina kantave. Taihaie tenavu kara varake vika nimirave? Vaiinti nahenti airitahaa maini variavo, ti.

³⁴Vinavuka minti tuvaro Ihuva vinavuka irero tiharo, Nanti nanti mparetie ntuva taavo? tumanta vinavuka tiha, Mpareti 7navuvata, inaara havuka taaraiqavatama, ntuva tauro, ti.

³⁵Vira vaintinavu minti tuvaro Ihuva vaiinti nahentiara vatakanta oquvuate tivakero ³⁶mpareti 7navuvata havuka taaraiqavata varakero Kotirara koqema iarao tivakero vi karara nkuikero raira kero nai vaintinavu nimumanta vinavuka varake vaiinti nahenti nimiqi vumanta ³⁷vika ekaa vi karara ho nora. Ho neha hini kara qaqi kora vira vaintinavu nuntu vare rutantuto utara 7navu mpiqa kora.

³⁸Vi karara vaiinti 4,000navu ne vaumanta, nahentivata vaintivata airtahaavano nora. ³⁹Vika kara nama kovaro Ihuva vika nái maaqa nái maaqa nititama komanta vuvaro viva votuqi vaarirero varuva taqa varero Magadaani vataini vura.

Nora kaiqa tinavu humiqaane tura

(Maaki 8:11-13; Ruki 12:54-56)

16 ¹Ihuva mini vumanta Parasi vaiintinavuvata, Satusi vaiintinavuvata, Ihuva vaunaini orure, kaiqe vira avateha tavaare tivake Ihurara tiha, Are nora kaiqa vo tinavu tivuqaa qovarama kairaqe tenavu taveha, ariara quqaama Kotiva vira atitairave tiare, ti.

²Vi vaiintinavuka minti tuvaro Ihuva vinavuka tiva nimitiro tiharo, Ne erainaini tavaavaro naaruvaini vehohaaraqimanta ne tiha, Hura uvihaanarove, ti variarave. ³Ne toqaqi tavaavaro naaruvaini kumporaqimanta tiha, Vate aaqu ntuanarove, ti variarave. Ne naaruvaini tavehama kuari itaaina okararave, aaqu ntuaaina okararave, ho tavehavata, ne nantihae maa entara qovaraiqiaina okarara kia kankomake iri tavaavo?

⁴Qora kaiqaqi vare variaka Kotirara qumimaqamake variaka, vikama nora kaiqa humiqairaqe ai okarara quqaave tiare ti variarave. Kia te tenta okara vika numiqeha nora kaiqa vo vararerave. Kotiva haaru ni kaivaqara Ionaara mintuma kontema kero, Kotiva tivata mintima kaanarove. Viraraqai irihama ne ti okara kankomake iriha ne tiriara Kotiva atitai vaiintivave tivarave, tiro. Ihuva minti tivakero vi vaiintinavuka mini kero vurama.

Parasi vaiintinavaravata Satusi vaiintinavaravata rauriha variate tura

(Maaki 8:14-21)

⁵Ihura vaintinavu tauruke kia mparetivata ruva vararaiti, qaqi varuva namari taqa vare vura. ⁶Ihuva tiharo, „kaupititiravano avituma viro mpareti ntera kaivaro noqa vi vairave.“ Parasi vaiintinavuvata Satusi vaiintinavuvata vika kaupititira voqaarama variavo. Nenavu vikara rauriha variate, tiro.

⁷Ihuva minti tumanta vinavuka Ihuva tuqantaakero vika tiva nimu uvara kia iriraiti, nai tiva ami nai tiva ami iha tiha, Nana uvae tivo? Mpareti kia vare anunara, vira kaarae minti tivo? tura.

⁸Minti ti vauvaro Ihuva vinavuka ti vau uvara iriro tiharo, Ike, tiriara noraiqaake iriataara vaimanta ne inaaraqama tiriara iri variavo. Ne nantihae mpareti kia vare aniara kaara nai tiva ami nai tiva ami i variavo?

⁹Kiae ni aato kenko timanta iriavo? Te mpareti kauqurunavu varake nkuike 5,000 vaiinti nimiavauna entaraqaa ne vika neha ko karara nuntu vareha nanti nanti utanavue mpiqa korave? Kiae ne virara iritaavo?

¹⁰Te 4,000 vaiinti mpareti 7navu nimiavauramanta vika neha kora ne nuntu vareha nanti nanti utanavue mpiqa korave? Ne kiae viraravata iritaavo? ¹¹Te vaaka tuna uvara ne nantihae kia aato kenko timanta iriavo? Te niara uva tuqantaake tunara kia mparetiaravauve turo. Te niara tiha, Parasi vaiintinavuvata Satusi vaiintinavuvata vika kaupititira voqaara variamantara ti, nenavu vikara rauriha variatema turo, tiro.

¹²Ihuva minti tumanta vinavuka aato kenko tumanta iruvaro Ihuva kia mpareti unte kaupititirara rauriha variate tiraitiro, viva Parasi vaiintinavuvata Satusi vaiintinavuvata tivataa uvarara, virarama rauriha variate tivo, tura.

Pitaava Ihura okarara tura
(*Maaki 8:27-30; Ruki 9:18-21*)

¹³Ihuva vatuka vo Sisaria Piripai aaqanto anirero nai vaintinavu irama nimitero tiharo, Ti Vatani Vatatai Vaintikara qaqi vaiinti nahenti ta vaiintirave tihae ti variavo? tiro.

¹⁴Minti tumanta vinavuka tiha, Vokiaka ariara viva Ioniva namari nimi vauvave ti variamanta, vokiaka ariara viva tinavu kaivaqava Elaitaavave ti variamanta, vokiaka ariara tinavu kaivaqava Ieremaiaavave vo paropeti vaiintivanove qaiqaa qovarama viro vaivoma ti variavo, ti.

¹⁵Vinavuka minti tuvaro Ihuva nainavu irero, Ho nentanavu vo? Nentanavu tiriara ta vaiintirave ti variavo? tiro.

¹⁶Ihuva minti tuvaro Saimoni Pitaava Ihura tiva amiro tiharo, Are *Mesaiaavano*—Kotiva atitai vaiintivave. Variqavano Kotiva qaqi variqiro vi vaivara are vira Maaquvanoma varira iarao, tiro.

¹⁷Pitaava minti tuvaro Ihuva Pitaarara tiharo, Are Ionira maaqu Saimonivave. Are tiriara minti tiararo Kotiva ai koqema amite vaivo. Kia qaqi vaiintivano ti okarara ai tiva amivara irianarave. Ti Qova naaruvaini vaiva, vivama ti okarara ai qoqaiqama amivara irianarave.

¹⁸Te ariara mintima tirerave: Ai autu *Pitaarave*—*Orirave*. Ho te maa oriraqaa tenta naavu kaqa tarerave. Vi naavuva vaireva, ti vaiinti nahenti vi naavukama vaivarave. Qutira haikavanovata kia vi naavura ho aatara kaanarove.

¹⁹Te *ki* ai amiarirara are qenti qantua nimitaira vaiinti nahenti Kotiva raqikiainanaini vivarave. Are vataini vaihara nana nana haikarae qora haika qioqama tairaro Kotivavata naaruvaini vaiharo ai uva iriharo vohaa qarama keroma qioqama taanarove. Are vataini vaihara nana nana haikae kia qioqama tairaro Kotivavata naaruvaini vaiharo ai uva iriharo vohaa qarama keroma vi haikara kia qioqama taanarove, tiro.

²⁰Ihuva minti tivakero nai vaintinavu kempukaiqama kero tiva nimiro tiharo, Kia vokavata te *Mesaiaavano* vaunarara tiva nimiate, tiro.

Ihuva nai qutu vuainarara tiva nimura

(*Maaki 8:31–9:1; Ruki 9:22-27*)

²¹Vi entaraqaahairo Ihuva nai vaintinavu hoqarama kero nai qutu vuainarara vutu kero tiva nimiro tiharo, Te Ieruharemini oru vuari mini nora vaiintinavuvata, Kotira kaiqa vara amite varia vaiintika vika noranavuvata, maara okara ti varia vaiintinavukavata, vika ti qoraiqama timitaqi vi vaiqe te aihavina haikara varaqi vuari ti harukaiqe te qutuvi taaramo enta varike qaiqaa qaqi himpirerave, tiro.

²²Ihuva minti tuvaro Pitaava vira vita vuru auvahini kero virara aqao tiro, Nora Vaiintio, Kotiva vika kiama qaqi kaira vika ai mintima kevarave, tiro.

²³Pitaava minti tuvaro Ihuva tuqantaa viro Pitaara atiharo tiharo, Sataanio, niaraini vuane. Kia ti aara kuvai timitaane. Are kia Kotiva irintema keravauve iri variarao. Are qumina vaiintivano irintema kerama iri variarao, tiro.

²⁴Minti tivakero Ihuva nai vaintinavu tiva nimiro tiharo, Ti tivataqiro aniarira vaiintiva, viva nai muntukavano vainara qaqira kero, nai aruke hirite katarira vara aqu varero ti naantiaraini aniarire. ²⁵Nai vataini qaqi variqiro vuainararaqai noraiqaakero iriqiro vi variarirava, vi vaiintiva ekaarama qutu vuanarove. Vaiintivano tiriara iriqiro viharo vuru qutu vuarirava, vi vaiintiva ekaa entama qaqi variqiro vuanarove.

²⁶Vaiintivano vataini variqiro viharo ekaa airaira ruvaaquma kero vatero viraqaahairo qutu viraro vira airairavano nantiakeroe vira ho kahaqianarove? Kia hove. Viva kia ho vo koqaa autu kero qaiqaa qaqi variqiro vuanarove.

²⁷Te Vataini Vatatai Vaintikama vauro. Te naantiara qaiqaa naaruvaihai mpeqavano orurante tuvirelave. Vi entara ti Qora koqe okaravano tiqaahairo ataa i vairaqe te *enseli* vika hampata tuvu vaiha ekaa vaiinti nahenti kaiqa varerara irihama vika nái koqaa nimirerave.

²⁸Te quqaa tiari iriate. Vaiinti hininavu maini himpите variaka vinavuka kiama qaqi qutu vivarave. Te Vataini Vatatai Vaintika noraiqamavi te avuhainaa vaiintiqamavi variari vinavuka ti tavama kema qutu vivaravema turo, tiro.

Ihura vaatavano aahuva vaata kuqu vura
(*Maaki 9:2-13; Ruki 9:28-36*)

17 ¹Ihuva minti tuvaro 6 enta aitarovaro Ihuva Pitaaravata, Iemiravata, Iemira vira qata Ioniravata, vinavuka ntita varero aiqinaqaa nariaraanavu mini vaireka vura. ²Ho vika mini vaiha tavovaro Ihura vaatavano aahuva vo vaata kuquviro vauvaro vira virivano kuarivano itaintema kero, ataa iharo vauvaro vira utavaaqavanovata takuqiharo voqamakero hantaiqiharo vaura.

³Vira vaatavano mintimakero kuquviro vaumanta vira vainti taaramonavu vaiha tavomanta Elaitaaka Mosika vika kaivaqaukatanta qovaramavi vaiha Ihura vataake uva ti vaura.

⁴Vitanta Ihura vataake uva ti vauvaro Pitaava Ihurara tiharo, Noravauvo, koqemama tenavu ai vataake maini vauro. Are hove tirera, tenavu haraara naavu taaramonavu ariara vo, Mosirara vo, Elaitaarara vomake, kaqa nimitaare, tiro.

⁵Pitaava vi uvara qaqiqai ti vauvaro tonavuvano takuqiharo hantaiqiharo hihpaama vuvaro uvavano tonavuiqiharo tiharo, Maara ti Maaquve, ti hantuqa hari vai vaintirave. Te virara quahema vauro. Nenavu vira uvaqai iriate, tiro.

⁶Uvavano minti tumanta vira vainti taaramonavu voqamake aatu itomanta vata kanta hiqirivi, viri vatani ke vauvaro ⁷Ihuva orurerero nai kauqu vinavukaqaa vatero tiharo, Maakao, himpuate. Kia qeteha variate, tumanta ⁸vinavuka vuruvi tavovaro Ihuvaqai vauvaro kia vaiinti vovanovata vaura.

⁹Ho vinavuka aiqinaqaahai tuvi vauvaro Ihuva vinavuka tiva nimiro tiharo, Vaaka tavaa haikara kia vokavata tiva nimiate. Te Vatani Vatatai Vaintika naantiara te qutu vuainaraqihai qaiqaa qaqi himpi variari homa nenavu vi entaraqaahai vi uvara tiva nimiqi vuate, tiro.

¹⁰Ihuva minti tumanta vinavuka vira ireha tiha, Maara okara ti varia vaiintika minti tiarave: Elaitaava tinavu kaivaqava naanema qovarama vuanarove, ti variarave. Vika nantihae minti ti variarave? ti.

¹¹Minti tuvaro Ihuva tiharo, Ho vika quqaama ti variarave. Elaitaava avuni ekaa haika naitaramakero avuqavu vatareva qovaraqianarove.

¹²Ho te ni tiva nimuro: Elaitaava vaaka avuni anirorave. Viva ani vaumanta vo vaiintinavu kia vira viraaqamake tavaraiti, vika hampi okara autuataa umanta vi okarara vira autu amitorave. Vi vaiintinavuka ti Vatani Vatatai Vaintikavata mintimake qoraiqama timitevarave, tiro.

¹³Ihuva minti tuvaro vinavuka aato kenko tumanta iruvaro Ihuva Elaitaaraqaa uva tuqantaakero Ioniva namari nimi vau vaiintirara tura.

Ihuva vaintiqihairo vaana atitovaro vura
(*Maaki 9:14-29; Ruki 9:37-42*)

¹⁴Vinavuka aiqinaqaahai tuvunte tavomanta airi vaiinti nahenti ruvaqumavi vauvaro vaiinti vovano oru Ihura avuqaa tori kauru

araviro tiharo, ¹⁵Nora Vaiintio, ti maaquara mpo ike tiva amitaane. Viva noraiqamakero vueraiqama viro qoraiqamavi vaivo. Airi entama ihaqi aqu viro namariqi aqu viro i vaivo. ¹⁶Te vira vita vare ai vaintinavu varianaini vuru kauramanta vinavuka vira koqema karare tihavata, kia ho vira koqema kaavo, tiro.

¹⁷Vi vaiintiva minti tuvaro Ihuva tiharo, Ne maa entara varia vaiinti nahentika ne hampi aaraqaaqai ni variakave. Ne Kotirara kempukaiqamake iriataara vaimanta kia iriavo. Ike, ne ti popohama timite variamanta te nanti nanti entae ni hampata variqi virerave? Te nanti nanti entae ni kahaqirerave? Ho vi vaintira vita vare te iainaini aniate, tiro.

¹⁸Minti tumanta vi vaintira vite anuvaro Ihuva vaana vira atiharo atitama kovaro vainti vira avutaqihairo qaqini aitarero vuvaro viraqaahairo vira vaata koqema vuvaro ho vaura.

¹⁹Ho vauvaro vira naantiara Ihuva nariaraa vaumanta vira vaintinavu orure ireha tiha, Tenavu vi vaanara atitaurarovata, nantiharoe kia tinavu uva irivo? ti.

²⁰Vinavuka minti tuvaro Ihuva tiharo, Nenavu Kotirara iriqi vi variava kia ho vaivarora tiro, vaana viva kia aitarairave. *Masteti* auruve, [qamaqara auruve,] inaara aurukai vairave. Nenavu Kotirara iriqi vi variava vi aurura voqara vairera, nenavu homa nora kaiqa varehama maa aiqinarara maihaira vutuni vuane tivaro aiqinavano mini vuanarove. Ne mintimakeha Kotirara iriqi vivera, ne ekaa kaiqa homa varevarave, tiro. ²¹[Ne kia Kotira aararaiti, kia karavata aurama taraiti, ne kia ho vi vaanauka nititevarave, tiro.] Ihuva turama.

Ihuva nai qutu vuainarara qaiqaa tiva nimura
(Maaki 9:30-32; Ruki 9:43-45)

²²Ihura vaintinavu Kariri vataini ruvaaqumavi vauvaro Ihuva vinavuka tiva nimiro tiharo, Vovano ti Vataini Vatatai Vaintika qovaraiqama kaira ti ravaaqavu vare ²³vaiintinavu kauquqi vuru kaimanta ti harukaqe te qutuvi taaramo enta varikema qaiqaa qaqi himpirerave, tiro. Minti tumanta vira vaintinavu muntukavano qoraiqumanta vaura.

Takisi aqukorara tura

²⁴Ihuva nai vaintinavu vataakero Kapenaumini oruromanta Ieruharemini Kotira Naavuqaa raqikiha *takisi* vare vauka anire Pitaara ireha tiha, Ninavu nora vaiintivanovatae *takisi* vira aquke vairave? tuvaro ²⁵Pitaava eo tiro, Vivavatama *takisi* aquke vairave, tiro.

Minti tivakero Pitaava naavuqi vuvaro Ihuva naane Pitaara irama amitero tiharo, Saimonio, vataini variaka vika avuhainaaka ta vatanaakaqihai takisi vare variarave? Nai navunaakaqihai, vo

vatanaakaqihai vare variarave? Tiraqe iriare, tiro. ²⁶Ihuva minti tuvaro Pitaava tiharo, Vika vo vatanaakaqihai *takisi* vare variarave, tiro.

Tuvaro Ihuva tiharo, Tenavu kia vo vatanaaka vairaiti, tenavu Kotira navunaaka vaihara ti, tenavu *takisi* aquarirava kiama ho varianarove. ²⁷Ho vika tinavu titivorave. Virara iriharama oru varuvaqi *huku naaqunta/pirima* aquukairaro tota aruvina havukara mpaqi kera vira no *ampahu/ampihau* kera viraqihaira monu varakera tiriaravata nenaravata *takisi* aquane, tiro. Minti turama.

Tinavuqihairo tavave noravano varianarove tura

(Maaki 9:33-37; Ruki 9:46-48)

18 ¹Vi entara Ihura vaintinavu Ihuva vaunaini orure tiha, Tinavuqihairo tavave Kotiva raqikinaraqi vaiharo avuniquama viro varianarove? ti.

²Vinavuka minti tuvaro Ihuva vainti naati aaramakero vinavuka nivuqaa vainti vira himpimatero ³tiharo, Te quqaa uva tiari iriate. Nenavu kia hampi avu aato iri variara qaqirake kia naati vainti voqaaraqama vivera, ne kia Kotiva raqikiainaraqihai ho vivarave.

⁴Kotiva raqikiainaraqihai vaiinti vovano nai autu vatainiqamakero maa vaintirura voqaara variarirava, vivama avuniquama kero vuanarove.

⁵Vaiinti vovano maa vaintirura quahama amitaintema kero, viva tivatama quahama timitaanarove.

Vokika qora aara numiqevorave tura

(Maaki 9:42-48; Ruki 17:1-2)

⁶Maa vaintirura voqaara ti uva irirava vairaro vaiinti vovano anirero qora aara vira umiqairera, vira kaara vi vaiintira uvavano nai nora uvama varianarove. Koqemama kia vi vaintirura qora aara umiqai entaraqaa vi vaiintira auntaqi nora ori kantarumake nora varuva namariqi aqukaataarave, tiro.

⁷Oho, vataini vai vaiinti nahentika qora kaiqa varaate tiro, vo haika vo haikavano vika avataanarove. Qora kaiqa qovarama kaaina vaiintirara oho tiva amitauro. *„Naantiara vi vaiintiva tavaanarove.“*

⁸Ai kauquvanoe ai aiquvanoe qora kaiqa varairera, vira teqa kera aqukaane. Viraqaahaira vohaa kauquqai vairavae, vohaa aiquqai vairavae, naantiara homa qaqi variqira vinarave. Qora kaiqa varehara taara kauque, taara aiqum, vairava vairamanta kia qimpe vaina iharaqihai ai aqukevorave.

⁹Are hini avuqohaira avu auti vaihara qora kaiqa vare vairera, qaiqaavata mintiaqi vuarorave tihara, nena avu hini qaqira vauru kera aqukaane. Are kia qora kaiqa vararaitira, vohaa avuqai vairava naantiara homa qaqi variqira vinarave. Are taara avu vairava qora kaiqa varaqira viramanta ai nora iha itainaraqihai aqukevorave.

¹⁰Ne rauriha variate. Maa vaintinavuka vainti naati variamanta ne vikaqihai voruara qoririmakeha qumina vaintiruve tivorave. Vika *enselinavu* vikarao tiha, naaruvaini ti Qora aaqantoma variarave, tiro.

Sipsisipi kakakima vurara uva tuqantaakero tura

(Ruki 15:3-7)

¹¹Ihuva minti tivakero viva tiharo, [Te Vataini Vatatai Vaintikama te kakakima vua vaiinti nahentika rantarera tuvuraukave.] ¹²Ne maa uvara tiainara nantimake irivarave? Vaiinti vovano 100 sipisipi vatairava tavairaro sipisipi vovano kakakima virera, viva kiae 99 sipisipi hininavu ho vaika aiqinaqaa mini kero, kakakima vina sipisipira rantareva vuanarove? ¹³Te quqaa uva tiari iriate. Viva virara rantaqiro viviro ho ranta kairera, viva tiharo, Kakakima vira tenta ranta kauru, tivakero voqamakero vira quahama amiteharo 99 sipisipinavu kia kakakima vikara kia noraiqama kero quahama nimitaanarove.

¹⁴Vira voqaara ti Qova naaruvaini vaiva maa vaintinavukaqihairo vonkuvano kakakima vuantorave tiharo vairave, tiro.

Ai qata vakaa vovano ai qoraiqama amitaainarara tura

¹⁵Ai qata vakaa vovano qora kaiqa ai vara amitairera, oru vira vataakera vaihara nentatantaqai vi uvara avuqavu qiate. Viva ai uva ho irirera, netanta koqemake vohaanaiqamavi vaivarave. ¹⁶Viva kia ai uva irirera, oru vaiinti vohaiqae taaraqantae ntita varaira vitantavata ani vaiha ai uva irihama ho quqaama tivo tivarave.

¹⁷Mintiaqi vivaro vi vaiintiva ninavu uvavata kiaqai irirera, viraqaahaira ekaa Kotira vaiinti nahenti ruvaaquma kera nena uva tiva nimiane. Vi vaiintiva Kotira vaiinti nahenti ruvaaquma tekara kia irirera, ne nentaqaahai vi vaiintira ekaara atiteha tiha, Are kia Kotira uva iria vaiintika voqaarama variarao. Are *takisi* vare varia vaiintinavuka voqaarama variarao, tiate.

¹⁸Te tiari iriate. Ne vataini vaiha nana nana haikae qora haika qioqama taivaro Kotivavata naaruvaini vaiharo ne qioqama tera viraqaima vivavata qioqama taanarove. Ne vataini vaiha nana nana haikae kia qioqama taivaro Kotivavata naaruvaini vaiharo vi haikara kia qioqama taanarove, tiro.

¹⁹Ihuva minti tivakero tiharo, Te qaiqaa tiari iriate. Niqihai vaiinti taaraqantavano vohaa avu aato vateha Kotira iravaro ti Qova naaruvaini vaiva vitanta tintema kero nimianarove. ²⁰Taaraqantae, taaramonavue, ti kaiqarao tiha ruvaaquma vivera, ho te vinavuka avutanama vairerave, tiro.

Nai kena vaiintira kia aaqurihama amito vaiintirara tura

²¹Ihuva minti tuvaro Pitaava oru Ihura irero tiharo, Nora Vaiintio, ti qata vakaa vovano qora kaiqa vara timitaqi virera, te nanti nanti tataae virara

kia ariqaa uva vataraiti, qaqirama kauro, tirarave? Te 7 tataae minti tirarave?

²²Pitaava minti tuvaro Ihuva tiharo, Kia te ariara 7 tataaqai vira uva qaqira kaane tiraiti, te ariara vira uva vo tataa vo tataa 500 tataa vira uva qaqira kaane turo, tiro.

²³Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiarirava maa uvara voqaarama vaivo. Avuhainaa vaiinti vovano nai kaiqa vaiintinavu nimu monura tenta qaiqaa vararerave turave.

²⁴Minti tivakero hoqaramakero vare vaumanta vira kaiqa vaiinti vo naane vita vare viva uraqi vuru kovaro vi vaiintira amu monuva nai uritarero nora monu 10 *million* kinaa vauvaro vi vaiintiva ekaa vi monura nama taiqa korave.

²⁵Mintimakero vira kaiqa vaiintivano ekaa vi monura namakero kia ho nai amiarirava vauvarora tiro, avuhainaa vaiinti viva tiharo, Oho, vi vaiintiravata, vira naata vaintivata, viva onaana ina haikaravata, ekaa vi haikara vokika nimiha monu varake tinta timiqe te tenta amuraro namakaira tenta vira varaare, tiro.

²⁶Viva minti tuvaro vira kaiqa vaiintivano tori kauru araviro mpo ike tiro, Are vairaqe te vi monura rantaqi vivi, ekaa rantake nina amiare, tiro. ²⁷Minti tuvaro avuhainaa vaiinti viva vira aaqurihama amitero tiharo, Ho te ariara mpo ike tiva amitehama ai amurara namakaan monura kia tinta timiane turo. Qaqira kera nena homa vinarave, tiro.

²⁸Minti tiva kovaro vira kaiqa vaiintivano vevarero tavovaro vira hana kaiqa vaiinti vovano 10 kina amuva vauvaro oru vi vaiintira aunta raqutiharo nai monu naariharo tiharo, Te ai amuna monura vaaka tinta timiane, tuvaro ²⁹vira kana kaiqa vaiintivano tori kauru araviro mpo ike tiro, Are vairaqe te vi monura rantake ai amiare, tuvaro ³⁰vira hana kaiqa vaiintivano kia vira uva iriraitiro, nai hana vaiinti karapuhiqi kero tiharo, Te ai amuna monura ekaa tinta timiraqe ai kuvantu kaare, tiro.

³¹Minti tivakero nai hana vaiinti karapuhiqama komanta vira kaiqa vaiinti hininavu tave, virara qorahaama autivo tivake, vika náiqai tiva vare vuru nái nora vaiinti tiva amurave.

³²Vira vuru tiva amuvaro vira nora vaiintivano nai kaiqa vaiinti aarama kero tiva amiro tiharo, Are vaaqu kaiqa varaara vaintiva variarao. Are tiriara mpo ike tiva timitaane tiaramantara ti, te nora monu ai amurara namakaanara ekaa qaqira kehama kia tinta timiane tunarave. ³³Te ari aaqurihama amitaunantema kera, arevata nena hana vaiinti aaqurihama amitaataara vaivara kia mintira iarao, tiro.

³⁴Minti tivakero avuhainaa vaiinti vira voqamakero arara itovaro nai kaiqa vaiinti ontaanavu, vaiinti ntaihe vauka nimiro tiharo, Viva karapuhiqi variqi vihara ekaa vira amiavauna monura tinta timiarire turave, tiro.

³⁵Ihuva minti tivakero nai vaintinavu tiva nimiro tiharo, Ne nenta hana vaiinti uva kia qaqira karaiti qaqiqai iriqi vivera, ti Qova naaruvaini vaiva ninta uvavata qaqiqai iriqiro vuanarove, tiro.

Ihuva turama.

Nai naata qaqira kaainarara tura

(Maaki 10:1-12; Ruki 16:18)

19 ¹Ihuva vi uvara tiva nimi taiqa kero Kariri mini kero Iutiaini Iotani Namari hini mantaraini vumanta ²vaiinti nahenti airitahaa vira avataqi vuvaro viva mini vaiharo aihavuka koqema nimite vaura.

³Ihuva mini vaumanta Parasi vaiintinavu viva vaunaini orure Ihurara hampi uva tiarire ti, vira irama amiteha tiha, Hoe vaiintivano nai hampi uva iriharo nai naata qaqira kaanarove? Viva mintirera, tinavu maara uva raqae kaanarove, kiae raqa kaanarove? Are tiraqe iriare, ti.

⁴Minti tuvaro Ihuva tiharo, Nenavu kiae Mosiva qara ntuvato uvara kaara ntuvake iriavo? Vi uvara maantimama vaivo:

Naaruvavata vatavata autukova, Kotiva hoqarero vaiinti autireva, vaiintivata nahentivata autukero tiharo, ⁵Te mintima kaunarara tiro, vaiintivano nai noka goka kero nai naatantiro avituma viraro vitanta vaatavano vohaa vaatama varianarove, turave.

(Okara 2:24)

⁶Vitanta kia vo vaata vo vaata vairaiti, vitanta vaatavano vohaa vaataqaima vairave. Ho Kotiva vivama vaativata naatavata avitumakero vohaa tampama kairara tiro, hauri vovano vitanta raira kaantorave, tiro.

⁷Ihuva minti tumanta vinavuka tiha, Quqaama Kotiva minti turave. Ho nantiharoe Mosiva vo uva tiva torave? Mosiva tivato uvava vo maantimama vaivo:

Vaiintivano nai naata qaqira kareva iharo, viva homa ai qaqira kauro ti uvara qara ntuvakero, nai naata amiharo vira atitamake vairave,^a turave.

Mosiva nantiharoe vi uvara tivatorave? ti.

⁸Vinavuka minti tuvaro Ihuva vinavuka nái tiva nimiro tiharo, Mosiva vaiharo tavomanta ni kaivaqaukavara kia Kotira uva iriataa umanta vauvaro viva qaqi komanta vika vi okarara avataqi vurave. Tota hoqarero vata aututo entara kia vi okarava vaurave.

⁹Te niara mintima turo: Nahentivano kia vo qorainti vataakero niraitiro vairaro, vira vaativano vo uva kaara qumina vira qaqira kero vo nahenti varairera, vi vaiintiva qaraaka nahentintiro niharoma naata vaati varaa okarara raqama kaanarove turo, tiro.

¹⁰Ihuva minti tivakero vaumanta vira vaintinavu Ihurara tiha, Ike, vaiintivano naata varaarira okarava mintima vairera, koqemama vaiintivano kia naata vararaitiro, qaqi variarire, ti.

a 19:7 Lo 24:1

¹¹Vira vaintinavu minti tuvaro Ihuva tiharo, Kia ekaa vaiintivano te vaaka tuna uvarara ho kankomake irivarave. Kotiva vika avu aato kahaqai vaimanta variaka, vikaqaima vi uvara kankomake irivarave.

¹²Hini vaiintinavu kia ho naata vare variarave. Hini vaiintinavu nái vatataa entaraqaahai vika vaatavano kia ho vaimantara ti, kia ho naata vare variarave. Hini vaiinti variamanta vokiaka vika vaata qoraiqama kaamantara ti, vika kia ho naata vare variarave. Hini vaiinti Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiainarara iriha te Kotira kaiqarao tiha ehaara vairerave tivakeha variarave. Kairamanta vi uvara ho iri vareka vi uvara iriqi vuate, tura.

Ihuva vainti haikaqaa nai kauqu vateharo koqema nimitora
(*Maaki 10:13-16; Ruki 18:15-17*)

¹³Ihuva vaumanta vaiinti nahenti vika nái vainti ntita vare Ihurara vikaqaa nai kauqu vateharo Kotira aarama nimitaarire tivakeha Ihuva vaunaini vuru karare tumanta Ihura vaintinavu vika qioqiha niti vaura.

¹⁴Mintuvaro Ihuva aqao tiro, Qaqi kaimanta te iainanaini aniate. Kia vika aara kuvai nimitaate. Vaiinti nahenti maa vaintika voqaantemake Kotirara irika, vikama Kotiva raqikiaina vatukaraqai vaivarave, tiro. ¹⁵Ihuva minti tivakero nai kauqu vainti haikaqaa vateharo, vika koqema nimitero vura.

Qaraaka vaiintivano airi airaira vatora
(*Maaki 10:17-31; Ruki 18:18-30*)

¹⁶Vo enta vaiinti vovano Ihuva vaunaini orurero tiharo, Maara ti variara vaiintio, te nana koqe kaiqae Kotira vara amitaqi vihae te naantiara koqemake ekaa enta qaqi variqi virarave? tiro.

¹⁷Minti tuvaro Ihuva tiharo, Are nantiharae koqe kaiqara ti irehara tiarao? Kotiva vohaiqavano koqeva vairave. Are naantiara koqemakera ekaa enta qaqi variqira vireva irera, Kotiva tivato uvaraqai iriqira vuane, tiro.

¹⁸Ihuva minti tuvaro vi vaiintiva irero tiharo, Kotiva tivato uvaraqihai te nana nana uvae iriqi virarave? tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Kotiva tivato uvaraqihaira maa uvarama iriane:

Kia vaiinti vo arukaane. Kia vora naatantira muara nuane. Kia muara varaane. Kia vorara una uva tiane.

¹⁹Nena noka qoka koqe okaraqai autu nimitaane. (*Katu Varora 20:12-16*)

Are nenara muntuka vatenantema kera, nena kana vaiintiaravata muntuka vatehara variane, turave. (*Wkp 19:18*)

Kotiva vi uvara tivatora iriqira vuane, tiro.

²⁰Ihuva minti tuvaro vi vaiintiva tiharo, Te vi uvara vi uvara tianara iriha avataqi vi vaunarave. Nana kaiqae te varaataara vaimanta kia varauro? tiro.

²¹Minti tuvaro Ihuva tiharo, Are ho vaira vaiintiva vairera, oru nena iana haikara nimihara monu varera vuru vehi vaiinti nahenti nimiraro naaruvaini ai koqaavano variarire. Mintimakera ti tivataqira aniane, tiro.

²²Ihuva minti tuvaro vaiinti viva vi uvara iriro airi airaira vatovara tiro, kia Ihura uva iriraitiro, qaqira kero vira muntukavano qoraiquvaro vurama.

²³Vuvaro Ihuva nai vaintinavuara tiharo, Te tiari iriate. Airi airaira vate vaiintika Kotiva raqikina vatukaraqi vukaari utihama vivarave. ²⁴Te qaiqaa ni tiva nimiari iriate. *„Kamer ivano uqa noqi ho ruqiaraarirava vairavauve, airi airaira vataaina vaiintiva vivavata Kotiva raqikiaina vatukaraqi ho vuanarove, tiro.*

²⁵Ihuva minti tumanta vira vaintinavu vi uvara iri ravukuvi kauqu runkinkiri iha tiha, Ike, *„airi airaira vateka kia Kotiva raqikinaraqi ho vivera,„* Kotiva nai ta vaiintikae ntitaanarove? ti.

²⁶Minti tuvaro Ihuva vinavuka aitutuma taveru tiharo, Vataini variaka vika nai kempukaqaa kiama ho vivarave. Kotiva kahaqira vika ho vivarave. Kotiva ekaa kaiqa vare vaivama vaivo, tiro.

²⁷Minti tuvaro Pitaava tiharo, Tavaane, tenavu ai avataqi virera iha, ekaa haika mini ke qaqima anuro. Mintunarara ti, tenavu nana koqaae varaainarave? tiro.

²⁸Pitaava minti tuvaro Ihuva vinavukara tiharo, Te tiari iriate. *„Kia te ne kaiqa vara timitera tauru kaainarave.„* Ekaa haika qaraakaiqama kaaina entaraqaa, te Vataini Vatatai Vaintika tenta avuhainaa tainta takuqi vairaqaqa oquvi variari nenavuvata ti vainti 12navu ti tivataqi ni vaika, tainta 12navuqaa oquvi vaiha Isareri anku 12navu uvama avuqavu qivarave.

²⁹Nai maaqaa, nai qata vakaarae, nai aura nakaarae, nai noka qokae, nai vaintie, nai naaho maatae, mini kero ti kaiqarao tiro virava, vi vaiintiva naantiara koqaa vareharo kia vohaa tataaqai vararaitiro, nai airi tataama varairaro, viraqaahairo Kotiva virara are ekaa entama qaqi variqira vinarave tianarove.

³⁰Vate vaiinti nahenti airitahaa avuni variaka, naantiara vika tuvitare ekaanainima vaivarave. Vate ekaanaini variaka, naantiara vika uritare avunima vaivarave, tiro.

Uaini naahora uva tuqantaakero tura

20 ¹Kotiva vaiinti nahentiqaqa raqikiarirava maa uvara voqaarama vaivo. Airi vata vato vaiintiva vaaka toqaqi himpiro nai *uaini* naaho ututoraqi kaiqa varaate tiro, kaiqa vaintinavu rantareva vurave.

²Viva vika rantareva vuva oru vo vaintinavu ranta kero tiharo, Nenavu vate kaiqa vara timitaiqe ni vohaiqa vohaiqa vohaa kinaa vohaa kinaama nimirarave, tumanta eo tuvaro nai naahoqi vika ntita vuru korave.

³Vuru kero vauvaro 9 *kiroki* quvaro viva *maaketi* vatukaqi viro tavomanta vaiinti vonavu qumina vauvaro ⁴viva vinavukara tiharo, Nenavuvata oru ti naahoqi kaiqa vara timitaiqe te koqaa avuqavu ni nimiare, tiro. ⁵Minti tumanta vinavukavata mini vuvavo viva 12 *kirokiqaavata*, 3 *kirokiqaavata*, vaiinti vonavuvata vaaka ntitontemakero ntitorave.

⁶Mintiaqi vuvavo erovaro *vero* aruarirava aumanto vauvaro naaho gova qaiqaa *maaketi*qi viro tavomanta vo vaiintinavu mini qaqi himpite vauvaro vinavuka irero tiharo, Nenavu nantihae vate kia kaiqa vararaiti, qumina variavo? tumanta ⁷vinavuka vira tiva ami tiha, Kia vaiinti vovano ti kaiqa varaate timantave, tuvoro viva tiharo, Ho nenavuvata oru ti naahoqi ti kaiqa vara timitaate, tiro.

⁸Minti tivakero vauvaro enta ire uvaro naaho gova nai kaiqaqaa raqiku vaintirara tiharo, Kaiqa vaiinti ekaa naarama kera vika monu nimiane. Naantiara vitini ania vaiintika are vika naane monu nimiqira vihara, vaaka toqaqi avuni ania vaiintika ekaanainima vika monu nimiane, tiro.

⁹Minti tuvoro viva erovaro *vero*qaa anu vaiintika monu nimiqi vihoro vohaa kinaa vohaa kinaa nimiro, ¹⁰mintiaqiro vihoro vaaka toqaqi anu vaiintika monu nimireva umanta vinavuka tiha, Tinavu monu voqavatama timianarove, tuvoro viva vinavukavata vohaa qarama kero vohaa kinaa vohaa kinaaqai nimura.

¹¹Vohaa qaramake nimumanta vinavuka vi monura vare naaho qorara nuntu nauntu tiha, ¹²Aqao, *vero* qire imanta ania vaiintika inaara kaiqaqai varakema vohaa kinaa vohaa kinaa varaavo. Tenavu vaaka toqaqi anurauka nora kuari itairaqaai kaiqa vare vaurara are naantiara ania vaiintika nimianantema keraqaima tinavuvata timira iarao. Nantiharae mintira iarao? ti.

¹³Vinavuka minti tuvoro naaho gova vaiinti vorara tiharo, Ti vaiintio, kiama te ai qoraiqama amitauro. Ho quqaae te ariara vate kaiqa vara timitairaqa vohaa kinaama ai amirerave turara are eo tianarave? ¹⁴Ho nena koqaa varera vuane. Ekaanaini ntitauna vaiintikavata te vohaa qaramake nimunarave. ¹⁵Tinta monu vaimantara ti, te homa tenta antuqaqaa amiataa ina vaiintira amirerave. Te parumake tenta monu vo vaiintinavu nimurara kia karu ntuva timitaataarave turave, tiro.

¹⁶Ihuva vi uvava tuqantaakero tiva nimiro tiharo, Vira voqaarama ekaara vitini variaka naantiara uritare avunima vaivarave. Avuni variaka naantiara tuvutare ekaara vitima vaivarave, tiro.

Ihuva taaramo tataa nai qutu viro himpuainarara tura
(*Maaki 10:32-34; Ruki 18:31-33*)

¹⁷Ihuva Ieruharemini vireva aaraini vihoro nai vainti 12navuqai ntita varero vo kanta vuru kero tiva nimiro tiharo, ¹⁸Tavaate, tenavu

Ieruharemini virerama vi vauro. Te Vataini Vatatai Vaintika mini oruraari ti qovaramake vuru Kotira kaiqa vara amite varia vaiintika vika noranavuvata, maara okara ti varia vaiintikavata, vainaini vuru kaimanta vika tiriara vira arukaate tivake ¹⁹ti tivita vare vo vatanaaka kauquqi vuru kaimanta vika ti naaraihama timiteha kapipiqohai ruteqake vate, viraqaahai vika vuru katariqaa ti niriqohai haruke hiritaiqe te qutu vima, taaramo enta varikema, qaiqaa qaqi himpirerave, tiro. Ihuva turama.

Iemika Ionika nova Ihura irora
(*Maaki 10:35-45*)

²⁰Vi entara Sebedira maaqutanta nova nai vaintitanta ntita varero oru Ihura avuqaa tori kauru araviro vaiharo Ihura vo haikara irora.

²¹Mintuvaro Ihuva vira irero tiharo, Nana haikarae ai antuqa arivo? tiro.

Minti tuvaro nahenti viva tiharo, Naantiara are avuhainaa vaiintivano vaihara are ti maaqutanta noraiqama kairaro vovano ai kauqu tanaraini vairaro vovano ai kauqu kaanaaqaini variarave, tiro.

²²Nahenti viva minti tuvaro Ihuva vira maaqutantara tiharo, Netanta vi uvara okarara kia iriraiti, ti ire variavo. Te aihavina namarira naainara netantavata hoe nevarave? tumanta vitanta, Homa nararave, ti.

²³Vitanta minti tuvaro Ihuva tiharo, Quqaama te namari naainara netantavata nevarave. Ti kauqu tanarainivata, kaanaaqainivata oquvi vai vaiintitanta kia ti kaiqa vaivo. Ti Qova vaiinti taaraqanta henoqama kero vatai vaiintitanta, vitantama mini oquvi vaivarave, tiro.

²⁴Ihuva minti tumanta vira vainti hini 10navu vi uvara iri, vitanta vakaaka nitura. ²⁵Vinavuka vitanta niti vauvaro Ihuva ekaa miqo maaqo naarama kero aqao tiro, Vo vatanaaka raqikiqi vi varia okarara ne iriarave. Vika avuhainaaka uritare vaiha, vi kaiqara maa kaiqara vara timitaate ti variarave. Vika qiata vaiintinavuvata tiha, Ne tinavu uvaqai iriqi vuata, ti variarave.

²⁶Nenavu kia vika aanaraate. Niqihairo vovano noraiqireva irera, viva ni paanaa kaiqa vara nimiteharoma noraiqama vuanarove. ²⁷Niqihairo vovano uritarero avuni vaireva irera, viva qaqi paanaa vaiintivano vaiharo ni kaiqa vara nimitaanarove.

²⁸Te Vataini Vatatai Vaintikama vauro. Tevata kia vaiinti nahentiara ti paanaa kaiqa vara timitaate ti tuvuraukavauve. Te vaiinti nahenti kaiqa vara nimitaqi vi, airi vaiinti nahenti kahaqama nimiteha, vikara irihama qutu virerave tivake tuvuraukave, tiro. Ihuva turama.

Avu qimpavu vaiintitanta avu rampaikora
(*Maaki 10:46-52; Ruki 18:35-43*)

²⁹Ihuva nai vaintiaravata Ieriko mini kero, oru vi vaumanta vaiinti nahenti airitahaa Ihura avataqi vi vaura.

³⁰Mintumanta vaiinti taaraqanta avu qimpavutanta aara auvahini oquvi vaiha iruvaro Ihuva aitare vaumanta vitanta naveraitihatanta, Nora Vaiintio, Devitira Maaquo, titantara mpo ike tiva timitaane, ti vaura.

³¹Vitanta minti ti vaumanta vaiinti nahenti vitanta nitiha tiha, Evaara variate, tumanta vitanta kia vika uva iriraiti, noraiqaake naveraitihatanta, Nora Vaiintio, Devitira Maaquo, titantara mpo ike tiva timitaane, ti vaura. ³²Vitanta minti ti vauvaro Ihuva ani himpitero vaiharo tiharo, Te nitanta nantire uramantae aniavo? tiro. ³³Minti tumanta vitanta vira tiva ami tiha, Nora Vaiintio, titanta tivu rampai timitaanerama ai aare vauro, ti.

³⁴Minti tuvaro Ihuva vitanta aaqurhama nimitero vitanta avuqaa nai kauqu viti vatovaro vitanta avu vaakama rampai vumanta vitanta ho tave, viraqaahai Ihura avataqi vura.

Vaiinti nahenti Ihura quahama amite vauvaro viva Ieruharemini vura
(*Maaki 11:1-11; Ruki 19:28-40; Ioni 12:12-19*)

21 ¹Ihuva nai vaintiaravata oru vuvaro Ieruharemi aumanto vaumanta vinavuka Betapasini Orivi Aiqina auvoqi vau vatukaraqí orurovaro Ihuva nai vainti votanta nititero ²tiharo, Netanta viti vatukaraqí orure vaakama *donki* kantarumake nai naati vataake vatera tavevarave. Oru vitanta kuvantuke vare maini viri timiate. ³Vaiinti vovano nitanta irairera, mintima tiate: Titanta Noravano *donki* virara timanta anuro, tiate. Netanta minti tivaro viva nitantara ho tota vare vuru amiatema tianarove, tiro.

⁴Haaru vetanto entaqaa paropeti vaiintivano tu uvava vivauma variarire tiro, Ihuva minti tura. Haaru paropeti vaiintivano Kotira uva qoqaiqama keharo mintima tiro:

⁵Ne Ieruharemi vatanaakara mintima tiate: Ni avuhainaa vaiintivano ne varianaini anima vaivo.

Viva qihaaqama kero donki tauvaqaaqaa ani vaivaro vi donkiva garaaka donkivanoma vaivo, tura. (Sek 9:9)

⁶Viva tu uvava vivauma variarire tiro, Ihuva nai vaiinti taaraqanta nititomanta vitanta Ihuva tuntemake, mini orure ⁷*donkivata* vira naativata vare virike, vira vaintinavu náí utavaaqa *donkitantaqaa* vuqi nimitovaro Ihuva viraqaa vaarirero oquvi vaura.

⁸Oquvi vaumanta vaiinti nahenti vika náí utavaaqavata aara vaura vuqi amitomanta vaiinti nahenti vokuka katari mare teqa vare aara vaura vuqi amitora. ⁹Vuqi amite Ihura avuni vi vau vaiinti nahentikavata vira naantiara ani vau vaiinti nahentikavata naveraitiha,

Devitira Maaqu autu tuahera kaate. Noravano nai autuqaa ani vai vaiintira koqema amite vaivo. (Ihi 118:26)

Variqavano nai virini vaira, vira autu tuahera kaate, ti.

¹⁰Minti tivaqi vuvaro Ihuva Ieruharemiqi vumanta ekaa vi vatanaaka kante vitare aitare iha tiha, Ike, ta vaiintivae ani vaivo? tumanta ¹¹vaiinti nahenti vokuka tiha, Maa vaiintiva Ihuvave. Viva paropeti vaiintivano Nasareti vatuka Karirihairo anivave, ti.

Kotira Naavuuqihairo monu kaiqa vare vauka vara veva kora
(*Maaki 11:15-19; Ruki 19:45-48; Ioni 2:13-22*)

¹²Ihuva Kotira Naavu avutaqi oriqetero tavomanta koqaa auti vau vaiintika viraqi koqaa kaiqa vare vauvaro viva vika rauntu veva vahaqaqaini kero, monu *senisiqi* vau vaiintika tainta vara venta aqukero, uviri nimiha monu vare vau vaiintika taintavata vara venta aqukora.

¹³Venta aqukero vikara tiharo, Kotira vukuqi qara ntuvato uvava mintima tivo: *Vaiinti nahenti ti naavuara Kotira aare varia naavurave tivarave,*^b turave. Oho, ne variavarora tiro, maa naavuva muara vaiinti kukeqavi vaiha uki varia naavuva voqaarama vaivo, tiro.

¹⁴Ihuva minti tivakero viraqi vaumanta avu qimpavu vaiintikavata, aiq kauqu rarera vukavata, viva vauraqi ruvaqumavi vauvaro Ihuva vika koqema komanta ho vaura.

¹⁵Ihuva vaiinti nahenti nora kaiqa vara nimite vaumanta vainti haika Kotira Naavu avutaqi vaiha *virara quaheha*, naveraitiha, Devitira Maaqu autu tuahera kaate, ti vaumanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, maara okara ti vau vaiintikavata, vi haikara vi haikara tave, vika arara itomanta Ihurara aqao ti, ¹⁶Are kiae vainti haika hampi uva ti variara iriarao? tuvaro Ihuva tiharo, Eo, te iruro. Nevata vo, ne kiae Kotira vukuqi maa uvara kaara ntuvake tavaarave? Minti tirave:

Are vainti haikavata, naama ne variakavata, kahaqiamanta vika ai autu koqemake tuahereha variavo, turave, tiro. (*Ihi 8:2*)

¹⁷Ihuva minti tivakero viva vika mini kero vevarero vi vatukaravata mini kero Betanini entaqi vaireva viro.

Ihuva tuvaro fiki katari tamunta vura
(*Maaki 11:12-14, 20-24*)

¹⁸Vira qararaa toqaqi Ihuva orurantero Ieruharemini vihara karara antuqa aruvaro vihara ¹⁹tavovaro *qakaaka voqaara*, *fiki* katari aara auvahini vauvaro viva oru vira tava hiqikero narare tiro, tavovaro marevanoqai vauvaro viva vi katarira tiva amiro tiharo, Are kia qaiqaavata tava irenarave, tuvaro viraqaahairo vi katariva vaaka tamunta viro aaharuqama vura.

²⁰Vi katariva aaharuqamaviro vaumanta Ihura vaintinavu vira tave ravukuvi ike tiha, Nantiakeroe katari viva vaaka aaharuqama vivo? ti.

²¹ Vinavuka minti tuvaro Ihuva tiharo, Te tiari iriate. Nenavuvata kia taara aato iriraiti, Kotirara kempukaiqama keha iriqi viha, nenavu homa te *fiki* katariara tunantemake tivarave. Nenavu kia vi kaiqaraqai varevarave.

Nenavu nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa homa varevarave. Nenavu maa aiqinarara tiha, Tuvitarera varuvaqi aquvuane, tivaro homa mintianarove.

²² Ike, ne Kotira aareha ne nana nana haikarae irehama Kotiva quqaama vi haikara timianarove tiraqaahaima ne ho varevarave, tiro.

Tavave ai noraiqama kaivarae vi kaiqara vare variarao? tura
(*Maaki 11:27-33; Ruki 20:1-8*)

²³ Ihuva minti tivakero orurantero Kotira Naavu vaunaini oru vaiharo vaiinti nahenti uva tiva nimi vaumanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, Iutaa vatanaa nora vaiintinavuvata, vika viva uraqi orure Ihura atiha tiha, Are ta vaiintiva vaiharae maa kaiqara vare variarao? Tavave ai noraiqama kaivarae are maa kaiqara vare variarao? ti.

²⁴ Vika minti tuvaro Ihuva nái vika tiva nimiro tiharo, Kaiqe te naane ni irama nimitaari ne te tiaina uvara ho tiva timivera, te tenta noraiqamavi vaiha maa kaiqara varaainaravata ni tiva nimiare.

²⁵ Tavave Ionira noraiqama kovaroe viva vaiinti nahenti namari nimi vaurave? Kotivae, qaqi vaiintivanoe, vira noraiqama kovaroe minti vaurave? Ne ti tiva timiqe iriare, tiro.

Ihuva minti tumanta vika nai tiva ami nai tiva amiha tiha, Tenavu nana uvae tirarave? Tenavu tiha Kotiva vira noraiqama korave tiarera, viva tinavuara ne nantihae Ionira uvara kia quqaave tiavo tianarove.

²⁶ Tenavu tiha qaqi vaiintivano vira noraiqama korave tiarera, tenavu vaiinti nahenti ruvaaqumavi variaka naatu qetararave. Ekaa vaiinti nahenti Ionirara paropeti vaiintivano vaurave ti variarave, ti.

²⁷ Vika nariara nariara minti tivake Ihurara tiha, Nai tavave Ionira noraiqama korave? Kia tenavu virara kankomake irunarave, tuvaro Ihuva tiharo, Ne minti tiavera tevata tinta noraiqama kaimanta maa kaiqara vare vaunarara kia ninta tiva nimirave, tiro.

Maaqu taaraqantara tura

²⁸ Ihuva minti tivakero tiharo, Maa uvara tire iainara ne nana aatoe irivarave? Vaiinti vovano qorainti taaraqanta vatatorave. Vira qova nai maaqu avuhainaa vaintiara tiharo, Ti maaquo, vate oru te *uaini* utu taunaraqai kaiqa vara timitaane, tuvaro ²⁹ viva aqao tiro, Kia ti vuataa ivera kia virerave, tivakero viva vaiharo qaiqaa avu aato utukero nai gova tuntemakero vurave.

³⁰Viva vuvaro vira qova nai maaqu voraravata oru vohaa uvaqai tuvaro viva eoqai tivakero kia mini viraitiro, qaqira kero vaurave, tiro.

³¹Ihuva vi uvara tivakero vika irama nimitero tiharo, Vitantaqihairo tavave nai qora uva irurave? tumanta vika tiha, Vira vakaava avuhainaava nai qora uva irurave, ti.

Vika minti tuvaro Ihuva tiva nimiro tiharo, Ho iriate. *Takisi* vare variakavata, hampi narira ni varia nahentikavata, vika ni naatarake Kotiva raqikiraqi vika naane vi variarave.

³²Haaru Ioniva anirero avuqavu ni aarara ni numiqarare tumanta ne vira uvara kia quqaave ti vaurave. *Takisi* vare variakavata, hampi narira ni varia nahentikavata, Ionira uvara quqaave ti vaurave. Ne vaiha tavomanta vika Ionira uvara quqaave tumanta ne kia vika unte urave. Ne vo avu aato utuke qora aara qaqirake Ionira uvara quqaa uvave tiataara vaumanta ne kia mintiraiti vaurave, tiro.

Uaini ututoraqi kia koqemake raqiku vaiintikara tura
(*Maaki 12:1-12; Ruki 20:9-19*)

³³Ihuva minti tivakero tiharo, Ne iri vaiqe te vo uva tuqantaake ni tiva nimiare. Vata vato vaiintiva *uaini* ututero, auvahianta hohaa aratero, vata quvikero *uaini* tava tatiainara aututero, maimaraara haraara tainta autukero vatero, viraqaahairo niara vataini vireva iharo vokuka tiva nimiro tiharo, Ne ti *uaini* naahoqaa raqiki timite vaiqe te niaraini vuare, tivakero viva niaraini vo vataini vurave.

³⁴Mini oru vauvaro *uaini* hiqi entava anirovaro viva nai kaiqa vaiinti vonavu nititero tiharo, Oru ti naahoqaa raqiki timite variaka vuru timanta *uaini* tintavata hiqi timitaate, tumanta vinavuka mini vurave.

³⁵Mini vumanta vira naahoqaa raqiki amite vau vaiintika vira kaiqa vaiintinavu vinavuka ravaaqavuke, vo vira kaavu umiqake vate, vo vira aruke, vo vira orikatu utu vare vira ruqutuke vatorave.

³⁶Mintuvaro naaho qova nai kaiqa vaiinti vonavu hoqare nititonavukavata naatara kero vonavuvata nititomanta, vira naahoqaa raqiki amite vau vaiintika hoqare vonavu qoraiqama nimitontemake, vikavata vohaa qaramake qoraiqama nitorave.

³⁷Mintuvaro naaho qova naantiara ekaanaini nai maaqu vohaiqa atitero tiharo, Vika ti maaqu taveha, virara ti maaquvanove tivakehama vira koqema amitevarave, turave.

³⁸Minti tivakero vira atitovaro vumanta vira naahoqaa raqiki amite vau vaiintika vira maaqu tave, nai tiva ami nai tiva amiha tiha, Maa vaiintiva vira qova qutu viraro nai qora vatavata airairavata varaairavama vaivo. Aniqe vira arukaariraro vira naahovano tinavuniqama vuarire, ti. ³⁹Vika minti tivake vira ravaaqavu vare naahoqihai aaqaini vira vaati aquke arukorave, tiro.

⁴⁰Ihuva minti tivakero vika irama nimitero tiharo, Minturara tiro, naaho qova nai maaqu arukora kaara nantie ianarove? tiro.

⁴¹Minti tumanta vika Ihurara tiha, Naaho qova vaaqu vaiintinavu ntaihamakero vehi autukero, viraqaahairo viva vokika nai naaho nimiramanta vika vira naahoqaa raqikihama *uaini* hiqi entara naivata hiqi amitevarave, ti.

⁴²Vika minti tuvaro Ihuva vikara tiharo, Ne kiae Kotira vukuqi maa uvara kaara ruva keha tavaarave? Vi uvava mintima tiro:

Ori naavu kaqeha vo ori, kia koqe orive tivake qaqirakaa oriva, vi oriva naaquraiqama vivo.

Noravano vi orira noraiqama kairara ti, tenavu vira kaiqa tave tiha, Voqaraa kaiqave, turo, turave. *(Ihi 118:22-23)*

⁴³Te vi uvara irihama niara mintima turo: Ne vira Maaqu qoraiqama amitera kaara Kotiva kia niara ti vaiinti nahentive tianarove. Viva ni qaqira kero vo vatanaakara vika ti vaiinti nahenti vaiqe te vikaqaa raqikiqi vi variari vika koqe kaiqa vara timitevarave, tianarove. ⁴⁴[Vi oriraqaa kaavu ntirava rukavu raakavuma vuanarove. Vi oriva virihairo vaiinti voqaa hiqiri virera, vi vaiintira ruqutu kero konkomaqama kaanarove, tiro.]

⁴⁵Ihuva minti tumanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, Parasi vaiintinavuvata, vaiha aato kenko tumanta iri vuvaro Ihuva *uaini* naahoqaa raqiki amite vau vaiintikara tiharoma uva tuqantaakero nai vikara tumanta ⁴⁶vika vira ravaaqavu vareko amirare ti, tavomanta vaiinti nahenti viraqi ruvaaqumavi vauka Ihurara paropeti vaiintivanove tumanta vika naatu qeteha kia vira ravaaqavu kora.

Nahenti varaimanta kara nerara tura

(Ruki 14:15-24)

22 ¹Ihuva qaiqaa vaiinti nahenti uva tiva nimoreva vo uva vo uva tuqantaakero tiva nimura.

²Viva vo uva tuqantaakero tiharo, Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiarirava vaireva, avuhainaa vaiinti vovano nai maaquvano nahenti varaainarara iriharo kara qerama vatora voqaarama vaivo.

³Avuhainaa vaiinti viva nai kaiqa vaiintinavu nititero tiharo, Nenavu orunte te naarama tauna vaiinti nahentika timanta ani kara naate, tumanta vika vuru tiva nimumanta vika kia aniataa umanta kia anurave.

⁴Kia anuvaro avuhainaa vaiintivano kaiqa vaiinti vonavu nititero tiharo, Te naarama tauna vaiinti nahentikara mintima tiate: Te kara henoqama vatauro. Tenta *purumakau* vonavuvata, *purumakau* naati koqera vovata, aruke teqa taaqamake vatauro. Ti maaquvano nahenti varaainanaini ani vaiha vi karara naate, tiate, tiro.

⁵Viva minti tumanta viva naaramato vaiinti nahentika kia vira uva iriataa umanta vika nai kaiqaqi varaqi vi vaura. Vovano nai naahoqi

vuvaro vovano nai koqaa kaiqa varareva vumanta ⁶ vonavu avuhainaa vaiinti vira kaiqa vaiintinavu ravaaqavuke ruqutuke arukorave.

⁷Mintuvaro avuhainaa vaiinti vira voqamakero arara itovaro viva nai iqoka vaiinti nititomanta vika vuru nai kaiqa vaiintinavu aruko vaiintika náivata aruke, vika vatukave naavuve iha qumpiarama taiqa korave.

⁸Viraqaahairo avuhainaa vaiintivano nai kaiqa vaiintinavu qaiqaa naaramakero tiharo, Nahenti varaaina karara henoqama vatauro. Te vaiinti nahenti naarama taurauka vika kaiqavano kia aru vimanta vika ti kara neva kia ho vaivo. ⁹Ne vika qaqirake oru vo aara vo aarantuna viha, ekaa vaiinti nahenti ne rantakeka naaramanta, ani vikavata te kara naainara naate, turave.

¹⁰Minti tumanta vira kaiqa vaiintinavu aaraini viha ekaa koqe vaiinti nahentive qora vaiinti nahentive rantatoka, ekaa vika ruvaaqumake ntita vare vuru komanta vika kara no naavuraqi mpiqa vurave.

¹¹Vi entara naata varaaina karara nareva anu vaiintiva qentiana anirovaro qentiana raqiki vauva vira tavuna rumpa amitovaro vi vaiintiva vira nonkutero oru oqu vi vaurave. Avuhainaa vaiinti tavuna rumpato vaiintika, vikaraqai ho viraqi oqu vuate ti vaura.

Vika vira naavuaqi mpiqa vuvaro avuhainaa vaiintivano tavovaro vaiinti vovano kia vira tavuna rumpatero vauvaro ¹²viva vi vaiintirara tiharo, Ike, ti vaiintio, are kia ti tavuna rumpa vararaitira, are nantiakerae maaqi uriqetera iarao? tuvoro vi vaiintiva kia ho uva turave.

¹³Viva tirema vauvaro avuhainaa vaiintivano nai kaiqa vaiintinavu tiva nimitiro tiharo, Maa vaiintira aiku kauqu rumpa vare muntu vahaqaqaini konkira ari viraqi aqukaate. Viva mini vaiharo iqi rateharo nai aarai tenti aneharo varianarove, turave, tiro.

¹⁴Ihuva vi uvara tivakero viva tiharo, Kotiva airi vaiinti nahenti naarama tainaraqihairo taaraqaqaima ntita varaanarove, tiro.

Takisi aqirara Ihura irama amitora
(*Maaki 12:13-17; Ruki 20:20-26*)

¹⁵Ihuva minti tiva komanta Parasi vaiintinavu viraqihai vevare oru ruvaaqumavi vaiha tiha, Nana uvae Ihura irama amitaariraro viva hampi uva tianarove? Kaiqe maa uvara irama amitaare, tivake ¹⁶vika ná avataqi nu vaiintika vonavu nititeha, Herotira navunaaka vonavuvata nititomanta vika Ihuva vaunaini orure tiha, Maara ti variara vaiintio, are maara okara tiva timiaramanta tenavu tavaurara are quqaa uva ti variaravave. Are kia vaiinti aatu qetaraitira, nora vaiintiaravata, qumina vaiintiaravata, vohaa qarama keraqai ti variaravave. ¹⁷Ho tenavu maa uvara tiainara are nantie tinarave? Tenavu Kotira uva iriha hoe tenavu Romeni vatanaaka vika avuhainaa vaiinti Sisaara *takisi* aqu amitararave? Vi vatanaaka kia Kotira uva iri variakave. Virae *takisi* aqu amitararave kiae aqu amitararave? ti.

¹⁸Vika minti tuvaro Ihuva irumanta vika virara hampi uva tiarire tivake minti tuvaro Ihuva tiharo, Ne unaqaraiqama keha koqe kaiqa vare variakave. Ne nantihae tiriara hampi uva tiarire tiha minti ti variavo?

¹⁹*Takisi* aqi vai monura vohaiqa humiqaiqe tavaare, tiro.

Minti tumanta vi monura vohauru amuvaro ²⁰viva vika irama nimitero tiharo, Monu viraqaa tara virivata autuvatae vaivo? tiro.

²¹Minti tumanta vika tiha, Sisaarave, tuvaro Ihuva vikara tiharo, Virara irihama ne Sisaava ina haikara nai amiate. Kotiva ina haikara nai amiate, tiro.

²²Ihuva minti tumanta vika vira uva iri tiha, Ike, viva tinavu uvavata aatara kero koqe uvaqaima tivo, tivakeha kauqu runkinkiri i vaiha vira mini ke vurama.

Satiusi vaiintinavu Ihura irama amitora

(Maaki 12:18-27; Ruki 20:27-40)

²³Vi entara Satiusi vaiintinavu Ihuva vaunaini orurora. Vi vaiintinavuka nái maara uvara iriha tiha, Vaiintivano qutu viraqihairo kia ho qaiqaavata himpuanarove, ti vau vaiintika orure Ihura ireha tiha, ²⁴Maara ti variara vaiintio, tinavu kaivaqava Mosiva maara uva tiva timiharo minti turave: Vaiintivano kia vainti vataraitiro qutu viraro, vira qatavanoe vira vakaavae vira naata varatero vainti kuvuarama amitaanarove, turave.

²⁵Tenavu tiarirara iriane, Haaru maini qata vakauka 7navu vaurave. Vinavuka vakaava avuhainaava nahenti vo varatero kia vaintivata vataraitiro, qutu vuvarora tiro, vira qata vovano naantiaraihainaava vira naata varatero ²⁶vivavata qaqi variqi viro vuru qutu vurave. Viva qutu vuvaro vitanta tavaaraihainaava vi nahentira varatero kia vaintivata vataraitiro, qaqi variqi viro vuru qutu vurave. Mintiaqi vi, ekaa qata vakaa vinavuka vi nahentira varate kia vaintivata vataraiti, ekaa qumina qutu vurave. ²⁷Qumina qutu vuvaro nahenti vivavata variqi viro qutu vurave.

²⁸Naantiara vaiinti nahenti qaiqaa qaqi himpi vai entaraqaa vi nahentiva tara naatae varianarove? Viva qaqi vau entara qorainti 7navu varatorave, ti.

²⁹Satiusi vaiintinavu minti tuvaro Ihuva vika nái tiva nimiro tiharo, Ne Kotira uva qara ntuva tora kia kankomake iriarave. Ne Kotira kempukaravata kia iriarave. Kia iri tavaakara ti, ne hampi uvama ti variavo. ³⁰Naantiara vaiinti nahenti qutu viraqihai qaiqaa qaqi himpi variqi vi entara kiama naata vaati vare okarava varianarove. Vika *enselinavu* naaruvaini variaka voqaantema kema vaivarave, tiro.

³¹Ihuva minti tivakero viva tiharo, Vaiinti nahenti qaiqaa qaqi himpi okarara te ninta irama nimitarerave. Ne kiae Kotira vukuqi maa uvara qara ntuva tora kaara ntuvake iriarave? Kotiva minti turave:

³²Te Kotika ai kaivaqauka Variqavano vauro. Te ai kaivaqaukavara Eparahaamiraqaave, Aisaakiraqaave, Iekopiraqaave, raqiki vauraukave, turave. (Katu Varora 3:6)

Ho iriate. Kotiva qutu viro taiqavi haikaraqaa kia raqikiqiro viraitiro, viva qaqi variqiro vi vai haikaraqaa raqiki vaivama vaivo, tiro.

³³Ihuva minti tumanta vaiinti nahenti mini ruvaaqumavi vauka vira uva iri ravukuvi tiha, Ike, Ihuva okara uvama tinavu tiva timi vaivo, ti.

Kotiva avuni vatai uvarara tura
(Maaki 12:28-31; Ruki 10:25-28)

³⁴Parasi vaiintinavu iruvaro Ihuva Satusi vaiintinavu tu uvara aatara komanta vika ruvaaqumavi vauraqihairo ³⁵vaiinti vovano maara okara kankoma kero ti vau vaiintiva Ihurara hampi uva tiraqe viraqaa uva vataare tiro, uva vo Ihura irama amitero tiharo, ³⁶Maara ti variara vaiintio, Kotiva vo uva vo uva tiva toraqihairo nana uvavanoe avuni vai uvava vaivo? tiro.

³⁷Minti tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo,

Are nena Variqa Nora Kotirara ekaa nena muntukaqihairave, nena maraquraqihairave, nena avu aatoqihairave, antuqa arirara variane, turave. (Lo 6:5)

³⁸Ho vi uvava avuni vaiharo noraiqamakero vairave.

³⁹Vi uvara naantiaraini nora uva voma vaivo. Vi uvava avuni vai uvara voqaarama vaivo. Vi uvava mintima tiro:

Ninara antuqa arinantema kera nena navunaa vaiintiaravata antuqa arirara variane, turave. (Wkp 19:18)

⁴⁰Vi uvatantavano okara uva naaqura arataara voqaara vaivaro ekaa vo uva vo uva Mosiva tivato uvavave, paropeti vaiintinavu tivato uvavave, kiari voqaara vaiharo vi uvatantaqaa hirivi vairave, tiro. Ihuva turama.

Ihuva Mesaiaa okarara irama nimitora
(Maaki 12:35-37; Ruki 20:41-44)

⁴¹Parasi vaiintinavu mini ruvaaqumavi vauvaro Ihuva vika irama nimitero tiharo, ⁴²Ne Kotiva atitaaina vaiintira *Mesaiaara* ne nana aato irihae variavo? Viva ta ankuraqihairoe qovaraiqianarove? tiro. Ihuva minti tumanta vika tiha, Viva tinavu kaivaqara Devitira ankuqihairo qovaraiqianarove. Viva Devitira naintivanoma varianarove, ti.

⁴³Vika minti tuvaro Ihuva tiharo, Nantiakeroe *Mesaiaavano* Devitira nainti varianarove? Haaru vetanto entaqaa Devitiva vauvaro Kotira Maraquravano vira kahaquvaro Devitiva *Mesaiaara* tiharo, Viva ti Noravanove, turave. Devitiva mintima tiro:

⁴⁴Noravano ti Nora Vaiintiarara tiharo, Are uritarera ti kauqu tanaraini oquvi viraqe te ai navutaaka aru naatara nimitaarirara are vikaqaata nena aiquntava taane, turave. (Ihi 110:1)

Devitiva minti turave, tiro.

⁴⁵Ihuva minti tivakero qaiqaa vika irama nimitero tiharo, Devitiva *Mesaiaavano* qovarai qiainarara tiharo, Ti Nora Vaiintive, turave. Devitiva minti turara tiro, nantiakeroe *Mesaiaavano* Devitira nainti ho varianarove? tiro.

⁴⁶Ihuva minti tumanta vika nái tiva amirare ti uvara ranteha tavovaro kia vaumanta, vika vi entaraqaahai qetakeha kia uva vovata vira irama amite vaura.

Parasi vaiintiaravata maara okara ti vau vaiintikaravata tura
(*Maaki 12:38-39; Ruki 11:43-46; 20:45-46*)

23 ¹Ihuva minti tivakero vaiinti nahenti mini ruvaqumavi vaukaravata nai vaintinavuaravata tiharo, ²Maara okara ti varia vaiintikavata, Parasi vaiintinavuvata, Mosiva tivato uvara koqe uva ni tiva nimi variamantara ti, ³ne vika uva iriqi vuate. Ne vika uva irihama kia vika nintemake nuate. Vika niara ne minti maantimake iate tivakeha, vika nái kia vi uvara avataraiti, hampi ni varianarave.

⁴Ike, vika nora maara ntai uvara rumpake vaiinti nahentiqaa aqu nimateha, vika kia nái kauqu vonku tutuke vaiinti nahenti kahaqi varianarave.

⁵Vaiinti nahenti vika taveha quahama nimitaate ti, Parasi vaiintinavu vika nivuqaa kaiqa vare varianarave. Vika Mosiva qara ntuvato uvara apuqamake taquqi nonkuke nái tiriqaavata kauqu kaataragaavata rumpateha, vukai tavuna koqe tavuna rumpa vare vaiinti nahenti vika tavaate ti, vatukavau ni varianarave.

⁶Vika ovata ne varianaraqaa oru vaiha vaiinti nahenti vikara nora vaiintive tiate ti, vaiinti taruka varianaraqaa vika oquviha varianarave. Vika maara naavuqi oriqete koqe taintaraqai antuqa arimanta viraqaa oquviha varianarave. ⁷Vaiinti nahenti vika koqemake uva manteha, Maara uva ti variara vaiintio, tiate ti, vika *maaketiqi* vi ani varianarave.

⁸Nevata vika voqaante ivorave. Vo vaiintinavu ni uva manteha niara tiha, Maara ti variara vaiintio, tivera, ne vikara hauri minti tivorave. Tenavu qata vakaaqaima vauro. Tinavu maara uva tiva timi vaiva vohaiqavanoma vaivo, tiate. ⁹Ni Qova vohaiqavano naaruvaini vairara ti, kia vataini variaina vaiintira vorara tinavu Qorave tiate.

¹⁰Ne vo vaiintiara tinavu avuhainaa vaiintive tivorave. Ne tiha, *Mesaiaavano* Kotiva atitaina vaiintiva, vivaqaima tinavu avuhainaa vaiintivano vaivo, tiate. ¹¹Niqihairo vovano nora vaiinti vaireva irera, vi vaiintiva ni kaiqa vara nimitaarire.

¹²Nai autuqai viriniqamake vairava vairaro Kotiva vira autu vatainiqamama kaanarove. Nai autu vatainiqamake vairava vairaro Kotiva vira autu viriniqamama kaanarove, tiro.

**Maara okara ti vau vaiintikaravata Parasi vaiintinavuaravata
oho tiva nimitora**

(Maaki 12:40; Ruki 11:39-52; 20:47)

¹³Maara okara ti varia vaiintikavata, Parasi vaiintinavuvata, ne unaqaraiqama keha koqe kaiqa vare variakave. Te nintara oho tiva nimitauro. Vaiinti nahenti Kotiva raqiki viraqi virare tiamanta ne vika nivuqaa qenti vara muntuvi tinta nimite variavo. Ne nenta kia Kotiva raqiki viraqi oriqete viraiti, ne vokiakavata kia qaqi kaimanta viraqi vivarave.

¹⁴[Maara okara ti varia vaiintikavata, Parasi vaiintinavuvata, ne unaqaraiqama keha koqe kaiqa vare variakave. Te nintara oho tiva nimitauro. Ne tentoqa varia nahentika naavu airaira muara vareha ne tiha, Vovano tinavu vaaqu kaiqa taveharo tinavuara qora vaiintive tiantorave, tivakeha ne vaiinti nahenti nivuqaa vaiha vukaiqaake Kotira aare variarave. Oho, vira kaara niqaa uva uritareroma varianarove.]

¹⁵Maara okara ti varia vaiintikavata, Parasi vaiintinavuvata, ne unaqaraiqama keha koqe kaiqa vare variakave. Te nintara oho tiva nimitauro. Ni nora iha itainaraqi aqukevama vaivo.

Vaiinti vonkuvano vi uvara avataqiro vuarire tiha, ne vo vataini vo vataini vi aniha vaiinti vonku rantake, vi vaiintira nenta qora okara umiqe variarave. Ho vi vaiintiva ni uva avataqiro viharoma nai qora kaiqa voqavata uritarakero varaira kaarama, vi vaiintira nora iha itainaraqi aqukeva nai voqavatama varianarove.

¹⁶Ne avu qimpa vuaka vaiha ne vokiaka aara numiqareka auti variakara, te nintara oho tiva nimitauro. Ne vaiinti nahenti maara okara tiva nimiha minti ti variarave: Vaiintivano Kotira Naavu autu reharo nai kauqu aiqiqaa aqukero tiharo, Te minti mintirerave, tirera, viva minti tina uvava kiama vira tuataanmarove. Vaiintivano Kotira Naavuqi vai *kori* oriara autu reharo nai kauqu aiqiqaa aqukero tiharo, Te minti mintirerave, tirera, viva nai tinantemakero vi haikara autuarire, ti variarave.

¹⁷Ni avu aato kia vaimanta ne avu qimpa vuaka ne hampiqama kehama ti variavo. Nana haikavanoe avuniquamakero vaivo? *Kori* orivanove, Kotira Naavuvanove? *Kori* orivano Kotira Naavuqi vaivarora tiro, Kotira Naavuvano vi *kori* orira vara kotataiqamake vairave^c. Mintirara tiro, Kotira Naavuvano avuniquama keroma vaivo.

¹⁸Qaiqaa ne maara uva vo hampiqamakeha vaiinti nahenti tiva nimi tiha, Vaiintivano Kotira *ofaa* taintara autu reharo nai kauqu aiqiqaa aqukero tiharo, Te minti mintirerave, tirera, viva tira uvava kiama vira

c 23:17 koqemakero hiqama amite vairave.

tuataanarove. Vaiintivano taintaqaa *ofaa* haika vateharo vi *ofaara* autu reharo nai kauqu aiqiqaa aqukero tiharo, Te minti mintirerave tirera, viva nai tinantemakero vi haikara autuarire, ti variarave.

¹⁹Oho, ne avu qimpa vuaka kia vo okara vo okara ho tave variavo. Vi taintaraqaa vatai *ofaava* kia vi taintara aatara kero avuni vai haikava vairave. Kotira Naavuqi vai taintava avuniquamakero vaiharora tiro, vi *ofaara* vara kotataiqamake vairave.

²⁰Vaiintivano kauqu aiqiqaa aqukeharo vi taintara autu reharo viva tainta viravata, tainta viraqaa vai haikaravata, autu re vairave.

²¹Vaiintivano nai kauqu aiqiqaa aqukeharo Kotira Naavu autu reharo viva kia naavu autuqai rero viva naavu autuvata, naavuqi vaira Kotira autuvata, raivo.

²²Vaiintivano nai kauqu aiqiqaa aqukero naaruva autu reharo viva kia naaruva autuqai raraitiro, viva Kotiva oquvuaina taintara autuvata, vi taintaraqaa oquvi vaira Kotira autuvatama re vaivo.

²³Maara okara ti varia vaiintikaravata, Parasi vaiintinavaravata, te nintara oho tiva nimitauro. Ne unaqaraqamake koqe kaiqa vare variakave. Ne uapaa naaho *haakave/haanave*, meruve, raira keha Mosiva tivato uvara iriha, 10navuqihai hini naaho 9navu nenta tuateha, hini naaho vohaiqa Kotira amite variarave. Ne vi uvara uapaa uva iriha, ne nora uvavata kia iri variarave. Avuqavugamake *ko* ti varia okararave, aaqurihama nimite varia okararave, Kotirara kempukaiqamake iri varia okararave, ne vi uvara vi uvarara kia iri variarave. Ne uapaa uva iriha vi uvaravata nora uvavata, iriqi vuataarave.

²⁴Ne avu qimpa vuaka vaiha ne vokiaka aara numiqareka auti variakave. Ne namari nare iha tavaavaro vauvaari vovano namariqi vaimanta ne vira qaqini varakehavata, *kameri* quara vovano viraqi vaira viravatama keha nampiqamake variarave.

²⁵Maara okara ti varia vaiintikavata, Parasi vaiintinavuvata, te nintara oho tiva nimitauro. Ne unaqaraqama keha koqe kaiqa vare variakave. Ne *kaapuvata* tanuvata pahainiqai hiqamake variakave. Ne nenta pahainiqai hiqamate variavaro ni avutaqi vaireva, vaiinti ruqutu kevave, muara varevave, nentara irikeha varevave, vi haikavaqai niqi mpiqaro vaivo.

²⁶Ne Parasi vaiintinavuo, ni nivu qimpa vimanta variavo. Ne *kaapuvata* tanuvata avutaqi naane hiqama kaivaro pahainivata hiqama vuarire.

²⁷Maara okara ti varia vaiintikavata, Parasi vaiintinavuvata, te nintara oho tiva nimitauro. Ne unaqaraqama keha koqe kaiqa vare variakave. Vaiinti quntama taaraqaa hanta *peni* aqutaantemake, ne variarave. Hanta *peni* aqutaa katarira vonavu taveha tiha, Koqema iro vaivo, tiavarovata, vataqi qutuvua vaiintika vuhaarivanovata nterai haikavavata, vi haikavaqai vairave. ²⁸Vira voqaara vaiinti nahenti ni aaqaini taveha koqe vaiintive tiavarovata, ni avutaqi vaireva, unaqaraqama keha koqe kaiqa vare variavavata, qora kaiqa vare variavavata, mpiqaro vairave.

²⁹Maara okara ti varia vaiintikavata, Parasi vaiintinavuvata, te nintara oho tiva nimitauro. Ne unaqaraiqama keha koqe kaiqa vare variakave. Ni kaivaqaukavara paropeti vaiintinavu arukeha quntama toraqaa ne koqemakeha ori ntava nimite variarave. Ni kaivaqaukavara avuqavuqamake nu vaiintika arukeha quntama toraqaa ne koqemakeha *vahehema/vaataiqama* nimite variarave.

³⁰Ne vika naintivarara tiha, Tenavu haaru vetanto entaqaa variavauraitirio, kiama tinavu kaivaqaukavara aanante paropeti vaiintinavu aru kaavauraitirio, ti variarave. ³¹Ne tiha, Tinavu kaivaqaukavara paropeti vaiintinavu arukoka tenavu maa vika naintivarama vauro, ti variarave. Ne minti tiavaro nenta tia uvava, vivama ninta tuataivo. ³²Ho ninta kaivaqaukavara qora kaiqa vara hoqaramatora, ne vi kaiqaraqai varaqi vi vuru taiqa kaate.

³³Ne *uqahivanoma/quaihavanoma* variavo. Ne *uqahi/quaiha* naatinavuma variavo. Kotiva ni *ko* tivakero nora iha itainaraqi aqukaanarove. Kia ne viraqihai ruqemake vi aarava ho varianarove.

³⁴Te tiari iriate. Te paropeti vaiintinavuve, koqe avu aato iri vai vaiintikave, koqe uva tiva nimi vai vaiintikave, nititaari ne vonavu arukeha, vonavu katariqaa hiriteha, vonavu maara naavuqi kaavu numiqaakeha vika vo vatuka vo vatukaqihai aru ntata kaimanta vi anima ivarave.

³⁵Haaru vo vaiintinavu aruko uvavata niqaama varianarove. Hoqaramakero Abeliva avuqavu ni vau vaiintira arukomanta viraqaahai avuqavu ni vau vaiintika, vo vaiinti vo vaiinti aruka arukamaqi ani, Berekiara maaqu Sekaraiara viravata arukorave. Vira arukareka, Kotira Naavuvano vauvaro *ofaa* taintavano vauvaro Sekaraiava vira tavaarana vaumanta arukorave. Ho ekaa vika vika aruko uvava niqaama varianarove. ³⁶Te tiari iriate. Ekaa vi vaiintika aruke uvava vate maa entara varia vaiinti nahentikaqaama varianarove, tiro.

Ihuva Ieruharemiara mpo tura

(Ruki 13:34-35; 19:41-44)

³⁷Ihuva minti tivakero tiharo, Mpo, Ieruharemihainaakao, Ieruharemihainaakao, ne Kotira paropeti vaiintinavu aruke variakave. Kotiva nititai vaiintika aniamanta ne ori mpaqikeha vika ruqutuke variakave. Kokoraaravano nai naati aroka raira aqutainantemake, te qaiqaa qaiqaavata niara mpo tivakeha niqaa raqikirare turamanta ne kia ti qaqi karaiti, ti qoririma timite variavo.

³⁸Vira kaara ne Kotira Naavu kaqateva quminaiqama viro varianarove. ³⁹Te tiari iriate. Ne maa entaraqaahai kia ti tavaraiti vaiqe te qaiqaa tuvu ntaari ne vi entaraqaa ti kankomake taveha tiha, Nora Kotira autuqaa tuvina vaiintira Kotiva koqema amitaarire, tivarave, tiro. Ihuva minti turama.

Kotira Naavu rampai aqukerara tura

(Maaki 13:1-2; Ruki 21:5-6)

24 ¹Ihuva minti tivakero Kotira Naavu mini kero vireva umanta vira vaintinavu tiha, Kotira Naavu koqera maa tavaane, tuvaro ²Ihuva eo tiro, Ne maa entara maa naavuravata vi haikara vi haikaravata tave variarave. Te tiari iriate. Naantiara ori naiqaa naiqaa rukiteva kياما varianarove. [Naantiara navutaaka ani] ekaa maa naavura rampaika naavu kaqato orira, vo ori vo ori vara aqu kaivaro, kia ori voqavanovata qaiqaa naiqaa naiqaa varianarove, tiro.

Naantiara airi maara qovaraiqiainarara tura

(Maaki 13:3-13; Ruki 21:7-19)

³Ihuva minti tivakero oru Orivi Aiqiinaqaa oquvi vaumanta vira vaintinavu nái viva unaini evaara orure vira ire tiha, Vaaka tiarava tairentae qovaraiqianarove? Nana haikavano qovarama viraqe tenavu viraqaa ampeqamake taveha ariara viva qaiqaa tuvuaiana entava aumantoma vaivo, maa vatara taiqaaina entava aumantoma vaivo, tirarave? ti.

⁴Vinavuka minti tuvaro Ihuva tiharo, Vovano ni una uva tiva nimiainarara raurihama variate. ⁵Naantiara airi vaiinti qovaramavi ti hutu reha Kotiva ti tititaimanta anuraukave timanta airi vaiinti nahenti vika una uvarama quqaa uvave tivarave.

⁶Ne vaivaro iqoka raqi uvava qovaraiqiramanta ne kia qetaate. Iqokara ti vai uvava aaranahairo aniramanta kia qetaate. Iqoka raqi haikava naane minti minti i vaira ne virara iriha hauri vi entava aniraivo tivorave. Vi haikava naanema qovaraiqianarove.

⁷Vo vatanaaka vo vatanaaka hampata raqivarave. Avuhainaa vaiinti vovano avuhainaa vaiinti vo vataakero raquanarove. Vo vatani vo vatani karara narara vai entava varianarove. Vo vatani vo vatani vaturavano utuanarove.

⁸Vainti vatareva tota aiha vinantema keroma, avuni maara raaina entava qaqi hoqarama taivo, tiate.

⁹Vi entara ni ravaaqavu vare vuru vokika kauquqi kaimanta ni qoraiqama nimitaqi viha ni arukevarave. Vi entara ekaa vo vatanaa vo vatanaaka niara Ihura vaintive tihama vira kaara vika ni iri qoraiqama nimatevarave. ¹⁰Vi entara tiriara quqaa vivave tika airitahaa ti qaqirake vika naiqaa naiqaa kauqu aave vateha nái navunaaka qovaramake vaivarave. Vika nai iri qoraiqama amite nai iri qoraiqama amite i vaivarave.

¹¹Vi entara airi vaiinti qovaramavi vaiha te Kotira uva qoqaiqamake vauraukave tivakeha vaiinti nahenti airitahaa unaqaraiqama nimate

vaivarave. ¹²Vi entara qora kaiqavano uritarero vairamanta airi vaiinti nahenti vokikara muntuka vate okarara qaqira kevarave.

¹³Vi entara kia popohanaara iraitiro, kempukaiqama kero Kotira aaraqaa variqiro viro vuru taiqa kaaina vaiintira, virama ekaara entaqaa Kotiva vitaanarove.

¹⁴Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiaina vakaakara tiva nimiqi vimanta vo vatanaa vo vatanaaka vi uvara ekaa irivaro, ho viraqaahairo ekaara entavano aniraanarove, tiro.

Nai voqamakero qoraiqiaina haikava qovaraiqianaro
(*Maaki 13:14-23; Ruki 21:20-24*)

¹⁵Thuva minti tivakero viva tiharo, Naantiara ne tavaivaro vaaqu haikavano, voqamakero nai vehi autu nimitaaina haikava qovarama vuanarove. Haaru vetanto entaqaa paropeti vaiinti Danieriva^d vi haikarara turave. Ne tavaivaro Kotira Naavu turuaraini kia qaqi vaiintivanovata ho oriqete vai *rumuraqi* vi haikava himpite varianarove. (Maa uvara kaara rihara vi uvara okara kankomake iriane.) ¹⁶Viva mini himpite vairamanta Iutia vatani vaika himpi veraini aiqina vainainima kantama vuate.

¹⁷Vi entava anintairaro naavu qentiana vairava hauri nai naavuqi vaaka oriqetero vo haika varaantorave, viva vi haikara vi haikara qaqirakero kantama vuarire.

¹⁸Vovano naahoqi kaiqa vare vairava hauri nai vaaqauta varareva anirantero vuantorave. Viva qaqi kantama vuarire.

¹⁹Vi entara nahentinavu vainti taiqama vikave, vainti naama nimi vai nahentikave, oho, vi entara vika qoraiqama vivarave.

²⁰Kia koqe kuari itaaina entaraqaa, Maara Entaqaa, vi entava anintairera, ne vukaari utihama ruqemake vivarave. Virara irihama, ne Kotira aaraivaro koqe kuari itaaina entaraqaa vi entava anintairamanta ne ho ruqemake vuate.

²¹Oho, naantiara vi entava anintairaro nora maaravano qovaraiqiramanta vaiinti nahenti anomake qoraiqamavi variqi vivarave. Tota maa vatara aututo entaraqaahairo kia vo maaravano vira voqaara qovaraiqurave. Naantiaravata vi maarava kia qaiqaavata qovaraiqianarove.

²²Vi entava vukai enta vairamantavauve, ekaa vaiinti nahenti taiqa vivaro kia vovanovata qaqi varianarove. Ho Kotiva nai kaamatai vaiinti nahentikara iriharoma vi entara iquqama kaanarove.

²³Vi entara vovano niara *Mesaia*avano mini mainima vaivo, tirera, kia vira uvara quqaave tiate.

²⁴Vi entara vo vaiinti vo vaiintivano qovaramavi unahaa tiha, Te *Mesaia*avanove, tiraro vo vaiintivano, Te Kotira uva qoqaiqamake vaura vaiintikave, tivaqi vi vaivarave. Airi una vaiinti mintimake qovaramavi una kaiqa varaqi viha Kotiva nai kaamatai vaiinti nahentikara vikavata tinavu avataqi vuate ti, nora kaiqa aahuva kaiqa vo kaiqa vo kaiqa vara qovaramake vaivarave.

²⁵Ho iriate. Ne kia vi vaiintika uvara quqaa uvave tiate ti, te maa entara vaiha naantiara qovarama vuaina okarara vate ni tiva nimi vauro.

²⁶Vi uvara iriqi vivaro naantiara vovano ni tiva nimiharo tiriara viva qovarama viro qumina kanta vaivo tirera, kia mini ti tavareka vuate. Ni tiva nimiharo tiriara vi naavuraqi kukeqavi vaivo tirera, kia vira uvara quqaa uvave tiate. ²⁷Aaquakaa utiharo ekaa naaruva ataama kaintemake, te Vataini Vatatai Vaintika qoqaama tuvirelave. ²⁸Ta mantarainie qutu vuarira vaatava vainara, viraqaama memoravano ruvaaquma vivarave, tiro.

Ihuva nai qaiqaa vataini tuvuararara tura

(Maaki 13:24-27; Ruki 21:25-28)

²⁹Ihuva minti tivakero tiharo, Naantiara nora maara vareha antura nti entava taiqa viraro vi entaraqahairo:

Vaakama kuari avuvano konkiraiqama viraro toravanovata kia itairaro vaahoquravanovata, opu makauvanovata, hiqiri hiqiri i vairaro naaruvaini vaira haikava vaiharo hampiqama kero qaki qaki i varianarove. *(Ais 13:10, 34:4)*

³⁰Vi entara vaiinti nahenti naaruvaini ampeqamake taveha tiriara oho viva tuvireva qera i vaivo tivarave. Vika minti tivakeha ekaa vatamaata vaika qeteha iqi ratevarave. Vika mintiaqi viha tave vaiqe te Vataini Vatatai Vaintika naaruvaihai tonavuqaa tuvi variariraro ti mpeqa okaravano voqamakero takuqi vairaqe te tenta kempuka vataake tuvirelave.

³¹Vi entara *aanumaaravano/nomavano* noraiqaakero uva tiraqe te tenta *enselinavu* nititaari vika vataini tuvunte, hihai hihai Kotiva nai kaamatai vaiinti nahentika ekaama ruvaaqumake ntitevarave, tiro.

Ihuva fiki katariqaa ampeqamake tavaate tura

(Maaki 13:28-31; Ruki 21:29-33)

³²Ihuva minti tivakero tiharo, Ne *fiki* katariqaahai avu aato varaate. Vi katarira mare aqu ntuva vivaro, viraqaahairo qaiqaa qaraaka ankuri ntareva auti vaimanta ne viraqaa ampeqamake taveha tiha, Nora kuarivano itaaina entava aumantoma vaivo, ti variarave.

³³Vira voqaantemake, naantiara qovarama vuaina haikarara tunara, ne viraqaa ampeqamake tave tiriara tiha, Viva tuvuaaina entava aumantoma

vaivo, tivarave. ³⁴Te quqaama turo. Maa entara vaika kia taiqa vivaro ekaa vi haikarara te turava vivauma varianarove.

³⁵Naaruvavanovata vatavanovata taiqa viraro ti uvavanoqaima kia taiqa viraitiro, qaqima variqiro vuanarove, tiro.

Kia vovano te tuvuaina entarara iritaivo
(*Maaki 13:32-37; Ruki 17:26-30*)

³⁶Ihuva minti tivakero tiharo, Te tuvuaina entava nana entaqaae, nana kuari avuqaae, varianarove? Kia vaiinti vovanovata virara irirave. Kia *enselinavu* naaruvaini variaka virara iriarave. Te tentavata Vataini Vatatai Vaintika vaiha kia virara irunarave. Kotiva ti Qova, viva naiqaima vi entarara iritairave.

³⁷Noaava qaqi vau entara vaiinti nahenti mintuntmake, naantiara te Vataini Vatatai Vaintika tuvuaina entaraqaa vaiinti nahenti vohaa qaramake variqi vivarave.

³⁸Vi entara kia huvura namarivano aqu ravaaqavuko entara vaiinti nahenti karavata namarivata namaqi viha naata vaati vare vauvaro Noaava namariqaa vuaina naavuraqi oriqetero vauvaro ³⁹huvura namarivano ventaqiro virini uri vumanta vika vaiha avu aato kenko tumanta tiha, Ike, tenavu taiqa vuaina entavama aniraivo, tuvaro huvura namarivano vika ekaa aqu ravaaqavu korave. Te Vataini Vatatai Vaintika orurante tuvuaina entaraqaavata vaiinti nahenti vira voqaantmake, nai kaiqaraqai iriqi vi vaiqe te tuvirerave.

⁴⁰Vi entara vaiinti taaraqanta naaho kaiqa vare vaivaro vohaiqa naaruvaini vita varero, vo mini kairaro varianarove. ⁴¹Vi entara nahenti taaraqanta kara tainti uti vaivaro vohaiqa naaruvaini vita varero, vo mini kairaro varianarove. ⁴²Ne ni Noravano tuvuaina entara kia iriakara ti, ne taveha rauriha variate.

⁴³Ho maa uvara kankomake iriha variate: Naavu qova vaiharo muara vaiintivano anaiinarara iriharo viva maimaraara raqiki vaitirio, muara vaiintivano kia ho vira naavuqi oriqetero muara varaitirio.

⁴⁴Vi uvara irihama nevata henoqamate variqi vihama ti veka variate. Ne ti Vataini Vatatai Vaintikara kiama tuvuanarove ti entara, vi entaraqaama te tuvirerave, tiro.

Koqe kaiqa varai vaintiraravata qora kaiqa varai vaintiraravata tura
(*Ruki 12:41-48*)

⁴⁵Ihuva minti tivakero tiharo, Kaiqa vaiinti vovano nai nora vaiintiara noraiqaakero iriharo koqema kero kaiqa vara amite vai vaiintiva, viva nana vaiinti voqaarae vaivo? Viva maantima vaira kaiqa vaiintivama varianarove:

Vira nora vaiintivano niara aara vireva iharo vi vaiintira noraiqama kero tiharo, Arema kaiqa vaiintinavuqaa raqikihara vo enta vo enta kara

rairakehara nimiane, tivakero ⁴⁶ oru aaraini niro orurantero ani tavairaro vira kaiqa vaiintivano viva tinantema kero kaiqa vare vairera, vira kaiqa vaiintivano voqama kero quahaanarove.

⁴⁷ Ho te quqaa tiari iriate. Vira nora vaiintivano mintima tianarove: Te qaiqaa ari noraiqama kaarirara are ekaa te iaina haikaraqaama raqikiqira vinarave, tianarove, turo.

⁴⁸ Vira kaiqa vaiintivano qaqira kero kia mintiraitiro, qora kaiqa vaiintivano vaiharo nai irikero tiharo, Aqao, ti nora vaiintivano kiama vaaka orurantero anianarove, tivakero ⁴⁹ viraqaahairo nai kena kaiqa vaiintinavu ruqutu kero vatero, oru iha namari ne vaika hampata karavata namarivata namaqiro vi vairaro ⁵⁰ vo enta vira nora vaiintivano vi entaraqaa kiama anianarove tiaina entaraqaa orurantero ani vira kaiqa tavero ⁵¹ nai kaiqa vaiinti vira voqamakero kaavu umiqakero vatero, vira atitama kero tiharo, Unaqaraiqama keha koqe kaiqa vare varia vaiintika qora vatukaqi vainaini arevata mini vuane, tiraro viva mini vaiharo iqi rateharo aarai tenti aneharo varianarove, tiro. Ihuva turama.

Varaata kauqurutantara tura

25 ¹ Ihuva minti tivakero viva tiharo, Ekaara enta anirairaro Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiarirava vaireva, varaata kauqurutanta voqaarama varianarove.

Varaata kauqurutanta entaqi vaiha nahenti varare u vaiintira vataake kara nareka iha, vinavuka nái *raamunavu* vare vira vita kareka vurave.

² Varaata hini kauqurunavu kia koqe avu aato vataaka vaumanta hini kauqurunavu koqe avu aato vataaka vaurave. ³ Kia koqe avu aato vataaka nái *raamunavu* varevata, kia vahavera taqvata vararaiti vurave. ⁴ *Raamuqai* vare vumanta koqe avu aato vataaka nái *raamuqiara* vahavera taqvata vare vurave. ⁵ Nahenti varaaina vaiintira vitareka vuvaro vi vaiintiva kia vaaka aniromanta vinavuka avu tauntomanta vaitate vaurave.

⁶ Varaatanavu vaitate vuvaro enta tavaarana vovano naveraitiro tiharo, Nahenti varaaina vaiintiva anima vaivo. Aniqenavu oru vira vita kaare, tumanta ⁷ varaata kauqurutanta himpi nai *raamu* nai *raamu* qera i vaurave.

⁸ Kia koqe avu aato vatauka nai kenaukara tiha, Ike, tinavu *raamunavu* qimpavireva auti vaivo. Nenavu vahavera tinavuvata timiqe tentanavu *raamuqi* qiharaare, turave.

⁹ Tumanta vinavuka aqao ti, Vahavera nivata nimiariraro kia ho variantorave. Ne kante oru vahavera vare vainaihai nenta koqaa aqukeha vahavera varaate, tumanta ¹⁰ vinavuka vahavera varareka anirante vuvaro nahenti varo vaiintiva anirorave. Viva aniromanta varaata

kauqurunavu ho qeramatoka vira vataake naavuqi oriqete kara ne vauvaro qenti tintatorave.

¹¹Qenti tintatomanta vahaverara vuka orurante anire tiha, Nora vaiintio, nora vaiintio, qenti qantua timitaane, tuvaro ¹²nahenti varo vaiintiva aqao tiro, Kia te ni tavauraukave, turave, tiro.

¹³Ihuva vi uvara tivakero tiharo, Vi uvara irihama ne ekaara entavano aniainarara kia iriarara ti, nevata rauriha qeramateha variate, tiro. Ihuva tura.

Nai kaiqa vaiinti taaramonavu monu nimurara tura
(Ruki 19:11-27)

¹⁴Ihuva minti tivakero uva vo tuqantaakero tiva nimiro tiharo, Ekaara enta anintairaro Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiarirava maa uvara voqaarama varianarove: Nora vaiinti vovano niara aaraini vireva viharo nai kaiqa vaiintinavu naarama kero tiharo, Te una haikaraqaa raqiki timitaate, tivakero vurave.

¹⁵Viva viharo nai kaiqa vaiintinavu monu rairakero nimoreva iharo, viva vika nai kaiqa vare okarara iriharo monu rairakero nimurave. Vora 5,000 kinaa amiro, vora 2,000 kinaa amiro, vora 1,000 kinaa amiro, viraqaahairo niara aarainiara vurave.

¹⁶Viva vuvaro 5,000 kinaa varo vaiintiva vi monuraqohairo koqaa kaiqa varaqiro viharo kaiqa vareharo 5,000 kinaa voqavata vara vatorave.

¹⁷Viva mintuvaro 2,000 kinaa varo vaiintiva vivavata kaiqa vareharo 2,000 kinaa voqavata vara vatorave.

¹⁸Mintuvaro 1,000 kinaa varo vaiintiva kia koqaa kaiqa vararaitiro, oru vata quvikero vi monura kukeqatero qaqi vaurave.

¹⁹Ho airi entanavu aitarovaro vinavuka nora vaiintivano orurantero anirero monu nimura avuqavu qireva urave. ²⁰Avuqavu ireva uvaro 5,000 kinaa varo vaiintiva anirero vi monura vataakero 5,000 kinaa voqavata vara amiro tiharo, Nora vaiintio, are tiriara 5,000 kinaaqaa raqiki timitaane tiaramanta te vi monuraqohai koqaa kaiqa varehama 5,000 kinaa voqavata vara vatauro, tiro.

²¹Minti tuvaro vira nora vaiintivano nai tiva amiro tiharo, Are tiriara noraiqaakera iriharama koqemakera mintiarao. Are inaara haikaqaa koqema kera raqiki timitaanarara ti, te ai noraiqama kaarirara are nora haikaqaa raqikinarave. Ho anira ti vataakera vaihara quahehara variane, tiro.

²²Minti tuvaro 2,000 kinaa varo vaiintivavata anirero tiharo, Are 2,000 kinaaqaa raqiki timitaane tianarave. Ho tavaane, te 2,000 kinaa voqavata vara vatauro, tuvaro ²³vira nora vaiintivano tiharo, Are tiriara noraiqaakera iriharama koqema kera mintiarao. Are inaara haikaqaa

koqema kera raqiki timitaanarara ti, te ai noraiqama kaarirara are nora haikaqaa raqikinarave. Ho anira ti vataakera vaihara quahehara variane, tiro.

²⁴Minti tuvaro vira kaiqa vaiintivano 1,000 kinaa varova anirero tiharo, Nora vaiintio, are kaiqara vuana vaina ti variara vaiintiva varianarara irunarave. Are vo vaiinti ututaa karara hampi qanti variaravave. Are vo vaiinti qintataa kuvukanaara hampi vare variaravave.

²⁵Virara irihama te ai aatu qeteha kia koqaa kaiqa vararaiti, te are monu timianara vataqi kukeqate quminama vauro. Ho tavaane. Are timiana monura qaqi tuataunara nena varaane, tiro.

²⁶Viva minti tuvaro vira nora vaiintivano nai vira tiva amiro tiharo, Oho, are qora kaiqa vaiintivanoma variarao. Are popohara kaiqa varaara vaiintivama variarao. Are tiriara tihara, Are vo vaiinti ututaa karara hampi qanti variaravave. Are vo vaiinti qintataa kuvukanaara hampi vare variaravave, tianarave. Are tiriara mintimae tiarao?

²⁷Minti tivakehara are nantivarae kia ti monu vuru *benki* naavuqi timitaarao? Are *benki* naavuqi vi monura vataaraitirio, te orurante ani vaiha vi monura vataake *interes* monuvatama varauraitirio, tiro.

²⁸Minti tivakero vorara tiharo, Vi vaiintiraqihaira 1,000 kinaa amunara vara kera 10,000 kinaa vataina vaiintira amiane. ²⁹Koqema kero airi haikaqaa raqiki timite vaina vaiintira te voqavata amiariraro viva tuqima keroma varaarire. Kia te una haikaraqaa koqemakero raqiki timite vaina vaiintiraqaahai te viva ina haikara ekaama vara qaqini kararave, tiro.

³⁰Vira nora vaiintivano minti tivakero tiharo, Ho qora kaiqa vaiinti vira vuru aaqaini aqukaivaro konkiraiqiraqi iqi rateha nai aarai tenti aneha varianaini variarire, turave, tiro. Ihuva vi uvara tuqantaakero tiva nimura.

Ekaara entaqaa ko tiainarara tura

³¹Ihuva minti tivakero tiharo, Ho naantiara te Vataini Vatatai Vaintika Avuhainaa Vaiintiqamavi tenta *enselinavu* hampata tuvunte te avuhainaara taintaqaa oquvi vaiha vaiinti nahenti uva avuqavu qirerave.

³²Te mintimake variari ekaa maa vata maataraqaa vaika ti tivuqaa ruvaqumavi vaiqe te vika taaraqantaqaa raira karerave. Sipisipi qova nai sipisipivata memeravata raira kareva iharo, ³³sipisipi nai kauqu tanaraini vita vuru vatero memera nai kauqu kaanaaqaini vita vuru vataintemake, te vataini vaika taaraqantaqaa raira karerave.

³⁴Te mintimake Avuhainaa Vaiinti vaiha tenta kauqu tanaraini vaikara tiha, Aniate. Ne ti Qova koqema nimitaikama variavo. Haaru maa vatara aututo entaraqaa Kotiva ni nai kaama tero qerama vatai vatukaraqi ani variate.

³⁵Ti karara hantuqa harimanta variavauramanta ne ti timurave. Ti namari naataa umanta ne ti timurave. Te vo vatanaa vaiinti variavauramanta ne ti quahama timiteha nenta naavuqi ti tivita vuru korave. ³⁶Ti utavaaqa kia vaumanta ne ti timurave. Te rovava vare variavauramanta ne koqemake tiqaa raqikurave. Te karapuhiqi varivaauramanta ne ani ti tavorave, tirarave.

³⁷Te minti tiari avuqavuqamake ni vai vaiinti nahentika tiriara mintima tivara, Nora Vaiintio, taireve tenavu ai tavaurara are karara antuqa arivara variaramanta tenavu ai amunarave? Ta entarae tenavu ai tavaurara namari naataa ivara variaramanta tenavu ai amunarave? ³⁸Ta entarae ariara vo vatanaa vaiintive tivake ai quahama amiteha tentanavu naavuqi ai vita vuru kaunarave? Ta entarae ai utavaaqa kia vaimanta tenavu ai amunarave? ³⁹Ta entarae tenavu tavaurara are rovava varaanarave? Ta entarae tenavu ai tavarera karapuhiqi vunarave? tivarave.

⁴⁰Vika minti tiqe te Avuhainaa Vaiintivano vaiha nai vika mintima tiva nimirarave: Te tiari iriate. Ne ti qatanavuqihai vehi vaiinti vo kahaqiha, ne tivata kahaqama timitorave, tirerave.

⁴¹Te minti tivake tenta kauqu kaanaaqaini vaikara minti tirerave: Kotiva ni qoraqama nimitaarira vaiinti nahentika, ne tiqahai vuata. Kotiva Sataaniravata, Sataanira *enselinavuaravata*, iriharo kia qimpa vuaina ihara qeramake vatairaqi nevata vuata.

⁴²Ti karara hantuqa harimanta variavauramanta ne kia ti timurave. Ti namari naataa umanta variavauramanta ne kia ti timurave.

⁴³Te vo vatanaaka variavauramanta ne kia ti quahama timiteha nenta naavuqi ti tivita vuru korave. Ti utavaaqa kia vaumanta ne kia ti timurave. Te rovava vareve, te karapuhiqi variavauramantave, ne kia ani ti tavorave, tirarave.

⁴⁴Te minti tiari vikavata mintima tivarave: Nora Vaiintio, taireve tenavu tavauraro ari antuqa arivara varianarave? Taireve ai namari naataa ivara varianarave? Taireve are vo vatanaa vaiintivano varianarave? Taireve ai utavaaqa kia vairave? Taireve are rovava varaanarave? Taireve are karapuhiqi varianarave? Taireve are minti minti i variaramanta tenavu kia ho ai kahaqunarave? tivarave.

⁴⁵Vika minti tiqe te maantimake tirerave: Te tiari iriate. Ne ti qatanavuqihai vehi vaiinti vo kia kahaqiha, ne tivata kia kahaqama timitorave, tirerave.

⁴⁶Te minti tivake nititaari vika ekaa enta antura riha variqi vi koqaara varaimanta, avuqavuqamake ni vai vaiinti nahentika vika ekaa enta koqemake qaqi variqi vi koqaara varevarave, tiro. Ihuva turama.

Ihura aruke uvarara tura

(Maaki 14:1-2; Ruki 22:1-2; Ioni 11:45-53)

26

¹Ihuva vi uvara vi uvara tiva nimi taiqa kero nai vaintinavuara tiharo, ²Nenavu iriarave. Taara enta aitarairaro haaru vetanto

entaqaa *enselivano* qaqi vehakuma nimitorara iriha ovata naaina entava aniraanarove. Vi entaraqaa ti Vataini Vatatai Vaintika vuru navutaaka kauquqi kaimanta ti katariqaa hiritevarave, tiro.

³Ihuva vi uvara tivakero vaumanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, Lutaa vaiinti nora vaiintinavuvata, vika Kaiapaasira naavuqi ruvaaqumavi vaura.

Kaiapaasiva Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiintivano vaumanta ⁴vika vira naavuqi ruvaaqumavi vaiha Ihura evaara ravaaqavu vare vuru aruke uvarara nai tiva ami nai tiva amiha tiha, ⁵Ovata ne entaraqaa vaiinti nahenti nivuqaa vira ravaaqavu kaariraro iqoka raqirava qovarama vuantorave, tura.

Ihuraqaa vahavera aqu amitora

(Maaki 14:3-9; Ioni 12:1-8)

⁶Ihuva Betanini Saimonira naavuqi oru vaura. Haaru vaata ne vau numuarava Saimonira ari vaura. ⁷Ho Ihuva vi vaiintira naavuqi oru vauvaro vo nahentivano viraqi uriqetero nora monu aquto vahaverara koqe muntaira ori taquqi vaura varero Ihuva taintaqaa kara ne vauraqi orurero vahavera Ihura qiataqaa aqu amitora.

⁸Vira qiataqaa aqu amitomanta Ihura vaintinavu vira tave, vi nahentira atiha tiha, Nantiharoe vi vahaverara qumina taiqa kaivo? ⁹Vi vahaverara nimiharo nora monu varero vehi vaiinti nahenti nimiataarave, ti.

¹⁰Vinavuka minti ti vauvaro Ihuva vinavuka uva iriro tiharo, Nenavu nantihae vi nahentira ati variavo? Viva mintiharoma ti koqema timite vaivo. ¹¹Vehi vaiinti nahenti vika vo enta vo enta ni hampata variqi vi vaiqvata, te kia ni hampata airi enta variqi virarave. ¹²Maa nahentiva vahavera aqu timiteharo ti vaata quntama tera qerama timite vaivo. ¹³Te quqaa tiari iriate. Naantiara ne ti uva vakaaka vaiinti nahenti ekaa vatamaata vaika tiva nimiqi vi aniha, maa nahentiva vahavera aqu timitai uvaravata vika tiva nimivarave, tiro.

Iutaasiva Ihura navutaaka kauquqi tuta kaainarara tura

(Maaki 14:10-11; Ruki 22:3-6)

¹⁴Ihuva minti tuvaro Ihura vainti ¹²navuqihairo vo vaiintivano vira autu Iutaasi Ikeriotiva vevarero Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavu vaunaini orurero ¹⁵vika irero, Te Ihura ni kauquqi kaari ne nana koqaae ti timivarave? tumanta vika *silvaa* monu ³⁰navu kaara ntuvake amuvaro Iutaasiva vi monura varero ¹⁶vi entaraqaahairo Ihura vika kauquqi kaaina aarara rante vaura.

Ihuva nai vaintiaravata vehakuma nimito karara nora

(Maaki 14:12-21; Ruki 22:7-14; Ioni 13:21-30)

¹⁷Kia Noqavu Mparetira Ovata ne varia entanavuva aniromanta avuhainaa entaqaa vira vaintinavu Ihuva vaunaini anire tiha, Taraqie

tenavu oru qerama amitaarirara are Vehakuma Nimito Entarara irihara vi karara nenarave? ti.

¹⁸ Vinavuka minti tuvaro Ihuva tiharo, Nenavu Ieruharemini oru vaiinti vorara mintima tiate: Tinavu maara tiva timate vai vaiintiva tiharo, Ti entavano aniraivo. Te tenta vaintiaravata ai naavuqi Vehakuma Nimito Karara narerave tivo tiate, tiro. ¹⁹ Ihuva minti tumanta vira vaintinavu Ihuva tuntmake, vi karara qerama vatora.

²⁰ Qerama vatovaro entuvaro Ihuva nai vaintinavu hampata oquviro kara ne vaura. ²¹ Kara neharo tiharo, Te tiari iriate. Niqihairo vovano navutaaka nivuqaa ti qovarama kaanarove, tiro.

²² Minti tuvaro vira vaintinavu muntuka qoraiqumanta vinavuka vohaiqa vohaiqavano Ihura ireha tiha, Noravauvo, are tiriarae ti variarao? Kia te vikavauve, tivaqi vi vaura.

²³ Minti tivaqi vi vauvaro Ihuva tiharo, Mpareti varakero tintiro tanuqi vaati quntama kaaina vaiintiva, vi vaiintivama ti qovarama kaanarove. ²⁴ Haaru Ti Vatani Vatatai Vaintika mintimake haruke uvara qara ntuva tova vivauma varianarove. Mintimakeru vairaqevata, ti qovarama kaaina vaiintirara oho tiva amitauro. Oho, koqemama vira nova kia vira vata taataarave, tiro.

²⁵ Ihuva minti tuvaro Iutaasiva vira qovarama kaarirava Ihura irero tiharo, Maara ti variara vaiintio, are tiriarae ti variarao? tuvaro Ihuva tiharo, Eo, te ariarama turo, tiro.

Mparetiaravata uainiaravata tiva tora
(Maaki 14:22-26; Ruki 22:15-20; 1 Korinti 11:23-25)

²⁶ Ihura vaintinavu kara ne vauvaro Ihuva mpareti varakero Kotirara koqema iarao tivakero nkuikero nai vaintinavu nimiro tiharo, Maa karara varake naate. Maa mparetiva ti vaatama vaivo, tiro.

²⁷ Minti tivakero viva *uaini kaapu* varakero Kotirara koqema iarao tivakero vinavuka viti nimiro tiharo, Ne ekaa maa namarira naate. ²⁸ Maa namariva ti naarema vaivo. Kotiva vaiinti nahenti hampata vohaaraq i avitumavi vaireva qaraaka uva tiva taatautaina uvava kempukaiqama vuarire tiro, ti naarevano vi uvara kempukaiqama kaanarove. Ti harukaivaro ti naarevano nteharo airi vaiinti nahenti kahaqiharo vika qora uva nunka nimitaanarove.

²⁹ Te tiari iriate. Maa entaraqahai te kia *uaini* qaiqaa naraiti variqi vi, ne ti Qova raqikiainaraqi ti vataake oru vai entaraqaa, te ni hampata vaiha qaraaka *uaini* nararave, tiro.

³⁰ Ihuva minti tivakero nai vaintinavu hampata Kotirara ihi tivakero vevarero Orivi Aiqinaqaa vurama.

Pitaava tire i uvara Ihuva nai tiva amura
(*Maaki 14:27-31; Ruki 22:31-34; Ioni 13:36-38*)

³¹ Vinavuka mini vuvaro Ihuva vinavuka tiva nimiro tiharo, Nenavu vate entaqi ti maini kema, aiqiu autute kantama vivarave. Kotira vukuqi qara ntuvato uvava vate vivauma varianarove. Mintima tiro:

Kotiva Sipsisipi Qora vira ruqutu kaira sipisipi vika qetake
raantaupirima vivarave, turave. (*Sek 13:7*)

³² Ho naantiara ti vara qaiqaa qaqi himpima kairaqa te naane ni nivuni Karirini virerave, tiro.

³³ Ihuva minti tuvaro Pitaava aqao tiro, Ekaa maaka ai maini ke aiqiu autute kantama vivera, teqaima ainti vairerave, tiro.

³⁴ Pitaava minti tuvaro Ihuva tiharo, Te tiarirara iriane. Vate entaqi kokoraaravano kia uva tirara are taaramo tataama tiriara kia vira tavaunarave tinarave, tiro.

³⁵ Ihuva minti tuvaro Pitaava aqao tiro, Ai vataake tivata harukaivera, te kia ariara kia vira tavaunarave tirerave, tiro. Pitaava minti tumanta Ihura vainti hininavuvata vi uvaraqa tura.

Gesemani kaqava ututoraqi Ihuva vura
(*Maaki 14:32-42; Ruki 22:39-46*)

³⁶ Viraqaahairo Ihuva nai vaintiaravata oru viro kaqava ututora, Gesemanive turaqi orurero nai vaintinavuara tiharo, Nenavu maini oquvi vaiqe te vuruni oru Kotira aaraare, tivakero ³⁷ Pitaaravata, Sebedira maaqutantavata, vinavukaqai ntita varero mini vuvaro vira avu aato kia koqe uvaro vira muntukavanovata qoraiquvaro ³⁸ viva taaramonavuara tiharo, Ti muntukavano voqamakero qoraiqimanta vaurarora tiro, vi maarava ti haatara kareva auti vaivo. Nenavu maaqaa ti vataake vaiha avu viti viri ihama aitutiha variate, tiro.

³⁹ Minti tivakero viva inaaraiqaka vutuni viniro, virihairo oru vataini hiqiri viro Kotira aareharo tiharo, Mpo, ti Qo, are hove tirera, te ihavina namarira naaina *kaapura* are vi *kaapura* qaqini vara kaane. Te minti tiariraravata, are kia ti muntuka vainara avataqira viraitira, are nena muntuka vainara avataqira vuane, tiro.

⁴⁰ Ihuva minti tivakero orurantero nai vainti taaramonavu konaini ani tavomanta vinavuka avu taantomanta vaite vauvaro viva Pitaarara tiharo, Mpo, nantihae nenavu kia ti vataake inaaraiqa vohaa *auaqai* vaiha avu rampai keha viti viri aitutiha variavo? ⁴¹ Sataaniva ninavu avataantorave ti, aitutiha Kotira aareha variate. Ninavu maraqravano mintiataa ivaro ni vaata kempukavano kia ho vaivo, tiro.

⁴² Ihuva minti tivakero qaiqaa vinavuka mini kero oru qaiqaa Kotira aareharo tiharo, Mpo, ti Qo, are maa *kaap* ura qaqini vara kerava kia ho vairera, te nina muntuka vainara avatarerave, tiro.

⁴³Minti tivakero qaiqaa orurantero ani tavovaro vira vaintinavu avu tauntomanta vaitateqai vaura. ⁴⁴Vinavuka vaite vauvaro Ihuva qaiqaa vinavuka mini kero oru viro Kotira taaramo tataa aareharo vaaka tuntema kero, vohaa qarama kero qaiqaavata tura.

⁴⁵Kotira aarama taiqakero Ihuva orurantero taaramonavuara tiharo, Ike, nenavu auraara vaihae vaite variavo? Ho tavaate. Ti entavano aniraivo. Ti Vataini Vatatai Vaintika ravaaqavu vare vuru qora kaiqa vare variaka kauquqi tutake entavama aniraivo. ⁴⁶Ho himpiqenavu vuare. Ti qovarama kaarira vaiintiva anima vaivo, tiro.

Ihura ravaaqavu kora

(Maaki 14:43-50; Ruki 22:47-53; Ioni 18:3-12)

⁴⁷Ihuva vi uvara ti vauvaro vira vainti 12 navuqihairo lutaasiva orurora. Vira vataake airi vaiinti iqoka paepaeve kaavuve tota vare orurora. Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, Iutaa nora vaiintinavuvata, vinavuka vi vaiintika nititomanta vika lutaasira vataake anura.

⁴⁸Iutaasiva Ihura qovarama kaainarara avuni vika mintima tiva nimiro: Te oru vira uva manteha moqa kaaina vaiintira virave. Ne virama oru ravaaqavu kaate, tiro. ⁴⁹Iutaasiva minti tivakero vika hampata Ihuva vaunaini vaaka orurero tiharo, Maara ti variara vaiintio, vaiharave, tivakero vira moqa kero.

⁵⁰Vira moqa kovaro Ihuva tiharo, Ti vaiintio, nana haikara aninara vaaka autuane, tumanta lutaasira hampata anuka oru nai kauquqohai Ihura ravaaqavu tovaro ⁵¹viraqaahairo Ihura vainti vovano iqoka paepae nai utaqihairo raraukero viraqohairo vaiinti vo vira aato teqa aqukora. Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika qiata vaiinti vira paanaa vaiinti aato teqa aqukora.

⁵²Teqa aqukovaro Ihuva virara, Aqao, kia mintiane. Nena iqoka paepae veva nai utaqi nonku taane. Iqoka paepae toteha raqi vaika vaivaro iqoka paepaevano nái vika aru kaanarove. ⁵³Are kiae kankomakera iriarao? Te tenta Qora aareha ti kahaqama timitaane tiarera, viva vaakama iqoka *enseli* airitahaa 12 ankunavu nititairamanta tuvivarave. ⁵⁴Te minti tiari vika tuvivera, nantiakeroe haaru qara ntuvato uvava quqaa vivau varianarove? tiro.

⁵⁵Ihuva minti tivakero viraqaahairo lutaasira vataake anu vaiintikara tiharo, Ike, Ne *kamaanira* vataake iqoka raqi vaiintira ravaaqavu karekae iqoka paepaevata kaavuvata vare aniavo? Te vo enta vo enta Kotira Naavuqi vaiha vaiinti nahenti vakaaka tiva nimi vauramanta ne vi entara kia ti ravaaqavu kaarave. ⁵⁶Haaru vetanto entaqaa paropeti vaiintinavu vi haikava qovarama vuainarara qara ntuvato uvava vivauma variarire tiro, vate maa haikava qovarama vivo, tiro.

Ihuva minti tumanta vika vira ravaaqaavu komanta vira vaintinavu vira mini ke, aiqū autute vurama.

Nora vaiintinavu nivuqaa Ihura vuru kora

(Maaki 14:53-65; Ruki 22:54-55, 63-71; Ioni 18:13-14, 19-24)

⁵⁷Vira vaintinavu ruqemake vumanta Ihura ravaaqaavu toka vira vita vare Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiintivano vuraqi Kaiapaasira naavuqi vuru komanta vi naavuraqi maara okara ti vau vaiintinavukavata, Iutaa vaiinti noranavuvata, uki vaura.

⁵⁸Ihura vita vuru ke vauvaro Pitaava niaraihairo vika avataqi viro Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiinti Kaiapaasira naavu vatukaini orurero avataqi vaiharo vi haikava qovarai qiainara tavareva maimaraara raqiki vau vaiintinavuka hampata oquvi vaura.

⁵⁹Pitaava vahaqaqani vaumanta naavuqi Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, ekaa viraqi uki vau vaiintikavata, vika Ihura arukareka viraqaa una uva vatarare tuvaro ⁶⁰kia uva vaumanta qumina vi uvara rante vaumanta vo vaiinti vo vaiinti himpite Ihuraqaa qumina uva, vo uva vo uva ti vaura. Minti ti vaumanta ekaanaini vaiinti taaraqanta himpi ⁶¹Ihurara tiha, Maa vaiintiva minti timanta tetanta irunarave. Viva tiharo, Te homa Kotira Naavu rampai aquke viraqaahai taaramo entaqai vaiha vi naavura qaiqaa kaqa taiqa kararave tirave, ti.

⁶²Vitanta minti tuvaro Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiintivano himpiro Ihurara tiharo, Vitanta mintimama ariqaa uva vateha ti variavo. Are vo? Vi uvara irihara naitantara nana uvae tinarave? tuvaro ⁶³Ihuva kia uva tiraitiro, evaara vauvaro qaiqaa qiata vaiinti viva Ihurara tiharo, Te Kotira avuqaa vaiha vira autu rehama ariarama quqaa uva tiane turo. Quqaae are *Mesaiaavano* Kotira Maaquvano variarao? tinavu tiva timiraqe iriare, tiro.

⁶⁴Viva minti tuvaro Ihuva tiharo, Are tianara te maa vikave. Te tiari ne iriate. Ne naantiara tave vaiqe te Vataini Vatatai Vaintika noraiqamavi Kotiva mpeqavano variainanaini vira kauqu tanaraini oquvi vaiha tonavuqaa tuvirerave, tiro.

⁶⁵Ihuva minti tuvaro Kotira kaiqa vara amite vauka vika qiata vaiintivano nai utavaaqa qunahi qaanahima kero tiharo, Oho, viva Kotira avuqaa vaiharo vaaqu uvama tivo. Vo vaiintinavu viraqaa uva vateka qumina aaraarorave. Tavaate. Ne iri variavaro viva Kotira avuqaa vaiharo vaaqu uva tivo. ⁶⁶Vira kaara ne Ihurara nana uvae tivarave? Tiqe iriare, tiro.

Minti tumanta vika tiha, Vira vaaqu kaiqavano uritara kero vaivo. Vira kaara vira arukevaqaima vaivo, ti. ⁶⁷Vika minti tivake oru Ihura viriqi taara vihike, nai kauqu rumpa vare vira ruqutuke, aatovata ruqema aqukeha ⁶⁸ruheha tiha, *Mesaiaao*, are quqaa uva qoqaiqamake variara vaiintiva vairera, ai arina vaiintira autu rairaqe iriare, ti.

Pitaava Ihurara kia tavaunarave tura

(*Maaki 14:66-72; Ruki 22:56-62; Ioni 18:15-18, 25-27*)

⁶⁹Naavuqi mintiaqi vi vauvaro Pitaava vahaqaqini vatukaqaa oquvi vauvaro kaiqa nahenti vovano Pitaara aumanto viro virara tiharo, Arevata Ihura Karirihainaara vataakera ni variaravave, tiro.

⁷⁰Viva minti tuvaro Pitaava vika nivuqaa vaiharo aqao tiro, Are tiana uvara kia te irunarave, tiro.

⁷¹Viva minti tivakero oru hohaa qentiana vauvaro kaiqa nahenti vovano vira taveru mini himpi vaukara tiharo, Maa vaiintiva Ihura Nasaretihaainaara vikantiro vaivave, tiro. ⁷²Minti tuvaro Pitaava kauqu aiqiqaa aqukero tiharo, Kia te vi vaiintira tavaunarave, tiro.

⁷³Minti tivakero inaaraqia vaumanta mini himpiti vauka Pitaava vaunaini orure virara tiha, Ihura vaintinavu vi vatanaaka variavara quqaama arevata vohaa vi vatanaavaqaima variarao. Vika ti varia auntara voqaarama ai auntavanovata vaivo, ti.

⁷⁴Vika minti tuvaro Pitaava kauqu aiqiqaa aqukero tiharo, Te kia quqaa uva tiarera, Kotiva homa ti ruqutuanarove. Te quqaama turo. Ne ti varia vaiintira kia te vira tavaunarave, tiro.

Pitaava minti tuvaro vaakama kokoraaravano uva tuvaro ⁷⁵viraqaahairo Ihuva Pitaara tiva amu uvava vira aatoqi ntuva vura. Ihuva Pitaarara minti turave: Kokoraaravano kia uva tirara are taaramo tataama tiriara kia vira tavaunarave tinarave tu uvava iriro, viva aqaqini vuvaro vira muntukavano qoraiquvaro iqi ratora.

Ihura Pairaatava vaunaini vuru kora

(*Maaki 15:1; Ruki 23:1-2; Ioni 18:28-32*)

27 ¹Vira qararaa toqaqi Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, Iutaa nora vaiintinavuvata, vika Ihura arukerara vohaa uva tiva vate ²viraqaahai vika Ihura *seniqohai* rumpa vare vuru Pairaatava vauraqi kora.

Pairaatava Romeni vatanaaka *kamaanira* nora vaiintivano vaura.

Iutaasiva qutu vura

(*Kaiqa Varora 1:18-19*)

³Iutaasiva Ihura qovaramako vaiintiva tavomanta vika *ko* tihama Ihuraqaa uva vatehama vira arukareka auti vauvaro viva oho kia te mintiataara vaimanta mintunarave tivakero, 30 *silvaa* monu varero orurantero Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, Iutaa vaiinti noranavuvata, vika vauraqi orureru tiharo, ⁴Te qora kaiqa varehama qaqi vaiinti kia qora kaiqa vare vai vaiintira vita vuru ni kauquqi tuta kaurama ne vira arukareka auti variavo, tiro. Tivakero

monu vika náí nimirare tumanta vika aqao ti, Kia tinavu kaiqavauve. Vi haikara nina kaiqama vaivo, ti.

⁵Vika minti tuvaro Iutaasiva monu vira varero Kotira Naavuqi vuru aqukero viro. Viraqaahairo viva oru naaquanta varakero nai auntaqi vatero taaqikuma vura.

⁶Iutaasiva monu viraqi aqukero vumanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavu vi monura nuntu vare tihama, Maa monuva qutaru monuma vaivo. Hauri tenavu vira vare Kotira Naavuqi monu vate varia *rumuraqi* vuru vateha maara uva raqa kaarorave.

⁷Tave autireka vare varia vatava qaqima vaivo. Kaiqenavu maa monura aqukeha vi vatara varaare. Tenavu vi vatara maa monuraqohai koqaamake vataari vo vatanaaka maini qutu viqe vi vataraqi vika quntama taare, ti.

Minti tivake vi monura aqukeha ⁸vi vatara koqaama torara ti, maa entara vaiinti nahenti vi vatarara *Naare Rauri Vatarave* ti variara.

⁹Kotira Naavuqaa raqiki vauka minturara tiro, haaru vetanto entaqaa Ieremaiaava paropeti vaiintivano qara ntuvato uvava vivauma vaura. Ieremaiaava mintima tiro:

Isareri vatanaaka hininavu vohaa uva vateha 30 silvaa monuara qutaru monuve ti vaira, ¹⁰vi monura aqukehama tave auti vai vatara varevarave. Noravano ti uva tiva timinantemake, vika vi vatara varevarave, tura.

(Sek 11:12-13)

Pairaatava Ihura irama amitora

(*Maaki 15:2-5; Ruki 23:3-5; Ioni 18:33-38*)

¹¹Vika Ihura vita vare *kamaanira* vaiinti Pairaatava vuraqi vuru kovaro Ihuva vira avuqaa himpite vauvaro Pairaatava vira irama amitero tiharo, Quqaae are Iutaa vatanaaka avuhainaa vaiintivano variarao? tuvaro Ihuva tiharo, Are tianara te maa vikave, tiro.

¹²Ihuva minti tumanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, Iutaa vaiinti noranavuvata, vika vo uva vo uvaqaa ntuvakeha Ihura ati vauvaro viva kia vika náí tiva nimiraitiro, evaara vaura.

¹³Ihuva tirema vauvaro Pairaatava qaiqaa Ihura irero tiharo, Vika airi uva ariqaa ntuvakeha ti variavara, are kiae vika ti varia uvara iriarao? tuvaro ¹⁴Ihuva kia uva voqavata vika náí tiva nimiraitiro, kia uvavata tuvaro Pairaatava *kamaanira* nora vaiintivano virara voqamakero ravuku vura.

Ihura katariqaa arutaate tura

(*Maaki 15:6-15; Ruki 23:13-25; Ioni 18:39-19:16*)

¹⁵Vo ihi vo ihi Vehakuma Nimito Karara no entaraqaa *kamaanira* nora vaiintivano vaiinti nahenti quahama nimitareva karapuhi vaiinti vo

kuvantu nimate vaura. Vaiinti nahenti vi vaiintira kuvantu timitaane tuvaro vi vaiintira kuvantu nimate vaura.

¹⁶Vi entara karapuhi vaiinti vo, vira autu Barabasiva qora vaiintivano vaumantara ti, airi vaiinti nahenti vi vaiintira autu irura. Karapuhi vaiinti vo kuvantuke atite vau okarava mintima vaumanta ¹⁷vi entaraqaa vaiinti nahenti virara iriha uki vauvaro Pairaatava vika irero tiharo, Te tarae ni kuvantu nimitararave? Te Barabasirae, Ihura virara *Mesaiaave* ti varia vaiintira virae ni kuvantu nimitararave? tiro. ¹⁸Pairaatava irumanta nora vaiintinavu Ihura toma amitehara ti, vika vira vuru Pairaatara kauquqi tutakora.

¹⁹Pairaatava ko naavuqi oquvi vauvaro vira naatavano uva varakero tiharo, Aqao, vi vaiintiva kia qora kaiqa varainaraqaa qumina are viraqaa uva vaterorave. Vira qaqi atitairaro vuarire. Te entaqi viraqaa taira tavauraro ti qoraiqimanta vauro, tiro.

²⁰Vira naatavano minti tumantavata, Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, Iutaa vaiinti vika nora vaiintinavuvata, vaiinti nahenti kempukaiqamake tiva nimi tiha, Barabasira kuvantu timitera, Ihurama tira arukaate tiate, ti.

²¹Mintumake vihi tuvaro Pairaatava vaiinti nahenti irero tiharo, Vi vaiintitantaqihai ta vaiintirae ni kuvantu nimitararave? tiro.

Minti tumanta vika tiha, Barabasirave, ti.

²²Vika minti tuvaro Pairaatava aqao, tiro, Ihura virara ne *Mesaiaave* tiarave. Vira vo? Te vira nantie irarave? tiro. Minti tumanta ekaa vika tiha, Vira kaira katariqaa arutaate, ti.

²³Vika minti tuvaro Pairaatava qaiqaa vika irero tiharo, Nana kaarae? Viva nana qora kaiqae varakaivo? tumanta vika noraiqaake naveraitiha, Vira kaira katariqaa arutaate, ti.

²⁴Vaiinti nahenti minti ti vauvaro Pairaatava tavovaro vira uvavano kia ho vauvaro viva tiharo, Vaiinti nahentiqihairo raqi okarava qovarama vuantorave, tivakero namari tanuqi qihia kero vaiinti nahenti nivuqaa vaiharo nai kauqu hiqama keharo tiharo, Ho tavaate. Vira aruke uvava kiama tiqaa varianarove. Vi uvava nintaqaama varianarove, tiro.

²⁵Minti tumanta vaiinti nahenti ekaa tiha, Hove, vira aruke uvava tinavuqaavata, tinavu vaintiqaavatama varianarove, ti.

²⁶Vika minti tuvaro Pairaatava vikara iriharoma Barabasira kuvantu nimitero, nai iqoka vaiintinavuara tumanta vika Ihura ruteqake vatovaro, viraqaahairo viva vira katariqaa arutaate tiro, vika kauquqi tutakora.

Iqoka vaiintinavu ruheha Ihura ruquti vaura

(Maaki 15:16-20; Ioni 19:2-3)

²⁷Pairaatava nai iqoka vaiintinavu kauquqi Ihura tutakomanta vika vira vita vare vuru *kamaanira* naavuqi ke, vika nai kena iqoka vaiintinavu

ekaa ruvaaquumake Ihura vara avutaqi vate vira ututumate vaiha ²⁸vira utavaaqa qaqini varake vira vireraiqama amitareka avuhainaa vaiinti naare tavuna nonku amitora.

²⁹Viraqaahai vika auqu vai naaquntara varake uqurumake avuhainaa vaiinti tovaqa voqaara kahemake Ihura qiataqaa aqu amite, vira kauqu tanaraini kauru tota amite, viraqaahai vika Ihura avuqaa tori kauru aravi tiha, Iutaa Avuhainaa Vaiintio, vaiharave? tivake ³⁰viraqaa taara vihike kauru vira kauquqi tota amitora varake, viraqohai vira qiata rukavuke vaura.

³¹Mintiaqi viha naaraihama amite vaura taiqake, viraqaahai naare tavuna nonku amitora ravaqaake nai utavaaqa nonku amite, vira katariqaa hiritareka vita vare vurama.

Ihura katariqaa hiritora

(*Maaki 15:21-32; Ruki 23:26-43; Ioni 19:17-27*)

³²Iqoka vaiintinavu Ihura vita vare aaraini viha, vika vo vaiinti Sairinihainaara vira autu Saimonira aarana tavamake, virara kempukaiqamake tiha, Are Ihura katari aqu varera vuru amitaane, tura.

³³Minti tivake vika qumina vatakanta *Gorogotave* tunaini Ihura vuru kora.

Gorogota maa uvaraqihi tirera *Qiata-Vuhaariqaave* tunaini Ihura vuru ke, ³⁴hunkavu namari vataake tuqantaato *uainira* vira amuvaro Ihuva vi namarira neharo taveru, kia nora.

³⁵Ihuva kia nomanta vika vira katariqaa niriqohai arute vira utavaaqa varake, *satu* ruhamaqi viha vira utavaaqa rairake vare, ³⁶viraqaahai vika oquvi vaiha vira aitutiha vaura.

³⁷Ihura qiataini uva vo, vira *ko* tiva amito uvara qara ntuvate katariqaa arutovaro vi uvava mintima tiro:

Ihuva maava Iutaa Avuhainaa Vaiintive, tiro.

Vi qarava mintima vaura.

³⁸Vika Ihura vataake vaiinti votanta arutora. Vitanta vo vaiinti ruqutu keha muara haika vare vau vaiintitanta vaumanta vika vaiinti vo Ihura kauqu tanaraini arute vo vira kaanaaqaini arutora.

³⁹Mintimake arutomanta vaiinti nahenti vitare aitare iha nai aru runkinkiriha mauru kumiki amiteha Ihura qora uva tiva amite tiha, ⁴⁰Oho, Kotira Naavu rampaika taaramo enta te kaiqa varehama qaiqaa kaqa taiqa kararave tianara vo? Ho are Kotira Maaquvano vairera, nena kahaqiane. Katariqaahaira viavi ntaane, ti vaura.

⁴¹Vika minti ti vaumanta vika aanare Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, maara okara ti vau vaiintika, vikavata naaraihama amiteha tiha, ⁴²Viva vokiaka kahaqa nimitaharo nai kia ho kahaqivo. Vi vaiintiva Isareri vatanaaka Avuhainaa Vaiintivanoma vaivo.

Kaiqe tenavu vaiha tavaariraro viva nai katariqaahairo viquviro vataini tuvirera, tenavu virara quqaave tiare. ⁴³Viva nariara tiharo, Te Kotirara kempukaiqamake iriqi vi vauraukave. Te Kotira Maaquvanove ti vaivave. Kaiqenavu vaiha tavaariraro Kotiva vira ruaruama amitaainara tavaare, ti.

⁴⁴Vika minti ti vaumanta vika aanare muara vaiintitantavata vira vataake arutotanta vira qora uva tiva amite vaura.

Ihuva qutu vura

(Maaki 15:33-41; Ruki 23:44-49; Ioni 19:28-30)

⁴⁵Mintuvaro kuarivano qiataqaa uru rovaro viraqaahairo konkiraiquva ekaa vi vataraqaa taaramo kuari avuara variqiro vura.

⁴⁶Kuarivano vitiniqaa viro 3 *kiroki* quvaro Ihuva nai uvaqihairo naveraitiro, *Eloi, Eloi lama sabakitanive*—Kotio, Kotio, nantiharae are ti qaqira kera iarao? tiro.

⁴⁷Ihuva minti tumanta vokuka mini himpите vauka vira uva iriha tiha, Viva Elaitaara tinavu kaivaqara aare vaivo, tuvaro ⁴⁸vovano kantero namari nunko haikara varero, hunkavu *uainiraqi* quntama varero, kairiqa nkahi kero viraqi rukitero, viva naarire tiro, vira noqi viri vatora.

⁴⁹Mintumanta vokuka tiha, Kaiqe vaiha tavaariraro Elaitaava vira kahaqireva tuvirerave, kia tuvirerave tavaare, ti.

⁵⁰Vika minti tuvaro Ihuva qaiqaa nora uva tivakero qutu vura.

⁵¹Ihuva qutu vuvaro Ieruharemini Kotira Naavuqi kaankuka voqaara nora tavuna virini hiritova virihairo avutavau qunahihi qutu miani muntuvi kovaro vaturavano utuvaro nora ori, vo ori vo orivano nkahi nkaahima vuvaro ⁵²haarua vaiinti haqake quntamato oriva, vo ori vo orivano qantua vumanta Kotira vaiinti nahenti qutu vuka airitahaa viraqihai qaqi himpi vaiha ⁵³Ihura qaiqaa qaqi vara himpimako entaraqaahai vika Kotira vatuka Ieruharemini oru govarama vumanta airi vaiinti nahenti vika tavora.

⁵⁴Iqoka vaiinti noravano nai iqoka vaiintinavu hampata Ihuraqaa raqiki vaiha tavovaro vaturavano utuvaro vo haika vo haikavano govarama vumanta tave, viraqaahai vika voqamake qeteha tiha, Oho, quqaama maa vaiintiva Kotira Maaquvano vairave, tura.

⁵⁵Ihuva qutu vumanta nahenti vonavu niaranto vaiha vutu tave vaura. Vi nahentinavuka Karirihai Ihura avataqi viha vira kaiqa vara amite vaunavuka vaura.

⁵⁶Vinavukaqihairo Mariava Makataara vatukaihainaava vauvaro Mariava Iemika Iosika nova vauvaro Sebedira maaqutanta novavata vaura.

Ihura quntama tora

(Maaki 15:42-47; Ruki 23:50-55; Ioni 19:38-42)

⁵⁷Enta ire uvaro Arimatiahainaava airi airaira vate vau vaiintiva orurora. Vira autu Iohepiva viva Ihura avataqiro vi vau vaiintiva vaura.

⁵⁸Vi vaiintiva Pairaatava vauraqi orurero Ihura vaata timiraqe quntama taare tuvaro Pairaatava nai iqoka vaiinti nititero tiharo, Oru Ihura vaata vira vara amiata, tuvaro ⁵⁹Iohepiva oru vira vaata katariqaahairo viqu muntuvi kero, qaraaka tavuna varakero vira apuqama kero ⁶⁰nai qutuvira quntama taate tiro qaraaka ori vo vaurutoraqi muntu Ihura vera vatero, nora ori vo vira venta varero ori vaurutora vira nona tintatero vura.

⁶¹Viva vumanta Mariava Makataaraihainaavavata, vira qamaqova vo Mariavavata, vitanta oquvi vauvaro vutura hini mantaraini Ihura quntama to oriva vaura.

Ihura quntama tonaini maimaraara raqikura

⁶²Vira qararaa Saarareqaa Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, Parasi vaiintinavuvata, oru Pairaatara vataake ruvaaqumavi vaiha ⁶³virara tiha, Nora vaiintio, tenavu iruraro vi vaiintiva una vaiintivano nai qaqi vau entara tiharo, Te taaramo enta varikema, qaiqaa qaqi himpirerave turave. Viva minti turara tira, ⁶⁴are iqoka vaiinti nititaira vika vira quntama taaraqaa taaramo enta vaiha raqikiqi vuata. Hauri vira vaintinavu oru vira vaata viraqihai muara vara vuru ke, vaiinti nahentiara tiha, Viva qaiqaa qaqima himpiro vaivo, tivorave. Vinavuka vi uvara tivaro vi uvava viva avuni una uva tiva tairavata aatara kaanarove, ti.

⁶⁵Vika minti tuvaro Pairaatava vika tiva nimiro tiharo, Ho ne iqoka vaiintinavu ntita vare oru vira quntama taaraqaa kogemake raqikiate, tiro. ⁶⁶Viva minti tumanta vika mini ke, oru qentiana tintato oriraqaa voqaramake vuka autute iqoka vaiintinavuara tiha, Maini vaiha maimaraara raqikiate, tura.

Ihuva gutu vuraqihairo qaiqaa qaqi himpura (Maaki 16:1-10; Ruki 24:1-10; Ioni 20:1-18)

28 ¹Saarareqaa Iutaa Maara Enta taiqovaro vira qararaara ruvaahama vumanta Santeqaa Mariava Makataaraihainaavavata, vira qamaqova vo Mariavavata, vitanta Ihura quntama toraqi tavareka vurama.

²Vuvaro vaakama vaturavano noraiqaakero uti vauvaro Noravano atito *enseliva* naaruvaihairo tuvu tintato orira qaqini venta vavikero vi oriraqaa oquvi vaura.

³Vira virivano vaireva, aaquakaa utira voqaara vauvaro, vira utavaaqa vaireva uromura tonavu voqaara vaura.

⁴Mintima vaumanta maimaraara vau vaiintinavuka vira tave, voqamake aatu ite vaumanta aiq u kauqu ntiri ntiri vaumanta vinavuka qutuvuaka voqaantemake vaura.

⁵Vinavuka mintimake vauvaro *enseli* viva nahentitantara tiharo, Kia qetaate. Te iruramanta netanta Ihura katariqaa arutaa vaiintira rantareka aniaivo. ⁶Viva kiama maini vaivo. Viva nai tiva nimintema kero, qaiqaa qaqima himpivo. Ani vira veta vataaraqī tavaate. ⁷Tavetanta, netanta kante oru vira vaintinavu mintima tiva nimiate: Viva qutu viraqihairo qaiqaa qaqima himpiro viva naanema ni nivuni Karirini vi vaivo. Nenavu mini oruntema vira tavevarave. Minti tivake tiva nimiate, tiro.

⁸*Enseli* viva minti tumanta nahenti vitanta vira quntamatora mini ke, vitanta qetehavata, voqamake quaheha Ihura vaintinavu vuru tiva nimoreka kantama vura.

⁹Vitanta kante vauvaro vaakama Ihuva vitanta ntitakero tiharo, Vaihave, tumanta vitanta quaheha oru hiqirivi vaiha vira aiqū utu vare vira quahama amiteha vira autu tuaherake vauvaro ¹⁰Ihuva vitantara tiharo, Kia qetaate, vuru ti qatanavuara mintima tiate: Ne Karirini oruntema ti tavaate tiate, tiro.

Maimaraara raqikunavuka tu uvara

¹¹Ihuva minti tumanta nahenti vitanta aaraini qaqi vi vaumanta maimaraara raqikunavuka iqoka vaiinti hininavu anirante Ieruharemini vi, vuru Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavu ekaa haika govaraiqurara tiva nimura.

¹²Tiva nimumanta viraqaahai Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavu oru nora vaiinti vonavu hampata ruvaqumavi vaiha uva vohaa tiva vate, viraqaahai iqoka vaiintinavu nora monu nimiha tiha, ¹³Nenavu mintima tiate: Tenavu entaqi vaite vauramanta vira vaintinavu ani vira vaata muara vare vuavo, tiate. ¹⁴Pairaatava vi uvara irirera, tenavu homa vo uva vuru vira tiva amiari nenavu kia vi haikara kaara uva varevarave, ti.

¹⁵Vika minti tumanta iqoka vaiintinavu vikaqihai utaru monu vare vika tuntmake, vi uvaraqaqai vaiinti nahenti tiva nimi vaura. Maa entaravata Iutaa vatanaaka Ihurara vi uvaraqaqai viti viri tiva nimi variara.

Ihuva nai vainti nivuqaa govarama vura

(*Maaki 16:14-18; Ruki 24:36-49; Ioni 20:19-23; Kaiqa Varora 1:6-8*)

¹⁶Ihura vainti 11navu Karirini aiqinaqaa oru variate tunaini orure ¹⁷tavovaro Ihuva mini vaumanta vira quahama amiteha vira autu tuahereha vaura. Vira autu tuahere vaumanta vira vainti hininavu virara taara aato iriha tiha, Quqaa vivae vaivo? ti vaura.

¹⁸Ihuva vika aaqanto orurerō tiharo, Kotiva ti noraiqama kaimanta te naaruvaqaavata vataqaavata ekaa haikaqaavata raqiki vauraukave. ¹⁹Ne ekaa vata maata vaika vuru tiva nimimanta vika ti vaintiqama vuate. Vika ti vaintiqama vimanta ne namari nimihama ti Qora autuvata, ti vira Maaqu hutuvata, Kotira Maraqura autuvata rehama namari nimiate.

²⁰Mintihama ekaa ni tiva nimuna uva vakaakara vikavata tiva nimiha vi uvarama iriqi vuate tiate. Ho iriate. Te kia ni qaqira karaiti, ni hampata variqi vuariraro maa entava maa vatava taiqa vuarire, tiro. Ihuva turama.

MAAKI

Maakiva Ihuva nu uvarara tura

Ioniva namari nimi vau vaiintiva vaiinti nahenti tiva nimu uvara
(*Matiu 3:1-12; Ruki 3:1-18; Ioni 1:19-28*)

1 ¹Ihu Karaitiva Kotira Maaquvano vaira. Vira uva koqe uva vira okara vaireva maantimama vairo:

²Haarua entaqaa Aisaiaava Kotira uva qoqaiqama kero qara ntuva tero tiharo,

Ho tavaate. Ti uva vaiinti nahenti tiva nimiaina vaiintira te vira atitaariraro viva ai avuni viharo ai aara qerama amitaanarove. (*Mal 3:1*)

³Vi vaiintiva qumina vataini vaiharo naveraitiharo, Ne Noravano vuaina aarara qerama amitema vira aara avuquvuqama amitaivaro viva vivauma ho vuarire tianarove, tura. (*Ais 40:3*)

⁴Kotiva vira kahaquvaro Aisaiaava hoqarero vetanto entaqaa mintima vi uvara qara ruva tovaro airi ihi aitarovaro vo enta Ioniva qumina vataini qovarama vura. Qumina vataini qovarama viro Ioniva vaiinti nahenti namari nimiharo vika tiva nimiro tiharo, Nenta qora kaiqa vare vaira qaqirake namari varaivaro Kotiva ne qora kaiqa vare vai uvara nunka nimitaarire, tiro.

⁵Ioniva minti ti vaumanta Iutia vataihaive, Ieruharemi vatukaihaive, ekaa vi vatanaaka hihai hihai viva uva tunaini vivi otu Iotani Namariqi vaiha vika nái qora kaiqa vare vaura tiva qovaramake vauvaro Ioniva vika namari nimi vaura.

⁶Ionira utavaaqavano vaireva, *kameri* quara kauki varakero aututo utavaaqava vauvaro viva viraqai nonku tero *reti* tavaarana rumpa tero vaura. Ioniva kia karavata utukero naraitiro, viva korikavata vaunkakavano nkuruto namariravata vi kararaqai neharo vaura.

⁷Ioniva vaiinti nahenti tiva nimiro tiharo, Ti naantiaraini aniaina vaiintiva viva mpeqavanoma ti haatara kero nora vaiintima varianarove. Viva nora vaiinti vaimanta te qumina vaiinti vaihara ti, kia ho te kankakaavi vira aiqu

naaqunta qantu amitararave. ⁸Te qaqi namarima ni nimi vauro. Viva Kotira Maraqrura ni nimianarove, tiro. Ioniva minti turama.

Ioniva Ihura namari amura
(*Matiu 3:13-17; Ruki 3:21-22*)

⁹Vi entara Ihuva Nasareti vatuka Kariri vataihairo anirero otu Ioniva vaunaini vuvaro Ioniva Iotani Namariqi vaiharo namari Ihura amura.

¹⁰Namari Ihura amuvaro Ihuva namariqihairo qaqini vaarirero vaaka vuruvi tavovaro naaruvavano qantua vuvaro viraqihairo Kotira Maraqruravano mirura voqaara tuviro tuvu Ihuraqaata vaura.

¹¹Ihuraqaata vauvaro uvavano naaruvaihairo mintima tiro: Are ti Maaqvano variarao. Ti muntukavano ariarama vaivo. Te ariara quahema vauro, tiro.

Sataaniva Ihurara qora kaiqa varaarire tiro, vira avatora
(*Matiu 4:1-11; Ruki 4:1-13*)

¹²Uvavano naaruvaihairo minti tuvaro vaakama Kotira Maraqruravano Ihura vita varero qumina vataini kia vaiintivata vau-naini vuru kora.

¹³Vuru kovaro Ihuva mini vaiharo 40 entanavu varakovaro Sataaniva Ihurara qora kaiqa varaarire tiro, vira avatora. Ihuva mini qaakau aantau ni vaunaini vaumanta *enselinavu* tuvure vika viraqaata kogemake raqikiqi vi vaura.

Ihuva Karirini nai kaiqa hoqarama tora
(*Matiu 4:12-17; Ruki 4:14-15*)

¹⁴Vi entara vokuka Ionira ravaaqavu vare karapuhiqui vuru kovaro Ihuva Karirini viro oru mini vaiharo Kotira vakaaka koqe vakaaka vi vatanaaka tiva nimitiro tiharo, ¹⁵Vi entava aniraivo. Kotiva niqaa raqikiaina entava aumantoma aniraivo. Nenta qora kaiqa vare vaira qaquirake, te koqe vakaaka ni tiva nimiainara ne vi uvara iriqi niha nuate, tura.

Ihuva Saimonika Entaruka naarora
(*Matiu 4:18-20*)

¹⁶Ihuva minti tivakero Kariri Varuva auvahini aitareharo tavovaro Saimoniva nai qata Entarukantiro vaiharo vahe re vaura. Vitanta havuka kaiqa vare vautantara ti, vitanta namariqi vahe re vauvaro ¹⁷Ihuva vitantara tiharo, Netanta ti naantiara ti tivataqi aniate. Netanta havuka vahe ravakeha varentemake, netanta ti tivataqi viha vaiinti nahentima ntitevarave, tiro.

¹⁸Ihuva minti tumanta vitanta vaakama náitanta vahe mini ke, Ihura avataqi vurama.

Ihuva Iemika Ionika naarora
(*Matiu 4:21-22*)

¹⁹Vitanta vira vataake vuvaro Ihuva inaaraiqaka oru viharo tavomanta Sebedira maaqutanta Iemika Ionika votuqi vaiha vahe ruqemavura haqire vai.

²⁰Vitanta vahe haqire vauvaro Ihuva vaaka vitanta naaromanta vitanta vira uva iri nai qora Sebediravata, vira kaiqa varo vaintikavata, votuqi mini ketanta Ihura avataqi vurama.

Ihuva vaana atitovaro aitarero vura
(*Ruki 4:31-37*)

²¹Vitantavata Ihura vataake vuvaro Ihuva oru viro Kapenaumini orurero mini vaiharo Maara Entaqaa maara naavuqi oriqetero vaiharo viraqi vaiinti nahenti vauka vakaaka tiva nimiro. ²²Ihuva vakaaka vaiinti nahenti tiva nimi vaumanta vika nai kauqu runkinkiri iha tiha, Ike, aahuva uva vo qarama keroma ti vaivo. Viva kia maara okara ti varia vaiintinavuka tiantemavauve ti vaivo. Viva nora vaiintivano tiantema keroma ti vaivo, tura.

²³Minti tuvaro Ihuva maara naavu viraqi vauvaro vaanavano vira avutaqi vau vaiintiva naavuqi ururero oi oi tiharo, ²⁴Ihuo, are Nasaretihaanaavave. Are tinavu nantirevae aniarao? Are tinavu vehiqama karevae aniarao? Te ai okara iri tavaunarave. Kotiva ai atitaivara are Kotira kaiqaqai vare variaravave, tiro.

²⁵Minti tuvaro Ihuva vaana vira atiharo tiharo, Evaara variane. Vi vaiintiraqihaira qaqini aitarera vuane, tiro. ²⁶Ihuva minti tuvaro vaana viva voqamakero vi vaiintira qaki qakimakero oi oi tivakero qaqini aitarero viro.

²⁷Qaqini aitarero vumanta viraqi ruvaaqumavi vauka kauqu runkinkiri iha nai tiva ami nai tiva ami iha tiha, Nana haikavanoe qovarama vivo? Maa uvara qaraaka uvave. Vi vaiintiva mpeqa uva tiharoma vaanavuvata nititaimanta vinavuka vira no iri variarave, tura. ²⁸Vika minti tivaqi vi anumanta ekaa Kariri vataini vau vaiinti nahentikavata vi uvara irura.

Ihuva Saimonira aintaantara koqema kora
(*Matiu 8:14-15; Ruki 4:38-39*)

²⁹Ihuva maara naavuiqihairo vevarero, viraqaahairo viva Iemika Ionika ntita varero Saimonika Entaruka naavuqi viro.

³⁰Saimonira aintaantara vaata iha ite vauvaro naavuqi taintaqaa vaite vaumanta vinavuka Ihura virara tiva ami.

³¹Ihura virara tiva amuvaro Ihuva vira oru tavero vira kauqu utu varero vaaviarama kero. Mintuma kero vira vaaviarama kovaro vira

vaata koqema vuvaro vi nahentiva himpiro ho vaiharo vika kara qera i vaura.

Ihuva airi vaiinti nahenti nihavuka koqema kora
(*Matiu 8:16-17; Ruki 4:40-41*)

³²Ihuva vi vatukaraqı vauvaro kuarivano ruhunku vuvaro entama vumanta vaiinti nahenti nihavukavata, vaanavano avutaqı vaukavata, ntitata vare Ihuva vaunaini vuru kora.

³³Vuru komanta ekaa vi vatanaakavata Ihuva vau naavura qentiana ruvaaqumavi mpiqavi vauvaro ³⁴Ihuva vaiinti nahenti airitahaa vo rovata vo rovata varoka koqema nimitovaro vika rovata taiqa vumanta ho vauvaro vaanavano vaiinti avutaqı vau vaanara vo vaiinti vo vaiintiqihairo nititama komanta vika aitare vura.

Vika aitare vi vauvaro Ihuva vaana vika qioqamatero tiharo, Ne kiama uva tivarave, tiro. Vaana vika vira viraqaqamake tavovarora tiro, Ihuva minti turama.

Ihuva Karirini vi aniharo vakaaka tiva nimura
(*Ruki 4:42-44*)

³⁵Vira qararaa kia aatitovaro Ihuva himpiro vevarero oru kia vaiintivanovata vaunaini Kotira aarareva viro.

³⁶Mini Kotira aarareva vuvaro Saimoniva nai kena vaiinti hampata vira rantareva viro. ³⁷Oru vi oru Ihura rantake vinavuka tiha, Ekaa vi vatukaihainaaka ai rantareka ani variavo, ti.

³⁸Vinavuka minti tuvaro Ihuva aqao tiro, Varaiqenavu vo vatuka vo vatuka niha vakaaka vaiinti nahenti tiva nimiare. Te vakaaka vika tiva nimirera anuraukave, tiro.

³⁹Ihuva minti tivakero vinavukavata ntitata varero Karirini vi aniharo vika maara naavuqi oriqetero vaiharo vaiinti nahenti vakaaka tiva nimiharo hini ku vaiinti nahentika avutaqihairo vaanavata nititama komanta aitare vura.

Numuaravano vira vaata ne vau vaiintira koqema kora
(*Matiu 8:1-4; Ruki 5:12-16*)

⁴⁰Ihuva vakaaka tiva nimiqiqı vi vauvaro vaiinti vovano vira vaata numuaravano ne vau vaiintiva Ihuva vaunaini orureroro tori kauru araviro Ihurara mpo ike tiharo, Are ti kahaqıataa irera, are homa ti numuara nunka timitenarave, tiro.

⁴¹Minti tuvaro Ihuva vi vaiintirara mpo ike tiva amiteharo nai kauqu viavi vira vaataqaa vatero tiharo, Te mintiataa ivera ai mintima amitarerave. Te ai vaatara koqema vuarire turo, tuvaro ⁴²vira vaata ne vau numuarava vaakama tavanta vuvaro viva ho vaura.

⁴³Viva ho vauvaro Ihuva vi vaiintirara kempukaiqaakero tiharo, ⁴⁴Kia vokavata tiva nimiraitira, oru viraro Kotira kaiqa vara amite vaira vaiintiva ai vaata tuantikero tavaarire. Viraqaahaira are Mosiva maara uva tivatorara iriharama *ofaa* vo iha quarairamanta vaiinti nahenti vira tave, ariara quqaama vira vaata koqema vivo tiate, tiro.

⁴⁵Ihuva minti tuvaro vi vaiintiva kia Ihuva tunte iraitiro, vi uvara viti viri tiva nimumanta ekaa vaiinti nahenti vi uvara iruvaro vira kaara Ihuva vo vatuka vo vatuka qoqaa vuairava kia ho vauvaro viva qaqira kero kia vatukaini viraitiro, qumina kanta variqiro vumanta vaiinti nahenti hihai hihai vira tavareka anura.

Ihuva vaata qutu ravavu vaiintira koqema kora

(Matiu 9:1-8; Ruki 5:17-26)

2 ¹Ihuva Karirini nuva taiqa kero anirantero Kapenaumini oru vaumanta vi vatanaaka Ihuva ani vaivo tu uvara iri ²vika airitahaa oru Ihuva vau naavuraqi ruvaaqumavi vaiha naavuvata mpiqa kovaro qentianavata mpiqa vuvaro vovanovata viraqi oriqetaarirava kia vaura. Mintima vauvaro Ihuva naavu viraqi vaiharo nai vakaaka vika tiva nimi vaura.

³Ihuva vika tiva nimi vaumanta vaiinti vonavu nái kena vaiinti vo vira vaata qutu ravavura tainta vare anura. Erakaimaante vaiintinavu vira tainta vare ⁴Ihuva vau naavuraqi aumanto virare ti, tavomanta vaiinti nahenti airi viraqi mpiqavi vaumanta vinavuka naavuqi oriqeteva kia ho vaura. Kia ho vaumanta vinavuka qaqirake naavu qiata tanuqiraqaa vaarire vi vaiintira naavu qiataqaa vara vaari vate, Ihuva naavu avutaqi vaumanta vinavuka Ihuva vaura maariraqaa naavu qiata ntomake. Naavu qiata ntomake viraqaahai aihavu vaiintira taintaqaa vatora tuta tutamaqi tuvi muntu naavu avutaqi Ihuva vauraqaa vatora.

⁵Vatovaro Ihuva irumanta vi vaiintinavuka náiqai tiha, Quqaama maa vaiintira Ihuva ho koqema kaanarove, tu vaiintinavuka vauvaro Ihuva vaata qutu ravavu vaiintirara tiharo, Ti maaquvauvo, are Kotira uva raqa kaanara te vi uvara ai nunkama amitauro, tiro.

⁶Ihuva minti tumanta maara okara ti vau vaiintinavuka viraqi vauka iriqi viha tiha, ⁷Aqao, vi vaiintiva nantiharoe minti tivo? Viva minti tiharoma Kotira qoraqama amite vaivo. Kiama qumina vaiintivano vaiharo nai kena vaiintiara tiharo, Are Kotira uva raqa kaanara ai nunkama amitauro, tianarove. Kotiva vivaqaima ho minti tianarove, ti.

⁸Vika nái aatoqi mintimake iruvaro Ihuvavata vaakama vika nái avu aatoqi iru uvara iriro tiharo, Ne nantihae nenta avu aatoqi mintimake iriavo?

⁹Ne tiriara tiha, Viva qumina vaiintivano vaiharora tiro, kia ho nai kena vaiintivano Kotira uva raqa kaanara nunka amitaanarove, tiarave.

Ho vo kaiqa vo? Hoe te maa vaiintira vaata [koqemake] virara himpira nena tainta utu varera nuane tirarave? Ne ti tiva timiqe iriare, tiro.

¹⁰Ihuva mintima tivakero vika irama nimitero vikara tiharo, Te Vataini Vatatai Vaintika vauraro Kotiva ti noraiqama kaimanta te homa vataini vaiha vaiintivano Kotira uva raqa kaaina uvara nunka amitararave. Ne ti uvara quqaa uvave tiate ti, te maa vaiintirara mintirerave, tiro.

Minti tivakero Ihuva vaata qutu ravavu vaiintirara tiharo, ¹¹Himpira nena tainta utu varera nena maaqaini vuanerama turo, tiro.

¹²Minti tumanta ekaa vaiinti nahenti vira tave vauvaro vi vaiintiva himpiro vaaka nai tainta utu varero vumanta vika ravukuvi kauqu runkinkiri i vaiha Kotira autu tuahereha tiha, Maa kaiqara aahuva kaiqave kia tavauna kaiqarave, ti vaura.

Ihuva Rivaira aarora

(Matiu 9:9-13; Ruki 5:27-32)

Vi entara *takisi* vare vau vaiintika vonavu *takisi* vareha hini monu vika nái tuate hini monuqai vika nái nora vaiinti nimi vaura. Mintumanta qumina vaiinti nahenti *takisi* varo vaiintikara tiha, Ekaa vika muara vaiintiqaima variavo, tura.]

¹³Ihuva Kapenaumini varikero, vihairo ururantero Kariri Varuva auvahini vumanta vaiinti nahenti airitahaa viva vaunaini ruvaaqumavi vauvaro Ihuva uva vakaaka vika tiva nimiro.

¹⁴Viraqaahairo viva oru viharo tavovaro Rivaiva, Arafusira maaquvano, *takisi* naavuqi oquviro vaiharo *takisi* vare vauvaro Ihuva virara tiharo, Ti tivataqira aniane, tiro. Minti tuvaro Rivaiva himpiro Ihura avataqiro vurama.

¹⁵Ihuva oru Rivaira naavuqi vaiharo nai vaintiaravata kara ne vaumanta airi vaiinti *takisi* vare vaikavata, vo vaiinti vikara qora kaiqa vare variakave tukavata, vika vi naavuraqi ruvaaqumavi vaiha kara ne vaura.

¹⁶Ihuva vi vaiintinavuka hampata kara ne vaumanta Parasi vaiinti maara okara ti vaunavuka tavovaro Ihuva *takisi* vare vaikavata, qora vaiintive tu vaiintinavukavata, vika hampata kara ne vaumanta vika Ihura vaintinavu ireha tiha, Ihuva nantivaroe qora kaiqa vare varia vaiintika hampata kara ne vaivo? ti.

¹⁷Parasi vaiintinavu minti tuvaro Ihuva vika uva iriro tiharo, Qaqi varia vaiintika kia *doktaava* vainaini vi variarave. Rovara varaa vaiintikaqai *doktaava* vainaini vi variarave. Tenavu avuqavu ni vauraukave ti variaka kia te vika naararera anuraukavauve. Te qora kaiqa vare varia vaiinti nahentika naararera anuraukave, tiro. Turama.

Kara auramate okarara tura

(Matiu 9:14-17; Ruki 5:33-39)

¹⁸Vi entara Ionira avataqi ni vau vaiintinavukavata, Parasi vaiintinavuvata, kara auramate vaumanta vaiinti vonavu Ihura ireha

tiha, Ionira avataqi ni varia vaintinavukavata, Parasi vaiintinavuvata, kara auramate variavo. Ho nantihae ai avataqi nua vaintinavuka kia kara aurama taraiti, qaqi kara ne variavo? ti.

¹⁹Vika minti tuvaro Ihuva tiharo, Vaiintivano nahenti varaaina entara vira navunaaka vira hampata vaiha kara aurumae tevarave? Aqao, viva vika hampata vairamantara ti, vika qaqima kara nevarave.

²⁰Vo enta anintaira vikaqihai nahenti varaaina vaiintira qaqini vara kaimanta vi entaraqahai vira navunaaka [iqi ratehama] kara aurama tevarave, tiro.

²¹Minti tivakero Ihuva vo uva tuqantaakero vika tiva nimiro tiharo, Vovano haarua utavaaqa ntomavira haqirireva iharo, viva kiama qaraaka tavuna varakero toqakero viraqaa taataukero haqirirave. Vovano mintirera, qaraaka tavunavano qeqoqama viraro utavaaqavano noraiqaakero rapema vuanarove.

²²Te qaiqaa tirerave. Qaraaka *uaini* tatikero kia vovano memera paha haqirama taira haaruara varakero qaraaka *uaini* viraqi qahiarake vate vairave. Vovano mintirera, qaraaka *uainivano* ntereharo paha vira rakavu kairaro *uainivano* ntava viraro memera pahavanovata qoraiqama vuanarove. Vaiintivano memera paha haqirama taira qaraakaqai varakeharo viraqi qaraaka *uaini* qahiarake vate vairave, tiro.

[Ihuva vi uvara tuqantaakero tu uvara okara mintimama vairo: Vira voqaara nevata kiama haarua okaravata qaraaka okaravata vohaaraqi virivi tampamake vataate, tiro. Ihuva minti tura.]

Maara entara tura
(*Matiu 12:1-8; Ruki 6:1-5*)

²³Vo enta Maara Entaqaa Ihuva nai vaintinavu hampata naaho avutaqi *qantivi/kakuma* voqaara *uiti* ututovaro qampiqoraqi ni vaumanta vira vaintinavu oru vihama *uiti* tava rahiqike namaqi oruvi vaumanta ²⁴Parasi vaiintinavu vinavuka tave Ihurara tiha, Are vinavuka tavaane. Maara Entaqaa qioqamataa kaiqara vinavuka vare variavo, ti.

²⁵Parasi vaiintinavu minti tuvaro Ihuva vika nai tiva nimiro tiharo, Haaru ni kaivaqava Devitivavata, vira vataake nukavata, karara antuqa arumanta vauvaro Devitiva vi entara auti okarara ne kiae kaara ntuvake iriarave?

²⁶Abiataava Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiintivano vau entaraqaa Devitiva Kotira Naavuqi oriqetero mpareti Kotira amito karara varakero neharo nkuikero nai vataake anukavata hini nimumanta norave. Kotira kaiqa vara amite vau vaiintikaqai vi karara naataara vauvaro qumina vaiintihaavano vi karara neharora tiro, vi uvara raqa korave, tiro.

²⁷Ihuva minti tivakero tiharo, Kotiva vaiintiara iriharo maara ti entava varianarove turave. Kotiva kia maara ti entarara iriharo vaiinti autu tairavauve.

²⁸Te Vataini Vatatai Vaintika vauro. Te tentavano Maara Entaqaavata raqiki vauraukara ti, te homa vi entaraqaa tenta varaataa ina kaiqara vararerave, tiro. Ihuva turama.

Maara entaqaqaa Ihuva vaiinti kauqu taparavura koqema kora
(*Matiu 12:9-14; Ruki 6:6-11*)

3 ¹Vo enta Ihuva maara naavuqi oriqetero tavovaro vaiinti vovano vira kauqu hini taparavuva vaumanta ²viraqi vau vaiintika hininavu tiha, Kaiqe vaiha tavaariraro Ihuva vaiinti kauqu taparavira vate Maara Entaqaqaa koqema kairera, vira kaara tenavu viraqaa uva vataare, ti.

³Vinavuka minti tivake Ihura aituti vauvaro Ihuva kauqu hini taparavu vaiintirara tiharo, Vaiinti avutana himpitera variane, tuvaro vi vaiintiva himpitero vika avutana vauvaro ⁴Ihuva vinavuka irama nimitero tiharo, Tenavu tentanavu maara uva irihama Maara Entaqaqaa nana nana kaiqae ho varaainarave? Tenavu vi entaraqaa vaiinti vo kahaqamae amitararave? Vira qoraqamae amitararave? Maara Entaqaqaa tenavu vaiinti vo kahaqiariraro viva qaqie varianarove? Tenavu qaqirake vi vaiintira arue kararave? tiro.

Ihuva minti tumanta vika kia vira uvavata nai tiva amiraiti, evaaraqai vauvaro ⁵Ihuva tavomanta vika kia vi vaiintirara mpo ike tiva amitaraiti, vika nai viri kempuka arate vauvaro vira kaara Ihura muntukavano qoraquvaro viva vika aitutuma tavolo vikara arara itovaro vi vaiintirara tiharo, Nena kauqu rantuta kaane, tuvaro viva nai kauqu rantuta tovaro vira kauquvano tota vauntema kero, koqema viro naitarama viro vaura.

⁶Vira kauquvano koqema vumanta Parasi vaiinti vinavuka maara naavuuqihai vevare oru Herotira avataqi nuka hampata ruvaaqumavi vaiha vinavuka Ihura nantiakee arukararave tiha virara nai tiva ami nai tiva ami i vaura.

Vaiinti nahenti hihai hihai oru Ihura favora

⁷Ihuva nai vaintinavu ntita varero varuva auvahini oru vaumanta vaiinti nahenti airitahaa Kariri vataihainaakave, Iutia vataihainaakave, ⁸Ieruharemi vatukaihainaakave, Itumia vataihainaakave, Taiaa vatukaihainaakave, Saidoni vatukaihainaakave, Iotani Namari vutu mantaraihainaakave, vika Ihuva vo kaiqa vo kaiqa vare vaurara iri, vika Ihuva vaunaini namari auvahini ani uki vaura.

⁹Airi vaiinti nahenti uki vauvarora tiro, Ihuva nai vaintinavuara tiharo, Vaiinti nahenti ti venta kevorave. Nenavu votu qerama vataiqe te viraqi vaarinte variare, tiro.

¹⁰Ihuva vaiinti nahenti airitahaa koqema komantara ti, nihavu vaiinti nahentika airitahaa vira utu varareka auti vaihara ti, nai ventake nai ventake i vaura.

¹¹ Vika nai ventake nai ventake i vaumanta vaiinti nahenti vonavu vaanavano vika nivutaqi vauka, vika Ihura tave vira avuni hiqirivi vaiha naverai tiha, Are Kotira Maaquvanove, ti. Vaanavano vika nivutaqi vau vaiintika minti tuvaro ¹² Ihuva vika qioqamatero tiharo, Ne kia ti autu nteha vokikara tiha, viva vi kaiqara vi kaiqara varaivo tiate, tiro.

Ihuva vaiinti 12 navu ntitora
(*Matiu 10:1-4; Ruki 6:12-16*)

¹³ Ihuva mini varikero vurura aiqinaqaa oru vaiharo nai muntuka vau vaiintikaqai naaromanta vika oru vauvaro ¹⁴ Ihuva 12 vaiintinavu kaama tero vikara te vika nititaari vika ti uva vare vaiinti nahenti tiva nimiqi vuata tivakero, vika noraiqama kero viraqaahairo vikara tiharo, Nenavu ti airuqiha variate ti, te ni noraiqama kauro. Te ni nititaari ne ti uva vaiinti nahenti tiva nimiate. ¹⁵ Nenavu vaana nititaimanta vika aitare vuata ti, te tenta kempuka ni nimirave, tiro.

¹⁶ Ihuva maa vaiintinavuka ntitora:

Saimonira—Ihuva Saimonira vira vara autu ntava tero tiharo, Pitaarave, tiro.

¹⁷ Iemika, Ionika—Vitanta Sebedira maaqutanta vaura. Ihuva vitantara vara autu ntava tero tiharo, Boanesisitantave, tura. (*Boanesisi maa uvaraqiha tirera, Naaruva Karara Ti Vairave, ti.*)

¹⁸ Entarura

Piripira

Batolamura

Matiura

Tomaasira

Iemira—viva Arafiusira maaqu

Tadiusira

Saimonira—vira autu vo Selotira

¹⁹ Iutaasi Ikeriotira—vi vaiintiva naantiara Ihura ravaaqavu kaate tiro, vira qovaraqama kaarira vaiintiva vaura. Ihuva vi vaiintinavuka 12 navu ntitora.

Vokuka Ihurara vueraiqaavi vaiintiva vaivo tura
(*Matiu 12:24-32; Ruki 11:14-23*)

²⁰ Ihuva nai vaintinavu ntita varero maaqaini vumanta qaiqaa airi vaiinti nahenti vira tavareka ruvaaqumavi vauvaro Ihuva nai vaintinavu hampata kara naarirava kia vauvaro vinavuka vaumanta ²¹ Ihura navunaaka vi uvara iri Ihurara tiha, Ike, viva vueraiqamama vivo. Kaiqe tenavu vira oru vita kaare, tivake vura.

²² Maara okara ti vau vaiintika vonavu Ieruharemihai tuvure mintima ti, Belsebuliva avuhainaa vaanavano Ihura avutaqima vaivo. Belsebuliva

vira avutaqi vaiharo vira kahaqi vaivaro Ihuva vaiintiqihairo vaana nitite vairave, ti.

²³Vika minti tuvaro Ihuva vika naaromanta aumanto anuvaro viva uva vo tuqantaakero vikara tiharo, Sataaniva nantiakeroe nai kenara atitairaro aitaraanarove?

²⁴Vohaa vatanaaka rairavi nai ari nai ari i vaiha kia ho vaivarave.
²⁵Vohaa navunaaka rairavi nai ari nai ari i vaiha kia ho vaivarave.

²⁶Sataaniva raqiki vai vaanauka rairavi nai ari nai ari i vaivaro Sataaniva kia vikaqaa raqikiqi viraro vika mpeqavano taiqaanarove.
²⁷Naavu qova kempuka vaiintivano vairaro muara vaiintivano kia vira avuni rumpa tairera, viva vira naavuqihairo kia ho muara varaanarove.

²⁸Te quqaa vakaaka tiari iriate. Vaiinti nahenti nana nana qora kaiqa vare vai uvarave, qora uva vokara tiva nimate vai uvarave, Kotiva homa ekaa vi uvara vi uvara qaqi nunka nimitaanarove.

²⁹Mintiharovata, nai Maraqrara qora uva tiva amitera Kotiva maa entaravata naantiara entavata vi uvara kiama nunka amitaanarove, tiro. Ihuva minti tura.

³⁰Vika Ihurara tiha, Vaanavano vira avutaqi vaiharo vira kahaqi vairave, turara tiro, Ihuva vi uvara minti tura.

Ihura navunaaka vira tavareka anura

(Matiu 12:46-50; Ruki 8:19-21)

³¹Ihuva minti tumanta vira novavata, vira qatanavuvata, anire vahaqaini ani himpите vaiha tiha, Ihura tivaro tuvuarire, tumanta ³²vaiinti nahenti airitahaa Ihura tataaqa ututumavi oquvi vauka vaiha Ihura tiva ami tiha, Ai novavata, ai qatanavuvata, vahaqaini ani vaiha aima aare variavo, ti.

³³Vika minti tuvaro Ihuva vika irama nimitero tiharo, Tavave ti nova vaivo? Tauka taukae ti qata vakauka variavo? tiro.

³⁴Minti tivakero vira tataaqa oquvi ututumavi vauka aitutuma tavero tiharo, Maakama ti novave ti qata vakaukave variavo. ³⁵Ti Qova naaruvaini vira vira uva iriha ni variaka, vikama ti qata vakaave, ti aura nakaave, ti nokavarave, variavo, tiro.

Vaiintivano kara auru qintato vakaakara tura

(Matiu 13:1-9; Ruki 8:4-8)

4 ¹Qaiqaa Ihuva varuva auvahini oru vaiharo vaiinti nahenti uva vakaaka tiva nimirare tumanta vaiinti nahenti airitahaa ruvaqumavi vira ututumavi vauvarora tiro, viva qaqira kero votuqi vaarirero viraqi oquviro namariqaa vaumanta vaiinti nahenti vutuni namari auvahianta vaura.

²Vika namari auvahianta vauvaro Ihuva votuqi vaiharo vo uva vo uva tuqantaakero vika tiva nimura.

³Ihuva tiharo, Te tiari iriate. Vaiinti vovano kara auru qintareva vurave. ⁴Viva auru qintaqi vuvaro hini auruvano aara auvahini hiqiruvaro uvirivano ani nama aqu korave.

⁵Mintuvaro auru hininavuvano ori vataqaa hiqiruvaro vatavano kia vevantoqama kero vauvarora tiro, auruvano hiqiro vaaka qampiqa tovaro ⁶tuqavano kia vevanto otu vuvarora tiro, kuarivano ururero iteharo vaaka aaharuqama korave.

⁷Mintuvaro auru hininavuvano auqurora nimiriqi hiqiro nimiru vataakero qampiqa tovaro nimirivano ravaaqavu kovaro kia tavavata irorave.

⁸Mintuvaro auru hininavuvano koqe vataqaa hiqiruvaro karavano koqema kero qampi qeharo vuruvi koqe tava iratorave. Vokuva airi tava iratovaro vokuva vuruvi aatara kero voqavata iratovaro vokuva vuruvi viravata aatara kero airi tava voqavata iratorave, tiro. ⁹Ihuva vi uvara tuqantaakero tiva nimi taiqa kero vaiinti nahentiara tiharo, Ni aato vairera, vi uvara okara iriate, tiro.

*Ihuva uva tuqantaakero tiaina okarara tura
(Matiu 13:10-17; Ruki 8:9-10)*

¹⁰Ihuva uva tiva nimi taiqa komanta vaiinti nahenti nai maaqa nai maaqa vuvaro Ihuva nariaraa vaumanta vira vaiinti 12 navuvata, vokukavata, viva vaunaini anire Ihuva vaaka uva vo tuqantaakero tu okarara kia iriraiti, vika virara Ihura irovaro ¹¹Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Kotiva vaiinti nahenti qaa raqikiaina uvara kukeqataira, vi uvarara Kotiva niara vika qaqi kaira vi uvara okara iriate tivakero, qumina vaiinti nahenti aaqaini vaikara vi uvara okara kia vutukera tiva nimiane timantara ti, te vi uvara vi uvara tuqantaake vika tiva nimiru virerave.

¹²Te uva tuqantaake tiari vaiinti nahenti tavehama kia kankomake tavevarave. Vika ti uvara aato tara iha kia anomake irivarave. Vika ti uva irihama vika nai qora kaiqa qaqira kaivarovauve Kotiva vika nai qora kaiqa vare vai uvara nunka nimitaanarove, tiro. *(Ais 6:9-10)*

**Kara auru qintato vakaakara vira okara Ihuva vutukero tura
(Matiu 13:18-23; Ruki 8:11-15)**

¹³Ihuva minti tivakero vinavukara tiharo, Ne vo? Te vi uvara tuqantaake tuna okarara ne kiae iriavo? Ne kia vi uvara okara irivera, te naantiaravata uva tuqantaake tiaina uvara ne nantiakee ho irivarave?

¹⁴Te vaaka uva tuqantaake tuna okarara tirerave. Vaiinti vovano kara auru qintatora vi uvara okara vaireva Kotira uvama vaivo.

¹⁵Auru aaraqaa hiqiru uvara vira okara vaireva vaiinti nahenti hininavu vi aurura voqaara variarave. Vi vaiinti nahentika Kotira vakaaka iriavaro vaakama Sataaniva anirero vika avu aatoqihairo vi uvara vara qaqini kairave.

¹⁶Hini vaiinti nahenti ori vataqaa hiqiru aurura voqaara variarave. Vinavuka Kotira vakaaka iriqi vi, vi uvarara quahamake variavaro ¹⁷vi uvava vika avu aatoqi vahuqaqai vaimanta vi vaiinti nahentika kia vairaraiqamaqi variqi viha vi uvara iriraiti variamanta, vi uvara kaara vokiaka vika qoraiqama nimitareka auti variamanta vika tinavu harivorave tiha Kotira uva vaakama qaqirake varia vaiinti nahentika variarave.

¹⁸Hini vaiinti nahenti auqurora nimirivano qampiqoraqi qintato aurura voqaara variarave. Vi vaiinti nahentika Kotira uva iri ¹⁹viraqaahai vika vataihainaa haikara noraiqaake iriqi viha monuarave, airairarave, quaha keha vi haikara vi haikara varareka iriqi viha Kotira uva qaqira kaavaro Kotira uvavano kia vi vaiinti nahentikaqi vairaraiqamaqiro vi vaimanta variarave.

²⁰Vika minti variamanta hini vaiinti nahenti koqe vataqaa qintato aurura voqaara variarave. Vi vaiinti nahentika Kotira uva iri vi uvarara quqaave tivake, vi uvara iriqi viha koqe kaiqa Kotira vara amitaqi vi variarave. Vokia vaiinti nahentika vi uvara iriha koqe kaiqa Kotira vara amitaqi vi variamanta, qaiqaa vokia vaiinti nahentika vika naatarake uritare voqavata Kotira kaiqa koqemake vara amitaqi vi variamanta, qaiqaa vokia vaiinti nahentika vika kaiqavata naatarake uritare Kotira kaiqa voqavata koqemake vara amitaqi vi variarave, tiro. Ihuva turama.

Ihuva ovara uva tuqantaakero tura

(Ruki 8:16-18)

²¹Ihuva minti tivakero uva vo tuqantaakero tiharo, Ova qumpikero tainie vuru vate vairave? Kureqohairo mantaaqa keroe vate vairave? Vaitaaina taintara ankaraaraqie vate vairave? Aqao, kia mintiraitiro, ova qumpi kero tuahera kero qoqaa qaqiraqaa vuru vate vairave.

²²Naantiara ekaa kukeqate haikara qoqaaqama kaanarove. Ekaa vauvute haikara qoqaama govarama kaanarove.

²³Ni aato vairera, vi uvara okara te tiainara kankomake iriate, tiro.

²⁴Ihuva minti tivakero viva tiharo, Ne uva vakaaka irira anomakeha iriate. Ne vokika vi kaiqara vara nimitentema kero, Kotiva vohaa qarama kero vi kaiqara nintavata vara nimitetaroma voqavata nimianarove.

²⁵Kotira uva irirava variqi viraro Kotiva vira kahaqiraro viva vira uva voqavatama irianarove. Kotira uva kia irirava variqi viraro viraqaahairo nana haika viva tuatainara qaqini vara kairaro viva qaqi quminama varianarove, tiro.

Auru qampiqaaainarara uva tuqantaakero tura

²⁶Minti tivakero Ihuva uva vo tuqantaakero vika tiva nimitiro tiharo, Kotiva raqikinara maa uvara vira voqaarama vaivo. Vaiintivano aururu

qintatero ²⁷viraqaahairo viva vo entanavu vaitaқи vi vaivaro auruvano nai naqavu viro rakavu viro qampiқe vairave. Vaiintivano auruvano qampiqaaina okarara kia iriraitiro ivaro ²⁸auruvano vataқи vaiharo naivano qampiқairave. Auruvano rakavu viro turu verakero vuru tava irataivaro tava mpeқaiқirave.

²⁹Mpeқaiқivarora tiro, vaiintivano paipe varero oru tava teqa vare vairave, tiro.

Masteti auruara uva tuqantaakero tura

(Matiu 13:31-32; Ruki 13:18-19)

³⁰Ihuva minti tivakero uva tiva nimiқiro viro mintima tiro: Kotiva vaiinti nahentiqaа raқikiarirava nana voqaarae vaivo? Virara irihama nana uvae tuqantaake tirarave?

³¹Ho vira *masteti* auru voqaarama vaivo. *Masteti* auruvano nai inaara auruqaima vaivarovata, vi aurura varakero vataқи utu taivaro ³²qampiqa tero vo naaho vo naaho aatarakero uritarero katari voqaara vaivaro vira kaaravata nora kaara vaivaro uvirivano ani vira aumaqaaraini mantaaqavi variaravema turo, tiro.

³³Minti tivakero Ihuva vi uvara voqaara vo uva vo uvavata tuqantaakero tiva nimiқi viro vaiinti nahenti ho iri uvaraқai tiva nimura.

³⁴Viva vaiinti nahenti tiva nimireva kia vutukero tiraitiro, uva tuqantaakeroқai tiva nimiқi vumanta vaiinti nahenti nai maaqa nai maaqa vuvaro Ihuva nariaraa nai vaintinavu hampata vaiharo ekaa vi uvara okara vutukero vinavuka tiva nimura.

Aaronaa uti vauvaro Ihuva tuvaro taiqa vura

(Matiu 8:23-27; Ruki 8:22-25)

³⁵Vi entara entama vuvaro Ihuva nai vaintinavuara tiharo, Varaiqenavu nora namari maa taqa varenavu vutuni hini mantaraini vuare, tiro.

³⁶Minti tumanta vira vaintinavu vaiinti nahenti ruvaaqumavi vauka mini ke, Ihuva vau voturaқи vaarire vira vita vare vumanta votu vonavuvata vira vataake vurama.

³⁷Vika namariqaа votuқи vi vauvaro vaakama aaronavano varuva namariqaа nora utiharo namari ventaқи uri vi vauvaro namarivano votuқira vaarirero mpiqa kareva auti vauvaro ³⁸Ihuva votu vekaini turu ntuva kero vaite vaumanta vira vaintinavu Ihuva vaitonaini oru vira vauraqamake tiha, Maara ti variara vaiintio, tenavu namariқи aquvi *kupeqa/rupeqa* vuarirava aumaiқivo. Kiae are virara noraiqaake iriarao? ti.

³⁹Vinavuka minti tuvaro Ihuva vaitonaihairo himpiro aaronaa atiharo varuva namariara, Qaқи variane, tuvaro uvaivano taiqa vuvaro namarivano otiniro kia inaaraiқavata qakiraitiro, tirema vaura.

⁴⁰Mintima vauvaro Ihuva nai vaintinavuara tiharo, Nana aatue qete variavo? Nenavu kiae tiriara kempukaiqaake iriavo? tiro.

⁴¹Ihuva minti tumanta vira vaintinavu qeteha kauqu runkinkiri iha tiha, Maa vaiintiva ta vaiintivave? Aaronaavanovata, namarivanovata, vira uva iri vairave, ti tura.

Ihuva vaiinti vo vira avutaqihairo vaana atitama kora
(*Matiu 8:28-34; Ruki 8:26-39*)

5 ¹Vira vaintinavu minti tivake votuqi vi, Kariri Varuva taqa vare hini mantaraini Gerasa vataini orurora. ²Vinavuka orurovaro Ihuva votuqihairo vaavirero mini vauvaro vaiinti vovano ori onavuuqihairo vevarero otu Ihura vitakora.

³⁻⁴Vi vaiintiva vaiinti qunte vau ori onavuraqi variqiro vi vauvaro vaanavano vira avutaqi vauva vaumanta vokuka *seni* naaunta varake vira rumpa tora. Vira rumpa tovaro vi vaiintiva airi *seni* naauntaqohai aiqiu kauqu rumpatora raqikiharo ruqema kora. Qaiqaa qaiqaavata vira rumpa karare tuvaro viva *seni* naaunta ruqeqaama kero, ainiquohai vira aiqiu rumpatora rukavu korara tiro, vovano vira rumpa kaarirava kia ho vaura. Vira kempuka aatara kaarirava kia ho vauvaro ⁵vi vaiintiva entaqivata, aatitoraaqavata, vaiinti qunte vau ori onavuraqi vi aniharo oi oi tivaqiro viro aiqina vauravata niharo oi oi tivaqiro viharo oriqohairo nai vaata teqa taaqamaqiro vi vaura.

⁶Vi vaiintiva vaiharo niaraihairo Ihura taveru kantero oru vira aiquitaraini tori kauru araviro vaiharo ⁷naveraiharo, Ihuo, Variqa Kotiva nai virini vaiva vaivara are vira Maaquvano variarao. Tiriara nantiarire tirae are aniarao? Are Kotirara irihara kia ti haruanerama turo, tura.

⁸Ihuva avuni vi vaiintirara tiharo, Qora vaanavauvo, vi vaiintiraqihaira aitarera vuane, tuvarora tiro, vi vaanava minti tura.

⁹Minti tuvaro Ihuva vi vaanarara nena autu raane tuvaro vaana viva nai autu reharo tiharo, Ti hutu Airitahaakave. Tenavu airinavuma maa vaiintiraqi vauro, tiro.

¹⁰Minti tivakero vi vaanava qaiqaavata airi tataa Ihurara mpo tiharo, Kia tinavu maa vataraaqahaira tititaane, tiro.

¹¹Minti tuvaro vi entara quara airitahaa vuruni auhiri ne vaumanta ¹²vaana vika Ihurara mpo ike tiha, Are qaqi tinavu tititairaqa tenavu quara avutaqi oriqete variare, tuvaro ¹³Ihuva vika qaqi komanta vaana airitahaa vi vaiintiraqihai aitare oru quara avutaqi oriqete vaumanta viraqaahai quara 2,000 navu ekaa kante onkai vauraqi otu ravara namariqi aqu vuvaro namarivano vika raqutu komanta qutu taiqa vura.

¹⁴Quaravano namariqi aquvi qutu vumanta quaraqaa raqiku vaiintinavuka tave viraqaahai aiqiu autute kante maaqaini orure nora vatukaini vuru vi uvara tiva qoqaiqamake, aarainivata viha viti viri tiva

nimiqi vumanta vi vatanaaka vi haikara tavareka anire ¹⁵Ihuva vaunaini ani tavovaro vaaka vaana airitahaa vira avutaqi vau vaiintiva qaqi oquviro utavaaqa nonkutero vauvaro vira avu aatovanovata kankoma vuvuro vaumanta vika vira tave qetora.

¹⁶Vika vi vaiintira tave qeteha vaumanta vaiinti vonavu vaaka vi haikara tavoka vika tiva nimiha tiha, Ihuva mintima kaivaro vi vaiintiva koqema vivo, tivake quaranavu uvavata vika tiva nimumanta ¹⁷vi vatanaaka voqamake qeteha Ihurara mpo tiha, Tinavu maaqa maihaira nena vuane, ti vaura.

¹⁸Vi vatanaaka minti tuvaro Ihuva votuqira qaiqaa vaarire vauvaro vaaka vaanavano avutaqi vau vaiintiva Ihurara mpo ike tiharo, Kairaqe tevata ainti vuare, tiro.

¹⁹Minti tuvaro Ihuva aqao tiro, Kia tintira aniane. Are nena maaqaini oru vaiharama Noravano ai koqema kero kahaqama amitaainarara vuru nena navunaakavata tiva nimiane. Noravano ariara mpo tiva amitaina uvaravata tiva nimiane, tiro.

²⁰Ihuva minti tuvaro vi vaiintiva Ihuva tuntema kero, mini kero oru Dekapolisi vatukanavuqi oru niharo Ihuva nai koqema amitorara vaiinti nahenti tiva nimi vaumanta ekaa vira uva iri vauka vi uvava iriha vika nai kauqu runkinkiri i vaura.

Jairusiva Ihura oru vita kora
(*Matiu 9:18-26; Ruki 8:40-56*)

²¹Vi vatanaaka Ihurara kia tinavu maaqaini variane tuvaro Ihuva votuqi anirantero namari taqa varero varuva namari hini mantaraini vumanta mini vaiinti nahenti airitahaa ruvaaqumavi viva vaunaini ututumavi vaura.

²²Ho vika viva vaunaini ututumavi vauvaro vaiinti vovano vi vatukaraqe maara naavuqaa raqiki vauva, Jairusiva anirero Ihura taveru vira aiqutaraini hiqiri viro Ihurara ²³mpo ike tiharo, Ti raavurauruvano qutu vuairava aumaiqivo. Are anira nena kauqu viraqaa vatairaro vira rovaravano taiqa viraro ho qaqi variarire, tiro.

²⁴Vi vaiintiva minti tuvaro Ihuva vikantiro vura.

Nahentivano Ihura utavaaqa viti autama kora

Ihuva Jairusikantiro aaraini oru vi vaumanta vaiinti nahenti airitahaa vira avataqi viha hihai hihai vira venta ventamaqi vi vauvaro ²⁵nahenti vovano tora rovava varova vikaqira vaura. Vi nahentiva 12 ihinavuara tora rovava varaqiro viharo voqamakero aihavi vauvaro ²⁶vo *doktaa* vo *doktaaka* vikara ti kahaqiate tiro, monu nimumanta vinavuka kia vira kahaqiraiti, vira vaata qoraiqama keha vira monuqai qumina namake vauvaro vaura.

²⁷⁻²⁸Vi nahentiva vaiinti nahenti nivutaini vaiharo Ihuva kaiqa varorara iriro, Ihura naantiaraini aniharo nai tivakero iriro tiharo, Te homa vira utavaaqaqi autama kaariraro ti rovaravano vaaka taiqa vuanarove, tiro. Nahenti viva minti tivakero Ihura utavaaqa autama kovaro ²⁹vaakama vira naare ntova aaharauqama vuvaro viva iruvaro vira vaatavano ho vaura.

³⁰Vi nahentira vaatavano koqema vuvaro vaakama Ihuva iruvaro nai kempuka hinivano vira vaataqihairo aitarero vuvaro viva tuqantaaviro vaiinti nahenti vira avataqi ani vauka irero tiharo, Tavave ti utavaaqa autama kaivo? tiro.

³¹Ihuva minti tumanta vira vaintinavu tiha, Nai tavave ai autama kaivo? Tavaane, vaiinti nahenti airitahaa ai venta ventamaqi vi variavo, ti.

³²Minti tuvaro Ihuva qaqiqai vaiinti viri vira ranta kareva aituti vauvaro ³³nahenti viva nai vaata koqema amitorara iriharo qeteharo aiqau kauqu ntiri ntiri i vauvaro oru Ihura aiqutaraini hiqiri viro vi uvara ekaa uva qoqaa tiva amuvaro ³⁴Ihuva vi nahentirara tiharo, Ti raavuravauvo, are tiriara viva ti ho kahaqianarove tiararoma ai vaata koqema vivo. Homa ai muntukavano paru i vairara vuane. Ai rovaravano taiqama vivo, tiro.

Jairusira raavura koqema kora

³⁵Ihuva minti ti vaumanta vaiintinavu Jairusira naavuqihai ani Jairusira vitake virara tihama, Ai raavuravano qutuma vivo. Maara ti vai vaiintira kia qaiqaa ravaaqavu kaane, tuvaro ³⁶Ihuvavata vinavuka uva iriro maara naavuqaa raqiki vau vaiintirara tiharo, Kia qetaane. Tiriara kempukaiqama kera irihara variave, tiro.

³⁷Ihuva minti tivakero viva Pitaaravata, Iemiravata, Iemira qata Ioniravata, vinavukaqi ntita varero ³⁸Jairusira naavuqi orurero tavomanta vaiinti nahenti noraiqaake mpo ike tiha iqi rate vauvaro ³⁹Ihuva naavuqi oriqetero tiharo, Nana haikarae ne iqi rate variavo? Vi nahenti vaintiva kia qutu vivo. Viva qaqi vaitema vaivo, tiro.

⁴⁰Ihuva minti tumanta vaiinti nahenti Ihura uvara naaraihama amite vauvaro Ihuva vira kaara ekaa vaiinti nahenti vara veva vahaqaqini kero nahenti vaintiru vira noka qokavata, taaramonavu nai vataake anukavata, vinavukaqi ntita varero vo *rumuqi* vi nahenti vaintiva qutu vumanta vato *rum uraqi* oriqetero ⁴¹vira kauqu utu varero nai uvaqihairo tiharo, *Tarita kum*—Maa nahenti vaintiruvauvo, te ariara himpuane turo, tiro.

⁴²Ihuva minti tuvaroma vi nahenti vaintiruva vaaka himpiro ni vaura. Viva 12 ihi varakova himpiro ni vaumanta vinavuka vira tave ravukuvi voqamake kauqu runkinkiri i vauvaro ⁴³Ihuva vinavuka nitiharo tiharo,

Ho nenavu maa haikara tavaanara kia vo vaiinti nahentivata tiva nimiate. Maa nahentirura karaqai amiate, tiro. Ihuva turama.

Nasarethainaaka Ihura qoririma amitora

(Matiu 13:53-58; Ruki 4:16-30)

6 ¹Ihuva vi vatara mini kero nai maaqa „Nasaretini, vumanta vira vaintinavu vira vataake vurama.

²Ihuva nai maaqaini oru vaiharo Maara Entaqa oru maara naavuqi uva vakaaka tiva nimi vaumanta vi naavuraqi vaiinti nahenti airitahaa ruvaaqumavi vauka vira uva iriha kauqu runkinkiri i vaiha tiha, Ike, vi vaiintiva taini vaiharoe vi uvara vi uvara okara iritairave? Viva vi okarara vi okarara ti vaira nana uva okara vaivaroe ti vaivo? Ta vaiintiva vi kaiqara okara umiqaivaroe viva nora kaiqa vare vaivo? ³Viva tainta auti vai vaiintivaqaima vaivo. Viva Mariara maaquvanove. Vira qatanavu Iemiva Iosiva Iutaava Saimoniva variarave. Vira auranavuvata maini variarave, ti. Minti tivaqi viha Ihura navunaaka virara qumina vaiintive tivake vira qoririma amitora.

⁴Vika vira mintima amite vauvaro Ihuva vikara tiharo, Paropeti vaiinti Kotira uva tiva nimi variarirava vo vataini oru vairamanta vi vatanaaka virara quaheha vira nora autu amivarave. Vi vaiintiva nai maaqaini vaiharo nai aura qata hampata vairamanta vira navunaaka virara qumina maa vatanaavaqaima vaivo tivake kiama virara nora vaiintive tivarave, tiro.

⁵Minti tivakero vaiinti nahenti Ihurara qumina vaiintive tura kaara Ihuva kia ho nai vatukaini nora kaiqa varaarirava vauvaro viva nai kauqu nihavuka taaraqaaqaaqai vatovaro vinavuka rovora taiqa vura.

⁶Vira navunaaka virara kia ho tinavu kahaqiariravave tura kaara Ihuva ravukuviro ari avu aato utiharo vaura.

Ihuva nai vainti 12 navu vo vatuka vo vatukaini nititorara tura

(Matiu 10:5-15; Ruki 9:1-6)

Vi vatukaraqaahairo Ihuva himpiro vo vatuka vo vatuka variqi viharo vaiinti nahenti nai vakaaka tiva nimiqi vi vaura.

⁷Ihuva nai vainti 12 navu naarama ruvaaquma kero taaraqanta vona nititero taaraqanta vona nititero mintiaqi viro ekaa nai vainti vinavuka nititama kora.

Viva vinavuka nititeharo vikara vaiintiqihai vaana nititaimanta qaqini aitarate tiro, viva vika kempuka nimiro tiharo, ⁸Nenavu aaraini vireka ihama kia karave utave monuve vo airairave ruva vararaiti, kauruqi kauquqi tota vare vuete.

⁹Ne homa aiq nonkira viraqai nonku vare vuete. Kia *sioti* taaraqanta vararaiti, *sioti* vohaiqaqai nonku vare vuete, tiro.

¹⁰Ihuva vi uvara tivakero maa uvaravata vinavuka tiva nimiro tiharo, Nenavu oru vimanta vi vatanaaka niara quaheha ni ntaitavera, nenavu vohaa naavuqiqai variqi vima vi vatukara mini kema vuate. ¹¹Nenavu oru vimantama vi vatanaaka kia ninavu quahama nimateha kia ninavu uvavata irireka autivera, vika nái qora okara ni autu nimitera tavaate ti, ne nenta aikuqaahai vi vatukaqihainaa konkoma rintatike vuate, tiro.

¹²Ihuva minti tivakero nititomanta vira vaintinavu orure vaiinti nahenti tiva nimiha tiha, Ne qora aara qaqirake koqe aaraqaqai vuate, ti.

¹³Vika minti tivaqi viha vaiinti avutaqi vau vaanauka nititomanta qaqini aitare vumanta nihavu vaiintika airitahaa vika vahavera aqu nimateha koqema nimitomanta ho vaura.

Namari nimi vau vaiintira Ionira arukora

(Matiu 14:1-12; Ruki 9:7-9)

¹⁴Mintumanta ekaa vi vatanaaka Ihurara nai tiva ami nai tiva ami i vauvarora tiro, King Herotiva [Kariri vataqaa raqiki vauva], vivavata Ihura autuara irura.

Vaiinti nahenti hini kuka Ihurara mintima ti, Vi vaiintiva Ionivave. Ioniva namari nimi vau vaiintiva qutu vunaihairo qaiqaa qaqi himpiro ni vaiharora tiro, viva nora kaiqa ho vare vaivo, ti.

¹⁵Hini kuka minti ti vaumanta hini vaiinti nahenti aqao ti, Vi vaiintiva tinavu kaivaqava Elaitaava qaiqaa qovaraiqaa vivo, ti. Minti tumanta vokuka Ihurara tiha, Ihuva haaru enta vau paropetika voqaarama vaivo, ti.

¹⁶Vaiinti nahenti Ihurara minti ti vauvaro Herotiva vi uvara iroso tiharo, Oho, vi vaiintiva namari nimi vau vaiintiva vaivo. Te tiavauraro vaiinti vo, aunta teqa aquko vaiintiva Ioniva, vivama qutu vunaihairo qaiqaa qaqi himpiro ni vaivo. Viva qutu vunaihairo qaiqaa qaqi himpiro ni vaiharora tiro, viva nora kaiqa ho vare vaivo, tiro.

¹⁷⁻¹⁸Tota Herotiva nai qata Piripira naata Heroti-Namarira varatero vauvaro Ioniva anirero airi tataa Herotirara tiharo, Are nena qata naata kia varaataara vaivarama varaarao, tuvaro vira kaara Herotiva nai naata Heroti-Namarirarao tiro, viva vaiinti vonavu nititomanta vika Ionira oru ravaaqavuke rumpa vare vuru karapuhiqama kora.

¹⁹Ionira karapuhiqi vuru kovaro Herotira naata Heroti-Namariva vaiharo Ioniva virara tu uvara kaara toma amiteharo Ionira arukaare tuvaro, vira arukaarira aarava kia ho vaura. ²⁰Ioniva koqe vaiintivano avuqavu ni vaurara tiro, Herotiva virara iriharo vira aatu qeteharo kia vira arukaate tiro. Minti tivakero Herotiva Ioniva ti vau uvara virara quaheharovata, vi uvarara taara aato iriharo vaura.

²¹Mintiaqi vuvaro vo enta Heroti-Namariva Ionira arukaarira aarava ho vaura. Vi uvara okara maantimama vairo:

Herotiva nai vatato entara iriharo vi entaraqaa nora vaiinti kara nimoreva vika naarora. Viva nora vaiintinavuve, nai iqoka vaiintiqaqaa raqiki vaukave, airi airaira vato vaiintikave, viva vika vika naarama kero kara nimura.

²²Viva vika kara nimumanta ne vauvaro Heroti-Namarira vira raavuravano ani vika ihi rava nimitora. Viva ihi re vaumanta Herotivavata viva kara nimu vaiintikavata vi varaatara quahama amite. King Herotiva vi varaatarara quaheharo vira irero tiharo, Nana haikarae ai muntukavano vainara, virara tiva timiraqe te ai amiare, tiro.

²³Minti tivakero viva kauqu aiqiqaa aqukero tiharo, Te quqaama turo. Are nana haikara tiraqe te homa ai amirarave. Hini vata te raqikiaina vatara, are tiraqe te vi vatara rairake homa ai amirarave, tiro.

²⁴Herotiva minti tuvaro vi varaatava viraqihairo vevarero oru nai nora irero tiharo, Te nana haikarae tiariraro ti timianarove? tiro.

Minti tuvaro vira nova tiharo, Are mintima tiane. Namari nimi vai vaiintira Ionira qiata timiane tiane, tiro. ²⁵Vira nova minti tuvaro vira raavuravano kantero orurero King Herotira naariharo tiharo, Namari nimi vai vaiintira Ionira qiata vaaka tanuqira viri timiane, tiro.

²⁶Vi varaatava minti tuvaro King Herotiva voqamakero muntuka qoraiquvarovata, viva vaaka kauqu aiqiqaa aqukeharo tu uvarara iriharo kara nareka anu vaiintikaravata iriharo, Te vi varaatara tiva amuna uvara raqa kaarorave, tivakero ²⁷viva karapuhi vaiintiqaqaa raqiku vaiintira vo vaaka atitero tiharo, Ionira aunta teqakera vira qiata vara vuru timiane, tuvaro viva oru karapuhiqi vaiharo vira aunta teqa aqukero ²⁸vira qiata tanuqi varero vuru vi varaatara amuvaro viva varero vuru nai nora amura.

²⁹Mintumanta Ionira avataqi ni vau vaiintinavuka vi uvara iri vinavuka ani Ionira vaata vare muntu quntama kora.

Ihuva inaara kara airiqamakero 5,000 vaiinti nimura

(Matiu 14:13-21; Ruki 9:10-17; Ioni 6:1-14)

³⁰Ihuva noraiqamako vaiintinavuka aaraini ni orurante Ihuva vaunaini ani ruvaaqumavi vaiha vika nai aaraini niha kaiqa varoravata, vika vaiinti nahenti tiva nimu uvaravata, Ihura tiva amura.

³¹Vika vira tiva amumanta vi entara vaiinti nahenti airitahaa Ihura tavareka vi ani vaumantara ti, Ihuvavata vira vaintinavuvata kia ho kara naraiti vaura. Mintuvaro Ihuva tiharo, Varaiqenavu oru qumina kanta variari nenavu mini vaiha auraara variate, tiro.

³²Ihuva minti tivakero vinavuka ntita varero votuqi vaarirero qumina kanta vireva vurama. ³³Vinavuka mini ke vumanta airi vaiinti nahenti vinavuka tave tiha, Vinavuka vate vi mantarainima vivarave, tivake vika vo vatuka vo vatukaihai kante varuva auvahianta vatavau Ihuva vireva unaini vaaka vika naane orurora.

³⁴Vika naane orurovaro Ihuva vika naantiara orurerero votuqihairo vataini vaavirero vaiinti nahenti airitahaa ruvaaqumavi vauka taveru vikara aqurihama nimitero tiharo, Ike, vaiintivano sipisipiqaa raqiki vaiva kia vaimanta sipisipi hampi vi ani iantemake, maa vaiinti nahentika hampi vi ani variavo, tiro. Minti tivakero mini vaiharo Ihuva uva vakaaka vika tiva nimi vaura.

³⁵Ihuva uva tivaqi vuvaro kuari avu vitini tuvi vumanta Ihura vaintinavu viva vaunaini orure tiha, Kuari avuvano vitini tuvi vivo. Maini qumina kantave. ³⁶Are vaiinti nahenti maaka nititaira oru vo vatuka vo vatuka niha monu nimiha kara varaate. Vika kia kara ruvavare aniakave, ti. ³⁷Vira vaintinavu minti tuvaro Ihuva aqao tiro, Nenavu vika kara nimiate, tiro.

Tumanta vinavuka Ihura ireha tiha, Tenavu nora monu 200 kinaae aqukeha kara varake vika nimirarave? ti.

³⁸Minti tuvaro Ihuva vinavuka irero tiharo, Nanti nanti mparetie ruvavare aniavo? Oru tavaate, tumanta vinavuka oru tavamake viri vira tiva ami tiha, Mpareti vohaa kauquruqaima vaivo. Havuka taaraqantaqaima vaivo, ti.

³⁹Vira vaintinavu minti tuvaro Ihuva vaiinti nahenti tiva nimiro tiharo, Ne ekaa ukau vo kanta vo kanta oquvi variate, tiro. ⁴⁰Minti tumanta vika vo kanta 100 navu oquvi vaumanta vo kanta 50 navu oquvi, mintiaqi vi ekaa vaiinti nahenti oquvi vaura.

⁴¹Oquvi vauvaro Ihuva mpareti kauqurunavuvata, havuka taaraqantavata, varakero naaruvaini taveharo Kotirara koqema iarao tivakero, mpareti nkuikero viti nai vaintinavu nimiro tiharo, Ho ne vare vika vuru nimimanta ekaa naate, tivakero havuka taaraqantavata raira kero ekaa vaiinti nahenti nimumanta ⁴²ekaa vika ho nora.

⁴³Ho nomanta Ihura vaintinavu viraqaahai rutantuto utara nora uta varake, vaiinti nahenti mparetivata havukavata neha kora nuntu vare utaqi ruvaqi vi, 12 utanavu mpiqa kora.

⁴⁴Vi entara 5,000 vaiinti airitahaa vi karara nora.

Ihuva varuva namari mare/turu vaura aiq ruvaqi anura
(*Matiu 14:22-33; Ioni 6:16-21*)

⁴⁵Ihuva kara nimiro viraqaahairo vaakama nai vaintinavu nititero tiharo, Nenavu naane votuqi vaarire varuva namari hini mantaraini taqa vare Besaida vatukaini oru vi vaiqe te vaiinti nahenti nititaari vika nai maaqa nai maaqa vuata, tiro. ⁴⁶Tumanta vinavuka votuqi vaarire vuvaro Ihuva verara aiqinaqaa Kotira aarareva oru vura.

⁴⁷Ihuva Kotira aarareva mini vuvaro entama vumanta votuqi vuka namari tavaara kanta oru vi vauvaro Ihuva nariaraa vataini mini vaura.

⁴⁸Ihuva qaqini mini vaiharo tavovaro uvaivano vinavuka vireka unaihairo aniharo votu vente vaumanta vinavuka votuqi vauka vukaari

utiha namari rairaqi vi vaura. Vinavuka vukaari utiha namari rairaqi vi vauvaro aumaiqakaa aatitaveva uvaro Ihuva vinavuka ntita kareva varuva vaura aiqqaahairo rava varero anura.

⁴⁹⁻⁵⁰Viva aniharo vinavuka ai naatara kaare tumanta vinavuka tavovaro Ihuva varuva vaura aiqqaahairo rava varero ani vaumanta vinavuka voqamake aatu itomanta vika virara vaanave tihama qeteha oi oi ti vaura.

Vinavuka oi oi ti vauvaro Ihuva vaaka vinavukara tiharo, Muntuka paru i vaira variate. Tema anuro. Kia qetaate, tiro.

⁵¹Minti tivakero Ihuva votuqi vaarirero vinavuka hampata vauvaro uvaivano taiqa viro tirema vaumanta vinavuka voqamake ravukuvi kauqu runkinkiri i vaura.

⁵²Ihuva mpareti taaraiqa airiqama kero vaiinti nahenti nimumanta no okarara vira vaintinavu kia virara iriraiti, vika kia Ihura okarara kankomake irura.

Ihuva Kenesareti vataini oru vaiharo nihavuka koqema kora
(*Matiu 14:34-36*)

⁵³Vinavuka oru vi varuva namari hini mantaraini Kenesareti vataini orure vaavire votu rumpate ⁵⁴vi mantaraini vire umanta vi vatanaaka Ihura viraqamake tave, Ho Ihuva anivo, ti. ⁵⁵Minti tivake vika kante oru vutuhai vuruhai aihavu vaiinti nahentika taintanavu vare Ihuva mini vaivo tunaini muntu kora.

⁵⁶Ihuva vi vataraqaa vaiharo vo vatuka vo vatuka niharo inaara vatukave, nora vatukave, naahoqi vau vatukaraqive, Ihuva mini mini ni vaumanta vi vatanaaka vika nái vatukaihai nihavu vaiinti nahentika tainta vare vuru vatukaqaa vate, Ihurara mpo ike tiha, Hoe nihavi varia vaiinti nahentika ai utavaaqa viti autama kevarave? tuvaro Ihuva hove tumanta ekaa vira utavaaqa autama ko vaiinti nahentika koqema vura.

Kotiva tivatai uvava vaiinti uva aatara kero vairave, tura
(*Matiu 15:1-9*)

7 ¹Parasi vaiintinavuvata maara okara ti vau vaiintinavukavata Ihura tavareka Ieruharemihai ani Ihuva vaunaini ruvaaqumavi vaiha ²tavomanta Ihura vainti hininavu vaiha Parasi vaiinti uva maara tu okarara qaqirake, kia kauqu hiqama karaiti, kara ne vaura.

³Vi entara Parasi vaiintinavuvata ekaa Iutaa vatanaakavata nái kaivaqaukavara tivato uva maarara iriha minti mintima keha vika nái kauqu hiqe vaura. Vika kia kauqu mintimake hiqama karaiti, vika kia kara ne vaura. ⁴Vika oru *maaketi*qi nuvake ani vaiha, kia nái kauqu mintimake hiqama karaiti, vika kia kara nora. Vika kaivaqaukavara *kaapu* hiqe okararave, tanu hiqe okararave, vi uvara vi uvara tiva nimura iriqi viha minti vaura.

⁵Vika vi uvara iriqi ni vaukara ti, Parasi vaiintinavuvata, maara okara ti vau vaiintinavukavata, Ihura ireha tiha, Tinavu kaivaqaukavara uva maara tiva torara ai vaintinavu vi uvara qumimaqamake kia iriraiti, qaqi kara ne variavo. Vinavuka nantihae minti variavo? ti.

⁶Minti tuvaro Ihuva vika nái tiva nimiro tiharo, Nenavu unaqaraiqama keha Kotira kaiqa vare variakave. Aisaiaava haaru enta vaiharo niara avuqavuvama kero qara ntuva torave. Aisaiaava Kotira uva qoqaiqama keharo Kotiva mintima tivo tiro:

Maa vatanaaka noqihai ti hutu tuahere variavaro vika muntukavano kia tiriara vaivo.

⁷Vika maara tihama vika nái kaivaqaukavara uvaqai vaiinti nahenti tiva nimihara ti, vika qumina ti hutu tuahere variavo, ti tura. (*Ais 29:13*) Aisaiaava Kotiva tu uvara mintima kero qara ntuva torave. ⁸Kotiva niara minti mintima iate ti uvara, ne vi uvara qumimaqamake qaqi vaiinti tivataa uvaraqaqai iriha ni variarave, tiro.

⁹Minti tivakero Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Ho koqema iavo. Kotiva minti minti iate tu uvara, ne vi uvara qoririma keha ni kaivaqaukavara tivato uvaraqaqai iriha ni variakave. ¹⁰Mosiva Kotiva tivato uvara iriharo viva niara tiharo, *Nena noka qoka koqe okaraqaqai autu nimitaane. Nai noka qokara vaaqu uva ti vaina vaiintira arukaate*, turave.

¹¹Mintima Kotiva tivato uvava vaimanta ne vi uvara kia iriraiti, nenta irike ne tiha, Vaiintivano nai noka qokara tiharo, Te nitanta kahaqiha nimore iaina monura kia nitanta nimiraiti, te vi monurara Kotira amitaaina monurave tirarave. Vaiintivano minti tirera, ne tiha, ¹²vi vaiintiva homa nai noka qoka kia kahaqiraitiro, qaqi varianarove, tiarave.

¹³Ne hampi uva minti tiha ne Kotira uva qumimaqama keha nenta kaivaqaukavara tiva nimu uvara viraqai vaiinti nahenti tiva nimi variarave, tiro.

Nana haikavanoe vaiinti qoraiqama kaivaro Kotiva virara kia koqe vaiintive tianarove? tura
(*Matiu 15:10-20*)

¹⁴Minti tivakero Ihuva vaiinti nahenti ruvaaqumavi vauka qaiqaa naarama kero vikara tiharo, Ne ekaa te tire iaina uvara kankomake irihama variate.

¹⁵Vaiintivano ne vai karava, vi karava kia ho vaiinti avu aato qoraiqamake vairave. Nai avu aatoqihairo qovaraiqaavi vai haikava, vi haikavaqai vi vaiintira qoraiqamake vairave. ¹⁶Ni aato koqe aato vairera, ne vi uvara okara kankomake iriate, tiro.

¹⁷Ihuva minti tivakero vaiinti nahenti ruvaaqumavi vauka mini kero naavuqi oru vaumanta vira vaintinavu viva vaaka uva tuqantaakero karara tu uvara okara vira irovaro ¹⁸Ihuva tiharo, Ike, ne vi uvara kiae

kankomake iriavo? Karavano aaqaihairo vaata avutaqi vi vai haikava kia ho vaiinti avu aato qoraiqama kaanarove.

¹⁹Vi karara naivaro kia vira avu aatoqi viqetaraitiro, vira araraqiqai otu variro ho viraqihairo qaqini tuvitarairave, tiro.

(Ihuva tu uvara vira okara mintimama vairo: Ne ekaa kara homa naivaro Kotiva vira kaara kia niara qora vaiintive tianarove, tura.)

²⁰Ihuva minti tivakero uva vo tiharo, Avu aatoqihairo qovaraqi haikava, vi haikava vi haikava vaiinti avu aato qoraiqama kairave.

²¹Vaiinti avu aatoqihairo vaaqu kaiqa varaarira okarava qovaraqivo. Quvaaraavanovata varaatavanovata hampi nuarira okarava viraqihairoma qovaraqivo. Muara varaarira okarava viraqihairoma qovaraqivo. Vaiinti arukaarira okarava viraqihairoma qovaraqivo. Vora qoraintintirove, vora naatantirove, hampi nuarira okarava viraqihairoma qovaraqivo.

²²Vora airairara muntuka ntiraro varaarira okarava viraqihairoma qovaraqivo. Monuve airairave vateharo qaiqaa qaiqaa voqavata vataare tivakeharo varaarira okarava viraqihairoma qovaraqivo. Una uva tiariravave, nai vaata hampi qohaama keharo ni variariravave, vora airairara tivata timiataarave tiharo vira toma amitaariravave, vaiinti vora autu vataini tuvi vuarire tiro, una uva tiariravave, te nora vaiintima vauro tiariravave, hampi ruhaainararaqai iriqi nuariravave, ²³vi okarava vi okarava vaiinti avu aatoqihairo qovaraqama viro vira avu aato qoraiqama kaivaro vira kaara Kotiva virara qora vaiintive ti vairave, tiro.

Vo vatanaa nahentivano Ihurara kempukaiqamakero irurara tura
(*Matiu 15:21-28*)

²⁴Ihuva minti tivakero vi vatara mini kero oru vo vataini Taiaa vatukavata Saidoni vatukavata vau vataraqaa oru vaura. Viva mini oru vaiharo vi vatanaaka te maini aniainarara irivorave tiro, oru vo naavuqi vauvarovata, nahenti vovano Ihuva anurara vaaka irura.

²⁵Vi nahentira raavura avutaqi vaanavano vauvaro vi nahentiva Ihuva vuraqi orurerero Ihura aiqutaraini hiqiri viro vaura. ²⁶Vi nahentiva kia Iutaa vatanaa nahenti vairaitiro, viva Siria vataini Fonia vatukaqi vatato nahentiva vaura. Viva Ihurara tiharo, Mpo, ti raavuraqihaira vaana atitairaro qaqini aitararire, tiro.

²⁷Nahenti viva minti tuvaro Ihuva nai tiva amiharo uva tuqantaakero tiharo, Aqao, kaiqe te tenta vaintaira naane kara nimiare. Hauri te vaintivano ina karara varake vairi aqu nimitaarorave, tiro. [Ihuva uva tuqantaakero tu uvara okara mintimama vairo: Viva tiharo, Kaiqe te Iutaa vatanaaka naane kahaqiare. Hauri te vo vatanaaka naane kahaqiarorave, tiro.]

²⁸Tuvaro vi nahentiva tiharo, Nora Vaiintio, are quqaama tira iarao. Ho vairinavu tainta ankaraaraq i vaiha vaintivano kara viti aqukaira ho ne variarave, tiro.

²⁹Nahenti viva minti tuvaro Ihuva tiharo, Koqema tiarao. Are minti tiaravera te vaana vira atitauraro qaqini aitaravaro ai raavuravano homa vaivo. Ho nena maaqaini vuane, tiro.

³⁰Ihuva minti tuvaro nahenti viva nai maaqaini anirantero viro orurero tavovaro vira raavuravano taintaqaa ho vaite vauvaro vaanavano vi nahenti vaintiruraqihairo qaqini aitarero vurama.

Ihuva aatovata novata tintavu vaiintira koqema kora

³¹Ihuva vatuka vo Taiaini variro viraqaahairo Saidonini oru variro vihairo virantero Dekapolisi vatukanavu vara mini kero Kariri Varuva namari vainaini tuvurora.

³²Mini tuvurero vaumanta vokuka vaiinti vo vita vare Ihuva vaunaini vuru kora. Vi vaiintira aato tinta vuvaro viva uvavata kia tu vaiintiva vaumanta vika vira vita vare muntu Ihuva vaunaini ke Ihurara mpo tiha, Nena kauqu viraqaa vatairaro ho variarire, ti.

³³Vinavuka minti tuvaro Ihuva vi vaiintira vitero vaiinti nahenti mini kero oru nariaraatanta vaiha Ihuva nai vuqa vi vaiintira aatona vatero viraqaahairo taara vihikero taara vi vaiintira maaqiriqaa vatero ³⁴naaruvaini taveharo ae tiro, nai uvaqihairo tiharo, *Epatave—Qantuaraane*, tiro.

³⁵Minti tuvaro vira aato tinta vuva vaakama ho qantua vuvaro viva ho iriro vauvaro vira maaqirivanovata ho vauvaro vi vaiintiva vutukero uva ti vaura.

³⁶Mintuvaro Ihuva vira navunaakara kempukaiqama kero tiharo, Maa haikara tavaanara kia voravata tiva amiate, tiro.

Ihuva minti tumanta vika Ihuva tu uvara kia iriraiti, vi uvara viti viri ekaa vaiinti nahenti tiva nimiqi vi vaura.

³⁷Vika viti viri vi uvara tiva nimiqi vumanta vi uvara iruka ike tiha kauqu runkinkiri i vaiha tiha, Viva ekaa kaiqa koqema kero vare vaivave. Aato tinta vuaka viva koqema kaimanta ho iri variarave. Kia uva ti variaka viva koqema kaimanta vika ho uva ti variarave, tura.

Ihuva qaiqaavata inaara kara airiqama kero nimura

(*Matiu 15:32-39*)

8 ¹Vi entara vaiinti nahenti airitahaa Ihura tavareka ani ruvaaqumavi vaura. Vika kia karavata ruva vararaiti, ani uki vauvaro Ihuva nai vaintinavu naarama kero tiharo, ²Te vaiinti nahenti uki variakara aaqurihama nimate vauro. Vika taaramo enta ti vataake variqi viha vika nai vare ania karara nama taiqa kaavo. ³Te vika nai maaqaini nititama

kaari vika narara viha aarana *vuakaatama/vuakaatauma* vi hiqintivorave. Vika hini kiaka niaraihaivata aniakave, tiro.

⁴Ihuva minti tumanta vira vaintinavu aqao ti, Maini qumina kantave. Taihaie tenavu kara varake vika nimirarave? ti.

⁵Vika minti tuvaro Ihuva vinavuka irama nimitero tiharo, Nenavu nanti nanti mparetie ntuva taavo? tumanta vinavuka tiha, Mpareti 7 navu ntuva tauro, ti.

⁶Vira vaintinavu minti tuvaro Ihuva vaiinti nahentiara vatakanta oquvuate tivakero mpareti 7 navu varakero Kotirara koqema iarao tivakero vi karara nkuikero nai vaintinavu nimiro ne vaiinti nahenti nimiate tiro. Tumanta vinavuka vaiinti nahenti uki vauka nimura.

⁷Nimuvoro Ihuva inaara havukanavuvata vatora varakero Kotirara koqema ira iarao tivakero tiharo, Ne havukavata rairake nimiate, tiro.

⁸Minti tumanta vinavuka kara vira varake vika nimumanta vaiinti nahenti vika ho nora. Ho neha hini kara qaqi kora vira vaintinavu nuntu vare rutantuto utara 7 navu mpiqa kora. ⁹Vi entara 4,000 vaiinti nahenti airitahaa vi karara ho nora.

¹⁰Ho Ihuva vaiinti nahenti mintima kero kara nimiro vika nititama kero viraqaahairo viva nai vaintiaravata votuqi vaarirero varuva taqa varero Damanuta vataini vura.

Parasi vaiintinavu Ihurara nora kaiqa tinavuvata humiqaane tura
(*Matiu 16:1-4; Ruki 12:54-56*)

¹¹Ihuva Damanuta vataini viro oruromanta Parasi vaiintinavu Ihuva vaunaini oru vi orure Ihura tirorima amitareka vira avateha tavaare tivake tiha, Are nora kaiqa vo tinavu tivuqaa varairaqe tenavu taveha, ariara quqaama Kotiva vira atitairave tiare, ti.

¹²Vinavuka minti tuvaro Ihura muntutavano qoraiquvaro viva ae tiro, Vate varia vaiinti nahentika nantihae tiha, Nora kaiqa vo tinavu humiqairaqe tenavu tave ai okarara quqaave tiare, ti variavo? Te quqaa uva tiari iriate. Vate maa entara vaika vaiqe te kia tenta okara vika numiqehama nora kaiqa vo vararerave, tiro.

¹³Ihuva minti tivakero qaqira vinavuka mini kero votuqi vaarirero anirantero varuva hini mantaraini taqa varero vurama.

Parasi vaiinti kaiqa aatu rauriha variate tura
(*Matiu 16:5-12*)

¹⁴Varuva namariqaa oru vi vaumanta Ihura vaintinavu mpareti tauruke kia ruva vararaiti, mpareti vohaiqaqai votuqi vare anuvaro ¹⁵Ihuva uva vo tuqantaakero vinavukara tiharo, «Kaupititiravano avituma viro mpareti ntera kaivaro noqa virave.» Parasi vaiintinavuvata Herotivavata vika kaupititira voqaarama variavo. Nenavu vika naatu rauriha variate, tiro.

¹⁶Minti tumanta vira vaintinavu Ihuva tuqantaakero vato uvara okarara kia iriraiti, nai tiva ami nai tiva amiha tiha, Nana uvae tivo? Mpareti tauru kaunara vira kaarae minti tivo? ti.

¹⁷Minti ti vauvaro Ihuva vinavuka tu uvara iriro tiharo, Ne nantihae mpareti tauru kaara vira kaara nai tiva ami nai tiva ami i variavo? Kiae ni avu aato kenko timanta iriavo? Ni avu aato tinta vimantae kia ho iriavo? ¹⁸Ne avu vataaka kiae ho tavaavo? Ne aato vataaka kiae ho iriavo? Te kaiqa varaunarara ne taurue kaavo? ¹⁹Te 5,000 vaiinti nahenti mpareti vohaa kauquru nkuike nimitaavauna entaraqaa kia no karara nuntu vareha, ne nanti nanti rutantuto utarae mpiqa korave? tiro.

Ihuva minti tumanta vika tiha, Ho vi entara tenavu uta 12 navu mpiqa kaavaunarave, ti.

²⁰Vinavuka minti tuvaro Ihuva qaiqaa tiharo, Ho te 4,000 vaiinti mpareti 7 navu nimitaavauna entaraqaa, kia no karara nuntu vareha, ne nanti nanti utae mpiqa korave? tiro.

Minti tumanta vinavuka tiha, Ho tenavu uta 7 navu mpiqa kaavaunarave, ti.

²¹Vika minti tuvaro Ihuva tiharo, Nēnavu te vi kaiqara varaunarara iriataara vaimanta kia iriarave. Nenavu mpareti kia vararaiti vohaiqaqai vare aniarara ti, ne quminama nai tiva ami nai tiva ami i variavo, Ni aato kenko tira ti okarara kankomake iriataara vaimanta ne kiae ti okarara kankomake iriavo? tiro.

Ihuva vaiinti vo avu qimpavura rampai amitora

²²Ihuva nai vaintiaravata oru viro Besaida vatukaini orurero mini vaumanta vokuka avu qimpavu vaiintira vita vare Ihuva vaunaini vuru ke Ihurara mpo tiha, Are maa vaiintiraqaa nena kauqu vatairaro vira avu rampai viraro ho tavaarire, ti.

²³Minti tuvaro Ihuva avu qimpavu vaiintira kauqu utu varero vira vita varero vatuka aaqaini vuru kero mini vaiharo vira avuqaa taara vihikero nai kauqu viraqaa vatero vira irero, Are vo haika hoe tavaarao? tiro.

²⁴Ihuva minti tuvaro vi vaiintira avu rampai vireva uvaro viva vutuni vutu tavero tiharo, Te vaiinti tave vauramanta vika vi anihama vika katarivano vi anintemake ni variavo, tiro.

²⁵Minti tuvaro Ihuva qaiqaavata nai kauqu vira avuqaa vatovaro vi vaiintiva aitutuma tave vauvaro vira avuvano koqemakero rampai vuvaro viva ekaa haika anoma kero ho tavora. ²⁶Vi vaiintiva koqemakero ekaa haika ho tavovaro Ihuva vira atitero tiharo, Are kia anirantera vi vatukaraqaa viraitira, nena maaqaini vuane, tiro. Ihuva turama.

Pitaava Ihura okarara tura (Matu 16:13-20; Ruki 9:18-21)

²⁷Viraqaahairo Ihuva nai vaintinavuaravata oru Sisaria Piripai aumanto vau vatukanavuraqi viro. Mini aaraini viharo Ihuva nai vaintinavu irero tiharo, Vaiinti nahenti tiriara ta vaiintirave tihae ti variavo? tiro.

²⁸ Minti tumanta vinavuka tiha, Vokiaka ariara viva Ioniva namari nimi vau vaiintivave ti variamanta, vokiaka ariara viva tinavu kaivaqava Elaitaavave ti variamanta, vokiaka ariara viva tinavu kaivaqava paropeti vaiinti vovano qaiqaa qovarama viro ni vaivo ti variavo, ti.

²⁹ Vinavuka minti tuvaro Ihuva vinavuka irero tiharo, Ho nentanavu vo? Nentanavu tiriara ta vaiintirave tihae ti variavo? tiro. Minti tuvaro Pitaava tiharo, Are *Mesaiaavano*—*Kotiva atitai vaiintivama* variarao, minti tiva kehama ti vaunarave, tiro.

³⁰ Minti tuvaro Ihuva vinavukara kempukaiqamakero tiharo, Kia vokavata vi uvara tiva nimiate, tiro.

Ihuva naantiara nai qutu vuainarara tiva nimura

(Matiu 16:21-28; Ruki 9:22-27)

³¹ Minti tivakero Ihuva uva hoqarama tero viva naantiara nai qutu vuainarara vinavuka tiva nimiro tiharo, Te Vatani Vatatai Vaintika vaiha airi aihua vuaina haikara vararerave. Nora vaiintivanovata, Kotira kaiqa vara amite varia vaiintika vika noranavuvata, maara okara ti varia vaiintikavata, vika tiriara qumina vaiintive tiha ti qoririma timitevarave. Vika mintihama ti harukaiqe te qutuvi taaramo enta varima qaiqaa qaqi himpirerave, tiro.

³² Ihuva vi uvara vutukero qoqaa vinavuka tiva nimuvaro Pitaava vira vita vuru auvahini kero virara aqao tiro, Kia minti tiane, tuvaro ³³ Ihuva tuqantaa viro nai vaintinavu tavero Pitaara atiharo tiharo, Sataanio, niaraini vuane. Are kia Kotiva iritaintema keravauve iri variarao. Are qumina vaiintivano irintema kerama iri variarao, tiro.

³⁴ Ihuva minti tivakero vaiinti nahenti uki vaikavata nai vaintinavuvata naarama kero vika tiva nimiro tiharo, Ti tivataqiro aniarira vaiintiva, viva nai muntuka vaina haikara qaqira kero, nai aruke hirite katarira vara aqu varero ti naantiaraini aniarire.

³⁵ Nai vatani qaqi variainararaqai noraiqaakero iriqiro vi variarirava, vi vaiintiva ekaarama qutu vuanarove. Vaiintivano tiriara iriqiro viharo ti kaiqa varareva ti uva iriqiro viharo vuru qutu vuarirava, vi vaiintiva ekaa entama qaqi variqiro vuanarove.

³⁶ Vaiintivano vatani variqiro viharo ekaa airaira ruvaaquma kero viraqaahairo qutu viraro vira airairavano nantiakeroe vira ho kahaqianarove?

³⁷ Vaiintivano qutu viro nana koqaae amiharo qaiqaa qaqi variqiro vuanarove?

³⁸ Maa entara vatani varia vaiinti nahentika qora kaiqa varehama Kotira qaqira kaavo. Vaiinti vovano ti kaarave ti uva kaarave kaurira haika ti timirera, te Vatani Vatatai Vaintika naantiara te tuvuvaina entaraqaa naivata kaurira haika vara amirarave. Vi entara ti Qora

mpeqa okaravano tiqaahairo ataa i vairaqa te takuqi vai *enselika* vataake tuviverave. Vi entara te vi vaiintira nai qoririma amitararave, tiro. Ihuva turama.

9 ¹Ihuva minti tivakero tiharo, Te quqaa tiari iriate. Vaiinti hininavu maini himpите variaka, vinavuka kia qumina qutu vivarave. Vinavuka Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiainara tavama kema, qutu vivarave, tiro.

Ihura vaata aahuva vaata kuqu vura
(*Matiu 17:1-13; Ruki 9:28-36*)

²Thuva minti tuvaro 6 enta aitarovaro Ihuva Pitaaravata, Iemiravata, Ioniravata, vinavukaqai ntita varero aiqinaqaa nariaraanavu vaireka vurama. Mini orure vauvaro vinavuka nivuqaa Ihura vaatavano vo vaata koqe vaata kuqu vuvaro ³vira utavaaqavanovata takuqiharo voqamakero hantaiqiharo vaura. Vaiinti vovano kia ho hiqama kairaro mintima kero takuqu vuanarove.

⁴Vira vaata mintima kuqu vuvaro vaumanta vira vainti taaramonavu vaiha tavomanta Elaitaaka Mosika vinavuka kaivaqaukatanta qovaramavi vaiha Ihura vataake uva ti vaura.

⁵Vitanta Ihura vataake uva ti vauvaro Pitaava Ihurara tiharo, Maara ti variara vaiintio, koqemama tenavu ai vataake maini ururaukama vauro. Are hove tirera, tenavu haraara naavu taaramonavu ariara vo, Mosirara vo, Elaitaarara vomake, kaqa nimitaare, tiro. ⁶Vinavuka voqamake naatu ite vauvarora tiro, Pitaava nana uvae tirare tiharo vi uvaraqa tura.

⁷Minti tuvaro tonavuvano qovarama viro hihipaama viro vinavuka mantaqa komanta avutaqi vauvaro uvavano tonavuiqihairo tiharo, Maara ti Maaqu, ti hantuqa hari vai vaintivama vaivo. Nenavu vira uvaqai iriate, tiro. ⁸Minti tumanta vira vaintinavu vaaka tuqantaa taqantaa iha tavovaro kia vaiinti vovanovata Ihura tataaqa vauvaro Ihuva nariaraaqai vaura.

⁹Mintumanta vinavuka aiqinaqaahai tuvi vauvaro Ihuva vinavukara kempukaiqaa kero tiharo, Nenavu vaaka tavaara vi haikara kia vokavata tiva nimiate. Ne qaqirake vaiqe te Vataini Vatatai Vaintika naantiara te qutu vuainaraqihai qaiqaa qaqi himpi variari ho vi entaraqaahai virara nenavu vaiinti nahenti tiva nimiqi vuate, tiro.

¹⁰Ihuva minti tumanta vinavuka Ihuva tuntemake, kia vokavata vi uvara tiva nimiraiti, vika náiqai nai tiva ami nai tiva amiha tiha, Ihuva nai qaiqaa qaqi himpuainarara ti uvara nana uvae tivo? ti.

¹¹Minti tivake vinavuka Ihura ireha tiha, Maara okara ti varia vaiintika mintima tinavu tiva timiha tiarave. Elaitaava tinavu kaivaqava viva naanema qovaraiqianarove, ti variarave. Vika nantihae minti ti variarave? ti.

¹² Vinavuka minti tuvaro Ihuva vinavuka nái tiva nimiro tiharo, Ho vika quqaama ti variarave. Elaitaava naane ekaa haika avuquvuqama kero qaiqaaroqarama kareva tuvuarirava vaivo. *(Mal 4:5)*

Ti Vataini Vatatai Vaintikara vo? Nana uvae tiriara vukuqi qara ntuva tova vairave? Tiriara viva airi aiha vina haikara varaqi ro viramanta viraqaahai vika vira qoririma kehama qumina vaiintive tivarave tiro, vukuqi mintimake qara ntuva torave. ¹³ Ho te niara tiha, Elaitaava vaaka avuni ani vaurarama turo. Viva ani vaumanta vo vaiintinavu hampi okara autuataa umanta vi okarara vira autu amitorave. Kotira vukuqi qara ruva tontemake, vika vira mintima amitorave, tiro.

Ihuva vaintiqihairo vaana atitama kovaro aitarero vura
(Matiu 17:14-21; Ruki 9:37-43)

¹⁴ Ihuva minti tivakero vinavuka hampata tuvura. Vinavuka Ihuva vainti hininavu konaini tuvu tavomanta vaiinti nahenti airitahaa ruvaaquumavi vaumanta maara okara ti vau vaiintinavuka mini vaiha Ihura vaintinavu hampata tirori vaura.

¹⁵ Vinavuka tuvumomanta mini ruvaaquumavi vauka vaakama Ihura tave voqamake ravukuvi kante oru vira uva mantovaro ¹⁶ Ihuva nai vainti hininavu irero tiharo, Nenavu nana kaarae vika hampata tirori variavo? tiro.

¹⁷ Minti tuvaro vaiinti nahenti ruvaaquumavi vuraqihairo vaiinti vovano vira tiva amiro tiharo, Maara ti variara vaiintio, vaanavano ti maaqu avutaqi vaivaro viva kia ho uva timantara ti, te are iananaini vira vite anuro. ¹⁸ Vaanavano ti maaqu ravaaqavu keharo vira vataini aqukaivaro hiqirivaro vira noqihairo taaraparaqai raivaro viva nai aarai tenti ane vaivaro vira vaatavano raqikivi vaivo. Te ai vaintinavuara vaana atitaivaro aitare vuarire turamanta vika vira atitaavarovata, kia ho aitarero virave, tiro.

¹⁹ Vi vaiintiva minti tuvaro Ihuva vi uvava irero tiharo, Ne maa entara varia vaiinti nahentika Kotirara qumimaqa ihama kia virara iriavo. Ike, ne ti popohama timite variamanta te nanti nanti entae ni hampata variqi virerave? Te nanti nanti entae ni kahaqirerave? Ho vi vaintira vita vare te iainaini aniate, ²⁰ tumanta vi vaintira vite anuvaro vaana viva Ihura tavamakero vi vaintira voqamakero raqikivi raqikivi uvaro viva vatakanta hiqiri viro tuqantaa taqantaa i vauvaro taaraparavano vira noqihairo re vaura.

²¹ Minti vauvaro Ihuva vira qora irero tiharo, Tairentae maa vira hoqarama kero mintivo? tiro. Minti tuvaro vira qova tiharo, Ti vainti vira naatirukaahairo mintiaqi ro virave. ²² Vaanavano vira arukarare tiro, vira vara ihaqira aqukero, namariqira aqukero i vairave. Are tinavu ho kahaqirava vairera, tinavuara mpo ike tiva timiteharama tinavu kahaqiane, tiro.

²³Minti tuvaro Ihuva aqao tiro, Are tihara, Tinavu ho kahaqirava vairerave tianarave. Are kiae iriarao? Kotirara kempukaiqaakero irirava ekaa kaiqa ho varaanarove, tiro.

²⁴Tuvaro vainti vira qova vaakama tiharo, Ho te Kotirara iriqi vi vaurava kiama ho vaivo. Arevata ti kahaqiraqe te Kotirara kempukaiqama keha iriqi vuare, tiro.

²⁵Minti tuvaro Ihuva tavomanta vaiinti nahenti ruvaaqumavi vauka hihai hihai aumanto anuvaro Ihuva vaana vira atiro tiharo, Are kia uva tiara vaanavave. Are aato tintavi vaanavave. Are vi vaintiraqihaira aitarera vuane. Kia qaiqaavata vi vaintiraqi viqetera variane, tiro.

²⁶Minti tuvaro vaana viva oi oi tiharo voqamakero vi vaintira raqikikero raqiki aqukero iharo aitarero vuvaro vainti viva aavata qutu vura voqaara vaumanta vaiinti nahenti tihama, Viva qutuma vivo, ti.

²⁷Tuvaro Ihuva vira kauqu utu varero vira vara vaaviarama kovaro vi vaintiva ho himpiro vaura.

²⁸Vi vaintiva ho himpiro vauvaro Ihuva viraqaahairo naavuqi oru vauvaro vira vaintinavu oru vira evaara ireha tiha, Tenavu vi vaanara atitaurarovata, nantivaroe tinavu no kia irivo? ti.

²⁹Vinavuka minti tuvaro Ihuva vikara tiharo, Mintina vaanara kia ne ho qaqi atitaivaro vuanarove. Ne Kotira aarehama atitaivaro ho aitarero vuanarove, tiro. Ihuva turama.

Ihuva qaiqaavata nai qutuaina uvara nai vaintinavu tiva nimura

(Matiu 17:22-23; Ruki 9:43-45)

³⁰⁻³¹Viraqaahairo Ihuva nai vaintiaravata oru vi vatarava mini kero Karirini oru vi. Mini viharoma vakaaka vutukero nai vaintinavu tiva nimoreva iharora tiro, viva vovanovata tenavu vuaina okarara iriantorave tiro, evaara vura. Ihuva nai vaintinavu tiva nimiro tiharo, Vovano ti Vatani Vatatai Vaintika qoqaiqama kaira ti ravaaqavu vare vaiinti kauquqi vuru kaimanta ti harukaiqe te qutuvi taaramo enta varikema qaiqaa qaqi himpirarave, tiro.

³²Ihuva minti tumanta vira vaintinavu kia vi uvara okara kankomake iriraiti, viva tura aatu qeteha vika kia vi uvara okarara iramake irura.

Tavave tinavuqihairo nora vaiintiqama viro varianarove? tura

(Matiu 18:1-5; Ruki 9:46-48)

³³Vinavuka oru vi Kapenaumini orurovaro Ihuva naavu voqi oru vaiharo nai vaintinavu irero tiharo, Nenavu aarana aniha nana uva tivaqi anihae tirori variavo? tiro.

³⁴Viva minti tumanta vinavuka kia uva tiraiti, evaara vaura. Vinavuka aarana aniha mintima ti, Tavave tinavuqihairo avuniqamaviro varianarove? ti. Minti turara ti, vika kauriha kia Ihura vi uvara tiva amura.

³⁵ Vinavuka kia uva tuvaro Ihuva oquviro nai vainti 12 navu naarama kero tiva nimiho tiharo, Kaiqe te avuni nora vaiintiqama vuaina okarara ni tiva nimiare. Vi vaiintiva vainti nahenti naantiaraini vaiharo vika paanaa haika vareharo variaina vaiintivama varianarove, tiro.

³⁶ Ihuva minti tivakero viva vainti naatiru vita varero vinavuka nivuqaa vara himpimatero viraqaahairo vi vaintirura ravukutero tiharo, ³⁷ Vainti vovano tiriarao tiro, maa vaintirura voqaara vaiharo voravata quahama amiteharo viva tivata quahama timitaanarove. Viva mintiharoma Kotiva ti tititairavata quahama amitaanarove, tiro. Ihuva turama.

Vo vaiintivano Ihura autu reharo kaiqa varora

(Ruki 9:49-50)

³⁸ Ihuva vi uvara tuvaro Ioniva tiharo, Maara ti variara vaiintio, tenavu tavauraro vaiinti vovano ai autu reharo vaana atite vairave. Vi vaiintiva kia tinavu hampata ai avataqi ni vai vaiintiva vaimantara ti, vira qioqama tauro, tiro.

³⁹ Minti tuvaro Ihuva aqao tiro, Kia vi vaiintira qioqama kaataarave. Vovano ti hutu reharo nora kaiqa vareharo viva viraqaahairo kiama vaaka tiriara qora uva tianarove. ⁴⁰ Vaiintivano kia tinavu kaiqa vara qoraiqama timitaarirava vairera, vi vaiintiva tinavu kahaqama timitaariravama varianarove, tiro.

⁴¹ Te tiari iriate. Ne namariara naataa ivaro vovano niara vika Ihura vaintive tiharo namari ni nimirera, Kotiva kia vi vaiintira tauru karaitiro, naantiara vira noqaa koqemakero amianarove, tiro.

Qora aara vora umiqevorave tura

(Matiu 18:6-9; Ruki 17:1-2)

⁴² Ihuva minti tivakero vainti naatiru vaaka ravukutorara tiharo, Maa vaintirura voqaara ti uva irirava vairaro vaiinti vovano anirero qora aara vira umiqairera, vira kaara vi vaiintira uvavano nai nora uvama varianarove. Koqemama kia vi vaintirura qora aara umiqai entaraqaa vi vaiintira auntaqi nora ori kantarumake nora varuva namariqi aqukaataarave, tiro.

⁴³ Vi uvara irihara ai kauqu hinivano qora kaiqa vare vairera, vira teqa aqukaane. Koqemama vohaa kauquqai vairava naaruvaini vira qaqi variqira vinarave. Are qora kaiqa vareharama taara kauqu vairava vairaro kia qimpaina iharaqai ai aqukaantorave.

⁴⁴ [Vi vataraqi iviruqavano qutu vuaka vaata qaqi namaqi vi vaivaro ihavanovata kia qimpa viraitiro, qaqima itaqi vi vairave.]

⁴⁵ Ai aiqum hinivano qora kaiqa vare vairera, vira teqa aqukaane. Koqemama vohaa aiqumqai vairava naaruvaini oru vira qaqi variqira vinarave. Are taara aiqum vairava vairaro ai nora iha ite vainaraqai aqukaantorave.

⁴⁶ [Vi vataraqi iviruqavano qutu vuaka vaata qaqi namaqi vi vaivaro ihavanovata kia qimpa viraitiro, qaqima itaqiro vi vairave.]

⁴⁷ Ai hini avuvano qora kaiqa varairera, ho nena avu hini vaurukaane. Koqemama are vohaa avuqai vairava Kotiva raqikina vatukaraqai oru vira qaqi variqira vinarave. Ai avu taaraqanta vairava qora kaiqa vare vairaro naantiara ai nora iha itainaraqai aqukaantorave.

⁴⁸ Vi vataraqi iviruqavano qutu vuaka vaata qaqi namaqi vi vaivaro ihavanovata kia qimpa viraitiro, qaqima itaqiro vi vairave. *(Ais 66:24)*

⁴⁹ Hore karaqaa aataintema kero, naantiara ihavano ekaa vaiinti nahenti ita kaanarove.

⁵⁰ Hore koqe haikave. Horevano qoraiqama viro kia hiakaa irera, kia ho vira qaiqaa autu kairaro hiakaa inanarove. Ho ne hore koqera voqara vaiha, muntuka parumakeha nariara nariara koqema nimitaqi vuete, tura.

Nahenti qaqirake okarara Ihuva vika tiva nimura
(Matiu 19:1-12; Ruki 16:18)

10 ¹ Ho Ihuva vi vatara mini kero Iutia vataini oru viro Iotani Namari taqa varero Iotani Namari hini mantaraini vura. Mini oru vaumanta qaiqaa vaiinti nahenti airitahaa viva vaunaini uki vauvaro ho Ihuva tota tuntema kero, qaiqaa vakaaka vika tiva nimura.

² Ihuva mini vaumanta Parasi vaiintinavu viva vaunaini orure Ihurara hampi uva tiarire ti, vira irama amite tiha, Hoe vaiintivano nai naata qaqira kaanarove? ti.

³ Tuvaro Ihuva vika nái irama nimitero tiharo, Haaru ninavu kaivaqava Mosiva nana uva okarae tiva taatautorave? tiro.

⁴ Ihuva minti tumanta vinavuka tiha, Ho Mosiva uva okara mintima tiva taatautorave: Vaiintivano nai naata qaqira kareva iharo qara ntuva kero nai naata amiro tiharo, Ho ai qaqira kauro, tiharoma atitaanarove turave. Mosiva mintima vi okarara tiva taatautorave, ti.

⁵ Vinavuka minti tuvaro Ihuva tiharo, Mosiva vaiharo tavomanta ni kaivaqaukavara kia vaaka Kotira uva irireka auti vaikama vaurave. Vika mintiake vauvarora tiro, ho Mosiva vi uvara tiva taatautorave.

⁶⁻⁷ Tota hoqarero kia mintima vaurave. Tota Kotiva naaruvavata vatavata autu kero vatero tiharo, Te vaiintivata nahentivata vohaa autuke vataunarara tiro, vaiintivano nai noka qoka kero, nai naatantiro avitumavi variqi vihatanta, vitanta vohaa vaatama vaivarave, turave.

⁸ Vitanta kiama vo vaata vo vaata vairaiti, vitanta vohaa vaataqaima vairave. ⁹ Ho Kotiva vivama vaativata naatavata avitumakero vohaa tampama kairara tiro, hauri vovano vitanta raira kaantorave, tiro.

¹⁰ Ihuva minti tivakero naavuqi oru vaumanta vira vaintinavu Ihura vi uvara okarara irovaro ¹¹ Ihuva vinavuka tiva nimiro tiharo, Vaiinti

vovano nai naata qaqira kero vo nahenti varairava, vi vaiintiva mintiharoma nai naata qoraiqama amitero qaraaka nahentintiro niharoma naata vaati varaa okarara raqama kaanarove.

¹²Vira voqaara nahentivano nai qorainti qaqira kero qaraaka qorainti varairava, vi nahentivavata qaraaka qoraintintiro niharoma muarama vikantiro nuanarove, tiro.

Ihuva vainti haikaqaa nai kauqu vateharo koqema nimitora
(*Matiu 19:13-15; Ruki 18:15-17*)

¹³Ihuva vaumanta vaiinti nahenti vika nái vainti ntita vare Ihuva nai kauqu vikaqaa vataarire ti, Ihuva vaunaini vuru karare tumanta Ihura vaintinavu vika tave vika qioqiha niti vaura.

¹⁴Mintuvaro Ihuva taveru vinavuka nái nitiro tiharo, Aqao, vainti haika qaqi kaimanta te iainanaini aniate. Kia vika aara kuvai nimitaate. Vaiinti nahenti maa vaintika voqaantemake Kotirara irika, vikama Kotiva raqikiaina vatukaraqi vaivarave. ¹⁵Te quqaa uva tiari iriate. Vaiintivano kia vainti naati voqaantema kero, Kotira uva iriraitiro vairava, vi vaiintiva kia Kotiva raqikina vatukaraqi ho vuanarove, tiro.

¹⁶Minti tivakero vainti haika vika ravuku kero nai kauqu vikaqaa vateharo vika koqema nimitora.

Airi airaira vate vau vaiintirara tura
(*Matiu 19:16-30; Ruki 18:18-30*)

¹⁷Ihuva aaraini vireva uvaro vaiinti vovano kantero oru Ihura irero tiharo, Are maara ti variara vaiintiva koqevave. Te nana koqe kaiqae Kotira vara amitaqi vihae te naantiara ekaa enta koqemake qaqi variqi virarave? tiro.

¹⁸Minti tuvaro Ihuva vira nai tiva amiro tiharo, Are nantiharae tiriara vaiinti koqevave tiarao? Kotiva vivaqaima koqeva vairave. ¹⁹Are Kotiva tiva taatauto uvara irianarave. Vira uva mintimama vaivo:

Kia vora arukaane.

Kia vora naatantira muara nuane.

Kia muara autuane.

Kia una uva tiane.

Kia unaqaraiqama kehara vora airaira varaane.

Nena noka qoka koqe okaraqai autu nimitaane, turave.

(Katu Varora 20:12-16)

Kotiva tiva taatauto uvava mintimama vaivo, tiro.

²⁰Ihuva minti tuvaro vi vaiintiva tiharo, Maara ti variara vaiintio, te vainti naatika vaiha ekaa vi uvara iriqi vivima vate maa vauro, tiro.

²¹Minti tuvaro Ihura muntukavano vi vaiintirara vauvaro vira vateharo tiva amiro tiharo, Are vohaa kaiqaqai varaataarave. Oru nena vatena

haikara nuntu kera nimihara koqaa varerama vuru kia airaira vataa vaiinti nahentika rairakera nimiroma naaruvaini ai koqaa variarire. Mintima kera viraqaahaira ti tivataqira aniane, tiro.

²²Ihuva minti tuvaro vi vaiintiva vi uvara iriro ua viri aratero vaura. Viva airi airaira vatovara tiro, kia Ihura uva iriraitiro, qaqira kero vira muntukavano qoraiquvaro vurama.

²³Vi vaiintiva vuvaro Ihuva nai vaintinavu viti viri aitutuma tavero tiharo, Airi airaira vate vaiintika Kotiva raqikina vatukaraqi vukaari utihama vivarave, tiro.

²⁴Minti tumanta vira vaintinavu vi uvara iri tiha, Ike, Ihuva nana uvae tivo? tuvaro Ihuva qaiqaavata vi uvara tiharo, Ti vaintinavuvauvo, vaiinti nahenti vukaari utihama Kotiva raqikina vatukaraqi vivarave.

²⁵*Kamerivano* uqa noqi ho ruqiararirava vairavauve, airi airaira vataaina vaiintiva vivavata Kotiva raqikiaina vatukaraqi ho vuanarove, tiro.

²⁶Ihuva minti tumanta vira vaintinavu vira uvara airi aato iriha tiha, Ike, „airi airaira vateka kia Kotiva raqikinaraqi ho vivera,„ Kotiva nai ta vaiintikae ntitaanarove? ti.

²⁷Vira vaintinavu minti tuvaro Ihuva vinavuka aitutuma tavero tiharo, Vataini variaka vika nai kempukaqaa kiama ho vivarave. Kotiva kahaqira vika ho vivarave. Kotiva ekaa kaiqa vare vaivama vaivo, tiro.

²⁸Minti tuvaro Pitaava tiharo, Ho tavaane. Tenavu ai avataqi virera iha, ekaa haika mini ke qaqima anuro, tiro.

²⁹Pitaava minti tuvaro Ihuva vinavukara tiharo, Te quqaa tiari iriate. Kia te ne kaiqa vare vaira tauru kararave. Vaiinti vovano nai naavu maaqae, nai qata vakaarae, nai aura nakaarae, nai noka qokae, nai vaintairae, nai naaho maatae, mini kero tiriarao tiro, ti kaiqarao tiro virava ³⁰viva vira noqaa koqaa vareharo kia vohaa tataaqai varaananarove.

Viva maa entara vi koqaara vareharo airi tataavata varaananarove. Vi vaiintiva vi haikara vi haikara mini kero virava airi naavuve, airi qata vakaave, airi aura nakaave, airi nokavarave, airi vaintintive, airi vatave, vi haikara vi haikara airi haikama varaananarove. Vi vaiintiva vairamanta vira kaara hini vaiinti vira qoraiqama amitaqi vivaro varianarove. Ho vi vaiintiva naantiara ekaa enta qaqi variqiro vuanarove.

³¹Vate vaiinti nahenti airitahaa avuni variaka naantiara vika tuvitare ekaanainima vaivarave. Vate ekaanaini variaka naantiara vika uritare avunima vaivarave, tiro.

Ihuva taaramo tataa nai qutu vuainarara tura
(*Matiu 20:17-19; Ruki 18:31-34*)

³²Vinavuka Ieruharemini vireka aaraini vi vauvaro Ihuva naane nariaraa avuni vi vaura. Ihuva avuni vi vaumanta vira vaintinavu virara airi aato

iriqui vi vaumanta vonavu Ihura avataqi vi vau vaiinti nahentikavata vika qeteha ani vaura.

Aaraini vinavuka mintima vi vauvaro viraqaahairo Ihuva nai vainti 12 navuqai ntita vo kanta vuru kero, naantiara náiqaa qovara iaina okarara vinavuka qaiqaa tiva nimiro tiharo, ³³Nenavu iriate. Tenavu Ieruharemini oru variari vo vaiintinavu ti Vataini Vatatai Vaintika ravaaqavu vare vuru kaimanta Kotira kaiqa vara amite varia vaiintika vika noranavuvata, maara okara ti varia vaiintikavata, vika tiriara vira arukaane tivake ti tivita vare vuru Romeni vatanaaka kauquqi tuta kaimanta vika ti haru kevarave.

³⁴Vi vatanaaka ti naarahama timite, tiqaa taara vihite, *reti* naaquinaqohai ti kaavu humiqake vate, ti harukaiqe te qutu virarave. Te qutuvi taaramo enta varikema, qaiqaa qaqi himpirerave, tiro. Ihuva nai vaintinavu minti tivakero tiva nimura.

Iemika Ionika náitanta noraiqama virara Ihura irora
(*Matiu 20:20-28*)

³⁵Sebedira maaqutanta Iemika Ionika Ihuva vaunaini orure Ihurara ireha tiha, Maara ti variara vaiintio, are vo haika tetanta tunara mintima kera timitaanerama anuro, ti. ³⁶Tuvaro Ihuva vitantara tiharo, Te nitanta nantie irarave? tiro.

³⁷Tumanta vitanta tiha, Naantiara are mpeqaiqihara vaiinti nahentiqaa raqikihara nora vaiinti taintaqaa oquvi vaihara are titanta noraiqama kairaro titantaqihairo vovano ai kauqu tanaraini vairaro vovano ai kauqu kaanaaqaini variarire, ti.

³⁸Minti tuvaro Ihuva aqao tiro, Netanta kia kankomake iriraiti, vi uvarara ti iravao. Te aiha vuaina namarira *kaapuqihai* naainara, hoe netanta nevarave? Te aiha vina namarira varare iainara, netantavata hoe varevarave? tiro.

³⁹Minti tumanta vitanta tiha, Tetanta homa mintirarave, tuvaro Ihuva vitanta tiva nimiro tiharo, Quqaama te namari naainara netantavata nevarave. Quqaama te namari varaainara netantavata varevarave.

⁴⁰Naantiara ti kauqu tanarainivata ti kauqu kaanaaqainivata oquvi vaiintitantara kia ti kaiqa vaivo. Ti Qova vaiinti taaraqanta qeramatai vaiintitanta, vitantama mini oquvi vaivarave, tiro.

⁴¹Minti tumanta Ihura vainti hini 10 navu vi uvara iri vira kaara Iemika Ionika nitura.

⁴²Vinavuka vitanta niti vauvaro Ihuva vinavukavata vitantavata naarama kero ho eqaate tiro, Vo vatanaaka raqikiqi vi varia okarara ne iriarave. Vika avuhainaaka uritare vaiha vi kaiqara maa kaiqara vara timitaate ti variarave. Vika nora vaiintinavu tiha, Te nora vaiintivano vaunarara ti, ne ti uvaqai iriqui vuete, ti variarave.

⁴³Nenavu kia vika aanaraate. Niqihairo vovano noraiqireva irera, viva ni paanaa kaiqa vara nimateharoma noraiqama vuarire. ⁴⁴Niqihairo vovano uritarero avuni vaireva irera, viva qaqi paanaa vaiintivano vaiharo ni kaiqa vara nimitaarire.

⁴⁵Te Vataini Vatatai Vaintikama vauro. Tevata kia vaiinti nahentiara ti paanaa kaiqa vara timitaate ti tuvuraukavauve. Te vaiinti nahenti kaiqa vara nimitaqi vi, airi vaiinti nahentiara iriha qutu virerave tivake tuvuraukave, tiro. Ihuva turama.

Ihuva Batimiasira avu rampaikora

(*Matiu 20:29-34; Ruki 18:35-43*)

⁴⁶Ihuva nai vaintiaravata oru viro Ierikoni orurero vi vatukara vara maini kareva auti vaumanta vaiinti nahenti airitahaa vira avataqi vi vauvaro avu qimpavu vaiintiva Batimiasiva, Timiasira maaquvano airaira naariharo timiate ti vau vaiintiva aara auvahini oquvi vaura.

⁴⁷Viva mini vaiharo irumanta vokuka tiha, Ihuva Nasaretihaaava aitare vi vaivo, tuvaro Batimiasiva iriro viraqaahairo viva noraiqaakero Ihura aareharo tiharo, Ihuo, Devitira Maaquo, are tiriara mpo ike tiva timitaane, tiro.

⁴⁸Viva minti ti vaumanta airi vaiinti nahenti vira atiha tiha, Evaara variane, tuvaro viva kia vika tu uvara iriraitiro, qaiqaavata noraiqaakero naveraitiharo, Devitira Maaquo, tiriara mpo ike tiva timitaane, tiro.

⁴⁹Minti tivaqi vi vauvaro Ihuva ani viraqaa himpitero tiharo, Vira aaraivaro aniarire, tumanta vika avu qimpavura aarehama tiha, Ho quahehara variane. Himpuane. Viva aima aaraivo, ti.

⁵⁰Minti tuvaro vaiinti viva nai vaaqauta aqutora ravaqaakero qaqini mini kero himpiro Ihuva himpите vaunaini vuvaro ⁵¹Ihuva vira irero tiharo, Te ai nantire urarae aniarao? tiro. Minti tuvaro avu qimpavu vaiintiva tiharo, Maara ti variara vaiintio, ti tivu rampai kaanerama te anuro, tiro.

⁵²Minti tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Ho vuane. Are tiriara viva ti ho kahaqianarove tiararoma ai avu koqema vivo, tiro. Minti tuvaro vira avuvano vaaka rampai vuvaro viva ho tavolo. Vira avuvano ho vauvaro viva Ihura avataqiro viva vu aararaqaa vurama.

Vaiinti nahenti Ihura quahama amite vauvaro viva Ieruharemiqi vura

(*Matiu 21:1-11; Ruki 19:28-40; Ioni 12:12-19*)

11 ¹Ihuva nai vaintiaravata oru vuvaro Ieruharemi aumanto vaumanta vinavuka Betapasini Orivi Aiqina auvoqi vau vatukaraqi orurovaro Ihuva nai vainti votanta nititero ²tiharo, Netanta viti vatukaraqi vuate. Netanta orure tavaivaro vi vatukaraqi *donki* qaraaka kantaruma teva varianarove. Vi *donkiraqaa* kia vaiintivanovata vira

tauvaqaaqaa oquvi vaiha ni variarave. Netanta oru *donki* vira ranta kema, kuvantu kema maini vare vuru timiate. ³Vovano nitantara nana haikae vare variavo tirera, netanta mintimama tiva amiate, Titanta Noravano *donki* maarara timanta anuro. Maa *donkiva* inaaraiqa vira vataakero variraroma, qaiqaa varakairaro orurantero anianarove, tiate, tiro.

⁴Ihuva minti tumanta vitanta vi vatukaraqaa orure tavovaro *donkivano* aaraqaa qentiana kantaruma tovaro vaumanta vitanta vira kuvanti vaumanta ⁵vaiinti vonavu mini himpите vauka tiha, Netanta nantirekae vira kuvanti variavo? ⁶tumanta vitanta Ihuva vaaka tu uvara vinavuka tiva nimumanta ho vira vare vuate ti.

⁷Minti tumanta vitanta qaraaka *donki* vare vuru Ihura amura. Vuru ami vira vaintinavu nái utavaaqa *donki* tauvaqaaqaa vuqi amitovaro Ihuva viraqaata vaarirero oquviro aaraqaa vura.

⁸Aaraqaa oru vi vaumanta vaiinti nahenti Ihurara quaheha nái utavaaqa aaraqaa vuqi amitomanta vaiinti nahenti hininavu naahoqihai katari mare teqa vare vuru aaraqaa vuqi amitora.

⁹Mintiaqi vi, Ihura avuni vi vau vaiinti nahentikavata, vira naantiara ani vau vaiinti nahentikavata, naverai tiha,

Kaiqenavu vira autu tuaheraare. Noravano nai autuqaa ani vai vaiintira koqema amite vaivo. (Ihi 118:26)

¹⁰Tinavu kaivaqava Devitiva mpeqaiqama kero raqikuntema kero, vivavata raqikiqi vuainarara tiro, Kotiva vira koqema amite vaivo. Variqavano nai virini vaira, vira autu tuahera kaate, ti.

¹¹Vika minti tivaqi vuvaro Ihuva oru viro Ieruharemini orurora. Orurero Kotira Naavu nora naavuqi oriqetero viraqi vau haikara tavamakero, vevarero enta ireva uvaro Ihuva nai vainti 12 navu hampata ururantero Betanini otu vaura.

Fiki katarivano kia tava irorara tura

(Matu 21:18-19)

¹²Vira qararaa vinavuka Betanihai oturante uri vauvaro Ihura karara antuqa aruvaro ¹³viva tavovaro vutuni *fiki*, vira tava ne katariva vauvaro vira mare airi vaura. Vira tava vairera hiqike naare tivakero, tavovaro kia vira tava iraaína entava vauvarora tiro, marevanoqai vaura.

¹⁴Marevanoqai vauvaro Ihuva *fiki* katariara tiharo, Ho naantiara kia vovanovata ai tava ho hiqi naanarove, tiro. Minti tumanta vira vaintinavuvata vi uvara irura.

Ihuva Kotira Naavu nora naavuqi vura

(Matu 21:12-17; Ruki 19:45-48; Ioni 2:13-22)

¹⁵Ihuva nai vaintiaravata oru viro Ieruharemini orurero Ihuva qaiqaa Kotira Naavuqi oriqetero tavomanta koqaa auti vau vaiintika viraqi

vaiha koqaa kaiqa vare vaura. Mintuvaro viva vika rauntu veva vahaqaqini kero, monu *senisiqi* vau vaiintika taintanavu vara venta aqukero, uviri nimiha monu vare vau vaiintika taintanavuvata vara venta aqukero.

¹⁶Mintima kero viva tiharo, Maini kiama aara vaivo. Kia airaira vareha maini vitare aitare iate, tiro.

¹⁷Minti tivakero viva uva vo vika tiva nimiro tiharo, Kotira vukuqi mintima qara ntuvato uvava vaivo:

Ekaa vatanaaka vika ti naavuara Kotira aare varia naavurave tivarave, turave. (Ais 56:7)

Oho, ne variavarora tiro, maa naavuva muara vaiinti kukeqavi varia naavura voqaarama vaivo, tiro.

¹⁸Ihuva minti tumanta Kotira Naavuqi vaiha Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, maara okara ti vau vaiintikavata, vika Ihura uva iri, vi uvara kaara Ihura aruke aarara rantareka auti vaura. Vika tavomanta qaqi vaiinti nahenti Ihuva tu uvarara quaheha kauqu runkinkiri i vaumanta vika virara iriha Ihura aatu qeteha vaura.

¹⁹Ihuva Ieruharemini variqiro vuvaro enta ire uvaro viva nai vaintiaravata Ieruharemi mini kero vurama.

Fiki katarari tamunta vura

(Matiu 21:20-22)

²⁰Vira qararaa toqaqi oturante urihama vira vaintinavu tavovaro *fiki* katarivano vira kaaravata tuqavata aaharaiqama vuva vauvaro ²¹Pitaava Ihuva vi katarirara tivato uvara iritero Ihurara tiharo, Ike, maara ti variara vaiintio, tavaane. *Fiki* katarivano are atiarava tamunta vivo, tiro.

²²Minti tuvaro Ihuva vinavuka tiva nimiro tiharo, Te tiari iriate. Nenavu Kotirara kempukaiqama kehama iriqi nuate. ²³Nenavu mintiaqi viha maa aiqinarara tiha, Tuvitarera varuvaqi aquvuane, tivarave. Ne minti tihama kia taara aato iriraiti, quqaama mintianarove, tivera, Kotiva ninavu kahaqiraro aiqinavano tuvitarero varuvaqi aqu vuanarove.

²⁴Virara irihama te niara mintima tinerave. Nenavu vo haika varareka Kotira aareha tiha, Kotiva quqaama vi haikara ti timianarove, tihama nenavu nana nana haika vararekave ti haikara ho varevarave.

²⁵Nenavu himpite vaiha Kotira aare vaivaro vo vaiintivano ninavu qoraiqama nimitaaina uvava qaqi vairera, ne vi vaiintira uva naane nunka amitema Kotira aaraate. Nenavu mintivaro ninavu Qova naaruvaini vaiva nenavu qora kaiqa vare uvaravata homa ni nunka nimitaanarove. ²⁶[Nenavu kia vo vaiinti uva nunka nimitaivera, ninavu Qova naaruvaini vaiva kiama ni uvavata ho nunka nimitaanarove], tiro.

Tavave ai noraiqama kaivarave? tura

(Matiu 21:23-27; Ruki 20:1-8)

²⁷Ihuva minti tivakero nai vaintinavuaravata oturantero Ieruharemini uru vaura. Ihuva qaiqaa Kotira Naavuqi oriqetero viraqi ni vaumanta Kotira Naavuqi vaiha Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, maara okara ti vau vaiintikavata, Iutaa vatanaa nora vaiintinavuvata, vika Ihuva vaunaini orure ²⁸Ihura atiha vira ireha tiha, Are ta vaiintiva vaiharae maa kaiqara vare variarao? Tavave ai noraiqama kaivarae are maa kaiqara vare variarao? ti.

²⁹Vika minti tuvaro Ihuva vika nái tiva nimiro tiharo, Kaiqe te naane ni irama nimitaari ne te tiaina uvara ho tiva timivera, te tenta noraiqamavi vaiha maa kaiqara varaainaravata ni tiva nimiare. ³⁰Tavave Ionira noraiqama kovaroe viva vaiinti nahenti namari nimurave? Kotivae, qaqi vaiintivanoe, vira noraiqama kovaroe minturave? Ne virara ti tiva timiqe te iriare, tiro.

³¹Ihuva minti tumanta vika nai ire nai ire iha tiha, Tenavu nana uvae vira tiva amirarave? Tenavu tiha, Kotiva Ionira noraiqama korave, tiarera, Ihuva tinavuara, Ne nantihae Ionira uvara kia quqaave tiavo? tianarove. ³²Qaiqaa vate tenavu tiha, Vaiintivanoqai Ionira noraiqama korave, tiarera, vi uvavavata kia ho varianarove, tura. Qaqi vaiinti nahenti Ionirara Kotira uva qoqaiqamako vaiintivave turara ti, vika qaqi vaiinti nahenti naatu qeteha kia minti tura.

³³Vika nariara nariara minti tivake viraqaahai Ihurara tiha, Nai tavave Ionira noraiqama korave? Kia tenavu virara kankomake irunarave, ti.

Vika minti tuvaro Ihuva vikara tiharo, Ne minti tiavera, te tinta noraiqama kaimanta maa kaiqara vare vaunarara kia nintavata tiva nimirave, tiro. Ihuva turama.

Uaini ututoraqi kia koqemake raqiku vaiintikara tura

(Matiu 21:33-46; Ruki 20:9-19)

12 ¹Ihuva minti tivakero vo uva tuqantaakero vika tiva nimiro tiharo, Vaiinti vovano *uaini* ututero, vira auvahi-anta hohaa ututuma aratero, vata quvikero *uaini* tava tatiainara aututero, maimaraara naavu haraara kaqakero vatorave.

Mintima kero niara vataini vireva iharo vokuka tiva nimiro tiharo, Ne ti *uaini* naahoqaa raqiki timite vaiqe te niaraini vuare, tivakero viva niaraini vo vataini vurave.

²Mini oru vauvaro *uaini* hiqum entava anirovaro viva nai kaiqa vaiinti vo atitero tiharo, Are ti naahoqaa raqiki timite variaka vuru tiramanta vika *uaini* tintavata hiqi timitaate, tuvaro mini vumanta ³vira naahoqaa raqiki amite vau vaiintika vira kaiqa vaiinti vira ravaaqavuke kaavu umiqake vate, kia *uaini* viravata hiqi amitaraiti, qaqi atitovaro anirantero vurave.

⁴Qaqi anirantero vuvaro naaho vira qova nai kaiqa vaiinti vo atitovaro vumanta vira naahoqaa raqiki amite vauka vi vaiintiravata qiata ntuvake kaurira haika vira amurave. ⁵Mintuvaro naaho qova nai kaiqa vaiinti vo atitovaro vumanta vira arukorave. Ho mintiaqi vi, hini nai kaiqa vaiinti nititoka kaavu numiqake vate, hini kuka arukorarama turo.

⁶Ho mintiaqi vi, vira kaiqa vaiintinavu taiqa kovaro vaiinti vohaiqaqai vaurave. Vi vaiintira vira qova nai maaquara antuqa ari vau vaiintiva vauvaro vira qova viravata naantiara ekaanaini atitero tiharo, Vika ti maaqu tavamake virara tinta maaquve tihama vira koqema amitevarave, turave.

⁷Minti tivakero vira atitovaro mini vumanta vira naahoqaa raqiki amite vau vaiintika vira tave, nai tiva ami nai tiva amiha tiha, Vira qova qutu viraro maa vaiintiva nai qora vatavata, airairavata, varaariravama vaivo. Aniqa vira arukaari raro vira naahovano tinavuniqama vuarire, turave.

⁸Vika minti tivake vira ravaaqavuke aruke vira vaata naahoihai aaqaini vaati aqukorave, tiro.

⁹Ihuva minti tivakero vika irama nimitero tiharo, Minturara tiro, naaho qova nai maaqu arukora kaara nantie ianarove? Naaho qova anirero nai naahoqaa raqiki varia vaiintika aru taiqakero, vo vaiintinavuara ti naahoqaa raqiki timitaatemala tianarove, tiro.

¹⁰Ihuva minti tivakero viva vikara tiharo, Ne kiae Kotira vukuqi maa uvara kaara ntuva keha iriarave? Vi uvava mintima tiro:

Ori naavu kaqeha vo ori, kia koqe orive tivake qaqira kaa oriva, vi oriva naaquraiqama vivo.

¹¹Noravano vi orira noraiqama kairara ti, tenavu vira kaiqa tave tiha, Voqaraa kaiqave, turo, turave. *(Ihi 118:22-23)*

Kotira vukuqi mintima qara ntuva torave. Ne kiae vi uvara kaara ntuvake iriarave? tiro.

¹²Ihuva minti tumanta Iutaa nora vaiintinavu aato kenko tumanta iri vuvaro Ihuva *uaini* naahoqaa raqiki nimito vaiintikara tiharo uva tuqantaakero vikara tumanta vira ravaaqavu vare vuru ko amirerave tura. Minti tivakehavata, vaiinti nahenti viraqi ruvaaqumavi vauka tinavu titivorave tivake, vika naatu qeteha Ihura mini ke vurama.

Takisi aqirara Ihura irama amitora
(Matiu 22:15-22; Ruki 20:20-26)

¹³Iutaa vaiinti vonavuvano varike viraqaahai vika Parasi vaiinti vonavuvata, Herotira navunaaka vonavuvata, nititeha tiha, Ne Ihura irama amitaivaro viva hampi uva tiraqe tenavu viraqaa uva vataare, tura.

¹⁴Minti tumanta vi vaiintinavuka Ihuva vaunaini orure uqerara uva tiha, Maara ti variara vaiintio, tenavu tavaurara are koqe uvaqai ti variaravave. Are kia vaiinti aatu qetaraitira, nora vaiintiaravata, qumina vaiintiaravata,

vohaa qarama keraqai ti variaravave. Are vaiintivano Kotira avataqi vi aarara avuqavu tinavu tiva timi variaravave. Ho maa uvara okara tinavu tiva timiraqe iriare. Tenavu Kotira uva iriha hoe tenavu Romeni vatanaaka vika avuhainaa vaiinti Sisaara *takisi* amirarave? «Romeni vatanaaka kia Kotira uvavata iriakave.» Vira avuhainaa vaiintie *takisi* amirarave, kiae amirarave? ti.

¹⁵Vika minti tuvaro Ihuva tavomanta vika noqihai uqerara uva tihavata, vika avu aatoqihai Ihura qoraiqama amitareka auti vauvaro Ihuva tiharo, Nantihae nenavu tiriara hampi uva tiarire ti, minti tiavo? Ho monu vo varakaiqe te tavaare, tiro.

¹⁶Ihuva minti tumanta vika monu vohauru vira vara amuvaro viva vika irama nimitero tiharo, Monu viraqaa tara virie vaivo? Tara autue vaivo? tiro.

Minti tumanta vika tiha, Sisaarave, tuvaro ¹⁷Ihuva vikara tiharo, Virara irihama ne Sisaava ina haikara nai amiate. Kotiva ina haikara nai amiate, tiro. Ihuva minti tumanta vika vira uva iri tiha, Ike, viva tinavu uva aatara kero koqe uvaqai tivo, tivake kauqu runkinkiri i vaura.

Satusi vaiintinavu Ihura irama amitora

(Matiu 22:23-33; Ruki 20:27-40)

¹⁸Satusi vaiintinavu Ihuva vaunaini orurora. Satusi vaiintinavu nai maara uvara irihama tiha, Vaiintivano qutu viro ho viva ekaara qutu viro kia qaiqaa ho himpuanarove, ti vaura. Minti ti vau vaiintika orure

¹⁹Ihura irama amite tiha, Maara ti variara vaiintio, tinavu kaivaqava Mosiva maara uva tiva timiharo mintima qara ntuva torave: Vaiintivano kia vainti vataraitiro, qutu viraro vira qatavano vira vakaavae vira naata varatero vainti kuvuarama amitaanarove, turave.

²⁰Tenavu tiarira are iriane. Haaru qata vakauka 7 navu vaurave. Vinavuka avuhainaava nahenti varatero kia vainti vataraitiro qutu vuvarora tiro, ²¹vira qatavano naantiaraihainaava vira naata varatero vivavata kia vainti vataraitiro, qaqi variqiro viro vuru qutu vurave. Viva qutu vuvaro vitanta tavaaraihainaava vi nahentira varatero kia vaintivata vataraitiro, qutu vurave.

²²Ho mintiaqi vivi, ekaa vinavuka vi nahentira varate kia vainti vataraiti, ekaa vinavuka qaqi qutu vurave. Vika qutu vuvaro nahenti vivavata variro vuru qutu vurave. ²³Ho naantiara vaiinti nahenti qaiqaa qaqi himpi vai entaraqaa vi nahentiva tara naatae varianarove? Viva qaqi vau entara qorainti 7 navu varatorave, ti.

²⁴Satusi vaiintinavu minti tuvaro Ihuva vika nai tiva nimiro tiharo, Ne Kotira uva qara ntuva tora kia kankomake tavaakave. Ne Kotira kempukara kia iriakave. Kia iri tavaakara ti, ne hampi uva tiavo.

²⁵Naantiara vaiinti nahenti qutu viraqihai qaiqaa qaqi himpi variqi vi entara kiama naata vaati vare okarava varianarove. Vika naaruvaini vai *enselika* voqaantema kema vaivarave, tiro.

²⁶ Ihuva minti tivakero viva tiharo, Vaiinti nahenti qutu vika qaiqaa qaqi himpi okarara te ni irama nimitarerave. Ne kiae Kotira vukuqi Mosiva maa uvara qara ntuva tora kaara ntuvake iriavo? Kotiva mintima turave:

Te Kotika ai kaivaqauka Variqavano vauro. Te ai kaivaqaukavara Eparahaamiraqaave, Aisaakiraqaave, Iekopiraqaave, raqiki vauraukave, turave.

²⁷ Ho iriate, Variqa Kotiva kia qutuvi taiqavi varia haikaraqaa raqiki vaiva vairavauve. Kotiva qutuvi qaiqaa himpi qaqi variqi vi varia haikaraqaa raqiki vaivama vaivo. Ne nenta avu aatoqihai vaiinti nahenti qutuvi qaiqaa qaqi himpi okarara hampi irikehama viraqaahai hampi uva ti variarave, tiro.

Nana uvae Kotiva avuni vatai uvava vaivo? tura
(*Matiu 22:34-40*)

²⁸ Ihuva Satusi vaiintinavu hampata uva ti vauvaro maara okara ti vau vaiintiva orurero vaiharo iruvaro Ihuva Satusi vaiintinavu uva aatara kero koqe uvaqai ti vauvaro vi vaiintivavata Ihura irama amitero tiharo, Kotiva tiva taatauto uvara qihairo nana uvavanoe avuni vai uvava vaivo? tiro.

²⁹ Minti tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Maa uvavama avuni vai uvavama vaivo. Mintima qara ntuva torave:

Isareri vatanaaka ne iriate.

Tinavu Variqa Noravano Kotiva vohaiqavanoqaima vaivo.

³⁰ Are nena Variqa Nora Kotirara ekaa nena muntukaqihairave, ekaa nena mara quraqihairave, ekaa nena avu aatoqihairave, ekaa nena mpeqaqohairave, antuqa arirara variane, turave. (*Lo 6:5*)

³¹ Vi uvava vaivaro vi uvara naantiaraini okara uva vo vaivo. Mintima tivo:

Ninara antuqa arinantema kera, nena navunaa vaiintiaravata antuqa arirara variane, turave. (*Wkp 19:18*)

Ho taara uva vi uvatanta avuni vai uvatantama vaivo. Kia vo uvavano vi uvatanta aatara kairave, tiro.

³² Ihuva minti tuvaro maara okara ti vau vaiintiva Ihurara tiharo, Maara ti variara vaiintio, are koqema kera avuqavu uvama tiarao. Are quqaama tihara, Variqa Kotiva vohaiqavanoqai vaivaro kia vo variqavanovata vaivo, tiarao.

³³ Quqaama are tihara, Vaiintivano muntukaqihairove, mara quraqihairove, avu aatoqihairove, mpeqaqohairove, Kotirara voqamakero antuqa ari vairaroma varianarove. Vaiintivano nariara antuqa arinantemakero, nai navunaa vaiintiaravata antuqa ariraro varianarove, tiarao. Vi uvatanta tiarava avuni vai uvatantama vaiharo,

vi uvava Kotira kaiqa vara amiteha quara aantau aruke iha quara amite varia uvara aatarakero vairave, tiro.

³⁴Minti tuvaro Ihuva tavovaro vi vaiintiva koqema kero tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Kotiva raqikiarirava ai aumantoma vaivo, tiro.

Ihuva minti tumanta vo vaiintinavu Ihurara viva tinavu uva aatara kaantorave ti, kia vira qaiqaavata uva irama amitaraiti, qaqirake tirema vaura.

Ihuva Mesaiaa okarara vika irama nimitora

(Matiu 22:41-46; Ruki 20:41-44)

³⁵Ihuva Kotira Naavuqi vaiharo vaiinti nahenti uva tiva nimiqiro viro tiharo, Maara okara ti varia vaiintika tihama, *Mesaiaavano* Kotiva atitaarira vaiintiva Devitira ankuqihairo qovaraiqianarove, tiarave. Vika nantiakee vi uvara ho tivarave? ³⁶Haaru enta Kotira Maraqravano kahaquvaro Devitiva nai minti turave:

Noravano ti Nora Vaiintiara tiharo, Are uritarera ti kauqu tanaraini oquvi vairaqe te ai navutaaka aru naatara nimitaari vikaqaa nena aiqu ntava taane, turave. *(Ihi 110:1)*

Devitiva minti turave.

³⁷Devitiva *Mesaiaavano* qovaraiqiainarara tiharo, Viva ti Nora Vaiintive, turave. Devitiva minti turara tiro, nantiakeroe *Mesaiaavano* Devitira nainti ho varianarove? tiro. Ihuva minti ti vaumanta qaqi vaiinti nahenti airitahaa ruvaaqumavi vauka vira uva iriha vika quaheha vaura.

Maara okara ti vau vaiintikara tura

(Matiu 23:1-36; Ruki 11:37-54; 20:45-47)

³⁸Ihuva uva tiva nimiqi viro tiharo, Vo vaiintinavu maara okara ti varia vaiintikara, ne vikara raurihama variate. Vaiinti nahentiara vika tinavu taveha uva manteha quahama timitaate ti, vika vukai tavuna koqe tavuna rumpa vare vaiinti nahenti nivuqaa *maaketi*qi vi ani variarave. ³⁹Vika maara naavuqi oriqete qora tainta qaqirake, oru koqe taintaqaacaqai oquvi variarave. Vika ovata naaraqaa vaiha vaiinti nahenti vikara nora vaiintive tiate ti, vaiinti taruka oquvi variaqaa vikavata oru oquvi variarave.

⁴⁰Vika tentoqa varia nahentika naavu airaira muara vareha tiha, Vovano tinavu vaaqu kaiqa taveharo tinavuara qora vaiintive tiantorave ti, vika vaiinti nahenti nivuqaa Kotira vukaiqamake aare variarave. Oho, vira kaara vikaqaa uva uritareroma varianarove, tiro.

Vehi nahentivano inaara monuqai Kotira amitora

(Ruki 21:1-4)

⁴¹Ieruharemini Kotira Naavu vaunaini taqu vo vaumanta viraqira vaiinti nahenti Kotira kaiqara iriha monu aqi vaura.

Ho Ihuva uva tivakero oru vi taqura tataaqa oquvi vaiharo tavomanta vaiinti nahenti nái monu vi taquraqi aqi vauvaro Ihuva vika tave vaura. Viva oquvi vaiharo tavomanta airi airaira vatoka airi monu viraqi vaavi aqukeha vi vaura. ⁴²Aquke vauvaro vehi nahenti tentoqavanovata anirero monu uapaara taarauruqai vaati aqu kora.

⁴³Monu uapaara taarauruqai viraqi vaati aqukovo Ihuva nai vaintinavu naarama kero tiva nimiro tiharo, Tavaate. Vehi nahenti tentoqa nahentivano aqukai monuva ekaa airaira vataaka aqukaa monuravata aatara kaivo. ⁴⁴Airi airaira vate variaka vika nái monu hini monuqai taquqi aqukaavo. Vi nahentiva vehi nahentivano vaiharovata, viva nai vatai monura ekaa vi monura taquqi aqu kaivaro kia viva nai kara varaarira monuva hinivanovata vaivo, tiro. Ihuva turama.

Kotira Naavu rukavu raakavuma kerara tura

(Matiu 24:1-2; Ruki 21:5-6)

13 ¹Ihuva Kotira Naavuhairo vevarovaro vira vainti vovano tiharo, Ike, maara ti variara vaiintio, tavaane. Maa naavura koqe naavuve. Vo ori vo ori nora oriqohai varake kaqataa naavuva koqe naavuma vaivo, tiro.

²Viva minti tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Vate are nora naavu vo naavu vo naavu tave variarao. Oho, [naantiara navutaaka ani] ekaa maa naavura rampaike naavu kaqato orira, vo ori vo ori vara aqu kaivaro kia ori voqavanovata nai tauvaqaqaa nai tauvaqaqaa varianarove, tiro.

Ihuva naantiara airi maara haikavano qovarama vuanarove tura

(Matiu 24:3-14; Ruki 21:7-19)

³Ihuva minti tivakero oru Orivi Aiqinaqaa oquvi vaura. Orivi Aiqina hini mantaraini vauvaro vuturaqaa Kotira Naavu hini mantaraini vaura. Mintima vaumanta Pitaavavata, Iemivavata, Ionivavata, Entaruvavata, vinavuka Ihuva vaunaini orure evaara vira ireha tiha, ⁴Are vaaka Kotira Naavua tianara tairentae mintianarove? Nana nana haikae qovaraiqiraqe tenavu vi haikaraqaa ampeqamake taveha vi entava aniraarirava aumantoma vaivo tirarave? Are tinavu tiva timiraqe iriare, ti.

⁵Vika minti tuvaro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Vovano vi uvava ni una uva tiva nimiantorave ti, ne virara raurihama variate. ⁶Naantiara airi vaiinti anire ti hutu reha tiha, Kotiva ti tititaimanta anuraukave. Te maa vikave, timanta airi vaiinti nahenti vika una uvava quqaa uvave tivarave.

⁷Ne vaivaro iqoka raqi uvava qovaraiqiramanta kia getaate. Iqokara ti uvava aaranahairo aniramanta kia getaate. Iqoka raqi haikava naane minti minti i vaira, hauri ne virara iriha vi entava aniraivo tivorave. Vi haikava naanema qovaraiqianarove.

⁸Vo vatanaava vo vatanaara vataakero raquanarove. Avuhainaa vaiinti vovano nai kena avuhainaa vaiinti hampata raquanarove. Vo vataini vo vataini vaturavano utuanarove. Vo vataini vo vataini karara voqamake narara i entava varianarove. Vi haikava vi haikava qovarama viramanta hauri ne tiha, Ekaara enta aniraivo, tivorave. Nahentivano vainti vatareva tota hoqarero aihavinantemake, ne maara variaina entava qaqi hoqarama taivo, tiate.

⁹Vi entara ne aitutumaqi viha raurihama variate. Vokika vika ni ravaaqavu vare vuru *nái kansoru* naavuqi vuruke niqaa uva vatevarave. Ne maara ti vai naavuraqi vaimanta vika ni kaavu numiqake vatevarave. Ne ti kaiqa vare vaimanta vira kaara vika ni ravaaqavu vare vuru nora vaiinti avuqaave, avuhainaa vaiinti avuqaave, vuru kaimanta ne ti uva ho tiva qovarama kevarave.

¹⁰Ne ti uva koqe uva ekaa vo vatanaa vo vatanaaka tiva nimiqi vimanta vika ekaa iriate. ¹¹Naantiara vika ni ravaaqavu vare vuru *ko* tireka ivaro, kiama ni aiqau kauqu ntiramanta tiha, Nana nana uvae tirarave, tiate. Vi entara kia nenta aatoqihai irike tiraiti vaivaro, Kotira Maraqravano ni kahaqiharo ne vi uvara tiate tira, ne vi uvaraqaqi tiate.

¹²Naantiara vokika vika *nái* qatae *nái* vakaarae qovarama kaimanta arukevarave. Vika qoka nai vainti qovarama kaimanta arukevarave. Vika vaintinavu *nái* noka qoka navutaiqihama vika arukaate timanta vika arukevarave.

¹³Vi entara ekaa vaiinti nahenti niara Ihura vaintive tihama vira kaara vika ni iri qoraiqama nimatevarave. Vi entara kia popoharaitiro, kempukaikaakero ti aaraqaa variqi viharo vuru taiqa kaaina vaiintira, virama ekaara entaqa Kotiva vitaanarove.

Voqamakero qoraiqiaina haikava naantiara qovaraiqiainarara tura
(*Matiu 24:15-28; Ruki 21:20-24*)

¹⁴Naantiara ne tavaivaro vaaqu haikavano vehi autu kaarira haikava qovarama viro vaiintivano qioqama tainaini viva miniqaima himpitero varianarove. (Maa uvara kaara riraro aato kenko tirara iriane.) Naantiara vi entara vi haikava qovarama viramanta vaiinti nahenti Iutia vataini vaika vika himpi aiqau autute veraini aiqina vainainima vuete.

¹⁵Vi entara naavu qentiana vairava hauri nai naavuqi vaaka oriqetero vo haika varaantorave. Viva vi haikara vi haikara qaqirakero kantama vuarire. ¹⁶Vovano naahoqi kaiqa vare vairava hauri nai vaaqauta varareva anirantero vuantorave, viva qaqima kantama vuarire.

¹⁷Vi entara nahentinavu vainti taiqaa vikave, vainti naama nimi vai nahentikave, oho, vi entara vika qoraiqama vivarave.

¹⁸Kia koqe kuari itaaina entava variantorave ti, ne Kotira aaraivaro vi entaraqaa koqe kuari itaaina entava vaira ne ho kante vuete.

¹⁹Oho, naantiara vi entava qora entavanove, maara ntaaina entavave, uritarero vairamanta vaiinti nahenti voqamake qoraiqama vivarave. Hoqarero Kotiva maa vatara aututo entaraqaaahairo kia vo maaravano vira voqara qovarama vurave. Naantiaravata vi maarava kia qaiqaavata qovaraiqianarove. ²⁰Vi entava vukai enta vairamantavauve, ekaa vaiinti nahenti taiqa vivaro kia vovanovata ho qaqi varianarove. Ho Noravano Kotiva nai kaama tai vaiinti nahentikara iriharoma vi entara iquqama kaanarove.

²¹Vi entara vokika niara *Mesai*aavano mini mainima vaivo tivera, kia ne vika uvara quqaave tiate. ²²Vi entara vo vaiinti vo vaiintivano qovaramavi unahaa tiha, Te *Mesai*aavanove, tiraro vo vaiintivano, Te Kotira uva qoqaiqamake vaura vaiintikave, tivaqi vi vaiivarave. Airi una vaiinti mintimake qovaramavi una kaiqa varaqi viha Kotiva nai kaama tai vaiinti nahentikara vikavata tinavu avataqi vuate ti, nora kaiqa aahuva kaiqa vo kaiqa vo kaiqa vara qovaramake vaiivarave.

²³Vika mintiaqi vimanta vi entara ne raurihama variate. Ne vi vaiintika uvara quqaa uvave tivorave ti, te vate maa uvara naantiara qovarama vuaina okarara ni tiva nimi vauro, tiro.

Ihuva nai orurantero tuvuaranara tura

(Matiu 24:29-31; Ruki 21:25-28)

²⁴Ihuva minti tivakero tiharo,

Naantiara nora maara raaina entava taiqa viraro vi entaraqaaahairo kuari avuvano konkiraiqama viraro toravanovata kia itairaro

²⁵vaahoquravanovata, opu makauvanovata, hiqiri hiqiri vairaro naaruvaini vaira haikava vaiharo hampiqama kero qaki qakianarove.

(Ais 13:10, 34:4)

²⁶Vi entara te Vataini Vatatai Vaintika naaruvaihai tonavuqaa tuvi variari ekaa maa vataraqaa vaika ti tavevarave. Ti mpeqa okaravano voqamakero takuqi vairaqa te kempukavano tuviverave.

²⁷Te tuvuvaihai tenta *enseli* vika nititaari vika otu vataini vaiha Kotiva nai kaama tai vaiinti nahentika hihai hihai ruvaaqumake ekaa ntitevarave, tiro.

Ihuva fiki katariara uva tuqantaakero tura

(Matiu 24:32-35; Ruki 21:29-33)

²⁸Ihuva minti tivakero tiharo, Ne *fiki* katariqaahai avu aato varaate. Vi katarira mare aqu ntuva vivaro, viraqaahairo qaiqaa qaraaka ankuri ntareva auti vaimanta ne viraqaa ampeqamake taveha tiha, Nora kuarivano itaaina entava aumantoma vaivo, ti variarave.

²⁹Vira voqaantemake, naantiara qovarama vuaina haikarara tunara ne viraqaa ampeqamake tave tiriara tiha, Viva tuvuvaina entava aumantoma

vaivo, tivarave. ³⁰Te quqaama turo. Maa entara vaika kia taiqa vivaro ekaa vi haikarara te turava vivauma varianarove.

³¹Naaruvavanovata vatavanovata taiqa viraro ti uvavanoqaima kia taiqa viraitiro, qaqima variqiro vuanarove, tiro.

Kia vovanovata te tuvuaina entarara kankoma kero iritairave tura
(*Matiu 24:36-44*)

³²Ihuva minti tivakero tiharo, Te tuvuaina entava nana entaqaae, nana kuari avuqaae, varianarove? Kia vaiinti vovanovata virara irirave. Kia naaruvaini varia *enselika* virara iriarave. Te Vataini Vatatai Vaintika vaiha tentavata kia virara irunarave. Kotiva ti Qova, viva naiqaima vi entarara iritairave.

³³Vi entava qovaraqiaina okarara ne kia irihara ti, ne taveha rauriha qeramate variate.

³⁴Vi entava aniraainarara te nana uvaqaa tuqantaake ni tiva nimirarave? Ho maa uvara voqaarama vaivo. Nora vaiintivano niara aara vireva iharo nai kaiqa vaiintinavuara tiharo, Te vuari ne vi kaiqara vi kaiqara vare vaiqe te orurante aniare, tivakero viva vo kaiqa vo kaiqa vika nimiro vo vaiintiara tiharo, Are qentiana vaiharama maimaraara raqikihara variane, tivakero ho vurave.

³⁵„Ihuva minti tivakero nai vaintinavu tiva nimiro tiharo,„ Vi uvara irihama nevata taveha rauriha variate. Tairentae vika nora vaiintivano niara aara vinanaihairo orurantero anianarove? Enta ire inainie? Enta tavaarae? Kokoraaravano uva tinaraqaae? Aatita vinaraqaae anianarove?

³⁶Viva vaaka orurantero anirero tavaira hauri ne vaite vaivorave.

³⁷Virara irihama te ninavuaravata ni ekaukaravata mintima turo: Ne koqemake taveha variate turo, tiro.

Nora vaiintinavu Ihura aruke uvarara qaiqaa tura
(*Matiu 26:1-5; Ruki 22:1-2; Ioni 11:45-53*)

14 ¹Vo ihi vo ihi vi vatanaaka Vehakuma Nimito Kararavata, Kia Noqavu Mparetiravata, iriha vi entaraqaa vi karara nora. Vi entara vi karara neva taara enta qaqi vaumanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, maara okara ti vau vaiintikavata, vika ruvaaqumavi vaiha Ihura ravaaqavu vare vuru aruke uvara nai tiva ami nai tiva amiha ²vika mintima ti, Tenavu Vehakuma Nimito Karara naaina entaraqaa vaiinti nahenti „nivuqaa, Ihura ravaaqavu kaari vira kaara vika raqivorave, tura.

Nahenti vovano vahavera Ihura qiataqaa aqu amitora
(*Matiu 26:6-13; Ioni 12:1-8*)

³Vi entara Ihuva Betanini Saimonira naavuqi oru vaura. Saimoniva tota vauvaro vaata ne vau numuarava vira arura. Ihuva vi vaiintira naavuqi

oru kara ne vauvaro nahenti vovano uriqetero Ihura koqema amitareva *naadi* vahavera koqe untavura, nora monu aquko vahaverara ori taquqi varero, taqu auntana rukavu kero vahavera Ihura qiataqaa vuru qihiakero aqu amitero.

⁴Vira qiataqaa qihiakero aqu amitomanta hini kuka vi naavuraqi vauka arara itomanta nai tiva ami nai tiva amiha tiha, Aqao, nantivaroe vi vahaverara qumina aqu amitaivo? ⁵Vi vahaverara nimiharo 300 *silvaa* monu varakero vehi vaiinti nahenti nimiataarave, ti. Vika minti tivake nahenti vira ati vaura.

⁶Vika vira ati vauvaro Ihuva vikara tiharo, Qaqi kaivaro vi nahentiva variarire. Ne vi nahentira nantihae ati variavo? Viva mintiharoma ti koqema timite vaivo. ⁷Vehi vaiinti nahenti kia airaira vateka vo enta vo enta ni hampata variqi vivarave. Ne vo enta vika kahaqiataa ira homa kahaqivarave. Teqaima kia ni hampata airi enta variqi virarave. ⁸Vi nahentiva nai ho varaaina kaiqara iriharo viva vi kaiqara varaivo. Te qaqi vauna entaraqaa viva naane vahavera aqu timiteharo ti tivaata quntama tera qerama timite vaivo.

⁹Te quqaa tiari ne iriate. Naantiara ti uva vakaaka ekaa vo vatanaa vo vatanaaka tiva nimiqi viha maa nahentirara irihama viva vate ti mintima timitaina uvararavata tiva nimimanta vika irivarave, tiro.

Iutaasiva Ihura qovarama kareva vevarero vura
(*Matiu 26:14-16; Ruki 22:3-6*)

¹⁰Ihuva minti tuvaro vira vainti 12 navuqihairo vovano Iutaasi Ikeriotiva naavu viraqihairo vevarero Ihura qovarama kaainarara tiva nimoreva vuva oruntero vuru Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavu tiva nimumanta ¹¹vika vira uvara quahake nái aiqiqaa kauqu aquke tiha, Are minti tiaravera tenavu monu ai amirerave, tuvaro viraqaahairo Iutaasiva Ihura vika kauquqi tuta kaaina aarara rante vaura.

Ihuva nai vaintinavu hampata vehakuma nimito karara nora
(*Matiu 26:17-25; Ruki 22:7-14, 21-23; Ioni 13:21-30*)

¹²Kia Noqavu Mparetira Ovata ne varia entanavuva aniromanta hoqare enta, vi entara sipisipi naati aruke ne entaraqaa, vira vaintinavu Ihura ireha tiha, Taraqie tenavu oru qerama amitaarirara are Vehakuma Nimito Entarara irihara vi karara nenarave? ti.

¹³Vinavuka minti tuvaro Ihuva nai vainti taaraqanta nititero tiharo, Netanta nora vatuka Ieruharemini oru vivaro vaiinti vovano namari taqu kaqa varero aaraqaa anirava ani nitanta ntita kaanarove. Ho netanta vira avataqi vivaro ¹⁴viva naavuqi oriqetaira netantavata viraqi oriqete naavu qorara mintima tiate, Maara ti vai vaiintiva ariara tiharo, Ta *rum* uraqie te tenta vaintinavu hampata Vehakuma Nimito Karara nararave, tivo, tiate.

¹⁵Netanta minti tivaro viva nitanta nora *rumu*, maari kanta vaina *rum ura* taintavata viraqi vainara nitanta numiqaira ho netanta vi *rum ura*qira kara qerama vataate, tiro.

¹⁶Ihuva minti tumanta vitanta nora vatukaini orunte tavovaro ekaa haikavano Ihuva tuntemakero vivauma vaumanta vitanta Vehakuma Nimito Karara oru viraqi qeramake vatora.

¹⁷Vi karara qerama vatovaro entuvaro Ihuva nai vaintinavu vataakero uriro ¹⁸vi naavuraqi kara neharo tiharo, Te tiari iriate. Niqihairo vaiinti vovano navutaaka nivuqaa ti qovarama kaanarove, tiro.

¹⁹Minti tuvoro vira vaintinavu muntuka qoraiqumanta vinavuka vohaiqa vohaiqavano Ihura ireha tiha, Are tiriarae tiarao? Kia te vikavauve, tivaqi vi vaura.

²⁰Vika minti tivaqi vi vauvaro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Ni 12 navuqihairo vaiinti vovano nai mpareti varakero ti vataakero tanuqi vaati quntama kero naaina vaiintiva, vi vaiintivama ti qovarama kaanarove.

²¹Haaru vetanto entaqaa ti Vataini Vatatai Vaintika haru kerara mintima qara ntuva torave. Vi uvava vate vivauma varianarove. Ti Vataini Vatatai Vaintika qovarama kaaina vaiintira te virara mpo tiva amitauro. Oho, koqemama vira nova kia vira vata taataarave, tiro.

Mparetiaravata uainiaravata tivatora

(*Matiu 26:26-30; Ruki 22:15-20; 1 Korinti 11:23-25*)

²²Minti tumanta kara ne vauvaro Ihuva mpareti varakero Kotirara koqema iarao tivakero nkuikero nai vaintinavu nimiro tiharo, Maa karara varaate. Maa mparetiva ti vaatama vaivo, tiro.

²³Minti tivakero viva *uaini kaapu* varakero Kotirara koqema iarao tivakero viti nimumanta ekaa vinavuka *kaapu* viraqihai namari nora.

²⁴Namari ne vauvaro Ihuva tiharo, Maa namariva ti naarema vaivo. Ti harukaivaro ti naarevano Kotiva *qaraaka* uva tiva taatau taainara kempukaiqama kaanarove. Ti naarevano nteharo airi vaiinti nahenti kahaqianarove.

²⁵Te tiari ne iriate. Vate maa entaraqaahai te kia *uaini* qaiqaavata naraiti, qaqirake variqi vi, naantiara Kotiva raqikinaini oru vaiha vi entara qaiqaa qaraaka *uaini* narerave, tiro.

²⁶Ihuva minti tivakero nai vaintinavu hampata Kotirara ihi tivakero vevarero Orivi Aiqinaqaa vurama.

Pitaava naantiara tiaina uvara Ihuva nai vira tiva amura

(*Matiu 26:31-35; Ruki 22:31-34; Ioni 13:36-38*)

²⁷Vinavuka mini vuvaro Ihuva vinavuka tiva nimiro tiharo, Naantiara nenavu ti maini kema aiqau autute vivarave. Kotira vukuqi qara ntuvato uvava vate vivauma varianarove. Mintima turave:

Kotiva sipisipi qora vira ruqutu kaira sipisipi vika qetake
raantaupirima vivarave, turave.

(Sek 13:7)

²⁸Ho naantiara ti vara qaiqaa qaqi himpima kaira qe te naane ni nivuni
Karirini virerave, tiro.

²⁹Minti tuvaro Pitaava aqao tiro, Naantiara ekaa maanavuka ai maini
ke aiqu autute viqevata, teqaima ainti maini vairerave, tiro.

³⁰Pitaava minti tuvaro Ihuva tiharo, Te tiarira are iriane. Vate entaqi
kokoraaravano kia taara tataa uva tirara are taaramo tataama tiriara kia
vira tavaunarave tinarave, tiro.

³¹Ihuva minti tuvaro Pitaava kempukaiqaakero aqao tiro, Kia te ariara
kia tavaunarave tirarave. Ai vataake ti harukaiqevata, kia te minti
tirerave, tiro. Pitaava minti tumanta Ihura vainti hininavuvata vohaa vi
uvara qai tura.

Gesemani kaqava ututoraqi Ihuva vurama

(Matiu 26:36-46; Ruki 22:39-46)

³²Viraqaahairo Ihuva nai vaintiaravata oru viro kaqava ututora,
Gesemanive turaqi orurero nai vaintinavua tiharo, Nenavu maini oquvi
vaiqe te vuturahi oru Kotira aaraare, tivakero ³³Pitaaravata, Iemiravata,
Ioniravata, vinavuka qai ntita varero vurama.

Vinavuka ntita varero oru vuvaro vira avu aato kia koqe uvaro vira
muntukavanovata qoraiquvaro ³⁴viva vinavukara tiharo, Ti muntukavano
voqamakero qoraiqimanta vaunarara tiro, vi maarava ti haatara kareva
auti vaivo. Nenavu maaqaa ti vataake vaiha avu viti viri ihama aitutiha
variate, tiro.

³⁵Minti tivakero viva inaaraqaka vutuni viniro, vatakanta hiqiri viro
Kotira aarero tiharo, Vo aara vairera, te kia maara ntaina aararaqaa viraiti,
vo aaraqaa virerave, tiro. ³⁶Ihuva minti tivakero viva tiharo, Mpo ti Qo,
are ekaa kaiqa ho vare variaravave. Te ihavina namarira naaina *kaapura*
are vi *kaapura* qaqini vara kaane. Te minti tiariravata, are kia ti muntuka
vainara avataqira viraitira, are nena muntuka vainara avataqira vuane, tiro.

³⁷Ihuva minti tivakero orurantero nai vainti taaramonavu konaini
ani tavomanta vinavuka avu taantomanta vaite vauvaro viva Pitaarara
tiharo, Saimonio, are vaitee variarao? Mpo, nantihae ne taaramonavu ti
vataake inaaraqaa vaiha kia avu rampai keha viti viri aitutiha variavo?

³⁸Sataaniva ninavu avataantorave ti, aitutiha Kotira aareha variate.
Ninavu maraqravano mintiataa ivaro ni vaata kempukavano kia ho
vaivo, tiro.

³⁹Minti tivakero Ihuva qaiqaa vinavuka mini kero oru Kotira aareharo
viva vaaka tu uvara vi uvara qai qaiqaavata tiro.

⁴⁰Minti tivakero qaiqaa orurantero ani tavovaro vira vaintinavu avu
taantomanta vaitate qai vaura. Ihuva aniromanta vinavuka himpi kauriha

Ihura tiva ami uvava kia vaumanta vauvaro ⁴¹Ihuva qaiqaavata oru Kotira aarama taiqa kero orurantero ani tavomanta vinavuka qaiqaa vaite vauvaro Ihuva tiharo, Ike, nenavu auraara vaihae vaite variavo? Ho tavaate. Ti utuvare entava aniravo. Ti Vatani Vatatai Vaintika vika ti ravaaqavu vare vuru qora kaiqa vare vai vaintika kauquqi tuta kevarave. ⁴²Ho himpiqenavu vuare. Ti qovarama kaarira vaiintiva anima vaivo, tiro.

Iutaasiva Ihura qovarama kora

(Matiu 26:47-56; Ruki 22:47-53; Ioni 18:3-12)

⁴³Ihuva vi uvava ti vauvaro vira vainti 12 navuqihairo Iutaasiva orurora. Iutaasiva oruromanta vira vataake airi vaiinti iqoka paipevata, kaavuvata, tota vare orurora. Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, maara okara ti vau vaiintikavata, Iutaa nora vaiintinavuvata, vika vi vaiintika nititomanta vika Iutaasira vataake anura.

⁴⁴Anuvaro Iutaasiva Ihura qovarama kareva iainarara vikara mintima tiro: Te oru vira uva manteha moqa kaaina vaiintira virave. Ne vira ravaaqavu kema paama tivake tuata varema vuru kaate, tiro.

⁴⁵Iutaasiva minti tivakero vika hampata orurero viva vaakama Ihuva vaunaini orurero tiharo, Maara ti variara vaiintio, tivakero vira moqa kero.

⁴⁶Iutaasiva Ihura oru moqa komanta Iutaasira vataake anuka oru nai kauquqohai Ihura ravaaqavu tovaro ⁴⁷Ihura tataaqa vira vainti vovano iqoka paipe nai utaqihairo rarau varero viraqohairo vaiinti vo vira aato teqa aqukora. Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiinti vira paanaa vainti aato teqa aqukora.

⁴⁸Vira paanaa vainti aato teqa aqukovaro Ihuva Iutaasira vataake anu vaiintikara tiharo, Ike, ne *kamaanira* vataake iqoka raqi vaiintira ravaaqavu karekae iqoka paipevata kaavuvata vare aniavo? ⁴⁹Te vo enta vo enta Kotira Naavuqi vaiha vaiinti nahenti vakaaka tiva nimi vauramanta ne vi entara kia ti ravaaqavu kareka auti variarave. Kotira vukuqi tiriara mintiainarara qara ntuva tova vate vi uvava vivauma varianarove, tiro.

⁵⁰Ihuva minti tumanta vika vira ravaaqavu komanta vira vaintinavu ekaa vira mini ke, qetake aiqutute kantama vura.

⁵¹Vaiinti vohaiqavano qaraaka vaiinti viva tavuna vohaiqaqai rumpatova vi vaiintivaqai Ihura avataqi vi vaumanta vika vira tave oru viravata ravaaqavu karare ti, ⁵²vira tavunaqai rapema kovaro vi vaiintiva tokavano kantama vura.

Iutaa nora vaiintinavu nivuqaa Ihura vuru kora

(Matiu 26:57-68; Ruki 22:54-55, 63-71; Ioni 18:13-14, 19-24)

⁵³Vira vaintinavu aiqutute qetake vumanta vika Ihura vita vare Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiintivano vuraqi vuru

komanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, Iutaa nora vaiintinavuvata, maara okara ti vau vaiintikavata, vika ekaa vi naavuraqi ruvaaqumavi vaura.

⁵⁴Ihura vita vuru ke vauvaro Pitaava niaraihairo qiata vaiinti naavu vatukaini orurero hohaa aaqaihairo avutaqi vaatirero viro oru vi naavuraqaa maimaraara raqiki vau vaiintinavuka hampata oquvi vaiharo iha taari vaura.

⁵⁵Pitaava mini vahaqaqini vaumanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, ekaa nora vaiinti viraqi uki vau vaiintikavata, vika viraqi vaiha Ihura arukareka Ihuraqaa uva vataare tuvaro kia vi uvava vaumanta qumina vi uvarara rante vaura. ⁵⁶Kia uva vaumanta airi vaiinti himpite Ihuraqaa una uvaqai ti vauvaro vika uvavano kia vohaa uva vairaitiro, vo uva vo uvaqai vaura.

⁵⁷Minti tivaqi vumanta vokuka Ihuraqaa mintima una uva tiha, ⁵⁸Ihuva minti timanta tenavu irunarave. Viva tiharo, Te Kotira Naavu vaiintivano nái kauquqohai kaqatora, te vi naavura rampaike taaramo enta vaiha qaiqaa naavu vira kaqarerave. Vi naavuva kia vaiintivano kauquqohairo kaqa taaina naavuva varianarove turave, ti. ⁵⁹Vi vaiintika vi uvaravata tihama kia vohaa uva tiraiti, vo uva vo uvaqai turama.

⁶⁰Minti tuvaro Kotira kaiqa vara amite vauka vika qiata vaiintivano vika nivuqaa himpitero Ihura irero tiharo, Vika mintima ariqaa uva vateha ti variavo. Are vo? Vika uvara nana uvae nái vika tiva nimirave? tiro.

⁶¹Tuvaro Ihuva kia uvavata tiraitiro, evaara vauvaro qaiqaa qiata vaiinti viva vira irero tiharo, Quqaae Kotiva ai atitaivara are tinavu kahaqirava *Mesaia*avano variarao? Quqaae are Kotira Maaquvano variarao? Tinavu tiva timiraqe iriare, tiro.

⁶²Viva minti tuvaro Ihuva tiharo, Te maa vikave. Ne naantiara tavaiqe te Vataini Vatatai Vaintika noraiqamavi Kotiva mpeqavano variainanaini vira kauqu tanaraini oquvi vaiha tonavuuqaa tuvirelave, tiro.

⁶³Ihuva minti tuvaro Kotira kaiqa vara amite vauka vika qiata vaiintivano nai utavaaqa qunahi qaanahima kero tiharo, Oho, vo vaiinti viraqaa uva vataaina vaiintira qumina aarevorave. ⁶⁴Tavaate. Ne iri variavaro viva Kotira avuqaa vaiharo vaaqu uva Kotirara tivo. Vira kaara ne Ihurara nana uvae tivarave? Ne tiqe iriare, tiro. Minti tumanta vika tiha, Vira vaaqu kaiqavano uritaraivo. Vira kaara vira arukevaqaima vaivo, ti.

⁶⁵Minti tivake hini kuka oru Ihuraqaa taara vihike viraqaahai Ihuva kia ho tavaarire ti, vira viri tavunaqohai naavumate vira vataake ruheha vira ruqemakeha tiha, Tavave ai arivo? Kia tavaraitira, ai arina vaiintira autu rairaqe iriare, ti. Mintiaqi viha Ihura qoraiqama amitomanta kiripunavuvata vira vite viha kauquqohai vira ruqutuqi vurama.

Pitaava Ihurara kia tavaunarave tura

(*Matiu 26:69-75; Ruki 22:56-62; Ioni 18:15-18, 25-27*)

⁶⁶Naavuqi Ihura qoraiqama amitaqi vi vauvaro Pitaava vahaqaqini vatukaqaa oquvi vauvaro qiata vaiinti vira kaiqa nahenti vovano aitareharo tavovaro ⁶⁷Pitaava iha taarihara vauvaro vira aitutiharo tiharo, Ae, are Ihura Nasaretihaanaara vikantira variaravave, tiro.

⁶⁸Tuvaro Pitaava aqao tiro, Are nana uvae tiarao? Are tiana uvara te kiana iruro, tiro. Pitaava minti tivakero oru qentiana vauvaro kokoraaravano uva tura.

⁶⁹Pitaava mini vauvaro kaiqa nahenti viva qaiqaa vira tavero mini himpите vaukara tiharo, Vi vaiintiva vira navunaa vaiintive, tuvaro

⁷⁰Pitaava aqao kiave tiharo vaura.

Minti tivakero inaraiqa vaumanta mini himpите vauka vika Pitaarara tiha, Ihura vaintinavu Kariri vatanaaka variavara quqaama arevata vohaa vi vatanaavama variarao, ti.

⁷¹Vika minti tuvaro Pitaava kauqu aiqiaa aqukero tiharo, Te kia quqaa uva tiariraro Kotiva homa ti haruanarove. Te quqaama turo. Ne ti varia vaiintira kia te vira tavaunarave, tiro.

⁷²Minti tuvaro vaakama kokoraaravano qaiqaa uva tuvaro Pitaava viraqaahairo Ihuva vaaka tiva amu uvara irikora. Ihuva mintima Pitaara tiva amiro tiharo, Vate entaqi kokoraaravano kia taara tataa uva tirara are taaramo tataama tiriara tihara, Kia te vira tavaunarave, tinarave tu uvara irikovaro vira muntukavano qoraiquvaro iqi ratora.

Ihura Pairaatava vaunaini vita vuru kora

(*Matiu 27:1-2, 11-14; Ruki 23:1-5; Ioni 18:28-38*)

15 ¹Vira qararaa toqaqi Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, Iutaa nora vaiintinavuvata, maara okara ti vau vaiintikavata, ekaa *kansoru* vaiintinavuvata, vika ruvaaqumavi vaiha vika nái auti okarara tiva avuqavuqaake Ihura *seniqohai* rumpa vare Pairaatava *kamaanira* vaiinti nora vaiintivano vauraqi vita vuru kora.

²Vita vuru kovaro Pairaatava Ihura irero tiharo, Quqaae are Iutaa vatanaaka avuhainaa vaiintivano variarao? tuvaro Ihuva tiharo, Are tianara te maa vikave, tiro.

³Minti tumanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavu vo uva vo uva kaara Ihura ati vauvaro ⁴Pairaatava vika uva iriharo qaiqaavata Ihura irero tiharo, Are kiae vika nái vo uva tiva nimirave? Vika airi uva ariqaa vateha ti variavo, tiro.

⁵Minti tuvaro Ihuva kia uva tiraitiro, evaara vauvaro Pairaatava airi aato utiharo vaura.

Pairaatava Ihura katariqaa arutaate tura
(*Matiu 27:15-26; Ruki 23:13-25; Ioni 18:39-19:16*)

⁶Vo ihi vo ihi Vehakuma Nimito Karara no entaraqaa *kamaanira* avuhainaa vaiintivano vaiinti nahenti quahama nimitetharo karapuhi vaiinti vo kuvantu kero atitovaro maaqaini vura. Vaiinti nahenti vi vaiintira kuvantu timitaane tuvaro vi vaiintiraqai kuvantu nimitora. ⁷Vi entara vaiinti vonavu *kamaanira* hampata raqura kaara karapuhiqi vauvaro vi vaiintinavukaqihairo vovano vira autu Barabasiva vaiinti arukora kaara vivavata karapuhiqi vaura.

⁸Ho vi entaraqaa vaiinti nahenti karapuhi vaiinti vo kuvantu kaainarara iriha uki vauvaro ⁹Pairaatava vika irero tiharo, Te karapuhi vaiinti tarae ni kuvantu nimitararave? Te Iutaa vatanaaka avuhainaa vaiintie ni kuvantu nimitararave? Ne ti tiva timiqe iriare, tiro. ¹⁰Pairaatava irumanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavu Ihuva noraiqama vuantorave tiha vira toma amitehara ti, vika vira vuru vira kauquqi tutakora.

¹¹Pairaatava karapuhi vaiinti tarave ni kuvantu nimitararave tivakero vaiinti nahenti ire vaumanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavu oru vaiinti nahenti nivutana himpite vaiha vikara kempukaiqamake tiha, Kia Ihura kuvantu timitaraitira, Barabasira tinavu kuvantu timitaane, tumantara ti, vaiinti nahenti Barabasira tinavu kuvantu timitaane tura. ¹²Vika minti tuvaro Pairaatava qaiqaa vaiinti nahenti irero tiharo, Ne Ihurara Iutaa vatanaaka Avuhainaa Vaiintive tiarave. Te vi vaiintirara nantie irarave? tiro.

¹³Minti tumanta vika naveraitiha, Vira kaira katariqaa arutaate, ti. ¹⁴Vika minti tuvaro Pairaatava vika qaiqaa irero tiharo, Viva nana qora kaiqa autu kaimantae ne minti tiavo? tumanta vika qaiqai noraiqaake naveraitiha, Vira kaira katariqaa arutaate, ti.

¹⁵Vika minti tuvaro Pairaatava vaiinti nahenti quahama nimitareva Barabasira kuvantu nimitero viraqaahairo nai iqoka vaiintinavuara Ihura kaavu umiqakaate tumanta vika vira kaavu umiqakovaro viraqaahairo vira katariqaa arutaate tiro, Pairaatava nai iqoka vaiintinavu kauquqi Ihura tutakora.

Iqoka vaiintinavu Ihura ruhama amitora
(*Matiu 27:27-31; Ioni 19:2-3*)

¹⁶Pairaatava nai iqoka vaiintinavu kauquqi Ihura tuta komanta vika vira vita vare vuru *kamaanira* naavu avutaqi ke vika nái kena iqoka vaiinti ekaa naarama ruvaaqumake ¹⁷vika Ihura ruhama amiteha avuhainaa vaiinti tavuna naare tavuna varake Ihura aqu amite viraqaahai auqurua naaqunta varake uqurumake, avuhainaa vaiinti tovaqa voqaara kahemake Ihura qiataqaa aqu amitora.

¹⁸Mintimake vika náí kauqu tiriqaa aqukeha uva virera tiva amiteha tiha, Iutaa Avuhainaa Vaiintio, vaiharave? ti.

¹⁹Minti tivake vika kairiqaqohai vira qiata ruqemake, viraqaa taara vihike, vira avuqaa tori kauru aravi vaiha vireraiqama keha quahama amite vaura.

²⁰Vika mintimake ruhama amitaqi vivi taiqake, viraqaahai vika naare tavuna aqu amitora ravaqaake vira utavaaqa nonku amite, vira katariqaa hiritareka Ihura vite vurama.

Ihura katariqaa niriqohai aruke hitorora
(*Matiu 27:32-44; Ruki 23:26-43; Ioni 19:17-27*)

²¹Iqoka vaiinti Ihura katariqaa hiritareka iha, vira vita vare vatuka aaqaini aarana vi vauvaro vaiinti vovano vira autu Saimoniva vihairo nora vatukaini virare tumanta vika vira ravaaqavuke virara kempukaiqamake tiha, Are Ihura katari aqu varera vuru amitaane, tuvaro Saimoniva vira katari aqu varero vuru amitora.

Saimoniva Sairini vataihainaava viva Arekisantaka Rufusika vitanta gova vaura.

²²Vika Ihura vita vare vuru qumina vata *Gorogotave* tunaini kora. *Gorogota* maa uvaraqiha tirera, *Qiata Vuhaariqaavema* tirara.

²³Mini vuru ke, hunkavu namarira vataake tuqantaato *uainira* Ihura vira amuvaro viva kia vi namarira nora.

²⁴Kia nomanta vika vira katariqaa niriqohai arute, vira utavaaqa varake, *satu* ruhamaqi viha nariara nariara vira utavaaqa rairake varora.

²⁵Toqaqi kuarivano 9 *kiroki* umanta Ihura niriqohai katariqaa arutora.

²⁶Vira niriqohai katariqaa arute Ihura qiataini uva vo, vira *ko* tiva amito uvara qara ntuvake katariqaa arutora. Arutovaro vi uvava mintima tiro:

Iutaa Avuhainaa Vaiintive, tiro.

Vi uvava mintimake qara ntuva tora.

²⁷Vika Ihura katariqaa niriqohai arute Ihura vataake vaiinti votantavata arutora. Vitanta vaiinti ruqutiha muara vare vau vaiintitanta vaumanta vika vaiinti vo Ihura kauqu tanaraini arute, vo Ihura kaanaaqaini arutora.

²⁸[Ihura vataake vitanta arutorara tiro, Kotira vukuqi uva vo qara ntuva tova vivauma vaura. Vi uvava mintima tiro:

Viva qora vaiinti vataakero vairamanta vaiinti nahenti viraravata qora vaiintive tivarave, tura.

Haaru mintima qara ntuva tora.]

²⁹Ihura niriqohai katariqaa arutomanta vaiinti nahenti vitare aitare iha náí aru runkinkiriha mauru kumiki amiteha Ihura qora uva tiva amiteha tiha, Oho, are tihara, Te Kotira Naavu rampaike taaramo enta vaiha qaiqaa kaqa taiqa kararave, tianara vo? ³⁰Ho nena kahaqiane. Nena katariqaahaira viquvira viavi ntaane, ti.

³¹Vika minti ti vaumanta vika aanare Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, maara okara ti vau vaiintikavata, vika anire Ihura naaraihama amiteha tiha, Viva vokiaka kahaqa nimateharo nai kia ho kahaqivo. ³²Viva Kotiva atitai vaiintiva *Mesaiaavanove*, Isareri vatanaaka Avuhainaa Vaiintivanoma vaivo, tiamanta irunarave. Ho kaiqe tenavu vaiha tavaariraro viva nai katariqaahairo viquviro vataini tuvirera, tenavu ho virara quqaa vivave tiare, ti.

Vika minti tumanta vika aanare muara vaiintitanta Ihura vataake arutotanta vitantavata vira qora uva tiva amite vaura.

Ihuva qutu vura

(*Matiu 27:45-56; Ruki 23:44-49; Ioni 19:28-30*)

³³Mintuvaro kuari qiataqaa uru rovaro viraqaahairo konkiraiquva ekaa vi vataraqaa taaramo kuari avuara variqiro vura.

³⁴Kuarivano vitiniqaa viro 3 *kiroki* quvaro Ihuva nai uvaqihairo naveraitiro, *Eloi, Eloi, lama sabakitani*—Kotio, Kotio, nantiharae are ti qaqira kera iarao? tiro.

³⁵Ihuva minti tumanta mini himpите vaukaqihai vokuka vira uva iriha tiha, Viva Elaitaara tinavu kaivaqara aare vaivo, tuvaro ³⁶vaiinti vovano kantero namari nunko haikara varero hunkaiqamavu *uainiraqi* quntamakero kairiqa vitiqaa taatautero viri Ihura nona vatero tiharo, Kaiqe vaiha tavaariraro Elaitaava vira kahaqireva tuvirerae, kia tuvirerae tavaare, tiro.

³⁷Minti tuvaro Ihuva noraiqamakero oi tivakero qutu vura.

³⁸Ihuva qutu vuvaro mini Ieruharemini Kotira Naavuqi kaankuka voqaara nora tavuna virini hiritova virihairo avutavau qunahiqi tuviro miani qunahi muntuvi taiqa vura.

³⁹Iqoka vaiinti avuhainaava Ihura aruto katarira tataaqa vaiharo tavovaro Ihuva noraiqaakero oi tivakero qutu vuvaro viva tiharo, Oho, quqaama maa vaiintiva Kotira Maaquvano vaiva qutu vivo, tiro.

⁴⁰Mintuvaro Ihuva qutu vumanta nahentinavu niaranto vaiha tave vaura. Vinavuka hininavuvano vaireka Mariava Makataara vatukaihainaava vauvaro, Mariava qaraaka vaiinti Iemiravata Iosiravata vitanta nova vauvaro, Salomevavata mini vaura.

⁴¹Vi nahentinavuka Ihuva Kariri vataini nu entara vira avataqi niha vira kahaqama amito nahentinavuka vaumanta nahenti vonavuvata mini vaura. Vika tota Ieruharemini Ihura hampata vuka, vikavata mini vaura.

Ihura quntama tora

(*Matiu 27:57-61; Ruki 23:50-55; Ioni 19:38-42*)

⁴²⁻⁴³Entama vire uvaro vaiinti vo Iohepiva Arimatia vatukaihainaava anirora. Vi vaiintiva koqe vaiinti *kansoru* vaiintivano vaiharo Kotiva

raqikiaina entava anaiñarara veka vau vaiintiva anirero, vira qararaa Iutaa vatanaaka maara tu entarara iriharora tiro, viva kia qetaraitiro, oru Pairaatarara tiharo, Ho Ihura vaata are ti timiraqe te vare vuru quntama taare, tiro.

⁴⁴Minti tuvaro Pairaatava Ihuva vaaka qutu vurara airi aato iriharo iqoka vaiinti vo aaramakero Ihuva vaaka qutu vurara irovaro vi vaiintiva tiharo, ⁴⁵Eo, viva qutuma vivo, tuvaro Pairaatava Iohepirara tiharo, Homa vira vaata varakera vuru quntama tenarave, tiro.

⁴⁶Pairaatava minti tuvaro Iohepiva monu aqukero hanta tavuna varero Ihura vaata katariqaahairo viqu muntuvi kero, hanta tavuna viraqohairo apuqama kero muntu vaiinti quntareva ori vaurutoraqi Ihura vera vatero, viraqaahairo nora ori vo venta varero ori qentiana viri tinta tora.

⁴⁷Mariava Makataaraihainaavavata, vira qamaqova Iosira novavata, vitanta tave vaumanta Ihura oriqi vera vatora.

Ihuva qutu vuraqihairo qaiqaa qaqi himpura

(*Matiu 28:1-8; Ruki 24:1-12; Ioni 20:1-10*)

16 ¹Saarareqaa Iutaa vatanaaka maara tu entava taiqomanta Mariava Makataaraqihainaa nahentivanovata, vira qamaqova Iemira novavata, Salomevavata, vi nahentinavuka monu aqukeha koqe untavu haikara vare, Ihura vaataqaa aqu amitareka vurama.

²Santeqaa toqaqi kuarivano muani ururomanta vinavuka Ihura quntama toraqi vireka vura.

³Aarana viha vinavuka nai ire nai ireha tiha, Tenavu mini oruraariraro tavave nora ori qentiana tintataara qantua tinavu timitaanarove? Vi oriva nora orima vaivo, ti. ⁴Vinavuka minti tivake oruvi orure tavovaro vi orira venta vavi kovaro qantuararo vaura.

⁵Mintima vaumanta vinavuka orure oriqi oriqete tavovaro vaiinti vo, qaraaka vaiintivano hanta utavaaqa nonkuto vaiintiva viraqi hini mantaraini oquvi vaura. Viva viraqi vaumanta vira tave vinavuka qete vauvaro ⁶vi vaiintiva vinavukara tiharo, Kia qeteha variate. Ihura Nasaretihainaa vaiinti katariqaa arutaara, ne virarae rante variavo? Viva kia maaqi vaivo. Viva qaiqaa qaqima himpivo. Nenavu tavaate. Maini vira vataaraqia kia vaivo.

⁷Ho maa uvara vare vuru vira vaintinavuvata Pitaaravata tiva nimiate: Viva naanema ni nivuni Karirini vi vaivo. Nevata mini oruntema, vira tavevarave. Tota viva qaqi vaiharo vi uvara ni tiva nimura, vate vivauma vaivo. Minti tivake vi uvara tiate, tiro.

⁸Viva minti tumanta vinavuka qetehara ti, Ihura quntama toraqihai vevare kante viha kia voravata vi uvara tiva amiraiti vurama.

Ihuva Mariara Makataaraqihainaa nahenti avuqaa qovarama vura
(*Ioni 20:11-18*)

⁹[Ihuva Sante toqaqi qutu vuraqihairo qaiqaa qaqi himpiro hoqarero viva Mariara Makataaraqihainaa nahenti avuqaa naane qovarama vura. Haaru Ihuva vi nahentira avutaqihairo vaana 7 navu nititomanta aitare vu nahentira vira avuqaa qovarama vuvaro ¹⁰Mariava vuru Ihura vaintinavu tiva nimoreva viro oru tavomanta vinavuka Ihurara iqi rate vaura.

¹¹Iqi rate vauvaro viva vika vuru tiva nimitiro tiharo, Ihuva qaiqaa qaqima himpiro vaivo. Te tenta avuqohai vira tavauro, tiro. Minti tumanta vinavuka kia vira uvara quqaa uvave tura.

Ihuva nai vainti taaraqanta nivuqaa qovarama vura
(*Ruki 24:13-35*)

¹²⁻¹³Viraqaahairo Ihuva nai vainti votanta nivuqaa qovarama vura. Ihura viri vaata kia tota vauntemakero vaumantara ti, vira vaiintitanta kia vaaka vira viraqaqamake tavora. Vitanta aaraini vi vauvaro Ihuva qovarama vumanta vitanta vira tave, orurante ani vokuka tiva nimumanta vinavuka kia vitanta uvaravata quqaa uvave tura.

Ihuva nai vainti 11 navu nivuqaa qovarama vura
(*Matiu 28:16-20; Ruki 24:36-49; Ioni 20:19-23*)

¹⁴Ho naantiara ekaanaini Ihura vainti 11 navu kara ne vauvaro Ihuva vinavuka nivuqaa qovarama vura. Ihuva qaqi himpitero vaumanta vokuka vira tave vuru Ihura vaintinavu tiva nimumanta vinavuka vi uvarara kia quqaa uvave ti vauvarora tiro, vira kaara Ihuva naivano vinavuka nivuqaa qovarama viro vinavuka nitiharo tiharo, Nenavu vi uvarara quqaave tiataara vaimanta nenavu kempukaiqama kehama kia quqaa uvave tiavo, tiro.

¹⁵Ihuva minti tivakero vinavuka tiva nimitiro tiharo, Ne ekaa vata maata vi aniha ekaa vaiinti nahenti maa uvara koqe uva tiva nimiate.

¹⁶Ti uvara quqaave tivakero namari varaaina vaiintira, virama Kotiva ho vitaanarove. Ti uvara kia quqaave tiaina vaiintira Kotiva kia vira vitaraitiro, viraqaa uvama vataanarove.

¹⁷Ti uvara quqaave tika, vikama maa kaiqara nora kaiqa ho varevarave. Vika ti hutu rehama vaiinti avutaqihai vaana nititaimanta aitare vivarave. Vika aahuva uva, vo uva vo uva tivarave. ¹⁸Vika *uqahi/quaiha* utu varaivaro vi haikava kia ho vika ntaihaanarove. Vika uhi namari naivaro uhi namarivano kia ho vika qoraiqama kaanarove. Vika nái kauqu rovava varekaqaa vataimanta vika koqema vivarave, tiro. Ihuva minti turama.

Kotiva Ihura naaruvaini vita varora
(Ruki 24:50-53; Kaiqa Varora 1:9-11)

¹⁹Ihuva Noravano nai vaintinavu uva tiva nimi taiqa kovaro Kotiva vira naaruvaini vita varovaro viva mini oru Nora Kotira kauqu tanaraini oquvi vaurama.

²⁰Ihuva naaruvaini vumanta vira vaintinavu ekaa vata maata niha Ihurara vaiinti nahenti tiva nimiqa vi vauvaro Ihuva Noravano vika kahaqi vaumanta vika kaiqa mpeqa kaiqa uritaro kaiqara vare vaumantara ti, vaiinti nahenti tavovaro vika uva quqaa uvaqai vaura.]

RUKI

Rukiva Ihuva nu okarara tura

1 ¹Nora vaiintio, Tiopiraasio, Ihuva tinavu avutaini vaiharo vo kaiqa vo kaiqa varorara airi vaiintinavu vi uvara qara ntuva torave.

²Tota vo vaiintinavu nái nivuqohai vi haikara vi haikara tave, viraqaahai vinavuka tinavu tiva timumanta airi vaiinti vi uvara qara ntuva torave. ³Nora vaiintio, tevata vi uvara okaraqihai irirerave tivake, airi enta iramaqi viha vi uvara ho kankomake iri, arevata iriane ti, maa uvara okaravata, tavaaravata, amutuvata, qara ntuva vatarerave. ⁴Vo vaiintinavu ai tiva amu uvara vi uvara koqema kera iriane ti, tevata maa uvara ai avuqavu tiva amirerave.

Sekaraiaaka Elisabetikara tura

⁵King Herotiva Iutia vataqaa raqiki vau entara vaiinti vovano Sekaraiaava Kotira kaiqa vara amite vau vaiintiva vaura. Viva Abisaara vohaa ankuvano vauvaro vira naata Elisabetiva vivavata Eronira vohaa ankuvano Kotira kaiqa vara amite vau ankuva vaura.

⁶Sekaraiaaka Elisabetika vitanta Kotira avuqaa avuqavuqamake nihama Kotira maara uva ekaa iriqi vi vaura.

⁷Mintiaqi vihatanta vitanta kia vaintivata vatora. Elisabetiva qaqi *naahiarā/qururaiqama* viro kia vainti vataraitiro, qaqitanta variqi vi, konta naampaiqama vura.

⁸⁻⁹Vo enta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintinavuka vonavu Kotira Naavuqi kaiqa vara vuru taiqake oru maaqaini vaumanta Sekaraiaavavata, vira kana vaiintinavuvata, vinavuka vika kahaqamake Kotira kaiqa varareka anirora. Vika kaiqa varareka iha, *satu* arukeha kaiqa rairakema Sekaraiaarara tiha, Are Kotira Naavuqi vaiharama mura koqe unta irava oru vuarire tira, vi haikara iha quara amitaane, tuvaro Sekaraiaava Kotira Naavuqi nariaraa oriqetero unta vu haikara varakero ihaqaa quarareva viro. ¹⁰Viva vi naavuraqi vaiharo vi kaiqara vare

vaumanta qaqi vaiinti nahenti vahaqaqakanta ukuvi vaiha Kotira aareha vaura.

¹¹Vika Kotira aare vauvaro Sekaraiaava naavuqi vauvaro vaakama Noravano atito *enseliva* viraqi qovarama viro mura autuaina taintara tataaqa kauqu tanaraini himpitero vauvaro ¹²Sekaraiaava vira tavero ravuku viro qete vaura.

¹³Qete vauvaro *enseli* viva tiharo, Sekaraiaao, kia qetaane. Are Kotira aarehara iraana uvara Kotiva irivo. Ai naatavano Elisabetiva qorainti vainti vatataanarove. Are vi vaintira autu reharama Ionirave tiane. ¹⁴Vi vaintira vatatairara ai muntukaqihairo koqe i vairara are quahehara vairamanta airi vaiinti nahentivata vi vaintirara quahevarave.

¹⁵Vi vaintiva noruqama viro Kotira avuqaa Nora vaiintivanoma varianarove. Viva *uainivata* iha namari vokiravata kia naanarove. Vira vatataina entaraqaahairo Kotira MaraQuravano viraqaa raqikiqiro vuanarove. ¹⁶Maa vatanaaka Isareri vika airivano vira uva irihama, qora aara qaqirake anirante nai Variqa Nora Kotira aaraqaa vivarave.

¹⁷Kotiva ai vainti atitairaro viva naane avuni oru viharo, ni kaivaqava Elaitaava mpeqa kaiqa varontema kero, viva mpeqa kaiqa vareharo airi vaiinti nahenti kahaqiramanta vika qora aara qaqira kevarave. Ionira uva irihama vika qokavara antua uva tira qaqirake, nai maaquvara hampata qaiqaa vohaa vaivarave. Ioniva uva tiva nimira vika hampi avu aatoqaa ni vaira qaqirake, avuqavuqamake iriqi ni vai okararaqaa nivarave. Ioniva vaiinti nahenti qerama nimitaira vika Nora Vaiintivano tuvuaainara veka variate, tiro.

¹⁸Minti tuvaro Sekaraiaava *enseliara* tiharo, Aqao, are tiana uvarara te nantiake quqaave tirarave? Te tenta naatanti konta naampaiqama vuro, tiro.

¹⁹Sekaraiaava minti tuvaro *enseli* viva nai tiva amiro tiharo, Te Gebarielikave. Te Kotira aaqanto himpite vauraukave. Kotiva ti tititaimanta te koqe vakaaka ai muntu tiva amuro. ²⁰Ho iriane. Are ti uvara kia quqaave tianara kaarama ai novano tinta virara are kia ho uva tinarave. Are mintimakera variqira viraro te uva tiva taarirava qovaraiqama viraro ai naatavano vainti vatatairara vi entarama qaiqaa are uva ho tinarave, tiro.

²¹*Enseli* viva minti ti vaumanta vahaqaqaini vau vaiinti nahentika Sekaraiaara veka vaihama tavovaro naavuqira vukaiqama kero vaumanta vika airi avu aato utiha tiha, Nantiharoe kia viva vaaka vevaraivo, ti vaura. ²²Minti tivake vauvaro Sekaraiaava veva romanta vika tavovaro viva uva tirare tiro, kia ho uva tura.

Viva kia ho uva tumanta vika tiha, Ike, Sekaraiaava viraqi vaivaro vo haikavano vira avuqaa qovarama vivaroma vira novano tinta vivaro kia ho uva tivo, ti. Vika minti tuvaro Sekaraiaava kia ho uva tiraitiro,

kauquqohairoqai aave vateharo vaura. ²³Viva vo entanavu mini varikero nai kaiqa vuru taiqa kero anirantero nai maaqa oru vauvaro ²⁴vira naatavano Elisabetiva vainti taiqama vura.

Elisabetiva vainti taiqama viro viva kauquru toranavuara naavuqiqai kukeqaviro vaura. ²⁵Viva tiharo, Noravano ti aaqurihama timitaivo. Totaa enta te kia vainti vataraiti, kauriha variaunaarave. Vate maa entara te vainti taiqama vi kia kauriraitima vauro, tiro. Elisabetiva minti turama.

Gebarieliva naaruvaihairo muntu Mariara tiva amura

²⁶Elisabetiva vainti taiqama vuvaro 6 toranavu aitarovaro Kotiva qaiqaa *enseli* Gebarielira atitovaro viva Nasareti vatuka Kariri vataini ²⁷Iohepira vaiririqama amito nahentira qaraaka nahenti vakaaka tiva amireva tuvurora. Iohepira ankuvano vaireva, Devitira vira kaivaqara vohaa anku vaura. Iohepira vaiririqama amito nahentira autu Mariara.

²⁸*Enseli* viva tuvurero naavuqi oriqetero Mariarara tiharo, Ho vaiharave? Are Noravano quahama amitai nahentivama variarao. Viva aintiroma vaivo, tiro.

²⁹Tuvaro Mariava vira uva iriro noraiqamakero avu aato utiro tiharo, Nantivaroe tiriara viva minti tivo? tiro.

³⁰Tuvaro *enseli* viva tiharo, Mariaio, kia getaane. Kotiva ariara quahe vaivo. ³¹Ho are iriane. Are vainti taiqamavira qorainti vainti vatatera vira autu reharama Ihurave tinarave. ³²Viva noruqama viro nora vaiintima varianarove. Virarama Kotiva nai virini naaruvaini vaira vira Maaquvema tivarave. Noravano Kotiva Devitiva nai vira kaivaqava raqikina kaiqarama vira amianarove. ³³Ai vaintivano Iekopira vohaa anku vikaqaa ekaa enta ekaa enta raqikiqiro vuanarove. Viva raqikina kaiqava kia taiqaanarove, tiro.

³⁴Gebarieliva minti tuvaro Mariava vira irero tiharo, Kia te qorainti varauraukama vauro. Ho nantiakee te mintirarave? tiro.

³⁵Mariava minti tuvaro *enseli* viva tiva amiro tiharo, Kotira Maraquravano aintiro vairaro Kotira mpeqavano ai mantaaqa amitaanarove. Are vataterava Kotira kaiqaqai varaarira vaintiva vairamanta ekaa vika virara Kotira Maaquvema tivarave, tiro.

³⁶Minti tivakero viva tiharo, Ai varanakaava Elisabetiva kontaiqamaviva vaiharovata, viva vainti taiqama vivo. Viva qorainti vainti vatataanarove. Vi nahentirara *naahiara/qururaiqama* virave tiavaroma viva vainti taiqama vivaroma 6 toranavu aitaraiivo. ³⁷Kotiva ekaa kaiqa vare vaivama vaivo, tiro.

³⁸*Enseli* viva minti tuvaro Mariava tiharo, Te Kotira kaiqaqai vareha variariraukama vauro. Are tinantema kero Noravano tiriara mintianarove, tuvaro viraqaahairo *enseli* viva tuvurantero vurama.

Mariava Elisabetira vuru tiva amura

³⁹ *Enseli* viva tuvurantero vuvaroma Mariava vaaka himpiro Iutiaini vatuka vo, aiqina vuraqi Elisabetira vi vakaakara tiva amireva kantama vura. ⁴⁰ Oru viro oru Sekaraiaara naavuqi oriqetero Elisabetira uva mantero. ⁴¹ Uva mante vauvaroma Elisabetira vaintivano auhaqihairo qakuvaroma Kotira Maraqravano Elisabetira kempukaiqama kero kahaquvaro ⁴² viva naveraitiro tiharo, Airi nahenti variavarovata, Kotiva ariqaima koqema amitaivo. Are vatatena vaintiravata Kotiva koqema amitaanarove. ⁴³ Mpo, are ti Nora Vaiinti vira nova vaiharavata, ti qumina nahentima tavareva uruarao.

⁴⁴ Are vaaka ti uva mantaaramanta te ai uva iri vauraro vaintivano ti auhaqihairo qakivo. ⁴⁵ Noravano vi vakaakara ai tiva amivara are vira uvara quqaa vivauma varianarove tianarara tiro, Kotiva ai koqema amitaivara quahehara variarao, tiro.

Mariava ihi tiharo Kotira autu tuaherakora

⁴⁶ Elisabetiva minti tuvaro Mariava Kotira autu tuaherakora tiharo, Te tenta muntukaqihaima Nora vira autu tuahera kauro.

⁴⁷ Viva ti Variqavano ti kuvantu timitaariva vaivarora tiro, ti maraqravano quahehara vaivo.

⁴⁸⁻⁴⁹ Te Kotira kaiqa nahenti qumina nahenti vauraro Kotiva tiqai koqema timitairave.

Kotiva mpeqavano vaiharo nora kaiqa ti mintima timitairara ti, vate variakavata, naantiara vaikavata, tiriara Kotiva noraiqama kero vi nahentira koqema amitairavema tivarave.

Kotira autuvano takuqi vai autuvama vairave.

⁵⁰ Haaruvata, vatevata, naantiaravata, Kotirara iri vai vaiintika Kotiva vikama aqurihama nimitaanarove.

⁵¹ Vika nai autuqai tuahera kaaka ruvaaqumavi qora kaiqa varareka auti variavaro Kotiva nai mpeqa kauqu tutukero vika raantaupirima kairave.

⁵² Kotiva nora vaiinti vika inaaraiqama kaivaro qaqiqama vuavaro, viva qumina vaiinti vatainiqamavi variaka ntita vataimanta vika noraiqamavi variarave.

⁵³ Karara antuqa ari variaka variavaro Kotiva vika kara nimimanta namakeha ho variarave.

Kotiva airi haika vataa vaiintika nititama kaimanta vika kia vo haikavata vararaiti, qaqi qumina vuarave.

⁵⁴⁻⁵⁵ Kotiva nai kauqu aiqiqaa aqukai uvara avataqi viharo viva tinavu Isareri vaiinti nahenti kahaqi vairave.

Viva haaru Eparahaamirara tiharo, Te aivata ai vaintivata ekaa enta ekaa enta aqurihama nimitararave, tu uvara kia tauru kairave, tiro.

⁵⁶ Mariava minti tivakero Elisabetikantiro variqi viro, taaramo tora varakero ururantero nai maaqaini vurama.

Elisabetiva Ionira vatatora

⁵⁷ Elisabetiva vainti vataaina entava anirovaro viva vi entara qorainti vainti vatatora. ⁵⁸ Viva vira vatatomanta vira navunaakavata, vi vatanaakavata, iruvaro Noravano Elisabetira koqema amitomanta vika ani Elisabetira vataake vainti vira quahama amitareka anura.

⁵⁹ Vika ani vauvaro 8 entanavu aitarovaro vi vaintira qorainti vainti vaumantara ti, vira vaata toqa kareka ruvaaqumavi vaiha vika vira autu rehama nai qora autu Sekaraiaarave tirare tuvaro ⁶⁰ vira nova aqao tiro, Tetanta vira autu reha Ionirave tirerave, tiro.

⁶¹ Elisabetiva minti tumanta vika tiha, Kia ai ankuqihairo vovano vi autura re vairave, ti.

⁶² Vika minti tivake Sekaraiaarara kauquqohai aave vateha irehama ti, Are nena maaqu nana autue rava tenarave? tuvaro ⁶³ Sekaraiaava kauqu aave vateharo *pepaa* vara timiate tumanta *pepaa* vara amuvaro Sekaraiaava *pepaa* viraqaa qara riharo, Vira autu Ionirave, tiro.

Mintima qara ruva tomanta vika vi auturara ravukuvi. ⁶⁴ Ravuku vuvaro vaakama Sekaraiaara novano qantua vuvaro viva uva ho tiro. Viva uva ho tiharoma Kotira autu tuaherero.

⁶⁵ Minti ti vaumanta vira navunaaka voqamake qetora. Mintuvaro vi uvava ekaa verara Iutia aiqina vataini vi anumanta ⁶⁶ vika nai tiva ami nai tiva ami iha tiha, Vi vaintiva nana vaiintivanoe varianarove? ti. Vika tavovaro Noravano kahaqi vauvaro vi vaintiva vaura.

Sekaraiaava ihi tura

⁶⁷ Kotira Maraquravano vira qora Sekaraiaara kempukaiqama kero kahaquvaro viva mintima tiro:

⁶⁸ Noravano tinavu Isareri Variqavano tinavu nai vaiinti nahenti kahaqiharo kuvantu kareva anirara ti, kaiqenavu vira autu tuaheraare.

⁶⁹ Noravano tinavu kaivaqara Devitira ankuqihairo vira nainti vo vara himpima kaivaro vi vaiintiva mpeqavano vaiharo tinavu kuvantu timitaariravama vaivo.

⁷⁰ Haaru Noravano nai paropeti vaiintinavu noqihairo mintima tivo:

⁷¹ Ni navutaaka ni arukevorave tima, te ni kahaqirerave. Ni qoraiqama nimate vaika niqaa raqikivorave tima, te ni ruaruama nimitarerave, turave.

⁷² Noravano tinavu kaivaqaukavarara tiharo, Te ni aaqurihama nimitarerave. Te ni hampata vaiha uva tiva taatau taavaunara kia taurukarave, turave.

⁷³⁻⁷⁴ Noravano kauqu aiqiqaa aqukero tinavu kaivaqara Eparahaamirara tiharo, Naantiara are vataterauka vika navutaaka arukevorave tima, te vika ruaruama nimitarerave.

Te vika ruaruama nimitaari vika kia navutaaka aatu qetaraiti,
⁷⁵vika qaqi variqi viha ti tivuqaa vaiha ti kaiqaqai koqemake vareha avuqavu nuate turave, tiro.

⁷⁶Sekaraiaava minti tivakero viva nai vainti naatiara tiharo,

Ti vaintivauvo, naatiara vaiinti nahenti ariara mintima tivarave: Kotiva naaruvaini vaiva vi vaiintira kahaqi vaivaro viva Kotira uva ti vaivo, tivarave.

Noravano anireva irara avuni are naane orurera vira aara qerama amitenarave.

⁷⁷Kotiva vaiinti nahenti qora kaiqa vare uvava nunka nimateharo vika kuvantu nimitaaina uvava, are naane vi uvava vaiinti nahenti tiva nimirave.

⁷⁸Kotiva tinavuara noraiqamakero aaurihama timiteharora tiro, viva naaruvaihairo ataama nimitaaina vaiintira atitairaro viva tenavu variainanaini tuvuanarove. ⁷⁹Viva tuvurero tenavu konkiraiqiraqi qutu vire urauka ataama timitaanarove. Viva tinavu tivita varairaqe tenavu maateraiqiaina aararaqaa koqemake nuvaqi vuare, tiro.

Sekaraiaava minti turama.

⁸⁰Minti tuvaro vira maaquvano noruqama vuvaro vira maraquiravanovata kempukaiqi vaura. Viva qumina vatani variqi viro noruqama viro, viraqaahairo viva Isareri vatanaaka nivuqaa govarama vura.

Mariava Ihura vatatora

(*Matiu 1:18-25*)

2 ¹Vi entara Romeni avuhainaa vaiinti Sisa Ogatusiva *takisi* varareva tiharo, Ekaa vo vatanaa vo vatanaaka ne nenta autu vataate, tumanta ²⁻³ekaa vaiinti nahenti nai maaqa nai maaqaini autu vatareka vurama. (Kuiriniusiva Siria vataqaa raqiki vau entara, vika vi entaraqaa hoqaramake autu vatora.)

⁴⁻⁵Vaiinti nahenti vohaiqa vohaiqavano nai autu vatareka vuvaro Iohepiva Nasaretihairo himpiro viva nai amito nahentira Mariaravata vita varero Kariri mini kero Iutiaini viro, Devitira vatuka Betarihemini autu vatareva vurama.

Iohepiva nai kaivaqara Devitira vohaa ankuvano vaiharora tiro, viva mini vurama.

Iohepiva Mariara vita varero vuvaro Mariava vainti taiqamaviro airi tora aatara kero vainti vataaina entava aumanto vauvaro ⁶⁻⁷viva Iohepikantiro oru viro Betarihemini orurora.

Betarihemini orurero tavomanta airi vaiinti nahenti autu vatareka anuka ani ekaa naavu mpiqa kovaro Mariava purumakauvano kara no naavuraqi oru vaura. Oru viraqi vaiharo qorainti vainti hoqarenaa vainti

vatatero, vira apuqama kero purumakauvano kara no tanuraqi vaati vaita kora.

Sipisipiqaa raqiki vauka vi vaintira oru tavora

⁸Mariava vainti vatatomanta entaqi vaiinti vonavu vi vataraqaa ukauni vaihama vika sipisipiqaa raqiki vaura.

⁹Vika entaqi sipisipiqaa raqiki vauvaro Noravano atito *enseliva* vaakama vika nivuqaa qovarama vuvaro Kotira takuqi vai haikava noraiqama kero aatite vaumanta sipisipiqaa raqiki vau vaiintika vira tave, voqamake geteha vaura.

¹⁰Vika mintimake qete vauvaro *enseli* viva tiva nimiro tiharo, Ne kia getaate. Te koqe vakaaka ni tiva nimirera tuvuro. Vi vakaakara ekaa vaiinti nahenti irihama quahehama vaivarave. ¹¹Vate ni kaivaqara Devitira vatukaqi vainti vo vatataivo. Vi vaintiva ni kuvantukero ntitaariravave. Viva Karaitiva ni Noravanove. ¹²Ne maantimake taveha ti uvara quqaave tivarave: Ne oru vi oru tavaivaro vi vaintira vatakero apuqama kero, purumakauvano kara ne vai tanuraqi vaati vaita kainarama tavevarave, tiro.

¹³*Enseli* viva minti tumanta vaakama *enseli* iqoka raqi vauka airitahaa qovaramavi vaihama vika Kotira autu tuahereha tiha,

¹⁴Tenavu Kotiva nai virini vaira vira autu tuahere vauro.

Vataini Kotiva quahama nimite vai vaiintika muntuka paru ihama vaivarave, ti.

¹⁵*Enseli* vika minti tivake naaruvaini tuvurante vumanta sipisipiqaa raqiki vau vaiintika nai tiva ami nai tiva amiha tiha, Viqenavu Betarihemini Noravano uva tiva timinara oru tavaare, ti. ¹⁶Vinavuka minti tivakema vika vaaka anirante vatukaini vurama.

Oru tavovaro Iohepiva Mariakantiro vauvaro vaintiruvano purumakauvano kara no tanuraqi vaite vaura.

¹⁷Vaite vaumanta sipisipiqaa raqiki vau vaiintika vira tave tiha, *Enseli* vovano maa vaintirara tinavu minti mintimakero tiva timivo, tura.

¹⁸Minti tumanta ekaa vaiinti nahenti vi uvara iri airi avu aato utiha vaura.

¹⁹Mariava vi uvara aatoqi vatero niharovata, virara iriqiro ni vaura.

²⁰Sipisipiqaa raqiki vau vaiintika vainti vira tave, orurante aniha vika *enselivano* tu uvarara quqaave tivakeha, vika vaaka tave irurara irihama Kotira autu tuaheraqi anura.

Ihura autu ravatora

²¹Ihura vatatovaro 8 entanavu aitarovaro viva qorainti vainti vaumantara ti, vira vaata toqake entava aniromanta vi entaraqaa vira autu rehama, Ihurave, turama. Haaru qumina enta, Mariava kia vainti

taiqaa vu entara *enselivano* vi autura amiate turara iriha vi autura ravatora.

Kotira Naavuqi vura

²²Mariava vainti vatatero Mosiva maara tivato uvarara iriharoma vo entanavu varikero vira vaata hiqama vuarira entava aniromanta vitanta Iohepika Ihura vita vare Nora Kotira amireka Ieruharemini vura.

²³Noravano maara tu uvara qara ntuva tova mintima tiro:

Ekaa qorainti vainti hoqare vatatena vaintira Nora Kotira amiraro vira vainti variarire. ²⁴Vi entara are Kotira Naavuqi orurera uviri taaraqanta mirura voqatanta amiraro Kotira iha quara amitaarire, tura. (Wkp 12:1-8)

Mariaka Iohepika vi uvara irihama Ieruharemini vura.

²⁵Ieruharemini oru vauvaro mini vaiinti vovano vira autu Simioniva vaura. Vi vaiintiva avuqavu ni vau vaiintiva, viva Kotira autu tuahere vau vaiintiva vaiharo viva Isareri vatanaaka kahaqiaina vaiintirara ampeqiharo vira veka vaura.

Mintima vauvaro Kotira Maraqravano vikantiro vaiharo ²⁶hoqarero vira tiva amiro tiharo, Are kia qaqi qumina qutu viraitira, are Noravano atitaaina vaintira *Mesaiaara* vira tavera, viraqaahaira are qutu vinarave, tura.

²⁷Kotira Maraqravano minti tuvaro Simioniva variqiro vuvaro vi entara Kotira Maraqravano vira vitakovaro Kotira Naavuqira vumanta Ihura noka qoka maara uva irihama Ihura vita vare Kotira Naavuqi vuvaro ²⁸Simioniva vainti vira tavero, vira ravukukero kaqa varero Kotira autu tuahereharo tiharo:

²⁹Noravauvo, are tota tianara vate vivauma vaivo.

Are homa ti nena kaiqa vaiinti tititairaqe ti muntukaqihairo koqe i vairaqe vuare.

³⁰⁻³¹Ekaa vo vatanaa vo vatanaaka vira tavaate tira, are tinavu kahaqiaina vaintira atitaaramanta te vate tenta tivuqohai vira tavauro.

³²Ovavano ataama nimitaintema kero, vi vaintiva qumina vo vatanaa vo vatanaaka ai aara koqemakero numiqeharo ataama nimitaanarove.

Vi vaiintiva ai vaiinti nahenti Isareri vatanaaka kahaqiraro vika nutuvano virini qarire, tiro.

³³Simioniva minti tumanta Ihura noka qoka ravukuvi tiha, Ike, nana uvae viva Ihurara tivo? tuvaro ³⁴Simioniva Kotira aareharo tiharo, Are vitantavata, vitanta vaintivata koqema nimitaane, tiro. Minti tivakero viva vira nora Mariara tiva amiro tiharo,

Iriane. Hini Isareri vika hiqirivi qoraiqama vimanta hini Isareri vika himpi koqemake variqi vuate tiro, Kotiva maa vaintira kaama tairave.

Kotiva nai okara vaiinti nahenti kankomake tavaate tiro, viva vira atitairave. Mintiramantavata, airi vaiinti nahenti vira qoririma amitevarave.

³⁵Mintivaro viva airi vaiinti nahenti avu aatoqi vaina uvara qovarama kaanarove.

Iqoka paepaevano raqontainantema kero, mpo ike tira haikava ai muntuka qoraiqama amitaanarove, tiro.

³⁶Simioniva Mariarara minti tuvaro paropeti nahenti vovano Kotira uva qoqaiqama keharo ti vau nahentiva Anaavavata mini vaura. Vira qova Panueriva Asera vohaa ankuvano vaura. Anaava tota qorainti varatero 7 ihi varakovaro ³⁷vira vaativano qutu vuvaro, viva viraqaahairo tentoqa vaiharo kontaiqama viro airi ihi 84 ihi varakero, viva vo enta vo enta Kotira Naavuqi orureharo entaqivata aatitoraqaavata kara auramatero Kotira autu tuahereharo Kotira aare vaura.

³⁸Mintuvara tiro, Anaava vi entara Kotira Naavu vaunaini orurero Ihura taveru, Kotirara koqema iarao tivakero, vokuka mini vaiha Kotiva Ieruharemini varika ruaruama nimitaaina entara veka vaikara Ihura okarara vika tiva nimura.

³⁹Anaava minti tumanta Iohepika Mariaka Noravano maara uva tivatora ekaa iri taiqake, vitanta vaintivatamake tuvurante oqaraanaini nai maaqa Kariri vata Nasaretini vurama. ⁴⁰Mini oru vauvaro vainti viva noruqama viro kempuka vainti vauvaro vira avu aatovano koqema vauvaro Kotiva vira koqema amitora.

Ihuva 12 ihi varakero Kotira Naavuqi vurama

⁴¹Ihura noka qoka vo ihi vo ihi verara Ieruharemini oru vaiha vehakuma nimito entaraqaa kara namakeha orurante maaqaini tuvi vaura. ⁴²Vo ihi vo ihi mintiaqi vi vauvaro Ihuva 12 ihi varakovaro vehakuma nimito karara ne entava aniromanta vitanta Ihura vataake haaru mintuntemake, qaiqaa Ieruharemini vi karara nareka vurama.

⁴³Vitanta Ihura vataake oru vi orure mini vo entanavu Ieruharemini vaiha vi karara namake tiha, Kaiqe maaqaini tuvurante vuare, tivake vuvaro Ihuvaqai Ieruharemini mini vaumanta vira noka qoka kia virara iriraiti vura. ⁴⁴Vitanta tiha, Viva vaakama ti navunaa vokiaka hampata vivo, tivake ururante maaqaini vireka vohaa enta aaraini otu vura. Vitanta vohaa enta aaraini otu viha, Kaiqe vira rantake tavaare, tivake nai navunaaka unaini otu rantaha tavovaro ⁴⁵kia Ihuva vika hampata vaumanta Mariaka Iohepika qaiqaa tuvurante Ieruharemini vira rantareka vurama.

⁴⁶Vitanta Ieruharemini tuvurante vi, taaramo entanavu Ihurara rantaqi viha tavovaro viva Kotira Naavu vaunaini vaura. Viva viraqi vaiharo nora vaiinti Iutaa maara okara tiva nimi vau vaiintika, vika avutana oquvi

vaiharo vaiinti noranavu uva tura iriharo viva vinavuka irama nimate vaura.

⁴⁷Ihuva nora vaiintinavu avutana oquvi vaumanta nora vaiintinavu uva ti vauvaro Ihuva vika uva irikeharo, viva vika nái tiva nimumanta vika Ihura uva vira iri ravukuvi kauqu runkinkiri iha tiha, Vaiinti noravano uva tintemakero maa vaintiruva uva ti vaivo, ti.

⁴⁸Vika minti ti vaumanta vira noka qoka vihai oturante urure tavovaro Ihuva nora vaiintinavu hampata viraqi oquvi vaumanta vitanta vira tave ravukuvura. Vira nova tiharo, Mpo, ti maaquvauvo, nantiharae are titantara mintima timitaaro? Titanta ai noka qoka muntukavano qorai-qimanta tetanta ariarama rantaqi vi ani vauro, tiro.

⁴⁹Vira nova minti tuvaro Ihuva aqao tiro, Netanta nantihae ti rante variavo? Netanta kiae iriavo? Te tenta Qora kaiqa varaariraukama vauro, tiro. ⁵⁰Ihuva minti tumanta vitanta kia vi uvara okara kankomake irura.

⁵¹Kia kankomake iruvaro Ihuva viraqihairo himpiro nai noka qoka vataakero ururantero vevara Nasaretini otu vaura. Otu mini vaiharo vitanta uvaqai iriqiro viharo, kia vitanta uva raqa karaitiro vaura. Vira nova Ihuva tu uvara ekaa vi uvara nai aatoqi qaqi iritero niharovata iriqiro ni vaura. ⁵²Ihuva ho noruqama vuvaro vira avu aatovanovata kanko kaanko iro vaumanta Kotivavata vaiinti nahentivata vira tavovaro koqe iro vaura.

Ioniva vaiinti nahenti vakaaka tiva nimura

(Matiu 3:1-12; Maaki 1:2-8; Ioni 1:19-28)

3 ¹Romeni avuhainaa vaiinti Taiberiusiva raqikiqi viharoma 15 ihi vara kovaro vi entara Pontiusi Pairaatava *kamaanira* avuhainaa vaiintivano vaiharo Iutia vataqaa raqiki vauvaro Herotiva Kariri vataqaa raqiki vauvaro Herotira qatavano Piripiva, Ituria vataqaavata Tarakonitisi vataqaavata raqiki vauvaro Lisianasiva Abilene vataqaa raqiki vaura.

²Mintumanta Anaasivavata Kaiapaasivavata vitanta noraiqamavi Kotira kaiqa vara amite vau vaiintikaqaa raqiki vaura. Vi entarama Sekaraiaara maaquvano Ioniva qumina vatani kia vaiintivano vaunaini vauvaro Kotiva virara ti uva vaiinti nahenti tiva nimiane tuvaro ³Kotiva tuntema kero, Ioniva Iotani Namarivano tuvunaini vi aniharo vakaaka vaiinti nahenti tiva nimiro tiharo, Qora aaraqaa nira qaqirake namari varaivaro Kotiva ne qora kaiqa vare vai uvara nunka nimitaarire, tiro. Ioniva minti ti vaura.

⁴Haaru qumina vaka paropeti vaiinti Aisaiaava mintima tiro:

Vaiinti vovano qumina vatani vaiharo naveraitiro tiharo,
Noravano aniaina aarara qerama amiteha vira aara avuqavuqama
amitaivaro viva vivauma ho aniarire.

⁵Ne uqitaiqiraqi vata ntava mpiqake, nora aiqinave, inaara aiqinave, ne vira teqa kaivaro aara avuqavu variarire.

Aara rare raarera inara teqa kaivaro avuqavuma viro variarire.
Aara otiqetero ururero inara ehauruma/humuqu kaivaro vohaa
avuqavuqai variarire.

⁶Ekaa naato vataini variaka Kotiva vaiinti nahenti kuvantu nimitero
ntitaaina okarara tavevarave, tura. (Ais 40:3-5)

Aisaiaava haaru qumina vaka vi uvara tiva tovaro, Ioniva anirero vohaa
qaramakero vi uvara tura.

⁷Ioniva minti ti vaumanta vaiinti nahenti airivano Ionira vira namari
varareka viva unaini anirovaro Ioniva vika tiva nimiro tiharo, Ne *uqahi/*
quaiha vaintairama variavo. Kotira arara ite vaivaro vaiinti nahenti
ntaihareva auti vaivo. Tavave ninavuvata aruantorave aiqutute
kantama vuata timantae ne maini te unanaini aniavo? ⁸Ne quaiqamake
qora kaiqa qaqira kareka autivera, koqe kaiqaqai varaqi vuata. Ne nenta
tiha, Eparahaamiva tinavu kaivaqavave, tinavu qovave, vairara ti, tenavu
ho vauro, tivorave. Kotiva mintiataa irera, viva homa ni qaqira kero maa
orinavuraqihairo Eparahaamira naintivara vara qovaraiqama kaanarove.

⁹Kotiva katari tuqireva rori katari tuqaqima qeramakero vataivo. Kia
koqe tava irainara viva teqaqama kero ihaqi aqu kairaro ita vuanarove,
tiro.

¹⁰Ioniva minti tumanta mini ruvaaqumavi vauka vira ireha tiha, Ike,
vi uvara are tianara tenavu iriha nantie irarave? ¹¹Tuvaro viva vika tiva
nimiro tiharo, Vaiinti vovano *sioti* taaraqanta vatairava kia vatainaravata
vonku amiarire. Vaiinti vovano kara vatairava kia vatainaravata
rairakera amiane, tiro.

¹²Minti tumanta *takisi* vare vau vaiintika namari varareka anuka vira
ireha tiha, Maara ti variara vaiintio, tenavu vo, nantie irarave? ¹³tuvaro
Ioniva vika tiva nimiro tiharo, Ne *takisi* varehama *kamaanira* uva
irihama avuqavuqamake *takisi* varaate. Kia nenta irike qumina voqavata
varaate, tiro.

¹⁴Ioniva minti tumanta iqoka vaiintinavu vira ireha tiha, Tenavu vo,
nantie irarave? tuvaro Ioniva vika tiva nimiro tiharo, Kia oru vorara
ari ruqutu kaarorave tiha monu timiane tiate. Kia qumina voraqaa
uva ntuvake vataate. Ne *aami* kaiqa varehama nenta vare monura
viraraqaima hove tiate, tiro.

¹⁵Ioniva minti ti vaumanta vaiinti nahenti mini ruvaaqumavi vauka
Kotiva atitaaina vaiintira, *Mesaiaara* vira vekaiqiha vaukara ti, vika nai
ireha nai ireha tiha, Maa vaiintivae *Mesaiavano* vaivo? ti.

¹⁶Vika minti ti vauvaro Ioniva iriro vika nai tiva nimiro tiharo, Te qumina
namariqai ni nimi vauro. Noravano ti aatarairavama ti naantiara ani
vaivo. Te qumina vaiintivano vaihara ti, te vira aiqutute nonkutai naaquntara
kia ho qantu amitararave. Ne namari varaantema kero, viva Kotira
Maraqura ni nimiharo, nai iha itaainara voqaara viravata ni nimianarove.

¹⁷Viva nai *havore* kauquqi tota varero *uiti raisi* voqaara *riruruma/ ritatima* kero, nora nai *havoreqohairo* vaqita varero vuru nai naavuqi vatero viraqaahairo qumina rapavata vaqita varero vuru kia qimpa vuaina iharaqi aqu kairaro ita vuanarove, tiro.

¹⁸Minti tivakero vaiinti nahenti vira uva iriate tiro, Ioniva vi uvaravata vo uva vo uvavata, vika tiva nimiharo Ihuva aniaina vakaakara koqe vakaakavata, vika tiva nimura.

Herotiva Ionira karapuhiqama kora

¹⁹Herotiva Kariri vataqaa raqiki vauvaro Ioniva Herotira atiharo tiharo, Herotiva kia nai qata naata Heroti-Namarira varaataarave. Viva qora kaiqa viravata, airi qora kaiqa vokiravata varaivo, tiro.

²⁰Ioniva minti tuvaro Herotiva qora kaiqa voqavata vareharo Ionira karapuhiqama kora.

Ioniva Ihura namari amura (*Matiu 3:13-17; Maaki 1:9-11*)

²¹Hoqarero Ioniva kia karapuhiqi vau entara, viva vaiinti nahenti namari nimiharo Ihuravata namari amura. Viva namari vira amuvaro Ihuva Kotira aare vauvaro naaruvavano qantuara vuvaro ²²Kotira Maraqravano mirura voqaara ata varero tuviro, tuvu Ihuraqaata utama vuvaro uvavano naaruvaihairo mintima tiro: *Are ti Maaquma variarao. Ti muntukavano ariarama vaivo. Te ariara quahema vauro, tura.*

Ihura kaivaqaukavara nutu (*Matiu 1:1-17*)

²³Ihuva ihi 30navu varakero viraqaahairo nai kaiqa hoqarama kero varaqiro vumanta vaiinti nahenti virara Iohepira maaquve tura.

Iohepiva Helira maaquvano vauvaro

²⁴Heliva Mataatira maaquvano vauvaro

Mataativa Rivaira maaquvano vauvaro

Rivaiva Melkira maaquvano vauvaro

Melkiva Janaira maaquvano vauvaro

Janaiva Iohepira maaquvano vauvaro

²⁵Iohepiva Matatiaasira maaquvano vauvaro

Matatiaasiva Amosira maaquvano vauvaro

Amosiva Nahumura maaquvano vauvaro

Nahumuva Esilira maaquvano vauvaro

Esiliva Nagaira maaquvano vauvaro

²⁶Nagaiva Maatira maaquvano vauvaro

Maativa Matatiaasira maaquvano vauvaro

Matatiaasiva Semenira maaquvano vauvaro

Semeniva Josekira maaquvano vauvaro
 Josekiva Jodaara maaquvano vauvaro
²⁷Jodaava Joanaanira maaquvano vauvaro
 Joanaaniva Resaara maaquvano vauvaro
 Resaava Serubabelira maaquvano vauvaro
 Serubabeliva Seatielira maaquvano vauvaro
 Seatieliva Nerira maaquvano vauvaro
²⁸Neriva Melkira maaquvano vauvaro
 Melkiva Adira maaquvano vauvaro
 Adiva Kosaamura maaquvano vauvaro
 Kosaamuva Elamataamura maaquvano vauvaro
 Elamataamuva Erura maaquvano vauvaro
²⁹Eruva Iosuaara maaquvano vauvaro
 Iosuaava Eliesera maaquvano vauvaro
 Elieseva Iorimura maaquvano vauvaro
 Iorimuva Mataatira maaquvano vauvaro
 Mataativa Rivaira maaquvano vauvaro
³⁰Rivaiva Simeonira maaquvano vauvaro
 Simeoniva Iutaara maaquvano vauvaro
 Iutaava Iohepira maaquvano vauvaro
 Iohepiva Jonaamura maaquvano vauvaro
 Jonaamuva Eliakimira maaquvano vauvaro
³¹Eliakimiva Meleaara maaquvano vauvaro
 Meleaava Menaara maaquvano vauvaro
 Menaava Matataara maaquvano vauvaro
 Matataava Nataanira maaquvano vauvaro
 Nataaniva Devitira maaquvano vauvaro
³²Devitiva Iesira maaquvano vauvaro
 Iesiva Obetira maaquvano vauvaro
 Obetiva Boasira maaquvano vauvaro
 Boasiva Saramonira maaquvano vauvaro
 Saramoniva Nasonira maaquvano vauvaro
³³Nasoniva Aminadaapira maaquvano vauvaro
 Aminadaapiva Ataminira maaquvano vauvaro
 Ataminiva Aanira maaquvano vauvaro
 Aaniva Hesaronira maaquvano vauvaro
 Hesaroniva Peresira maaquvano vauvaro
 Peresiva Iutaara maaquvano vauvaro
³⁴Iutaava Iekopira maaquvano vauvaro
 Iekopiva Aisaakira maaquvano vauvaro
 Aisaakiva Eparahaamira maaquvano vauvaro
 Eparahaamiva Teraara maaquvano vauvaro

Teraava Nahora maaquvano vauvaro
³⁵Nahova Serukira maaquvano vauvaro
 Serukiva Reura maaquvano vauvaro
 Reuva Pelekira maaquvano vauvaro
 Pelekiva Ebera maaquvano vauvaro
 Ebeva Selaara maaquvano vauvaro
³⁶Selaava Kainaanira maaquvano vauvaro
 Kainaaniva Apaksaatira maaquvano vauvaro
 Apaksaativa Semura maaquvano vauvaro
 Semuva Noaara maaquvano vauvaro
 Noaava Lamekira maaquvano vauvaro
³⁷Lamekiva Metuselaara maaquvano vauvaro
 Metuselaava Enokira maaquvano vauvaro
 Enokiva Jaretira maaquvano vauvaro
 Jaretiva Mahalalelira maaquvano vauvaro
 Mahalaleliva Kenaanira maaquvano vauvaro
 Kenaaniva Enosira maaquvano vauvaro
³⁸Enosiva Setira maaquvano vauvaro
 Setiva Adaamura maaquvano vauvaro
 Adaamuva Kotira maaquvano vaura.

Sataaniva Ihura avatora
(Matiu 4:1-11; Maaki 1:12-13)

4 ¹Ioniva Ihura namari amuvaro viraqaahairo, Kotira MaraQuravano Ihuraqi mpiqavuvuvaro Ihuva tuvurantero Iotani Namari mini kero vuvuvaro Kotira MaraQuravano vira vita varero kia vaiintivanovata vaunaini qumina vataini vuru kora.

²Vuru kovaro Ihuva 40 entanavuara mini vauvaro Sataaniva Ihurara gora kaiqa varaarire tiro, Ihura avatora. Ihuva 40 entanavu mini variqiro viharo kia karavata naraitiro, narara vaura.

³Ihuva narara vauvaro Sataaniva anirero virara tiharo, Are quqaa Kotira Maaquvano vairera, maa orinavurara tiraro *mpareti* kuqu virara naane, tiro.

⁴Minti tuvaro Ihuva nai vira tiva amiro tiharo, Aqao, Kotira vukuqi gara ntuva tova mintimama tivo:

Vaiintivano kara naainararaqai noraiqaakero iriqiro virava kia ho qaqi variqiro vuanarove. *(Lo 8:3)*

⁵Ihuva minti tuvaro Sataaniva viraqaahairo vira vita varero virini *aiqinaqaa*, orini vaiharo ekaa vaiintivano naato vataqaa raqikura vira umiqeharo tiharo, ⁶Ekaa maa haikava ti timitai haikavama vaivo. Te maa haikara vo vaiinti amiataa irera, te homa vira amirarave. Te homa maa haikara ai amiariraro ai autuvano noraiqama virara are vi haikaraqaa

raqikiqira vinarave. ⁷Are ti hutuqai tuahera timitairera, te homa ekaa maa haikara maa haikara ai amirarave, tiro.

⁸Minti tuvaro Ihuva Sataanira nai vira tiva amiro tiharo, Aqao, Kotira vukuqi qara ntuva tova mintimama tiro:

Variqavano Kotiva Noravano vairara tira, are viraqai kaiqa vara amiteharama vira autuqai tuaheraqira vuane, turave, tiro. *(Lo 6:13)*

⁹Minti tuvaro Sataaniva Ihura qaiqaa vita varero Ieruharemini viro Kotira Naavu qiata nai veraraqaa Ihura vara vaari himpimatero tiharo, Are quqaa Kotira Maaquvano vairera, are maaqaahaira vatakanta aquvuane. ¹⁰Kotira vukuqi mintima qara ntuva tova tiharo, *Kotiva tiramanta enseli vika ariqaa koqemake raqikivarave*, turave. ¹¹Qaiqaavata tiharo, *Are nena aiqu oriqaqa ruteqa kerorave ti, enseli vika nai kauquqohai ai totaqi vivarave*, turave, tiro. *(Ihi 91:11-12)*

¹²Sataaniva minti tuvaro Ihuva nai vira tiva amiro tiharo, Aqao, Kotira vukuqi maa uvavama vaivo: *Noravano ai Variqavano vairara tira, are kia vira avataane*, turave, tiro. *(Lo 6:16)*

¹³Minti tuvaro Sataaniva Ihura qumina avateharo taverro, kaiqe vo enta vira qaiqaa avateha tavaare tivakero, Ihura qaqira mini kero vurama.

Ihuva Karirini nai kaiqa hoqarama tora

(Matiu 4:12-17; Maaki 1:14-15)

¹⁴Sataaniva vuvaro Kotira Maraqravano Ihura kempukaiqama kovaro viva anirantero Karirini oru vaura. Mini oru vau uvara ekaa vi vataraqaa vau vaiinti nahentika irura. ¹⁵Ihuva vika maara naavu voqi voqi oriqetero variqiro viharo uva tiva nimi vaumanta ekaa vaiinti nahenti virara koqe vaiintive ti vaura.

Nasaretihaanaaka vira qoririma amitora

(Matiu 13:53-58; Maaki 6:1-6)

¹⁶Ihuva Karirini oru niharo nai tota vainti naatiruka vau vatukara Nasaretini orurerro Maara Entaqaa maara naavuqi vi vauntemakero, qaiqaavata Ihuva maara naavuqi viro. Viraqi oru vaiharo viva Kotira vuku kaara rireva himpuvaro ¹⁷Paropeti vaiinti Aisaiava qara ntuvato vukura amuvaro Ihuva vuku vira uruquruma tora kuvantu vantuma kero, maa uvara qara ntuvatora rantakero kaara riharo tiharo,

¹⁸Te koqe vakaaka vehi vaiinti nahenti tiva nimirera uraro

Noravano ti qiataqaa vahavera qihiakeharo ti noraiqamakero ti vara kaimanta te anuraro vira Maraqravano tintiro vaiharo ti kahaqi vaivo. Viva ti tititeharo mintima vaiinti nahenti tiva nimiane turave: Ni rumpataa vaiinti nahentika ne homa qaqi vivarave, tiane. Avu qimpa vika ne ho avu rampaiketa tavaate, tiane. Ni qoraiqama nimitaamanta maaraqia variaka ne homa qaqi vivarave, tiane.

¹⁹Noravano vaiinti nahenti quahama nimitaaina entava aniraainara, are virara vaiinti nahenti tiva nimiane.

Vi uvara vi uvara mintimakera tiva nimiane, turave, tiro. (Ais 61:1-2)

²⁰Aisaiaava qara ntuvato uvara Ihuva kaara ntuva kero, viraqaahairo vuku qaiqaa uruquruma kero vaiinti vovano vukuqaa raqikura vira viti amiro oru oquviro. Ihuva oru oquviro vaumanta maara naavuqi ruvaaqumavi vauka viraqai aituti vauvaro ²¹Ihuva vika tiva nimito tiharo, Vaaka te kaara ntuva kauramanta iria uvava vate quqaa vivauma vaivo, tiro.

²²Ihuva minti tumanta vika virara tiha, Ihuva koqe vaiintive. Ike, vira noqihairo koqe uvama ti vaivo, ti. Minti tivakevata, qaiqaa vika aqao ti, Vi vaiintiva Iohepira maaquvanoqaima vaivo, ti.

²³Vika minti tuvaro Ihuva vikara tiharo, Vaiinti nahenti vo uvaqaa ntuvake tiha, *Are doktaavano vairera, nenavano nena vaata koqema kairaqe tavaare*, ti variarave. Ho ne vi uvara iriha tiriavata mintie tivarave? Ne qaiqaa maa uvarae tiriara tivarave: Are Kapenaumini vaihara varaana kaiqarara tiamanta irunarave. Ho are maaqi nena vatukaqi vaihara vi kaiqara nora kaiqa varaiqe tenavuvata tavaare, tivarave. Ne tiriara mintie tivarave? tiro.

²⁴Minti tivakero Ihuva vika tiva nimito tiharo, Paropeti vaiintivano nai maaqaini vairamanta vira navunaaka kia vira uva irivarave.

²⁵Ho ne iri vaiqe te uva vo ni tiva nimiare. Haaru ni kaivaqava Elaitaava qaqi vau entara maini Isareri vataini nora kuari itaqi vuvaro taaramo ihi 6 toranavuara kia aaqu ruvaro karavata kia vauvaro nora antuqa arumanta vi entara tentoqa nahenti airinavu mini vaurave. ²⁶Vika mini vauvaro Kotiva kia Elaitaara vi nahentinavuka vaunaini atitaraitiro, viva Elaitaara atitovaro vo vatanaa tentoqa nahentivano Sarefati vatuka Saidoni maaqaini vau nahentira kahaqireva vurave.

²⁷Haaru ni kaivaqava vovano, Elisaava paropeti vaiintivano vau entara, vi entara maini Isareri vataini airi vaiintinavu numuaravano vaata ne vau vaiintika vauvaro Elisaava kia vinavukaqihairo vo vaiinti kahaqiraitiro, viva vo vatanaa vaiintiqai Nemaanira Siria vataihainaa vaiintiqai kahaquvaro vira numuaravano tavanta vurave, tiro.

²⁸Ihuva minti tumanta maara naavuqi ruvaaqumavi vauka vi uvara iruvaro arara itomanta ²⁹vika himpi Ihura rarau vare vevare vatuka aaqaini vita vare vura.

Nasareti vatukavano aiqinaqaa vaumantara ti, vika aiqinaqaa vaarire Ihura viraqaahai onkaiqi venta aqukarare tuvaro ³⁰Ihuva vaiinti nahenti nivutanahairo qaqi vitarero vinura.

Ihuva vaanavano avutaqi vau vaiintira koqema kora
(Maaki 1:21-28)

³¹Ihuva Karirini vau vatukara Kapenaumini otuntero mini vaihara Maara Entaqaa vaiinti nahenti vakaaka tiva nimi vaumanta ³²vika Ihura

uva iriha nái kauqu runkinkiri iha tiha, Ike, viva nora vaiintivano uva tiantema kero, kempukaiqama kero uva ti vaivo, ti.

³³Vika minti ti vauvaro vaanavano vira avutaqi vau vaiintiva naveraitiro tiharo, ³⁴Ihuo, are Nasaretihainaavave. Are tinavuara nantima karevae aniarao? Are tinavu vehiqama karevae aniarao? Te ai okara iri tavaunarave. Kotiva ai atitaivara are Kotira kaiqaqai vare variaravave, tiro.

³⁵Minti tuvaro Ihuva vaana vira atiharo tiharo, Evaara variane. Vi vaiintiraqihaira qaqini aitarera vuane, tiro.

Ihuva minti tuvaro vaana viva vaiinti nahenti nivuqaa vi vaiintira vara kero aqu kovaro viva vatakanta hiqiruvoro vaana viva kia vi vaiintira qoraqama amitaraitiro, viraqihairo qihaaqamakero aitarero qaqini vura.

³⁶Vaana viva aitarero qaqini vumanta mini ruvaaqumavi vauka ravukuvi kauqu runkinkiriha nai tiva ami nai tiva amiha tiha, Viva tara autuqaa uva tivaroe vaana viva qaqini aitarero vivo? Viva nora vaiintivano uva tintema kero ti vaimanta, vaanavau vira uva iriha, vika qaqini aitare vi variarave, ti.

³⁷Vika vi uvava minti tivaqi vi anumanta ekaa vi vatukara aaqanto vaukavata vi uvava irura.

Pitaara aintaantara koqema kora

(Matiu 8:14-15; Maaki 1:29-31)

³⁸Ihuva maara naavuqihairo vevarero Saimonira naavuqi oru vauvaro Saimonira aintaantara vaatavano iha ite vauvaro vaumanta vika oru Ihurara vira kahaqiane tuvaro ³⁹Ihuva oru vi nahentira tataaqa himpitero vaiharo rovava atitama kovaro rovaravano taiqa vuvaro vi nahentiva vaaka himpiro vika kara qera i vaura.

Ihuva vaiinti nahenti airtahaa koqema kora

(Matiu 8:16-17; Maaki 1:32-34)

⁴⁰Mintuvaro kuarivano ruhunki vaumanta vi vatanaaka nai navunaaka vo rovava vo rovava varoka ntita vare Ihuva vaunaini vuru kovaro viva nai kauqu voqaa voqaa vateharo vika koqema nimite vaura.

⁴¹Vaanavuvata airi vaiinti nahenti nivutaqihai aitare vihama naveraitiha, Are Kotira Maaquvanoma variarao, ti. Vika minti tiha Ihuva *Mesaia*avano vau okarara kankomake irurara tiro, Ihuva vika nitiro tiharo, Ne evaara variate, tiro. Turama.

Ihuva Iutaa vatanaaka vakaaka tiva nimura

(Maaki 1:35-39)

⁴²Vira qararaa aatitovaro Ihuva vi vatukara mini kero qumina kanta vumanta vaiinti nahenti vira rantareka vi, oru vira rantake kia vonaini

vuane tivake, vira ravaaqavu karare tuvaro ⁴³Ihuva aqao tiro, Te Kotiva raqikiaina uvara koqe vakaaka vo vatuka vo vatuka niha vaiinti nahenti tiva nimirerave. Kotiva vi kaiqara varaane tiro, ti tititaimanta tuvuraukave, tiro.

⁴⁴Minti tivakero Ihuva Iutia vataini vi aniharo vika maara naavuqi vaiharo vi vakaakara vaiinti nahenti tiva nimi vaura.

Ihuva tuvaro Saimoni Pitaava airi havuka varora

(Matiu 4:18-22; Maaki 1:16-20)

5 ¹Vo enta Ihuva Kenesareti [Kariri] Varuva auvahianta himpiro vaumanta airi vaiinti nahenti Kotira uva irireka nai vente nai vente iha vaura.

²Minti vauvaro Ihuva tavovaro votu taaraqanta namariqihai auvahini vuru vatotanta vaura. Havuka kaiqa vare vauka votutanta mini ke, vahe hiqareka vuvaro votu vitantaqai mini vauvaro ³Ihuva oru Saimonira votuqi vaarirero Saimonirara tiharo, Nena votu maa inaaraiqa venta kairaro namariqaa vutuntoqama viraqe te viraqi vaiha uva tiva nimiare, tiro. Minti tivakero viva votuqi oquviro vaiharo vaiinti nahenti vakaaka tiva nimi vaura.

⁴Ihuva vakaaka vaiinti nahenti tiva nimi taiqa kero viva Saimonirara tiharo, Nenavu varuva avutaini votu venta vuru vate, vahe vaavi varuvaqi quntama te viraqihai havuka varaate, tiro.

⁵Minti tuvaro Saimoniva aqao tiro, Noravauvo, tenavu qumina entaqi havuka varare ti, vukaari utiha kia havuka voqavata varaunarave. Ho are minti tiaravera tenavu ai uva iri, vahe varake vaavi quntama tarerave, tiro.

⁶Saimoniva minti tivakero vivavata vokukavata vahe vaavi namariqi quntama tovaro havuka airitahaa vaheqi otiqete mpiqa vuvaro maara rovaro vahevano rapema vireva auti vaumanta ⁷vika nai navunaaka vo votuqi anukara kauqu katu ntiha tiha, Kante ani tinavu kahaqiate, tumanta vikavata ani havuka vaheqihai varakeha vi votutanta mpiqa komanta vi votutanta maara reha namariqi rupeqa vuaqara i vaura.

⁸Saimoni Pitaava tavovaro mintimakero vauvaro viva oru Ihura avuqaa tori kauru araviro virara tiharo, Noravauvo, te qora kaiqa vare vaura vaiintikave. Are ti qaqirakera vuane, tiro. ⁹Pitaava minti tivakero vivavata vira vataake vaukavata havuka airi varorara kauqu runkinkiri i vaiha airi avu aato uti vaura.

¹⁰Sebedira maaqutanta Iemika Ionika vitantavata Saimonira vataake havuka kaiqa vare voutanta, vitantavata airi havuka tave kauqu runkinkiri i vaura.

Mintuvaro Ihuva Saimonira tiva amiro tiharo, Kia getaane. Vate maa entaraqaahaira are havuka varenantema kera, naantiara vaiinti nahentivata ntitenarave, tiro.

¹¹ Ihuva minti tumanta vika votu namari auvahini rarau vuru vate, ekaa haika qaqira mini ke, Ihuraqai avataqi vura.

Ihuva numuaravano vaata ne vau vaiintira koqema kora
(*Matiu 8:1-4; Maaki 1:40-45*)

¹² Vo enta Ihuva vo vatukaqi oru vauvaro numuaravano vira vaata ne vau vaiintiva mini vauva Ihura taveru, oru vira avuqaa hiqiriviro nai viri viavi vataini vatero Ihurara mpo tiharo, Noravauvo, are ti kahaqiataa irera, are homa ti numuara nunka timitenarave, tiro.

¹³ Minti tuvaro Ihuva nai kauqu viavi vira vaataqaa vatero tiharo, Te mintiataa iverama ai mintima amitarerave. Te ai numuarara tavanta vuarire turo, tuvaro vira vaata ne vau numuarava vaakama tavanta vuvaro viva ho vaura.

¹⁴ Ho vauvaro Ihuva vira qioqamatero tiharo, Kia voravata tiva amiraitira, oru viraro Kotira kaiqa vara amite vaira vaiintiva ai vaata tuantikero tavaarire. Viraqaahaira are Mosiva maara uva tivatorara iriharama *ofaa* vo iha quarairamanta vaiinti nahenti vika ariara tiha, Quqaama vira vaatavano koqema vivo, tiate, tiro.

¹⁵ Ihuva minti tuvarovata, vaaka vi uvava vi anumanta airi vaiinti nahenti vi uvara iri vika tiha, Kaiqe tenavuvata Ihuva vainanaini oru vira uva iriariraro viva tinavu aiha viraaravata koqema timitaarire, tivakeha viva unaini oru ruvaaqumavi vaura. ¹⁶ Mintuvaro Ihuva vaiinti nahenti mini kero vatete Kotira aarareva kia vaiintivanovata vaunaini vi vaura.

Vaata qutu rava vu vaiintira Ihuva koqema kora
(*Matiu 9:1-8; Maaki 2:1-12*)

¹⁷ Vo enta Ihuva vakaaka tiva nimi vaumanta Parasi vaiintinavuvata, maara okara ti vau vaiintinavukavata, vira uva irireka ruvaaqumavi vaura. Vi vaiintinavuka hihai hihai ekaa Karirini vau vatukaraqaaahaive, ekaa Iutiaini vau vatukaraqaaahaive, Ieruharemihaive, hihai hihai anuka ani viva unaini oquvi vaura. Mintimake ani ruvaaqumavi vauvaro Noravano Ihura kempukaiqama kovaro viva vaiinti nahenti niha vuka koqema nimitaarira kempukava ho vaura.

¹⁸ Vaiinti vonavu anire vinavuka vo vaiinti vira vaata qutu rava vu vaiintira tainta vare anura. Vinavuka vira tainta vare anire tiha, Kaiqe tenavu naavuqi oriqete Ihura avuqaa maa vaiintira vuru kaare, tivake tavomanta ¹⁹ vaiinti nahenti airitahaa vaumanta vika vi vaiintira vitavare oriqeteva kia ho vaura. Kia ho vaumanta vika qaqirake naavu qiataqaa vi vaiintira vara vaari vate, naavu qiata ntomake vi vaiintira taintaqaa naaqunta rumpate, viraqaahai vinavuka vi vaiintira naaqunta rumpa tora vira tuta tutamaqi tuvi muntu vaiinti avutana Ihuva vauraqaa vatora.

²⁰ Vinavuka vi vaiintira muntu vatovaro Ihuva irumanta vinavuka naiqai tiha, Quqaama Ihuva vi vaiintira vate koqema kaanarove, tu

vaiintinavuka vauvaro Ihuva vi vaiintirara tiharo, Ti vaiintivauvo, are Kotira uva raqa kaanara vi uvara te ai nunkama amitauro, tiro.

²¹Minti tumanta maara okara ti vau vaiintinavukavata, Parasi vaiintinavuvata, nai tiva ami nai tiva amiha tiha, Aqao, maa vaiintiva ta vaiintivae? Viva minti tiharo Kotirama qoraqama amite vaivo. Kiama qaqi vaiinti vovano nai kena vaiintiara tiharo, Are Kotira uva raqa kaanara te nunkama amitauro, tianarove. Kotiva nai vivaqaima ho minti tianarove, ti.

²²Vika minti tuvaro Ihuva vika nái aatoqi iru uvara irirora tiro, viva vika irama nimitero tiharo, Nantihae ne nenta avu aatoqi mintimake iriavo? ²³Ne tiriara tiha, Viva qumina vaiintivano vaiharora tiro, kia ho nai kena vaiintivano Kotira uva raqa kaainara nunka amitaanarove, tiarave. Ho vo kaiqa vo? Hoe te maa vaiintira vaata [koqemake] virara himpira nuane tirarave? Ne ti tiva timiqe iriare, tiro.

²⁴Ihuva mintimakero vika irama nimitero vikara tiharo, Te Vataini Vatatai Vaintika vauraro ti noraiqama kaimanta te homa vataini vaiha vaiintivano Kotira uva raqa kaainara nunka amitararave. Ne ti uvara quqaa uvave tiate ti, te maa vaiintiraqaa mintirerave, tiro. Minti tivakero Ihuva vaata qutu rava vu vaiintirara tiharo, Himpira nena tainta utu varera nena maaqaini vuanerama turo, tiro.

²⁵Minti tuvaro vi vaiintiva vika nivuqaa vaaka himpiro nai vaito taintara utu varero Kotira autu tuaheraqiro viharo nai maaqaini vurama. ²⁶Viva vumanta viraqi ruvaaqumavi vauka noraiqamake ravukuvi kauqu runkinkiri iha vika qeteha Kotira autu tuahereha tiha, Ike, nana kaiqave? Tenavu vate aahuva vo qara i kaiqara tavauro, ti vaura.

Ihuva Rivaira aarora (*Matiu 9:9-13; Maaki 2:13-17*)

²⁷Ihuva vevantero tavovaro *takisi* vare vau vaiintiva vira autu Rivaiva *takisi* vare vau naavuraqi oquviro vauvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Ti tivataqira aniane, tiro.

²⁸Minti tuvaro Rivaiva himpiro ekaa nai kaiqa varo haikara qaqira mini kero Ihura avataqiro vurama.

²⁹Ho viraqaahairo Rivaiva nai naavuqi Ihura kara unta amitomanta *takisi* vare vauka airinavuvata, vo vaiintinavu vatamake, vira naavuqi ruvaaqumavi oquvi vaiha kara ne vaura.

³⁰Viraqi vaumanta Parasi vaiintinavuvata, maara okara ti vau vaiintinavuka Parasi vaiinti uva irukavata, vika orure Ihura vaintinavua turoqareha tiha, Ne nantihae *takisi* vare varia vaiintikavata, Kotira uva raqake varia vaiintikavata, vika hampata kara ne variavo? ti.

³¹Minti tuvaro Ihuva vika nái tiva nimiro tiharo, Qaqi varia vaiintika kia *doktaavano* vainaini vi variarave. Aihavuakaqai *doktaavano* vainaini

vi variarave. ³²Tenavu avuqavu ni vauraukave tia vaiinti nahentika, kia te vikara qora aara qaqira kaate tirera tuvuraukavauve. Te qora kaiqa vare varia vaiinti nahentika naararera tuvuraukave, tiro.

Kara aurama terara tura

³³Minti tumanta vika Ihurara tiha, Ionira avataqi ni variakavata, Parasi vaiinti uva iri variakavata, vika kara aurama teha Kotira aare variavo. Vika minti variamanta ai avataqi ni varia vaiintika kia mintiraiti, qaqima karavata namarivata ne variavo, tuvaro ³⁴Ihuva vika nái tiva nimiro tiharo, Nahenti varaarira vaiintiva nai navunaaka hampata vairamanta hoe ne vikara kara auramate variate tivarave? [Kiama ho minti tivarave.] ³⁵Vo enta anintaira vi entaraqaa nahenti varaaina vaiintira nai navunaakaqihai qaqini vara kaimanta vi entaraqaahaima vira navunaaka [qi ratehama] kara aurama tevarave, tiro.

³⁶Minti tivakero Ihuva uva vo tuqantaakero vika tiva nimiro tiharo, Haarua utavaaqa qunahivira haqirareva iharo, kia qaraaka utavaaqa toqakero haaruaraqaa taatau taanarove. Vovano mintirera, viva qaraaka utavaaqa qoraiqama kaanarove. Qaraaka tavuna toqa tairavavata haarua tavunavanovata kia vohaa varianarove.

³⁷Te qaiqaa tirerave. Kia vovano qaraaka *uaini* tatikero memera paha haqirama taira haaruaraqai qahiarake vate vairave. Vovano mintirera, qaraaka *uainivano* ntereharo haarua paha kempukaiqamavira, vira rakavu kairaro *uainivano* ntava viraro pahavanovata qoraiqama vuanarove.

³⁸Mintiantorave tiro, vaiintivano qaraaka memera paha haqirama taira varakero qaraaka *uaini* viraqi qahiarake vate vairave.

³⁹Haarua *uaini* ne vai vaiintiva kia qaraaka *uainiara* antuqa arirave. Viva tiharo, Haarua *uainiqaima* homa vaivo, tirave, tiro. Ihuva minti turama.

Ihuva Maara Enta okarara tura (Matiu 12:1-8; Maaki 2:23-28)

6 ¹Vo enta Maara Entaqaa Ihuva nai vaintiaravata naaho avutaqi *qantivi/kakuma* voqaara *uiti* ututoraqi ni vaura. Ni vaiha vira vaintinavu *uiti* tava raqake kauquqi tutiqamakeha auru vira ne vaura.

²Ne vaumanta Parasi vaiintinavu vinavuka tave aqao ti, Tenavu Maara Entaqaa qioqamatauna kaiqara vinavuka vare variavo, ti.

³Vika minti tuvaro Ihuva vika nái tiva nimiro tiharo, Haarua ni kaivaqava Devitivavata, vira vataake anukavata, antuqa arumanta vauvaro Devitiva vi entara auti okarara ne kiae kaara ntuvake iriarave?

⁴Vi entara Devitiva Kotira Naavuqi oriqetero mpareti Kotira amitora varakero neharo nkuikero nai vataake anukavata hini nimumanta

norave. Kotira kaiqa vara amite varia vaiintikaqai vi karara naataara vaivaro Devitiva qumina vaiintivano neharo vi uvara raqa korave, tiro.

⁵Ihuva minti tivakero viva vika tiva nimito tiharo, Te Vataini Vatatai Vaintika vauro. Te tentavano Maara Entaqaavata raqiki vauraukara ti, te vi entaraqaa tenta varaataa ina kaiqara homa vararerave, tiro. Ihuva turama.

Maara Entaqaq Ihuva vaiinti kauqu taparavura koqema kora
(*Matiu 12:9-14; Maaki 3:1-6*)

⁶Vo enta Maara Entaqaq Ihuva maara naavuqi oru vaiharo vakaaka tiva nimi vauvaro vaiinti kauqu tanaravano taparavuva viraqi vaura.

⁷Vi vaiintiva vaumanta maara okara ti vau vaiintinavukavata, Parasi vaiintinavuvata, vaiha vika Ihuraqaa uva vatarare ti, uvara ranteha tiha, Kaiqe vaiha tavaariraro Ihuva vate Maara Entaqaq vaiinti kauqu tapara vinara koqema kairera, vira kaara tenavu viraqaa uva vataare, tivake vika Ihura aituti vaura.

⁸Aituti vauvaro Ihuva vika nai aatoqi iru uvara kankomakero iro kauqu taparavu vaiintirara tiharo, Are maini vaiinti avutana ani himpitera variane, tuvaro vi vaiintiva ani vaiinti avutana himpitero vauvaro ⁹Ihuva vikara tiharo, Te ni irama nimitaari ne ti tiva timiate. Tenavu tentanavu maara uva irihama Maara Entaqaq nana nana kaiqae ho varaainarave? Tenavu vi entaraqaa vaiinti vo kahaqamae amitararave, vira qoraqamae amitararave? Maara Entaqaq tenavu vaiinti vo hoe kahaqiariraro viva qaqi varianarove, tenavu vi vaiintira arue kararave? tiro.

¹⁰Minti tivakero Ihuva ekaa vaiinti viraqi vauka aitutumakero tavero vi vaiintirara tiharo, Nena kauqu rantuta kaane, tiro. Tuvaro nai kauqu rantuta kovaro vira kauquvano vaaka koqema viro naitarama vura.

¹¹Vira kauqu koqema vuvaro vika virara voqamake arara itomanta nai tiva ami nai tiva amiha tiha, Tenavu Ihura nantimae kararave? ti vaura.

Ihuva nai vainti 12navu ntitora
(*Matiu 10:1-4; Maaki 3:13-19*)

¹²Vi entara Ihuva Kotira aarareva aiqinaqaa oru vaiharo entaqi Kotira aaramaqiro vi vauvaro ¹³aatita vuvaro viva nai avataqi nu vaiintika naarama kero vikaqihairo vaiinti 12navu ntitakero vika noraiqama kero vikara ne *aposorive—ne ti uva vuru viri tiva nimi vaiintikama vaivarave*, tiro.

¹⁴Ihuva maa vaiintinavuka ntitora:
Saimonira—Ihuva vira vara autu ntava teharo Pitaarave tura,
Entarura—viva Saimonira qata,
Iemika Ionika,

Piripira,
 Batolamura,
¹⁵Matiura,
 Tomaasira,
 Iemira—viva Arafiusira maaqu,
 Saimonira—vira autu vo Selotira,
¹⁶Iutaasira—vira qora autu Iemira,
 Iutaasi Ikeriotira—viva naantiara Ihura vara qovarama kaarirava
 vaura.

Ihuva vaiinti nahenti airitahaa koqema nimitora
 (*Matiu 4:23-25; Maaki 3:7-12*)

¹⁷Ihuva vi vaiintinavuka ntita varero aiqinaqaahairo orurantero uqitaini tuvu himpitero vaumanta vira avataqi ni vauka airitahaa mini vaumanta, Iutia vata vo vatuka vo vatukaqihave, Ieruharemiqihave, vevara *nampis ini* Taiaavata Saidonivata vi vatukatantaqihave, airi vaiinti nahenti hihai hihai vikavata ruvaaqumavi mini vaura. ¹⁸Vika tiha, Kaiqe tenavu vira uva iri variariraro viva tinavu rovaravata taiqa nimitaarire ti vaura. Vaanavano vikaqi vauka, vikavata anirovaro Ihuva vaana vika nititama komanta vika koqemavi vaura.

¹⁹Ihuva mintiaqiro vuvaro viraqihairo vira kempukavano oru vaiinti nahenti airitahaa koqema nimitomantara ti, ekaa vaiinti nahenti vira autama kareka auti vaura.

Ihuva vakaaka vika tiva nimura
 (*Matiu 5:1-12*)

²⁰Ihuva nai avataqi ni vauka aitutiharo vikara mintima tiro:

Ne vehi vaiinti nahenti variaka ne quahehama variate. Kotiva niqaa raqiki vairamanta ne vira vaiinti nahentima vaivarave.

²¹Vate karara antuqa ari vaiinti nahentika ne quahehama variate. Ne naantiara kara naivaro ni vikokama ianarove.

Vate iqi rate varia vaiinti nahentika ne quahehama variate. Ne naantiara naaraihihama vaivarave.

²²Ne ti Vataini Vatatai Vaintika ti avataqi vi vaimanta vika vira kaara ni navutaiqivarave, ni qoririma nimatevarave, niara qora uva tivarave, niara qora kaiqa vare variavo tivarave. Niara minti minti timanta ne quahehaqai variate. ²³Vika ni mintima nimitaimanta vi entara ni koqaa, nora koqaa naaruvaini vainarara irihama, nenta muntukaqihai voqamake quahaate. Haaru vika kaivaqaukavaravata paropeti vaiintinavu vohaa qaramake qoraiqama nimate vaurave.

²⁴Ne airi airaira vataaka ne maa entara koqemavi variavo.

Oho, naantiara ne tavevarave.

²⁵Oho, ne maa entara kara ho ne variaka, ne naantiara vaivaro ni karara antuqa ariramanta variqi vivarave.

Oho, ne vate naaraihi variaka, ne naantiara vaivaro ni muntukavano qoraiqira ne iqi rataqi vivarave.

²⁶Oho, vate maa entara vaiinti nahenti niara quaheha ni nutu tuaherake variaka, te niara rauriha variate turo.

Haaru vohaa qaramake ni kaivaqaukavara una uva tu paropetikara quaheha vika nutu tuaherake vaurave.

Nenta navutaakara muntuka vataate tura

(Matiu 5:38-48)

²⁷Vate ne ti uva iri variaka te ni tiva nimirerave. Ne nenta navutaaka vikarama muntuka vataate. Ni qoraiqama nimate vaika vaimanta ne vikama koqema nimitaate. ²⁸Niara qoraiqama vuate tiha niara qora uva tiva nimate vaika, ne vikara Kotira aareha, Kotio, vika koqema nimitaane, tiate. Ni qoraiqama nimatekara irihama Kotira aaraivaro viva vika kahaqiarire.

²⁹Vovano ai auruvuta ruqema kairera, tuqantaa viraro hini auruvutavata ruqema kaarire. Vovano ai tavuna vo raqia varairera, viva ai tavuna voqavata varareva irara, kia virara eqaane tiane.

³⁰Vovano vo haikara naaru iramanta ne qaqiqai vira amiate. Vovano ne vate haikara varairera, kia qaiqaa naarumake varaate. ³¹Ne vokiakara minti mintimake koqema timitaate tintemake, ne vohaa qaramake vika nāvata minti mintima nimitaqi vuate.

³²Niara muntuka vateka ne kia vikaraqai muntuka vataate. Niara muntuka vatekara ne vikaraqai muntuka vataivera, Kotiva kia virara iriharo ni quahama nimitaanarove. Ne kiae tavaarave? Qora kaiqa vare variaka vika vaiha vika nariara muntuka vataa vaiintikaraqai muntuka vataarave.

³³Ne ni koqema nimatekaraqai nái koqema nimitaivera, Kotiva kia virara iriharo ni koqema nimitaanarove. Ne kiae tavaarave? Qora kaiqa vare variakavata mintimake nai koqema nimate nai koqema nimate i variarave.

³⁴Ne tiha, Viqatauraro vaaka timina vaiintira viraqai nai amirerave. Viqatauraro kia vaaka timina vaiintira vira kia nai amirerave tivera, Kotiva kia virara iriharo ni koqema nimitaanarove. Ne kiae tavaarave? Qora kaiqa vare variaka tiha, Viqatauraro vaaka timina vaiintiraqai nai amirerave, tivakeha nai ami nai ami i variarave.

³⁵Kia ne vika voqaante iate. Ne nenta navutaakara muntuka vatehama vika koqema nimitaate. Vovano niara monue, airairae, timiraqe naantiara nina amiare tirera, ne vira qaqi hampira voqaara amihama kia ninta naantiara qaiqaa nimirara noraiqaake iriate. Ne mintiaqi vivaro Kotiva

ni kaiqara iriharo ninta vira noqaa koqema kero nimianarove. Qora vaiintivano kia vo vaiintiara koqema iarao ti vai vaiintiravata, qora kaiqa vare vai vaiintiravata, miqo maaqo Kotiva vika koqema nimate vairave. Kotiva koqe kaiqa mintima kero vare vairara ti, nevata mintivera, ne quqaama Kotiva naaruvaini vaira vira vaintima vaivarave.

³⁶Ni qova Kotiva aaqurihama nimate vaintemake, nevata nariara nariara aaqurihama nimateha variate.

Ne ko iria vaiintika voqaantemake vaivorave tura
(*Matiu 7:1-5*)

³⁷Ne ninta kaiqavata rahakero tavero qora kaiqave tiantorave ti, ne kia vora kaiqara pupiteha qora kaiqave tiate. Ne vorara nora okarama viraqi vaivo tivera, Kotiva nintaravata nora okarama nintaqi vaivo tianarove. Ne vorara tiha, Are ti qoraiqama timitaanara te vira tauruke kia irirerave, tivera, Kotivavata nintara tiharo, Ne ti uva raqa kera te virara tauruma kararave, tianarove.

³⁸Ne vokika nimivaro Kotiva nintavata nimianarove. Kotiva kia inaaraiqaakero ninta nimianarove. Viva qihia tairaro mpiqa viraro raturu kairaro otiniraro qaiqaa voqavata nonku mpiqa kero noqaa ruaqairikero ninta nimianarove. Ne vokika vi kaiqara vara nimitentema kero, Kotiva vohaa qarama kero mintimakero vi kaiqara nintavata vara nimitaanarove, tiro.

³⁹Thuva minti tivakero viva uva vo tuqantaakero vika tiva nimiro tiharo, Avu qimpavina vaiintiva kiama ho avu qimpavina vaiintira vo, kauqu utu varero aara umiqaanarove. Viva mintirera, vitanta oraqi hiqirivarave. ⁴⁰*Sikuru* vaintivano kiama nai *tisaara* aatarakero vairave. *Sikuru* vaintivano uva iriqiro viharo ekaa okara kankomakero tavero, viraqaahairo nai *tisaakantiro* vohaa qaramakero vairave.

⁴¹Are nantiharae vata antaauruvano ai qata vakaara avuqi viqetaira taveharama kia nina avuqi nora katari hanka viqetaira tavera iarao?

⁴²Nora katari hankavano ai avuqi viqetero vaivara nantiharae nena qata vakaarara tihara, Ti qata vakaao, kairaqa ai avuqihai vata antaauru qaqini veqa kaare, ti variarao? Kia minti tiataarave. Are unaqaraiqamakera koqe kaiqa vare variaravave. Tota nora katari hanka nena avuqihaira naane veqa kera, viraqaahaira kankoma kera taveharama nena qata vakaara avuqihairavata homa vata antaauru qaqini veqa kenarave.

Qora katarivano qora tavaqai ire vairave tura
(*Matiu 7:15-20; 12:33-35*)

⁴³Koqe katarivano kia qora tava ire vairave. Qora katarivano kia koqe tava ire vairave. ⁴⁴Vaiintivano katari tava taveharo vi katarira

kankomakero autu re vairave. Vaiintivano *fiki* katari tava hiqireva viva kia auqu vai katariraqaahairo hiqi vairave. Viva *uaini* tavavata hiqireva kia tauveraqaahairo hiqi vairave.

⁴⁵Koqe vaiintivano nai avu aatoqihairo koqe kaiqa varaariravaqai vaivarora tiro, viva koqe kaiqaqai vare vairave. Qora vaiintivano nai avu aatoqihairo qora kaiqa varaariravaqai vaivarora tiro, viva qora kaiqaqai vare vairave.

Nana nana haikavano vira avu aatoqi mpiqaro vainara, vaiintivano vi haikaraqaima nai noqaahairo tianarove.

Naavu taaraqantara uva tuqantaakero tura

(*Matiu 7:24-27*)

⁴⁶Ne nantihae tiriara Noravauvo, Noravauvo, tihama kia ti uva iri variavo? ⁴⁷Te unanaini anirero ti uva iriharo te tiainantema kero ti uva iriqiro vina vaiintira, virara ni tiva nimirave.

⁴⁸Vi vaiintiva naavu kempukaiqamakero kaqa taira voqaarama varianarove. Viva naavu kaqareva iharo nai vata vevanto quviquiro viro, otu oriqa katari aratero naavu kaqatairave. Kaqa taivaro vo enta huvura namarivano tuviharo naavu venta karare tivaro naavu koqema kero oriqa kaqa taivarora tiro, vi naavura kia ho rakikiaqa kairave.

⁴⁹Ti uva iriharo qaqira kero kia te tunantema kero ti uva iriqiro vina vaiintira, vi vaiintiva qora naavu kaqatai vaiintira voqaarama varianarove. Vi vaiintiva katari kia koqema kero arataraitiro, qaqi qumina vataqaa naavu kaqa taivaro huvura namarivano tuviharo naavu vira rakikiaqa kaivaro naavuvano vaakama raputama viro ekaa qoraiqama virarama turo, tiro. Ihuva vi uvara turama.

Ihuva Romeni iqoka vaiinti kahaqura

(*Matiu 8:5-13*)

7 ¹Ihuva vaiinti nahenti uva tiva nimi vuru taiqa kero viva vika mini kero Kapenaumini vura.

²Viva mini vuvaro Romeni vaiinti vovano 100 iqoka vaiintiqaqaa raqiki vauva mini vauvaro vira kaiqa vaiintivano aihavuvaro viva qutuarrirava aumanto vauvaro Romeni vaiinti viva kaiqa vaiinti virara antuqa aruvarora tiro, ³viva Ihurara iriro, Iutaa nora vaiintinavu nititero tiharo, Ne Ihura oru tivaro viva ani ti kaiqa vaiinti koqema amitaarire, tumanta ⁴vinavuka Ihuva unaini orure Ihurara mpo tiha, Romeni vaiintivano koqe vaiintima vaivo. Are vira oru kahaqiane. ⁵Vi vaiintiva tinavu vaiinti nahentiara antuqa ari vaiintivave. Viva naivano tinavu kahaqiharo maara naavu vo kaqa timitairave, ti.

⁶Vika minti tuvaro Ihuva vika hampata oru viro naavu aumanto orurovaro Romeni vaiinti viva nai navunaaka nititero tiharo, Ne oru

Ihura tiva amiате. Noravauvo, are vukaari utukera maini anirorave. Te koqe vaiinti variariraravauve are ti naavuqi ho aninarave. ⁷Te koqe vaiinti vaihavauve are inanaini ho oru virarave. Are mini vaiharama ti kaiqa vaiintiara koqema vuane tiraro viva koqema vuarire.

⁸Te iqoka vaiinti vaiha tintaqaа raqiki varia vaiintika uva iri vaunarave. Tevata vo vaiintinavuqaа raqiki vauraukama vauro. Te iqoka vaiinti vorara vuane turaro viva virave. Te vorara aniane turaro viva anirave. Te tenta kaiqa vaiintiara mintiane turaro viva mintirave, tivakero vika nititomanta vura.

⁹Romeni vaiinti viva minti tivakero nai navunaaka nititomanta vika vuru Ihura vi uvara tiva amuvaro Ihuva, Ike, tivakero tuqantaa viro viva vaiinti nahenti vira avataqi anukara tiharo, Te ni tiva nimiari iriate. Vi vaiintiva vo vatanaa vaiintivano vaimantavata, te Isareriqi vi ania kиа te maa vaiintiva tiriara kempukaiqaakero iri vai vaiintira voqaara vo tavaunarave, tiro.

¹⁰Minti tumanta Romeni vaiintivano nititoka anirante vira naavuqi orure tavovaro vira kaiqa vaiintivano koqema viro vaura.

Tentoqa nahenti maaquara tura

¹¹Naantiara inaaraiqakaa varikero Ihuva vatuka vo, vira autu Nainini vumanta vira vaintinavuvata airi vaiinti nahentivata vira vataake vura.

¹²Ihuva vi vatukara vaantaavura qentiana orurerо tavomanta vatukaqihai vaiinti nahenti qutuvu vaiintira tainta vare vira quntarerave tivake anura. Tentoqa nahenti vira maaqu vohaiqavanoqai vauva qutu vumanta airi vaiinti nahenti vi nahentira vataake anuvaro ¹³Noravano Ihuva vi nahentira tавero muntukaqihairo mpo ike tiva amitero virara tiharo, Kia iqi rataane, tiro.

¹⁴Minti tivakero Ihuva oru *kukuta/kirikera* utu varomanta vaiintinavu *kukuta/kirikera* vare anuka ani himpите viraqaа vauvaro Ihuva tiharo, Qaraaka vaiinti maavao, te ariara himpuanema turo, tuvaro ¹⁵qutuvu vaiintiva himpiro vaaviarama viro uvavata tuvaro Ihuva vi vaiintira vira nai nora amura.

¹⁶Mintuvaro vika ekaa voqamake aatu itomanta Kotira autu tuahereha tiha, Paropeti vaiinti noravano tinavu avutaini qovarama vivo. Kotiva tinavu nai vaintinavu kиа tauru kaivo, tura.

¹⁷Ihuva vi entara kaiqa varo vakaakava ekaa Iutia vatainivata Iutia aumanto vau vatukara mini minivata vi anima umanta ekaa irura.

Ionira vainti taaraqanta oru Ihura irora

(Matiu 11:2-19)

¹⁸Ihuva mintiaqi viharo vo kaiqa vo kaiqa vare vaumanta Ionira vaintinavu vuru Ionira virara tiva amuvaro viva nai vainti taaraqanta

naarama kero tiva nimiro tiharo, ¹⁹Netanta oru Nora Vaiinti vira irehama mintima tiate: Kotiva atitairaro naantiara anianarove ti vaiintiva quqaa are maa vivave? Tenavu vo vaiinti vekaiqihae vairarave? tiate, tiro.

Ioniva minti tivakero vitanta nititomanta ²⁰vitanta Ihuva vaunaini orure tiha, Ioniva namari nimi vai vaiintiva titanta tititeharo ariara mintimake ireha tavaate tivo: Naantiara anianarove tia vaiintiva, quqaa ho maa are vivave? Tenavu qaqi vo vaiinti vekaiqihae vairarave? tiate, timanta tetanta anuro, ti.

²¹Vitanta minti tuvaro vi entara Ihuva airi vaiinti nahenti vo rovora vo rovora varokave, vaana hampata vaukave, vika koqema nimateharo avu qimpa vuka airitahaavata vika avu rampaikomanta vaura.

²²Ihuva Ioniva nitito vaintitanta tiva nimiro tiharo, Netanta maini ani vaiha taverave, irirave, anirante vuru Ionira tiva amiate. Avu qimpa vuaka qaiqaa qaqi tave variavo. Aiqu qoraiqama vuaka qaqi ni variavo. Numuaravano vaata ne vai vaiintika tavanta vimanta variavo. Aato tinta vuaka uva qaiqaa ho iriavo. Qutu vuaka qaiqaa qaqima himpi variavo. Vehi vaiinti nahenti Kotira vakaaka koqe vakaaka ani iri variavo. Vi uvara vi uvara netanta vuru minti tivakema Ionira tiva amiate. ²³Tiriara kia taara aato iriraitiro, kempukaiqama kero vohaa avu aatoqai iriqi vi vaira vaiintiva, vivama quaheharo varianarove, tiro.

²⁴Ihuva minti tumanta Ioniva nitito vaiintitanta anirante vuvaro Ihuva vaiinti nahenti mini ruvaqumavi vauka Ionirara vika irama nimitero tiharo, Ne haaru nana haikae tavareka qumina vataini vi vaurave? Uvai utiharo vavikero virivikero i vau ukaura tavarekae vurave? ²⁵Ne kia vi haikara tavareka viraiti, nana haikae tavareka vurave? Koqe utavaaqa nonkuto vaiintira tavarekae vurave? Aqao, koqe utavaaqa nonki varia vaiintinavuka kia qumina kanta variarave. Vi vaiintinavuka avuhainaara naavu koqe naavuqiqai variarave. ²⁶Ne nana haikae tavareka vurave? Kotira uva qoqaiqama kaaina vaiintira paropeti vaiinti tavarekae vurave? Eo, virave. Ho kaiqe te ni tiva nimiari iriate. Ne vi entara paropeti vaiinti aatarako vaiintira tavorave. ²⁷Kotira vukuqi Kotiva Ionirara mintima tiro:

Tavaane, ti uva tiva nimiaina vaiintira te atitaariraro viva naane ai avuni viharo ai aara qerama amitaanarove, turave, tiro. (Mal 3:1)

²⁸Ihuva minti tivakero viva vikara tiharo, Kaiqe te ni tiva nimiari iriate. Vataini vatataa vaiinti nahentikaqihairo Ionivama vika ekaa naatara kaivama vaivo. Ioniva mintimakero vaivarovata, Kotiva raqiki vaiinti nahentikaqihairo nai inaara vaiinti vovano Ionira aatara kaariravama vaivo, tiro.

²⁹Ihuva minti tumanta qaqi vaiinti nahentivata, *takisi* vare vaukavata, vika Ionira namari varoka vaihara ti, vika Ihura uvara iriha tiha, Quqaama Kotiva avuqavuvamakeru vaivave, ti.

³⁰Vika minti tumanta Parasi vaiintinavuvata, maara okara ti vau vaiintinavukavata, vika kia Ionira namari vararerave tukara ti, vika Kotiva inaini vi aarara tauvaqa utu amitora.

³¹ Vika mintimake vauvaro Ihuva tiharo, Maa entara varia vaiinti nahentika vika nana voqaarae variavo? Kaiqe ni tiva nimiare. ³² Vika vainti haika vatukaqaa ruhareka oquvi variantemake variavo. Vainti haika ruhehama nái kena vainti naareha tiha, Tenavu aanumaara vuaqe vauramanta ne ihi ntaataara vaimanta ne kia ihi ntaavo. Tenavu ruhehama iqi rate ihira ti vauramanta ne iqi rataataara vaimanta ne kia iqi rataavo, tiarave. Maa entara varia vaiinti nahentika vika voqaara variavo.

³³ Ioniva namari nimoreva anirero viva kara auramatero kia *uainivata* nomanta ne virara tiha, Viva vaana hampata vai vaiintivave, tiarave.

³⁴ Ne Ionirara minti tiamanta viraqaahai te Vataini Vatatai Vaintika anire, te karavata namarivata ne vaurauka anuramanta ne tiriara tiha, Vi vaiintira tavaate. Viva inaara kara ne vaivave. Viva *uaini* neharo vueraiqaavi vaivave. Viva *takisi* vare variakavata, qora vaiintinavuvata, tontiqamate vaivave, tiarave.

³⁵ Ho uvavano koqe uva vairera, vi uvara iriqi virava tavairaro koqe uvaqaima varianarove, tiro. Ihuva turama.

Nahenti vovano Ihuraqaa vahavera aqu amitora

³⁶ Vo enta Parasi vaiinti vovano Ihurara tiharo, Anira ti naavuqi oru kara naane, tuvaro Ihuva vira naavuqi kara nareva viro oru viraqi oquvi vaiharo kara ne vaura.

³⁷ Viraqi kara ne vauvaro vi vatukaraqi nahenti vovano airi vaiinti hampata hampi ni vau nahentiva Ihuva Parasi vaiinti naavuqi kara ne vaurara irura. Iriro vi nahentiva ori taquqi vahavera koqe untavura varero ³⁸ Ihuva aiqutu taurini vuru ruva viro vaiharo kara ne vuraqi oru viro, vira aiqutaraini iqi rateharo vauvaro vira auquruvano Ihura aiqutaa hiqiri vi vauvaro vi nahentiva nai vukai qiata kauhiqohairo vira aiqutaa auquru hiqintura nunkeharo vira aiqutaa *moqakeharo/ noqakeharo* vahavera untavura vira aiqutaa aqu amitora.

³⁹ Aqu amite vauvaro Parasi vaiinti viva Ihurara anira ti naavuqi kara naane tu vaiintiva taveru nai aatoqi irikeharo tiro, Ihuva paropeti vaiintivano variare titirio, viva vira utu varai nahentira okarara kankomakero iriro, viva qora kaiqa varairaravata iritirio, tiro.

⁴⁰ Parasi vaiinti viva nai aatoqi mintima iruvaro Ihuva virara tiharo, Saimonio, te uva vo ai tiva amirerave, tuvaro Saimoniva tiharo, Maara ti variara vaiintio, ho tiva timiraqe iriare, tiro.

⁴¹ Tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Vaiinti taaraqanta vohaa vaiintiqaahai monu varareka uvaro viva vo vaiinti 100 kinaa amiro vo vaiinti 10 kinaa amurave. ⁴² Amumanta vitanta vira monu vare vuru namake nai amiva kia ho vaumanta vauvaro viva vitantara tiharo, Nitanta nimitauna monura kia te tinta timiate tirarave. Qaqirama kauro, turave, tiro.

Ihuva minti tivakero viva Saimonira irama amitero tiharo, Vi vaiintitantaqihairo tavave monu nimina vaiintira virara noraiqama kero quahama amitaanarove? tiro.

⁴³Ihuva minti tuvaro Saimoniva tiharo, Ho nora monu 100 kinaa varai vaiintivama noraiqama kero virara quahaanarove, tiro. Minti tuvaro Ihuva tiharo, Are avuqavuma tira iarao, tiro.

⁴⁴Ihuva minti tivakero viva tuqantaa viro Saimonirara tiharo, Are maa nahentira tavaane. Te ai naavuqi ani vaurara kiama are namariqohaira ti hiqu hiqama timitaraitira iararo, maa nahentiva nai auquruqohairo ti hiqu hiqama timitero, nai qiata kauhiqohairo ti hiqu nunka timitaivo.

⁴⁵Ti uva manteharama are kia ti *moqa/noqa* kairaitira iararo, maa nahentiva te ani ntaunaraqaahairo ti hiqu *moqaqiro/noqaqiro* vi vaivo.

⁴⁶Are vahavera kia ti qiataqaa aqu timitaraitira iararo, maa nahentiva untavi vahaverara ti hiquqaa aqu timite vaivo.

⁴⁷Virara irihama te ariara mintima tirerave: Nahenti maava Kotira uva airi uva raqa kaiva vaimanta te vira airi uva nunka amitaunarara tiro, maa nahentiva anomakero ti quahama timite vaivo. Te vo vaiinti inaara uvaqai nunka amitaariraro vi vaiintiva inaaraiqagai ti quahama timitaanarove, tiro.

⁴⁸Ihuva minti tivakero viva nahenti vira tiva amiro tiharo, Are Kotira uva raqa kaanara, ekaa vi uvara te ai nunkama amitauro, tiro.

⁴⁹Ihuva minti tumanta naavuqi kara nareka oquvi vauka nai tiva ami nai tiva amiha tiha, Maa ta vaiintivae vaiharo Kotira uva raqakaanara nunka amitauro tivo? ti.

⁵⁰Vika minti ti vauvaro Ihuva nahenti virara tiharo, Are tiriara kempukaiqama kera iriarava, vivama ai kuvantu amitaivo. Ari muntukavano paru i vairara nena maaqaini vuane, tiro.

Ihuva minti turama.

Nahenti vonavu Ihura avataqi vura

8 ¹Viraqaahairo vo enta Ihuva vo vatuka vo vatuka niharo Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiaina vakaakara, koqe vakaaka tiva nimiqiro vumanta vira vainti 12navu vira vataake vumanta ²nahentinavuvata vira vataake vurama. Vi nahentinavuka tota vaana hampata vaukave, aihavu nahentikave, vauvaro Ihuva vika koqema nimitomanta vika Ihura avataqi vurama.

Mariara virara Makataaraihainaavave tu nahentiva vauvaro tota Ihuva viraqihairo vaana 7navu nititama komanta aitare qaqini vu nahentiva vauvaro ³vo nahenti Joanaava vauvaro vira vaativano Kusaava nora vaiintivano vaiharo Herotira *opisi* naavuqi kaiqa vare vauva vaura. Vo nahenti Susaanavavata, airi nahentivata, Ihura vira avataqi viha vika náí monu aqukeha Ihuravata vira vaintinavuvata kahaqamaqi vi vurama.

Ihuva auru qintato vaiintirara uva tuqantaakero tura
(*Matiu 13:1-9; Maaki 4:1-9*)

⁴Vo vatuka vo vatukaihai vaiinti nahenti Ihuva vaunaini ani ruvaaqumavi vauvaro Ihuva uva vo tuqantaakero vika tiva nimiro tiharo,

⁵Vaiinti vovano kara utireva auru qintaqiro vurave. Viva qintaqiro vuvaro auru hininavuvano aaraqaa hiqirumanta vaiinti nahenti vi aniha aiqquohai auru vira rahitama kovaro uvirivano ani nama aqukorave.

⁶Auru hininavu ori vataqaa hiqiruva vaaka qampiqa tovaro aahara vatavano vauvarora tiro, vaaka aaharuqama vurave.

⁷Mintuvaro auru hininavuvano auqurora nimirivano qampiqatoraqi hiqiri, nimiri vataakero qampiqa tovaro nimirivano vira ravaaqavu kovaro kia ho qampiqorave.

⁸Mintuvaro auru hininavu koqe vataqaa hiqiruva koqema kero qampiqeharo vuru airi tava 100 tava iratorave, tiro. Ihuva uva vo tuqantaakero minti tivakero vika tiva nimiro tiharo, Ni aato vairera, vi uvara okara iriate, tiro.

⁹Ihuva minti tivakero vaumanta Ihura vaintinavu Ihuva tu uvarara ireha tiha, Vaaka uva vo tuqantaakera tianara, vira okara tinavu tiva timiraqe iriare, tuvaro ¹⁰Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiaina uvara kukeqatai uvara, vi uvarara Kotiva niara vika qaqi kaira vi uvara okara iriate tivakero, qaqi vaiinti nahentiara vi uvara okara kia vutukera tiva nimiane tirara ti, te vi uvara tuqantaake vika tiva nimunarave.

Te uva tuqantaake vika tiva nimiari vika irihama kia vira okara kankomake irivarave. Vika ti uvara aato tara i vaiha kia anomake vira okara irivarave, tiro. (*Ais 6:9*)

¹¹Ihuva minti tivakero viva nai vaintinavu tiva nimiro tiharo, Te vaaka uva vo tuqantaake tiva nimunara vira okara ni tiva nimirerave. Auru vira vaireva Kotira uvama vaivo.

¹²Auru aaraqaa hiqirura, vi aurura okara vaireva vaintinavu Kotira uva iriavaro Sataaniva anirero tiharo, Vika vi uvarara quqaave tivaro Kotiva vika kuvantu kero ntitaantorave, tivakero vika avu aatoqihairo vi uvara qaqini vara aqukairave.

¹³Auru hininavu ori vataqaa hiqirura, vi aurura okara vaireva mintimama vaivo: Vaiinti nahenti Kotira uva iriha vi uvarara quahake variavaro uvavano kia vika avu aatoqi variqiro vimanta variavaro vovano tiharo, Kaiqenavu qora kaiqa varaare, timanta vika vira uva iriha Kotira uva qaqira ke variarave.

¹⁴Auru hininavu auqurora nimirivano qampiqa toraqi hiqirura, vi aurura okara vaireva vaiinti nahenti Kotira uva iri, viraqaahai vika vataini vo maara vo maara vairara iriqi viha, vika nái airaira varererave,

vika nái vataini vaiha quaherarave, vi haikararaqai noraiqamake iriqi viha, vika Kotira uva qaquirake kia koqe tavavano irataintemake irataarave.

¹⁵Auru hininavu koqe vataqaa hiqirura, vi aurura okara vaireva vaiinti nahenti Kotira uva avu aatoqihai iriqi viha, vika kempukaiqamake vi uvarara iriqi viha vuru koqe tava, airi tava irataintemake irataarave, tiro.

Ihuva ovara uva tuqantaakero tura

(Maaki 4:21-25)

¹⁶Ihuva minti tivakero maa uvara vaiinti nahenti tiva nimiro tiharo, Vaiinti vovano ova qumpikero kia kure varakero ova viraqaa aqute vairave. Viva kia ova vira varero tainta ankaraaraqai veta vate vairave. Vaiintivano ova qumpikero vo vaiintinavuvata naavuqi uriqete tavaate tiro, viva ova kantaqaqaini vate vairave.

¹⁷Vate maa entara kukeqate haikara, vi haikara vi haikara naantiara qovarama kero qoqaaqaima kaanarove. Vate maa entara mantaqaate haikara, naantiara vi haikara vi haikara rantakero qoqaa qaqi kanta vuru kaanarove.

¹⁸Vo haika vataaina vaiintira Kotiva vira voqavatama amianarove. Vaiinti vovano kia vo haika vataraitiro, nai irikero tiharo, Te inaara haikama vatauro tiainara, Kotiva ekaa viva ina haikara vara qaquinima kaanarove. Kotiva mintiainarara ti, ne vi uvarara iriha rauriha variate, tiro.

Ihura navunaaka vira tavareka anura

(Matiu 12:46-50; Maaki 3:31-35)

¹⁹Ihuva mini vaumanta vira novavata vira qatanavuvata vira tavareka aniomanta airi vaiinti nahenti ruvaaqumavi naavuqi vaumantara ti, vinavuka kia ho Ihura aqaqanto viraiti, vahaqaqaini vaura.

²⁰Vinavuka vahaqaqaini vauvaro vovano Ihura tiva amiro tiharo, Ai novavata ai qatanavuvata vahaqaqaini ai tavarekama ani variavo, tuvaro

²¹Ihuva viraqi ruvaaqumavi vaukara tiharo, Kotira uva iriha ni variaka, vikama ti novave, ti qata vakaukavarave, variavo, tiro. Turama.

Ihuva aaronaara qio tuvaro tirema vaura

(Matiu 8:23-27; Maaki 4:35-41)

²²Vo enta Ihuva nai vaintiaravata votuqi vaarirero Ihuva vikara tiharo, Kaiqenavu varuva nora maa taqa varenavu vutuni hini mantaraini vuare, tivakero vika hampata mini vura. ²³Vika namariqi vi vauvaro Ihuva votuqi vaitaviro vauvaro, viraqaahairo aaronaavano noraiqamakero utiharo namari ventaqiro uri vauvaro namarivano votuqi mpiqe vaumanta vika namariqi aquviva aumaiqiro vaura.

²⁴Vika namariqi aquviva aumaiqumanta Ihura vaintinavu Ihuva vaitonaini oru vira vauraqamake tiha, Noravauvo, Noravauvo, tenavu namariqi rupeqa vuairava aumaiqivo, tuvaro Ihuva himpiro aaronaaravata namariaravata ho eqaane tuvaro aonaavano ruqema vuvaro namarivano otiniro tirema vaura.

²⁵Namarivano otiniro tirema vauvaro Ihuva nai vaintinavuara tiharo, Ne tiriara kempukaiqamake iriataarave, tumanta vika qeteha kauqu runkinkiri iha tiha, Maa vaiintiva ta vaiintivave? Viva uva tivaro aonaavanovata namarivanovata vira uva iri vairave, ti. Vika minti turama.

Ihuva vaana hampata vau vaiintira koqema amitora
(*Matiu 8:28-34; Maaki 5:1-20*)

²⁶Vika votuqi vivi, hini mantaraini Gerasa vataini orurora. Kariri vatavano hini mantaraini vauvaro Gerasa vatavano vutuni hini mantaraini vaura. ²⁷Vika mini orurovaro Ihuva votuqihairo vaavi rovaro vo vaiintivano vi vatukaraqihairo vaana hampata vauva oru Ihura vita kora. Vi vaiintiva airi enta variqiro viharo kia utavaaqavata nonkiraitiro, kia naavuqivata vaitaraitiro, viva vaiinti qutu vuka ori onavuqi vate vauraqi vaitaairo vi vau vaiintiva vaura.

²⁸Viva Ihura taveru oi tivakero Ihura avuqaa ani hiqiriviro vaiharo naveraitiro tiharo, Ihuo, Variqavano nai virini vaira, are vira Maaquvano variarao. Are tiriara nantiarire tirae aniarao? Te ariara mpo tihama kia ti ruqtuane turo, tiro.

²⁹Ihuva vaanara vi vaiintiraqihaira qaqini aitarera vuane turara tiro, vaanavano minti tura. Vi vatanaaka vi vaiintirara qaqi nuantorave tivakeha vira *seniqohai* aiqiu kauqu rumpake vatovarovata, vi vaiintiva vika *seni* rumpatora ruqeqaama keharo uvaro vaanavano vi vaiintira aiqi utuqiro qumina vataini vi ani vaura.

³⁰Mintuvaro Ihuva vaana vira irero, Nena autu raane, tuvaro viva Ihura tiva amiro tiharo, Ti hutu Airitahaakave, tiro. Airi vaanavano vi vaiintira avutaqi vaurara tiro, viva minti tura. ³¹Vaana vika Ihurara mpo tiha, Kia tinavu *Ruvuqira/Mpumpiqira* tititaane, ti.

³²Minti tivake tavovaro quara airinavu vuruni aumanto aiqinaqaa auhiri ne vaumanta vaanavavu mpo tiha, Tinavu tititairaqa tenavu quara avutaqi oru variare, tuvaro Ihuva hove tumanta ³³vaanavavu vi vaiintiraqihai qaqini aitare oru quara vika avutaqi viqetomanta, viraqaahai quaranavu ekaa kantamaqi otu vi onkaiqi aquvi nora namariqira otu ravara aqu vuvaro namarivano vika raqutu taiqakora.

³⁴Quaranavu namariqi aquvi qutu vumanta quaraqaa raqiki vau vaiintinavuka vi haikara tave, viraqaahai aiqiu autute kante vi oru nora vatukaqi vau vaiinti nahentika ekaa viti viri tiva nimumanta

³⁵vi vatanaaka vira tavareka oru vi, Ihuva vaunaini orure tavovaro vaiintiqihairo airi vaana atito vaiintiva utavaaqa nonkutero Ihura aiqutaraini oquviro vauvaro vira avu aatovanovata kankoma vuvaro vaumanta vika vaiinti vira tave qetora.

³⁶Vika vira tave qete vaumanta vaiinti hininavu vaaka tavoka, vika tiva nimiha tiha, Ihuva minti mintima kaivaro vi vaiintiva koqema vivo, ti. ³⁷Vika minti tumanta Gerasa vatanaaka mini ruvaaqumavi vauka voqamake qeteha Ihurara tiha, Oho, ho maihaira nena vuane, tuvaro Ihuva votuqi vaarirero vurama.

³⁸Viva vireva uvaro viraqihairo vaananavu aitaro vaiintiva Ihurara mpo tiharo, Kairaqa te ai vataake vuare, tuvaro ³⁹Ihuva aqao tiro, Are nena maaqaini oru vaihara Kotiva ai koqema kero kahaqama amitairara nena navunaaka vi uvara tiva nimiane, tiro. Minti tivakero Ihuva vira atitovaro viva nai vatukaini orurerero Ihuva nai koqema korara tiva nimiqiro vi vaurama.

Jairusiva Ihura oru vitakora
(*Matiu 9:18-26; Maaki 5:21-43*)

⁴⁰Ihuva anirantero varuva namari hini mantaraini oruromanta vaiinti nahenti vira veka mini ruvaaqumavi vauka vira quahama amitora.

⁴¹Mintuvaro vaiinti vovano vira autu Jairusiva maara naavuqaa raqikuva orurerero Ihura aiqutaraini hiqiriviro mpo tiro, Ti naavuni aniane. ⁴²Ti raavura vohaiqa urava ihi 12navu varaiva, viva qutuairava aumaiqivo, tiro.

Nahentivano Ihura utavaaqa viti autama kora

Minti tuvaro Ihuva Jairusira vataakero vumanta airi vaiinti nahenti Ihura avataqi viha nai ventake nai ventake i vaura.

⁴³Minti vuraqihairo nahenti vovano tora rovora varova variqiro viharo 12 ihinavuara vaiharo vo *doktaa* vo *dokta* aka oru tavero ani tavero iharo nai monu taiqa kovaro kia vovanovata vira kahaquvaro vira rovaravano qaqi variqiro vi vauvaro ⁴⁴vi nahentiva vaiinti nahenti avutaini Ihura tauvaqaini oru viharo Ihura utavaaqa viti autama kovaro vira rovaravano vaaka taiqa vura.

⁴⁵Taiqa vuvaro Ihuva nai vaintinavu irero tiharo, Tavave ti autama kaivo? tumanta vika aqao kiama tenavuve tuvaro Pitaava tiharo, Noravauvo, airi vaiinti nahenti ai tataaqa anihama nai vente nai vente i variavo, tuvaro ⁴⁶Ihuva aqao tiro, Vovano ti autama kaivo. Te iruraro ti kempuka hinivano tiqihairo aitarero vivo, tiro.

⁴⁷Ihuva minti tuvaro nahenti viva tiharo, Oho, Ihuva tiriara irirove, tivakero aiku kauqu ntiri ntiri i vauvaro orurerero Ihura aiqutaraini hiqiriviro vaiinti nahenti nivuqaa vaiharo Ihura tiva amiro tiharo, Ti

rovaravano taiqa vuarire ti, tema ai utavaaqa autama kauro. Te mintima kauraro ti rovaravano vaakama taiqa vivo, tiro.

⁴⁸Minti tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Ho ti raavuravauvo, are tiriara ti kahaqiariravave tiararoma ai rovaravano taiqa vivo. Homa ai muntukavano paru i vairara vuane, tiro.

Ihuva Jairusira raavura koqema kora

⁴⁹Ihuva minti ti vauvaro Jairusira naavuqihairo vaiinti vo atitova anirero Jairusira tiva amiro tiharo, Ai raavuravano qutuma vivo. Maara ti vai vaiintira kia ravaaqavu kaane, tuvaro.

⁵⁰Ihuva vi uvara iriro Jairusirara tiharo, Kia qetaane. Are tiriara kempukaiqama kehara iri vairaro ai raavuravano ho variarire, tiro.

⁵¹Minti tivakero Ihuva vira naavuni orurero qumina vaiinti nahenti nititeharo vahaqaqaini otu variate tivakero, Pitaaravata, Ioniravata, Iemiravata, vainti vira noka qokavata, vinavukaqai ntita varero nahenti vaintiru qutu vumanta vatoraqi vura.

⁵²Ekaa vaiinti nahenti vi vaintira turaqi vaiha virara iqi rate vauvaro Ihuva tiharo, Kia virara iqi rataate. Vi nahenti vaintiva kiama qutu vivo. Viva qaqi vaitema vaivo, tiro. ⁵³Minti tumanta vika vi nahenti vaintiruva qutu vura tavokara ti, vika Ihura uvara naaraihama amitora. Mintuvaro Ihuva nahenti vainti qutu vura vatora viraqi oriqetero ⁵⁴vi nahenti vaintira kauqu utu varero vira aarero tiharo, Maa vaintiruvao, himpuane, tiro.

⁵⁵Ihuva minti tuvaro vi nahenti vaintirura maraquravano qaiqaa naiqaa aintovaro viva vaaka himpura. Ihuva mintimakero, viraqaahairo viva viraqi vaikara ho kara vira amiate tiro. ⁵⁶Minti tumanta vira noka qoka voqamake kauqu runkinkiri i vauvaro Ihuva vitantara tiharo, Vate maa haikara tavaara kia voravata tiva amiate, tiro. Ihuva minti turama.

Ihuva nai vainti 12navu kaiqa nimiro nititomanta vura

(Matiu 10:5-15; Maaki 6:7-13)

9 ¹Ihuva nai vainti 12navu naarama ruvaaquma kero vinavuka vaiintiqihai vaana nititeha rovava varekavata koqema nimitaate tiro, Ihuva vinavuka noraiqama kero kempuka nimiro tiharo, ²Ne oru Kotiva raqikina vakaakara vaiinti nahenti tiva nimihama rovava varekavata koqema nimitaate, tiro.

³Minti tivakero viva tiharo, Ne vireka iha, kia kauruve, utave, karave, monuve, vo utavaaqave, vo haikavata vararaiti, qaqima vuate. ⁴Ne oru vimanta ta vatukaraqihai niara quaheha ni ntitaivera, ne mini vohaa naavuqikai variqi vi, viraqaahai vi vatukara mini kema vuate.

⁵Ne oru vimanta ta vatukaraqihai kia ni quahake ntitaivera, vika nai qora okara ni autu nimitera tavaate ti, ne nenta aikuqaahai vi vatukaqihainaa konkoma rintatike vuate, tiro.

⁶Ihuva minti tumanta vira vaintinavu vo vatuka vo vatuka vi aniha Kotira vakaaka, koqe vakaaka vaiinti nahenti tiva nimiqi viha rovava varokavata koqema nimite vaura.

Herotiva Ihura okarara aato tara i vaura

(Matiu 14:1-2; Maaki 6:14-16)

⁷Ihuva nai vaintinavu hampata vi kaiqara vi kaiqara vare vauvaro vi uvava vi anuvaro Herotiva Kariri vataqaa raqiki vauva, vivavata vi uvara iriro Ihura okarara aato taramaqiro vi vaumanta hini vaiintinavu tiha, Ioniva namari nimi vau vaiintiva qutu vuraqihairo qaiqaa qaqi himpiro ni vaivo, tumanta ⁸hini vaiintinavu tiha, Aqao, tinavu kaivaqava, Elaitaava qaiqaa qovaraqama vivo, tumanta hini vaiintinavu aqao ti, Haarua paropeti vaiinti vovano qaiqaa qaqi himpiro ni vaivo, tura.

⁹Vika minti ti vauvaro Herotiva nariara tiharo, Te Ionira aunta haaru teqa kaavaunarave. Vaiinti nahenti vo uva vo uva ti varia vaiintiva, viva ta vaiintivae vaivo? tiro. Minti tivakero viva Ihura tavareva auti vaura.

Ihuva kara airiqama kero 5,000 vaiinti nimura

(Matiu 14:13-21; Maaki 6:30-44; Ioni 6:1-13)

¹⁰Ihuva nitito vaiintinavuka oru mini nini, orurante anire vika nai niha kaiqa varo vakaakara Ihura tiva amuvaro iriro, viraqahairo Ihuva vokuka mini kero nai vaintinavuqai ntita varero vatuka vo, Besaidaini vumanta ¹¹mini ko vaiinti nahentinavuka iruvaro Ihuva Besaidaini vireva vumanta vikavata vira avataqi miniara vura. Vikavata Ihura avataqi vuvaro Ihuva vika tavero, vikara quahama nimiteharo mini qumina kanta vaiharo Kotiva raqikiaina vakaakara vika tiva nimiharo rovava varokavata koqema nimite vaura.

¹²Ihuva mintiaqiro vuvaro kuari avuvano tuvi vumanta Ihura vainti 12navu Ihuva unaini anire tiha, Vaiinti nahenti nititairamanta vika vaiinti vainaini vatuka vatuka vaiteha kara vara naate. Maini qumina kantave, ti.

¹³Minti tuvaro Ihuva aqao tiro, Ne nentanavu vika kara nimiate, tiro. Tumanta vinavuka Ihura tiva ami tiha, Tenavu mpareti kauqurunavuvata, havuka taaraqantavataqaima, ntuva tauro. Airi vaiinti nahentima variavo. Tenavu nora monu aqukehae vika kara vara nimirave? ti.

¹⁴Vaiinti 5,000navu mini vauvaro Ihuva nai vaintinavuara tiharo, Nenavu vaiinti nahentiara timanta vo kanta 50navu oquvi vaimanta, vo kanta 50navu oquvi variqi vi, mintiake timanta oquvi variate, tiro.

¹⁵Tumanta vira vaintinavu Ihuva tuntmake vikara tumanta ekaa mintimake oquvi vauvaro ¹⁶Ihuva mpareti kauqurunavuvata, havuka taaraqantavata, varakero naaruvaini taveharo Kotirara koqema iarao tivakero, mparetivata havukavata nkuikero nai vaintinavu nimiro tiharo, Nenavu vare vaiinti nahenti nimiqi vuata, tiro.

¹⁷Tumanta vika vare vaiinti nahenti mini oquvi vauka nimumanta vika ekaa ho nomanta, viraqaahai Ihura vaintinavu rutantuto utara vare, vaiinti nahenti kara ho neha hini kara viti qaqi raukutora, vira nuntuke uta 12navu mpiqa kora.

Pitaava Ihura okarara tura
(*Matiu 16:13-20; Maaki 8:27-30*)

¹⁸Vo enta Ihuva nariaraa vaiharo Kotira aare vaumanta vira vaintinavu viva unaini anirovaro Ihuva vinavuka irama nimitero tiharo, Qaqa vaiinti nahenti tiriara ta vaiintirave tihae ti variavo? tumanta ¹⁹vinavuka tiha, Vokiaka ariara viva Ioniva namari nimi vau vaiintivave ti variamanta, vokiaka ariara viva Elaitaavave ti variamanta, vokiaka ariara viva haarua paropeti vaiintivano qaiqaa qaqi himpiro ni vaivo ti variarave, ti.

²⁰Vinavuka minti tuvaro Ihuva vinavukara tiharo, Ho nentanavu vo? Nentanavu tiriara ta vaiintirave tihae variavo? tuvaro Pitaava vira tiva amiro tiharo, Are *Mesaiaavano*—Kotiva atitai vaiintivama variarao, tiro.

²¹Pitaava minti tuvaro Ihuva vinavuka qioqamatero tiva nimiro tiharo, Ne vi uvara vo vaiintivata kia tiva nimiate, tiro.

Ihuva nai qutu vuainarara tura
(*Matiu 16:20-28; Maaki 8:30–9:1*)

²²Ihuva minti tivakero nai vaintinavu tiva nimiro tiharo, Te Vataini Vatatai Vaintikave. Te aiha vina haikara varaqa vuariramanta Iutaa nora vaiintinavuvata, Kotira kaiqa vara amite varia vaiintika vika noranavuvata, maara okara ti varia vaiintikavata, vika tiriara qumina vaiintive tiha ti qoririma timitevarave. Vika mintihama ti harukaiqe te taaramo enta vari, qaiqaa qaqi himpirarave, tiro.

²³Minti tivakero Ihuva vinavuka ekaa tiva nimiro tiharo, Ti tivataqiro aniarira vaiintiva, viva nai muntuka vaina haikara qaqira kero, nai aruke hirite katarira vara aqu varero vo enta vo enta ti naantiaraini aniarire.

²⁴Nai vataini qaqa variqiro vuainararaqai noraiqaakero iriqiro vi variarirava, vi vaiintiva ekaarama qutu vuanarove. Vaiintivano tiriara iriqiro vihara vuru qutu vuarirava, vi vaiintiva ekaa entama qaqa variqiro vuanarove.

²⁵Vaiintivano vataini qaqa variqiro vihara ekaa airaira ruvaaquma kero vatero, viraqaahairo qutu viro raumpirima virera, vira airairavano nantiakeroe vira ho kahaqianarove?

²⁶Vaiinti vovano ti kaarave, ti uva kaarave, kaurira haika ti timirera, te Vataini Vatatai Vaintika naantiara te tuvuaina entaraqaa naivata kaurira haika vara amirarave. Vi entara ti Qora mpeqa okaravano tiqaahairo ataa i vairaqa te takuqi vai *enselika* vataake tuvirelave. Vi entara te vi vaiintira naivata qoririma amitararave.

²⁷Te quqaama turo. Vaiinti hininavu vate maini himpите variaka, vinavuka kiama qumina qutu vivarave. Vinavuka Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiainara tavama kema, qutu vivarave, tiro.

Ihura vaatavano aahuva vaata qovaraiqama vura

(Matiu 17:1-13; Maaki 9:2-13)

²⁸Ihuva vi uvara tiva nimi taiqa kero vohaa *uiki* varakero viva Pitaaravata, Ioniravata, Lemiravata, vinavukaqai ntita varero Kotira aarareva aiqinaqaa oru vura.

²⁹Viva Kotira aare vauvaro vira virivano, vo viri kuquvuvuvaro vira utavaaqavano hantaiqiharo takuqi vaumanta ³⁰vaakama vaiinti taaraqanta qovarama vi, vira vataake uva ti vaura. Vitanta autu Mosika Elaitaaka.

³¹Vitanta qovarama vuvaro kuari vehohaara voqaava vitanta ututuma tomanta vitanta Ihura vataake uva tivaqi viha Ihuva vuaina aararavata Ihuva Ieruharemini qutu vuainararavata tivaqi vura.

³²Ti vaumanta Pitaavavata, vira kena vaiintitantavata, avu tauntomanta vaitake himpi tavovaro Ihura vaatavano vo qaramaviro koqema vuvaro vira mpeqa okaravano takuqi vaumanta vaiinti taaraqanta Ihura vataake himpите vaura.

³³Vi vaiintitanta Ihura mini ke vireka uvaro Pitaava Ihurara tiharo, Noravauvo, koqemama tenavu ai vataake maini vauro. Are hove tirera, tenavu haraara naavu taaramonavu kaqake ariara vo, Mosirara vo, Elaitaarara vomake, kaqa nimitaare, tiro. Pitaava kia nai tu uvara okara kankoma kero iriraitiro, viva hampiqamakero vi uvara tura.

³⁴Pitaava minti ti vauvaro tonavuvano qovarama viro, hihipaama viro vika avutaiqama komanta Ihura vaintinavu virara qeteha vauvaro ³⁵uvavano tonavuiqihairo tiharo, Maara ti Maaquve. [Ti kaiqa vara timitaarire ti,] te vira kaama taunarave. Ne vira uvama iriate, tiro.

³⁶Tonavuiqihairo vi uvara tiva taiqa komanta vinavuka tavovaro Ihuva nariaraa vaumanta vira vaintinavu evaara variha, vi entara tavo haikarara kia vo vaiintivata tiva nimura.

Ihuva vo vaintiqihairo vaana atitovaro vura

(Matiu 17:14-21; Maaki 9:14-29)

³⁷Vira qararaa vinavuka aiqina mini ke, otu vumanta vaiinti nahenti airitahaa urure Ihura vita kora.

³⁸Vira vita kovaro vaiinti vovano vaiinti nahenti nivutaqihairo Ihura naveraitiro tiharo, Maara ti variara vaiintio, te ariara mpo tihama ti maaqu ani tavaane turo. Ti maaqu vira vohaiqaqaive. ³⁹Vaanavano oi tivakehara vaakama ti maaqu ravaaqavuke vaivaro viva aiqiu kauqu raqikika raqikika i vaivaro taaraparavano vira noqaahairo re vairave. Mintiaqi viharo

vaanavano kia vaaka vira tuta karaitiro, qaqi vukaiqamakeru vira aruqiro vi vairave. ⁴⁰Te ai vaintinavuara mpo tihama, Vaana vira atitaivaro qaqini vuarire, turamanta vika vira atitaavarovata, kia ho aitarero virave, tiro.

⁴¹Vaiinti viva minti tuvaro Ihuva tiharo, Ne maa entara varia vaiinti nahentika ne koqe aaraqaaqai nuataara vaimanta ne kia avuqavu aaraqaa ni variavo. Ne Kotirara qumimaqama kehama kia virara iriavo. Ike, ne ti popohama timite variamanta te nanti nanti entae ni hampata variqi virerave? tiro.

Minti tivakero viva vaiinti virara tiharo, Nena maaqu vita varera maini aniane, tuvaro ⁴²vaiinti viva nai maaqu vita varero ani vauvaro vaanavano vira maaqu ruqutu kovaro viva vatakanta hiqiruvoro vira vaata raqikivi raqikivi i vauvaro Ihuva vaana vira atiharo atitama kero, vainti vira koqema kero nai qora amura.

⁴³Vira nai qora amumanta ekaa vaiinti nahenti kauqu runkinkiri iha tiha, Ike, Kotira mpeqavano voqavatama vaivo, tura.

Ihuva nai qutu vuainarara qaiqaa tiva nimura

(Matiu 17:22-23; Maaki 9:30-32)

Vaiinti nahenti Ihuva vo kaiqa vo kaiqa varorara kauqu runkinkiri i vauvaro ⁴⁴Ihuva nai vaintinavuara tiharo, Te ni tiva nimirera iaina uvara kيامa ne tauru kaate. Vovano ti Vatani Vatatai Vaintika qovarama kaira ti ravaaqavu vare nora vaiintinavu kauquqi vuru kevarave, tiro.

⁴⁵Ihuva minti tumanta vira vaintinavu kia vi uvara okara kankomake irura. Ihura vaintinavu vi uvara kia kankomake iriate tiro, vi uvara okaravano kukeqa viro vaumanta vinavuka qetehama kia vi uvara okarara Ihura irora.

Tinavuqihairo tavave avuhainaa vaiintivano varianarove? tura

(Matiu 18:1-5; Maaki 9:33-37)

⁴⁶Ihura vaintinavu vo enta tirorira uvaiqiha tiha, Tavave tinavuqihairo avuniqamaviro varianarove? ti vauvaro ⁴⁷Ihuva vika nai aatoqi iru uvara vivavata iriro, viraqaahairo Ihuva vainti naati voru vita varero vara viri nai tataaqaini himpimatero ⁴⁸vika tiva nimiro tiharo, Vaiinti vovano tiriarao tiro, maa vainti naatira quahama amiteharo viva tivatama quahama timitaanarove. Viva ti quahama timiteharo Kotiva ti tititairavata quahama amitaanarove. Niqihairo ni naantiaraini inaara autu vairava, vivama ni nivuni vaiharo nora autu vataava varianarove, tiro.

Vo vaiintivano Ihura autuqaa kaiqa varora

(Maaki 9:38-40)

⁴⁹Ihuva minti tuvaro Ioniva tiharo, Nora Vaiintio, tenavu tavauraro vaiinti vovano ai autuqaa vaana atite vairave. Vi vaiintiva kia tinavu

hampata ai avataqi ni vai vaiintiva vaimantara ti, vira qioqama tauro, tiro.

⁵⁰Minti tuvaro Ihuva Ioniravata, nai vainti vonavuvata, tiva nimiro tiharo, Aqao, vaiintivano kia tinavu kaiqa vara qoraiqama timitaarirava vairera, vi vaiintiva tinavu kahaqama timitaariravama varianarove, tiro. Ihuva turama.

Sameria vatanaaka Ihura kia quahama amitora

⁵¹Ihura vita varero naaruvaini vuaina entava aumanto anirovaro Ihuva Ieruharemini vuaina avu aatova vauvaro viva mini vireva vi aararaqaa viro.

⁵²Aaraini viharo Ihuva nai vaintinavu naane nititomanta vinavuka avuni vi, oru Sameria vatanaaka vatukaini orure Ihuva vaitaaina naavura qerama amitarare tumanta vi vatanaaka tiha, ⁵³Aqao, Ihuva Ieruharemini vuariravara tiro, kia ho maini vaitaanarove, tura.

⁵⁴Minti tumanta Ihura vaintitanta Iemika Ionika vi uvara iruvaro vitanta arara itomanta Ihurara tiha, Noravauvo, are hove tiraqe tetanta naaruvaini naverai tiariraro ihavano tuvu maa vatanaaka tatoqa kaarire, ti.

⁵⁵Vitanta minti tuvaro Ihuva tuqantaaviro vitanta nitiharo tiharo, Kia minti tiate, tiro. ⁵⁶Ihuva minti tivakero nai vaintiaravata vi vatukara mini qaqirakero vo vatukaini vurama.

Ihura avataqi vireka auti vau vaiintikara tura

(Matiu 8:19-22)

⁵⁷Vinavuka aarana vi vauvaro vaiinti vovano orurero Ihurara tiharo, Te ai vaintiqama virerave. Are taini tainie vinanaini tevata ai avataqi virerave, tiro.

⁵⁸Minti tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, «Are ti tivataqi vireva ihara paparuqa irorave.» Qaakau vairivano nai ntoma tairaqi vaite vairave. Uvirivano nai *navuqi/naavuqi* vaite vairave. Te Vataini Vatatai Vaintika vaitaaina naavuva kia vaivo, tiro.

⁵⁹Ihuva minti tivakero viva vo vaiintiara ti tivataqira aniane tuvaro vi vaiintiva tiharo, Nora Vaiintio, kairaqe te tenta qora naane oru quntamake aitare ai avataqi vuare, tuvaro ⁶⁰Ihuva aqao tiro, Kairamanta qutuvi vaiintika ná qutuvi vaiintika quntama taate. Are kia mintiraitira, Kotiva raqikiaina vakaakara vaiinti nahenti tiva nimiqira vuane, tiro.

⁶¹Ihuva minti tuvaro vo vaiintivano tiharo, Nora Vaiintio, te ai avataqi virerave. Are hove tiraqe te tenta navunaaka inaini vuarirauka oru vika kauqu nimi, ho vuro tivake aniare, tiro.

⁶²Minti tuvaro Ihuva virara aqao tiro, Vaiinti vovano kaiqa korareva viharo kia avuniqai tavamaqiro viraitiro, viva tuqantaaviro quminaini

viti viri tavamaqiro virava, vi vaiintiva kia ho Kotiva raqikiaina uvara vaiinti nahenti tiva nimianarove, tiro.

Ihuva 72 vaiintinavu nititomanta vura

10 ¹Noravano minti tivakero viva vaiinti vonavu 72navu noraiqama kero vinavuka nititero tiharo, Nenavu taaraqanta taaraqanta vihama, te virera iaina vatukara, vo vatuka vo vatukaini nenavu naane ti tivuni vuata, tiro.

²Ihuva minti tivakero viva uva vo tuqantaakero vika tiva nimiro tiharo, Airi kara iratero mpeqaiqamavi vaimanta kara qantu vare ani vaiintika kiama airi variavo. Ne Naaho Qora aaravaro viva kaiqa vaiinti vonavuvata nititaira vuata. ³Ho ne vuata. Te ni nititaari ne sipisipi naati voqaara vaiintinavu qaakau vairi voqaara vainaini vivarave. ⁴Ne vihama kia monuve, utave, aiqunonki haikarave, vare vuata. Aaraini vihama kia qumina vo vaiinti vo vaiinti hampata uva mantamaqi viraiti, qaqi vuata.

⁵Ne naavuqi orure naavuqi vaikara uva manteha mintima tiate: Kotiva ni quahama nimitairaro ni muntukaqihairo paru i vaira variate, tiate.

⁶Ne minti tivake tavaivarovo vaiinti vovano vi uvara quahairera, Kotira aareha vi vaiintira koqema amitaane tiate. Tavaivarovo vaiintivano vi uvarara kia quahairera, kia vo uvavata vira tiva amiata.

⁷Kaiqa vaiintivano nai kaiqa varairaqaahairo nai koqaa ho vare vairara ti, ne vatukaqi oru vaiha, vohaa naavuqiqaima variqi vimanta vika nai nimi namari kararaqaima neha variate. Kiama vo naavuqi vo naavuqi nihama kara naate.

⁸Ne vo vatukaini oru raimanta vi vatanaaka ni quahama nimitaha niara tinavu vataake variate tivera, vika nimi kararaqai neha ⁹vi vatukaraqai aihavi vaiinti nahentika koqema nimite vi vatanaakara tiha, Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiarirava ni aumanto aniraivo, tiate.

¹⁰Ne vo vatukaini oru raimanta vi vatanaaka kia ni quahama nimitaraiti, niara kia tinavu vataake variate tivera, ne vika qaqirake aaraqaa oru himpite vaiha ¹¹mintima tiva nimate: Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiaina entava aumanto anirai uvara ni tiva nimiare turamanta, ne tinavu qoririma timitaara kaara, tenavu tentanavu aiqqaahai ni vatukaqiraa konkoma nunkake kia qaiqaavata orurante anirerave, tiate. ¹²Naantiara Kotiva ekaara entaqaa ko tiharoma vikaqaa uva vatairava Sodomi vatanaakaqaa uva vatainaravata aatara kaanarove.

Vaiinti nahenti Ihura qoririma amitokara mpo tiva nimitora

(Matiu 11:20-24)

¹³Ne Korasinini variakave, ne Besaidaini variakave, te niara ohoma tiva nimite vauro. Te ni nivuqaa nora kaiqa varaunantema kero, haaru vovano nora kaiqa Taiaa vatanaakave, Saidoni vatanaakave, vara nimitaitirio,

vi vatanaaka vaakama kovaara utavaaqa nonkute, vika hanta varake nái vaataqaa aqute qora aara vaakama qaqira kaatirio. ¹⁴Ekaara entaqaa Kotiva *ko* tiharoma vikaqaa uva vatairava Taiaa vatanaakaqaave, Saidoni vatanaakaqaave uva vatainaravata aatara kaanarove.

¹⁵Ne Kapenaumiqi variaka tiha, Kotiva tinavu noraiqama kairaqa naaruvaini virarave, ti variarave. Aqao, kiave. Kotiva ni vara aqukaira ne vevanto qutu vika vainaini miniqaima otu vaivarave, tiro.

¹⁶Ihuva minti tivakero nai vaintinavu tiva nimiro tiharo, Ni uva irira vaiintiva, vi vaiintiva ti uvavata irianarove. Ni qoririma nimitaira vaiintiva, vi vaiintiva tivata qoririma timitaanarove. Ti qoririma timitaira vaiintiva, vi vaiintiva Kotiva ti tititairavata qoririma amitaanarove, tiro.

Ihuva 72vaiintinavu nititoka qaiqaa orurante anura

¹⁷Ihuva minti tivakero vaiinti 72navu nititomanta vika mini oru nini, viraqaahai quahake orurante Ihuva vaunaini anura. Vika anire Ihura tiva ami tiha, Ike, Noravauvo, tenavu ai autuqaa vaanavuvata nititauramanta vika tinavu uva iriha qaqini aitare variarave, ti.

¹⁸Vika minti tuvaro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Te tavauraro Sataaniva naaruvaihairo aaquakaa voqaara utukero hiqirivo. ¹⁹Ne iriate. Te ni noraiqama kauramantara ti, ne vaivaro *uqahive/quaihave*, vaiinti nkaqe vai toveqikave, vika vaimanta ne vika vaura qaqima aiqiu ntavaqi nivarave. Ne homa ti navutaara [Sataanira] kempuka aatara kaivaro kiama vo haikavanovata ni qoraiqama nimitaanarove. ²⁰Vaanavuvano ni uva iriha aitarerera, kia ne virara quahaate. Ni nutu naaruvaini qara ruva taainara, ne virara iriha quahaate, tiro.

Ihuva quahora

(*Matiu 11:25-27; 13:16-17*)

²¹Ihuva minti tuvaro Kotira Maraqravano vira kempukaiqama kovaro viva voqamakero quaheharo Kotirara tiharo, Ti Qo, are Noravano naaruvaqaavata vataqaavata raqiki variaravave. Are vi haikara vi haikara kukeqa tera nora vaiintinavu ekaa okara tavaa vaiintika kia numiqaraitira, are vi haikara vi haikara qaqi vaiinti numiqe varianarara ti, te ai autuma viriniqama kauro. Eo, ti Qo, ai antuqavano mintiataa ivarama mintira iarao, tiro.

²²Ihuva minti tivakero viva tiharo, Ti Qova tiriara ekaa haikaqaa raqikiane tirave. Qaqi vaiintivano kiama ti vira Maaqu okarara iri tavaarave. Ti Qova viva naiqaima ti okarara iri tavairave. Qaqi vaiintinavu kia ti Qora okarara iri tavaarave. Te vira Maaquvanoqai vira okarara iri tavaunarave. Taukae te vika tiva nimiatataa iraqe tiva nimiarirauka, vikavatama ti Qora okarara iri tavevarave, tiro.

²³Ihuva minti tivakero tuqantaaviro nai vaintinavuqai evaaraiqama kero tiva nimiro tiharo, ²⁴Ne maa entara tave variarara quahaate. Haaru nora vaiintive, paropeti vaiintive, avuhainaa vaiintive, vika ne tave varia haikara tavaataa imantavata, kia ho tavorave. Vika ne iri varia uvara iriataa umantavata, kia ho irurave, tiro. Ihuva vi uvara turama.

Nai navutaara kahaqu vaiintirara tura

²⁵Maara okara ti vau vaiintiva vovano anirero Ihuva hampi uva tiarire tiro Ihurara tiharo, Maara ti variara vaiintio, te nana kaiqae koqe kaiqa vara kaainaraqaahaie ekaa enta ho qaqi variqi virarave? tiro.

²⁶Tuvaro Ihuva nai vira irama amitero tiharo, Kotira maara uva qara ntuva tova nana uvae tivatorave? Vira okara nantimae vaivo? tiro.

²⁷Tuvaro vi vaiintiva tiharo, Vi uvara maantimake qara ruva torave:

Are nena Variqa Nora Kotirara ekaa nena muntukaqihairave, ekaa nena avu aatoqihairave, ekaa nena maraqaqihairave, ekaa nena kempukaqohairave, viraraqai antuqa arirara variane. (Lo 6:5)

Ninara antuqa arinantema kera, nena navunaa vaiintiaravata antuqa arirara variane, turave, tiro. (Wkp 19:18)

²⁸Minti tuvaro Ihuva tiharo, Are mintiaqira viharama ekaa enta qaqi variqira vinarave, tiro.

²⁹Ihuva minti tuvaro maara okara ti vau vaiintiva Ihura uva aatara karare tiro tiharo, Aqao, tavave ti navunaa vaiintivano vaivo? tiro.

³⁰Tuvaro Ihuva vo uva tuqantaakero vira tiva amiro tiharo, Vaiinti vovano Ieruharemihairo vatuka vo, Ierikoni vireva otu vurave. Viva aaraini otu vi vaumanta muara vaiintinavu vira ravaaqavuke vira utavaaqa ruqemake vare, vira aavata ruqutuke vate vuvaro vi vaiintiva qutuviro ruhiqau viro aaraqaa vaurave.

³¹Viva aaraqaa mini vauvaro Kotira kaiqa vara amite vau vaiintiva vira navunaava, vohaa vatanaava vi aararaqaa tuviharo tavovaro vi vaiintira ruqutuke vatova vauvaro viva qaqi aara hini aovahiantaqaa tuvitarero vurave.

³²Vi vaiintiva qaqi tuvitarero vuvaro vira voqaantema kero, Rivaira vohaa ankuqiraa vaiinti vovano, vivavata Kotira kaiqa vara amite vau vaiintiva tuvurero, vi vaiintiva tuvu vira vini ainima kero tavero, viraqaahairo vivavata qaqirakero tuvitarero vurave.

³³Vi vaiintivavata qaqi tuvitarero vuvaro vo vatanaa vaiinti, Sameria vatanaa vaiintivano vohaa vi aararaqaaqai tuviharo vi vaiintira tavero virara mpo ike tiva amitero ³⁴vira aaqanto oru vaiharo vahaveraqohairovata, *uainiqohairovata*, vira vaata teqa tora hiqama kero rumpa amitero, vira utu vaaviarama kero nai *donkiqaa* vaari vatero, vira vita varero monu aqukeha vaite vau naavuraqi vuru koqaama kero viraqaata raqiki vaurave.

³⁵Raqiki kero, vira qararaa viva vireva iharo *silvaa* monu taaraqanta nora monutanta naavu qora amiro tiharo, Are vi vaiintiraqaa koqema kera raqiki vairaqe te mini oru ni, orurante ani are virara voqavata aqukena monura nina qaiqaa amiare, turave, tiro.

³⁶Ihuva minti tivakero maara okara ti vau vaiintira irama amitero tiharo, Muara vaiintinavu vi vaiintira aavata ruqutuke vate vuvaro viva aaraini vaumanta taaramo vaiintinavu vira tuvuvu favorave. Taaramo vaiinti vinavukaqihairo tavave vira navunaa vaiinti voqara vaurave? tiro.

³⁷Minti tuvaro maara okara ti vau vaiintiva tiharo, Virara mpo ike tiharo kahaqu vaiintirave, tiro. Minti tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Arevata vi vaiintira voqaante iane, tiro. Ihuva minti turama.

Ihuva Mataaka Mariaka oru tavora

³⁸Jeruharemini vi vau aararaqaa Ihuva nai vaintinavu hampata viharo vo vatukaini orurovaro nahenti vo, vira autu Mataava Ihura quahama amiteharo nai naavuqi vita varero vuru kora.

³⁹Vuru kovaro Ihuva viraqi vaiharo uva okara vitanta tiva nimiqiro vuvaro Mataara auravano, vira autu Mariava Ihura aiqutaraini oquviro vaiharo vira uva iriqiro vi vaura.

⁴⁰Mariava iriqiro vi vauvaro Mataava kara qeramateharo airi kaiqa naiqi vareharora tiro, viva Mariarara qora avu aato utiharo Ihuva unaini orurero tiharo, Noravauvo, ti auravano qumina vaiharo kia ti kahaqimanta te tentaraama maa karara qera i vauro. Are kiae virara noraiqaakera irira iarao? Are vira tiva amiraro viva ani ti kahaqiarire, tiro.

⁴¹Mataava minti tuvaro Noravano vira nai tiva amiro tiharo, Mataao, Mataao, are vo haika vo haikara noraiqaakera iri variararo ai muntuka qoraiqivara variararo.

⁴²Are vohaa haikaraqai noraiqaakera iriataarave. Mariava avuqavuqama kero anirero vi haikarara iri vaimantara ti, te kia vira atitararave, tiro. Ihuva turama.

Ne maantimake Kotira aaraate tura

(*Matu 6:9-15; 7:7-11*)

11 ¹Vo enta Ihuva vonaini oru vaiharo Kotira aare vaura. Viva Kotira aarama taiqa kovaro vira vainti vovano tiharo, Noravauvo, Ioniva nai vaintinavuara maantima keha Kotira aaraate turave. Arevata tinavu tiva timiraqe tenavuvata avuqavuqamake Kotira aaraate, tiro.

²Minti tuvaro Ihuva vinavuka tiva nimiro tiharo, Ne maantima keha Kotira aaraate:

Tinavu Qo,

tenavu ai autu takuqi vaira tuahere vauro.

Are tinavuaqaa raqikina entava vaaka aniarire.

³Tenavu kara naainara vo enta vo enta tinavu timiane.

⁴Vokiaka tinavu qoraiqama timitaamanta tenavu kia nái iri qoraiqama nimitaraiti, vika uva qaqira kaunantema kera arevata tenavu ai uva raqa kaaina uvara nunka kera tauru timitaane.

Are kia qaqi kairaro qora kaiqavano tinavu avataarire.

Minti tivakeha Kotira aaraate, tiro.

⁵Ihuva minti tivakero nai vaintinavuara tiharo, Te vo uva tuqantaake tირerave. Niqihairo vovano enta tavaarana nai navunaara qentiana orurero tiharo, Ti vaiintio, qamaa taaramonavu timiane.

⁶Ti tonti vovano niara aaraihairo ti naavuqi aniraivaro kara kia vaimantave, tiraro vira navunaava tiharo, Qaqira kera vuane. ⁷Te qenti paama tivake tintate tenta vaintairaravata vaitema vauro. Kia te himpi kara ai amirarave, tianarove.

⁸Minti tiraro viraqaahairo vira navunaava vuavimakero naari vairaro qaiqaa qaiqaavata viva minti tivaqiro vuantorave tiro, kara vira amianarove. Viva kia virara ti navunaarave tivakerovauve kara vira amianarove. Viva vuavimakero ti vainara, virara iriharoma viva himpiro vi karara vira amianarovema turo.

⁹Virara irihama te ni tiva nimiari iriate. Ne Kotira aarehama vo haikara naarivaro viva vi haikara ni nimiari. Ne rantaqi viha oru ranta kaate. Ne qenti kuekue ivaro Kotiva qantua nimitaarire. ¹⁰Kotira vi haikarara naarika homa varevarave. Vi haikara rantaqi vika homa ranta kevarave. Qenti kuekue i vaiintika qantuarama nimitaanarove.

¹¹Ni vainti qokavaraqihairo tavave vira maaquvano havuka ti timiane tirara are memaru nena vainti aminarave? ¹²Ai vaintivano kokoraara auru ti timiane tirara are vaiinti nkaqaaina toveqirae vira aminarave? ¹³Aqao, ne kia koqe vaiinti vaihavata, ne nenta vainti koqe haikaqai nimi variarave. Ho Kotiva vo? Ni qova Kotiva naaruvaini vaivave nivata aatara kero uritarero paruma kero koqe haika vaiinti nahenti nimi vaivama vaivo. Vovano vira Maraqurara naariraro Kotiva paruma kero nai Maraqura vira amianarove, tiro. Ihuva turama.

Belsebuliva Ihura kahaqi vaivo tura

(Matiu 12:22-30; Maaki 3:20-27)

¹⁴Kia uva tu vaanava vaiinti vo avutaqi vauvaro vaiinti vivavata kia uva tura. Viva mintima vauvaro vo enta Ihuva vi vaiintiraqihairo vaana vira atitovaro qaqini aitarero vuvaro, viraqaahairo vaiinti viva ho uva tumanta vaiinti nahenti ruvaaqumavi vauka vira tave, ike tiha kauqu runkinkiri iha vaura.

¹⁵Mintumanta hini kuka aqao ti, Belsebuliva avuhainaa vaanavano Ihura kahaqi vaivaro Ihuva vaana nitite vaivo, ti.

¹⁶Vika minti tumanta vaiinti vonavuvata Ihura avateha tavareka auti vaiha Ihurara tiha, Are nora kaiqa vo tinavu tivuqaa varairaqa tenavu taveha, ariara quqaama Kotiva vira atitairave tiare, tura.

¹⁷Vika minti tuvaro Ihuva vika nái aatoqi irito uvara iriro, viva vika tiva nimiro tiharo, Vohaa vatanaaka vaiha tuqavuvi nai ari nai ari iha variqi vivera, vika vaakama taiqa vivarave. Vohaa naavuqi vaika rairavi nai ari nai ariha variqi vivera, vika kia ho vaivarave.

¹⁸Sataaniva raqiki vaika rairavi nai ari nai ari ivera, vika kia ho vaivarave. Ne tiriara tiha, Belsebuliva vira kempukaiqama kaivarora tiro, viva vaana nitite vaivo, tiarave. ¹⁹Ho vo vaiintinavu ni avataqi vi variaqa, vikavata vaana nitite variarave. Tavave vinavuka kempukaiqama kaimantae vinavuka mintiavo? Ho iriate. Ni avataqi vi varia vaiintika, vikama ni uva rahake tavehama hampi uvaveqaima tivarave.

²⁰Kotiva ti kempukaiqama kaimanta te vaana nitite vaunarave. Vi uvava quqaa uva vaimantara ti, ne virara irihama Kotiva tinavuqaa raqikiaina entava aniraivo tiare.

²¹Kempuka vaiintivano huru kaavu vaqa ntuva vatero nai naavuqaa raqikiharo vaivaro viva vatai onanava ho vairave. ²²Mintimakero vaivaro kempuka vaiinti vovano vira aatara kaarirava anirero vikantiro raqiharo vira aatara kero, naavu qova huru kaavu toteharo ho raqirerave ti haikara viraqaahairo raqiakero varero, vira onaana rairakero voka voka nariara nariara nimianarove.

²³Kia ti hiqantakaa ni vai vaiintiva ti navutaiqama timite vai vaiintivama vaivo. Kia ti hampata ti sipisipi ruvaaquma timite vai vaiintiva, vi vaiintiva ti sipisipi raantaupirima kaariravama vaivo.

Ihuva vaana okarara tura

(Matiu 12:43-45)

²⁴Vaanavano vaiinti vaataqihairo aitarero viva aahara vatavaura viharo, kaiqe auraara variqi vuare tivakero tavaivaro kia auraara variaina arava vaivaro viva tiharo, Kaiqe te orurante vaaka kauna naavuraqi vi vaiintira avutaqi oru qaiqaa variare, tivakero ²⁵oru tavaivaro vi naavura hiqama kero rupikero avuqavuqama kero vataivaro ²⁶vi vaanava oru vaana 7navu vika uritarake qora kaiqa voqavata vare variaqa ntita varero, qaiqaa oru vi vaiintira avutaqi vairave. Hoqarero vi vaiintiva vaana vohaiqa vataakero vaiharo qoraiqama viro vairave. Naantiara viva airi vaana hampata vaiharo anomakero qoraiqama viro vairarama turo, tiro.

Quahe okarara Ihuva tura

²⁷Ihuva minti tuvaro vaiinti nahenti ruvaaqumavi vaukaqihairo vo nahentivano Ihura aarero virara tiharo, Ike, ai vatakero naama ami nahentiva, viva voqamakero quaheharo vaivo, tiro.

²⁸ Minti tuvaro Ihuva aqao tiro, Kotira uva iriha avataqi ni vai vaiinti nahentika, vikama quaheha vaivarave, tiro.

Nora kaiqa tinavu humiqaane tura
(*Matiu 12:38-42; Maaki 8:12*)

²⁹ Ihuva minti tumanta vaiinti nahenti vokukavata vira uva irireka ani ruvaaqumavi vauvaro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Maa entara varia vaiinti nahentika ne qora kaiqaqai vare vaiha Kotirara qumimaqamake ni variarave. Vika nora kaiqa tinavu humiqaairaqe tenavu vira taveha, ariara quqaa vivave tiare, ti variarave. Ho kia te ne tintemake mintirave. Kotiva haaru ni kaivaqara Ionaara untema kero, Kotiva naantiara tivata mintima kaanarove. Viraraqai irihama ne kankomake ti okarara irivarave.

³⁰ Haaru Ninivehainaaka Ionaava vare vau kaiqara tave Ionaarara tiha, Kotiva vira atitaivaro vi kaiqara vare vairave, turave. Te Vatani Vatatai Vaintikama vauro. Ne maa entara varia vaiinti nahentika ti okarara kankomake iriate ti, te Ionaava untemake irerave.

³¹ Haaru ni kaivaqava Soromonuva koqe avu aato vauva, viva vo okara vo okara tave vauva vauvaro avuhainaa nahenti Sebahainava vira uva irireva vevara nai niaraihairo uru Soromonura uva irurave. Vi nahentiva minturara tiro, viva naantiara ekaara entaqaa vaiharo niqaa uva vateharo niara mintima tianarove: Te niaraihai Soromonura uva irirera uruavaunarave. Ne haaru vauvaro Soromonuravata uri aatarako vaiintiva vovano vaumanta ne vira uva iriataara vaumanta ne kia vira uva irurave, tianarove.

³² Haaru Ionaava Kotira vakaaka tiva nimumanta Ninive vatanaaka qora aara qaqira korave. Vi vatanaaka minturara ti, vika naantiara ekaara entaqaa niqaa uva vatevarave. Vika niara mintima tivarave: Tenavu Ionaara uva iriha viraqaahai qora aara qaqira kaavaunarave. Ne vauvaro vovano Ionaaravata uri aatarako vaiintiva Kotira vakaaka ni tiva nimi vaumanta ne kia vira uva irurave, tivarave.

Ai avuvano vaata ovama vaivo tura
(*Matiu 5:15; 6:22-23*)

³³ Vovano ova qumpikero kia mantaqaainaini vate vairave. Viva kia kure varakero viraqohairo aqute vairave. Vaiinti nahenti vira naavuqi oriqeteha ho tavaate tiro, viva ova qumpikero virini kantaaqaini vate vairave.

³⁴ Avuvano ova voqaara iteharo vaata ruvaahama amite vairave. Ai avuvano koqe avu vairera, ekaa ai vaatavano ruvaaharo varianarove. Ai avu qora avu vairera, ekaa ai vaatavano konkiraiqama vuanarove.

³⁵ Ho mintirara raurihara variane. Hauri ai vaataqi aatitaa ina haikava kia vairaro konkiraiqiaina haikavaqai viraqi variantorave. ³⁶ Ai vaataqi

kia konkiraiqiaina haikava voqavanovata vairaro aatitaarira haikavaqai vairera, ai vaatavano ekaama ova voqaantema kero, koqema kero iteharo varianarove, tiro.

Parasi vaiintinavuara tura

(*Matiu 23:1-36; Maaki 12:38-40; Ruki 20:45-47*)

³⁷Ihuva minti tivakero vaiinti nahenti uva tiva nimi taiqa kovaro Parasi vaiinti vovano ani tintira kara naane tuvaro Ihuva vikantiro oru kara nareva oquvi vaura.

³⁸Oquvi vauvaro Parasi vaiinti viva tavovaro Ihuva kia kauqu hiqama karaitiro, kara nareva auti vauvaro viva vira taveru ravuku vura.

³⁹Vira kaara ravuku vuvaro Noravano Ihuva vira tiva amiro tiharo, Vaiintivano *kaap u* vata tanuvata hiqeharo qumina pahainiqai hiqaintemake, ne kia nenta avu aatoqi hiqaraiti, ne nenta vaatainiqai hiqe varianarave. Ni avu aatoqi vo airaira vo airaira varevavata, qora kaiqa vare okaravavata, mpiqaro vairave.

⁴⁰Ne vueraiqiha variakave. Kotiva ni vaata autu taiva, vivama ni avu aatovata autukairave. ⁴¹Ne nenta vo airaira vo airaira vate haikara varake vehi vaiinti nimivaro ni avu aatovanovata homa takuqiro varianarove.

⁴²Ne Parasi vaiintinavu naantiara qoraiqama virara, te virara irihama niara oho tiva nimitauro. Kotiva uva maara vo tiva taira, ne vi uvaraqaqi irihama ne avuqavuqamakeha nana nana naahoe rairake 9navu nenta vare vohaiqa Kotira amite varianarave. Ne vi uvaraqaqi irihama Kotira uva maara, nora uva ne kia iriha avate varianarave. Avuqavu *ko* ti okararave, Kotirara muntuka vate okararave, ne vi uvara vi uvara qaqirake kia noraiqaake virara iriarave. Ne Kotira uva inaara uvaqaqi irihama, vira uva nora uvavata iriataara vaimanta kia iri varianarave.

⁴³Ne Parasi vaiintinavu naantiara qoraiqama virara, te virara irihama niara oho tiva nimitauro. Ne maara naavuqi oriqeteha koqe taintaraqaqi antuqa arimanta viraqaqaqi oquvi vaireka auti varianarave. Vaiinti nahenti niara nora vaiintive tivakeha ni uva mantaate tiha, ne *maaketi*qi qumina vi ani varianarave.

⁴⁴Ne naantiara qoraiqama virara, te virara irihama niara oho tiva nimitauro. Ne nana haika voqaarae variavo? Vaiinti quntama taa vatara kia tavaraiti, qumina vatave tiha vaiinti nahenti vira ventaaqaa vau vi ani i varianarave. Ne vira voqaantemake variavo. Vaiinti nahenti kia ni vaaqu kaiqa tavaraiti, ni viri vaataqaqi tavehama niara koqe vaiintive ti variamanta ne variavo.

⁴⁵Ihuva Parasi vaiintinavuara minti tuvaro maara okara ti vau vaiintiva aqao tiro, Maara ti variara vaiintio, are Parasi vaiintinavuara minti tiharama are tinavuaravata qora uva ti variarao, tiro.

⁴⁶Viva minti tuvaro Ihuva vira nai tiva amiro tiharo, Ne maara uva okara ti variaka, nevata naantiara qoraiqama virara, te virara irihama niaravata oho tiva nimitauro. Ne qaqi vaiinti nahentiara vi uvara vi uvara iriqi vuate ti variamanta, vika vukaari utiha ne maara ntai uvara vikaqaa vataara aqu vare vi variamanta ne nenta kauqu kia voqavata tutuke vika kahaqi variarave.

⁴⁷Ne naantiara qoraiqama virara, te virara irihama niara oho tiva nimitauro. Ni kaivaqaukavara Kotira uva ti vau vaiintika paropeti vaiintinavu aruke quntama toraqaa ne ori varake koqemake vaheheqamate variarave. ⁴⁸Ne mintihama ne nenta kaivaqaukavarara koqemama vika arukorave ti variarave. Ni kaivaqaukavara Kotira uva tu vaiintinavuka paropeti vaiintinavu aruke quntamato vataraqaa ne vahehema nimite variarave.

⁴⁹Ne minti variarara tiro, Kotiva ekaa haika tave vaiva tiharo, Te paropeti vaiintinavuve *aposori* vaiintinavuve nititaari vika hininavu aruke hininavu aru ntataqi viha qoraiqama nimitevarave, tirave.

⁵⁰Maa vatara qovaramako entaraqaahai Kotira paropeti vaiintinavu aruqi ani ani vate maa entara aruke uvava, ekaa vi uvava ni vate maa entara variakaqama varianarove. ⁵¹Hoqarero Abelira arukomanta viraqaahai paropeti vaiintinavu aruqi vivi, vuru Sekaraiaaravata arukorave. Sekaraiaara arukareka iha mura quarato taintava hini mantaraini vauvaro Kotira Naavu hini mantaraini vaumanta vira avutana arukovaro vira naarevano ntorave. Ho vika paropeti vaiinti ekaa arukora kaara Kotiva maa entara varia vaiinti nahentikaqaa vi uvara vataanarove.

⁵²Ne maara okara ti varia vaiintinavuka, ne naantiara qoraiqama virara, te virara irihama niara oho tiva nimitauro. Kotira uva okaravano vaimanta ne vi uvara vare varia *kira* totehama kia vi qentira qantuake oriqete vi uvara okara tave variarave. Ne nenta kia vi qentira qantuake tavaraiti, ne vokiaka vireka iaravata kuvai nimite variarave, tiro.

⁵³Ihuva minti tivakero naavuqihairo vevaromanta maara okara ti vau vaiintinavukavata, Parasi vaiintinavuvata, vika nirara itomanta Ihurara qora uvama ti vaivo tivake vika tiha, Aniqe tenavu qaiqaavata vira irariraro viva qora uva tirera, vira *koqira* vita vataare, ti. ⁵⁴Minti tivake vika Ihurara hampi uva tiarire ti, vo uva vo uva Ihura irama amite vaura.

Parasi vaiintinavu una kaiqara rauriha variate tura
(*Matiu 10:26-27*)

12 ¹Mintumanta airi tauseni vaiinti nahenti Ihura tavareka anire nai ventake nai ventake iha, nai aiqiu nai aiqiu ratatiaqaqi vi vaura. Minti vauvaro Ihuva nai vaintinavu naane uva tiva nimiro tiharo, Kaupititiravano qamaa vohaiqa qoraiqama kaivaro ntera viro

viraqaahairo ekaa qamaa ntera vintemake, Parasi vaiintinavu nivata qoraiqama nimatevorave. Vika koqe kaiqa varauro tiva keha vaiinti nivuqaaqai unaqaraiqama keha vare varia kaiqararama turo. Ne vika voqaante iarorave tivakeha rauriha variate.

²Vovano tavaantorave tiro aqutaina haikara, naantiara ekaa vi haikara vi haikara ravaqaakero qaqi kantama kaanarove. Vate vo haika vo haika kukeqate varia haikara naantiara qoqaiqama kairaro qoqaama varianarove. ³Ne konkiraqi vaiha ti vai uvara naantiara vokika aatitainaraqama vaiha irivarave. Ne naavuqi qenti tintate vaiha evaara evaara ti vai uvara, naantiara vi uvara naavu qentiqaahairo naveraitianarove.

Kotira aatuqai qeteha variate tura

(Matiu 10:28-31)

⁴Mpo, ti navunaao, te tiainara iriate. Ni vaataqai arukekara, kia vika naatu qetaate. Vika ni aruke kia ni maraquravata ho arukevarave.

⁵Ne tararae qeteha vaivarave? Kaiqe te ni tiva nimiare. Ne Kotira aatuqai qeteha variate. Viva kempukavano vaiharo vaiinti arukeharo viraqaahairo homa vira nora iha itainaraqi aqukaariravama vaivo. Eo, te niarama turo, Ne Kotira aatuqai qetehama variate, turo.

⁶Quqaee vaiintivano monu taarauru aqukeharo uapaa uviri kauqurunavu vare vairave? Ho iriate. Kotiva uapaa uviri vonkuvata kia tauru karaitiro, viraqaavata raqiki vairave. ⁷Kotiva niqaa raqikiharoma ni okara, ekaa okara kankomakero tave vaiva, viva ni qiata kaukivata ekaa kaara ntuva tairave. Kotiva airi uapaa uviri raqikiharovata, viva niara ne uvirivata aatarake variakave tirara ti, ne kia qeteha variate, tiro.

Ihura autu tiva qovarama kerera tura

(Matiu 10:19-20; 10:32-33; 12:32)

⁸Te tiari iriate. Vaiinti vovano vaiinti nahenti nivuqaa vaiharo tiriara tiva qovaraiqaakero tiharo, Te vira vaintima vauro, tirera, te Vataini Vatatai Vaintika naantiara tevata Kotira *enseli* vika nivuqaa vaiha, nai virara tiva qovaramakeha tiha, Vi vaiintiva ti vaintima vaivo, tirarave.

⁹Vo vaiintivano vaiinti nahenti nivuqaa vaiharo tiriara aqao kia vira vaintima vauro tirera, te Vataini Vatatai Vaintika naantiara tevata Kotira *enseli* vika nivuqaa vaiha nai vi vaiintiravata aqao kia ti vaintima vaivo tirarave.

¹⁰Vaiinti nahenti ti Vataini Vatatai Vaintikara qora uva tivatera, Kotiva vika uva homa nunkama nimitaanarove. Mintiharovata, nai Maraqurara qora uva tiva amitera, Kotiva kia vika uva nunka nimitaanarove.

¹¹Naantiara ti kaarama ni rumpa vare vuru maara naavuqive, *kamaanira* avuqaave, avuhainaa vaiintinavu nivuqaave, vuru kaimanta

vi entara kia ne qetehama nana uvae tirarave tiate. ¹²Vi entara Kotira MaraQuravano ni kahaqiharo minti minti tiate tiramanta ne vi uvaraqaqi vika tiva nimiate, tiro.

Airi airaira vato vaiintirara uva tuqantaakero tura

¹³Ihuva minti tuvaro vaiinti nahenti ruvaaqumavi vauraqihairo vaiinti vovano Ihurara tiharo, Maara ti variara vaiintio, ti qova qutu vire iharo ti tinta vakaakantiro nai onaana vataira rairakero timitairave. Mintivaro ti vakaava vi haikara naiqaqi totero kia tivata raira timivo. Are virara tiraro viva vi haikara tivata raira timiarire, tiro.

¹⁴Minti tuvaro Ihuva vira nai tiva amiro tiharo, Aqao, maa vaiintio, tavave ti noraiqama kaimantae te nitanta uva ho avuqavu irarave? tiro.

¹⁵Minti tivakero Ihuva ekaa vaiinti nahenti tiva nimiro tiharo, Ne rauriha variate. Ne airi airairave, airi monu varerave, vi haikarara noraiqaake iriha variqi vivorave. Ne tiha, Airi airaira vateha homa variqi virarave, tivorave. Kia airairavano ni kahaqira ne ho koqemake qaqi variqi vivarave, tiro.

¹⁶Ihuva minti tivakero viva uva vo tuqantaakero vika tiva nimiro tiharo, Airi airaira vato vaiintiva kara utukero airi kara qantu varero ¹⁷naiqaqi tivakero iriro tiharo, Te maa karara ta naavuraqie vatararave? Ekaa ti naavuqi karavano mpiqama vivo, turave.

¹⁸Minti tivakero viva tiharo, Kaiqe te ekaa naavu rampaike qaiqaa nora naavu, vo naavu vo naavu kaqake viraqi ekaa karavata airairavata vataare. ¹⁹Te vi kaiqara vara vuru taiqake mintima tirarave: Te koqemakema vauro. Airi karave airi airairave vaimanta te airi ihiaara auraara variqi viha maa karavata *uainiravata* namaqi viha koqemake variqi virarave, turave.

²⁰Vi vaiintiva minti tuvarovata, Kotiva vira tiva amiro tiharo, Kia ai avu aatovata vaivave. Vate maa entara entaqima are qutu vinarave. Are qutu viraro vovanoma ai airaira, tenta totarerave tiana airairara varaanarove, turave, tiro.

²¹Ihuva vaiinti nahenti mintima kero vi uvara tiva nimi taiqakero viva tiharo, Vo haika vo haika ruvaaquma kero vataainarara noraiqaakero iriqiro vi vaina vaiintira, Kotiva virara tiharo, Are vataana haikara qumina haikaqaive. Te tavaurara are vehi vaiintiqaima variarao. Are quminama qutu vinarave, tianarove, tiro. Ihuva turama.

Kia vi haikarara noraiqaake aato utuate tura

(Matiu 6:25-34)

²²Minti tivakero Ihuva nai vaintinavuara tiharo, Vi uvara irihama te niara mintima ti: Ne qaqi variqi virave, ne kara nerave, nenta vaata nonkirave, kia vi haikara vi haikarara airi aato utivaro ni muntukavano qoraiqiare.

²³Ne qaqi variqi viva avuhainaa haikavano vaivaro ne kara ne vai haikava naantiaraihainaa haikavanoma vaivo. Ni vaatavano avuhainaa haikavano vaivaro ne nonkute utavaaqava naantiaraihainaa haikavanoma vaivo.

²⁴Ne uvirira iriha variate. Uvirivano kia kara utukero qantu varero nai naavuqi vuru vate vairave. Uviri vika variavaro Kotiva vikaqaa raqikiharo vika kara nimi vairave. Ho ne vaiinti nahenti uvirivata aatara kaakara tiro, Kotiva niqaa koqema kero raqikiqiro vuanarove. ²⁵Niqihairo ta vaiintivae te vaaka qutu vuarorave tivakeharo nai qaqi variaina entara vonavu tomaqa kaanarove? [Kia vaiinti vovano ho mintianarove.] ²⁶Ne vi kaiqara inaara kaiqa kia ho vare variarara ti, ne nantihae vo haika vo haikaravata airi avu aato utuqi vi variavo?

²⁷Ahakaqi qampiqe vai *kaampiraara/qinaarara* iriha variate. Vi haikava kia naaquanta varakero nai utavaaqaa autiraitiro, koqemake qampiqe vairave. Haaru King Soromonuva utavaaqaa koqeraqai nonkutero vauvarovata, viva nonkuto utavaaqava kia ahakaqi vai *kaampivano/qinaaravano* iteharo ruvaahaira aatarake vaurave.

²⁸Kotiva vivama ahakaqi vai haikara koqema nimate vairave. Vi haikava vate variqiro viramanta hura iha tuta kaivaro ita taiqa vuanarove. Ho Kotiva qumina ahakaqi vai haikara koqema nimate vaiva vaiharora tiro, viva ni vaiinti nahentiqaa raqikiharo kiae nivata utavaaqaa nonku nimitaanarove? Ike, ne Kotirara kempukaiqamake iriha, viva mintima timitaanarove tiataarave.

²⁹Kotiva ni kahaqama nimate vairara ti, ne kia airi avu aato utiha tiha, Nana karae nararave? Nana namarie nararave? tivaqi vuate. ³⁰Vataini variaka kia Kotirara iria vaiinti nahentika vika mintimake variqi viha, vi haikara vi haikara vararekaqai auti variarave. Ne kia vika aanaraate. Ni Qova ne aavoqi haikarara iriharoma vaivo.

³¹Ne avuni Kotiva niqaa raqikiainara virara naane noraiqaake iriqi viha, Kotira kaiqa vare vaivaro Kotiva kara viravata, utavaaqaa viravata, ni nimiarire, tiro.

Naaruvaini koqaa ruvaaquma terara tura
(*Matiu 6:19-21*)

³²Ihuva minti tivakero qaiqaa tiharo, Nenavu vaireka ne ti sipisipinavuma variavo. Ne kia qetaate. Kotiva ni qova niara quaheharo vaivara tiro, viva naantiara niqaa raqiki vairamanta ne viva raqikiaina vatukaraqai vaivarave. ³³Nenta vate airairara nimiha monu vare, vehi vaiinti nahenti vuru nimiate. Kia nenta koqaa vaaka taiqaaina *pausiraqi* vataate. Nenta koqaa naaruvaini kia taiqaaina *pausiraqi* vataimanta kia muara varaivaro kia toveqivanovata vira nama taiqa kaanarove.

³⁴Ne maa vataraqaa koqaa onaana ruvaaqumaqi vivera, ne maa vataraqaa vaina haikararaqai noraiqaake iriqi vivarave. Ni koqaa onaana

naaruvaini ruvaaquumavi vairera, ne naaruvaini vaina haikararaqai noraiqaake iriqi vivarave.

Qeramate rauriha variate tura

(Matiu 24:42-44)

³⁵Ne himpi utavaaqa nonkute vaiha ova qumpite qeramateha variate.

³⁶Ne kaiqa vaiinti maanavuka aanareha variate. Vira kaiqa vaiintinavu nai nora vaiinti veka qeramate variavaro vika noravano nahenti iraanaini oru niniro vihairo orurantero ani qenti kue kue iharo tavaimanta vira kaiqa vaiintinavu vaakama qenti qantua amitaarave. [Nevata qenti qantuarareka qeramateha variate.]

³⁷Vika noravano anirero tavairamanta vira kaiqa vaiintinavu kia vaitaraiti, qeramate vaivaro viva ani vika tavero vika quahama nimitaanarove. Viva vika quahama nimiteharo viva kara nimiaina utavaaqa nonkutero nai kaiqa vaiintinavuara tiharo, Ne oquvi vaiqe te kara ni nimiare, tivakero kara vika nimianarove.

³⁸Koqemama vika noravano ani tavairamanta vira vaiintinavu kia vaitaraiti, qaqi himpi qeramate vaivaro enta tavaarave, kokoraaravano uva tinaraqave, vika noravano orurantero aniraanarove.

³⁹Ho maa uvara kankomake iriha variate: Naavu qova vaiharo muara vaiintivano aniainarara iritirio, muara vaiintivano kia ho vira naavuqi oriqetero muara varaitirio.

⁴⁰Vi uvara irihama nevata henoqamate variqi vihama ti veka variate. Ne ti Vatani Vatatai Vaintikara kiama tuvuanarove ti entara, vi entaraqaama te tuvirelave, tiro.

Kaiqa vaiinti taaraqantaqaa uva tuqantaakero tura

(Matiu 24:45-51)

⁴¹Ihuva minti tuvaro Pitaava tiharo, Noravauvo, are uva tuqantaakera tianara, vi uvara tinavuaqaie tiarao, ekaa vaiinti nahentiaravata iriharae vi uvara tiarao? tiro.

⁴²Pitaava minti tuvaro Noravano tiharo, Koqe avu aato vataa vaiintivano nai nora vaiintiara noraiqaakero iriharo kaiqa vara amite vira vaiintiva, viva nana vaiinti voqaarae varianarove?

Viva maantima vaina kaiqa vaiintira voqaarama varianarove: Vira nora vaiintivano niara aara vire iharo vi vaintira noraiqama kero virara tiharo, Arema vo kaiqa vaiintinavuqaa raqikiharama vo enta vo enta kara rairakehara vika nimiane, tivakero ⁴³oru aaraini niro orurantero ani tavairaro vira kaiqa vaiintivano viva uva tinantema kero kaiqa vare vairera, viva virara voqama kero quahaanarove. ⁴⁴Ho te quqaa tiari iriate. Vira nora vaiintivano mintima tianarove: Te qaiqaa ari noraiqama kaarirara are ekaa te iaina haikaraqaama raqikiqira vinarave, tianarove, turo.

⁴⁵Vira kaiqa vaiintivano qaqira kero kia mintiraitiro, viva nai irikero tiharo, Aqao, ti nora vaiintivano qakoma keroma orurantero anianarove, tivakero viraqaahairo nai kena kaiqa vaiinti nahentivata ntaihamaqiro viro, airi kara namaqiro viharo iha namarivata neharo vueraiqiharo mintiaqiro vi vairera, ⁴⁶vo enta vira nora vaiintivano vi entaraqaa kiama anianarove tiaina entaraqaa orurantero ani vira kaiqa taveru nai kaiqa vaiinti vira voqamakero kaavu umiqakero vatero, vira atitama kero tiharo, Are kia ti uva iriaka vainaini vuane, tianarove.

⁴⁷Kaiqa vaiinti vovano nai nora vaiintivano kaiqa varaane tina uvara iriro qaqira kero kia qerama tero vi kaiqara varairaro vira kaara vira nora vaiintivano vira qorahaama ruqutukero kaavu umiqake vataanarove.

⁴⁸Kaiqa vaiinti vovano nai nora vaiintivano kaiqa varaane tina uvara kia kankomakero iriraitiro, vivavata qora kaiqa varairera, vira kaara vira noravano vira inaaraiqaqi ruqutuanarove.

Airi haika vareka vaivaro Kotiva vikara airi haika tinta timiate tianarove. Airi haika voqavata varaina vaiintiva vairaro Kotiva virara airi haika voqavata tinta timiane tianarove.

Te vaiinti nahenti raira karera tuvuraukave tura

(Matiu 10:34-36)

⁴⁹Te iha tuta kaariraro itaarire ti, vataini tuvuraukave. Ike, te vi ihara vaaka tuta kauraitirio, te virara hovema turaitirio.

⁵⁰Te namari vo vararera una namarira kiama varauro. Te vate vira veka vauraro ti voqamakero maara ntaimanta vauro. Te mintimake variqi vi viraqaahai vi namarira vare te ho vairarave. Jhuva vi uvara minti tiharoma uva tuqantaakero vika nai vira qoririmake arukaivaro qutu vuainarara tura.

⁵¹Ne tiriara tihama, Vaiinti nahenti vataini vaika maateraiqamavi variate tiro viva tuvirave, ti variarave? Aqao, kia te virara iriha tuvuraukavauve. Vaiinti nahenti rairavi variate ti, te tuvuraukave.

⁵²Maa entaraqaahai vohaa naavuqi vainavuka kauqurunavu rairavi taaraqanta vohaiqavano navutaiqiha taaraqanta vataake raqivarave. Taaraqantavano navutaiqiha taaraqanta vohaiqa vataake raqivarave.

⁵³Vira qova nai maaquntiro navutaiqiraro vira maaquvano nai qokantiro navutaiqianarove. Vira nova nai raavurantiro navutaiqiraro vira raavuravano nai nokantiro navutaiqianarove. Vira tonanova nai naaqutuntiro navutaiqiraro vira naaqutuvano nai tonanokantiro navutaiqianarove, tiro.

Maa entara qovaraiqiainara vira okarara tura

(Matiu 16:2-3)

⁵⁴Ihuva minti tivakero vaiinti nahenti ruvaaqumavi vauka tiva nimiro tiharo, Ne tavaavaro tonavuvano vihairo anirero noteharo hinkura ari

vaimanta ne tiha, Aaqu rirevave, tiavaro aaqu rirave. ⁵⁵Ne tavaavaro kuaharavano uti vaimanta ne tiha, Uvihaanarove, tiavaro uvihairave.

⁵⁶Ike, ne unaqaraiqama keha koqe kaiqa vare variakave. Ne vi haikara vi haikara ho ampeqamake tave, nantihae ne vate maa entara govaraiqiaina okarara kia ampeqamake tavaavo?

Nena ko vaakama avuqavuqama kaane

(*Matiu 5:25-26*)

⁵⁷Ne nantihae kia nentavano rahake nana uvavano avuqavu vaivaro nana uvavano kia avuqavu vaivo ti variarave? ⁵⁸Vovano ariqaa uva vatero *ko* naavuqi ai vita varero vireva irera, vikanтира aaraini viharama vaaka vi uvara avuqavu qiane. Hauri viva ai vita varero *iasivano* inanaini vuru kairaro *iasivano* ai kiripu kauquqi kairaro vuru ai karapuhiqi aqukaantorave.

⁵⁹Te tiarira iriane. Are kiama karapuhiqhaira vaaka taiqenarave. *Iasivano* tina monura kia ekaa amiraitira, are kia ho vinarave, tiro. Ihuva turama.

Qora aara qaqira kaate tura

13 ¹Vi entara vaiinti vonavu anire Ihura tiva ami tiha, Karirihainaa vaiintinavu Kotirara *ofaa* iha quara amitaare tuvaro, *kamaanira* kaiqa varai vaiintiva, Piraatava anirero vi vaiintinavuka arukovaro vi vaiintinavuka naarevanovata, vinavuka vaaka aruko aantaura vira naarevanovata, vohaaraqi avitumavi ntorave, ti.

²Vika minti tuvaro Ihuva tiharo, Karirihainaa vaiintinavu mintimake qutu vurara ti, ne nantimake vi haikarara iriavo? Ne tiha, Vinavuka vaaqu kaiqavano ekaa Kariri vatanaa vaiinti vika vaaqu kaiqavata uri aatara kaira vira kaara vinavuka mintimake qutu vurave, tiavo?

³Kiave. Kaiqe te ni tiva nimiare. Nevata kia qora aara qaqira kaivera, nevata vinavuka aanaramake qutuma vivarave.

⁴Haaru vatuka vo Siromini ori naavu vukaiqamake vaavi kaqato naavuva raputama viro hiqiriro vaiinti 18navu ruqutu taiqa korave. Vi vaiintinavuka vo? Ne vinavukara nana uvae tiavo? Ne tiha, Vinavuka qora kaiqavano Ieruharemihainaaka qora kaiqavata uri aatara kovaro vira kaara naavu viva raputama viro vika ruqutu taiqa korave, tiavo?

⁵Aqao, kiave. Kaiqe te ni tiva nimiare. Nevata kia qora aara qaqira kaivera, nevata vinavuka aanaramake qutuma vivarave, tiro.

Fiki katariara uva tuqantaakero tura

⁶Ihuva minti tivakero viva vinavuka vo uva tuqantaakero tiva nimitiro tiharo, Vaiintivano nai naaho ututoraqi *fiki* katari vo ututorave. Vi vaiintiva katari ututero variro vo enta kaiqe oru vira tava hiqike naare tivakero oru tavovaro kia vi katariva tava irorave.

⁷Kia tava irovaro nai kaiqa vaiinti avuhainaarara tiharo, Tavaane. Te taaramo ihia vi ania maa katariva tava iraaingarara tavauraro kia iravo. Are vira teqa qaqirama aqukaane. Vi katariva qaqi vaiharo koqe vata qumina taiqa kaantorave, tuvaro ⁸vira kaiqa vaiintivano aqao tiro, Vohaa ihia vira qaqi kairaqa te vira okaraqi nteraainga vatara quvike quntama taariraro tava irairere. ⁹Vo ihi tavairaro tava irairera, are vira qaqi kaane. Kia tava irairera, are homa teqa kenarave, turave, tiro. Ihuva vi uvata tuqantaakero turama.

Ihuva Maara Entaqaa nahenti vo koqema kora

¹⁰Vo enta Maara Entaqaa Ihuva maara naavu voqi vaiharo vaiinti nahenti uva tiva nimi vauvaro ¹¹nahenti vovano viraqi vaura. Vi nahentiva vauvaro vaanavano viraqi vauva vira aihavi haikara amuvaro nahenti viva 18 ihinavuara variqiro viharo rovava vare vaura. Vira tauvaqavano kia vaaviarama vairaitiro, qaqiqai kankakaama viro vaura.

¹²Vi nahentiva mintimakero vauvaro Ihuva vira tavero vira aaramakero tiharo, Nahentivauvo, te ai rovava taiqama amitauro, ¹³tivakero viva nai kauqu nahenti viraqaa viti vatovaro vi nahentiva vaakama vaaviarama viro vaiharo Kotira autu tuahere vaura.

¹⁴Kotira autu tuahere vauvaro Ihuva Maara Entaqaa vi nahentira koqema korara tiro, vira kaara maara naavuqaa raqiki vau vaiintira vira arara itovaro viva vaiinti nahentiara tiharo, Aqao, kaiqa vare varia entava 6navuma vaivo. Vovano ni vaata koqema nimitaarire ti, ne vi entanavuraqaa aniate. Kia Maara Entaqaa aniate, tiro.

¹⁵Vi vaiintiva minti tuvaro Noravano Ihuva vira nai tiva amiro tiharo, Ne unaqaraqama keha koqe kaiqa vare variakave. Ne ekaa vaiha Maara Entaqaa nenta purumakauve, *donkive*, naavuqihai ruhaaqi vare vahaqaqini veva keha namari nimi variarave. ¹⁶Maa nahentiva, viva ni kaivaqara Eparahaamira naintivano vaivaro Sataaniva 18 ihinavuara vi nahentira rumpa tairave. Homa Maara Entaqaa te vira kuvantu amitararave, tiro.

¹⁷Ihuva minti tumanta vira navutaaka Ihura uva iriha kauri vaura. Vika mintumantavata, qaqi vaiinti nahenti Ihuva kaiqa varorara iriha Ihura quahama amitora.

Masteti auruara uva tuqantaakero tura (*Matiu 13:31-32; Maaki 4:30-32*)

¹⁸Ihuva tiharo, Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiarirava nana haika voqarae vaivo? Ne vira okara iriate ti, te nana haikaqaa tuqantaake tirarave?

¹⁹Ho te *masteti* auru inaara auruara tuqantaake tirarave. Vaiintivano *masteti* auru naahoqi qinta taivaro qampiqaviro katari voqara vaivaro uvirivano vira kaaraqaa utama viharo vairave, tiro.

Mpareti noqa virara uva tuqantaakero tura
(*Matiu 13:33*)

²⁰Ihuva minti tivakero viva qaiqaa tiharo, Kotiva raqikiarirava nana haika voqaarae vaivo? ²¹Viva kaupititira voqaarama vaivo. Nahentivano mpareti untareva iharo *porihi/voruhi* varakero vira noqa vuarire tiro, kaupititira varakero *porihi* vataakero tuqantaa kaivaro kaupititiravano *porihi* hampata avituma viro ekaa ntera kaivaro noqa vi vairave, tiro.

Ihuva inaara qentiara tura
(*Matiu 7:13-14, 21-23*)

²²Ihuva minti tivakero Ieruharemini vu aararaqaa viharo nora vatukaqivata, inaara vatukaqivata, koqe uva vakaaka vi vatanaaka tiva nimiqiro vi vaura. ²³Minti tiva nimiqiro vuvaro vaiinti vovano tiharo, Nora Vaiintio, naantiara Kotiva tinavu vaiinti nahentiqihairo kia airi ntitaraitiro, taaraiqae nitaanarove? tiro.

Viva minti tuvaro Ihuva ekaa vika tiva nimiro tiharo, ²⁴Naaruvaini vi varia qentiva inaara qentiqaima vaivo. Ne vukaari utukehama vi qentianara vuata. Te ni quqama tiva nimuro. Airi vaiinti nahenti viraqi virare tihavata, kia ho vivarave.

²⁵Hauri naavu qova himpiro qenti tinta tairamanta ne vahaqaqaini vaivorave. Ne vahaqaqaini vaiha qenti kuekue iha tiha, Mpo, Noravauvo, qenti qantua timitaane, tivaro viva tiharo, Aqao, te kia ni tavauraukave. Ne ania okarara kia iri tavaunarave, tianarove. ²⁶Viva minti tiramanta ne tiha, Aqao, tenavu ai vataake kara nauraukave. Are tinavu vatukaqi vaihara tinavu uva tiva timi variaraukave, tivaro viva qaiqaa tiharo, ²⁷Aqao, te kia ni tavauraukave. Ne ania okarara kia iri tavaunarave. Ne vaaqu kaiqa vare variaka ti aaqantohai vinuate, tianarove. Naavu qova niara mintima tianarove, tiro.

²⁸Ihuva minti tivakero tiharo, Ne naantiara tavaimanta ni kaivaqaukavara Eparahaamivavata, Aisaakivavata, Iekopivavata, ekaa paropeti vaiintinavuvata, Kotira vatukaqi vaimanta ne aqaqaini vaiha iqi rateha nenta aarai tenti aneha vaivarave.

²⁹Naantiara vaiinti nahenti ekaa hihai hihai ani Kotiva raqikina vatukaraqi ukuvi vaiha kara nevarave. ³⁰Vate naantiaraini variaka, vika uritare avunima vaivarave. Vate avuni variaka vika naantiarainima tuvitare vaivarave, tiro. Ihuva turama.

Ihuva Ieruharemi vatanaakara mpo ike tiva nimitora
(*Matiu 23:37-39*)

³¹Ihuva minti tumanta Parasi vaiintinavu anire Ihurara tiha, Himpira aitarera vo vatukaini vuane. Herotiva ai arukareva auti vaivo. Are maini vairaro ai arukaantorave, ti.

³² Vika minti tuvaro Ihuva vika náí tiva nimiro tiharo, Ne qaakau vairi vira vuru tiva amiате. Te vatevata huravata vaana nititamaqi viha vaiinti nahenti koqema nimitaқи virerave. Mintiaқи vihama hura mora vira qararaa tenta kaiqa vuru taiqa karerave. Ne mintima vira tiva amiате.

³³ Te vatevata, huravata, moravata, aaraini vatavau virerave. Kia qumina vataini paropeti vaiinti aru kevarave. Jeruhareminima vira aru kevarave.

³⁴ Mpo, Jeruharemi hainaakao, Jeruharemi hainaakao, ne Kotira paropeti vaiintinavu aruke variakave. Kotiva nititai vaiintika aniamanta ne ori mpaqikeha vika ruqtuke variakave. Kokoraaravano nai naati aroka raira aqutainantemake, te qaiqaa qaiqaavata niara mpo tivakeha niqaa raqikirare turamanta ne kia ti qaqi karaiti, ti qoririma timite variavo.

³⁵ Vira kaara Kotiva ni qaqira kairaro ni vatukaqi kia vaiinti voqavanovata vairaro qumina vataqaima varianarove. Te tiari iriate. Ne maa entaraqaahai kia ti tavaraiti vaiqe te qaiqaa tuvu ntaari ne vi entaraqaa ti kankomake taveha tiha, Nora Kotira autuqaa tuvina vaiintira Kotiva koqema amitaarire, tivarave, tiro. Ihuva minti turama.

Aiqu kauqu noqavu vaiintira Ihuva koqema kora

14 ¹ Vo enta Maara Entaqaa Ihuva Parasi vaiinti nora vaiinti naavuqi kara nareva vumanta viraqi vauka viraqaa avu vate vaura.

² Mintuvaro Ihura tataaqa vaiinti vovano vira aiqu kauqu noqa vuva vauvaro Ihuva vi vaiintira taverо, ³ maara okara ti vau vaiintinavukavata, Parasi vaiintinavuvata, irama nimitero tiharo, Tenavu Maara Entaqaa vaiinti kahaqiha vira vaata koqema kaarera, tenavu mintihae tentanavu maara uva raqae kararave, kiae raqa kararave? Ne tiqe iriare, tiro.

⁴ Ihuva minti tumanta vika kia uva voqavata tiraiti vauvaro, Ihuva vi vaiintira vitakero vira vaata koqema amitero vira atitovaro vura.

⁵ Vuvaro Ihuva viraqi vaikara tiharo, Niqihairo ni maaquvanove, ni purumakauvanove, maiqaqi aqu virera, ne kiae Maara Entaqaa vira rarau vaari qaqini kevarave? tiro.

⁶ Ihuva vikara minti tumanta vika náí vira tiva ami uvava kia vaumanta tirema vaura.

Kia nenta autu tuaheraate tura

⁷ Ihuva naavu viraqi vaiharо tavomanta kara nareka anuka hininavu koqe taintaqaaqi oquviha vaireka auti vauvaro Ihuva uva vo tuqantaakero vika tiva nimiro tiharo, ⁸ Vaiintivano nahenti irare iharо ariara anira kara naane tirara are kia oru koqe taintaqaa vaaka oquvuane. Are viraqaa oquvi vairaro hauri naavu qova nora vaiinti vo aarama kero ⁹ ariara tiharo, Tuvitarairaro nora vaiintivano vi taintaraqaa oqu vuarire, tiantorave. Viva minti tirera, are viraqihaira kauriharama naantiaraini otu qumina kantama oquvi vainarave.

¹⁰Kia mintiraitira, maantimakera iane: Kara nareva iharo ai aarama tairara oru vaiinti nahenti naantiaraini oquvi variiane. Are mintimakera vairaro naavu qova naivano anirero ariara tiharo, Ti tontivauvo, kia mini variiane. Ani koqe taintaqaa maini oqu vuane, tirara are oru koqe taintaqaa oquvi vairaro vaiinti nahenti viraqi vaika ariara nora vaiintivema tivarave.

¹¹Nai autuqai virini tuahere vairava vairaro naantiara Kotiva vira autu vatainiqama kaanarove. Ti hutu vataini qiarire tirava vairaro naantiara Kotiva vira autu viriniqama kaanarove, tiro.

¹²Ihuva minti tivakero vo vaiintivano anira ti naavuqi kara naane tu vaiintirara tiharo, Are vaiinti nahenti kara nimireva ihara kia nena tontive, nena qata vakaukavarave, nena navunaakave, airi airaira vatekave, kia vika naaraane. Are mintimake vai vaiintika naarama kairera, vika virara iriha ai nina aaramake kara amivarave.

¹³Are vaiinti nahenti kara nimireva ihara vehi vaiinti nahentive, aiq u kauqu rarera vikave, avu qimpa vikave, vika naaraane.

¹⁴Are mintima vai vaiinti nahentika naairera, are vika homa kara quminaiqama kera niminarave. Are vika mintima kera nimiraro Kotiva virara iriharo nina quahama amitaanarove. Naantiara koqe vaiinti nahenti qaiqaa qaqi himpima kaaina entaraqaa Kotiva virara iriharo nina koqaa amianarove, tiro.

Nora kara nimire tu vaiintirara uva tuqantaakero tura
(*Matiu 22:1-10*)

¹⁵Ihuva minti tuvaro vo vaiintivano viraqi kara ne vauva viva Ihurara tiharo, Ike, naantiara Kotira vatukaini oru vaiha kara neha vaika vika quahehama vaivarave, tiro.

¹⁶Vi vaiintiva minti tuvaro Ihuva vo haikaqaa uva tuqantaakero vi vaiintira tiva amiro tiharo, Vaiinti vovano nora kara qerama vatero airi vaiinti nahenti naarama kero vi entara ani ti hampata kara naate, turave. Minti tivakero vauvaro ¹⁷vi entava anirovaro viva nai kaiqa vaiinti atitero tiharo, Te naarama tauna vaiinti nahentika are vika oru tiramanta aniate. Ekaa kara qeramake vataavo tiane, turave.

Tuvaro vira kaiqa vaiintivano vuru vika tiva nimumanta ¹⁸vika vohaiqa vohaiqavano tiha, Mpo, vo haikavano ti antua kaimanta te kia ho mini virarave, turave. Avuniqama kero vaiinti vovano naane vira kaiqa vaiintiarara tiharo, Te vata qaraaka koqaamake varauro. Te oru vira tavarerave. Mpo, te kia ho ainti virarave, tuvaro ¹⁹vaiinti vovano tiharo, Aqao, te kaiqa vare vai purumakaura kauqurutanta monu aqukeha vara vatauro. ²⁰Te oru kaiqa vareha purumakau vinavuka kaiqa varera avatamake tavarera vuro. Mpo, te kia ho ainti mini virarave, tuvaro vovano tiharo, Aqao, te vateqaima nahenti varatauro. Mpo, te kia ainti ho virarave, tiro.

²¹Ekaa vika mintimakeqai tuvaro vira kaiqa vaiintivano orurantero viri nai nora vaiinti vika tu uvara tiva amuvaro naavu qora vira arara itovaro nai kaiqa vaiintiara tiharo, Kantera anirantera oru vatukaini nora aaraqaaahairave, inaara aaraqaaahairave, vehi vaiintivata, aiqū kauqu rarera vikavata, avu qimpa vikavata, aiqū rentuqaa rentuqaamaqi ni vaikavata, vika vika ntita varera aniane, tiro turave.

²²Tuvaro viva tunte iro anirantero oru vika ntita varero anirero tiharo, Are tianantemake, te vika ntita vare anuraro hini taintavano qaqima vaivo, turave.

²³Minti tuvaro vira noravano nai kaiqa vaiintiara tiharo, Are qaiqaa anirantera vatuka mini qaqira kera, oru aaraqaaahairave, naahoqihairave, vaiinti nahenti kempukaiqama kera rarau varera aniramanta vika ti naavu ani mpiqa kaate. ²⁴Te niara ekaa mintima turo. Te tota hoqare naaraura vaiinti nahentikaqihairo kiama ho voqavanovata ani ti kara naanarove, turave, tiro. [Ihuya minti tiharoma vi uvara tuqantaakero vi naavuraqi vauka tiva nimura.]

Ihura avataqiro vireva auti vau vaiintirara tura
(*Matiu 10:37-38*)

²⁵Vaiinti nahenti airitahaa Ihura avataqi vi vauvaro Ihuya tuqantaa viro vika tiva nimiro tiharo, ²⁶Vaiinti vovano ti vaintiqama vireva te iainanaini anirava, viva nai noka qokave, nai naata vaintive, nai qata vakaarave, nai vataini qaqi variqiro vuainararave, noraiqaakero iriqiro viharo, kia tiriara noraiqaakero iriarirava vairera, vi vaiintiva kiama ti vainti ho varianarove.

²⁷Vovano kia nai aruke hirite katarira aqu varero ti tivataqiro anirera, viva kiama ho ti vainti varianarove.

²⁸Niqihairo vaiinti vovano nora naavu kaqareva iharo viva tota oquviro vaiharo avu aato utukero katariarave, *pohiarave*, homa monu aqirarave tivakero, vira naantiara naavu kaqe vairave.

²⁹Viva kia mintirera, *pohi* aratero naavu hoqarama tero monuvano kia vairaro kia ho kaqa taiqa kaanarove. Kia ho kaqa taiqa kaira vokika vi naavura taveha vira naaraihama amiteha tiha, ³⁰Ike, viti vaiintira tavaate. Vi vaiintiva naavu hoqarama tero kia ho kaqa taiqa kairave, tivarave.

³¹Te vo uvavata tinerave. Avuhainaa vaiinti vovano avuhainaa vaiinti vo vataakero raqireva iharo, viva tota avuni oquviro vaiharo nai iqoka vaiintinavu kaara ntuva kero, hoe vira aatara kararave, kiae ho vira aatara kararave, ti vairave. Viva tavaimanta vira iqoka vaiinti 10,000 vaiintinavuqai variamanta vira navutaara iqoka vaiintinavu 20,000 vaivera, viva ti haatara kaantorave tivakero mintima tianarove:

³²Ti navutaava niaraini viraqte te vainti vo atitaariraro viva vira vuru tiva amiro tiharo, Tenavu maateraiqirerave, tianarove, tiro.

³³Ihuva minti tivakero viva tiharo, Vira voqaantemake, „ne kia paparuqiha ti avataqi aniate.„ Ne kia nenta i haikara ekaa haika qaqira karaiti, ne kia ho ti vainti vaivarave.

Ihuva horera uva tuqantaakero tura

(Matiu 5:13; Maaki 9:50)

³⁴Hore koqe haikave. Horevano qoraiqama viro kia hiakaa irera, tenavu kia ho vira qaiqaa autu kaariraro hiakaa ianarove. Tenavu vira qaqirama aqu kararave.

³⁵Mintima vai horeva kia ho vata kahaqiraro karavano koqemakero qampiqaanarove. Karavano koqemakero qampiqaarire ti, kia tenavu vi horera purumakau raha vataake vatararave. Ni aato vairera, vi uvara okara kankomake iriate, tiro. Ihuva turama.

Sipisipi kakakima vurara uva tuqantaakero tura

(Matiu 18:12-14)

15 ¹Vo enta *takisi* vare vaukavata, qora kaiqa vare vaukavata, Ihura uva irireka anire vauvaro ²Parasi vaiintinavuvata, maara okara ti vau vaiintikavata, nuntu nauntu tiha, Aqao, maa vaiintiva qora kaiqa vare varia vaiintika quahama nimiteharo vika hampata kara ne vaivo, ti. ³Vika minti tuvaro Ihuva vo uva tuqantaakero vinavuka tiva nimiro tiharo,

⁴Niqihairo vaiinti vovano 100 sipisipinavu vatairava tavairaro vonkuvano kakakima virera, vi vaiintiva nantie ianarove? Viva 99 sipisipinavu avutaqi kero, sipisipi vonkuvano kakakima vinara rantareva vuanarove. Virara rantaqiro viviro, oru rantakero vitaanarove.

⁵Vira rantakero quahakero vara vaari nai kururuqaa aqu varero ⁶vuru maaqaini kero nai navunaaka naaramakero tiharo, Ne ani ti vataake quaheha variate. Ti sipisipivano kakakimavira tenta vira ranta kauro, tianarove.

⁷Te tiari iriate. Vira aanaramake 99 vaiinti nahenti kia qora aara nika vaimanta naaruvaini variaka vikara quaheha vaivarave. Ho naaruvaini variaka tavaivaro vohaa vaiintivanoqai qora aara qaqira kairera, naaruvaini variaka virara iriha nai voqavata quaheha vaivarave.

Monu kakakima vurara uva tuqantaakero tura

⁸Te qaiqaa vo uva tuqantaake tirerave. Nahentivano *silvaa* monu kauqurutanta vataiva tavaivaro *silvaa* monu vohaiqavano kakakima virera, viva nantie ianarove? Viva ova qumpikero naavuqi rupikero virara voqi voqi rantaqiro vihara vira rantakero varaanarove.

⁹Viva monu vira rantakero varero nai tontinavuvata, nai navunaakavata, naaramakero tiva nimiro tiharo, Ti vataake ani quaheha variate. Te monu kakakima kaunara, vira rantake varauro, tianarove.

¹⁰Te tiari iriate. Vira aanarama kero, qora kaiqa varaira vaiintiva qora aara qaqira kairera, virara iriha Kotira *enseli* vika quaheha vaivarave, tiro.

Vo vaiinti vira maaqu kakakima vuraqaa uva tuqantaakero tura

¹¹Ihuva minti tivakero viva tiharo, Vaiinti vovano qorainti vainti taaraqanta vatatovaroma ¹²vira vainti naantiaraihainaava nai qorara tiharo, Naantiara ti timireva ina onaanara vate maa viraqai tinta timiane, tiro. Tuvaro vira qova onaana rairakero nai maaqutanta nimurave.

¹³Vitanta nimuvaro vira maaqu naantiaraihainaava inaaraiqaqai variro, nai onaana vokuka nimiharo monu varero niara maaqa viro, oru mini qora vaiinti hampata vaiharo monu vare vura vuru nama taiqa korave.

¹⁴Vare vuru nama taiqa kovaro viraqaahairo noraiqama kero karara antuqa aru entava anirovaro viva vehiqamaviro vaiharo ¹⁵oru vi vataraqaahainaa vaiinti voqaa kaiqa varorave. Kaiqa vare vauvaro virara oru quara kara nimiane tuvaro ¹⁶viva quara kara nimi vaurave.

Viva quara kara nimiharo tiharo, Ike, tentavata quara kara viti nimunara naataarave, tuvarovata, vovano vi vaiintira kara amiarirava kia vauvaro ¹⁷viva narara vaiharo uvaro aato kenko tuvaro iri vuvaro viva nai tivakero iriro tiharo, Ti qora kaiqa vare varia vaintika airi variavaro karavata airiqimanta neha variamanta te maini vaiha narara vauro. ¹⁸Kaiqe te himpi tenta qova inanaini anirante vuare. Te orure tenta qorara minti tirerave: Mpo qao, te Kotiravata aivata qora kaiqa vara nimitaunarave. ¹⁹Vira kaara te kia ai vainti koqeke ho vairarave. Ho are ti vara muntuvi vatainiqama kairaqe te ai kaiqa vaiintinavu voqaantemake variare. Te minti tivake tirerave, tiro.

²⁰Minti tivakero himpiro nai qova unaini vura. Nai qora naavu aumanto anuvaro vira qova niaraihairo vira vutu taveru quahakero kantero oru nai maaqu ravaaqavutero vira kukuqeharo vauvaro ²¹vira maaquvano tiharo, Mpo qao, te Kotiravata aivata qora kaiqa vara nimitaunarave. Te vira kaara kia ai vainti koqeke ho vairarave, tiro.

²²Minti tuvaro vira qova nai kaiqa vaiintinavu tiva nimiro tiharo, Kante ne oru utavaaqa koqeraqaima vara viri vira amiate. Kaantava iraravata vara viri uku amitaate. ²³Purumakau naati koqera aruke unta amitaate. Vate maaka vira quahama amitarerave. ²⁴Ti maaquvano qutu vivo turaroma qaqi aniraivo. Ti maaquvano kakakima vivo turaroma qaqi qovarama vivo, tiro. Minti tivakero nai maaqu quahama amiteharo tavaaruqama amitorave.

²⁵Vira tavaaruqama amite vauvaro vira vakaava kaiqaqihairo naavu aumanto anirero irumanta ²⁶ihi re vauvaro viva nai qora kaiqa vaiinti vo irovaro viva vira mintima tiva amiro: ²⁷Ai qatavano vetaihairo aniraivaro

ai qova vira tavaivaro viva koqemakero qaqi anintaivarora tiro, virara quaheharo purumakau naati koqera arukero unta amitaivo.

²⁸Minti tuvaro vira vakaara voqamakero arara itovaro tomakero tiharo, Kia te naavuqi virerave, tivakero vahaqaqaini vauvaro vira qova vevarero aarovaro viva mintima tiro: ²⁹Te airi ihiaa variqi vihama ai kaiqa vaiinti voqaantemake, ai kaiqa varehama kia te vo entavata ai no raqa karaiti vaunarave. Te tenta tonti quahama nimitarare turaravata, are kiama memera naati vonku ti ruqutu timira iarao. ³⁰Ai maaqu maava hampi narira ni varia nahentikaqaa are iana haikara varero vuru aqu taiqa kero anivarama are quminama purumakau naati koqera ruqutukera amira iarao, tiro.

³¹Minti tuvaro vira qova aqao tiro, Ti maaquvauvo, are vo enta vo enta ti vataakera variaravave. Te una haikara ekaa airaira tentatanta unarave. ³²Ai qatavano qutu vivo turaroma viva qaqi aniraivo. Viva kakakima vivo turaroma qaqi qovarama vivo. Mintirara ti, tenavu vate vira quahama amitarerave, turave, tiro. Ihuva vi uvava tuqantaakero turama.

Kaiqa vaiinti vovano qora kaiqa varorara uva tuqantaakero tura

16 ¹Ihuva nai vaintinavu tiva nimiro tiharo, Haaru airi monu vato vaiintiva vauvaro vovano vira kaiqa vareharo viva vato haikaraqaa raqiki vaurave. Viva u haikaraqaa raqikiharo vauvaro vovano anirero tiharo, Are iana haikaraqaa raqiki vai vaintiva are ianara hini namake vaivo, tuvaro ²monu vato vaiintiva vira aaramakero tiharo, Are nana varakaana uvarae te iruro? Are te una haikaraqaa raqikihara varena haikara qara ruva timitairaqe te tavaare. Are kia ho te una haikaraqaa qaiqaavata raqikiqira vinarave. Are taiqama vinarave, turave.

³Minti tuvaro vira kaiqa vaiinti viva naiqi iriro tiharo, Mpo, ti noravano te kaiqa varaunaraqaahairo ti taiqama kaanarove. Te nantie irarave? Kia te kempuka vaiinti vaihavauve ora ho quvirarave. Te vorara vorara mpo tiha, Monu timiate, tivaqi viha kauruarorave, tiro. ⁴Minti tivakero viva tiharo, Kaiqe te vate minti minti iariraro ti noravano ti kaiqaqaahairo tititama kairamanta vaiinti nahenti vonavu tiriara quaheha vika nai naavuqi ti tivita vataate, tiro.

⁵Minti tivakero vika nai nora vaiintiqihai monu vareha naantiara amiare tu vaiintika naarama kero, avuni anu vaiintira naane irero tiharo, Ti nora vaiintivano i haikara varaanara nantima haikae aiqi qaqi vaivo tuvaro ⁶viva tiharo, Viva tiqi vahavera taqu 100navu vataivama qaqi vaivo, tuvaro viva vato haikaraqaa raqiki vau vaiintiva qaraq ruvakero vira amiro tiharo, 100 viraqihaira 50 qaqira kera 50 qai qaraq ruva taane, tiro. ⁷Minti tivakero vo vaiintiara tiharo, Are vo? Aiqi vataira nanti nantimae qaqi vaivo? tuvaro viva tiharo, *Uti* auru 100 utama qaqi tiqi vaivo, tuvaro viva qara amiharo 100 viraqihaira 20 qaqira kera 80 qai qaraq ruva taane, tiro.

⁸Viva vato haikaraqaa raqikiharo muara vare vau vaiintiva mintiaqiro vuvaro vira nora vaiintivano vira kaiqa taveru tiharo, Ike, vaiinti vika vira tonti variate tiro, viva koqe avu aato vareharo minti vaivo, turave, tiro. Ihuva minti tivakero viva tiharo, Vataihainaa okara iria vaiintika, vika koqaa kaiqa vareha vika kia hampiaru voqaara vi kaiqara vararaiti, vika avu aato utuqi viha vi kaiqara vare variarave. Mintimake kaiqa vare variaka, vika koqaa kaiqa vareha, ova itainaini varia vaiintika naatarakeha kaiqa vare variarave, tiro.

⁹Ihuva minti tivakero viva tiharo, Te tiari iriate. Vataihainaa okara iria vaiintika aquke varia monura, ne vi monura varake aqukeha vaiinti tontiqiate. Ne mintiaqi vivaru monu taiqa viramanta ne ekaa enta qaqi variqi vi naavuraqi vivaru ni quahama nimitaanarove.

¹⁰Vaiintivano inaaru kaiqa vareharo viva vi kaiqara avuquvuqama kero varaireru, vi vaiintiva nora kaiqavata vareharo homa avuquvuqama kero varaanarove. Vaiinti vovano inaaru kaiqa vareharo muara varaireru, vi vaiintiva nora kaiqavata vareharo muara varaanarove.

¹¹Ne vataihainaa monu kia avuquvuqamake aqu karaiti, hampiqamake aquqi vivera, Kotiva niaru mintima tianarove: Ne naaruvaini vai haikaraqavata kiama ho raqikivarave, tianarove. ¹²Ne vo vaiintivano vatai haikaraqaa kia koqemake raqikivera, Kotiva niaru, Ne nenta vate haikaraqavata kia koqemake raqikivarave, tiharoma kia vi haikara ni nimitaanarove.

¹³Kaiqa vaiinti vovano kiama ho vohaa vaka nora vaiinti taaraqantaqaa kaiqa varaanarove. Viva mintireru, vira muntukavano voraru vaiharo kiama voraru varianarove. Viva vora uvaqai iriharu, vora uva qoririma kaanarove. Ne kiama ho Kotiravata monuvata vohaa vaka kaiqa varu nimitaqui vivarave, tiro.

Ihuva maaru uva okararu tura

¹⁴Ihuva minti tumanta Parasi vaiintinavu vi uvaru iruvaru vika muntukavano monuaraqai vaumantara ti, vika Ihuva tu uvararu naaraihama amitora.

¹⁵Naaraihama amitovaru Ihuva vika tiva nimito tiharu, Vika niaru avuquvu ni varia vaiintikave tiate ti, ne vaiinti nahenti nivuqaa avuquvu ni varianarove. Ne mintiavaru Kotiva ni muntukaqi vaaqu kaiqa vaira tave vairave. Vataini varia vaiintika tiha, Vi haikava koqe haikama vaivo, ti varia haikararu Kotiva vi haikararu tiharu, Qora haika qumina haikaqaima vaivo, ti vairave.

¹⁶Haaru kia Ioniva vau entaru Mosira maaru uvavanovata, paropeti vaiinti maaru uvavanovata, vi uvavaqai vaurave. Mintiaqi vi vauvaru viraqaahairo Ioniva vaiinti nahenti namari nimito vaiintiva anireru viva qaraaka uva koqe uva Kotiva niqaa raqikiaina uvaru tivaqiro vumanta

viraqaahai ekaa vaiinti nahenti kempukaiqama keha Kotira vatukaini vireka auti variarave.

¹⁷Ho ne iriate. Haarua maara uva qaqima vaivo. Naaruvavanovata vatavanovata taiqa viraro Kotiva tivatai uvava, nora uvavanovata uapaa uvavanovata kia taiqa viraitiro, qaqima varianarove.

Nahenti qaqirake okarara Ihuva tura
(*Matiu 5:31-32; 19:9; Maaki 10:11-12*)

¹⁸Vaiinti vovano nai naata qaqira kero vo nahenti varairava, vi vaiintiva qaraaka nahentintiro niharoma muarama vikantiro nuanarove. Vira voqaara nahentivano nai qorainti qaqira kero qaraaka qorainti varairava, vi nahentivavata qaraaka qoraintintiro niharoma naata vaati varaa okarara raqama kaanarove, tiro.

Rasarusirara tura

¹⁹Ihuva minti tivakero viva vika tiva nimiro tiharo, Vaiinti vovano airi airaira vatova koqe utavaaqaqai nonkutero vo enta vo enta hiakaa u kararaqai neharo vaurave.

²⁰Viva vi kararaqai neharo vaumanta vaiinti vo, vira autu Rasarusira vita vare vuru airi airaira vato vaiintira naavu qentiana kovaro vaurave. Vi vaiintiva kia vo airairavata vatova vehi vaiintivano vauvaro numuaravanoqai ekaa vira vaataqaa ite vauvaro ²¹vai haro viva airi airaira vato vaiintiva kara neharo viti aqukora viraqai nuntu naare tivakeharo vaurave. Minti tivakero vauvaro vairivano vitare aitare iharo vira numuara mpui mpaai vaurave.

²²Kia vo airairavata vato vaiintiva qutu vumanta *enseli* vika vira vita vare vuru Eparahaamiva nai kaivaqava vaunaini vuru korave. Vuru kovaro airi airaira vato vaiintiva vivavata variro, qutu vumanta vataqi quntama tovaro ²³viva qutu vuaka varianaini vaiharo antura riharo vaurave. Mini vaiharo viva vuruvi tavovaro Rasarusiva Eparahaamikantiro quaheharo niaraini vaurave.

²⁴Mini vauvaro viva Eparahaamira aarero tiharo, Eparahaamio, tinavu qo, tiriara mpo ike tiva timitaane. Are Rasarusira atitairaro viva nai vuqa oru namariqira vaavi quntama varero muntu ti maaqiriqaa vatairaro ti maaqiri humpama timitaarire. Te nora iha itairaqi vaiha antura riha vauro, tiro.

²⁵Viva minti tuvaro Eparahaamiva aqao tiro, Ti maaquo, are iriane. Are tota qaqi vauna entara koqe haika vatoraro Rasarusiva qora haikaqai vatorave. Vate viva maini vaiharo quaheharo vaivara are mini vaihara antura rihara variarao. ²⁶Are qaiqaavata iri vairaqe te uva voqavata ai tiva amiare. Te vaunanainivata, are variananainivata, vira avutana onkai noravanoma vaivo. Maihairo mini vuantorave vihairo maini aniantorave tiro, onkai norama avutana vatairave, tiro.

²⁷Eparahaamiva minti tuvaro vi vaiintiva qaiqaa Eparahaamirara tiharo, Mpo, tinavu qo, te ariara mpo ike turo. Rasarusira atitairaro viva ti qora naavuqi oturero ²⁸ti qata vakauka kauqurunavu variaka tiva nimiarire. Vikavata maini te variainanaini aihavira vatukaini anivorave, tiro.

²⁹Viva minti tuvaro Eparahaamiva aqao, tiro. Mosivavata, paropeti vaiintinavuvata, haaru qara ntuvato uvava vairove. Vika vi uvara homa irivarave, tiro. ³⁰Minti tuvaro qaqi vau entara airi airaira vato vaiintiva qaiqaa tiharo, Kiave, tinavu qo, Eparahaamio, qutu virava anirantero vuru tiva nimira vika vira uva irihama qora aara qaqira kevarave, tiro.

³¹Viva minti tuvaro Eparahaamiva aqao tiro. Vika Mosira uvavata, paropeti vaiintinavu uvavata, kia irivera, vika qutu virava anirantero vuru tina uvaravata kia ho irivarave, turave, tiro. Ihuva minti turama.

Qora kaiqara tura

(Matiu 18:6-7, 21-22; Maaki 9:42)

17 ¹Ihuva nai vaintinavu tiva nimiro tiharo, Vaiinti nahenti Kotira uva raqakeha qora kaiqa varaate tiro, quqaama vo haika vo haikavano qovarama vuanarove. Qora kaiqa qovarama kaaina vaiintira te virara oho tiva amitauro.

²Naati vaintiru qora aara umiqaira vaiintiva vairaro vi vaiintira uvavano nai nora uvama varianarove. Koqemama kia vi vaintirura qora aara umiqai entaraqaa vi vaiintira auntaqi nora ori kantarumake nora varuva namariqi aqukaataarave.

³Virara iriha ne qora kaiqa varaarorave tiha raurihama variate. Are tavairaro ai qata vakaa vovano qora kaiqa ai vara amitairera, virara kia mintiane tiane. Viva ariara tiharo, Mpo, kia te qaiqaavata mintirerave, tirera, are tihara, Vi uvara vatema qaqirama kauru, tiane. ⁴Are tavairaro viva vohaa enta 7 tataa qora kaiqa ai vara amitero viraqaahairo oru ariara mpo kia virara iriraitira, tauru kaane tirera, are eo tivakera 7 tataa virara tihara, Te kia ariqaa uva vataraiti, vi uvara qaqira tauru amitauro, tiane, tiro.

Kempukaiqamakero Kotirara iriqiro vuainarara tura

⁵Ihuva minti tumanta vira vainti 12navu tiha, Tenavu Kotirara iriqi vuarirava noraiqiqro voqavata variarire, tira are tinavu kahaqiane, ti.

⁶Vika minti tuvaro Noravano vika tiva nimiro tiharo, Ne Kotirara iriqi viva inaaraqaiqai vairera, ne nana nana nora kaiqae ho varevarave. Ne Kotirara iriqi viva *masteti* auru qamaqara auru voqaara, vairera, ne homa viti katarirara tiha, Nena tuqa airantera raruvira muntu nora namariqi qampiqane, tivaro vi katariva ni uva irianarove, tiro. Ihuva turama.

Kaiqa vaiintivano nai kaiqa varaainarara tura

⁷Ihuva tiharo, Te vo uva tuqantaake tirerave. Ninavuqihairo vovano vairaro vira kaiqa vaiintivano vira kaiqa vareharo oru vata quviroe,

sipisipiqaa raqikiroe, vi kaiqara vara taiqa kero vihairo anirairaro vira noravano nana uvae virara tianarove? ⁸Viva kia nai kaiqa vaiintiara tiharo, Vaaka ani nena kara naane, tianarovauve. Vi vaiintiva qaqi kaiqa vaiintivanoqai vaivarora tiro, vira noravano mintima tianarove: Tota ti kara naane qerama vatera tavuna rumpa varera kara vara viri timiraqe te naane nama kaarirara vira naantiara nena kara naane, tianarove.

⁹Kaiqa vaiinti viva nai nora vaiinti uva avataqiro viharo kaiqa vara amitaivaro, vira nora vaiintivano kia virara iriharo koqema iarao tianarove.

¹⁰Vira aanare nevata Kotira uva avataqi viha ekaa vira kaiqa vara vuru taiqake mintima tiate: [Kia tentanavu autu tuaheraariva vaivo,] Tenavu qaqi kaiqa vaiintiqaqi vaihara ti, tenavu viva tinavuara vi kaiqara varaate ti kaiqaraqaima vara kaunarave tiate, tiro. Ihuva turama.

Numuaravano vaata ne vau vaiintika Ihuva koqema kora

¹¹Ihuva Ieruharemini viharo Sameria vata hini mantaraini vauvaro Kariri vata hini mantaraini vaura, vira avutana viharo ¹²vatuka voqi vireva umanta vaiinti kauqurutanta Ihura oru vitakora. Qora numuaravano vika vaata ne vau vaiintika vutura niaraihai aakara nteha tiha, ¹³Ihuo, Noravauvo, qaqi tinavuara mpo ike tiva timitaane, ti vaura.

¹⁴Vika minti tuvaro Ihuva vika tavero tiva nimiro tiharo, Kotira kaiqa vara amite varia vaiintika vainaini oru vimanta vinavuka ni vaata tuantike tavaate, tumanta vika Ihuva tuntemake, aaraini viha tavovaro vika numuaravano tavanta vuvaro vika vaatavano koqema vumanta vika ho vaura.

¹⁵Vika ho vauvaro vikaqihairo vohaiqavanoqai nai numuara tavantavura tavero, anirantero aakara ntavaqiro viharo Kotira autu tuaheraqiro vura. ¹⁶Tuaheraqiro viro oru Ihura aiqutaraini hiqiri viro vaiharo Ihura quahama amite vaura.

Vi vaiintiva Sameria vatanaa vaiintivano vauvaro Ihuva virara tiharo, ¹⁷Te vaiinti kauqurutanta koqema nimitaunarave. Vaiinti 9navu tainie vuavo? ¹⁸Nantiharoe maa vaiintiva vo vatanaa vaiintivanoqai Kotira autu tuaherareva orurantero anivo? tiro.

¹⁹Minti tivakero Ihuva vi vaiintirara tiharo, Are homa himpira vinarave. Are tiriara ti kahaqiariravave tiararoma ai vaatavano koqema vivo, tiro. Ihuva turama.

Kotiva raqikiainarara tura

(Matiu 24:23-28)

²⁰Parasi vaiinti hininavu oru Ihura ireha tiha, Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiarirava tairentae qovaraiqianarove? tuvaro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Viva qovaraiqiainara ne kia avuqohai ho tavevarave. ²¹Kia vovano

Kotiva raqikiainara taveru minima vaivo mainima vaivo tianarove.
Kotiva vaiinti nahenti avutaqi vaiharo vikaqaa raqikianarove, tiro.

²²Minti tivakero Ihuva nai vaintinavuara tiharo, Vo enta aniraira ne vi entaraqaa ti Vataini Vatatai Vaintikara mintima tivarave: Ike, tinavu Ihura tavaataama ivo. Ihuva vohaa enta tinavu hampata vairaqe tenavu hovema tirarave, tivakehama ne kia ho ti tavevarave. ²³Vi entaraqaa vaiinti vonavu niara tiha, Ihuva minima vaivo. Mainima vaivo, timanta ne kia vika uva iriha vika avataqi vuete.

²⁴Aaquakaa utiharo ekaa naaruva ataama kainantema kema, te Vataini Vatatai Vaintika qoqaa orurante tuvirerave.

²⁵Vate maa entara vai vaiinti nahentika nora maara naane avuni ti timiteha ti qoririma timitaivaqe te qako qoqaa tuvirerave.

²⁶Noaava qaqi vau entara vaiinti nahenti mintuntemake, naantiara te Vataini Vatatai Vaintika tuvuaina entaraqaa vaiinti nahenti vohaa qaramake variqi vivarave.

²⁷Noaava vau entara vaiinti nahenti karavata namarivata namaqi viha naata vaati varaqi vi vauvaro Noaava namariqi vuaina naavuraqi oriqetero vauvaro huvura namarivano ekaa vika ruqutu taiqa korave.

²⁸Te tuvuarira entava vaireva, Rotiva vau entara voqaarama varianarove. Rotiva vau entara vaiinti nahenti karavata namarivata namaqi vi, vika nai koqaa kaiqa varaqi vi, naata vaati varaqi vi, kara utuqi vi, naavu kaqaqi vi, minti mintimaqi vuvaro ²⁹Rotiva Sodomi vatukaihairo vuvaro naaruvaihairo ihavanovata *salfa*^a orivanovata aaqu voqaantema kero, riharo vi vatanaaka ekaa ita taiqa korave. ³⁰Te Vataini Vatatai Vaintika qovaraiqiaina entarama vaiinti nahenti minti mintimaqi viha nai kaiqaqi varaqi vi vaivarave.

³¹Vi entara vaiintivano naavu naanteqaraini vairava nai airaira varareva naavuqi oriqetaantorave. Vaiintivano naahoqi kaiqa vare vairava anirantero naavuqi vuantorave. ³²Rotira naatavano hampiqama viro taiqa vurara ne iritaate. ³³Vi entara te qutu vuarorave tiro, nai qaqi variqi vuainarara noraiqamakero iriqiro vi variarirava qutuma vuanarove. Kia nai qutuainarara noraiqaakero iriqiro vi variarirava viva qaqi variqi vuanarove.

³⁴Vi entara entaqi vaiinti taaraqanta taintaqaa vaite vaivaro vohaiqaqi naaruvaini vita varero, vo mini kairaro varianarove.

³⁵Vi entara nahenti taaraqanta kara tainti utuke vaivaro vohaiqaqi naaruvaini vita varero, vo mini kairaro varianarove. ³⁶[Vaiinti taaraqanta naahoqi kaiqa vare vaivaro vohaiqaqi naaruvaini vita varero, vo mini kairaro varianarove,] tiro.

³⁷Ihuva minti tumanta vira vaintinavu vira ireha tiha, Tairentae vi haikava qovarama vuanarove? tuvaro Ihuva vo uva tuqantaakero

a 17:29 Salfa orivano ite vaivaro voqamakero hunkavi vai aihova qovaraiqi vaira.

vika tiva nimiro tiharo, Ta mantarainie qutu vuarira vaatava vainara, viraqaama memoravano ruvaqumaviha vaivarave, tiro.

Tentoqa nahentiaravata Iasiaravata tura

18 ¹Ihuva nai vaintinavuara Kotira aaramaqi viha kia popoheha qaqira kaate tiro, maa uvara tuqantaakero vika tiva nimiro tiharo, ²Haaru *iasivano* vo vatukaqaa vaiharo viva kia Kotira aatu qetaraitiro, kia nai kena vaiintiaravata noraiqaakero iri vau vaiintiva vaurave. ³Viva vauvaro tentoqa nahenti vovanovata vi vatukaraq i vaurave. Vi nahentiva enena orurantero *iasi* vaiintivano vaunaini anirero tiharo, Vo vaiintivano ti qoraiqama timitainarara irihara are ti uva avuqavuqama timitaane, turave.

⁴Minti tivaqiro vi vauvaro airi enta *iasi* vaiintivano kia vira kahaqiatata uvaro kia vira kahaqurave. Mintiaqiro viharo *iasi* vaiintivano virara ekaara tiharo, Te Kotiraravata vaiintiaravata kia noraiqaake iri vauraukave. ⁵Tentoqa nahenti maara kia kahaqiatata imanta vauraro viva enena te unanaini ani vairave. Viva mintiaqiro vi vairaro ti popohama timitaantorave ti, kaiqe te vira uva vaaka avuqavuqama amitaare, turave, tiro.

⁶Noravano Ihuva uva tuqantaakero minti tivakero tiharo, Tavaate. Qora *iasivano* kia vi nahentira kahaqiatata uvarovata, vira kahaqurave. ⁷Kotira vaiinti nahenti aatitainaraqavata, entaqivata, vira aaramaqi vi vaivaro Kotiva kiae vika uva iriro kahaqama nimitaanarove? Kotiva qakoma keroe vika kahaqama nimitaanarove?

⁸Aqao, te tiari iriate. Kotiva vika uva iriharo vaakama vika kahaqama nimitaanarove turo, tiro. Minti tivakero Ihuva tiharo, Te Vataini Vatatai Vaintika qaiqaa tuvuaia entaraqaa vi entara Kotira uva iriha vira aaramaqi vi vai vaiinti nahentika vaivarave, kiae vaivarave? tura.

Parasi vaiintiaravata takisi vare vau vaiintiraravata uva tuqantaakero tura

⁹Ihuva minti tivakero tiharo, Vaiinti vonavu tiha, Tenavuqaima koqe vaiinti vaiha avuqavu ni vauraukave. Vo vaiintinavu qora vaiintiqaima variavo, ti variarave. Kaiqe te minti ti varia vaiintikara maa uvara tuqantaake tiare, tivakero vika tiva nimiro tiharo: ¹⁰Vaiinti taaraqanta Kotira Naavu vaunaini Kotira aarareka vurave. Vo Parasi vaiintivano vuvaro vo *takisi* vare vau vaiintiva vurave.

¹¹Vitanta Kotira Naavuni orunte vauvaro Parasi vaiintivano oru nariaraa vokanta vaiharo Kotira aareharo tiharo, Kotio, te kia vo vaiinti voqaara vauraukara ti, te ariara koqema iarao turo. Kia te vo vaiinti aanare monu muara vare vauraukave. Kia te hampi ni vauraukave. Kia te vora naatanti hampi ni vauraukave. Kia te *takisi* vare vai vaiintira vitira voqaara vauraukave. ¹²Te vohaa *uikiqi* vaiha ai kaiqara iriha taara enta kara auramateha

vauraukave. Te kaiqa vareha varauna monura rairake, kauqurutanta vataunara qihai vohaiqa ai kaiqara iriha avuqavu ai amite vauraukave, turave.

¹³Parasi vaiintivano minti ti vauvaro *takisi* vare vau vaiintiva niarakanta himpiro vaiharo, kauriharō kia vuruvi tavaraitiro, nai mimira ruqutiharo tiharo, Oho, Kotio, te vaaqu vaiintima vauro. Are tiriara mpo ike tiva timitaane turave, tiro.

¹⁴Minti tivakero Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Te tiari iriate. Kotiva Parasi vaiintivano tu uvara kia iriraitiro, *takisi* vare vau vaiintira vira uvaqai iriro viva qora kaiqa varo uvaravata nunka amitovaro vi vaiintiva nai naavuni anirantero vurave.

Nai autuqai viriniqama kaina vaiintira Kotiva vi vaiintira autu vatainiqamama kaanarove. Nai autu vara vatainiqama kaaina vaiintira Kotiva vira autu viriniqama-mama kaanarove, tiro. Ihuva turama.

Ihuva vainti naatinavu koqema nimitora

(Matiu 19:13-15; Maaki 10:13-16)

¹⁵Vaiinti nahenti nái vainti naati ntita vare Ihuva nai kauqu vikaqaa vataarire tivake aniomanta Ihura vaintinavu vika qioqiha niti vaura.

¹⁶Vika minti tuvaro Ihuva vainti naati nai unaini naaramakero tiharo, Vainti naati maaka qaqi kaimanta te iainanaini aniate. Kia vika aara kuvai nimitaate. Vaiinti nahenti maa vaintika voqaantemake Kotirara irika, vikama Kotiva raqikiaina vatukaraqi vaivarave. ¹⁷Te quqaa uva tiari iriate. Vaiintivano kia vainti naati voqaantema kero, Kotira uva irirava kiama Kotiva raqikina vatukaraqi ho vuanarove, tiro.

Airi airaira vate vau vaiintirara tura

(Matiu 19:16-30; Maaki 10:17-31)

¹⁸Ihuva vauvaro lutaa qiata vaiinti vovano vira irero tiharo, Are maara ti variara vaiintiva koqevave. Te nana koqe kaiqae Kotira vara amitaqi vihae te naantiara koqemake ekaa enta qaqi variqi virarave? tiro.

¹⁹Minti tuvaro Ihuva nai tiva amiro tiharo, Are nantiharae tiriara vaiinti koqevave tiarao? Kotiva vivaqaima koqeva vairave. ²⁰Are Kotiva tivato uvara irianarave. Vira uvavano maantima tirave:

Kia vora naatantira muara nuane. Kia vora arukaane.

Kia muara varaane. Kia una uva vo vaiintiqaqa vataane.

Nena noka qoka koqe okaraqai autu nimitaane, turave.

(Katu Varora 20:12-16)

Are vi uvara tivatora viraqai iriqira vuane, tiro.

²¹Ihuva minti tuvaro vi vaiintiva tiharo, Te vainti naatiruka ekaa vi uvara iriqi ani ani, vate maa entaraqaa anintauro, tiro.

²²Minti tuvaro Ihuva vira uva iriro vira qaiqaa tiva amiro tiharo, Are vohaa kaiqagai varaataarave. Nena ekaa airaira vatenara nimihara monu

varakera, kia airaira vateka vuru rairakera nimiraro naaruvaini ai koqaa airairavano variarire. Mintima kera, viraqaahaira ti tivataqira aniane, tiro.

²³Minti tuvaro vi vaiintiva airi airaira vatovara tiro, vira muntukavano qoraiquvaro vaura.

²⁴Vira muntukavano qoraiquvaro vauvaro Ihuva vira taveru tiharo, Airi airaira vate vai vaiintika vukaari utihama Kotiva raqikina vatukaraqi vivarave. ²⁵*Kamerivano* uqa noqi ho ruqiaraarirava vairavauve, airi airaira vataaina vaiintiva vivavata Kotiva raqikiaina vatukaraqi ho vuanarove, tiro.

²⁶Minti tumanta vaiinti nahenti vi uvara iri, Ihura ireha tiha, Ike, *airi* airaira vateka kia Kotiva raqikinaraqi ho vivera, *Kotiva* nai ta vaiintikane ntitaanarove? ti.

²⁷Vika minti tuvaro Ihuva vika nai tiva nimiro tiharo, Vatani vaika nai kempukaqohai kiama ho Kotira vatukaqi vivarave. Kotiva kahaqiramanta vika homa vivarave. Kotiva ekaa kaiqa ho vare vaivama vaivo, tiro.

²⁸Minti tuvaro Pitaava tiharo, Tavaane. Tenavu ai avataqi virera iha, tentanavu una haikara ekaa mini ke qaqima anuro, tiro.

²⁹Minti tuvaro Ihuva tiharo, Eo, quqaama tira iarao. Ho te tiari iriate. Vaiintivano Kotiva raqikiaina kaiqarara iriharo nai maaqa mini kero nai naatave, nai qata vakaukave, nai noka qokave, nai vaintairave, viva vika vikavata mini kero Kotira kaiqa varareva viraro ³⁰Kotiva vi vaiintiva vi haikara mini kainara iriharo, vi vaiintira maa entara airiqama kero amianarove.

Mintiraro vi vaiintiva naantiara ekaa enta qaqi variqiro vuanarove, tiro.

Ihuva nai qutu vuainarara qaiqaa tura

(Matiu 20:17-19; Maaki 10:32-34)

³¹Minti tivakero Ihuva nai vainti 12navuqai ntita vo kanta vuru kero tiva nimiro tiharo, Iriate. Te Vatani Vatatai Vaintikama vauro. Tenavu Ieruharemini oru vuariraro haaru paropeti vaiintinavu tiriara qara ntuvato uvava, ekaa vi uvava quqaa vivauma varianarove.

³²Tenavu Ieruharemini oruraari vika ti ravaaqavu vare vuru vo vatanaaka kauquqi nimimanta vi vatanaaka ti naaraihama timite, tiriara qora uva tiva timite, tiqaa taara vihi timitevarave.

³³Mintiaqi viha vika ti kaavu humiqake vate, ti harukaiqe te qutuvi taaramo enta variariraro *Kotiva* ti qaiqaa qaqi vara himpima kairaqe, te qaqi variqi virerave, tiro.

³⁴Ihuva minti tumanta vira vaintinavu kia vira uva kankomake iriraiti vaura. Vi uvara okaravano kukeqa viro vaumanta vika tiha, Ihuva nana uvae ti vaivo? Kia tenavu vira uva kankomake iruro, tura.

Ihuva avu qimpavu vaiintira rampai amitora
(*Matiu 20:29-34; Maaki 10:46-52*)

³⁵Ihuva Ieriko aumanto vuvaro vaiinti vovano avu qimpa vuva aara auvahini oquviro vaiharo airaira naariharo timiate ti vau vaiintiva vaiharo irumanta ³⁶airi vaiinti nahenti vihai aitareha vi vauvaro viva vika irero tiharo, Tavaate. Nana haikavanoe qovaraqimantave? tumanta ³⁷vika vira tiva ami tiha, Ihuva Nasaretihainaava uritare vaivo, tura.

³⁸Vika minti tuvaro viva naveraitiro tiharo, Ihuo, Devitira Maaquo, tiriara mpo ike tiva timitaane, tiro.

³⁹Minti tumanta vaiinti nahenti vira avuni vauka vira atiha tiha, Are evaara variane, tuvaro viva vika uva kia iriraitiro, qaiqaavata qaqiqai noraiqaakero naveraitiharo, Devitira Maaquo, tiriara mpo ike tiva timitaane, tiro.

⁴⁰Minti tuvaro Ihuva oru viraqaa himpitero vaiharo avu qimpavu vaiintira vira vite maini te iainanaini aniate tumanta vika vira vite aumanto vuru kovaro Ihuva vi vaiintira irero tiharo, ⁴¹Te ai nantire urarae aniarao? tiro. Minti tuvaro viva tiharo, Noravauvo, are ti tivu rampaikaanerama te ai aarauro, tiro.

⁴²Minti tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Ho avu rampaikera tavaane. Are tiriara ti kahaqiariravave tiararoma ai avu rampai vivo, tiro.

⁴³Minti tuvaro vaakama vira avuvano rampai vuvaro viva ho tavolo, viraqaahairo viva Kotira autu tuahereharo Ihura avataqiro vumanta vaiinti nahenti mini ruvaaqumavi vauka, vikavata vi haikara tave Kotira autu tuahere vaura.

Sakiusira uva

19 ¹Ihuva Ierikoni orurerero vatukaqi vi vauvaro ²*takisi* vare vau vaiintinavukaqihairo qiata vaiintivano airi airaira vato vaiintiva Sakiusiva mini vaura. ³Vi vaiintiva iruvaro Ihuva aitare vauvaro viva tiharo, Ihuva nai ta vaiintivave, tivakero vira tavarare tumanta airi vaiinti nahenti ruvaaquma vuka Ihura mantaqa kovaro viva iqu vaiintivano vaiharora tiro, kia Ihura ho tavora.

⁴Kia ho vira tavaarirava vauvaro viva naane kantero Ihuva vireva u aararaqaa orurerero Ihura tavareva katari kantakaara vuraqi qaramaviro vaura. ⁵Viraqi vauvaro Ihuva anirero vuruvi Sakiusira tavolo virara tiharo, Vaaka vataini vaavi raane. Vate te ai naavuqi oru vairerave, tiro.

⁶Minti tuvaro Sakiusiva vaaka vaavi rero voqamakero quahakero Ihura vitero nai naavuqi vuru komanta ⁷vaiinti nahenti vira taveha nuntu nauntu tiha mintima ti: Vi vaiintiva qora vaiinti muara vaiinti naavuqima vivo, ti.

⁸Vika minti tuvaro Sakiusiva himpiro Nora Vaiinti Ihura tiva amiro tiharo, Noravauvo, iriane. Te ariarao tiha tenta vatauna onaanara rairake hini vehi vaiinti nahenti nimirave. Vo vaiintinavu tiriara tiha, Are *takisi* vareharama are vi monura voqavata varaanarave tivera, te kia vohaa tataaqai vika nái nimiraiti, te vika erakaimaante tataama nimirave, tiro.

⁹Sakiusiva minti tuvaro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Te vate maa naavuraqi anire tavauramanta ne qora aara qaqirake Kotira aaraqaa vireka auti variavo. Maa vaiintiva Eparahaamira vohaa ankuvanoma vaivo.

¹⁰Te Vataini Vatatai Vaintika vaiha, te kakakima vi vaiintika ranta kaariraro Kotiva vika ntitaarire ti anuraukave, tiro. Ihuva minti turama.

Nai kaiqa vaiinti 10navu monu nimurara uva tuqantaakero tura
(*Matiu 25:14-30*)

¹¹Ihuva uva vaiinti nahenti tiva nimumanta vika vira uva iri vauvaro Ihuva Ieruharemi aumanto ani vaumantara ti, vaiinti nahenti nái irike tiha, Kotiva vira kempuka amiraro viva noraiqama viro tinavuqaa raqikiarira entava aumaiqivo, ti vaura.

Vika nái irike minti ti vauvaro ¹²Ihuva maa uvara tuqantaakero vika tiva nimiro tiharo, Nora vaiinti vovano tiharo, Te niaraini vo vataini oru variari ti noraiqama kaiqe te avuhainaa vaiintiqamavi, viraqaahai te orurante maini anirerave, turave. ¹³Nora vaiinti viva minti tivakero, viva vireva iharo nai kaiqa vaiinti kauqurutanta naarama kero 20 kinaa 20 kinaa nimiro vika tiva nimiro tiharo, Maa monuraqohai oru koqaa kaiqa vare vaiqe te orurante anirerave, turave.

¹⁴Minti tivakero vumanta vi vataraiqi vauka vira navutaiqiha vaiinti vonavu nititeha tiha, Nenavu vira naantiaraini oru viha vaiinti nahentiara mintima tiate: Hauri vi vaiintiva avuhainaa vaiintiqama viro viva orurantero tinavuqaa ani raqikiantorave, tiate, turave.

¹⁵Vi vatanaaka minti tivake vauvaro nora vaiintivano vo vataini oru vaumanta vira noraiqama kovaro viva avuhainaa vaiintiqamaviro orurantero anirero viva nai kaiqa vaiinti haaru monu nimuka naarama kero tiharo, Te monu ni nimunaraqaahai ne nanti nanti monue voqavata vara vataavo? turave.

¹⁶Minti tuvaro vira kaiqa vaiinti vovano naane anirero tiharo, Noravauvo, are 20 kinaa timiamamanta te viraqohai kaiqa varakema 200 kinaama vara vatauro, turave. ¹⁷Minti tuvaro nora vaiinti viva virara tiharo, Are koqema kehara kaiqa varaarao. Are inaara kaiqa koqemakera varaaramantara ti, te nora kaiqavata ai amirarave. Te ai noraiqama kaarirara are vatuka kauqurutantaqaama raqikinarave, turave.

¹⁸Minti tuvaro vira kaiqa vaiinti vovano anirero tiharo, Noravauvo, are 20 kinaa timianaraqohai te kaiqa varakema 100 kinaama vara vatauro,

tuvaro ¹⁹vi vaiintirara tiharo, Te ai noraiqama kaarirara are vatuka kauqurunavuqaa raqikinarave, turave.

²⁰Minti tuvaro vira kaiqa vaiinti vovano anirero tiharo, Noravauvo, are 20 kinaa timianara maa nena qaqi varaane. Te vi monura tavunaqi apuqamake kukeqa taunarave. ²¹Are kaiqara vuana vaina ti variara vaiintiva variaramantara ti, te ai aatu qeteha vauro. Are voka ia haikara hampi vare variaravave. Are voka kara ututaara oru hampi qanti variaravave, turave.

²²Minti tuvaro nora vaiinti viva tiharo, Oho, are qora kaiqa vaiintima vaira iarao. Te nina uva virara irihama ariqaa uva vatarerave. Are tiriara tihara, Are kaiqara vuana vaina ti variaravave. Are voka ia haikara hampi vare variaravave. Are voka kara ututaara oru hampi qanti variaravave, tianarave. ²³Minti tiharama are nantiharae kia vi monura *benki* naavuqi vuru vatera iarao? Are mintiaraitirio, te orurante ani vaiha vi monuraravata, viva kaiqa aututaira *interes* monuvata, monu vatamake homa varauraitirio, turave.

²⁴Minti tivakero viva mini himpiti vau vaiintikara tiharo, Ne vi vaiintiraqaahai vira 20 kinaa raqiake vare vuru 200 kinaa vataina vaiintira amiata, tumanta ²⁵vika aqao ti, Vi vaiintiva airi monu 200 kinaama vataivo, tuvaro ²⁶viva tiharo, Te tiari iriate. Vo haika vate vaiintika vikama voqavata varevarave. Kia vo haika vataira vaiintiva vairaqe viva ina haikara inaara haikavata te qaqinima vara kararave, turave.

²⁷Minti tivakero viva tiharo, Vo vaiintinavu ti navutaiqiha tiriara viva tinavuqaa raqikiantorave tia vaiintika, ne vika ravaaqavu vare ti tivuqaa vuru ke aru taiqa kaate, turave, tiro. Ihuva vi uvara tuqantaakero turama.

Vaiinti nahenti Ihura quahama amite vauvaro viva Ieruharemiqi vura
(*Matiu 21:1-11; Maaki 11:1-11; Ioni 12:12-19*)

²⁸Ihuva minti tivakero nai vaintiaravata Ieruharemini viharo viva naane avuni vura.

²⁹Viva avuni vumanta Betapasivata, Betanivata, Orivi Aiqina auvoqi vau vatukatanta aumanto vauvaro Ihuva nai vainti taaraqanta nititero tiharo, ³⁰Netanta viti vatukaraqi vuata. Netanta orure tavaivaro vi vatukaraqi *donki* qaraaka kantaruma teva varianarove. Vi *donkiraqaa* kia vaiintivanovata vira tauvaqaaqaa oqu viha ni variarave. Netanta oru *donki* vira ranta kema, kuvantu kema maini vare vuru timiate.

³¹Vovano nitantara tiharo, Nantihae netanta vira qanti variavo? tirera, netanta mintima nai vira tiva amiata: Titanta Noravano virara timanta anuro, tiate, tiro.

³²Ihuva minti tivakero vitanta nititomanta vitanta orure tavovaro Ihuva tuntemakero vivauma vaura. ³³Vitanta *donki* qanti vaumanta *donki* vira

gokavaranavu vitantara tiha, Netanta nantihae vira kuvanti variavo? tumanta ³⁴vitanta tiha, Titanta Noravano virara timanta anuro, ti.

³⁵Vitanta minti tivake *donki* vira kuvantuke vare vuru Ihura amura.

Vuru Ihura ami, vika nái utavaaqa *donki* vira tauvaqaqa va uqi amite Ihura kahaquvaro Ihuva viraqaata vaarirero oquvi vaiharo vura.

³⁶Ihuva *donki*qa oquviro aaraini vi vaumanta vaiinti nahenti Ihura quahama amitareka vika nái utavaaqa ravaqaake aara vaura vuqi amite vauvaro ³⁷Ihuva Ieruharemi aumanto Orivi Aiqinaqaahairo vu aararaqaqa oru romantia vira avataqi nuka airitahaa ruvaqumavi aakara ntavaqi viha Ihura kaiqa tavorara iriha quaheha Kotira autu tuahereha vaura.

³⁸Vika Kotirara tiha,

Noravauvo, avuhainaa vaiintivano nina autuqaqa aninara koqema amitaane. *(Ihi 118:26)*

Kotiva naaruvaihairo tinavu maateraiqama timitaarire. Kotira mpeqa okaravano nai virini uritarakero takuqiharo vairara ti, kaiqe tenavu vira autuqai tuahera kaare, ti.

³⁹Vaiinti nahenti minti tivaqi vi vaumanta Parasi vaiintinavu vika hampata vauka Ihurara aqao tiha, Maara ti variara vaiintio, nena vaintinavuara evaara variate tiane, tuvaro ⁴⁰Ihuva vika nái tiva nimito tiharo, Vika evaara vaivera, aaraqaqa vai orika vika naveraitiha ti hutu tuaherama kevarave, tiro.

Ihuva Ieruharemiqi vaukara iqi rata nimitora

⁴¹Ihuva minti tivakero Ieruharemini aumanto anirero nora vatuka vira tavero vira iqi rata amitero tiharo, ⁴²Mpo, are maateraiqihara vi vaina aarara tavaataara vaivara are kia tavaanarave. Vi aarava kukeqa vivarara tira, are kia vira tavaarao.

⁴³Naantiara vo enta anintaira ai navutaaka aninte vika ai vaantaavura tataaqa vata ntavaqi uri, ekaa virante airante ututumate, ekaa vatukaqi vi aararavata kuaite, ekaa hihai hihai ani ai arireka auti vaivarave.

⁴⁴Vika ai aatarake aivata, ai avutaqi vai vaiinti nahentikavata, ekaa aru taiqa kevarave. Vate Kotiva ai kahaqiaina entava vaivaravata, are kia virara kankomakera iriarao. Vira kaara ai vehi autukeha ekaa ori tampamake vatora ekaa ravantiaqa aqukaivaro kiama voqavanovata qaqi varianarove, tiro.

Ihuva Ieruharemi vatukara minti tura.

Ihuva Kotira Naavuqi koqaa kaiqa vare vauka nititama kora *(Matu 21:12-17; Maaki 11:15-19; Ioni 2:13-22)*

⁴⁵Ihuva minti tivakero Kotira Naavuqi oriqetero tavomanta koqaa varareka kaiqa auti vau vaiintika viraqi vi kaiqara vare vauvaro Ihuva vika rauntu veva vahaqaqaini kero tiharo, ⁴⁶Kotira vukuqi Kotiva mintima

turave: *Vaiinti nahenti ti naavuara Kotira aare varia naavurave tivarave,*
turave. *(Ais 56:7)*

Oho, ne minti variavarora tiro, maa naavuva muara vaiinti kukeqavi vaiha uki varia naavuraiqama vivo, tiro. ⁴⁷Ihuva minti tivakero viraqaahairo Kotira Naavuqi oru vo enta vo enta vaiharo vaiinti nahenti vakaaka tiva nimiqiro vi vaura.

Mintiaqiro vumanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, maara okara ti vau vaiintikavata, nora vaiinti vonavuvata, vika Ihura arukarare ti, tavomanta ⁴⁸qaqi vaiinti nahenti ekaa vika Ihura uva irireka auti vaumantara ti, nora vaiintinavu vira aruke aarara ranteha tavovaro kia ho vaura.

Ihurara tavave ai noraiqama kaivarae are vi kaiqara vare variarao tura
(Matiu 21:23-27; Maaki 11:27-33)

20 ¹Vo enta Ihuva Kotira Naavuqi Kotira vakaaka koqe vakaaka vaiinti nahenti tiva nimi vaumanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, maara okara ti vau vaiintinavukavata, nora vaiinti vonavuvata, vika anire ²Ihura atiha tiha, Are ta vaiintiva vaiharae maa kaiqara vare variarao? Tavave ai noraiqama kaivarae are maa kaiqara vare variarao? Are tinavu tiva timiraqe iriare, ti.

³Vika minti tuvaro Ihuva tiharo, Kaiqe te naane uva vo ni irama nimitaare. ⁴Tavave Ionira noraiqama kovaroe viva vaiinti nahenti namari nimi vaurave? Kotivae, qaqi vaiintivanoe, vira noraiqama kovaro viva minturave? Ne ti tiva timiqe iriare, tiro.

⁵Ihuva minti tumanta vika nai ire nai ire iha tiha, Tenavu nana uvae tirarave? Tenavu tiha, Kotiva vira noraiqama korave, tiarera, viva tinavuara tiharo, Ne nantihae Ionira uvara kia quqaave tiavo, tiantorave. ⁶Tenavu tiha, Qaqi vaiintivano vira noraiqama korave, tiarera, vira kaara vaiinti nahenti, maa naavuraqi ruvaqumavi variaka ori utu vare tinavu aavata ruqutu kevorave. Qaqi vaiinti nahenti maaka Ionirara tiha, Viva paropeti vaiintivano vaurave, ti variarave, ti.

⁷Vika minti tivake Ihura tiva ami tiha, Nai tavave Ionira noraiqama korave? Kia tenavu virara kankomake irunarave, ti.

⁸Vika minti tuvaro Ihuva vika ná tiva nimiro tiharo, Ne minti tiavera tevata tinta noraiqama kaimanta maa kaiqara vare vaunarara kia nintavata tiva nimirave, tiro.

Uaini naaho ututorara uva tuqantaakero tura
(Matiu 21:33-46; Maaki 12:1-12)

⁹Ihuva minti tivakero uva vo tuqantaakero vaiinti nahenti tiva nimiro tiharo, Vaiintivano *uaini* naahoqi ututero viraqaahairo niara vataini vireva iharo vokuka tiva nimiro tiharo, Ne ti *uaini* naahoqaa raqiki timite

vaiqe te vuare, tivakero nai maaqa mini kero airi enta vo vataini vaireva vurave.

¹⁰Mini oru vauvaro *uaini* hiqaiaina entava anirovaro viva nai kaiqa vaiinti vo atitero tiharo, Oru ti naahoqaa raqiki timite varia vaiintika vuru tiva nimiramanta vika *uaini* tintavata hiqi timitaate, turave. Minti tuvaro vira kaiqa vaiintivano mini vumanta vika vira kaiqa vaiinti ruqutuke kaavu umiqake vatovaro viva kia *uainivata* vararaitiro, qaqi orurantero anurave.

¹¹Viva qaqi orurante anuvaro viva nai kaiqa vaiinti vo atitovaro vumanta vika viravata ruqutuke kaurira haika amuvaro vivavata qaqi orurantero anurave.

¹²Mintuvaro naaho qova nai vainti vo atitovaro vumanta vira naahoqaa raqiki amite vau vaiintika vira teqa taaqamake viravata naahoqihai aaqaini vara vaati aqukorave.

¹³Mintuvaro naaho qova tiharo, Te virara nantie irarave? Kaiqe te tenta maaqu, tinta hantuqa vainara atitaariraro viva viramanta virara nai vira maaquvanove tivakeha vira koqema amitaate, turave.

¹⁴Minti tivakero viva nai maaqu atitama kovaro vumanta vira naahoqaa raqiki amite vauka vira tave nai tiva ami nai tiva amiha tiha, Maa vira maaquvanoma anivo. Kaiqe vira arukaariraro vira naahovano tinavuniqama vuarire, turave.

¹⁵Minti tivake vika naahoqihai aaqaini vira vara vaati aquke arukorave, tiro.

Ihuva vi uvarara tuqantaakero minti tivakero vika irama nimitero tiharo, Minturara tiro, naaho qova nai maaqu arukora kaara nantie ianarove?

¹⁶Naaho qova anirero nai naahoqaa raqiki varia vaiintika aru taiqakero, vo vaiintinavuara ti naahoqaa raqiki timitaatema tianarove, tiro.

Ihuva minti tumanta vaiinti nahenti mini ruvaaqumavi vauka aqao ti, Kiama viva mintianarove, tuvaro ¹⁷Ihuva vika taveharo vika irama nimitero tiharo, Maa uvava Kotira vukuqi qara ntuvatora vira okaravano nana uvae vaivo? Ne ti tiva timiqe iriare:

Ori naavu kaqeha vo oriara, kia koqe orive tivake qaqirakaa oriva, vi orivama naaquiraiqama vivo, turave. *(Ihi 118:22)*

¹⁸Vi oriraqaa tuantapo iro hiqiri virava rukavuma vuanarove. Vi oriva virihairo vaiinti voqaa hiqiri virera, vi vaiintira ruqutu kero konkomaqama kaanarove, tiro.

¹⁹Minti tumanta maara okara ti vau vaiintikavata, Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, vika tiha, Viva vi uvara tiharoma tinavuarama uva tuqantaakero ti vaivo, ti. Minti tivake vika Ihura ravaaqavu karare tihavata, qaqi vaiinti nahenti naatu qeteha kia ho Ihura ravaaqavu kora.

Sisaara takisi aqu amiterara Ihura irama amitora
(Matiu 22:15-22; Maaki 12:13-17)

²⁰Vika vaiinti nahenti naatu qeteha kia Ihura ravaaqavu karaiti, vika qaqi kantahai vira aitutiha vaiinti vonavu nitite tiha, Ne oru qaqi vaiinti

voqaara vaiha, vira uva iriqi vivaro viva hampi uva tirera, ani tinavuvata tivita kaiqe tenavu *kamaanira* vuru tiva amiariraro ani Ihura ravaaqavu kaarire, ti.

²¹Vika minti tivake vaiinti vonavu nititomanta vinavuka orure Ihurara mintima ti: Maara ti variara vaiintio, tenavu tavaurara are vaiinti nahenti avuqavu uvaqai tiva nimi variaravave. Are nora vaiintiaravata, qumina vaiintiaravata, vohaa qarama keraqai uva tiva nimi variaravave. Are vaiintivano Kotira aaraqaa vuainarara avuqavuqama kera tinavu tiva timi variaravave. ²²Are maa uvara tinavu tiva timiraqe iriare. Tenavu Kotira uva irihama hoe tenavu Romeni vatanaaka vika avuhainaa vaiinti Sisaara *takisi* aqu amitararave? ti.

²³Vika minti tuvaro Ihuva irumanta vika virara hampi uva tiarire tivake minti tuvaro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, ²⁴Ho nenavu monu vo vara kaiqe tavaare, tiro. Tumanta vika monu vara kovaro tavero tiharo, Monu viraqaa tara virie vaivo? Tara autue vaivo? tiro. Minti tumanta vika tiha, Vira Sisaarave, tura.

²⁵Tuvaro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Virara irihama ne Sisaava ina haikara nai amitaate. Ne Kotiva ina haikara nai amitaate, tiro.

²⁶Ihuva minti tumanta vika Ihurara vaiinti nahenti hampi uva tiva nimiarire ti, tavovaro kia viva hampi uva tumanta vika Ihuva tu uvara iri tiha, Ike, viva tinavu uvavata aatara kero koqe uva tivo, tivakeha kauqu runkinkirimake viraqaahai qaqirake tirema vaura.

Satusi vaiintinavu Ihura irama amitora

(Matiu 22:23-33; Maaki 12:18-27)

²⁷Vaiinti vonavu Satusi vaiintinavu vika nái maara uva iriha tiha, Vaiintivano qutu viro ekaarama qutu vuanarove. Viva kiama qaiqaavata ho qaqi himpuanarove, ti vau vaiintika orure Ihura irehama tiha,

²⁸Maara ti variara vaiintio, tinavu kaivaqava Mosiva maara uva tinavu tiva timiharo mintima qara ntuva torave: Vaiintivano kia vainti vataraitiro, qutu viraro vira qatavanoe vira vakaavae vira naata varatero vainti kuvuarama amitaanarove, turave.

²⁹Tenavu tiarirara iriane. Haaru qata vakauka 7navu vaurave. Vinavuka avuhainaava nahenti varatero kia vainti vataraitiro qutu vuvarora tiro, ³⁰vira qata naantiaraihainaava viva vira naata varatero vivavata kia vainti vataraitiro, qaqi variqi viro qutu vurave. ³¹Viva qutu vuvaro vitanta tavaaraihainaava vi nahentira varatero kia vainti vataraitiro, qaqi variqi viro vivavata qutu vurave. Mintiaqi vi, ekaa vi ankuka vi nahentira varate kia vainti vataraiti, ekaa qaqi qumina qutu vurave.

³²Qumina qutu vuvaro nahentivanovata variro qutu vurave.

³³Naantiara vaiinti nahenti qaiqaa qaqi himpi vai entaraqaa vi nahentiva

tara naatavanoē varianarove? Viva qaqi vau entara qorainti 7navu varatorave, ti.

³⁴Satusi vaiintinavu minti tuvaro Ihuva vika nái tiva nimitiro tiharo, Vataini varia vaiinti nahentika nai varate nai varate i variarave.

³⁵Naantiara Kotiva hini vaiinti nahentiara ne koqe vaiinti nahentive tivakeharo vika qaqi himpima kairamanta qaqi variqi vika, vika kia nai varate nai varate ivarave.

³⁶Vika *enselinavu* voqaara vaihama kia qaiqaa qutu vivarave. Kotiva vika nái quntama teraqaahairo qaiqaa qaqi vara himpima kaainarara ti, vika Kotira vaintima vaivarave.

³⁷Vaiintivano qutu viro qaiqaa qaqi himpuaina okarara ni kaivaqava Mosiva qara ntuva torave. Kotiva iha ite vau katariraqihairo Mosirara uva tu entara Mosiva Nora Kotirara mintimakero qara ntuva tero tiharo: *Variqavano vaireva, viva Eparahaamiraqaavata, Aisaakiraqaavata, Iekopiraqaavata, raqiki vaivama vaivo, turave.*

³⁸Ho iriate, Variqavano Kotiva kia qutu viro taiqavi haikaraqaa raqiki vaivama vairavauve. Viva qaqi variqi vi vai haikaraqaa raqiki vaivama vaivo. Vaiintivano qutu vivaro Kotiva qaqi vai vaiintiraqaa raqikintema kero, viva vira maraqaqaavata raqiki vairave, tiro.

³⁹⁻⁴⁰Ihuva minti tumanta maara uva okara ti vauka hininavu qeteha tiha, Tenavu Ihura vo uva irama amitaariraro tinavu uva aatara kaantorave, tivake Ihurara tiha, Maara ti variara vaiintio, are koqe uva vika nái tiva nimira iarao, tivake qaqirake tirema vaura.

Ihuva Mesaiaara okarara vaiinti nahenti irama nimitora
(*Matiu 22:41-46; Maaki 12:35-37*)

⁴¹Ihuva vika irama nimitero mintima tiro: Vaiinti hininavu tiha, Kotiva atitaarira vaiintiva *Mesaiaavano* Devitira anku vohaa anku vaiintiqaima varianarove, ti variarave. Nantihae vika minti ti variavo?

⁴²Devitiva nai ihi qara ntuvato vukuraqi nai tiharo:

Noravano ti Nora Vaiintiara tiharo,

Are uritarera ti kauqu tanaraini oquvi vairaqe ⁴³te ai navutaaka aru naatara nimitaarirara are vikaqaa nena aiqū ntava taane, turave.

(*Ihi 110:1*)

⁴⁴Devitiva haaru mintima qara ntuva torave. Devitiva *Mesaiaavano* govaraiqiainarara tiharo, Viva ti Nora Vaiintive, turave. Devitiva minti turara tiro, nantiakeroe *Mesaiaavano* Devitira nainti ho varianarove? tura.

Maara okara ti vau vaiintika qora kaiqara rauriha variate tura
(*Matiu 23:1-36; Maaki 12:38-40; Ruki 11:37-54*)

⁴⁵Ihuva vika irama nimitomanta vaiinti nahenti ruvaqumavi vauka vira uva iri vauvaro Ihuva nai vaintinavuara tiharo, ⁴⁶Nenavu maara

okara ti varia vaiintikara rauriha variate. Vaiinti nahenti vika taveha uva manteha quahaate ti, vika vukai tavuna koqe tavuna rumpa vare vaiinti nahenti nivuqaa *maaketiqi* vi ani variarave. Vika maara naavuqi oriqete qora tainta qaqirake oru koqe taintaqaqai oquvi variarave. Vika ovata naaraqaa vaiha vikara nora vaiintive tiate ti, vaiinti taruka oquvi variaraqaaqai vikavata oru oquvi variarave.

⁴⁷Vika tentoqa kaa nahentika naavuvata, airairavata, muara vareha tiha, Vonavu tinavu vaaqu kaiqa taveha tinavuara qora vaiintive tivorave, ti, vika vaiinti nahenti nivuqaa Kotira vukai aare variarave. Oho, vira kaara vikaqaa uva uritareroma varianarove, tiro.

Ihuva turama.

Vehi nahentivano Kotira kaiqara iriharo inaara monu taquqi aqukora
(*Maaki 12:41-44*)

21 ¹Ihuva Kotira Naavu vaunaini vaiharo tavomanta airi airaira vato vaiintika anire Kotira kaiqara irihama nora monu taquqira vaati aquke vaura. ²Vika minti vauvaro Ihuva vaiharo tave vauvaro tentoqa nahenti vehi nahentivano anirero vivavata taquqira monu uapaara taarauruqai vaati aqu kora.

³Viraqi vaati aqukovaro Ihuva tiharo, Ho tavaate. Vehi nahenti tentoqavano aqukai monuva ekaa airaira vataaka aqukaa monuravata aatara kaivo. ⁴Airi airaira vate variaka vika nai monu hiniqai taquqi vaati aqukaavo. Vi nahentiva vehi vaiharo nai vatai monura ekaa aqu kaivaro, kia viva nai kara varaarira monuva hinivanovata vaivo, tiro. Ihuva turama.

Kotira Naavu rampai taiqakerara tura
(*Matiu 24:1-2; Maaki 13:1-2*)

⁵Ihura vainti vonavu Kotira Naavuara tiha, Vi naavura tavaate. Vira koqe naavuve. Vaiinti nahenti Kotirara irihama monu aqukaamanta koqe ori, vo ori vo ori varake koqe naavu kaqataa naavuva vairave, ti.

⁶Vinavuka minti tuvaro Ihuva tiharo, Ne vate maa naavura tave variarave. Oho, naantiara navutaaka ani, ekaa maa naavura rampaika naavu vira kaqato orira, vo ori vo ori vara aqu kaivaro kia ori voqavanovata nai tauvaqaaqaa nai tauvaqaaqaa varianarove, tiro.

Naantiara airi maaravano qovarama vuainarara tura
(*Matiu 24:3-14; Maaki 13:3-13*)

⁷Ihuva minti tumanta vika tiha, Maara ti variara vaiintio, tairentae mintianarove? Nana nana haikavanoe qovaraiqiraqe tenavu vi haikaraqaa ampeqamake taveha vi entava aniraarirava aumantoma vaivo tirarave? Are virara tinavu tiva timiraqe iriare, ti.

⁸Minti tuvaro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Vovano virara ni una uva tiva nimiantorave tiha ne raurihama variate. Naantiara vaiinti airitahaa anire ti hutu reha tiha, Kotiva ti tititaimanta anuraukave. Te maa vi vaiintikave. Ho vi entava aniraivo, tivarave. Vika minti timanta ne kia vika avataqi vuata. ⁹Ne vaiha irivaro vo vatanaava vo vatanaara vataakero iqoka raqiramanta ne kia qetaate. *Kamaanira* hampata iqoka raqimanta ne kia qetaate. Vi haikava naanema qovaraiqiramanta ne kiana tiha, Ekaara entavano aniraivo tiate, tiro.

¹⁰Ihuva minti tivakero viva qaiqaavata tiva nimiro tiharo, Vo vatanaava vo vatanaara vataakero raquanarove. Avuhainaa vaiinti vovano avuhainaa vaiinti vo vataakero raquanarove. ¹¹Naantiara ekaa vataina vaturavano noraiqama kero utuanarove. Karara nararaiqi entava vo enta vo enta varianarove. Rovaravano aruaina entava varianarove. Naantiara naaruvaini aatu itaaina haikava vo haika vo haikavano qovarama viramanta vaiinti nahenti vi haikara ampeqamake taveha tiha, Ike, nana haikavano qovaraiqirevae minti vaivo, tivarave.

¹²Kia vi haikava vi haikava qovaraiqiaina entara vika ni naane ravaaqavuke qoraiqama nimatevarave. Vika ni ravaaqavu vare vuru maara naavuqi *ko* tivake, ni karapuhiqama kevarave. Ne ti kaiqa vare vaimantara ti, vika ni ravaaqavu vare nora vaiinti nivuqaave, avuhainaa vaiintinavu nivuqaave, vuru kevarave.

¹³Mintima vare ni vuru kaivaro vi entarama ne ti uva vika tiva nimiva varianarove. ¹⁴Vika *ko* nimore imanta ne kia airi avu aato utiha tiha, Nana uvaqohaie tenta auta ntiha tirarave, tiate, ¹⁵Tema vi entara ni kahaqiari ne koqemake kempuka uva ho tivarave. Ne vi uvara minti mintimake timanta ni qoraiqama nimateka kia ho ni uva aatara kevarave.

¹⁶Naantiara niqaa uva vataate ti, ni noka qokave, ni qata vakaukavarave, ni vohaa ankuve, ni tontinavuve, vikama ni qovaraiqamake vaimanta ni ravaaqavu kevarave. Ni ravaaqavuke ni vonavu aruma kevarave. ¹⁷Vi entara ekaa vaiinti nahenti niara Ihura vaintive tihama vika ni iri qoraiqama nimatevarave. ¹⁸Vika mintimanta ne kia qetaate. Ne homa vaivarave. Kia ni qiata kauki voqavanovata kakakimaviro taiqa vuanarove. ¹⁹Ne kempukaiqamake variqi vivera, ne homa ekaa enta qaqi variqi vivarave, tiro.

Ieruharemi taiqake entarara tura
(*Matiu 24:15-22; Maaki 13:14-20*)

²⁰Minti tivakero Ihuva tiharo, Ne vo enta tavaimanta iqoka vaiintinavu Ieruharemi vatuka ututuma taimanta ne tiha, Ieruharemi taiqaaina entava aumanto vaivo, tiate. ²¹Vi entara Iutiaini vaika himpi aiku autute aiqina vainaini ruqemake vuata. Vi entara Ieruharemiqi vaika himpi kante viraqihai ruqemake vuata. Vi entara Ieruharemi auvahianta vaika nora vatukaqi kia vuata.

²²Vi entara vaiinti nahenti nái qora kaiqa varera kaara Kotiva vika ntaihaanarove. Vi entara haaru Kotira vukuqi vikara qara ntuvato uvava vivauma varianarove.

²³Vi entara nahentinavu vainti taiqaa vikave, vainti naama nimi vai nahentikave, oho, vi entara vika qoraiqama vivarave. Vi entara maa vataraqaa vaika nora maaraqi vaiha voqamake qoraiqamavi variqi vivarave. Vi entara Kotira arara itairaro maa vatanaaka ntaihama kaanarove.

²⁴Vi entara iqoka vaiintinavu anire vika nái iqoka paipeqohai maa vatanaaka hininavu aruke, hininavu rumpa vare vo vataini vo vataini vuru kevarave. Vi vatanaaka kia Kotira uvavata iriaka Ieruharemiqi vi aniha rahitama kevarave. Vika Ieruharemini variqi vi vaivaro [Kotiva hove tina entaraqaa] vika Ieruharemiqaa raqiki entava taiqa vuanarove.

Ihuva nai qaiqaa tuvuainarara tura

(Matiu 24:29-31; Maaki 13:24-27)

²⁵Naantiara naaruvaini voqara ina haikava qoraiqianarove.

Kuarivanove, toravanove, opu makauvanove, vi haikava vi haikava aahuvaqiuro vairamanta vaiinti nahenti tave tiha, Oho, nana haikavanoe qovaraiqireva auti vaivaro vi haikava vi haikava minti vaivo? tivarave. Naantiara vevara nora namarivano noraiqaakero qaki qakiharo taku takaa ti vairaro vataini vaika vo vatanaa vo vatanaaka namari vira aatu voqamake qetehama vaivarave.

²⁶Naantiara naaruvaini vaira haikava vaiharo hampiqama kero qaki qaki i vairamanta vaiinti nahenti vira tavehama nantie ianarove tivakehama qetehama avu rira ira hiqiri vaivarave.

²⁷Minti vaira ekaa maa vata maataraqaa vaika tave vaiqe te Vataini Vatatai Vaintika naaruvaihai tonavuuqaa tuvi variari vika ti tavevarave. Te vahehema taarira haikava voqamakero takuqi haro hantaiqi vairaqe te kempukavano tuvirelave. ²⁸Naantiara vi haikara vi haikarara tunara hoqarama tairamanta ne kia qetaraiti, ne qaqi himpi qiata tuaherake vaaviaramavi vaiha tiha, Tinavu kuvantu timitaaina entava aumantoma vaivo tiate, tiro.

Ihuva fiki katariara tura

(Matiu 24:32-35; Maaki 13:28-31)

²⁹Ihuva minti tivakero viva uva vo tuqantaakero tiva nimiro tiharo, Ne *fiki* katariaravata vo katariaravata iriate.

³⁰Ne tavaavaro *fiki* katari qaraaka ankuri ntaimanta ne tiha, Nora kuari itaaina entava aumantoma vaivo, ti variarave. ³¹Vira voqaantemake, naantiara qovarama vuaina haikarara tunara ne viraqaa ampeqamake tave tiriara tiha, Kotiva tinavuuqaa raqikiarira entava aumantoma vaivo, tiate.

³²Te quqaama turo. Maa entara vaika kia taiqa vivaro ekaa vi haikarara te turava vivauma varianarove. ³³Naaruvavanovata vatavanovata taiqa viraro ti uvavanoqaima kia taiqa viraitiro, qaqima variqiro vuanarove, tiro. ³⁴Ne rauriha variate. Ne airi karavata iha namarivata namaqi viha, vataini vai haikarara noraiqaake iriqi vivorave. Ne mintiaqi vivaro vi entava anintaira ne kia qeramate vaivorave. ³⁵Vi entava qovaraiqireva vaara tintainantema kero, ekaa vatani vaika ravaaqavu kaanarove. ³⁶Ne rauruqi vihama Kotira aaraivaro viva ni kempukaiqama nimitaira ne naantiara anina haikara ho aatara kevarave. Ne vi haikara ho aatarake naantiara ti Vatani Vatatai Vaintika tivuqaa ho himpите vaivarave, tiro. ³⁷Ihuva minti tivakero viva vo entanavu vaiharo Kotira Naavu vaunaini kuariqaa vaiinti nahenti vakaaka tiva nimiro entaqi Orivi Aiqinaqaa oru vaitora. ³⁸Viva mintiaqiro vumanta vaiinti nahenti vaaka toqaqira himpi Kotira Naavu vaunaini vira uva irireka ani ruvaaquamavi vaura.

Vika Ihura arukareka auti vaura

(*Matiu 26:1-5, 14-16; Maaki 14:1-2, 10-11; Ioni 11:45-53*)

22 ¹Kia Noqavu Mparetira ovata no entava anirora, virarama Vehakuma Nimito Entarave tu entava aniromanta ²Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, maara okara ti vau vaiintikavata, vaiinti nahenti naatu qeteha, vika Ihura evaara aruke aarara rante vaura.

³Minti ti vauvaro Iutaasi Ikeriotiva, viva Ihura vainti 12navuqihairo vovano vauvaro Sataaniva vira avu aatoqi viqetovaro viraqaahairo Iutaasiva Ihura qovarama kareva auti vaura.

⁴Iutaasiva himpiro oru Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, Kotira Naavuqaa raqiki vau kiripukavata, viva vika tiva nimiro tiharo, Te minti mintimaqi vuarima ne Ihura ravaaqavu kaate, tiro.

⁵Minti tumanta vinavuka quahake tiha, Tenavu ai monue amirarave? tuvaro Iutaasiva eo tivakero [monu varero] ⁶vi entaraqaahairo viva tiharo, Kaiqe te tavaarira kia airi vaiinti nahenti Ihura vataake vaiqe vi entara te vira uqetake qovarama kaare, tiro.

Ihuva tumanta Vehakuma Nimito Karara qerama vatora

(*Matiu 26:17-25; Maaki 14:12-21; Ioni 13:21-30*)

⁷Iutaasiva minti tivakero vauvaro Kia Noqavi Mparetira ne varia entava anirora. Vi [entaraqaa haaru *enselivano* kia Isareri kaivaqaukavara arukaraitiro, vika vehakuma nimitero aitarero Isipi vaintiqai aruko] entarara irihama vi vatanaaka sipisipi naati aruke ne entava anirora.

⁸Anirovaro Ihuva Pitaaka Ionika nititero tiharo, Netanta oru Vehakuma Nimito Karara qerama taiqe tenavu oru naare, tumanta ⁹vitanta vira ireha tiha, Taraqie tetanta vi karara qerama tararave? ti.

¹⁰Minti tuvaro Ihuva tiharo, Ho iriate. Netanta vatukaini oru vivaro vaiinti vovano namari taqu kaqa varero aaraqaa anirava ani nitanta ntita kaanarove. Ho netanta vira avataqi vivaro viva nai naavuqi oriqetaira netantavata viraqi oriqete ¹¹naavu qorara mintima tiate, Maara ti vai vaiintiva ariara mintimama tivo: Te ta *rum uraqie* tenta vaintinavu hampata vaiha Vehakuma Nimito Karara nararave? tivo, tiate.

¹²Netanta minti tivaro viva nora *rumu*, maari kanta vaina *rumura* taintavata viraqi vainara nitanta numiqaira ho netanta vi *rumuraqira* kara qerama vataate, tiro.

¹³Ihuva minti tumanta vitanta himpi orure tavovaro ekaa haikavano Ihuva tuntemakero vivauma vaumanta vitanta Vehakuma Nimito Karara oru viraqi qeramake vatora.

Ihuva nai vaintinavu hampata kara nora

(*Matiu 26:26-30; Maaki 14:22-26; 1 Korinti 11:23-25*)

¹⁴Vitanta kara qeramake vatovaro enta umanta Ihuva nai noraiqamako vaiintinavuka hampata vi *rum uraqi* kara tainta tataaqa oquvi vaura.

¹⁵Viva vika tiva nimiro tiharo, Te aiha vira haika vararera ihama, maa karara Vehakuma Nimito Karara ni hampata vaiha naataa imanta narerave. ¹⁶Maa entaraqaahai kia te Vehakuma Nimito Karara maini qaiqaavata narerave. Naantiara Kotiva raqikiarira entava anintairamanta ne vi entara maa karara ne okarara kankomake irikaiqe viraqaahai te qaiqaa vi karara narerave, tiro.

¹⁷Ihuva minti tivakero viva *uaini kaapu* varakero Kotirara koqema ira iarao tivakero tiharo, Maa *kaapura* varake ne ekaa viraqi naate.

¹⁸Maa entaraqaahai kia te *uaini* naraiti, qaqi variqi vuariraro naantiara Kotiva raqikiarira entava anintairaqe te vi namarira qaiqaa narerave, tiro.

¹⁹Minti tivakero viva mpareti varakero Kotirara koqema ira iarao tivakero mpareti vira nkuikero nai vaintinavu nimiro tiharo, Maa ti vaatama vaivo. Te niarao ti, vira ni nimuro. Te vate minti iainantemake, nevata naantiara mintimake maa karara neha tiriara iriha variate, tiro.

²⁰Minti tivakero mpareti varakero namakero vohaa qaramakero namari *kaapuvata* varakero nimiro tiharo, Te niarao ti, te maa namarira qihia nimitauro. Kotiva vaiinti nahenti hampata vohaanaiqama vireva qaraaka uva tiva taatau taainara, vi uvava kempukaiqama vuarire tiro, ti naarevano nteharo vi uvara kempukaiqama kaanarove, tiro.

²¹Minti tivakero Ihuva tiharo, Tavaate, ti qovarama kaarira vaiintiva maini vaiharo ti vataakero kara ne vaivo. ²²Ti Vataini Vatatai Vaintika ti harukerara ho Kotiva tiriara vi aararaqaa vuane tiva tairave. Ti harukaate tiro, ti qovarama kaaina vaiintirara te oho tiva amitauro. Vi vaiintiva nai voqamakero qoraiqama vuanarovema turo, tiro.

²³Ihuva minti tumanta vira vaintinavu nai ire nai ireha tiha, Aqao, nai tavave tinavuqihairo vi kaiqara ho mintimakero varaanarove? tura.

Tavave tinavuqihairo nora vaiintivano varianarove tura

²⁴Ihura vaintinavu vaiha tiha, Tavave tinavuqihairo nora vaiintivano varianarove? tivakeha nai ati nai atiha vauvaro ²⁵Ihuva tiharo, Maa vataraqaa variaka avuhainaaka, vika nái vaiinti nahentiqaa raqikihama tiha, Te nora vaiintivano vaunarara ti, ne ti uvaqai iriha tiriara koqe vaiintive tiate, ti varianarave.

²⁶Nenavu kia vika aanaraate. Niqihairo vaiintivano nora vaiinti vaireva irera, viva inaara vaiinti voqaantema kero varianarave. Niqihairo vaiintivano niqaa raqikireva irera, viva vo vaiinti paanaa kaiqa vara amitai vaiintira voqaara varianarave.

²⁷Ta vaiintivave nora vaiintivano vaivo? Vaiintivano oquviro vaiharo kara ne vai vaiintiva, vivae nora vaiintivano vaivo? Vira kaiqa vaiintivano kara ami vaiva, vi vaiintivae nora vaiinti vaivo? Aqao, vaiintivano oquviro vaiharo kara ne vai vaiintiva, vi vaiintivama nora vaiintivanoma vaivo. Ho te ni avutana vaiha kia te niara ti kaiqa vara timitaate tiraiti, te ni kaiqa vara nimite vauraukave, tiro.

²⁸Ihuva minti tivakero viva tiharo, Vo vaiintivanoe vo haikavanoe ti qoraiqama timite variamantavata ne kia ti qaqira karaiti, ne ti vataakeqai variqi vi varianarave. ²⁹Ti Qova ti noraiqama kaimanta te vaiinti nahentiqaa raqikiqi virevave. Te ti Qova inantemake, ninavuvata noraiqama kaarira ³⁰ne naantiara ti vatukaini vaiha ti vataake karavata namarivata namaqi viha vohaa taintaqaa oquvi vaiha ne Isareri anku 12navu uvama avuqavu qivarave, tiro.

Ihuva Pitaarara tura

(Matiu 26:31-35; Maaki 14:27-31; Ioni 13:36-38)

³¹Ihuva minti tivakero Pitaarara tiharo, Saimonio, Saimonio, iriane. Sataaniva niara kaiqe te vika avateha tavaare tivaro Kotiva ho mintiane tirave. ³²Te Kotira aarehama ariara vira kahaqiraro viva ariara kempukaiqama kero iriqiro vuarire tunarave. Are naantiara qaiqaa tiriara iriqira viharama nena qata vakaukavara kempukaiqama nimitaane, tiro.

³³Ihuva minti tuvaro Pitaava tiharo, Aqao, Noravauvo, te ariara irihama te karapuhiqi variainararavata, qutu vuainararavata qeramate vauro, tiro.

³⁴Pitaava minti tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Pitaao, te ai tiva amiarirara iriane. Are taaramo tataama tiriara kia vira tavaunarave tiraro kokoraaravano uva tianarove, tiro.

³⁵Minti tivakero Ihuva nai vaintinavu tiva nimitiro tiharo, Tota te ni nititauramanta ne monuvata, utavata, aiqunonkiravata, kia vararaiti,

qaqi vurave. Ne vi entara vo haikara aavo qurave? tumanta vika tiha, Kiave, ti.

³⁶Minti tuvaro Ihuva tiharo, Vate maa tavave uta vatairava, viva viravata vo utavata varero vuarire. Kia iqoka paipe vatairava nai vukai tavuna nimiharo koqaa varero iqoka paipe varaarire. ³⁷Te ni tiva nimiari iriate. Haaru tiriara qara ntuvato uvava vivauma varianarove. Vi uvava tiriara minti turave: Vaiinti nahenti virarama viva qora kaiqa vare vaivave tivarave, turave. Vi uvara haaru qara ntuva tova vate vivauma varianarove, tiro.

³⁸Ihuva minti tumanta vira vaintinavu tiha, Noravauvo, maini tavaane. Iqoka paepae taaraqantama vatauro, tuvaro Ihuva hove tiro.

Ihuva oru Orivi Aiqinaqaa vaiharo Kotira aarora

(Matiu 26:36-46; Maaki 14:32-42)

³⁹Ihuva minti tivakero viva naavuqihairo vevarero nai vaintinavu hampata Orivi Aiqinaqaa vo enta vo enta vuntemakero, qaiqaa viro.

⁴⁰Mini orurero viva nai vaintinavu tiva nimiro tiharo, Ne Sataanira uva iriha qora kaiqa varaarorave tiha, Kotira aareha variate, tiro.

⁴¹Minti tivakero Ihuva vinavuka mini kero inaaraiqaka vutunto viniro tori kauru araviro Kotira aarero tiharo, ⁴²Ti Qo, te aihavi namarira naaina *kaapura*, are vi *kaapura* qaqini vara kaane. Ho kia ti hantuqa avataraitira, are nena antuqa avataane, tiro.

⁴³Minti tuvaro naaruvaihainaa *enseli* vovano qovaraiqama viro Ihura kempukaiqama amitovaro ⁴⁴Ihuva vauvaro vira muntukavano noraiqama kero qoraiquvaro Ihuva kempukaiqama kero Kotira aaramaairo vi vauvaro Ihura toqaavuvano naare voqaara reharo vatani hiqirura.

⁴⁵Minti vauvaro Ihuva Kotira aarama taiqakero himpiro orurantero ani nai vaintinavu tavomanta vinavuka muntuka qoraiquva vinavuka kempuka taiqa komanta vaitate vaura. ⁴⁶Vinavuka vaite vauvaro Ihuva vikara tiharo, Mpo, ne nantihae vaite variavo? Himpi Kotira aaraivaro viva ni kahaqira ne kia qora kaiqa varaate, tiro.

Ihura ravaaqavu kora

(Matiu 26:47-56; Maaki 14:43-51; Ioni 18:1-11)

⁴⁷Ihuva mini nai vaintinavu hampata uva qaqi ti vaumanta airi vaiintinavu anirora. Ihura vainti 12navuqihairo Iutaasiva airi vaiinti ntita varero viva naane vika avuni Ihuva vaunaini anirero, Ihura moqa kareva auti vauvaro ⁴⁸Ihuva tiharo, Iutaasio, are ti moqa keharae ti Vatani Vatatai Vaintika navutaaka nivuqaa ti qovarama karevae auti variarao? tiro.

⁴⁹Ihuva minti tumanta vira vaintinavu vira vataake vauka tavomanta vika Ihura ravaaqavu kareka auti vaumanta vinavuka Ihurara tiha, Noravauvo, tenavu iqoka paipeqohai vika ntaiharerave? ti.

⁵⁰Vinavuka minti tuvaro vinavukaqihairo vovano Kotira kaiqa vara amito vaiintika qiata vaiinti vira paanaa vaiinti aato teqa aqukora. Vira kauqu tanaraini vau aatora teqa kovaro hiqirura.

⁵¹Hiqiruvoro Ihuva aqao kia qaiqaavata mintiane tivakero vi vaiintira aatoqaa nai kauqu vatovaro qaiqaa vira aatovano naitarama viro vaura.

⁵²Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, Kotira Naavuqaa raqiki vau kiripuka vika qiata vaiintinavuvata, nora vaiinti vonavuvata, vika Ihura ravaaqavu kareka anukara Ihuva tiharo, Ne *kamaanira* vataake iqoka raqi vaiintira ravaaqavu karekae iqoka paipevata kaavuvata vare aniavo?

⁵³Te ni hampata vo enta vo enta Kotira Naavuqi variqi vi vauramanta ne kia ti ravaaqavu kaarave. Ho vate maa entava ni entama vaivo. Vate konkiraiqi vaira haikava raqikiqiro vuanarove, tiro.

Pitaava Ihurara kia vira tavaunarave tura

(Matiu 26:69-75; Maaki 14:53-54, 66-72; Ioni 18:12-18, 25-27)

⁵⁴Ihuva minti tumanta vika vira ravaaqavu vare vivi, Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiinti naavuqira vuru kovaro Pitaava niaraihairo vika avataqiro viviro, orurero tavovaro ⁵⁵vahaaqaini vatuka avutaqi iha quarate vauvaro vivavata mini viraqaa vauka hampata iha taariharo vaura.

⁵⁶Mini vauvaro kaiqa nahenti vovano tavovaro Pitaava iha taari vauvaro viva vira aitutuma tavero tiharo, Maavavata Ihukantiro vaivave, tuvaro ⁵⁷Pitaava aqao tiro, Maa nahentio, kia te vira tavaunarave, tiro.

⁵⁸Minti tivakero mini variqiro vuvaro qaiqaa vaiinti vovano Pitaara tavero tiharo, Arevata vira vaintivanoma variarao, tiro. Tuvaro Pitaava tiharo, Maa vaiintio, kia te vikavauve, tiro.

⁵⁹Minti tivakero variqiro vuvaro inaaraiqakaa qaiqaa vaiinti vovano kempukaiqaakero tiharo, Vi vaiintiva Karirihainaa vaiintivano vaivara tiro, viva quqaama vikantiro vaivave, tiro. ⁶⁰Viva minti tuvaro Pitaava aqao tiro, Maa vaiintio, are tiana uvara kia te ho iruro, tiro. Minti tuvaro vaakama kokoraaravano uva tura.

⁶¹Kokoraaravano uva tuvaro Noravano tuqantaa viro Pitaara avuana tavovaro Noravano tu uvava vira aatoqi ntuva vura. Tota Noravano tiharo, Are taaramo tataa tiharama tiriara kia vira tavaunarave tiraro kokoraaravano uva tianarove, tura.

⁶²Vi uvava Pitaara aatoqi ntuva vuvaro viva aaqaini vaatirovaro vira muntukavano qoraiquvaro iqi rateharo vaura.

Ihura naaraihama amiteha vira ruqutura
(*Matiu 26:67-68; Maaki 14:65*)

⁶³Mintumanta Ihura ravaaqavu varo vaiintika Ihura naaraihama amiteha vira ruqutiha ⁶⁴Ihuva kia vika tavaarire ti, vika vira avu naavumate Ihura ruqutiha vira irama amite tiha, Paropeti vaiintio, tavave ai arivo? Are kia tinavu tavaraitira, tinavu tiva timiraqe iriare, tivake ⁶⁵vika qora uva, vo uva vo uva vira tiva amite vaura.

Kansoru vaiintinavu nivuqaa Ihura vuru kora
(*Matiu 26:59-66; Maaki 14:55-64; Ioni 18:19-24*)

⁶⁶Mintiaqi vuvaro aatita vumanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, maara okara ti vau vaiintikavata, vika ruvaaqumavi vaumanta Ihura vita vare vika nái *kansoruvano* vaunaini vuru komanta ⁶⁷vika tiha, Quqaae are *Mesaiaavanove*? Are tinavu tiva timiraqe iriare, ti.

Vika minti tuvaro Ihuva tiharo, Te ni tiva nimiarira ne kia ti uvara quqaave tivarave. ⁶⁸Te ni irama nimitaari ne kiama ti qaiqaa tiva timivarave. ⁶⁹Ho maa entaraqaahai te Vataini Vatatai Vaintika vaiha Kotiva mpeqavano vainanaini vira kauqu tanaraini oru oquvi vairerave, tiro.

⁷⁰Minti tumanta vika tiha, Quqaae are Kotira Maaquvanoe variarao? tuvaro Ihuva vika nái tiva nimiro tiharo, Ne tiantemake te maa vikave, tiro. ⁷¹Ihuva minti tumanta vika tiha, Oho, viraqaata uva vatareka i vai vaiintika qumina naarevorave. Qaqira kaate. Virama nai noqihairo qora uva timanta tenavu iruro, tura.

Pairaatava vaunaini Ihura vuru kora
(*Matiu 27:1-2, 11-14; Maaki 15:1-5; Ioni 18:28-38*)

23 ¹Minti tivake vika ekaa himpi Ihura vita vare Pairaatava vaunaini vuru ke ²Ihuraqaa uva vateha mintima ti: Tenavu tavauraro maa vaiintiva qaqi vaiinti nahenti qora aara numiqeharo vikara kia avuhainaa vaiinti Sisaara *takisi* amiate ti vairave. Viva nariara tiharo, Te Noravanove. Te vaiinti nahentiqaa raqikiarirauka *Mesaiaavanoma* vauro, ti vaivo, ti.

³Vika minti tuvaro Pairaatava Ihura irero tiharo, Quqaae are Iutaa avuhainaa vaiintivano variarao? tuvaro Ihuva tiharo, Are tianara te maa vikave, tuvaro ⁴Pairaatava Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuaravata, vaiinti nahenti ruvaaqumavi vaukaravata, vikara tiharo, Aqao, te tavauraro maa vaiintiva kia *kamaanira* uva raqakai vaiintivama vaivo, tiro.

⁵Pairaatava minti tumanta vika voqavata kempukaiqamake tiha, Vaiinti nahenti *kamaanira* vataake raquate tiro, viva antua uva vika tiva nimi

vaivama vaivo. Viva hoqarama kero vevara Karirihairo vi uvara minti tiva nimiqiro uuro maini uru ntaivo, ti.

Herotiva vaunaini Ihura vuru kora

⁶Vika minti tuvaro Pairaatava vi uvara iriro viva tiharo, Quqaae maa vaiintiva Karirihainaavave? tiro. ⁷Minti tivakero viva iruvaro Ihuva Karirihainaava vauvaro Herotiva vi vatanaakaqaa raqiki vauvarora tiro, Pairaatava Ihura atitomanta vika Herotiva vaunaini Ihura vita vare vuru kora. Vi entara Herotiva Ieruharemini oru vau entara.

⁸Ihura Herotiva vaunaini vita vuru kovaro Herotiva quahora. Herotiva Ihura kaiqara iriro, airi enta vira tavareva vaiharo Ihuva ti tivuqaa vaiharo nora kaiqa varairaqaq tavarerave tivakero quaha keharo ⁹oru Ihura airi uva irama amitovarovata, Ihuva kia uva voqavata vira nai tiva amiraitiro evaaraqai vaura.

¹⁰Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, maara okara ti vau vaiintikavata, vika himpite oru kempukaiqamake Ihuraqaa uva vatomanta ¹¹viraqaahai Herotivavata, vira iqoka vaiintinavuvata, Ihurara qora uva tiva amiteha naaraihama amitaqi viha, nora vaiinti tavuna vira nonku amite, viraqaahai Ihura qaiqaa vitavare Pairaatava vaunaini vuru kora.

¹²Tota Herotika Pairaataka vaiha vitanta nai navutaiqi nai navutaiqiha vaura. Vi entaraqaahai vitanta tontiqamavi nariara nariara quahehatanta vaura.

Ihura ho arukaane tura

(Matiu 27:15-26; Maaki 15:6-15; Ioni 18:39–19:16)

¹³Pairaatava Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, nora vaiinti vonavuvata, qaqi vaiinti nahentivata, naarama ruvaaquma kero ¹⁴vika tiva nimiro tiharo, Ne maa vaiintira ravaaqavu vare te unanaini vuru ke tiha, Maa vaiintiva qaqi vaiinti nahenti qora aara numiqe vaivo, tiarave. Ne minti tiamanta te ni nivuqaa vaiha vi uvara avuqavu iha tavauraro maa vaiintiva kia ne tiantemakero qora kaiqa varaivave.

¹⁵Herotivavata mintimakero tavero qaqi vira atitaivaro te unanaini qaiqaa anivo. Ho iriate. Vi vaiintiva kia qora kaiqa vo vara kaimantavauve tenavu virara irihama vira ho arukaariraro qutu vuanarove. ¹⁶Ho kaiqe te tiari vira kaavuqai umiqake vate, atitaivaro qaqi vuarire, tiro.

¹⁷[Vo ihi vo ihi Vehakuma Nimito Karara no entaraqaa Pairaatava vaiinti nahentiara iriharo karapuhi vaiinti vohaiqa qaqi kuvantu kovaro maaqaini vi vaura.] Pairaatava Ihurara vira kaavu umiqake vate atitaivaro qaqi vuarire tumanta ¹⁸ekaa mini ruvaaqumavi vauka aqao ti, Vira arukaane.

Are tinavuara iriharama Barabasira kuvantu kairaro maaqaini vuarire, tura.
¹⁹(Barabasiva *kamaanira* vataakero vi vatukaraqı raqura kaaravata, vaiinti arukora kaaravata, karapuhıqama tovaro vauvaro) ²⁰Pairaatava Ihura kuvantu kareva autiharo qaiqaa vaiinti nahenti ruvaaqumavi vauka irora.

²¹Viva vika iromanta vika kia vira uva iriraiti, noraiqaake naveraitiha, Vira kaira katariqaa arutaate. Vira kaira katariqaa arutaate, ti vaura.

²²Vika minti ti vauvaro Pairaatava taaramo tataa vika irero tiharo, Nana kaarave? Maa vaiintiva nana qora kaiqae vara kairave? Te vira uva avuqavu iha tavauraro kia viraqaa qora uva vaivo. Kia tenavu qumina uva kaara vaiinti vo arukararave. Kaiqe te tiari vira kaavuqai umiqake vate, kuvantu kaivaro qaqı vuarire, tiro.

²³Minti tumanta vika noraiqamake naverai tivaqı viha kempukaiqamake tiha, Vira kaira katariqaa arutaate, ti. Minti tivaqı vuvaro vika uvavanoqai uritarovaro ²⁴Pairaatava vika uva iriro, vika tuntemakero ho vira arukaate tura.

²⁵*Kamaanira* vataakero raqıharo, vaiintivata arukora kaara, karapuhıqama tovaro vau vaiintira, Pairaatava vi vaiintira kuvantu kero, viraqaahairo viva vaiinti nahenti antuqaa vairara iriharo Ihura iqoka vaiintinavu kauquqı kora.

Ihura katariqaa niriqohai arutora
(Matıu 27:32-44; Maaki 15:21-32; İoni 19:17-27)

²⁶Pairaatava Ihura iqoka vaiintinavu kauquqı komanta vika Ihura vite vihama aaraini vi vauvaro vaiinti vo, Saimoniva Sairinihainaava, viva nora vatukaqı vuare tivakero anumanta, iqoka vaiinti vika vira ravaaqavuke Ihuva aquo katarira varake vi vaiintiraqaa aqu amite vira vuana vaina tuvaro, viva katari vira aqu varero Ihura naantiara vurama.

²⁷Mintumanta vaiinti nahenti airitahaa Ihura avataqı vurama. Vika avutaqıhai nahenti vonavu viha Ihurara mpoqıra ihi tivakeha iqi rata amite vauvaro ²⁸Ihuva nahenti vinavuka unaini tuqantaaviro vinavuka tiva nimiro tiharo, İeruharemihainaa nahentinavuo. Kia tiriara iqi rataate. Nentaravata nenta vaintivararavata iqi rataate.

²⁹Naantiara vo entanavu anintaira vi entaraqaa nahenti vokikara *naahiara/qururıqama* vi nahentikave, kia vainti vate nahentikave, kia vainti naama nimi nahentikave, vikara tiha, Neqaima varavara tira, qaqı vuate tivarave.

³⁰Vi entara vaiinti nahenti aiqinanavu naareha tiha, Tinavuqaa hiqintuate, tivarave.

Vika inaara aiqinanavu naareha tiha,

Tinavuqaa aqu ravaaqavu kaate, tivarave.

(Hos 10:8)

³¹Te qaraaka katari voqaara vauramanta vika mintima keha ti qoraiqama timite variavo. Mpo, naantiara ne aahara katari voqaara vaimanta vika nana nana qora kaiqae ni vara nimatevarave, tiro.

³²Minti tumanta iqoka vaiintinavu karapuhi vaiinti taaraqantavata Ihura vataake arukareka ntita vare vurama.

³³Vika vivi qumina vatuka, *Qiata Vuhaarive* tu vatukaraqaa orure, Ihura katariqaa niriqohai aruke hirite, qora kaiqa varotantavata aruke hini hini hiritora.

³⁴Hiritovaro Ihuva Kotira aarero tiharo, Ti Qo, vika qora kaiqa vare uvara nunka nimitaane. Vika mintihama vika nái qora kaiqa vare varia okarara kia iriavo, tiro.

Minti tumanta iqoka vaiintinavu *satu* ruhamaqi viha Ihura utavaaqa rairakeha varora.

³⁵Vira utavaaqa rairakeha varomanta qaqi vaiinti nahenti mini himpите vauka tave vaumanta Iutaa vaiinti noranavu Ihura naaraihama amite tiha, Viva vokiaka kahaqi vaivave. Viva quqaa Kotiva kaamataiva *Mesaiaavano* vairera, viva homa nai kahaqianarove, ti.

³⁶Vika minti tumanta iqoka vaiintinavuvata Ihura naaraihama amiteha *uaini* hunkavura viri amiha vira naane tivake virara tiha, ³⁷Are quqaa Iutaa vatanaakaqaa raqikiara vaiintiva vairera, ho are nenavano nena kahaqiane, tura. ³⁸Vika uva vo Ihura qiataini katariqaa qara ntuvake vatova vi uvava mintima tiro:

Maa Vaiintiva Iutaa Avuhainaa Vaiintive, tura.

³⁹Mintima qara ntuvato uvava vauvaro muara vaiinti vovano hini mantaraini katariqaa arutova, vivavata Ihurara qora uva tiharo, Are quqaa *Mesaiaavano* variarao? Ho nenavano nena kahaqihara titantavata kahaqiane, tiro.

⁴⁰Minti tuvaro muara vaiinti vovano hini mantaraini arutova eqaane tiro, Are kiae Kotira aatu qetehara variarao? Vika titanta aanaramake viravata aruke hiritaavo. ⁴¹Vika homa titanta mintima taavo. Vika tintatanta muara kaiqa kaarama titanta arutaavo. Vi vaiintiva kia qora kaiqavata varaivave, tiro.

⁴²Viva minti tivakero Ihurara tiharo, Ihuo, ai avuhainaa vaiintiqama kaaina entara tiriaravatama iritaane, tiro.

⁴³Viva minti tuvaro Ihuva virara tiharo, Te ai tiva amiarirara iriane. Vate are vatuka koqeraqi ti vataakerama vainarave, tiro.

Ihuva qutu vura

(*Matiu 27:45-56; Maaki 15:33-41; Ioni 19:28-30*)

⁴⁴Ihuva minti tivakero vauvaro kuarivano qiataqaa ururovaro, viraqaahairo ekaa vi vataraqaa konkiraiqama tero viviro, 3 *kiroki* eronaini taiqa vura. ⁴⁵Ieruharemini Kotira Naavuqi kaankuka voqaara tavuna nora hiritora. Vi tavunava vauvaro Ihuva qutu vireva uvaro vi tavunava vaakama avutaqaahairo nai qunahi vura. ⁴⁶Mintuvaro Ihuva katariqaa vaiharo noraiqaakero naveraitiro tiharo, Ti Qo, ti Maraaura varaane, tiro. Minti tivakero viva qutu vura.

⁴⁷Ihuva qutu vuvaro iqoka vaiintinavuqaa raqiki vau vaiintiva Ihuva mintura taveru Kotira autu tuahera kero tiharo, Quqaama maa vaiintiva avuqavu ni vai vaiintivave, tura.

⁴⁸Minti tumanta vi haikara tavareka ruvaaqumavi vauka, vikavata vaiha vi haikara vi haikara qovaraiqura tave, viraqaahai vika nái maaqaini anirante vihama, muntuka qoraiqumanta nái mimira ruqutu keha vurama.

⁴⁹Vika vumanta Ihura vaiinti nahentivata, nahenti vonavu Karirihai vira avataqi anukavata, vika niara kanta vaiha vi haikara qovaraiqura tave vaura.

Ihura quntama tora

(*Matiu 27:57-61; Maaki 15:42-47; Ioni 19:38-42*)

⁵⁰⁻⁵¹Vaiinti vo vira autu Iohepiva Arimatia vatuka Iutaa vataihainaava, viva koqe vaiinti avuqavu ni vau vaiintiva vaiharo, viva Kotiva raqikiaina entarara aitutiharo vira veka vaura. Viva *kansoru* vaiintivano vaiharo viva kia vo *kansoru* vaiintinavu uvara eo tiraitiro, viva vika kaiqaravata kia quaheharo vaura.

⁵²Vi vaiintiva Piraatava vaunaini orurero tiharo, Ihura vaata ti timiraqe quntama taare, tiro. ⁵³Minti tivakero viva oru Ihura vaata katariaqahairo viqu muntuvi kero hanta tavuna varakero viraqohairo vira vaata apuqamakero muntu qaraaka ori vaurutoraqi kia vo vaiintivata quntama toraqi vira quntama tora.

⁵⁴Vi entara vaiinti nahenti tiha, Hura Maara Entaqaa [kaiqa varaarorave] tivakeha, vi haikara vi haikara Paraireqaa qera qaaramake vate vau entava vaura.

⁵⁵Minti vaumanta nahenti vonavu vinavuka tota Karirihai Ihura avataqi ni vau nahentinavuka Iohepira vataake oru Ihura quntama toraqi orunte, Iohepiva minti mintima kero Ihura vaata vuru vatora tave, ⁵⁶viraqaahai anirante nái naavuni oru vaihama koqemakero untavi vau vahaveraravata, vo haika vaiinti vaataqaa aqu amite haikaravata, qeramake vatora. Vinavuka vi haikara qeramake vate, nái maara uvara iriha Maara Entaqaa qaqi vaura.

Ihuva qaiqaa qaqi himpura

(*Matiu 28:1-10; Maaki 16:1-8; Ioni 20:1-10*)

24 ¹Vi nahentinavuka koqemakero untavi vau haikara qeramake vate, vinavuka Saarareqaa varike, Santeqaa vaaka toqaqi himpi vi haikara vare Ihura quntama tonaini orure tavovaro ²qentiqaa nora ori tintatora venta auvahini vatovaro vaura.

³Vaumanta vin avuka oriqete tavovaro Nora Vaiinti Ihura vaatavano kia viraqi vaura. ⁴Kia viraqi vaumanta vinavuka airi avu aato uti

vaumanta vaakama vaiinti taaraqanta qovaramavi takuqi vau utavaaqara nonkutetanta vinavuka tataaqa himpite vaura.

⁵Vitanta himpite vaumanta vi nahentinavuka voqamake qeteha nai viri vatainiqamate vaumanta vi vaiintitanta tiha, Nenavu nantihae qaqi variqiro vi vai vaiintirara qutu vuaka vataaraqi rante variavo? ⁶Viva kiama maini vaivo. Viva qaiqaa qaqima himpivo. Tota viva Karirini vaiharo ni tiva nimu uvara ne vi uvara qaqie iritaavo? ⁷Viva vi entara minti turave: Te Vatani Vatatai Vaintika variariraro qora kaiqa vare varia vaiintika ti ravaaqavu kaate tiro, vovano ti qovarama kaira vika katariqaa niriqohai ti arutaiqe te qutuvi taaramo enta varike qaiqaa qaqi himpirerave turave, ti.

⁸Vitanta minti tuvaro Ihuva tu uvava vi nahentinavuka aatoqi nutua vumanta ⁹vira quntama tora mini ke, anirante Ihura vainti 11navuvata vokukavata vuru tiva nimoreka vura. ¹⁰Vi nahentinavuka autu vaireva, Mariava Makataaraihainaavave, Joanaavave, Iemira nova Mariavave, vi nahentinavuka vi haikara tave anirante vi uvara vare Ihura vainti noranavu vuru tiva nimumanta ¹¹vika tiha, Aqao, ne una tiavo. Kia tenavu virara ho quqaave tirave, ti.

¹²Vika minti tuvaro Pitaava vaaka himpiro kantero Ihura quntama tonaini viro orurerero kankakaama viro vera tavovaro tavunavanoqai vauvaro Ihura vaatavano kia viraqi vaura. Kia vauvaro viva anirantero maaqaini viharo nai oru tavo haikarara airi avu aato utuqiro vurama.

Emeusiniara vu vaiintitantara tura

(Maaki 16:12-13)

¹³Vohaa vi entaraqaa Ihura vainti taaraqanta vatuka vo Emeusive tunainiara vura. „Kuvaira vaivaro Ovura vaira vira voqaara Ieruharemivata Emeusivata vaura.“ ¹⁴Vitanta aaraini viha Ihura aruko uvarara tivaqi vi vaura.

¹⁵Vitanta vi uvarara tivaqi vi vauvaro Ihuva nai anirero vitanta vataakero oru vi vaumanta ¹⁶vitanta kia vira viraqaqamake tavaraiti, vo vaiintive tuvaro ¹⁷Ihuva vitantara tiharo, Netanta aniha nana uvae tivaqi ani variavo? tiro.

Minti tumanta vitanta viraqaa himpite vauvaro vitanta muntukavano qoraikumanta vauvaro ¹⁸vitantaqihairo Kiliopaasiva Ihura irero tiharo, Maa entara airi vaiintinavu ani Ieruharemini variavara are vohaiqavanoqae tuvana qovaraqi uvara kia iriarao? tiro.

¹⁹Minti tuvaro Ihuva vitanta irero tiharo, Nana uvave? tumanta vitanta tiha, Ihura Nasaretihaanaara uvave. Vi vaiintiva paropeti vaiintivano vaiharo Kotira avuqaavata, vaiinti nahenti nivuqaavata, nora kaiqa vareharo koqe uvaqai ti vaivave.

²⁰Viva minti vai vaiintira Kotira kaiqa vara amite varia vaiintika vika noranavuvata, tinavuqaa raqiki variakavata, vika vira *kamaanira*

kauquqi kaavaro viva vira arukaate timanta vira katariqaa niriqohai aruke hiritaarave. ²¹Tenavu tota vi vaintirara tiha, Viva vo vatanaaka kauquqihairo tinavu Isareri vatanaaka kuvantu timitaariravave, tunarave. Uva vovatama vaivo. Vira arukaavaro vate taaramo entaiqama vivo.

²²Vate tetanta nahentinavu tia uvara iri ravukuma vuro. Vinavuka vaaka toqaqi vira quntama taaraqi orure kia vira vaata tavaavo.

²³Vinavuka anirante vuru tinavu tiva timi tiha, *Enselinavu* tinavu aaqanto qovaramavi tinavuara viva qaqima himpiro vaivo tiavo, tiarave.

²⁴Vinavuka minti tiamanta tinavuqihai vokia vaiintinavuka vira quntama taaraqi orunte tavaavaro vaaka nahentinavu tiantemakero vira vaatavano kia viraqi vairave. Vinavukavata kia Ihura tavaarave, ti.

²⁵Vitanta minti tuvaro Ihuva vitanta tiva nimiro tiharo, Kiae nitanta avu aatovata vaivo? Haaru paropeti vaiintinavu tivato uvara netanta vi uvarara quqaave tiataara vaimanta netanta nantihae kia vaaka vi uvarara quqaave tiavo?

²⁶Netanta kiae iriavo? *Mesaiia*vano aiha vina haikara naane varaqiro viro, viraqaahairo noraiqama viro kempuka vaiintivanoma varianarove, tiro.

²⁷Minti tivakero Ihuva *Mesaiia* okarara Kotira vukuqi qara ntuvatora vitanta tiva nimoreva iharo, hoqarero Mosira uva naane tiva nimiro, paropeti vaiintinavu uvavata tiva nimura.

²⁸Vi uvara minti tivaqiro vi vauvaro vitanta vireka u vatukava aumantoqama vuvaro Ihuva iriharovata voqavata qaqiqai vireva auti vaumanta ²⁹vitanta aqao ti, Inaaraiqakaa enta irevave. Are qaqira kera titanta vataakera vaitaane, tuvaro vitanta vataakero vaireva naavuqi vura.

³⁰Viva viraqi oru vaiharo kara taintaqaa vitanta vataakero oquviro Kotirara koqema iarao tivakero mpareti nkuikero nimuvaro ³¹vitanta avu aatovano kenko tuvaro irivumanta vitanta vira viraqaqamake tavora.

Vitanta vira viraqaqamake tavovaro Ihuva vitanta nivuqaahairo tuqaakama vura.

³²Ihuva vitanta nivuqaahairo tuqaakama vumanta vitanta nai tiva ami nai tiva amihatanta tiha, Ike, viva aarana aniharo Kotira vukuqihainaa uva titanta tiva timi vaivaro titanta muntukaqihairo voqamakero koqe i vairave, ti.

³³Minti tivake vitanta vaaka himpitanta anirante Ieruharemini oru Ihura vainti 11navu rantake tavomanta vinavuka vo vaiintinavu vataake ruvaaqumavi vohaaraqi vaiha tiha, ³⁴Noravano quqaama qaiqaa qaqi himpivo. Viva qovarama vivaro Saimoniva vira tavairave, tumanta ³⁵vitanta aaraini viha tavoraravata vika tiva nimura. Vitanta tiha, Viva mpareti nkui kaimanta viraqaahai tetanta Nora Vaiinti vira viraqaqamake tavauro, ti tura.

Ihuva nai vaintinavu nivuqaa qovarama vura
(*Matiu 28:16-20; Maaki 16:14-18; Ioni 20:19-23*)

³⁶Vitanta Ihura vainti hininavu uva tiva nimi vauvaro vaakama Ihuva nai vika nivuqaa qovarama viro vika tataaqa himpiro vaiharo tiharo, Ni muntukaqihairo paru i vaira variate, tiro.

³⁷Minti tumanta vika voqamake qeteha vaanavanoma qovarama vivo tuvaro ³⁸Ihuva vikara tiharo, Ne nantihae ravukuvi qete variavo? Nantiharoe taara avu aato utuava niqi vaivo? ³⁹Ti kauquvata aiqvata tavaate. Te maa vikave. Ne ti autamake tavaate. Te vaiintima vauro. Kia vaanavano ti aanarero mativata vuhaarivata vatairave, tiro.

⁴⁰Minti tivakero viva nai kauquvata aiqvata vika numiqomanta ⁴¹vika voqamake quaheha kauqu runkinkiri iha tiha, Quqaae nai viva qaqi vaivave? tuvaro Ihuva vika irero tiharo, Te naaina karara vokira vairove? tumanta ⁴²vika havuka unta tora hini vira amuvaro ⁴³viva vika nivuqaa vaiharo varakero nora.

⁴⁴Ihuva havuka namakero vika tiva nimiro tiharo, Tota ni hampata vaiha te maa uvara ni tiva nimunarave. Haaru Mosivavata, paropeti vaiintinavuvata, Ihi vukuqi qara ntuva tokavata, tiriara qara ntuvato uvava, vi uvava naantiara vivauma varianarove, tunarave, tiro.

⁴⁵Minti tivakero vika Kotira vukuqi qara ntuvato uvara kankomake iriate tiro, viva vi uvara vi uvara tiva nimiro tiharo, ⁴⁶Maa uvara qara ntuva torave. *Mesai*aavano aihavina haikara naane varaqiro viro vuru qutuviro, taaramo enta varikero qaiqaa qaqi himpuanarove, turave.

⁴⁷Ne viraqaahai ti hutuqaa vaiinti nahenti tiva nimiqi viha tiha, Nenta qora aara qaqira kaivaro Kotiva ne qora kaiqa vare vai uvara nunka nimitaarire, tiate. Ne vi uvara Ieruharemini naane hoqaramake tiva nimi, viraqaahai vo vatanaa vo vatanaaka tiva nimiqi vuete.

⁴⁸Nenavu nenta avuqohai vi haikava vi haikava qovaraiqira tavaarave.

⁴⁹Ti Qova nai kauqu aiqiqaa aqukero tiharo, Tenta Maraqura ni nimirave, tiva tainara, tema orini vira atitaariraro tuvuarire. Ne maa vatukaraqira variqi vivaro naaruvaihairo viva tuvuntero niqi vaiharo ni kempukaiqama nimitaarire, tiro.

Ihura naaruvaini vita varora
(*Maaki 16:19-20; Kaiqa Varora 1:9-11*)

⁵⁰Ihuva minti tivakero viva vika ntita varero Ieruharemi mini kero Betanini orurero nai kauqutanta tuahera kero vinavuka koqema nimitora.

⁵¹Viva vinavuka koqema nimateharo vinavuka mini kovaro Kotiva Ihura naaruvaini vita varora.

⁵²Ihuva naaruvaini vumanta vira vaintinavu Ihura autu tuaherake, muntukavano koqe umanta anirante Ieruharemini vura.

⁵³Vika mini oru vaiha Kotira Naavuqi vo enta vo enta Kotira autu tuaheraqi vi vaura.

IONI

Ioniva Ihuva nurara tura

Ihura okara

1 ¹Tota hoqarero Uvavano vaura. Vi Uvava Variqa Kotikantiro vaura. Vi Uvava nai Kotiva vaura.

²Tota hoqarero vi Uvava Kotikantiro variqiro vura. ³Uva viva Kotikantiro variqiro viharo ekaa vo haika vo haika autukero vatora. Vovano vo haikavata autuarirava kia vauvaro Uva vivaqai ekaa haika autukero vatora.

⁴Uvavano vauvaro viraqima ekaa enta qaqi variqi vi okaravavata vaura. Vi Uvava ovavano itaintemakero, vataini variaka koqema kero ataama nimate vairo. ⁵Vi ovava itaqiro vi vaivaro kiama konkira ari vai haikava vira qimpa kaira.^a

Ioniva namari nimi vau vaiintiva Ihura okarara tura

⁶Kotiva vaiinti vo atitora vira autu Ionira. ⁷Vaiinti nahenti [Ihurara] viva quqaa ovavanove tiate tiro, Ioniva vika vira okarara tiva nimoreva anirora.

⁸Ioniva nai kia vi ovava vairaitiro, viva vi ovarara vaiinti nahenti tiva nimoreva anura. ⁹[Ihuva] quqaa ovavano ekaa vaiinti nahenti ataama nimitareva vataini aniainarara [Ioniva tiva nimi vaura].

Ihura qoririma amitora

¹⁰Ihuva maa vatara autukero vatova vataini tuvumanta maa vatanaaka kia vira viraaqamake tavaraiti, virara kia vivave ti. ¹¹Viva nai navunaaka unaini aniromanta vira navunaaka kia vira quahama amitaraiti, vika vira qoririma amitora.

¹²Mintumantavata, vokuka vira quahama amite virara quqaa vivave ti vauka viva vika noraiqama komanta vika Kotira vaintiqamavi vaura.

¹³Kiama vaiinti nahenti náí vainti vatataantema kevauve vika Kotira vaintiqamavi, kiama qaqi vaiinti antuqaqaahai vika Kotira vaintiqamavi, Kotiva naivano vaiinti nahenti nai vaintiqama kaira.

¹⁴Ho Uvavano tinavu hampata vaireva vainti vaata varero, maa vataraqaa vaumanta tenavu vira mpeqa okara takuqi vaira tavaunara. Viva vira maaqu vohaiqavano vauvarora tiro, vira Qova nai mpeqa okara vira amura. Tenavu tavaavauraro vi vaiintiva koqema nimateharo aqurihama nimateharo quqaa Uvaqai ti vau vaiintiva vaura.

¹⁵Ioniva vaiinti nahenti tiva nimiro tiharo, Te haaru ni tiva nimi tiha, Vaiinti vovano ti naantiara aniarirava ti haatara kaanarove, turava ho maa vivave. Tevata kia qovaraiquna entara viva haaru qaqi variqiro vi vaurave. Mintima vaiharora tiro, viva ti haatara kero viva Noravanoma vaivo, tiro. Ioniva minti tura.

¹⁶Ihuva voqamakero tinavu aqurihama timite vaivara tiro, viva tinavu aqurihama timiteharo qaiqaa qaiqaavata tinavu koqema timite vairave.

¹⁷Haaru Kotiva nai uva maara tiva tora gara ntuvakero Mosira amura. Vate maa entara Ihu Karaitiva Kotiva inaihairo tuvurero, Kotiva aqurihama timite vai okarara quqaa okara tinavu tiva timira.

¹⁸Kiama qumina vo vaiintivano Variqa Kotira viri tavairave. Vira Maaquvano nai Qora aqanto vaiva, vivaqaima nai Qora okara qoqaiqama kaimanta tenavu kankomake tavaunara.

Ioniva Ihurara vaiinti nahenti tiva nimura
(*Matiu 3:1-12; Maaki 1:1-8; Ruki 3:1-18*)

¹⁹Ioniva Ihurara tiva nimu uvava maantimama vairo: Ioniva aniomanta Iutia vaiinti noranavu Ieruharemini vauka vaiinti vonavu nititomanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintikavata, Rivaira vohaa anku vaiinti vonavuvata, vika orure Ionira ireha tiha, Are ta vaiintivave? «Are quqaa tinavu *Mesaiavanove?*» ti.

²⁰Vika minti tuvaro Ioniva kia uva kukeqa karaitiro, qoqaa vutu kero vika tiva nimiro tiharo, Aqao, kia te Kotiva atitai vaiintika *Mesaiavanovauve* vauro, tiro.

²¹Tumanta vika vira qaiqaa ireha tiha, Are te kia vikave tianara vo? Are tavave? Are tinavu kaivaqava Elaitaavae variarao? ti.

Vika minti tuvaro Ioniva, Aqao, te kia vikavauve, tiro. Tumanta vika qaiqaa vira ireha tiha, Are ta vaiintivave? Tenavu paropeti vaiinti vo, viva qovaraiqiainara vira vekama vauro. Are vi vaiintivave? tuvaro Ioniva aqao kiaveqai tiro.

²²Minti tumanta vika tiha, Are ta vaiintivave iaro? Are tinavu tiva timiraqe tenavu anirante tinavu tititaaka ariara vuru tiva nimiare. Are nenara ta vaiintivave tinarave? ti.

²³Tuvaro Ioniva haaru paropeti vaiinti Aisaiaava gara ntuvato uvarara iriharo vika tiva nimiro tiharo,

Te qumina kanta vaihama naveraitiha, Ne aara avuqavuma taivaro Noravano vi vaura aniarire ti vaurauka, te maa vi vaiintikama vauro, tiro. (Ais 40:3)

Haaru paropeti vaiinti Aisaiaava qara ntuvato uvarara iriharo Ioniva minti tura.

²⁴Ioniva minti tumanta Parasi vaiintinavu nititoka tiha, ²⁵Are tinavuara tihara, Te kiama *Mesaiaavano* vauro, te kiama Elaitaakave, te kiama paropeti vaiintive, tianarave. Ho are nantiharae te qumina vaiinti vauro tiharama, namari nimi variarao? ti.

²⁶Vika minti tuvoro Ioniva vinavuka nái tiva nimiro tiharo, Te qumina namariqaima ni vaiinti nahenti nimi vauro. Vovano ni avutana vai vaiintira, ne kiama vira kankomake tavaavo. ²⁷Viva ti naantiara aniariravave. Te inaara vaiinti vauraro viva nora vaiinti vaimantara ti, te kiama ho vira aiqū rumpa taina naaquntara kuvantu amitararave, tura.

²⁸Ioniva Iotani Namari hini mantaraini, Betanini vaiharo namari nimi vau entara vi uvara tura.

Ioniva Ihurara Kotira Sipsisipi Naative tura

²⁹Vira qararaa Ioniva vaiharo tavovaro Ihuva vihairo ani vauvaro viva tiharo, Ho tavaate. Vi vaiintiva Kotira Sipsisipi Naative. Viraqaama Kotiva ekaa vataini vaika qora kaiqa vare okarara taiqa nimitaanarove. ³⁰Te haaru tiha, Vaiinti vovano ti naantiara aniarirava ti haatara kaanarove, tunarave. Te kia qovaraiqiavauna entara viva haaru qaqi variqiro vuvave. Mintima vaiharora tiro, viva ti haatara kero Noravano varianarove, tuna vaiintiva, ho maa vi vaiintivave. ³¹Tota kia te vira viraaqamake tavaunarave. Ne Isareri vatanaaka vira viraaqamake tavaate ti, te maini ani namari ni nimi vaunarave, tiro.

³²Minti tivakero Ioniva Ihurara vika qoqaa tiva nimiro tiharo, Te tavauraro Kotira Maraqravano uviri vo, mirura voqaara tuviro, tuvu viraqaatama vaurave. ³³Tota te kia Ihura viraaqamake tave vauraro Kotiva ti tititaimanta te namari ni nimi vauraro Kotiva ti tiva timiro tiharo,

Tavairaro ti Maraqravano otu viro viraqaata vaina vaiintira ho virarama vivave tiane. Viva kia qaqi qumina namari nimianarove. Viva vaiinti nahenti ti Maraqura nimianarove, tirave.

³⁴Kotiva ti vi uvara minti tiva timimanta te vi haikara kankomake tave, virara te maa vaiintiva Kotira Maaquve turo, tiro.

Ihuva vo vaiintinavu naane ntitora

³⁵Vira qararaa Ioniva nai vainti taaraqanta vira avataqi nutanta hampata himpitero vaiharo ³⁶tavovaro Ihuva aitarero vuvaro Ioniva vira vutu tavolo, nai vaintitanta tiva nimiro tiharo, Tavaate. Vi vaiintiva

Kotira Sipisipi Naative, tiro. ³⁷Minti tumanta Ionira avataqi nutanta Ioniva tu uvara iri, viraqaahai vitanta tuqantaavi Ihura avataqi vura.

³⁸Ihura avataqi vuvaro Ihuva tuqantaa viro tavomanta vitanta vira avataqi anuvaro viva vitantara tiharo, Netanta nanarae aniavo? tumanta vitanta tiha, *Rabaio—Maara ti variara vaiintio*, are taini variaravave? tuvaro ³⁹Ihuva tiharo, Ho netanta ani tavaate, tiro.

Minti tumanta vitanta vira vataake vi, oru viva vauraqi variqi vi eromanta anirante vura. ⁴⁰Vi vaiintitantaqihairo vaiinti vo Entaruva, Saimoni Pitaara qatavano vaura.

⁴¹Vitanta Ihura mini ketanta Entaruva nai vakaara ranta kero vira tiva amiro tiharo, Tetanta Kotiva atitai vaiintira *Mesaiaa* vira rantake tavauro, tiro.

(*Mesaiaave, Karaitirave*, vohaa autuma vairo.)

⁴²Vira rantake tavauro, tivakero Entaruva nai vakaara vita varero Ihuva vaunaini vuru kovaro Ihuva vira tavero tiharo, Are Ionira maaqu Saimonivave. Te ai autu rehama *Sifaasirave*, tirerave, tiro.

Sifaasirave, Pitaarave, vohaa autuma vairo. [Maa uvaraqihai vi autura tirera *Orirave* ti.]

Ihuva Piripika Nataanika naarora

⁴³Vira qararaa Ihuva Karirini virerave tivakero oru Piripira ranta kero virara tiharo, Are ti naantiaraini aniane, tiro.

⁴⁴Piripiva Besaida vatukaihainaavama vaura. Entaruka Pitaaka vitantavata vohaa vi vatukaraqiraukama vaura.

⁴⁵Ihuva Piripirara minti tuvaro Piripiva Nataanira ranta kero vira tiva amiro tiharo, Haaru tinavu kaivaqava Mosiva maara uva qara riharo vi vaiintirara tivatomanta paropeti vaiintinavuvata vi vaiintiva naantiara anianarove tivake qara ntuvato vaiintira, ho vate vi vaiintirama te tavauro. Viva Ihuva Iohepira maaquvano Nasaretihainaavave, tiro.

⁴⁶Viva minti tuvaro Nataaniva tiharo, Aqao. Hoe koqe vaiintivano mintina vatukaraqihairo qovaraqianarove? tiro. Tuvaro Piripiva tiharo, Ho are nenavano oru tavaane, tiro. ⁴⁷Tivakero oru vuvaro Ihuva tavomanta vitanta ani vauvaro Ihuva tiharo, Tavaane. Quqaama vi vaiintiva Isareri vaiintivanoma vaivo. Kia vi vaiintiraqi una uvavata vaivo, tiro.

⁴⁸Minti tuvaro Nataaniva Ihura irero tiharo, Nantiakerae are ti okarara ho irira iarao? tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Piripiva kia ai aaraivaka are *fiki* vira okaraqi variaramanta te ai tavaunarave, tiro.

⁴⁹Minti tuvaro Nataaniva tiharo, Ike, maara ti variara vaiintio, are Kotira Maaquvanove. Are Isareri vatanaaka avuhainaavave, tiro.

⁵⁰Minti tuvaro Ihuva tiharo, Are *fiki* okaraqi variaramanta te ai tavaunarave tunaraqahairae are tiriara quqaa vivave tiarao? Naantiara are nora haika, vo haika vo haika vira aatarainara tavenarave.

⁵¹Te quqaama turo. Naantiara are vaiha tavairaro naaruvavano qantuara viramanta viraqihai Kotira *enselinavu* te Vataini Vatatai Vaintika variainanaini oru vi tuviha vaivarave, tiro. Ihuva turama.

Nahenti ironaini Kena vatuqaqi vura

2 ¹Enta taaraqanta aitaromanta Karirini vatuka vo Kenaqi nahenti irareka ²vauvaro Ihura novavata mini vaumanta vi vatanaaka Ihuravata, vira vaintinavuvata, naaromanta vinavukavata mini vura.

³Vinavuka oru vaiha kara ne vauvaro *uaini* namari taiqa vuvaro Ihura nova Ihura tiva amiro tiharo, *Uaini* taiqama vivo, tiro.

⁴Tuvaro Ihuva aqao tiro, Nahentivauvo, ai kaiqa vo kaiqama vaivaro ti kaiqa vo kaiqama vaivo. Te tenta kaiqa varaaina entava kiama govaraiqivo, tiro.

⁵Minti tuvaro Ihura nova kaiqa vaiintinavu tiva nimiro tiharo, Viva nana kaiqae niara varaate tiramanta, ne viva tinantemake varaate, tiro.

⁶Iutaa vatanaaka vika ná maara uva iriha minti mintima keha vika ná viri vaata hiqama kora. Ho virara iriharo namari taqu 100 *lita* 6navu vi naavuraqi vatova vauvaro Ihura nova ne viva tinantemake varaate, tuvaro ⁷Ihuva kaiqa vaiinti vika tiva nimiro tiharo, Ho vi taqunavuraqi qaqi namariqohai ekaa kaqa mpiqa kaate, tumanta qaqi namari kaqa vare vuru qahiare vauvaro ekaa taqu noqaa mpiqa vura. ⁸Mpiqa vuvaro Ihuva qaiqaa tiharo, Ho taquqihai kaqa vare vuru karaqaa raqiki vai vaiintira amivaro neharo tavaaire, tiro.

⁹Minti tumanta vinavuka taquqihai vi namarira kaqa vare vuru karaqaa raqiki vau vaiintira amuvoro vi vaiintiva qaqi namarivano *uaini*qama vura neharo tavovoro koqe uvaro viva kiama namari vira kaqo uvara iriraitiro vaumanta, vira kaiqa vaiintinavuqaima virara irura. Mintuvaro karaqaa raqiku vaiintiva neharo tavovoro koqe *uaini* vauvaro quaha kero nahenti varo vaiintira aarama kero ¹⁰vira tiva amiro tiharo, Ike, vokiaka koqe *uaini* naane vaiinti nahenti nimiamanta nama taiqa kaamanta naantiara qora *uaini* nimi variarave. Are kia vika iantema kera nimira iarao. Te tavaurara are vo *uaini* avuni nimira, viraqaahaira koqe *uaini* naantiara nimira iarao, tiro. Minti turama.

¹¹Ihuva Kariri vataini Kenaqi vaiharo qaqi namari varakero *uaini* tuqantaa nimitora. Viva vi kaiqara naane avuni hoqarama tero, viraqaahairo vo kaiqa vo kaiqa nora kaiqa varaqiro vurama. Viva vi kaiqara varomanta vira vaintinavu vira kaiqa tavehama Ihura okara mpeqa okarara kankomake iri, virara ho quqaa vi vaiintiva tinavu kahaqiariravama vaivo ti tura.

¹²Ihuva *uaini* tuqantaa nimitero viraqaahairo vivavata, vira novavata, vira qatanavuvata, vira uva irukavata, mini ke Kapenaumini oru vo entanavu vaura.

Ihuva Kotira Naavuqi vura
(*Matiu 21:12-13; Maaki 11:15-17; Ruki 19:45-46*)

¹³Vehakuma Nimito Karara no entava aumanto vauvaro Ihuva Ieruharemini viro ¹⁴oru Kotira Naavuqi oriqetero tavomanta vokuka viraqi koqaa kaiqa vareha purumakauve, sipisipive, uvirive, nimiha monu vare vaumanta vonavu tainta tataaqa oquvi vaiha *kamaanira* monu vareha Kotira Naavuqiraa monu vo monu nimi vaura.

¹⁵Mintiaqi viha koqaa kaiqa vare vauvaro Ihuva vika tavero kapipi varakero viraqohairo purumakauvata, sipisipivata, Kotira Naavuqihairo ruhaaqi veva vahaqaqaini kero, monu nimi vau vaiintika taintavata utu tuqantaa aqukero vi monuravata rantaupirima kero, ¹⁶uviri nimiha monu vare vau vaiintikavata nitiharo tiharo, Ne vi haikara vi haikara maaqihai vare vevare vuate. Ne kia ti Qora Naavu *maaketi* naavuqama taate, tiro.

¹⁷Ihuva minti tuvaro vo uva Kotira vukuqi qara ntuvato uvava vira vaintinavu aatoqi ntuva vumanta irura. Vi uvava mintima tiro: *Te ai Naavuara noraiqaake iriqi vuarirava iha itaintema kero, tiqi ite vaivo*, tura.
(*Ihi 69:9*)

¹⁸Ihuva mintumanta Iutaa vaiinti noranavu tiha, Aqao, tavave ariara tivarae are mintira iarao? Are nana nora kaiqa vo tinavu tivuqaa vara govarama kairaqa tenavu vira tave, ariara viva ho mintianarove tirarave? ti.

¹⁹Vika minti tuvaro Ihuva tiharo, Ne maa naavura rampai kaiqe te taaramo enta variqi vihama qaiqaa kaqa kararave, tiro.

²⁰Minti tumanta Iutaa vaiinti noranavu tiha, Aqao, maa naavura kaqeha 46 ihi airi ihiara kaqaqi vi vuru kaqa taiqakaa naavurave. Are hoe taaramo entaqai vi naavura qaiqaa kaqa taiqa kenarave? tura.

²¹Vika minti tuvaro Ihuva kia vutukero qaqi naavuara tiraitiro, viva nai vaatara uva tuqantaakero tura. „Ne ti harukaiqe te taaramo enta varike qaiqaa qaqi himpirarave, tiro.” ²²Naantiara Ihuva qaiqaa qaqi himpi vau entara vi uvava vira vaintinavu aatoqi ntuva vumanta vika irura. Kotira vukuqi qara ntuvato uvaravata, Ihuva vi entara tu uvaravata, iriha vika Ihurara quqaave tura.

Ihuva ekaa vaiinti avu aatoqiraa okara iri tave vauva vaura

²³Vehakuma Nimito Karara no entaraqaa Ihuva Ieruharemini vaumanta vaiinti nahenti airitahaa vira kaiqa nora kaiqa taveha Ihurara ho quqaa vivave ti. ²⁴Vaiinti nahenti virara quaheha minti ti vauvaro Ihuva vaiinti nahenti okarara kankoma kero iriharora tiro, viva kia vika turara noraiqaakero irura. ²⁵Ihuva vaiinti nahenti vika nái aatoqi iru okarara kankoma kero irurara tiro, kia vovano qumina vika okarara vira tiva amiarirava vaura.

Nikotimaava Ihura oru tavora

3 ¹Parasi vaiinti vo vira autu Nikotimaara. Nikotimaava Iutaa vatanaaka vika nora vaiinti vovano vaura. ²Viva vo enta entaqi Ihura oru tavero tiharo, Maara ti variara vaiintio, tenavu tavauraro Kotiva ai atitaivarara tira, are maara uva ti variarava anira iarao. Kia Kotiva ai kahaqiare titirio, are kiama ho nora kaiqa varaaraitirio, tiro.

³Viva minti tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Te quqaa uva tiarirara iriane. Vaiinti noruqama vinara kia qaiqaavata vatatairera, viva kiama Kotiva raqikina vatukara ho tavaanarove, tiro.

⁴Tuvaro Nikotimaava tiharo, Nantiakeroe noruqama vina vaiintira qaiqaa vatataanarove? Viva hoe qaiqaa nai nora auhaqi viqetairaroe vira qaiqaa vatataanarove? tiro.

⁵Minti tuvaro Ihuva vira nai tiva amiro tiharo, Te quqaa uva tiarira iriane. Qumina namariqi vatatairava vairaro kia Kotira Maraqravano vira qaiqaa vatatairera, viva kiama ho Kotiva raqikina vatukaraq i vuanarove. ⁶Vaata vataava vaata vataaraqaima vatate vairave. Kotira Maraqravano maraqura vataaraqai vatate vairave.

⁷Te ni qaiqaa qaraakaiqama kero vatataarire tuna uvara virara kia are ravuku vuane. ⁸Te uva vo tuqantaake ai tiva amirerave. Uvaivano utiharo vona vona nai antuqaqaa vi vairave. Uvaivano uti vaivara are kia vira tavaraitira, are vira uva *nontantaqai/otataqai* irianarave. Are viva viro aniro i okarara kia irira tavaarao. Ho Kotira Maraqravano vatatai okarara vohaa qaramakero vaivo, tiro.

⁹Ihuva minti tuvaro Nikotimaava vira irero tiharo, Nantiakeroe mintianarove? tuvaro ¹⁰Ihuva tiharo, Are Isareri vatanaaka maara uva tiva nimi variarava vaiharae vi uvara kia kankomakera iriarao? ¹¹Te quqaama turo. Tenavu kankomake iri tavauna haikara ni tiva nimi vauramanta ne kia tinavu uvara quqaave tiarave.

¹²Te vataihainaa haikara ni tiva nimuramanta ne virara kia quqaa uvave tiarave. Ne minti tiavera te naaruvaihainaa haikara tiarira nantiakee ne vi uvara ho quqaave tiarave? ¹³Kia vaiinti vovano Kotiva vainaini naaruvaini virave. Ti Vataini Vatataika teqaima naaruvainivata variavaurauka, te vihaima tuvuraukave.

¹⁴Haaru ni kaivaqava Mosiva qumina vataini ni vau entara memaru maraqura *baraasi* oriqohairo autukero vira katariqaa arutero tuahera korave. Vaiinti nahenti vira tave kia qutu vuate tiro, Mosiva minturave. (Nam 21:6-9)

Ho Te Vataini Vatataika te variarira haaru Mosiva memaru maraqura autukero tuahera kontema kema, tivata katariqaa tuahera kevarave.

¹⁵Mintiramanta vaiinti nahenti tiriara quqaa vivave tika kia qutu vi taiqa viraiti, vika ekaa enta ekaa enta qaqi variqi vivarave, tiro. Ihuva minti turama.

¹⁶Variqa Kotiva vataini variakara voqamakero muntuka vateharora tiro, viva nai Maaqu vohaiqa vatataira tinavu timiro. Mintirara ti, vaiinti nahenti vira Maaquara quqaave tika kia qutuvi taiqa viraiti, vika ekaa enta ekaa enta qaqi variqi vivara.

¹⁷Kotiva nai Maaqu vataini atitovaro viva kia vaiinti nahentiqa uva vataveva tuvitaraitiro, viva vika kuvantu kero ntitareva tuvura.

¹⁸Vovano vira Maaquara quqaa vivave tirava, vivama kia uva varaanaro. Vovano vira Maaquara kia vivave ti vaiva, viva vaakama uva varaivo. Viva Kotira Maaqu vohaiqara kia quqaa vivave tira kaara, Kotiva ko tiva taiqakero viraqaa uva vatero.

¹⁹Maa haikara kaara uva varianaro: Ovavano vataini tuvimanta vaiinti nahenti kia vira quahama amitaraiti, vika konkira ariraraqai quahe vai. Vaiinti nahenti kaiqavano qora kaiqa vaimantara ti, vika kia vi ovarara quahama amite.

²⁰Qora kaiqa vare vaiva ova vira navutaiqiharoma kia ovavano vainaini viro. Ovavano iteharo te vaaqu kaiqa varaunara qovarama kaantorave tivakero, kia ovavano vainaini viro. ²¹Viva mintimama vaivaro quqaa kaiqa vare vai vaiintiva kia qetaraitiro, ovavano vainaini viro. Viva vivaro ovavano iteharo vira kaiqa ataama amitaimanta vaiinti nahenti tavaavaro vi vaiintiva Kotira uva avataqiro viharo Kotira kaiqa vare vaira.

Ioniva namari nimi vauva Ihurara vaiinti nahenti tiva nimura

²²Viraqaahai Ihuvavata vira vaintinavuvata [Jeruharemi mini ke] Iutia vata vo, qumina vataini vi. Ihuva nai vaintinavu vataakero oru mini vaiharo vaiinti nahenti namari nimi vaura.

²³Namari nimi vauvaro Ionivavata vatuka vo, Salimi tataaqa Aionini vaiharo namari nimi vaura. Ioniva nora namari vaunaini vaumanta vaiinti nahenti mini ruvaaqumavi vauvaro Ioniva vika namari nimi vaura. ²⁴Vi entara kia Ionira rumpa vare karapuhi naavuqi vuru kora.

²⁵Vi entara Iutaa vaiinti vovano vaiharo Ionira uva iru vaiintika hampata namari hiqe okarara tirori vaura. Mintumanta vika Ioniva vaunaini orure tiha, ²⁶Maara ti variara vaiintio, tota are Iotani Namari hini mantaraini vaiinti vontira vaiharama are virara vivave tunarave. Ho tavaane. Vi vaiintiva vivavata namari nimi vaimanta airitahaa viva inaini vi variavo, ti.

²⁷Minti tuvaro Ioniva tiharo, Ho Kotiva naaruvaini vaiva vaiinti vo kia vo haika amirera, vi vaiintiva kiama ho vi haikara varaanarove. ²⁸Nevata te tota tunarara iriarave. Te tiha, Kiama te *Mesai*aavanovauve vauro. Ti tititaimanta te naane vira avuni anuraukave, tunarave.

²⁹Nahenti varaarirava vivama nahenti varairave. Vi vaiintira tontivano himpi vaiharo vira uva iriharo quahairave. Ho vi vaiintiva quahaintema

kema, te Ihurara quahauro. ³⁰Ihura autuvano uritarero voqavata noraqama viraro ti hutuvano vataini qiarire, tiro. Ioniva minti turama.

Ihuva naaruvaihairo tuvuaina okarara tura

³¹Ihuva mpeqavano virihairo tuvivara tiro, viva ekaa haika aatara kaivama vairo. Vataihainaava vataihairo anivara tiro, viva vataihainaa haikaraqai ti vaira. Ihuva naaruvaihairo tuvivara tiro, viva ekaa vataihainaa haika aatarakaivama vairo.

³²Viva nai tavai haikara nai iri haikara qoqaa tiva nimi vaimanta vaiinti nahenti vira uvara kia quqaave tiraiti, vira uva qoririma amite variara.

³³Ho vaiinti vovano kia Ihura uva qoririma amitaraitiro, vira uvara quqaa uvave ti vai vaiintiva, viva minti tiharoma Kotira uvaravata quqaa uvama vaivo tiro.

³⁴Kotiva Ihura atitaivaro viva Kotira uvaqai ti vaira. Kotiva vira atitareva iharo, nai Maraquara amiharo kiama inaraiqa amiraitiro, viva noraqamakero amivarora tiro, ho viva Kotira uvaqai ti vaira.

³⁵Vira Qova nai Maaquara voqamakero antuqa arivarora tiro, viva ekaa haika nai Maaqu amivaro viva vi haikaraqaa raqikiqiro vi vairo.

³⁶Vovano vira Maaquara quqaave tirava kia ekaara qutu viraitiro, qaqi variqiro vuanaro. Vovano kia vira uvara quqaave tirava vairaro Kotira arara itairava viraqaa varianaro.

Ihuva Sameria vatanaa nahenti hampata uva tura

4 ¹Vi entara Parasi vaiintinavu iruvaro Ihuva airi vaiinti nahenti nntitaqiro viharo namari vika nimiharoma Ionira aatara kora. ²(Ihuva kiama naivano vika namari nimiraitiro umanta vira vaintinavuvano vaiinti nahenti vika namari nimura.) ³Parasi vaiinti vi uvara iruvarora tiro, Ihuva viraqaahairo Iutia vata mini kero vetara Karirini viro.

⁴Karirini vireva vu aarava vaireva Sameria vata avutana vauvarora tiro, ⁵Ihuva vi aararaqaa viharoma inaara vatuka vo, vira autu Sikaave tunaini oru ntoro. Vata vo, haaru Iekopiva nai maaqu Iohepira amu vatara vira tataaqa vaura.

⁶Haaru Iekopiva namari nareva quvitova mini vauvaro Ihuva niara aara ani kovaro popohovaro viva namariara quvitora vira tataaqa oquviro vaura. Oquviro vauvaro kuarivano qiataqaa uri vauvaro ⁷Sameria nahenti vovano namari kaqareva anuvaro Ihuva namariara naataa uvaro vi nahentirara tiharo, Namari kaqa timiraqe naare, tiro.

⁸Ihura vaintinavu vaakama kara varareka vatukaini vuvaro ⁹Ihuva viraqaa viharo minti tuvaro Sameria nahentivano aqao tiro, Are Iutaa vaiintivano variaramanta te Sameria nahentima vauro. Are nantivarae

tiriara namari kaqa timiraqe naare tiarao? tiro. Iutaa vatanaakavata Sameria vatanaakavata nai toma amite nai toma amite i vaurara tiro, nahentivano minti tura.

¹⁰Minti tuvaro Ihuva nahenti vira nai tiva amiro tiharo, Are Kotiva ai amireva iaina haikaravata, ti okaravata, kankomakera irianaravauve, are ti iriraqe te qaqi variqi vina namarira ai amirarave, tiro. ʘVi vatanaaka ruvu namariara *qaqi vai namarirave* tura.

¹¹Ihuva te qaqi variqi vina namarira ai amirarave tuvaro vi nahentiva kia kankoma kero vira uva iriraitiro, viva ruvu namariarave tivo tiro. ʘViva tiharo, Nora Vaiintio, namari vevantoma vaivara are kiama namari taqvata vatera iarao. Taraqihairae qaqi variqi vi namarira are tianara kaqenarave?

¹²Tinavu kaivaqava Iekopiva nora vaiintivano vaurave. Are vo? Vira aatara kaaravae variarao? Viva naivata nai vaintinavuvata nai purumakau sipisipi vataakero maa namarira ne vaurave, tiro.

¹³Minti tuvaro Ihuva tiharo, Vovano maa namarira neharo viva qaiqaa qaiqaavata namari naataa iraro naanarove. ¹⁴Ho vovano te amiaina namarira nairaro kiama qaiqaavata namari vira naataa iraro varianarove. Te namari amiariraro vi namariva vaiinti avutaqihairo ruvu voqaara nteharo iraro vi vaiintiva kia qutu viraitiro, qaqi variqi ruvu vuanarove, tiro.

¹⁵Ihuva minti tuvaro vi nahentiva tiharo, Nora vaiintio, ho vi namarira timiraqe te naariraro kia qaiqaa namari naataa iraqe kia qaiqaavata maaqihai kaqake naare, tiro.

¹⁶Tuvaro Ihuva tiharo, Ho are nena vaativata oru aarama varera orurantera maini tuvuaane, tiro.

¹⁷Minti tuvaro nahenti viva tiharo, Aqao, te kia vaatiqama vuraukave, tiro. Tuvaro Ihuva tiharo, Are quqaama tihara, Te kia vaatiqama vuraukave, tiarao. ¹⁸Are kauquru tataa vaatiqama vuaravave. Vate are vaiinti vo varatera variarava, viva kiama ai vaati tanava vaivo. Are quqaama tiarao, tiro.

¹⁹Minti tuvaro nahentivano tiharo, Nora vaiintio, te irurara are paropeti vaiintivano variarao. Kotiva ai kahaqivara minti ti variarao.

²⁰Ho tinavu Sameria vatanaa kaivaqaukavara maa aiqinaraqaa vaihama Kotira autu tuahere vaurave. Minti ti vaumanta ne Iutaa vatanaaka aqao tiha, Ieruharemi miniqaima vaiha Kotira autu tuaheraataarave, ti variarave. Ne Sameria vatanaaka tinavuara minti ti variarave, tiro.

²¹Nahenti viva minti tuvaro Ihuva tiharo, Are ti uvara quqaave tiane. Enta vo anintaira ne vi entaraqaa ti Qora autu tuaherareka iha, kiama maa aiqinaraqaa uru vaiha Kotira aarevarave. Kiama Ieruharemihai Kotira aarevarave.

²²Ne Sameria vatanaaka Kotira okarara kia kankomake iriraiti, ne hampiqama keha vira aare variarave. Vaiinti nahenti kuvantu nimitaarira

vaiintiva Iutaa vatanaakaqihairo qovaraiqiainarara ti, tenavu Kotira okarara kankomake irihama, vira autu tuaherehama vira avuqavuqama keha aare vaunarave.

²³Enta vo aniarirava vate vi entava qovarama vivo. Vi entaraqaa Kotira Maraqravano vaiinti nahenti kahaqiramanta vika kankoma keha Kotira okarara irihama vika quqaiqama keha vira autu tuahera kevarave. Mintima vai vaiinti nahentika ti hutu tuahera kaate tiro, ti Qova vikarama rante vaivo.

²⁴Kotiva vaireva viva Maraqravano vairave. Viva Maraqravano vairara ti, vira Maraqravano kahaqi vai vaiinti nahentika vikaqaima Kotira okarara kankomake iriha, quqaiqama keha vika ho Kotira autu tuahera kevarave, tiro.

²⁵Minti tuvaro nahenti viva tiharo, Kotiva atitaaina vaiintiva *Mesaiavano* aniaina uvarara tiamanta te irunarave. Vi entava anintairaro viva ekaa haika okarara tinavu tiva timianarove, tiro.

²⁶Tuvaro Ihuva nahenti vira tiva amiro tiharo, Ho ainti uva ti vaurauka te maa vikave, tiro.

²⁷Ihuva vi uvara minti ti vaumanta Ihura vaintinavu vatukaihai orurante ani tavovaro Ihuva Sameria vatanaa nahentintiro uva ti vaumanta vika virara ravukuvi.

Vika mintimake ravukuvi uvaro, vikaqihairo kia vovano vi nahentirara tiharo, Are nana haika vararevae aniarao? tiro. Vikaqihairo kia vovano Ihurara tiharo, Are nantiharae vikantira uva ti variarao? ti.

²⁸Kia vinavuka minti tiraiti, vinavuka qaqirake uvema vauvaro nahentivano himpiro nai namari taqu mini kero, anirantero vatukaini vaiinti nahenti vuru tiva nimoreva oruntero tiharo, ²⁹Vaiinti vo ani tavaate. Viva te varauna okarara ekaa qovarama kero ti tiva timivo. Quqaae viva Kotiva atitare i vaiintiva *Mesaiavano* vaivo? tiro. ³⁰Minti tumanta vaiinti nahenti vika ná vatuka mini ke, Ihuva vaunaini vurama.

³¹Nahentivano nai navunaaka tiva nimoreva anirantero vumanta Ihura vaintinavu virara tiha, Maara ti variara vaiintio, ho maa karara vara kera naane, tuvaro ³²viva tiharo, Te kara vo vataunara ne virara kia iriavo, tumanta ³³vira vaintinavu nai tiva ami nai tiva ami iha tiha, Vovanoe vaaka kara vuru vira amivaroe viva minti tivo? tuvaro ³⁴Ihuva vinavuka tiva nimiro tiharo, Te ti [Qova] ti tititaira vira antuqa vai kaiqara vare vuru taiqa kaarirava, vi kaiqava ti karama vaivo, tiro.

³⁵Minti tivakero Ihuva vikara tiharo, Ne tiha, Erakaimantema tora aitarairaro karavano mpeqaiqirae ho qantu varaainarave, tiarave. Ho kara ututaraqi aitutiha tavaate. Maa entara karavano mpeqaiqamama vivo. Ne ho qantu varevarave.

³⁶Kara qantu varaiva nai kaiqa vara tairaqaahairo koqaa varairave. Viva qantu vate vai karava ekaa enta ekaa enta qaqi variqiro vuanarove.

Kara utiravavata, kara qantu vara vatairavavata, vitanta vohaa vaihatanta quaheha vaivarave.

³⁷Uva vovata tiava quqaa uvama vaivo: Vaiinti vovano kara naahoqi utu taivaro vaiinti vovano kara qantu vare vairave. ³⁸Te ni nititehama tiha, Vovano kaiqa varakero ututai karara, ne vi karara oru qantu varaate, turo. Vokiaka vukaari utiha kara ututaara, ne vi karara ho qaqi qantu varevarave turo, tiro.

Sameria vaiinti nahenti airitahaa Ihurara quqaa vivave tura

³⁹Ihuva nai vaintinavuara minti ti vauvaro nahentivano anirantero nai navunaaka vaunaini orurero tiharo, Viva te haaru autuna okarara ekaama ti tiva timivo, tiro. Nahenti viva minti tumantara ti, Sameria vaiinti nahenti vi vatukaraqihainaaka airitahaa Ihurara ho quqaa vivave ti.

⁴⁰Vika minti tivake Ihuva vaunaini anire Ihurara mpo tiha, Kia are vaaka vuane. Tinavu hampata voqavata varikera vuane, tuvaro Ihuva vika hampata taara enta vaitakero vurama.

⁴¹Ihuva vika hampata taara enta vaiharo nai vakaaka vika tiva nimumantara ti, vi vatanaaka vonavuvata airitahaa Ihurara ho quqaa vivave ti tura.

⁴²Vika vi nahentirara tiha, Kia vaaka are [Ihurara] tinavu tiva timianaraqahaivauve, tenavu virara quqaave turo. Tentanavu ani vira uva irihara ti, vate tenavu kankomake iruraro Kotiva vira atitaivaro viva ekaa maa vataraqaa vaika kuvantu nimitaariravama vaivo, ti. Vika minti turama.

Ihuva kamaanira kaiqa vaiinti vo vira vainti koqema kora

⁴³Ihuva mini taara enta vaitero viraqaahairo nai maaqa Karirini viro.

⁴⁴Ihuva nai tiharo, Paropeti vaiintivano nai maaqa vaivaro vira autuvano kia nora autuma vaivo, tura.

⁴⁵Ihuva Karirini vumanta vi vatanaaka vira quahama amite vaura. Vikavata Vehakuma Nimito Karara No Entaraqaa Ieruharemini oru vaiha Ihuva nora kaiqa varora tavorara ti, vira quahama amite vaura.

⁴⁶Vira quahama amite vauvaro Ihuva qaiqaa Kenaani viro. Viva mini tota vaiharo qaqi namari varakero *uaini* namariqama kora.

Viva mini anuvaro *kamaan ira* kaiqa vaiinti noravano vauvaro vira maaquvano nora rovava vareharo Kapenaumini vaura. ⁴⁷Ihuva Iutiaihairo Karirini anivo tura iriro, vi vaiintiva Ihuva anunaini orurero virara tiharo, Hoe are anira ti maaqu tavera viva rovava varainara taiqa kairaro koqema variarire? tiro. Vira vaintivano qutu vuarirava aumanto vauvaro viva minti tura.

⁴⁸Minti tuvaro Ihuva virara tiharo, Ne kia nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa tavaraiti, kiama ne tiriara quqaa vivave tivarave, tiro.

⁴⁹Minti tuvaro *kamaanira* kaiqa vaiinti viva tiharo, Noravauvo, ti maaquvano qutu vuantorave. Vaaka aniane, tuvaro ⁵⁰Ihuva tiharo, Ho nena maaqaini vuane. Ai maaquvano kia qutu viraitiro, qaqima varianarove, tiro. Tuvaro *kamaanira* kaiqa vaiinti viva Ihuva uva tiva amurara quqaa uvave tivakero, nai maaqaini ururantero vurama.

⁵¹*Kamaanira* kaiqa vaiinti viva aaraini vi vaumanta vira kaiqa vaiintinavu ʼmaaqaikai uru vira vitake viha vira tiva ami tiha, Ai maaquvano koqemama vivo, ti.

⁵²Tuvaro viva vinavuka irero, Nana kuari avuqaae vira vaatavano koqema vivo? tumanta vinavuka tiha, Enta eraivaro 1 *kirok* ima vira vaata iha itaiva taiqa vivo, ti.

⁵³Minti tuvaro vira qova iruvaro vi kuari avuraqaa Ihuva vira tiva amiro tiharo, Ai maaquvano kia qutu viraitiro, qaqima varianarove, tura. Minti turara tiro, *kamaanira* kaiqa vaiinti vivavata vira navunaakavata Ihurara quqaa vivave turama.

⁵⁴Ihuva Iutiaihairo ani Karirini vaiharo vi kaiqara avuni varovavata, maa kaiqara varovavata, taara kaiqaiqama vura.

Ihuva maaraqaa vaiinti vo koqema kora

5 ¹Viraqaahairo Iutaa vatanaaka ovata no entava vo anirovaro Ihuva Ieruharemini viro.

²Ieruharemini vaantaavura qenti vo, Sipisipi Qentive tuva vaura. Vira tataaqa varuva namari vo vira autu Betesata Namari vaura. Namari auvahianta haraara naavu kauqurunavu vauvaro ³haraara naavu vinavuraqi rovara varoka airitahaa viraqi vaura. Avu qimpa vukave, aiqo qoraiqama vukave, aiqo kauqu tapara vukave, vika vika vaiha namarivano qakaa qakaa iainara vira vekama vaura. ⁴[Vohaa enta vohaa enta *enseli* vovano tuvunteharo namari qaki qaki umanta rovara varokaqihairo vovano naane avuni namariqi otu vuvaro viva nana nana rovarae varova taiqa vura.]

⁵Ho vaiinti vovano airi ihi 38 ihiara rovara varo vaiintiva vivavata haraara naavuqi vaura. ⁶Viraqi vauvaro Ihuva vira taveru iruvaro vi vaiintiva airi ihi rovara varaqiro vuvaro vira irero, Ai vaatavano koqemae vuanarove? tiro.

⁷Tuvaro rovara varo vaiintiva viva tiharo, Nora Vaiintio, namarivano qakaa qakaa ivaro vovano ti kahaqama varero muntu namariqi kaarirava kia vaimanta, te naane avuni otu virare turamanta vokiaka naane otu vi variarave, tiro.

⁸Tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Himpira nena taari utu varera nena aikutantaqaahaira nuane, tuvaro vaakama vira vaata koqema vuvaro ⁹vi vaiintiva himpiro nai taari utu varero nai aikutantaqaahairo niro. Vi entara Iutaa Maara Entaqaa Ihuva mintima kora.

¹⁰Ihuva Iutaa Maara Entaqaa mintima korara ti, vira kaara Iutaa vaiinti noranavu vaiinti koqema vura vira atiha tiha, Vate Maara Entaqaaave. Are nena taari utu varera vuanarara tinavu maara uvavano qioqama tairave, ti.

¹¹Vika minti tuvaro viva tiharo, Aqao, vaiinti vovano ti koqema kaiva tiriara nena taari utu varera nuane tiverama te minturo, tiro.

¹²Minti tumanta Iutaa vaiinti noranavu tiha, Ta vaiintivae ariara himpira nena taari utu varera nuane tivo? Vira autu raane, tuvaro ¹³vaata koqema vu vaiintiva kia vira autu irura. Mini airi vaiinti nahenti vauvaro Ihuva vaakama vuvarora tiro, vi vaiintiva kia Ihura autu ho irura.

¹⁴Vira autu kia iriraitiro vauvaro, Ihuva naantiara vaiharo tavovaro vi vaiintiva Kotira Naavuqi vauvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Ho tavaane. Ai vaata koqema vivo. Vo haika qora haikavano avuni vai rovarara vira aataraarirava ai aruantorave tira, kia qaiqaavata qora kaiqa varaqira vuane, tiro.

¹⁵Tuvaro vi vaiintiva viraqihairo vevarero viro Iutaa vaiinti noranavu vuru tiva nimiro tiharo, Vira autu Ihurave. Vivama ti tivaata koqema kaivo, tiro.

¹⁶Tumanta vika iruvaro Ihuva Maara Entaqaa vira koqema korara ti, vira kaara vi entaraqaahai Ihura qoraiqama amite vaura.

¹⁷Mintuvaro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Ti Qova ekaa enta kaiqa varaqiro vi vaimanta tevata kaiqa varaqi vi vauro, tiro.

¹⁸Tumanta vi uvara kaara Iutaa vaiinti noranavu voqamake vira arukareka auti vaiha tiha, Tota Ihuva tenavu Maara Entara tuna uvara raqa kaivo. Ho vira naantiara viva Kotirara ti Qorave tivo. Viva qumina vaiintivano vaiharo viva variqa Kotikantiro vohaa vaireva auti vaivo, ti.

Ti Qova varai kaiqarama tevata varauro tura

¹⁹Iutaa vaiinti noranavu minti tuvaro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Te quqaa tiari iriate. Te vira Maaquvano vaiha kiama tenta irike vi kaiqara vi kaiqara ho varaainarave. Ti Qova kaiqa vare vaimanta te tavaunara, te vi kaiqaraqaima vare vauro. Ti Qova minti minti i vaimanta te vira Maaquvanovata minti minti i vauro.

²⁰Ti Qora muntukavano ti nai Maaquara vaivarora tiro, viva nai vare vai kaiqara ekaa kaiqa ti humiqaivo. Naantiara ti Qova humiqairaqe te maa kaiqara aatara kaaina kaiqarama varaainarave. Te vi kaiqara vi kaiqara varaari ne vira tavema voqamake ravuku vivarave.

²¹Ti Qova qutu vuaka qaiqaa qaqi vara himpimake vaivave. Ti Qova mintinantemake, te vira Maaquvanovata vaiha tinta muntukavano vaina vaiinti nahentika qaqi vara himpima kaari vikavata qaiqaa qaqi variqi vivarave. ²²Ti Qova kiama vaiinti nahenti avateharo *ko* tianarove.

Viva vi kaiqara ti timimanta te vira Maaquvano vaiha tentavano *ko* tirerave. ²³Viraqaahai vaiinti nahenti ti Qora autu tuaherentemake, vika ti vira Maaqu hutuvata tuaherevarave. Vovano kia ti vira Maaqu hutu tuaherairava kiama ti Qova ti tititaira vira autuvata tuaheraanarove.

²⁴Te quqaa tiari iriate. Vovano ti uva iriro quqaama Kotiva vira atitairave tirava, vivama ekaa enta ekaa enta qaqi variqiro vuanarove. Viva kiama uva varaanarove. Viva maa entara kiama ekaara qutu viraitiro, viva ekaa enta qaqi variqiro vuariravama varianarove.

²⁵Te quqaa tiari iriate. Vo enta qovaraiqiarirava aumantoma vaivo. Vi entaraqaa qutu vika, vika ti Kotira Maaqu uva irivarave. Ti uva iriaka homa qaqi variqi vivarave.

²⁶Qaqi variqi vi okarava ti Qoraqima vaivo. Ho ti Qova nai ti vira Maaqu noraiqama kaivaro qaqi variqi vi okarava tiqivatama vaivo. ²⁷Ti Vataini Vatataikara tiro, ti Qova ti noraiqama kaimanta te vataini vai vaiinti nahentika vika *ko* tirerave. ²⁸Ne kia te tiaina uvarara ravuku vuate. Enta vo anintairaqe te vika naaraari vataqi quntamate vaiinti nahentika ti uva iri, ²⁹nái quntama teraqihai himpivarave. Hini kika koqe kaiqa vareka himpi qaqi variqi vivarave. Hini kika qora kaiqa vareka himpi nora uvama varevarave.

Vaiinti vokuka Ihura okarara tura

³⁰Kia te tenta irike vo kaiqa vo kaiqa ho varaainarave. Te ti Qora muntukavano vai kaiqarama vare vaunarara ti, te avuqavuqamake vaiinti nahenti uva avateha ti vauro.

³¹Te tentavano tenta okarara tiarera, vovano ti uvara kia quqaa uvave tianarove. ³²Ho ti okarara tiva nimi vaiva vovano vaivo. Te kankomake iruraro viva tiriara tiva nimi vai uvava quqaa uvama vaivo. ³³Ne tota vaiintinavu nititomanta vika otu Ionira ti okarara irovaro Ioniva ti okarara vutu kero vika tiva nimurave. ³⁴Qaqi vaiintivano ti okarara tiainarara kia te virara noraiqaake iruro. Kotiva ni kuvantukero nntaairire ti, te vi uvara ni tiva nimuro.

³⁵Ioniva vaiharo ova voqaara ite vaumanta ne vaiha vi ovava ataa iainarara vahuqaqai quahama amitorave. ³⁶Ioniva vaiinti nahenti tiriara tiva nimurave. Ho vo haikavanovata Ionira uva aatarakero vutukero tiriara ni tiva nimi vaivo. Ti Qova kaiqa timimanta te vi kaiqara vare vaurava, ho vi kaiqava ti okarara ni numiqe vaivo. Vaiinti nahenti te kaiqa vare vaunara tavehama, homa ti Qova ti tititairara kankomake irivarave. ³⁷Ho ti Qova ti tititaiva, vivama ti okarara ni tiva nimi vaivo. Ne kiama vira uva iri, vira virivata tavaarave. ³⁸Viva ti tititaimanta te tuvuramanta ne kiama tiriara quqaa vivave tiavarora tiro, Kotira uvavano kiama ni avu aatoqi vaimanta variavo.

³⁹Ne tiha, Kaiqe Kotira vukuqi aitutumake tave ekaa enta ekaa enta qaqi variqi vuare, ti variarave. Ho vi vukuraqi vai uvava ti okarara ni

tiva nimi vaimanta ⁴⁰ ne kia te vaunanaini aniamanta te qaqi variqi vi okarara ni nimuro. Ne aniataara vaimanta kia aniavo.

⁴¹ Kiama te vaiintiqaahai nora autu varaainarave. ⁴² Te ni kankomake tavauro. Kia ni muntukavano Kotirara vaivo. ⁴³ Kotiva ti Qova ti tititaimanta te tenta Qora autu vare anuramanta ne ti quahama timitaataara vaimanta ne kia ti quahama timitaavo. Ho vovano nai irikero nai nora autu varero anintairera, ne vaakama vira quahama amitevarave. ⁴⁴ Ne nenta nai autu nai autu tuahererara noraiqamake iriha, kia Kotiva ni nutu tuaheraainarara noraiqamake iriavo. Mintihama nantiakee ne tiriara quqaa vivave tivarave? *„Vira kaara ne kia ho minti tivarave.“*

⁴⁵ Naantiara tenta qora avuqaa vaiha kiama tevano niqaa uva vataainarave. Mosiva ni kaivaqava, vivama niqaa uva vataanarove. Ne Mosirara viva tinavu kahaqianarove tiarave. Ho naantiara vivama niqaa uva vataanarove. Mosiva qara ntuvato uvava tiriara timanta ne virara kia quqaave tiarave. ⁴⁶ Ne Mosira uvara quqaa uvave tiatirio, ne ti uvaravata quqaavema tiatirio. ⁴⁷ Ne vira uvara kia quqaa uvave tivakeha, nantiakee ne ti uvaravata quqaa uvave tivarave? Ne kia ho mintivarave, tiro. *„Ihuva vi uvara Iutaa nora vaiintinavu tiva nimura.“*

Ihuva kara airiqama kero raira nimura
(Matiu 14:13-21; Maaki 6:30-44; Ruki 9:10-17)

6 ¹ Viraqaahairo Ihuva oru Kariri Varuva, vira autu vo Taiberiasi Varuva vara mini kero, votuqi namari taqa varero hini mantaraini oru vaura.

² Oru mini vaumanta vaiinti nahenti airitahaa tavovaro Ihuva aihavuka koqema komanta virara iriha Ihura avataqi vuvaro ³ Ihuva nai vaintinavu hampata oru aihaini oquviro vaura. ⁴ Vi entara Iutaa vatanaaka Vehakuma Nimito Karara ovata no entava aumanto vaura.

⁵ Ihuva nai vaintinavu hampata oquviro vaiharo tavomanta vaiinti nahenti airitahaa vira avataqi anuka, ani uki vauvaro Ihuva Piripira irero tiharo, Tenavu taihaie monuqohai kara koqaamake vi vaiinti nahentika nimiari nevarave? tiro.

⁶ Ihuva naivano vika kara nimiaina okarara iriharo, viva Piripira qaqi avateharo tavareva minti tura.

⁷ Minti tuvaro Piripiva tiharo, Aqao, 200 kinaa aqukeha kara varake rairake nimiari vika inaaraiqa inaaraiqaqaima varevarave. Airi vaiinti nahentima maini variavo, tiro.

⁸ Tuvaro Ihura vainti vovano Entaruva Saimoni Pitaara qatavano tiharo, ⁹ Quvaaraa vainti vovano maini vaivo. Viva *baaliqohai* untataa mparetira kauqurunavu vatero havuka taaraqantavata vataivo. Airi vaiinti nahentima variavo. Nantiakeroe vi karava ho varianarove? tiro.

¹⁰Minti tuvaro Ihuva nai vaintinavu tiva nimiro tiharo, Ne vaiinti nahenti timanta vata kanta oquvi variate, tiro. Minti tuvaro mini koqe ukau vaunaini vaiinti nahenti oquvi vaura. Vaiinti vika vaireka 5,000navu airtahaa oquvi vaumanta nahentivata airtahaavano mini oquvi vaura.

¹¹Vika oquvi vauvaro Ihuva mpareti varakero Kotirara koqema iarao tivakero, vaiinti nahenti oquvi vauka rairakero nimiro, havukavata varakero vohaa qaramakero oquvi vauka raira nimumanta vika varake ho ne. Vika naataa untemake, vi karara ho nora.

¹²Vika ho nomanta Ihuva nai vaintinavuara tiharo, Vika kara neha ataara qaqirakera nuntu ruvaaquate. Karavano quminaiqiantorave, tumanta ¹³vira vaintinavu vaiinti nahenti *baali* mpareti kauqurunavuqaahai neha ataara aqukora nuntu vareha rutantuto utara 12navu nora utanavu mpiqa kora.

¹⁴Mpiqa komanta ho vaiinti nahenti mini vauka tavovaro Ihuva nora kaiqa vara komanta tiha, Paropeti vaiintivano vataini tuvuanarove tiava, ho quqaa maa vi vaiintivave, ti. ¹⁵Vika minti ti vauvaro Ihuva kankomakero irumanta vaiinti nahenti virara tiha, Kaiqe vira noraiqama kaariraro viva tinavu Avuhainaa Vaiintivano variarire, tiha Ihura ravaaqavu kareka auti vauvaro Ihuva vi uvara iriro, vika mintivorave tivakero qaqira mini kero tuvurantero qaiqaa aiqinaqaa nariaraa oru vaireva vura.

Ihuva varuva mare/turu vaura aiku ntavaqiro vura
(*Matiu 14:22-33; Maaki 6:45-52*)

¹⁶Ihuva mini vauvaro enta ire umanta vira vaintinavu namari auvahini oture ¹⁷votuqi vaarire anirante Kapenaumini vi. Mini vuvaro anoma entuvaro ¹⁸Ihuva kia tuvumanta vika varuvaqaa vi vauvaro aaronaavano voqama kero utiharoma varuva namari ventaqiro vi ani vaura.

¹⁹Ventaqi vi ani vaumanta vira vaintinavu namariqaa viha, namari rairaqi rairaqi viha 5 *kilomitave* 6 *kilomitave* varake varuva namari tavaarana viha, tuqantaavi tavovaro Ihuva varuva vaura aikuqaahairo ntavaqiro aniro votu aumanto aniromanta vika vira tave, vira aatu voqamake gete vaura.

²⁰Voqamake gete vauvaro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Kia qetaate. Tema anuro, tiro. ²¹Tumanta vika Ihurara ho votuqi vaariraane tuvaro viva vaari rovaro votuvano vaakama vika vire unaini orurora.

Vaiinti nahenti Ihura rantareka vi vaura

²²Vira qararaa vaiinti nahenti varuva namari hini auvahini vauka tavovaro votu vohaiqavano vaumanta vika iruvaro Ihuva kia vihairo nai vaintinavu hampata votuqi vaarirero vumanta vira vaintinavu kia Ihuravata vita vararaiti, vika naiqai votuqi vura.

²³Vika mintiake iri vaumanta Taiberiasi vatukaihai votu vonavu ani tota Ihuva karara koqema iarao tivakero, raira nimumanta nonaini vira aumanto anumanta ²⁴vo vaiinti nahentinavu mini vauka tavovaro Ihuvavata vira vaintinavuvata kia vaumanta vika vi votunavuraqi vaarire Kapenaumini Ihura rantareka vura.

Ihuva naaruvaihainaa mparetiara tura

²⁵Vika Ihura rantareka vi, oru varuva namari hini auvahini Ihura rantake tiha, Maara ti variara vaiintio, are taireve maini anira iarao? tuvaro ²⁶Ihuva tiharo, Te quqaa tiari iriate. Ne mpareti ho naarara irihama ti rante variavo. Ne kia ti kaiqa okara kanko kaankomake tavaara virara irihavauve ti rante variavo. ²⁷Ho kiama ne nteraina karara varareka kaiqa varaate. Vi karara qaqirakema ekaa enta ekaa enta qaqi variqi vuaina karara vira vararekama kaiqa varaate. Vi karara te Vataini Vatataika vaiha ni homa nimirarave. Kotiva ti Qova vivama ti noraiqama kaivera, te homa mintirarave, tiro.

²⁸Ihuva minti tumanta vika vira irema, Tenavu Kotira kaiqa vararera iha nantima kehae varaainarave? ti. ²⁹Tuvaro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Kotiva niara maa kaiqara varaate ti vaivo. Viva atitai vaiintira virara quqaa vivave tiate tiha vira kaiqa varaate tivo, tiro.

³⁰Ihuva minti tumanta vika tiha, Ho nana kaiqae humiqairaqe tenavu vira tave ai okarara quqaave tirarave? ³¹Are nana kaiqae nora kaiqa vara timitairaqe tenavu tavaare? Tinavu kaivaqauka haaru qumina vataini vaiha naaruvaihainaara *mana* kara norave. Virarama Kotira vukuqi qara ntuva tova mintima tivo. Viva naaruvaihainaa kara nimivo, turave, ti.

³²Vika minti tuvaro Ihuva tiharo, Te quqaa tiari iriate. Vi entara kiama Mosiva quqaa naaruvaihainaa kara vika nimurave. Ti Qova, vivama naaruvaihainaa kara quqaa nimiarirava vaivo.

³³Vataini variakara vika qaqi variqi vuate tiro, naaruvaihairo vataini tuvu vai vaiintiva, vi vaiintivama Kotira karavano vaivo, tiro.

³⁴Ihuva minti tumanta vika tiha, Nora Vaiintio, ho vi karara ekaa enta ekaa enta tinavu timiane, ti. ³⁵Minti tuvaro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Vaiinti nahenti ti namaqi viha qaqi variqi vuate ti, te maa vi karaukama vauro. Te variainanaini anirava kiama karara antuqa aruanarove. Tiriara quqaa vivave tirava kiama namariara antuqa aruanarove.

³⁶Te vaaka tiha, Ne ti tavehavata, kia tiriara quqaa vivave tiavo, tunarave. ³⁷Ti Qova ti kaama timitaaina vaiinti nahentika, vika te iainanaini anivarave. Vika te iainanaini aniqe kiama te vika qoririma nimitararave. ³⁸Te naaruvaihai kia tenta irike varaataaina kaiqara vararera tuvuraukavauve. Te ti tititaira muntuka vai kaiqara vararera tuvuraukave. Ti tititaira Kotira muntuka mintimama vaivo: ³⁹Viva vaiinti

nahenti ti timitairaukaqihai te vonku kakakima kaarorave. Te vikaqaa raqikiqi vivi, ekaara entaqaa vika vara himpima kaarira qaqi variqi vivarave.

⁴⁰Qaiqaa ti tititaira muntuka mintimama vaivo: Ekaa vaiinti nahenti ti vira Maaqu tave quqaa vivave tika, vikama qaqi variqi vivarave. Te ekaara entaqaa vika vara himpima kaari vika qaqi variqi vuata. Ho ti Qora muntukavano mintimama vaivo, tura.

⁴¹Ihuva vaaka turara tiharo, Te naaruvaihai tuvura mparetikave, tura kaara Iutaa vaiinti noranavu vira toma amiteha nuntu nauntu tiha, ⁴²Aqao, viva Ihuva Iohepira maaquve. Vira noka qoka tenavu tavaunarave. Ho nantivaroe viva te naaruvaihai tuvuraukave tivo? ti.

⁴³Vika minti ti vauvaro Ihuva tiharo, Eqaate. Ne kia vi uvara tunarara nuntu nauntu tiate. ⁴⁴Ti Qova ti tititaiva kia vaiinti vo vitairera, vi vaiintiva kiama te iainanaini ho anianarove. Ti Qova ntitairaukaqaima te iainanaini anivarave. Ho vika aniqe te ekaara entaqaa vika vara himpima kaari vika qaqi variqi vivarave. ⁴⁵Haaru paropeti vaiinti vovano mintima qara ntuva tero tiharo,

Naantiara Kotiva ekaa vaiinti nahenti numiqe vaira vika vira kaiqa tavevarave, turave. (Ais 54:13)

Ti Qova kaiqa numiqaarirauka ti Qora uva irika, vikaqaima te iainanaini anivarave. ⁴⁶Ho kiama vaiinti vovano ti Qora tavaiva vairave. Te ti Qova Kotiva vainaihai tuvuraukara ti, teqaima vira tavaunarave.

⁴⁷Te quqaama turo. Tiriara quqaa vivave tira vaiintiva qaqi variqi vuanarove. ⁴⁸Qaqi variqi vuata ti, te vaiinti nahenti vika karama vauro.

⁴⁹Ni kaivaqauka qumina vatani vaiha naaruvaihainaa kara, *manaave* tu karara namaqi viha vuru qutu vurave. ⁵⁰Ho kara vovano naaruvaihairo tuvirave. Vi karara naarirava kiama ekaara qutu vuanarove.

⁵¹Ho tema vi karaukama uro. Te qaqi variqi vi karauka naaruvaihai tuvuraukave. Vovano maa karara nairava, viva qaqi variqi vuanarove. Te kara amihama tenta mativa tenta vaatave amirarave. Vatani vaika qaqi variqi vuata ti, vi karara vika nimirarave, tiro.

⁵²Ihuva minti tumanta Iutaa vaiinti noranavu naiqi tiroriha tiha, Viva nantiaeroe nai mativa nai vaatave tinavu timiraqe nararave? ti.

⁵³Tuvaro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Te quqaama turo. Te Vatani Vatataika te variarira ne kia ti mativata ti naarevata naivera, ne kia qaqi variqi vivarave.

⁵⁴Ti mativata ti naarevata nairava, viva qaqi variqi viraqe te ekaara entaqaa vira qaqi vara himpima kararave.

⁵⁵Ti mativano kara tanara vaivaro ti naarevanovata namari tanarama vaivo. ⁵⁶Ti mativata ti naarevata nairava viva tiqi viraqe te viraqima vairarave.

⁵⁷Ti Qova viva qaqi variqiro vi vaiva vaiharo viva ti tititaimanta te viva qaqi variqiro viraqaahai tevata maini tuvuvu qaqi variqi vuro. Ho vira aanarero vaiintivano ti namaqiro virava tiqaahairo qaqi variqiro vuanarove.

⁵⁸Ho te vi karauka naaruvaihai tuvuraukave. Ni kaivaqaukavara kara vo *mana* namaqi vi, qumina qutu vurave. Ho kia te vi karara voqaaravauve vauro. Maa karara ti kara nairava ekaa enta qaqi variqiro vuanarove, tiro.

⁵⁹Ihuva Kapenaumini maara naavuqi vaiharo vi uvara minti tura.

Ihura avataqi nuka vonavu vira qaqirake vura

⁶⁰Ihuva minti tumanta vira avataqi nuka vonavu vaiha vi uvara iri aqao ti, Vi uvara maara rai uvarama ti vaivo. Tavave vi uvara ho irianarove? Kiama tenavu vi uvara ho irirarave, ti.

⁶¹Vika evaara minti ti vauvaro Ihuva kankoma kero irumanta vira avataqi nuka virara nuntu nauntu tiha vira ati vauvaro Ihuva tiharo, Te tuna uvara kaarae ne tiriara nuntu nauntu ti variavo? ⁶²Ho te Vataini Vatataika vaiha te naantiara tuvurante qoqaraanaini naaruvaini oru variarira, ne te tuvurante oru vuainarara tavamake, vi entara ne nantie ivarave?

⁶³Vaiintivano maraqura vataava vaivaro vira maraquravano viraqi vaivarora tiro, vi vaiintiva qaqima vaivo. Vira maraquravano kia vaivaro vira vaatavano kia ho vira kahaqiraro qaqi variqiro vuanarove. Ho te vaaka tunarara kia te qumina vaataravauve turo. Te maraqura okarara ni tiva nimuro. ⁶⁴Te qaqi variqi vi okarara vaaka ni tiva nimunarave. Te minti turamanta ne hininavu kia ti uvara quqaa uvave tiavo, tiro.

Ihuva hoqarenaa entaqaahairo vaiharo kankoma kero irumanta vaiinti vonavu naantiara virara kia quqaa vivave tika vaura. Ihuva qaqi enta iruvaro vaiinti vovano vira navutaaka vuru tiva nimiariravama vaura.

⁶⁵Vika minti minti i okarara kankoma kero iriro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Te virara irihama avuni niara tiha, Kia ti Qova hove tirera, vovano kia te iainanaini ho anianarove, tunarave, tiro.

⁶⁶Minti tumanta Ihuva tu uvara kaara vira avataqi nuka airitahaa toma amiteha vira qaqirake anirante vi. Vika kia qaiqaavata vira avataqi nura.

⁶⁷Mintuvaro Ihuva nai vainti 12navu irero, Nevata vo? Ne ti qaqirake anirante virekave iavo? tiro.

⁶⁸Tuvaro Saimoni Pitaava tiva amiro tiharo, Nora Vaiintio, tenavu ta vaiintiva inainie virarave? Arema qaqi variqi vi okarara ti variaravave.

⁶⁹Tenavu ariara quqaama vivave tihama, kankomake tavaurara are Kotira takuqira vaiintivano Kotiva inaihaira tuvuaravave, tiro.

⁷⁰Minti tuvaro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Ho tema ni 12navu naaramake ntita varaunarave. Niqihairo vaiinti vonkuvano vaanavano viraqi vaivo, tiro.

⁷¹Ihura vainti 12navuqihairo Iutaasiva Saimoni Ikeriotira maaquvano naantiara Ihura qovarama kaainarara iriharo Ihuva minti tura.

Ihura qatanavuara tura

7 ¹Viraqaahai Iutaa vaiinti noranavu vira arireka auti vauvarora tiro, Ihuva kia Iutia vataini niraitiro, qaqira kero Kaririniqai ni vaura.

²Vi entara ovata no entava vovano aumanto vairo. Vira autu *Haraara Naavu* ovatave tura. „Haaru vira kaivaqaukavara qumina vataini vaihama haraara naavuqiqai vau entarara irihama vi ovatara nora.“

(*Wkp 23:33-43; Lo 16:13-15*)

Ovata no entava aumanto anintomanta ³Ihura qatanavu tiha, Ho maa vatara maini kera vetara Iutiaini oru viramanta ai avataqi nika ai kaiqa tavaate. ⁴Vovano nai autu viriniqiarire tiro, kia nai kaiqa kukeqa kairave. Are quqaa vi kaiqara vi kaiqara vare vairera, homa orurera qoqaa vaihara vi kaiqara vi kaiqara varaira vika ekaa ai tavaate, ti. ⁵Vira qatanavu Ihurara kia quqaa vivave tihara ti, minti tura.

⁶Minti tuvaro Ihuva vinavuka tiva nimiro tiharo, Ti entavano kiama qovaraiqivo. Ne homa qaqi qumina enta vivarave. ⁷Vatani variaka kia ni navutaiqivarave. Te vika kaiqara qora kaiqave ti vauramantara ti, vika ti navutaiqamaqi vi variavo. ⁸Ne ovata nare inaini vuate. Te mini vuaina entava kia anintaimantara ti, te vate kia mini virerave, tiro.

⁹⁻¹⁰Ihuva minti tivakero Karirini mini vaumanta vira qatanavu ovata nare unaini vuvaro Ihuva variro ho vivavata mini viro. Viva kiama qoqaa viraitiro, kukeqa viro mini vura. ¹¹Mini vumanta ovata nonaini Ieruharemini Iutaa vaiinti noranavu virara aitutiha tiha, Viva tantoe vaivo? ti vaura.

¹²Minti ti vaumanta qaqi vaiinti nahenti uve uve Ihurara vo uva vo uva ti vaura. Hini kuka virara tiha, Koqe vaiintive, tumanta hini kuka virara tiha, Aqao, viva vaiinti nahenti hampi aaraqai numiqe vai vaiintivave, ti.

¹³Iutaa vatanaaka nora vaiintinavu naatu qeteha vika kiama qoqaa Ihurara minti tura. Vikaqihairo kia vovanovata qoqaa vutukero tiraitiro, evaara evaaraqai ti vaura.

¹⁴Mintuvaro ovata no entava hininavu taiqa vuvaro Ihuva orurero nora naavu Kotira Naavuqi oru vaiharo nai vakaaka vaiinti nahenti tiva nimiro. ¹⁵Tiva nimi vaumanta Iutaa vaiinti noranavu vira uva iri ravukuvi tiha, Viva kia tinavu hampata *sikuru* tivave. Nantiakeroe viva vo uva vo uva okara ho ti vaivo? ti.

¹⁶Minti tuvaro Ihuva tiharo, Kia te tenta uvavauve ni tiva nimi vauro. Kotiva ti tititaira vira uvama ni tiva nimi vauro, tiro. ¹⁷Ihuva minti tivakero viva vika irama nimitero tiharo, Kotira muntuka vairara iriharo vira kaiqa varaataa iarirava, vivama ti uva ho rairakero tiharo, Viva Kotira uvama ti vaivo, viva nai uvama ti vaivo, tianarove.

¹⁸Vovano nai irikeru uva ti vai vaiintiva, viva nai autuaraqai iriharo vaivo. Vovano viva atitairara iriharo vira autuqai tuahera amite vaiva, vi vaiintiva quqaa uva ti vaivaru kiama una uvavanovata viraqi vaivo. ¹⁹Ho quqaae ni kaivaqava Mosiva Kotiva uva maara minti mintiate tu uvara ni tiva nimurave? Ho kia niqihairo vonkuvanovata vi uvara avataqi vi vairave. Viraqaahai ne nantihae ti haru kareka auti variavo? tiro.

²⁰Ihuva minti tumanta mini ruvaqumavi vauka tiha, Are vueraiqaa vuarao. Tavave ai aru kareva auti vaivo? ti.

²¹Tuvaro Ihuva tiharo, Te [Maara Entaqaa] nora kaiqa vohaiqa vara kauramanta ne virara ravukuvi tiriara qorahaama autuarao tiarave. ²²Ni kaivaqava Mosiva maara uva tiharoma qorainti vaintiara vira vaata toqa kaate. [Qorainti vainti vatatairaro 8 enta aitarairara vira vaata toqa kaane,] turave. Ho kiama Mosiva hoqarero vi uvara turave. Vira kaivaqaukavara vi uvara avuni tiva torave. Ho ne vi uvara irihama 8 entanavu aitarairaqaa kaiqa entaqaaave, Maara Entaqaaave, qorainti vainti vaata toqake variarave.

²³Mosira uva raqa kaarorave tihama ne Maara Entaqaa qorainti vainti vaata toqa nimite variarave. Minti variamanta te Maara Entaqaa aihavi vaiintira koqema kauramanta ne nantihae vira kaara ti titi variavo?

²⁴Ne tiqaa uva vatareka iha, kiama paparuqama keha nenta uva okarara irihama tiqaa uva vataate. Ne quqaa uva okarara avuqavumake irihama tiqaa uva vataate, tiro.

Ihuva quqaa Kotiva atitai vaiintivae vaivo? tura

²⁵Ihuva minti ti vaumanta Ieruharemi vatanaaka hininavu Ihurara tiha, Vi vaiintirae vika arukareka auti variavo? ²⁶Ho tavaate. Viva qoqaa vaiharo uva ti vaimanta vika kia ani virara vo uvavata tiva amitaavo. Quqaae vika Ihurara viva *Mesaiave* tiavo? ²⁷Ho tenavu Ihuva ani vatukara kankomake iruro. Viva Nasaretihiro anivave. *Mesaiavano* govarama viraro kiama tinavuqihairo vonkuvano viva taiharioe aniaina okarara ho irianarove, ti.

²⁸Vika minti ti vauvaro Ihuva Kotira Naavuqi vakaaka tiva nimi vaiharo naveraitiharo vika irama nimitero tiharo, Quqaae ne ti kankomake tavaavo? Quqaae ne te vihai anuna okarara iriavo? Ho kiama te tenta irike anuro. Ti tititaiva viva quqaa kaiqa vare vaivave. Ne kia virara kankomake iriarave. ²⁹Te vira kankomake iri tavaunarave. Vivama ti tititaimanta te viva inaihai tuvuraukave, tiro.

³⁰Ihuva minti tumanta vi uvara kaara vira ravaaqavu karare tihavata, kia ho ravaaqavu kora. Vira aruke entava kia aniromantara ti, vika kia ho vira ravaaqavu kora.

³¹Mintumanta vaiinti nahentiqihai airitahaa Ihurara quqaa vivave ti. Vika mintima ti: Ihuva nora kaiqa vare vaivo. *Mesaiavano* aniarirava

viva Ihura kaiqa hoe aatara kaanarove, kiae ho aatara kaanarove? [Kia ho vira aatara kaanarove.] Ihuva naivano *Mesaiaavanoma* vaivo, ti.

Parasi vaiintinavu nái kiripunavu nititora

³²Parasi vaiintinavu vaiha irumanta vaiinti nahenti ruvaaqumavi vaiha Ihurara evaara minti ti vaumanta Parasi vaiintinavuvata, Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, vika nái kiripunavu nititomanta vika Ihura ravaaqavuke karapuhiqama kareka vi.

³³Vika mini vuvaro Ihuva vaiinti nahentiara tiharo, Te ni hampata inaaraiqakaa varikema, viraqaahai ti tititaiva inaini virevave. ³⁴Vi entara ne ti rantareka ihavata, kiama ho ti ranta kevarave. Te oru variainanaini ne kia ho vivarave, tiro.

³⁵Minti tumanta lutaa vaiintinavu nai ire nai ire iha tiha, Viva tainie viraqe tenavu kia ho vira ranta kararave? Viva Giriki vatuka vonavuqi lutaa vatanaaka hininavu varianaini minie uva vika tiva nimoreva virevave? ³⁶Viva nariara tiharo, Ne ti rantareka ihavata, kiama ti ho ranta kevarave. Te oru variainanaini ne kia ho vivarave, tivo. Viva nana uvae tivo? Kiama tenavu vi uvara okara kankomake iruro, ti.

Qaqi variqi vuaina namariva ni muntukaqihairo ravaqiro vuanarove tura

³⁷Minti ti vauvaro ovata no entava ekaara entavano anirora. Vi entarara nora entave tura. Ekaara entavano anirovaro Ihuva vi entaraqaa vaiharo oru himpiro naveraitiro tiharo, Namari naataa irava te variainanaini homa anianarove.

³⁸Kotira vukuqi qara ntuvato uvava tiriara mintima tivo:

Tiriara quqaa vivave tirava vairaro vira muntukaqihairo ruvu namari voqaara qaqi variqi vuaina namariva voqamakero raanarove, turave, tiro. (Ais 44:3)

³⁹Ihuva himpi vaiharo uva tuqantaakero Kotira Maraquina nimiainarara iriharo tiva nimiro. Vaiinti nahenti Ihurara quqaa vivave tika Kotira Maraquina varerara ti vaura. Vi entara Ihuva kia qutu viro qaiqaa qaqi himpiro naaruvaini vurara tiro, kia Kotira Maraquina nimiaina entava vaura.

Vaiinti nahenti tuqavuvi vaura

⁴⁰Ihuva minti tumanta vaiinti nahenti ruvaaqumavi vauka airitahaa tiha, Ho quqama Ihuva paropeti vaiintivano vaivo. Kotiva vira kahaqi vaivaro viva vira uva ti vaivo, ti.

⁴¹Tumanta vonavu tiha, Viva *Mesaiaavanove*. tumanta vonavu aqao ti, *Mesaiaavano* kia Kariri vataihairo qovaraiqianarove. ⁴²Kotira vukuqi *Mesaiaarara* qara ntuva tova mintima tivo: *Mesaiaavano Devitira vohaa anku vairaro Betarihemini Devitira vatukaqima vira vatataanarove*, turave, ti. (Maika 5:2)

⁴³Minti tiha vaiinti nahenti ruvaaqumavi vauka hininavu Ihurara quahe vaumanta hininavu kia virara quahe vaura. ⁴⁴Hininavu vira karapuhiqama kareka auti vaura. Ho vi entara kia vikaqihairo vonkuvanovata Ihura utu varora.

Kiripunavu qaqi orurante anura

⁴⁵Kiripu vaiintinavu vaaka nititoka anirante Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, Parasi vaiintinavuvata unaini vi oruromanta vika tiha, ⁴⁶Ne nantihae qaqi aniavo? Ne vira vita vare aniaaarave, ti. Tumanta kiripunavu tiha, Kia qumina vaiintivano uva tintema kero viva uva ti vaivo, ti.

⁴⁷Tumanta Parasi vaiintinavu tiha, Ho nevata vira una uvara quqaa uvave tiavo? ⁴⁸Tavave tinavu nora vaiintinavuqihairoe, Parasi vaiintinavuqihairoe, Ihurara quqaa viva *Mesaii*avano vaivo tivo? Kiama tinavuqihairo vovanovata minti tivo.

⁴⁹Qaqi vaiinti nahenti ruvaaqumavi variaka kia Mosira uva maara ho iriarara ti, vira kaara Kotiva vika qoraiqama nimitaanarove, ti.

⁵⁰Parasi vaiintinavu minti ti vauvaro Parasi vaiinti vonkuvano Nikotimaava, viva entaqa Ihura oru tavova, viva aqao tiro, ⁵¹Tenavu tentanavu uva maarara irihama kia *ko* tiraiti, qumina vaiintiqaa uva vataarorave. Tenavu *ko* naane tiataarave, tiro.

⁵²⁻⁵³Minti tumanta vika tiha, Arevo? Are Kariri vataihairae aniaravave? Are Kotira vukuqi tavaane. Are viraqi tavairaro kiama Kariri vataihairo paropeti vaiintivano ho anianarove, ti. [Minti tivake nai naavu nai naavuqi vuvaro Ihuva Orivi Aiqinaqaa oru vaura.

Hampi nu nahentirara tura

8 ¹⁻²Vira qararaa vaaka toqaqi Ihuva orurantero Kotira Naavuvano vau vatukara avutaqi vumanta vaiinti nahenti airitahaa viraqi oru ruvaaqumavi vauvaro Ihuva oquviro vaiharo uva tiva nimi vaura.

³Tiva nimi vaumanta maara okara ti vau vaiintikavata, Parasi vaiintinavuvata, vika nahenti vo vita vare anura.

Vi nahentiva vaati varatova vo vaiintintiro ni vaumanta vika vira tavamake vira ravaaqavu vare Ihuva vaunaini vuru vaiinti nahenti nivuqaa vira vara himpimate Ihurara tiha, ⁴Maara ti variara vaiintio, maa nahentiva vaati varataiva vo vaiintintiro ni vaimanta vira ravaaqavu vare are iananaini anuro. ⁵Mosira maara uvavano mintima tivo: Nahentivano mintirera, ne ori varake oriqohai vira ruqutuqi vivaro qutu vuarire, turave. Ho arevo? Nana uvae virara tinarave? ti.

⁶Ihurara hampi uva tiraqe tenavu Ihuraqaa uva vataare tiha vika minti tuvaro Ihuva kia uva tiraitiro, kankankaama viro nai vuqaqohairo vataqaa qara ri vaura. ⁷Qara ri vaumanta vika himpi vaiha, vo uva vo uva Ihura ire vauvaro

Ihuva vaaviarama viro vikara tiharo, Niqihairo vovano kia qora kaiqavata varairava, viva naane ori varakero vira ruqutuarire, tiro.

⁸Ihuva minti tivakero viva qaiqaa kankankaama viro vataqaa qara ri vaumanta ⁹vika vi uvara iri vohaiqa vohaiqavano viraqihai qaqirake vura. Naampainavu naane avuni vumanta qaraaka vaiintinavu vika naantiara vi. Vika Ihura mini ke vuvaro Ihuva nariaraa vairo.

¹⁰Ihuva vaaviarama viro tavovaro nahentivano nai konaini nariaraa himpimatero vauvaro Ihuva tiharo, Vika tantoe variavo? Kiae vovano ariqaa uva vataarirava vaivo? tuvaro nahentivano tiharo, ¹¹Nora Vaiintio, kia voqavanovata maini vaivo, tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Ho tevata kia ariqaa uva vatarerave. Ho are vuane. Are virava oru vaiharama kiama qaiqaavata qora kaiqa varaqira vuane, tiro. Turama.]

¹²Ihuva vaiharo qaiqaa vaiinti nahenti tiva nimiro tiharo, Ovavano ataa intemake, te maa vataraqaa varia vaiinti nahentika ataama nimate vauraukama vauro. Ti tivataqiro anirava kiama konkiraiqinaraqi niraitiro, viva aaitainaraqaa niharoma quqaama qaqi variqiro vuanarove, tiro.

¹³Ihuva minti tumanta Parasi vaiintinavu tihama, Ho are nena autu tuahere variarao. Minti ti variararo ai uvavano qumina uva una uvaqaima vaivo, ti.

¹⁴Vika minti tuvaro Ihuva aqao tiro, Te vaiha tenta kaiqara tihama kiama qumina una uva turo. Te tenta vihai anuna okarara kankomake irunarave. Te tenta vuaina okararavata kankomake irunarave. Mintunarara tiro, ti uva quqaa uvama vaivo. Te vihai anuna okararave, te maihai vuaina okararave, ne kia kankomake iriavo. ¹⁵Ne ko tihama ne qaqi vaiinti avu aato vaintema keha ko ti variarave. Vate te kia ko tivakeha vaiintiqa uva vatauro. ¹⁶Te ko tiarera, homa ko avuqavu tirarave. Te ko tiha kiama tentaraa ko tirarave. Te ko tiariraro ti Qova ti tititaiva, viva tintiro vaiharo ti kahaqi vairaqe te avuqavu koqi tirarave.

¹⁷Ni maara uva qara ntuva tova mintima tivo: Vaiinti taaraqanta uva tihama vohaa uva tivera, ho vitanta uvavano quqaa uvama varianarove, turave. ¹⁸Ho te tenta uvara quqaa uvave tiariraro ti tititaiva ti Qova, vivavata ti uvara quqaa uvaveqaima tianarove, tiro.

¹⁹Ihuva minti tumanta vika tiha, Ai qova tantoe vaivo? tuvaro Ihuva tiharo, Ne kia ti okarara kankomake iriakara ti, ne kia ti Qora okaravata kankomake iriakave. Ne tiriara kankomake iriatirio, ne homa ti Qoraravata kankomake iriatirio, tiro.

²⁰Ihuva Kotira Naavuqi monu vate vau *rum uraqi* vaiharo vi uvara tiro. Tuvaro vira aruke entava kia anirovarora tiro, kia vovano vira karapuhiqama kora.

Ihuva nai qorara tura

²¹Ihuva qaiqaa vika tiva nimiro tiharo, Ho te vuari ne qumina ti rantaqi vihama, ne nenta qora kaiqa airante qutu vivarave. Te vuainanaini ne kia ho vivarave, tiro.

²²Minti tumanta Iutaa vaiinti noranavu tiha, Viva nana uvae tivo? Viva nai tiharo, Te vuainanaini ne kia ho vivarave, tivo. Viva naivano nai arukarevae autiharo minti ti vaivo? ti.

²³Minti tuvaro Ihuva tiharo, Ne miahainauka variamanta te virihainaukama vauro. Ne maa vataraqaahai aniakave. Te kia maa vataraqaahai anuraukavauve.

²⁴Te vaaka niara tiha, Ne nenta qora kaiqa airante qutu vivarave, tunarave. Te qaqi variqi vuraukama turo. Ne kia te tunara vi uvarara quqaave tivera, ne qora kaiqa vare uvava qaqima niqi vairamanta ne vira airante qutu vivarave, tiro.

²⁵Minti tumanta vika Ihura ireha tiha, Ho are ta vaiintivave? tuvaro Ihuva vika tiva nimitiro tiharo, Te hoqare ni tiva nimurauka te maa vikama uro. ²⁶Te niqaa vataarira uvava, vo uva vo uva vaimanta kiama te vi uvara tinerave. Ti tititaiva uva vo ti tiva timimanta iruna uvara, te vi uvaraqaqi vaiinti nahenti vataini vaika tiva nimirerave. Ti tititaiva quqaa uvaqaqi ti vaivave, tiro.

²⁷Ihuva nai qorara minti tumanta vika kia kankomake irura. ²⁸Vika kia vira uva kankomake iruvaro Ihuva qaiqaa vikara tiharo, Te Vataini Vatatai Vaintika vaiha, te variari ne ti [katariqaa] tuahera kaivaro viraqaahairo ni aatovano kenko tiramanta ne ti okarara ho kankomake irihama, tiriara ho viva qaiqai variqi ro vivave tivarave. Ne vi entara te kiama tenta irike kaiqa vare vauna uvara ni tiva nimunara kankomake irivarave. Vi entara te tenta qora vira noqai iriha ni tiva nimuna uvara ne kankomake irivarave. ²⁹Ti tititaiva tintiro vaiharo viva kia ti qaqira kaanarove. Ti tititaiva tintiro vaimanta te vira muntukavano vai kaiqara vare vauraro viva tiriara quaheharoma kia ti qaqira kaivo, tiro.

³⁰Ihuva minti ti vaumanta hinikuka airitahaavano Ihurara quqaa vivave ti.

Quqaa uvavano ni kuvantu kaanarove tura

³¹Iutaa vaiinti hininavu virara quqaa vivave tuvaro Ihuva vikara tiharo, Ho ne ti uva iriqi nivera, ne quqaama ti tivataqi nika vaivarave.

³²Ne mintiaqi viha quqaa uva kankomake iriqi vivaro quqaa uvavano ni kuvantu kaira ne ho variate, tiro.

³³Ihuva minti tumanta vika aqao ti, Tenavu tentanavu kaivaqara Eparahaamira naintivarama vauro. Kiama vo vaiintivano tinavu kantaruma taimanta vira kaiqa vare vaurauka vauro. Ho nantivarae are tinavuara ni kuvantu kaarira ne ho qaqi variate tiarao? ti.

³⁴Vika minti tuvaro Ihuva tiharo, Te quqaama turo. Ne vaaqu kaiqa vare variavaro ni vaaqu kaiqavano ni rumpa taimanta ne vira kaiqaiqaqi vare variarave.

³⁵Naavu gova vairaro qumina kaiqa vaiintivano kiama ekaa enta vikantiro variqi ro viraro nai vira maaquvanoqaima vikantiro maahotama

variqiro vuanarove. ³⁶Ho te vira Maaquvano ni kuvantu kaarira ne quqaama qaqi variqi vivarave. ³⁷Ne Eparahaamira naintivara variamanta te virara irunarave. Ne mintima vaihavata, ne ti uvara qumina uvave tihama ti harukareka auti variavo.

³⁸Te tenta Qokanti vaiha vi haikara tavaunara ni tiva nimi vauro. Ne nenta qora vataake vaiha tavaa kaiqara, ne vi kaiqarama vare variavo, tiro.

³⁹Ihuva minti tumanta vika tiha, Tinavu qova Eparahaamivave, ti. Tuvaro Ihuva tiharo, Ne quqaa Eparahaamira vaintinti variare tiatirio, ne vira kaiqa varaatirio. ⁴⁰Kotiva quqaa uva timanta te vi uvara irunara ni tiva nimuramantavata, ne ti haru karekaqai auti variavo. Eparahaamiva kiama ne iante urave. ⁴¹Ne nenta qova varai kaiqaraqai vare variavo, tiro.

Minti tumanta vika tiha, Kia tenavu aaranahainaa vaiintivaave. Tinavu qova Kotiva vivaqaive, ti.

⁴²Tuvaro Ihuva tiharo, Kotiva ni qova variare titirio, ne te Kotiva inaihai tuvua maini vaunarara irihama tiriara muntuka vataatirio. Kia te tenta irike tenta kaiqa vararera tuvuraukavaave. Kotiva ti tititaimanta te vira kaiqa vararera tuvuraukave. ⁴³Ne nantihae te tuna uvara kia kankomake iriavo? Kaiqe te ni tiva nimiare. Ne kia ti uvara antuqa arimanta ne ti uva kia irireka auti variavo.

⁴⁴Sataaniva ni qova vaimanta ne vira muntuka vai kaiqaraqai vare variarave. Hoqarenaa entaqaahairo Sataaniva vaiharo vaiinti aruke vauva vairave. Quqaa haikavanove, quqaa kaiqavanove, kia viraqi vaivarora tiro, viva kiama quqaa uva ti vairave. Viva ekaa una haika vira qova vaiharora tiro, viva uva tiharo una uvaqai ti vairave. ⁴⁵Ne Sataanira vainti variamantara ti, te quqaa uva turamanta ne ti uvara kia quqaa uvave ti variavo.

⁴⁶Niqihairo tavave tiriara qora kaiqa varaivo tianarove? Ne kiama tiqaa qora uva ho vatevarave. Te quqaa uva ti vauramanta ne ti uvara quqaave tiataara vaimanta, ne kia ti uvara quqaave ti variavo. Nantihae tiriara minti ti variavo? Kaiqe te ni tiva nimiare. ⁴⁷Kotiva vatatai vaintika vira uva iri variarave. Ne kia vira vainti vaihara ti, ne vira uva kia iri variavo, tiro.

Eparahaamiva kia vau entara te variavaunarave tura

⁴⁸Ihuva minti tumanta Iutaa vaiinti noranavu tiha, Tenavu ariara Sameria vataihainaava vueraiqaa vivo tuna uvava, vi uvava quqaa uvama vaivo, ti.

⁴⁹Minti tuvaro Ihuva aqao tiro, Kiama te vueraiqaa vuro. Te tenta qora autu tuahere vauramanta ne ti hutu qoraiqama timite variavo. ⁵⁰Ho kia te tenta hutuara noraiqamake iruro. Ti hutu tuaheraiva vovano vaivo.

Viva avuqavu ko ti vaivave. ⁵¹Te quqaa tiari iriate. Ti uva iriqi nirava kiama qutu vuanarove, tiro.

⁵²Ihuva minti tumanta Iutaa vaiinti nora vaiintinavu tiha, Minti tiaramanta tenavu tavaurara are vueraiqaa vuarao. Tinavu kaivaqava Eparahaamiva qaqi variqiro viro vuru qutu vurave. Paropeti vaiinti vovano vovano qaqi variqi vi vuru ekaa qutu vurave. Vika ekaa mintima qutu vuvara are nantiharae tihara, Ti uva iriqiro nirava kiama qutu vuanarove, tiarao? ⁵³Tinavu kaivaqava Eparahaamiva nora vaiintivano variqiro viro, vuru qutu vurave. Are kia ho Eparahaamirara tihara, Te vira aatara kauraukave, tinarave. Paropeti vaiinti vikavata variqi vi, vuru qutu vi vaurave. Are nena ta vaiintivae variarao? ti.

⁵⁴Minti tuvaro Ihuva tiharo, Te tenta hutu tuaherake variarirarovauve ti hutuvano qumina varianarove. Ti hutu tuahera kaiva, viva ti Qovave. Ne virarama Kotira tinavu Variqave tiavo. ⁵⁵Ne kia vira iri tavaarave. Te tiha, Kia vira iri tavaunarave tiarirarovauve, ti uvavano ni uva aanarero una uvaqai varianarove. Ho te vira iri tavaunarave, te vira uva iri vauraukave. ⁵⁶Te vatani tuvire una entara ni kaivaqava Eparahaamiva ti quahama timitorave. Te vatani tuvire unara viva tavovaro vira muntukavano koqe uvaro vaurave, tiro.

⁵⁷Ihuva minti tumanta Iutaa vaiinti noranavu tiha, Aqao, are kiama airi ihi 50 ihi varakaraitira, qaraaka vaiintivano vaiharama are tihara, Te ni kaivaqara Eparahaamira tavauraukave, tiarao, ti.

⁵⁸Tuvaro Ihuva tiharo, Hoqare kia ni kaivaqava Eparahaamiva govarama vu entara te qaqi variqi vuavauraukave, tiro. ⁵⁹Ihuva minti tumanta vika ori utu vare vira aru kareka auti vauvaro Ihuva kukeqa viro Kotira Naavuqihairo vevarero vurama.

Ihuva avu qimpavu vaiintira rampai amitora

9 ¹Ihuva aaraini oru viharo tavovaro vaiinti vovano nai nora auhaqihairo avu qimpavu vaiintira vatatova vaura.

²Viva vaumanta Ihura vaintinavu Ihura ireha tiha, Maara ti variara vaiintio, tavave Kotira uva raqa kovaroe vira kaara maa vaiintira avu nai nora auhaqihairo qimpa virave? Naie, vira noka qokae mintiakaavo? ti.

³Minti tuvaro Ihuva aqao tiro, Kia nai Kotira uva raqa kora kaaravauve vira avu qimpa vurave. Kia vira noka qoka Kotira uva raqa kora kaaravauve vira avu qimpa vurave. Ne vi vaiintiraqaahai Kotira kempuka kaiqa varaainara tavaate tiro, vira avu qimpa vurave.

⁴Ti tititaira vira kaiqa tenavu aatitainaraqaa varaqi virerave. Entama viraro kia vovano ho kaiqa varaanarove. ⁵Ovavano itaintemake, te vatani vaiha itaqui vuari vatani vaika ho tavevarave, tiro.

⁶Minti tivakero Ihuva vataqaa taara vihikero taaraqohairo vata vira horaiqama kero, viti avu qimpa vura vira avuqaa taatau amitero tiharo,

⁷Otu *Siromi Varuvaqi*—*Atitai Varuvaraqi*—muntu nena viri hiqaane, tiro. Minti tuvaro vi vaiintiva Ihuva tunte iro muntu nai viri hiqama kovaro vira avu rampai vuvaro viva vihairo oturantero ho tavamaqiro uri.

⁸Viva ho tavamaqiro uri vaumanta vira tataaqa naavuqi vauka tavovaro aarana oquviro vaiharo airaira ti timiate ti vau vaiintiva ho qaqi tavamaqiro uri vaumanta vika vira tave tiha, Maa ta vaiintivave ivo? Aarana oquviro vaiharo airaira ti timiate ti vai vaiintiva, maa vivave ivo? ti.

⁹Vika minti tumanta vokuka tiha, Ho maa vivave, ti. Tumanta vokuka aqao ti, Vovanove. Vira viri voqara vaiva urivo, tuvaro vi vaiintiva naivano ururero tiharo, Ho te maa vikave, tiro.

¹⁰Minti tumanta vika vira ireha tiha, Nantia kaivaroe ai avu rampai vivo? ti.

¹¹Tuvaro viva vika tiva nimiro tiharo, Vaiinti vo vira autu Ihurave. Viva vataqaa taara vihikero horaiqama kero ti tivuqaa taatau timitero tiriara tiharo, Siromi Varuvaqi muntu nena viri hiqaane, timanta te muntu vi namariraqi tenta viri hiqama kauraro ti tivu rampai vimanta te ho tavamaqi ururo, tiro.

¹²Minti tumanta vika vira qaiqaa ireha tiha, Viva taini vivarae are uruarao? ti. Tuvaro viva tiharo, Nai viva tainie vivo? Kiama te tavauro, tiro.

¹³Tumanta vika tota avu qimpavu vaiintira vita vare vuru Parasi vaiintinavu vaunaini kora. ¹⁴Ihuva Maara Entaqaa hora taatau kero vi vaiintira avu rampai kora. ¹⁵Vika Parasi vaiintinavu vaunaini vira vuru komanta Parasi vaiintinavu vi vaiintira ireha tiha, Nantia kaivaroe ai avu rampai vivo? tuvaro viva tiharo, Viva hora varakero ti tivuqaa taatau timitaimanta te muntu tenta viri namariqi hiqama kauraro ti tivu rampai vimanta te ho tavauro, tiro.

¹⁶Viva minti tumanta Parasi vaiinti hini kuka tihama, Oho, vi kaiqara varaiva Maaraqaa tinavu uva raqa keharo varaivara tiro, viva kia Kotiva inaihairo tuvivave, ti.

Tumanta hini kuka tihama, Aqao, nantiakeroe qora vaiintivano vi kaiqara nora kaiqa ho varaanarove? ti. Minti tivake hininavu vo uva tumanta hininavu vo uva ti vaura.

¹⁷Qaiqaa Parasi vaiintinavu vira ireha tiha, Are tihara, Viva ti tivu rampai kaivo, tianarave. Vi vaiintirara are nana uvae tiarao? tuvaro vaiinti viva tiharo, Viva paropeti vaiintivanove, tiro.

¹⁸Minti tumanta Iutaa vaiinti noranavu kia vira uvara quqaave tiraiti, vi vaiintirara tiha, Are unahaa tiharama ti tivu tota rampai vurave tiarao. Haaru kia ai avu qimpa vurave, ti. Minti tivake vi vaiintira vira noka qoka naarora. ¹⁹Naaromanta vitanta anumanta vika vitanta ireha tiha, Quqaae maa vaiintira nitanta maaquve? Quqaae vira nai nora

auhaqihairo avu qimpa vurave? Nantia kaivaroe vira avu rampai vivaroe ho tavaivo? ti.

²⁰Tumanta vira noka qoka tiha, Maa vaiintira quqaama titanta maaquve. Vira avu haaru auhaqihairo qimpa vurave. ²¹Nai nantia kaivaroe vira avu rampai vivo? Nai tavave vira avu rampai kaivo? Viva noruqama virave. Ne homa vira nai ireha tavaate. Viva naivano homa ni tiva nimianarove, ti. ²²Vitanta Iutaa vaiinti noranavu naatu qetehama minti tura. Iutaa vaiinti noranavu tota avuni uva vate tihama, Vaiinti vovano Ihurara *Mesaia*avano tinavu kahaqiarirava anivave tiantorave. Vovano minti tirera, vira kaara vira atitama kaariraro maara naavuqihairo ekaarama vevarero vuanarove, tura.

²³Minti tivakeha uva tivatorara ti, vira noka qoka Iutaa vaiinti noranavu naatu qetehama tiha, Viva noruqama virave. Nentavano vira nai ireha tavaate, ti.

²⁴Vitanta minti tumanta vika qaiqaama haaru avu qimpavu vaiintira aaramake virara tiha, Are Kotira avuqaa vaihara quqaa uvaqai tiane. Tenavu tavauraro Ihuva Kotira uva raqakai vaiintivave, ti.

²⁵Tuvaro vi vaiintiva tiharo, Ihuva nai Kotira uva raqakai vaiintivae koqe vaiintie te kiama vira okara irunarave. Ti tivu qimpa vura rampai kaira te viraraqaima irunarave, tiro.

²⁶Tumanta vika vira ireha tiha, Ihuva ai nantie ivo? Viva nantiakeroe ai avu rampai kaivo? ti.

²⁷Tuvaro viva tiharo, Te vi uvara ni vaaka tiva nimuramanta ne kia vi uvara irireka auti variavo. Nantihae ne vi uvara qaiqaa irirekave? Nevata vo? Nevata vira vainti vairekae qaiqaa qaiqaa vi uvara ti ire variavo? tiro.

²⁸Minti tumanta vika vira noraiqamake atiha tiha, Arema vira vainti vaihara vira uva iriaravave. Tenavu tentanavu kaivaqara Mosira uva iriqi vi vauraukave.

²⁹Kotiva Mosiraqaa uva tiva taatautora vira tenavu iriqi vunarave. Tenavu Ihurara vi vaiintiva qumina vaiintive tunarave. Tenavu kiama viva vihairo ani okarara irunarave, ti.

³⁰Vika minti tuvaro viva kauqu runkinkiri iharo tiharo, Ike, ti tivu rampai timitai vaiintiva, viva vihairo ani okarara ne kiae iriavo?

³¹Tenavu iruraro Kotiva kiama qora vaiinti uva iri vairave. Kotiva nai uvaqai iriha ni varia vaiintika vika uvaqai iri vairave. Vira autu tuahere variaka Kotiva vika uvaqai iri vairave. ³²Haaru maa vatara hoqaramato entaraqaahairo kia vaiinti vovano nai nora auhaqihairo avu qimpa vura rampai amitorave. ³³Ihuva kia Kotiva inaihairo tuvuare titirio, kiama ti tivu ho rampai timitaitirio, tiro.

³⁴Vi vaiintiva minti tumanta vika virara tihama, Ai vatatoraqaahaira are qora vaiintivanoqai variqira aniaravave. Are vo? Are tinavuvatae

maara uva tiva timinarave? ti. Minti tivake vika vaiinti vira rarau vare maara naavuqihai veva vahaqaqini aqukora.

³⁵Vira vahaqaqini vara veva aquko uvara iriro Ihuva vi vaiintira ranta kero virara tiharo, Are Vataini Vatatai Vaintirarae quqaa vivave tiarao? tiro.

³⁶Tuvaro vaiinti viva Ihura irero tiharo, Nora Vaiintio, viva ta vaiintivave? Are ti tiva timiraqe te virara quqaa vivave tiare, tiro.

³⁷Tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Are tave variana vaiintika, te maa vikama ariara ti vauro, tiro.

³⁸Minti tuvaro viva tiharo, Nora Vaiintio, quqaama are vivave, tiro. Tivakero viva Ihura avuqaa tori kauru araviro vira quahama amite vaura.

³⁹Vira quahama amite vauvaro Ihuva tiharo, Te vaiinti nahenti raira karera vataini tuvuraukave. Avu qimpa vika tavaatera tuvuraukave. Qaqi avu auti vaika avu qimpa vuatera tuvuraukave, tiro.

⁴⁰Minti tumanta Parasi vaiintinavu vi uvara iri Ihura ireha tiha, Tinavu tivuvatae qimpa vivo? ti.

⁴¹Tuvaro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Ni nivu qimpa vuare titirio, kia niqaa uvavano vaitirio. Ne Kotira okara kia tavaraiti, viraqaahai ne tiha, Tenavu Kotira okara ho tavaunarave, ti variarave. Ne minti ti variarara tiro, vira kaara niqaa uvama vaivo, tiro. Ihuva minti tura.

Ihuva sipisipiara uva tuqantaakero tura

10 ¹Ihuva uva vo tuqantaa kero tiva nimiro tiharo, Te quqaa uva tiari iriate. Vaiinti vovano sipisipi avutaqi vireva kia sipisipi qentiana oriqetaraitiro, qaqirakero hohaa vona vaatirero vi vaiva, vi vaiintiva muara autuarira vaiintivave, vaiinti ruqutiharo vi haikara varaarira vaiintivave.

²Vaiinti vovano sipisipi qentiana oriqetero vi vaiva, vi vaiintiva quqaa sipisipi qovama vaivo. ³Qentiqaa raqiki vaiva vira tavero ho qenti qantua amitaivaro viva nai sipisipinavu naareharo vika autu ravaqiro vimanta vira sipisipinavu vira uva viraaqamake iriha vira avataqi vi variarave.

⁴Mintiavaro viva aqaqini nai sipisipinavu ntita vuru kero viva avuni vi vaimanta vira sipisipinavu nai qora vira uva viraaqamake irihara ti, vira avataqi vi variarave. ⁵Vira sipisipinavuvano kia vo vaiinti avataqi vivarave. Vika vo vaiinti vira uva kia viraaqamake irihara ti, vi vaiintira aatu qetake vi variarave, tiro.

⁶Ihuva minti tivakero uva tuqantaakero tiva nimumanta vika vi uvara okara kia iriraiti vaura.

Ihuva te koqemake sipisipiqaa raqikuraukave tura

⁷Vika kia iriraiti vauvaro Ihuva qaiqaa vika tiva nimiro tiharo, Te quqaama turo. Tema sipisipi vika qentivano vauro. ⁸Ti tivuni ania

vaiintika vika muara autuakavata, vaiinti ruqutiha muara varaakavata, variamanta sipisipinavu kia vika aunta iriarave. ⁹Avutaqi vi qentira te maa vi qentikama vauro. Tiqaa vaatirero uritaraaina vaiintira ti Qova vira vitaanarove. Tiqaa uritare tuvitare irava homa kara ranta naanarove. ¹⁰Muara varai vaiintiva muara vareharo sipisipi aru taiqa kareva anirave. Te sipisipiarao tiha sipisipi vika qaqi variqi vihama koqemake variate ti, te anuraukave.

¹¹Te sipisipi qoka koqekave. Sipisipi qova koqeva vaiharo nai sipisipi arukevorave tiharo antuaqiro viro, kai te vikara irihama qutu vuare tivakero qutirave. ¹²Vovano kia sipisipi qova tanava, viva qaqi kaiqa vaiintivano vaiharo tavaivaro qaakau vairivano ani vaivaro viva qetakero qaqira kero kantama vivaro, qaakau vairivano vira sipisipi vo arukero hini kiaka raantaupirima kairave. ¹³Vira kaiqa vaiintivano qaqi kaiqa vaiintivano vaiharora tiro, viva kia sipisipi vikara noraiqaakero iriraitiro, qetakero virave.

¹⁴Te sipisipi qoka koqeka vaiha te tenta sipisipi viraagamake tavauramanta ti sipisipinavu tivata viraagamake tavaarave. ¹⁵Vira aanarero ti Qova ti kankoma kero tavaimanta tevata vira kankomake tavaunarave. Ho ti sipisipi arukevorave ti, te vikara irihama qutu virelave.

¹⁶Sipisipi vonavu vika kia maa avutaraqi vaika, vikavata te una sipisipikave. Vika ti uva iriqe te vika ntita vare vuru kaarira ti sipisipinavu hampata vohaaraqi variate. Vika vohaaraqi vaiqe te vika goka vohaiqavanoqai vairerave.

¹⁷Te vikara irihama qutu vi qaiqaa qaqi himpirerave. Te mintiainarara tiro, ti Qova tiriara muntuka vataivo. ¹⁸Te kia hove tiariraro kiama vovano ti ho haru kaanarove. Te tenta qutu vuataa iraqe te qutu virelave. Te qutu vuaina okararave, te qaiqaa qaqi himpuaina okararave, ti kaiqama vaivo. Ti Qova tiriara minti mintiane ti uvara, te vi uvara vararerave, tiro.

¹⁹Minti tumanta qaiqaa Iutaa vaiinti noranavu vi uvara iri rairavi hininavu vo uva tumanta hininavu vo uva tura.

²⁰Airitahaa tiha, Vueravano viraqi vaivaro minti tivo. Viva vueraiqaa vivo. Nantihae ne vira uva iriavo? «Kia vira uva iriate», tumanta ²¹vonavu tiha, Aqao, vueraiqaa viva kiama vi uvara ho tianarove. Vueravano kia ho avu qimpa vira rampai kaanarove, ti. Minti turama.

Iutaa vaiinti noranavu qaiqaa Ihura arireka auti vaura

²²Ieruharemini haaru Kotira Naavu Quahama Amito Entarara iriha ovata no entava anirovaro vi entara kuarivano kia noraiqaakero ite vaura.

²³Vi entaraqaa Ihuva Kotira Naavu vaunaini vaiharo Soromonura Haraarave turaqi ni vaumanta ²⁴Iutaa vaiinti noranavu viraqi ruvaaqumavi Ihurara tiha,

Are uva vo vaaka tinavu tiva timiataarave. Tavakae tinavu tiva timinarave? Are quqaa *Mesai*aavano vairera, vutukera tinavu tiva timiraqe tenavu iriare, ti.

²⁵Vika minti tuvaro Ihuva tiharo, Te vaaka ni tiva nimuramanta ne kia ti uvara quqaave tiavo. Ti Qova ti noraiqama kaimanta te vira kaiqa vare vaunarave. Ho te varauna kaiqava ti okarara ti vaivo. Ne ti kaiqa tavaarara irihama ne ti okararavata iriataarave. ²⁶Ne kia ti sipisipinavu vaihara ti, ne kiama ti uvara quqaave tivarave.

²⁷Te tenta sipisipinavu viraqaqamake tavaunarave. Vika ti uva viraqaqamake irihama ti avataqi ni variarave. ²⁸Te ekaa enta qaqi variqi vira vika nimiari vika kia qutu vivarave. Kiama vovano ti kauquqihairo ti sipisipinavu raiakero varaanarove.

²⁹Ti Qova ti sipisipi timitaiva, viva mpeqavano ekaa haika aatarakaiva vaihara ti sipisipiqaa raqiki vaivarora tiro, kia vovano vira kauquqihairo ho raiakero varaanarove. ³⁰Tetanta Qoka vohaama vauro, tiro.

³¹Ihuva minti tumanta Iutaa vaiinti noranavu vi uvara kaara Ihura aavata ruqutu kaare ti, ori utu varovaro ³²Ihuva vikara tiharo, Ti Qora koqe kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa te ni numiqaunarave. Te nana kaiqa varaunara kaarae ne oriqohai ti haru kareka auti variavo? tiro.

³³Minti tumanta Iutaa vaiinti noranavu Ihurara tiha, Kia tenavu ai kaiqa koqera kaara oriqohai ai aru kareravauve. Are vi uvara tiharama Kotira qora uva tiva amite variarao. Are qaqi vaiintivano vaiharama are Variqa Kotikantira vohaa vaireva auti variarao. Are mintianara vira kaarama tenavu ori varake ai aru karerave, ti.

³⁴Vika minti tuvaro Ihuva tiharo, Ne Kotira vuku vataaraqi uva vo qara ntuva tova vaivo. Ne kiae vi uvara kankomake tavaavo? Kotiva vaiinti vokukara mintima tivo: Ne variqa vaiintinavuve, turave.

(Ihi 82:6)

³⁵Tenavu iruraro Kotira uva kia una uvavata vairave. Kotiva nai uva ti vau vaiintinavukara qaqi qumina vaiintinavuara variqa vaiintinavuve turave. ³⁶Ho Kotiva tiriara vataini vuane tivakero ti tititaimanta te vataini tuvu vaihama, niara te Kotira Maaquvanove turamanta ho ne nantihae tiriara tiha, Are Kotirama qora uva tiva amite variarao, tiavo?

³⁷Te kia tenta Qora kaiqa varaariravauve ne kia tiriara quqaa vivave tivarave. Te tenta Qora kaiqama vare vauro.

³⁸Ne kia tiriara noraiqaake irivera, ne te kaiqa vare variainarara noraiqaake irihama tiriara quqaa vivave tiate. Ne minti tivaro ni aatovano kenko tira irihama ti Qova tiqi vainaravata ne kankomake irivarave. Te viraqi variainarara ne kankomake irivarave, tiro.

³⁹Minti tumanta vika qaiqaa vira karapuhiqama kareka auti vauvaro Ihuva vika kauquqihairo ruqemakero qaqi tuvitarero viro.

⁴⁰Ihuva tuvitarero viro otu Iotani Namari hini mantaraini, Ioniva tota vaihara namari nimunaini viro, otu mini vaura.

⁴¹Ihuva mini otu vaumanta airi vaiinti nahenti viva vaunaini anire tiha, Ioniva kia nora kaiqa varo vaiintiva vaiharo Ihurara tinavu tiva timurave. Ho tenavu tavauraro Ioniva ekaa uva maa vaiintirara tinavu tiva timuva quqaa uvaqaima vaivo, ti. ⁴²Minti tivakema mini vauka airitahaa Ihurara quqaa viva tinavu kahaqiarira vaiintivave tura.

Rasarusiva qutu vura

11 ¹Vaiinti vovano vira autu Rasarusiva Betanihainaava nora aiha viraara varero vaumanta vira auratanta Mariaka Mataaka vitantavata mini vaura. ²(Mariava koqe *ueri* vahavera Ihuraqaa aqu amitero nai qiata kaahiqohairo vira aiqun nunka amitaarirava vaura.)

³Ho vitanta vakaava rovora varomanta vitanta Ihuva vaunaini uva varake mintima ti: Nora Vaiintio, ai muntukavano vai vaiintiva nora rovora varaivo, ti.

⁴Minti tivaketanta uva vara kovaro Ihuva vi uvara iroso tiharo, Rasarusiva noraiqaakero aiha vivo. Ho viva kiama qutu vuanarove. Ne Kotira mpeqa kaiqa tavamake vira autu tuahera kaate tiro, vi rovarava vira arivo. Ne ti Kotira Maaqu mpeqa okara kankomake tavaate tiro, vi rovarava vira arivo, tiro.

⁵Ihuva Mataararavata, Mariararavata, Rasarusiraravata, voqamakero antuqa aruvaro vaiharo ⁶vi uvara iroso, viva kiama vaaka viraitiro, qaqira kero taara entavata mini vaura. ⁷Mini varikero viraqaahairo nai vaintinavuara tiharo, Ho varaiqenavu Iutiaini vuare, tiro.

⁸Minti tumanta vira vaintinavu aqao ti, Maara ti variara vaiintio, ninau Iutaa vaiinti noranavu ori varake ai aavata ruqutu kareka auti variarave. Are mini qaiqaa virevae auti variarao? ti.

⁹Minti tuvaro Ihuva tiharo, Vo enta vo enta kuarivano aatitairaqaqaa ho itairave. Vaiintivano aatitairaqaqaa ni vaiva kuarivano itairaqaqaa niharora tiro, ho taveharo kia kuntavaivaima varero kaavu nti vairave. ¹⁰Kuarivano kia itaivaro entaqi ni vaiva kuntavaivaima varero kaavu nti vairave, tiro.

¹¹Ihuva minti tivakero qaiqaa tiharo, Tinavu tonti Rasarusiva vaitama vivo. Te vira oru vauraqama karerave, tiro.

¹²Minti tumanta vira vaintinavu tiha, Nora Vaiintio, viva qaqi vaitavi vairera, viva koqemama vuanarove, ti.

¹³Minti tivake vika kia kankomake iruvaro Ihuva uva tuqantaakero Rasarusiva qutu vurara tura. Vika tiha, Ihuva Rasarusirara qaqi vaitema vaivo tivo, ti.

¹⁴Vika mintima aato iruvaro viraqaahairo Ihuva vutukero vika tiva nimiro tiharo, Rasarusiva qutuma vivo. ¹⁵Ho te niarao ti, ne tiriara quqaa vivave tiate ti, te Rasarusira kia vaaka oru tavaunarara quaheha vauro. Ho varaiqenavu viva qutu vinaini oru vuare, tiro.

¹⁶Minti tuvaro vira vainti vovano Tomaasiva, vira vara autu Taapiva, viva nai kena vaintinavuara tiharo, Ho varaiqenavu maara ti vai vaiintira vataake vuare. Iutaa vaiinti noranavu vira arukaiqe tenavuvata vira vataake qutu vuare, tiro.

Ihuva Betani vatukaini vura

¹⁷Minti tuvaro Ihuva oru viro orurero irumanta Rasarusira qutu vumanta quntama tovaro erakaimaante enta aitarora. ¹⁸Betani vatukavano Ieruharemi aumanto 3 *kilomita* vira voqaaraqai vauvaro ¹⁹Ieruharemihauro vi vatanaaka airtahaa Mariaka Mataaka muntuka kuquqama nimateha Rasarusirara iqi rata amitareka anura.

²⁰Ani vauvaro Mataava iruvaro Ihuvavata vihairo aaraini ani vauvaro viva Ihura vita kareva viharo Mariara naavuqi mini kero oru viro orurero ²¹Ihurara tiharo, Nora Vaiintio, are maini variare tiaraitirio, ti vakaava kiama qutu vitirio. ²²Ho vate are Kotirara nana nana haikarae naarihara timiane tinara Kotiva vi haikara homa ai amianarove. Te virara irunarave, tiro.

²³Tuvaro Ihuva Mataara vira tiva amiro tiharo, Ai vakaava qaiqaa qaqima himpuanarove, tuvaro ²⁴Mataava tiharo, Ho ekaara entaqaama viva ekaa vaiinti nahenti hampata qaiqaa qaqi himpuanarove. Te viraravata irunarave, tiro.

²⁵Tuvaro Ihuva tiharo, Vaiinti nahenti qutu vuakaqihai qaiqaa qaqi vara himpimake vaurauka, te maa vikama vauro. Vaiinti nahenti qaqi variqi vi varia okarara nimi vaurauka te maa vikama vauro. Tiriara quqaave tira vaiintiva, viva qutu viro naantiara qaiqaa qaqi himpiro variqiro vuanarove. ²⁶Qaqi variqiro viharo tiriara quqaa vivave tirava kiama qutu vuanarove. Ho are virara quqaae tiarao? tiro.

²⁷Tuvaro Mataava tiharo, Ho Noravauvo, quqaama tiarao. *Mesaiaavano* Kotira Maaquvano vataini tuvira iarava, are quqaa maa vivave, tiro.

Ihuva Rasarusirara iqi ratora

²⁸Minti tivakero Mataava anirantero nai aura aarama kero evaara vira tiva amiro tiharo, Maara ti vai vaiintiva aniraivo. Viva ariarama iraivo, tiro. ²⁹Tuvaro Mariava vi uvara iriro himpiro kantero oru Ihura vita kareva vura.

³⁰Ihuva Mataava vaaka vira vitakonaini vaiharo kia vatukaini vaaka aniraitiro vauvaro ³¹Mariava vira vita kareva vumanta Iutaa vatanaaka vira muntuka kuquqama amitareka anuka tavovaro Mariava naavu qihairo vevarero kantamaqiro vumanta vika tiha, Ho Rasarusira quntama taanaini iqi ratareva vivo, tivake vikavata himpi Mariara avata vare vi.

³²Vira avata vare vuvaro Mariava oru viro Ihuva vaunaini orurero, Ihura taveru oru vira aiqutaraini hiqiri viro vaiharo tiharo, Nora Vaiintio, are maini variare tiaraitirio, kiama ti vakaava qutu vitirio, tiro.

³³Tuvaro Ihuva tavovaro viva iqi rate vaumanta Iutaa vaiinti nahenti vira vataake anuka, vikavata iqi rate vauvaro Ihura muntukavano qoraiquvaro viva mpo ike tiro tiharo, ³⁴Vira taraqie quntama te iavo? tumanta vika Ihurara tiha, Anira oru tavaane, tuvaro ³⁵Ihuva iqi rate vaura.

³⁶Iqi rate vaumanta vaiinti nahenti tiha, Ho tavaate. Viva voqamakero Rasarusirara antuqa arivaro iqi rate vaivo, ti.

³⁷Tumanta vonavu tiha, Viva avu qimpa vura ho rampai kaivave. Ihuva vi entara maini variare titirio, Rasarusiva qutue vitirio, kiae qutu vitirio? ti.

Ihuva Rasarusira qaqi vara himpima kora

³⁸Minti tuvaro Ihuva qaiqaa mpo ike tivaqiro viro vira quntama tonaini orurora. Vika oriqira vira veta vate, ori vo varake qentiana tinta tonaini orurero Ihuva tiharo, ³⁹Ho ori vira qaqini vara kaate, tuvaro qutu vura vira auravano Mataava aqao tiro, Noravauvo, vira quntama taavaro erakaimaante enta aitaravaro vira vaata ntera viro untama ivo, tiro.

⁴⁰Tuvaro Ihuva Mataarara tiharo, Te vaaka ai tiva amuna uvara iriane. Are tiriara quqaa vivave tirera, are Kotira mpeqa okara takuqi vainara tavenarave, tunarave. Kiae te vaaka ariara minti tunarave? tiro.

⁴¹Ihuva minti tumanta vika ori qaqini vara kovaro Ihuva virini taveharo tiharo, Ti Qo, are tiriara ekaa enta ekaa enta iri varianara te virara irihama ariara koqema iarao turo. ⁴²Are tiriara ekaa enta ekaa enta iri varianarara irunarave. Are ti tititaanarara vaiinti nahenti kankomake iriate ti, te vikara irihama ai aarauro, tiro.

⁴³Ihuva minti tivakero viva naveraitiro tiharo, Rasarusio, himpira vevaraane, tuvaro ⁴⁴Rasarusiva qutu vuva qaiqaa qaqi himpiro, vira aiqqu kauqu uquramate vira qiatavata tauriqohai apuqamatova viraqihairo vevarero. Viva vevarovaro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Vira kuvantu kaivaro ho variarire, tura.

Iutaa vaiinti noranavu Ihura aruke uvara tura (*Matiu 26:1-5; Maaki 14:1-2; Ruki 22:1-2*)

⁴⁵Minti tumanta Iutaa vatanaaka Mariara tavareka anuka airitahaa vi kaiqara tave Ihurara quqaa vivave ti. ⁴⁶Tumanta hininavu qaqirake Ihura kaiqara vuru Parasi vaiintinavu tiva nimumanta ⁴⁷Parasi vaiintinavuvata, Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, vika *kansoru* vaiintinavuvata naaramake vohaaraqi ruvaaqumavi vaiha vika tiha, Vi vaiintiva nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vare vaivo. Tenavu vira nantimae kaainarave? ⁴⁸Tenavu vira qaqi kaarera, viva mintiaqiro viramanta vaiinti nahenti ekaa virara quqaa vivave tivarave. Minti tivaro tinavuqaa raqiki variaka Romeni vatanaaka tinavu vataake raqiha Kotira Naavu rampai aquke, tinavu vaiinti nahenti ekaa aru vehi autu kevorave, ti.

⁴⁹Minti tuvaro vi vaiintinavukaqihairo Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiinti Kaiapaasiva himpiro. Vi ihiraqi viva qiata vaiintivano vaiharo viva himpiro tiharo, Ne kia avu aatovata vaikave. ⁵⁰Romeni vatanaaka tinavu lutaa vatanaaka ekaa ruqutu vehi autu kevorave ti, koqemama ne qaqi kaivaro vaiinti vohaiqavanoqai qutu viramanta ekaa vaiinti nahenti ho variate, tiro.

⁵¹Kaiapaasiva vi ihiraqi qiata vaiintivano vaiharo vi uvara tiharo te tenta irikema turo tiro. Viva kia kankomake iruvaro Kotiva vira kahaquvaro viva Ihuva Lutaa vatanaa vaiinti nahentiara iriharo qutu vuainarara tura. ⁵²Ihuva kiama lutaa vatanaakaraqai iriharo qutu vuairava vauravauve. Kotira vainti ekaa raumpirimavi vaika, vikavata ntita varero vuru vohaaraqī ruvaaquma tareva Ihuva qutu vuairava vaura.

⁵³ Kaiapaasiva tiharo, Koqemama ne qaqi kaivaro vaiinti vohaiqavanoqai qutu viramanta ekaa vaiinti nahenti ho variate tumanta, vi entaraqaahai Lutaa nora vaiintinavu Ihura aruke uvarara ti vaura. ⁵⁴Minti ti vauvarora tiro, Ihuva Iutia vataini kia qoqaa niraitiro, qaqira mini kero oru Efaraimu vatuka qumina vata tataaqa mini oru nai vaintinavu hampata vaura.

⁵⁵Mini vauvaro Iutaa vatanaaka Vehakuma Nimito Karara ovata no entava aumanto vaumanta hihai hihai vaiinti nahenti verara Ieruhareminiqai oru vi. Mini oru vaiha vi entara veka vaiha, vika nái maara okarara iriha namari tuntuke utavaaqa hiqamake vaura.

⁵⁶Vika vaiha Ihurara aitutumaqi niha oru Kotira Naavuqi ruvaaqumavi nai ire nai ireha tiha, Ihuva hoe uru ovata naanarove, viva qeteharo kiae uruanarove? ti.

⁵⁷Minti ti vaumanta Parasi vaiintinavuvata, Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, vika vaiinti nahenti tiva nimi tiha, Ne tavaivaro Ihuva urirera, viri tinavu tiva timiqe vira karapuhiqama kaare, tura.

Mariava Ihuraqaa untavu vahaverara aqu amitora

(*Matiu 26:6-13; Maaki 14:3-9*)

12 ¹Vehakuma Nimito Karara ovata no entava aumanto vauvaro 6 entanavuqai qaqi vauvaro Ihuva qaiqaa Betanini tota vaiinti vo Rasarusiva qutuvura qaqi vara himpima kovaro vaunaini vura. ²Mini vumanta vi vatanaaka Ihura kara unta amitovaro Mataava vi karara vara vuru nimumanta Rasarusivavata vo vaiinti nahentivata Ihura hampata kara tainta tataaqa oquvi vaura.

³Vika mini oquvi vauvaro Mariava vahavera taqu vo varero anura. Vahavera taqu vira nora monu aquko *ueri* vahaverara vira autu *naadi* vauvaro Mariava taqu vira varero vi vahaveraraqohairo Ihura aiquraa

aqu amitero viraqaahairo nai qiata kaukiqohairo vira aiqun nunka amitovaro vahavera unta koqeva naavu vira ekaa mpiqa kora.

⁴Naavu vira mpiqa kovaro Ihura vaintinavuqihairo vovano Iutaasi Ikeriotiva Ihura qovarama kaarirava, viva aqao tiro, ⁵Vi vahaverara vokika nimiharo 300 *silvaa* monu varakero vi monura vira vehi vaiinti nahenti nimiataara vaivaroma, quminama ai aiqutaa aqu amitaivo, tiro.

⁶Iutaasiva kia vehi vaiinti nahentiara ike mpo tiva nimitaraitiro, viva muara vaiintivano vaiharora tiro, minti tura. Viva Ihura vaintinavu monu utaqaa raqikiharo vi utaraqihairo kukeqa keharo vinavuka monu muara vare vaura.

⁷Iutaasiva tiharo, Monu vira vehi vaiinti nahenti nimiataara vaivaro quminama ariqaa vahavera aqu amiteharoma taiqa kaivo, tuvaro Ihuva tiharo, Kia vi nahentira atiane. Viva vahavera tiqaa aqu timiteharo, ti quntama te entarara qerama timite vaivo.

⁸Vehi vaiinti nahenti vo enta vo enta ni hampata variqi vivarave. Ne qaqi entaqaa vika homa kahaqivarave. Te kiama ni hampata vo enta vo enta variqi virarave, tiro.

Nora vaiintinavu Rasarusiravata arukareka auti vaura

⁹Ihuva minti tivakero vaumanta Iutaa vatanaaka airitahaa iruvaro Ihuva Betanini vaumanta vika Ihuravata Ihuva qaqi vara himpimako vaiintira Rasarusiravata tavareka otu Betanini ruvaaqumavi vaura.

¹⁰⁻¹¹Iutaa vatanaaka airitahaa Ihuva Rasarusira qaqi vara himpima korara irihama, nai nora vaiintinavu mini qaqirake, otu Ihurara quqaa vivave ti vaumanta vira kaara Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavu Rasarusiravata aruke uvara ti vaura.

Ihuva donki tauvaqaqaa Ieruharemini vura (*Matiu 21:1-11; Maaki 11:1-11; Ruki 19:28-40*)

¹²Vira qararaa vaiinti nahenti airitahaa Vehakuma Nimito Karara nareka anuka iruvaro Ihuva Ieruharemini aaraini uri vaura. ¹³Uri vaumanta vika vira quahama amitareka toqera mare voqaara teqa vare, vira vita kareka vihama naveraitiha,

Kaiqenavu vira autu tuahera kaare. Noravano nai autuqaa ani vai vaiintira koqema amitaivo. (*Thi 118:26*)

Tinavu Isareri vatanaakaqaa raqikiaina vaiintira Kotiva koqema amitaivo, ti.

¹⁴Vika minti tivaqi vuvaro Ihuva *donki* qaraaka rantakero Kotira vukuqi tuntema kero, vira tauvaqaqaa oquvi vaiharo Ieruharemini vura.

Haaru Kotira vukuqi virara mintima qara ntuva tova vaura:

¹⁵O Saioni vatukaihainaakao, kia qetaate. Ho tavaate. Niqaa raqikiarirava aniharoma, viva qaraaka donki tauvaqaqaa oquvi vaiharo ani vaivo, tura. (*Sek 9:9*)

¹⁶Vi uvava vukuqi vaumanta vi entara Ihura vaintinavu kia vi uvara okara kankomake irura. Naantiara Ihuva qutuviro qaiqaa qaqi himpuaina entaraqaa vi uvava vika aatoqi ntuva vimanta irike tiha, Vi uvava Ihuva *donki* tauvaqaaqaa Ieruharemini vuainarara turave, ti tura.

¹⁷Ihuva Rasarusira oriqi quntama toraqihairo aarama kero vira qaqi vara himpima komanta vaiinti nahenti mini Ihura vataake vauka vi kaiqara tave, viti viri voka voka tiva nimumanta ¹⁸viraqaahai vaiinti nahenti airitahaa Ihuva nora kaiqa varorara irihama, Ihura otu vita kora.

¹⁹Vika Ihura quahama amitareka mini vumanta Parasi vaiintinavu nai tiva ami nai tiva ami iha tiha, Ho tavaate. Tenavu vira qoraiqama amitaarira aarava kiama ho vaivo. Ekaa vaiinti nahenti vira avataqi vi variavo, tura.

Giriki vatanaaka vonavu Ihura oru tavora

²⁰Giriki vatanaaka vonavuvata vi ovatara nehama Kotira autu tuahareka Ieruharemini vi oru vaura. ²¹Oru vauvaro Ihura vainti vo Piripira Besaida vatuka Kariri vataihainaarara tiha, Ti vaiintio, tenavu Ihura tavarerave, tuvaro ²²Piripiva vuru Entaruravata tiva amiro vitanta Entaruka vuru Ihura tiva amura.

²³Tiva amuvaro Ihuva tiharo, Te Vataini Vatatai Vaintikave. Ti hutu noraiqiaina entava aniraivo. ²⁴Te quqaama tiari iriate. *Uiti* auru kiama vataqi ututaivaro auru viva nariaraa vohaiqavano vairave. *Uiti* auru vataqi ututaivaro auruvano takavu viro turu verakero viraqaahairo auruvano taiqa virave. *Uiti* auruvano mintima kero taiqa vinaraqaaahairo homa airi tava qovaraiqianarove.

²⁵Ho vaiintivano maa vataraqaa nai qaqi variqiro vuainararaqai noraiqama kero iriqiro virava, viva ekaarama qutu vuanarove. Vaiinti vovano kia nai qaqi maa vataraqaa variqiro vuainarara noraiqaakero iriqiro virava, vi vaiintiva ekaa entama qaqi variqiro vuanarove.

²⁶Taukae ti kaiqa varaataa irauka, hauri vika qumina qaqi varaqi vivorave. Vika ti avataqi aniate. Vika mintihama te variainanainima vikavata ho vaivarave. Vika mintimake ti kaiqa vara timite vaivaro ti Qova vika nutu noraiqama kaanarove.

Ihuva nai qutu vuainarara tura

²⁷Ho maa entara ti muntuka qoraiqimanta vauro. Tenta Qorara te nana uvae tirarave? Ti Qo, vi entara aniraantorave. Vi entara qaqira kaane. Mintie tirarave? Aqao, te kia minti tirerave. Te vi entarara irihama tuvuraukave. Vi entaraqaa antura ruvaqi vuare tivakeha te tuvuraukave. ²⁸Ti Qo, nena autu noraiqama kaane, tiro. Minti tuvaro naaruvaihairo uvavano tiharo, Te tenta hutu noraiqama kauro. Te tenta autu qaiqaavata noraiqama karerave, tiro.

²⁹Minti tumanta vaiinti nahenti ruvaaqumavi mini himpите vauka vi uvara iri tiha, Naaruvavanoma uva tivo, tumanta hini kuka tiha, Aqao, *enselivanoma* virara uva tivo, ti.

³⁰Tuvaro Ihuva tiharo, Kia viva tiriarao tirovauve uva tivo. Viva niarao tiroma uva tivo. ³¹Ho maa entava vatani vaika ko tiaina entavave. Maa entara vatani variakaqaa raqiki vaira Sataanira mpeqa raqa kaaina entarave. ³²Vataihai ti tuahera kaiqe te vaiha ekaa vaiinti nahenti rarauru kaari vika te variainanaini anivarave, tiro. ³³Ihuva vi uvara tiharoma nai qutu vuaina okarara vika tiva nimura.

³⁴Minti tumanta mini ruvaaqumavi vauka aqao ti, Kotira vukuqi gara ntuva tova tiharo, *Mesaiaavano* Kotira mpeqavano ekaa enta qaqi variqiro vuanarove turave. Are nantiharae nenara tihara, Ti Vatani Vatatai Vaintika tuahera kevarave, tiarao? «Are nena qutu vinarara tianara tenavu vi uvara kia ho iruro.» Are tihara, Ti Vatani Vatataikave, tianarave. Are ta vaiintivave? ti.

³⁵Tuvaro Ihuva tiharo, Inaaraiqaqai ovavano ni hampata vaiharo itaqiro vuanarove. Konkiraqi ni vaiva kia nai tainie vuaina aarara kankomakero irirara ti, ne konkira ariraqi nuarorave ti, ne ovavano qaqi ite variainaraqaa niha variate.

³⁶Ovavano qaqi vaina entaraqaa ne vi ovara quqaa vivave tivake virara iriqi vihama nuate. Minti tihama ne ova vaintivara vaihama, nevata ovavano itaainantemake itaqi vivarave, tiro.

Ihuva vi uvara tivakero viraqaahairo kia vika nivuqaa vairaitiro, kukeqaviro vaura.

Iutaa vaiintinavu Ihurara kia quqaa vivave tura

³⁷Ihuva vika nivuqaa vaiharo nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa varomanta vika tavevata vira qaqirake kia virara quqaa vivave tura. ³⁸Vika virara kia quqaa vivave tuvarora tiro, vi entara Aisaiaava haaru uva tivatova quqaa vivau vaura. Haaru Kotiva vaiinti vo Aisaiaara kahaquvaro Aisaiaava paropeti vaiintivano vaiharo, qumina enta vaiharo vi uvara qoqaa tiva nimiro tiharo,

Nora Vaiintio, tavave tinavu uvara quqaave tivo? «Kia vovano quqaave tivo.» Nora Vaiintivano nora kaiqa vara kaivaro tavave vira kaiqa kankoma kero tavaivo? «Kia voqavanovata vira kankomakero tavaivo,» tura. (Ais 53:1)

³⁹Aisaiaava minti turara ti, vika kia Ihurara quqaa vivave tura. Aisaiaava qaiqaa *Mesaiaarara* tiharo:

⁴⁰Vi vaiintika qora aara qaqirake tiriara tinavu kahaqiane tivorave tivakero, Kotiva vika avu aato tinta kaimanta vika kia avuqohai ho tave, vika kia aatoqihai ho iriavo, tura. (Ais 6:10)

⁴¹Aisaiaava haaru vaiharo *Mesaiaara* mpeqa okara takuqi vaira taveharora tiro, viva virara tiva nimura.

⁴²Vi entara Iutaa nora vaiintinavuqihai vokuka tiha, Quqaama Ihuva vivave, ti. Minti tiha vika Parasi vaiinti naatu qetake qaqirake kia qoqaa vaiha vi uvara tiraiti, Maara naavuqihai tinavu ekaara tititama kevorave ti, vika kia vi uvara qoqaa tura.

⁴³Vika kia Kotiva vika quahama nimitaainarara noraiqaake iriraiti, vika qaqi vaiintivano quahama nimitaainararaqai noraiqaake iri vaura. Ho vika viraraqai irihara ti, vika kia qoqaa Ihurara quqaa vivave tura.

Ihura uvavano ko tianarove tura

⁴⁴Ihuva naveraitiharo tiva nimiro, Tiriara quqaa vivave tirava kياما tiriraqai quqaave tianarove. Viva ti tititaira viraravatama quqaave tianarove. ⁴⁵Vaiintivano ti taveharo ti tititairavatama tavaanarove.

⁴⁶Tiriara quqaa vivave tirava konkiraqi nuntorave ti, te ova voqaara vira ataama amitarera vatani tuvuraukave. ⁴⁷Te kia vatani variakaqaa uva vatarera tuvuraukavauve. Vatani vaika ho variate ti, te tuvuraukave. Ti uva iriro raqa kairava viraqae kia tevauve viraqaa uva vatararave. ⁴⁸Ti qoririma timitaaina vaiintiraqaave, ti uva raqa kaaina vaiintiraqaave, vovano viraqaa uva vataanarove. Te tiva tauna uvava ekaara entaqaa viraqaa uva vataanarove.

⁴⁹Te kيامa tenta irike uva ni tiva nimuro. Ti Qova minti minti tiane tivakero ti tititaimanta te vira uva muntu ni tiva nimuro. ⁵⁰Te kankomake iruraro ti Qora no irirava ekaa enta qaqi variqiro vuanarove. Ho ti Qova minti minti tiane ti uvara, te vi uvara ni tiva nimuro, tiro. Ihuva minti tura.

Ihuva nai vaintinavu aiqum hiqama nimitora

13 ¹Vehakuma Nimito Karara ovata no entava vohaa entaqai qaqi vauvaro Ihuva vaiharo iruvaro nai vataihairo tuvurantero nai Qova vaunaini oru vuaina entava aumanto vaura. Mintima vauvaro Ihuva vaiharo nai vaiinti nahenti vatani vaikara voqamakero antuqa aruvaro iriharo vaura. Viva vikara antuqa aruvaro iriqi viviro, vuru qutu vura.

²Entama vuvoro Ihuva nai vaintinavu hampata kara ne vauvaro vira vainti vovano Iutaasi Ikeriotiva Saimonira maaquvano vauvaro Sataaniva Ihura qovarama kaarire tiro, Iutaasira vira aatoqi qora uva vatovaro Iutaasiva Sataanira uva irura. ³Iutaasiva mintimakero iri vauvaro Kotiva ekaa haika Ihura kauquqi vatora virara Ihuva kankoma kero iriro. Ihuva Kotiva unaihairo tuvuva, viva qaiqaa Kotiva unaini tuvurantero vuainara viraravata kankoma kero irura.

⁴Ho viva vaiharo kara no taintaraqaaahairo himpiro nai utavaaqa hini ravaqaakero *tauri* avuni rumpa varero oru ⁵tanuqi namari qihia varero oru nai vaintinavu aiqum hiqama nimitoharo *tauri* rumpa toraqohairo namari aiqum nunkakero aaharaiqama nimitero.

⁶Mintiaqi viharo Saimoni Pitaava vaunaini anirovaro Pitaava aqao tiro, Nora Vaiintio, are ti hiqvatæ hiqama timitareva auti variarao? tuvaro ⁷Ihuva tiharo, Vate te maa kaiqara varaurara are kياما virara kankomake iriarao. Naantiara are virara kankomakera irinarave, tiro.

⁸Tuvaro Pitaava tiharo, Aqao, are nora vaiintivano vaihara mintina kaiqara vara timiterorave. Are kياما ti hiq ho hiqenarave, tiro.

Pitaava minti tuvaro Ihuva tiharo, Kia te ai aiq hiqama amitaarera, are kياما ti vainti vainarave, tiro. ⁹Minti tuvaro Saimoni Pitaava tiharo, Nora Vaiintio, are mintirera, kia ti hiquqai hiqama timitaraitira, ti kauquvata ti qiatavata hiqama timitaane, tiro.

¹⁰Tuvaro Ihuva tiharo, Namari tuntukero vairava qaiqaa qumina tuntuantorave. Viva nai aiquqai hiqama kaarire, tiro. Ne ekaa homa variavaro vohaiqavanoqai niqihairo kia ho vaivo, tiro. ¹¹Ihuva nai vainti vovano navutaaka tiva nimiaina vaintirara iriharo minti tura. Ne ekaa ho variavaro niqihairo vohaiqavanoqai kia ho vaivo, tiro.

¹²Ihuva minti tivakero vika aiq hiqama nimitero qaiqaa oru utavaaqa ravaqaakora nonkutero nai vaura qoqaraaraqaa oquviro vaihoro vika tiva nimiro tiharo, Ho te maa kaiqara ni vara nimitaunarara ne hoe vira okarara iriavo? ¹³Ne tiriara Nora Vaiintive, maara ti vai vaiintirave tiavo. Te mintima vaunarara ti, ne homa tiriara minti tivarave. ¹⁴Ho te ni Nora Vaiinti, maara ti vaura vaiintika vaiha, te ni paanaa kaiqa vara nimatehama ni aiq hiqama nimitauro. Nevata ti aanare vaiha nai aiq hiqama amite nai aiq hiqama amite iate. ¹⁵Ne te iainante iate ti, te ni paanaa kaiqa vara nimitauro.

¹⁶Te quqaa tiari iriate. Kaiqa vaiintivano viva kia nai nora vaiinti aataro kairave. Vo haikara atitaivaro oru vi vaiintiva, viva kia nai atitai vaiintira vira aatarake vairave. ¹⁷Ne vi uvara okara kankomake iriqi vihama vi kaiqara mintimake varaqi vivera, ne quaehama variqi vivarave.

¹⁸Ho kia te ni ekaukara turo. Te tenta kaama tauna vaintika te vika viraaqamake tavaunarave. Vika okaravata irunarave. Maa entara Kotira vukuqi haaru uva vo qara ntuva tova vate vivauma varianarove. Mintima tiro:

Vaiinti vovano tintiro vaihoro ti kara nero viraaqahairo tuqantaa viro ti qoraiqama timitaanarove, turave. *(Ihi 41:9)*

¹⁹Niqihairo vaiinti vovano ti qoraiqama timitaanarara te vate ni tiva nimi vauro. Viva naantiara ti qoraiqama timitaira ne vaiha, vate te tiva nimunarara irihama ho tiriara quqaa vivave tivarave.

²⁰Te quqaa tiari iriate. Vaiinti vovano te atitaaina vaintira quahama amiteharo viva tivata quahama timitaanarove. Viva ti quahama timiteharo Kotiva ti tititairavata quahama amitaanarove, tiro.

Vovano Ihura nai navutaa kauquqi kaainarara tura
(*Matiu 26:20-25; Maaki 14:17-21; Ruki 22:21-23*)

²¹Ihuva minti tivakero vauvaro vira muntukavano qoraiquvaro viva uva vutukero tiva nimiro tiharo, Te quqaa tiari iriate. Niqihairo vovano ti harukaate tiro, vuru tiriara navutaaka tiva nimianarove, tiro. ²²Minti tumanta vira vaintinavu airi aato iriha vika nai tave nai tave iha tiha, Ihuva ta vaiintirarae vi uvara tivo? ti.

²³Minti ti vauvaro Ihura voqamakero antuqa aru vaiintiva viva Ihura tataaqa oquviro vaura. ²⁴Oquviro vauvaro Saimoni Pitaava virara kauqu katu riharo tiharo, Are Ihura irehara tavaane. Ta vaiintivae mintianarove, tiane, tuvaro ²⁵vi vaiintiva Ihuraqaa muntuvi vaiharo Ihura irero tiharo, Nora Vaiintio, viva ta vaiintivave? tiro. ²⁶Tuvaro Ihuva tiva amiro tiharo, Te mpareti viti tanuqi vaati quntamake vaiinti vo amiaina vaiintira, ho vi vaiintiva vivave, tiro. Tivakero mpareti viti varakero tanuqi vaati quntama kero lutaasi Ikeriotira amiro.

²⁷Amuvaro Iutaasiva kara viti varovaro Sataaniva lutaasira avu aatoqi viqetovaro Ihuva lutaasirara tiharo, Ho kantera nena vararera tina kaiqara varaane, tiro. ²⁸Minti tumanta vira vaintinavu hininavu kara taintaqa oquvi vaukaqihairo kia vovanovata vira uva okara ho irura. ²⁹Vika tiha, Iutaasiva monuqaa raqiki vaiva vaivaro Ihuva hura ovata naaina karara iriharo oru varaarire tiharoe tivo? Viva vehi vaiinti monu muntu nimiarire tiharoe tivo? ti. ³⁰Vika minti ti vauvaro Iutaasiva mpareti viti amura varero vevarero viro. Viva entaqi vura. (Ioni 9:5, 11:9-10, 12:35-36 tavaane.)

Ihuva qaraaka maara uva tiva nimura

³¹Iutaasiva vevarero vuvaro Ihuva tiharo, Te Vataini Vatatai Vaintikave. Vate ti mpeqa okaravano takuqi vaiva qovarama vivo. Vate te Kotira mpeqa okara takuqi vaira qovarama kauro. ³²Te Kotira mpeqa okara takuqi vaira qovarama kaarera, Kotiva viva ti mpeqa okara takuqi vairavata qovaramama kaanarove. Viva vaakama mintianarove.

³³Ho ti vaintinavuvauvo, te ni hampata inaaraiqaqai varike vuarira ne naantiara quminama tiriara rantevarave. Te Iutaa vaiinti noranavu tiva nimunantemake, nivata vi uvaraqaqi tiva nimuro. Te vire iainanaini ne kia ho vivarave, tunarave.

³⁴Te vate qaraaka maara uva ni tiva nimiari ne iriate. Ne voqamake nariara nariara antuqa arira variate. Te niara muntuka vataainantemake, ne nariara nariara muntuka vateha variate. ³⁵Ne nariara nariara antuqa arira vaimanta vaiinti nahenti ni tavehama vika niara tiha Ihura vaintive tivarave, tiro.

Pitaava te Ihura kia tavaunarave tiainarara Ihuva tura
(*Matiu 26:31-35; Maaki 14:27-31; Ruki 22:31-34*)

³⁶Ihuva minti tuvaro Saimoni Pitaava vira irero tiharo, Nora Vaiintio, are taini virevave tiarao? tuvaro Ihuva tiharo, Te vire iainanaini maa entara

are kia ti tivataqira ho vinarave. Varikera naantiarama ti tivataqira vinarave, tuvaro Pitaava tiharo, ³⁷Nora Vaiintio, nantihae te kia maa entara ai avataqi ho virarave? Te ariarao tiha, homa qutu virarave, tiro.

³⁸Tuvaro Ihuva tiharo, Quqaae are tiriarao tira, qutu vinarave? Te quqaa tiarirara iriane. Kokoraaravano kia uva tirara are taaramo tataama tiriara kia vira tavaunarave tinarave, tiro.

Kotiva inaini vua aarava Ihuvama

14 ¹Ihuva nai vaintinavu tiva nimiro tiharo, Kia tiriara irivaro ni muntukavano qoraiqiarire. Ne Kotirara kempukaiqamake iriqi vintemake, tiriara vata kempukaiqamake iriqi vuata. ²Ti Qora maaqaini airi vo naavu vo naavu vaimanta te niara iriha oru qerama nimitarera vuro. Kia mintima vaitirio, kiama te ni tiva nimuraitirio. ³Te oru ni qerama nimite orurante tuvu ni ntitake, tenta vairera variainanaini vuru ni kaari, nevata te variainanaini vaivarave. ⁴Te virera una aarara ne kankomake iriarave, tiro.

⁵Tuvaro Tomaasiva aqao tiro, Nora Vaiintio, kiama tenavu are vireva iana aarara kankomake irunarave. Ho nantiakee tenavu are vireva ina aarara ho kankomake tavararave? tiro.

⁶Tomaasiva minti tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Kotiva inaini vi varia aarava vaireva, te maa vi aaraukama vauro. Quqaa okaravano vaireva, te maa vikama vauro. Vaiinti nahenti qaqi variqi vi okarava vaireva, te maa vikama vauro. Vaiintivano kia vo aaraqaa rantero ti Qova inaini ho vuanarove. Teqaima ti Qova inaini vi varia aaraukama vauro. ⁷Ne ti kankomake tavaakara ti, ne ti Qoravata kankomake tavevarave. Vate maa entaraqaahai ne ti Qoraravata kankomake iri tavaakama variavo, tiro.

⁸Minti tuvaro Piripiva tiharo, Nora Vaiintio, ho nena Qora humiqairaqe tenavu tave ho tavauro tiare, tuvaro ⁹Ihuva vira tiva amiro tiharo, Piripio, te ni hampata vukai enta vaurara are kiae ti kankoma kera tavaarao? Ti tavaiva ti Qoravatama tavaivo. Are nantiharae tiriara nena Qora tinavu humiqaane tiarao?

¹⁰Piripio, te tenta Qoraqi vauraro ti Qova tiqima vaivo. Are kiae vi uvarara quqaave tiarao? Te ni tiva nimuna uvara kia tenta aatoqihai irikehavauve ni tiva nimuro. Ti Qova tiqi vaiharoma nai kaiqa vare vaivo. ¹¹Te tenta Qoraqi vauraro ti Qova tiqima vaivo. Vi uvararama quqaave tiate. Ne kia tiriara irivera, ne te kaiqa varaunara virara iriha tiriara quqaa vivave tiate.

¹²Te quqaa tiari iriate. Tiriara quqaa vivave tivakero iriqiro virava, viva vaiharo te kaiqa varaunantema kero kaiqa varaunarove. Te tenta Qova inanaini vuainarara tiro, vira kaiqavano ti kaiqa aataranarove.

¹³Ne ti kaiqarao tiha homa ne vi haikarave, vi kaiqarave, ti iraiqe te

ni nimirarave. Ne ti Qora mpeqa okara takuqi vaira tavaate ti, te vira Maaquvano mintirerave. ¹⁴Ne ti kaiqarao tiha vi haikarave vi kaiqarave iraverave, te ni nimirarave.

Kotiva nai Maraqura vara kairaro tuvuarire tura

¹⁵Ni muntukavano tiriara vairera, ne ti uvaqai iriqi vuata. ¹⁶Ne mintiqe te tenta Qora iraariraro viva ni kahaqiainara Kotiva nai Maraqura quqaa uvaqai ti vaira varakairaro viva ni hampata ekaa enta ni airuqireva tuvu varianarove.

¹⁷Qaqi vaiinti nahenti vatani variaka kia ho Kotira Maraqura tavevarave. Vira okaravata kia ho irivarave. Vika kia tavehara ti, vika kia vira ho varevarave. Ne vira tavaara maa entara viva ni hampatama vaivo. Naantiara viva niqirama varianarove.

¹⁸Kia te ni maini ke vuari ne *iqa/viqa* vaiinti voqaara nentaraa vaivarave. Te ni kaainanaini qaiqaa orurante tuvirevave.

¹⁹Inaaraiqa te variarira qaqi vatani variaka kia ti ho tavevarave. Neqaima ti tavevarave. Te qaqi variqi vuarirauka vaunarara ti, nevata qaqi variqi vivarave. ²⁰Vi entara te tenta Qoraqi vaunarave, ne tiqi variarave, te niqi vaunarave, ne virara virara kankomake irivarave.

²¹Ti uva iriro viraqaahairo kia qaqira karaitiro iriqiroqai virava, viva vairaro vira muntukavano tiriara quqaama varianarove. Tiriara muntuka vairava vairaro ti Qora muntukavanovata virara vairaro ti muntukavanovata vi vaiintirara varianarove. Te vaiha vi vaiintira tenta okara qoqaa umiqarerave, tiro.

²²Tuvaro Iutaasiva kia Iutaasi Ikeriotiva vo Iutaasiva, tiharo, Nora Vaiintio, nantiharae are nena okara kia vatani variaka numiqaraitira, tinavuqai humiqenarave? tiro.

²³Iutaasiva minti tuvaro Ihuva tiharo, Vatani variaka kiama tiriara muntuka vataavo, Vaiinti vovano tiriara muntuka vatairava, viva ti uva iriqiro viraro ti Qora muntukavano viraravata viraqe tetanta Qoka vi vaiintira vataake oru vairerave. ²⁴Vaiinti vovano kia tiriara muntuka vaiva, vi vaiintiva kia ti uva avataqiro vuanarove. Te ni tiva nimuna uvara kia tenta irikevauve ni tiva nimunarave. Te ti Qoraqaahai vi uvara vare muntu ni tiva nimunarave.

²⁵Te vate ni hampata vauna entara maa uvara ni tiva nimuro. ²⁶Te vuariraro ti Qova ni kahaqiainara nai Maraqura varakairaro viva ti kaiqara iriharo tuvu vaiharo, ekaa haikara ni numiqeharo ni avu aatovata kahaqira ne te tuna uvara kia taurukaraiti, ho irivarave.

²⁷Te virevave. Te vihama niara muntuka paru ira variate turo. Maa vatanaaka nai uva mante nai uva mante iha tihama, muntuka paru ira variate ti variarave. Vika minti tiha qumina uvaqai ti variarave. Te niara muntuka paru ira variate tuna uvava kiama qumina uvave. Kiama nenta muntuka kaivaro qoraiqiramanta qeteha variate.

²⁸Te ni maini ke oru vi orurante tuvuainarara ni tiva nimuna uvara ne vaaka iriarave. Ti Qova ti haataraarirava vairara ti, ni muntukavano tiriara quqaa vairera, te tenta qova inanaini vuainarara ne quaheha vaivarave. ²⁹Vi haikava vi haikava naantiara minti minti iainarara te vate ni tiva nimuro. Ho naantiara ne tavaivaro vi haikava vi haikava minti minti ira, ne tiriara viva ti uvava vate quqaa vivauma vaivo tivarave.

³⁰Ho maa entara vataini variakaqaa raqiki vaiva, Sataaniva, ani vaimantara ti, vira kaara te kia ni hampata vukai uva tivarave. Vira kempukavano kia ti ho haatara kaanarove. ³¹Ti muntukavano ti Qorara vainara vataini vaika vira tavaate ti, te ti Qora noqai iriqi virelave. Ho varaiqenavu maaqihai vevare vuare, tiro. Ihuva turama.

Ihuva uaini naaquntara uva tuqantaakero tiva nimura

15 ¹Ihuva uva vo tuqantaakero nai vaintinavu tiva nimiro tiharo, Te *uaini* naaqunta nora koqeke vauraro ti Qova *uainiqaa* raqiki vaiva vaimanta ne *uaini* naaqunta kaarama variavo.

²Ti Qova tavaivaro kaara vovano kia tava iravaro viva vira teqa qaqira aqukero oru tavaivaro vo kaaravano koqema kero tava iravaro voqavata iraarire tiro, viva vira ruhoqakero hiqama kero vatairave. ³Ne vaaka ti uva iriakara ti, ne homa hiqama vuaka variavo.

⁴Ne tiqi vaiqe te niqi variare. Naaqunta kaaravano qaqi kanta vairava kia ho tava iraanarove. Kaaravano noraqaa vairava homa tava iraanarove. Mintintemake, ne kia tiqi vaivera, ne kia ho koqe kaiqavata varevarave.

⁵Tema *uaini* nora vauramanta ne mare kaarama variavo. Ti vataakero viraqe te vira vataake variarirava, vivama koqe tava airi tava iraanarove. Ne kia ti vataake taatauvi vairaiti ne nentaraa vaivera, ne kيامa vo kaiqavata ho varevarave.

⁶Naaqunta kaara qaqira teqa kaivaro aaharuqama vinantema kero, ti vataakero kia vaina vaiintira ti Qova qaqira kaanarove. Naantiara viva teqakero qaqira kaaina kaarara raupi varero ihaqira aqukairaro ita taiqa vuanarove.

⁷Ne ti vataake vohaa vaivaro ti uvavano ni avu aatoqi vairera, ne Kotira aarehama nenta muntuka vainara iravaro viva ni nimianarove. ⁸Ne ti uva iriqi viha *uaini* naaqunta voqaara airi tava koqe tava iravaro ti Qora autuvano takuqi vaiva noraiqiarire. Ne mintiaqi viha ne quqaama ti vaintima vaivarave.

⁹Ti Qora muntukavano tiriara vaintemakero, ti muntukavanovata niara vaivo. Ti muntukavano niara variainarara iriha, ne ti uvaqai iriqi vuate. ¹⁰Te ti Qora no iriqi vi vauraro vira muntukavano tiriara vaivo. Nevata te mintunantemake, ti uva iriqi vivera, ti muntukavanovata niara variqiro vuanarove. ¹¹Ti muntukaqihairo koqe inantemakero, ni

muntukaqihairovata koqe iramanta anomake quaheha variate ti, te maa uvara ni tiva nimuro.

¹²Te uva vo tiari ne vi uvara iriqi vuate. Ti muntukavano niara vainantemake, nevata nariara nariara muntuka vateha variate.

¹³Kia nai qaqi variainarara noraiqaakero iriraitiro, nai navunaakarao tiro qutu vina vaiintira muntukavano vaireva, nai noraiqaakero uritarero vaivo.

¹⁴Ne ti uva iriqi vivera, ne ti navunaakama vaivarave. ¹⁵Qaqi kaiqa vaiintivano vaiharo kiama nai nora vaiintivano minti minti iaina okarara irirave. Virara irihama kia te niara ti kaiqa vaiintive tivaqi virerave. Te niara ti navunaakave tivaqi virerave. Te ti Qora uva ekaa ni tiva nimunarara ti, te niara ti navunaakavema turo.

¹⁶Nevauve ti kaama taavo. Tema ni kaama taunarave. Katarivano koqe tava irainantemake, nevata koqe tava mpeqa tava irate variate ti, te ni kaamate noraiqama kauro. Ne koqe tava iraqi viha nana nana haikarae ti hutuqaa irera, ti Qova ni nimianarove.

¹⁷Te maa uvaravata niara kempukaiqamake turo: Ne vaiha nariara nariara muntuka vateha variqi vuate.

Vataini vaika ni navutaiqivarave tura

¹⁸Vataini vaika qora kaiqa vareka ni navutaiqihama kia niara antuqa arira vaivarave. Ho iriate. Vika ti naane navutaiqama tokara ti, vika nivata navutaiqivarave. ¹⁹Ne vataihainaa vainti vaimantavauve vika niara tintanavu navunaakave tivakeha niara antuqa arira vaivarave. Te vataini variakaqihai ni naarama kauramanta ne ti vaintinavu variavo. Vate ne kia vika vainti variamanta vika vira kaara ni navutaiqiha vika kia niara antuqa ntaihaimanta variavo.

²⁰Te vaaka tunara iriate. Kia kaiqa vaiintivano nai nora vaiinti aatara kairave. Vataini variaka ti qoraiqama timitaakara ti, vika nivata qoraiqama nimatevarave. Vika ti uva irihavauve ni uvavata ho irivarave.

²¹Ne ti vainti variamantara ti, vika vira kaara nivata qoraiqama nimatevarave. Ti tititairara kia kankomake iriarara ti, vika mintivarave. ²²Te kia muntu vika tiva nimuraitirio, vika qora kaiqa varaara kaara vikaqaa kia uva vaitirio. Te muntu vika tiva nimunarara tiro, viraqaahairo vika aqao kia are vi uvara tinavu tiva timianarave tiva kia ho varianarove.

²³Vaiintivano ti navutaiqiharo ti Qoravata navutaiqianarove. ²⁴Vo kaiqa kia vika ho varaa kaiqara, te vi kaiqara vika nivuqaa vaiha vare vaunarave. Kia te minturaitirio, kia vikaqaa uva vaitirio. Vika ti kaiqa tave quqaave tiataara vaimanta, titanta Qoka navutaiqiavo.

²⁵Vika mintima variavaro uva vo haaru qumina vaka qara ntuva tova vate vivauma vaivo. Mintima tiro: *Kia uva vaimanta vika qumina uva kaara ti navutaiqiavo*, turave.

(Ihi 35:19)

²⁶Ho ni kahaqiarirava vovano tuvuraanarove. Viva Kotira Maraqravano quqaa uvaqai ti vaiva, viva Kotiraqaahairo tuvuraanarove. Te vira ti Qoraqaahai atitaariraro viva tuvua vaiharo tiriara ni tiva nimianarove.

²⁷Nevata tota enta ti vataake variqi vuakara ti, ne tiriara vo vatanaa vo vatanaaka tiva nimiate.

16 ¹Ni naantiara popohairamanta ti uva qaqira kevorave ti, te vi uvara vi uvara vate ni tiva nimuro.

²Naantiara vika ni nitihama maara naavuqihai nititama veva kevarave. Vo enta ani ntairamanta vika ni aruke tiha, Tenavu Kotira kaiqa vare vauro, tivarave. ³Vika tiriavata ti Qoraravata kia kankomake iriakara ti, vika mintivarave.

⁴Ho te vate maa entara naantiara ni qoraiqama nimiterara tiva nimi vauro. Naantiara vika minti minti imanta ne vi entara te maa uvara tunara aatoqi ntuva viramanta irivarave. Tota te ni hampata vaihara ti, kia te vi uvara vi uvara ni tiva nimunarave.

Ihuva Kotira Maraqravano varaaina kaiqarara tura

⁵Ho inaraiqai varike te ti tititaiva inaini virerave. Te mini virerave turamantavata, kia niqihairo vovano tiharo, Are taini virevae auti variara? tivo. ⁶Ne te vaaka ni tiva nimunarara irihama ni muntuka qoraiqimanta variavo. ⁷Ho te quqaama turo. Ne koqemake variate ti, te virerave. Te kia vuariraro ni kahaqiarirava kia ho tuvuanarove. Te oru vi vira varakaariraro viva ne vainaini tuvuarire.

⁸Kotira Maraqravano tuvua vaiharo viva vataini vaika taaramo haikara vika tiva nimianarove:

- (1) vika qora kaiqarave,
- (2) koqe kaiqa okararave,
- (3) Kotiva ko tiaina okararave, tiva nimianaro.

⁹ (1) Vika qora kaiqara:

Vataini variaka kia tiriara quqaa vivave tiarara tiro, Kotira Maraqravano vika nai vaaqu kaiqa okarama numiqaanarove.

¹⁰ (2) Koqe kaiqa okarara:

Te tenta qova inanaini vuari ne kia ti qaiqaa taverara tiro, viva vaiharo koqe kaiqa okara ni numiqaanarove.

¹¹ (3) Kotiva ko tiaina okarara:

Maa entara maa vataraqaa raqiki vaiva Sataaniva nora uva varairara tiro, Kotira Maraqravano vaiharo Sataanira uva okara vataini vaika tiva nimianarove. «Kotira Maraqravano mintimakero taaramo haikara tiva nimianarove.»

¹²Te ni vo uva vo uva tiva nimiarirava vaimantavata, te vate kia vi uvara tirerave. Te vate vi uvara tiarera, ne kia vi uvara ho irivarave.

¹³Quqaa uvaqai ti vaira Maraqrava tuvurero, viva vaiharo ni ntita varero koqe aara numiqeharo quqaa okara ekaa okaravatama ni numiqaanarove. Viva kia nai irikero ni tiva nimiraitiro, viva ti Qova tina uvaraqai ni tiva nimianarove. Naantiara vi haikava vi haikava minti mintima kero qovaraiqiainara, viraravata viva ni tiva nimianarove.

¹⁴Viva te uva tiainara viravata ni tiva nimiainarara tiro, ti hutuvano noraiqianarove. ¹⁵Ekaa ti Qova i haikara te una haikaravatama vaimantara ti, te vaaka tiha, Kotira Maraqrava viva te una haikarara iriro vara kero ni tiva nimianarove, tunarave. ¹⁶Ho inaaraiqaqai ne varike kia ti tavevarave. Viraqaahai inaaraiqaqai ne varike ti qaiqaa tavevarave, tiro.

Ne mpo ike tivaqi vi, viraqaahai ne qaiqaa quahevarave tura

¹⁷Ihuva minti tumanta vira vainti hini kuka nai tiva ami nai tiva ami iha tiha, Viva nana uvae tivo? Viva tiharo, Inaaraiqaqai ne varike kia ti tavevarave, tivakero qaiqaa tiharo, Inaaraiqaqai ne varike ti tavevarave tivo. Minti tivakero viva nai qova inaini vuainararae tivo? ¹⁸Viva tiharo, Ne inaaraiqaqai varikeve ti uvara, kia tenavu vi uvara kankomake iruro, ti.

¹⁹Minti ti vauvaro Ihuva irumanta vika vi uvara vira irareka auti vauvaro viva tiharo, Te vaaka tunarara ne inaaraiqaqai varike kia ti tavevarave viraqaahai inaaraiqaqai varike ti qaiqaa tavevarave tunarave. Ne vi uvararae nai ire nai ire i variavo?

²⁰Ho te quqaa tiari iriate. Ne iqi rataqi viha ke ke tivaqi vimanta vataini vaika quaheqaima vaivarave. Ni muntukavano qoraiqiramanta variqi vivaro viraqaahairo ni muntukavano koqe i vairamanta vaivarave. ²¹Nahentivano vainti vataarirava aumanto vaivarora tiro, viva ke ke tivaqi virave. Ho vi nahentiva vainti vatakero viraqaahairo te vainti vatakauro tivakero, quaheharo nai ke ke tira taurukairave.

²²Nevata mintima ivarave. Maa entara ni muntukavano qoraiqira vaivarave. Ho naantiara te ni oru tavaariraro ni muntukavano koqe ira ne ho vaivaro vovano kia ho ni qoraiqama kairaro ni muntukavano qoraiqianarove.

²³Naantiara vi entara vaiha ne vo haikara ti ireva kiama varianarove. Te quqaama turo. Vi entara ne ti Qora aarehama nana nana haikarae vira iravaro viva ti kaiqarave, ti hutuarave, iriharoma ni nimianarove. ²⁴Tota ne vaiha kia ti kaiqarave, ti hutuarave, iriha ti Qora irorave. Maa entaraqaahai ne ti Qora iravaro ni nimiraro ni muntukavano koqe iarire, tiro.

Ihuva vata maaqaahainaa okara aatara kairara tura

²⁵Te uva tuqantaakehama vo uva vo uva ni tiva nimunarave. Ho enta vo aniraiqe te vi entara kia uva tuqantaake ni tiva nimiraiti, te ti Qorara ni tiva nimirera uva vutuke ni tiva nimirerave.

²⁶Vi entava anintaira homa ne ti hutu reha ti Qora iravaro ni nimianarove. Kia tevano niara iriha tenta qora irainarave. „Ne nentavano vira homa irevarave.”

²⁷Ti Qova niara muntuka vaivaro vairara ti, nentavano homa vira iravaro ni nimianarove. Ne tiriara tiha, Are Kotiva vainaihaira tuvuaravave, tiavaro ni muntukavano tiriara vaimanta variarara tiro, ti Qovavata niara muntuka vaivo.

²⁸Te tenta qova inaihai vataini tuvuraukave. Te inaaraiqakaa maa vatara maini ke, tenta qova inanaini qoqaraanaini virerave, tiro.

²⁹Minti tumanta vira vaintinavu hove ti, Vate are kia uva tuqantaa kera tinavu tiva timiraitira, are vutukera tinavu tiva timi variarao.

³⁰Vate tenavu irurara are kankomakera ekaa haikara iriarava variararora tiro, kiama vovano uva vo ai irama amitaarirava varianarove. Vate tenavu tiha, Quqaama are Kotiva inaihaira tuvuaravave, turo, ti.

³¹Minti tuvaro Ihuva tiharo, Ho vateve ne ti okarara iriavo? ³²Enta vo aumanto vaira vi entara ni vara raumpirima kaimanta ne qetehama, nenta maaqa nenta maaqa vi anima vivaqe te tentaraa vairarave. Ho ti Qova tintiro vairara ti, vi entara kiama te quqaa tentaraa vairarave.

³³Ne ti hampata vaivaro ni muntukavano qihaaqamakero variarire ti, te vi uvara ni tiva nimuro. Ne vataini vaimanta vika ni qoraiqama nimatevarave. Ho tiriara iriha kempukaiqamake variqi vuate. Tema vataini vai okarara aatara kauraukave, tiro. Ihuva turama.

Ihuva Kotira aareharo tura

17 ¹Ihuva vi uvara tivakero viva virini naaruvaini taveharo Kotira aareharo tiharo, Qao, vate maa ti entama aniraivo. Ho are ti mpeqa okara takuqi vaira qoqaiqama timitairaqe te ai Maaqu vaiha, nina mpeqa okara takuqi vaira vaiinti nahenti numiqaare.

²Vaiinti nahenti timiarauka te vika kahaqamaqi vuari vika ekaa enta qaqi variqi vuate tira, are ti noraiqama kaaramanta te vaiinti nahenti ekaa vikaqaa raqiki vaihama te vika Noravano vauro.

³Vaiinti nahenti ekaa enta qaqi variqi vi okarava mintima vaivo: Vaiinti nahenti ariara kankomake iriha tiha, Kotivaqaima quqaa Variqa vohaiqavano vaiharo viva Ihura atitaivo, tika, vikama qaqi variqi vivarave. ⁴Te vataini vaiha kaiqa timianara vara vuru taiqa kauro. Mintima keha te ai mpeqa okara takuqira vaiinti nahenti numiqauro.

⁵Ho ti Qo, haaru kia maa vatava vau entara te ainti variqi vuavauraro ti mpeqa okaravano takuqi vaiva vaurave. Ho vate ti mpeqa okara takuqi vaira vika numiqaira vika tavaate. ⁶Are vataihainaa vaiintinavu timiarauka, te vika ai okara numiqaunarave. Vi vaiintika nena iarauka variavara are vika ti timiaramanta vika vaiha ai uva iriqi vi variarave. ⁷⁻⁸Uva tiva timianara te vika tiva nimuramanta vika vi uvarara koqe

uvave tiarave. Vika iriamanta quqaama te are iananaihai tuvuramanta vika tiriara quqaa Kotiva vira atitaivo tiarave. Minti tiarara ti, vika kankomake iriavaro ekaa haika are ti timianara, vi haikava are iananaihairo tuvirave.

⁹Ho te vika kahaqirera vikara irihama ai aare vauro. Kiama te ekaa vaiinti nahenti vataini variaka kahaqireravauve ai aare vauro. Are vaiinti nahenti ti timiamamanta vika nena iarauka variarara ti, te vikaraqai irihama ai aarauro.

¹⁰Te uraukavata are iaraukavatama variavo. Are iarauka te uraukavatama variavo. Vika vaiha ti mpeqa okara takuqi vaira vokiaka numiqe variavo.

¹¹Te kia maa vataraqaa vairaiti vuari, vikama maa vataraqaa vaivarave. Te are iananaini virerave. Ho ti Qo, kia ariqi qora okaravano vaivara are nenaraiqamakera variaravave. Nena mpeqa autuara iriharama vaiinti nahenti timianaraqaa raqikiharama vika antuaraqira vira, vika tetanta vohaaraqai vaunantemake, vikavata vohaa variate.

¹²Te vika hampata vaihama are nena kempuka autu ti timianara vi kempukaraqohai te vika antuaraqai vuraro kia vikaqihairo voqavanovata kakakima vivo. Vaiinti vohaiqavanoqai kakakima vivo. Viva kakakima vuainarara haaru qaqi enta vovano virara qara ntuva torara tiro, maa entara vi uvava vivauma vaivo.

¹³Ho te ainti oru vairera auti vauro. Ti muntutavano koqe inantema kero, vika muntutavanovata koqe iarire ti, te vataini vaiha maa uvara minti ti vauro.

¹⁴Te ai uva vika tiva nimuramanta vika vataini variaka nua aarara qaqirake, vika ti aanare kia vataini varia vaiintika iantemake variavo. Vika mintima variamantara ti, vataini variaka vika iri qoraiqama nimate variavo.

¹⁵Ho te ai aarehama ariara kia vika vataihaira ntitaaneravauve turo. Aqao, te ariara vikaqaa raqikiqi viraro qora kaiqa vare vaiva, Sataaniva vika kia ho qoraiqama nimitaarire, turo.

¹⁶Vika ti aanare kia vataini varia vaiintika voqaantema variavo. ¹⁷Are quqaa uvaqohaira vika kahaqira vika ai aaraqaaqai variqi vuata. Ai uva quqaa uvama vaivo. ¹⁸Are vataini ti tititaara tuvunantemake, tevata tenta vaintinavu vo vataini vo vataini nititaari vika ai uva tiva nimiqi vuata.

¹⁹Ho te vikara irihama te vo kaiqa vo kaiqa qaqirake vohaa kaiqaqai vararera vauraukave. [Te vikara irihama qutu vuataa iraqe qutu virera vauro.] Vika quqaama ai kaiqa vohaa kaiqaqai vareka variate ti, te mintirerave.

²⁰Kia te vikaraqai irihama ai aarauro. Naantiara vokika vika uva tira irihama tiriara quqaa vivave tika, vikaravata irihama ai aarauro.

²¹Vikavata vohaa variate ti, te ai aarauro. Are tiqi variaramanta te

ariqima vauro. Ti Qo, vika titanta voqaara variate tira, are vika kahaqira vikavata titantaqi variate. Vataini variaka tiriara quqaa Kotiva vira atitaivave tiate tira, are ti vaintinavu kahaqira vika vohaa variate.

²²Are ti hutu noraiqama kaaramanta te vohaa qaramake vika nutuvata noraiqama kauro. Vika titanta voqaara vohaa variate ti, te vika nutuvata noraiqama kauro. ²³Are tiqima viraqae te vikaqi variari vika vohaa vaihama anomake vohaa vaivarave. Vika mintima vaimanta qaqi vaiinti nahenti vataini variaka are ti tititaanarara kankomake irivarave. Ai muntukavano tiriara vainantema kero, ai muntukavano ti vaintinavuaravata variainara viraravata vika kankomake irivarave.

²⁴Ti Qo, haaru kia maa vatava vau entara are tiriara muntuka vateharara tira, are ti noraiqama koraro ti mpeqa okara takuqi vauva vaumanta variavaunarave. Are vaiinti nahenti ti timiarauka vikavata ti mpeqa okara takuqi vaira tavaate ti, te tiha, Te variainanaini vikavata variate, turo. ²⁵Mpo, ti Qo, are avuquvuqama kera variaravave. Qaqi vaiinti nahenti vataini variaka kia ai okara iri tavaamanta teqaima ai okara iri tavaunarave. Are ti tititaanara virara ti vainti maanavuka ho iriavo.

²⁶Te vika ai okara tiva nimunarave. Ai muntukavano tiriara variainantemake, vikavata vorara vorara muntuka vataqi vi vaiqe te vika hampata vohaa variqi vuare ti, te vika ai okarara voqavata qaqi tiva nimiqi virerave, tiro. Ihuva nai qora aareharo minti turama.

Ihura ravaaqavu kora

(*Matiu 26:47-56; Maaki 14:43-51; Ruki 22:47-53*)

18 ¹Ihuva mintima kero nai qora aarama taiqakero nai vaintinavu vataakero oru viro Kitaroni Namari taqa varero oru *orivi* katari kaqava ututoraqi vaura.

²Ihuva airi enta nai vaintinavu hampata mini oru ruvaaqumavi vaurara tiro, Iutaasiva Ihura vira navutaaka kauquqi kaarirava virara kankoma kero irura.

³Iutaasiva virara iriro vuru Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, Parasi vaiintinavuvata, tiva nimumanta vika *kamaan ira* kiripunavuvata, nai kaiqa vaiintinavuvata Iutaasira amuvaro Iutaasiva vika ntita varero vumanta vika ovavata *raam uvata* qumpi vare, huru kaavuvata vare Ihuva vaunaini vivi orurora.

⁴Mini orurovaro Ihuva vaiharo vika minti minti irara kankomakero iriharo vutu ntero vika irero, Ne tararae rante variavo? tiro.

⁵Minti tumanta vika tiha, Tenavu Ihura Nasaretihaanarara rante vauro, ti. Tuvaro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Te maa vikama vauro, tiro. Minti tuvaro Iutaasiva vaaka vira navutaaka tiva nimuva, vivavata Ihura aruke vaiintika hampata himpi tero vaura.

⁶Ihuva te maa vikave tumanta vika tukiarimake qetake vatakanta hiqirivi. ⁷Vatakanta hiqiruvaro Ihuva qaiqaa vika irero, Ne tararae rante variavo? tumanta vika qaiqaa tiha, Ihura Nasaretihaanaarave, tuvaro ⁸Ihuva tiharo, Te vaaka ni tiva nimunarave. Ho te maa vikama vauro. Ne ti rantarera anivera, maa vaiintinavuka qaqi kaimanta vuate, tiro. ⁹Tota Ihuva nai qorara tiharo mintima tiro: Vaiintinavu timianara kia te vonku kakakima kauro, tura. Vira uvavano quqaa vivauma variarire tiro, viva tiharo, Maa vaiintinavuka qaqi kaimanta vuate, tiro.

¹⁰Minti tuvaro Pitaava nai iqoka paipe varero anura qaqini rarau varero viraqohairo Kotira kaiqa vara amito vaiintika qiata vaiinti vira paanaa vaiinti ruqutiharo vira aato kauqu tanaraini vaura teqa aqukora. Kaiqa vaiinti vira autu Malakusira.

¹¹Pitaava vira aato teqa kovaro Ihuva Pitaarara tiharo, Nena iqoka paipe vara veva nai utaqi nonkutaane. Te ti Qova namari ti timiainara homa te vira nararave, tiro. „Ihuva vi uvaraqohairo uva tuqantaakero nai aihavina haikara varero vuru qutu vuainarara tura.„

Ihura vita vare vuru Anaasiva vaunaini kora

¹²Ihuva minti tumanta Romeni iqoka vaiintinavu nai qiata vaiinti vataake anumanta Iutaa kiripu vinavukavata anire, Ihura ravaaqavuke vira rumpake ¹³vita vare Anaasiva vaunaini naane avuni vuru kora. Anaasiva viva Kaiapaasira airaaviva vauvaro Kaiapaasiva vi ihiraqi Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiintivano vaura.

¹⁴Tota Kaiapaasiva nai Iutaa *kansoru* vaiintinavu tiva nimiro tiharo, Kogemama ne qaqi kaivaro vaiinti vohaiqavanoqai qutu viramanta ekaa vaiinti nahenti ho variate, tu vaiintivama vaura.

Pitaava Ihurara kia vira tavaunarave tura (*Matu 26:69-70; Maaki 14:66-68; Ruki 22:55-57*)

¹⁵Ihura Anaasiva vaunaini vita vuru komanta Saimoni Pitaavavata Ihura vainti vovanovata vitanta Ihura avataqi vura.

Pitaara vataakero anu vaiintira viri Anaasiva viraqaqamakero tavo vaiintiva vaiharora tiro, viva Ihura avataqiro viharo Anaasira vatuka avutaqi oriqetora.

¹⁶Vi vaiintiva naane avutaqi oriqetovaro Pitaava hohaa aaqaini qentiana vauvaro Ihura vainti Anaasiva viraqaqamake tavo vaiintiva naavuqi oriqetero, vevarero vuru qentiqaa raqiki vau nahentira Pitaarara tiva amuvaro viva Pitaara otu vita varero vuru avutaqi kora.

¹⁷Avutaqi Pitaara vuru kovaro vauvaro vi nahentiva qentiqaa raqiki vauva Pitaarara tiharo, Arevata vi vaiintira vaintie variarao? tuvaro Pitaava aqao kiave tiro. ¹⁸Minti tivakero vaumanta kiripunavuvata Anaasira kaiqa vaiintinavuvata vaiha antomanta iha quarate iha taari vauvaro Pitaavavata mini vaiharo iha taari vaura.

Anaasiva Ihura irama amitora

(Matiu 26:57-67; Maaki 14:53-65; Ruki 22:66-71)

¹⁹Pitaava mini iha taari vaumanta Ihura vita vare voqi vuru kovaro Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiintivano Ihura vaintinavuaravata, Ihuva vaiinti nahenti tiva nimu uvararavata irovoro
²⁰Ihuva nai vira tiva amiro tiharo, Te qoqaama vaihama vaiinti nahenti uva tiva nimunarave. Te ekaa enta vaiinti nahenti uva tiva nimirera lutaa vatanaaka ukuvi vuraqi, maara naavuqive, Kotira Naavuqive, vaiha te vika uva tiva nimunarave. Kia te kukeqavi vaiha vika uva tiva nimunaravauve.
²¹Ho nana kaarae are ti ire variarao? Are ti uva iriaka vika iraataarave. Te uva vika tiva nimunara are vikama irane. Vika te tuna uvara iriakave, tiro.

²²Minti tuvaro kiripu vovano viraqi vauva Ihura auruvu ruteqa kero tiharo, Are kia mintima kera tinavu qiata vaiintiara tiane, tiro.

²³Minti tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Ti uvavano hampi uva vairaravauve are virara tiramanta ekaa vaiintivata irivarave. Ti uvavano avuqavu vaivara nantivarae are ti qumina ruqutira iarao? tiro.

²⁴Ihuva minti tivakero vira naaquntaqohai rumpatova vauvaro, Anaasiva viraqaahairo vira atitomanta vika Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiinti Kaiapaasiva unaini vita vare vuru kora.

Pitaava qaiqaa kia Ihura tavaunarave tura

(Matiu 26:71-75; Maaki 14:69-72; Ruki 22:58-62)

²⁵Ihuva mini vuvaro Pitaava voqi vaiharo iha taari vaumanta mini vauka vira ireha tiha, Arevata vira vaintie variarao? tuvaro Pitaava tiharo, Aqao, kiave, tiro.

²⁶Pitaava minti tuvaro vaiinti vo, qiata vaiinti vira kaiqa vaiintivano Pitaava aato teqakora vira kena vaiintivano Pitaarara tiharo, Quqaae te ai tavaurara are vikantira kaqava ututaraqi variarao? tiro.

²⁷Tuvaro Pitaava qaiqaa aqao kiave tiro. Minti tivakero iruvaro vaakama kokoraaravano uva tura.

Ihura Pairaatava unaini vita vare vuru kora

(Matiu 27:1-2, 11-14; Maaki 15:1-5; Ruki 23:1-5)

²⁸Vika Kaiapaasira mini ke, Ihura vita vare nora vaiinti *kamaanira* naavuqi vuru kora. Vika vaaka toqaqi mini vi orure vika lutaa vatanaaka vaihara ti, kia vira naavuqi oriqetaraiti, vahaqaainiqai vaura. Vika nai tiha, Tenavu vo vatanaa naavuqi oriqetaariraro tinavu tivaata qoraiqama viraqe kiama ho Vehakuma Nimito Entaraqaa ovata ho nararave, ti.

²⁹Minti tivake vika vahaqaaini vauvaro Pairaatava *kamaanira* qiata vaiinti vika tavareva vevarero vikara tiharo, Nana uvavanoe maa vaiintiraqaa vaimantae ne vira vita vare aniavo? tiro.

³⁰Pairaatava minti tumanta vika tiha, Maa vaiintiva kia qora kaiqa varaitirio, tenavu kiama ho are iananaini vite anuraitirio, ti. ³¹Vika minti tuvaro Pairaatava aqao tiro, Nenta maa vira vite nenta Iutaa vatanaa okarara irihama vira *ko* amiate, tiro. Minti tumanta Iutaa vatanaaka vika aqao ti, Tenavu qaqi qumina vaiinti vaiha, vaiinti aruke vira kaara uva varaarorave. *Arema kamaaniva* variarao. Are homa tiramanta vira arukevarave, ti.

³²Vika minti tuvaro Ihuva vika maantimake ti haru kevarave tu uvava quqaa vivauma vaura.

³³Iutaa vaiinti noranavu minti tuvaro Pairaatava nai naavu, *kamaanira* naavuqi oriqetero, Ihura aarama kovaro viraqi oru vuvaro vira irero tiharo, Quqaae are Iutaa Avuhainaa Vaiintivano variarao?

³⁴Tuvaro Ihuva tiharo, Nena irikeræ vi uvara tiarao? Vo vaiintivanoe tiriara ai tiva amivaræ are minti tiarao? tiro.

³⁵Ihuva minti tuvaro Pairaatava tiharo, Te Iutaa vaiintivanovauve. Nina navunaaka Iutaa vatanaakavata, Kotira kaiqa vara amite varia vaiintika vika noranavuvata, vikama ai vite maini aniavo. Are nana haika vara kaaramantæ vira kaara ai vite aniavo? tiro.

³⁶Minti tuvaro Ihuva tiharo, Te raqikiarirava kiama vatani vaivo. Vira maini vatani vaitirio, ti kaiqa vaiintinavu tiriara Iutaa vatanaa vaiinti vira rumpevorave tiha iqoka raquatirio. Ho te raqikiarirava kiama maa vataraqaa vaivo, tiro.

³⁷Ihuva minti tuvaro Pairaatava tiharo, Ho quqaae are vaiinti nahentiqaa raqiki variaravave? tiro.

Tuvaro Ihuva tiharo, Quqaama te vaiinti nahentiqaa raqiki vauraukave. Te vikaqaa raqikirera uraro ti vatani vatataimanta vaunarave. Quqaa okara vaiinti nahenti tiva nimirera te vatani tuvuraukave. Quqaa uva iriataa irava ti uvama irianarove, tiro.

³⁸Ihuva minti tuvaro Pairaatava tiharo, Quqaa uva vaireva vira nana uvæ vaivo? tiro.

Pairaatarara Ihura katariqaa arutaane tura
(*Matiu 27:15-31; Maaki 15:6-20; Ruki 23:13-25*)

Pairaatava minti tivakero viva vevarero Iutaa vatanaa vaiinti uki vauka tiva nimiro tiharo, Te tavauraro kia vira aruke okarava voqavanovata viraqi vaivo, tiro.

³⁹Minti tivakero viva tiharo, Ho ni okara vo mintimama vaivo: Ne Vehakuma Nimito Karara ovata ne entaraqaa, te karapuhi vaiinti vohaiqa niara irihama vira kuvantu nimite vaunarave. Vi okarara irihama hoe te Iutaa vatanaaka avuhainaa vaiintie ni kuvantu nimitararave? tiro.

⁴⁰Minti tumanta vika qaiqaa naveraitiha, Aqao, kia vi vaiintirave. Vo vaiinti vira autu Barabasira vira kuvantu timitaane, tura. Ho Barabasiva vaiinti ruqutiharo vika monu vare vau vaiintiva vaura.

19 ¹Vika minti tuvaro qaiqaa Pairaatava tiharo, Ihura vita vare vuru naaquntaqohai vira ruqutuete, tumanta vika vira naaquntaqohai ruqutuke vatora.

²Mintimake vate, viraqaahai Pairaatara vira iqoka vaiinti oru tauvera varake avuhainaa vaiinti tovaqa voqaara kahemake vira qiataqaa aqu amite, naare tavunavata varake rumpa amite, ³vika viva vaunaini orure vira vireraiqamake tiva amiteha tiha, lutaa Avuhainaa Vaiintio, vaiharave? tivakema nai kauquqohai vira viri ruqemake vaura.

⁴Vika vira mintima kovaro Pairaatava qaiqaa vevarero lutaa vaiinti uki vaikara tiharo, Ho tavaate. Te tavauraro kiama viva qora kaiqa vare vaivama vaivo. Nevata vira tavaate ti, te vira vara veva vahaqaqaini karerave, tiro.

⁵Minti tuvaro Ihuva qiataqaa tauvera aqu amite naare tavuna rumpa amitora airantero vevarovaro Pairaatava tiharo, Ho tavaate, maa vi vaiintirave, tiro.

⁶Minti tumanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, kiripunavuvata, Ihura tave vika naveraitiha, Vira kaira katariqaa arutaate. Vira kaira katariqaa arutaate, ti.

Minti tuvaro Pairaatava tiharo, Ho nenta vira vite vuru katariqaa arutaate. Te tavauraro viva kia qora kaiqa varaivera, te kiama viraqaa qumina uva vatararave, tiro.

⁷Tumanta vika tiha, Aqao, viva tenavu uva vataunara vo raqakairave. Vira kaarama viva qutu vuariravama vaivo. Nai viva tiharo, Te Kotira Maaquve tirave, ti.

⁸Minti tuvaro Pairaatava vi uvara iriro voqamakero qetero, ⁹viva tuvurantero *opisi* naavuqi oriqetero Ihura irero tiharo, Are taihainavae aniarao? tiro. Tuvaro Ihuva kia uva tiraitiro, uve vaura. ¹⁰Uve vauvaro Pairaatava tiharo, Are nantivarae kia uva ti tiva timireva auti variarao? Arevo, kiae tiriara iriarao? Te nora autu vataukave. Te homa ai kuvantu kararave. Te homa tiari ai katariqaa arutevarave, tiro.

¹¹Minti tuvaro Ihuva Pairaatara tiva amiro tiharo, Kotiva virini vaiva kia ai mpeqa amitirio, are kiama ho ti haatara kaaraitirio. Vaiinti vovano ti tivitero vuru ai kauquqi kai vaiintira vira qora kaiqavano ai qora kaiqa aatara kaivo. Vira kaara nora uvama vi vaiintiraqaa varianarove, tiro.

¹²Ihuva minti tuvaro Pairaatava viraqaahairo Ihura kuvantu kareva auti vaumanta lutaa vaiinti uki vauka naveraitiha, Are vira kuvantu kairaro qaqi virera, are kiama avuhainaa vaiinti Sisaara tontivano vainarave. Vovano nariara tiharo, Te avuhainaa vaiintima vauro, tirava, viva Sisaara navutaavama varianarove, ti.

¹³Tuvaro Pairaatava vi uvara iriro oru Ihura vita varero vevarero *ko iru* taintaraqaa oru oquviro vaura. Vi taintara vau vatara autu rehama, *Ori Ravatairave*, tura. Iutaa vatanaa uvaqihai virara *Gabatave*, tura.

¹⁴Vehakuma Nimito Karara nareka u entava vira qararaa vauvaro kuari avuvano qiataqaa vauvaro Pairaatava oru vi taintaraqaa oquviro Iutaa vatanaaka uki vauka tiva nimiro tiharo, Ho nenta avuhainaa vaiinti tavaate, tiro.

¹⁵Tumanta vika naveraitiha, Vira kaira arukaate. Vira kaira arukaate. Tiramanta vira katariqaa arutaivaro qutu vuarire, ti.

Minti tuvaro Pairaatava vika irero tiharo, Te tiari ni avuhainaa vaiintie katariqaa niriqohai aru taivaro qutu vuanarove? Virarae ni muntuka vaivo? tiro.

Minti tumanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavu tiha, [Viva kia tinavu avuhainaa vaiintivanovauve vaivo.] Ai noravano Sisaava vivaqaima tinavu Avuhainaa Vaiintivano vaivo, ti.

¹⁶Minti tuvaro vika vira katariqaa arutaate tiro, Pairaatava Ihura vika nimumanta vira iqoka vaiintinavu vira vitora.

Ihura niriqohai katariqaa arutora

(Matiu 27:32-44; Maaki 15:21-32; Ruki 23:26-43)

Vira iqoka vaiintinavu vira vita vare vuvaro ¹⁷Ihuva nai hirite katarira aqu varero vumanta vika Ihura vita vare maa uvaraqihai *Qiata Vuhaariqaave* tunaini vi. Iutaa vatanaa uvaqihai *Gorogotave* tunaini oru ntor.

¹⁸Mini orunte Ihura aiku kauqu niriqohai katariqaa arute katari vira vataqi vaavi aratora. Vira vaavi arate vaiinti votantavata katariqaa arute vitantavata hini hini aratovaro Ihuva vitanta avutana vaura.

¹⁹Ihura katariqaa hiritovaro Pairaatava uva vo qara ntuva kero vuru Ihura aruto katarira qiataini arutora. Maantimake uva qara ntuva tora:

Ihuva Nasaretihaava Iutaa Avuhainaa Vaiintive, tura.

²⁰Ihura katariqaa hirito vatukava Ieruharemi vira tataaqa vaumantara ti, vi vatanaaka airitahaavano ani Ihura taveha vi uvaravata kaara riha tavora. Vi uvara taaramo uvaqihai Iutaa uvaqihaive, Romeni uvaqihaive, Giriki uvaqihaive, qara ruva tora.

²¹Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavu vi uvara tave, Pairaatarara aqao ti, Are kia virara Iutaa vatanaaka Avuhainaa Vaiintive tivakera qara ruataarave. Are maantima kera qara ruataarave: Vi vaiintiva nai tiharo, Te Iutaa vatanaaka Avuhainaa Vaiintive tirave. Minti tivakera qara ruataarave, ti. ²²Tuvaro Pairaatava tiharo, Te qara ruva taurava homa qaqi mintimakero varianarove, tura.

Ihura utavaaqa rairake varora

²³Iqoka vaiintinavu Ihura katariqaa hirite viraqaahai vira utavaaqa vare erakaimaantenavuaqa raira vate, iqoka vaiinti erakaimaantenavuvano vaihara ti, vovano vota varovaro vovano vota varovaro mintiake vare,

vira *sio*tivata tavovaro vira virinihai vohaanihai kutatora vaumanta iqoka vaiintinavu tiha, Maara qunahi kaarorave. ²⁴Kaiqe virara *satu* ruhamaqi vuairararo tinavuqihairo vonkuvano virauta varaarire, ti. Minti turara tiro, vo uvavano haaru qumina vaka qara ntuva tova vate vivauma vairo. Mintima tiro:

Ti utavaaqa rairake varevarave. Ti sioti vukainta varareka satu ruhamakehama varevarave, tiro. Minti turama. (Ihi 22:18)
Ho iqoka vaiintinavu mintima keha Ihura utavaaqa rairake varora.

Ihuva nai norara tura

²⁵Ihura katariqaa hiritomanta nahentinavu ani vi katarira tataaqa himpите vaura. Ihura novavata, vira nora auravanovata, Kilopaasira naatavano Mariavavata, Mariava Makataaraihainaavavata, nahenti vinavuka Ihura hirito katarira tataaqa ani himpите vauvaro ²⁶Ihuva tavomanta vira novavata vira avataqiro nu vaiintiva vovano, virara voqamakero antuqa aru vaiintivavata vaura. Vitanta mini vauvaro Ihuva nai norara tiharo, ²⁷Nahentivauvo, maa vaiintirara ti maaquve tiane, tiro. Tivakero nai kaiqa vaiinti virara voqamakero antuqa aru vaiintirara tiharo, Maa nahentirara ti norave tiane, tiro. Minti tuvaro vi entaraqaahairo vira kaiqa vaiintivano Ihura nora vitero nai naavuqi vuru kero viraqaata koqema kero raqikiharo vaura.

Ihuva qutu vura

(Matu 27:45-56; Maaki 15:33-41; Ruki 23:44-49)

²⁸Ihuva vi uvara tivakero viva iruvaro vira kaiqavano taiqa vura. Viraqaahairo vo uva haaru qumina vaka qara ntuva tova vivauma variarire tiro, viva tiharo, Ti namari naataama ivo, tiro.

²⁹Minti tuvaro *uaini* hunka vura kureqi vauvaro namari nunko haikara varakero vi namariraqi quntama kero katari vitiqaa rutaqukeru vira nona vuru taatau tovaro ³⁰Ihuva hunka vu namarira vira nero viraqaahairo viva tiharo, Ho taiqama vivo, tivakero viva nai anu rorairama tero nai maraaura atitovaro vuvaro viva qutu viro.

Vaantaaraqohairo Ihura taaqeni ranteqa kora

³¹Viva qutu vuvaro vira qararaa Maara Enta Vehakuma Nimito Karara no entava nora entama variainarara ti, Iutaa vatanaaka tiha, Hura vaiintinavu qutu vika vinavuka vaata katariqaa qaqi variantorave, tivake oru Pairaatarara tiha, Are tira vinavuka aiquminta kaira vinavuka vaaka qutu vimanta viqu vare vuru quntama taate, ti.

³²Tuvaro Pairaatava eo tumanta vira iqoka vaiintinavu anire vaiinti Ihura hini mantaraini hiritora vira aiqutanta naane kintake, vaiinti vo, Ihura hini mantaraini hiritora vira aiqutantavata kintake, ³³oru Ihura

aiqutantavata kinta karare ti, tavovaro viva vaaka qutu vumanta vika qaqirake kia vira aiqutanta kintakora.

³⁴Iqoka vaiinti vovano oru vaantaaraqohairo Ihura taaqeni ranteqa kora. Ranteqa kovaro vaakama naarevanovata, qaqi namarivanovata viraqihairo reharo tuvura.

³⁵Ho te maa qarara ruva taurauka vi entara vaiha te quqaama vi haikara vi haikara tavaavaunarave. Ne vi uvarara quqaave tiate ti, te vi haikara quqaama tavaavaunara nivata tiva nimuro. ³⁶Ihura aiqutanta kia kinta kovarora tiro, haaru qumina vaka qara ntuvato uvava quqaa vivauma vaura. Haarua qara ntuva tova mintima tiro:

Vika kia vira vuhaari vonkuvata kinta kevarave, tura. *(Ihi 34:20)*

³⁷Qaiqaa uva vo haaru qara ntuva tova tiharo:

Vika ná vaantaaraqohai ranteqate vaiintira tavevarave, tura.

(Sek 12:10)

Ihura quntama tora

(Matiu 27:57-61; Maaki 15:42-47; Ruki 23:50-56)

³⁸Mintuvaro vaiinti vovano vira autu Iohepiva viva Arimatiahainaava, viva tota Iutaa vaiintinavu naatu geteharo kukeqa keharo Ihura avataqiro ni vau vaiintiva, viva oru viro Pairaatarara tiharo, Ihura vaata timiraqe quntama taare, tiro. Tuvaro Pairaataava tiharo, Ho vira oru varakera quntaane, tuvaro Iohepiva oru Ihura vaata viqukero varora. ³⁹Varovaro Nikotimaava, viva tota entaqi Ihura oru tavova, vivavata koqe vahavera katari koqera untavuravata vohaaraqiqi tuqantaake vatora varora. Vira maaravano vaireva 30 kilo vaura varero Iohepikantiro mini viro.

⁴⁰Vitanta Ihura vaata viqu vare hanta tavuna varake koqe untavura vataake vira vaata apuqama kora. Iutaa vatanaaka vaiinti qunte okarava mintima vaurara ti, vitanta mintura.

⁴¹Ihura hiritonaini kaqava ututova vauvaro viraqi qaraaka ori vaurutora vaiinti qunteva vo vaura. Vira qaraaka vaurutova vauvaro tota kia vaiinti vovata viraqi quntora.

⁴²Ho vira qarara Iutaa vatanaa Maara Enta varianarove tivake, vi orira aumanto vaumantara ti, viraqima vitanta Ihura muntu quntama tora.

Ihuva qaiqaa qaqi himpura

(Matiu 28:1-8; Maaki 16:1-8; Ruki 24:1-12)

20 ¹Ho Santeqaa toqaqi kia aatitovaro nahenti vovano Mariava Makataaraihainaava oru viro Ihura oriqi quntama toraqi orureroro tavovaro ori qentiqaa tintatora qaqini vara kovaro vaura.

²Qaqini vara kovaro vauvaro vi nahentiva orurantero kantero Ihura vaintitanta Saimoni Pitaavavata, vo vaiinti Ihura virara voqamakero

antuqa aru vaiintivavata, vitanta vaunaini anirero vitanta tiva nimiro tiharo, Vika oriqihai Nora Vaiinti vara veva kaamanta tenavu kiama vira vaata vataara tavauro, tiro.

³Minti tumanta Pitaavavata, vaiinti vo vivavata, Ihura oriqi vatonainiara vura.

⁴Vitanta kantamaqi viha vovano Pitaara aatara kero viva naane oriqi Ihura quntama tonaini orurero. ⁵Viva naane orurero kiama oriqetaraitiro, vahaqaqaini vaiharo kimaarama viro vera tavovaro oriqira vira uquramato tavunavaqai viraqi vaura.

⁶Vi tavunavaqai viraqi vauvaro ho naantiara Saimoni Pitaava anirero viva kia vahaqaqaini vairaitiro, viva vaakama oriqi oriqetero tavovaro vira uquramato tavunavaqai vauvaro ⁷vo tavunavata, Ihura qiata naavumatovavata, qaqi viraqi vairo. Vi tavunava kia vo tavuna vataakero vohaaraqaa vairaitiro, nariaraa vokanta vaura.

⁸Mintima vauvaro vo vaiintivano vaaka anuva, vivavata oriqetero vi haikara tavamakero, viraqaahairo aato kenko tuvaro Ihura okarara kankoma kero iriro ho quqaa vivave tiro. ⁹(Tota vitanta vaiha vukuqi Ihuva qutu viro qaiqaa qaqi himpuainarara qara ntuvato uvara kia kankomake irura. Kia kankomake iriqi vi ho vi entara virara kankomake irura.) ¹⁰Ho vi haikara tave viraqihai vitanta Pitaaka anirante maaqaini vura.

Mariava Makataaraihainaava Ihura tavora

(Maaki 16:9-11)

¹¹Vitanta maaqaini vuvaro Mariava Ihura quntama toraqi anirero vahaqaqaini vaiharo iqi rate vairo. Viva iqi rateharo kimaarama viro oriqi vera tavomanta ¹²*enseli* taaraqanta viraqi vaura. Vitanta hanta utavaaqa nonkutotanta vauvaro vovano tota Ihura vaata vauraqaa qiataini oquviro vauvaro vovano vira aiqutaraini oquviro vaura.

¹³Vitanta Mariara ireha tiha, Nahentivauvo, nana kaarae iqi rate variarao? tuvaro viva tiharo, Vika ti Nora Vaiinti maaqihai varakaamanta te vika vira vuru tainie kaavo tima, virara iqi rate vauro, tiro.

¹⁴Mariava minti tivakero viva tuqantaaviro tavovaro Ihuva vira naantiaraini himpi vauvaro viva kia vira viri viraqaqamakero tavaraitiro, vo vaiintivanove tuvaro ¹⁵Ihuva vira irero tiharo, Nahentivauvo, nana kaarae iqi rate variarao? tiro. Are tararae rante variarao? tiro. Ihuva minti tuvaro Mariava nai aatoqi iriro tiharo, Vi vaiintiva maa kaqavaraqaa raqiki vai vaiintivave, tiro. Tivakero virara tiharo, Are vira vara vuru kerava vairera, vira vuru kenanaini ti tiva timiraqe te oru varaare, tiro.

¹⁶Minti tuvaro Ihuva virara tiharo, Mariaio, tiro. Tuvaro Mariava tuqantaa viro Ihura viraqaqamakero taveru Ihurara nai Iutaa uvaqihairo

tiharo, *Rabonaio*, tiro. Maa uvara^qihairo tireva, Maara ti variara vaiintio, tiro.

¹⁷Mariava minti tuvaro Ihuva tiharo, Ho kia ti utu varaane. Te kiama tenta qova inaini tuvurante vuro, tiro. Minti tivakero viva vira tiva amiro tiharo, Are ti qatavaranavu vuru tiva nimiane. Tiriara minti mintima kerama tiva nimiane. Te virini ti Qovavata ni Qovavata, ti Variqavanovata ni Variqavanovata inanaini tuvurante virerave, tivo tiane, tiro.

¹⁸Minti tuvaro Mariava Makataaraihainaa nahentivano orurero vuru Ihura vaintinavu tiva nimitiro tiharo, Te Nora Vaiinti vira tavauro. Viva tiriara minti mintimakera niara tiva nimiane tivo, tiro.

Ihuva nai vaintinavu nivuqaa qovarama vura
(*Matiu 28:16-20; Maaki 16:14-18; Ruki 24:36-49*)

¹⁹Vi Santeraqaa entumanta Ihura vaintinavu Iutaa nora vaiinti naatu qetehama vo naavuqi ruvaqumavi qentinavu kairimiqamate viraqi vaura. Vika viraqi vauvaro vaakama Ihuva vika nivuqaa qovarama viro vika nivutana himpitero vaiharo vika uva manteharo tiharo, Ho ni muntukaqihairo paru i vaira variate, tiro.

²⁰Minti tivakero viva nai kauqu niriqohai raqontatora vika numiqero nai taaqeni ranteqatoravata vika numiqora. Mintumanta vira vaintinavu vira tavovaro vika muntukaqihairo koqe umanta vika virara quahe vaura.

²¹Quahe vauvaro Ihuva qaiqaa uva mantero tiharo, Ni muntukaqihai qihaaqira variate. Ti Qova ti tititainantemake, te nivata nititarerave, tiro. ²²Minti tivakero viva vikaqaata nai aiho vuaqakero tiharo, Ho Kotira Mara^qura varaate. ²³Ne vo vaiinti qora kaiqa uva qaqira kaivera, vira qora kaiqa uvavano taiqama vuanarove. Ne vo vaiinti qora kaiqa uva qaqi iritaivera, vira qora kaiqa uvavano qaqima varianarove, tiro. Ihuva minti tura.

Tomaasiva Ihura tavora

²⁴Ihuva nai vaintinavu unaini anirero viraqi vauvaro vi entara vira vainti vovano 12navuqihairo kia vikaravata vaura. Vira autu Tomaasira vira vara autu Taapirave tura. ²⁵Ihuva vuvaro Tomaasiva vi^hairo aniromanta Ihura vaintinavu vokuka Tomaasira tiva ami tiha, Tenavu Nora Vaiinti Ihura tavauro, ti.

Tuvaro Tomaasiva aqao tiro, Te kia vira kauqu niri arutaara tave, te kia tenta kauqu viraqi vate, vira taaqeni raqonta taira^qivata te kia tenta kauqu viraqi vataraiti, te kia ni uvara quqaave tirarave, tiro.

²⁶Tomaasiva minti tivakero vauvaro vohaa *uiki* aitaromanta Ihura vaintinavuvata, Tomaasivavata, vika qaiqaa naavuqi vaiha ekaa qenti

kairimiqamate viraqi vauvaro Ihuva qaiqaa qovarama viro vika nivutana himpitero vaiharo uva mantero tiharo, Ni muntukaqihai qihaaqira variate, tiro.

²⁷Tivakero viva Tomaasirara tiharo, Ho nena kauqu rantutakera ti kauquqi veta kehara tavera, ti taaqenivata ahukera tavaane. Kia taara aato iriraitira, tiriara kempukaiqama kera vohaa aatoqai iriqira vuane, tiro.

²⁸Minti tuvaro Tomaasiva tiva amiro tiharo, Are ti Noravanove ti Variqavano variarao, tiro. ²⁹Minti tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Tomaasio, are ti taverama viraqaahaira tiriara quqaave tiarao. Ho taukae kia ti tavaraiti, tiriara quqaa vivave tika, vika quahama vaivarave, tiro. Ihuva tura.

Maa vukura okarara tura

³⁰Ho Ihuva nai vaintinavu nivuqaa vaiharo nai okara numiqareva nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vare vaura. Ho te Ionika Ihuva varai kaiqara hini kaiqai maa vukuraqi gara ntuva te.

³¹Ne Ihurara quqaama viva tinavu kahaqiarirava vaivo, quqaama viva Variqa Kotira Maaquvano vaivo tivake virara kempukaiqaake iriqi viha ekaa enta qaqi variqi vuete ti, te Ionika maa uvara gara ruva taunarama.

Ihura vainti 7navuvano qaiqaa vira tavora

21 ¹Vo enta Ihura vaintinavu Taiberiasi Varuva namari Karirini vauvaro Ihuva qaiqaa vika nivuqaa qovarama vumanta vira vaintinavu vira tavora.

Maantimama vi uvava vairo:

²Vira vaintinavu Saimoni Pitaavave, Tomaasiva vira vara autu Taapivave, Kenaa vatuka Karirihainaa vaiinti Nataanivave, Sebedira maaqutantave, Ihura vainti votantavatave, vinavuka mini vohaaraqi vaura.

³Saimoni Pitaava vinavukara tiharo, Ho te vahe varema havukara vuro, tumanta vinavuka tiha, Tenavuvata ai vataake mini virerave, ti. Minti tivake otu votuqi vaarire viraqi vaiha entaqi havukara vahe quntamaqi viha kia havuka voqavata varora.

⁴Mintiaqi vuvaro aatitareva umanta vika tavovaro Ihuva varuva auvahianta himpitero vaumanta vika kia vira viraqaqamake tavaraiti, vo vaiintive tuvaro ⁵viva vikara tiharo, Ti vaintinavuvauvo, kiae havuka vare iavo? tiro.

Minti tumanta vika tiha, Kiama varauro, tuvaro viva tiharo, ⁶Ho nenta vahe kauqu tanaraini aqukeha havuka varaate, tiro.

Minti tumanta vika vahe kauqu tanaraini aqukeha tavovaro havukavano airitahaa vaheqi mpiqa vuvaro nora maara romanta vika kia ho vahe mpaqi vaari votuqi vateva vaura.

⁷Vika kia ho vahe votuqi vaari vatovaro Ihurara voqamakero antuqa aru vaiintiva viva Pitaara tiva amiro tiharo, Vi vaiintiva tinavu Noravanove, tiro.

Minti tuvaro Saimoni Pitaava vi uvara iriro nai *sioti* qaqini varatora vara nonku varero votuqihairo vaavirero namariqi aquviro namari nako aru varero Ihuva vaunaini vumanta hini kuka votuqi vaura.

⁸Varuva namari auvahini kia niaraini vairaitiro, aumanto 100 *mita* vaumanta vika votuqi vaiha havuka vahe mpiqa vura rarauqi vi, varuva auvahini orurora.

⁹Varuva auvahini votu vuru vate votuqihai vaavinte vika tavovaro ihavano ite vauvaro viraqaata havuka ite vauvaro mparetivanovata mini vaura.

¹⁰Mintima vauvaro Ihuva vikara tiharo, Havuka vara vataaraqihai vo kira vare aniate, tiro.

¹¹Minti tuvaro Saimoni Pitaava votuqi vaarirero vahe vira rarau varero varuva namari auvahini vuru kero. Airi havuka 153navu vaheqi vauvaro vahevano ruqema vuataara vauvarovata, kia ruqema vura.

¹²Mintima vauvaro Ihuva vikara tiharo, Ho ani kara naate, tumanta vika vaaka Nora Vaiinti viraqaqamake tavorara ti, vika qeteha kia virara are tavave tura.

¹³Kia minti tiraiti vauvaro Ihuva mparetivata havukavata vika nimumanta nora.

¹⁴Ihuva nai qutu vuraqaahairo qaiqaa qaqi himpiro nai vaintinavu nivuqaa qovarama vumanta vika vira tavora.

Vi entara taaramo tataa vika nivuqaa qovarama vura.

Ihuva Pitaarara tura

¹⁵Vika kara nama kovaro Ihuva Saimoni Pitaara irero tiharo, Saimonio, Ionira maaquvauvo, quqaae are maa vaiintinavukaqihaira tiriara muntuka vataarava voqavata vaivo? tiro.

Minti tuvaro Pitaava tiharo, Nora Vaiintio, quqaave. Ti ariara hantuqa harira virara are irianarave, tiro.

Tuvaro Ihuva tiharo, Ho ti sipisipi naatinavu kara nimiane, tiro.

¹⁶Minti tivakero Ihuva qaiqaa vira irero tiharo, Saimonio, Ionira maaquvauvo, quqaae ai muntukavano tiriara voqavata vaivo? tiro.

Tuvaro Pitaava tiharo, Nora Vaiintio, quqaave. Ti ariara hantuqa harira virara are irianarave, tiro.

Viva minti tuvaro Ihuva tiharo, Ho ti sipisipinavuqaa raqikiane, tiro.

¹⁷Minti tivakero Ihuva qaiqaavata tiharo, Saimonio, Ionira maaquvauvo, quqaae ai muntukavano tiriara voqavata vaivo? tiro.

Ihuva taaramo tataa tiharo, Quqaee ai muntukavano tiriara voqavata vaivo turara tiro, Pitaara muntukavano qoraiqama vuvaro viva tiharo,

Noravauvo, are ekaa haika tave variaravave. Ti ariara hantuqa harira are virara irianarave, tiro.

Minti tuvaro Ihuva Pitaarara tiharo, Ho ti sipisipinavu kara nimiane, tiro.

¹⁸Ihuva minti tivakero Pitaara tiva amiro tiharo, Te quqaa tiarirara iriane. Tota are qaraaka vaiinti vaihara are tavuna nonku varera nena vuataa inaini vuanarave.

Naantiara are naampaiqama vira nena kauqu tututairaro vovano ai utavaaqa nonku amitero ai vita varero, kia are vuataa inanainima ai vita varero vuanarove.

¹⁹Ihuva vi uvara qohairo maantima kero Pitaava Kotira autu tuahera keharo qutu vuanarove, tura. Ihuva vi uvara tivakero viva Pitaara tiva amiro tiharo, Are ti tivataqira aniane, tiro.

Ihuva nai vainti vonkuara uva tura

²⁰Minti tuvaro Pitaava tuqantaa viro tavovaro Ihuva voqamakero antuqa aru vaiintiva vitanta naantiaraini aniro. Vi vaiintiva tota vika entaqi kara ne vauvaro Ihura mimiraqaa muntuvi vaiharo Ihura irero, Nora Vaiintio, ta vaiintivae navutaaka ariara tiva nimianarove, tu vaiintiva anirovaro ²¹Pitaava vira tavero virara Ihura irero tiharo, Noravauvo, ho vi vaiintira vo? Vi vaiintiva nantie ianarove? tiro.

²²Pitaava minti tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Te vi vaiintirara tiha, Are qaqi variqira viraqe te qaiqaa vataini tuvuare, tiarera, kia vi haikara ai kaiqama varianarove. Nena vaiharama ti tivataqira aniane, tiro.

²³Ihuva minti tumanta vira vaintinavu vi uvara hampiqamake iri mintima ti, Ihuva tiharo vi vaiintiva kiama qutu vuanarove, tivo, tura.

Ho Ihuva kia minti tiraitiro, viva tiharo, Te vi vaiintirara are variqira viraqe te vataini tuvuare tiarera, kiama vi haikara ai kaiqa varianarove, tiro. Ihuva minti tura.

Ioniva maa uvara qara ntuva tova taiqora

²⁴Ho maa uvara ni tiva nimuna vaiintika te maa vikave. Te Ihura avataqi ni vauna vaiintika vaihama vi haikara vi haikara tavama kema, viraqaahai maa uvara qara ruva taunarave. Ekaa maa uvara te tuna uvara quqaa uvaqaima vaivo turo.

²⁵Ihuva varo kaiqarara te hini uvaqai qara ntuva taunarave. Ekaa vira uva vohaiqa vohaiqa qara ntuva taivera, airi vukuvano vaiharo maa vatara mpiqa kaanarove. Ho te viqanama turo.

KAIQA VARORA

Rukiva Ihuva noraiqamako vaiintinavuka kaiqa varorara tura

1 ¹Tiopiraasio,
Te tota ari gara amitehama Ihuva kaiqa varorave, Ihuva uva tiva
nimurave, ekaa vi uvara ai tiva amiavaunara. ²Ihuva kaiqa hoqarama
tero varaqiro viro vuru nai kaiqa taiqa kovaro viraqaahairo Kotiva vira
naaruvaini vita varora, viraravata ai tiva amiavaunara.

Ihuva naaruvaini vire uvaro Kotira Maraquravano vira mpeqaiqama
kovaro Ihuva nai noraiqamako vaiintinavuka vo uva vo uva tiva nimura.

³Ihuva nai qutuvu entaraqaahairo 40 enta maa vataraqaa qaqi variqiro
viharo airi tataa nai vaintinavu nivuqaa qovarama viharo vaumantara
ti, vika tavovaro Ihuva kia qutu vuka voqaara vairaitiro, viva quqaama
qaqi vau vaiintivama vaura. Vika vira tave vauvaro Ihuva vika hampata
vaiharo uva tiva nimiqiro viharo Kotiva raqikiainarara vika tiva nimura.

⁴Vira vaintinavu ruvaqumavi vauvaro Ihuva vinavuka tiva nimiro tiharo, Kia
Ieruharemiqihai vuate. Ti Qova vo haika ni nimianara virara ni tiva nimunara,
vira veka variate. ⁵Ioniva vaiinti nahenti qumina qaqi namari nimurave. Inaara
entanavu aitaraira ne Kotira Maraqura varevarave, tiro. *(Mat 3:11)*

Ihuva naaruvaini tuvurantero vura

(Maaki 16:19-20; Ruki 24:50-53)

⁶Ihuva nai noraiqamako vaiintinavuka vira vataake ruvaqumavi vaiha
vika Ihura ireha tiha, Noravauvo, are maa entarae avuhainaa vaiintiqama
vira, haaru tinavu kaivaqaukavara Isareriqaa raqikuntema kera, are
Isareriqaa qaiqaa raqikiqira vinarave? ti.

⁷Vika minti tuvaro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Aqao, vi entava
qovaraiqainara kia ni kaiqama vaivo. Ti Qova naivano nai autuqaa vi
entara vi entara kaama tero, vi haikara vi haikara qovarama kaanarove.

⁸Ne vaivaro Kotira Maraquravano tuvurero niqi vaiharo ni
kempukaiqama nimitaarire. Mintira ne kempukaiqamake maa kaiqara

varaqi vuate. Ne ti okarave, ti kaiqave, tavaakara ti, ne tota Ieruharemini vaiha tiriara vaiinti nahenti tiva nimi, viraqaahai oru Iutia vataini vaiha tiriara tiva nimi, viraqaahai vetara Sameria vataini oru vaiha vi vatanaakavata tiriara tiva nimi, viraqaahai ekaa naato maaqaini vi aniha tiriara tiva nimiqi vimanta vikavata ekaa ti okarara iriate, tiro.

⁹Ihuva vika minti tiva nimi taiqa komanta vika tave vauvaro Ihuva vataihairo oru vuvaro tonavuvano vira vitaqiro viro virini oru vumanta vika kia vira ho qaiqaavata tavora.

¹⁰Ihuva vika mini kero virini oru vumanta vika naaruvaini aitutiha vaumanta vaakama vaiinti taaraqanta qovaramavi vitanta hanta utavaaqa nonkutotanta vika tataaqa himpi vaura.

¹¹Vitanta vikara tiha, Karirihainaa vaiintinavuvauvo, nantihae ne naaruvaini aituti variavo? Ihura vatema vita varaivaro naaruvaini oru vimanta ne tavaavo. Ho viva vate oru vinantema kero, naantiara Ihuva vihairo qaiqa mintimakero orurantero tuvuanarove, tura.

Vovano Iutaasira vatuka varaarire ti autu vatora

¹²Vitanta minti tumanta Ihuva noraiqamako vaiintinavuka Orivi Aiqinaqaahai orurante Ieruharemini vura. Orivi Aiqina vaireva Ieruharemi aumanto 1 *kilomita* vaura.

¹³Ihura vaintinavu orurante Ieruharemini tuvure vika nai vau naavuraqi oriqete, tainta naavu verantoqi oru vaura.

Pitaavave, Ionivave, Iemika Entarukave, Piripika Tomaasikave, Batolamuka Matiukave, Arafiusira maaqu Iemivave, Saimoni Selotivave, Iemira maaqu Iutaasivave, vaura.

¹⁴Vinavuka vi naavuraqi ruvaaqumavi vaiha Kotira vatete vatete aaramaqi vi vaumanta nahentinavuvata, Mariava Ihura novavata, Ihura qatanavuvata, vika hampata viraqi vaiha Kotira aareha vaura.

¹⁵Vi entara Ihura vainti 120navu ruvaaqumavi vi naavuraqi vauvaro Pitaava vinavuka nivuqaa himpitero tiharo, ¹⁶Ti qata vakaukavarao, Iutaasiva Ihura navutaaka aara numiqomanta vika Ihura oru ravaaqavu korave.

Haaru qumina vaka Kotira Maraquravano vaiinti vo, Devitira, tinavu kaivaqara, kahaquvaro viva Iutaasirara uva qara ntuva torave. Maa entara vi uvava quqaama vivauma vaivo.

¹⁷Iutaasiva tota tinavu Ihura vainti 12navu vataakero vaiharo, vivavata tinavu hampata kaiqa varaqiro viro, viraqaahairo viva qaqirakero Ihura arukaate tiro, vira qovarama komanta ¹⁸vika qutaru monu autuke vira amuvaro viva vi monura varero oru vata koqaama varero, viraqaahairo vi vataraqaa nai aunta taaqikumakero hiqiruvoro vira arara rakavuviro qaqini tuvitarovaro qutu vurave.

¹⁹Ekaa Ieruharemihainaaka vi uvara iri, viva vata varorara *Akedamave—Naare ntai vatarave*, ti variavo.

²⁰Ihi vukuqi lutaasirara haaru paropetivano tinavu kaivaqava qara ntuva tova mintima tiro:

Vira naavu qumina vairaro kia vovanovata viraqi varianarove, turave. *(Ihi 69:25)*

Vo uva qara ntuva tova mintima tiro:

Vovano viva raqikiaina kaiqara varaanarove, turave. *(Ihi 109:8)*

²¹⁻²²Kaiqe vi uvarara irihama tenavu vaiinti vo noraiqama kaariraro vi vaiintiva lutaasira vatuka varaarire. Tavave lutaasira kaiqa ho varaanarove?

Vaiinti vovano viva tinavu aanarero Ioniva namari nimu entaraqaahairo Nora Vaiinti Ihura avataqiro viharo Ihura kaiqa tavamaqiro viro Ihura naaruvaini vita varora tavairava, vi vaiintiva lutaasira kaiqa homa varaanarove. Viva tinavu vataakero vaiharo qaqi vaiinti nahenti Ihuva qaiqaa qaqi himpi uvara vika tiva nimiarire, tiro.

²³Pitaava minti tumanta vika vaiinti autu taaraqanta vatora. Vaiinti vo, Sabaasira maaqu Iohepira vira vara autu Jatusirave, vaiinti vo, vira autu Matiasirave, vitanta autu vatora.

²⁴Vitanta autu vate vika Kotira aarehama tiha, Noravauvo, are ekaa vaiinti avu aatoqiraara iri tavaaravave. Maa vaiintitantaqihairo ta vaiintirarae ai muntukavano vaivo? ²⁵Are vi vaiintira humiqairaqe tenavu vira noraiqama kaariraro viva lutaasira vatuka varero vira kaiqa varaarire. Iutaasiva vi kaiqara qaqira kero huviqora qora vatukaini vivo, ti.

²⁶Vika minti tivake vovano vora autu vatovaro vovano vora autu vatovaro mintiaqi vi, tavovaro Matiasira autuvano aatara komanta vira noraiqama kovaro Matiasiva Ihuva noraiqamako vaiintika hampata vohaaraqi avituma viro vika hampata kaiqa varaqiro vura.

Kotira Maraqravano tuvuro entara

2 ¹Enta vo, Pentikosi ovata no entava aniromanta ekaa Ihura vainti vika naavu vohainkuqiqai ruvaaqumavi vaura.

²Vika viraqi ruvaaqumavi vauvaro vaakama naaruvaihairo uvavano aaronaavano uva tintema kero, uva tivaqiro tuviro vika vau naavura mpiqa kora. ³Naavu vira mpiqa vuvaro vika tavovaro iha auru voqaara qovarama viro raira viro, rairaqi viharo ekaa vaiinti nahenti viraqi vauka vohainku vohainku qiataqaata oru vaavi vaura.

⁴Vinavuka qiataqaa oru vaavi vauvaro Kotira Maraqravano ekaa vinavuka avu aatoqira mpiqa viro, vinavuka maaqiri tuqantaa komanta vo uva vo uvaqihai ti vaura.

⁵Minti ti vaumanta Iutaa vatanaa vaiintinavu vo vataihai vo vataihai Ieruharemini anuka, vika Kotira uva iruka ⁶vikavata vaiha nora uva iri, nana haikavanoe uva tivo tivake, hihai hihai ani uki vaiha tavomanta

Ihura vaintinavu Kotira Maraqravano maaqiri tuqantaakoka vo uva vo uvaqihai tiha vo vatanaa vo vatanaaka uvaqihai ti vaumanta vinavuka vika tu uvarara voqamake ravukuvi.

⁷Vika ravukuvi kauqu runkinkiri i vaiha tiha, Ike, vi uvara vi uvara ti variaka Karirihainaakaqaive. ⁸Nantiakkee vinavuka tinavu uva ho iri vare, vo uva vo uvaqihai ti variavo?

⁹Tenavu vo vataihai vo vataihai ururaukave. Paatiave, Midiave, Elaamive, Mesopotemiave, Iutiave, Kapadosiave, Pontusive, Esiave, ¹⁰Farigiavata Pampiriavatave, Isipive, Libia Sairini tataaqave, Romive, tenavu vihai vihai ururaukave.

¹¹Tenavu hininavu Iutaa vatanaa vaiinti nahentima vauro. Tenavu hininavu vo vatanaa vaiha tentanavu maara uva qaqirake Iutaa vatanaa maara uva iriqi vuraukave. Karitive, Arebiave, vihai vihainaaka maini variavo. Tenavu maini vaiha tave vauramanta vinavuka tinavu uva, vo uva vo uvaqihai tihama Kotira kaiqa voqaraa kaiqara ti variavo, ti.

¹²Minti tivake vika voqamake ravukuvi kauqu runkinkiri i vaiha vika nai ire nai ireha tiha, Ho nantima kaimantae vinavuka minti tiavo? ti.

¹³Tumanta vokuka naaraihama nimateha tiha, Aqao, vinavuka qaraaka *uaini* namakema minti ti variavo, ti.

Pitaava vika uva tiva nimura

¹⁴Vika minti ti vauvaro Pitaava Ihuva noraiqamako vaiintika I1navu hampata himpiro naveraitiharo vika tiva nimiro tiharo, Ne Iutaa vaiintivauvo, nevata, Ieruharemini uru variakavata, ne iriate. Te uva tiari ne ti uva iriate, tiro.

¹⁵Ne tiha, Vika *uaini* namake minti ti variavo, tia uvava kia quqaa uvave. Vate toqaqqaive. [Toqaqi kia *uaini* ne varia kuari avuqaave.] ¹⁶Haaru qumina vaka paropeti vaiinti vovano vira autu Ioeriva Kotira uva tiharo vi haikava vi haikava qovaraiqianarove turave. Viva haaru tu uvava vate vivauma vaivo. Ioeriva haaru mintimakero qara ntuva tero tiharo,

¹⁷Kotiva mintima tivo:

Naantiara ekaara enta aumanto vairaqe te tenta Maraqrura vaiinti nahenti nimirerave. Viraqaahai ni maaquvanovata, ni raavuravanovata, ti vakaaka tivarave.

Ni qaraaka vaiinti qaqi vaiha taira voqaara tavevarave.

Ni naampai vaiinti taira tavehama ti okarara tivarave.

¹⁸Ti kaiqa vare vaiinti nahentika vika vaiqe te tenta Maraqrura nimiarira vika ti vakaaka vaiinti nahenti tiva nimivarave.

¹⁹Te nora kaiqa vararerave. Te vatainivata vaiha nora kaiqa aahuva kaiqa naaruva virinivata, vata mianivata vararerave. Ekaara enta aumanto vairaro naarevanove, ihavanove, iha muravanove, qovaraiqiramanta tavevarave.

²⁰Noravano tuvuaina entava aumanto vairaro kuarivano konkiraiqama viraro toravanovata naare voqaarama vuanarove.

²¹Vi entara Noravauvo ti kahaqiane tika Noravano vika kahaqiramanta vika ho varivarave, turave. (Joel 2:28-32)
Ioeriva Kotira uva tiharoma minti turave.

²²Ho Isareri vaiinti nahentivauvo. Te tiari iriate. Ihuva Nasarethainaava vauvaro Kotiva vira kahaqamaqi vi vauvaro viva nora kaiqa, mpeqa kaiqa varomanta ne Kotiva vira atito okarara kankomake iri tavorave. Viva vi kaiqara vi kaiqara ni nivuqaa varomantara ti, ne vi kaiqara vi kaiqara ho tavorave. ²³Ho Kotiva nai minti minti iaina okarara iriharo Ihura ni nimumanta ne vira ravaaqavuke katariqaa niriqohai aruke hitorave. Ne vira arukareka iha vo vatanaakara vira aru timitaate tumanta Romeni vatanaaka Ihura aru nimitorave. ²⁴Ho qutuvi haikava Ihura kia ho ravaaqavu kaainarara tiro, Kotiva vira kuvantu kero vira qaiqaa qaqi vara himpima korave.

²⁵Haaru Devitiva tinavu kaivaqava virara mintima turave:

Te tavauraro Noravano tintiro vaiharo viva ti kauqu tanaraini vaimantara ti, kia te qeteha vairarave.

²⁶⁻²⁷Viva mintima variqiro vi vairara tiro, ti muntukavano koqe i vaimanta te tenta noqihai quaheha uva tivaqi vi, te koqe entavano qovaraqiainara vekama vairerave.

„Noravauvo,„ te ari takuqira vaiinti vaunarara tira, are kia qutuvika vainaini ti qaqira karaitira, are kia ti vaata qaqi kairaro nteraarire.

²⁸Are qaqi variqi vi aarara, vo aara vo aara ti humiqera ianarave. Te ari aaqanto variarirara are ti muntuka koqema timitairaqe te quaheha variainarave. (Ihi 16:8-11)

Haaru tinavu kaivaqava Devitiva vi uvara turave.

²⁹Ho ti qata vakaa, te Devitirara ni vutuke tiva nimirerave. Viva qutu vumanta vataqi quntama torave. Vira quntamato vatava maa entara qaqima vaivo.

³⁰Kotiva Devitira kahaquvaro viva Kotira uva turave. Kotiva nai kauqu aiqiaa aqukeharo Devitirara tiharo, Naantiara are kuvu aramatenaraqihairo vovano ai aanarero Avuhainaa Vaiinti kaiqa varaanarove, tuvaro Devitiva vi uvara iritorave.

³¹Vi uvara iriteharoma Devitiva *Mesaia*avano qaiqaa qaqi himpuaina okarara tiharo,

Kotiva kiama vira qutu vuaka vi vainaini kaanarove.

Vira vaatavanovata kiama nteraanarove, turave. (Ihi 16:10)

³²Ho Ihuva qutu vuvaro Kotiva vira qaiqaa qaqi vara himpima komanta tenavu vira tavaunarave. ³³Haaru Kotiva vaiinti nahenti kahaqiharo nai Maraaura nimirerave turaqaata Ihuva oruntovaro Kotiva vira noraiqama kovaro Ihuva vira kauqu tanaraini oquvi vaivaro Kotiva nai Maraaura

Ihura amivaro varero muntu vaiinti nahenti nimirave. Nimimantama ne vate vira taveha iriavo.

³⁴Devitiva kia viva nai naaruvaini viraitiro, viva tiharo,
Noravano Kotiva ti Nora Vaiintiarā tiharo,
Maini ti kauqu tanaraini oquvi vairaqa

³⁵te ai navutaaka aru naatara nimitaarirara are nena aiqū vikaqaata
ntava taane, turave. (Ihi 110:1)

Devitiva minti turave. ³⁶Viva minti turara ti, ne Isarerihaanaaka iriate. Ne Ihura katariqaa niriqohai arutaara, virama Kotiva noraiqama kaivaro viva *Mesaiaava* Noravano vaivo. Ne virama arukaarave, tiro.

³⁷Pitaava minti tumanta vaiinti nahenti vi uvara iri muntuka voqamakero qoraiqumanta vika Pitaaravata Ihura vainti vonavuvata ireha tiha, Mpo, tinavu qata vakaa, tenavu nantie irarave? ti.

³⁸Tuvaro Pitaava vika tiva nimiro tiharo, Ne vohaiqa vohaiqavano vaiha nenta qora kaiqa vare vaira qaqira kaate. Qaqirake Ihura autuqaa namari varaivaro Kotiva ni qora kaiqa uva taiqa kaarire. Ne mintivaro Kotiva nai Maraaura qaqi ni nimira ne varevarave. ³⁹Kotiva nai kauqu aiqiqaa aqukero tiharo, Tenta Maraaura vaiinti nahenti nimirave turave. Kotiva vi uvara minti tiharoma viva niaravata, ni vaintivararavata, iriharo turave. Ekaa vaiinti nahenti niara vataini variakaravata iriharo turave. Noravano Kotiva tinavu Variqavano nai naarama taaina vaiinti nahentika ekaa nai Maraaura nimianarove, tiro.

⁴⁰Pitaava minti tivakero viva vo uva vo uvavata tiva nimiro tiharo, Te niara mpo turo, hauri Kotiva ni maa vaiinti nahentika Ihura arukoka, hampata ntaihaantorave ti, ne qaqiniqamake variate turo, tiro.

⁴¹Minti tumanta vaiinti nahenti airita-haavano vi uvarara quahake quqaave tivakeha namari varora. Vi entara airitahaa 3,000navuvano Ihura vaintiqamavi vika vohaa vaura.

Ihura vaintinavu nai kahaqi nai kahaqi vaura

⁴²Vika Ihuva noraiqamako vaiintika hampata variqi viha vika uva tura iriqi viha, vika nai kahaqi nai kahaqi i vaiha, vika vohaaraqī kara neha, vika vohaaraqīvai vaiha Kotira aare vaura.

⁴³Ihuva noraiqamako vaintinavuka vaiha nora kaiqa mpeqa kaiqa vare vaumanta vaiinti nahenti vinavuka kaiqa tave kauqu runkinkiri iha vaura.

⁴⁴Ihurara quqaave tivake virara kempukaiqamake iriqi vi vauka vohaaraqī vaiha nai kahaqi nai kahaqiha vika nāi vato airairaravata nai ami nai ami iha vaura.

⁴⁵Vika nāi vatave, airairave, voka nimiha monuvata varake tavomanta nai kenauka vehi vaumanta monu vira rairakeha vikavata nimura.

⁴⁶Vika vo enta vo enta Kotira Naavuqi oru ruvaaqumavi varike, viraqaahai oru vo naavu vo naavuqi vohaaraqī ruvaaqumavi vaiha, muntuka parumake vaiha, quaheha kara nora.

⁴⁷Mintiaqi viha vika Kotira autu tuahere vaumanta qaqi vaiinti nahenti vitini virini vauka vikara quaheha vaura. Vo enta vo enta Noravano vo vaiinti vo vaiinti kahaqumanta vika quqaa Ihurara vivave tivake Ihura vaintinavu hampata vohaaraqi avitumavi vaura.

Vaiinti aiqurara vura koqema kora

3 ¹Vi vatanaaka vo enta vo enta Kotira aarareka eronaini 3 *kiroki* Kotira Naavu vaunainiara vi vaura. Minturaqaa vo enta Pitaavavata Ionivavata Kotira Naavuniara vura.

²Vitanta Kotira Naavuniara viha qenti vo, vira autu Voqaraa Qentive tunaini orure tavovaro vaiinti vovano aiqurara vura qentiana mini vaura.

Vira aiqurara nai nova vatato entaraqaa viha rarera vura vaumanta vira navunaaka vo enta vo enta vira rauku vare vi qentiraqaa vuru kovaro viva vo enta vo enta qentiana vaiharo Kotira Naavuniara vukara monuve airairave ti timiate tiharo naari vaura.

³Vaiinti viva qenti mina vaiharo tavomanta Pitaaka Ionika qentiana oriqetareka uvaro viva vitantara tiharo, Mpo, netanta qaqi vo haika ti timiate, tiro.

⁴Tumanta vitanta vira avuana taveketanta uvaro, Pitaava tiharo, Ho maini titanta tavaane, tiro.

⁵Minti tuvaro vi vaiintiva vitantara vo haikae ti timireka tiavo tivakero vitanta tave vauvaro ⁶Pitaava tiharo, Kia te monuvata vatauro. Te vo haika vataainara ai amirerave. Ihu Karaitira Nasaretihaanaara autuqaa te ariara himpira nuane turo, tiro.

⁷Minti tivakero Pitaava vi vaiintira kauqu tanara utu varero kahaquvaro viva himpuvaro vaakama vira aiqurara ataavanovata aiqurara aurokavanovata kempukaiqama vura.

⁸Kempukaiqama vuvoro viva nai aiqutantaqaahairo himpiro vi aniharo tavovaro vira aiqutantavano koqemaviro vauvaro, viraqaahairo viva vitanta hampata quaheharo ravukuvi raukuvimaqiro viharo Kotira autu tuahereharo Kotira Naavuniara vura.

⁹Mini vumanta vaiinti nahenti ruvaaqumavi vauka tavovaro viva nai niharo Kotira autu tuahereharo vaumanta ¹⁰vika vira viraaqamake tave tiha, Ike, maa vaiintira tavaate. Vi vaiintiva Kotira Naavu Voqaraa Qentive tianaini vaiharo airaira ti timiate ti vai vaiintiva qaqi naima ni vaivo, ti. Vika minti tivake vi vaiintiva koqema vurara voqamake ravukuvi kauqu runkinkiri i vaura.

Pitaava Kotira Naavu vaunaini vaiharo vakaaka tiva nimura

¹¹Vi vaiintiva Pitaaka Ionika totaairo ni vaumanta vaiinti nahenti ravukuvi kante vinavuka Kotira Naavu naanteqaraini Soromonura Haraarave turaqi vura.

¹²Viraqi vuvaro Pitaava vaiinti nahenti tavero tiharo, Ho Isareri vatanaa vaiinti nahentio, nantihae ne virara ravuku vuavo? Nantihae ne tinavu aituti variavo? Ne tiha, Vitanta naitanta kempukaqohaie, vitanta Kotira aaraqaa koqemake nuaraqahaie, vi vaiintira kahaqama kaavaro vive ho ni vaivo tiavo? Aqao, kiave.

¹³Ho Variqavano tinavu kaivaqaukavara Eparahaamiraqaave, Aisaakiraqaave, Iekopiraqaave, raqiki vaiva, viva Ihura nai kaiqa vaiinti takuqi vaira noraiqama komanta ne vi vaiintira ravaaqavu vare vuru Pairaatara amuvaro Pairaatava vira kuvantu karare tumantavata, ne tiha, Kia vira kuvantu kaane, turave.

¹⁴Viva Kotira takuqiraa vaintivano avuqavu ni vau vaiintiva vaumanta ne virara kia kuvantu timitaane tiraiti, ne vaiinti vo, viva vaiinti aruko vaiintira, vira kuvantu timitaane turave. ¹⁵Ne vira arukareka, viva qaqi variqi vi okarara numiqe vai vaiintira arukorave. Ho Kotiva vi vaiintira qutu viraqihairo qaiqaa qaqi vara himpima kaimanta tenavu vi haikara quqaiqamake tavaunarave.

¹⁶Vate tetanta vira autuara irihama, Ihuva Kotira mpeqa vaintivano quqaama titanta kahaqianarove tivakema maa vaiintira, ne tave varia vaiintira vira aiqo kempukaiqama kauro. Quqaama tetanta turo. Tetanta Ihurara quqaama viva homa titanta kahaqianarove tihama maa vaiintira ni nivuqaa koqema kauro.

¹⁷Ti qata vakaukavaro, te iruramanta nevata, niqaa raqiki variakavata, kia Ihura okarara kankomake iriraiti, Ihura arukorave. ¹⁸Haaru Kotiva ekaa paropeti vaiinti noqihairo nai mpeqa vaintivano aihavina haikara varaqiro viro vuru qutu vuainarara ni tiva nimumanta irura, vi uvava vate maa vivauma vaivo.

¹⁹Viraqaahai Kotiva ne qora kaiqa vare vai uvara nunka nimitaarire ti, ne vaaqu aaraqahai tuqantaavi Kotira aaramaqi vivaro Noravano ni hampata variqiro viharo ni muntuka koqema nimitaarire.

²⁰Ne Kotira aaramaqi vivaro viva qaiqaa Ihura atitairaro tuvuarire. Kotiva niarao tiro, ni kahaqireva Ihura noraiqama kairave.

²¹Ihuva naaruvaini mini variqiro viraro ekaa haika qoqaraaqama kero qaiqaa autuaina entava aniraarire. Haaru Kotiva nai paropeti vaiinti voka voka kahaqamaqiro vi vaumanta vika vi uvara turave.

²²Mosiva ni kaivaqava mintima turave:

Ti tititainantema kero, Noravano Kotiva ni Variqavano paropeti vaiinti vo atitaanarove. Vi vaiintiva ni anku vohaa ankuqiraavama varianarove. Viva anintero ekaa uva tinara ne iriate.

²³Vaiinti vovano kia vira uva irirava vairaro Kotiva vi vaiintira nai vaiinti nahentiqahairo qaqini varakero vehi autukaanarove, tiro.

(Lo 18:15, 18-19)

Mosiva minti turave.

²⁴Ho ekaa paropeti vaiintinavu Samuerivave, vira naantiara vaukave, vika Kotira uva tihama maa entara qovaraiqiaina haikarara turave.

²⁵Ho ne vaiha ne paropeti vaiinti vika naintivara variarara tiro, haaru Kotiva ni kaivaqaukavara hampata vaiharo kauqu aiqiqaa aqukero tiva taatauto uvara, vi uvara niaravata iriharo turave. Kotiva ni kaivaqara Eparahaamira tiva amiro tiharo,

Are kuvuara ira vaiinti nahentikaqihairo vaiinti vovano ekaa vataini vaika koqema nimitaanarove, tiro. (Okara 22:18)

²⁶Virara iriharo Kotiva niara vika qora aara qaqira kaate tiro, nai Kaiqa Vaiinti noraiqamakero viva ni naane kahaqiarire tiro, vira ne ianaini atitovaro tuvirave, tiro.

Pitaaka Ionika karapuhiqama korara tura

4 ¹Pitaaka Ionika vaiinti nahenti qaiqiqai uva tiva nimi vaumanta Kotira Naavuqi Kotira kaiqa vara amite vau vaiintikavata, vika kiripunavuqaa raqiku vaiintivavata, Satusi vaiintinavuvata, vika vika vitanta uva ti vaunaini anirora.

²Satusi vaiintinavu vauvaro vika maara ti vau okarava maantimama vairo: Vika tiha, Kia qutu vira vaiintiva ho qaiqaa qaqi himpuanarove, ti vaura. Minti ti vaurara ti, vika Pitaaka Ionika Ihuva qaiqaa qaqi himpivo tu uvara kaara vika arara ite vaura.

³Arara itomanta vika orure vitanta ravaaqavu vare eromantara ti, vika hura ko tirarave tivake, qaqi vitanta karapuhiqi ntita vuru vatora.

⁴Karapuhiqi ntita vuru vatomanta qaqi vaiinti nahenti vika Pitaaka Ionika vaaka uva tiva nimurara noraiqamake iri, vi uvarara quqaa uvave tivake Ihura vaintiqamavi vaura. Ihura vainti airiqamavi 5,000 vaiinti nahenti airitahaa vaura.

⁵Vira qararaa Iutaa qiata vaiintinavuve, nora vaiinti vonavuve, maara uva okara ti vau vaiintikave, vika vika Ieruharemini ko tireka ruvaaqumavi. ⁶Mini Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiinti Anaasivavata vaumanta Kaiapaasivavata, Ionivavata, Arekisantavavata, vira navunaaka vokukavata vaura. Vika ekaa ruvaaqumavi vaiha ko tireka iha ⁷vika Ihuva noraiqamako vaiintitantara ntita vare animanta tinavu tivuqaa himpi variate tumanta ntita vare anumanta vitanta ireha tiha, Ho nantiakee netanta vi kaiqara vare iavo? Nana haikavanoe nitanta mpeqaiqama kaimantae netanta mintiavo? Tara autuqaae netanta mintiavo? ti.

⁸Vika minti tivake irovaro Pitaava Kotira Maraquravano vira avutaqi vauvaro viva tiharo, Ne vaiinti nahentiqaa raqiki variakao, Isareri vatanaa vaiinti nora vaiintinavuvauvo, ⁹tetanta aiq qoraiqaa vi vaiintira koqema amitaunara ne vira kaarae titanta irama timitareka auti variavo? Tetanta nantimake vi vaiintira avuqavuvama kaunara, virarae ne titanta

ire variavo? ¹⁰Nevata ekaa Isareri vatanaa vaiinti nahentivata iriate. Ihu Karaitira Nasaretihaanaara ne vira katariqaa hiritovaro qutu vuvaro Kotiva vira qaiqaa qaqi vara himpima ko vaiintira, tetanta vira autu rava kauraro vivama titanta kahaqimanta tetanta maa vaiintira koqema amitauro viraqaahairo vate viva ni nivuqaa himpitero ho vaivo.

¹¹Kotira vukuvano vo uva tuqantaakero Ihurara mintima tivo:

Ne naavu kaqeha ori vo qaqira kaava, vi orivama naaauraiqama vivo, turave.

(Ihi 118:22)

¹²Ihuva vi naaauravama vaivo. Kotiva tinavu tivitaarire tiro, Ihuvaqaima tinavu ho kahaqiarirava vaivo. Kotiva kiama vo vaiinti atitairaro vi vaiintiva tinavu kahaqiarirava varianarovauve. Ihuva vivaqaima tenavu vatani variarirauka kahaqiharo kuvantu timitaarivama vaivo, tiro.

¹³Pitaava minti tumanta *kansoru* vaiintinavu ruvaaqumavi vauka tavomanta Pitaaka Ionika vika nivuqaa vaiha kia qetaraiti uva ti vaura. Vitanta kia *sikuru* tu vaiintitanta vairaiti, mpeqa uvaqai ti vaumanta vika vitanta uva iriha kauqu runkinkiri i vaura. Vika kankomake irumanta vitanta Ihura hampata vau vaiintitantama vaura.

¹⁴Vika vitantaqaa uva vatarare ti, tavovaro vitanta koqemako vaiintiva Pitaaka Ionika tataaqa himpitero vaumanta vika kia ho vitantaqaa uva vateva vaura. ¹⁵Kia ho uva vitantaqaa vateva vaumantara ti, vika vitantara tiha, Netanta oru vaiqe tenavu maa uvara avuqavu qiare, tumanta vitanta vumanta vika vi uvarara nai tiva ami nai tiva ami tiha, ¹⁶Vi vaiintitantara tenavu nantie irarave? ti. Vitanta nora kaiqa varaamanta ekaa Ieruharemihaanaaka vitanta kaiqa irikaamanta tenavu vitanta kaiqa kia ho kukeqa kararave. ¹⁷Hauri maa uvava vi animanta vo vatanaa vo vatanaaka ekaa vitanta kaiqa vare okarara irivorave. Kaiqe tenavu vitanta qioqama keha kia Ihurara voka voka tiva nimiate tiare, ti.

¹⁸Minti tivake vika qaiqaa vitanta naaramake tiha, Ho netanta kia qaiqaavata vaiinti nahenti Ihurara tiva nimiate. Tenavu vi uvara tira qioqama tauro, ti.

¹⁹Vika minti tumanta Pitaaka Ionika aqao ti, Tetanta ni uva iriha Kotira uva qaqira kaariraro Kotiva titantara hove tianarove? Ne nentavano nenta avu aatoqihai irikeha tiva timiqe iriare. ²⁰Tetanta variqi viha tentatanta avuqohai tavaunarave, aatoqihai irunarave, kia ho kukeqa kararave. Tetanta vi haikarara ekaa tiva nimirerave, ti. ²¹Minti tumanta *kansoru* vika voqavata kempukaiqamake vitanta qioqamate, viraqaahai vitanta kuvantuke nititomanta vura. Pitaaka Ionika vaiinti koqemakorara iriha qaqi vaiinti nahenti Kotira autu tuahere vaurara ti, qumina uva vitantaqaa vataarorave ti, karapuhiqihai qaqi vitanta kuvantu kora.

²²Vitanta aiqurara vu vaiintira koqemako vaiintiva kiama qaraaka vaiintima vairaitiro, viva 40 ihinavu varako vaiintivama vaura.

Ihura vaintinavu Kotira aare vaura

²³Vika Pitaaka Ionika kuvantu komanta vitanta orurante nai navunaaka vaunaini oru vaiha Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavu tu uvaravata, vonavu tu uvaravata, vika tiva nimura.

²⁴Tiva nimumanta vi uvara iri, vika ekaa Kotira aareha mintima ti:

Noravauvo, are ekaa haika autu kera vataaravave. Naaruvave, vatave, nora namarive, ekaa haika naaruvainive, vatainive, namariqive, vai haikara areqai autu kera vataanarave.

²⁵Haaru tinavu kaiqaqava Devitiva ai kaiqa vaiintivano vauvaro ai Maraqravano vira kahaquvaro viva minti turave:

Nantihae vo vatanaa vo vatanaaka Kotirara arara ite vaimanta variavo? Nantihae maa vatanaaka qumina okara kaara tiva vare Kotira raqu amitareka auti variavo? ²⁶Ekaa vatanaa avuhainaa vaiinti, vika ruvaqumavi auvihehavaa vaqa ntuva vare, Kotiravata, viva noraiqama kai vaintiravata raqu amitareka auti variavo, turave. *(Ihi 2:1-2)*

²⁷Ho Kotio, vi uvara tivatonara vate vivauma vaivo. Are Ihura naaruvaihaira atitoraro viva kia qora kaiqa vararaitiro, ai kaiqaqai vara amitaqiro vumanta Herotivavata, Pontiusi Pairaatavavata, vitanta maa vatukara Ieruharemini ruvaqumavi vaihatanta, vo vatanaakavata, Isareri vaiinti nahentivatamake, vika vaiha Ihura qoraiqama kareka auti vaurave. ²⁸Ho vika kia irurave. Haaru vika kia vau entara are naane tihara, Tinta kempukaqohai vika tinta antuqa vai kaiqaraqai vareha vika minti mintima vira amitevarave tianantemake, vika Ihura qoraiqama amitorave.

²⁹Ho Noravauvo, vika tinavuaravata ni qoraiqama nimitarerave tia uvara iriane. Are tinavu kahaqiraqe tenavu ai kaiqa vaintinavu vaiha kia qetaraiti, ai uva tiva nimiare. ³⁰Nena kauqu tutukera tinavu kahaqiraqe tenavu vaiinti nahenti aihavika koqema nimitaare. Are tinavu kahaqiraqe tenavu Ihura ai kaiqa vaiinti koqera vira autuqaa nora kaiqa mpeqa kaiqaqai varaqi vuare, tura.

³¹Vika minti tivake Kotira aarovaro vaakama viraqi vau naavuva qaki qaki uvaro Kotira Maraqravano viraqi vauka kempukaiqama komanta viraqaahai vika kia vaiinti naatu qetaraiti, Kotira uva vika tiva nimiqi vi vaura.

Vika vohaaraqai vaura

³²Ho vi entara Ihurara quqaa vivave tuka vohaaraqai vaiha vika vohaa avu aato muntukaqai vateha vaura. Kiama vovano nai vato airairara naiqai paama tivakero tote vaura. Vika nai vato airairara rairakeha voka voka hampi nimi vaura.

³³Minti vaumanta Ihuva noraiqamako vaintinavuka mpeqaiqamake Ihuva Noravano qaiqaa qaqi himpi uvara vaiinti nahenti tiva nimiqi vi

vaura. Tiva nimiqi vi vauvaro Kotiva vika koqema nimitomanta ³⁴vika vaiha koqemake nai kahaqi nai kahaqi i vauvaro kiama vovanovata vehi vaura. Vaiintivano naavuve, vatave, vatoka vi haikara voka nimiha monu varakeha vuru Ihuva noraiqamako vaiintinavuka nimura.

³⁵Vika nimumanta vinavuka vi monura rairakeha kia airi haika vatoka vehi vaiinti tuqimake nimiha, airi haika vatoka inaaraiqamake nimiqi viha, mintimake vika vaiinti nahenti vi haikara nimura.

³⁶⁻³⁷Mintiaqi vuvoro viraqaahairo vovano vira autu Iohepiva, viva Rivaira vohaa ankuvano vaura. Viva Saiparusini vatatova nai u vatara voka nimiharo monu varakero monu ekaa varero vuru Ihuva noraiqama konavuka nimura.

Ihuva noraiqamako vaiintinavuka vi vaiintira vara autu ravateha virara Banabaasirave—*Vora Kahaqiaina Vaiintirave*, tura.

Ananaiaasika Safairaakara tura

5 ¹Vaiinti vovano vira autu Ananaiaasiva nai naata Safairaaka ntiro vaura. Vitanta naitanta u vatara vonku, vo vaiinti amiha monu varora.

Ananaiaasiva hini monuara tenta totarerave ²tuvaro vira naatavanovata vi uvara iruvaro Ananaiaasiva hini monuqi varero oru Ihuva noraiqamako vaiintinavuka aqutaraini vuru vatero tiharo, Te tenta naatanti tentatanta vata vonku vo vaiinti amiha monu varaunara ekaa vi monura te ni nimuro, tiro.

³Tuvaro Pitaava aqao tiro, Ananaiaasio, Sataaniva ariqaa raqiki vaivara are vira uva iriharama Kotira Maraqrara unahaa tiarao. Nantiharave? Are nena vata vo vaiinti amihara monu varaanara hini monu nena rairakera vaterama unahaa tiharama, Te ekaa vi monura niqai nimuro, tiarao.

⁴Tota kia vi vataragaahaira koqaa varaana entara vi vatava ai vatavano vairave. Viraqaahaira vi vatara vo vaiinti qihara monu varaararo vi monuva ai monuvano vairave. Ho nantiharae hini monu nena totera, hini monuqi tinavu timiharama tinavuara unahaa tihara, Ekaa vi monura niqai nimuro, tiarao? Are kia tinavu qumina vaiintiaravauve unahaa tiarao. Are minti tiharama Kotirara unahaa tiarao, tiro.

⁵Minti tuvaro Ananaiaasiva vi uvara iriro vaakama hiqiro qutu viro. Qutu vumanta ekaa vi uvara iruka voqamake qete vaura. ⁶Viva qutu vumanta qaraaka vaiintinavu oriqete vira vaata apuqamake vare, viraqihai vevare muntu quntama tora.

⁷Vira vaata quntama tovaro kuarivano inaaraiqa uru rovaro taaramo kuariavu aitarovaro vira naatavano kia vi uvara iriraitiro, vivavata viraqi oriqetero.

⁸Viva viraqi oriqetovaro Pitaava virara tiharo, Ho netanta vata vo vaiinti amiha monu varaara, vi monuraqae varaavo? Are tiraqeve, tuvaro viva, Eo, vi monuraqaima varauro, tiro.

⁹Minti tuvaro Pitaava tiharo, Ho nantihae netanta vi uvara una uva tirerave tivake Kotira Maraqrara una uva tiavo? Ho tavaane. Ai vaati muntu quntama taaka vika qentiana variavo. Vika aivata vare muntu quntama tekama variavo, tiro.

¹⁰Tuvaro vi nahentiva vi uvara iriro vaakama hiqiriro qutu viro. Qutu vumanta qaraaka vaiintinavu oriqete tavovaro vivavata qutu vumanta vira vaatavata vare muntu nai vaati tataaqa quntama tora.

¹¹Quntama tomenta ekaa Ihura vainti vi haikara taveha voqamake qete vaumanta ekaa vi uvara irukavata voqamake qete vaura.

Nora kaiqa varorara tura

¹²Mintumanta Ihuva noraiqamako vaiintinavuka vaiinti nahenti kahaqireka nora kaiqa vo kaiqa vo kaiqa vare vaura. Vo enta vo enta Ihura uva iruka Kotira Naavu naanteqaraini Soromonura Haraaraqi ruvaaqumaviha vaura.

¹³Vika mini ruvaaqumavi vaumanta qaqi vaiinti nahenti vikara koqekave tivakeha, qetakeha niarakanta vaiha kia vika hampata ruvaaqumavi vaura.

¹⁴Vi entara vaiintivata nahentivata airitahaa Nora Vaiinti Ihurara quqaave tivake Ihura vaintiqamavi vohaaraqi avitumavi vaura.

¹⁵Ihuva noraiqamako vaiintinavuka nora kaiqa varaqi vi vaumanta vi vatanaaka nihavuka ntita vareha vuru aaraini taariqaave, taintaqaave, vateha tiha, Pitaava aitareharo viva kia ni utu varairera, vira maraqravano aniharo ni hininavuqaa mantaqa kaarire, tivakeha ntita vuru vatora.

¹⁶Hihai hihai vo vatuka vo vatukaihai vaiinti airitahaavano, vika nai aihavu vaiinti nahentikave, vueravano avutaqi vaikave, ntita vare Ieruharemini vuru komanta Ihuva noraiqamako vaiintinavuka vika vika koqema nimitora.

Ihura vaintinavu qoraiqama nimitorara tura

¹⁷Vika mintiaqi vumanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiintivanovata, vira navunaaka Satusi vaiintinavuvata, vika vaiha tavomanta airi vaiinti nahenti Ihuva noraiqamako vaiintinavuka uva iri vaumanta vira kaara vika tomake vaiinti nahenti tinavu uvaqai iriataarave tura. ¹⁸Vika minti tivake oru Ihuva noraiqamako vaiintinavuka ravaaqavu vare vuru karapuhiqama kora.

¹⁹Viraqi vuru kovaro entaqi Noravano atito *enseliva* karapuhi qenti qantuakero Ihuva noraiqamako vaiintinavuka ntita varero muntu vahaqaqaini kero tiva nimiro tiharo, ²⁰Ne oru Kotira Naavuqi himpi vaiha vaiinti nahenti qaraakaiqamake qaqi variqi vi okarara tiva nimiate, tiro. ²¹Minti tumanta vinavuka viva tuntmake vira qararaa aatita vumanta vinavuka oru Kotira Naavuqi vaiha vaiinti nahenti vi uvara tiva nimura.

Vinavuka mini oru viraqi vaumanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiintivanovata, vira navunaakavata, vika ruvaaqumavi Iutaa vaiinti nora vaiinti *kansoru* vaiinti, vo vaiinti vo vaiintivata naaramake tiha, Aniqaenavu maaqi ruvaaqumavi vaiha uva avuqavu qiare, tivake vika ukuvi vaiha Ihuva noraiqamako vaiintinavukara oru ntita vare aniate tumanta ²²oru ntitare ti, tavomanta vinavuka kia karapuhi naavuqi vaumanta vika orurante *kansoru* vaiintinavu vaunaini viri tiva nimi tiha, ²³Tenavu karapuhi naavuqi orure tavauraro qenti *roki* arutaamanta kiripu vaiintinavuvano vahaqaqini qentiana maimaraara raqiki variamanta tenavu qenti qantuaqe tavauraro kia voqavanovata karapuhi naavu vira avutaqi vaivo. Ekaama vuavo, ti.

²⁴Minti tumanta Kotira Naavuqaa maimaraara raqikuka vika qiata vaiintivanovata, Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, vika vi uvara iri tiha, Nantiakee vi vaiintinavuka vuavo? ti.

²⁵Minti ti vauvaro vaiinti vovano uriqetero vika tiva nimiro tiharo, Iriate, ne karapuhiqama kaaka, vinavuka Kotira Naavuqi vaiha vaiinti nahenti uvama tiva nimi variavo, tiro.

²⁶Minti tumanta maimaraara vaiintinavuqaa raqikuva nai kaiqa vaiintinavu hampata oru Ihuva noraiqamako vaiintinavuka qaiqaa ntita vare anura. Qaqa vaiinti nahenti ori utu vare harivorave tivake, vika qihaaqamake vinavuka ntita vare anura.

²⁷Vika vinavuka ntita vare vuru *kansoru* vaiinti nivuqaa himpima kovaro Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiintivano vinavukara tiharo, ²⁸Tenavu ninavuara kiama Ihurara vaiinti nahenti tiva nimiate, turo. Virara anomake qioqama taunarave. Ho tavaate. Nenavu ekaa Ieruharemini vi aniha vika vi uvara tiva nimi variavo. Nenavu Ihura arukaa uvara tinavuqaa vatareka auti variavo, tiro.

²⁹Minti tuvaro Pitaavavata, Ihuva noraiqamako vaiintinavuka vokukavata, tiha, Tenavu kia qaqa vaiinti uva iriqi viraiti, tenavu Kotira uvaqai iriqi virerave.

³⁰Ne Ihura niriqohai katariqaa aruke hiritovaro viva qutu vuvaro viraqaahairo tinavu kaivaqaukavaraqaa raqiki vai variqava, Kotiva vira qaiqaa qaqa vara himpima korave. ³¹Kotiva vira qaqa vara himpima kero vira noraiqama kaivaro maa entara viva Kotira kauqu tanaraini mpeqavano tinavu kahaqiariravama vaivo.

Tenavu Isareri vatanaaka vaiha qora aara qaqira karera iariraro viva tinavu kahaqianarove. Viva mpeqavano vaiharo homa tenavu qora kaiqa varaaina uvara nunka timitaanarove. ³²Tenavu tentanavu tivuqohai tavauna haikara, tenavu vi haikarara tivaqi virerave. Kotira Maraqravanovata, vi haikararaqai tivaqiro vuanarove. Kotiva nai uva iriqi ni variakaqai nai Maraqrura nimi vairave, ti.

³³Minti tumanta *kansoru* vaiintinavu vi uvara iri, voqamake arara itomanta vika vinavuka arukareka auti vaura.

³⁴Vinavuka arukareka auti vauvaro *kansoru* vaiinti vovano vira autu Gamarieriva, viva Parasi vaiinti maara uva okara ti vauva, vaiinti nahenti virara koqe vaiintive ti vauva, viva *kansoru* naavuqi himpiro Ihuva noraiqamako vaiintinavukara tiharo, Vinavuka maaqihai vara veva kaate, tiro.

³⁵Minti tivakero viva *kansoru* vaiinti vika tiva nimiro tiharo, Ne Isareri vaiintivauvo, ne rauriha nenta varareka i kaiqara qakomake aato irikeha varaate. ³⁶Haaru vaiinti vovano vira autu Tiudaasiva qovarama vurave. Viva te noravanove tumanta airi vaiinti 400 vaiinti vira aiqukaa avataqi viha, *kamaanira* hampata raqirare tumanta *kamaanira* vaiintinavu vi vaiintira arukomanta vira avataqi nuka ekaa qetake ruqeqaamake vi anima vurave. Mintuvaro vi vaiintira kaiqavano quminaiqama vurave.

³⁷Ho qaiqaa ekaa autu vare vau entara vovano vira autu Iutaasiva Karirihainaava qovarama viro vaumanta vaiinti airitahaavano vira avataqi vumanta ho viravata aruke, vira avataqi nukavata raumpirima korave.

³⁸Ho haaru aruko vaiintitantara irihama ne maa vaiintinavuka kia utu vararaiti, qaqi kaimanta variate. Vika kaiqavano qaqi vaiinti kaiqa voqaara vairera, vika kaiqavano quminaiqama vuanarove. ³⁹Vika kaiqavano Kotiraqaahairo qovaraqi kaiqava vairera, kiama nenavu vi vaiintinavuka ho naatara kevarave. Ne hauri mintiha Kotira vataake raqivorave, tiro.

⁴⁰Gamarieriva minti tuvaro vira uvavano kempukaiqumanta vika vira uva iri, viraqaahai Ihuva noraiqamako vaiintinavuka naaramake, vika vinavuka kaavuqai numiqake vate tiha, Kia qaiqaavata Ihura autu ravaqi viha voka voka tiva nimiate, tivake vinavuka kuvantu kora.

⁴¹Vika vinavuka kuvantu komanta Ihuva noraiqamako vaiintinavuka vevare Kotira autu tuahereha tiha, Kotiva tinavuara vika Ihura autuara irihama kaurira haika vareha kempukaiqamake vaivarave timantara ti, tenavu voqamake quaheha vauro, ti.

⁴²Viraqaahai vinavuka vo enta vo enta Kotira Naavuqive, qaqi vaiinti naavuqive, variqi viha koqe uva Ihuva viva tinavu kahaqiarira vaiintivave tu uvara vaiinti nahenti tiva nimiqi vi vaura.

Kahaqi vau vaiintika 7navu noraiqama kora

6 ¹Vi entara Ihura vainti airiqamaqi vi vaumanta vikaqihai vokuka tirori vaura. Iutaa vaiintinavu Giriki uva tuka vaiha Iutaa vaiinti nai Hiparu uva tuka hampata tirorimaqi viha tiha, Vo enta vo enta monu rairaqi viha vehi vaiinti nahenti nimiha ne kiama tinavu nahenti tentoqa variakavata nimiavo, ti.

²Minti tumanta Ihuva noraiqamako vaiintinavuka ekaa Ihura vainti hinikukavata ruvaqumake tiha, Tenavu Kotira uva tiva nimiaina kaiqara qaqirake monu raira kaaina kaiqaraqai varaqi vuororave.

³Tinavu qata vakaukavarao, vaiinti 7navu koqe avu aato vataaka Kotira Maraqravano ti uvara koqemake iriaka, ne vinavuka ntita vare aniqe tenavu vinavuka vi kaiqara nimiari varaate. ⁴Vinavuka vi kaiqara vare vaiqe tenavu Kotira aaramaqi viha Kotira uva vaiinti nahenti tiva nimiqi vuare, ti.

⁵Minti tumanta vaiinti nahenti ruvaqumavi vauka ekaa vinavuka uvara quahake vi kaiqara vareka kaamatora. Vika maa vaiintinavuka kaamatora:

Sitivenirave—Sitiveniva Ihurara kempukaiqama kero iriqi vuvaro Kotira Maraqravano vira muntukaqi vauvaro viva vira uva ekaa uva iriqiro vura.

Piripirave, Parokorusirave, Nikanorave,
Timonirave, Pamenaasirave,

Antiokihainaava Nikolaasirave – Nikolaasiva viva tota vo vatanaava vaiharo nai naaqu taatora okara qaqira kero Iutaa vatanaa okarave kaiqave varero ho viraqaahairo Ihura uvavata iriro Ihura vaintiqama vura.

⁶Ho vi vaiintinavuka kaamate ntita vare Ihuva noraiqamako vaiintinavuka unaini viri komanta vinavuka Kotira aareha nai kauqu vi vaiintinavukaqa vatora.

⁷Ho Ihura vaintinavu Kotira uva tiva nimiqi vuvaro vi uvava voqavata viro aniro umanta airi vaiinti nahenti vi uvara irura. Ieruharemini Ihura vainti airiqama vumanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika airitahaavanovata Ihurara ho vivave tivake Ihura vaintiqama vura.

Sitivenira karapuhiqama kora

⁸Ho Sitiveniva Kotirara kempukaiqama kero iriqiro vuvaro Kotira kempukavano viraqi vau vaiintiva vaiharora tiro, viva vaiinti nahenti nivutana vaiharo Kotira kaiqa nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa varaqiro vura. ⁹Mintumanta vaiinti vonavu Sitivenira vataake tirorireka anura. Vi vaiintinavuka vo uva iruka nai maara naavuara *Kuvantukaa Vaiintira Naavuve* tura. Vi vaiintika Iutaa vaiinti vaiha vika Sairinihainaakavata, Arekisantiahainaakavata, Silisiahainaakavata, Esiahainaakavata, vaura.

Vika Sitivenira vataake tirorireka anuvaro ¹⁰Kotira Maraqravano Sitivenira kahaquvaro vira uvavano kempuka uva vaumantara ti, vi vaiintinavuka kia ho vira uva aatara kora. ¹¹Vira uva kia ho aatara karaiti, vinavuka vaiinti vonavu qutaru monu nimiha tiha, Nenavu Sitivenirara unahaa tiha mintima tiate, Sitiveniva Mosiraravata Kotiraravata qora uva ti vaimanta tenavu irunarave, tiate, ti.

¹²Ho vika mintumake una uva tumanta Iutaa nora vaiintive, maara uva okara ti vau vaiintikave, vika vi uvara iri oru Sitivenira ravaaqavu vare vuru *kansorunavu* ruvaaqumavi vauraqi kora.

¹³Viraqi ke vaiinti vonavu una uva tiate ti, vika vinavukavata naaromanta vinavuka Sitivenirara tiha, Maa vaiintiva enena Kotira Naavuara qora uva ti vairave. Viva Mosiva maara uva tivatorara qora uva ti vairave.

¹⁴Tenavu airi vaiinti vaunaraqaama viva vi uvara mintima keharo tirave: Ihuva Nasaretihaanaava maa naavura Kotira Naavu rampai aqukaanarove, tirave. Ihuva Mosira maara uva qaqira kero qaraaka uva tinavu tiva timianarove, tirave. Sitiveniva vi uvara vi uvara mintima keharo timanta irunarave, ti.

¹⁵Minti ti vaumanta *kansorunavu* naavuqi vauka vaiha Sitivenira tavovaro vira virivano koqe viri *enseli* viri voqaantema kero vaura.

Sitiveniva nai auta ntuaina uvara tura

7 ¹Vinavuka una uva minti tiha Sitiveni raqaa uva vate vauvaro Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiintivano Sitivenira irero tiharo, Ho vinavuka uvavano quqaa uvae vaivo? tuvaro ²Sitiveniva tiharo, Ti qata vakaukavata, ti qokavaravata, ne iri vaiqe te tiare. Haaru Eparahaamiva tinavu kaivaqava viva kia Haraanini vu entara viva Mesopotemia vataini vauvaro Variqavano voqamakero takuqi vaiva Kotiva qovarama viro ³Eparahaamira tiva amiro tiharo, Nena navunaakavata, nena maaqavata, qaqira maini kera te ai umiqaina vataraqaa vuane, turave.

⁴Minti tuvaro Eparahaamiva Karadia vataini vaura mini kero katu varero oru Haraanini vaurave. Ho vira qova qutu vuvaro Kotiva qaiqaa tuvaro Eparahaamiva maa vatara ne varianaini anurave.

⁵Vi entara Kotiva kiama Eparahaamira maa vatara amurave. Eparahaamiva nai aiqiu ntavato vatara kia voqavata amurave. Vi entara Kotiva kauqu aiqiqaa aqukero Eparahaamira tiva amiro tiharo, Ho maa vatara te naantiara ai amirerave. Maa vatava ai vatama varianarove. Arevata nena kuvuaramateraukavata vika vatama varianarove, turave. Ho vi entara Kotiva aiqiqaa kauqu aqukero tu entara kia Eparahaamiva vainti vato entara ⁶Kotiva maa uvara tiva amiro tiharo, Naantiara are kuvuarerauka ai naintivara vo vataini oru vaimanta vi vatanaaka ai naintivara qoraiqama nimitaqi vi vaimanta ai naintivara airi ihi 400 ihi vi vataraqaa variqi vivarave.

⁷Ho vi entaraqaahai te ai naintivaraqaa raqikika vikaqaa uva vatehama vika ntaihararave. Te vika ntaihama kaarira viraqaahai ai naintivara vi vataragaahai katu vare ani maa vataragaahai vaiha ti hutu tuaheraqi vivarave, turave. ⁸Kotiva minti tivakero nai kauqu aiqiqaa aquko

uvarara Eparahaamivavata vira naintivata iritaate tiro, Kotiva qorainti vainti vaata toqaaina okarara Eparahaamira amurave. Viraqaahairo Eparahaamiva nai vainti Aisaakira vatatovaro 8 enta aitarovaro vira vaata toqa amitorave. Aisaakiva Iekopira qova vauvaro Iekopiva tinavu kaivaqaukavara 12navu vika qova vaurave.

⁹Ho tinavu kaivaqaukavara variqi vi, vinavuka nai qata Iohepira toma amiteha vira qoraiqama kareka vira ravaaqavuke vo vatanaaka nimihama monu varomanta Iohepira ravaaqavu vare vuru Isipini korave. Mini vuru kovaro Iohepira vo vatanaa vaiintiqaa quminaiqama kero vira paanaa kaiqa vare vauvaro Kotiva kia virara tauru korave. (*Okara 37:27-28*)

¹⁰Kotiva kia Iohepirara tauru karaitiro, vira ruaruama amitero vira kahaqamaqiro vuvaro viva ho vaurave. Pero vaiintivano Isipi vataqaa raqikuva Iohepira aarovaro viva vira avuqaa oru vauvaro Kotiva vira avu aato kahaquvaro Pero vaiintivano virara koqe vaiintive, avu aato vataa vaiintive tivakero vira noraiqama kero tiharo, Te avuhainauka variarirara are ti naantiaraihainaava vaiharama ti naavuqaavata, ti vataqaavata raqikiane, turave.

¹¹Ho vi entara karara nararaiqu entava Isipinivata, Kenaaninivata, vaumanta vaiinti nahenti qoraiqamavi vaumanta tinavu kaivaqaukavara vikavata kia ho kara norave. ¹²Mintuvaro Iekopiva iruvaro *raisi* voqaa karavano Isipini vauvaro viva nai maaqu tinavu kaivaqaukavaravanu mini nititomanta karara vurave.

¹³Vinavuka mini taara tataa vu entaraqaa Iohepira vutukero vika tiva nimiro tiharo, Te ni qatavanoma vauro, tuvaro Pero vaiintivano Iohepira navunaakara iriro vika quahama nimite vauvaro ¹⁴Iohepira uva vara kero nai qorara tiharo, Arevata, nena nahenti vaintairavata, ekaama ntitera maini Isipini aniate, tumanta vaiinti nahenti 75navuvano Isipini vurave.

¹⁵Iekopiva katu varero Isipini oru variqiro viro qutu vumanta tinavu kaivaqaukavaravata mini variqi vi vuru qutu vurave. ¹⁶Vinavuka qutu vumanta vika vinavuka vaata vare Sekemi vata mini vuru Eparahaamiva monu aqukomanta Hamora vatanaaka vata amuraqi quntama torave.

¹⁷Ho airi ihi aitarovaro Kotiva haaru nai aiqiqaa kauqu aqukeharo Eparahaamirara ai naintivara kahaqirerave tu entava aumanto vaumanta vaiinti nahenti katu vare Isipini vuka airiqama vuvaro ¹⁸vaiinti vo, avuhainaa vaiintivano kia Iohepirara iru vaiintiva qovarama viro Isipiqaa raqiki vaurave.

¹⁹Viva kia tinavu kaivaqaukavaraqaa avuqavuqama kero raqikiqiro viraitiro, viva tinavu kaivaqaukavara qoraiqama nimitaqiro viharo tiharo, Ne vainti vatate vaintika qaqira aqu kaimanta vika qutu vuata, turave.

²⁰ Isipiqaa raqikuva Pero vaiintivano minti tuvaro tinavu kaivaqava vovano vi entara Mosira vatatovaro viva voqaraa vaintiru vauvaro vira nova kia vira qaqira karaitiro, taaramo toranavuara naavuqi vira kukeqa tero viraqaata raqikiqiro viro, ²¹ viraqaahairo vira vita varero namari auvahini vuru kukeqa tovaro mini vauvaro Pero vaiinti vira raavuravano vira rantakero, Te vira virirerave, tivakero nai vaintiqaa raqikuntema kero viraqaavata raqikiqiro vurave.

²² Viraqaa raqikiqiro vuvaro Mosira ekaa Isipi vatanaa okarave kaiqave umiqovaro Mosira kaiqavanovata, viva tu uvavavata anomakero koqema kero vaurave.

²³ Ho Mosiva tinavu kaivaqava 40 ihi varakero viva tiharo, Kaiqe tenta navunaaka Isareri vatanaaka oru tavaare, tivakero ²⁴ oru tavovaro Isipi vaiinti vovano Mosira navunaara vo qoraiqama amite vauvaro Mosiva nai navunaara vira kaara Isipi vaiinti vira arukero viraqaa muntu korave. Mosiva nai irikero tiharo, ²⁵ Ti navunaaka tiriara mintima tivarave. Tinavu kahaqiarire tiro, Kotiva vira atitaivaro anivave. Vika tiriara vi vaiintiva qora kaiqaqaahairo tinavu kuvantu timitaariravave tivarave, tiro. Mosiva vika minti tivarave tumantavata, vira navunaaka kia virara minti turave.

²⁶ Mintuvaro vira qararaa Mosiva tavomanta vira navunaaka, Isareri vaiintitantavano raqi vauvaro Mosiva oru vitantara tiharo, Eqaate. Netanta iriate. Netanta vohaa vaintitantave. Netanta vohaa okaravanove. Nantihae netanta raqi variavo? tuvaro ²⁷ vaiinti vovano nai kena vaiinti ari vauva Mosira ventakero tiharo, Tavave ai vara noraiqama kero tinavuqaa raqikiane tivarave aniarao? ²⁸ Are enta Isipi vaiinti vo arukaanantema kera, tivata harukarevae auti variarao? tiro. ²⁹ Tuvoro Mosiva vi uvara iriro qetakero ruqemakero Isipihairo kantama viro oru vo vatani Midianini vaurave. Mini vaiharo viva qorainti vainti taaraqanta vatatorave.

³⁰ Mini variqiro vuvaro 40 ihi aitarovaro Mosiva qumina vatani Sainai Aiqlina tataaqa niharo tavovaro katari vo iha ite vauvaro viraqihairo *enselivano* qovarama vurave.

³¹ Qovarama vuvaro Mosiva virara ravuku viro vainto oru katari iha ite vaura tavaare tivakero iruvaro Noravano uva vira tiva amiro tiharo, ³² *Te Variqavanove. Te ni kaivaqaukavara Eparahaamirave, Aisaakirave, Iekopirave, vikaqaa raqiki vauraukave*, tuvaro Mosiva voqamakero aatu itovaro vira aiqau kauqu ntiri ntiri uvaro vi haikara tavaarorave tuvaro ³³ Noravano vira tiva amiro tiharo, *Are himpira variana vatara vira ti turuaravano vairara tira, nena aiqauqaa nonku tenara qaqini varakera variave.* ³⁴ *Te tavauramanta Isipi vatanaaka ti vaiinti nahenti qoraiqama nimite variavo. Ti vaiinti nahenti ke ke tiara irihama te vika kahaqirera tuvuro. Ho aniraqe te ai Isipi vatani atitaare*, turave.

³⁵Ho tota Isareri vatanaaka vika vira qoririmake tiha, Tavave ai vara noraiqama kero tinavuqaa raqikiane tivarae aniarao tu vaiintira, Mosira, Kotiva vi vaiintira noraiqama kero tinavu kaivaqaukavara kahaqiharo vikaqaata raqikiarire tiro, vira atitorave. *Enselivano* iha ito katariraqi vaiharo Mosira Kotira uva tiva amuvaro ³⁶Mosiva vuva oru nora kaiqa varaqiro viharo tinavu kaivaqaukavara Isipihairo ntita varero Naare Namari taqa varero nora kaiqa varaqiro viro oru qumina vataini 40 ihinavu niharo nora kaiqa varaqiro vurave. Mintima kero viva tinavu kaivaqaukavara Isipihairo ntita viri maini korave.

³⁷Ho vi vaiintiva Mosiva Isareri vatanaaka vika tiva nimiro tiharo, Kotiva ti tititainantema kero, vaiinti vo atitairaro vi vaiintiva Kotira uva tianarove. Vi vaiintiva niqihairo qovarama vuanarove, turave. ³⁸Tinavu kaivaqaukavara kia vaiintivanovata vau vatara qumina vataini variqi vuvaro Mosiva vika hampata vaurave. Viva tinavu kaivaqaukavara hampata vauvaro *enselivano* Sainai Aiqinaqaa vaiharo Mosira tiva amuvaro viva Kotira uva qaqi variqi vi vai uvara varero muntu vi uvara tinavu kaivaqaukavara tiva nimurave.

³⁹Viva Kotira uva varero muntu tinavu kaivaqaukavara tiva nimumanta vika kia vi uvara irirerave tiha Mosira uva qoririmake qaiqaa Isipiniara vuataa umanta vaurave. ⁴⁰Ho Kotiva vira aarovaro Mosiva Sainai Aiqinaqaa vaarirero vaumanta vika Eronirara tiha, Are variqa vonavu autu timitairamanta vinavuka tinavu tivuni viha tinavuqaa raqikiate. Mosiva tinavu Isipihairo vita varero aniva viva nai tainie vivo? turave.

⁴¹Minti tivake vika purumakau naati maraqurahaa autuke vi haikarara variqave tivake vi haikara quahama amitareka *ofaa* iha quara amite nai kauquqohai aututo haikara, vi haikara autu tuaherakeha ovata norave. ⁴²Mintuvaro Kotiva vika taveru tauvaqa utu nimitero tiharo, Ho ne nenta qora kaiqakai varaqi vuata, tumanta vika qumina naaruvaihainaa haika opu makau vi haikara vi haikarara variqavanove tivakeha quahama nimate vaurave. Paropeti vukuqi Kotiva mintima turave:

Isareri vatanaa vaiinti nahentivauvo, ne 40 ihinavu qumina vataini niha ne kia tiriara iriha sipisipive, purumakauve, aruke iha quara timitoravauve.

⁴³Aqao, ne nenta vo haika vo haika aututo haikarara iriha, quara arukeha iha quara nimate vaurave.

Ne qumina vataini niha, una variqa vo, vira autu Molekira, vira seri naavu aqu vareha ni vaurave.

Opu makau vo, vira autu Refanira, ne viraravata tinavu variqave tiha, vira maraqurahaa autuke vira vareha ni vaurave.

Ho vira kaara te ni niaraini vo vataini, Babironi vatuka vira tauvaqaini vai vataraqaa ni nititaarira mini vuaterave, turave.

(Amos 5:25-27)

Kotiva minti turave.

⁴⁴Ho tinavu kaivaqaukavara qumina vataini kia vaiintivanovata vau vataraqaa variqi viha, Kotira Naavu, *seri* naavuqai vareha vurave. Vi naavurara Kotiva Mosirara maanti maantima kera aututaane tuvaro aututorave. ⁴⁵Vira naantiara tinavu kaivaqaukavara vi naavura nái qokavaraqaahai vare, oru tuataqi viha Iosuaara vataake oru vi vauvaro Kotiva vo vatanaa vo vatanaaka qaqini vara komanta tinavu kaivaqaukavara vika naatarake vika vata maatavata varorave. Ho vi *seri* naavuva Kotira Naavuvano vi vataraqaa variqiro vuvaro tinavu kaivaqava Devitivavata vau entava anirorave.

⁴⁶Vira entavano anirovaro Kotiva Devitirara quaheharo vauvaro Devitiva Kotirara tiharo, Are tinavu kaivaqara Iekopiraqaa raqiki variaravave. Hoe te ai naavu kaqa amitararave? tuvaro Kotiva aqao tiro, Ai maaquvano naavu vira kaqa timitaarire, tuvaro ⁴⁷vira maaqu Soromonuva Kotira Naavu vira kaqa amitorave.

⁴⁸Ho iriate. Kotiva viva mpeqavano naaruvaini vaiva viva kiama qaqi vaiintivano kaqataa naavuraqi vairavauve. Kotiva nai paropeti vaiinti vo tiva amiro tiharo,

⁴⁹Naaruvavano vaireva, te oquvi vaiha ekaa haikaqaa raqikiaina taintavama vaivo. Vatavano vaireva, te ai qu viavi vataariravama vaivo. Ne nana naavue ti kaqa timitevarave? Kiama te variaina naavura ne ho kaqa tevarave. Kia te ho qumina naavuqi vairarave.

⁵⁰Quqaama te tenta kauquqohai ekaa haika autuke vataunarave, turave.

(Ais 66:1-2)

Kotiva minti turave, tiro.

⁵¹„Sitiveniva minti tivakero viva vikara tiharo,„ Ne Kotira uva kia iriataa imanta kia iri variarave. Ni avu aato muntukavano una variqaraqai vaivo. Ni muntukavano kiama Kotirara vaivo. Ne nenta kaivaqaukavara aanare, Kotira Maraqurara kia antuqa arimanta variavo.

⁵²Ni kaivaqaukavara Kotira uva ti vau vaiintika ekaa vika qoraiqama nimitorave. Kia vika voqavata vehakuma nimitaraiti, ekaa qoraiqama nimitorave. Kotira uva ti vau vaiintika haaru qumina vaka Kotira uva tiha mintima tiva torave, Kotira kaiqa vaiintivano avuqavu ni vairava vataini tuvuanarove, tumanta ni kaivaqaukavara minti tu vaintika aru kontemake, nevata avuqavu ni vai vaiintiva vataini tuvimanta ne viravata qoraiqama amite vira aruke iavo. ⁵³*Enselinavu* Kotira uva maara ni tiva nimiamanta ne Kotira uva maara iriataara vaimanta ne kia vika uvavata iriavo, tiro.

Oriqohai Sitivenira arukora

⁵⁴Sitiveniva minti tumanta *kansoru* vaiintinavu vira uva iruvaro vika voqamakero arara itomanta vika nái aarai *tentiri tiha/teti aneha*, mauru

nkaqeha vauvaro ⁵⁵Kotira Maraquravano Sitivenira viraqaa raqikiharo vira kempukaiqama kovaro Sitiveniva naaruvaini aitutiharo tavovaro Kotiva u haikava iteharo takuqi vauvaro Ihuva Kotira kauqu tanaraini himpitero vauvaro ⁵⁶viva tiharo, Ho tavaate, naaruvavano qantua viro vaimanta te tave vauraro Ihuva Vataini Vatatai Vaintiva, viva Kotira kauqu tanaraini kempukavano himpitero vaivo, tiro.

⁵⁷Sitiveniva minti tumanta vika tiha, Tenavu viva Kotirara qora uva tinara iriarorave tiha, nái kauquqohai aato tintate aakara ntavaqi viha, kante oru ⁵⁸Sitivenira rarau vare nora vatuka aaqaini muntu ke, oriqohai vira ruqutu aavata kora.

Sitiveniraqaa vaaka una uva tuka ori aqire iha, vika nái vukai tavuna qaqini varake vuru ⁵⁹qaraaka vaiinti vo, vira autu Sorura aiquitaraini vatate, oru Sitiveniraqaa ori aqireka vuvaro Sitiveniva aakara nteharo tiharo, Ho Noravauvo, Ihuo, ti maraqura vitaane, tivakero ⁶⁰viva tori kauru araviro noraiqaakero naveraitiro tiharo, Noravauvo, kia vika qora kaiqa kaara vikaqaa uva vataane, tiro. Minti tivakero viva qutu vura.

8 ¹Ho Sitivenira ruquti vauvaro Soruva vata vaiharo vira huviqorama arukevarave tura.

Soruva Ihura vainti aru taiqa kareva auti vaura

Ho vika Sitivenira aruke vi entaraqahai vika Ihura vaintinavu voqamake qoraiqama nimitaqi viha Ihura vaintinavu Ieruharemini vauka raumpirima komanta vika qetake Iutia vataini vo vatuka vo vatukaini vi, Sameriainivata oru vumanta Ihuva noraiqamako vaiintinavukaqai Ieruharemini vaura.

²Vaiinti vonavu Kotira uvara noraiqaake iri vauka Sitivenira vaata vare noraiqaake iqi rataqi viha vira muntu quntama tora.

³Vira quntama tovaro Soruva Ihura kaiqave, uvave, taiqa kareva autiharo viva oru vo naavu vo naavuqihairo Ihura vaiinti nahentive, vaintive, rarau varero karapuhiqui ntita vuru ke vaura.

Sameriaini Ihura uva vuru tiva nimura

⁴Soruva mintiaqiro vumanta Ihura vaintinavu raumpirima koka vika Ieruharemihai vo vatuka vo vatuka nihama Ihura vakaaka tiva nimi vauvaro ⁵Piripivavata vevara Sameriaini otu vo vatukaqai vaiharo vi vatanaaka tiva nimiro tiharo, Ihuva viva *Mesaia*avano vaivo. Viva Kotiva atitai vaiintivave, ⁶tumanta vaiinti nahenti iruvaro viva koqe uva tiva keharo nora kaiqavata vare vaumantara ti, vika tiremake vaiha koqemake vira uva iri vaura.

⁷Vika vira uva iri vaumanta vaananavuvano noraiqaake uva tivakeha vo vaiinti vo vaiintiqihai qaqini aitarovaro Piripiva airi aihavuka, vika vaata kia ho qakukave, aiqo qoraiqama vukave, vikavata koqema nimate

vaura. ⁸Mintiaqiro vumanta vi vatukaihainaaka voqamake quaheha vaura.

⁹Vi vatukaihainaa vaiinti vovano vira autu Saimoniva vaura. Vi vaiintiva *vure/quaaha* kaiqa varaqiro vumanta Sameria vatanaaka vira kaiqara kauqu runkinkiri i vauvaro viva tiharo, Te nora vaiintivanove, ¹⁰tumanta vi vatanaaka nora vaiintivata, inaara vaiintivata, vira uvara noraiqamake iriqi viha, vi vaiintirara viva variqavano kempuka kaiqa varaivave tuvaro ¹¹vi vaiintiva airi enta *vure/quaaha* kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa varaqiro vumanta vi vatanaaka vira kaiqara kauqu runkinkiri i vaura.

¹²Minti vauvaro Piripiva anirero koqe vakaaka Kotiva raqikiainarave, Ihurara viva *Mesaiaavano* vairarave, vika tiva nimumanta vika vi uvarara quqaave tivake vaiintivata nahentivata vika namari varora. ¹³Saimoniva vivavata vi uvarara quqaave tivakero vivavata namari varero, viraqaahairo viva Piripikantiro variqiro viharo Piripiva nora kaiqa varorara viva nai kauqu runkinkiri i vaura.

¹⁴Ho Ihuva noraiqamako vaiintinavuka Ieruharemini vaiha irumanta Sameria vatanaaka Kotira uvara quaheha variavo tumanta vinavuka Pitaaka Ionika nititomanta ¹⁵vitanta otunte vi vatanaaka hampata vaiha vi vatanaakara Kotira Maraqura varaate ti, Kotira aarora.

¹⁶Vi entara vi vatanaaka tenavu Ihura vainti vairerave tuka namariqai vareha kia Kotira Maraqravata varora. ¹⁷Mintumanta Pitaaka Ionika Kotira aareha nai kauqu vikaqaa vatomanta vika Kotira Maraqura varora.

¹⁸Mintuvaro Saimoniva tavomanta Ihuva noraiqamako vaiintitanta nai kauqu vaiintiqa vatomanta vi vaiintika Kotira Maraqura varovaro Saimonivavata tave vauvaro vira muntukavano ntuvaro viva monu varero vitanta nimoreva autiharo ¹⁹tiharo, Monu maa vareha tivata noraiqama kaiqe tevata tenta kauqu vaiintiqa vataari vika Kotira Maraqura varaate, tiro.

²⁰Viva minti tuvaro Pitaava vira tiva amiro tiharo, Ai uvavano qora uvama vaivo. Nena monu hampata qumina taiqa vuane. Kotira Maraqura kiama monu aqukehara varenarave. Kotiva nai Maraqura vaiinti nahenti qaqi aqaama nimi vaivo. ²¹Kotiva tavaivaro ai avu aato muntukavano qora avu aato muntukama vaivo. Mintima vaivarara tira, are kia ho tenavu varaaina kaiqara varenarave.

²²Ho nena qora kaiqa varenara qaqira kaane. Vira qaqira kera Kotira aarairaro Kotiva hove tirera, are qora kaiqa varena uvava taiqa vuanarove. ²³Te tavaurara are voqamakera muntuka nti variara vaiintivave. Qora kaiqavano ai ravaaqavu kaivara are qora kaiqa vare variarao, tiro.

²⁴Pitaava minti tuvaro Saimoniva Pitaaka Ionikara tiharo, Oho, netanta tiriarao tihama, Kotira aaravaro netanta ti uvava kia vivaura variarire, tiro. Saimoniva vitantara minti tura.

²⁵Pitaaka Ionika vaiinti nahenti Ihura uvave Ihura okararave tiva nimi ke viraqaahai vitanta tuvurante verara Ieruharemini vura. Vitanta mini viha Sameriainivata vatuka vatuka niha Ihura vakaaka koqe vakaaka tiva nimiqi vura.

Piripiva muntu Itiopia vaiinti tiva amu uvara

²⁶Ho Piripiva Sameriaini vauvaro Noravano atito *enseliva* Piripira tiva amiro tiharo, Are himpira vevara Ieruharemihaira Kesaini vi vai aararaqaa otu vuane, tura. Vi aarava vaireva kia airi vaiintivano vi ani vau aarava vaura.

²⁷⁻²⁸*Enselivano* minti tuvaro Piripiva himpiro viro oturero tavovaro Itiopia vatanaa vaiinti vovano aara viraqaa vaura. Vi vaiintiva nora vaiintivano vaiharo viva nai avuhainaa nahentiara vira autu Kandesira vira kaiqa varaqiro viharo monuqaave *takisi* kaiqaqaave raqiki vauva, viva oru Ieruharemini Kotira autu tuahera kero, viraqaahairo ururantero vevara nai maaqaini vireva aaraini vura.

Viva aaraini viharo iqoka kaariqi oquvi vaiharo Aisaiaava paropeti vaiintivano qara ntuvato uvara kaara ruvaqiro vi vaura. ²⁹Vi vukuraqi kaara ruvaqiro vi vauvaro Kotira Maraquravano Piripira tiva amiro tiharo, Oru iqoka kaari vitakaane, tuvaro ³⁰Piripiva kantero oru iruvaro vi vaiintiva Aisaiaava paropetivano qara ntuva toraqi kaara ri vauvaro Piripiva vira irero tiharo, Are kaara rihara vi uvara okara hoe irirarao? tiro.

³¹Minti tuvaro viva tiharo, Kia vovano ti kahaqiraqe te nantiakee maa uvara okara ho irirarave? Are maaqi vaarirera tintira oquvi vaihara ti kahaqiane, tiro.

³²Ho vi vaiintiva Aisaiaara vukuqihairo maa uvara kaara ruvaqiro vi vaura:

Sipisipi arukareva i vaivaro sipisipivano kia uva tintema kero, vivavata kia uva tivo. Sipisipi naati kauki toqake vaivaro sipisipi naativano kia uva tintema kero, vivavata nai navutaaka nivuqaa vaiharo,] kia uva tivo.

³³Vira qoraiqama amitehama kia vira uvavata uteta amitaavo. Vira arukaavaro taiqa virara ti, viva kuvuara irauka kia ho vaivaro kia vovano virara tiva nimiariravavata varianarove, tura. (Ais 53:7-8)

³⁴Ho vi vaiintiva vi uvara kaara ruva kero Piripira irero tiharo, Maa uvara ta vaiintirarae turave? Paropeti vaiinti Aisaiaava nariarae turave? Vorarae turave? tiro.

³⁵Tuvaro Piripiva tiva amiro tiharo, Vi uvara Ihurara tiva tairave, tivakero viraqaahairo viva Ihura okara koqe uva vira tiva amiqiro vura.

³⁶Aaraini tiva amiqiro viharo varuva namari vaunaini orurovaro Itiopia vaiinti viva tiharo, Ho tavaane. Namari maa virama vaivo. Are hove tirera, te namari varaare, tiro.

³⁷[Minti tuvaro Piripiva vira tiva amiro tiharo, Are nena avu aato muntukaqihaira quqaave tirera, homa namari varenarave, tuvaro viva tiharo, Ho te quqaama Ihurara viva Kotira Maaquve turo, tiro.]

³⁸Minti tivakero nai kaiqa vaiintiara tiharo, iqoka kaari ravaaqavu tairaro maaqaa variarire, tivakero vitanta Piripika namariqi otuntetanta uvaro Piripiva namari vira amura. ³⁹Vira amiro, vitanta namariqihai qaqini vaarirovaro viraqaahairo Kotira MaraQuravano Piripira vita varero vuvaro Itiopia vaiintivano kia vira qaiqaavata tavaraitiro, viraqaahairo viva quahaqiro vurama.

⁴⁰Viva vuvaro Kotira MaraQuravano Piripira vita varero vuru vatuka vo, Asadotini kovaro Piripiva vi vatukara kankoma kero tavora. Viraqaahairo viva vatuka vatuka variqiro viharo Ihura uva tiva nimiqiro viharo vatuka vo Sisariainivata orurora.

Soruva Ihura vaintiqamavura

(22:4-16; 26:9-18)

9 ¹Ho Soruva Ieruharemini vaiharo Ihura vaintiqama vukara antua uva tiharo vika aru kaaina uvaravata tivaqiro viharo iri tavokiario oru Kotira Naavuqi Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiintiara tiharo, ²Qara vo ti timiraqe te Damasikusi nora vatukaini muntu qara vira maara naavuqaa raqikika nimiari vika tavaimanta Ihura vainti Ihura Aaraqaa nika vaivera, te vika vaiintive, nahentive, rumpa vare Ieruharemini vuru karapuhiqama kaare, tiro. ³Minti tivakero Soruva qara varero Damasikusini viro.

Ho aaraini Damasikusi aumanto vuvaro vaaka naaruvaihairo ovavano aaquakaa voqaara Soruva vi vaunaini utu kora. ⁴Utu kovaro Soruva vatakanta hiqiriro iruvaro uva vovano vira aarero tiharo, Soruo, Soruo, nana kaarae are ti qoraiqama timite variarao? tiro.

⁵Minti tuvaro Soruva irero, Noravauvo, are tavave? tuvaro uvavano mintima tiro: Te Ihukave. Te are qoraiqama timite variarukama vauro, tiro. ⁶Minti tivakero tiharo, Ho himpira vatukaini viraro vovano are minti minti inarara ai tiva amiarire, tiro.

⁷Uvavano minti tumanta Sorura vataake anuka uva *nontantaqai/otataqai* iri kia vaiinti virivata tavaraiti, vika qaqi minto vaiha qeteha kia uvavata ho tura.

⁸Vika kia ho uvavata tuvaro Soruva vataihairo himpiro tavarare tuvaro vira avu qimpa vuvaro kia ho tavero. Kia ho tavomanta vira vataake anuka vira kauqu utu vare Damasikusini muntu kora. ⁹Vira muntu kovaro Soruva mini taaramo enta avu qimpa vuva vaiharo viva namarivata karavata kia nora.

¹⁰Soruva mintimakero vauvaro Ihura vainti vovano Damasikusini vaura. Vi vaiintira autu Ananaiaasiva, viva vaiharo taira tave vauvaro

Noravano vira aarovaro viva tiharo, Noravauvo, te mainima vauro, tuvaro ¹¹Noravano Ananaiaasira tiva amiro tiharo, Vatukaini aara vo, vira autu Avuqavu Aarave tianaini orurera Iutaasira naavu qentiana vaiinti vo Sorurara irehara tavaane. Vi vaiintiva Tasusihainaavave. ¹²Soruva ti haareharo taira taveharo vaiinti vo vira autu Ananaiaasiva anirero virara ho tavaarire tiro, nai kauqu viraqaata vataivaro viva ho tavaivo. Mintimama Soruva taira tave vaivo, tiro.

¹³Noravano minti tuvaro Ananaiaasiva taira qaqi tavamaqiro viharo tiharo, Aqao, airi vaiintima vi vaiintira okara ti tiva timiamanta irunarave. Vi vaiintiva Ieruharemini vaiharo ai vainti avuqavu ni variaka airitahaa qoraiqama nimate vairave. ¹⁴Kotira kaiqa vara amite varia vaiintika vika noranavu Sorura qara amiavaro viva vi qarara varero maini Damasikusini ai autu re varia vaiinti nahentika rumpa kareva autiharo anivo, tiro.

¹⁵Ananaiaasiva minti tuvaro Noravano vira mintima tiva amiro tiharo, Ho kia qetehara mini vuane. Vi vaiintiva ti kaiqa vaiintivano variarire ti, te vira kaama taunarave. Viva ti kaiqa vaiinti vaiharo viva vo vatanaa vo vatanaa avuhainaa vaiintive, nora vaiintive, kia Iutaa vatanaakave, Iutaa vaiinti Isareri vatanaakave, viva vika vika ti hutuara tiva nimianarove.

¹⁶Naantiara Soruva tiriarao tiro, ti kaiqa varaqiro viharo, vira kaara aihavina haikarave, maara raaina haikarave, vo haika vo haika varaanarove. Ho vi okarara tenta vira tiva amirerave, tiro.

¹⁷Kotiva tairakaa minti tuvaro Ananaiaasiva orurero Soruva vau naavuraqi oriqetero nai kauqu viraqaa vateharo vira tiva amiro tiharo, Ti qatao, Soruo, are aaraini aniharama tavaarava Noravano Ihuva vivama ti tititaivo. Are qaiqaa ho tavairaro Kotira Maraqravanovata ai avutaqi mpeqaiqiharo variarire tiro, viva ti tititaimanta anuro, tiro.

¹⁸Minti tuvaro vaakama Sorura avuqihairo havuka prepaaqa voqaara ravaqaaviro hiqiruvoro viva ho taveharo himpiro. Soruva himpuvaro Ananaiaasiva viraqaahairo namarivata aqu amitora. ¹⁹Sorura namari aqu amitovaro viraqaahairo karavata ho nero. Kara namakero viva qaiqaa kempukaiqama viro ho vaura.

Soruva Damasikusiqi vaiharo Kotira uva tiva nimura

Mintuvaro Soruva Damasikusiqi vo entanavu Ihura vaintinavu hampata vaura. ²⁰Mini vaiharo viva vaaka vo maara naavu vo maara naavuqi oriqetero Ihurara vika tiva nimiro tiharo, Quqaama Ihuva Kotira Maaquvano vaivo, tiro. ²¹Minti tumanta vika vira uva iri vauka ravukuvi nai ire nai ireha tiha, Quqaae vi vaiintiva Ieruharemini vaiharo Ihura vainti qoraiqama nimate vaivave? Quqaae viva Ihura vainti rumpa varero Kotira kaiqa vara amite varia vaiintika vika noranavu vuru nimoreva auti vaiharo maini anirero vaivo? ti.

²²Minti ti vauvaro Soruva ti vau uvava voqamakero kempukaiqamaqiro vuvaro Soruva tiharo, Ihuva vivama *Mesaiiaavanove*, tivakero vo uva vo uvaqihairo Ihuva *Mesaiiaavano* variaina okarara vika numiqomanta, Iutaa vaiintinavu Damasikusini vauka vika vira uva aatara karare ti, tavovaro Sorura uvavanoqai vika uva tura aatara kora.

²³⁻²⁴Minti vauvaro vo entanavu aitaromanta Iutaa vaiintinavu ruvaaqumavi vaiha Sorura aruke arara rante vaiha, entaqivata, kuariqaavata, vaantaavura qentiqaa maimaraara raqiki vaura.

Minti vauvaro Soruva vika nái vira aru kareka auti vau uvara irumanta ²⁵vira avataqi nuka vira kahaqihama rutantuto utaraqí vira ntuvake, vaantaavura avutaqihai vaati aaqaini ke tuta tutamaqi tuvi muntu kovaro vurama.

Soruva Ieruharemini vura

²⁶Soruva Ieruharemini oru viro Ihura vainti vonavu hampata avituma virare tumanta vika aqao ti, Are kia Ihura vainti variarao, tivake Sorura aatu qetehaqai vaura.

²⁷Vira aatu qeteha vauvaro Banabaasiva vira kahaqireva anirero Sorura vita varero vuru Ihuva noraiqamako vaiintinavuka vaunaini kero Banabaasiva Sorura okarara vika tiva nimiharo viva Soruva aaraini vihara Ihura tavo uvaravata vika tiva nimiro, Ihuva Sorura uva tiva amuraravata tiva nimiro, viva Soruva Damasikusini vaiharo Ihura autu reharo kempukaiqama keharo Ihurara vi vatanaaka tiva nimuraravata tiva nimiro. Banabaasiva Sorura okarara mintimakero vika tiva nimumanta vika viraqaahai hove tura.

²⁸Vika hove tuvaro Soruva vika hampata variqiro vihara Ieruhareminivata niharo kia qetaraitiro, Nora Vaiinti autu ravakeharo vira uva vi vatanaakavata tiva nimi vaura. ²⁹Mintiaqi vihara viva oru Iutaa vaiintinavu Girikihai anuka hampata tirori vaumanta vika vira aruke uvara nai tiva ami nai tiva amiha vaura.

³⁰Mintumanta Ihura vaintinavu Sorura qata vakaukavara vi uvara iri, vika Sorura vita vare muntu Sisariaini ke, vira atitovaro viva nai maaqa Tasusini vura.

³¹Soruva mini otu vaumanta Ihura vaintinavu Iutiaini vaikave, Karirini vaikave, Sameriaini vaikave, vika ho maateraiqiha vauvaro vi entara kia vovanovata vika qoraiqama nimite vaumanta vika Ihura kaiqa kempukaiqamake varaqi viha vika Kotirara noraiqaake iriqu vuvaro Kotira MaraQuravano vika kahaqi vaumanta Ihura vaiinti nahenti airiqamavi vaura.

Pitaava vo vatuka vo vatuka vura

³²Ho Pitaava Ihura vainti kahaqireva vo vatuka vo vatuka viro. Mini niharoma viva Ihura vainti vonavu vatuka vo, Lidaini vauka otu

tavareva vura. ³³Pitaava mini oturero tavovaro vaiinti vovano vira autu Ainiaasiva vaura. Vi vaiintira vaatavano kia ho qakuvaro viva 8 ihinavuaara taintaqaacaqai vaiteharo vauvaro Pitaava oturero virara tiharo, ³⁴Ainiaasio, Ihu Karaitiva homa ai koqema kaanarove. Are himpira nena tainta avuqavu iane, tuvaro vi vaiintiva vaakama himpiro.

³⁵Vaaka himpumanta Lidaihainaakavata, Seronihainaakavata, tavovaro vi vaiintiva qaqi himpiro vaumanta viraqaahai vikavata Ihura vaiinti vaireka Kotira aarora.

³⁶Vo vatuka Jopaini Ihura vaintiqihairo nahenti vovano vira autu Tabitaava vaura. Vira autu Giriki uvaqihai tireka Dokaasirave tura. Dokaasiva koqe nahentivano vaiharo vehi vaiinti vo vaiinti vo vaiinti kahaqireva kaiqa vara nimite vau nahentivama vaura.

³⁷Ho vi entara vi nahentiva rovora vareharo vuru qutu vuvaro vira navunaaka vira vaata hiqamake vo *rumu* verantoqi vuru vatora. ³⁸Jopaini vauka iruvaro Pitaava aumanto Lidaini vaumanta vika vaiinti taaraqanta mini nititehama tiha, Netanta Pitaarara mintima tiate: Kantera maini tenavu iainanaini aniane, tiate, tumanta vitanta vuru Pitaara tiva amuvaro ³⁹Pitaava himpiro vitanta vataakero aniro.

Pitaava aniomanta vika vira vita vare verara nahenti vatoraqi oriqetovaro Pitaava tavomanta airi nahenti tentoqa vauka viraqi vaiha Pitaava vaunaini oru iqi ratehama Dokaasiva qaqi vau entara vika autu nimito utavaaqara vukai utavaaqave, vo utavaaqave, Pitaara umiqe vaura.

⁴⁰Pitaara umiqovaro Pitaava ekaa viraqi vauka vahaqaqaini nititama veva kero viva viraqi vaiharo tori kauru araviro Kotira aarora. Kotira aaramakero viva tuqantaa viro qutu vurara tiharo, Tabitaa, himpuane, tuvaro vi nahentiva qutu vunaihairo avu rampaikero Pitaara tavero ho viraqaahairo qaiqaa qaqi himpiro vaaviarama vuvaro ⁴¹Pitaava nai kauqu tutukero vira kahaquvaro viva ho himpiro. Ho himpuvaro Pitaava Ihura vaintinavuvata, tentoqa nahentinavuvata, naarama kero qutuvu nahentira numiqomanta vika tavovaro vi nahentiva qaiqaa qaqi himpiro vaura.

⁴²Vi nahentiva qaiqaa qaqi himpiro vau uvava vi anumanta Jopaihainaaka vi uvara iri, viraqaahai airi vaiinti nahenti Nora Vaiinti Ihurara quqaave tura.

⁴³Ho Pitaava Jopaini airi enta vaiharo Saimonira naavuqi vaura. Saimoniva purumakau pahaqohairo kaiqa varo vaiintiva vaura.

Pitaaka Koniriasikara tura

10 ¹Sisariaini vaiinti vovano vaura. Vira autu Koniriasiva „viva kia Iutaa vaiinti vairaitiro,„ viva Romeni vaiintivano vaiharo 100 iqoka vaiintiqaqaa raqiki vaumanta vi vaintinavuka Itari vataihai anumantara ti, vikara Itarihainaaka iqoka vaiintive tura.

²Koniriasiva Kotira aare vau vaiintiva vaiharo nai naata vaintairavata Kotira autu tuahereha vaura. Viva Iutaa vaiinti nahentinavu vehi vauka parumakeharo nimiqiro viharo Kotira enena aaramaqiro vi vaura.

³Ho vo enta eronaini kuari avuvano 3 *kiroki* quvaro Koniriasiva qaqi vaiharo taira voqaara taveru. Taveharoma viva kankoma kero tavovaro Kotiva atito *enseliva* oriqetero virara tiharo, Koniriasio, tiro. Tuvaro viva *enseli* aatu qeteharo ⁴vira taveharo tiharo, Noravauvo, nanave? tuvaro *enseli* viva tiharo, Are Kotira aaraana uvarave, are vehi vaiinti nahenti kahaqi varianarave, Kotiva mintianarara ariara iriharo quaheharoma vaivo.

⁵Ho vaiintinavu nititaira vika Jopaqihai vaiinti vo, vira autu Saimoni Pitaara oru vitake aniate. ⁶Pitaava vaiinti vontiro vaivo. Vi vaiintiva Saimoniva purumakau pahaqohairo kaiqa vare vaiva, viva nai naavuqi vetara nora varuva auvahini vaivo, tiro.

⁷Minti tivakero *enselivano* vuvaro Koniriasiva viva tuntema kero, nai naavuqi kaiqa varo vaiintitanta naarama kero iqoka vaiinti vo, viva Kotira aare vau vaiintira nai kahaqi vau vaiintira viravata aarama kora. ⁸Koniriasiva vi vaiintinavuka naarama kero vaaka taira voqaara tavorara vinavuka tiva nimitiro ho vinavuka Jopaini nititora.

⁹Nititomanta vinavuka vivi, vira qararaa aarana vi vauvaro Jopa vatukavano aumanto vauvaro Pitaava Jopaini vaiharo kuari avu qiataqaa uri vuvaro viva Kotira aarareva naavu qiata tanuqira vaarirero vaura.

¹⁰Mini vaiharo karara antuqa aruvaro viva kara qera iainara veka vaiharo Pitaavavata qaqi vaiharo taira voqaara taveru.

¹¹Pitaava taira voqaara tavovaro naaruvavano qantua vuvaro viraqihairo tavunauta, taari voqaara hini viti hini viti tota varero tuvugata tuvugata tiro tuvurora.

¹²Tavuna virauta tuta tutamaqiro tuvuvoro Pitaava tavovaro tavuna vi kanta vo aantau vo aantau vahi vaura. Quarave, memaruve, uvirive, vi haikava vi haikava tavuna vi kanta vauvaro ¹³uvavano Pitaarara tiharo, Ho himpira vi haikara vi haikara arukera naane, tiro.

¹⁴Minti tuvaro Pitaava aqao tiro, Noravauvo, kiave. Te tentanavu maara okarara irihama vi haikarara qora haikave tivakeha kia nauna haikarave, tiro.

¹⁵Minti tuvaro uvavano qaiqaa tiharo, Kotiva koqe haikave tina haikara, kia are virara qora haikave tiane, tiro. ¹⁶Tuvaro Pitaava vohaa taira voqaara viraqai taaramo tataa tavovaro viraqaahairo tavunautavano tuvurantero naaruvaini vura.

¹⁷Mini vuvaro Pitaava taira voqaara tavora vira okarara aato tara iharo vaumanta Koniriasiva nitito vaiintinavuka vi vatukara mini anire Saimonira naavu rantake oru vi naavura qentiana vaiha ¹⁸aareha tiha, Saimoniva vira autu vo Pitaarave tiava, maa naavuraqie vaivo? ti.

¹⁹Ho minti tuvaro Pitaava naavu qiataqaa vaiharo viva taira voqaara tavorara aato tara iharo vauvaro Kotira MaraQuravano vira tiva amiro tiharo, Tavaane, vaiinti taaramonavu ai rantareka vetaihai aniavo. ²⁰Ho himpira otu vinavuka ntita kera kia qetaraitira, vinavuka hampata qaqi vuane. Tema vinavuka vetaihai maini nititauramanta ai vitareka aniavo, tiro.

²¹Minti tuvaro Pitaava vi vaiintinavuka ani vaunaini oturero tiharo, Nenavu rante varia vaiintika te maa vikave. Nenavu nanarae maini aniavo? tiro.

²²Tumanta vinavuka tiha, Vetaini vaiinti vo Koniriasiva, viva 100 iqoka vaiintiqaqaa raqiki vaivave. Viva avuqavu ni vai vaiintiva Kotira autuqai tuahere vaivave. Mintimanta ekaa lutaa vaiinti virara koqe vaiintive ti variarave. Ho vi vaiintiva tinavu maini tititaimanta anuro. Koniriasiva vaivaro Kotiva atitaiva *enselivano* tuvurero vira tiva amiro tiharo, Are Pitaara aarairaro viva ai naavuqi ani vairara are vira uva iriane, tirave. *„Minti tivakero enselivano vivaro Koniriasiva tinavu maini tititaimanta anuro, ti.*

²³Vinavuka minti tuvaro Pitaava tiharo, Ho maaqi ti hampata vaitaiqe huranavu vuare, tiro. Tivake vaite vira qararaa Pitaava himpiro vinavuka hampata vumanta Ihura vainti vonavu Jopaihainaakavata Pitaara vataake vura. ²⁴Pitaava vinavuka hampata oru viro aarana vaiitero vira qararaa viva vetara Sisariaini orurero tavovaro Koniriasiva vira veka vaiharo nai navunaakavata nai tontinavuvata naaromanta vikavata Pitaara veka vaura.

²⁵Vika vira veka vauvaro Pitaava orurero naavuqi oriqetovaro Koniriasiva oru vira vitakero vira avuqaa hiqiri viro vataini vaiharo Pitaara autu tuahere vaura. ²⁶Viva Pitaara autu tuahere vauvaro Pitaava tiharo, Aqao, kia ti hutu tuaheraane, tivakero Koniriasira vara himpimakero vira tiva amiro tiharo, Himpira variane. Kia te variqavauve. Te qaqi vaiintima vauro, tiro.

²⁷Ho Pitaava Koniriasikantiro uva tivaqiro vihara naavuqi oriqetero tavomanta airi vaiinti nahenti naavu viraqi vauvaro ²⁸Pitaava vikara tiharo, Nenavu iriarave. Tenavu lutaa vatanaaka vauraro tinavu uva maara okaravano qioqama taimanta kia tenavu vo vatanaaka hampata variqi vi vaunarave. Kia vika naavuqivata oriqete vaunarave. Tenavu tiha, Vika vaaqu okaravano tinavu ravaaqavu kairaqe tenavu kia koqemavi variarorave, tiha tenavu tentanavuqai variqi vi vaunarave. Ho tinavu lutaa maara okaravano mintima qioqama taivaro, viraqaahairo Kotiva vo okara tairaqaahairo ti humiqaivaro ti aatovano kenko timanta te irunarave. Kotiva kia vo vatanaakara qora vatanaakave timanta tevano vikara qora vatanaakave tiarorave. Hauri te tiha, Vo vatanaaka hampata variainaraqaahairo vo haikavano ti qoraiqama timitaanarove, tiarorave.

²⁹ Kotiva mintima kero ti tiva timimanta viraqaahai ne vo vatanaaka ti haaraamanta kia te taara aato iriha mini vairaiti, te vaakama ne ianaini anunarave. Ho nana haikarae ne ti haaraavo? Ne tiqe iriare, tiro.

³⁰ Pitaava minti tuvaro Koniriasiva vira tiva amiro tiharo, Tuvana taara enta aitarovaro maa kuari avuraqaa 3 *kiroki* eronaini te tenta naavuqi vaiha Kotira aare variavauraro vaakama ti tivuqaa vaiinti vovano qovarama viro himpiro vaurave. Vira utavaaqavano takuqiro vauva ³¹ viva tiriara tiharo, Koniriasio, are Kotira aare variana uvarave, are vehi vaiinti nahenti kahaqi varianarave, Kotiva virara iriharo ariara quaheharoma vaivo.

³² Ho vaiinti vonavu vetara Jopaini nititaira vinavuka vaiinti vo, vira autu Saimoni Pitaara oru vita vare maini aniate. Pitaava vaiinti vontiro vaivaro vi vaiintira autu Saimonirave. Viva purumakau pahaqohairo kaiqa vare vaiva vaivaro vira naavuvano nora varuva namari auvahini vaivo, turave.

³³ *Enseli* viva minti tivera te tota oru ai vita kaate ti vaiintinavu nititauro. Te vinavuka nititauramanta oru vuavarama are tiriarao tira anira iarao. Ho Kotiva tave vaimanta tenavu maaqi ruvaaqumavi vauro. Ho Noravano ariara vika maa uvara tiva nimiane ti uvara are vi uvara tinavu tiva timiraqe tenavu iriare. Tenavu ai vekama vauro, tiro.

Pitaava vika uva tiva nimura

³⁴ Koniriasiva minti tuvaro Pitaava tiharo, [Te tuvana taira voqaara tavaunaraqaahairo,] vate ti aato kenko timanta te iruraro Kotiva kia vi vatanaa vi vatanaaka okarara noraiqaakero iri vairave. ³⁵ Ho nai ta vatanaavave vira uva iriqiro viharo avuqavu nira vaiintiva vairaro Kotiva vi vaiintirara noraiqaakero iriharo virara quaheharo varianarove.

³⁶ Ho Kotiva Ihu Karaitira atitovaro viva tenavu Iutaa vatanaakave, Isareri vatanaakave, vaunanaini ani variqiro viharo Kotira koqe vakaaka vaiinti nahenti maateraiqiha variate ti uvara viva tinavu tiva timurave. Ihu Karaitiva ekaa vaiinti nahenti vika Nora Vaiintivano, vivama vi uvara tinavu tiva timimanta tenavu irunarave.

³⁷ Nenavuvata vi uvara iriarave. Vi uvava maantimama vaivo: Hoqarero Ioniva vaiinti nahenti namari nimiharoma Kotira uva vika tiva nimuvaro viraqaahairo Ihuva Karirini nai kaiqa hoqarama tero nora kaiqa varaqiro viro Iutiainivata vi kaiqara varaqiro vurave.

³⁸ Kotiva noraiqamako vaiintiva Ihuva Nasaretihaava vauvaro Kotira Maraqravano vira kempukaiqama kovaro viva vi aniharo vaiinti nahenti nihavuka koqema nimitaqiro vurave. Kotiva vira kahaqi vauvarora tiro, viva Sataaniva rumpato vaiinti nahentika kuvantu komanta vika ho vaurave.

³⁹ Tenavu vira vaintinavu vira vataake variqi viha ekaa viva Iutia vataini kaiqa varoravata, Ieruharemini kaiqa varoravata, ekaa tavaavaunarave. Ho vika vira katariqaa aruke hiritovaro qutu vurave.

⁴⁰Viva qutu viro taaramo enta vara kovaro Kotiva vira vara qaqi himpima kovaro viva qaiqaa qaqi himpurave. ⁴¹Vi entara kia ekaa Iutaa qaqi qumina vaiinti nahenti vira tavorave. Vaiinti nahenti tiva nimiate tiro, Kotiva tinavu haaramatainavuka, tenavuqai vi entara vira tavaavaunarave. Ihuva qutu vuraqihairo qaiqaa qaqi himpiro vaumanta tenavu vira vataake vaiha karavata namarivata naavaunarave.

⁴²Ho Ihuva tinavu tititeharo uva tinavu tiva timimanta tenavu maa vi vakaakara, koqe vakaaka vaiinti nahenti tiva nimi vaunarave. Kotiva noraiqama kaiva Ihuva, vivama ekaa vataini qaqi variakave, qutu vuakave, viva vika uva uteteharo ko tianarove. ⁴³Haaru paropeti vaiinti ekaa vika Ihura okarara tihama mintima ti: Vira autuvano nora autu vaivarora tiro, viva virara quqaa vivave ti vaiinti nahentika vika uvavata nunka nimitaanarove turave, tiro.

Qaqi qumina vatanaaka Kotira Maraqura varora

⁴⁴⁻⁴⁶Pitaava vika qaqi tiva nimihiro vi vauvaro Kotira Maraquravano Pitaara uva iri vau vaiinti nahentikaqaata tuvuntomanta viraqaahai vika vo uva vo uvaqihai tivaqai viha Kotira autu tuahere vaura. Minti vaumanta Ihura vainti vonavu, vinavuka Iutaa vatanaa vaiintinavu Pitaara vataake Jopaihai anuka, vinavukavata viraqi vaiha tavovaro Kotiva nai Maraqura vo vatanaa qaqi vatanaaka nimumanta vika aahuva uva vo uva vo uvaqihai Kotira autu tuahere vaumanta Iutaa vaiintinavu virara voqamake ravuku vuvaro viraqaahairo Pitaava tiharo, ⁴⁷Maa vaiintinavuka tenavu varaunantemake, Kotira Maraqura varaavo. Tavave namari varera qioqama taanarove? Homa vikavata namari varevarave, tiro.

⁴⁸Minti tivakero viva tiharo, Ihu Karaitira autu rehama namari vika nimiate, tumanta vika namari nimura. Namari nimumanta vi vatanaaka Pitaarara tiha, Vo entanavu tinavu hampata maini varikera vuane, tuvaro Pitaava vo entanavu vika hampata mini vaura.

Pitaava oturantero Ieruharemini urura

11 ¹Pitaava Sisariaini vaumanta, Ihuva noraiqama konavukavata, Ihura vainti Iutia vataini vaukavata, irumanta vo vatanaaka kia Iutaa vatanaaka Kotira uva iriha Ihura vaintiqama vumanta, vira kaara Iutaa vaiintinavu Ihura vainti hininavuara nuntu nauntu ti vaura.

²Pitaava oturantero Ieruharemini ururomanta vika hininavu vaata toqako okarara iruka Pitaara atiha tiha, ³Aqao, kia tinavu vaata toqa kaaina okarara iria vaiintika variavara are vika naavuqi oriqetera vika hampata kara nera ianarave. Are kia mintiataarave, ti.

⁴Minti tuvaro Pitaava vi uvara okaraqaahairo hoqaramatero tiharo, ⁵Te Jopaini Kotira aare vaiha taira voqaara tavaunarave. Te tave

variavauraro tavunautavano naaruvaihairo tuvurave. Vi tavunara hini hini vitiqaa totaairo tuvuvata tuvuvata tiro, te iavaunaini tuvumanta ⁶te tavaavauramanta tavuna viraqaatama quarave, aantauve, memaruve, uvirive, ekaa vi haikara vi haikara vi tavunaraqaa kaqa vare tuvu rovaro ⁷uvavano tiriara tiharo, Pitaao, himpira vi haikara vi haikara arukera naane tumanta ⁸te tiha, Aqao, Noravauvo, kia te ho mintirarave. Te tentanavu maara okarara irihama kia koqemakero vai haikarave, qoraiqamakero vai haikarave, kia nauna haikarave, ⁹tiavauraro uvavano naaruvaihairo qaiqaa tiriara tiharo, Kotiva koqe haikave tinara kiama are vi haikarara qora haikave tiane, turave.

¹⁰Minti tumanta te mini vaiha vohaa qaramake taira voqaara taaramo tataa tave iavauraro viraqaahairo qaiqaa vi tavunara naaruvaini tuvurantero varero vurave.

¹¹Mini vumanta te tavaavauramanta vaiinti taaramonavu vo vatanaa vaiintinavu Sisariaihairo nititoka ti tivita kareka te variavauna qentiana orurovaro ¹²Kotira Maraqravano tiriara kia qetehara vinavuka hampata vuane tumanta te vinavuka hampata vuavauramanta vaiinti vonavu Ihura vainti 6navu Jopaihainaaka ti vataake vumanta tenavu Koniriasira naavuqi oru raavauraro ¹³Koniriasiva mintimakero tinavu tiva timiro tiharo, *Enselivano* ti naavuqi qovarama viro tiriara tiharo, Vaiinti vonavu nititaira vinavuka oru vaiinti vo vira autu Saimoni Pitaara vita kaivaro ¹⁴viva maini anirero arivata ai navunaakavata vakaaka tiva nimiramanta ne vi vakaakara iriqi vivaro Kotiva ni ntitaarire, turave.

¹⁵Minti tumanta te viraqi vaiha vakaaka qaiqai vika tiva nimiavauraro Kotira Maraqravano haaru tinavuvaa tuvintema kero vikaqaavata tuvuntorave. ¹⁶Mintuvaro haaru Ihuva Noravano uva tinavu tiva timito uvava ti aatoqi ntuva vurave. Haaru Ihuva tiharo, Ioniva namariqai ni nimivo. Ho naantiara Kotiva nai Maraqravata ni nimianarove, turave.

¹⁷Tenavu Iutaa vatanaa vaiinti vaiha Ihurara quqaama viva Kotira Nora Vaiintive turaro Kotiva nai Maraqrura tinavu timintema kero, viva vo vatanaakavata vohaa qarama kero nimirave. Ho Kotiva mintima kero nai Maraqrura vo vatanaakavata nimirara ti, te ta vaiintika vaihae te Kotira qioqama kararave? tiro.

¹⁸Pitaava vi uvava vika vutukero tiva nimumanta vika tirorira uva qaqirake Kotira autu tuaherake tiha, Ike, Kotiva kia tinavuaragai iriraitiro, viva vo vatanaa vo vatanaakaravata iriharo tiharo, Vikavatama nai qora aara qaqira kaivera, vika ekaa enta ekaa enta qaqi variqi vivarave, tivo, ti tura.

Ihura vaintinavu vo vatani vo vatani vura

¹⁹Ho Sitivenira aruke Ihura vaintinavu qoraiqama nimitaha raumpirima ko entaraqaahai Ihura vainti airitahaavano vo vatuka vo vatukaini vura.

Hininavu niaraini otu vi Fonisia vatainive, Saiparusi vatainive, vatuka vo Antiokinive, otu vaiha nai navunaaka Iutaa vatanaakaqai Ihura vakaaka tiva nimi vaura.

²⁰Vika nái Iutaa vatanaakaqai tiva nimi vaumanta vokuka Saiparusihainaakavata, Sairinihainaakavata, otu Antiokini vaiha vo vatanaakavata vakaaka tiva nimiha Nora Vaiinti Ihurara tiva nimuvoro ²¹Noravano kahaqumanta airi vaiinti, Giriki vatanaakavata nái haarua okara qaqirake tuqantaavi Nora Vaiintiara quqaa vivave tura.

²²Mintumanta Ihura vaiinti Ieruharemini vauka irumanta vi vatanaaka airi vaiinti Ihura okarara iriha Kotira aaramaqi vi vaumanta Ieruharemini vauka Banabaasira atitovaro vika kahaqireva vevara Antiokini vura.

²³Oturerero tavovaro Kotiva vi vatanaaka aaqurihama nimitewaro vika kahaquvaro Banabaasiva quahakero vikara kempukaiqama kero tiharo, Ho ne Nora Vaiinti Ihuraraqai aato iriqi viha nuate, tiro.

²⁴Banabaasiva koqe vaiintivano vauvaro Kotira MaraQuravano vira avutaqi anomakero vauvaro Banabaasiva voqamakero Ihura uva iriqiro viharo viva airi vaiinti kahaqumanta vika Nora Vaiinti Ihura vaintiqama vura. ²⁵Banabaasiva Antiokihairo oru Tasusini Sorura vita kareva viro ²⁶oru vira rantakero vita varero Antiokini vura. Mini vaihatanta vitanta Ihura vaintinavu airitahaa ruvaaqumake vohaa ihiara uva vakaaka vika tiva nimiqi vura. Antiokini vau vaiintikaqaa naane hoqaramate Ihura vaintinavuara *Kirisitenive* tura.

²⁷Ho vi entara Ieruharemihai paropeti vaiintinavu Antiokini otu vauvaro ²⁸vikaqihairo vaiinti vovano vira autu Agabusiva himpiro Kotira MaraQuravano vira kahaquvaro viva vakaaka tiva nimiro tiharo, Naantiara ekaa Romeni kamaaniva raqikina vata maatara karara nararaiqi entava qovaraqianarove, tiro. (Vi vaiintiva tu uvava King Kalodiusiva raqiki vau entara vivauma vaura.)

²⁹Agabusiva kia kara ho variaina entava aniraanarove tumanta Ihura vaintinavu avu aato utiha tiha, Kaiqe tenavu ekaa monu vohaanta vohaanta ruvaaqumake vare, vuru tinavu qata vakaukavara Iutiaini variaka nimiare, ti. Minti tivake airi monu vatoka airi monu ruvaaqumake vatomanta inaara monu vatoka inaara monu ruvaaqumake vate, ³⁰mintiaqi viha vika monu ruvaaqumake vate, vi monura vare Soruravata Banabaasiravata nimumanta vitanta oru Ihura vaintiqaa raqikuka Iutiaini vauka vuru nimura.

Herotiva Ihura vainti hininavu qoraiqama nimitora

12 ¹Vi entara King Herotiva Ihura vainti vonavu qoraiqama nimitareva auti vaura. ²Herotiva tumanta Ionira vakaara Iemira ravaaqavuke iqoka paipeqohai vira aunta teqakora.

³Iemira aunta teqa kovaro Herotiva tavomanta Iutaa vaiinti noranavu Ihura vainti vo arukorara quaheha vauvarora tiro, viva oru Pitaaravata ravaaqavu kora.

Vi entara ovata vo, Kia Noqavu Mparetira No Entava vauvaro ⁴Herotiva Pitaara ravaaqavu kero karapuhi naavuqi vita vuru kero viva Pitaarara karapuhiqihairo ruqema kero vuantorave, tiro, viva iqoka vaiinti 16navu rairakero tiharo, 4navuvano naane viraqaa raqikiqi vi, tuvitaraimanta qaiqaa hini 4navuvano viraqaa raqikiqi vuate. Mintiaqi vuate, tiro. Herotiva tiharo, Vehakuma Nimito Karara ovata naaina entava taiqa viraqe te Iutaa vaiinti noranavu vika nivuqaa Pitaara qovaramake *ko* tirerave, tiro.

⁵Minti tuvaro Pitaara karapuhi naavuqi rumpa tovaro vaumanta Ihura vaintinavu vo naavuqi ruvaaqumavi vaiha Kotiva Pitaara kahaqiarire ti, Kotirara mpo ike tiha vira aaramaqi vi vaura.

Pitaara kuvantu kora

⁶Pitaava karapuhiqi variqiro vuvaro Herotiva tiharo, Hura te vira *ko* tirerave, tuvaro Pitaava entaqi vaite vaumanta iqoka vaiinti taaraqanta vira hini hini vauvaro Pitaara *seniqohairo* vitanta kauqu hampata rumpa tovaro vaumanta iqoka vaiinti votantavano vahaqaqaini qentiana raqiki vaura.

⁷Mintima vauvaro vaakama Noravano atito *enseliva* Pitaara avuqaa qovarama viro himpitero vauvaro naavuqi ataa i vauvaro *enseli* viva Pitaara kururu utu varero qakiharo vira vuraqama kero tiharo, Tota himpuane, tuvaro viraqaahairo *senivano* Pitaara kauquqihairo hiqirura.

⁸Hiqiruvoro *enseli* viva tiharo, Nena utavaaqa nonku varera *suvata* nonkuane, tiro. Tuvaro Pitaava tuntema kovaro *enseli* viva tiharo, Ho nena vukai tavunavata aqu varairaqe tetanta vuare, tuvaro ⁹Pitaava *enseli* vira avataqiro viro karapuhi naavuqihairo vevarero viro. Mini viharo nai tivakero iriro tiharo, Kia te quqaavauve vi vauro. Te tairama tave vauraro ti maraquravanoma vi vaivo, tiro.

¹⁰Minti tivakero Pitaava *enseli* vira avataqiro viro maimaraara vaiintitanta naatara kero viro, vo maimaraara vaiintitantavata qentiana vautanta naatara kero vahaqaqaini otu viro, vaantaavura qenti nora, *aini* qenti tinta tonaini otu rovaro vi qentivavata nai qantua vumanta vitanta viraqihai vevare aaraqaa vura. Otu vihatanta uvaro vaakama *enselivano* Pitaara mini kero vura.

¹¹Vuvaro Pitaava nariaraa vauvaro viraqaahairo vira avu aatovano kenko tuvaro viva tiharo, Ike, te quqaama tuvuro. Quqaama Noravano nai *enseli* atitaivaro viva ti kahaqiharo Herotiva ti karapuhi rumpa tairaqihairo qantu kaivo. Iutaa vaiinti ti qoraiqama timitareka auti variavaro viva ti kahaqama timitaimanta tuvuro, tiro.

¹²Pitaava nai aatoqi mintimakero iriqiro viharo oru naavu vo, Ioni Maakira vira nora Mariara naavu, viraqi airi vaiinti nahenti ruvaaqumavi vaiha Kotira aare vauraqi orurora.

¹³Pitaava orurero genti kuekue uvaro kaiqa nahenti vovano, vira autu Rodaava genti qantua kareva anirero ¹⁴Pitaara aunta viraqaama kero iriro, viraqaahairo viva voqamakero quahakero, qumimaqama kero kia genti qantua karaitiro, viraqi ruvaaqumavi vauka vuru tiva nimiro tiharo, Pitaava ani vahaqaqaini qentianama vaivo, tiro.

¹⁵Minti tumanta vika tiha, Eqaane, ai avu aato hampiqama vivarama vi uvara tira iarao, tuvar viva kempukaiqama kero tiharo, Te quqaama turo. Viva vahaqaqaini qentianama ani vaivo, tumanta vika oho ti, Pitaara arukaavaro *enseli* vovano viraqaata raqikiva, vivama qentiana ani vaivo, ti.

¹⁶Minti tuvaro Pitaava qaiqaa qaiqaavata genti kuekue i vaumanta vika genti qantuake tavovaro viva quqaama ani vaumanta vika voqamake ravukuvi vauvaro ¹⁷Pitaava nai kauquqohairo vika qioqama keharo kia uva tiate tiro. Tivakero Noravano karapuhi naavuqihairo nai kahaqu okarara viva vika tiva nimiro. Vika tiva nimikero Pitaava tiharo, Ho Iemiravata, tinavu qata vakaukavata, vi uvara tiva nimiate, tivakero viva vo naavuqi vireva viro.

¹⁸Ho Pitaava vumanta vira qararaa aatita vumanta iqoka vaiintinavu Pitaaraqaa raqiku vaiintinavuka tavovaro Pitaava kia karapuhi naavuqi vaumanta vinavuka voqamake ravukuvi qumina virara rantaqi vi aniha tiha, Oho, Pitaava nantia keroe ruqema kero vivo? ti. ¹⁹Minti tivaqi vuvaro Herotiva virara ranteha tavaate tumanta vinavuka virara qumina rantamaqi viha tavovaro kia vauvaro Herotiva vi iqoka vaiintinavukaqaa nora uva vatero *ko* tivakero Pitaava ruqema kero vura kaara vinavuka ekaa arukora.

Vinavuka arukero Herotiva Iutia mini kero otu Sisariaini vaireva vurama.

Herotiva qutu vurara tura

²⁰Herotiva Sisariaini otu vaiharo Taiaihainaakavata, Saidonihainaakavata, hampata tirori vaiharo vika toma nimite vaumanta vi vatanaaka vi uvara avuqavu ireka Herotiva vaunaini anura. Vika mini vaiha King Herotira kaiqa vaiinti vo tontiqama kovaro vi vaiintira autu Balatusiva Herotira kaiqa vaiinti noravano vaumanta vika vira tontiqamake vira tiva ami tiha, Tenavu maateraiqiha vairerave. Hauri tenavu tiroriha maaqihai kara kia varaarorave, tuvaro Balatusiva Herotira vi uvara tiva amura.

²¹Vira tiva amuvaro Herotiva enta vo kaamatero tiharo, Vi entaraqaa vi uvara avuqavu irerave, tivakero viva vi entaraqaa avuhainaa vaiintivano

vaiharo nai utavaaqa koqera nonkutero oru nai nora tainta, avuhainaa taintaqaqa oquvi vaiharo vi vatanaaka uva tiva nimi vaumanta vika viva utataari koqera nonkutera taveha, vira uvavata iriha, voqamake virara quahakema naverai tivaqi viha Herotirara tiha, ²²Viva kia qaqi vaiintivano vaiharo uva ti vaivo. Viva variqa vaiintivanoma uva ti vaivo, tuvaro ²³Herotiva vikara kia aqao Kotivaqai Variqavano vaivo tiraitiro, viva ne quqaave minti tiavo tuvaro, vira kaara vaakama Noravano atito *enseliva* vira ruqutu kovaro iviruvavano vira vaata nama kovaro viva qutu vura.

²⁴Herotiva qutu vumanta Ihura vaintinavu Kotira uva tivaqi vumanta airi vaiinti nahenti vi uvara iriqi viha Ihura vaintiqamavi vira vaintinavu hampata avitumavi vohaaraqi vaura.

²⁵Banabaasika Soruka monu nimitora vare Ihura vaintinavu Ieruharemini vauka vuru nimi, viraqaahai vitanta vaiinti vo Ionira vira autu vo Maakiravata vita vare orurante Antiokini vura.

Banabaasika Soruka vo vatani nititama kora

13 ¹Antiokini Ihura vaintinavuihai vonavu paropeti vaiinti vaumanta vonavu Kotira okara vo okara vo okara tiva nimi vauka vaura: Banabaasivave, Simioniva vira vara autu Vankorarave, Lusiusiva Sairiniahinaavave, King Herotira vara qata Manaenivave, Soruvave, vinavuka vi kaiqara vareha Ihura vaintinavu kahaqamaqi vi vaura.

²Vo enta vika Kotira autu tuaherareka iha, vika ruvaqumavi vaiha kara auramate Kotira aare vauvaro Kotira Maraqravano vika tiva nimiro tiharo, Banabaasika Soruka vo kaiqa varaate ti, te vitanta naarama tauro. Ho vitanta ti kaama timitaate, tiro.

³Kotira Maraqravano minti tumanta vika qaiqaa kara auramate Kotira aaramake, viraqaahai vika vitantaqaqa nai kauqu vate vitanta vo vatani nititomanta vura.

Vitanta Saiparusini vura

⁴Vitanta nititovaro Kotira Maraqravano vitanta aara numiqomanta Banabaasika Soruka vatuka vo Serusiaini vi oture viraqaahai nora *sipiqi* vaarire varuva namari taqa vare varuva avutaini vau vatara Saiparusini vura.

⁵Vi vataraqaa orure vitanta oru vatuka vo Salamisini Iutaa vatanaa vaiinti maara naavuqi vaiha Kotira uva vika tiva nimura. Ioni Maakivavata vitanta kahaqireva vitanta hampata vura.

⁶Banabaasika Soruka Saiparusini vatuka vatuka nihatanta vakaaka tivaqi nimiqi vi, oru hini mantaraini vatuka vo, Pafosini orure tavovaro *vure/quaha* auti vau vaiintiva vovano mini vaura. Vira autu Ba-Ihuva viva

Iutaa vaiintivano nai unahaa tiharo, Te Kotira vakaaka tiva qovaramake vauraukave, tiro. ⁷Minti tiharoma viva *kamaanira* nora vaiinti tontiqama tero vaura. *Kamaanira* nora vaiinti vira autu Segiusi Paulusiva viva koqe avu aato vataa vaiintivano vaiharo, viva Kotira uva irireva Banabaasiravata Soruravata naarora.

⁸Viva vitanta naarovaro Ba-Ihuva vira vara autu Vureva, vivavata vaiharo nora vaiintiaira kia vitanta Ihurara ti vai uvara iriane tura. ⁹Minti tuvaro Soruva vira autu vo Poruva Kotira Maraquravano vira avutaqi kempukaiqama amitovaro viva *vure/quaha* vaiinti vira taveharo virara tiharo, ¹⁰Are Sataanira vaintivanove. Ekaa koqe haikavano vaivaravata, are vira navutaavama variarao. Una uvave, vaaqu kaiqave, vi haikavaqaima ai avu aatoqima vaivo. Are Kotira uva vo okara vo okarara hampi uva ti variaravave. Hampi uva qaqira kaataara vaivara are qaqiqai vi uvara ti variarao. ¹¹Ho iriane. Noravano ai ruqutu kairaro ai avuvano qimpa vuarire. Viraqaahaira are huravata moravata variqira vihara kia kuari ho tavenarave, tiro. Minti tuvaro Ba-Ihuva tavovaro vira avuvano konkiraiqama vuvaro viraqaahairo viva aaraini vihara tiharo, Ti kauqu utu vare aara humiqate, tivaqiro vi vaura.

¹²Poruva minti tuvaro Ba-Ihura avu qimpa kovaro *kamaanira* nora vaiintivano vi haikara taveru, viva Poruka Banabaasika tu uvarara quqaave tivakero kauqu runkinkiri iharo Nora Vaiinti Ihura uvara koqe uvave tura.

Vata vo Pisiriaini vura

¹³Poruvavata vira vataake anukavata Pafosi mini ke, *sipiqi* oru vi Pampiriaini vatuka vo Pegaini orurora. Mini orurovaro vikaqihairo Ioni Maakiva vika mini kero orurantero Ieruharemini vura. ¹⁴Viva vumanta vinavuka oru vi Pega vatuka vara mini ke, Pisidia vataini oru vi vo vatuka Antiokini orure mini vaiha Maara Entaqaa vinavuka oru Iutaa maara naavuqi oriqete oquvi vaura. ¹⁵Vi vatanaaka Mosiva qara ntuvato uvara kaara riha paropetivano qara ntuvato uvaravata kaara ntuvake, viraqaahai maara naavuqaa raqikuka vaiinti vo atitovaro viva vinavuka irero tiharo, Tinavu qata vakaao, tinavu kahaqiarira vakaakava vairera, ne tinavu tiva timiqe iriare, tiro.

¹⁶Minti tuvaro Poruva himpiro kauqu virini aqukero vika tiva nimiro tiharo, Isareri vaiinti nahentivauvo. Ne vo vatanaaka Kotira autu tuahere variaka nevata iriate.

¹⁷Kotiva Isareri vaiinti nahenti Variqavano, viva haaru tinavu kaivaqaukavarara tiharo, Ne ti vaiinti nahentima vaivarave, turave. Viraqaahairo ti kaivaqaukavara Isipini vau entara Kotiva vika kahaqi vaumanta vika airiqama vuvaro viraqaahairo Kotiva nai kempuqaqohairo vika Isipihairo ntita varero ¹⁸vuru komanta vika 40 ihi variqi viha

qumina vataini nuvaro Kotiva kia vika qaqira karaitiro, vikaqaa koqemakero raqikiqiro vurave.

¹⁹Mintiaqiro viharo vika kahaqumanta vika Kenaanini vi aniha nai navutaaka 7 vatanaaka aru taiqa kovaro Kotiva Kenaani vata vira tinavu kaivaqaukavara nimumanta ²⁰vika vi vataraqaa 450 ihiaa variqi vurave.

Vi entara Kotiva tinavu kaivaqaukavaraqaa raqikiate tiro, vo vaiinti vo vaiinti noraiqamake vaumanta vika vaiha Isareriqaa raqikiqi vi vaura. Mintiaqiro vi vauvaro Samueriva vau entavavata qovaraqama vurave. Kotiva Samuerira noraiqama kovaro viva Kotira uva tiva nimi vaumanta ²¹viraqaahai tinavu kaivaqaukavara popohamavi Samuerirara aqao ti, Vaiinti vo noraiqama kairaro viva avuhainaa vaiintivano vaiharo tinavuaa raqikiarire, tuvaro, Kotiva vika uvara eo tivakero Benaminira ankuqihairo vaiinti vo, Kisira maaqu vira autu Sorura nimuvaro [King, Soruva 40] ihi variqiro viharo tinavu kaivaqaukavaraqaa raqikiqiro vurave.

²²Viraqaahairo Kotiva Sorura qoririma amitero Devitiva vika avuhainaa vaiintivano variarire tiro, vira noraiqama korave. Kotiva Devitirara quaheharo mintima tiro: Ti muntukavano Iesira maaqu Devitirara vaivo. Viva ti muntukavano vaina kaiqara homa vara timitaanarove, turave.

²³Kotiva tiharo, Devitira okaraqihairo Isareri vatanaaka kuvantu nimitaarira vaintiva qovaraqianarove, turave. Kotiva minti tu uva vaura Ihuva qovarama vurave. ²⁴Kia Ihuva nai kaiqa hoqarato entara Ioniva naveraitiharo Isareri vaiinti nahenti vika tiva nimitiro tiharo, Qora aara qaqirake namari varaate, turave. ²⁵Minti tivaqiro viro nai kaiqa taiqa kaaina entava aumanto vauvaro Ioniva tiharo, Ne tiriara ta vaiintirave tiavo? Ne *Mesaiaara* veka variara kia te maa vikavauve. Ho tavaate. Viva ti naantiarainima ani vaivo. Te qaqi vaiintivano vaihara ti, kiama ho vira aiq nonku taina naaquntara kuvantu amitararave, tiro. Ioniva Ihurara minti turave.

²⁶Ho ne ti qata vakaa Eparahaamira naintivaravata, ne vo vatanaaka Kotira autu tuahere variakavata, ne ekaa iriate. Tenavu kuvantuvi koqema variainarara iriharo, Kotiva tinavuaa maa uvara vara kaivaro tuvivo. ²⁷Ieruharemini variakavata, vikaqaa raqikiakavata, vo Maara Entaqaa vo Maara Entaqaa paropeti vaiinti qara ntuvato uvara kaara rihavata, kia kankomake iriavaro vi uvava Ihurara tumanta vika Ihurara vira arukaateqai tuvaro, viraqaahairo haaru paropeti vaiintivano uva tivatova vivauma vaura.

²⁸Vika Ihura arukareka auti vaiha tavovaro kia uva viraqaa vaumantavata, vika kempukaiqiha Pairaatara vihi vaahi tiha vira arukaane turave. ²⁹Viraqaahai vika Kotira vukuqi Ihurara minti minti ivarave tuntumake, vika Ihura mintima komanta katariqaahai vira viquke oriqi quntama torave. ³⁰Quntama tovaro Kotiva qutu vuraqihairo

Ihura qaiqaa qaqi vara himpima kovaro ³¹Ihuva airi enta vataini ni vaumanta Karirihai Ieruharemini Ihura vataake vuka vira tavorave. Vika maa entaravata nái tavorara Isareri vaiinti nahenti tiva nimi variavo.

³²Tetanta Banabaasikavata vi vakaakara koqe vakaaka ni tiva nimirera anuraukave. Kotiva haaru tinavu kaivaqaukavara tiva nimiro tiharo, Naantiara niarao ti, te minti minti irarave, tu uvava vate vivauma vaivo.

³³Tenavu tinavu kaivaqaukavara naintinavu vauraro Kotiva tinavu kahaqireva Ihura qaqi vara himpima kairave. Haaru Kotiva Ihi vuku Hini 2 viraqi Ihurara mintima tiro:

Are ti Maaquvanoma vaira iarao. Vate te ai Qokama vauro, turave.

(Ihi 2:7)

³⁴Ihuva qutu vuvaro Kotiva vira qaiqaa qaqi vara himpima kovaro Ihuva kia qaiqaa qutu viro ntera vuariravama vaivo. Haaru Kotiva Ihurara maa uvava tiva torave:

Te kauqu aiqiqaa aqukeha ni kaivaqara Devitirara tiavaunantemake, te nivata koqema nimitiha takuqina haikara nimitarerave, turave. *(Ais 55:3)*

³⁵Ihi vukuqi vo uva maantima turave:

Are kia ti nena takuqi vaina vaintira vaata qaqi kairaro qumina nteraanarove.

(Ihi 16:10)

³⁶Devitiva tinavu kaivaqava Kotira kaiqa varaqiro viro vuru qutu vumanta quntama tovaro ntera vurave. ³⁷Ho Kotiva qutuvura qaqi vara himpima kai vaiintiva, Ihuva kia qumina ntera virave.

³⁸⁻³⁹Ti qata vakaao, ne iriate. Ne qora kaiqa vare uvava Ihuvaqaima ho taiqa nimitaanarove. Tetanta vi vakaakara ni tiva nimirera anuraukave. Ne Mosira uva iriqi viva kiama ne qora kaiqa vare uvava ho taiqa nimitaraitiro, vi uvava niqaa qaiqaima vairamanta ne rumpaviqai vaiha kiama ho qaqini kuvantuvi vaivarave. Ihurara quqaa vivave tirava, vivaqaima qaqini kuvantuviro ho varianarove.

⁴⁰Ho ne rauriha variate. Hauri paropeti vaiintivano Kotira uva qara ntuvato uvava niqi variantorave. Vi uvava mintima vaurave:

⁴¹Ne ti uvava naaraihama timite vaiintika, ne maini tavaate.

Ne te vararera iaina kaiqarara kauqu runkinkiri variqi viha vuru qutu vuate. Ne qaqi variqi vi entara te vararera iaina kaiqara varaari ne vi kaiqarara kia quqaave tivarave.

Vovano vi kaiqara okarara vutukero ni tiva nimiramantavata, ne kia quqaave tivarave, tura.

(Hab 1:5)

Kotiva mintima turave, tiro.

⁴²Poruva vi uvava tiva nimiro vitanta Banabaasika maara naavuqihai vire umanta vi vaiinti nahentika tiha, Ho netanta vo enta Maara Entaqaa qaiqaa ani vaiha vi uvava voqavata tinavu tiva timiate, ti.

⁴³Minti tuvaro vitanta uva tivaqi vuva taiqa vumanta airi vaiinti Iutaa vatanaa vaiintive, vo vatanaa vaiinti Iutaa maara okara irukave, Poruka

Banabaasika avataqi vumanta vitanta vika uva tiva nimi tiha, Kotiva ni aaqurihama nimitaaina uvara iriqi vuate, tura.

⁴⁴Minti tumanta vo Maara Entaqaa vi vatukaraqı vauka airitahaa Kotira uva irireka ruvaaqumavi vaura. ⁴⁵Ruvaaqumavi vaumanta Iutaa vaiintinavu tavomanta vo vatanaaka airitahaa ruvaaqumavi vaumanta Iutaa vaiinti vira kaara toiha tiha, Hauri vo vatanaakavata tinavu hampata ruvaaqumavi vaivorave, tivake Poruva tu uvarara una uvave tivakeha virara qora uva tiva amite vaura.

⁴⁶Minti ti vaumanta Poruka Banabaasika kia qetaraiti, kempukaiqama kehatanta tiha, Tetanta ni Iutaa vatanaaka naane vi vakaakara tiva nimuro. Tetanta vira homa minturo. Viraqaahai tetanta tavauramanta ne vi uvarara qoririmake iavo. Ne ekaa enta ekaa enta qaqi variqi vi uvarara kia ni antuqa arimanta variavo. Vira kaara tetanta ni Iutaa vatanaaka qaqirake vo vatanaaka vi vakaakara tiva nimirave. ⁴⁷Noravano titanta tititeharo mintima tivo:

Are vo vatanaa vo vatanaaka kahaqira vika koqe aaraqaa vivaro Kotiva vikavata ntitaarire ti, te ovavano iteharo ataa inantemake, ai atitauro, turave. (Ais 49:6)

Noravano minti turave, tiro.

⁴⁸Poruka Banabaasika minti tumanta vo vatanaaka vi uvarara quahake Nora Vaiinti Karaitira uvara koqe uvave tura. Vaiinti nahentinavu ekaa enta qaqi variqi vuate tiro, Kotiva ntitaarirauka, vikama Poruka Banabaasika uva iriha Ihurara quqaave tura.

⁴⁹Ho Nora Vaiinti uvavano ekaa vi vataraqi viro aniro umanta ekaa vi uvara irura.

⁵⁰Mintumanta Iutaa vaiintinavu tomake, vi vatanaaka nora nahentinavu Kotira autu tuahere vaikavata, nora vaiintinavuvata, una uva tiva nimiha vika vihi vaahi tumanta vika Poruka Banabaasika qoraiqama nimateha nái vataihai vitanta nititama kora.

⁵¹Mintumanta vika nái qora okara vitanta autu nimitora kaara Ihuva noraiqamako vaiintitanta náitanta aikuqaahai konkoma rintatike, vi vatara mini ke, vo vatuka Aikoniaini vurama. ⁵²Ho Ihura vaintiqamavi Antiokini vauka vauvaro Kotira MaraQuravano vika kempukaiqama komanta vika muntukaqihairo quaheharo vaura.

Poruka Banabaasika Aikoniaini vaura

14 ¹Poruka Banabaasika Aikoniaini orure vitanta Antiokini tota untemake, oru Iutaa vatanaaka maara naavuqi naane vaiha uva kempukaiqamake tiva nimumanta Iutaa vaiinti nahenti airitahaavata, vo vatanaa vaiinti nahenti airitahaavata, Ihurara quqaa vivave tivake Ihura vaintiqamavi vohaaraqı avitumavi vaura.

²Mintumanta Iutaa vaiinti vonavuvano kia Ihurara quqaa vivave tuka oru una uvaqohai vo vatanaa vika avu aato vara hampiqama

komanta vika Poruka Banabaasikara qora avu aato utu nimitora.

³Mintumantavata, Poruka Banabaasika airi enta mini vaiha kia qetaraiti, Noravano vaiinti nahenti koqema nimitaaina vakaakara tiva nimiqi vuvaro vaiinti nahenti vitanta uvara quqaa uva vaivo tiate ti, Noravano vitanta kempukaiqama komanta vitanta nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vika nivuqaa varaqi vura.

⁴Vi vatukaihainaaka rairavi hini kuka Poruka Banabaasikaini qumanta hini kuka lutaa vaiinti vikaini qura.

⁵Viraqaahai vo vatanaakavata, lutaa vatanaakavata nai nora vaiintinavu hampata Poruka Banabaasika qoraiqama nimitareka iha, ori utu vare vitanta ruqutireka auti vaumanta ⁶vitanta vi uvara vaaka iri, viraqaahai vitanta ruqemake kante vetara Likoniaini oru vaura. Mini vaiha vatuka taaraqanta Lisatarainivata, Debenivata, vi vatukatanta ututumake vau vatukara mini minivata ⁷oru niha, Ihura vakaaka tiva nimiqi vura.

Vitanta Lisatarainivata Debenivata vaura

⁸Lisataraini vaiinti vovano aiqurarerava vuva oquviro vaura. Vi vaiintira nova vatato entaraqaahairo vira aiqurarerava vuvaro kia ho nuarirava vaura.

⁹Viva oquviro vaiharo Poruva Ihurara ti vau uvara iri vauvaro Poruva vi vaiintiva Ihuva quqama ti hiqu koqema timitaanarove tura iriro, Poruva vira viti taveharo ¹⁰virara noraiqama kero tiharo, Himpira nena aiqumavane, tuvaro viva vaaka himpiro nai ni vaura.

¹¹Viva nai ni vaumanta vaiinti nahenti ruvaqumavi vauka Poruva vi kaiqara varora tave, vika nai Rikonia uvaqihai naveraitiha, Ike, naaruvaihainaa variqatanta vaiinti kuquvi tinavu hampata vaireka maini tuvuraavo, ti.

¹²Minti tivake vika Banabaasirara nai avuhainaa variqa autu vo ravateha *Seusirave* ti. Poruva uva ti vau vaiintiva vaumantara ti, virara variqa autu vo *Hemesirave* tura.

¹³*Seusira* aare vau naavuva vatuka aaqaini vauvaro viraqaahairo *Seusira* kaiqa vara amite vau vaiintiva purumakau qoranavu ruhaaqi varero, maurakanaa auntaqi ruvu nimiteravata varero aniromanta vaiinti nahenti ruvaqumavi vauka purumakau Poruka Banabaasikara aru nimoreka auti vaura.

¹⁴Mintumanta vitanta vika nimore u okarara aato kenko tumanta iri, hauri vika mintivorave tivake, vitanta nai utavaaqa qunahi qanahimake vaiinti nahenti ruvaqumavi vauka avutana kantamaqi viha naveraitiha, ¹⁵Mpo, ti vaiinti nahentivauvo, eqaate. Tetanta ni aanare qaqi vaiintitantaqaima vauro. Tetanta Ihura vakaaka koqe vakaaka ni tiva nimirera anuro. Ne una variqa qaqirake quqaa Variqa autu tuaheraate ti, tetanta maini anunarave.

Kotiva qaqi variqiro vi vai variqava, vivaqaima naaruvavata, vatavata, nora namarivata autu kero ekaa haikavano vataqi vairavata, naaruvaini vairavata, namariqi vairavata autu kero vatairave. ¹⁶Haaru Kotiva ekaa vaiinti nahenti qaqi komanta ekaa vatanaaka nái vuataa u aararaqaaqai vi vaurave.

¹⁷Kotiva ekaa vatanaaka qaqi komanta vuvarovata, viva nai variqavano vai okarara ne kankomake tavaate tiro, viva vo haika vo haikaqohairo ni koqema nimate vaurave. Viva aaqu vara kaivaro koqema keharo rivaro karavano koqema kero qampiqeharo mpeqaiqimanta ne quahehama neha variavo, ti.

¹⁸Poruka Banabaasika minti tumantavata, vaiinti nahenti mini ruvaaqumavi vauka kia vitanta uvava noraiqaake iriraiti, vitantara variqa vaintitantave tivake, purumakau aru nimoreka auti vaumanta vitanta vukaari utiha kia mintiate tivaqi vumanta vika qaqirake kia aru nimitora.

Ori utu vare Porura aavata ruqutu kora

¹⁹Vira naantiara Iutaa vaiinti vonavu Antiokihavata, Aikoniahavata, anire vinavuka antua uva tumanta qaqi vaiinti nahenti vinavuka uva iriha quqaave tivake oru ori utu vare Porura aavata ruqutuke viraqaahai vika tiha, Ho vira ruqutu kauraro qutuma vivo, tivake vika vatukaihai Porura rarau vare vivi vaati aaqaini aqukora.

²⁰Porura aaqaini aquke vumanta Ihura vaintinavu ani Porura tataaqa ututumavi vauvaro, viraqaahairo Poruva qaqi himpiro vatukaini oru viro. Vira qararaa viva Banabaasikantiro mini kero vatuka vo Debe mini vura.

Vitanta orurante Antiokini anura

²¹Vitanta Debeni ani vaiha Ihura vakaaka tiva nimi vaumanta airitahaa Ihura vaintiqama vumanta viraqaahai vitanta orurante Lisataraini vi, Aikoniani vi, Pisitia vataini vau vatukara Antiokinivata vura. ²²Vitanta vo vatuka vo vatuka nihatanta Ihura vainti mini vauka vika muntuka kempukaiqama nimiteha vikara vihi tiha, Ihuraraqai iriqi vuata. Tenavu Kotira vatukaini vuarirauka airi maara varaqi vihama mini ho oru ntaainarave, ti.

²³Minti tivake vitanta Banabaasika vo vatuka vo vatuka niha vaiinti noraiqamake tiha, Nenavu *elda* vaiinti vaiha Ihura vaintiqaa raqikiqi vuata, tivake vinavuka hampata vaiha kara auramate Kotira aareha tiha, Are maa vaintinavuka Ihurara quqaave tia vaintikaqaa koqema kera raqikiqira vuane, ti.

²⁴Minti tivake vitanta Pisidia vata mini ke, vata vo Pampiria mini oturora. ²⁵Vi vatara mini vaiha oru vatuka vo, Pekaini vaiha Ihura vakaaka tiva nimi, viraqaahai vitanta vevava vatuka vo Ataliaini oturora.

²⁶Mini otire viraqaahai vitanta *sipiqi* vaarire nora namarivau oru vi, oqaraanaini Antiokini vura.

Tota Ihura vaintinavu Antiokini Kotira aareha tiha, Poruka Banabaasika kahaqira vitanta vo vatanaa vo vatanaaka vataini Ihura kaiqara tiva nimiate, tunaini naitanta kaiqa vuru taiqa ketanta oqaraanaini anirante vura.

²⁷Vitanta vo vatanaa vo vatanaaka vataini nini oqaraanaini Antiokini orure, viraqaahai vitanta Ihura vainti mini vauka ruvaaqumake naitanta nu uvara tiva nimi tiha, Vo vatanaa vaiinti nahentivata Ihurara quqaave tiate tiro, Kotiva vika aaravata qantua nimitairave.

²⁸Minti tivake vitanta Ihura vaintinavu hampata vukaiqamake mini vaura.

Poruka Banabaasika Ieruharemini vura

15 ¹Poruka Banabaasika Antiokini vaumanta Iutiaihai vaiinti vonavu anire Ihura vainti vo vatanaaka tiva nimi tiha, Ne kia Mosiva tuntmake, nenta vaata toqa kaivera, Kotiva kia ho ni ntitaanarove, ti.

²Mintimake tiva nimi vaumanta Poruka Banabaasika vi uvarara aqao tivake vika hampata voqamake tirori vaura. Vi uvara kaara tirori vaumanta Antiokini vauka vohaa uva vatate Poruka Banabaasikavata, vokukavata, nititeha tiha, Nenavu oru Ieruharemini Ihuva noraiqama kai vaiintinavuka hampata vaiha vi uvara avuqavu iate, ti.

³Minti tivake nititomanta aaravau viha vinavuka vo vatanaaka Ihurara quqaa vivave tu uvara Ihura vainti Fonisiaini vaukavata, Sameriaini vaukavata, tiva nimiqi vumanta vikavata vi uvara iri voqamake quaheha vaura. ⁴Vinavuka tiva nimiqi vivi Ieruharemini oruromanta ekaa Ihura vaiinti nahentivata, Ihuva noraiqamako vaiintinavukavata, Ihura vaiinti nahentiqaa raqiki vau vaiintikavata, ekaa vika vinavuka quahama nimitomanta Poruka Banabaasika vo vatuka vo vatuka niha Kotiva kahaqumanta vitanta nora kaiqa varaqi vurara tiva nimura.

⁵Vinavuka minti ti vaumanta Ihura vainti vonavu vika Parasi maara uva iruka himpi tiha, Aqao, tenavu Iutaa vaiinti vaiha Mosira maara uva irihama tentanavu vaata toqa kaaina okararave, Mosiva tivato uvarave, iriqi vuraukave. Vo vatanaaka Ihura uva iriaka, vikavata Mosiva tuntmake, nai vaata toqake Mosira uvavata iriqi vuataarave, ti. ⁶Minti tumanta Ihuva noraiqamako vaiintinavukavata, Ihura vaiinti nahentiqaa raqiki vaukavata, vi uvara avuqavu ireka ruvaaquma vura.

⁷Ruvaaqumavi vaiha vika airi uva tivaqi vi vauvaro Pitaava himpiro vika tiva nimiro tiharo, Ti qata vakaukavarao, nevata haaru tavorave. Kia Iutaa vatanaakaqai Ihura uva iriate tiro, Kotiva niqihairo ti noraiqama kero vi uvara vo vatanaakavata tiva nimiane tiro, ti tititama korave.

⁸Kotiva ekaa vaiinti nahenti avu aato muntukaqi tave vaivave. Viva nai Maraqura tinavu timintema kero, vo vatanaakavata nimi vairave.

Mintirara ti, tenavu tavauraro Kotiva vo vatanaakaravata quaheharoma vairave.

⁹Kotiva kiama tinavu vo qarama timitero vika vo qarama nimitaivo. Vikavata tinavuvata vohaa qaramaqaima timitaivo. Tinavu aanare vo vatanaakavata Ihurara quqaa vivave tiarara tiro, Kotiva vika qora uvavata nunka nimitairave.

¹⁰Tinavu kaivaqaukavaravata, tenavu tentanavuvata, Mosira uva vara aqu vare nirera tavauraro maara ntorave. Ho nantihae ne vi uvara vo vatanaakaqaa aqu nimitareka auti variavo? Ne mintihama Kotira avatarekama auti variavo. Ne kia mintiataarave.

¹¹Tenavu tavauraro Ihuva Noravano tinavuaravata aaqurihama timitairaqaahairo Kotiva tinavu tivitairave. Ho tinavu tivitaintema kero, Kotiva vo vatanaaka vikavata homa ntitaanarove, tiro.

¹²Pitaava minti tumanta viraqi ruvaqumavi vauka manamana voqaara vaiha vika Banabaasika Poruka uva iri vaumanta vitanta himpi, vitanta vo vatanaaka vaunaini ni vauvaro Kotiva kahaqumanta vitanta náitanta nora kaiqa varaqi nurara vika tiva nimura.

¹³Vitanta tiva nimi taiqa kovaro Iemiva himpiro tiharo, Ti qata vakaa, ti uva iriate. ¹⁴Kotiva vaiinti nahenti vonavu nai autu tuahera kaate tiro, oru vo vatanaakaqihairo vonavu ntito uvara, Pitaava vi uvara vaaka tinavu tiva timirave. ¹⁵Ho paropeti vaiintinavu haaru qara ntuvato uvavavata, Pitaara uvavanovata, avuqavu vohaa uvaqaima vaivo. Haaru minti turave:

¹⁶Noravano tiharo, Naantiara te anirante ni kaivaqara Devitira naavu raputama vura vira qaiqaa kaqarerave.

Vi haikara vi haikara nteravinara qaraakaiqamake vira qaiqaa vaaviarama karerave. ¹⁷Te mintiari vaiinti nahenti vo vatanaa vo vatanaaka ti Nora Vaiinti ranta kevarave.

Vika ti vainti variate ti, te vo vatanaakaqihai naarama taairauka vikama ti Nora Vaiinti rantakevarave, turave.

¹⁸Nai haaru Noravano vi uvara qovarama korave, turave, tiro.

(Amos 9:11-12)

¹⁹Iemiva minti tivakero viva tiharo, Ho te mintimama iruro. Vate vo vatanaaka hininavu qora aara qaqirake Kotira aaraqaa vi variaka variamanta hauri tenavu vikaqaa vo maara vataarorave. ²⁰Kaiqe tenavu vikara qaraqihai minti mintima tiva nimiare:

Ne kia qumina una variqanavu nimite karara naate.

Ne vaiinti nahenti kia hampi muara nuate.

Kia aunta raqutute aantau vahira naate.

Kia naarevata naate.

Vi uvaraqaqi qara ntuva taarira vika tavaate. ²¹Vo vatanaaka vi uvara iriqi vivera, kiama Iutaa vaiinti mini vaika vika hampata tirorivarave.」

Iutaa vatanaaka vo vata vo vataqaa vuaka vaiha vo Maara Enta vo Maara Entaqaa Mosira uva kaara ruvaqi vi variarave. Vo vatuka vo vatuka Mosira uva tiva nimiaka variavo, tiro.

Vo vatanaakara qara ntuva tora

²²Iemiva minti tumanta Ihuva noraiqama konavukavata, Ihura vaiinti nahentiqaa raqiki vaukavata, ekaa viraqi ruvaqumavi vaukavata, vohaa uva vate tiha, Kaiqe tinavuqihai vaiinti votanta kaama taari vitanta Poruka Banabaasika hampata viha tenavu maaqi vaiha tiva tauna uvara vevara Antiokini variaka muntu tiva nimiate, ti.

Minti tivake vaiinti taaraqanta kaama tora. Vaiinti vo vira autu Iutaasira vira vara autu Basabaasiravata, vaiinti vo vira autu Sailaasiravata, vitanta kaama tora. Vitanta Ihura vaiinti nahenti vikaqihai nora vaiintitanta vaura.

²³Vitanta kaamate vika vo vatanaaka qara nimiteha mintima ti:

Tenavu Ihuva noraiqama kainavukavata, Ihura vaiinti nahentiqaa raqiki varia vaiintikavata, tenavu ni qata vakaukavara vaihama ni uva mantauro.

Ne vo vatanaaka Antiokini variakave, Siria vataini variakave, Silisia vataini variakave, ne tinavu qata vakaukavara variakara tenavu ni uva mantauro.

²⁴Tenavu iruramanta tinavuqihai vo vaiintinavu muntu hampi uva ni tiva nimiamanta ne vi uvara kaara qumimaqa i variavo. Kia tenavu vika nititauramantavauve vika ni tiva nimiaivo. Vika nái irike minti tiavo. ²⁵Viraqaahai tenavu ruvaqumavi vohaa uva vateha mintima turo: Kaiqenavu vaiinti vonavu nititaari vinavuka tinavu muntuka vai vaiintitanta Poruka Banabaasika hampata vuata, turo.

²⁶Poruka Banabaasika kia náitanta arukerara noraiqaake iriraiti, vitanta tinavu Nora Vaiinti Ihu Karaitira kaiqa vara amitaqi vi variarave.

²⁷Maihai tenavu Iutaasika Sailaasika nititaari vitanta tenavu vohaa uva vateha qara ntuvatauna uvara, maa uvara náitanta noqihaivata ni tiva nimiate.

²⁸Kotira Maraqravanovata, tenavuvata, maa uvara vohaa uva vatauro. Tenavu kia airi qumina uva tiha niqaa maara voqavata vatarerave. ²⁹Maa uvaraqaqi ne iriqi nuate:

Una variqanavu nimite karara kia naate.

Kia naare naate.

Kia aunta raqutute aantau vahira naate.

Kia vora hampata hampi muara nuate.

Ne vi uvara iriqi niha ho koqemake nivarave.

Ho viqanama tenavu turo, ti.

³⁰Minti tivake vi vaiintitanta nititomanta vitanta vevara Antiokini otu Ihura vaintinavu mini vauka ruvaqumake qara varora nimumanta

³¹ vika qara viraqi kaara ntuvake iri, noraiqaake vi uvarara quahake koqe uvama qaraqai vaivo. Vi uvava tinavu kahaqaiaina uvarave, ti.

³² Minti tumanta Iutaasika Sailaasika Kotira uva tiva qoqaiqamake vautanta koqe vakaaka vukaiqamake vika tiva nimiha vika kempukaiqama nimitora.

³³ Minti tivake Ieruharemihai tuvurotanta airi enta mini Antiokini vaumanta viraqaahai Ihura vaintinavu mini vauka vitantara Kotiva nitanta koqema nimitoharo nitanta muntuka paruma nimitaarire tivake, náitanta nititoka unaini vara komanta vura. ³⁴ [Sailaasivaqai Antiokini variataa uvaro mini voqavata vaura.]

³⁵ Poruka Banabaasika vitantavata airi enta Antiokini vaiha, vitantavata vokukavata Noravano tivato uvara vaiinti nahenti tiva nimiha vaura.

Poruka Banabaasika tirorimake rairavura

³⁶ Poruka Banabaasika Antiokini variqi vuvaro vo entanavu aitarovaro Poruva Banabaasirara tiharo, Varaiqetanta oqaraanaini oru viha vo vatuka vo vatuka ti qata vakaukavara tavaare, tiro. Haaru tetanta Noravano tivatai uvara tiva nimuna vaiinti nahentika vika hoe variavo kiae ho variavo? tiro.

³⁷ Poruva minti tuvaro Banabaasiva Ioniravata vitakero vireva auti vaura. Ionira autu vo Maakira, ³⁸ Banabaasiva vira vitakero vireva auti vauvaro Poruva aqao tiro, Kiama vira koqe ianarove. Haaru tenavu vo vatuka vo vatuka niha vakaaka tiva nimiqi ni variavauraro vi vaiintiva titanta vataakero niharo Pampiriahairo popohovaro qaqira kero anirantero vurave, tiro.

³⁹ Minti tivaketanta vitanta nora tirorima ketanta raira vura.

Raira vuvaro Banabaasiva Maakiravata vitakero nariaraatanta vona vireka iha, *sipi* voqi vaariretanta Saiparusini vurama.

⁴⁰ Vitanta mini vuvaro Poruva Sailaasira vitora. Vitanta vire umanta vira qata vakaanavu Ihura vaintinavu vitanta kauqu nimiha tiha, Noravano nitanta aqurihama nimite vairamanta nuate, ti.

⁴¹ Minti tuvaro Poruva Siria vatainivata Silisia vatainivata viharo viva Ihura vaintinavu mini vauka vika muntuka kempukaiqama nimitaairo vurama.

Poruka Sailaasika Timotiravata vita vare vurama

16 ¹ Poruva oru viro Debenivata Lisatarainivata orurovaro Ihura vainti vovano vira autu Timotiva mini vaura. Vira novavata Ihura vainti vaiharo viva Iutaa vatanaa nahenti vauvaro vira qova vo vatanaa Giriki vatanaava vaura.

² Ihura vaintinavu Lisataraini vaukavata Aikoniaini vaukavata Timotirara koqe vaiintive tuvaro ³ Poruva vi vaiintiravata vitakero

vireva auti vauvaro Timotira qova vo vatanaa, Giriki vatanaava vaiharo kia Timotira vaata toqa amitova vauvarora tiro, Poruva vira vaata toqa amitero.

Poruva tiharo, Iutaa maini variaka Timotira qova Giriki vatanaava vairara iriarave. «Hauri vika Timotirara kia vaata toqa amitai vaiintirave tivorave, tivakero Poruva Timotira vaata toqa amitero viraqaahairo vita varero viro.»

⁴Vinavuka mini viha vo vatuka vo vatuka Ihura vaintinavu vakaaka tiva nimiha tota Ihuva noraiqamako vaiintinavukavata, Ihura vaiinti nahentiqaa raqiki vau vaiintikavata, vika Ieruharemini vaiha «vo vatanaaka Ihura vaintiqama vuaka vo uva avataqi vuata tivato uvara,» tiva nimiqi viha vi uvaraqaqi iriqi nuate tura. ⁵Minti tivaqi viha vinavuka Ihura vaintinavu voqi voqi vauka kahaqumanta vika Ihura uva kempukaiqamake iriha airiqama vura.

Poruva taira voqaara tavora

⁶Poruvavata vira vataake anukavata orure vuvaro hini mantaraini Karesia vata vauvaro hini mantaraini Farigia vata vaumanta vika avutana Esia vataini oru vi vauvaro Kotira Maraquravano qioqama tero vikara kia Esia vataini vuru uva tiva nimiate tura. ⁷Tumanta vika oru vi Misia vataini orurovaro Bitinia vata aumanto vaumanta mini virare tuvaro Ihura Maraquravano qioqama tero vikara kia mini vuata tumanta ⁸vika Misia vata avutana otu vi, vatuka vo Taroaasi mini oturora.

⁹Mini oture entaqira Poruva vaiteharo taira voqaara tavovaro Masedonia vatanaa vaiinti vovano himpiro Porura aareharo tiharo, Nora namari taqa varera Masedonia maini ani vaihara tinavu kahaqiane, tiro.

¹⁰Minti tuvaro Poruva taira voqaara vira tavero, viva himpiro vokukavata, «te Rukikavata» make, mintima ti: Kotiva Masedonia vatanaaka nai vakaaka vuru tiva nimiate, tivo, ti. Minti tivake tenavu mini virera henoqama vate.

Piripaini vura

¹¹Viraqaahai tenavu *sipiqi* vaarire Taroaasi vara mini ke, nora namari vaura avuqavu oru vi, namari avutaqaa vau vatara Samotaresi mini orure, vira qararaa tenavu qaiqaa *sipiqi* vaarire namari vaura oru vi vatuka vo Neapolisi mini oruraavaunara. ¹²Viraqaahai *sipiqihai* vaavire vi vatukara vara mini ke, vata vaura verera vatuka vo, Piripai mini oru vuavaunara. Masedonia vataqihairo Piripai vatuka avuhainaa vatukavano vaumanta Romeni vatanaaka naane vi vatukara govarama kora. Tenavu Piripaini orure mini vo entanavu variavaunara.

¹³Mini vaiha Maara Entaqaa tenavu vatukaqihai vaantaavura qentiana otitare aaqaini otu vi, namari auvahianta Iutaa vatanaaka Kotira aare

varia vatukava varianarove tivake, otu namari auvahianta oquvi vaiha mini nahentinavu ruvaqumavi vauka uva tiva nimi variavauraro ¹⁴nahenti vovano vira autu Lidiava viva Taiatairaihainaava naare tavuna nimiharo monu vare vau nahentiva vaura.

Vi nahentiva vo vatanaava vaiharo Iutaa vatanaaka maara uva iriharo Kotira autu tuahere vau nahentiva vauvaro Noravano vira avu aato kahaquvaro viva Poruva tivato uvara kankoma kero iriro ¹⁵viraqaahairo vivavata vira naavuqi vaukavata namari varora. Namari varero viva tinavuara tiharo, Te ni Nora Vaiintiaira quqaa vivave turo. Ne tiriara tiha, Are quqaama Ihura vaintima variarao, tivera, ne ti naavuqi ani variate, tiro. Minti tuvaro vira uvavano kempukaiqumanta tenavu vira naavuqi oru variavaunara.

Poruka Sailaasika karapuhiqama kora

¹⁶Vo enta tenavu qaiqaa Iutaa vatanaaka Kotira aare vau vatukara mini vire iavauraro kaiqa varaata vovano anirero tinavu tivita kero. Tinavu tivita kovaro vaanavano vi varaatara avutaqi vaiharo vira kahaquvaro viva naantiara qovaraiqiaina haikarara vaiinti nahenti tiva nimi vaura. Vaiinti nahenti naantiara qovaraiqiaina haikarara irireka iha, vika airi monu vi varaataraqaa raqiku vaiintinavuka nimumanta vinavuka airi monu vare vaura.

¹⁷Vi varaatava Poruravata tinavuvata avataqiro viharo naveraitiharo, Maa vaiintinavuka Naaruvaini Uritarakero Vai Variqara vira kaiqa vare varia vaintinavukave. Vitanta Kotiva ni qaqi kuvantu kero ntitaaina vakaakara tiva nimoreka aniakave, tiro. ¹⁸Vi varaatava airi enta tinavu avataqiro viharo vi uvara tivaqiro vuvaro Porura voqamakero popohovaro viraqaahairo vi varaatara avutaqi vau vaanarara tiharo, Te Ihu Karaitira autu rehama ariara vi varaataraqihaira qaqini aitarera vuane turo, tiro. Minti tuvaro vaakama vaanavano vi varaatara avutaqihairo qaqini aitarero viro.

¹⁹Vaanavano viraqihairo aitarero vumanta vi varaataraqaa raqiku vaiintinavuka tavovaro vika monu varo aarava taiqa vumanta vinavuka tiha, Kia tenavu qaiqaa vi varaatava uva tinaraqaa hai monu ho varaainarave, tivake vinavuka arara itomanta Poruka Sailaasika ravaaqavuke rarau vare *ko* tireka nora vaiintinavu ruvaqumavi vaunaini vuru kora.

²⁰Vika vitanta vuru ke, Romeni qiata vaiintinavu tiva nimi tiha, Maa vaiintitanta Iutaa vatanaakave. Vika tinavu vatukaqi ani vaiha antua aantua ti variavo. ²¹Tenavu Romeni vatanaaka qioqama tauna uvara, vitanta vi uvara tinavu tiva timi variavo, ti.

²²Vinavuka minti tumanta vaiinti nahenti mini ruvaqumavi vauka Poruka Sailaasika ruquti vaumanta vika qiata vaiintinavu oru Poruka

Sailaasika utavaaqa qaqini vara aquke tiha, Vitanta kaavu numiqa kaate, ti. ²³Minti tumanta vitanta ruqutuke rupitaitimake vate, viraqaahai vitanta karapuhi naavuqi vuru aquke karapuhi naavuqaa raqiku vaiintirara tiha, Vitanta paama tivakera rumpa taane, ti.

²⁴Minti tuvaro karapuhi naavuqaa raqiki vau vaiintiva vika tuntema kero karapuhi naavu, nai avutaqi vau kavaqaaraqi vitanta vara vera aqukero vitanta aiqvu vekatanta katari ntoma toraqi veva nonkutero taatautora.

²⁵Mintumanta vitanta viraqi vaiha entaqiraara Kotira aare vaiha ihi tivaqi viha, Kotira autu tuahere vaumanta karapuhi vaiinti vonavu vitanta uva iri vaura. ²⁶Mintuvaro vate virave tiro, vaturavano utiharo karapuhi naavu voqamakero qaki qaki i vauvaro karapuhi qentinavu ekaa qantua vuvaro ekaa karapuhi vaiintiqaahairo *seni* naaquntavano kuvantu viro hiqirura.

²⁷Mintuvaro karapuhi naavuqaa raqiki vau vaiintiva vaitonaihairo himpiro tavovaro ekaa qenti qantua vuvaro viva oho tiro, Ekaa karapuhi vaiinti maaqihai ruqemake vinuavo. [Vira kaara tiqaa raqiki vaiva ti haruma kaanarove], tivakero viva nai iqoka paepae utaqihairo urequ kero viraqohairo naivano nai arukareva auti vauvaro ²⁸Poruva noraiqama kero naveraitiro tiharo, Kia nena arukaane. Tenavu ekaa qaqima maaqi vauro. Kia karapuhi vaiinti vonkuvanovata ruqema kero vivo, tiro.

²⁹Minti tuvaro karapuhi naavuqaa raqiki vau vaiintiva vo vaiintiaro tiharo, Ova qumpi kera vara viri timiraqe tavaare, tivakero kantero viraqi oriqetero Poruka Sailaasika nivuqaa vatakanta hiqiriviro aiqvu kauqu ntiri ntiri i vauvaro vaura.

³⁰Viraqaahairo viva himpiro vitanta ntita varero vevantero vitanta irero tiharo, Taaraintio, te nantima kaariraroe Kotiva ti kuvantu timitaarire? tiro.

³¹Minti tumanta vitanta vira tiva ami tiha, Are Ihura tinavu Nora Vaiintiaro quqaa viva [ti kuvantu timitaariravave] tiane. Minti tiraroma Noravano aivata ai vaintairavata kuvantukero ntitaarire, ti. ³²Minti tivake vitanta Noravano tu uvara viravata vira naavuqi vaikavata tiva nimura.

³³Vitanta vinavuka tiva nimuvaro viraqaahairo karapuhi naavuqaa raqiki vau vaiintiva vaaka vitanta ntita varero vuru vitanta teqa taaqamato vaatara hiqama nimitero, viraqaahairo vivavata vira naavuqi vaikavata namari varora.

³⁴Namari vare viraqaahairo karapuhi naavuqaa raqiku vaiintiva qaiqaa vitanta ntita varero vuru nai naavuqi kero vitanta karavata nimiro. Kara nimiro vivavata, vira naavuqi vaikavata, Kotirara voqamake quaheha vaura.

³⁵Vira qararaa toqaqi Romeni qiata vaiintinavu nai kiripunavu nititeha tiha, Vi vaiintitanta kuvantu kaira vuata, ³⁶tumanta vinavuka vuru

karapuhi naavuqaa raqiki vau vaiintira tiva amuvaro viva Porura tiva amiro tiharo, Qiata vaiintinavu uva varake nitanta Sailaasika kuvantu kaira vuatema tiavo. Ho nitanta muntukavano paru ira maaqihai vuate, tiro.

³⁷Minti tuvaro Poruva kiripunavuara aqao tiro, Enta ni qiata vaiintinavu kia avuqavu ko tiraiti, vika vaiinti nahenti nivuqaa titanta kaavuqohai ruqutuke vate, viraqaahai vika titanta maaqi karapuhiqama kaavo. Ho tetanta kia qumina vaiintitantama vauro. Tetanta Romeni autu varauraukave. [Haaru titanta noraiqama kaamanta Romeni vatanaakaiqamavi vauraukave].

Ho vate vika titanta evaara tititareka auti variavo. Kiavuma tetanta qaqi virerave. Romeni qiata vaiinti vika náima ani titanta kuvantu kevarave, tiro.

³⁸Poruva minti tumanta kiripunavu vuru Romeni qiata vaiintinavu tiva nimumanta vika Poruka Sailaasika tetanta Romeni vatanaaka vauro tu uvarara iri vika qetora. ³⁹Vika qetake oru vitantara ike mpo tiva nimate qihaaqamake tiva nimi tiha, Oho, tenavu kia mintiataarave, tivake vitanta karapuhiqihai ntitake vitantara ho maa vatukaraqihai nenta qaqi vuate, ti.

⁴⁰Minti tumanta Poruka Sailaasika karapuhi naavu mini ke, oru Lidiara naavuqi Ihura vaintinavu tave, vitanta vika muntuka kempukaiqama nimateha koqe uva tiva nimi, viraqaahai vitanta vi vatukara mini ke vurama.

Tesaronaikaini vura

17 ¹Vitanta Piripai mini ke, oru vatuka votanta Ampipolisivata, Apoloniavata, mini ke, vatuka vo Tesaronaike mini oturora. Vi vatukaraqihai lutaa maara naavu vovano vaura.

²⁻³Poruva viva tota vo vatukaini vaiharo Maara Entaqaa mintuntema kero, vi naavuraqivata oriqetero. Poruva taaramo Maara Entaqaa vaiharo viraqi ruvaaqumavi vauka vakaaka tiva nimiro. Vika vira uva kia ho aatara kaate tiro, viva *Mesaia*avano aiha vira haika varero vuru qutu viro qaiqaa qaqi himpuainarara Kotira vukuqihairo ranta keharo vika tiva nimiqiro viro tiharo, Ihuva maava te vate ni tiva nimuna vaiintiva, ho vivama *Mesaia*avano vaivo, tiro.

⁴Minti tumanta lutaa vaiinti nahenti vonavu quqaama tiarao tivake Poruka Sailaasika avataqi vumanta, Giriki vatanaa vaiinti airinavuvano lutaa maara uva iruka, vikavata quqaave tivake Poruka Sailaasika avataqi vumanta, nora autu vato nahentinavukavata, vitanta avataqi vura.

⁵Vika quqaave tumanta lutaa vaiintinavu tavomanta vo vatanaa vaiinti nahentinavuvata Poruka Sailaasika avataqi vumanta vika vira kaara toma nimateha oru aaranahai vehi vaiinti kia koqe vaiintinavu rantake

ruvaaqumake vikara vihi vaahi tumanta vi vaiintinavuka oru ekaa vi vatukaraqı vaukavata vihi tumanta ekaa vihainaaka oru Jasonira naavuqi oriqete, Poruka Sailaasika rantake vitanta rarau vare vuru vaiinti nahenti nivuqaa kareka auti vaura.

⁶Vitantara qumina viraqi ranta tavomanta kia vaumanta viraqaahai vika Jasoniravata Ihura vainti vonavuvata ravaaqavuke rarau vare vuru vi vatukaraqaa raqıku vaiintinavuka nivuqaa ke naveraitiha, Ekaa naato vata maata maa vaiintinavuka niha antua uva tivaqi viha, vika maini tinavu vatukainivata aniarave. ⁷Aniavaro maa vaiintiva Jasoniva vinavuka quahama nimitero nai naavuqi ntita vuru kaivo. Tinavu avuhainaa vaiinti Romenihainaava vaimanta vika ekaa kia vira uva iriraiti, vira uva raqake tiha, Tinavu avuhainaa vaiinti vovano Ihuvaqaima vaivo, tiavo, ti.

⁸Vika minti tumanta vi vatukaraqaa raqıki vaukavata, vaiinti nahenti mini ruvaaqumavi vaukavata, vi uvara iri, noraiqamake uva naveraiti tivaqi vi vaura.

⁹Minti vaumanta vi vatukaraqaa raqıki vauka tiha, Iasonivavata vo vaiintinavuvata ho minti mintima monu aqukeha nenta maaqaini vuate, tivake vinavukaqıhai monu vare vinavuka kuvantu komanta vinavuka nai maaqaini vurama.

Beriaini vura

¹⁰Vika kuvantu komanta vuvaro enta umanta Ihura vaintinavu vi vatukaraqı vauka vaakama Poruka Sailaasika vatuka vo Beriaini nititama komanta vitanta mini vurama. Vitanta Beriaini orure oru Iutaa maara naavuqi oriqete vaiha vakaaka tiva nimura.

¹¹Vi vatanaaka kia Tesaronaikaihainaaka voqaara vairaiti, vika qaraaka uva Poruva tu uvara iriataaqı umanta vika vira uva iriha vika vo enta vo enta Poruva ti uvara quqaa uva variainara vika nıivano rantake tavareka iha, Kotira vukuqi vi uvara rantake kaara riha vaura.

¹²Mintiaqi vumanta Iutaa airitahaavano Ihurara quqaa vivave tumanta, Giriki nahenti vokuka nora autu vatoka vikavata Ihurara quqaave tumanta, Giriki vaiinti airitahaavata virara quqaave tura.

¹³Airi vaiinti nahenti Ihura uvara quqaave tumanta Iutaa vaiintinavu Tesaronaikaini vauka iruvaro Poruva Beriaini Kotira uva tiva nimi vaumanta vira kaara vika nıi maaqa mini ke, Beriaini orure antua uva tiha vehi vaiinti kia koqe vaiintinavu ntita vare vinavuka vihi tumanta Porura qoraiqama amitareka auti vaura. ¹⁴Mintumanta Ihura vaintinavu mini vauka hauri Porura arivorave tivake vaakama Porura vita vare vevaini atitama komanta Sailaasika Timotikaqı kia viraiti, Beriaini vaura.

¹⁵Mini vaumanta vo vaiintinavu Porura vita vare muntu Ateni, nora vatukaini ke viraqaahai vinavuka oturante Beriaini urure vuru Sailaasika

Timotika tiva nimi tiha, Poruva nitantara tiharo, Ne vaakama maini te variainanaini tuvuate, tivo, tura.

Poruva Atenini vaurara tura

¹⁶Vira muntu ke vuvaro Poruva Ateni mini nariaraa vaiharo vatukavau niharo tavovaro vi vatanaaka airi haika oriqohai autuke vi haikarara tinavu variqave tivake vato haikava vauvaro vira kaara Porura muntukavano qoraiquvaro vaura.

¹⁷Poruva vi haikara vi haikara taveru viraqaahairo viva lutaa maara naavuqi oru vaiharo lutaa vatanaakavata, vo vatanaa vaiinti nahenti Kotira aare vaikavata, vakaaka tiva nimiro, viraqaahairo viva vo enta vo enta *maaketiqi* oru vaiharo vaiinti nahenti vitare aitare i vauka uva vakaaka tiva nimi vaura.

¹⁸Poruva vika tiva nimi vaumanta vo maara uva iruka *Epikuria* okaravata, *Sitoiki* okaravata, iruka anire, vika Porura vataake uva ti vaura. Vonavu nai kenauka irama nimiteha tiha, Mamaa inaara uva ti vai vaiintiva, nana uvae ti vaivo? ti.

Tumanta vokuka tiha, Viva vo vatanaaka variqanavu okararae ti vaivo? tura. Poruva Ihuva qutu viro qaiqaa qaqi himpuainarara tiva nimi vaumantara ti, vika minti tura.

¹⁹Vika minti tivake Porura vita vare *kansoru* ruvaaqumavi vaunaini, Areopagusive tunaini vuru ke Porurara tiha, Are qaraaka uva vaiinti nahenti tiva nimi variana uvara tinavuvata tiva timiraqe iriare. ²⁰Tenavu ai uva iruraro vi uvava vo qarama ivo. Are vi uvara okarara tiraqe iriare, tura.

²¹Atenihainaakavata, vo vatanaakavata vi vatukaraqe vaikavata, kia kaiqa vararaiti, qumina vaiha uvaqai ti vau vaiintika vaiha, vika qaraaka uva qovaraiqura irireka iha, vika nai tiva nai tiva ami iha vaura.

²²Vika vi uvara okara irirerave tuvaro Poruva *kansorunavu* ruvaaqumavi vauka nivuqaa himpiro tiva nimiro tiharo, Ne Ateni vaiintinavuvauvo, te tavauramanta ne voqamake maara okara vo okara vo okara iriqi vi variakave.

²³Te maini ni vatukavau niha tavauramanta nenta variqa iha quara nimate varia taintava airitahaama vaivo. Te vo taintavata tavauro. Viraqaatama maa uvara qara ntuva taava mintima tivo:

Maa taintara tenavu kia iri tavauna variqarara irihama tainta autu amitaunarave tiarave.

Ne Variqa vira kia iri tavaara, ne quminaiqamake vira aare variara, te vate virara ni vutuke tiva nimirerave.

²⁴Variqa vira autu Kotirave. Kotiva vatavata ekaa vataihainaa haikavata, autukero vataivama vaivo. Viva Noravano naaruvaqaavata, vataqaavata, raqiki vaivara tiro, viva kia vaiintivano kaqataa naavuraqi variqiro vi vairave.

²⁵Kotiraqaahai ekaa vaiinti nahenti aihovata, ekaa vo haikavata, vare variarara ti, hauri vaiinti nahenti tiha, Kotiva vo haikara aara ntaivo. Kaiqe kaiqa vara amitaariraro viva ho variarire, tivorave.

²⁶Kotiva haaru qorainti vaiinti vohaiqa tinavu kaiqaqara autu kovaro viqanaqaahai ekaa vaiinti nahenti qovarama vuvaro Kotiva vika ekaa naato maaqa variate tiro, vika nititama korave. Kotiva vaiinti nahenti autukero tiharo, Vi vatanaaka vi entara vi vataraqaa vaivarave, vi entara vi vatanaaka vi vataraqaa vaivarave, tivakero vika kaimanta variarave. ²⁷Vika Kotira rantareka *autautama/tupaupauma* keha rantaate tiro, Kotiva vaiinti nahenti qovarama komanta vaurave. Ho Kotiva kia tinavu niaraqama kero vaivo. ²⁸Vovano Kotirara mintima tiro:

Kotiva qaqi variqiro vi vairara ti, tenavuvata qaqi vi aniha, qaqi variqi vuariraukama vauro, tirave.

Ni vukuqi qara ri varia vaiintika mintima ti:

Tenavu vira vaintairama vauro, tiarave.

²⁹Ho tenavuvata vira vaintaira vaihara ti, hauri tenavu tiha, Kotiva vaireva, viva vaiintivano *kori* orie, *silvaa* orie, vo orie, varakeha autu taa haikara voqaara vairave tiarorave. ³⁰Haaru vaiinti nahenti kia Kotirara kankomake iriraiti, hampi kaiqa vare vauvaro, Kotiva kia vika ntaiharaitiro, viva avuqohairoqai vika tavama nimate vaurave. Ho maa entara Kotiva ekaa vaiinti nahenti qora aara qaqira kaate ti vaivo. ³¹Kotiva uva vateharo tiharo, Vo enta *ko* tiaina entavama varianarove, tirave. Vi entaraqama Kotiva noraiqama kai vaiintiva avuqavuqama kero *ko* tiharoma maa vataraqaa vai vaiinti nahentika uva irianarove. Ne vi vaiintirara kankomake iriate tiro, Kotiva vira qutu vuraqihairo qaiqaa qaqi vara himpima korave, tiro.

³²Poruva Ihuva qutu vuvaro qaiqaa qaqi vara himpimako uvarara tumanta hini kuka vi uvara iriha naaraihama amitomanta hini kuka tiha, Vo vaka are vi uvara qaiqaavata tiraqe tenavu iriare, ti. ³³Minti tuvaro Poruva vika mini kero vurama. ³⁴Vumanta vaiinti vonavu vira avataqi viha, Kotira vaintiqama vura. Vo vaiintivano Dionisiusiva, viva nora vaiinti Areopagusi *kansoru* vaiintivano vauvaro nahenti vovano vira autu Damarisiva vitantavata, vonavuvata, Porura avataqi vurama.

Poruva Korintini vura

18 ¹Viraqaahairo Poruva Ateni mini kero vatuka vo Korintini vura.

²Mini orurero viva Iutaa vaiinti Pontaasihainaara vira autu Akuilaara ranta kora. Haaru King Kalodiusiva ekaa Iutaa vatanaaka kia Romi vatukaqi variate tivakero ekaa nititamako entara, Akuilaava nai naata Prisilaara vita varero Romi vatuka Itari mini kero vi entara Korinti vatukaini ani vaura. Poruva vitanta tavareva vitanta vaunaini vurama.

³Vivavata vitantavata *seri* naavu haqiraa kaiqara tavokara ti, vinavuka vohaaraqai vaiha vi kaiqara vare vaura.

⁴Poruva vi kaiqara vareharo viva vo Maara Enta vo Maara Entaqaa Iutaa maara naavuqi oriqetero vaiharo Iutaa vatanaakavata, Giriki vatanaakavata, Ihura uvara quqaa uvave tiate tiro, viva vika uva tiva nimi vaura.

⁵Mintumanta Sailaasika Timotika Masedoniaihai oturovaro viraqaahairo Poruva vo kaiqa varora qaqira kero, vo enta vo enta Ihura vakaaka vaiinti nahenti tiva nimiqiuro vi vaura. Viva Iutaa vatanaaka tiva nimiro tiharo, Ne *Mesaiaara* veka variara ho Ihuva maa vivave, tiro.

⁶Tumanta vika vi uvara kia iriraiti, vi uvara kaara Porura qoraiqama amiteha virara qora uva tuvaro Poruva aqao tivakero, nai utavaaqaqaahairo konkoma rintati kero tiharo, Naantiara Kotiva ni qaqira kairamanta ne kakakima vivera, vi uvava kia tiqaavuve varianarove. Vate ni Iutaa vaiinti qaqirake, te qumina vatanaaka varianaini virerave, tiro.

⁷Minti tivakero Poruva viraqaahairo vika mini kero vaiinti vo, vira autu Titiusi Jatusira naavuqi oru vairo. Titiusi Jatusiva Kotira aare vau vaiintiva vauvaro vira naavuvano Iutaa maara naavu tataaqa vaura. ⁸Vo vaiintivano vira autu Kirispusiva, viva maara naavuqaa raqiki vauva vivavata, nai naavuqi vaikavata, Nora Vaiintiara quqaa vivave tura. Korinti vatanaaka airitahaa Porura vakaaka iri, quqaa uvave tivake namari varora.

⁹⁻¹⁰Mintiaqi vuvaro Poruva entaqi vaiteharo taira voqaara tavovaro Noravano vira tiva amiro tiharo, Te ai vataake vaunarara tira, are kia qetehara ti vakaaka tiva nimiane. Kia evaara variiane. Maa vatanaaka airi vaiinti nahenti ti vaintima variamantara ti, viraqaahai te ariqaa raqiki variariraro kia vovano ai ho aruanarove, tiro. ¹¹Minti tuvarora tiro, Poruva vohaa ihi vara kero vo ihi hinivata mini vaiharo vi vatanaaka Kotira uva tiva nimiqiuro vi vaura.

¹²Poruva mintiaqiuro vumanta vi entara vika vaiinti vo, Galiora noraiqamake tiha, Are Romeni nora vaiinti vovano vaihara Akaia vataqaa raqikiane, tuvaro Galiova noraiqama viro vaura. Viva vaumanta Iutaa vaiinti vonavu ruvaaqumavi vaiha tiha, Kaiqe Porura qoraiqama amitaare, tivake oru Porura ravaaqavu vare vuru *ko* ti vau naavuva vaunaini kema Galiorara tiha, ¹³Maa vaiintiva vaiinti nahentiara maanti maantima keha Kotira autu tuaheraate tiharoma tinavu [Iutaa] maara uva raqake vaivo, ti.

¹⁴Vika minti tuvaro Poruva uva tirare tuvaro Galiova naane Iutaa vaiintinavuara aqao tiro, Maa vaiintiva vaaqu kaiqave, qora kaiqave, vareharo *kamaanira* uva raqa kaitirio, te homa vira kaara ni uva iruraitirio. ¹⁵Ne nenta uvarave, nenta nutuarave, nenta maara okararave, irihama te unanaini aniavo. Vi uvava ninta kaiqa vairara ti, kia ti vi uvara iriataa ivo. Ne nenta vaiha vi uvara avuqavu iate, tiro. ¹⁶Galiova

minti tivakero viva tumanta vira kaiqa vaiintinavu Iutaa vika ko naavuqihai rarau veva aqukora.

¹⁷Veva aquke viraqaahai vika oru Sotenisira Iutaa maara naavuqaa raqiki vau vaiintira ravaaqavuke ko naavu qentiana vaiha vira kaavu umiqake vatora. Mintuvarovata, Galiova kia virara noraiqaakero irura.

Poruva anirantero Antiokini vura

¹⁸Poruva Korintini Ihura vaintinavu hampata airi enta mini variro, viraqaahairo Prisilaaravata, Akuilaaravata, ntita varero Korinti mini kero *sipi*qi vaarirero Siria vataini viro. Viva vireva iharo viva vo vatuka Senkariaini oturerero nai kauqu aiqiqaa aqukero Kotirara uva tiva torara iriharo nai qiata kauhi ekaa toqakero vura.

¹⁹Ho vinavuka oru vima Epasaasini orure Poruva Prisilaaka Akuilaaka mini kero oru Iutaa maara naavuqi oriqetero Iutaa vaiinti hampata uva tiro. ²⁰Vika hampata uva tumanta vika Porurara tiha, Tinavu hampata vukaiqamake variqira vuane, tuvaro Poruva aqao tiro, Te vate kia ni hampata vukaiqamake vairerave, tiro. ²¹Tivakero viva vireva iharo vika tiva nimito tiharo, Naantiara Kotiva hove tina entara ni hampata ani vairarave, tiro. Tivakero viva *sipi* voqi vaarirero vurama.

²²Viva vuva Sisariaini orurerero, viraqaahairo viva *sipi*qihairo vaavirero viviro oru veraini Ieruharemini Ihura vaintinavu vauka uva mantamakero, viraqaahairo ururantero Antiokini otu vaura. ²³Viva mini vo entanavu varikero, viraqaahairo viva Farigia vatainivata, Karesia vatainivata, vo vatuka vo vatukaqi niharo Ihura vaintinavu mini mini vauka kempukaiqama nimitaairo vura.

Apolosiva Epasaasiqivata Korinti qivata kaiqa varora

²⁴Poruva vika kempukaiqama nimitovaro Iutaa vaiinti vovano vira autu Apolosiva, viva Arekisantaria vatukaihainaava, viva Epasaasini oru vaura. Viva koqema keharo vaiinti nahenti uva vakaaka tiva nimiharo viva ekaa Kotiva qara ntuvato uvaravata kankomakero tavo vaiintivama vaura. ²⁵Vovano Nora Vaiinti avataqi vuaina aarara vira umiqovaro, viraqaahairo viva vihi vaahi tiharo kempukaiqamakero vaiinti nahenti Ihuva varo kaiqara tiva nimitaairo vura. Viva tiva nimiharovata, viva naivano haaru Ionira uvaqai iriro Ionira namariqai varo vaiintiva vaura.

²⁶Apolosiva Epasaasini orurerero Iutaa maara naavuqi orurerero viva kia getaraitiro vakaaka tiva nimi vaumanta Prisilaaka Akuilaaka vira uva iri, vira vita vare naítanta naavuqi vuru ke Kotiva inaini vuaina aarara Ihura uva avuqavuqamake vutuke vira tiva amura.

²⁷Avuqavuqamake tiva amuvaro iriro, viraqaahairo Akaia vataini vireva umanta Ihura vaintinavu Epasaasini vauka vira kahaqiha qara amiha tiha, Ne Ihura vaintinavu Akaiaini variaka maa vaiintirara koqe

vaiintive tivakema vira vitaate, tivake qara amura. Amuvaro Apolosiva vi qarara varero vuru nimiro, viva mini vaiharo vaiinti nahenti Kotiva koqema nimitomanta Ihura vaiintiqama vuka kahaqama nimate vaura.

²⁸Viva vaiinti nahenti nivuqaa vaiharo Iutaa vaiintinavu hampata uva tivaqiro viharo viva Kotira vukuqihainaa uvaqohairo Ihuva *Mesaiavano* variaina okarara vika vutukero numiqovarora tiro, vira uvavanoqai kempukaiquvaro Iutaa vaiintinavu tu uvara aatara kora.

Poruva Epasaasini vaura

19 ¹Apolosiva Korintini vauvaro Poruva verara vo vataini oruniro Epasaasini oturero tavomanta Ihura avataqi nuka mini vaura.

²Vika mini vauvaro viva vika irero tiharo, Ne haaru Ihurara quqaave tu entara ne Kotira Maraquara vareve iavo? tiro. Tumanta vika tiha, Kia tenavu Kotira Maraquaravano vaivo tia uvarara irunarave, ti.

³Tuvaro Poruva vika irero, Mintihama ne nana namarie varaavo? tumanta vika tiha, Tenavu Ionira namarima varaavauraukave, ti.

⁴Tuvaro Poruva vika tiva nimiro tiharo, Vaiinti nahenti qora aara qaqira kaate tiro, Ioniva vika namari nimurave. Ioniva vika tiva nimiro tiharo, Ti naantiaraini aniaina vaiintira ne virara quqaa viva *Mesaiavano* vaivo tiate, turave, tiro.

⁵Poruva minti tumanta vika vi uvara iruvaro, viraqaahairo Poruva Nora Vaiinti Ihura autu reharo namari vika nimiro, ⁶nai kauqu vikaqaa vatovaro Kotira Maraquaravano vikaqaa tuvumomanta, viraqaahai vika vo uva vo uvaqihai tivaqi viha Kotira uva tiva qovaraiqi vaura. ⁷Vi vaiintinavuka vaireka 12navuvano vaura.

⁸Poruva Iutaa vaiinti maara naavuqi oru taaramo torara vaiharo kia qetaraitiro, vika Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiaina uva okarara kankomake iriate tiro, viva vo uva vo uvaqohairo vika tiva nimi vaura.

⁹Viva mintima kero tiva nimi vaumantavata, vokuka nai avu aato kempukaiqamake kia Poruva tu uvarara quqaave tiraiti, vaiinti nahenti nivuqaa vaiha Porurara tiha, are Nora Vaiinti Aaraqaa ni variarara tianara, vira qora uvaqaima vaivo, ti. Vika minti tuvaro Poruva vika ekaa mini kero Ihura vaintinavuqai ntita varero viro vo naavuqi, Tiranusira *sikuru* naavuqi oru vaiharo vakaaka vo enta vo enta vika tiva nimi vaura.

¹⁰Mintiaqiro viharo taara ihi varakero Kotira uva vakaaka tiva nimumanta ekaa Esiaini vauka Iutaa vaiintive, vo vatanaa vaiintive, Nora Vaiinti Ihura uva ho irura.

Skevaara maaqunavuara tura

¹¹Kotiva Porura kahaquvaro viva nora kaiqa aahuva kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa varora. ¹²Mintumanta Porura utavaaqave, *hankasipive*, vare vuru rovara varokaqaave, vaanavano avutaqi vaukaqaave, viti vika vaataqaa

vatomanta rovara varoka koqema vumanta vaanavanovata vaiinti avutaqihai aitare vumanta vika koqemavi vaura.

¹³⁻¹⁴Mintumanta Iutaa vaiinti vonavu vinavuka vo vatuka vo vatuka niha vaana nititareka auti vau vaiintinavuka vaura. Vi vaiintinavuka Skevaara maaqu 7navuvano vauvaro vinavuka qova Iutaa maara uva iriharo Kotira kaiqa vara amite vau vaiintiva noravano vaura. Vira maaqunavu Porura kaiqa tavamake, Porura aanare viva varo kaiqara vikavata varareka autiha tiha, Kaiqe tenavuvata Ihura autu reha vaana nititaari aitare vuote, ti. Minti tivake vinavuka vaiinti avutaqi vau vaanarara avateha mintima ti: Tenavu Poruva autu nte vai vaiintira autu, Ihura autu rehama ariara vi vaiintiraqihaira qaqini aitarera vuane turo, ti.

¹⁵Vinavuka minti tuvaro vaanavano vinavukara tiharo, Te Ihurara irunarave. Te Poruraravata irunarave. Te kia niara irunarave. Nenavu taukave? tiro. ¹⁶Minti tuvaro vaanavano viraqi vau vaiintiva vinavukaqaa vi aaqu viro, ai aaqu viro iharo, vinavuka ntaihamaqiro viharo vika utavaaqanavu qaqini rararata aqu komanta vinavuka naavuqihai tuvitare tokavano naare vaata vatamake aiqutute kantama vurama.

¹⁷Mintima komanta ekaa Iutaa vatanaakave, vo vatanaakave, Epasaasini vauka vi uvara iri voqamake qeteha Nora Vaiinti Ihura autu tuahereha vaura. ¹⁸Ihura vaiinti nahenti airitahaa vika haaru nái qora kaiqa varorara vaiinti nahenti nivuqaa vaiha tiva qovaraqama ke vaura.

¹⁹Mintumanta airi vaiintinavu vika tota vaana kaiqave, *vure/quaha* kaiqave, varoka vi kaiqara qaqirake vikavata nái vukuve, nái quaha kaiqa varo airairarave, vare vaiinti nahenti nivuqaa vuru iha quara taiqakora. Nora monu 50,000 kinaa aqukeha varato vukurave, vaana kaiqa vare vau vukurave, ekaa vi haikara iha quara taiqa kora. ²⁰Ho mintimake vi vatanaaka ekaa qora kaiqa qaqirake Kotira uva iriqi vuvaro Kotira uvavano vi vatanaaka kempukaiqama nimitora.

Epasaasini Porura uva kaara noraiqamake antua uva ti vaura

²¹Viraqaahairo Poruva tiharo, Kaiqe te Masedonia vatavata Akaia vatavata oru vara maini ke, Ieruharemini vuare. Te mini vuairaukama naantiara nora vatuka Rominivata virerave, tiro. ²²Minti tivakero Poruva nai kahaqu vaiintitanta Timotika Eratusika nititama komanta vitanta Masedoniaini vuvaro Poruvaqi Esiaini vo entanavu mini vaura.

²³Mini vauvaro vi entara Epasaasini Kotiraini vi Aarara kaara tirorira haikavano qovaraqura.

²⁴Vi vatanaaka nái una variqa nahenti Atemisirara iriha maara naavu kaqa amitora. Mintuvaro vaiinti vovano vira autu Demitariusiva, viva *silvaa* ori varakero viraqohairo Atemisira naavu kaqontema kero, inaara naavu maraQurahaa airitahaa autukero, vaiinti nahenti vi

naavura nimiharo monu vare vaura. Viva nai kaiqa vaiintinavu hampata vi kaiqara vareharo airi monu vare vaura.

²⁵Demitariusiva nai kaiqa vaiintinavuvata, vokuka vi kaiqara voqaara varokavata, ruvaaquuma kero vikara tiharo, Maa vaiintinavukao, tenavu maa kaiqara vareha viraqaahai airi monu vare vaunarave. ²⁶Ne Poruva varai kaiqara tavaarave. Poruva tiharo, Ne nenta kauquqohai aututaa haikava kia quqaa variqavano vairave, tivo. Minti tirara ti, airi vaiinti nahenti Epasaasihainaakave, Esia vataihainaakave, vira uvara quqaa uvave tiarave. ²⁷Poruva qaqiqai minti tivaqi vi vairera, vaiinti nahenti tinavu kaiqara qumina kaiqa una kaiqaveqaima tivarave. Kia tinavu kaiqa viraraqai minti tivarave. Vika variqa nahenti Atemisira naavuaravata qumina naavuve tivakeha Atemisira qaqira kevarave. Minti tivera, Atemisiva kia tinavu variqa noravano varianarove. Vate ekaa Esia vatanaakavata, ekaa vatani variakavata, vira autu tuahere variarave, tiro.

²⁸Demitariusiva minti tiharo vihi vaahi tumanta vaiinti nahenti ruvaaquumavi vauka noraiqamake antua aantua tiha vika nái una variqa virara naveraitiha, Atemisiva Epasaasini vai variqava, viva noravanove, ti vaura. ²⁹Minti tivake vi uvara tivaqi vumanta ekaa vi vatanaaka antua aantua ti vaura. Antua uva tivaqi viha vika oru vo vaiintitanta Gaiusika Aritaakusika ravaaqavukora. Vitanta Masedonia vataihainaa vaiintitanta Porura vataake anutanta ani vaumanta vika vitanta ravaaqavu vare vuru vaiinti nahenti ruvaaquumavi vaunaini kora.

³⁰Vitanta vite vuru kovaro Poruva vivavata vaiinti nahenti ruvaaquumavi vaunaini virare tumanta Ihura vainti vonavu vira qioqamate tiha, Are kia ho mini vinarave, tumanta ³¹nora vaiinti vonavu Porura tontiqama tokavata uva varake kempukaiqamake Porurara tiha, Are kia maini ruvaaquumavi vainaini aniane. Vika ai viraqamake tavevorave, ti.

³²Minti tumanta vaiinti nahenti ruvaaquumavi vauka antua aantua tivaqi vi vaura.

Airi vaiinti nahentivano vika kia ruvaaqu okarara iriraiti, viraqaahai vika hini kuka naveraitiha vo uva tumanta hini kuka naveraitiha vo uva ti vaura. ³³Mintiaqi vumanta Iutaa vaiintinavu vika nái navunaa vaiinti vo, vira autu Arekisantara vihi vaahi tiha, Are vaiinti nahenti nivuqaa himpira uva tiane, tuvaro Arekisantava himpiro kauqu viriniquakero uva tirare tumanta ³⁴vika tavovaro viva Iutaa vaiintivano vaumanta vika kia vira uva iriraiti, nai variqara naveraitiha, Atemisiva Epasaasini vaiva, viva noravanoveqai tiha vaura. Vi uvaraqai qaiqaa qaiqaa tivaqi viha 2 *aua* vara kora.

³⁵Vika minti tivaqi vi vauvaro viraqaahairo *kusikusivano* himpiro vaiinti nahenti vuatarama komanta tirema vauvaro tiharo, Epasaasi

vaiintinavuvauvo, tenavu Epasaasihainaaka tentanavu variqa Atemisiraqaa koqemake raqiki vauna uvara ekaa kankomake iriarave. Naaruvaihairo aahuva orivano maaqi hiqirira tenavu viraqaavata raqiki vaunarara ekaa iriarave. ³⁶Kia ho vovano vi uvarara una uvave tianarove. Virara irihama ne qaqi evaara vaiha, kia paparuqamake vo okara vo okara qora okara autuate. ³⁷Vi vaiintitanta kiama tinavu variqa naavuuqihai vo haika muara varakaavo. Vitanta kiama tinavu variqa nahentiara qora uvavata tiva amitaavo. Vitanta kiama qora kaiqa vara kaamanta ne vitanta maini vite aniaivo.

³⁸Demitariusivavata, vira kaiqa vaiintinavuvata, vo vaiintiqaqa uva vatareka auti vaivera, ko ti vai entaraqaa homa vika vi vaiintiraqaa uva vatevarave. Ko ti varia kaiqaraqaa raqiki variaka variavo.

³⁹Niqi vo uvavano vairera, homa ne ekaa nora vaiinti ruvaaqumavi viraqaa vi uvava avuqavuuqamake tiate. ⁴⁰Ne qumina uva kaara raqireka auti variavo. Naantiara vi uvava okarara *kamaaniva* tinavu irairaqe tenavu kia ho vo uva tirarave. Hauri naantiara *kamaaniva* tinavuara tiharo, Ne qumina vi entara raqarave, tivakero tinavuqaa uva vataantorave, tiro.

⁴¹*Kusikusivano* minti tivakero mini ruvaaqumavi vauka nititama komanta vinurama.

Masedoniainivata Karikinivata vura

20 ¹Ho nora antua uva tuva taiqa vuvaro Poruva Ihura vaintinavu naaromanta viva unaini anuvaro viva uva tiva nimiharo vika muntuka paruma nimitero, ho kauqu nimiro vika mini kero Masedonia vataini vura.

²Viva Masedoniaini vatuka vatuka niharo Ihura vaintinavu mini vauka vo uva vo uva tiva nimiro vika muntuka kempukaiqama nimitero viraqaahairo viva vevara Kariki vataini otu viro. ³Viva taaramo torara Karikini varikero, viraqaahairo viva Siriaini *sipi*qi virare tiro irumanta Iutaa vaintinavu vira arireka auti vauvarora tiro, Poruva qaqira mini kero qaiqaa tuvurantero verara Masedoniaini vura.

⁴Pirusira maaqu Sopateva Beriaihainaava Porura vataakero vumanta vaiinti vonavuvata Porura vataake vura. Tesaronaikaihainaava vaiintitanta Aritaakusika Sekuntusikave, Debehainaava vaiinti Gaiusivave, Esia vataihainaatanta Tikikusika Tarofimusikave, Timotivave, Porura vataake vurama.

⁵Vinavuka naane avuni vuka oru Taroaasini tinavu veka vaumanta ⁶tenavu vatuka vo, Piripaini variavauraro Kia Noqavu Mparetira ovata no entava taiqa vumanta viraqaahai tenavu *sipi* vare vivi kauquru enta varake Taroaasini orure mini ⁷entanavu variavaunara.

Poruva Iutikusira qaiqaa qaqi vara himpima kora

⁷Santeqaa tenavu kara narera ruvaaqumavi variavauraro Poruva vaiinti nahenti ruvaaqumavi vauka uva vakaaka tiva nimi vaura. Viva

hura vuariravara tiro, viva vukai uva tiva nimiqiro vi vauvaro enta tavaaraiqama vura. ⁸Viva tiva nimiqiro vi vaumanta tenavu naavu veranto vaukanta ruvaqumavi variavauramanta airi ova qumpike viraqi vatatovaro ⁹qaraaka vaiinti vovano Iutikusiva *uintuaqaa* oquviro vauvaro Poruva uva tivaqiro vi vauvaro Iutikusira avuvano taunta vuvaro viva vaita aavata viro, verara nai tauvaqaaqaa nai tauvaqaaqaa kaqato naavura taaramoqaahairo vevara vata kanta hiqirura. Hiqirumanta vika otu utu vare tavovaro viva qutuma vura.

¹⁰Qutu vuvaro Poruva otu viraqaata nai aaquviro vira kaanauruma tero tiharo, Ne kia qetaate, viva qaqima vaivo, tiro.

¹¹„Minti tuvaro qaraaka vaiinti viva qutu vuraqihairo qaiqaa qaqi himpuvaro, Poruva tuvurantero qaiqaa veraraqaa oru vaiharo mpareti nkui kero vika hampata namakero, viraqaahairo qaiqaa vukai uva voqavata viraqi vauka hampata tivaqiro viro aatita kero, viraqaahairo Poruva vika mini kero vurama. ¹²Vumanta vika qaraaka vaiinti viva qaqi himpura vita vare vika nai maaqa vuvaro vika muntutavano koqe umanta vaura.

Poruva vatuka vo Miletusini vura

¹³Poruva Taroasini vaumanta tenavu naane *sipi*qi vaarinte, vatuka vo Asosini orure, mini Porura veka variavaunara.

Poruva avuni tiharo, Ne mini oru ti veka vaiqe te vatavaura orunte, ni ntita kaare, tiro. ¹⁴Poruva viro tinavu tivita komanta tenavu vira vita vare vatuka vo, Mitirinini oru raavaunara.

¹⁵Ho viraqaahai tenavu vivi, vira qararaa varuva avutaqaa vau vatara vo, Kiosi aumanto orure viraqaahai vivi, varuva avutaqaa vau vatara vo, Samosivata vi aatarake, vira qararaa vatuka vo, Miletusini oru raavaunara.

¹⁶Poruva tiharo, Pentikosi ovata nare ia entara te Ieruharemini oruraarirava ho vairera, te vaaka mini virerave. Virara irihama te Esia vataini vukaiqamake variarorave ti, te kia Epasaasini virerave, tiro.

Poruva Epasaasihainaa vaiinti noranavu ekaara uva tiva nimura

¹⁷Poruva minti tumanta tenavu Miletusini oru raavauraro Poruva Ihura vaintiqaa raqiki vauka vira ani tavaate tiro, uva vara kovaro Epasaasini vura. ¹⁸Uva vara kovaro vika unaini vumanta vika anirovaro Poruva vika tiva nimiro tiharo, Te haaru Esiaini vaiha ni hampata kaiqa varaavauna okarara ne iri tavaarave. ¹⁹Kia tinta autuvano noraiqiarire ti, te kaiqa varaavaunarave. Iutaa vaiinti ruvaqumavi vaiha ti qoraiqama timitareka auti variamanta te vukaari utiha, iqi rataqi viha, Nora Vaiinti Ihura kaiqa varaqi viha uva vakaaka ni tiva nimiqi vuavaunarave. ²⁰Ne virara iri tavaarave. Ne tavaamanta te ekaa ni naavuqi vi aniha ni nivuqaa

qoqaa vaiha, kia vo uva kukeqaraiti, te ni kahaqiaina uvaraqa i tiva nimiavaunarave.

²¹Te Lutaa vaiintinavaravata, vo vatanaakaravata, kempukaiqaake uva tivaqi viha mintima tiavaunarave. Vaaqu kaiqa vare aarara qaqirake Kotiva inaini aniha Ihurara quqaa tinavu Nora Vaiinti quqaa vivave tiate, tiavaunarave. ²²Ho vate te Kotira MaraQuravano tiriara mini vuane tinantemake, te Jeruharemini mini virerave. Jeruharemini vuairararo nana haikavanoe tiqaa qovariqianarove? Kia te iruro. ²³Te maa haikararaqaima irunarave. Te vo vatuka vo vatuka vi ani vauraro Kotira MaraQuravano tiriara tiharo, Raurihara variiane. Naantiara ai karapuhiqama kevavata, maara vareravavata, ai vekama varianarove, tirave.

²⁴Te Ihuva Noravano timitai kaiqara, vi kaiqara vi kaiqaraqai vara vuru taiqa karerave. Viraqaahai te kia maa vataraqaa qaqi variqi vuainarara noraiqaake irirarave. Te Kotiva vaiinti nahenti aqurihama nimitaaina uvara koqe vakaaka, vi uvaraqa i tiva nimiqi virerave.

²⁵Te Kotiva raqikiaina uvara ne varianaini niha tiva nimunarave. Te vate kankomake irunarave. Ne naantiara kiama qaiqaa ti viri tavevarave. ²⁶⁻²⁷Kia te vo uva kukeqake vo uvaqa i ni tiva nimiavaunarave. Te ekaa Kotira uvarave, kaiqarave, ni tiva nimiavaunarave. Te vate maa uvara vutuke ni tiva nimiari iriate. Te Kotira uva ekaa uva ni tiva nimiavaunarara tiro, naantiara niqihairo vovano kakakima virera, kia vira uvavano tiqaa varianarove.

²⁸Kotira MaraQuravano ni noraiqama kaimantara ti, ne nentaqaavata, Kotira vaiinti nahentiqaavata, koqemake raqikiqi vuate. Kotiva nai Maaqu naareqohairo vi vaiinti nahentika koqaama tairara ti, ne sipisipi qoka koqeka voqaantemake vaiha, Kotira vaiinti nahentiqaa raqikiqi vuate. ²⁹Te vuairamanta qora uva ti vai vaiintika qaakau vairi voqaara anire ni qoraiqama nimitevarave. Te virara irunarave.

³⁰Naantiara niqihai vaiinti vonavu qovaramavi, Ihura vaiinti nahentiara vika tinavuqa i avataqi vuate ti, vika hampi uva una uva vika tiva nimiqi vivarave.

³¹Virara irihama ne rauriha variate. Te taaramo ihi vaiha aatitairaqavata, entaqivata, niara noraiqamake iriha auquru rauru kehama ni vohaiqa vohaiqa koqe aara numiqaavaunarave. Ne virara irihama kia tauru kaate.

³²Te vate vire ihama Kotiva niqaa raqikiarire ti, vira aarauro. Kotiva ni aqurihama nimitaaina uvara iriqi vuate. Vira uvavano ni kahaqamaqiro vira ne naantiara ekaa Kotira vaiinti nahenti hampata vaiha koqemake vaivarave. ³³Te ni hampata variavauna entara kia ti muntukavano vora *silvaa* oriarave, *kori* oriarave, utavaaqarave, ntimanta variavaunarave.

³⁴Ne tavaarave. Vi entara kia te niara ti kahaqiate tiraiti, te tenta kauquqohai kaiqa varaqa i viha tenta karavata, utavaaqavata, varake ti vataake vaikavata kahaqamaqi vi variavaunarave.

³⁵Te ekaa kaiqa varehama koqe aaraqai ni numiqaavaunarave. Tenavu mintimake kempukaiqamake kaiqa varakehama vehi vaiinti nahentivata koqemake kahaqiaina okarara ni numiqaunarave. Tenavu mintiaqi vihama Ihuva Noravano tivato uvarara aatoqi iritaare. Ihuva mintima tiro: Vaarimakero voka voka nimi vaina vaiintiva quahaarirava uritarakero vairaro varaaina haikarara quahaainaravata aatara kaanarove, turave, tiro.

³⁶Poruva vi uvara minti tiva nimi taiqa kero viva nora vaiinti hampata tori kauru araviro vaiharo Kotira aarero. ³⁷Kotira aaromanta vika iqi rateha vira kuquqama amiteha vira moqake ho vuane ti. ³⁸Poruva vaaka vika tiva nimiro tiharo, Kiama ni viri qaiqaavata tavararave tura kaara, vika muntukavano qoraiqumanta vika Porura vita vare *sipi*qi muntu kora.

Poruva Ieruharemini vura

21 ¹Vika Porura muntu komanta tenavu vikara vuro tivake Porura vita vare *sipi*qi vuavaunara.

Tenavu *sipi*qi vaarire avuqavu tuvi, varuva avutaqaa vau vatara, Kosini tuvu varike, vira qararaa vata vo, Rodesini orure viraqaahai vatuka vo, Pataraini vuavaunara. ²Mini orure tavaavauraro vo *sipivano* Fonisiaini vireva umanta tenavu viraqi vaarire vuavaunara.

³Tenavu viha tavaavauraro varuva avutaqaa vau vatava, Saiparusi kauqu kaanaaqaini vaumanta otitare otu vi, Siria vataini otu raavauraro vatuka vo, Taiaini *sipivano* nai varato airairara muntu oqikareva umanta ⁴tenavuvata mini vaavire oru Ihurara quqaave tuka rantake vika hampata mini vohaa *uiki* variavaunara. Vika hampata variavauraro Kotira Maraquravano vika kahaqumanta vika Porurara tiha, Kia Ieruharemini vuane, ti.

⁵Tumanta tenavu mini variavauraro tenavu vuaina entava aniromanta vuavaunara. Tenavu vire iavauramanta Ihura vaiintinavu nahenti vaintiaravata tinavu vatukaihai tivita vare muntu namari auvahini komanta tenavu ekaa tori kauru aravi vaiha Kotira aarama kaavauramanta ⁶viraqaahai vika kauqu tinavu timumanta tenavu vika nai kauqu nimi *sipi*qi vaarire vuavauramanta vika tuvurante nai maaqaini vurama.

⁷Vika vumanta tenavu Taiaa vara mini ke, oru vatuka vo, Toremesini orure tinavu qata vakauka mini vauka uva mantamake vika hampata vohaa enta mini varike, ⁸vira qararaa *sipi*qi qaiqaa vaarire oru vi, Sisariaini orure mini vaiha Piripiva Kotira vakaaka ti vau vaiintira naavuqi oru variavaunara. Tota Ieruharemini vaiha vaiinti 7navu vara himpimake Kotira kaiqa varaate tu vaiintinavukaqihairo Piripiva vovano vaura. ⁹Piripira raavura 4navu vaiha vinavuka kia vaativata vararaiti, qaqi vaiha Kotira uva qovaraiqamakeha ti vauka vaura.

¹⁰Tenavu vika hampata Sisariaini vo entanavu variavauraro vaiinti vo, vira autu Agabusiva Iutia vataihairo tuvurora. ¹¹Vivavata Kotira uva govaraiqama kero ti vau vaiintiva vaiharo viva tenavu variavaunanaini tuvurero Porura *reti* varakero viraqohairo nai aiqqu kauqu rumpatero tiharo, Kotira MaraQuravano mintima tivo: Naantiara Iutaa vaiintinavu Ieruharemini variaka maa *retiraqohai* vira qora maantimake vira aiqqu kauqu rumpake vo vatanaaka nimivarave tivo, tiro.

¹²Minti tumanta tenavuvata, mini vaukavata, vi uvara iri Porurara mpo ike tiha, Kia Ieruharemini vuane, ti. ¹³Minti tiavauraro Poruva aqao tiro. Hauri ne iqi rataqi vivaro ti muntukavano qoraiqiantorave. Kiama ti karapuhiqama kerara haatu itaivo. Te Nora Vaiinti Ihurarao ti, te Ieruharemini qutu vuainararavata qeramatema vauro, tiro.

¹⁴Minti tumanta tenavu kia vira uva ho aatara kaarirava vaumanta tiha, Ho Noravano nai varaataa ina kaiqara varaarire, tiavaunara.

¹⁵Minti tivake tenavu vo entanavu mini varike tentanavu airaira qera qaaramake vare, viraqaahai verara Ieruharemini vuavaunara. ¹⁶Ihura vainti Sisariaihainaaka vonavu tinavu tivita vare vuru tenavu variaina naavura, Nesonira naavuqi kora. Nesoniva Saiparusihainaava viva haaruqama kero Ihurara quqaave tu vaiintiva vaura.

Poruva Iemira oru tavora

¹⁷Tenavu Ieruharemini oru raavauramanta tinavu qata vakaukavara Ihura vaintinavu mini vauka tinavu quahama timiteha tinavu tivita kora. ¹⁸Vika tinavu quahama timiteha tinavu tivita kovaro vira qararaa Poruva tinavu hampata Iemira tavareva viro. Vumanta Ihura vainti nora vaiintinavuvata Iemira hampata vauvaro ¹⁹ho Poruva vika uva mantamakero, viraqaahairo uva vo, Kotiva vira kahaqi vauvaro viva nai vo vatanaa vo vatanaaka nora kaiqa vara nimitaairo vu uvara vika tiva nimiro.

²⁰Poruva vi uvara ekaa tiva nimumanta vika vi uvara iri, Kotira autu tuaherake Porurara mintima ti: Ho ti qatao, tavaane. Airi Iutaa vaiintitahaa, vo *tauseni* vo *tauseninavu* Ihura vaintiqamavi, vika Mosira uvavata noraiqamake iriqi vi variakama variavo. ²¹Vokiaka vika una uva tiva nimiha ariqaa oqikeha maantima ti variavo: Poruva Iutaa vaiinti vo vataini vo vataini variakara tiharo, Ne Mosira uva qaqira kaate. Kia ne nenta qorainti vainti vaata toqaate. Kia Iutaa vatanaaka maara okara iriqi vuate, ti vairave, tiavo. ²²Ariqaa vi uvara vi uvara oqike ti varia vaiintinavuka are Ieruharemini oruntena uvarara vikavata irivarave. Viraqaahaira are nantie inarave?

²³Kaiqe tenavu ai tiva amiarirara are tenavu tiainantema kera iane. Vaiinti erakaimaantenavu vinavuka nai kauqu aiqiqaa aqukeha Kotirara tiha, Tenavu quaiqamake mintirerave, tivake tivataavo. ²⁴Are vinavuka

ntita varera Kotiva vaata muntuka hiqama nimitaaina okarara iriqira viharama vuru taiqa kera, are viraqaahaira vinavuka kahaqiharama monu aqukaira vinavuka qiata ekaa ntuqu qaqini kaate. Are mintiaqira vira vaiinti nahenti ai tave, vokiaka ariqaa oqike tivante uvarara una uvaqaima vaivo tivarave. Are minti minti irera, vaiinti nahenti tavaivara are Mosira uva okara iriqira vi variaravama vainarave.

²⁵Vo vatanaa vo vatanaaka Ihura vaintiqama vuaka haaru tenavu maa uvara qara ntuvake tiva nimiavaunarave. Vi entara qaraqí mintima tunarave: Kia una variqa amite karara naate. Kia naare naate. Kia aunta raqutute aantau vahira naate. Kia hampi muara nuate, tiavaunarave, ti.

²⁶Vika minti tuvaro Poruva eo tivakero vi vaiintinavuka ntita varero vira qararaa vinavuka hampata vaiharo vaata muntuka hiqaaina okarara iriqi viro, viraqaahairo Kotira Naavuqi oriqetero Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika tiva nimiro tiharo, Tenavu vi entanavura maaqi vaiha, vaatave muntukave hiqaaina okarara iriqi viha vuru taiqa kararave. Viraqaahai tenavu variari nenavu tinavu kahaqihama *ofaa* vo Kotira vara amitaate, tiro.

Kotira Naavu vaunihai Porura ravaaqavu kora

²⁷Vi entara 7 entanavu taiqaarirava aumanto vaumanta Iutaa vaiinti vonavu Esia vataihainaaka tavovaro Poruva Kotira Naavuvano vaunaini vaumanta vinavuka vira tave, viraqaahai antua uva tivaqi viha vaiinti nahenti naarama vare oru Porura ravaaqavu vare naveraitiha, ²⁸Isareri vaiintivarao, ani tinavu kahaqiate. Maa vaiintiva vonaini vonaini niharo Isareri vatanaakarave, Mosira uva okararave, maa Kotira Naavuarave, qora uva ti vai vaiintiva vaimanta tenavu vira ravaaqavu kauro. Ho vate viva vo vatanaa vaiintinavu ntita varero Kotira Naavu vainaini vuru kaimanta vinavuka vo vatanaa vaiinti vaihara ti, vika Kotira Naavu takuqira qoraiqama amitaavo, ti.

²⁹Tota vinavuka tavovaro vo vatanaa vaiinti vovano Epasaasihainaava vira autu Tarofimusiva Porukantiro vatukavaura ni vaumanta vinavuka tiha, Poruva vi vaiintiravata vita varero Kotira Naavuni vivo, tura.

³⁰Vinavuka náí irike una uva Poruraqaa oqitomantara ti, ekaa Ieruharemini vauka hihai hihai kante oru ruvaaqumavi vaiha Porura ravaaqavuke Kotira Naavu vaunihai rarau vare aaqaini veva kora. Aaqaini veva komanta Kotira Naavuqaa raqikuka vaakama qenti tinta tora.

³¹Vaiinti nahenti ruvaaqumavi vauka Porura arukareka auti vauvaro vaiinti vovano uva varakero tiharo, Ekaa Ieruharemini variaka arara itai okararama qovaramate iavo, tuvaro ³²Romeni iqoka vaiintiqaa raqiki vau vaiintiva nai qiata vaiintinavuve, nai iqoka vaiintinavuve, ntita varero kantero vaiinti nahenti ruvaaqumavi vaiha naveraiti vaunaini viro.

Mini vumanta vaiinti nahenti vi vaiintiravata, iqoka vaiintinavuvata, tave viraqaahai Porura kia qaiqaavata arura. ³³Kia qaiqaavata aruvaro iqokaqaa raqiki vau vaiintiva oru Porura tuatero tiharo, *Seni* taaraqantaqohai vira rumpataate, tiro. Minti tivakero viva irero tiharo, Maa ta vaiintirave? Maava nana vara kaimantae ne vira ruquti variavo? tiro.

³⁴Minti tumanta viraqi ruvaaquumavi vauka kia vohaa uva tiraiti, vo uva vo uva ti vauvaro iqoka vaiintiqaa raqiki vau vaiintiva kia vika uva okara anomakero iriraitiro, Porurara tiharo, Vira vita vare iqoka vaiintinavu naavuqi vuru kaate, tiro. ³⁵Tumanta vika vira vita vare vi naavuraqi vi vau iriraqaa orure tavomanta vaiinti nahenti voqamake vira arukareka auti vaumanta iqoka vaiintinavu vira avuta ntuva vare vumanta ³⁶vaiinti nahenti Porura avataqi viha, vihi vaahi tiha vira arukaate ti vaura.

Poruva nai auta ntu uvara tura

³⁷Mintiaqi vumanta iqoka vaiintinavu Porura naavuqi vuru karare tuvaro Poruva iqoka vaiintiqaa raqiki vau vaiintira irero, Hoe te ai hampata uva tirarave? tuvaro viva tiharo, Ike, are Giriki uvavata iriaravave? ³⁸Te ariara tiha, Viva Isipi vatanaa vaiintive, tunarave. Vi vaiintiva haaru *kamaanira* vataakero raqire iharo 4,000 iqoka vaiinti ntita varero qumina vataini raqireva auti vaurave, tiro.

³⁹Minti tuvaro Poruva aqao tiro, Te Iutaa vaiintima vauro. Ti Tasusi Sirisiaini vatataikave. Tasusi nora vatuka vaimanta te vi vatanaakama vauro. Hoe te vaiinti nahenti uva tiva nimirarave? tiro.

⁴⁰Tuvaro iqoka vaiintiqaa raqiki vau vaiintiva hove tuvaro Poruva naavu qentiana himpiro kauqu virini aqukero vuatarama komanta vaiinti nahenti tiremake evaara vauvaro Poruva vika nái Hiparu uvaqihairo uva tiva nimi vaura.

22 ¹Poruva mintima tiro: Ti qata vakaukavarao, ti qokavarao, ne iriate. Ne tiqaa uva vataara ninta tiva nimirarave, tiro. ²Minti tumanta vika iruvaro Poruva nái uva Hiparu uvaqihairo ti vaumanta vika voqavata tiremake vauvaro Poruva nai auta ntuaina uvara tiharo mintima tiro:

³Te Iutaa vaiintima vauro. Ti Tasusi Sirisia vataini vatatokave. Te Ieruharemi maaqi noruqama vuraukave. Gamarieriva nora vaiintivano ti tiva timimanta te ekaa tinavu kaivaquakavara maara okara iriavaunarave. Mintiaqi viha te kempukaiqaake Kotira avataqi vuavaunarave. Vate ne Kotira avataqi vuantemake, tevata Kotira avataqi vuavaunarave.

⁴Vi entara te kia Ihura vaintiqama vuavauna entara te Ihura aaraqaa ni vauka qoraiqama nimitaha vika aruke, vaiintivata nahentivata ravaaqavu keha vuru karapuhiqi aquke variavaunarave.

⁵Kotira kaiqa vara amite varia vaiintika vika qiata vaiintivanovata, ekaa *Kansoru* vaiintinavuvata, vika vi uvarara quqaavema tivarave. Vinavuka Damasikusini vau qata vakaukavarara qara ntuvake ti timumanta te vi qarara vare vaiinti nahenti *seniqohai* oru rumpa vare vuru Ieruharemini kaarira vika ntaihaate tivake vuavaunarave.

Poruva nai Ihura vaintiqaa vurara tura
(*Kaiqa Varora 9:1-19; 26:12-18*)

⁶Ho te vi qarara vare aarana viha tavaavauraro Damasikusi aumanto vauvaro kuarivano qiataqaa uritaromanta te vi variavauraro vaakama naaruvaihairo ovavano aaquakaa voqaara te vuavaunanaini utu komanta ⁷te vatani hiqirivi iriavauraro uvavano tiriara mintima tivo: Soruo, Soruo, nantiharae ti qoraiqama timite variarao? turave.

⁸Tumanta te tiha, Noravauvo, are tavave? tiavauraro viva tiharo, Te Nasaretihaanaaka Ihukave. Are ti qoraiqama timite variaraukama vauro, tiro. ⁹Minti tumanta ti vataake anuka kia vi uvara iriraiti, vika ova itoraqai tavorave.

¹⁰Mintumanta te Nora Vaiinti vira ireha tiha, Te nantie irarave? tiavauraro Noravano tiriara mintima tivo: Himpira oru vira Damasikusini oru vairaro vo vaiintivano are Kotira kaiqa varenarara ai tiva amiarire, turave. ¹¹Minti tuvaro nora ovavano itovarora tiro, ti tivu qimpa vumanta kia te ho tavaavauramanta ti vataake anuka ti kauqu utu vare tivita vare vuru Damasikusini korave.

¹²Mini kovaro vaiinti vovano vira autu Ananaiaasiva, viva maara uva iri vau vaiintiva Mosira okara uva koqema kero iru vaiintiva, ekaa Iutaa vaiinti Damasikusini vauka virara koqe vaiintive ti vauva, ¹³viva te variavaunanaini anirero ti tataaqa himpitero vaiharo tiharo, Ti qata Soruo, qaiqaa nena avuqohai tavaane, tuvaro vaakama ti tivu qimpa vuva qaiqaa hoqama vivera te vi vaiintira kankomake tavaavaunarave.

¹⁴Mintivera variavauraro viva tiharo, Tinavu kaivaqaukavara Variqavano Kotiva ariara vira antuqavano vainarara iriane tiro, ai vara himpima kaivo. Avuqavu ni vai vaiintira Kotira kaiqa vaiinti Ihura are vira tavehara vira uvaqai iriqira vuane tiro, Kotiva ai vara himpima kaivo. ¹⁵Are Ihura kaiqa tavenaravata Ihura okara irinaravata, ekaa vaiinti nahenti tiva niminarave. ¹⁶Are nana vekae variarao? Himpira Ihura autu rehara namari varairaro viva ai vaaqu kaiqa nunka amitaarire, turave.

Kotiva Porurara vo vatanaaka ti uva tiva nimiane tura

¹⁷Ananaiaasiva minti tumanta te viraqaahai himpi anirante Ieruharemini vi, Kotira Naavuqi oru Kotira aareha taira voqaara tavaavaunarave. ¹⁸Vira tave variavauraro Noravano tiriara tiharo, Vaaka

himpira Ieruharemi maini kera vuane. Are ti uva maa vaiinti nahentika tiva nimiramantavata vika kia ho irivarave, turave.

¹⁹Minti tumanta te tihama, Noravauvo, vika haaru ti kaiqa okara iri tavorave. Te haaru maara naavu vo naavu vo naavuqihai ariara iriqi vi vau vaiinti nahentika rarau vareha vuru karapuhiqama keha vika ntaihe variavaunarave. ²⁰Haaru vika ai uva tiva nimi vau vaiintira Sitivenira arukomanta tevata vi entara vika utavaaqaqaa raqiki vaiha ho tevata vira arukaate tiavaunarave, ti. ²¹Minti tiavauraro Noravano tiriara tiharo, Ho himpira vuane. Te niara vataini, vo vatanaaka vainaini ai atitarerave, turave, tiro.

²²Poruva minti tivaqiro vumanta mini ruvaqumavi vauka vika vira uva iriqi vuvaro Poruva vo vatanaakara uva tumanta viraqaahai vika arara itomanta oi aai tiha naveraitiha, Vira vite vuru arukaate. Minti tina vaiintiva kia ho qaqi variqi vuataarave, tura.

²³Minti tivake vika oi aai tiha nai utavaaqa aqu aqu iha konkomavata varake aqu aqu iha vauvaro ²⁴Romeni iqoka vaiinti vika noravano Porurara nai iqoka vaiintinavu tiva nimiro tiharo, Vira vita vare vuru naavuqi kaate. Viva nana varakaimantae vaiinti nahenti noraiqaake uva ti variavo? Viva vi uvara okara qovarama kaarire ti, ne kaavuqohai vira ruqtuate, tiro.

²⁵Minti tumanta vika Porura rumpate vira ruqturare tuvaro Poruva nora vaiinti vo vira tataaqa himpitero vau vaiintira irero, Are *kamaanira* okara iriharama are hoe kia *ko* tiraitira, Romeni vaiinti qumina ruqtinarave? tiro.

²⁶Poruva minti tuvaro nora vaiinti viva vi uvara iriro oru nai nora vaiinti tiva amiro tiharo, Are nantie inarave? Vi vaiintiva Romeni vaiintivanoma vaivo, tiro.

²⁷Minti tuvaro vika nora vaiintivano Poruva vaunaini anirero vira irero, Are quqae Romeni vaiintivano variarao? Are tiraqe iriare, tiro. Minti tuvaro Poruva eo tiro.

²⁸Tuvaro nora vaiinti viva tiharo, Te nora monu aqukeha Romeni vaiintiqama vunarave. Arevo, nantiakerae Romeni vaiintiqama vuanarave? tuvaro Poruva tiva amiro tiharo, Ti noka qoka Romeni vaiintiqama vuarara ti, tevata Romeni vaiintima vauro, tiro.

²⁹Poruva minti tumanta vaiinti vonavu Poruva uva tiarire ti, vira ruqtireka auti vauka vaakama qaqirake vuvaro vika nora vaiintivanovata qetakero tiharo, Oho, Poruva Romeni vaiintivano vaimanta te vira *seniqohai* rumpatauro. Te kia mintiataarave, tiro.

Porura vita vare kansoru vaiinti nivuqaa vuru kora

³⁰Vika nora vaiintivano minti tivakero viva Iutaa vaiintinavu Poruraqaa uva vato okarara kankoma kero irireva auti vaiharo vira qararaa Porura

seniqohairo rumpatora qaqini kuvantu kero uva vara kovaro Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, ekaa *kansoru* vaiintivata, vika ruvaaqumavi vauvaro viva Porura vita varero vika nivuqaa vuru himpima kora.

23 ¹Poruva himpiro *kansoru* vaiinti navu aitutuma taveharo viva vika tiva nimiro tiharo, Ti qata vakaa, te Kotira avuqaa nihama kia una kaiqa varaurarora tiro, kia ti toqaavu harivo, tiro.

²Minti tuvaro Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiinti Ananiaasiva Porura tataaqa vau vaiintika tiva nimiro tiharo, Porura no ruqema kaate, tuvaro ³Poruva tiharo, Kotiva ninavata ruqutuanarove. Are qora katari hanta *peni* aquaara voqaarama variarao. Are Kotira uva maara irihara avuqavu *ko* tiataara vaivara are Kotira uva raqa keharama ti ruqutate tiarao, tiro.

⁴Poruva minti tumanta vaiintinavu vira tataaqa vauka tiha, Are Kotira kaiqa vara amite varia vaiintika qiata vaiintiaro qora uva ti variarao, ti. ⁵Minti tuvaro Poruva aqao tiro, Ti qata vakaa, kia te viva qiata vaiintivano vira virara iriraitima turo. Kotira vukuqi mintima tivo:

Kia vaiinti nahentiqaa raqikina vaiintirara qora uva tiate, turave.

(*Katu Varora 22:28*)

Te vi uvara irunarave, tiro.

⁶Poruva minti tivakero viva tavomanta vaiinti hininavu Satusi vaiinti maara okara iruka vaumanta vaiinti hininavu Parasi vaiinti maara okara iruka vauvaro Poruva *kansoru* vaiinti tiva nimiro tiharo, Ti qata vakaa, te Parasi vaiinti maara okara iruraukave. Ti qovavata Parasi vaiinti maara okara iri vau vaiintiva vaurara ti, tevata vira maaquvano mintima vauraukave. Vaiinti qutika qaiqaa qaqi himpi okarara te virarama quqaa uvavema ti vaunarave. Ho vi uvara kaara vate ne tiqaa uva vate iavo, tiro. ⁷Poruva minti tumanta Parasi vaiintivata, Satusi vaiintivata, viraqaahai himpi rairavi nai ati nai ati iha vaura.

⁸Satusi vaiintivano ti vau okarava maantimama vairo: Vaiintivano qutu viro kiama qaiqaa ho qaqi himpuanarove. Kiama *enseli* vika variavo. Kiama maraqura haikavanovata vaivo, ti vaura.

Satusi vaiintivano maara ti vau okarava mintima vauvaro Parasi vaiintivano maara ti vau okarava maantimama vairo: Vaiintivano qutu viro qaiqaa qaqi himpuanarove. *Enseli* vikavata variavo. Maraqura haikavanovata vaivo, tura. Vika ekaa vi uvara vi uvarara quqaa uvave tura.

⁹Parasi okaravano mintimakero vaurara ti, vika voqamake naverai tivaqi viha vi vaiintinavukaqihai Parasi vaiintinavu maara okara ti vauka himpi kempukaiqamake tiha, Aqao, tenavu tavauraro kia maa vaiintiva qora kaiqa varaivave. Quqaa haaru vi entara maraqura vovanoe, *enseli* vovanoe, vira tiva amurave? ti.

¹⁰Vika minti tivake noraiqamake tirorimaqi vuvaro Romeni iqoka vaiinti noravano qeteharo tiharo, Hauri vika hihai hihai ani Porura rarauriha vira vaata rapepama kevorave, tiro. Minti tivakero viva nai iqoka vaiintinavu nititero tiharo, Otu Porura vika variaraqihai vita vare vuru iqoka vaiinti naavuqi kaate, tiro.

¹¹Minti tumanta vira otu vita vare naavuqi vuru kovaro entaqi Poruva vauvaro Noravano qovarama viro vira tataaqa himpitero vaiharo vira tiva amiro tiharo, Kia qetaane. Kempukaiqama vira variane. Are maini Jeruharemini vaihara, ti okarara vika tiva nimianantema kera, naantiara are niaraini nora vatuka Rominivata oru vaiharama, ti okarara mintimakehara tiva nimirave, tiro. Noravano minti tura.

Iutaa vaiintinavu Porura aru kerara tura

¹²Vira qararaa toqaqi Iutaa vaiinti vonavu ruvaaqumavi vaiha vohaa uva tiva taatauke vatora. Vika kauqu aiqiqaa aqukeha mintima ti: Vate tenavu namarivata karavata kia naraiti, Porura aruke viraqaahai karavata namarivata narerave, tura.

¹³Vaiinti 40navuvano minti tivake uva tiva taatauke vate ¹⁴viraqaahai vika oru Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavu tiva nimi tiha, Tenavu uva vo tiva taatauke vatema kauqu aiqiqaa aqukeha Porura aruke viraqaahai karavata namarivata narerave, turo.

¹⁵Nevata, *kansoru* vaiintivata, uva vara kaivaro Romeni vaiinti noravano vainaini viraro viva Porura vara kairaro maini tuvuarire. Ne Romeni vaiintiara mintima tiate: Tenavu Porura irama amiteha vira uva okara voqavata irirerave, tiate. Ne mintimake unaqaraqamake tiqe tenavu aaraini vaara autute variariraro viva tuviraqe vira arukaare, ti.

¹⁶Vika uetake minti tuvaro Porura aura vainti qoraintivano vika ueto uvara iriro, viva oru viro iqoka naavuqi Poruva vauraqi vuru vi uvara Porura tiva amura.

¹⁷Tiva amuvaro Poruva iqoka vaiintiqaa raqiki vaura vo aarama kero vira tiva amiro tiharo, Quvaaraa vainti maa vita varera nora vaiintivano vainaini vuru kairaro viva vo uva vira tiva amiarire, tiro.

¹⁸Tuvaroma viva vira vita varero vi vaiintiva vaunaini vuru kero tiharo, Karapuhi vaiinti Poruva tiriara maa vaintira vita varera are inanaini vuru kairaro vo uva ai tiva amiarire, tivo, tiro.

¹⁹Minti tuvaro nora vaiinti viva vi vaintira kauqu utu varero vita varero nariaraakanta vuru kero vira irero, Are nana uva ti tiva timirevae aniarao? tiro.

²⁰Tuvaro quvaaraa vainti viva vira tiva amiro tiharo, Iutaa nora vaiintinavu minti tivake uva taatauke vataavo. Vika hura ariara Porura vitera *kansoru* vaiintinavu vainaini viraqe tenavu Porura uva okara anomake iramake irirerave tivarave. ²¹Vika minti tivara are kia vika uva

iriane. Vaiinti 40navuvano vika aaraini kukeqavi vaiha Porura arukareka vaara autute variavo. Vika kauqu aiqiqaa aqukeha tiha, Tenavu kara kia naraiti, Porura aruke viraqaahai karavata namarivata nareravema, tiavo. Vika minti tivake qeramate ai vekama variavo, tiro.

²²Quvaaraa vainti viva minti tuvaro nora vaiinti viva vira tiva amiro tiharo, Are ti tiva timiana uvara kia vo vaiintivata tiva nimiane, tiro. Tivakero quvaaraa vainti vira atitovaro vurama.

Porura Felikisiva vaunaini atitora

²³Quvaaraa vainti vira atitovaro vuvaro nora vaiinti viva nai iqoka vaiintiqaa raqiki vau vaiintika taaraqanta naarama kero tiva nimiro tiharo, Iqoka vaiinti 200navu ntita vataate. *Ohiqaa* niha raqi vaiintika 70navu ntita vataate. Vaantaara tuateka 200navu ntita vataate. Vika qeramake vatatema Sisaria vatukaini 9 *kiroki* entaqima vuete.

²⁴Poruravata *ohi* vo qerama amitaivaro viva viraqaata oquvi vaira vita vare nora *kamaan* iva Felikisiva vainanaini muntu kaivaro viva koqema kero mini otu ntaarire, tiro. ²⁵Nora vaiinti viva minti tivakero qara ntuva tero mintima tiro:

²⁶Te Kalodiusi Lisiasika te maa uvara qara ntuvake vara kaariraro are nora kamaaniva vainanaini vuarire.

Te ai uva mantama amitauro.

²⁷Iutaa vaiintinavu maa vaiintira ravaaqavuke aru kareka auti variamanta te iruraro viva Romeni vaiintivano vaimantara ti, te iqoka vaiinti ntita vare oru vi vaiintira vika kauquqihai qaqini vara kaunarave. ²⁸Vika vi vaiintiraqaa uva vataa okarara kankomake iriare ti, te vira vita vare vuru vika nái kansoru varianaini ke mini vaiha ²⁹tavauraro kia vira aruke okaravavata, vira karapuhiqamake okaravavata viraqaa vaivo. Vika nái maara uva kaaraqai viraqaa uva vataavo. ³⁰Viraqaahairo vovano ti tiva timiro tiharo, Iutaa vaiintinavu Porura uetake aruke uvara ti variavo timanta te kaiqe are inanaini vira atitaariraro vuarire turo. Minti tivake te Poruraqaa uva vataa vaiintikara ne ariara inanaini oru vaiha vi uvara tiate turo, tiro.

³¹Nora vaiinti viva mintimakero qara ntuva tomenta iqoka vaiintinavu nái noravano tuntemake, Porura vita vare entaqi otu vi, vatuka vo, Antipatarisini muntu kora. ³²Vira qararaa vataqaa vu vaiintinavuka oturante maaqaini urumanta *ohiqaa* vukaqai ³³Poruravata qaravata vare Sisariaini *kamaanira* noravano vaunaini muntu kora.

³⁴Muntu kovaro *kamaanira* vaiintivano qara vira kaara ntuva kero tavero Porura irero, Are ta mantaraihainaavave? tiro. Tuvaro Poruva te Sirisaihainaakave, tiro.

³⁵Minti tuvaro viva tiharo, Ariqaa uva vatare iaka tuvuntaivaqe te vi uvara irirerave, tiro. Minti tivakero viva Herotira naavu noraqi Porura

vita vera kero tiharo, Ne vi vaiintiraqaata maimaraara raqikiate, tiro. Turama.

Iutaa vaiinti noranavu Poruraqaa uva vatora

24 ¹Kauquru entanavu aitarovaro Kotira kaiqa vara amite vauka qiata vaiinti Ananaiaasiva nora vaiintinavuvata ntitakero, ekaa ko okara anoma kero iri vau vaiintira Teturusiravata vitakero, Sisariaini Porura vataake ko tireka vura. Vika otunte *kamaanira* avuqaa vaiha Poruraqaa uva vatora.

²Vika Teturusira aarovaro Teturusiva Poruraqaa uva vateharo mintima tiro:

Nora vaiinti Felikisio, are tinavuqaa koqema kera raqiki variaravera tenavu maateraiqiha vauro. Haaru tenavu hampiqi vaurara are viraqaahaira anintera tinavu kaiqa koqema kera avuqavuma kera vara timitaarao. ³Are mintiaramanta tenavu vo vatuka vo vatukaini vaurauka ari kaiqara voqamake quahe vaiha ariara koqema iarao turo. ⁴Ho tenavu ai vukaiqamake ravaaqavu taarorave. Are tinavu aqurihama timitairaqa tenavu inaara uvaqai ai tiva amiare.

⁵Tenavu tavauraro maa vaiintiva voqamakero raqua okarara govaraiqamake vai vaiintivama vaivo. Viva vo vataini vo vataini niharo Iutaa vatanaa vaiinti raquate tiro, antua uva tivaqiro ni vairave. Viva tinavu maara okara vira qaqira kero vo okara, Nasaretihaaaka ti varia okarara, viraqaa raqikiharo avuniqama kero vi vai vaiintivama vaivo.

⁶Viva tinavu variqa Kotira Naavuqi niharoma vira qoraiqama kareva auti vaivave. Viva Kotira Naavu qoraiqama amitareva autimanta tenavu vira ravaaqavu kauro. Tenavu tentanavu maara uvara iriha ko tirare turaro ⁷Romeni noravano Lisiasiva anirero kempukaiqama kero tinavu kauquqihairo vira vitairave. ⁸Lisiasiva tiharo, Poruraqaa uva vatara ika ariara inanaini vuata tirave. «Minti timanta tenavu maini tuvuntauro». Are Porura nai irairaro viva nai noqihairo tenavu virara ko tirera iaina uvara tirara are iriane, tiro.

⁹Teturusiva minti tumanta Iutaa vaiinti ekaa vikavata Poruraqaa uva vatehama Teturusiva quqaa uvama tivo, tura.

Poruva nai auta ntiharo uva tiva nimura

¹⁰Vika minti tuvaro nora *kamaanira* vaiintivano Poruva uva tiarire tiro, *aruqohairo/anuqohairo* tiane tuvaro Poruva himpiro mintima tiro:

Te irurara are airi ihi vaihara maa vataraqaa raqikiharama ko ti variaravave. Virara irihama te ariara quahehama tenta auta ntiha uva tirerave. ¹¹Te ninau Ieruharemini tenta maara uva tirera ¹²entanavu aitaraimanta mini oruntaunarave. Are vo vaiintivata irairaro viva te tiaina uvarara quqaaveqaima tianarove. ¹²Kia Iutaa vaiinti vokiaka ti

tavaavera te Kotira Naavu vainaini vaiha te vo vaiinti vataake antua uvavata tiavaunarave. Vika kia tavaavera te maara naavu voqive, vatuka voqaave vaiha, vaiinti nahentiara iqoka raquate tunarave.

¹³Vika tiqaa quminama uva vataavo. Vovano vika uvara quqaave tiarirava kiama ho varianarove. Vika qumina uva ntuvakema tiqaa vataavo.

¹⁴Vika hini uva tiriara tivataa uvavaqaima quqaa uvama vaivo. Quqaama te tentanavu kaivaqaukavara Variqa autu tuaherarera iha, te vo uva okarara irihama vira autu tuahere vauro. Vika vi aararavata, vi okararavata, una okaraveqai ti variarave. Ho te vi okarara irihama kia te tinavu kaivaqaukavara uva okara qaqira karaiti, te Mosira uva maarave, paropeti vaiintinavu qara ntuvato uvarave, vi uvarara quqaa uvaveqai turaukave.

¹⁵Viti vaiintika tihama, Naantiara Kotiva ekaa vaiinti nahenti qora kaiqa vareka qutu vikave, koqe kaiqa vareka qutu vikave, qaiqaa qaqi himpima kaanarove, tia uvarara tevata viti vaiintika aanare vi uvarara quqaa uvave ti vaunarave. ¹⁶Te vaiinti nahenti nivuqaave, Kotira avuqaave hampi nuarorave tiha, te koqe avu aatoqaqai ni vaunarave.

¹⁷Te Ieruharemihai vonaini vo ihinavu varike, viraqaahai kaiqe tenta maaqaini oru tenta navunaaka Iutaa vaiinti nahenti tave, vikara monu nimitera nimi, viraqaahai Kotira quahama amitaare tunarave.

¹⁸⁻¹⁹Minti tivake te orunte tentanavu maara uva iriha vaatave muntukave hiqaaina okararavata iriqi viha Kotira Naavu avutaqi vaiha, kia airi vaiinti hampata vairaiti, kia te vokiaka hampatavata tiroriraiti, vi okararaqai iriqi vi vauramanta Iutaa vatanaa vaiintinavu Esia vataihainaaka ti rantake tavorave. Ho uva vairera, vi vaiintinavuka ai avuqaa aninte tiqaa nana uvae vatera tiate.

²⁰Vika nái uva kia tivera, viti vaiintinavuka homa vi uvara tivarave. Te tota *kansoru* vaiintinavu nivuqaa himpite vauramanta vika vi entara nana qora kaiqae tiqi qovaramake tave uvara vairera, homa vika ai tiva amivarave. ²¹Te vi entara *kansoru* vaiintinavu nivuqaa himpite maa uvaraqai tiavaunarave. Naantiara Kotiva vaiinti nahenti qutu vika qaiqaa qaqi himpima kaanarove tuna uvara ne vira kaarae tiqaa uva vatareka auti variavo? ti tiavaunarave, tiro.

²²Poruva minti tuvaro Felikisiva Ihura vaintinavu nu okarara iruvara tiro, viva tiharo, Ho vate homa iruro. Ieruharemihairo nora vaiinti Lisiasiva nai tuviraqe te vi uvara voqavata irirerave, tiro.

²³Minti tivakero viva nora vaiinti vo tiva amiro tiharo, Poruraqaa raqikiqira vuane. Kia vira paama tivakera rumpataane. Viva vairamanta vira tontinavu homa vira kahaqireka ani tavevarave, tiro.

Felikisiva Porura aarora

²⁴Felikisiva minti tivakero vo entanavu oru mini varikero, viraqaahairo nai naata Drusilakantiro aniro. Drusilava Iutaa nahentivano vauvaro

vikantiro anirero tiharo, Porura aarairaro aniarire, tuvaro Poruva anirero Ihura uva okara vitanta tiva nimuvaro Felikisiva vi uvara iri vaura.

²⁵Vitanta iri vauvaro Poruva Ihura uva tivaqiro viharo viva avuqavuvama keha ni okararave, kia vaaka arara itaaina okararave, Kotiva *ko* tiaina entararave tiva nimuvaro Felikisiva vi uvara iruvaro aatu itovaro tiharo, Homa iruro. Ho vuanerama turo. Naantiara kia kaiqa vaina entara ai qaiqaa aararerave, tiro.

²⁶Felikisiva minti tivakero viva Porurara viva utaru monu ti timiraqe te vira atitaariraro nai maaqa vuarire tivakero, viva nai aatoqi mintima irikeharo vo enta vo enta Porura aarama kero vikantiro uva ti vaura.

²⁷Mintiaqiro vuvaro taara ihi aitarovaro vo vaiintivano Pokiusi Fetusiva Felikisira vatuka varero vi kaiqara varareva anirovaro Felikisiva nai vurama. Felikisiva Porura vaaka atitaataara vauvarovata, viva Iutaa vatanaa vaiintinavu tiriara koqe vaiintive tiate tiro, Porura qaqi karapuhiqi kovaro vaura.

Poruva avuhainaa vaiinti noravano Romini vauva ti uva iriarire tura

25 ¹Fetusiva anirero vi vataraqaa raqi kireva taaramo enta ani Sisariaini vari kero, viraqaahairo verara Ieruharemini viro.

²Mini oru romantana Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, nora vaiinti vonavuvata, viva unaini orure Poruraqaa uva vateha kempukaiqamake tiha, ³Mpo, are tinavu kahaqihara tiramanta Porura vita vare Ieruharemini urivaqe *ko* tiare, ti. Vika Porura arukareka aaraini vaara autireka iha, minti tura.

⁴Vika minti tuvaro Fetusiva vika nai tiva nimiro tiharo, Poruva Sisariaini karapuhiqima vaivo. Te inaraqaa varike ururante Sisariaini virerave. ⁵Ne nenta nora vaiintinavuara timanta vinavuka ti hampata vikama, vi vaiintiraqaa nana uvavano viraqaa vairerama, otu *ko* tiate, tiro.

⁶Fetusiva minti tivakero viva vika hampata ⁸entave ¹⁰entave mini varikero, viraqaahairo ururantero Sisariaini oturero vaiharo vira qararaa viva *ko* ti vau naavuraqi oru vaiharo Porurara vite aniate tiro. ⁷Tumanta Porura vita vare oruromanta Iutaa vaiintinavu Ieruharemihai tuvuka Porura vara ututumate viraqaa airi uva vate vaura. Vika Poruqaa uva vatovarovata, kia vika uvara quqaa uvave ti aarava vaura.

⁸Vika minti tuvaro Poruva nai auta ntiharo tiharo, Te kia qora kaiqa varauraukave. Te kia Iutaa maara uvavata raqa kaunarave. Te kia Kotira Naavu qoraqama amitaunarave. Te kia Romeni avuhainaa vaiinti Sisaara qora uva tiva amitaunarave, tiro.

⁹Poruva minti tuvaro Fetusiva Iutaa vaiintinavu nariara koqe vaiintive tiate tiro, Porura irero tiharo, Are Ieruharemini vuataa irera, are mini viraqe te mini oruntema ai uva avuqavu iare, tiro.

¹⁰Minti tuvaro Poruva aqao tiro, Te vate himpi vauna naavura maa vira *kamaanira ko* naavuqima vauro. Te maaqi variarirara are *ko* tiataarave. Kia te Iutaa vaiinti qora kaiqa vara nimitaunarave. Arevata virara irianarave. ¹¹Te *kamaanira* uva raqa kaariravauve ti ho haru kevarave. Vika tiqaa vate uvava una uva vairera, kia ti vika nimira vika ti qumina haru kaate. Te nora vaiinti avuhainaava Sisaava vainanaini vuariraro viva ti *ko* iriarire, tiro.

¹²Minti tuvaro Fetusiva nai *kansoru* vaiintinavu hampata uva tiva varero viraqaahairo Porurara tiharo, Are tihara homa Sisaava ti uva iriarire tianarara ti, te ai atitaarirara nena viraro viva ai uva iriarire, tiro tura.

Porurara Agiripaaravata tiva amura

¹³Vo entanavu aitarovaro Fetusiva qaraakaiqama kero ani vauvarora tiro, King Agiripaava nai naata Benaisikantiro Sisariaini Fetusira uva mantareva tuvurora.

¹⁴Vitanta tuvure vo entanavu mini vauvaro Fetusiva Porura uva King Agiripaara tiva amiro tiharo, Tota Felikisiva vaiharo viva vaiinti vo karapuhiqi kaiva qaqiqai viraqi vaivo. ¹⁵Te Ieruharemini oru vauramanta Kotira kaiqa vara amite varia vaiintika vika noranavuvata, Iutaa nora vaiintinavuvata, vi vaiintiraqaa uva vatehama tiriara vi vaiintira arukaane tiarave.

¹⁶Vika minti tiamanta te vika nái tiva nimi tiha, Aqao, tenavu Romeni vaiinti vaiha, vo okara iri vauraukave. Kia tenavu hoqare *ko* naane tiraiti, kiama qumina nora uva vaiintiqaa vatararave. Vaiinti voqaa uva vateka ani vaiha vi vaiintiraqaa uva vataivaro vivavata nai auta ntuaina uvara tiraqe iri, viraqaahai tenavu *ko* rahakararave, tunarave. ¹⁷Te minti turamanta vika maini te unanaini *ko* tireka tuvumomanta te kia varike tiraiti, te hura vi uvara avuqavu qirerave tivake vira qararaa te *ko* tire iha vi vaiintira vite aniate turamanta vira vite aniamanta te iruramanta ¹⁸kiama vika himpi tiha, Vi vaiintiva minti mintima kero *kamaanira* uva raqa kairave, tiarave.

¹⁹Vika kia minti tiraiti, vika qumina nái maara uva tiara vira kaara tirorihama qumina vi vaiintiraqaa uva vataarave. Qutuvi vaiintira vo, Ihurara tirori variavaro Poruva aqao tiro viva qaqima vaivo tirave. ²⁰Vika minti tiamanta te vaiha kia vi uvara okara anoma irikauro tivake Porurara tiha, Are oru Ieruharemini viraqe te mini oru ai uva okara iriare, turaro ²¹Poruva tiharo, Aqao, Romeni avuhainaava Sisaava ti uva iriarire timanta, te Porurara tiha, Vira karapuhi naavuqi kaivaro viraqe te vo enta Sisaava vainanaini vira atitaariraro vuarire tunarave, tiro.

²²Fetusiva minti tuvaro Agiripaava tiharo, Te tentavano vi vaiintira uva iriataa iraqe irirerave, tiro. Tuvaro Fetusiva tiharo, Homa, are hura vi vaiintira uva irinarave, tiro.

²³Minti tumanta vira qararaa Agiripaaka Benaisika anumanta vaiinti nahenti vitantara nora vaiintitanta aniaivo tivakeha quaha quahamaqi vumanta nora vaiintinavu Sisariaini vaukavata, iqoka vaiinti noranavuvata, vitanta hampata oru vi, uva iri vau naavuraqi oriqetovaro Fetusiva tumanta vika Porura vita vare anuvaro Fetusiva tiharo, ²⁴King Agiripaao, arevata maaqi variakavata iriate. Maa vaiintira tavaate. Ekaa Iutaa vika maini variakave, Ieruharemini variakave, maa vaiintiraqaa uva vatateha te unanaini vi uvara vare aniarave. Vika noraiqaake uva naveraitiha, Vi vaiintiva vukaiqaakero qaqi variqiro vuantorave, tiarave.

²⁵Vika minti tiamanta te *ko* tiha tavauraro vi vaiintiva kia qora kaiqa varairara ti, vira aru keva kia ho vairave. Ho nai viva tiharo, Sisaava ti uva iriarire, tirave.

Minti timanta te vira Sisaava vainanaini atitaare tivake kauraro viva vairave. ²⁶Te Porurara uva qara ntuvake Sisaara amitarare ti, tavauraro vi uvava kia avuqavu vairave. King Agiripaao, virara irihama te vi vaiintira vita vare ariara viva vira uva iriarire ti, te vira ai avuqaavata, ekaa maaqi variaka nivuqaavata, vita viri kauro. Nevata vi uvara iriqi vi vaivaqe te Sisaaraini vi uvara qara ruva amitaare. ²⁷Kia te vi vaiintira uva avuqavuqamake viva minti mintimama qora kaiqa varaivo tiraiti, qumina vira atitaariraro kiama koqe ianarove, tiro.

Poruva Agiripaara avuqaa vaiharo nai auta ntu uvara tura

26 ¹Fetusiva minti tuvaro Agiripaava Porurara tiharo, Nena uva homa tinarave, tiro. Minti tuvaro Poruva nai kauqu virini aqukero nai auta ntu uvara maantima kero tiro:

²⁻³King Agiripaao, Iutaa vaiintinavu tiqaa uva vataara virara te vate tenta auta ntuaina uvara tirerave. Are tinavu Iutaa okarave, tenavu tirori vauna uvarave, irianarara ti, te ari avuqaa vaiha tiainarara quaheha vauro. Mintimake te vi uvara ai tiva amiqi vuarirara are kia popoharaitira iriane, turo.

⁴Te haaru vaintiruka vaiha tenta maaqaini variqi vi, vira naantiara Ieruharemini avuqavu variqi vuavaunarara ekaa Iutaa vaiinti virara iri kaarave. ⁵Vika ti kaiqa okarara airi ihiara iri tavamakaarave. Parasi vaiintinavuqai noraiqamake tinavu maara uva iriantemake, vi entara tevata vi uvara iriqi viha, tevata Parasi vaiintivano vaiha variqi vuavaunarave. Iutaa vaiintinavu uva tiataa ivera, vika vi uvarara quqaa uvave tivake ho ai tiva amivarave.

⁶⁻⁷Tenavu Iutaa vatanaaka vairera 12 ankunavuvano vaunarave. Ho tenavu ekaa Kotiva tivato uvara *Mesaiavano* qovaraiqianarove tivato uvara qai iriqi viha enta qive, kuariqaave, vi uvava qovaraiqiainara veka vaiha Kotira autu tuaheraqi vi vaunarave. Nora vaiintio, tevata vi uvara veka vauramanta vira kaara Iutaa vaiinti quminama tiqaa uva vataarave.

⁸Ne nantihae tiha, Kotiva kia ho qutu vika qaqi vara himpima kaanarove, tiavo?

⁹Te tota Nasaretihainaa vaiinti Ihurara qora vaiintive tivakeha vira avataqi ni vauka qoraiqama nimitarera auti varia vaunarave. ¹⁰Te Ieruharemini mintiaqi vi variavauramanta Kotira kaiqa vara amite varia vaiintika vika noranavu ti noraiqama komanta te Kotira vainti airitahaa ravaaqavu vare karapuhiqu vuru ke, tevata vokuka hampata vaiha kauqu verake tiha, Homa vi vaiinti nahentika arukaate, tiavaunarave.

¹¹Te vi entara airi tataa maara naavu voqi voqi oriqeteha vika ntaihamaqi viha tiha, Ne Ihura uva qaqira kaate, ti variavaunarave. Ti voqamakero arara ite vaumanta te Ihura vainti vonaini vaikavata ntaiharera auti variavaunarave.

Poruva nai Ihura vaintiqama vurara tura

(Kaiqa Varora 9:3-19; 22:6-16)

¹²Te Ihura vainti ntaiharera auti variavauramanta Kotira kaiqa vara amite varia vaiintika vika noranavu ti noraiqamake qaravata tumanta te vare Damasikusi vatukainiara vuavaunarave. ¹³Ho nora vaiintio, iriane. Te aaraini vi variavauraro kuarivano qiataqaa vaumanta tavaauraro ovavano naaruvaihairo voqamakero iteharo kuari itairavata aatarakero iteharo te vuavaunanainivata, ti hampata vuka unainivata, noraiqama kero itorave.

¹⁴Itomanta tenavu ekaa vataini hiqirivi vaiha iriavauraro uvavano tinta Hiparu uvaqihairo tiriara tiharo, Soruo, Soruo, nantiharae ti qoraiqama timitera iarao? Are mintiharama are nenama qoraiqamake variarao, tumanta te tiha, ¹⁵Noravauvo, are tavave? tiavauraro Noravano tiharo, Te Ihuka are qoraiqama timite variarukama vauro. ¹⁶Ho are himpira nena aiqaaqaa ntavatera variane. Are ti kaiqa vaiinti varianerama te ai avuqaa qovarama vuro. Are vate ti tavena uvarave, naantiara te vo kaiqara ai tiva amiaina uvarave, are vokika tiva niminarave.

¹⁷Ti navunaaka Iutaa vatanaakave, vo vatanaakave, vika vika vaiqe te vikaqaahai ai ruaruama amitaqi vuarirara are qaqi vainarave. Te ai atitama kaarirara are vo vatanaa vaiinti nahenti vainaini vinarave.

¹⁸Are qumina vatanaa vaiinti nahenti nivu rampai nimitairamanta vika konkira arinanaini kaiqa varera qaqirake ova itaainanaini ani koqe kaiqa vareha Sataaniva vikaqaa raqikiainara qaqirake Kotirara tinavuqaa raqikiane tiate ti, te ai atitauro. Are mintiramanta vika tiriara iriqi viqe te vika vaaqu kaiqa qaqira kaari vikavata Kotira vainti vokika hampata vohaa variate, turave. Ihuva tiriara minti turave.

Poruva nai kaiqa varorara Agiripaara tiva amura

¹⁹King Agiripaao, uvavano tiriara minti tumanta te kia naaruvaini iri tavauna haikara qaqira karaiti, te uvavano tuntmake, ²⁰hoqaramake

te Damasikusini naane orure mini vaiha vi uvara tiva nimi, viraqaahai Ieruharemini orure vi uvara tiva nimi, viraqaahai Iutia vataini oru vaiha vo vatuka vo vatuka niha ekaa tiva nimi, viraqaahai vo vatanaa vo vatanaaka tiva nimiqi vuavaunarave. Te vika maantimakema tiva nimuro: Ne qora aara qaqirake tuqantaavi Kotira aaraqaa vuata. Kotira aaramaqi viha Kotira kaiqaqai varaqi vuata, ti vaunarave. ²¹Te vi uvaraqaqi turamanta vira kaara Iutaa vaiintinavu te Kotira Naavuqi vauramanta ti ravaaqavuke ti haru kareka auti vaurave.

²²Vika mintiavaro Kotiva ti kahaqamaqi vimanta te vate ni nivuqaa himpiteme vaiha vi uvara nora vaiintive, inaara vaiintive, tiva nimi vauro. Kia te vo uvavauve ti vauro. Paropeti vaiintivata, Mosivavata, uva tivatora vohaa uva viraqaima tevata tivaqi vi vauro. ²³Vika minti turave: Naantiara *Mesai*aavano nai vaataini aiha viraara varero vuru qutu viro, viraqaahairo viva naanema avuniqama kero qaiqaa qaqi himpiro varianarove. Iutaa vaiintive, vo vatanaa vaiintive, konkira ariraqi variaka ova itaainara tavaate tiro, viva avuni qaiqaa qaqi himpiro varianarove, turave, tiro.

²⁴Poruva minti tuvaro Fetusiva Porurara naveraitiro tiharo, Poruo, ai avu aatoqihairo hampiqivo. Are vo okara vo okara *sikuru* tiara aatara kaararo vira kaara ai avu aatoqihairo hampi qivara are airi hampi uva tivaqira vi variarao, tiro.

²⁵Minti tuvaro Poruva aqao tiro, Nora vaiinti Fetusio, ti tivu aatoqihairo hampiqivauve te vi uvara turo. Ti tivu aatovano ho vaivera te quqaa uvama turo. ²⁶King Agiripaao, are vi uvara okara irianarara ti, kia te qetehavauve vi uvara ai tiva amuro. Ihura vaintinavu kia kukeqavi vaiha vi uvara ti variarave. Vika vaiinti nahenti nivuqaa vaiha vi uvara ti variavara arevata vi uvara irianarave. ²⁷King Agiripaao, quqaa are paropeti vaiintinavu tu uvarara quqaa uvama vaivo tiarao? Te irurara are vika uvara quqaa uvama vaivo tiarao, tiro.

²⁸Poruva minti tuvaro Agiripaava Porurara tiharo, Are inaara kuari avuqaa tiharama tiriara Ihura vainti variarire tirae minti tiarao? tiro.

²⁹Tuvaro Poruva tiharo, Te inaaraiqamakeve, vukaiqamakeve tiha te arevata ekaa maaqi variakavata ti voqaantemake variate ti, te Kotira aare vauro. Ti voqaara variate tihama kia te tinta rumpate *senira* viraravauve turo. Te Ihura vainti vaunantemake, nevata Ihura vainti variaterama turo, tiro.

³⁰Poruva minti tuvaro avuhainaa vaiinti vivavata, *kamaanira* vaiintivanovata, Benaisivavata, vira hampata oquvi vaukavata, hampi ³¹vahaqaqini vevare vika nai tiva ami nai tiva ami iha tiha, Kia maa vaiintiva qora kaiqavata vara kaimantara ti, vira karapuhiqama kevave, vira arukevave, kia variataarave, tura.

³²Minti tuvaro Agiripaava Fetusirara tiharo, Kia vi vaiintiva Sisaava ti *ko* tianarove tiare titirio, are homa virara qaqi vuane tiaraitirio, tura.

Poruva nora vatuka Romini sipiqi vura

27 ¹Vika uva tiva vate tinavuara Itari vataini vuate ti, vika Poruravata vo karapuhi vaiintinavuvata ntita vare vuru vo iqoka vaiintinavuvano vikaqaa raqikiate ti, Juliusira amura. Juliusiva iqoka vaiinti 100navuqaa raqiki vauvama vaura.

²Vi vaiintiva karapuhi vaiintinavu ntita varomanta tenavuvata Adaramitihainaaka *sip* iqira vaarire Esiaini virera vuavaunara. Vaiinti vo, Aritaakusiva viva Masedonia vata Tesaronaikaihainaava, vivavata tinavu hampata vura.

³Vira qararaa vatuka vo Saidonini oru raavauraro Juliusiva Porura quahama amitero tiharo, Maini vaihara homa nena navunaaka oru tavaira vika ai kahaqiha vo airairave karave ai amiate, tuvaro Poruva viva tunte ura. ⁴Mintumanta ho viraqaahai tenavu Saidoni mini ke, qaiqaa *sipiqi* vi variavauraro *sipivano* mini virare tuvaro uvaivano hampi aaraqaahairo uti vauvarora tiro, qaqira kero namari avutaqaa vau vatara vo, Saiparusini hini mantaraini kia uvaivano utunaini vumanta tenavu ⁵Sirisia Namari vara mini ke, Pampiria Namarivata vara mini ke oru vi, vatuka vo Mairaini Lisia vataini oruraavaunara.

⁶Tenavu Mairaini oruraavauraro karapuhi vaiintiqaqaa raqiki vauva *sipi* vo rantakora. Vi *sipiva* Arekisantariaihainaa *sipivano* Romini vuare tu *sipiva* vauvaro vira rantakero viraqaahairo viva tinavu tivita varero vuru vi *sipiraqi* kora.

⁷Vi *sipiraqi* komanta tenavu vi *sipiraqi* viha uvai kaara qihaa qihaamake vi variavauraro vo entanavu aitaromanta tenavu vukaari utuqi vivi, oru vatuka vo, Nidusi aumanto oruraavaunara. Mini orure avuqavu virare tiavaurarovata, uvaivano kempukaiqumantara ti, qaqirake taurini vi utu vare, Karitini virante vata vitianta, vira autu Salamoneve tiara, vira vara mini ke, ⁸viraqaahai vukaari utuqi viha nuqa aukihataa qako qakomaqi vi, Koqe Kantave tianaini oruraavaunara. Mini orure tavaavauraro Lasea vatukavano aumanto vaura.

⁹Tenavu airi enta mini variqi vuavauraro Iutaa vatanaaka Kara Auramate Kia No Entava vi entavavata aitarovaro uvaivano noraiqaakero uti vau entava ani rovarora tiro, ekaa *sipivano* qaqirake kia vi anura. Vi entava ani rovaro Poruva himpiro vika tiva nimiro tiharo, ¹⁰Ne maa vaiintika iriate. Tenavu maaqihai vuariraro „aaronaavano nora utiharo, *sipi* tuqantaa kairaro *sipiqi* vo haika vo haika vate haikava taiqa viraqe tenavuvata taiqa vuarorave. „Kaiqenavu kia viraiti, maini variare,“, tiro.

¹¹Poruva minti tumanta *sipi* vira qovavata, vira varaqi ni vau vaiintivavata, vitanta tiha, Homa tenavu virarave, tuvaro iqoka vaiintinavuqaa raqiku vaiintiva, vivavata vitanta uvaqai iriharo kia Poruva uva iriraitiro tiharo, Homa tenavu virarave, tiro.

¹² Vainiti airitahaavano *sipi*qi vauka tiha, Nora uvaivano utirera, *sipivano* kia maini ho varianarove. Kaiqenavu vatuka vo, Finikisini tumutumu qinanaini ho vuarera, mini virarave. Mini oru variariraro uvihairaqe Romi vatukaini vuare, tura.

Finikisini *sipivano* variainanaini koqe iro vauvaro kia uvaivano uti vaunainiara ti, vika minti turama. Finikisi vatukavano varuva avutaqaa vau vatara Karitini vaura.

Nora aaronaavano utura

¹³ Vika minti tuvaro vo enta koqe uvaivano utumanta vika homa virare tivake, *ankaavano sipi* ravaaqavuto haikara vara vaari *sipi*qi ke, vika kia nora namariqaa viraiti, qaqirake Kariti nuqa aukihataaqai vi vaura.

¹⁴ Aukihataa qakomake virare tuvaro, nora uvaivano vata vihairo utiharo ¹⁵ *sipi* vira ventaqiro viharo vataihairo hampi venta komanta tenavu *sipi* tuqantaake avuqavu virare tiavauraro uvaivanoqai kempukaiqama kero *sipi* venta varero taurini hampi ventaqiro vura.

¹⁶ Uvaivano hampi ventaqiro vuvaro tinavu tivita varero vumanta tenavu inaara vata vo, nora namari avutaqaa vau vatara Kaudaini oruraavauraro vi vatava antua kovaro *sipivano* tumutumu qinaini oru vaura. Tenavu tumutumu qinaini orure mini vaiha tenavu vukaari utihama inaara votuvano vekaini vaura ¹⁷ vira ravuku vare vaari *sipi*qi ke, viraqaahai naaqunta varake viraqohai nora *sipi* viraqaa quru qurumake rumpatora. Mintumanta *sipi*qaa raqikuka tiha, *Sipivano* hampi viharo Afirikaini namari aqaini vuantorave ti, vika *seri* quru qurumake vuruvi rumpatovaro *sipivano* qakomakero vi vaura.

¹⁸ Mintuvaro uvaivano noraiqama kero qaqiqai utiharo namari vente vauvaro vira qararaa tavovaro airi maaravano *sipi*qi vaiva *sipi* ravaaqavu kairaro *sipivano* kupeqa vuantorave tihama, vika *sipi*qi vato airairara varake, namariqi vara vaavi qaqira aqu aqumakeha tavovarovata, *sipivano* kiaqai hoqamakero vaura. ¹⁹ Kia hoqamakero vaumanta vira qararaa taaramo entaqaa *sipiqiraa* airaira *serive*, kiarive, vo haika vo haikave, vika *nai* kauquqohai varakeha namariqi qaqira vara vaavi aqu aquma kora.

²⁰ Mintumanta tenavu airi enta viha kia kuarivata opuvata tavaraiti vuavauraro aaronaavanoqai noraiqamakero utuqiro vi vaumanta tenavu tiha, Tinavu kahaqiarirava kia ho vaivo, Tenavu mintumaqi vi vuru taiqama virarave, tiavaunara.

²¹ Tenavu airi enta mintiaqi viha kia karavata naraiti, variavauraro Poruva vaiinti vika avutaini himpiro tiharo, Ne maa vaiintikao, ne ti uva iriha Kiritini variataarave. Ne ti uva iri mini variatirio, kiama ne *sipi*qi vataa haikava kakakima viraitiro, qaqima vaitirio. ²² Ho te niara kia qetaraiti, kempukaiqamake variate, turo. Kia tinavuqihairo vaiinti vonkuvano kakakima vuanarove. *Sipivano*qaima taiqa vuanarove.

²³Kotiva virini vaira te vira vaintivano vaiha te vira autu tuahere vauraukama vauro. Ho entaqi Kotira *enseli* vovano ti tivuqaa himpitero vaiharo ²⁴mintima ti muntu tiva timivo: Poruo, kia qetaane. Are avuhainaa vaiinti Sisaara avuqaa himpitera vainarave. Ho iriane. Kotiva ariarao tiro, viva ai vataake *sipi*qi variakavata kahaqira ne homa vaivarave tivo. Kotiva mintima ti tiva timivo.

²⁵Ho maa vaiintikao, virara irihama kia qeteha variate. Kotiva ti tiva timimanta te ni tiva nimunantema kero, Kotiva quqaama ni kahaqianarove. ²⁶Ho tenavu vuariraro *sipivano* oru *airaani* vata voqaata taatau vuanarove, tiro.

²⁷Poruva minti tuvaro 14 enta aitarovaro uvaivano Mediterenia Varuvavau tinavu qaqi ventaqiro vi vaumanta enta tavaarana *sipi*qi kaiqa vare vau vaiintika tiha, Vatavano aumantoma varianarove, tura.

²⁸Minti tivake vika namari avatareka naaqunta varake ori kantarumake namariqi vaavi tuta kovaro otu viro vataqaa otu aravumanta tavovaro vatavano aumanto 40 *mita* vaumanta oru viha qaiqaa avateha tavovaro vatavano 30 *mita* aumanto vaura. ²⁹Mintumanta vika avatamake tave, qetehama tiha, Tenavu entaqi vaiha voqavata oru vuariraro *sipivano* oriqaave, vataqaave, viro taatau vuantorave tivake, viraqaahai vika *anaka* 4navu *sipi* vekaqaahai kantarumake namariqi tutake tiha, Vaaka kuari vara kairaro itaarire, tura.

³⁰*Sipi*qi kaiqa vare vau vaintika tiha, Kaiqenavu tentanavuqai evaara ruqemake vuare, tivake inaara votu vira nora *sipi*qaahai vara vaavi ke, naaquntaqohai vira tuta tutamaqi vi, namari *mareqaata/turuqaata* kareka auti vaiha unahaa tiha, Tenavu inaara votuqi vaiha nora *sipi* avuni vuru *anaka* vatarerave, ti.

³¹Vika minti tuvaro Poruva vika taveru nora vaiinti viravata, iqoka vaiinti vikavata, tiva nimiro tiharo, *Sipi*qi kaiqa vare varia vaintika kia maa *sipiraqaa* vaiha raqikivera, nenavu kiama ho vaivarave, tiro.

³²Poruva minti tumanta iqoka vaiintinavu oru inaara votu kantarumato naaquntara teqa aqukovaro inaara votuvano hiqiriro namariqi otu ravara aquvura.

³³Mintuvaro aatitareva uvaro Poruva vika vihi tiharo, Ne kara naate. Ne airi enta 14 enta variqi vihama kia karavata naavo. ³⁴Virara irihama te ni vihi tiha, Kara naate, turo. Kara naivaro ni vaatavano ho variarire. Kia ni qiata kauhi vonkuvano kakakima vuanarove. Ne ekaa homa maihai qaqi qara vare hiniqaraini oru vaivarave, tiro.

³⁵Poruva minti tivakero mpareti varakero vika nivuqaa vaiharo Kotirara koqema iarao tivakero kara nero. ³⁶Poruva mintumanta vika tavovaro vika muntukaqihairovata koqe umanta vikavata kara varake nora.

³⁷Tenavu *sipi*qi vairera 276 vaiintinavuvano variavaunara. ³⁸Ho tenavu kara ho nema, viraqaahai *sipi* maara ntaantorave tima ekaa qaqi vau karara qaqira namariqi vara vaavi aqu kaavaunara.

Sipivano taiqa vura

³⁹Aatita vumanta *sipi*qi kaiqa varo vaintinavuka vutu vo vata tave, Vi vatara kia tavauna vatarave ti. Vika tavovaro nuqavano auvahianta koqe iro vaumanta mini *sipi* vuru karare ti, ⁴⁰viraqaahai *an*kaa naaqunta teqa aquke *an*kaanavu namariqi ke, aiqi utu vare vu katarira viraqaa rumpato naaquantaravata teqa aquke, uvaivano ventaqi vuarire ti, *seri* vo rairake rumpate nuqakanta virare ti, ⁴¹oru vuvaro *sipivano* oru nuqaqaa taatau vura. *Sipi* aiqivano paama tivakero taatau vuvaro vira vekavano hampi raqikiviro vaiharo raqa vireva auti vaura.

⁴²Mintumanta iqoka vaintinavu tiha, Karapuhi vaiinti hininavu namariqi nako aruqi vi, hini mantaraini orunte vihai mini ruqemake vinivorave. Kaiqe tenavu karapuhi vaiinti ekaa arukaare, tura.

⁴³Minti tuvaro vika raqiki vauva Porurara iriharo Poruravata arukevorave tiro, qioqama tero kia karapuhi vaiinti arukaate tiro. Tivakero vikara tiharo, Namari nako aruqi nika, vika naane homa namariqi aquvi nako aruvare vi, qaqini oru ntevarave.

⁴⁴Kia namari nako arika ne vihama katarive, *sipiq*aahainaa haika raqainarave, vira tota varema namari *marevaura/turuvaura* vima qaqini oru ntaate, tiro. Vika noravano minti tumanta vika ekaa namari auvahini ho oruntovaro Poruva vaaka uva tiva nimuva quqaa vivauma vaura.

Poruva varuva avutaqaa vau vatara Maltaini vaura

28 ¹Tenavu kia vaiinti vovata virivi qaqira karaiti, tenavu ekaa koqemake hoqai namari auvahini aniraavauraro vovano tinavuara tiharo, Maa vatara Motaa vatave, turave.

²Ho tenavu mini ani raavauramanta vi vatanaaka tinavu tivita vare koqemake tinavuqaa raqikura. Aaqu ntuvaro antomanta vi vatanaaka iha quarake tinavu tivita vare iha quara tonaini vuru kora.

³Mintuvaro Poruvavata iha vaqita varero vuru quarare tuvaro iha voqamakero iteharo totoquvarora tiro, *uqahivano/quaihavano* ihaqi vaunaihairo vutu ntero Porura kauquqaa unutero vaura.

⁴Vi vatanaaka tavovaro vi *uqahiva/quaihava* Porura kauquqaa unutero vaumanta vika tiha, Oho, vi vaiintiva vaiinti aruke vai vaiintivama varianarove. Viva nora namariqi kia qutu viraitiro, aniraivaro tinavu variqavano vi vaiintiva vaiinti arukaiva naivata qutu vuarire tiro, *uqahi/quaiha* vara kaivaro oru viraqaa unu taivo, tura.

⁵Vika nai irike minti tuvaro Poruva nai kauqu runkinkirima kovaro *uqahi vano/quaihavano* kia Porura qoraiqama amitaraitiro, ihaqira aqu vumanta ⁶vi vatanaaka Porurara tiha, Vira kauquvano noqa viraro qutuma vuanarove. Kaiqe vaiha tavaare, tivake variqi viha tavovaro kia Porura vaatavano vo qara uvaro Poruva qaqi vaumanta vika vo uva tiha, Ike, vi vaiintiva variqa vaiinti vovanoma vaivo, ti tura.

⁷Tenavu mini variavauraro vaiinti vovano Pubiusiva vata vo aumanto vau vatara qova vaura. Vi vaiintiva nora vaiintivano vaiharo vi vataraqaa raqiki vauvara tiro, viva tinavu tivita varero vuru nai naavuqi kero tinavuqaa koqema kero raqikiqiro vuvaro taaramo enta aitarora.

⁸Mintiaqi vuvaro Pubiusira vira qora aiha vuvaro taintaqaa vaura. Vira vaata iha iteharo raha ratotoqa autiharo vauvaro Poruva viva vauraqi oriqetero Kotira aareharo vi vaiintira kahaqiane tiharo nai kauqu viraqaa vatero vira koqema kovaro vira vaatavano koqema vura.

⁹Poruva mintumanta vira tavamake, vi vataraqaa vau vaiintika aiha viraara varoka ekaa Poruva unaini anirovaro Poruva vikavata koqema nimitora. ¹⁰Ho Poruva mintumanta tenavu virera iavauramanta vi vatanaaka quaheha airi airaira tinavu timumanta vare, vo *sipi*qi vaarire vuavaunara.

Poruva nora vatuka Romini orurora

¹¹Tenavu vi vataraqaa variqi vi taaramo tora varake, viraqaahai tenavu vo *sipi*qi vaarire vi. Vi *sipiva* Arekisantariaihainaaka *sipivano* vauvaro vira autu Variqa Vainti Taapive tura. Nora uvaivano utuvaro vi *sipiva* vi vataraqaa vaiharo uvihaaina entaraqaa vuare tivakero vaumanta, ho tenavu viraqi vaarire oru ¹²vatuka vo, Sirakusini orure mini taaramo enta vai.

¹³Viraqaahai qaiqaa *sipi*qi virante airantemaqi vivi, vatuka vo, Regiumini orure. Vira qararaa tavaavauraro uvaivano koqema kero utumanta tenavu *sipi*qi vivi, taara enta viha vatuka vo, Puteorini oruraavaunara. ¹⁴Mini orure tavaavauramanta Ihura vainti vi vatukaraqi vauka vika tinavuara vohaa *uiki* varike vuata tumanta tenavu mini vika hampata varike, ho vihai vatavau oru vi nora vatuka Romini oruraavaunara.

¹⁵Tenavu Romini oruraavauramanta tinavu qata vakaukavara Ihura vaintinavu tenavu oruraavaunarara iri, vika tinavu tivita kareka Apiusi Maaketive tunainivata, Taaramo Naavu Vaite Varia Naavurave tunainivata anire, tinavuara rante vaura. Vika anuvaro Poruva vika tavero Kotirara koqema iarao tuvaro vira muntukaqihairovata koqema kero quahe vaura.

Poruva Romini oru ntero mini vaura

¹⁶Ho tenavu Romini oruraavauraro *kamaaniva* Porura kia kempukaiqama kero rumpataraitiro, virara mintima tiro: Are vo naavuqi nenaraa vairaro iqoka vaiinti vovano ariqaa raqikiarire, tiro tura.

¹⁷Poruva taaramo enta varikero, viraqaahairo viva lutaa vaiinti noranavu naaromanta vika Poruva vaunaini ani ruvaaqumavi vauvaro Poruva vika tiva nimiro tiharo, Ti qata vakaukavarao, iriate. Kia te tenta

navunaaka qoraiqama nimitaavaunarave. Kia te tinavu kaivaqaukavara tinavu tiva timito uva okarara raqa kaavaunarave. Kia te mintiraiti, Ieruharemini variavauramanta qumina ti karapuhiqamake Romeni vaiinti kauquqi ti korave.

¹⁸Ti vuru komanta Romeni vaiinti vika ti iramaqi viha iruvaro kia te qora kaiqa varauna uvava vaimantara ti, vika tiha, Viva qora kaiqa varainaravauve tenavu vira arukararave. Tenavu iruraro kia viva qora kaiqa varai uvara tinavu tiva timivo, turave. Romeni vaiinti vika minti tivake ti qaqi tititareka auti vaumanta ¹⁹Iutaa vaiintinavu aqao kia vira kuvantukera atitaane tumanta vira kaara te tiha, Sisaavama ti uva avuqavu iarire, tiavaunarave. Te minti tihama kia te tenta navunaakaqaa uva vatarera auti vaihavauve te Sisaarara tunarave.

²⁰Te vi uvarara irihama virara ni tiva nimirera ni naarauro. Tenavu Isareri vaiinti nahenti vaiha Kotira mpeqa vainti vekama vauro. Ho vate vi vaiintira kaarama *seniqohai* ti rumpa taavo, tiro.

²¹Poruva minti tumanta Iutaa vatanaa vaiinti mini ruvaqumavi vauka tiha, Kia Iutiaihai ariara vo uvavata tiva tova animanta irunarave. Kia tinavu qata vakaa vovano vihairo anirero ariara qora uvavata timanta irunarave. Tenavu qumimaqama vauro. ²²Tenavu maa uvaraqaqi irunarave. Iutaa vaiinti vonaini vonaini variaka tiha, Ihura vaintinavu vaireka vika qora vaiintive, ti variarave. Are tihara, Te Ihura vaintive, tianarara tira, ho are nena noqihaira vi uvara tirage iriare, tura.

²³Vika minti tivake Porurara tiha, Kaiqe vo enta kaamate vi entaraqaa ai uva iriare, tivake vi entara kaamato entaraqaa Iutaa vaiinti airitahaavano Porura uva irireka vira naavuqi anire vauvaro Poruva toqaqi uva hoqarama kero tiva nimiqiuro vi vauvaro kuari avuvano uritarero ruhunkuvaro Poruva qaqiqai vi uvara tivaqiuro vi vaura. Kotiva vikaqaa raqikiaina uvara Poruva tiva nimiro tiharo, Mosivave, paropeti vaiintinavuve, Ihura okarara vi uvara vi uvara tiva torave. Ne vi uvara irihama Ihura okararavata kankomake iriataarave. Ne vi uvarara quqaave tiate, tiro.

²⁴Poruva minti tumanta hini kuka quqaama tiarao tumanta hini kuka kia vira uvara quqaave tura. ²⁵Vika vo uva vo uva tivakeha qaqirake nai maaqa nai maaqa vura. Vika vireka uvaro Poruva tiva nimiro tiharo, Haaru Kotira Maraquravano ninavu kaivaqara paropeti vaiinti vo, Aisaiaara kahaquvaro ²⁶viva mintima ni okarara avuqavu tiva torave:

Maa vatanaakara mintima uva vuru tiva nimiane, turave.

Ne maa uvara iriqi vihavata, kia anomake irikevarave.

Ne tavamaqi vihavata kia kankomake tavevarave.

²⁷Maa vatanaaka avu aatovano tinta vimanta vika kia ti uva iriataa imanta variarave.

Vika ti uva iriarorave ti, nai aato tintataarave.

Vika ti okara tavaarorave ti, nai avu qimpate variarave.

Vika náí aatoqihai ti uva koqemake iriha ti haaraiqevauve te Kotika vika kahaqiha koqema nimitararave, turave. *(Ais 6:9-10)*

Aisaiaava Kotira uva minti turave, tiro.

²⁸ Poruva minti tivakero viva Iutaa vaiintinavu tiva nimitiro tiharo, „Kotiva vaiinti nahenti kuvantu kero ntitaaina uvara ni tiva nimunara iriataara vaimanta ne kia iriavo.” Ho iriate, Kotiva tiharo, Vi vakaakara vo vatanaakavata tiramanta vika vi uvara ho irivarave turave, tiro.

²⁹ [Poruva minti tumanta Iutaa vatanaa vaiintinavu vi uvara kaara náí tirorima vare vura.]

³⁰ Poruva taara ihiaara nariaraa vi naavuraqi vaiharo naavu qora koqaa amiharo viraqi vaiharo viva ekaa vaiinti vira tavareka anuka quahama nimate vaura.

³¹ Viraqi vaiharo viva Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiaina uvara tiva nimi vaura. Poruva kia qetaraitiro, tiva nimitiro vi vauvaro kia vo vaiintivanovata vira qioqama amitovaro Poruva Nora Vaiinti Ihu Karaitira uva vika tiva nimitiro vi vaurama.

ROMENI

Poruva Romeni vatanaaka qara ruva nimitora

Ihura qaiqaa qaqi vara himpima kovaro naaruvaini oru vauvaro 25 ihie 30 ihie aitarovaro Poruva maa uvara qara ruva tora. Viva Romeni vatanaaka nora vatuka Romiqi vauka oru tavareva iharo maa qarara naane vara kovaro vura. Romeni vatanaaka Ihura vaintiqama vuka Kotiva vika kuvantu kero n titaaina okarara kankomake iriate tiro, Poruva maa uvara qara ruva nimitora.

1 ¹Te Poruka Ihu Karaitira kaiqa vaiintivano vaihama maa qarara ni nimite. Kotiva ti kaama tero Karaitira vakaaka koqe vakaaka vaiinti nahenti tiva nimiqira vuane tiro, ti noraiqama kaira.

²Haaru Kotiva nai kauqu aiqiqaa aqukero tiharo, [Te maantimake vaiinti nahenti kahaqamake ntitaainarave,] tumanta paropeti vaiintinavu vi uvara koqe vakaaka Kotira vukuqira qara ntuva tora.

³Kotiva vaiinti nahenti kahaqiaina vakaakara tiharo nai Maaquara turama. Vira Maaqu vata ihainaa okaravano vaireva, viva vaintiqama viro Devitira vohaa okaravano vaura.

⁴Vira Maaqu naaruvaihainaa okaravano vaireva, viva Kotira Maaquvano vaura. Vi okarara Kotiva tinavu humiqareva nai kempukaqohairo Ihura qutu vuraqihairo qaiqaa qaqi vara himpima korara ti, tenavu tavauraro viva quqaa Kotira Maaqu Ihu Karaitiva tinavu Noravano vaira.

⁵Karaitiva ti aaqurihama timitero noraiqama kaimanta te vira autuqaa ekaa vo vatanaa vo vatanaaka Karaitira uvara quqaave tivakeha iriqi vuete ti, te vira uva tiva nimiqi vi vaunara.

⁶Nevata Ihu Karaitira vaintiqama vuete tiro, Kotiva nivata naarama taira. ⁷Virara irihama te ni Romiqi variakara maa qarara ruva nimite. Kotira muntukavano niara vaivaro niara ti vaiinti nahenti variate tiro, ni naarama taira.

Kotiva tinavu Qovavata, Noravano Ihu Karaitivavata, ni aaqurihama nimite koqema nimitaivaro ni muntukaqihairo paru i vairamanta variata.

Poruva Kotirara koqema iarao tura

⁸Ihu Karaitiva ti kahaqi vaimanta te tota hoqare niara mintima tirera: Ekaa vo vataini vo vataini variaka vika niara koqemake Karaitira uva iriqi vi variavo tiamanta irunarara ti, te niara irihama Kotirara koqema iarao ti vaunara.

⁹Te koqe vakaaka Kotira Maaquara vaiinti nahenti tiva nimiqi vi vauraroma ti maraqravanovata vi kaiqara varaataa i vaimanta te vare vaunara. Te quqaiqamake niara iriha vatete Kotira aaramaqi vi vaunara, Kotiva naima virara kankoma kero irira.

¹⁰Te Kotira aareha mintima ti: Are hove tirera, ti aara uqaurama timitairaqe te oru ni tavaare, ti vaunara.

¹¹Te Kotira okara vo ni tiva nimiari ne kempukaiqaake Kotira aaraqaa nuvaqi vuate ti, te ni tavaataa imantama vaunara. ¹²Te oru ni tavaariraro ne Ihurara kempukaiqamake iriqi viva ti kahaqiraqe te Ihurara kempukaiqamake iriqi vuarirava nivata kahaqirira. Nevata tevata Ihurara kempukaiqamake iriqi vi vaunarara ti, te ni oru tave, viraqaahai nevata tevata homa nai kahaqi nai kahaqirara.

¹³Ti qata vakaao, te vuaina okarara ne kia kankomake irivora. Te airi enta ni oru tavarare tiavauraro vo haikavano ti ravaaqavu kaivera kia ni oru tavaavaunara. Te vo vatanaa vo vatanaaka Kotira aara numiqaunantemake, te ni hampata oru vaiha ni kenaukavata tiva nimiari vikavata Kotira aaraqaa vuate ti, te ni tavarera auti vaunara.

¹⁴Kotiva ti tititaimantara ti, te nora vatanaakavata qumina vatanaakavata, koqe avu aato vataakavata kia koqe avu aato vataakavata, ekaa vika vika te Karaitira uva tiva nimiariraukama vauro. ¹⁵Mintimake te ni Romiqi variakavata Karaitira uva koqe vakaaka vuru ni tiva nimiataa ivera vaunara.

Karaitira uva kempuka uvama vaivo tura

¹⁶Karaitira uva koqe vakaaka vaivaro Kotira kempukavano vi uvaraqi vaimantara ti, te vi uvarara kia kauri vaunara. Vaiinti nahenti vi uvarara quqaa uvave tivaro vi uvara kempukavano homa vika kuvantu nimitaanaro. Tenavu vi uvara lutaa vatanaaka naane tiva nimiqi vi, viraqaahai ekaa naato vatanaakavata tiva nimiqi virera.

¹⁷Karaitira koqe vakaakavano vaireva, Kotiva tinavu avuqavuqama timitaaina okarara qovaraiqi vaira. Tenavu [Karaitirara] quqaave tivake virara kempukaiqamake iriqi vi variariraro Kotiva virara iriharo tinavuara vika avuqavuqamake ni variakave tianarove.

Kotira vukuqi qara ruvatova tiharo, [Kotirara] kempukaiqamake iriqi vi variaka, vikaqaima qaqi variqi vivarave, tura.

(Hab 2:4)

Ekaa maa vatanaaka Kotira tauvaqa utu amiarara tura

¹⁸Kotiva naaruvaihairo maa uvara qovarama kero: Vataini variaka Kotira tauvaqa utu amiteha, vaaqu kaiqa varaqi viha quqaa uva iri varia arara kuvai nimite variarara tiro, vira kaara Kotira voqamakeru arara ite vaira.

¹⁹Kotiva kia nai okara kukeqa karaitiro, qoqaa qovarama korara ti, vataini variaka vi haikara ho tave variara.

²⁰Tota Kotiva maa vatara autu komanta vi entaraqaahai vaiinti nahenti Kotiva aututo haikara ho tavamaqi vi variara. Ekaa vi haikara vi haikara ho tavehara ti, vika Kotira okara, kia ho avuqohavata tave varia okarara, Kotira kempukavano ekaa enta ekaa enta qaqi variqiro vi vai okararave, viva Variqavano vai okararave, vika vi okararavata kankomake iriara. Vika kankomake iriarara ti, vataini variaka aqao kia vi okarara irunarave tivera, vika kia ho vo uva tiha nái auta ntivarave.

²¹Vataini variaka Kotira okara kankomake iriqi viha, vira quahama amiteha virara Variqave tiataara vaimanta vira qaqirake qumina haikaraqai avu aatoqi iriqi vi variavaro vika avu aatovano qumimaqama vimanta konkiraiqirai variqi vi variara.

²²Vika Kotira qaqirake tiha, Tenavu homa vo okara vo okara kanko kaankomake tave vauraukave tiavarovata, vika avu aatovano hampiqama vimanta variarave.

²³Vika ekaa enta qaqi variqiro vi vai Variqara, vira autuqai tuahera kaataara vaimanta vika vira tauvaqa utu amiteha, kia qaqi variqiro vi vai haikara, vaiinti maraqurave, aantau maraqurave, uviri maraqurave, memaru maraqurave, vi haikaraqai autuke vate, vi haikara autuqai tuaherake variara.

²⁴Vataini variaka minti variarara tiro, Kotiva vira kaara vika qaqira kero tiharo, Ho nenta mintimaqi vuate. Nenta vaaqu kaiqa varaataa inara varaqi vuate, timanta vika nái hanauka hampata hampi niha, nái vaata qoraiqamake variara.

²⁵Vika Kotira quqaa uva qaqirakeka, una uvara quqaa uvave ti variara. Vika Kotiva aututai haikara autuqai tuahera keha vi haikaraqai kaiqa vara nimiteha, ekaa vi haikara autukero vatai Variqara vira qaqirake variara.

Ho Kotiva vivaqai ekaa haika autukero vataiva vaimantara ti, tenavu vira autuqai ekaa enta tuaheraqi virera. Quqaave.

²⁶Vika mintiaqi vi variarara tiro, vira kaara Kotiva vika qaqira kaimanta vika nái varaataa i kaiqara, kaurira kaiqaiqai vare variara. Nahentinavu kia qorainti hampata niraiti, nái kana nahenti hampata hampi ni variamanta ²⁷qoraintivata kia nahenti hampata niraiti, vika nái hana qorainti hampata hampi ni variara. Mintiaqi viha qorainti vika nái

hanauka hampata kaurira kaiqagai varaqi vi variavaro vira kaara Kotiva vika ruquti vaiharo huviqorave ti vaira.

²⁸Vataini variaka tiha, Tenavu quminaiqamake Kotirara iriqi virerave, ti variavarora tiro, vira kaara Kotiva vika qaqi kovaro vika avu aatovano qoraiqama vimanta vika qora kaiqagai varaqi vi variara. Vika vi kaiqara kia varaataara vaimanta vi kaiqaraqi vare variara.

²⁹Nana nana qora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqavano vataini variaka avu aato muntukaqi mpiqaro vaimanta vika vi kaiqara varaqi vi variara. Vika vovano vatai haikara tavaavaro muntuka nti vaimanta variara. Vika voka voka qoraiqama nimate variara. Vora autuvano uritaraira kaara vika ti autuvata mintiataarave, tivakeha toiha variara. Vika nái kana vaiinti aruke variara. Vika iqoka raqi variara. Vika una uva ti variara. Vika vora qoraiqama amitareka una ti variara. Vika vora vora turoqare variara.

³⁰Vika vo vaiinti autu vatainiqama vuarire ti, qora uva ti variara. Vika Kotira navutaiqama amite variara. Vika nariara nariara qora uva ti variara. Vika nái mahutaqi ti variara. Vika kaiqe qaraaikaiqamake vaaqu kaiqa varaare tivakeha vare variara. Vika nái noka qoka no raqakeha ni variara.

³¹Kia vika avu aato vaimanta variara. Vika kauqu aiqiqaa aqukeha tivataa uvara raqake variara. Vika muntukavano kia vokiakara vaimanta variara. Kia vika vokiakara mpo ike tiva nimate variara.

³²Kotiva uva vateharo tiharo, Vi kaiqara vareka qutuma vivarave, tu uvara kankomake irihavata, vika kia vi uvarara noraiqamake iriraiti, vika nái hanauka qora kaiqa vare variakaravata tiha, Nevata ho koqe kaiqaqaima vare variavo, ti variara.

Kotiva Iutaa vatanaakaqaavata uva vataanarove tura

2 ¹Are vo vaiintivano nena henara kaiqa tavera, vira kaiqara qora kaiqave, ti variana vaiintira, te ninaravata tirera: Arevata viva kaiqa varaintema kera qora kaiqa vare variaravara tira, are kiama ho nena auta ntihara vo uva tinarave. Ariqaavata vohaa qarama kero uva vaivo, turo.

²Tenavu kankomake iruraro Kotiva mintimake qora kaiqa vare variakaqaa avuqavuqama keharo uva vate vaira. ³Are nena henarara viva qora kaiqa vare vairave tihara, arevata vira voqaantema kera qora kaiqa vare variaravave. Are mintiharama hauri are tihara, Kotiva kia tiqaa uva vataanarove, tirora.

⁴Are qora kaiqa vare varianara vira koqaa Kotiva kia ai vaaka amiraitiro, viva vukaiqamakero ai mpo ike tiva amite vaira, are virara kiae noraiqaakera irira iarao? Ariara viva qora kaiqa qaqira kero koqe aaraqaa vuarire tiro, Kotiva mintima amite vaira. ⁵Kotiva mintima amite vaivara are kia qora okara qaqira karaitira, kempukaiqama kera qora okaraqai autuqira vi variarao. Are mintiaqi vi varianarara tiro,

Kotiva avuqavuqamakero *ko* tina entaraqaa viva nai arara itaina okarara govaraiqama keharo ariqaa voqavatama uva vataanarove.

⁶Vi entaraqaa Kotiva ekaa vaiinti nahenti vataini vaiha vare vai kaiqarara iriharo vika ekaa nái koqaa nimianaro. ⁷Hini kiaka vika koqe okara autuqi viha tiha, Kotivama ti noraiqamakero ti hutu viriniqaakero ti kahaqiraqe qaqi variqi vuare, ti variaka, Kotiva vikama quahama nimitewaro koqema nimitairamanta vika ekaa enta ekaa enta qaqi variqi vivara.

⁸Hini kiaka vika nariaraqai iriha Kotira quqaa uva qoririma keha kia iriraiti, qora aaraqaa ni vaika vaivaro vira kaara Kotira arara itaina okarava vikaqaa noraiqama kero varianaro. ⁹Ekaa qora kaiqa vare vaika vika aarante haikaravata nora maara vare haikaravatama varevara. Iutaa vatanaaka vika naane varaimanta vika naantiara ekaa vo vatanaakavata varevara.

¹⁰Ekaa koqe kaiqa vare vaika vaivaro Kotiva vika koqema nimitero, vika nutu viriniqama nimitero, vika muntukavata paruma nimitaira vaivara. Kotiva Iutaa vatanaaka vika naane koqema nimitero, vika naantiara vo vatanaakavata koqema nimitaanaro.

¹¹Kotiva kia vaiinti autuara iriharo *ko* tiraitiro, viva ekaa vaiinti nahenti *ko* vohaa qarama keroma rairaanaro.

¹²Vo vatanaaka Kotiva Mosiraqaa tivato uvara kia iriaka vaivaro, vi uvava kia vikaqaa uva vatairaro Kotiva vika nái qora kaiqa vare okarara kaara *ko* vikaqaa vatairamenta vika raumpirima vivara. Iutaa vatanaaka Kotiva Mosiraqaa tivato uvara irihavata, vi uvara raqake variara kaara, vi uvava vikaqaa uva vataanaro.

¹³Kotiva Mosiraqaa tivato uvara quminaiqama kero iri vaina vaiintira, Kotiva kiama vi vaiintirara avuqavu ni vai vaiintirave tianaro. Vaiinti vovano vi uvara iriro avataqiro ni vaina vaiintira, Kotiva vi vaiintirara avuqavu ni vai vaiintivave tianaro.

¹⁴Vo vatanaaka Kotiva Mosiraqaa tivato uvara kia vare variaka vaiha, vika nái irike tiha, Kaiqe koqe okara avataqi vuare, tivera, vika Kotira uva iri variaka voqaa ntemake vaivara.

¹⁵Vika mintiaqi vi vaivaro Kotira uvavano vika muntukaqivata avu aatoqivata qara ntuva taantema kero varianaro. Vo vatanaaka koqe kaiqa vare variavaro vika avu aato muntukaqihairo, Koqe kaiqama vare vauro, ti vaimanta variara. Vika qora kaiqa vare variavaro vika avu aato muntukaqihairo, Qora kaiqama vare vauro, ti vaimanta variara.

¹⁶Te vaiinti nahenti Karaitira koqe vakaaka tiva nimi vaunantema kero, naantiara ekaara entaqaa Kotiva Ihu Karaitirara *ko* tiane tiraro viva ekaa vaiinti nahenti nái avu aatoqi kukeqake irite vai uvara qovarama keharo avuqavuqama kero *ko* nimianaro.

Poruva Iutaa vatanaakara tura

¹⁷Are nenara tihara, Te Iutaa vatanaakave, tiana vaiintirara tirera. Are tihara, Kotiva Mosiraqaa tivato uvara kia vo vatanaakaini vara karaitiro,

viva vi uvara tinavu Iutaa vatanaakaini vara kairara tiro, Kotiva tinavu Iutaa vatanaakaraqaima quahe vaivo, tivakehara nena mahuta ti varianara.

¹⁸Kotiva Mosiraqaa tivato uvava kankoma kero Kotira antuqa ai umiqe vairara tira, are koqe aaraqaa nina okararave, qora aaraqaa nina okararave, kankomakera irianarave.

¹⁹Mintima kera irianarara tira, are kia koqe aaraqaa ni varia vaiintikara tihara, Te homa vika aara numiqainarave, ti varianarave. Konkiraqi varia vaiintikara are tihara, Te homa vika ataama nimitaainarave ti varianarave.

²⁰Kia koqe avu aato vataukara are tihara, Te homa koqe okara ni numiqarerave, ti varianarave. Quvaaraa vaintiara are tihara, Te homa ni *tisaavano* vairarave, ti varianarave. Are tihara, Kotiva Mosiraqaa tivato uvava ekaa vi okarara vi okarara ti humiqaimantara ti, te homa mintimake vokiaka kahaqamaqi virarave, ti varianarave.

²¹Are vokiaka vi uvara okara tiva nimihara nena vo? Are nenavata vi uvara okara kankomake iritaatarave. Are vikara tihara, Ne kia muara varaate, tivakehara are nenavatae muara vare varianarave?

²²Are tihara, Kia naata vaati vare okarara raqa kaate tivakehara nena vo? Are kiae vora vataakera hampi ni varianarave? Quqaae are una variqanavuara qora haikave tivakeharavata, vinavuka naavuqihaira vo haika muara vare varianarave?

²³Are quqaae nena mahuta tihara, Kotiva Mosiraqaa tivato uvara tinavu Iutaa vatanaakaini vara kairave, tivakehara are vi uvara raqake variaramanta vira kaara vo vatanaaka Kotira autu vara muntuvi vatainiqamakeha qoraiqama amite variarave? ²⁴Kotira vukuqi mintima tiro: *Iutaa vatanaaka okaraqaa vo vatanaa vo vatanaaka Kotira autu qoraiqama amite variarave*, ti tura. (Ais 52:5)

²⁵Ai vaata toqa kaava vaireva, are Iutaa vatanaavama variarao. Ho are Mosiraqaa tivato uvara avataqira virera, ai vaata toqa keva homa ai kahaqianaro. Are Mosiraqaa tivato uvara kia avataqira virera, ai vaata toqa keva kiama ai kahaqirara are vo vatanaaka voqaarama vainara.

²⁶Vo vatanaava kia vira vaata toqakaa vaiintiva vaiharo, Mosiraqaa tivato uvara koqemakero avataqiro virera, Kotiva vi vaiintirara Iutaa vatanaa vaata toqakaa vaiintira voqaarama vaivo tianaro.

²⁷Ne Iutaa vatanaaka Mosiraqaa tivato uvara qara ntuvatora tuateha, vaata toqake okararavata avataqi vi vaiha, ne vi uvara raqake variarave. Vira kaara naantiara vo vatanaaka kia vika vaata toqakeka Kotira uva iriqi vi vaika, vikama niqaa uva vatevarave.

²⁸⁻²⁹Vira vaata toqakaava viva kia Iutaa vatanaa taruvama vaira. Nai avu aato muntukaqihairo qora kaiqa teqakai vaiintiva, vivama Iutaa vatanaa taruvave, Kotira vainti taruvave, vaira. Kia Kotiva

Mosiraqaa tivato uvava vira avu aato muntukaqi hiqama kaivaro, Kotira Maraqravano vira avu aato muntukaqi hiqama kaira. Kia qaqi vaiinti nahentivauve vi vaiintira nora autu amivara. Kotiva vivama vira nora autu amianaro.

Qora okaravano kia ho koqe okara aatara kaanarove tura

3 ¹Ne ti ireha tiha, Ho nana haikae Iutaa vika vataamanta vo vatanaaka kia vataarave? Nantiakero vaata toqake okarava vika kahaqianarove? tivera, ²te nintara mintima ti: Ho Iutaa vika ekaa vo vatanaaka naatarake vo haika vo haika vate variarave. Avuniqamake vika Kotiva tivato uvara qara ntuvatora tote variarave, tirara.

³Quqaama Kotiva nai uva Iutaa vika nimumanta hininavu vi uvara kia iriraiti, kia Kotirara kempukaiqamake iriqi vi vaura. Vika mintiaqi vi vaurara ti, hauri ne tiha, Kotiva nai kauqu aiqiqaa aqukeharo tivato uvara qaqira kaivo, tivora.

⁴Kiavuma ne ho minti tivara. Ekaa vaiinti nahenti una uvaqai ti variaka variavaro, Kotivaqai quqaa uva tivaqiro vi vaivama vairo. Kotira vukuqira qara ntuva tova Kotirara mintima tiro:

Ekaa ai uvavano avuqavu uvaqai vairara tira, vaiinti vovano ariqaa uva vatarerave tirera, ai uvavano vira uvavata aatara kero varianarove, tura. *(Ihi 51:4)*

⁵Te qaqi vaiinti tiantemake, ni irama nimitarera: Tenavu qora kaiqa vare vaurava Kotiva avuqavuqama kero vare vai okarara vara govaramake vairara tiro, Kotiva tinavuqaa uva vateharo kiama avuqavuqama kero vataivo. Tenavu mintie tirarave?

⁶Aqao, kiavuma tenavu ho minti tirara. [Tenavu qora kaiqa vare vaurava kia Kotira kahaqi vairara tiro, vira kaara Kotiva homa tinavuqaa uva vataanaro.] Kotiva kia avuqavuqama kero ko ti vaiva vaitirio, viva nantiakeroe naantiara ekaa naato vatanaaka ko tiva nimitaanarove?

⁷Vaiinti vovano mintima tianaro: Tinavu una uvavano Kotira quqaa uva govaramake vaivaro Kotira autuvano viriniqui vairera, nana kaarae Kotiva tenavu qora kaiqa varaunara kaara tinavuqaa uva vataanarove? tianaro.

⁸Oho, are mintima vaina uvara avataqi virera, are hampi uva vovata mintima tinara: Kaiqe tenavu qaqiqai qora okara autuqi vi variariraro, viraqaahairo koqe okaravano qovaraiqiarire, tinara. Vokiaka tinavuara unahaa tiha, Nenavu vi uvara minti ti variavo, ti variara kaara Kotiva vikaqaa uva vatairaqe te vikara huviqorave tirara.

Ekaa naato vatanaaka Kotira uva raqake variara

⁹Ho tenavu Iutaa vatanaakae koqe vaiinti nahenti vauramanta ekaa vo vatanaakae vaaqu kaiqa vare variaka variavo? Aqao, kiavuma mintima vairo. Te vaaka tunara, Iutaa vatanaakavata, ekaa naato vatanaakavata,

variavaro qora kaiqavano vika ekaa ravaaqavuke vaira. ¹⁰Kotira vukuqi mintima tiro:

Kia vaiinti vovanovata avuqavuqama kero ni vaiva vairave. Kia voqavanovata vairave.

¹¹Kia vaiinti vovano Kotira okara kankomakero tave vaiva vairave. Kia vaiinti vovano tiharo, Kaiqe te Kotira rantake tavaare, ti vaiva vairave.

¹²Ekaa vataini variaka Kotira aaraqaaahi tuqantaavi hampi okaraqai vare variarave. Kia vaiinti vovano Kotira kaiqa koqema kero vare vairave. Kia vovanovata minti vairave. *(Ihi 53:1-3)*

¹³Kia rahirama taa matipara voqaara vaiinti nahenti novano aaqaa viro vairave. Vika maaqiriqaahairo una uvavano qovaraiqi vairave. *(Ihi 5:9)*

Quqahi/Quaiha uhivano vaiinti qoraiqamake vaintemake, vika uvavano vaiinti qoraiqamake vairave. *(Ihi 140:3)*

¹⁴Vokiaka vaaquqama nimate vai uvavaqai vika noqaahairo qovaraiqi vairave. *(Ihi 10:7)*

¹⁵Vika vaaka vaiinti arukareka auti variarave.

¹⁶Vika vi aniaraaqahairo qoraiqama nimate vai haikavave, iqi rate vai haikavave, vi haikavaqai qovaraiqi vairave.

¹⁷Vika maateraiqama nimate varia okarara kia iri tavaarave. *(Ais 59:7-8)*

¹⁸Vika Kotira aatu qetakeha nuataara vaimanta kia Kotira aatu qete variarave, tura. *(Ihi 36:1)*

Kotira vukuqi ekaa vaiinti nahentiara minti tura.

¹⁹Tenavu kankomake irunarave: Mosiraqaa tivato uvava, vo uva vo uva vaimanta vi uvara iri variaka ekaa vi uvaraqai iriqi vuataara vaimanta vika vi uvara raqake variara. Kiama vovanovata ho tiharo, Te qora kaiqa vare varia okarara kia irunarave, tianaro.

Ekaa naato vatanaaka Kotira uva raqake variarara tiro, vira kaara Kotiva ekaa vikaqaa uva vataanaro.

²⁰Ekaa vaiinti nahenti Mosiraqaa tivato uvara raqakeha kia ho iriqi vi variarara tiro, Kotiva kiama voqaravata are avuqavu ni variara vaiintivave tianaro. Mosiraqaa tivato uva maarava vaireva, tenavu tentanavu qora kaiqa vare vauna okararaqai humiqe vairave.

Kotiva vaiinti nahenti avuqavuqama nimi taaina okarara tura

²¹Vate Kotiva vaiinti nahenti uva taiqa nimitaharo avuqavuqama nimitareva, kia Mosiraqaa tivato uva maarara iriraitiro, viva qaraaka okara vara qovarama kaira. Viva mintimakero qaraaka okara qovarama kaainara haaru Mosivavata, paropeti vaiintinavuvata, vi uvarara tinavu tiva timura.

²² Vainti nahentiqihai ekaa Ihu Karaitirara quqaa vivave tivake virara kempukaiqamake iriqi vi variaka variavaro, Kotiva vika uva taiqa nimateharo vikara avuqavuqamake ni variakave tianaro. Kia vainti nahentiqihairo vovano vo qaramakero vairo. Ekaa vainti nahenti vohaa qaramakeqai variara.

²³ Tenavu ekaa Kotira uva raqake kia hoqamake vaunarara ti, tenavu kia ho Kotiva vainanaini voqaraanaini oru variariraukama vaunara.

²⁴ Tenavu mintimake vaurarovata, Kotiva tinavuara aaqurihama timiteharo Karaitiva tinavu kuvantu timitaaina okarara iriharo, aqaa tinavu avuqavuqama timitaira.

²⁵ Tinavuara vika qora kaiqa vare vai uvara taiqa nimitaare tiro, Kotiva Ihu Karaitira kaamatero tinavu timivaro Ihura naare ntava vuvaro qutu vura. Tenavu kempukaiqamake Ihura kaiqara iriqi vuariraro Kotiva tinavu qora kaiqa uva nunkama timitaanaro. Haaru vainti nahenti qora kaiqa vare vauvaro Kotiva kia vika vaaka ruqutiraitiro, vika qora kaiqa varora avuqai tavamaqiro viro, maa entara vainti nahenti avuqavuqama nimi taaina okarara govarama kaira.

²⁶ Kotiva kia vainti nahenti qora kaiqa vare varia uvara quminaiqama kero nunka nimitaraitiro, viva Ihura kaiqara iriharo naitarama kero vainti nahenti uva nunka nimateharo avuqavuqama nimitaira. Vaintivanoe nahentivanoe Ihu Karaitirara quqaa vivave tiraro Kotiva vira avuqavuqama amitaanaro.

²⁷ Ho tenavu nana uva irihae tentanavu mahuta tirara? Kia vi uvava vairo. Nana haikavanoe tinavu kahaqianaro? Kiama tenavu Mosiraqaa tivato uva maarara iriarirava tinavu ho kahaqianaro. Tenavu Ihurara quqaa vivave tiarirava, vivaqaima tinavu ho kahaqianaro. ²⁸ Te mintima turo: Vaintivano Mosiraqaa tivato uva maarara iriqiro viraro Kotiva kiama virara iriharo vira qora uva nunka amitaanarovauve. Aqao, vaintivano Ihurara quqaa vivave tivakero virara kempukaiqama kero iriqiro vi vairaro Kotiva virara iriharo vira uva nunka amitero vi vaintirara, Avuqavu ni vai vaintirave, tianaro.

²⁹ Kotiva vaireva viva Iutaa vatanaaka vika Variqavanoqaie vairo? Viva kiae vo vatanaaka Variqavanovata vairo? Aqao, viva ekaa naato vatanaaka Variqavanovatama vairo.

³⁰ Kotiva Variqa vohaiqavanoqaima vaira. Iutaa vatanaava Ihurara quqaa vivave tiraro Kotiva vira uva nunka amitero vira avuqavuqama amitaanaro. Vira voqaantema kero, vo vatanaavavata Ihurara quqaa vivave tiraro Kotiva vira uvavata nunka amitero viravata avuqavuqama amitaanaro.

³¹ Tenavu Ihurara kempukaiqamake iriqi viha Mosiraqaa tivato uva maarara qumimaqamae kararave? Aqao, tenavu Ihurara kempukaiqamake iriqi vihara ti, Mosiraqaa tivato uvaravata koqemakema iriqi virara.

Poruva Eparahaamira kaiqara tura

4 ¹Eparahaamiva viva tinavu Iutaa vatanaaka kaivaqava vaura. Te nana uvae vira kaiqara tirara? ²Kotiva Eparahaamiva kaiqa vara amitorara iriharo virara are avuqavu ni variara vaiintivave tiare tutirio, Eparahaamiva homa nai mahuta tutirio.

³Kotira vukuqi Eparahaamirara nana uvae qara ntuva tora? Mintima tiro: Eparahaamiva Kotira uvara quqaave tuvarora tiro, Kotiva virara, Are avuqavu ni variara vaiintivave, turama.

⁴Kaiqa vaiintivano vora kaiqa vara amitaivaro „vira noravano„ kia quminaiqama kero koqaa amiraitiro, viva kaiqa vara tairara iriharo koqaa ami vaira.

⁵Tenavu kia kaiqa vaiinti vira voqaantemake vai. Tenavu kia ho Kotira kaiqa vara amitaariraro viva kaiqa koqaara iriharo tinavu uva nunka timitaanarouvave. Kotiva vaiinti nahenti qora kaiqa uva nunka nimate vaiva vaiharo viva tenavu Ihurara quqaa vivave tiaina uvarara iriharo tinavu avuqavuqama timite vaira.

⁶Devitivavata vohaa qaramakero Kotiva kia vaiinti kaiqara iriraitiro, vira qora kaiqa varai uvara nunka kero avuqavuqama amitairaro vi vaiintira muntukavano koqema kero variainarara tura. Devitiva mintima tiro:

⁷Kotiva vika uva nunka nimateharo tauru nimitaainarara ti, vira uva raqakeka quaheha vaivarave.

⁸Noravano kia vi vaiintiva qora kaiqa varaainarara iri amitaraitiro, viraqaa kia uva vaivo tina vaiintiva quaheharo variarire, tiro. (*Ihi 32:1-2*) Devitiva vi uvara tura.

⁹Kotiva vaiinti vira uva nunka amitairaro quaheharo variainarara Devitiva tu uvava Iutaa vatanaakaraqae iriharo tiva tairave? Aqao, vo vatanaaka vikaravatama vi uvara tiva tairave. Te vaaka Eparahaamirara tunara iriate.

Eparahaamiva Kotira uvara quqaave tuvaro Kotiva virara avuqavu ni variara vaiintivave turave. *(Okara 15:6)*

¹⁰Kotiva taireve Eparahaamirara minti tura? Eparahaamiva nai vaata toqako entarae Kotiva minti tura? Aqao, Eparahaamiva kia nai vaata toqako entara Kotiva virara minti tura.

¹¹Tota kia nai vaata toqako entara Eparahaamiva Kotirara, Are quqaa uvama tiarao, tuvaro Kotiva vi entaraqaa vira avuqavuqama amitora. Vira avuqavuqama amitero vira naantiara vo enta vaiinti nahenti Eparahaamira avuqavuqama amitorara iritaate tiro, Kotiva qorainti vaata toqake okarara qovarama kovaro Eparahaamiva nai vaata toqakora. Ho kia nai vaata toqako entara Kotiva Eparahaamira avuqavuqama amitora.

Minturara ti, kia nai vaata toqa karaiti, Kotirara quqaave tiavaro Kotiva vika avuquvuqama nimitai vaiinti nahentika, homa Eparahaamirara tinavu qorave tivara. ¹²Nái vaata toqakaaka, vikavata vaiha nái vaata toqakerara kia noraiqamake iriraiti, vika tinavu kaivaqara Eparahaamira aanare Kotirara quqaave tivaqi vihara ti, vikavata Eparahaamirara tinavu qoravema tivara. Eparahaamiva kia nai vaata toqako entara Kotirara iriqiro vi vaurama.

Kotiva nai kauqu aiiqaa aqukero tivato uvarara tura

¹³Kotiva nai kauqu aiiqaa aqukeharo Eparahaamirara tiharo, Are nena vainti naintivaravata vaivaro ekaa naato vatavano ni vatama varianarove, tura.

Kotiva vi uvara tiharo kia Eparahaamirara, Viva te Mosiraqaa uva maara tivataunara ho irivo, tivakero minti turavauve. Viva kia minti tiraitiro, Eparahaamirara tiharo, Viva ti uvara quqaave timantara ti, te virara irihama vira avuquvuqama amitarerave, tivakero minti turave.

¹⁴Mosiraqaa tivato uvara iriqi vi vaika kia ho ekaa naato vata varevara. Vika ekaa mintimake varare ika vaivarovauve, Ihurara quqaa vivave ti varia uvava qumina uva vairaro, Kotiva nai kauqu aiiqaa aqukeharo Eparahaamirara tu uvavavata quminaiqama vuanaro.

¹⁵Kotiva Mosiraqaa tivato uvava vaivarora tiro, vaiintivano vi uvara raqa kairaro vira kaara Kotira arara itairaro vi vaiintiraqaa uva vataanaro. Qioqama tai uvava kia vairera, kياما vovano ho vi uvara raqakaanaro.

¹⁶Eparahaamiva Kotira uvara quqaave tuvarora tiro, Kotiva nai kauqu aiiqaa aqukero Eparahaamiravata vira naintivaravata uva tiva nimitora. Kotiva vika quminaiqama kero koqema nimitareva minti tivatorara tiro, vi uvava ekaa Eparahaamira naintivaraqaavatama varianaro. Mosira uva maara iriakavata, ekaa vo vatanaakavata, vika Eparahaamira aanare Kotirara iriqi vivaro Kotiva koqema nimitaaina uvava vikainivatama varianaro. Tenavu ta vatanaa ta vatanaae Kotirara kempukaiqamake iriqi vuarera, tenavu homa Eparahaamirara viva tinavu qovave tiariraro Kotiva Eparahaamirara tivato uvava tinavunivatama varianaro.

¹⁷Kotira vukuqi Kotiva Eparahaamirara mintima tiro:

Are vo vatanaa vo vatanaa vika kaivaqavama vainarave, tura.

(Okara 17:5)

Eparahaamiva Kotira avuqaa vaiharo vira uvara quqaa uvave tura. Eparahaamiva tiharo, Kotiva Variqavano viva homa qutuvika qaiqaa qaqi vara himpima kaanarove. Kotiva Variqavano vaiharora tiro, viva tiraro homa kia vaira haikava qovarama vuanarove, turama.

¹⁸Eparahaamiva kia ho vainti vataarirava vaiharovata, viva Kotirara kempukaiqaakero iriqiro viharo tiharo, Te homa vainti vatararave,

tivakero viraqaahairo Eparahaamiva vo vatanaa vo vatanaa vika kaivaqava vaura. Kotiva Eparahaamira tiva amiharo tiharo, Ai naintivara airitahaama vaivarave, tu uvava quqaa vivauma vaura.

¹⁹Vi entara Eparahaamiva kia vainti vataraitiro, 100 ihi varakero anomakero naampaiqama viro viva kia nai vaatavano naampaiqama vurara noraiqaakero iriraitiro, viva kia nai naata Seraava kontaiqama vurara noraiqaakero iriraitiro, viva Kotiraraqai kempukaiqaa kero iriqiro vi vaura.

²⁰Viva Kotiva nai kauqu aiqiqaa aqukeharo quqaa te mintirerave tu uvarara una uvave tiarorave tivakero, viva Kotirara kempukaiqama kero iriqiro viharoma Kotira autu tuahera kero tiharo, ²¹Kotiva nai kauqu aiqiqaa aqukero tivatai uvava vivauma varianarove. Kotiva vainti ti timianarove, tivakero ²²Kotirara kempukaiqama kero iriqiro vuvaro Kotiva virara iriharo Eparahaamirara tiharo, Ai qora uva nunka amiteha, ariara avuqavu ni variana vaiintirave tirarave, tura.

²³⁻²⁴Kotiva Eparahaamirara tiro, vi uvara minti tura. Kotiva tinavuarao tiro, tinavuaravata mintima tianaro. Tenavuvata Eparahaamira aanare Kotirara kempukaiqaake iriqi vuariraro Kotiva homa tinavuvata avuqavuqama timitaanaro. Noravano Ihuva qutu vuvaro Kotiva vira qaiqaa qaqi vara himpima korara ti, tenavu Kotirara kempukaiqamake iriqi vi vaunara.

²⁵Kotiva Ihura atitovaro Ihuva tinavu qora kaiqa kaara qutu vuvaro viraqaahairo tinavu avuqavuqama timitaaina okarara iriharo Kotiva Ihura qaiqaa qaqi vara himpima kora.

Kotiva tinavu avuqavuqama timitaaina okarara

5 ¹Kotiva Ihura qaiqaa qaqi vara himpima korara ti, tenavu Ihurara quqaa vivave turaro Kotiva tinavu uva taiqa timitero avuqavuqama timitaira. Tinavu Noravano Ihu Karaitiva kaiqa vara amitorara iriharo Kotira araraqihairo paru i vaivaro tinavu maateraiqama timitaimanta tenavu Kotira vataake vohaaraqai tampamavi vaunara.

²Tenavu Ihurara quqaa vivave turaro Kotiva tinavu koqema timitaaina aarava qovarama vimanta vaunara. Tenavu mintiaqi viha naantiara Kotira mpeqa okara takuqi vaira tavaainara vekaiqihara ti, tinavu muntukaqihairo koqe i vairaqe vairara.

³Maara vaina entaravata tinavu muntukaqihairo koqe i viraqema vairara. Tenavu maara aatarake viraqaahai kempukaiqaavi variqi viha ⁴kia uqerara vaiinti nahenti vairaiti, tenavu kempuka vaiinti nahentima vairara. Mintimake vaiha tenavu Kotira vataake oru variainara virara vekaiqiha vairara. ⁵Tenavu mintiaqi vi variariraro Kotiva kia tinavu qaqira kairaqe kaurira haika varaainarave. Kotiva nai Maraqura tinavu timivaro vi Maraqurava tinavu muntukaqi vaimantara ti, tenavu Kotira muntukavano tinavuara vai okarara kankomake irunara.

⁶Tenavu qora vaiinti nahenti vaiha tentanavu kahaqiarira aarava kia ho vauvaro Kotiva nai kaamato entaraqaa Karaitira vara kovaro viva tinavu qora vaiinti nahentiarao tiro qutu vura. ⁷Kiama airi vaiintivano vo vaiinti kahaqireva qutu vuanaro. Vohaiqa vohaiqavanoqaima koqe vaiinti kahaqireva qutu vuataa iraro qutu vuanaro.

⁸Tenavu minti urarovata, Kotiva kia mintiraitiro, viva maantima kero tinavuara nai muntuka vaira humiqero: Tenavu qaqiqai qora kaiqa vare variavauraro Kotiva nai Maaqu atitovaro viva tinavuara iriharo qutu vura. ⁹Ihura naare ntava vurara iriharo Kotiva tinavu uva taiqa timitero avuqavuqama timitaimanta vaunarara ti, tenavu kankomake iruraro Karaitiva tinavu ruaruama timitairaro Kotira arara itaarirava kiama tinavuqaa varianaro.

¹⁰Tenavu Kotira navutaaka variavauraro vira Maaquvano tinavuara iriharo qutu vurara ti, tenavu Kotira vataake vohaa tampamavi vaunara. Maa entara tenavu Kotira vataake vohaa tampamavi vaunarara tiro, vira Maaquvano qaqi variqiro vi vaiva tinavu voqavata kahaqama timitaairo vi vairaro Kotiva tinavu tivitaanaro.

¹¹Kia vi uvavaqai vaivaro maa uvavavatama vairo: Tinavu Noravano Ihu Karaitiva tinavu kahaqama timitaimanta tenavu Kotira vataake vohaa tampamavi vaihara ti, tenavu tentanavu muntukaqihai Kotirara quaheha vaunara.

Adaamura okararavata Ihura okararavata tura

¹²Tota vaiinti vohaiqavano Kotira no raqa kovaro viraqaahairo qora kaiqa vare okarava vataini qovarama vuvaro qutuvi okaravavata qovarama vumanta viraqaahai ekaa vaiinti nahenti qora kaiqa vare vaurara ti, vika ekaa qutuvi okararavata varora.

¹³⁻¹⁴Tota Kotiva nai uva maara kia Mosira tiva amu entara qora kaiqavano naane vataini vaura. Kotiva nai uva maara kia Mosira tiva amu entara vi uvara raqake okarava kia vaumantavata, vaiinti nahenti qora kaiqa varaqi viha vuru qutuvi vaura. Adaamuva vau entaraqaahairo vaiinti nahenti qutuvi varia okarava qovaramaviro aniro Mosiva vau entaravata vaura. Vi entara Adaamuva Kotira no raqa kero variqiro viro vuru qutu vumanta vaiinti nahenti kia Adaamuva Kotira no raqa kontemake raqakoka, vikavata variqi vi vuru qutuvi vaura.

Adaamuva hoqarenaa vaiintivano vauvaro vira naantiara qovaraqiarira vaiintiva Ihuvavata, hoqarenaa vaiintivano vaura.

¹⁵Vitanta kia vohaa qaramake vaura. Adaamuva Kotira no raqakova vauvaro Ihuva Kotiva vaiinti nahenti koqema nimitaaina okarara vara qovarama kova vaura. Vohaa vaiinti Adaamuva Kotira no raqa koraqaahai airi vaiinti nahenti qutuvi variara. Vaiinti vo, Ihu Karaitiva Kotiva vaiinti nahenti aaqurihama nimitaharo koqema nimitaaina

okarara qovarama kovaro vi okararaqaahairo Kotiva airi vaiinti nahenti koqema nimate vaimanta vika koqemavi variara.

¹⁶Qaiqaavata tirera. Tota vaiinti vohaiqavano qora kaiqa varakova vo qaramakero vaivaro Kotiva vaiinti nahenti koqema nimitaaina okarava vo qaramakero vairo:

Hoqarero vaiinti vohaiqavano Kotira no vohaa tataa raqa kovaro viraqaahairo Kotiva viraqaa uva vatero tiharo, Are qutuma vinarave, tura.

Ho vaiinti nahenti airi tataa Kotira uva raqake vauvarovata, Kotiva vika qaqi koqema nimitareva iharo vika avuqavuqama nimitaaina okarara vara qovarama kora.

¹⁷Tota vaiinti vohaiqavano qora kaiqa vara kovaro viraqaahairo qutuvi okarava vaiinti nahentiqaa raqikiqiro vi vaumanta vika qutuqi vi vaura. Mintiaqi vi vauvaro viraqaahairo Ihu Karaitiva vohaiqavano qutuvi varia okarara aatara kora. Mintirara ti, Kotiva qaqi koqema nimateharo niqaa kia uva vatarerave tina vaiinti nahentika, vika qaqi Karaitira vataake variqi viha raqikiqi vivara.

¹⁸Vi uvara okara mintimama vairo: Tota vaiinti vovano qora kaiqa vohaiqa vara koraqaahairo Kotiva ekaa vaiinti nahenti vikavata qutu vivarave tumanta ekaa vaiinti nahenti qutuqi vi vaura.

Vo vaiintivano avuqavu kaiqa vohaiqa vara koraqaahairo Kotiva ekaa vaiinti nahenti avuqavuqama nimitaaina okarara vara qovarama kora. Mintirara ti, vaiinti nahenti vika homa qaqi variqi vivara.

¹⁹Tota vaiinti vohaiqavano Kotira no raqa koraqaahai airi vaiinti nahenti qoraiqamavi qora kaiqa varaqi vi vaura. Vira voqaara vaiinti vohaiqavano Kotira no iriqiro vuraqaahairo Kotiva airi vaiinti nahentiara ni uva nunka taiqa nimateha ni avuqavuqama nimitarerave ti vaira.

²⁰Vaiinti nahenti nai qora kaiqa vare okarara kankomake tavaate tiro, Kotiva Mosiraqaa nai uva maara varakora. Mintuvaro vaiinti nahenti qora kaiqavano uri aatarakero vaivarovata, Kotiva koqema nimateharo aaqurihama nimitaarira okarava viva voqavata uri aatarakero vaira.

²¹Tota qora kaiqavanoqai vaiinti nahenti ravaaqavu kovaro qutuvi okarava vikaqaa raqikiqiro vi vaumanta vika qutuqi vi vaura. Maa entara Kotiva tinavu koqema timiteharo aaqurihama timitaaina okarava tinavuqaa raqikiqiro vi vairo. Tinavu Noravano Ihu Karaitiva tinavu kahaqama timitorara tiro, Kotiva tinavu avuqavuqama timitaimanta tenavu ekaa enta qaqi variqi vuariraukama vai.

Tenavu Karaitira vataake qutu vunara

6 ¹Vi uvara irihama tenavu nana uvae tirara? Tenavu mintie tirara: Kaiqe qora kaiqa qaqiqai varaqi vi variariraro Kotiva voqavata koqema timiteharo aaqurihama timitaarire. Tenavu mintie tirarave?

²Aqao, tenavu qutu vuaka voqaara vauraro kia qora kaiqavano qaiqaa tinavuqaa raqiki vairo. Hauri tenavu qaiqaa qora kaiqa qaqi varaqai vuarora.

³Ne kiae maa uvara iriavo? Tenavu Ihura vaintiqamavi namari vareha, tenavu vi entara Ihu Karaitira vataake vohaa tampamavi vaiha tenavu viva qutu vuntmake qutu vuavaunara.

⁴Tenavu namari varaavauramanta Ihu Karaitira quntama tontemake, tinavuvata vira vataake quntama tora. Viraqaahairo Ihura Qova nai kempuka takuqi viraqohairo Ihura qaiqaa qaqi vara himpima kontema kero, viva tinavuara vika qaraakaiqamavi qaiqaa qaqi variqi vuate tiro, viva tinavuvata qaqi vara himpima kora.

⁵Tenavu Ihura vataake vohaa tampamavi vaiha qutu vunara. Vi uvava quqaa uva vairara ti, tenavu quqaama Ihura vataake vohaa tampamavi vaiha qaiqaa qaqi himpirara. ⁶Tenavu kankomake irunara. Tinavu avu aatoqi qora kaiqa varaarira kempukava taiqa vuarire tiro, tinavu haarua avu aato Karaitira vataakero katariqaa arutora. ⁷Qutuviva qutu virara tiro, qora kaiqa varaarira kempukava kia qaiqaavata viraqaa raqiki vairo.

⁸Karaitiva qutu vimanta tenavuvata vira vataake qutu vuraukara ti, quqaama tenavu Karaitira vataake qaiqaa qaqi himpi variqi virara.

⁹Tenavu kankomake iruraro Karaitiva qutu vuraqihairo Kotiva vira qaiqaa qaqi vara himpima korara tiro, viva kia ho qaiqaavata qutu vuariravama vairo. Kia qutira okaravano viraqaa qaiqaa ho raqikianaro.

¹⁰Ihuva qora okara kempuka taiqa kareva vohaa tataaqai qutu vurara tiro, maa entara viva qaqi variqiro viharo Kotira vataakero vohaa variqiro vi vairo.

¹¹Vira voqaara nevata mintima tiata: Tenavu qutu vuarirauka voqaara variariraro qora kaiqa kempukavano kia tinavuqaa ho raqikianarove. Tenavu Ihu Karaitira kempukaqaa Kotira vataake qaqi variqi virerave, tiata.

¹²Virara irihama ne qutuvi vaatara vatauka vaiha, kia qaqi kaivaro qora okaravano niqaa raqikiramanta ne vi kaiqara varaata. ¹³Ne kia nenta kauque, aique, nana vaatae, qaqi kaivaro qora kaiqa varaarira. Ne qutu vuraqihai qaiqaa qaqi variqi vi variaka voqaantemake variarara ti, ne Kotira kaiqa varareka nenta kauque, aique, vo vaatae, viraqohai avuqavugamake koqe kaiqaqai vara amitaqi vuata.

¹⁴Mosiraqaa tivato uva maarava kia maa entara niqaa raqiki vaivaro Kotiva vaiinti nahenti koqema nimitoharo aaqurihama nimitaaina okarava viva niqaa raqiki vairara tiro, hauri qora kaiqa kempukavano niqaa raqikiqiro vuantora.

Avuqavu kaiqaqai varaqai vuate tura

¹⁵Tenavu nantie irarave? Kotiva vaiinti nahenti koqema nimitoharo aaqurihama nimate vai okarava tinavu kuvantu kaivaro Mosiraqaa tivato

uvava kia qaiqaa tinavuqaa raqiki vairara ti, tenavu hoe qaiqai qora kaiqa varaqi virarave? Aqao, kia hove.

¹⁶Ne kiae iriavo? Ne vo vaiintira ai kaiqa vararerave tivaro vi vaiintiva niqaa raqiki vaira ne vira kaiqa vaiintima vaivara. Ne qora kaiqa varaivera, qora kaiqavano niqaa raqiki vaira ne vira kaiqa vaiinti vaiha vira kaiqagai varaqi vi vuru qutu vivara. Ne Kotira uva iriqi vivera, Kotiva niqaa raqikiqiro vi vaira ne vira kaiqa vaiinti vaivaro Kotiva ni avuqavuvuqama nimitaanaro.

¹⁷Ne haaru vauvaro qora kaiqavano niqaa raqikiqi vi vaumanta viraqaahai vokuka quqaa uva ni tiva nimumanta ne ekaa vi uvara koqema iriqi vi variara. Te virara irihama Kotirara koqeve turo.

¹⁸Qora kaiqavano ni rumpatairaqihairo Kotiva ni kuvantu kaivaro vate maa entara avuqavu ni vai okarava ni rumpataimanta ne vira kaiqa vaiinti nahenti variara.

¹⁹Ne ti uva kia irivorave ti, viraqaahai te qaqi vaiintivano niara uva tiantemake ti vauro. Haaru qora okaravano niqaa raqiki vau entara ne qora kaiqa varaataa umanta qora kaiqa vareha tiha, Tenta vaataqohai homa vi kaiqara varaainarave, tivakeha qora kaiqa vo kaiqa vo kaiqa vare vaura.

Vira voqaara ne maa entara tiha, Koqe okaravano tinavuqaa raqiki vaiqe tenavu quqaa Kotira vainti vairerave, tivakeha nenta vaataqohai koqe kaiqagai varaqi vuata.

²⁰Haaru qora okaravano niqaa raqiki vaumanta ne vira kaiqa vaiinti vauvaro koqe okaravano kia niqaa raqiki vaurave. ²¹Ne haaru qora kaiqa vare vaurara iriha vate maa entara kauriha variara. Ne vi kaiqara varaqi vi vuraqaahai nana koqe haikae varorave? Vi kaiqara varaqiro vi vairava variqiro viro vuru ekaarama qutu vuanaro.

²²Ho vate maa entara ne kuvantu vuavaro qora okaravano kia niqaa raqiki vaimanta ne Kotira kaiqa vaiintima variara. Viraqaahai ne nana koqe haikae varevara? Ne mintiaqi viha [kia hampi kaiqa vararaiti,] Kotira kaiqagai varaqi viha, viraqaahai ne ekaa enta qaqi variqi vivara.

²³Qora okaravano nai kaiqa vaiinti qutu vuaina koqaaraqai nimi vaivarovata, Kotiva Nora Vaiinti Ihu Karaitira kaiqarao tiro, quminaiqama kero aaqaa ekaa enta qaqi variqi vuaina okarara tinavu timira.

Poruva nahentivano vaati varaainarara tura

7 ¹Ti qata vakaao, ne uva maara iriakara ti, ne iriavaro vaiinti vano qaqi variqiro vi vai entara vi uvava viraqaa raqikiqiro vi vaira. Viraqaahairo vaiintivano qutu vina entara vi uvava kiama ho qaiqaa viraqaa raqikiqiro vuanaro.

²Ho nahenti vare okarara iriate: Nahenti ira amitaivaro tinavu uva maaravano vi nahentirara tiharo, Vi vaiintiva ai vaativanoma vaivo,

tivaro vi nahentiva nai vaati vira varatero vaira. Vira vaativano qaqi variqiro vi vai entara viva vira naatavanoma vairo. Vira vaativano qutu vuaina entara tinavu uva maaravano kiama vi nahentira tuataanaro.

³Vira vaativano qaqi vaina entara vi nahentiva vo qoraintintiro hampi nirera, vi nahentirara naata vaati varaa okarara raqama kaivo tivara. Vira vaativano qutu viraro tinavu uva maaravano kia vi nahentira qioqama tairaro vi nahentiva vo qorainti varairera, kia virara naata vaati varaa okarara raqa kaivo tivara.

⁴Ti qata vakaa, nevata vira voqaara variavo. Ihu Karaitira katariqaa hiritovaro qutu vumanta nevata vi entara vira vataake qutu vurara tiro, vate Mosiraqaa tivato uvava kiama ho ni tuataivo. Kotiva Karaitira qaiqaa qaqi vara himpima korara ti, ne Karaitirainiqama vuaka variavo. Ne mintimake vaihara ti, ne Kotira kaiqa vara amitaqi vikama vaivara.

⁵Haaru qora okaravano tinavuqaa raqiki vau entara Mosiraqaa tivato uvava vo okara vo okara qioqama tomanta tenavu vi okarara iriqi viha muntuka ntumanta tenavu qioqamato okararaqai varaqi vi variavaunara. Vi okarara mintimake varaqi vi vaunaraqaahairo qutu vuaina okaravaqai govarama vi vaura.

⁶Haaru Mosirara tivato uvava tinavuqaa raqikiqiro viharo tinavu rumpa tomanta variavaunara. Viraqaahai tenavu [Karaitira vataake] qutu vuavaunarara tiro, vate vi uvava kia tinavuqaa raqiki vaimanta tenavu qaqi vaunara. Tenavu kuvantuvi qaqini vaiha kia haarua uva okara qara ntuva tora iriha Kotira kaiqa vararaiti, tenavu qaraaka uva okarara iriha vauraro Kotira MaraQuravano tinavu kahaqi vaimanta Kotira kaiqa vare vaunara.

Kotiva Mosiraqaa tivato uvara okarara tura

⁷Haaru Mosiraqaa tivato uva maarava kia tinavu ho kahaqi vaurara ti, tenavu vi uvarara qora haikave tirara? Tenavu mintie tirara? Aqao, kiavuue. Vi uvava kia variare titirio, tenavu kia ho qora kaiqa okarara kankomake iruraitirio. Vi uvava tiharo, Kia vora airairara muntuka ntuanane, turave. Vi uvava kia minti titirio, ti muntukavano hampi haikara ntuanane okarara te kia ho iruraitirio.

⁸Te vi uvara iriqi vuataara vaumanta te variavauraro qora kaiqa varaarira okaravaqai ti avu aatoqi vaumantara ti, te tiha, Kaiqe te vi uvara raqa kaare, tivake viraqaahai vo haika vo haikara ti muntuka nti vaumanta te variqi vi vaunara. Mosiraqaa tivato uvava kia variare titirio, vovano vi uvara raqa kaivaro qora kaiqa kempukavano kiama viraqaa vaitirio.

⁹Haaru Mosiraqaa tivato uvara kia iriavauna entara te qumina qaqi variqi vi variavaunara. Te mintimake variqi vi variavauraro Kotiva qioqamato uvava aniromanta te vi uvara iriavauraro ti avu aatoqihairo

qora kaiqa varaarira okarava qovarama vumanta te Kotira uva raqake,
¹⁰vira kaara te qutu vuavaunara. Kotiva qioqamato uvava ti kahaqi
 vaimanta te qaqi variqi vuataara vaumanta tentavano vi uvara raqa
 kaavaunara kaara te qutu vuavaunara.

¹¹Te Kotiva qioqamato uvara iriavauraro ti avu aatoqihairo qora
 okaravano tiriara unahaa tiharo, Homa vi uvara raqa kenarave, tumanta
 te Kotiva qioqamato uvara raqa kaavauraro vi uvava ti harukora.

¹²Mosiraqaa tivato uva maarava vaireva, kia qora uvavauve vairo.
 Vi uvava Kotira koqe uva maarama vairo. Kotiva qioqama tai uvava
 vaireva, nai Kotira okara koqe okaravata, viva avuqavuuqama kero ni vai
 okararavata tinavu humiqe vaira.

¹³Vi uvava koqe uva vaimantara ti, te vi uvara kaarae qutu vunarave?
 Aqao, kiavuue. Te vi uvara raqake qora kaiqa vare vaunara kaara te qutu
 vuaina haikara varaunara. Ti avu aatoqihairo qora kaiqa varaarira okarava
 koqe uva raqa kaane tira kaara te qutu vuaina haikara vare, viraqaahai te
 kankomake tavauraro qora kaiqa okaravano vaireva, vaaqu okaraqaima
 vairo. Kotiva qioqama teharo kia mintiane tu uvava ti humiqomanta te qora
 kaiqa okara kankomake tavauraro vi okarava nai qora kaiqaqaima vairo.

Qora okaravano tinavu avu aato ravaaqavu kaainarara tura

¹⁴Tenavu kankomake irunara. Mosiraqaa tivato uvava vaireva, Kotira
 okara tinavu humiqe vaira. Vi uvava mintima kero vaimantavata, te
 vataihainaa okarara iriqi vi vauraukama vai. Qora okaravano ti rumpa
 taimanta te vira kaiqa vaiintiqa vaunara.

¹⁵Te tenta vare vauna kaiqara kia anomake irunara. Ti varaataa i kaiqara
 vi kaiqara kia vararaiti, te kia varaataa i kaiqara vi kaiqaraqai vare vaunara.

¹⁶Te kia qora kaiqa varaataa imantavata, vi kaiqaraqai vare vaihara ti,
 te kankomake iruraro Mosiraqaa tivato uvava koqe uvaqaima vairo.

¹⁷Te qora kaiqa varehama kia tentavauve vi kaiqara vare vai. Ti avu
 aatoqihairo qora kaiqa varaarira okarava, vivama vi kaiqara vare vairo.

¹⁸Te tavauraro koqe kaiqa varaarira okarava kia ti avutaqi vaira. Te
 tenta avu aato muntukaqiarama turo. Te tenta muntukaqihai koqe kaiqa
 varaataa imanta vi kaiqara varare tihavata, kia vare vaunara.

¹⁹Te tiha, Kaiqe koqe kaiqa varaare, tivakehavata, vi kaiqara kia vare
 vaunara. Te tiha, Aqao, kia qora kaiqa vararerave, tivakehavata, qora
 kaiqa vira qaqiqai vare vaunara.

²⁰Te kia varaataa i kaiqara varaarera, ho kia tentavauve vi kaiqara
 varaainara. Qora okaravano ti avu aato muntukaqi vaiva, vivama vi
 kaiqara vi kaiqara vare vairo.

²¹Viraqaahai te kaiqa varaaina okarara tavauraro maantimama vairo:
 Te koqe kaiqa varare turarovata, qora okaravano aara kuvai timite
 vaimanta te qora kaiqaqai vare vaunara.

²²Te tenta muntukaqihai Kotira uva okarara quaheha tiha, Kaiqe vi uvara iriqi vuare, turarovata, ²³ti avu aatoqihairo qora kaiqa varaarira okarava navutaiqiharo te koqe kaiqa varare unaravata uri aatara kero ti rumpa taimanta vaunara.

²⁴⁻²⁵Te tenta muntukaqihai Kotira kaiqa vaiinti vairera auti vaurarovata, ti vaatavano vaaqu kaiqaqai varareva auti vaira. Ike, mpo, te voqamake qoraiqamavi vauro. Ti vaatavano qora kaiqa varaaina vaatava ti ravaaqavu kaimanta te vira kaara qutu vuarorave. Tavave ti ruaruama timitairaqe te qaqini kuvantuvi vairara? Ho Ihu Karaitiva tinavu Noravano, vivaqaima ti ruaruama timitaariravama vaivo. Te virara irihama Kotirara koqema iarao tivakehama vira autu tuaherake vauro.

Kotira Maraqravano vaiinti nahenti kahaqaiinarara tura

8 ¹Vi uvara okara maantimama vairo: Vaiinti nahenti Ihu Karaitira vataake vohaa tampamavi vaika vaivaro kiama uvavano vikaqaa varianaro.

²Qora okaravanovata, qutuvi okaravavata, tinavu rumpa taivaro Kotira Maraqravano tinavu kuvantu timitaharo tinavuqaa raqikiqiro vi vaimantara ti, tenavu Karaitira vataake vohaa vaiha qaqi variqi vuariraukama vaunara.

³Tota tinavu avu aatovano qora avu aato vauvarora tiro, Mosiraqaa tivato uvava tinavu kahaqiarirava kia ho vaura. Ho Kotiva vaiinti nahenti kahaqireva nai maaqu vara kovaro viva tenavu qora kaiqa vare vaurauka voqaara vaiharo kia qora kaiqavata vararaitiro, tinavuara iriharo tenavu qora kaiqa varauna uvara taiqa kareva qutu vurara tiro, Kotiva qora okara kempuka aatarakora.

⁴Mosiraqaa tivato uvava minti mintimake nuate tuvaro Kotiva tinavuara vi uvava vikaqi vaira vika nai vaatavano qora kaiqa varaataa inara kia vararaiti, tinta Maraqravano tina uvaraqai iriqi vuare tiro, Kotiva tinavu uva Karaitiraqaa vatovaro qutu vura.

⁵Nai avu aatoqihairo qora kaiqaqai varaataa ira vaiintiva vairaro qora kaiqa varaarira okarava vi vaiintiraqaa raqikiqiro vuanaro.

Nai avu aatoqihairo Kotira kaiqaraqai iriqiro vi vaira vaiintiva vairaro Kotira Maraqravanoqai vi vaiintiraqaa raqikiqiro vuanaro.

⁶Nai avu aatoqihairo qora kaiqa varaarira okarava viraqaa raqikiqiro vi vairaro vi vaiintiva ekaarama qutu vuanaro. Kotira Maraqravano viraqaa raqikiqiro vi vairaro nai avu aatoqihairo Kotira kaiqaqai varaarira vaiintiva variqiro vi vairaro vira muntukaqihairo paru i vairaro viva ekaa enta qaqi variqiro vuanaro.

⁷Qora kaiqaqai varaataa ira okarava vaiintiqaa raqikiqiro vi vairaro vi vaiintiva Kotira navutaavama varianaro. Vi vaiintiva kia Kotira uva

ho iriraitiro, vira uva raqa keharo ni varianaro. Viva Kotira uva iriqiro vuarira okarava kia viraqi varianaro.

⁸Qora kaiqaiqai varaataa ira okarava vaiinti nahentiqaa raqiki vairera, vika kia ho Kotiva antuqa arina kaiqara varevara.

⁹Ho Kotira Maraquravano niqi vairera, Kotira Maraquravano niqaa raqiki vairaro ni avu aatovano qora kaiqa varaataa ira okarava kia ho niqaa raqikianaro. Karaitira Maraquravano kia vo vaiintiqira vairera, vi vaiintiva kia Karaitirainiqama vi varianaro.

¹⁰Karaitiva niqi qaqi variqiro virera, ni vaatavano qora kaiqa kaara qutu vuarirava vairarovata, Karaitiva ni avuquvuqama nimitairara tiro, ni maraquravano qaqi variqiro vuariravama varianaro.

¹¹Ho Kotira Maraquravano niqi vairera, Kotiva Ihura qaiqaa qaqi vara himpima kontema kero, viva nivata qaiqaa qaqi vara himpima kaanaro. Vira Maraquravano niqi qaqi variqiro vi vaiva, viva ne qutuvi vaatara vara himpima kairaro qaiqaa qaqi variqiro vuanaro.

¹²Ti qata vakaa, vi uvava irihama hauri tinavu avu aatovano qora kaiqa varaataa inara tenavu varaqi vuarora.

¹³Ne ninta avu aatovano qora kaiqa varaataa inara varaqi vivera, ne ekaarama qutu vivara. Kotira Maraquravano ni kahaqi vaira ne qora kaiqa aru qaiqama kaivera, ne ekaa enta qaqi variqi vivara.

¹⁴Ekaa vaiinti nahenti Kotira Maraquravano ti vai uvava iriha ni variaka, vikama Kotira vainti variara. ¹⁵Kotiva nimi Maraqurava kia ni rumpataira ne qeteha variate tiraitiro, viva ni nimi Maraqurava ni viri kaimanta ne Kotira vaintiqamavi variara. Mintirara ti, tenavu Kotirara tiha, *Aba*—*Qao*, ti vaunara.

¹⁶Kotira Maraquravano tinavu maraqura kahaqi vaivaro tinavu maraquravano tiharo, Tenavu Kotira vaintima vauro, ti vaira.

¹⁷Tenavu Kotira vainti vaihara ti, tenavu Kotiva nai vaintiara kaama tai haikara varaariraukama vai. Tenavu Karaitira vataake vohaa vaihara ti, tenavu Kotiva Karaitira kaama amitai haikara varaariraukama vai. Tenavu maa entara Karaitira aanare aihavi haikara varaqi vivi, naantiara Karaitira aanare tenavuvata noraiqamavi Karaitira vataake koqemake qaqi variqi virara.

Tenavu naantiara koqemake qaqi variqi vuainarara tura

¹⁸Te mintimake irunarave: Naantiara Kotiva tinavu noraiqamakero koqema timitaaina entava qovarama vuainara veka vaihama, te vate maa entara aihavi haikara varaqi vuainararave, maara varaqi vuainararave, kia vi haikarara noraiqaake iriqi virara.

¹⁹Ekaa Kotiva autukero vatai haikauka tinavu nai vaintaira noraiqama kaaina entava vaaka qovarama vuarire tivakeha vira vekama vai.

²⁰Maa entara Kotiva autukero vatai haikauka variqi vivi, vuru qoraiqamavi taiqavi variara. Kia vi haikava nai irikero minti vairave.

Kotiva tivarora tiro, minti vairave. Ho Kotiva aututai haikava kiama ekaa enta mintiaqiro vuanaro. ²¹Naantiara Kotiva kuvantu kaaina entara vi haikava vi haikava kia nteraraitiro, qaqi variqiro vuanaro. Naantiara Kotiva autukero vataina haikauka vaireka, vika tenavu vira vaintairavano variainantemake, kuvantuvi koqemake qaqi variqi vivarave.

²²Tenavu kankomake irunarave:

Nahentivano vainti vataveva aiha vivaro keke tintemake, ekaa Kotiva autukero vatai haikauka vika nái kuvantu nimitaina entara vira veka vaiha keke tivaqi viha, maa entaravata vika qaqiqai keke ti variara.

²³Kia vi haikauqai keke ti variara. Kotiva nai Maraquara avuni tinavu timimanta varaurauka, tenavuvata kekema ti vai. Tenavu Kotiva tinavu viriaina entarave, viva tinavu vaata kuvantu kaaina entarave, vi entara veka vaihama, tenavuvata vate maa entara keke ti vaunara.

²⁴Thuva tinavu kuvantu timitairara ti, tenavu tiha, Naantiara Kotiva tinavu vaata qaiqaa qaqi vara himpima kero tinavu tivitaanarove, tivake tenavu vi entara vekama vai. Maa entara tenavu kia tavaaina haikava qovaraiqiainara vira vekama vai. Tenavu vi haikara tavehavauve vi haikara veka kia vairara. ²⁵Tenavu kia vi haikara tavaraiti tiha, Quqaama vi entava qovaraiqianarove, tivakeha viraqaahai tinavu muntukavano paru i vaimanta vi entara veka aitutihama vai.

²⁶Tenavu uqerara vaiinti nahenti vaurarora tiro, Kotira Maraquaravano tinavu kahaqi vairo. Tenavu Kotira aararera iha tentanavu muntukaqihai vi haikara iritaurarovata, novano kia koqema kero vi haikara tiva qovaramake vaira. Tenavu minti vauraro Kotira Maraquaravano tinavu kahaqiharo Kotira aarama timite vaira. ²⁷Viva minti ti vaivaro Kotiva tinavu muntukaqi aitutumakero tave vaiva viva nai Maraquaravano ti vai uvara iriqiro vi vaira. Vira Maraquaravano Kotira antuqavano vai haikarara iri vairara tiro, viva tinavuara Kotiva nai vaintaira kahaqiarire tiro, vira Maraquaravano Kotira avuqavuqama kero aare vaira.

²⁸Tenavu kankomake irunarave: Nai antuqavano vaina kaiqara varaate tiro, Kotiva naarama tai vaiinti nahentika, Kotirara muntuka vataaka, vika vaivaro vo haika vo haikavano vikaqaa qovaraiqirera, kiama vi haikava vi haikava vika qoraiqama nimitairaro Kotiva vi haikara varakero vi haikaraqohairo vika koqema nimitaairo vuanaro.

²⁹Haaru vaiinti nahenti kia vau entara qumina enta Kotiva tiharo, Te vi vaiinti nahentika naarama kaari vika ti vaintiqamavi tinta Maaqu voqaara variate tiro, vika nai kaama tora. Kotiva vika nai kaama tero tiharo, Ti Maaquvano vika vakaava vaira vika vira aura qatama vaivarave, tura. ³⁰Kotiva haaru minti tiva torara tiro, viva tinavu nai kaama tai vaiinti nahentika haarama taira. Viva tinavu haarama kero, tinavuqaa uva vairavata taiqa kero avuqavuqama timitero, tinavuara

vika ti vataake vohaa variate tiro, tinavu noraiqama kero nora autu timira.

Kotira muntukavano tinavuara variainarara tura

³¹Kotiva tinavu mintima timitairara ti, tenavu nana uvae virara tirara? Kotiva tinavu kahaqireva auti vairara tiro, tavave tinavu navutaiqiharo qoraiqama timitaanaro? Kia vovano ho mintianaro.

³²Kotiva nai Maaqu kia tuataraitiro, paruma kero tinavu timirara tiro, viva kiae ekaa haikavata tinavu paruma kero timianaro?

³³Tavave tinavu Kotiva nai kaama tairaukaqaa uva vataanaro? Kia vovano ho mintianaro. Kotiva naima tinavu uva nunka timiteharo tinavu avuqavuqama timite vaira.

³⁴Tavave tinavuqaa uva vateharo tinavuara nenta qora kaiqa varera kaara qutu vivarave tianaro? Kiama vovano ho minti tianaro. Ihu Karaitiva tinavuara iriharo qutu vura. Ihuva kia ekaara qutu viraitiro, viva qutu vuraqihairo qaiqaa qaqi himpiro vate viva Kotira kauqu tanaraini vaiharo tinavuara iriharo Kotira aarama timite vairo.

³⁵Karaitiva mintirara tiro, tavave tinavu Karaitiraqahairo raira kairaro Karaitira muntukavano tinavuara kia varianaro? Kia vovano ho mintianaro. Maara vaina entarave, tirorira entave, vukaari utiha nuaina entarave, vonavu tinavu qoraiqama timite entarave, karavano kia vaina entarave, kia utavaaqa variaina entarave, vo haika aatu getaaina entarave, iqoka raqi entarave, vi haikava vi haikava govarama viro kia ho tinavu raira kairaro Karaitira muntukavano tinavuara varianarove.

³⁶Te tunantema kero Kotira vukuqi mintima tiro:

Tenavu ai vainti vaunarara ti, ekaa vo enta vo enta tinavu harukareka auti variarave. Sipsisipinavu arukareka auti variantemake, navutaaka tinavu arukareka auti variarave, tura. *(Ihi 44:22)*

³⁷Vika mintimake tinavu qoraiqama timite vaivarovata, Ihura muntukavano tinavuara vairara ti, tenavu homa ekaa vi haikara vi haikara aataraqi virara.

³⁸⁻³⁹Te maa uvara kankomake irunara: Kotira muntukavano tinavuara vaivaro viva Karaitira tinavu timivaro Ihu Karaitiva tinavuqaa raqiki vairara tiro, kia vo haikavano Kotira muntukavano tinavuara vainaraqahairo raira kaanaro. Tenavu qutuariravave, qaqi variqi vuvariravave, kia tinavu ho raira kaanaro. *Enselinavuve*, vaananavuve, vika kia tinavu ho raira kevarave. Vate vai haikavavata, naantiara variaina haikavavata, kiama ho tinavu raira kaanaro. Naaruvaini variakave, vataini variakave, Kotiva vo haika autukero vataivave, ekaa vi haikava kiama ho Kotira muntukavano tinavuara vainara raira kevaravema, turo.

Poruva nai navunaaka Isareri vatanaakara tura

9 ¹Te Karaitira vainti vaihara ti, quqaa uvaqai ti vaurauka. Kotira Maraqravano ti muntukaqi raqiki vaimantara ti, te kia una uva ni tiva nimirera.

²⁻³Te tenta vohaa naare Iutaa vikara iriha, voqamake mpo ike tiva nimite vauraro ti voqamakero vikara muntuka qoraiqimanta variqi vi vaunara. Mpo, ti navunaakarao tiro, ti Karaitiraqaahairo teqa kairamanta Iutaa vika ti vatuka varaiqe te hove tiataara.

⁴Kotiva Isareri vatanaakaraqai tiharo, Te ni naarama kaari ne ti vaintiqama vivarave, tivakero nai takuqi vai okararavata vika numiqomanta tavora. Kotiva vohaa vi vatanaakaraqai tiharo, Te mintiakeha niqaa raqikiqi virelave, tivakero Kotiva vika nai uva maara tivatora Iutaa vika nimura. Kotiva vohaa vi vatanaakaraqai tiharo, Maantimakeha ne ti autu tuaheraqi vuete, tura. Kotiva vohaa vi vatanaakaraqai kauqu aiqiqaa aqukeharo tiharo, Te ni minti mintima nimitarerave, tura.

⁵Kotiva minti tumanta haaru nora autu vataa vaiintinavu Isareri vatanaaka vika kaivaqaukavara vaura. Karaitivavata vohaa Iutaa vika ankuqihairo qovarama vura.

Karaitiva avuhainaava ekaa haikaqaa raqiki vaiva, viva Variqavano vairara ti, tenavu ekaa enta vira autu tuaheraqi virelave. Te quqaama turo.

Kotiva vaiinti nahenti nai kaama taaina okarara tura

⁶Ho Isareri vatanaaka kia Kotira uva iri variara kaara hoe tenavu Kotira uvavano kia aruvivo tirara? Kia tenavu minti tirara. Isareri vatanaakaqihairo kia Kotiva ekaa vika nai kaamate vaika variara.

⁷Eparahaamira naintivara vika kia ekaa Kotira vainti variara. Kotiva Eparahaamirara mintima tiro: *Ai maaqu Aisaakira vaintivara vikarama te kauqu aiqiqaa aquke tiha, Ai naintivara vaivarave*, tura.

⁸Vi uvara okara mintimama vairo: Kia Eparahaamiva kuvuarama tairauka vika Kotira vainti vaivara. Eparahaamiva tintemake, Kotirara quqaama tiarao tika, vikama Kotira vaintima vaivara. ⁹Kotiva kauqu aiqiqaa aqukero Eparahaamirara mintima tiro: *Vi entara te orurante tuvuariraro ai naatavano Seraava qorainti vainti vatataanarove*, tura.

¹⁰Kia vi uvavaqai vairo. Vo uvavanovatama vairo. Nahenti vo Rebekaara maaqutanta vauvaro vitanta qova vohaa vaiinti tinavu kaivaqava Aisaakiva vaura.

¹¹⁻¹²Rebekaava vainti taiqama viro kia vi vaintitanta vatato entara vitanta kia koqe kaiqave qora kaiqave varo entara, Kotiva naane uva vatero tiharo, *Vira vakaava nai qata kaiqa vara amitaqiro vuanarove*, tura. (Okara 25:23)

Kotiva kia vitanta kaiqa varerara iriraitiro, viva nai antuqa avateharo vira qataqai nai kaama tora. ¹³Kotira uva qara ntuva toraqi mintima tiro: *Iekopirara ti hantuqa vaivaro Isorara kia ti hantuqa harivo*, tura. (Mal 1:2)

¹⁴Kotiva minti turara tenavu nana uvae tirara? Kotiva kia avuqavuqamakero uva ti vaivama vaivo, tirara? Aqao, tenavu kia ho minti tirara.

¹⁵Haaru Kotiva Mosira tiva amiro tiharo, *Te vi vaiintirara ike mpo tiva amitaataa iraqe te virara ike mpo tiva amitararave. Te maa vaiintirara aaqurihama amitaataa iraqe te vira aaqurihama amitararave*, tura.

(Katu Varora 33:19)

¹⁶Virara iriharo kiama qumina vaiinti vovano tiraro Kotiva virara mpo ike tiva amitaanaro. Kiama vaiinti vovano Kotira koqe kaiqa vara amitairaro virara iriharo mpo ike tiva amitaanaro. Kotiva nai antuqa avateharo vi vaiintira mpo ike tiva amite vaira.

¹⁷Mosiva qara ntuva toraqi Kotiva Isipi avuhainaa vaiintiara mintima tiro: *Are ti kempuka tavaira ekaa vo vatanaa vo vatanaakavata ti hutuara iriate ti, te ai noraiqama kaurara are avuhainaa vaiinti qama vira variarao*, tura.

(Katu Varora 9:16)

¹⁸Kotira okara maantimakero vairo: Kotiva nai antuqa avateharo vo vaiinti aaqurihama amite vaira. Viva nai antuqa avateharo vo vaiinti avu aato tinta kaivaro vi vaiintiva kia vira uva iri vaira.

Kotiva aaqurihama nimitaina okararavata vira arara itaaina okararavata tura

¹⁹Kotira okara mintima vaivaro vovano niqihairo tiriara aqao tiharo mintima tianaro: Kotira antuqavano mintima vairera, nantivaroe viva tinavuqaa uva vate vaivo? Tavave nai antuqa avateharo Kotira antuqa qaqira kararave? tianaro.

²⁰Niqihairo vo vaiintivano minti tirera, te nai vira mintimake tiva amirera: Are qumina vaiinti varianarara tira, are kiama ho Kotirara minti tinarave. Aaqatai vata varakero aututai taveva kia ho tiharo, Aqao, nantiharae are maantima kera ti aututaarao? tianaro. Kiama ho tavevano minti tianaro.

²¹Tave autuaina vaiintiva homa nai antuqaqaa tave autuanaro. Viva aaqatai vata varakero tave taaraqanta autireva iharo tiharo, Kaiqe vo tave koqera autuke, viraqaahai qaqi tave vovata autu kaare, tianaro. Viva homa nai antuqaqaa minti tianaro. [Vira voqara kiama tenavu Kotirara aqao kia mintiataarave tirara.]

²²Vaiinti nahenti hinivano vaiha vika qora kaiqa vare variara kaara Kotira arara itaivaro viva vika nai kempuka numiqareva iharovata, viva vika kia vaaka aru taiqake vaira. Viva vika naantiara aru taiqama kaanaro. Ho Kotiva nai antuqaqaa homa mintianaro. ²³Kotiva hini vaiinti nahenti

tinavuara aaqurihama timiteharo tiharo, Te vika noraiqama kaari vika ti vataake vohaa variqi vivarave, ti vaira. ²⁴Kotira antuqavano mintimakero vairara tiro, viva kia tinavu Iutaa vatanaaka hininavuqai kaama taraitiro, viva vo vatanaaka hininavuvata, naarama kero nai kaama taira.

²⁵Haaru paropeti vaiinti Hoseaava qara ntuva teharo Kotiva mintima tivo tiro:

Vo vatanaaka kia ti vaiinti nahenti variaka, te vikarama ti vaiinti nahentive tirarave. Ti muntutavano kia vikara vai vatanaakara, vikaravatama ti muntutavano varianarove. *(Hos 2:23)*

²⁶Vika kia Kotira vaiinti nahenti variavo tia vatanaaka, naantiara vi vatanaakara mintima tivarave: Vika qaqi variqiro vi vai Variqara vaiinti nahentima variavo, tivarave, tura. *(Hos 1:10)*

Vi uvara qara ntuva tova vaivaro vo uvavatama vairo.

²⁷Haaru paropeti vaiinti vo, Aisaiaava naveraitiharo Isareri vatanaakara mintima tiro:

Naantiara Isareri vatanaaka nora namari auvahianta airi nuqa vaintemake, vika airitahaa vaivarovata, Kotiva kia ekaa vika kuvantukero ntitaraitiro, viva inaara vaiinti nahentinavuqaima kuvantukero ntitaanarove.

²⁸Noravano vaakama ko tiva taiqakero vataini vaika nai koqaa nimianarove, tura. *(Ais 10:22-23)*

²⁹Minti tivakero haaru Aisaiaava qaiqaa vo uvavata tiharo:

Noravano Kotiva ekaa kempuka vataava kia tinavuqihairo inaara vaiinti nahenti vonavu vehakuma nimitaitirio, Kotiva Sodomi vatanaakavata Gomora vatanaakavata vehi autu kontemakero, tinavuvata vehima autu kaitirio, tura. *(Ais 1:9)*

Isareri vika kia Ihurara quqaa vivave tura

³⁰Vi uvara okara mintimama vairo: Vo vatanaaka vika kia tiha, Kaiqe Kotira aaraqaa vuare, ti variaka variqi vi, viraqaahai vika Ihurara quqaa vivave tiavaro Kotiva vika avuqavuqama nimate vaira. ³¹Isareri vaiinti nahenti vika tiha, Kaiqe Mosiraqaa tivato uva maarara iriqi vuare, tivake kia vi uvara iriqi viraiti variavaro, vira kaara Kotiva kia vika avuqavuqama nimate vaira.

³²Nantimantae Isareri vika hampiqama vuavo? Vika tiha, Tenavu kaiqa vare variainarara iriharo Kotiva tinavuara avuqavu ni variakavema tianarove, tivakeha vika kia Karaitirara noraiqaake iri variara. Vaiintivano oriqaahairo kuntavaivai intemake, vika Karaitiraqaahai kuntavaivaima vare kaavu nti variara.

³³Kotira vukuqi mintima tiro:

Ho tavaate, te Saioniqi [Jeruharemiqi] ori vo ntava taari vi oriraqaahai vaiinti nahenti kuntavaivaima vare kaavu ntivarave. Vi orirara quqaa vivave tirava kiama kauruanarove, tura. *(Ais 8:14)*

10 ¹Mpo, ti qata vakaao, Kotiva ʼti navunaaka, Isareri vatanaaka kuvantukero ntitainarara ti muntukavano voqamakero vaimantara ti, te virara Kotira aare vaunara. ²Te tavauramanta vika voqamake Kotira kaiqa vara amitareka auti vaihavata, kia Kotira okara kankomake iriraiti, vika qumina minti variara.

³Kotiva vaiinti nahenti avuqavuqama nimi taaina okarara vika kia kankomake iriraiti, vika nái irike tiha, Kaiqe tenavu Mosiraqaa tivato uvara avataqi vi variariraro Kotiva tinavu avuqavuqama timitaarire ti variara. Minti tivakeha vika Kotiva avuqavuqama nimitaaina okarara qoririmake variara.

⁴Mosiraqaa tivato uvava vauvaro Karaitiva anirero vi uvara aatara korara tiro, nai taukae Karaitirara quqaa vivave tika vaivaro Kotiva vika avuqavuqama nimitaanaro.

Kotiva ekaa vaiinti nahenti kuvantu nimitareva auti vaira

⁵Mosiraqaa tivato uvava vaiinti nahenti avuqavuqiaina okarara mintima tiro: *Vi uvara kia voqavata raqa karaitiro, ekaa vi uvara iriqiro vi vaira vaintivaqaima homa qaqi variqiro vuanarove*, tura. (Wkp 18:5)

⁶Vi uvava mintima vaivarovata, Karaitirara kempukaiqamake iriqi vi vaivaro Kotiva vika avuqavuqama nimitaaina okarava maantimama vairo: Ne hauri tiha, Tavave Karaitira vitakero tuvireva naaruvaini oru vuanarove? tivorave.

⁷Ne hauri tiha, Tavave qutuvika vainaihairo Karaitira otu vitakero urireva vuanarove? tivora. ʼKaraitiva naaruvaihairo tuviro muntu qutu vuraqihairo qaiqaa qaqi himpiro vaivara tiro, viva ni aumantoma vairo,ʼ

⁸Karaitira uvavano ni aumanto vaiharo ni noqive muntukaqive vaira. Tenavu Karaitirara kempukaiqaake iriqi viha nuate tuna uvara ni tiva nimi vaunara. Tenavu mintima ti:

⁹Ne nenta noqihai qovaramake tiha, Quqaama Ihuva Noravano vaivo, tivakeha ne nenta muntukaqihai tiha, Quqaama Kotiva Ihura qutu vuraqihairo vara himpima kaivaro viva qaiqaa qaqi himpiro vaivo, tivera, Kotiva virara iriharo ni kuvantu keharo ntitaanaro.

¹⁰Ne nenta muntukaqihai vi uvarara quqaave tivaro Kotiva ni avuqavuqama nimitaanaro. Ne vi uvara noqihai qovaramake tivaro Kotiva ni kuvantu keharo ntitaanaro.

¹¹Kotira vukuqi mintima tiro: *Karaitirara quqaa vivave tirava kiama kauruanarove*, tura. (Ais 28:16)

¹²Iutaa vatanaakave, vo vatanaa vo vatanaakave, miqo maaqo vika kia vo qaramake variarara ti, ekaa vika ho vi uvara tivara. Noravano ʼKaraitiva,ʼ vivaqaima ekaa miqo maaqo vikaqaa raqiki vaira. Vira aareha tinavu kahaqiane ti vaika, Noravano vika kahaqiharo voqavata vika koqema nimitaanaro.

¹³Kotira vukuqi mintima tiro: *Tauka taukae Nora Vaiinti aarehama virara tinavu kahaqiane tivaro viva vika homa ekaa kuvantu kero ntitaanarove*, tura. (Joel 2:32)

¹⁴Karaitirara kia quqaa vivave tiaka, vika nantiake vira aareha tinavu kahaqiane tivara? Karaitira autuara kia iriaka, vika nantiakee virara quqaa vivave tivara? Vovano kia Karaitira uva vika vuru tiva nimirera, nantiakee vika vi uvara ho irivara?

¹⁵Kia vo vaiintinavu nititaivera, vinavuka nantiakee vuru vika tiva nimivara? Kotira vukuqi mintima tiro: *Koqe vakaaka viri tiva nimi vaina vaiintira vaiinti nahenti vira quahama amitevarave*, tura. (Ais 52:7)

¹⁶Tenavu koqe vakaaka Karaitira uva tiva nimuramanta kia ekaa vika vi uvarara quqaave ti variara. Haaru tinavu kaivaqava Aisaiaava tiharo, *Noravauvo, tenavu vakaaka vika tiva nimuramanta vika kia tinavu uvara quqaave tiavo*, tura. (Ais 53:1)

¹⁷Tenavu kankomake irunara: Karaitira vakaaka vora tiva ami vainaraqaahairo vaiintivano vi uvara iriharo Karaitirara quqaa vivave tianaro.

¹⁸Te ni irama nimateha tiha, Iutaa vatanaaka Karaitira vakaaka kiae iriarave? turo. Minti tivake te ninta tiva nimi tiha, Aqao, vika vi uvara iriarave, tirara. Kotira vukuqi mintima tiro: *Vika ekaa naato vataini vi aniha tiva nimiavaro vika uvavano vi animanta ekaa vataini variaka vika uva iriarave*, tura. (Ihi 19:4)

¹⁹Te qaiqaavata ni irama nimate tiha, Haaru Karaitirara tu uvara kiae Isareri vika vi uvara okara iriarave? turo. Vika ho iriarave. Vika kaivaqava Mosiva vika tiva nimiro tiharo,

Kotiva mintima tivo: Ne vo vatanaakara qumina vatanaakave ti variaka, te vikara ti navunaakave tiari ne vika toma nimateha, Kotiva tinavuaragai ti navunaakave tiataarave tivarave, tura. Ne kia avu aato vataa vatanaakave ti variakara, te vika koqema nimitaariraro ni araravano itaanarove, turave. (Lo 32:21)

²⁰Mosiva minti tuvaro vira naantiara Aisaiaava kia qetaraitiro, mintima tiro:

Kotiva mintima tivo: Kia ti rantareka auti variaka, vikama ti ranta kaavo. Kia tiriara ire variaka, vika nivuqaama te qovarama vunarave, tura. (Ais 65:1)

²¹Kotiva Isareri vatanaakara mintima tiro:

Te vo enta vo enta ni kahaqirera tenta kauqu ratuta kauramantavata, ne ti qaqirake kia ti uva iriraiti, ti tauvaqa utu timite variavo, tura. (Ais 65:2)

Kotiva Isareriara ike mpo tiva nimi taainara

11 ¹Te vaaka tuna uvarara irihama te ni irama nimitarera: Quqaa Kotiva nai navunaaka Isareri vatanaaka qoririma nimitairave?

Aqao, kiama viva vika qoririma nimitaivo. Te Isareri vikama vauro. Eparahaamiva ti kaivaqava vairave. Te Benaminira vohaa ankuma vauro, turo.

²Kotiva hoqarero Isareri nai kaama taika kia vika qoririma nimitaira. Kotira vukuqi Elaitaarara qara ntuvato uvara ne kiae kankomake iriarave? Vi entara Elaitaava Isareriqaa uva vataveva Kotirara mintima tiro:

³Noravauvo, Isareri vika paropeti vaiinti airitahaa arukaavo. Quara arukeha ari iha quara amite varia taintanavura vika ekaa rampai aqukaavo. Te ai paropeti vaiinti vohaiqaqai vauramanta vika tivata haru kareka auti variavo, tura. *1King 19:10,14*

⁴Elaitaava minti tuvaro Kotiva nai vira nana uvae tiva amura? Kotiva aqao tiro, *Te 7,000 vaiintima kaamate ntita vatauro. Vi vaiintika una variqa Baalirara kia tori kauru ara amitoka variakave*, tura. *(1 King 19:18)*

⁵Haaru mintuntema kero, maa entaravata Kotiva vaiinti nahenti aaqurihama nimite vaivara tiro, viva kia ekaa Isareri vika qoririma karaitiro, viva hininavuqai aaqurihama nimiteharo vika nái kaama taira.

⁶Kotiva kia vaiinti nahenti koqe kaiqa vara amite variarara iriraitiro, viva qaqi aaqaa vika aaqurihama nimiteharo nái kaama taira. Kotiva vika kaiqara iriharo nai kaama taitirio, viva kiama quqaa vika aaqurihama nimitaitirio.

⁷Viraqaahai tenavu nana uvae tirara? Mintima tirara: Isareri vika Kotiva quahama nimitaaina aarara vukaari utuqi viha rantake tavarare ti, kia ho rantake tavaarave. Kotiva nai kaama taika, vikaqaima vi aarara rantake tavaara. Vika rantake tavaamanta Isareri vika hininavu avu aato tinta vimanta kia Kotira uva kankomake iriara.

⁸Kotira vukuqi mintima tiro:

Kotiva Isareri vatanaakara tiharo, Te vika avu aato vara hampiqama kauramanta vika vetanto enta untemake, vate maa entaravata kia ho iri tave variarave, tura. *(Lo 29:4)*

⁹Minti tuvaro Devitivavata mintima tiro:

Vika ruvaaqumavi kara namaqi vi vaivaro vika nái karavano vaara vuitaara voqaara vika utu varaiqe te vikara huviqorave tiataarave. Vika kaavu ntivara are vika ntaihairaqe te vikara huviqorave tiataarave.

¹⁰Are vika nivu qimpa kairamanta vika kia ho qaiqaavata tavaate. Vika ruqutu kairamanta vika kia koqemake himpi viraiti, varuvarumaqi viqe te vikara huviqorave tiataarave, tura. *(Ihi 69:22-23)*

Isareri vika naantiara aato kenko tira irivarave tura

¹¹Te qaiqaa ni irama nimitarera: Isareri vatanaaka Karaitira qaqirake kuntavaivai iaka, vika ekaarae kaavu ntuva vuavo? Aqao, kiave. Vika Karaitira tauvaqa utu amitaaraqaahai vo vatanaa vo vatanaaka Kotiva

vaiinti nahenti kuvantu nimateharo ntitaaina uvara iri variara. Vo vatanaa vo vatanaaka vi uvara iriqi vi vaimanta Isareri vika tave, taara neha tiha, Vika variantemake tenavuvata variataarave, tivara.

¹²Vate maa entara Isareri vika Karaitira tauvaqa utu amitaaraqaahai vo vatanaa vo vatanaaka Karaitira uva iri koqemavi variara. Isareri vika qora aaraqa vi variaraqaahairo Kotiva vo vatanaa vo vatanaaka koqema nimate vaira. Ho naantiara Isareri vika qora aara qaqirake Karaitira uva irivaro, ike, vi entara Kotiva vaiinti nahenti koqema nimitaarirava nai uritara keroma varianarove.

¹³Te ni vo vatanaakara maa uvara ti vauro. Tiriara vo vatanaa vo vatanaaka tiva nimiane tiro, ti tititaimanta te vi kaiqarara noraiqamake iriqi vi vaunara.

¹⁴Te ni vo vatanaaka tiva nimiqi vuari tinta navunaaka Isareri vika hininavu taara neha tiha, Ike, tenavuvata vi uvara iriataarave. Kaiqe vi uvara iriqi vuare, tivaro Kotiva vika kuvantu kero ntitaarire ti, te voqavata ni vo vatanaaka tiva nimiqi virelave.

¹⁵Kotiva Isareri vika qoririma nimitairaqaahairo vo vatanaa vo vatanaaka Kotira vataake vohaa tampamavi vai okarava qovarama viro. Ho naantiara Kotiva Isareri vika qaiqaa ntitaainaraqaahairo koqe okaravano qovarama vuanaro. Vika qutu vuraqihai qaiqaa qaqi himpi vaintemake variqi vivarave.

¹⁶Mpareti vitivano Kotiraini vairera, nora mparetivanovata Kotirainima varianaro. Katari tuqavano Kotiraini vairera, ekaa kantakaaravanovata Kotirainima varianaro.

¹⁷Eparahaamira naintivara vika vaireva, *orivi* katari voqaara variara. Eparahaamiva vaireva, katari tuqa voqaara vaimanta vira naintivara vaireka, vika kantakaara voqaara variara. Kotiva vi katarira hini kaaranavu teqa qaqini kero, qaakau katariqaahairo kaara vo teqa varero viraqira viri akukuma taivaro vivavata vi katariraqaahairo namari vareharo ho vaira. Ne qaakau katari kaara akukuma taira vira voqaarama variavo.

¹⁸Ne mintimake tomaqa tai kaarauka vaihama hauri ne nenta mahuta tiha vo kaara teqa kairara, Ne qumina kaaraqaive, tivora. Ne nenta mahuta minti tivera, ne maa uvara iriata: Ne qumina kaaravanoqai vaiha kia tuqa kara amiavaro tuqavanoma ni kara nimi vaivo.

¹⁹Ne tiha, Tinavu vatuka katariqaa ho variarire tiro, Kotiva vo kaara vo kaara teqa aqukairave tivera, te nintara mintima tirara:

²⁰Ne quqaama tiavo. Isareri vika Kotirara kia quqaave tiavaro vira kaarama Kotiva vika teqa aqukairave. Ne Kotirara quqaave tiavaro Kotiva ni tomaqa tairave. Virara irihama kia nenta mahuta tiraiti, qeteha variata.

²¹Isareri vika katari kaara tanara vaiha vika kia Karaitirara quqa vivave tiarara tiro, Kotiva vira kaara kia vika vehakuma nimitaraitiro,

vika teqa aqukairave. Ne kia katari kaara tanara variavo. Nevata kia Karaitirara kempukaiqamake iriqi vivera, Kotiva nivata kia vehakuma nimitaraitiro, katari noraqaahairo nivata teqama aqukaanarove.

²²Ne Kotiva ike mpo tiva nimate vai okararavata, Kotira arara ite vai okararavata, iriata: Vokiaka Kotira aara qaqira kaavaro Kotiva vikara arara ite vaivaro vaira. Ne vokiaka Kotira uva iri variavaro Kotiva virara iriharo ni koqema nimate vaira. Ne mintiaqi vivera, Kotiva ni koqema nimitaairo vuanaro. Ne vira aara qaqira kaivera, Kotiva katari kaara teqaintema kero, nivata teqama aqukaanaro.

²³Isareri vatanaakavata vika qora aara qaqirake Karaitirara quqaave tivera, Kotiva vika homa qaiqaa katariqi tomaqa kaarirava vaiharora tiro, viva vika qaiqaa naitarama kero tomaqa kero vataanaro.

²⁴Kotiva ni vo vatanaaka qaakau *orivi* katariqaahairo ni teqakero vuru koqe katariqaa ni tomaqa taira. Kotiva Isareri vika koqe katariqaahairo teqa qaqini kairara tiro, viva vo enta homa qaiqaa vika vara tomaqa kaanaro.

Kotiva ekaa naato vatanaaka aaqurihama nimitaanaro

²⁵Ti qata vakaao, Ne nenta mahuta kia tiate ti, Kotiva vo uva kukeqataira ne kia iriara, te vi uvara ni qoqaa tiva nimirera: Isareri vika kiama ekaa enta Ihura qoririmake vaivara. Naantiara vo vatanaa vo vatanaaka nanti nanti vaiinti nahenti Kotira vaintiqamavi hoqama vivaro, vi entaraqaahairo Kotiva Isareri vika kuvantu kero qaiqaa ntitaanaro.

²⁶Kotiva vika kuvantukero ntitaaina uvarara Kotira vukuqi mintima tiro:

Vaiinti nahenti kuvantu nimitaarirava Saioni vatukaqihairo govarama vuanarove. Viva Iekopira naintivara kahaqi vaira vika kiama qaiqaa Kotira uva qoririma kevarave.

²⁷Haaru te kauqu aiqiqaa aqukeha tiha, Te vika qora kaiqa vare uvara taiqa kararave tivataavauna uvava quqaa vivauma varianarove, tura. (Ais 59:20-21)

²⁸Isareri vika hini kiaka Karaitira uvara kia quqaa uvave tivakeha Kotira navutaiqama amite variarara ti, ne vo vatanaaka Karaitira uvara quqaave ti variara. Ho Kotiva Isareri vika haaru nai kaama tero nai kauqu aiqiqaa aqukero vika kaivaqaukavara tiva nimu uvarara iriharo vikaravata muntuka vataira.

²⁹Kotiva te vi vatanaaka tenta kaamate vika koqema nimitarerave turara tiro, viva kiama vi uvara tivataira qaqira kero vo uva tianaro.

³⁰Haaru ne vo vatanaaka Kotira uva raqakoka vauvaro viraqaahai Isareri vikavata Kotira uva raqa korara tiro, Kotiva vika ianaihairo tuqantaa viro niara ike mpo tiva nimate vaira.

³¹Vira voqaara Kotiva niara mpo ike tiva nimate viraqaahai Isareri vika Kotira uva raqaqi vi variara. Ho vika Kotira uva raqaqi vi vaivaro naantiara Kotiva vikaravata mpo ike tiva nimitaanaro.

³²Ekaa vataini variaka Kotira uva raqake variara kaara Kotiva vika rumpa taimanta variara. Vika rumpavi vaiqe te naantiara vikara mpo ike tiva nimitarerave tivakero mintura.

Kotira autu tuahera kaare tura

³³Ike, Kotira koqe okaravanove, Kotira avu aatovanove, Kotiva kanko kaankoma kero iri vai okaravave, vi haikava mpiqaviro namarivano veva muntukaraqi vaintema kero vevantoqama viro vaivo. Kotiva avuqavuqama kero iri vaina uvara tavave vira okara kankoma kero irianarove? Tavave viva kaiqa varaaina okararavata kankoma kero irianarove? ³⁴Kotira vukuqi mintima tiro:

Nai tavave Noravano Kotiva nai aatoqi irite vai uvara iri vairave?

Nai tavave Kotira avu aato amianarove?

(Ais 40:13)

³⁵Nai tavave Kotirara te aiqi viqataunara tinta timiane tianarove?

tura.

(Jop 41:11)

³⁶Kotivaqai ekaa haika autu kero vataivama vairo. Kotiva vaivarora tiro, ekaa haikavano qaqi variqiro vi vaira. Ekaa haikavano vaireva, Kotiva i haikavaqaima vairo. Mintimakero vaimantara ti, kaiqenavu Kotira autuqai ekaa enta ekaa enta tuaheraqi vuare, turo. Quqaave.

Tenavu Kotira kaiqa vara amitaainarara tura

12 ¹Ti qata vakaa, Kotiva tinavuara voqamakero aaqurihama timite vairara ti, te niara vihi tiha, Ne qaqi varaqi viha *ofaa* amintemake, nenta vaata Kotira amiata. Ne nenta vaataqohai Kotira kaiqaqai vara amite vaivaro viva ni quahama nimitaarira. Ne mintiaqi viha quqaama Kotira autu noraiqama kevara.

²Kia vataini variaka hampi ni variantemake niraiti, ne hampi avu aato iri vairavata qaqira kaivaro Kotiva ni avu aato qaraakaiqama nimitaarira. Viraqaahai ne homa Kotira antuqavano vaina okarara avataqi vivara. Ne mintimake varaqi viha ne koqe kaiqa Kotiva quahama nimitaaina kaiqarave, naitaramake vare kaiqarave, vi kaiqaraqai varevara.

³Kotiva ti aaqurihama timitero koqema timitaimanta te ni kahaqiarirauka vaihara ti, te ni vohaiqa vohaiqara mintima ti: Kia ne nentara tiha, te nora vaiintima vauro tiraiti, mintima tiata: Kotiva ti kahaqi vaimantara ti, te Kotirara kempukaiqamake iriqi viha te vi kaiqara vi kaiqara varaqi virerave, tiate.

⁴Tenavu kankomake irunara. Vaiinti vaatavano vaireva, kauquve, aiquve, vo vaata vo vaatave, vaivaro vo vaatavano vo kaiqa vare vaivaro vo vaatavano vo kaiqa vare vaira.

⁵Vira voqaantemake, tenavu airi vaiinti nahenti Karaitira vataake vohaa vaiha tenavu vohaa vaata voqaara tampamavi vaunara.

⁶Kotiva tinavu koqemake timiteharo nai kempuka, vo kempuka vo kempuka tinavu timimanta tenavu hininavu vo kaiqa varaarirauka vauramanta hininavu vo kaiqa vo kaiqa vare vaika variara.

Kotiva vo vaiinti vo kempuka amiharo ti uva vaiinti nahenti tiva nimiane tiarirava, vi vaiintiva Kotirara kempukaiqama kero iriqiro viharo vaiinti nahenti Kotira uva tiva nimiarira. ⁷Kotiva vaiinti nahenti kahaqiaina kempukara vo vaiinti amirera, vi vaiintiva vi kaiqara koqemakero varaarira. Kotiva vaiinti nahenti koqe aara numiqaina kempukara vo vaiinti amirera, vi vaiintiva vi kaiqara koqemakero varaarira.

⁸Kotiva vaiinti nahenti avu aato kempukaiqama nimitaaina kempukara vo vaiinti amirera, viva mintiaqiro viharo vaiinti nahenti kahaqiarira. Kotiva vaiinti nahenti parumakero nimiaina kempukara vo vaiinti amirera, vi vaiintiva nai ina haikara paruma kero rairakero nimiarira. Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiaina kempukara vo vaiinti amirera, vi vaiintiva kia popoharaitiro, koqema kero vaiinti nahentiqaa raqikiqiro vuarira. Vora kahaqiaina kempukara vo vaiinti amirera, viva quaha keharo vora kahaqiarira.

⁹Kia unaqaraqamake nenta kenaukara, ti muntutavano niarama vaivo tiraiti, quqaiqama keha vikara muntuka vataata. Ne vaaqu kaiqa tauvaqa utu amiteha koqe kaiqagai paama tivake totaqa vuata. ¹⁰Ne Karaitirainiqama vuaka vaiha, ne qata vakaa aura nakaqamavi vaihara ti, nariara nariara muntuka vateha ne vora koqema nimate vai okarara autu nimitaqa vuata.

¹¹Ne kia popohanaara iraiti, quahaqi viha kempukaiqamake Kotira kaiqa vara amitaata. ¹²Ne Karaitira veka vaivaro ni muntukaqihairo koqe i vaira variata. Maara vaina entara kia popoharaiti, ni muntukaqihairo paru i vaira variqi vuata. Ne ekaa enta vatete Kotira aaramaqa vuata. ¹³Kotira vaiinti nahenti vokiaka kia vo haika vataivera, ne nenta i haikara rairake vikavata nimiata. Vokika niaraihai aarana anivera, ne koqemake vikaqaa raqikiata.

¹⁴Vokika ni qoraiqama nimitaivera, ne Kotira aaraivaro viva vika koqema nimitaarira. ¹⁵Quaheha vaika vaimanta ne vika hampata vaiha quaheha variata. Iqi rate vaika vaimanta ne vika hampata vaiha iqi rateha variata. ¹⁶Ne kia tiroriraiti, qihaaqamake vaiinti nahenti hampata variqi vuata. Hauri ne tiha, Te nora vaiintima vauro. Te kiama qumina vaiinti hampata vairerave, tivora. Quaheha qaqi vaiinti nahenti hampata variqi vuata. Hauri ne nenta mahuta tiha, Te ekaa okarara iri tave vauraukave, tivora.

¹⁷Vokika ni qoraiqama nimitaimanta ne kia nai vika qoraiqama nimitaata. Vaiinti nahenti koqe kaiqave ti vai kaiqara, ne vi kaiqaraqai varaata. ¹⁸Maateraiqiha vai aarava vairera, ne vi aararaqai avataqi viha, nariara nariara maateraiqiha variata. ¹⁹Ti navunaa, kia nentavano nentaqaa aru vuntuuate. Ne qaqi kaivaro Kotiva naivano arara itairaro niqaa aru vuntu nimitaarira. Kotira vukuqi Noravano mintima tiro:

Aru vuntua okarava vaireva, tinta kaiqama vaivo. Tentavano vika aru vuntu kararave, tura. (Lo 32:35)

²⁰Ne vi uvara irihama ne tavaivaro ni navutaara karara antuqa ariraro vairera, ne vira kara amiata. Vira namari naataa irera, namari amivaro naarira. Ne mintivera, viva nai qora kaiqa varainarara iriharo ni nivuqaa kaurira haikama varaanaro. (Uva Maara Koqera 25:21-22)

²¹Qora kaiqavano ni aatara kaantorave tivakeha, ne koqe kaiqaqohai qora kaiqa vira aatara kaata.

Tenavu kamaanira uva iriqi vuainarara tura

13 ¹Ne ekaa *kamaanira* uva koqemake iriqi vuata. Kia vo *kamaaniva* nai irikero qovarama vivaro, Kotiva tivaro *kamaaniva* qovarama vi vaira. Ekaa vataini Kotiva tivaro *kamaaniva* qovaramavi vairo.

²Vovano *kamaanira* uva raqa kairava, viva Kotiva noraiqama kaira uvama raqa kaanaro. Mintiraro vira kaara Kotivavata vi vaiintiraqaa uva vataanaro.

³Koqe aaraqaa ni varia vaiintika, vika kiama *kamaanira* uva aatu qetevara. Qora aaraqaa ni varia vaiintika, vikama vi uvara aatu qetevara. Ne kiae *kamaanira* aatu qetaraiti variqi vivarave? Ho koqe kaiqaqai varaqi vi vaivaro *kamaaniva* ni quahama nimitaarira.

⁴*Kamaaniva* vaireva, viva Kotira kaiqa vaiintivano vaiharo ni koqema nimitaarirava vaira. Ne qora kaiqa varaivera, *kamaanira* aatu qeteha variata. Viva iqoka paipe kia qumina totaraitiro, viva ninta qora kaiqa varera kaara ni ntaihaanarove. *Kamaaniva* qora kaiqa vare vai vaiintika ruqutu kaarire tiro, Kotiva naivano *kamaanira* qovarama taira. ⁵Virara iriha ne koqemake *kamaanira* uva iriqi vuata. Viva tinavu haruantorave tiha, ne kia vira uva raqakaraiti vaivaro, ni avu aatovanovata koqemakero variarira.

⁶*Kamaanira* kaiqa vaiinti vikavata Kotira kaiqa vaiinti variamantara ti, ne *takisi* avuqavuqama keha aqukaimanta vika nai kaiqa ho varaqi vuata.

⁷Ni vaiintiarave, vatarave, vo haikarave, *takisi* aquate tivera, vi *takisira* avuqavuqama keha aqu nimitaata. Ne *Kamaanira* vaiinti vinavuka vevaaraini vaiha, vika koqema nimite vai okarara autu nimitaqi vuata. *Kamaanira* vaiinti vovano nora vaiinti vairera, ne virara nora vaiintive tiha variata.

Ne vokiakara muntuka vateha variqi vuata tura

⁸Kia qaqi kaivaro vovano niqira viqatairava qaqi variqiro vuarira. Ne nenta qata vakaukara muntuka vate vaiva, vivaqaima niqira ekaa enta qaqi variqiro vuarira. Nai kana vaiintiara muntuka vate vaiva vaireva, viva Kotiva tivatai uvava ho iriqiro vi vaivama vairo.

⁹Kotiva tivatai uvava vaireva, kia naata vaati vare okarara raqakaane, kia vora arukaane, kia muara varaane, kia vora airairara muntuka ntuarire, ti vairave.

Ho vi uvavavata ekaa voki uvavavata maa uvara avutaqima vairo: *Are nenara muntuka vatenantema kera, nena navunaararavata muntuka vataane.* (Wkp 19:18)

¹⁰Nai kena vaiintiara muntuka vatairava kiama vira qoraiqama amitaanaro. Nai kenaukara muntuka vate vaira vaiintiva vaireva, viva avuqavuvuqama kero Kotiva tivatai uvara ekaa uvama iriqiro vi vairo.

¹¹Ne maa entara qovaraqiaina haikarara iriha, vi uvara koqemake avataqi vuata. Ne vaiiteraqqihai himpi vai entavama aniraivo. Tota tenavu Ihurara quqaave tiavauna entara Kotiva tinavu kuvantu kero tivitaaina entava kia aumanto vaura. Vate maa vi entava aumantoma anirero.

¹²Enta i vaiva taiqareva auti vaivaro aatitaairava govarama vireva auti vairo. Kaiqe tenavu virara iriha, konkiraqi vaiha varaqi vi vauna kaiqara qaqirake, atainaraqaahainaa auvihehavaa totaqqi vuari. ¹³Kaiqe tenavu atainaraqaata avivinamake nuari.

Hauri tenavu hampira voqaara ruvaaqumavi vaiha iha namari namaqi viha vueraiqiarora. Hauri tenavu hampi qaramaqqi nuarora. Hauri tenavu qora kaiqa vareha ruhe tutiqaarora. Hauri tenavu nai ati nai ati iarora. Hauri tenavu vora airaira kaara nai toma amite nai toma amite iarora.

¹⁴Ne Nora Vaiinti Ihu Karaitirara noraiqaake iriqi vivaro viva ni kainke voqaara variarira. Ni avu aatovano hampi kaiqa varaaina okarara qaqirake kia virara iriqi nuata.

Kia nenta qata vakaukavara pupita nimitaata

14 ¹Ne tavaivaro ni qata vovano kia kempukaiqama keharo Ihura avataqiro vi vairera, ne kia vira qaqira karaiti, vi vaiintirara tinavu hampata ani variane tiata. Minti tivakema kia qumina viva nai avu aatoqi iritaaina uvara kaara tiroriha variata.

²Ihura vainti vovano tiharo, Te homa ekaa kara nararave, tivaro vovano kia kempukaiqamakero iri vai vaiintiva tiharo, Hauri te vo kara naarorave tivakeharo qumina naahoqai ne vaira.

³Ekaa kara ne vaira vaiintiva kia ekaa kara ne vaina vaiintirara qora vaiintive tiantora. Qaiqaa kia ekaa kara ne vaira vaiintiva, vivavata ekaa kara ne vaina vaiintirara qora vaiintive tiantora. Kotiva vitanta kuvantu kero ntitaairava vaimantara ti, vitanta minti tivora.

⁴Are ta vaiintiva vaiharae vo vaiinti kaiqa vaiintiara qora kaiqa vaiintive tiarao? Kia vira ai kaiqavauve vairo. Viraqaata raqiki vaira Nora vaiinti nai vira kaiqama. Viva nai tiharo, Ti kaiqa vaiintivano koqe kaiqa vaiintive, qora kaiqa vaiintive tianaro. Noravano vira kempukaiqama amite vaivarora tiro, viva homa variqiro vuanaro.

⁵Ihura vainti vovano tiharo, Vi entara nora enta Maara Entave, vi entara qumina entave, ti vaivaro vovano tiharo, Aqao, ekaa enta vohaa qaramakero vaivo, ti vaira. Ho ne vi uvara vi uvara kankomake irikehama quqaa uva vainara vi uvaraqqi iriqi vuata.

⁶Vaiinti vovano vi entarara nora entave tivakeharo viva Nora Vaiintiara iriharo minti ti vaira. Vovano ekaa kara ne vaiva, viva vi karara Kotirara koqema iarao tivakero neharora tiro, vivavata Nora Vaiintiara iriharo ne vaira. Vovano vi karara naarorave ti vaiva, vivavata Kotirara koqema iarao tivakero vo kara neharora tiro, vivavata Nora Vaiintiara iriharo ne vaira.

⁷Tenavu qaqi variqi vuaina entarave, tenavu qutu vuaina entarave, kia tenavu tentanavu antuqa avataqi virera.

⁸Tenavu qaqi variqi vuarera, tenavu Nora Vaiintiara iriha variqi virera. Tenavu qutu vuarera, tenavu Nora Vaiintiara iriha qutu virera. Virara irihama tenavu qaqi variqi vuaina entarave, qutu vuaina entarave, tenavu Nora Vaiinti Karaitiva ikaqaima vaunara.

⁹Virara iriharo Karaitiva te Noravano qaqi vaikaqaavata, qutu vikaqaavata, raqikiqi virerave tivakero, viva vuru qutu viro, viraqihairo qaiqaa qaqi himpiro vaira.

¹⁰Virara iriharama are nana kaarae nena qata vakaara kaiqara qora kaiqave tiarao? Are nantiharae nena qata vakaarara tihara, Te vira aatarake koqe vaiintima vauro tiarao? Ho iriate. Naantiara Kotiva *ko* tiaina entaraqaa tenavu ekaa vira avuqaa himpите variainarave.

¹¹Kotira vukuqi Noravano mintima tiro: *Te qaqi variqi vi variavaunarara ti, naantiara ekaa vaiinti nahenti ti tivuqaa vaiha tori kauru ara timite tiha, Quqaama are Variqavano ekaa enta qaqi variqi vi variaravave, tivarave, tura.* (Ais 45:23)

¹²Tenavu ekaa vohaiqa vohaiqavano Kotira avuqaa vaiha tentanavu kaiqa varaaina okarara qovaramake vira tiva amirara.

Ai kaiqa kaara vovano qora kaiqa varaantora

¹³Vi uvara irihama kaiqe tenavu vora kaiqa kia rahake tavaraiti, minti tiare: Te autuaina kaiqara kaara vovano kuntavaivaima varero qora kaiqa varaantorave tivakeha, qaqirake kia vi kaiqara vararerave, tiata.

¹⁴Te Nora Vaiinti Ihukanti vaiha te maa uvarara quqaa uvama vaivo tunara: Vo kara vo karavano vaivaro kia vo karavano Kotira avuqaa qora kara vairave. Vi uvara vaimanta te vo uvavata tirera: Vaiinti vovano nai irikero tiharo, Vi karara qora kara vaimanta te neha Kotira uva raqa kaarorave, tirava, vi vaiintiva mintimakero iriqiro viharo vi karara nairera, viva vi karara neharo Kotira uva raqa kaanarove.

¹⁵Ne vo kara ne vaivaro ni qata vovano niara tiharo, Vika kia vi karara naataarave, tiramanta ne vi karara qaqi ne vaivera, ne mintiha nenta qata vira qoraiqama kaivaro ni muntukavano kiama ni qata virara varianaro. Karaitiva ni qata viraravata iriharo qutu vurara ti, hauri ne hampiqamake kara vira neha nenta qata vira qoraiqama amitevora.

¹⁶Virara irihama ne ekaa kara ho neka vaihavata, nenta qata virarao ti, kia ekaa kara naata. Hauri ne minti vaivaro viva niara qora kaiqa vare variavo tiantora.

¹⁷Kotiva tinavuqaa raqiki vaiva, viva tenavu namarive karave naainarara kia noraiqaakero iriraitiro, viva maa haikarara avuni vai haikarave ti vaira: Tenavu avuqavu nuainarave, tinavu muntuka qihaaqiraqe nuainarave, Kotira Maraquravano tinavu kahaqi vairaro tinavu muntukaqihairo koqe i vairaqe variainarave, Kotiva vi haikarara avuni vai haikarave ti vaira.

¹⁸Vaiinti vovano mintimakero Karaitira kaiqa vara amitaqiro viraro Kotiva vira quahama amite vairamanta vaiinti nahentivata virara koqe vaiintive tivara.

¹⁹Virara irihama kaiqe tenavu muntuka qihaaqama nimitaaina okarara avataqi viha nai kempukaiqama amite nai kempukaiqama amitemaqi vuari.

²⁰Hauri tenavu kara naainararaqai noraiqaake iriqi vuariraro Kotira kaiqavano qoraiqama vuantora. Ekaa vo kara vo kara koqe kara vaivarovata, vo vaiintivano tenavu kara naainara kaara qoraiqama vuantorave tivakeha, kia tenavu ekaa kara narerave.

²¹Ni qata vovano qora kaiqa varaantorave ti, koqemama ne quarave, *uainive*, vo karave, kia naraiti vaivara.

²²Ne vi karara homa naariraro kiama tinavuqaa uva varianarove tivera, vi uvara kia vokikavata tiva nimiraiti, qaqi kaivaro nintaqivata Kotiraqivata variarira. Vaiinti vovano tiharo, Te homa vi kaiqara varaariraro kia toqaavu haruanarove, tira vaiintiva quaheharo varianaro.

²³Vaiinti vovano vo kara nareva iharo tiharo, Kotiva maa kararae qioqama taivo, kiae qioqama taivo? tivakero taara aato utiharo vi karara namakairera, Kotiva viraqaa uva vataanaro.

Vokika kempukaiqama nimate okarara tura

15 ¹Tenavu Kotira aaraqaa kempukaiqamake ni variarirauka vaiinti nahenti kia koqemake Kotira aaraqaa ni vaika, vika kahaqama nimitaqi vuari. Hauri tenavu tentanavuqai koqemake variqi vuainarara iriqi vuarora.

²Tenavu vohaiqa vohaiqavano tentanavu navunaa vaiintiarao ti, vika vohaiqa vohaiqa kempukaiqama nimitaqi vuari vika koqemake Kotira aaraqaa nuata.

³Karaitivavata kia nai varaataa i kaiqarara iriharo vararaitiro, viva Kotira antuqa ari kaiqaraqai vare vaura. Kotira vukuqi mintima tiro: *Vika ariara qora uva ti variava tivatama qoraiqama timite vaivo*, tura. (Ihi 69:9)

⁴Tenavu kia popohanaara iraiti, kempukaiqamake Kotira aaraqaa niha tinavu tivitaaina entara vira vekama variainarara ti, haaru Kotira uva ekaa uva qara ntuvatora.

⁵Tinavuara vika kia popohanaara iraiti kempukaiqamake variate tiro, Kotiva tinavu kahaqama timite vaivama vairo. Viva ni kahaqi vaira ne

Ihu Karaitiva ninantemake, nuvaqi viha vohaa uvaqai tivaqi vuata. ⁶Ne vohaa uvaqai tivaqi viha vohaa avu aatoqai iriqi viha Ihu Karaitira tinavu Nora Vaiinti vira Qora Kotira autu tuaheraqi vuata.

Karaitira uvavano vo vatanaakaravatama vairo

⁷Karaitiva ni quahakero ntitaintemake, nevata quahake nai vite nai vite i vaivaro Kotira autuvano noraiqama vuarira. ⁸Te ni tiva nimirera: Kotiva kauqu aiqiqaa aqukero Iutaa vika kaivaqaukavaraqaa tivato uvara vivau variarire tiro, Karaitiva vika kaiqa vara nimitareva vataini tuvura.

⁹Vo vatanaa vo vatanaakavata Kotiva vika aaqurihama nimitaaina okarara iriha vira autu tuahera kaate tiro, Ihuva vataini tuvura. Kotira vukuqi mintima tiro: *Te vo vatanaa vo vatanaaka nivutana vaiha ai autu tuahera karerave. Te ihi tivaqi viha ai autu tuahera karerave, tura.*

(2 Samueri 22:50)

¹⁰Kotira vukuqi qaiqaa vo uvavata tiharo: *Ne vo vatanaa vo vatanaaka vaiha ne Kotiva nai kaama tai vaiinti nahentika vika hampata vohaa vaiha quaheha variate, tura.*

(Lo 32:43)

¹¹Minti tivakero qaiqaa voqavata tiharo: *Ne vo vatanaa vo vatanaaka vaiha nenta Nora Vaiinti vira autu tuahera kaate. Ne ekaa naato vataini vaika, nevata vira autu tuahera kaate, tura.*

(Ihi 117:1)

¹²Vi uvara Kotira vukuqi vaivaro Aisaiaavavata mintima tiro: *Iesira okaraqaahairo vaiinti vovano qovarama vuanarove. Vi vaiintiva noraiqama viro ekaa vo vatanaa vo vatanaakaqaa raqiki vaira vika viraqaa muntuvi vaiha tiha, Viva tinavu kahaqama timitaariravama vaivo, tura.*

(Ais 11:10)

¹³Kotiva Karaitira noraiqama kairara ti, ne virara tiha, Karaitiva tinavu kahaqama timitaariravama vaivo, ti variara. Ne Karaitirara iriqi vi vaivaro Kotiva ni kahaqama nimate vaira ni muntukaqihairo paru i vaira ne koqemavi vaiha nuata. Kotira MaraQuravano ni kempukaiqama nimate vaira ne Karaitira vataake vohaa vai entara vira veka variata.

Poruva vo vatanaaka kaiqa vara nitorara tura

¹⁴Ti qata vakaao, te ni okarara tenta irike tirera ne koqe vaiinti nahentive turo. Ne koqe aaraqaa ni varia okarara kankomake iri variakave turo. Ne homa nai kahaqama amite nai kahaqama amite i variakave turo.

¹⁵Te minti tihavata, kia qetaraiti, te maa qararaqi hini uva kempukaiqamake nini qara ntuva nimitauro. Kotiva ti aaqurihama timiteharo ¹⁶tiriara are Ihu Karaitira kaiqa vaiintiqamavi vaihara vo vatanaa vaiinti nahenti kahaqiane timantara ti, te kia qetaraiti niara minti tunarave. Kotira quahama amitareva Kotira Naavuqi kaiqa vara amitai vaiintiva quara aru amite vaintemake, tevata Kotirara viva ni

quahama nimitaarire ti, te ni Kotira uva koqe vakaaka tiva nimiqi vi vaunara. Te vi uvara ni tiva nimi vauraro Kotira Maraqravano ni kahaqama nimite vaimanta ne Kotira vaiinti nahenti koqeke variara.

¹⁷Te Karaitira vataake vohaa vaiha Kotira kaiqa vara amite vaunarara quahe vaunara. ¹⁸Kia te tenta kaiqa vara amitaunarara mahuta tiraiti, te Karaitiva tiqi vaiharo vare vai kaiqara virara mahuta tirera. Karaitiva ti kahaqi vaimanta te vira uva tiva nimiqi vi vauramanta viraqaahai vo vatanaa vo vatanaaka Kotira uva iriqi viha vira avataqi vi variara.

¹⁹Kotira Maraqravano ti kempukaiqama kaimanta te kia tavaa kaiqara, nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa varaqi viha vi uvara tiva nimiqi vi vaunara. Te Ieruharemihai hoqaramate vo vatuka vo vatuka ekaa Karaitira uva vaiinti nahenti tiva nimiqi vivi, Iririkumi vataini oru ntaunara.

²⁰Te tiha, Kaiqe te Karaitira uva kia iria vatanaaka varianaini niha tiva nimiqi vuare, tunara. Vo vaiintivano naane Karaitira uva tiva nimianaini hauri te qaiqaa tiva nimiarorave tivake, qaraaka vaiinti nahenti kia Karaitira uva iriaka varianaini vuru tiva nimirera auti vaunara.

²¹Kotira vukuqi mintima tiro: *Kia virara tiva nimi vaika, vika homa Kotira kaiqa tavevarave. Kotira uva kia iriaka, vika vi uvara kankoma kema irivarave, tura.*

(Ais 52:15)

Poruva Romini vuainarara tura

²²Te qaraaka vatanaaka vi uvara tiva nimiqi viha, vo enta vo enta nivata oru tavarare turarovata, kaiqavano ti ravaaqavu kaimanta kia ni oru tavaunara. ²³Te airi ihia ni tavarera auti vaurauka vaiha, vate maa entara maini te ekaa kaiqa vara vuru taiqa kaunarara ti, te homa ni oru tavarara. ²⁴Te Speni vataini oru vihama nivata oru vari nimitema virara. Te ni hampata quaheha vari nimitaqi vuari ne viraqaahai ti kahaqama timitaiqe te Spenini vuainara.

²⁵Vate te Ieruharemini Kotira vaiinti nahenti mini variaka oru kahaqama nimitarera vuainarara ti, vate te kiama ni tavarera virera.

²⁶Ihura vainti Masedoniaini variakavata, Akaiaini variakavata, tiha, Kaiqe tenavu Ihura vaiinti nahenti Ieruharemini vehiqamake variaka kahaqiare, tivake vika ruvaaquma taa monura te vare vuru nimirera.

²⁷Vika quahakeha vi monura ruvaaquma kaataa imanta ruvaaqumataara. Iutaa vatanaaka vo vatanaakaqi viqatora vira nai nimi variara. Haaru Iutaa vatanaaka Ihura uva vo vatanaaka vuru tiva nimurara ti, vo vatanaaka homa virara iriha vika nai airaira ruvaaqumake Iutaa vatanaaka nimivara.

²⁸Ho te vika ruvaaqumataa monura vare vuru ekaa vi monura nimi, viraqaahai te Spenini virera. Mini vihama nivata oru vari nimitema

virera. ²⁹Te maa uvara kankomake irunara: Te oru ni hampata variariraro Karaitiva voqavata ni koqema nimitaira ne koqemavi vaivara.

³⁰Ti qata vakaa, te tinavu Nora Vaiinti Ihu Karaitira autuara irihama, te Kotira MaraQuravano tinavuara muntuka vatairara irihama, te niara vihi tiha, Ne ti kaiqara iriha nevata Kotira aare vaivaro viva ti kahaqaire, turo.

³¹Ne Kotira aare vaiqe te Ieruharemini oruntaari Iutaa vatanaaka Ihura uva kia iriaka, vika kia ti qoraiqama timitaiqe te Ihura vaiinti nahenti mini variaka ho kahaqiari vika ti kaiqara quahama timitaata.

³²Te mintiariraro Kotiva tiriara ne vainaini ho vinarave tirera, ti muntukaqihairo koqe i vairaqe te ni hampata oru mini vari nimitarara.

³³Vaiinti nahenti muntuka paruma nimite vai Variqava, vivama ni hampata variqiro vuarire. Quqaave.

Poruva uva manteharo tu uvara

16 ¹Te nahenti vo Fibira atitaariraro viva ne inaini oru vuanaro. Vi nahentiva tinavu aura nakaa vaiharo vatuka vo Senkariaini Ihura vaintivara kahaqama nimite vai nahentivama vairo.

²Vi nahentiva ne vainaini oruntaira ne Ihura vaintivara variarara ti, koqema kema vi nahentira quahama amitehama vita varaata. Vi nahentiva airi vaiinti nahentivata, tivata, kahaqama timite vairara ti, nevata vira kahaqama amitaivaro ho variarira.

³Ne Prisilaaravata, vira vaati Akuilaaravata, uva mantama timitaata. Te vitanta hampata Ihu Karaitira kaiqa vohaa kaiqa varaqi vuavaunara. ⁴Haaru vitanta kia naitanta qaqi variqi virara noraiqaake iriraiti, ti kahaqi vaura. Kiama teqai vitanta quahama nimite vaunara. Ekaa Ihura vaintivara vo vataini vo vataini variaka, vikavata vitantara quahama nimite variara.

⁵Ihura vainti vonavu vitanta naavuqi uki variaka, ne vinavukaravata uva mantama timitaata.

Ne ti qata vakaa koqera Epenetusira uva mantama timitaata. Vi vaiintiva naane Esiaihairo Ihura vaintiqama vura.

⁶Mariaravata uva mantama timitaata. Vi nahentiva niarao tiro vukaari utiharo ni kaiqa vara nimite vaira.

⁷Ne Andaronikusika Juniasika uva mantama timitaata. Vitanta ti voqaara Iutaa vatanaa vaiintitanta variara. Vitanta ti vataake karapuhiqi variqi vurama. Ihuva noraiqamakai vaiintinavuka vitantara koqe vaiintitantave ti variara. Vitanta naane avuniqamake Ihura vaintiqama vuamanta te vitanta naantiara Ihura vaintiqama vunara.

⁸Ne Ampiriatusira uva mantama timitaata. Vi vaiintiva Ihura vaintivano vairara tiro, ti muntukavano virara vaimanta vaunara.

⁹Ne Ubanusira uva mantama timitaata. Viva tinavu aanarero Karaitira kaiqa vare vaira. Stakisiravata uva mantama timitaata. Viva ti qata vakaa koqevama vairo.

¹⁰Ne Apelesira uva mantama timitaata. Tenavu tavauraro viva Karaitirara iriqiro viharo kia popohai vaiintivama vairo. Ne Aristobusira naavuqi variakavata uva mantama timitaata.

¹¹Ne Herotionira uva mantama timitaata. Viva ti navunaa vaiintivanoma vairo. Nasisusira naavuqi Ihura vaintivara variakavata uva mantama timitaata.

¹²Taara nahenti Trifinaaka Trifosaaka vitantavata ne uva mantama timitaata. Vitanta Nora Vaiinti kaiqa koqemake vare variara. Nahenti vo Pesisiravata uva mantama timitaata. Vi nahentiva koqema kero Nora Vaiinti kaiqa vare vaira.

¹³Rufusira uva mantama timitaata. Viva koqema kero Nora Vaiinti avataqiro vi vaira. Vira noravata uva mantama timitaata. Tevata vira norara ti norave ti vaunara.

¹⁴Ne Asinkiritusirave, Firigonirave, Hemesirave, Patrobaasirave, Hemaasirave, vinavuka uva mantama timitaata.

Vinavuka hampata variakavata uva mantama timitaata.

¹⁵Ne Filologusiravata, Juliaravata, Nereusiravata vira auravata, Olimpaasiravata, ekaa vinavuka hampata Kotira uva iriha variakavata, ne vika uva mantama timitaata.

¹⁶Ne uva mantehama koqemake nai kauqu nai kauqu nimiha variata. Ekaa Ihura vaintivara maihai niara irihama ni uva mantama nimite variara.

Poruva ekaara uva tura

¹⁷Ti qata vakaa, te niara kempukaiqamake tiha, Vo vaiintinavu ni hampi uva tiva nimi vaimanta ne vika uva iriqi viha rairavi hampi aara vivorave ti, vikara rauriha variata. Vi vaiintinavuka tenavu ni tiva nimi vauna uvara qaqirakeha vo uva ti variara. Ne vinavukaqihai qaqi kanta variata.

¹⁸Minti varia vaiintika kia tinavu Nora Vaiinti Karaitira kaiqa vararaiti, vika nai varaataa i kaiqara hampi kaiqa vare variara. Vika hiakaa i uvarave, uqerara uvave ti variamanta kia kankomake iria vaiintika vika una uvara quqa uvave ti variara.

¹⁹Ne kempukaiqaake Ihurara iriqi vi varia okarara ekauka iriarara ti, te virara iriha niara quahe vaunara. Ne koqe kaiqa vo kaiqa vo kaiqa varaqi viha qora okara tauvaqa utu amitaqi vi vaiqe te virara hovema tirara.

²⁰Kotiva vaiinti nahenti muntuka paruma nimite vai Variqava, viva inaaraiqakaa varikero Sataanira mpeqa taiqa kaivaro ne homa vira aatara kevarave. Tinavu Noravano Ihuva ni koqema nimiteharo aaqurihama nimite vaira variata.

²¹Timotiva ti vataakero kaiqa vare vaiva, vivavata ni uva mantama nimitero. Ti voqaara Iutaa vatanaa vaiintinavu Lusiusivavata, Jesonivavata, Sosipatevavata, vinavukavata ni uva mantama nimite vai.

²²Te Tetiusika maa qarara ntuvate vaurauka tevata Nora Vaiinti autuqaa ni uva mantama nimate vai.

²³⁻²⁴Gaiusivavata ni uva mantama nimitero. Te Poruka maini vira naavuqi vauramanta ekaa Ihura vaintivara viraqi ruvaaqumavi variara. Eratusivavata ni uva mantama nimitero. Viva maini nora vatukaqi *kamaanira* monuqaa raqiki vai vaiintivama vairo. Tinavu qatavano Kuatusivavata ni uva mantama nimate vairo.

Poruva Kotira autu tuahereharo tura

²⁵Kaiqenavu Kotira autu tuahera kaari. Kotiva homa ni kahaqi vairamanta ne kempukaiqamake te Karaitira vakaaka ni tiva nimunara iriqi vivara. Vi uvava haaru vukai entaiqama kero kukeqa viro vauvaro ²⁶maa entara vi uvara qoqaa qovarama kaivaroma vairo. Paropeti vaiintinavu vi uvara qovarama kaavaro Kotiva ekaa enta qaqi variqiro vi vaiva, viva tiharo, Ekaa naato vatanaaka vi uvara tiva nimimanta vika quqaave tivake iriqi vuata, tura.

²⁷Ihu Karaitiva tinavu Avuhainaa Vaiintivano vaimanta tenavu vira vainti vaihara ti, kaiqenavu Kotira autu tuahera kaari. Viva Variqa vohaiqavano ekaa okara iri tave vaivama vaira. Quqaama turo.

1 KORINTI

Poruva Korinti vatanaakaini avuniqamakero qara vara kora

Ihura qaiqaa qaqi vara himpima kovaro naaruvaini oru vauvaro 25 ihie 30 ihie aitarovaro Poruva maa uvara qara ruva tora. Vi entara Korinti nora vatukavano vauvaro Poruva naane vi vatanaaka Karaitira uva tiva nimumanta vi vatanaaka hininavu Ihura vaintiqamavi vaura. Vi vatanaaka Ihura vaintiqamavi variqi viha tiroriha tuqavuvi vaiha kia koqemake Karaitira uva iriqi vi vauvarora tiro, vira kaara Poruva maa qarara ruva nimitora.

1 ¹⁻²Te Poruka, Kotira antuqavano ti haarama kero ti noraiqama kaimanta te Ihu Karaitira uva vaiinti nahenti tiva nimi vauraukama vai. Ne Kotira vaiinti nahenti Korintiqi variakara iriha, te tinavu qata vakaa Sostenikanti ni qara nimate.

Ne kia qora kaiqa vararaiti, Kotira vaiinti nahenti koqeka variate tiro, Kotiva ni naarama kaivaro Ihu Karaitiva ni koqema nimi taimanta ne Kotira vaiinti nahenti variara. Ekaa Kotira vaiinti nahenti Nora Vaiinti Ihu Karaitira autu re variaka vonaini vonaini variavaro Ihu Karaitiva vikaqaavata niqaavata raqikiqiro vi vaira.

³Tinavu Qova Kotivavata, tinavu Noravano Ihu Karaitivavata, ni koqema nimateha aaqurihama nimitaivaro ni muntukaqihairo paru i vaira variata.

Poruva Kotirara koqema iarao tu uvara

⁴Kotiva Ihu Karaitira kaiqara iriharo ni aaqurihama nimateharo ni koqema nimi tairara irihama, te ekaa enta Kotirara koqema iarao tivaqi vi vai.

⁵⁻⁶Tenavu Karaitira uva ni tiva nimiavauramanta ne kempukaiqama keha vi uvara iriqi viha Karaitira vataake vohaa variarara tiro, Kotiva ni kahaqama nimi taimanta ne koqe uva, vo uva vo uva okara kankomake iri, ne Karaitira uva vutukeha tiva nimikama variara.

⁷Ne mintimake varia vaiinti nahentikara ti, ne tinavu Nora Vaiinti Ihu Karaitiva qovaraiqiaina entara veka avu autiha variavaro, Kotiva niara koqe kaiqaqai varaate tiro, viva nai kempuka, vo kempuka vo kempuka kia voqavata ravaaqavu taraitiro, ekaa kempuka ni nimira.

⁸Tinavu Noravano Ihu Karaitiva qovaraiqiaina entaraqaa niqaa kia uva vairamanta ne vi entaraqaa koqemake variate tiro, Karaitiva ni kahaqama nimitaqi viramanta ne kia popohanaara iraiti, koqe aaraqaa variqi viha vuru taiqa kevara.

⁹Kotiva kia vo uva tiraitiro, viva nai tinantema kero ianarove. Niara vika nai Maaqu Ihu Karaitira tinavu Nora Vaiinti vataake vohaa taatauvi variate tiro, viva ni naairara.

Ne tuqavuvi vo uva vo uva tivorave tura

¹⁰Ti qata vakaao, tinavu Noravano Ihu Karaitiva ti noraiqama kaimantara ti, te niara mpo turo, Ne kia tuqavuvi vairaiti, vohaa uvaqai tivaqi viha vohaa uvaraqaqi eo tiha variata. Ne vohaa vaiha, vohaara uvaqai iriqi viha, Kotira kaiqa vohaa varaqi vuata.

¹¹Ti qata vakaao, nahenti vovano vira autu Kloeva vaimanta vira naavuqi variaka ti tiva timiha niara vika tirorihama variavo tiamanta irunarave.

¹²Vinavuka niara mintima ti: Ne vokiaka tiha, Tenavu Porura avataqi ni vauraukave, tiamanta vokiaka tiha, Tenavu Apolosira avataqi ni vauraukave, tiamanta vokiaka, Tenavu Pitaara avataqi ni vauraukave, tiamanta vokiaka, Tenavu Karaitira avataqi ni vauraukave, ti variavo tiamanta irunarave.

¹³Ike, ne vi uvara tihama ne hoe Karaitira tuqavuke hini hini varevarave? Niarao ti, vika ti Porukae katariqaa hiritorave? Ne namari vareha ti Poruka autu rehae namari varaavo?

¹⁴Te ni nivutaini vaiha vaiinti taaraqantaqai Krispusiravata Gausiravata vitantaqai namari nimunarave. Te kia airi vaiinti namari nimiraiti, vaiinti taaraqantaqai namari nimunarara irihama, Kotirara koqema iarao ti.

¹⁵Te vaiinti taaraiqaqai namari nimunarara ti, ne kiama ho tiha, Tenavu Porura vaintiqaima vauro, tivara. ¹⁶Ho te vonavuvata namari nimunara tauru kauro. Quqaama te Sefanaasiravata, vira naavuqi variakavata, namari nimunarave. Ni nivutaihai vo vaiintinavuvata namari nimunara kia iritauro.

¹⁷Karaitiva kia vaiinti nahenti namari nimiane tiro ti tititairavauve. Viva tiriara nai vakaaka koqera vaiinti nahenti tiva nimiane tiro, viva ti tititaira. Ne Karaitira katariqaa hirito uvarara qumina uvave tivorave ti, te kia vataihainaa uva okarara irihavauve vi uvara ni tiva nimunara.

Karaitiva Kotira kempukavanove tura

¹⁸Hini vaiinti nahenti vika ekaara taiqavika vaihara ti, Karaitira katariqaa arutovaro qutuvu uvarara vika tiha, Qumina uvaqaive, ti

variara. Tenavu kia vika tiantemake tiraiti, tenavu Kotiva kuvantu kero tivitaarirauka vaihara ti, tenavu Karaitira katariqaa arutovaro qutuvu uvarara tiha, Kotira kempuka uvavanoma vaivo, tunara.

¹⁹ Kotira vukuqi haaru Kotiva mintima tiro:

Naantiara vo okara vo okara iri tave vaika vaiqe te vika uva aatara kaariraro vika uvavano quminaiqama vuanarove.

Airi uva okara iriqi vi vaika vaiqe te vika avu aato hampiqama kararave, tura.

(Ais 29:14)

²⁰ Airi okara iri varia vaiintikave, vo *sikuru* vo *sikuru* tavaa vaiintikave, vora uva aatara keha ti varia vaiintikave, vikara vo? Vi vaiintika variamanta te vikara nana uvae tirara? Vika ekaa vataihainaa uvaqai ti variarara tiro, Kotira uvavano vika uva aatara kaivaro vika uvavano qumina uvaqaima vaira.

²¹ Kotiva ekaa okara iri vaiva, vivama maa uvara okara qovarama kaivaro vi uvava maantimama vairo: Kia vaiintivano vataihainaa okara, vo okara vo okara irinaraqaahairo Kotira okara ho kankoma kero irianarove. Tenavu Karaitirara ni tiva nimi vauna uvara, vi uvarara vo vaiinti nahenti qumina uvave ti varia uvara, vaiinti nahenti vi uvarara quqaa uvave tivera, Kotiva vika ntita varairamanta vika kia ekaara qutu vivara.

²² Lutaa vatanaaka tiha, Vaiinti vovano nora kaiqa varairaqe tenavu vira kaiqa tave, vi vaiintirara Kotiva atitai vaiintirave tivakeha vira avataqi vuare, ti variamanta Giriki vatanaaka tiha, Vaiinti vovano vo kaiqa vo kaiqa okara humiqairaqe vira tave, viraqaahai vi vaiintira avataqi vuare, ti variara.

²³ Tenavu vo? Tenavu vaiha Karaitira katariqaa aruke hiritaa uvara, vi uvaraqai tivaqi virera. Tenavu vi uvara Lutaa vatanaaka tiva nimirare turamanta vika vi uvarara tiha, Qora vaiintiqa katariqaa hirite variarave. Ni uva qora uvave, ti variara. Tenavu vi uvara Giriki vatanaaka tiva nimirare turamanta vika vi uvarara, Qumina uvave kia uvaqi uvarave, ti variara.

²⁴ Vika minti ti variamanta, tenavu Kotiva haarai vaiinti nahentika vaiha Lutaa vatanaakave, Giriki vatanaakave, vo vatanaakave, tenavu iruraro Karaitiva Kotira mpeqa vaiintivano tinavu kahaqiariravama vairo. Viva ekaa Kotira uva, kempuka uva tinavu tiva timiariravama vairo.

²⁵ Vo vaiinti nahenti Karaitira uvara qumina uvave ti variavaro vi uvava Kotira uvavano vaiharora tiro, vaiintivano ekaa vataihainaa okarara ti variaravata aatara kaira. Kotira uva virara uqerara uvave ti variava, vi uvava vaiintivano kempuka uva tiaravata aatara kaira.

²⁶ Eo, ti qata vakaao, ne nantimake vau vaiinti nahentikae vauvaro Kotiva ni naarorave? Virara iritehama variata. Vi entara ni nivutaini

kia vo okara vo okara iri tave vau vaiintika vaurave. Vi entara ni nivutaini kia nora autu vataaka airi vaurave. [Vi entara Kotiva kia ni nutu noraiqama vurara iriharo ni naarama torave.]

²⁷Vataihainaa uva okarara iri varia vaiintika vika Karaitira arukaa uvarara qumina uvave ti variara. Vika minti ti variavarovata, Kotiva vi uvara varakero vi uvara qohairo vika kaurira haika nimira. Kempuka vaiinti nahenti kaurira haika varaate tiro, Kotiva uqerara vaiinti nahenti kaama tero, vikara ti vaiinti nahentima vaivarave, tiro.

²⁸Vataini variaka vo vaiinti nahentiara kia tinavu vikara hantuqa harivo, kia koqe vaiinti nahenti qumina vaiinti nahentive ti variakara, Kotiva vi vaiinti nahentikaqai varakero vika qohairo vataini variaka avuni vai haikarave ti varia haikara quminaiqamake vaira. ²⁹Kotiva nai minti vairara tiro, vovano nai mahuta tiarirava kia ho varianaro.

³⁰Kotiva naima ni ntita varero vuru kaimanta ne Karaitira vataake vohaa variara. Kotiva Karaitira qohairo nai koqe avu aato tinavu humiqaimanta tavaunara. Kotiva Karaitira qahairo tinavu uva nunka timiteharo tinavu avuqavuuqama timitaimanta tenavu Kotira vaiinti nahentiqama vi, tenavu kuvantuvi qaqini vaunara.

³¹Tentanavu kahaqiarirava kia vauvaro Karaitiva mintimakero tinavu kahaqama timitorara ti, tenavu Kotira vukuqi qara ntuvato uvara kankomake irunara. Vi uvava mintima tiro:

Vaiintivano kia nai kaiqara iriharo mahuta tiarire. Viva Noravano kahaqama amitai kaiqarara iriharo vira mahutaqai tiarire, tura.

(Ais 40:13)

Karaitira katariqaa arutorara tura

2 ¹Haaru te ne vaunaini anire Kotiva kukeqatai uvara ni qoqaa tiva nimirera iha, kia te hiakaa iaina uvara ni tiva nimiraiti, kia te vataihainaa uva okararavata ni tiva nimiavaunara.

²Vi entara te ni nivutaini vaiha vohaa uvaqai tivaqi vurerave tivake, kia vo uva vo uva ni tiva nimiraiti, te Ihu Karaitira katariqaa aruto uvara qai ni tiva nimiavaunara.

³Haaru te ni nivutaini ani vaiha uqerara vaiinti variavauraro ti aiqu kauqu ntiri ntiri i vaumanta te qeteha variavaunara.

⁴Te vakaaka ni tiva nimiha kia te vaiintivano uva tivaro hiakaa intemake ni tiva nimiraiti, te ti variavauraro Kotira Maraquravano ti kahaqi vauvaro ti uvavano kempuka uva vaumanta ne tavora.

⁵Niara vika kia vataihainaa okara iriqi viraiti, Kotiva mpeqa kaiqa varai okarara iriha Karaitirara quqaa vivave tiate ti, te Karaitira katariqaa aruto uvara qai ni tiva nimiavaunara.

Kotira avu aatoqihainaa uvara tura

⁶Kotira aaraqaa kempukaiqaake ni vai vaiinti nahentika vaiqe tenavu homa noraiqamakero vaina uvara vika tiva nimirara. Tenavu noraiqamakero vaina uvara tihama kia vataihainaa uvaravauve ti vauro.

Maa vataraqaa raqiki varia vaiintika vataihainaa uva okarara ti variaka, vika variqi vi taiqa vivaro vika uvavanovata taiqama vuanaro.

⁷Kia tenavu vika ti varia uvara ni tiva nimiraiti, tenavu nora uva Kotiva kukeqatai uvara koqe uva, vi uvarama ni tiva nimi vai. Haaru kia maa vatara autuko entara Kotiva vi uvara iriro, tinavuarao tiro vira kukeqatero tiharo, Naantiara te vi uvara qoqaiqama kaariraro vi uvava vaiinti nahenti kahaqama nimi tairamanta vika ti vataake naaruvaini koqemake variqi vivarave, tura.

⁸Maa vataraqaa raqiki varia vaiintikaqihairo kia vohaiqavanovata vi uvara okara ho irirave. Vika Kotira uva nora uva iriare tiatirio, vika kيامa Kotira takuqi vai haikaraqaa raqiki vai vaiintira katariqaa arutaatirio.

⁹Kotira vukuqi mintima tiro:

Kia vaiintivano avuqohairo tavai haikarave, kia vaiintivano aatoqihairo iri haikarave, kia vaiintivano nai aatoqihairo irikeri tiharo vi haikava ho varianarove ti haikarave,

Kotiva vi haikara vi haikara qerama kero nariara muntuka vataa vaiinti nahentikara iriharo vatairave, tura. *(Ais 64:4)*

¹⁰Kotiva nai Maraqura atitaivaro vira Maraquravano Kotiva kukeqatai uvara „kia maa vataraqaa raqiki variaka tiva nimiraitiro, viva tinavuqi tiva timi vaira. Kotira Maraquravano ekaa haika taveharo Kotiva kukeqatai okararavata ekaa tave vaira.

¹¹Ta vaiintivave vo vaiintivano nai aatoqi iriaina uvara ho irianaro? Kia vo vaiintivano vora aatoqi vaina uvara ho irianaro. Vaiintivano vaivaro vira avutaqi vai maraqurava vivaqaima vira aatoqi vai uvara ho iri vairave. Vira voqaantema kero, Kotira Maraquravanoqai nai Kotira okara ho iri vaira.

¹²Tenavu kia maa vataraqahainaa maraqura varaunarave. Kotiva tinavuaara vika te koqema nimitaaina okarara kankomake iriate tiro, viva nai Maraqura tinavu timimanta varaunara.

¹³Tenavu Kotira Maraqura varauraukara ti, tenavu kia vaiintivano vataihainaa okara tiva timi uvara ni tiva nimiraiti, tenavu Kotira Maraquravano tiva timi vai uvarama ne Kotira Maraqura varaaka tiva nimi vai.

¹⁴Vo vaiintivano kia Kotira Maraqura varaira vaiintiva Kotira Maraquravano tiaina uvara kia ho irianaro. Viva vi uvarara qumina uvaveqaima tianaro. Kotira Maraqura varaira vaiintiva, vivaqaima Kotira Maraquravano tiaina uvara ho irianaro.

¹⁵Kotira Maraŋura varaira vaiintiva vaiharo viva ekaa okara avateharo vira koŋe okarave, qora okarave, tianaro. Viva ho minti ti vaivaro qumina vaiintivano kia vi vaiintira okara ho avataanaro. ¹⁶Vira voŋaara Kotira vukuŋi mintima tiro:

Nai tavave Nora Kotira avu aatoŋi vai uvara iri tave vairave? Nai tavave Kotira avu aato ami vairave? *(Ais 40:13)*

Mintivarovata, Kotira Maraŋuravano tinavuŋi vairara tiro, Karaitira avu aatovanovata tinavuŋi vaira.

Korinti vatanaaka tuŋavu vura kaara Poruva vika nitura

3 ¹Ti qata vakaa, te vaiinti nahenti Kotira Maraŋura varaaka uva tiva nimunantemake, nivata tiva nimirare turamanta ne kia iriarave. Te vataihainaa okararaŋi iri varia vaiintika inaara uva tiva nimunantemake, te nivata inaara uvaŋi tiva nimi vaunara. Te tavauramanta ne Ihurara quŋaave tu entaraŋaahai kia noruŋama viraiti, naati vainti voŋaara variarave.

²⁻³Noruŋamavi vaiintira kempuka kara amintemake, te kempuka uva ni tiva nimirare ti, tavauramanta ne naati vainti voŋaara variamantara ti, te naamaŋi ni nimi vaunara. Qumina vaiinti nahenti maa vatararaŋa variaka kia koŋemake nuantemake, nevata ni variarara ti, ne maa entara naamaŋi neka variara.

Ne nai toma amite nai toma amite, nai ati nai atiha variara. Ne mintiaŋi viha ne vaiinti nahenti vataihainaa okarara iri variaka nuantemake ni variara.

⁴Ike, ne nai ati nai ati i vaiha ne tuŋavu vuavaro niŋihairo vovano tiharo, Te Porura avataŋi vi vauraukave, ti vaivaro vovano tiharo, Te Apolosira avataŋi vi vauraukave, ti vairave. Ne minti tivaŋi viha, ne vataihainaa okarara iri variaka voŋaara kia koŋemake ni variavo.

⁵Apolosiva viva ta vaiintivae vaivo? Te Poruka te ta vaiintikae vauro? Tetanta Kotira kaiŋa vare vauraukatantaŋa vai. Ne titanta kaiŋaŋaahai Ihurara quŋaave ti variara. Tetanta Apolosika Noravano timitai kaiŋarama vare vai.

⁶Te Poruka kuvu utuŋi vuraro Apolosiva namari qihiaŋi vivaro Kotivama vi kuvura vara qampiŋa kairave.

⁷Kara kuvu utu taivavata, namari kaŋa qahiaŋivavata, vitanta qumina vaiintitantama vai. Kotiva vi karara qampiŋa kaivara tiro, vivama Noravano vairo.

⁸Kara kuvu utu taivavata, namari qihiaŋivavata, vitanta vohaa qaramakema vai. Naantiara Kotiva vitanta naitanta kaiŋa varerara iriharo koŋa nimianaro.

⁹Tetanta Apolosika Kotira kaiŋa vaiinti vauramanta ne Kotira naahove, Kotira Naavuve, voŋarama variavo.

¹⁰Kotiva ti koqema timiteharo kempuka timimantara ti, kankomakero naavu kaqe okarara tave vai vaiintiva naavu hoqarama taintemake, te naane Karaitira uva ni tiva nimi vaunara.

Ne Kotira vaiinti nahenti koqeka Kotira Naavu voqaara variate ti, te naane naaaura aratauraro viraqaahai vo vaiinti vo vaiintivano vi naavura kaqe variara. Vi naavura kaqe variaka vika paparuqama keha kaqevora.

¹¹Te naaaura arataunara hauri vo vaiintivano nkaqukero vo katari arataantora. Te naaaura aratauna katariva vaireva, vira Ihu Karaitirama.

¹²Te naaaura arataunaraqaa vo vaiintivano koqe haika varakero vi naavura kaqaqiro vuanaro. Viva *kori* orie, *silvaa* orie, vo ori koqerae, varakero vi naavura kaqe vairaro vovano katarie, navuhie, taque, vi haikaravata varakero vi naavura kaqaanarove.

¹³Mintiaqi vi vaivaro naantiara ekaara entaqaa Kotiva vo vaiinti vo vaiintivano kaqatera qoqaiqama kairaro qoqaama varianaro. Vi entara ihavano itakaintema kero, Kotiva vo vaiinti vo vaiintivano kaiqa varera qovarama kero avateharo tavaanaro.

¹⁴Ihavano viva naavu kaqataira kia itakairera, vi vaiintiva nai koqaa varaanaro. ¹⁵Ihavano vi vaiintira naavu ekaa itakairera, vi vaiintira naavuvano ekaarama ita taiqa vuanaro. Mintiraro vaiintivanoqi ihaqihairo ruqemakero vevaraiva voqaara qaqi varianaro.

¹⁶Ne kiae iriavo? Ne Kotira vaiinti nahenti vaiha Kotira Naavu voqaara vohaa naavuqi variavaro Kotira Maraauravano ni nivutaqi vaimanta variara.

¹⁷Ne Kotira Naavu takuqi vai naavuka variavarora tiro, vovano vi naavura qoraiqama kairera, Kotiva vi vaiintira naivata qoraiqama kaanaro.

¹⁸Ne nentara una uva tirara quqaa uvave tivora. Niqihairo vo vaiintivano nariara tiharo, Te vataihainaa okara, vo okara vo okara kankomake iruraukave tirera, te vi vaiintirara tiha, Are vi uvara qaqira kera Kotira uvaqi iriqira vuane. Are mintiramanta qumina vaiinti nahenti ariara kia avu aato vataavave tivaro Kotiva ariara koqe avu aato vataavave tianarove, tirara.

¹⁹Vata maaqaahainauka avu aato iri varia uvarara Kotiva tiharo, Vi uvava qumina uvaqaive, ti vaira. Kotira vukuqi mintima tiro:

Vataihainaaka avu aato vataaka vo vaiintinavu qoraiqama kareka auti variavarovata, Kotiva qaqi kaivaro vika nai qora avu aato utuava nai qoraiqamake vairave. (Job 5:13)

²⁰Vi uvava vaivaro vo uvavanovata mintima tiro:

Noravano kankomakero iri tavaivaro vataihainaa okarara avu aatoqi iri variava qumina uvaqaima vairave, tura. (Ihi 94:11)

²¹Ne vi uvara irihama hauri ne tiha, Tavaate, tenavu maa vaiintirave vi vaiintirave avataqi ni vauraukave tivora. Ekaa vo haika vo haikavano ne ia haikavama vairo.

²²Kotiva ni kahaqireva viva ti Porukave, Apolosirave, Pitaarave, ni nimirave. Maa vatarave, qaqi variqi vi okararave, qutuvi okararave, haarua entave, naantiara entave, ekaa vi haikava vi haikavavata ne ia haikavaqaima vaimanta ²³ne Karaitiraini variavaro Karaitiva Kotirainima vairo.

Te Karaitira kaiqa vaiinti vauraukave tura

4 ¹Ne tinavu kaiqara iriha tinavuara mintima tiata: Nenavu Karaitira kaiqa vaiintinavu Kotiva kukeqatai uvara tiva qovaraiqi varia vaiintinavukama variavo, tiata. Kotiva vi kaiqaraqaa raqikiate tiro, tinavu noraiqama kaira.

²Vora kaiqa vare vai vaiintiva nantiakeroe kaiqa varaanaro? Vi vaiintiva quqaiqama kero nai nora vaiinti kaiqa vara amitaqiro vuanaro. Tevata mintimakeha Karaitira kaiqa vara amite vaunara.

³Te Kotira kaiqa vaiinti vaiha ni Kotira vaiinti nahenti kaiqa vara nimite variari neve, vovanove, ti kaiqa rahake taveha tiha qora kaiqave, koqe kaiqave, tivera, kia te virara noraiqaake irirera. Tevata tenta kaiqara iriha kia koqe kaiqave, qora kaiqave, tirera. ⁴Te tenta kaiqara ho vaivo ti vaunara. Te minti tiararovata, Noravanoqaima ti kaiqa ho rahakero taveharo virara koqe kaiqave qora kaiqave tianaro.

⁵Virara irihama ne paparuqiha vora kaiqara koqe kaiqave, qora kaiqave, tivora. Ne qaqirake vaivaro Noravano qaiqaa tuvuvainara veka variata. Viva vi entaraqaa vaiintivano konkiraqira vaiharo kukeqakero varaina kaiqara qovarama kero, vaiintivano nai aatoqi iri vaina uvaravata vara qovarama kaanaro. Vi entara Kotiva vika vohaiqa vohaiqa nái kaiqa varerara iriharo quahama nimateharo koqe kaiqave qora kaiqave tianaro.

Vika nái autu tuahere vaurara Poruva vika nitura

⁶Ti qata vakaao, te niara irihama tentatanta Apolosikara uva tuqantaake tunara. Ne vi uvara irihama Kotira uva qara ntuvatora kia aatara karaiti, kia tuqavu viha vo vaiinti autu viriniqaa keha vo vaiinti autu vatainiqaa keha variata.

⁷Ti qatao, tavave ariara are nora vaiintivano variarao tivo? Ho quqaae are ekaa haika vataanara Kotiva ai amivo? Are ekaa haika vataanara Kotiva ai amirara tira, quminama are nena mahuta ti variarao.

⁸Korinti vatanaa maakao, quqaae ne Kotiva i haikara ekaa vataavo? Quqaae ne airi airaira vataaka variavo? Tenavu kia ni kahaqiraiti vauramanta quqaae ne nentaraa vaiha noraiqamavi avuhainaa vaiintiqamavi variavo? Vi uvava quqaa uva vairavauve, tenavuvata noraiqamavi vaiha ni hampata raqikiqi virarave.

⁹Te tenta irike minti tirera: Tenavu Karaitira uva ni tiva nimi vaurauka vaurarovata, Kotiva tinavu varakero vaiinti nahenti naantiarainima

vatero. Kovano tiharo maa vaiintinavuka ntita vare vuru qaqi vaiinti nahenti nivuqaa arukaate tintemake, tenavu ekaa vaiinti nahenti nivuqaavata, *enseli* nivuqaavata vauramanta vika quminama tinavu tave variavo.

¹⁰Tenavu Karaitirarao ti, vira uva tiva nimi vauramanta qaqi vaiinti nahenti tinavuara vinavuka kia avu aato vataa vaiintinavuka variavo ti variarave. Vika tinavuara minti ti variamanta ne ekaa uva irikaaka voqaara Karaitira uva iri variarave. Tenavu uqerara vaiinti vauramanta ne kempuka vaiinti voqaara variarave. Tinavu autuvano vatainiqaa vivaro ni nutuvano viriniqaa vimanta variarave.

¹¹Tenavu Karaitirarao ti, haaruvata, vate maa entaravata, kararavata namariaravata nora hantuqa hari vaimanta vaunarave. Tinavu utavaaqa qunahi qaanahima vimanta vaunarave. Tinavu qoraiqamake kaavu humiqake variamanta vaunarave. Tenavu kia ho vohaa vatukaini vairaiti, tenavu vo vatuka vo vatuka ni vaunarave.

¹²Tenavu tentanavu kauquqohai vukaari utiha kaiqa vare vaunara. Vokiaka tinavuara vaaquqama vuata ti variamanta tenavu kia nariara vaaqu uva tiraiti, tenavu Kotirara vi vaiintinavuka koqema nimitaane ti vaunara. Tinavu qoraiqama timite variamanta tenavu kia Kotira kaiqa qaqira karaiti, tenavu qaqiqai vira kaiqa varaqi vi vaunara.

¹³Vokiaka tinavu autu vataini qarire ti, una uva tiamanta tenavu kia nai una uva tiva nimitaraiti, tenavu vi vaiintika koqe uvaqai tiva nimi vaunara.

Tenavu Karaitirarao ti mintimake vauramanta nteravi karara qaqira kaantemake, qumina vaiinti nahenti tinavu qoririmake variara. Maa entaravata vika tinavuara vehi vaiintiqaima variavo ti variara.

¹⁴Te maa uvara qara ntuvatehama kia kaurira haika ni nimiravauve qara nti vai. Ne ti vaintaira koqeka vaivaro ni aato kenko tira iriate ti, te maa uvara qara nti vai.

¹⁵Airi vaiinti 10,000 vaiintie niqaa raqiki vaiha niara maantimake Karaitira kaiqa varaqi vuata, tivera, maa uvara iriata. Vika mintimake variamantavata, te ni qoka vohaiqavanoma vauro. Te tota Karaitira uva koqe vakaaka ni naane tiva nimihara ti, te ni qokaiqamake variavaunarave.

¹⁶Te ni qoka vaihara ti, niara mpo tiha, Te Kotira aaraqaa nuainantemake, nevata vi aararaqaa nuate, turo.

¹⁷Ne mintimake nuate ti, te Timotira atitaariraro viva vuru ti vakaaka ni tiva nimiarire. Viva Nora Karaitira kaiqa quqaiqama kero vare vaimanta te virara ti maaquve ti vauraro ti muntukavano virara vairave. Te Kotira uva vo vatuka vo vatuka niha tiva nimi vauna uvara Timotiva vi uvara nivata tiva nimianaro.

¹⁸Ne hini kiaka tiriara tiha, Viva qeteharo kia ho maini tinavu tavareva anianarove, tivakeha nenta nutuqai viriniqiha variara.

¹⁹Noravano hove tirera, te homa ni tavarera mini vaaka virara. Te orunte vaiha vika nái autu viriniqi variaka vika okara tavarera. Kia te vika uvaqai iriraiti, te vika nana kempuka vateravata tavarera.

²⁰Kotiva raqikina vaiintiva vaireva, viva kia qumina noqihairoqai uva tivaqi viraitiro, viva koqemakero Kotira kaiqavata varaqiro vuanaro.

²¹Te ni oru tavaainarara ni muntukavano nantimae vaivo? Ne kia avuqavu nira kaara te ni ntaiharera kapipivatae vare virarave? Ne avuqavuqamake nirara iriha, te niara muntuka vatehama qihaaqamakehae virarave? Ho nenta tiqe iriare.

Niqihairo vaiinti vovano hampi ni vai okarara tura

5 ¹Uvavano vi animanta te iruraro quara vairivano nuantemake ni varia okarava ni avutana qovarama vivo. Ike, Kotira uva kia iri variaka vi kaiqarara qora kaiqave tiha kia vare variarave. Vovano uva tiva timimanta te iruraro vaiinti vovano nai qora vira naata varatairave.

²Viva ni nivutaini mintiaqiro ni vaimanta ne nana haikara irihae nenta mahuta ti variavo? Ne kia nenta mahuta tiraiti, ne iqi rateha vi vaiintira nenta ruvaaqumavi variaraqihai atitama kaataarave.

³⁻⁴Vate ti vaatavano niaraini vaivarovata, ti maraqravano ni hampatama vairo. Ho te ni hampata qoqaa vaunantemake, te tinavu Nora Vaiinti autuqaa vi vaiintira uvara irihama te vaakama *ko* tiva taiqa kauro.

Noravano ti kahaqi vaivaro ti maraqravano ni hampata vohaaraq i ruvaaqumavi vairaro Noravanovata tinavu hampata vairamanta ⁵ne vi vaiintira nentaqihai atitaivaro viva nariaraa vaiharo Sataanira kaiqa varaqiro vuarire.

Ne mintivaro vi vaiintiva nai vaataqohairo Sataanira kaiqa varaqiro viraro aato kenko tiraro qora kaiqa qaqira kairaro viraqaahairo Ekaara Entaqaa vira maraqravano ho vairaro Noravano vira naaruvaini vitaarira.

⁶Ne hampiqaaheha nenta mahuta ti variara. Ne kaupititira okarara kiae iriavo? Kaupititira inaaraiqavano karaqaa vairera, vaakama vi kararaqahairo ekaa karavata ntera kaanarove.

⁷Vi vaiintiva kaupititira voqaara vairara ti, ne vaaka vira atitaivaro viva qora kaiqa varairava kia ni nivutana vaira ne ho variqi vuata. Hauri ne vira qaqi kaivaro vira qora kaiqavano nivata qoraiqama nimitaantora.

Vehakuma Nimito Entaraqaa Karaitiva tinavu sipisipi naati *ofaa* voqaara vaumanta vira arukorara ti, ⁸kaiqenavu Vehakuma Nimito Karara neha, kaupititira vataake untataa mparetira voqaara, qora kaiqave qora okarave qaqirake, kia kaupititira vataake untataa mparetira voqaara, koqe kaiqave quqaa kaiqave varaqi viha vi karara naare.

⁹Haaru te nini qara vo varake niara mintima ti: Vaiinti nahenti hampi qaramaqi ni variaka hampata kia vohaaraq i variate, tiavaunara.

¹⁰Ho te vi uvara tihama kia te vataihainaa okarara iri variakara tunaravauve. Airi airairara muntuka ntimanta variakarave, muara vare variakarave, una variqa autu tuahere variakarave, minti varia vaiinti nahentika maa vataraqaa mpiqavi variamantara ti, ne kia ho vika maa vataragaahai maini ke vivarave.

¹¹Te tiavauna uvara okara maantimama vairo: Vaiinti vovano tiharo, Te Ihura vainti ni qata vakaama vauro tivakeharovata, viva hampi qaramaqiro ni vairave, viva airi airairaraqai muntuka ntivaro vare vairave, viva una variqa autu tuahereharo ni vairave, viva vora autu vataini qiarire tiharo una uva ti vairave, viva iha namari neharo vueraiqaaviro ni vairave, viva muara auti vairave, vi kaiqara vi kaiqara vare vairava niara te ni qata vakaama vauro tirera, ne qaqirake kia vi vaiintira vataake vairaiti, kia karavata vira hampata vaiha naate. Ti uva okara tota tiavaunara mintimama vairo.

¹²⁻¹³Qumina vaiinti nahenti aaqaini variaka variamanta kia te vika uva avuqavu qireravauve. Vika uva avuqavu qiainara kia ti kaiqavauve, vira nai Kotivama vika uva avuqavu qianaro. Ho ne kia qumina vaiinti nahenti variavo.

Ne Ihura vaiinti nahentima variavo. Hauri niqihairo vovano qora kaiqa varairamanta ne tiha, Kaiqe qaqirake kia vi uvara avuqavu qiare, tivora. Ne vaaka vi uvara avuqavu qiata. Kotira vukuqi qara ntuvato uvara irihama te niara mintima ti:

Vaiinti vovano ni nivutaini vaiharo vaaqu kaiqa varaina vaiintira ne vira nentaqihai atitaivaro vuarire, turo. (Lo 13:5)

Uva vairera, nenta vi uvara avuqavu qiate tura

6 ¹Niqihairo vovano nai qata vakaaraqaa uva vatare iharo, hauri viva kia Kotira uva iriakara vi uvara avuqavuqama timitaate tiantora. Viva ne Kotira uva irikara ti uva vira avuqavuqama timitaate tiari.

²Ne kiae iriavo? Naantiara Kotira vaiinti nahenti vika vaiha, maa vataraqaa vaika uva avuqavuqama nimatevara. Ne naantiara maa vataraqaa vaika uva avuqavuqama nimitare ika vaiha ne kiae maa entara inaara uva ho avuqavu qivara?

³Ne kiae iriavo? Naantiara tenavu *enseli* vika uvavatama avuqavu qiainarave. Tenavu minti iarirauka vaihara ti, tenavu vataini vaina uvaravata avuqavu qiarirava voqavatama varianaro.

⁴Niqihairo uva vo qovaraiqirera, ne vi uvara avuqavu qire iha, hauri ne qumina vaiinti aaqaini vaina vaiintira, kia Ihura autu tuahere vaina vaiintirara vi uvara avuqavuqama timitaane tivora.

⁵Ne mintihama ne kauruataarave. Ni qata vakaa taaraqantae nai ati nai ati ivera, kiae ni nivutaini koqe avu aato vataa vaiinti vohaiqavano ho vi uvara avuqavu qiarirava vairo? ⁶Niqihairo koqe avu aato vataa vaiinti

vovano vi uvara vi uvara ni avuqavuqama nimitaataara vaimanta ni qata vakaa vika vi uvara vareha qumina vaiinti kia Kotira uva iriaka ianaini vi variara.

⁷Ne naiqaa naiqaa *ko* vate variamanta te tavauramanta ne Kotira uva qaqirake vira aaraqavata kia koqemake ni variara. Ni qata vakaa vovano ni qoraiqama nimitairera, ne qaqi kaivaro viva mintiari. Ni qata vakaa vovano ne ia haikara muara varairera, ne qaqi kaivaro viva mintiari.

⁸Ne mintiataara vaimanta ne *ko* tiha nai qoraiqama amite nai qoraiqama amite, nai muara autu amite nai muara autu amite i variavo. Ike, vika ni qata vakaa variamanta ne mintiakeha vika qoraiqama nimate variavo.

⁹Ne kiae maa uvara iriara? Vaaqu kaiqa vare vaika kia Kotiva raqikinaraqi ho vivara. Vo vaiintivano niara vo uva una uva tiantora. Hampi qaramaqi nikave, una variqa autu tuahere vaikave, naata vaati okara raqake vaikave, nai kena qorainti nai kena nahentive vika hampata hampi ni vaikave, ¹⁰muara auti vaikave, airi airairara muntuka ntimanta vare vaikave, iha namari neha vueraiqaavi ni vaikave, vora autu vataini qarire tiha una uva ti vaikave, vora airairara una tiha muara vare vaikave, vi kaiqara vi kaiqara vare vaika kia Kotiva raqikinaraqi ho vivara.

¹¹Haaru ne hini kiaka vi kaiqara vi kaiqara vare vaura. Ne minti varia vaiinti nahentika vauvaro Kotiva niara nai kaiqaqi varaqi vuete tiro, viva ni avu aato muntuka hiqama nimitero. Viva Nora Vaiinti Ihu Karaitira kaiqaravata nai Maraqraravata iriharo, ni avuqavuqama nimitora.

Tenavu qaiqaa vaaqu kaiqa varaqi vuarora

¹²Vovano tiharo, Karaitiva ti kuvantu kaimanta te kuvantuvi vaihara ti, te ekaa kaiqa vo kaiqa vo kaiqa homa vare variariraro Kotiva kia ti qioqama taanarove tirera, te nai mintima tiva amirera: Are ekaa kaiqa ho vare vairarovata, kia ekaa vi kaiqava ai kahaqianarove, tirara.

Te ekaa kaiqa ho varaarirauka vaihavata, kia te ekaa kaiqa varaqi virera. Te ekaa kaiqa vare variariraro hauri kaiqa vovano ti ravaaqavu kero tiqaa raqikiqiro vuantora.

¹³Vovano tiharo, Karavano vaiinti vaantavoraqi vuarirava vaivaro vaantavoravano kara naarirava vairave tirera, te virara minti tirera: Ho vi haikava vahuqaa haikavanoqai vairara tiro, naantiara Kotiva karavata vaiinti vaantavoravata taiqama kaanarove, tirera. Vi haikava vahuqaa haikavanoqai vaivaro vaiintivano kia vahuqaa haikavano vairo. Mintirara tiro, vaiintivano nai vaataqohairo hampi nuaina kaiqara varaantora. Vaiintivano nai ekaa vaataqohairo Karaitira kaiqaqi varaqiro viraro Karaitiva vira vaataqaa raqikiqiro vuanaro.

¹⁴Kotiva Nora Vaiinti [Jhura] qaqi vara himpima korara tiro, viva vi kempukaraqohairo tinavuvata qaqi vara himpima kaanaro.

¹⁵Ne kiae iriara? Ni vaata vo vaata vo vaatavano vaireva, Karaitira vaatama vairo. Hoe oru Karaitira vaataqaahairo vaata vo varakero hampi nariro ni vaina nahentira vaataqaa tampama kairaro varianaro? Kiama ho mintianaro.

¹⁶Ne kiae iriara? Vaiintivano hampi nariro ni vaina nahentira vataakero ni vairaro vitanta vaatavano vaireva, vohaa vaatama varianaro. Kotira vukuqi mintima tiro: *Vitanta vaatavano vohaa vaatama varianarove*, tura.

(Okara 2:24)

¹⁷Tinavu Nora Vaiinti vataakero vohaa vairava vairaro vitanta maraqravano vohaa maraqrurama varianaro.

¹⁸Hampi qaramaqi ni vai okararaqahai ne qaqini ruvaihaavi variate. Vaiintivano qora kaiqa vokira vareharo nai vaata pahainiqai vare vairave. Vovano nahentie vaiintie vataakero hampi niharoma nai vaata avutaqi qoraiqamake vairave.

¹⁹Ne kiae iriavo? Ni vaatavano vaireva, Kotira Maraqravano variqiro vi vai naavuvama vairo. Kotiva nai Maraqrura ni nimivaro vira Maraqravano ni muntukaqi variqiro vi vaira. Ne kia nentaqaa raqikiqi viha variaravauve. Ne Kotiraini variakama vai. ²⁰Kotiva nai Maaqu ni nimiro ni koqaama tairara ti, ne Kotirainima variaka vaiha ne nenta vaataqohai Kotira autuqai tuahera kaata.

Naata vaati vare okarara tura

7 ¹Ne ti ireha qara ntuva taa uvara te ninta vi uvara tiva nimirera. Homa vaiintivano nahenti kia vararaitiro, qaqi variqiro vuanaro.

²Te vi uvara tiha tavauramanta maa entara airi vaiinti nahenti hampi qaramaqi ni variamanta te virara irihama nevata vika voqaante ivorave tihama te vo uva mintima ti: Qaqi kaimanta ekaa vaiinti nahenti vika naata vaati varateha variate, turo.

³Vira vaativano nai nahenti antuqa kia qioqama taraitiro, vira koqema amitaarira. Vira naatavanovata vohaa qarama kero mintima variarira. Vitanta nai koqema amite nai koqema amite iha variata.

⁴Nahentivano kia naiqai nai vaataqaa raqiki vaivaro vira vaativanovata vira vaataqaa raqiki vaira. Vira voqaantema kero, vira vaativano kia naiqai nai vaataqaa raqiki vaivaro vira naatavanovata vira vaataqaa raqiki vaira.

⁵Te vaatiaravata naataravata maa uvara tirera: Netanta naata vaati vaiha kia nentatanta vaata nai qioqama amite nai qioqama amite iata. Netanta vohaa uva tiva vate tiha, Kaiqetanta vaata qioqamate vo entanavu Kotira aaramaqi vuare, tivera, homa mintivara. Netanta mintiaqi viha vuru taiqake, viraqaahai homa qaiqaa vohaaraqai vaivara.

Hauri netanta rairavi vaivaro Sataaniva nitanta avataira netanta vo nahentie vo qoraintie vataake hampi nivora.

⁶Ne ti ireha qara ntuva taarara ti, te niara homa ne naata vaati varaate turo. Te kia vi uvara kempukaiqaake vateha ne vi uvaraqaai avataqi vuateravauve turo. Te qaqi vi uvava ninta kahaqiarire tima, minti turo.

⁷Ekaa vaiinti nahenti ti voqaantemake vaiqe te hove tiataara. Ho te iruraro Kotiva vo avu aato vaiinti vo amivaro vi vaiintiva nahenti varatero vaivaro Kotiva vo avu aato vo vaiintie vo nahentie amivaro viva ehaara variqiro vi vaira.

⁸Te kia naata vaati varaakaravata, tentoqa nahentiaravata tirera: Ne ti voqaantemake qaqi variqi viqe te hove tiataara. ⁹Qoraintie nahentie kia ho qaqi variataa ivera, homa naata vaati varevara. Hauri qaqi vaivaro qoraintiarae, nahentiarae, voqama kero muntuka ntiramanta ne vira airante qaqi variqi vivora.

¹⁰Naata vaati varaakara te maa uvara tiva nimirera: Maa uvara kia tenta irike turo. Noravano tiva tairama. Viva nahentiara mintima tiro: Nahentivano kia ho nai vaati qaqira kero vuanarove.

¹¹Viva nai vaati qaqira kero virera, vi nahentiva kia ho vo qorainti varaanarove. Viva nai vaati qaqira kero viva nariaraa oru vaiha taveru tiharo, Kaiqe tenta vaativano vainanaini anirante vuare, tirera, homa anirantero nai vaativano vainanaini vuanarove, tiro. Minti tivakero tinavu Nora Vaiintivano vira qoraintiaravata mintima tiro: Vaiintivano nai naata kia ho qaqira kaanarove, tiro.

¹²Te vokiakara maa uvara tirera: Maa uvava kia tinavu Nora Vaiintivano tivatairavauve. Te tentama vi uvara tirera. Ihura vainti vovano vairaro vira naatavano kia Ihurara quqaave ti vaira nahentiva vaiharo nai vaatiara tiharo, Kia ai qaqira karaiti, ai vataake variqi virerave tirera, kia vira vaativano vira qaqira kaarira.

¹³Nahenti vovano Ihura vainti vairaro vira vaativano kia Ihurara quqaave ti vaira vaiintiva vaiharo nai naatara tiharo, Kia ai qaqira karaiti ai vataake variqi virerave tirera, kia vira naatavano vira qaqira kaarira.

¹⁴Vira vaativano kia Ihurara quqaave ti vaira vaiintiva vaiharo nai naatanti vohaaraqi variqiro viraro Kotiva vira naatara iriharo vi vaiintirara, Quqaama viva vira vaativano vaivo, tianaro. Nahenti vovano kia Ihurara quqaave ti vaira nahentiva vaiharo viva nai vaativano Ihurara quqaave tina vaiintikantiro vohaaraqi variqiro viraro Kotiva vira vaatiara iriharo vira nahentiara, Viva quqaama vira naatavano vaivo, tianaro. Kotiva kia minti tiravauve vitanta vainti vatateva qumina vaiinti nahenti kia Ihura uva iriaka vatataa vaintira qumina vainti voqaara varianaro. Ho vitanta vaintivano Ihurara quqaave tia vaiinti nahentitanta vainti voqaarama varianaro.

¹⁵Kia Ihurara quqaave ti vairava vaiharo nai naatae, nai vaatie, qaqira kero vireva auti vairera, homa vira qaqi kairaro vuanaro. Viva qaqira

keru vireva auti vairera, vira naatavano, vira vaativano, Ihurara quqaave ti vairava homa vira tuta kairaro vuanaro. *„Viva kia tuta kairaro virera, vitanta nai ati nai atiha variqi vivora.„* Nai qihaaqama amite nai qihaaqama amite iha variqi vuete tiro, Kotiva tinavu haarama taira.

¹⁶Virara irihama te vokiaka vika naatae vaatie kia Ihura uva iriakara mintima tirera: Nenta vaatie, nenta naatae, niara iriha Ihura vaintiqamae vivarave, kia Ihura vaintiqama vivarave? Ne vika kahaqi okarara kia ho kankomake iriavo.

Kotiva ni vo kaiqa vo kaiqa nimira qaqira kevorave tura

¹⁷Haaru ne vauvaro Kotiva ni naaramato entara vi entaraqaa Noravano kaiqa vohaiqa vohaiqa rairakero ni nimurara irihama te niara tiha, Ne vaiha nana nana kaiqae totera viraraqai iriqi vuete, turo. Te vatuka vatuka niha Ihura vainti mini variakavata vi uvaraqai tiva nimiqi vi vaunara.

¹⁸Iutaa vaiintivano Kotira uva iriro Ihura vaintiqama virava, vi vaiintiva haaru nai vaata toqakaara kaara kauruantora. Vo vatanaa vaiintivano Kotira uva iriro Ihura vaintiqama virava, vi vaiintiva kia nai vaata toqa kaarira.

¹⁹Vaata toqe okararave, kia vaata toqe okararave, vi okarava kia vainti kahaqiaina okaravama vairo. Ne vi okarara kia noraiqamake iriata. Kotira uva koqemake iriqi vira, viraraqai noraiqaake iriqi vuata.

²⁰Ne nana kaiqae varaqi vi vauvaro Kotiva ni naarama tora? Ho ne vi kaiqaraqai varaqi viha Kotira kaiqa varaata.

²¹Vi entara vo vaiintivano nai kaiqa varaane tiro, ai rumpa tovara are vira kaiqae vare vauraro Kotiva ai aarora? Ho kia ai rumpa tairara noraiqaakera iriana. Ai kuvantu kareva auti vaira aarava ho vairera, are homa qaqi vinara.

²²Noravano vo vainti rumpa taina vaiintira aarama tairaro vi vaiintiva nai rumpavi variainarara kia noraiqaakero irianaro. Te vi vaiintirara mintima tiane tirera: Are tihara, Karaitiva Sataaniraqaahairo ti kuvantu kaimanta qaqini vauro, tihara variqira vuane. Vira voqaara kia rumpa taira vaiintiva qaqi vaiintivano vairaro Noravano vira aarama tairaro vi vaiintiva Karaitiva vira rumpa taina vaiintivama varianaro.

²³Kotiva koqaa autukeharo Karaitira ni nimitomanta ne kuvantu vurara ti, hauri vaiintinavu ni qaiqaa rumpa taira vika kaiqa vareha Kotira kaiqa kia ho varevora. ²⁴Ti qata vakao, Kotiva ni naaramato entara vi entaraqaa ne vo kaiqa vare vaura, ne vi kaiqaraqai varaqi viha Kotira vataake vohaa vaiha koqe aaraqaaqi nuata.

Poruva varaata quvaaraaravata, tentoqa nahentiaravata, tura

²⁵Te ni varaata quvaaraara tirerama: Ho niara Noravano kia uva vo tiva taimanta irunara. Noravano ti aaqurihama timiteharo ti noraiqama

kaimanta te vira kaiqa vaiinti vauraukara ti, te niara tenta irike tiaina uvara ni tiva nimiari ne ti uvara homa muntuka qihaaqama keha quqaa uvave tivara.

²⁶Maa entara qora enta maara vai entava vaimantara ti, te virara irihama ni qoraintiara mintima ti: Ne vate maantimake vaira mintimakeqai variqi vuata, turo.

²⁷Are nahenti varataarava vairera, kia vira qaqira kenarara iriane. Are ehaara variarava vairera, kia nahenti varenarara iriane. ²⁸Are nahenti varairera, kiama are Kotira uva raqa kenara. Homa varenara. Varaatavano variqiro viharo, viraqaahairo oru qorainti varairera, vivavata kiama Kotira uva raqa kaanaro. Homa varaanaro. Maa entara naata vaati vare variaka nora maarama varaqi vivara. Te virara irihama nevata mintivorave tihama niara kia naata vaati varaate, turo.

²⁹Ti qata vakaa, te tuna uvara okara maantimama vairo: Tenavu vataini variaina entava inaraqama vairo. Virara irihama niqihai nahenti vare variaka vika kia nahenti varateka voqaara variqi viha Kotira kaiqara noraiqaake iriqi vuata.

³⁰Ne kia vataini airi enta qaqi variqi virara irihama niqihai iqi rate variaka, vika kia iqi rateka voqaara variqi viha Kotira kaiqara noraiqaake iriqi vuata. Vira voqaantemake, niqihai naaraihi variaka vika kia naaraihika voqaara variqi viha Kotira kaiqara noraiqaake iriqi vuata. Qaiqaa, niqihai airaira koqaamake vare variaka, vika kia airaira vateka voqaara variqi viha Kotira kaiqara noraiqaake iriqi vuata.

³¹Ne monu kaiqae, koqaa kaiqae, vareha kia vi kaiqarara noraiqaake iriqi viha variata. Maa vatavavata maa vataraqaa kaiqa vare vai okaravavata taiqe vaivaro viva taiqaaina entava aumanto vairara ti, ne virara iriha Kotira kaiqaraqai noraiqaake iriqi viha variqi vuata.

³²Ti hantuqavano mintimama vairo: Kia ni muntutavano vataini vaina haikarara voqamakero variarira. Quvaaraa vaiintivano vaiharo viva tinavu avuhainaa vaiinti quahama amitareva vira kaiqaraqai noraiqaakero iriqiro vuanaro.

³³⁻³⁴Nahenti varate vai vaiintiva nai naata quahama amitareva auti vaiharora tiro, viva kia Kotira kaiqaraqai iriraitiro, viva maa vataraqaa vai haikararavata iriqiro vi vairo.

Varaatavanoe, kia iratai nahentivae, vaiharo viva tinavu avuhainaa vaiinti kaiqaraqai iriqiro vi vairo. Viva nai maraqaqohairovata nai vaataqohairovata vira kaiqaqai varaqiro vi vairo. Vaati vataa nahentivano vaiharo viva nai vaati quahama amitareva auti vaiharora tiro, viva maa vataraqaa vai haikarara noraiqaakero iriqiro vi vairo.

³⁵Te maa uvara tihama kia te ni ravaaqavu kareravauve minti ti. Te ni kahaqirerama minti ti. Niara koqe aaraqaa niha kia vo kaiqa vo kaiqara iriraiti, Kotira kaiqaraqai iriqi vuata ti, te minti tunara.

³⁶Vaiinti vovano tiharo, Te quvaaraavano vaiha vo nahentinti hampi nuarorave, tiarira vaiintiva homa naata varaanaro. Viva mintiharo kياما Kotira uva raqa kaanarove.

³⁷Vaiinti vovano tiharo, Kia te nahenti vararerave. Te homa ehaara vaiha qaqi variqi virarave, tivakero mintiaqiro viharo kempukaiqaa kero variqiro virava, homa vi vaiintiva qaqi variqiro vuanaro.

³⁸Nahenti varaataarirava viva koqe irarovata, kia nahenti vararaitiro qaqi ehaara vairava, viva voqavatama koqe ianaro.

³⁹Vira vaativano qaqi vairera, vira naatavano nai vaatintiroqai variqiro vuanaro. Vira vaativano qutu virera, vi nahentiva homa nai antuqa vaina qoraintira varaanaro. Viva vo qorainti varare iharo Ihurara quqaave ti vaina vaiintira viraqaima ho varaarire.

⁴⁰Te tenta irike vi nahentirara tihama, Vi nahentiva kia qaiqaa qorainti varairera, viva quaheharo variqiro vuanarove, turo. Te minti tiariraro Kotira MaraQuravanovata te tuna uvara vohaa uvaqaima tianarove turo.

Una variqanavu nimite karara tura

8 ¹Ne ti ireha tiha, Hoe tenavu *maaket i* qihai una variqanavu nimite karara monu aqukeha varake nararave, kiae ho nararave? ti varia uvara te virara ninta tiva nimirera: Hauri ne paparuqamake tiha, Homa tenavu vi uvara okara iruro. Homa minti mintirerave, tivora. Ne vi okarara ho iruraukave tihama ne nenta nutuqai tuaherevora. Kia minti ti uvara qohai vi uvara avuqavu qiata. Ne nariara nariara muntuka vatehama vi uvara vi uvara avuqavu qiata.

²Vaiinti vovano vi uvara okara hiniqai iriro tiharo, Te ekaa vi uvara okara ho iruraukave, tiantora. ³Kotirara muntuka vataaina vaiintiva vairaro Kotiva vi vaiintira viraqaqamakero tavero virara ti vaintive tivakeroma vira kahaqianaro.

⁴Vi uvara irihama te una variqanavu kara nimite varia okarara tirera: Tenavu kankomake iruramanta una variqanavu vaireka, vika qumina haikaqaima variavo. Tenavu kankomake iruraro Variqa vohaiqavanoqaima vairo.

⁵Vokiaka tiha, Naaruvainivata maa vatarauqaavata airi variqa variamanta noravanove ti varia haikavavata airitahaa vaiha tinavuqaa raqiki variarave, ti variara.

⁶Vika minti ti variamantavata, tenavu tiha, Variqa vohaiqavanoqaima vaivo, viva Kotiva tinavu Qovama vairo. Viva ekaa haika autukero vataiva vaimanta tenavu vira vainti vaiha qaqi variqi vi vaunara. Nora vaiinti vohaiqavanoqaima Ihu Karaitiva vairo. Kotiva Karaitira noraiqama kaivaro viva ekaa haika autukero vataira. Karaitiva vaimantara ti, tenavu ho qaqi variqi vi vaunara. Tenavu vi uvara irihama una variqanavuara qumina haikaqaive ti vaunara.

⁷Tenavu vi uvara iri vaurauka vauramanta ekaa vaiinti nahenti kia tenavu iruna uvara iri variara. Hini kiaka vika tota una variqara iri vauka, vika Ihura vaintiqamavi, vika maa entaravata una variqa nimitaa karara neha vika tiha, Oho, maa karara una variqa nimitaa kararave. Vi karava qoraiqama timitaantorave, ti variara. Vika airi aato iriha vi karara namake viraqaahai vika tiha, Oho, tinavu toqaavuma harivo. Kia vi karara naataara vaimanta namakauro, ti variara.

⁸Vika minti ti variamanta tenavu iruraro Kotiva tenavu naaina karara kia noraiqaakero iri vaira. Tenavu vi karara naariraro Kotiva kiama virara iriharo tinavu quahama timitaanarovauve. Tenavu nana nana karae neha, nana nana karae auramataariraro kia vi haikava tinavu vo qarama timitairaqa tenavu koqemake Kotira vainti vairarave.

⁹Vi uvava mintima vairara ti, ne homa vo kara vo kara neha kia toqaavu haika varevara. Ne vo kara vo kara nekavata rauriha variata. Ne vo kara vo kara ho neka variamanta ni kenauka Ihura vainti hininavu vaiha aato tara iha tiha, Tenavu hini kara naariraro toqaavu haruantorave, ti variamanta ne vika nivuqaa ekaa kara neha vika qoraiqama nimatevora.

¹⁰Ti uva okara maantimama vairo: Are vovano tihara, Homa ekaa kara naariraro kiama ti toqaavu haruanarove, ti vairava oru una variqa maara naavuqi kara ne vairaro ai qata vakaa vovano uqerara vaiintivano vi karara kia ho nararave ti vaira vaiintiva ai tavero, viraqaahairo vivavata vi karara nairaro toqaavu ariraro tiharo, Kia naataarama nauro, tianarove. Ho vira kaara vi vaiintiva Kotira uva raqama kaanaro.

¹¹Vi vaiintiva mintirera, are ekaa kara homa nararave tina uvara kaara vi vaiintiva hiqintuanaro. Karaitiva kia niaraqai iriharo qutu viraitiro, viva ni qata vakaa viraravata iriharo qutu vura. ¹²Are vi karara nairaro ai qata vakaa vovano uqerara vaiintivano hampi aato iriharo kara nairera, are kia viraqai qoraiqama amitenara. Are Karaitiravata qoraiqama amitera vira uvavata raqama kenara.

¹³Virara irihama te vo kara neha tavaariraro vi karara kaara ti qata vakaa vovano hiqintirera, te kia vi karara qaiqaavata namaqi virerave.

Ihura kaiqa vareharo kia koqaa varorara tura

9 ¹Ho quqaama kia vovano ti rumpa taimanta te qaqima vauro. Quqaama tiriara Karaitira uva tiva nimiarire tiro, ti noraiqama kaimanta vauraukama vai. Ihuva noraiqama kai vaiintika aanare quqaama te tinavu Nora Vaiinti Ihura tavauraukama vai. Quqaama te Nora Vaiinti vira kaiqa vare vauramanta ne ti kaiqaqaahai vira vaintiqamavi variara.

²Vokiaka tiriara tiha, Are kia Ihuva noraiqama kai vaiintiva variarao tivera, ne kia minti tiraiti, ne quqaama tiriara Ihuva vira noraiqama kai

vaiintivama vaivo tivara. Quqaae ne vi uvaraqaí tivara? Ne ti kaiqaqaahai Kotira aaraqaa vi variarara tiro, vovano virara iriharo tiriara quqaama Noravano vira noraiqama kaivo tianaro.

³Vo vaiintinavu tiqaa uva vataivera, te náí vika minti tiva nimirera:

⁴Te Kotira kaiqa vare variariraro tavave ti qioqama tairaqa te karave namarive kia ho narara?

⁵Ihuva noraiqama kaika vonavuvata, Ihura qatanavuvata, Pitaavavata, vika nahenti varate variqi vi variarara tiro, tavave qioqama tairaqa te kia vika voqaantemake, Ihurara quqaave tina nahentira vo varate, vira vita vare vatuka vatuka variqi virara?

⁶Tetanta Banabaasika Kotira kaiqa varehama kia vaiinti nahentiara kara timiate tiraiti, tentatanta kauquqohai kaiqa varakeha tentatantaqaa raqiki vaunara. Ihuva noraiqamako vaiintinavukaqihai tetantaqai minti vaunara.

⁷Ike, *aami* vaiintivano *aami* kaiqa vareharo nai monue aqukeharo vi kaiqara vare vaira? Aqao, viraqaa raqiki vai vaiintiva vira monu ami vairave. Vaiintivano *uaini* utu tairaro tava irairaro viva kiae nai utu tainaraqaahairo tava hiqikero naanaro? Eo, viva homa mintianaro. Sipisipiqaa raqiki vaiva, viva kiae nai sipisipi naama ho naanaro? Kia vovano vira qioqama amitaanaro.

⁸Maa uvara tihama te kia vaiintivano ti varia uvarara irihavauve ti vauro. Kotira vukuqivata vi uvara okara vohaa qarama keroma vairo.

⁹Kotiva Mosiraqaa tivato uvava mintima tiro:

Uiti auru ravaqaa vuarire tiro, purumakauvano vi vaura aiquravaqiro vi ani vairara vira no kia rumpa taane. Vira no qaqi kairaro naivata uiti mareve, kaqive, ho naarire tura. (Lo 25:4)

Kotiva vi uvara purumakauraqaie iriharo turave? ¹⁰Kotiva vi uvara tuqantaakero tinavuvata kahaqirevae turave? Eo, viva tinavuvata kahaqireva vi uvara tivatorave. Vi uvara okara maantimama vairo: Kara utireva iharo vata kora taira vaiintivavata, kara qantu varero anira vaiintivavata, vitanta naantiara vi karara homa tetantavata nararave tivara. Vi uvara okara mintima vairara ti, vitanta homa nevara.

¹¹Vaiintivano kara kuvu vataqi utinantemake, tenavu naane Kotira uva ni aato muntukaqi vataavaunara. Vaiintivano kara qantu varainantemake, tenavu kiae niqaahai kara naainarave, vaata nonkuainarave, varaainarave? ¹²Vaiinti vokiaka niqaahai vi haikara vareva ho vairera, tenavu niqaahai varaarirava voqavatama varianaro. Tenavu niqaahai ho vi haikara vi haikara naaruma varaarirava vaimantavata, kia naaruma keha varaunara. Tenavu qaqirake niara vo haikavano kuvai nimitaira ne Karaitira uva kia iriqi vivorave tivake, viraqaahai tenavu kia niara vi haikara timiate tiraiti, tenavu tentanavuqaa raqikiqi viha maaravata varaqi viha Karaitira uva ni tiva nimiqi vi variavaunara.

¹³Ne kiae iriara? Ieruharemini Kotira Naavuqi Kotira kaiqa vara amite variaka, vika vi naavuraqihai nai kara varakeha ne variara. Mini Kotira quara aantau aruke unta amite variaka vika hini quara aantau náivata ne variara. Vika vi karara hini ne variavaro Kotiva kia vika qioqamate vairave.

¹⁴Vira voqaantema kero, Noravano nai uva tiva nimi varia vaiintikara uva vatero tiharo, vika náivano naiqaa raqikivorave. Vika vi uvara iriha quqaave ti variaka, vikama vi vaiintinavukaqaa koqemake raqikimanta variate, tura.

¹⁵Vi uvava vaimantavata, te Karaitira uva ni tiva nimi vaiha, kia te niara monu airairave karave timiqe ho ni hampata variqi vuare tiavaunara. Te maa qarara ruva nimiteha kia te ne vi haikara timiateravauve ti vauro. Te niqihai vi haikara kia naarumake varaunarara irihama, te tenta mahuta ti vai. Niqihairo vovano vi haikara ti timirera, te tenta mahuta ti vauna uvava quminaiqama vuanaro. Mintiantorave ti, te qutu vuataarave.

¹⁶Te vaiinti nahenti Karaitirara uva tiva nimiqi viha kia te ho tenta mahuta tirara. Noravano tiriara vi uvara tiva nimiane tirara ti, te vi uvaraqaqai vaiinti nahenti tiva nimiariravama vairo. Te vi uvara kia tiva nimiraiti, qaqirake variarera, oho te tentaraa qoraqamama vuro tirara.

¹⁷Kia te tenta irike tiha, Kaiqe Karaitira uva tiva nimiqi vuare, tunaravauve. Te minti tihavauve vi uvara tiva nimi vaunarara iriha, homa koqaa varaainarave. Kotiva ti kaamatero vi uvara tiva nimiane timantara ti, te vi uvara tiva nimiqi vi vaunara.

¹⁸Te mintiaqi viha nana koqaae virara vare vaunara? Kia te vo koqaavata vare vaunara. Ti koqaa vaireva, vo qara i koqaavama vairo. Te Karaitira uva vaiinti nahenti tiva nimihama kia monu airaira timiate tivaqi vi vaurava, vivama ti koqaama vairo. Te Karaitira uva ni tiva nimiha monu airaira ho varaataara vaimantavata, te kia mintiraiti, qaqirake kia koqaa vare vaurava, vivama ti koqaama vaivo.

¹⁹Kia vo vaiintivano ti rumpa taimanta te vira kaiqa vaiintiqamavi vauraukavauve. Te qaqi vaiinti vaihavata, vaiinti nahentiqihai airitahaa Ihura vaintiqama vuata ti, te ekaa vaiinti nahenti vika kaiqa vaiintiqamavi vaunara.

²⁰Te Iutaa vatanaaka hampata vaiha vika Ihura vaintiqama vuata ti, Iutaa vatanaa vika Mosira uva okara iriha variqi vuantemake, tevata variqi vunara. Te kia Mosira uva vevaarainiqamake ni vaurauka vaihavata, vika Karaitira uva iriate ti, te Mosira uva okara vevaarainiqamake ni vai.

²¹Vira voqaantemake, te vo vatanaaka hampata vaiha qumina vatanaaka kia Mosira uva okara iriraiti variqi vuantemake, tevata vika Ihura aaraqaa vuata ti, te vika aanantamake variqi vunara. Te mintiake

variqi viha kia te Kotiva tivatai uvara qaqira karaiti, te Karaitiva tivatai uvara iriqi vi vaunara.

²² Uqerara vaiinti nahenti variamanta te vika hampata vaiha vikavata Ihura vaintiqama vuata te, tevata uqerara vaiinti voqaara vaunara. Ekaa vo qara vo qaramake varia vaiinti nahentika Ihura vaintiqama vuata te, te ekaa vika variantemake, tevata variqi viha vikaqi kaiqa varaqi vi vaunara.

²³ Te Karaitira uva koqe uva irihara ti, mintiaqi vi vaunara. Te mintiaqi vi variariraro Kotiva tivata vokikavata koqema timitaarire ti, mintiaqi viha Karaitira uva tiva nimiqi vi vaunara.

Tenavu kempukaiqamake kantaainarara tura

²⁴ Ne kiae iriara? Airi vaiinti kantamaqi viha nai aatarake nai aatarake i variaraqihairo vohaiqavanoqai koqaa vare vairave. Nevata Ihura aaraqaa viha koqaa varareka kempukaiqamake kantamaqi vuata.

²⁵ Nai aatarake nai aatarakemaqi viha koqaa varare iaka, vika vaatavano ho variarire ti, vika qumina quahe variara qaqirake, aiqau kauqu avaqamake vate, viraqaahai vika nai aatarake nai aatarake kantamaqi vi variara. Vika koqaa vaireva, maurakanaa qiataqaa aqu amitaivaro tamuntaa vuaina haikavaqaima vairo.

Tenavu kia vika voqaantemake qumina koqaa vararera Kotira aaraqaa viraiti, tenavu tentanavu ekaa enta qaqi variqi vuaina koqaarara irihama koqemake Kotira aaraqaa ni vaunara.

²⁶ Virara irihama kia te Kotira aaraqaa hampira voqaara niraiti, te avuquvuqamake aiqau ntavaqi vi vaunara. Kauquqohairo raqi vai vaiintiva nai kauqu qumina aqukaintemake, tevata mintiarora.

²⁷ Te Karaitira uva vokiaka tiva nimiqi vuariraro vo haika kaara ti qaqini vara kaantorave ti, te tenta vaataqaa koqemake raqikiqi vuariraro tinta antuqa avataqi vuarire ti, vira ruqutuqi vi vaunara.

Kia una variqi nutu tuaherakaate tura

10 ¹ Ti qata vakaa, tinavu Iutaa vata naaka kaivaqaukavara qumina vataqaa nuvaqi vi vuru qoraiqamavu uvarara ne tauru kevara. Vi entara Kotiva vika kahaqama nimitovaro tonavuvano ekaa vikaqaa maimaraara raqikiqiro viharo aara numiqe vaumanta ekaa vika nora namari ho taqa vare vura. ² Vika ekaa tonavuqivata namariqivata Mosira avataqi vurara ti, vika ekaa vi entara Mosira namari varoka voqaara vaura.

³ Vika ekaa qumina vatani variqi viha, kia karavata namarivata vaunaini nihama Kotiva nimu karara aahuva kara namaqi vi vaura.

⁴ Vika ekaa Kotiva nai nimu namarira namaqi vi vaura. Vika vi vataqaa nuvaqi viha, Kotiva nai nimu namarira orihihai ne vauvaro Karaitiva vi namarira nimiharo nai vi orira voqaara vika hampata variqiro vura.

⁵Kotiva tinavu kaivaqaukavaraqaa mintiakero koqemakero ekaa vikaqaa raqikiqiro vumanta ekaa vika vira uvaqai iriataara vaumanta vika airitahaa qaqirake vira uva raqa kovaro vira kaara Kotiva kia vika quahama nimitomanta vika qutu vuvaro vika vaatavano qumina vataini raumpirimavi vaura.

⁶Haaru lutaa vika kaivaqaukavara Kotira uva kia iriraiti variqi vurara irihama, tenavuvata mintimake variqi vuarora. Vika muntukavano qora kaiqara vauntemakero, tinavu muntukavanovata mintiantora.

⁷Vika hininavu una variqa autu tuahere vauntemake, tenavuvata mintiarora. Kotira vukuqi qara ntuva tova vikara mintima tiro: *Vaiinti nahenti oquvi vaiha karavata namarivata namake, viraqaahai vika hampi ruhe tovevo iha vaurave*, tura.

(Katu Varora 32:6)

⁸Vi entara vikaqihai vonavuvano hampi qaramaqi vura kaara Kotiva vika ntaihomanta vohaa enta airi vaiinti nahenti 23,000 qutu vura. Tenavuvata vika untemake iarora.

⁹Vika hininavu Kotira avateha tavontemake, tenavuvata vika aanaraarora. Vikaqihai vonavuvano Kotirara viva kia tinavuqaa koqema kero raqiki vaivo tivake Kotira avateha tavarare tuvaro vira kaara Kotiva *uqahi/quaiha* vara kovaro vi vaiinti nahentika aru taiqa kora.

¹⁰Vikaqihai vonavuvano Kotirara nuntu nauntu tivaqi vuvaro vira kaara *Vaiinti Aruke Vai Enseliva* tuviro vika ruqutu vehiqama kora. Virara irihama tenavuvata vika aanaraarora.

¹¹Tinavu kaivaqaukavara mintiake hampi ni vauvaro Kotiva vika ntaihamake vaura. Tenavu ekaara enta aumanto vaimanta vauraukara vi uvara iriha rauriha variate tiro, Kotira vukuqi vi uvara qara ntuva tora.

¹²Vi uvara irihama taukae tiha tenavu Kotira aaraqaa kempukaiqamake ni vauro ti variaka rauriha variata. Nevata qora kaiqa vareha hiqinti qora aaraqaa vivora.

¹³Niara qora aaraqaa vuate tiro, airi haikavano ni avatareva auti vaira. Vi haikava kia niqai avatareva autiraitiro, vi haikava ekaa vaiinti nahenti avatareva auti vaira. Minti vaivaro Kotiva niara noraiqamakero iriqiro vi vaiva, viva hampi kaiqavano ni aatara kaantorave tiro, ni kempukaiqama nimite vaira ne qora aaraqaahai ruqemake koqe aaraqaa viva homa varianaro.

Una variqa autu tuaherake okarara tura

¹⁴Ti navunaataario, vi uvara irihama una variqa autu tuaherake vai okarara tauvaqa utu amitaate. ¹⁵Ne koqe avu aato vataaka vaihara ti, ne nentavano ti uva rahake taveha, koqe uvave, qora uvave, tiata. ¹⁶Tenavu ruvaqumavi vaiha *uaini* varake Kotirara koqema iarao tivake *kaapuqihai* vi namarira neha Karaitiva tinavuara iriharo nai naare raurukorara

irihama vi namarira ne vaunara. Tenavu mparetivata nkuike neha Karaitiva tinavuarao tiro nai vaata timurara iriha vi karara ne vaunara.

¹⁷Mpareti vohaiqavanoqai vaimanta tenavu vohaa mpareti viqanaqaahai nkuike ne vaunarara ti, tenavu airi vaiinti nahenti vaiha tenavu vairera, vohaa vaatama vauro. ¹⁸Ne Isareri vatanaaka okarara iriata. Vika Kotira quara aantau aru amiteha, vika vi kararavata neha vika Kotira vataake vohaa vaireka minti variara.

¹⁹Ti uva okaravano nantimakeroe vairo? Ti uva maantima keroe vairo? Una variqavano quqaa vaivaroe vaiintivano vira kara amitairaro viva vira hoe kahaqianaro? Aqao, ti uva okaravano kia mintima vairo. ²⁰Kia Kotirara iri variaka, vika kia Kotira quara aantau aru amitaraiti, vika vaanavau aru nimate variara. Ne kia Kotirara iri variaka hampata vaiha vika vaana aru nimate karara neha, nevata vaana vataake vohaa vaivora.

²¹Ne Nora Vaiinti vira *kaapuqihai* vira namari namake, viraqaahai oru vaanavau *kaapuqihai* nevora. Ne kia ho Nora Vaiinti taintaqaahai kara namake, viraqaahai oru vaanavau taintaqaahaivata kara nevara.

²²Nora Vaiinti vira arara itaantorave ti, tenavu kia vaanavau hampata vohaaraqai variare. Kia tenavu tentanavu Nora Vaiinti aatarake kauraukama vai. Hauri tenavu tiha, Tentanavu Nora Vaiinti aatarake kempuka vaiintima vauro, tiarora.

Tenta koqemake variqi vuainararaqai iriarorave tura

²³Kia tinavu qioqama timitaimanta tenavu ekaa kaiqa ho varaariravama vairo.

Mintiarirarovata, kiama ekaa kaiqavano tinavu ho koqema timitaanarove. Kia tinavu qioqama timitaimanta tenavu ekaa haika ho varaariraukama vai. Mintiarirarovata kia ekaa haikavano tinavu ho kahaqianarove. ²⁴Vaiintivano kia nai koqema kero variqiro vuainararaqai iriqi viraitiro, viva vokikavata koqemake variqi viraravata iriqiro vuarira.

²⁵⁻²⁶Kotira vukuqi mintima tiro:

Vatavanovata, vataihainaa karavanovata vaireva,

Noravano i haikaraqaima vairave, tura.

(Ihi 24:1)

Ekaa karavano Kotiva i haikava vairara ti, ne homa ekaa kara nevama vairo. Virara irihama ne homa *maaketi*qihai kara koqaama vareha nevarave. Ne vi karara koqaama vareha, kia virara ire ire iha tiha, Taihairoe vi karara varakero viri vataivo tiraiti, qaqi vi karara hampi koqaama vareha viri naata.

²⁷Vovano kia Kotira uva iri vaira vaiintiva niara ti vataake ani kara naate tira ne mini vira vataake oru kara nareka vivera, ne kia ire ire iha tiha, Taihairoe vi karara varakero viri vataivo? tiraiti, qaqi hampi naata. ²⁸Ne ekaa kara nareka ivaro vovano niara tiharo, Aqao, vi karara una variqanavu aru nimitaa karavama vaivo, tirera, kia vi karara naata.

Toqaavu aruantorave tivakeha, vi vaiintiraravata iriha, kia vi karara naata. ²⁹Kia te ni toqaavu aruarire tivauve turo. Te vi vaiintira toqaavu aruantorama turo. Viva ni tiva nimiharo vi karara una variqa aru amitaa karara vaivo tiramanta ne vi karara naivaro vi vaiintiva tiharo, Vika vi karara kia naataara vaimanta naavaro ti toqaavu harivo, tiantora.

Te niara minti tiariraro vovano mintima tianaro, ³⁰Aqao, te ekaa karara Kotirara koqema iaro tivake naariraro hauri vovano tiriara are qorahaama autuaro tivakero tiqaa uva vataantorave, tianaro.

³¹Vovano tinta tiva timiharo minti tirera, te qaiqaa nai vira tiva amiha mintima tirara: Are karave, namarive, neharama nana nana kaiqae vareharama, Kotira autuvanoqai noraiqama vuarire tiharama variqira vuane, tirara. Ne virara irihama ni kena vaiinti toqaavu ntaihaantorave ti, rauriha variata.

³²Iutaa vatanaakave, Giriki vatanaakave, Ihura vainti vokiakave, ne vikara irihama, vi vatanaaka tinavu okaraqaahai hiqintivorave tiha rauriha variqi vuata.

³³Ne te iainante iata. Te vo kaiqa vo kaiqa varehama ekaa vaiinti nahenti quahama nimitarera auti vauraukama vai. Kotiva vika ekaa ntitaarire ti, te kia tenta koqemake variqi vuainarara iriraiti, te vika koqemake variqi virara noraiqaake iriha variqi vi vaunara.

11 ¹Te Karaitiva nuvaqiro vuntemake ni vaunarara ti, nevata te iainantemake nuvaqi vuata.

Nahenti qiata naavuma terara tura

²Te ni vo uva vo uva tiva nimivaunara ne kia qaqira karaiti, ne ekaa vi uvara iriqi vi variarara ti, te niara quahema vauro.

³Ho ne maa uvara kankomake iriate: Karaitiva ekaa vaiintiqaa raqiki vaivama vaivaro, vira vaativano nai naataqaa raqiki vaivama vaivaro, Kotiva Karaitiraqaa raqiki vaivama vairo.

⁴Karaitiva ekaa vaiintiqaa raqiki vairara ti, virara irihama ne ruvaqumavi vaivaro niqihairo vaiinti vovano Kotira aarareva iharoe, Kotira uva ni tiva nimoreva iharoe, himpirera, vi vaiintiva kiama nai qiata naavuma taarira. Viva nai qiata naavuma tero ni nivutana himpiro vairera, vi vaiintiva Karaitira kauri haikama amianaro.

⁵Te qaiqaa tirera. Vira vaativano nai naataqaa raqiki vairara ti, ne ruvaqumavi vaivaro niqihairo nahentivano Kotira aarareva iharoe, Kotira uva ni tiva nimoreva iharoe, himpirera, vi nahentiva nai qiata naavuma taarira. Nahentivano kia nai qiata naavuma taraitiro, ni nivuqaa himpiro uva tirera, vi nahentiva nai vaati kaurira haikama amianaro. Mintira nahentiva vaireva, ehaiqohairo nai qiata ekaara muqukai nahentiva voqaarama varianaro.

⁶Ike, nahentivano nai qiata kia naavuma tairera, viva nai qiata toqa kaataarave. Nahentivano tiharo, Te tenta qiata toqakeve, muqukeve, kaurira haika varaarorave tirera, viva nai qiata naavuma taarira.

⁷Kotiva vaiinti nai voqaara autukero vatero nai autu noraiqama kaarire tiro, vira autukora. Minturara tiro, vaiintivano [Ihura vaiinti nahenti nivuqaa uva tiharo] kiama nai qiata naavuma taarira. Kotiva vaiintiqaaahairo nahenti autukero vatero vaiinti autuqai noraiqama kaarire tiro, nahenti autukorara tiro, nahentivano nai qiata naavuma taarira.

⁸Kotiva vaiinti autukareva viva kia nahentiqaaahairo vira autu karaitiro, viva vaiintiqaaahairo nahenti autukora. ⁹Kotiva kia nahentiara iriharo vaiinti autu kairaitiro, viva vaiintiara iriharo nahenti autu amitora.

¹⁰Kotiva vaiintiara iriharo nahenti autu amitorara tiro, nahentivano nai vaatiara viva tiqaa raqiki vaivave tivakeharo nai qiata naavuma taanaro. Viva nai qiata naavuma tairamanta *enseli* vikavata vira taveha virara tiha, Nai vaati uva iri vai nahentiravema, tivara.

¹¹Tenavu Nora Kotira vaiinti nahenti vaunarara tiro, nahentivano kia ho nariaraa variqiro viraro vaiintivanovata kiama ho nariaraa variqiro vuanaro.

¹²Nahentivano vaireva, viva hoqarero vaiintiqaaahairo qovarama vurave. Vaiintivano vaireva, nahentivano vira vatataivaro qovarama vi vairave. Ho mintiharovata, ekaa haikavano Kotiraqaahairo qovaramavi vaira.

¹³Kaiqe te maa uvara tiari nentavano rairake taveha, hove kia hove tiata. Nahentivano kia nai qiata naavuma taraitiro, vaiinti nahenti nivuqaa himpiro Kotira aarairera, vira koqeve ianarove, kiae koqe ianarove?

¹⁴Nevata vaiinti nahenti okarara iriha minti ti variarave: Vaiinti qiata kauhivano vukai vairera, viva kauruataarave, ti variara. ¹⁵Nahenti qiata kauhi vukai vairera, vira koqema ianarove. Vira qiata kauhi vukaivano vira qiata aqu amitaarire tiro, Kotiva vira amitaira.

¹⁶Ti uva aatara kareva auti vaina vaiintirara te virara minti tirera: Nahentivano vaiinti nahenti nivuqaa Kotira uva tiva nimoreva iharo nai qiata kauhi naavuma taarire. Te vi uvaraqaqi tiva nimiqi vi vauramanta Ihura vainti vonaini vonaini variaka, vikavata vi uvaraqaqi iri variara. Kia tenavu vi uvara qaqirake vo uva iriqi viraiti, vi uvaraqaqi iriqi virera.

Tinavu Nora Vaiinti kara hampiqama keha ne vaurara tura

¹⁷Te niara vi kaiqara vi kaiqara maantimake varaqi vuate tihama, te ne vo kaiqa vare variarara iriha kiama niara quaheha vai. Te iruramanta ne maara tireka ruvaaqumavi variaraqaahai koqemake variataara vaimanta kia koqemake variarave.

¹⁸Te hoqare maa uvara naane tirera. Minti tiamanta irunara: Ne maara uva tireka ruvaaqumavi vaiha ne tiroriha rairavi variara. Niara vi uvara tiamanta te vi uvara irihama vi uvava hini uva quqaa uvama varianarove tunara.

¹⁹Niqihai vonavuvano tiha, Tinavu uvaqaima avuqavu uva vaivo, tiamanta vonavuvano tiha, Tinavu uvaqaima avuqavu uva vaivo, ti variarave. Ne mintimake rairaviraqaahai ne avuqavumake Kotira uva iri varia vaiinti nahentika viraqaqamake tavevara.

²⁰Ne ruvaqumavi vaiha tinavu Nora Vaiinti kara naitaramake naataara vaimanta ne hampiqama keha vira kara ne variara. ²¹Ne ruvaqumavi variaraqihai vonavu náí ia karara kia vokiaka rairake nimiraiti, vika náiqai paparuqamake ne variamanta vokiaka kia kara iaka narara variara. Vokiaka narara variamanta vokiaka airi *uaini* namakeha vueraiqaavi variara.

²²Ike, ne kia naavuqi variakave? Ne nenta naavuqi vaiha karavata namarivata nama taiqake, viraqaahai oru maara tireka ruvaquataara vaimanta, ne kia minti variara. Ne ruvaqumavi vaiha, ni nivutaini vehi vaiinti nahenti variaka kia kara raira nimiraiti, nentaqai ne variavaro vira kaara vika toqaavu arimanta variara. Ike, vikavata Kotira vaiinti nahenti variamanta ne vika kaurira haika nimi variarave. Te ni kaiqara irihama vira kaara nana uvae niara tirara? Te ni quahamae nimitararave? Aqao, kiama ni quahama nimitarara.

Tinavu Nora Vaiinti kara naitaramake naate tura
(*Matiu 26:26-29; Maaki 14:22-25; Ruki 22:14-20*)

²³[Kaiqe te qaiqaa Noravano tu uvara ni tiva nimiari.] Tinavu Nora Vaiintivano naivano vi uvara ti tiva timumanta te vi uvara nivata tiva nimunara.

Vi uvava maantimama vairo: lutaasiva vira govarama kareva u entaraqaa Noravano Ihu Karaitiva nai vaintiaravata kara neharo mpareti varakero ²⁴Kotirara koqema iarao tivakero mpareti vira nkuikero nai vaintinavu nimiro tiharo, Maara ti vaatama vaivo. Niarao tima, te vira ni nimuro. Ne tiriara irihama vi mparetira namaqi vuate, turave.

²⁵Ho vohaa qaramakero, viva *uaini kaapuvata* varakero tiharo, Maa namariva ti naareve. Kotiva vaiinti nahenti hampata vohaaraqai avituma vireva, qaraaka uva tivataainara kempukaiqama vuarire tiro, ti naarevano vi uvara kempukaiqama kaanarove. Tiriara irihama ne vi namarira namaqi vuate, tura.

²⁶Ihuva minti turara ti, ne ruvaqumavi vaiha vi mparetiravata, vi namariravata, namaqi viha ne Noravano tinavuara iriharo qutu vurara vaiinti nahenti tiva nimi variara. Ne mintiaqi vi vaivaro Noravano orurantero tuvuarira.

Vovano paparuqama keharo vi karara naantora

²⁷Vi uvava mintima vairara tiro, vovano qora kaiqa varaqiro viharo Nora Vaiinti vira mparetivata vira namarivata nairera, viva Nora Vaiinti

vira vaatavata vira naarevata qoraiqama amitairaro vira kaara viraqaata uvama varianaro.

²⁸Mintiarorave tiro, vaiintivanoe, nahentivanoe, nai avu aatoqi qora kaiqa vare variaina okarava variantorave tivakero nai avatama kero taveru, viraqaahairo vi mparetiravata, vi namariravata, ho ne vaira.

²⁹Vovano paparuqama kero nehoro kia Noravano tinavuara iriharo qutu vurara iriraitiro, qumina mparetivata namarivata ne vauro tirera, vira kaara vi vaiintiva uvama varaanaro. ³⁰Ne ruvaqumavi vaiha hampiqama keha vi karara ne variarara ti, vira kaara ne hininavu uqerara vaiinti nahenti variamanta hininavu aihavi haikara vare variamanta hininavu qutuvi variarave.

³¹Tenavu vi karara nare iha avuni tentanavu avu aatoqi qora kaiqa varaina okarava variantorave ti, tentanavu rahake tave, viraqaahai tenavu homa vi karara vi namarira naariraro kiama tinavuqaa uvavano varianaro.

³²Tinavuara maa vataraqaa variaka hampata vaiha nora uva varevorave tiro, Noravano tinavu kaiqa avatamakero tavamaqiro viharo, tinavuara avuqavu aaraqaaqai nuate tiro, tinavu ruqutuqiro vi vaira.

³³Ti qata vakaa, vi uvara irihama ne tinavu Nora Vaiinti kara nareka iha, ne vokika veka vaimanta vikavata ani ni hampata vohaa ruvaqumavi vaimanta vi karara naata. ³⁴Vovano karara antuqa arirera, viva nai naavuqi naane kara namakero viraqaahairo ruvaqiraqi aniarira. Ne mintimakeha naitaramake ruvaqumavi vaivaro Kotiva kiama niqaa uva vataanaro. Ho naantiara te ne inaini orure vo uvavata ni tiva nimirera.

Kotira Maraqravano vo kempuka vo kempuka vaiinti nahenti nimi vairara tura

12 ¹Ti qata vakaa, Kotira Maraqravano vo kempuka vo kempuka ni raira nimitaaina okarara ne hampi iriqi vivora.

²Ne nenta haaru ni vau okarara iriarave. Haaru ne kia Kotirara iru entara qora kaiqavano ni vara hampiqama komanta ne oru una variqanavu maraqrava kia ho uva tu haikara quahama nimate vaura.

³Ne vi entara kia Kotira Maraqrara iriraiti, hampi ni vaurara irihama te maa uvara ni tiva nimirera. Kotira Maraqravano vaiintiqaqaa raqiki vairera, vi vaiintiva kiama ho tiharo, Kairaro Ihuva vaaquqama vuarire, tianaro. Kotira Maraqravano kia vaiintiqaqaa raqiki vairera, vi vaiintiva kiama ho tiharo, Ihuva viva Noravano vaivo, tianaro. Kotira Maraqravano viraqaa raqiki vaira vaiintiva, vivaqaima ho minti tianaro.

⁴Kotira kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa varaate tiro, Kotira Maraqrava vohaa vivaqaima vi kempukara rairakero vaiinti nahenti nimi vaira. ⁵Kotira kaiqa vo kaiqa vo kaiqa vare variavaro Nora Vaiinti vohaa vivaqaima

vaiinti nahentiqaa raqiki vaira. ⁶Vaiinti nahenti vo kaiqa vo kaiqa vokiaka vara nimite variavaro Kotiva vohaa vivaqaima vika avu aato koqema nimite vaimanta minti mintimake vare variara.

⁷Ekaa Kotira vaiinti nahenti koqemake variqi vuate tiro, Kotira Maraqravano vo qara vo qara i kaiqara vaiinti nahenti numiqe vaira. ⁸Kotira Maraqravano vo kempuka vo vaiinti amivaro vi vaiintiva koqe avu aato iriqiro vi vai vaiintiva vaiharo koqe uva tiva nimiqiuro vi vaira. Kotira Maraqrura vohaa vivaqai vo vaiinti vo kempuka amivaro viva Kotira uva okara tiva nimiqiuro vi vaira.

⁹Kotira Maraqrura vohaa vivaqai vo kempuka vo vaiinti amivaro viva voqamakero Kotirara iriqiro viharo quqaama Kotiva vi kaiqara vi kaiqara ho varaanarove ti vaira. Kotira Maraqrura vohaa vivaqai vo kempuka amivaro vi vaiintivae, vi nahentivae, aihavua vaiinti nahentika koqema nimite vaira.

¹⁰Kotira Maraqravano vo kempuka amivaro vovano nora kaiqa aahuva kaiqa vare vaira. Viva vo kempuka vora amivaro viva Kotira uva govarama keharo vutukero tiva nimi vaira. Vora vo kempuka amivaro vi vaiintiva vaiharo vovano tivatai uvara iriqiro viharo avatamakero tavero tiharo, Maa uvara Kotiva tivatai uvarave, vi uvara vaanavano tivatai uvarave, ti vaira. Vohaa viva vo kempuka vora amivaro vi vaiintivae, vi nahentivae, aahuva uva vo uvaqihairo ti vaira. Vohaa vivaqai vo kempuka vora amivaro viva aahuva uva ti vai vaiintira uva ho tuqantaakero iriro, viraqaahairo vaiinti nahenti vutukero vi uvara tiva nimi vaira.

¹¹Kotira Maraqrura vohaa vivaqai mintiaqiuro viharo vo kempuka vo kempuka rairakero nimi vaira. Viva nai antuqaqaa rairakero nimiqiuro vi vaira.

Tenavu Karaitira vaata vohaa vaatama vauro tura

¹²Vaiinti vaatavano vohaiqa vaivarovata, airi vataqaahainaa haikavano viraqaa vaira. Mintima kero airi vataqaahainaa haikavano vaivarovata, vohaa vaatavanoqaima vaira. Vira voqaantema kero, Karaitira vaatavano vaireva, vohaa vaatavano vaimanta tenavu vira vaataqaahainauka airitahaama vaunara.

¹³Tenavu Iutaa vatanaakave, vo vatanaakave, rumpataa vaiinti nahentikave, qaqi vaiinti nahentive, vaihavata, tenavu vohaa Maraqruraqai varaunara. Ho tenavu vohaa Maraqrura vare, viraqaahai Karaitira vaata, vohaa vaataqai vaunara. Vohaa Maraqravanoqai tinavu ekaa kempukaiqamake vaimanta vaunara.

¹⁴Vaiinti vaatavano vohaiqa vaivarovata, airi vaataqaahainaa haikavano viraqaa vaira. ¹⁵Vaiinti aiqevano tiharo, Te kia kauquvano vaunarara ti, te kia vaataqaahainaukave tirera, vira uvavano

qumina uvama varianaro. Aiqu vivavata vaataqaahainaa haikavano vaira. ¹⁶Vaiinti aatovano tiharo, Te kia avuvano vaunarara ti, te kia vaataqaahainaukave tirera, vira uvavanovata qumina uvama varianaro. Aato vivavata vaataqaahainaavama vairo.

¹⁷Vaiinti vaata vaireva, vira vaatavano avuqai vairera, nantiakeroe vaiintivano uva ho irianarove? Vaiinti vaata vaireva, vira vaatavano aatoqai vairera, nantiakeroe ho uhiraanarove? ¹⁸Tinavu vaatavano kia mintiakeharo vaimanta vaunara. Kotiva tinavu vaiinti vaata autiharo vi haikava kauquma varianarove, vi haikava aiquma varianarove, tivaqiro viharo vaiinti vaata autukora.

¹⁹Vaiintivano vaireva, kauquvanoqai vairera, aiquvanoqai vairera, nantiakeroe ekaa vaatavano ho varianaro? ²⁰Ho vaiinti vaatavano vaireva, vohaa vaatavano vaivaro airi vaataqaahainaa haikavano viraqaata vaira.

²¹Vaiinti vaatavano mintimakero vaivarora tiro, avuvano kia ho kauquara tiharo, Te tentaraa ho vairerave. Kiama ai kaiqa vaivo, tianaro. Qiatavanovata kia ho aiquara tiharo, Te tentaraa ho vairerave. Kiama ai kaiqa vaivo, tianaro.

²²Tinavu vaiinti vaatavano kia mintimakero vaimanta vaunara. Tenavu vo vaataqaahainaa haikara uqerai haikarave ti vaurava, vi haikava kia vairera, tenavu kiama ho koqemake vairara.

²³Hini vaatara kia koqe irave ti vaunara, viraqaa tenavu koqemake raqiki vaunara. Hini vaatavano qoqaa variantorave ti vaunara, viraqaa koqemake tenavu utavaaqaqohai naavuma amite vaunara.

²⁴Hini vaatara tenavu kogerave tivakeha kia naavuma taraiti, qaqi ke vaunara. Kotiva vaiinti vaata koqema kero tampama tairara tiro, vaiintivano nai vaataqaa raqikiharo hini vaatara kia koqe irave ti vaira, viraqaa koqema kero raqikiqiro vi vaira.

²⁵Vaiinti vaatavano mintima vairara tiro, ekaa vaataqaahainaa haikavano kia rairaviro nai kaiqaqai vararaitiro, ekaa vi haikava vohaaraqi vaiharo nai kahaqi nai kahaqi vaira. ²⁶Vaatavano hini mantaraini aiha virera, ekaa vaatavanoma virara ike mpo tivara. Vaatavano hini mantaraini koqema vairera, ekaa vaatavanovata quaheharo varianaro.

²⁷Vaiinti vaataqaara tuqantaake tuna uva okarava maantimama vairo: Ne Karaitira vohaa vaatama variavo. Ne vaireka, vira vaataqaahainaa haika vohaiqa vohaiqavano variara.

²⁸Kotiva nai vaiinti nahenti naarama kero vo kaiqa vo kaiqa nimiharo vo kempuka vo kempukavata nimura.

Avuni viva vo vaiintinavu noraiqama kero tiharo, Nenavu avuni vaiha Karaitira vakaaka vaiinti nahenti tiva nimiqi vuate tivakero, viva vonavu noraiqama kero tiharo, Ne avuni varia vaiintinavuka vika naantiaraini

vaiha te qoqaiqama kaaina uvara vaiinti nahenti tiva nimiqi vuate tivakero, viva vo vaiintinavu noraiqama kero tiharo, Ne vika naantiara vaiha ti vaiinti nahenti ti kaiqa numiqaimanta vika koqemake ti aaraqaa vuate tivakero, viva vonavu noraiqama kero vikara tiharo, Ne nora kaiqa kia vaiinti nahenti tave kaiqara varaqi vuate tivakero, viva vonavu noraiqama kero vikara, Ne aihavi vaiinti nahentika koqema kaate tivakero, vonavu noraiqama kero vikara, Ne vaiinti nahenti kahaqama nimitaqi vuate tivakero, viva vonavu noraiqama kero vikara, Ne vo kaiqa vo kaiqaqaa raqikiqi vuate tivakero, vonavu noraiqama kero vikara, Ne vo uva aahuva uvaqihai tivaqi vuate, turave.

²⁹Kotiva kia nai vaiinti nahenti ekaa vika vohaa qarama kero vohaa kaiqa nimirave. Ne kia ekaa ho avuni vaiha vaiinti nahentiqaa raqikiqi viraiti, ne kia ekaa ho Kotiva qoqaiqama kaaina uvara vaiinti nahenti tiva nimiqi viraiti, ne kia ekaa ho Kotira kaiqa vaiinti nahenti numiqaraiti, ne kia ekaa ho nora kaiqa vare vairaiti, ³⁰ne kia ekaa ho aihavi vaiinti nahentika koqema karaiti, ne kia ekaa ho aahuva uvaqihai tivaqi viraiti, ne kia ekaa ho aahuva uva ti uvara tuqantaake vi uvara okara vaiinti nahenti tiva nimiraiti variara. Aqao, Kotiva rairakero vo qara vo qara i kaiqara ni vohaiqa vohaiqa nimirave.

³¹Ne Kotira kaiqa varareka iha, ne avuni noraiqama kero variaina kempukara virara naane ni muntukavano variarira.

Ho kaiqe te voqamake koqe aaraqaa vi okarara ni tiva nimiari.

Vokikara muntuka variainarara tura

13 ¹Vokikara muntuka vate okarara te virara ni tiva nimirera. Vi okarava vaireva, avuni vai okaravama vairo. Te vataihainaa uva vo uva vo uva ho tiha, *enseli* vika uvavata ho ti variarirarovata, ti muntukavano kia voka vokara vairera, te vo uva vo uva tiarirava qumina uvaqaima varianaro. Ti uvavano qumina *vero* auva ntairave, *taaqa/quvaara* auva ntairave, vira voqaarama varianaro.

²Te Kotiva qoqaiqama kaaina uvara vo uva vo uva ho vaiinti nahenti tiva nimihave, te ekaa uvave, ekaa kukeqa taina uvarave, vi uvara vi uvara iri variarirarovata, ti muntukavano kia voka vokara vairera, te qumina vaiintiqaima vairara.

Te Kotirara kempukaiqamake iriha aiqina vo vara venta vuru vutunto kaarirava ho vairarovata, ti muntukavano kia voka vokara vairera, te qumina vaiintiqaima vairara.

³Te Kotirara iriha ekaa tenta airaira vehi vaiinti nahenti nimi, tenta qaqi kaariraro ihavano ti vaata ita kairarovata, ti muntukavano kia voka vokara vairera, vi haikava kiama ti kahaqiraqe te quminama mintiainara.

⁴Nariara nariara muntuka vate okarava maantimama vairo: Vira muntukavano voka vokara vaira vaiintiva vaireva, viva kia vaaka arara

itaraitiro, koqemakero qihaaqamakero vaiinti nahenti kahaqianaro. Vi vaiintiva kiama vo vaiintivano airi airaira vatainarara toma amitaanaro. Vi vaiintiva kiama nai mahuta tiraitiro, viva kiama nai autuvata tuahera kaanaro.

⁵Voka vokara muntuka vairava kiama kaurira haika vora vara amitaanaro. Viva kiama nariaraqai iriqiro vuanaro. Viva kiama qumina haika kaara arara itairaro varianaro. Viva kiama vovano vira qoraiqama amitai uvarara iriqiro viraitiro, viva vi uvara tauruma amitaanaro.

⁶Voka vokara muntuka vairava kiama vokika qora kaiqa vare vairara quahama nimitaraitiro, viva quqaa okararaqaima quaheharo varianaro.

⁷Voka vokara muntuka vairava kiama popohanaara iraitiro, viva Kotirara kempukaiqama kero iriqiro viharo, viva Kotira veka vaiharo Kotira aaraqaa kempukaiqama kero variqiro viharo maaravano qovariqina entara Kotira kiama qaqira kaanaro.

⁸Voka vokara muntuka vate okarava kiama taiqa viraitiro, qaqima variqiro vuanaro. Kotira uva tiva nimi vai okarava vahuqaqaima varianaro. Aahuva uva ti vai okarava taiqama vuanaro. Ekaa haikara iri tave vai okaravavata kiama qaqi variqiro vuanaro.

⁹Tenavu maa entara Kotira okarara kia ekaa kankomake iriraiti, tenavu hiniqai iri tavaunarara ti, tenavu vi uvara hiniqai vaiinti nahenti tiva nimi vaunara.

¹⁰Naantiara tenavu mpeqaiqama vuaina entava qovarama viraqe vi entaraqaa tenavu kia hini iri tavaraiti, tenavu mpeqaiqamavi vaiha vi haikara vi haikara okara kankomake iri tavaainara.

¹¹Haaru te naatirukaa vaiha te taaqa vainti uvaqai tivaqi vi variavauraro ti avu aatovano taaqa vainti avu aatoqai vaura. Vate te vaiintiqamavi vaiha taaqa vainti okara vira qaqirakema vai.

¹²Vira voqaantemake vate tenavu Kotira vaiinti nahenti taaqa vainti voqaara vaiha Kotira okarara kia anomake iri tave vaunara. Vaiintivano *memontaaraqihairo/inupiqihairo* kia koqema kero vo haika vo haika tavaintemake, tenavuvata Kotira okara tave vaiha kia kankomake ekaa tave vaunara.

Naantiara tenavu kia *memontaaraqihai/inupiqihai* taventemake tavaraiti, qaqi qoqaama tavarara. Te maa entara hini uvaqai iri tave vaurauka vaiha naantiara ekaa uva kankomake iri tavarara. Kotiva ti okara kankomake tavainantemake, naantiara te tenta okaravata kankomake tavarara.

¹³Taaramo okaranavuma qaqi variqiro vuanaro. Kotirara kempukaiqamake iriqi vi vai okarava vaivaro, Kotira veka vaiha quaheha variqi vi vai okarava vaivaro, voka vokara muntuka vate vai okaravavata vairo. Vinavukaqihairo voka vokara muntuka vate vai okarava, vivama avuniqamakero vairo.

Kotira MaraQuravano kempuka nimianarara tura

14 ¹Virara irihama ne voka vokara muntuka vate okarara vira naane avuniqamake vataata. Ho Kotira MaraQuravano vo kempuka vo kempuka nimianarara iriha, vira varaataa ira varaqi vuata. Vaiinti nahenti Kotira vakaaka tiva nimi vai kempukara, vi kempukarara avuniqamake iriqi viha, vi kempukara timiane tiata. «Kia aahuva vo uvaqihai ti vai kempukarara avuniqamakeha iriqi viha vira timiane tiata.»

²Kotira MaraQuravano vo kempuka vo vaiinti amiraro viva viraqohairo aahuva vo uva tivaqiro virera, vaiinti nahentivano kia vira uva ho iriraiti vaivaro, Kotivaqaima vira uva ho irianaro. Kotira MaraQuravano vi vaiintira kahaqi vairaro viva kukeqa taina uvaraqaqai tivaqiro vuanaro.

³Vo vaiintivano kia aahuva vo uvaqihairo tiraitiro, vutukero Kotira vakaaka tiva nimi vairera, vaiinti nahentivano vira uva koqemake iri vaivarora tiro, vi vaiintiva homa vika kahaqama nimitero, vika kempukaiqama nimitero, vika muntuka kuquqama nimitaanaro.

⁴Ne ruvaaqumavi vaivaro vo vaiintivano Kotira uva aahuva vo uva ti vairava uva tirera, vi uvava nai viraqaima kahaqama amitaanaro. Kia vo uvaqihairo tiraitiro, vutukero Kotira vakaaka tiva nimi vairaro vi vaiintira uvavano ekaa Kotira vaiinti nahentima kahaqama nimitaanaro.

⁵Kotira MaraQuravano vo kempuka ni nimira ne aahuva vo uva vo uvaqihai ti vaiva ho vairera, te virara iriha ni quahama nimatehavata, Kotira MaraQuravano vo kempuka ni nimira ne Kotira vakaaka vutuke tiva nimi vaiva ho vairera, te virara voqamake ni quahama nimitarara.

Kotira vakaaka vutukero tiva nimi vaina vaiintira uvavano ni ekaa homa kahaqianaro. Vo vaiintivano aahuva uva vo uvaqihairo tivaqiro viraro kia vovano vira uva ho tuqantaakero ni tiva nimirera, vira uvavano kiama ni kahaqianaro.

⁶Ti qata vakaao, te orure ni aahuva vo uvaqihai tiva nimi variarera, vi uvava kiama ni ho kahaqianaro. Te orure Kotira uvave, Kotira okara kukeqa taina uvarave, ne Kotira aaraqaa nuvaqi vi vai uvarave, vutukeha ni tiva nimiarera, vi uvava homa ni kahaqianaro.

⁷Te tiremake manamana vai haikara aanumaarave, *kitaave*, vi haikarara tuqantaake tirera. Aanumaara hampiqama kero vuaqairaro viva kiama koqema kero uva tianaro. *Kitaavata* hampiqamake ruqutiraro kiama koqema kero uva tianaro.

⁸Iqoka vaiintivano hampiqama kero *aanumaara/noma* vuaqairera, iqoka raqi vai vaiintika kiama ho qeramate vaivara.

⁹Vira voqaantemake, ne aahuva vo uvaqihai tivaqi viha kia vutuke tivera, tavave ni uva ho irianaro? Ne kia vutuke tivera, ni uvavano qumina uvaqaima varianaro.

¹⁰Maa vataraqaa vo vatanaa vo vatanaaka uvavano airi vaivaro kia vo uvavano qumina uva vaivaro ekaa vi uvava vaireva, okara vai uvavaqaima vaira. ¹¹Vaiintivano tiriara vo uvaqihairo tiraqe te kia irirera, te vi vaiintirara vo vatanaa vaiintivema tiariraro vivavata tiriara vo vatanaa vaiintivema tianaro.

¹²Nevata ruvaaqumavi vaiha aahuva vo uvaqihai tivaqi vivera, ni uvavano vo vatanaaka uva voqaraqaima varianaro. Ho Kotira Maraquravano nimiaina kempukara ne vaante vaantemake varareka auti vaihara ti, ne Kotira ireha tiha, Kempuka vo timiraqe tenavu nai kahaqama amite nai kahaqama amitemaqi vuare, tiata. Vi kempukara varerara muntuka vateha variata.

¹³Kotira Maraquravano vaiinti vo kempuka amiraro viva aahuva vo uvaqihairo tivaqiro viharo vi uvara okara kia iriraitiro, hauri viva ne ruvaaqumavi vairaqi vi uvara tiantora. Vi vaiintiva Kotira irairaro vira kahaqiraro vi uvara okara vutukero vaiinti nahenti tiva nimiarira.

¹⁴Te aahuva vo uvaqihai Kotira aare variariraro ti muntukavanovata Kotira aare vairaro, ti avu aatovano kia ho vi uvara irianaro. ¹⁵Minti vairaqe te nantie irara? Te tenta muntukaqihai aahuva uva tivaqi viha Kotira aare vaiha, te tenta avu aatoqohaivata vutuke tivaqi viha Kotira aararera. Te tenta muntukaqihai ihi tivaqi viha, tenta avu aatoqihaivata irikeha vutuke ihi tivaqi virera.

¹⁶Ne aahuva vo uvaqihai Kotirara koqeve tivaqi vi vaivaro ni muntukavanoqai vi uvara ho iri vairarovata, ni avu aatovano kia ho irianaro. Ne minti tivaqi vi vaivaro vonaihainaa vaiintivano ni nivutana uru vaiharo ni uva kia iriraitiro, viva nantiakeroe ni uvara quqaave tianaro? ¹⁷Ne aahuva vo uvaqihai tivaqi viha Kotirara koqeve tivaqi vi vaivaro ne koqe uva ti vaiva nintaqaima kahaqiharo kiama ni kana vaiinti ho kahaqianaro.

¹⁸Te nivata naatara keha aahuva vo uvaqihai airi tataa Kotira aaramaqi vi vaunarara irihama, te Kotirara koqeve ti vaunara. ¹⁹Kotira vaiinti nahenti ruvaaqumavi vairaqi, hauri te airi uva aahuva vo uvaqihai ti variari vika kia irivorave ti, te vika ho iri uvara inaaraiqatantaqai vutuke tiva nimiariraro vi uvava vika homa kahaqianaro.

²⁰Ti qata vakaao, naati vaintivano kia vaaqu kaiqa vararaitiro koqema kero vaintemake, nevata kia vaaqu kaiqa vararaiti koqemake variata. Mintimake vaiha, kia naati vaintivano avu aatoqi uva iriqiro vinantemake iriqi viraiti, ne noruqama vuaka avu aato irintemake iriha variata. ²¹Kotira vukuqi Kotiva mintima tiro:

Vo uva ti vai vaiintika noqihai te maa vatanaaka tenta uva tiva nimirave. Te vo vatanaaka noqihai uva tiari maa vatanaaka kia ti uva ho irivarave, tura.

Ais 28:11, 12

²²Kia qaqi qumina vaiinti nahentiara iriraitiro, Kotira vaiinti nahenti vika vira kempuka tavaate tiro, Kotira Maraquravano vokiaka vo kempuka nimimanta vika aahuva vo uvaqihai ti variara.

Vi uvava vaivaro vo uvavata maantimama vairo; Qaqi qumina vaiinti nahentiara vika Kotira kempuka tavaate tiro, Kotira MaraQuravano vaiinti vonavu vo kempuka nimimanta vika qaqi vaiinti nahenti Kotira vakaaka tiva nimi variara.

²³Ne ruvaaqumavi vaiha aahuva uva vo uva vo uvaqihai tivaqi vi vaimanta kia Kotira uva iri varia vaiinti nahentika vikavata uru ni hampata vaivera, vika ne uva ti vaira irihama niara vueraiqama vuavo tivara.

²⁴Ne ruvaaqumavi vairaqi Kotira uva vutuke tiva nimiqi vi vaivaro vovano qaqi qumina vaiintivanoe, kia Kotira uva anomakero iri vaina vaiintivae, vivavata ni hampata vairera, ne ti vai uvava vira kahaqiraro viva tiharo, Ike, te vaaqu aaraqaa ni vauraukama vauro, tianaro.

²⁵Minti tivakero viva nai kukeqa taina uvaravata tiva qovarama kero viva hiqiriviro Kotira autu tuahereharo tiharo, Quqaama Kotiva ni nivutana vaivo, tianaro.

Maantimake Kotira uva maara tivaqi vuate tura

²⁶Ti qata vakaao, ti uva okara maantimama vairo: Ne ruvaaqumavi vaivaro niqihairo vovano ihi vo tirerave tiraro, vovano Kotira uva maara tiva nimirave tiraro, vovano Kotiva qoqaiqama kaaina uvara tiva nimirave tiraro, vovano aahuva vo uvaqihairo ni tiva nimi vairaro vovano vi uvara okara ni tiva nimianaro. Ne mintiaqi viha nai kahaqi nai kahaqiha variata.

²⁷Niqihai airi vaiinti nahenti aahuva vo uva tivaqi vivora. Taaraqantae, taaramonavue, homa aahuva vo uvaqihai tivaqi vivara. Vinavuka aahuva vo uvaqihai tireka iha, vohaiqa vohaiqavano tivaqi vi vaivaro vovano vinavuka uva tuqantaakero vira okara ni tiva nimi vaira ne ho iriata.

²⁸Vinavuka uva tuqantaakero ni tiva nimiarirava kia vairera, vinavuka evaara variata. Vinavuka nariaraiqamake vaiha Kotira hampata aahuva vo uvaqihai tivaqi vuata.

²⁹Taara vaiintie, taaramo vaiintie, Kotira vakaaka ni tiva nimoreka auti vaivera, ne vinavuka qaqi kaimanta tiata. Vinavuka vakaaka ni tiva nimi vaimanta ne vinavuka uva okara rairake iriqi viha variata. ³⁰Vovano himpiro Kotira uva tiva nimi vairaro vovano oquviro vairava tiharo, Kaiqe tevata Kotiva ti tiva timi uvara ni tiva nimiare tirera, avuni tiva nimi vairava nai uva vaaka taiqa kairaro viraqaahairo vovano ni tiva nimiarira.

³¹Ne mintiakeha vohaiqa vohaiqavano Kotira uva tivaqi viha ne ekaa nai kahaqi nai kahaqamaqi viha, nai kempukaiqama amite nai kempukaiqama amitemaqi vuata.

³²Kotira kempuka varaira vaiintiva viva nai noqaa koqemakero raqikiqiro viharo Kotira uva tiva nimiqiro vuanaro.

³³Kotiva kia hampiaara voqaara kaiqa vararaitiro, viva avuqavu naitarama keroqai kaiqa vare vairara ti, nevata kia hampiaara voqaara maara uva tiraiti, avuqavuqama keha tiata.

Kotira vaiinti nahenti vo vatuka vo vatuka ruvaaquma vi variantemake, ³⁴nevata maara tireka ruvaaqumavi vaiha kiama nahenti vika qaqi kaimanta uva tiata. Mosiva tivato uvava tiharo, Nahentivano kiama avuniqamakeru varianarove, tura.

³⁵Nahenti vika uva okara kankomake irireka iha, maaqaini vaiha nai vaativara vi uvara okara iraata. Ne ruvaaqumavi viraqi nahenti vovano himpiro uva tirera, vi okarava kiama koqe qianaro. ³⁶Ike, Kotira uvavano ni Korinti vatanaakaqaahairo avuni qovarama vurave? Vi uvava niqiae kahaqireva qovarama vurave? Kiave.

³⁷Vovano nariara tiharo, Te Kotira uva ti vauraukave. Kotira Maraqravano vo kempuka timimanta te vauraukave tirera, vi vaiintiva ti uvarara quqaavema tiarira. Viva te ti vauna uvarara, Noravano tivatai uvaravema tiarira. ³⁸Vi vaiintiva ti uvara kia noraiqaakero irirera, ne vi vaiintira uva kia iriata.

³⁹Ho ti qata vakaao, Kotira uva vakaaka vaiinti nahenti tiva nimi kempukara, vi kempukara ni varaataa iramanta variata. Niqihairo vovano aahuva vo uvaqihairo ni tiva nimoreva auti vairera, kia vira qioqama amitaraiti, virara homa tinarave tiata.

⁴⁰Ne ruvaaqumavi vaiha kia hampiaara voqaara Kotira uva maara tiraiti, koqemake naitaramake tivaqi viha variata.

Karaitiva qutu vuraqihairo qaiqaa qaqi himpurara tura

15 ¹Ti qata vakaao, te Karaitira vakaaka ni tiva nimiavaunaraqaiqaa ni tiva nimiari ne vi uvara irihama variata. Te tota vi uvara ni tiva nimiavauramanta ne vi uvarara quqaa uvave tivake, vi entaraqaahai ne vi uvarara kempukaiqamake iriqi vi variara.

²Karaitira vakaaka ni tiva nimiavaunara ne vi uvara kia tuta karaiti, koqemake tuataqi viha variqi vivera, vi uvava ni kahaqiraro Kotiva kia ni qaqira karaitiro ni ntitaanaro. Ne vi uvara kia koqemake tuataqi vivera, ne haaru quqaave tu uvava kia ni ho kahaqianaro.

³Vi uvara ti tiva timumanta te vi uvarara avuhainaa uvavano vaivo tivake vi uvara ni tiva nimiavaunara. Te niara mintima ti: Tenavu qora kaiqa vare vauna uvava nunka taiqa vuarire tiro, Karaitiva tinavuara iriharo qutu vura. Kotira vukuqi haaru qara ntuvato uvava tuntemakeru, viva qutu vura. *(Ais 53:5-12)*

⁴Karaitiva qutu vumanta vataqi quntama tovaro taaramo enta varakero, viraqaahairo qaiqaa qaqi himpura. Kotira vukuqi haaru qara ntuvato uvava tuntemakeru, viva qaiqaa qaqi himpura.

⁵Karaitiva qutu vuraqihairo qaiqaa qaqi himpiro oru Pitaara avuqaa qovarama viro, viraqaahairo viva nai vainti 12navu nivuqaavata

govarama viro, ⁶viraqaahairo nai vainti airitahaa 500navu nivuqaavata govarama vumanta vika vira tavora. Vate maa entara vi vaiinti nahentika hininavu qutu vuamanta hini airinavuma qaqi vai.

⁷Ihuva nai vainti vika nivuqaa qovarama viro, viraqaahairo Ihuva Iemira avuqaavata qovarama viro, viraqaahairo ekaa nai noraiqamako vaiintinavuka nivuqaavata qovarama vumanta vika vira ekaa tavora.

⁸Karaitiva mintiaqiro viro, ekaanaini ti tivuqaavata qovarama vumanta tavaavaunara. Vainti vo vatatai entava aitaraivaro vira naantiara vatataintemake, te naantiaraini Karaitira vaintiqama vunara. ⁹Ihuva noraiqama kai vaiintikaqihai te vairera, uapaa vaiintivanoqai vaunara. Tota te Karaitira avataqi ni vau vaiinti nahentika anomake qoraiqama nimitaqi vi variavaunarara ti, kia tiriara Karaitiva vira noraiqama kai vaiintirave tiataara.

¹⁰Ho Kotiva ti aaqurihama timiteharo koqema timitaimantara ti, te mintimake nora vaiinti vaunara. Kotiva ti koqema timitaimanta kia te qaqi qumina vairaiti, Karaitiva noraiqama kai vaiintinavukaqihai te voqavata kempukaiqamake kaiqa vare vaunara. Ho kia te tenta kempuqaqahai vira kaiqa varaqi vi vaunara. Kotiva ti koqema timiteharo nai kempuka timimantara ti, te vira kaiqa varaqi vi vaunara. ¹¹Teve, vinavukave, Karaitira vakaaka ni tiva nimi vaunara, kia te virara noraiqaake irirara. Tenavu miqo maaqo vohaa uvaqai ni tiva nimi variavauramanta ne vi uvarara quqaave turara ti, te virarama noraiqaake iri vai.

Tenavu qutu vuainaraqihai qaiqaa qaqi himpuainarara tura

¹²Tenavu vakaaka ni tiva nimiha Karaitiva qutu vuraqihairo qaiqaa qaqi himpivo tiavaunara. Ho ne hininavu nantihae tiha, Qutuvi vaiinti nahentika kia ho qaiqaa qaqi himpivarave, ti variavo?

¹³Quqaa qutu vuaka kia himpuare tiatirio, kiama Kotiva Karaitira qaiqaa qaqi vara himpima kaitirio. ¹⁴Kotiva kia Karaitira qaiqaa qaqi vara himpima kaare titirio, tenavu quminama uva ni tiva nimi vauramanta ne quminama Karaitirara quqaa vivave tiatirio.

¹⁵Ike, tenavu ni tiva nimihama quqaama Kotiva Karaitira qaiqaa qaqi vara himpima kaivo tuna uvava, vi uvava kia quqaa uva vairarovaave, vovano tinavuara tiharo, Kotiva kia Karaitira qaiqaa qaqi vara himpima kairave. Ne Kotirara una uvaqaima ti variavo, tianaro.

¹⁶Kotiva kia ho qutu vuaka qaiqaa qaqi vara himpimake vaiva variare titirio, viva kiama ho Karaitiravata qaiqaa qaqi vara himpima kaitirio. ¹⁷Kotiva kia Karaitira qaiqaa qaqi vara himpima kaare titirio, ne Karaitirara quminama quqaave tiavaro niqaa uva vaiva kia taiqa viraitiro, qaqima vaitirio. ¹⁸Kotiva kia Karaitira qaiqaa qaqi vara himpima kaare titirio, vaiinti nahenti Karaitirara quqaave tivake vuru qutu vuaka, vikavata kia qaiqaa qaqi himpiraiti, ekaarama taiqa vuatirio.

¹⁹Tenavu Karaitira veka variqi vi vuru qumina qutuvi kia qaiqaa qaqi himpuarirauka variarera, vira kaara homa maa vataraqaa variaka tinavu naaraihama timiteha ike mpo tiva timitevara.

²⁰Vika kiama ho vira kaara tinavu naaraihama timitevara. Karaitiva qutu vuvaro Kotiva vira quqaama qaiqaa qaqi vara himpima kora. Kara ututaivaro hoqare irataiva naane mpeqaiqama vintema kero, Karaitiva naane qutu vuraqihairo qaiqaa qaqi himpurara ti, Karaitirara quqaave tivake qutuvika, vikavata naantiara qaiqaa qaqima himpivara.

²¹Tota vaiinti vohaiqaqaahairo qutuvi okarava qovarama vurama. Qaiqaa vohaa qarama kero, vaiinti vohaiqaqaahairo qaqi himpi variqi vi okarava qovarama viro.

²²Tenavu ekaa Adaamura vaintivara vaihara ti, tenavu ekaa qutu vuvariraukama vaunara. Vohaa qaramake, tenavu Karaitira vaintiqamavi vaihara ti, naantiara tenavu ekaa qaiqaa qaqi himpi variqi virara.

²³Naantiara kia tenavu hampira voqaara qaiqaa qaqi himpiraiti, tenavu naitaramake vohaiqa vohaiqavano qaiqaa qaqi himpirara. Karaitiva naane qutu vuraqihairo qaiqaa qaqi himpurara ti, Karaitiva qaiqaa vataini orurante tuvuaina entaraqaa vira vaiinti nahenti vika qaiqaa qaqima himpi vaivara.

²⁴Vika qaiqaa qaqi himpi vaivaro, viraqaahairoma taiqaaina entava aniraanaro. Vi entaraqaa Karaitiva mpeqaiqama keharo vo vatanaa vo vatanaaka *kamaanira* taiqa kero, ekaa vo haika vo haikavano vira navutaiqi vai haikara naatara kero, ekaa kempuka vatekavata naatara kero vuru nai Qora Kotira kauquqi kero tiharo, Te ekaa vi haikara naatarama kauro. Are ekaa vi haikaraqaa homa raqikiqira vinarave, tianaro.

²⁵⁻²⁶Karaitiva mpeqavano vaiharo nai navutaaka aatara aataramaqi viviro, vuru ekaanaini Karaitiva qutuvi vai okararavata aatara kairaro vi okarava kiama qaiqaavata varianaro.

²⁷Kotira vukuqi mintima tiro:

Kotiva ekaa haika Karaitira vevaarainiqama kairaro Karaitiva ekaa vi haikaraqaa raqikiqiro vuanarove, tura. *(Ihi 8:6)*
[Karaitiva ekaa vi haikaraqaa raqikiqi viharoma viva kiama Kotiva nai vira noraiqama kainaraqaa raqikianaro.]

²⁸Naantiara Karaitiva ekaa vi haikaraqaa raqikiqiro viharo viva nai vira Maaquvano vaiharo Kotira vevaarainiqama viro vairaro Kotiva Karaitiraqaavata ekaa haikaqaavata raqikiqiro vuanaro.

²⁹Karaitiva qaiqaa qaqi himpu uvava kia quqaa uva vairavauve, vokiaka qutu vuakara iriha quminama namari vare variara. Qutu vuaka kia qaiqaa qaqi himpivarave tia uvava quqaa uva vairavauve, vokiaka quminama vika kahaqireka namari vare variara.

³⁰Kia tenavu qutu vuainaraqihai qaiqaa qaqi himpi vaireravauve, tenavu ekaa enta quminama tinavu qoraiqama timite variaka varianaini vi ani vaunara.

³¹Ti qata vakaao, Ihu Karaitiva niqaavata tiqaavata raqiki vaimanta te niara quahe vaunarara ti, te vutuke ni tiva nimirera: Vo enta vo enta ti haruke ruhiqauri variamanta vauro.

³²Kia tenavu qutu vuainaraqihai qaiqaa qaqi himpi variainaravauve, quminama te Epasaasini vaiinti vonavu hampata qaakau aantau vahi voqaara raquqi vi variavaunara. Kotiva qutu vika kia qaiqaa qaqi vara himpimake vaiva vairavauve, kaiqenavu hurae morae qutuainarara kia noraiqaake iriraiti, karavata iha namarivata namaqi virara.

³³Hauri vokika niara una uva timanta ne vika uva avataqi vivora. Uvavano mintima tiro:

Vaiintivano vaaqu vaiintinavu hampata variqiro viharo vivavata vaaqu vaiinti qama vuanarove, tura. (Ais 22:13)

³⁴Virara irihama ni avu aatovano kenko tira vaaqu kaiqa varera qaqira kaata. Niqihai vaiinti vonavu kia Kotira okarara iriraiti, hampi uva ti variara kaara vikavata nevata kauruataarave.

Qaiqaa qaqi himpuaina okarara tura

³⁵Vovano maantima kero ti iraanaro: Nantiakeroe Kotiva qutu vika qaiqaa qaqi vara himpima kaanarove? Nana vaata vataukae qutu vika qaiqaa qaqi himpivarave? tianaro. Vovano minti tirera, te nai vira maantimake tiva amirera: ³⁶Ai avu aato qumimaqamae vivo? Are kiae iriarao? Are auru vataqi ututairaro auruveno kia takuma viro nuhiqama virera, karavano kia ho qampiqaanarove.

³⁷Are *uti* aurue vo aurue utihara, are kiama nora vira airantera ntavakera utiraitira, auruqaima utinara. ³⁸Kotiva tivaro vo auruqihairo nai vi karava qampiqa vivaro, vo auruqihairo nai vo karavano qampiqa vi vaira. [Vira voqaantemake, tenavu qutu vuainaraqihai qaiqaa qaqi himpi variariraro tinavu vaatavano voqarama keroma varianaro.]

³⁹Vaiinti vaatavanovata, aantau vahi vaatavanovata, kia vohaa qaramakero vaira. Vaiinti vaatavanove, aantau vahi vaatavanove, uviri vaatavanove, havuka vaanti vaatavanove, nai vo vaata vo vaatama vaira.

⁴⁰Naaruvaini vai haikava vo vaata vo vaata vaivaro vataini vai haikava vo vaata vo vaatama vaira. Naaruvaini itai haikava voqarama kero ataa iharo vaivaro, vataini vai haikava voqarama kero ataa iharo vaira.

⁴¹Kuarivano iteharo voqarama kero ite vaivaro, toravano voqarama kero ite vaivaro, opu makauvano vo qara vo qarama kero ite vaira.

⁴²Vi haikava vi haikava vo qara vo qarama kero vairaro vira voqaantema kero, naantiara tinavu vaatavanovata qutu vuainaraqihairo qaiqaa qaqi himpiro aahuva vo qarama keroma varianaro. Tinavu vaata vataqi quntama taavaro nteraaina vaatavama vairo. Naantiara tinavu qaiqaa qaqi himpima kaaina vaatava qaraaka vaatavano kia nteraaina vaatavama varianaro.

⁴³Tinavu vaata vataqi quntama taavaro uqerara vaata kia koqe vaatama vairo. Naantiara tinavu qaiqaa qaqi himpima kaaina vaatava kempuka vaatavano koqe vaatama varianaro. ⁴⁴Tinavu vaatavano maa vataraqaa variarire tiro autukairara ti, vi vaatara vata maini quntama te variara. Naantiara tinavuara naaruvaini variate tiro, naaruvaini variaina vaatara qaqi vara himpima kaanaro. Maa vataraqaa variaina vaatava vaivaro naaruvaini variaina vaatavavata vaira. ⁴⁵Vi uvarara Kotira vukuqi mintima tiro:

Kotiva hoqarenaa vaiinti Adaamura autu kovaro viva himpiro qaqi variqiro vi vaurave, tura. (Okara 2:7)

Vi vaiintiva mintima vauvaro vira naantiara vaiinti vovano Karaitiva ekaa vaiinti nahentiara qaqi variqi vuate tiro, qovarama viro vaura.

⁴⁶Kia vaiinti nahentivano naaruvaini variqi vi okarara naane qovarama karaitiro, vika vataini variqi vira naane qovarama kero, viraqaahairo naantiarama naaruvaini variqi vi okarara qovarama kaanaro.

⁴⁷Hoqarenaa vaiinti Adaamuva vaireva, vira vataqohairo autu kovaro maa vataraqaa vaura. Vira naantiara vaiinti vovano Karaitiva naaruvaihairo vataini tuvurero vaura.

⁴⁸Maa vataraqaa variaka vaireka, vika vataqohairo aututo vaiintira voqaarama variara. Naaruvaini vaika vaireka, vika naaruvaihairo tuvi vaiintira voqaarama vaivara.

⁴⁹Maa entara tenavu vataqohairo aututai vaiintira Adaamura voqaara vaunara. Naantiara tenavu naaruvaihainaa vaiinti Karaitira voqaarama vairara.

⁵⁰Ti qata vakaa, te ni tiva nimirera. Vaiinti nahenti maa vaatara vataake vaika, vika kiama Kotiva raqiki vaina vatukaraqiqi ho vivara. Kia ntere vaina vatukaraqiqi nteraaina vaiintiva kiama ho vuanaro.

⁵¹Kaiqe te Kotiva kukeqa taaina uvara vo ni tiva nimiyari. Kiama tenavu ekaa qutu viraiti, tenavu hininavu qaqi variqi viha, viraqaahai vaakama tenavu ekaa voqaramake qovaramavi vairarave.

⁵²Tenavu hininavu variariraro naantiara ekaara entaqaa *aanumaara/noma* vuaqairaro Kotiva qutu vika qaiqaa qaqi vara himpima kaira vika viraqaahai kia qaiqaavata qutuvi ntera viraiti, qaqi variqi vivara. Tenavu ekaa vi entaraqaa voqaramake qovaramavi vairara.

⁵³Tenavu nteraaina vaatara vatauka variqi vivi, vi entaraqaahai kuquvi, kia nteraaina vaatara vatauka vaiha qaqi variqi virera. Tenavu qutu vuaina vaatara vatauka variqi vivi, vi entaraqaahai kuquvi, kia qutu vuaina vaatara vatauka qaqi variqi virera.

⁵⁴Tenavu nteraaina vaatara vatauka kuquvi, kia nteraaina vaatara vare, viraqaahai qaqi variqi virera. Tenavu qutu vuaina vaatara vatauka kuquvi, kia ho qutu vuaina vaatara vare, viraqaahai qaqi variqi vuariraro vi entara haaru qara ntuvato uvava vivauma varianaro.

Vi entara vi uvava tinantemake tenavu mintima tirara:

Qutira okaravano tuvi taraivaro Kotiva vira aatara kairave.

⁵⁵Qutira okaravauvo, are iriane. Are vaiinti arukera aatara ke variana kempukava tainie vaivo?

Ai aaraivano vaiinti nkaqe vaiva tainie vaivo? *(Hos 13:14)*

⁵⁶Maa entara vaiinti nahenti vaaqu kaiqa vare variarara tiro, qutuvi okarava vaiinti nahenti nkaqe vaira. Vaiinti nahenti Kotiva tivato uvara raqake variarara tiro, qora kaiqa kempukavano vaiinti nahentiqaa raqikiqiro vi vaira.

⁵⁷Ho tinavu Noravano Ihu Karaitiva quti varia okarara aatara kero qaiqaa qaqi himpirara tiro, Kotiva tinavuvata kempukaiqama kaimanta tenavu homa quti varia okarara aatarake qaiqaa qaqi himpi vairara. Virara irihama tenavu Kotira autu tuahereha virara koqemave ti vaunara.

⁵⁸Ti qata vakaa, ne vi uvara irihama kempukaiqaavi variqi viha variata. Ne maa uvara iriarave. Ne Nora Vaiinti kaiqa vara amite vaivaro kيامa ni kaiqa vovano quminaiqama vuanaro. Virara irihama ne kempukaiqamake vira kaiqa vara amitaqi vuata.

Iutaa vatanaaka monu nimoreka urara tura

16 ¹Kotira vaiinti nahenti Iutia vataini variaka kia koqemake variakara irihama ne vika kahaqireka monu ruvaaquma kerara tirera: Te Karesia vataini vaiha Ihura vaiinti nahenti mini variaka tiva nimi vaunantemake, nivata tiva nimiari nevata vika inte iata. ²Vo Sante vo Santeqaa ne vohaiqa vohaiqavano nenta monu hini qaqi vataqi vivaro airiqamakero variarira. Ne mintiaqi vi vaiqe te ne inaini orure kia niara qaiqaavata monu ruvaaquma timiate tirara.

³Naantiara te ne inaini oruraari ne vaiinti vonavu autu ti timiqe te vinavuka qara nimiha nititaari vika vi monura varema Ieruharemini vuru nimiata.

⁴Vi entara te Ieruharemini vo kaiqa varaarirava vairera, vinavuka ti vataake homa mini vivara.

Poruva nai nuainarara tura

⁵Te Masedonia maaqaini vatuka vatuka nuariraukara ti, te mini naane nuvake, naantiara ni oru tavarera. ⁶Ni hampata oru vaiha te vukai entae, kuari kia noraiqaakero itaaina entarae, ni hampata vaiha qaiqaa taini taini virera iari nevata ti kahaqiqe te mini mini virara. ⁷Kia te vo vatukainiara viha ni hampata vahuqa vaireravauve. Noravano hove tirera, te ni hampata vukaiqamake vairera.

⁸Ho te vate Epasaasi mainiqai variqi vuariraro Pentikosi ovata ne entava aniraarire. ⁹Maini te vo vaiinti vo vaiinti Kotira aara numiqaarirava airi vaimantara ti, te mainiqai variqi virera. Te maini

Kotira kaiqa vare vauramanta airi vaiinti tinavu navutaiqama timite variamantavata, te Karaitira vaiinti nahentiarao ti, mainiqai vairera.

¹⁰Timotiva te varaunantema kero, Nora Vaiinti vira kaiqa vare vairara tiro, viva ne vainaini oru ntairera, ne vira quahama amitehama vira vitaata. ¹¹Virara irihama hauri niqihairo vovano Timotirara qumina vaiintive tiharo vira tauvaqa utu amitaantora. Ne Timotirara viva Karaitira kaiqa vaiintivano vaivo tivakeha vira kahaqamake aaraini vuru kaivaro viva koqema kero te iainanaini aniarira. Te viravata tinavu qata vakauka vonavuvata vekama vauro.

¹²Te tinavu qata vakaa Apolosirara tirera. Te vo enta vo enta niara irihama virara mintima ti: Tinavu qata vakauka vonavu Korintini vire ika are vinavuka hampata mini vuane, tivake vuana vaina turaro viva kia vate mini vuataaivaro kia viro. Naantiara aaravano ho vairera, viva ne inaini vuanaro.

Poruva ekaara uva tura

¹³Ne rauriha taveha variata. Ne Karaitirara quqaave tiraqaa kempukaiqaake variata. Kia qetaraiti, vaiinti tarukama variata. Kempukaiqaavi variata. ¹⁴Nariara nariara muntuka vateha ekaa kaiqa varaqi vuata.

¹⁵Ne Sefanaasiravata, vira naavuqi variakaravata, kankomake iriara. Te haaru Akaiaini vaiha Karaitira uva vi vatanaaka tiva nimiavauramanta vika naane quqaave tivake, viraqaahai voqamake Kotira vaiinti nahenti kahaqireka autiha variara. Ti qata vakaa, te niara ike mpo tihama mintima ti: ¹⁶Ne vi vaiintinavukavata, vinavuka hampata kaiqa vare variakavata, vevaaraini vaiha, vika uvama iriqi vuata.

¹⁷Niqihai Sefanaasivavata, Fotunatusivavata, Akaikusivavata, te unanaini aniamanta te vinavukara quahehama vauro. Te kia ni tavauraro ti muntukavano qoraiqimanta vauramanta vinavuka te vaunanaini anire ni uva tiva timiamanta iri, te virara quahehama vauro.

¹⁸Vinavuka ni muntuka koqema nimitaantemake, vinavuka maini ani vaiha ti muntukavata koqema timitaamanta vauro. Ne minti vai vaiintika nutu viriniqama kaata.

¹⁹Karaitira vaiinti nahenti Esiaini vona vona variaka niara irihama ni uva mante variavo. Akuilaaka vira naata Prisilaaka vitantavata, vitanta naavuqi ruvaaqumavi variakavata, vinavuka Nora Vaiinti autuara irihama ni uva mantama nimitaavo.

²⁰Tinavu qata vakauka maini variaka, vikavata ni uva mantama nimite vai. Ne nai uva mante nai uva mante iha, nai kauqu ami nai kauqu amiha variata.

²¹Ho te tenta kauquqohai maa uvara qara ntuvate:

Te Porukama ni uva mantama nimitauro.

²²Nora Vaiintiara kia muntuka vataira vaiintira kaivaro viro ekaara vehiqama vuarire. *M arana ta—Mpo, Nora Vaiintio, vaaka oruantera tuvuan.*

²³Tinavu Noravano Ihuva ni koqema nimitaarire.

²⁴Nevata tevata Ihu Karaitirainiqama vuraukara ti, ti muntukavano niara vaimantama vauro.

2 KORINTI

Poruva Korinti vatanaakaini vo qara naantiara vara kora

Poruva vohaa ihi varakero Masedoniaini vaiharo Korinti vatanaaka qara vovata ntuva nimitora. Poruva vi vatanaaka Kotiva nai noraiqama kovaro Ihu Karaitira kaiqa vare vau okarara tiva nimiharo maa uvara qara ruva nimitora.

1 ¹Te Poruka. Kotiva timanta te noraiqaavi Ihu Karaitira vakaaka tiva nimi vauraukama vai. Tetanta tinavu qata vakaa Timotikanti ne Kotira vaiinti nahenti Korintiqli variakaravata, ekaa Kotira vaiinti nahenti Akaiaini variakaravata, ni qara nimate.

²Tinavu qova Kotivavata, Noravano Ihu Karaitivavata, ni koqema nimateha aaqurihama nimitaivaro ni muntukaqihairo paru i vaira variata.

Poruva Kotirara koqema iarao tura

³Kaiqenavu Kotirara koqema iarao tiha vira quahama amitaari. Viva Variqavano vaiharo tinavu Nora Vaiinti Ihu Karaitira vira Qovama vairo. Kotiva tinavu Qova vaivaro ekaa aaqurihama timitaaina okaravavata, muntuka kuquqama timitaaina okaravavata, viraqaahairo qovaraiqi vaira. ⁴Tenavu vo maara vo maara vare vaiha mpo ike ti vauraro Kotiva tinavu muntuka kuquqama timite vaira. Kotiva tinavu muntuka kuquqama timite vaimantara ti, tenavu tavaari vaiinti nahenti vo maara vo maara vare vaiqe, tenavuvata Kotiva tinavu muntuka kuquqama timite vainantemake, vaiinti nahenti vika muntukavata kuquqama nimitaari.

⁵Karaitiva aihavi haikara varaqiro vimanta tenavu vira vataake vohaa vaiha aihavi haikara varaqi vi vaunara. Vira voqaara Kotiva Karaitira muntuka kuqu-qama amitainantema kero, Kotiva tinavu muntukavata kuquqama timitaanaro.

⁶Kia tenavu quminavauve aihavi haikara vare vaunara. Kotiva ni muntuka kuquqama nimitero ni ntitaarire ti, tenavu aihavi haikara

vare vai. Tenavu aihavi haikara vare vauraro Kotiva tinavu muntuka kuquqama timitaimantara ti, tenavuvata homa ni muntukavata kuquqama nimateha tiha, Tenavu ni aanare aihavi haikara varaunarave. Nevata kempukaiqaake variate, tirara.

⁷Ne tinavu aanare aihavina haikara varaqi vivera, Kotiva tinavu muntuka kuquqama timitainantema kero, ni muntukavata kuquqama nimitaanaro. Tenavu virara iriha niara tiha, Ne kia popohanaara iraiti, kempukaiqaake variqi vuatema, turo.

⁸Tinavu qata vakaa, tenavu haaru Esiaini niha maara vare variavauna uvara ne kia anomake irivora. Vi entara nora maara, vo maara vo maara tinavuqaa vate vaumanta tenavu tiha, Ike, kia ho vi maarara vare qaqi vairaraiti, qutuma virarave, tiavaunara.

⁹Vi entara tenavu tiha, Oho, tenavu kia qaqi vairaiti, qutu vuarira entavama aniraivo, tiavaunara. Tenavu minti tivake tavaavauraro tentanavu kahaqiarira aarava kia ho vaumanta viraqaahai tenavu Kotiva qutu via vaiinti nahentika qaqi vara himpimake vaiva, vivaqai tinavu ho kahaqianarove tivake, viraraqai kempukaiqamake iriqi vi variavaunara.

¹⁰Vi entara tenavu qutu vuarirava aumanto vauvaro Kotiva tinavu viraqihairo ruaruama timitora. Kotiva vi entara tinavu ruaruama timitontema kero, naantiaravata Kotiva tinavu mintima timitaanaro. Tenavu Kotiraqaata muntuvi vaiha tiha, viva qaiqaa qaiqaavata tinavu kahaqama timitaairo vuanarove, turo.

¹¹Nevata tinavuara iriha Kotira aaramaqi vivaro viva tinavu kahaqama timitaarire. Airi vaiinti nahenti tinavuara iriha Kotira aarama timitaivera, Kotiva tinavu koqema timiteharo kahaqama timitaira viraqaahai airi vaiinti nahenti Kotira quahama amitevara.

Poruva kia Korintini vurara kankoma kero vika tiva nimura

¹²Tenavu vaiinti nahenti nivuqaa ni vauraro kia vo haika kaara tinavu toqaavu harimanta tenavu koqemake vika nivuqaa ni vaunarara ti, tenavu virara iriha quaheha koqeve ti vaunara. Tenavu vaiinti nahenti nivuqaa niha kia unaqaraiqaake vikaqihai vo haika vararerave tiraiti, tenavu Kotiva tinavu koqema timite vainarara iriha, Kotira kaiqaqai varaqi viha avuquvuqamake ni vaunara. Tenavu vo vaiinti nahenti nivuqaavata, ni nivuqaavata, niha mintiaqi vi vaunara.

¹³⁻¹⁴Tenavu ni qara nimateha kia qumina vo uva ni tiva nimiraiti, ne ho iri vai uvaraqaqi tiva nimi vaunara. Ne vate maa entara tinavu uva hiniqai iriaka vaiha, naantiara ne tinavu uva ekaa irivera, te virara hovema tirara. Ne tinavu uva kankomake iriqi vi, naantiara Noravano Ihuva tuvuaina entaraqaa ne tinavu quahama timitaiqe tenavu nintavata quahama nimitarara.

¹⁵⁻¹⁶Tota te niara homa vika ti tavehama ti quahama timitevarave tivake, te ni tavarera auti vaiha mintima ti: Kaiqe Masedoniaini viha ni

ori tave, qaiqaa vihai orurante aniha ni ai tavaarimanta ne taara tataa ti tavaiqe te ni koqema nimitaari, viraqaahai ne ti tivita vare aaraini vuru kaiqe te Iutiaini virerave, tiavaunara.

¹⁷Te minti tivake ni oru tavarare tivakevata, kia vuavaunara. Tota te ni unaqaraiqamake oru tavarerave tiavaunara? Vovano vataihainaa uva okarara iriharo tintemake, tevata taara uva tihae eo mintirerave, kia mintirerave, ti variavaunarave?

¹⁸Te Kotira quqaa okarara irihama tenta kauqu aiqiqaa aqukeha tiha, Kia tenavu niara unahaa tiha, Eo mintirerave, kia mintirerave, tivaqi viha ni tiva nimi variavaunarave, turo. ¹⁹Sailaasivavata, Timotivavata, tevata, tenavu ni nivutana vaiha Ihu Karaitira vakaaka ni tiva nimi variavaunara. Ho Ihu Karaitiva Kotira Maaquvano kia unaqaraiqama keharo taara uva tiraitiro, viva vohaa uva quqaa uvaqai ti vaivara tiro, viva te mintirerave tivakeharo quqaa minti vaira.

²⁰Kotiva nai kauqu aiqiqaa aqukeharo te mintirerave tivatai uvara, ekaa vi uvava vivauma variarire tiro, Karaitiva qovarama vura. Karaitiva qovarama viro Kotira kaiqa varaqiro vurara ti, tenavu Karaitira kaiqara irihama Kotirara ai uva quqaa uvama vaivo tivakeha vira autu tuahere vaunara.

²¹Kotiva naima nivata tinavuvata kempukaiqama timitaimanta tenavu Karaitira vataake vohaaraqi variqi vi vaunara. Tinavuara nai kaiqa vara timitaate tiro, Kotiva naima tinavu noraiqama kaira.

²²Kotiva tinavu nai kaama tero viraqaahairo nai uvavano kempukaiqama vuarire tiro, viva nai Marapura tinavu muntukaqi vataira. Vira Marapuravano tinavu muntukaqi vaimantara ti, tenavu tiha, Quqaama Kotiva naantiara tinavu tivitaanarove, ti vaunara.

²³Te Kotira autuqaa quqaa uvaqai tirera. Te oru Korintini vaiha vo uva kaara ni nitiriraro ni muntukavano qoraiqiantorave ti, te qaqirake kia mini vuavaunara. ²⁴Kia tenavu nora vaiinti voqaantemake vaiha niara kempukaiqaake vi uvara vi uvara avataqi vuate tireravauve. Aqao, tenavu tavauramanta ne Karaitira uva ho iriqi vi variara. Ne Karaitira uva iriha quaheha variate tivakeha, tenavu ni kena vaiinti qai vaiha ni hampata kaiqa varaqi virera auti vaunara.

2 ¹Vi uvarara irihama, te vo uva kaara ni oru nitiriraro ni muntukavano qoraiqiantorave ti, te qaqirake kia ni oru tavarera mini vuavaunara. ²Te ni oru nitiriraro ni muntukavano qoraiqirera, viraqaahairo tavave ti muntuka koqema timitaira qe te quaheha vairara? Kiama vovano ti muntuka koqema timitaarirava varianaro. Ne ti muntuka koqema timite variakara ti, hauri te ni nitiriraro ni muntukavano qoraiqiramanta vaiha ne kia ti muntuka koqema timitevora.

³Te virara irihama haaru ne vaunaini qara vo vara kaavauraro vurama. Te niara tiha, Ti muntuka koqema timite variaka variavaro ti

muntukavano qoraiqiantorave tivake, te kia ni oru mini tavaraiti, qaraqai nini vara kaavauraro vurave. Ti muntukavano koqema kero variaina entara ni muntukavanovata koqemakeroma varianarove, tunarave.

⁴Te vi uvara qara nti variavauraro ti muntukavano qoraiqi vaumanta te iqi rateha qara ntuva taavaunara. Te qara nti hama kia ni muntukavano qoraiqiarire ti, qara ntuva taavaunara. Ti muntukavano niara voqavata vaira, virara ne kankomake iriate tivake, te ni qara ntuva nimitaavaunara.

Vo vaiinti uva taiqa kaate tura

⁵Ni nivutana vaiinti vovano qora kaiqa varovaro vira kaara kia ti muntukavanoqai qoraiqumanta variavaunarave. Ekaa ni muntukavanovata vira kaara qoraiqumanta vaurave. Ho kia te qaiqaavata vi vaiintirara kempuka uva tirerave.

⁶Te tavauramanta niqihai airi vaiintinavu vi vaiintiva qora kaiqa varai koqaara amurara ti, te tiha, Ho kia qaiqaavata vira qoraiqama amitaate. Homa autu amitaavo, turo. ⁷Vate ne vira uva taiqake tauru amitauro tivakeha, vira muntuka kuquqama amitaata. Ne kia mintivaro hauri vira muntukavano qoraiqiraro vi vaiintiva tiharo, Kia te koqe aaraqaa qaiqaavata ho nirarave, tiantora. ⁸Te niara mpo tiha ne vi vaiintirara quqaama tinavu muntukavano ariara vaivoma tiate turo.

⁹Te niara ti uva koqemake irivarave, kiae koqemake irivarave, tivakeha ni qara ntuva nimitaavaunara. ¹⁰Ne vo vaiinti qora kaiqa uva taiqake tauru amitauro tivera, tevata tauruma amitauro tirara. Niqihairo vovano qora kaiqa varairera, te niarao tiha, te Karaitira avuqaa vaiha vi vaiintira qora kaiqa uva taiqama amitauro tirara. ¹¹Tenavu Sataaniva una kaiqa vare vai okarara tavaunarara ti, viva tinavu haatara kaantorave tivakeha, vora uva kia qaqi iriqi viraiti, tenavu vaakama vira uva taiqa amitarara. ¹²Te Karaitira vakaaka tiva nimirera vatuka vo Taroaasini orure tavaavauraro Noravano vi vatanaaka avu aato qerama timitovarora tiro, te uva vika tiva nimiarira aarava ho vaura. Ho vaumanta te mini vukaiqamake vairare tivake, ¹³tavaavauraro ti qata vakaa Taitaasiva kia vaumanta vira kaara te airi aato iriha kaiqe [te vira rantarera] Masedoniaini vuare tivake, vi vatanaakara te vuro tivake vuavaunara.

Ihura aanare tenavuvata homa aatara kararave tura

¹⁴Ike, Kotiva minti minti i vairara irihama, te vira quahama amite vauro. Navutaaka naatara kaa vaintinavuka vaiinti nahenti vika tinavu tave quahama timitaate tivakeha vatuka vau vi ani variantemake, Kotiva tinavuvata tivita varaimanta tenavu Karaitira vataake vi ani vaunara. Tenavu Karaitira vakaaka tiva nimiqi vi vauraro vira uvavano tinavuqaahairo koqe untavi haikara voqaara vi ani vaimanta airi vaiinti nahenti vi uvara iri variara.

¹⁵Tenavu Karaitira vakaaka vaiinti nahenti tiva nimi vauraro Kotiva tinavuara tiharo, Ne Karaitiraqaahairo koqe untavi vai haikara voqaarama variavo, tira. Minti timanta Kotira vatukaini vire iakavata, Sataanira vatukaini vire iakavata, vika vi untara uhire variara. ¹⁶Hini vaiinti nahenti vi untara uhireha tiha, Oho, qutu vuaka untave tivakeha vika Sataanira vatukaini vikama variara. Hini vaiinti nahenti vi untara uhireha tiha, Koqe untave tivakeha vika Kotira vatukaini qaqi variqi vikama variara.

Ike, maa kaiqara nora kaiqama vairo. Tavave ho varaanarove? [Avuqavu ni vaira vaiintiva, vivaqaima vi kaiqara ho varaanaro.]

¹⁷Vo vaiintinavu koqaa vareraraqai iriha vika Karaitira uva vaiinti nahenti tiva nimi variamanta tenavu kia vika iantemake iraiti, tenavu Kotiva tititama kaika vira avuqaa vaiha, vira uva quqaiqamake vaiinti nahenti tiva nimi vaunara.

Kotiva qaraaka uva tivatairara tura

3 ¹Tenavu vi uvara tihama kiama qaiqaa tenavu tentanavu hutu viriniqaa kareravauve. Vo vaiintinavu kaiqa varareka iha nai nora vaiintiarara tiha, Qara timiraqe vare vuariraro vo vaiintivano te kaiqa varaaina okarara tavaaire, ti variara. Ho kia tenavu minti tirera. Ne tinavu okara ho iriarara ti, tenavu qumina mintiarora.

²Ne nenta tinavu qara voqaarama variavo. Tinavu muntukaqaama ni qara ntuva taimanta vaiinti nahenti vi qarara kaara ntihama tinavu okarara homa irivara.

³Tenavu Karaitira vakaaka ni tiva nimiavauramanta ne vi uvara irurara ti, ne ti qara voqaarama variara. Karaitiva ni uva qara ntiharo, kia *inki* namariqohairo qara ntuva taraitiro, viva qaqi variqi vi vai Variqara vira Maraqaqaahairo ni uva qara ntuva taira. Viva kia qumina oriqa vi uvara qara ntiraitiro, viva ni vaiinti nahenti muntukaqaa vi uvara qara ntuva taira.

⁴Karaitiva tinavu kempukaiqama timitaimantara ti, tenavu Kotira avuqaa vaiha muntuka qihaaqamake vi uvara vi uvara ti vaunara.

⁵Tenavu tavauraro Kotira kaiqa varaarira kempukava kia tinavuqi vaivaro, Kotiva nai tinavu kempukaiqama timite vairara ti, tenavu tentanavu mahuta tiarirava kia vairo.

⁶Kotiva tinavu kahaqiharo tinavu kempukaiqama timitaimanta tenavu Kotiva vaiinti nahenti hampata vohaa vaireva qaraaka uva tivataira vaiinti nahenti tiva nimi vaunara. Tenavu vaiinti nahenti tiva nimiha kia Mosiva qara ntuvato uvara vika tiva nimiraiti, tenavu Kotira Maraqaqa vare okarara vika tiva nimi vaunara.

Kotiva Mosiraqaa tivato uvara kia ho iriqi vi variaraqaahairo qutuvi haikava qovaraiqi vaira. Minti variamantavata, Kotira Maraqaqa vare variaka vika ekaa enta qaqi variqi vivara.

⁷Tota Kotiva oriqaa qara ntuva kero Mosira amu uvara, vaiinti nahenti kia ho iriraiti, vika qutuvi variara. Kotiva Mosira vi uvara tiva ami vauvaro Kotira mpeqa okaravano takuqiharo Mosira viri ataama amite vaura. Mosiva vi uvara varero vaiinti nahenti konaini tuvuntomanta vika vira viri tavarare tuvaro „kuari avu itaintemakero, vika avu ari vaumanta vika kia ho Mosira viri tavora. Mintiaqiro viro, Mosira virivano takuqiro vi vauva taiqa vura.

⁸Ho Kotiva nai Maraaura nimi vai uvava totaa uvavata aatarakairara tiro, vi uvava voqavata vaiinti nahenti ataama nimitauro vuanaro.

⁹Kotiva Mosiraqaa tivato uvava takuqiro viharovata, vi uvava vaiinti nahentiqaa uva vateharo qutu vueteqai ti vaira. Kotira qaraaka uvavano vaiinti nahenti avuqavuuqama nimite vairara tiro, vi uvava voqavata takuqiharo vika ataama nimitauro vuanaro.

¹⁰Kotira qaraaka uvavano nai uritara kero voqaara uva vairara ti, tenavu vira haarua uva kempukara kia noraiqaake iriqi virara.

¹¹Kotiva Mosiraqaa tivato uvava vahuqa vauvaro vi uvava takuqiro vi vauva vahuqaqai vaura. Kotira qaraaka uvavano kia taiqa viraitiro, qaqi variqiro vi vairaro vira takuqiro vaivavata kia taiqa viraitiro, qaqima variqiro vuanaro.

¹²Tenavu Kotiva qaraaka uva tivataira irihama kia ekaara qutu viraiti, qaqi variqi vuainarara ti, tenavu kia qetaraiti, muntuka qihaaqamake vaunara. ¹³Kia tenavu Mosira aanantarera. Isareri vika vira virivano takuqiro vi vaiva taiqa vuainara tavevorave tiro, Mosiva tavuna varakero nai viri mantaqaa kero aqute vaura.

¹⁴Ho Isareri vika vauvaro vika avu aatovano kia kanko umanta vaura. Maa entaravata vi vatanaaka Kotiva haaru vato uvara kaara ntiha, kia vi uvara okara kankomake iri variara. Mosiva nai viriqaa aquo tavunara voqaara Kotira uva mantaqaa nimite vaimantara ti, vika vi uvara kaara ntiha kia kankomake iri variara. Vika naivano vi tavunara qaqini varakeva kia ho vaivaro Karaitiva vivaqaima vi tavunara qaqini ravaqaa nimitaarivama vairo.

¹⁵Haaruvata maa entaravata Isareri vika Mosiraqaa tivato uvara kaara nti variavaro tavuna voqaava vika avu aato mantaqaa nimite vaimanta vika kia Ihurara kankomake iri variara.

¹⁶Ho vaiintivano nai vaaqu kaiqaqaahairo tuqantaa viro Nora Vaiinti vira aarairera, viva vi tavunara vira avu aatoqaahairo qaqini ravaqama amitaanaro. ¹⁷Te Nora Vaiintiara tiha te vira Maraaurara ti vaunara. Tinavu Nora Vaiinti Maraauravano vaiinti muntukaqi vairera, vi vaiintiva vairaro qora okaravano kia vira rumpa tairaro viva qaqini kuvantu viro varianaro.

¹⁸Tenavu Ihu Karaitira vainti vauraro kia tinavu viriqaa tavunavano mantaqaa timitaimanta tenavu *memontaara/inupi* voqaara vauraro vira mpeqa okaravano tinavuqaahairo ataa iharo vairo.

Noravano tinavu ataama timitaairo vi vairaro Kotira MaraQuravano tinavu vara qaraakaiqama kairaqa tenavu tentanavu Nora Vaiinti vira voqaantemake variainara.

Karaitira vakaaka vutuke vaiinti nahenti tiva nimi vaunarave tura

4 ¹Kotiva tinavu aaqurihama timiteharo tinavu noraiqama keromaa uvara vaiinti nahenti tiva nimiate timantara ti, kiama tenavu popohamake vika tiva nimiqa virera.

²Tenavu vaiinti nahenti tiva nimihama, vaiintivano kukeqa viharo kaurira kaiqa vare vai okarara tauvaqa utu amiteha kia unaqaraqamake vi uvara tiraiti, tenavu kia Kotira uva hampi tuqantaa qantamake tiraiti, tenavu Kotira avuqaa vaiha vira uva vutuke tiva nimi vauramanta vaiinti nahenti tinavu uva iri variavaro vika avu aato muntukavano tinavu uvara quqaa uvave ti vaimanta variara.

³Tenavu Karaitira vakaaka vutuke vaiinti nahenti tiva nimiqa vi vauramanta vaiinti vokiaka vi uvara okara kia ho irivera, vika kakakima vikama vaihara ti, kia tinavu uva ho irivara. ⁴Vika variavaro una variqavano Sataaniva maa vataraqaa raqiki vaiva vika avu aato tinta kaimantara ti, vika Karaitira uvara kia quqaa uvave ti variara. Karaitira vakaakavano vika avu aato ataama nimitaantorave tiro, Sataaniva vika avu aato vara hampiqamake vaira. Karaitivavata Kotivavata vitanta vohaa qaramake variara.

⁵Kia tenavu niqaa raqikirera tentanavu uvavauve ni tiva nimi vaunara. Tenavu ni tiva nimihama Ihu Karaitiva, vivaqaima Noravano vaivo ti vaunara. Tenavu Ihurarao tiha ni kaiqa vara nimitarera auti vauraukama vai. ⁶Tota konkira ariro vauvaro aatitaane tu Variqava, vivama maa entara tinavu muntuka avu aatoqi ataama timitaimanta tenavu tentanavu avu aato muntukaqohai Kotira mpeqa okaravano Karaitira viriqaahairo ataa i vaimanta tavaunara.

Tenavu tave voqaara vaunarara tura

⁷Tenavu aaqatai vata varakero aututai tavera voqaara vauraro Kotira uva nora uvavano tinavuqi vaira. Tenavu tave voqaara uqerara vaiinti vauramantara ti, vaiinti nahenti tavaavaro tenavu ti vauna uvava kia tinavuqihairo qovarama vi vaira. Vi uvava uritarakero kempuka uva vaimantara ti, vaiinti nahenti tavaavaro vi uvava Kotiraqaahairo vai uvavama vairo.

⁸Hihai hihairo vo maara vo maaravano tinavu qoraiqama timite vaiharovata, kiama anomakero tinavu qoraiqama timite vairo. Vo enta vo enta airi haikavano tinavu avu aato vara hampiqama kareva auti vaimantavata, kia tenavu Kotira kaiqa qaqirake vaunara.

⁹Vaiinti nahenti tinavu navutaiqiha tinavu tivataqi vi variavaro Kotiva kia tinavu qaqira karaitiro, viva tinavu kahaqi vaimanta variqi vi

vaunara. Vo kiaka tinavu hari variamantavata, kia tenavu ekaara taiqavi vaunara.

¹⁰Tenavu vauramanta Ihura arukontemake, ekaa enta tinavu vaatavata hari variamanta tenavu hove ti vaunara. Tenavu mintimake variari vaiinti nahenti Ihuva himpiro qaqi variqiro vi vai kempukara tinavu vaataqaahai ho tavevara.

¹¹Tenavu Ihurarao ti, vira kaiqa vare vauramanta vika vira arukontemake tinavuvata arukareka auti variamanta vaunara. Mintiaqi vi vauramanta ne tavaavaro tinavu vaatavano taiqa vuainaraqi Ihuva qaqi variqiro vi variarirava vaimanta vaunara.

¹²Qutuvi okarava tinavuqi qovaraqireva auti vaivarovata, qaqi variqi vi vai okarava niqi variqiro vi vaira. ¹³Kotira vukuqi vai uvava mintima tiro:

Te Kotirara viva quqaama ti kahaqianarove ti variavaunarara ti, te vi uvara nivata tiva nimiqi vi vaunarave, tura. *(Ihi 116:10)*

Tenavuvata vi vaiintira aanare Kotirara quqaave tivakeha vira uva ni tiva nimi vaunara. ¹⁴Tenavu iruraro Nora Vaiinti Ihura qaiqaa qaqi vara himpima kaiva, viva naantiara tinavuvata qaiqaa qaqi vara himpima kero nivata tinavuvata vita vuru kairaqa tenavu ekaa Ihura aqaqanto vairara.

¹⁵Tenavu niarao tiha ni kahaqirera aihavi haikara varaqi vi vaunara. Tenavu mintiaqi vi variari ne Kotiva ni koqema nimitaina uvara iriqi viha airiqama vimanta, ne airi vaiinti nahentiqamavi vaiha Kotira quahama amitaivaro Kotira autuvano virini qiarira.

¹⁶Virara irihama tenavu kia popohanaara iraiti, maa kaiqara varaqi virera. Tinavu vaata kempukavano taiqavi vaivarovata, tinavu muntukavano vo enta vo enta qaraakaiqamaqi vi vaimanta vaunara.

¹⁷Vo maara vo maaravano tinavu qoraqama timitaqi vi vaiva vahuqaqi vaimanta tenavu vi maarara vi maarara aataraiqi vivi, naantiara tenavu uritarake koqemake naaruvaini ekaa enta qaqi variqi virera. Virara irihama tenavu kia maa entara maara varaqi vuainarara noraiqaake iriqi virera.

¹⁸Tenavu avuqohai vataini vai haikara tave vaunara, kiama virara noraiqaake iriqi virera. Vi haikava vi haikava vahuqa variaina haikavaqaima vairo. Tenavu kia avuqohai ho tave vauna haikava naaruvaini vai haikara, virara noraiqaake iriqi virera. Kia avuqohai tave vaura haikava, vi haikava vi haikava ekaa enta qaqi variqiro vuanaro.

Tinavu tivaatavano haraara naavu voqaarama vaivo tura

5 ¹Tinavu vaatavano vaireva haraara naavu voqaara vaimanta tenavu vi vaatara vataake vaiha vataini qaqi variqi vi vaunara. Tenavu kankomake iruraro tinavu haraara naavu rampai kaivaro, naaruvaini tinavu naavu vo varianaro. Vi naavuva kia vaiintivano kauquqohairo

kaqa tai naavuva vaivaro Kotiva vi naavurave vaatarave autu timitairara tiro, vi vaatava ekaa entama qaqi variqiro vuanaro.

²Maa entara tenavu naaruvaini vaina vaatarara irihama vi vaatara oru vararerave tiha, maa vaatara vataake variqi viha keke ti vaunara.

³Tenavu toka variarorave tivakeha vi vaatara nonkute vairera.

⁴Tenavu maa vaatara haraara naavuqi voqaara variqi viha keke tivaqi vi vaunara. Kia tenavu tentanavu vaata qaqira karera auti vauraukavauve. Vaiintivano haarua utavaaqaqa qaraaka utavaaqa nonku tainantemake, tenavu tentanavu haarua vaataqaqa qaraaka vaata nonkirera. Mintiariraro tinavu quti vaira vaatava kuquviro qaqi variqiro vi variarira vaatavama varianaro.

⁵Tinavuara vika mintiake qaqi variqi vuate tiro, Kotiva tinavu vaata qeramakero vataira. Kotiva minti tivakero tinavu nai kaama tero tivatai uvava kempukaiqama vuarire tiro, viva nai Maraquura naane avuni tinavu timimanta varaunara.

⁶Tenavu maa vaatara vataake vaiha kia qetaraiti, muntuka qihaaqamake vaunara. Tenavu maini maa vaatara vataake variqi vuarera, tenavu kiama ho naaruvaini Noravano vainanaini virara. ⁷Maa entara tenavu kia tentanavu avuqohai vira tavaraiti, vira uvaraqaqi quqaa uvave tivakeha variqi vi vaunara.

⁸Tenavu muntuka qihaaqama keha variqi vi vauraukama vai. Tenavu maa vaatara maini ke, oru naaruvaini tentanavu maaqa tanaraini Nora Vaiinti hampata variataama iro. ⁹Ho tenavu maa vaatara vataake variarerave, naaruvaini oru variarerave, tenavu Ihura antuqaqaqaqi variqi virera.

¹⁰Naantiara Karaitiva taintaqaqa oquviro vaiharo ko tire iraqe tenavu ekaama vira avuqaa himpite vairara. Vi entara viva tinavu vohaiqa vohaiqa vaata vataake vaiha kaiqa varaavauna uvara avuqavu qianaro. Koqe kaiqa varaina vaiintira nai koqaa koqema kero amianaro. Qora kaiqa varaina vaiintira vira nai koqaa qora koqaama amianaro.

Vaiinti nahenti Kotira vataake vohaaraqi variate tura

¹¹Noravano ko tiaina entarara irihama tenavu qeteha, vaiinti nahentiara vira uva iriqi vuate ti vaunara. Kotiva tenavu avuqavu kaiqa vare vauna okarara tave vairave. Nevata tenavu vare vauna okarara kankomake tavaivera, te virara hovema tirara.

¹²Tenavu tentanavu okarara tihama kia tentanavu autu viriniqama karera auti vaunaravauve. Tenavu vi uvara ni tiva nimiyari ne tinavu okarara quahama timiteha, viraqaahai vaiinti vonavu hampi uva ti variaka ne vinavuka nai uvavata tiva nimikama vaivara. Vi vaiintinavuka vaiinti viri vaataraqai noraiqaake iriqi viha, kia vaiinti avu aato muntukara noraiqaake iriqi vi variara.

¹³Hini kiaka tinavuara vueraiqaqa vuavo ti variaka, vika homa nai minti tivara. Tenavu Kotirirao tiha mintiaqi vi vaunara. Hini kiaka tinavuara

koqe avu aato vataukave tiha homa minti tivara. Tenavu niarao tiha mintiaqi vi vaunara.

¹⁴Karaitira muntutavano tinavuara vaimantara ti, tenavu vira kaiqaqai vare vaunara. Vi uvara okara vaireva maantimama vairo: Tenavu ekaa qutu vuataara vaimanta vauraro Karaitiva vaiinti vohaiqavano tinavu ekauka vatuka varero vuru qutu vurara ti, tenavu ekaa vira hampata qutu vuraukama vai.

¹⁵Viva tinavu ekaukara iriharo qutu vurara ti, tenavu maa vataraqaa variqi viha tentanavuaragai iriqi vuarora. Tenavu Karaitirara iriha vira kaiqa vara amitaqi viha maa vataraqaa variqi vuari. Viva tinavuarao tiro qutu viro qaiqaa qaqi himpiro vairara ti, tenavu mintiaqi vuari.

¹⁶Maa entara kia tenavu qaiqaa vataihainaa uva okarara iriha vo vaiintira qora vaiintive, koqe vaiintive, tivaqi virera. Tota tenavu vataihainaa okarara iriha Karaitirara qumina vaiintive tiavaunara. Maa entara kia qaiqaa tenavu minti tivaqi virera.

¹⁷Karaitira vataakero vohaa vaiva vaireva, viva qaraakaiqamavi vai vaiintivama vairo. Vi vaiintiva haaru hampi nu okarara qaqira kero, qaraaka ni okarara varaqi vi vaivama vairo.

¹⁸Kotivama vi vaiintira qaraakaiqama kaivaro vira. Tenavu Kotira navutaaka variavauraro Kotiva tinavuara nai vataake vohaa variate tiro Karaitira varakorara ti, tenavu Karaitira kaiqaqaahai vira vaintiqamavi variavauraro Kotiva tinavu kaamatero vi kaiqara timimanta tenavu viva vaiinti nahenti vataake vohaa variaina uvara vika tiva nimiqi vi vaunara.

¹⁹Vi uvara okara maantimama vairo: Kotiva vataini variaka qora kaiqa kaara kia vikaqaa uva vataraitiro, viva Karaitira kaiqara iriharo vaiinti nahenti vataake maateraiqireva auti vira. Vi uvara vaiinti nahenti tiva nimiate tiro, Kotiva tinavu kaamatero noraiqama kaimanta tenavu vuru vaiinti nahenti vi uvara tiva nimi vaunara.

²⁰Tenavu Karaitira autuqaa vira uva vare anuraro Kotiva naivano tinavu noqaahairo ni uva tiva nimi vaintemake, tenavu vira uva ni tiva nimi vaunara. Tenavu Karaitira autuqaa ike mpo tiha, Kotira qaqi kaivaro ni hampata vohaa maateraiqiharo variarire ti vaunara.

²¹Karaitiva kia qora kaiqa vararaitiro vauvaro Kotiva tinavuarao tiro, tinavu qora kaiqa uva Karaitiraqaa vuru vatovaro Karaitiva tinavu qora kaiqa uva varero vuru qutu vurara ti, tenavu Karaitira vataake vohaa vauraro Kotiva kia tinavuqaa uva vataraitiro, tinavu avuqavuqama timitaimanta vaunara.

Tenavu ni kahaqirera airi maara varaqi vi vaunarave tura

6 ¹Tenavu Kotira vataake kaiqa vare vaurauka vaiha tenavu niara ike mpo tiha, Kotiva ni aaqurihama nimitoharo koqema nimate vai okarara, hauri ne virara qumina haikave tivorave, turo. ²Kotiva mintima tiro:

Te ni aaqurihama nimitaha koqema nimitauna entaraqaa te ne uva tiara irunarave. Te ni kuvantuke ntitaua entaraqaa te ni ntitauarave, tura. *(Ais 49:8)*

Ho iriate, Vate Kotiva ni aaqurihama nimitaharo koqema nimitaina entavama vaivo. Vate Kotiva ni kuvantu kero ntitaina entavama vaivo, turo.

³Ne tinavu kaiqara iriha tinavuqaa uva vatevorave tivakeha tenavu kia hampi kaiqa vare vaunara. ⁴Tenavu kia mintiraiti, vo enta vo enta tenavu variqi viha ne tinavuara vika Kotira kaiqa vaiinti tarukama variavo tiate ti, tenavu avivinamake variqi vi vaunara. Mintimake variqi viha aihavi haikara vare vauna entarave, maara vare vauna entarave, tinavu qoraiqama timite varia entarave, tenavu kia popohanaara iraiti, kempukaiqamake variqi vi vaunara.

⁵Tinavu navutaaka tinavu kaavu humiqake vateve, tinavu karapuhiqi verakeve, tinavu ututeha ruqutuke vateve, mintiaqi vi variamanta tenavu vukaari utiha kaiqa varaqi vihava, entaqa kia koqemake vaitaqa vihava, karara voqamake hantuqa hari vaimanta variqi vihava, mintiaqa vihavata, tenavu kia popohanaara iraiti, kempukaiqaake variqi vi vaunara.

⁶Ne tinavuara vika Kotira kaiqa vaiinti tarukama variavo tiate ti, tenavu koqe kaiqagai varaqi viha, koqe avu aatoqai iriqi viha kia vaaka arara itaraiti, vokiakavata koqema nimitaqa vi vaunara. Kotira MaraQuravano tinavuiqi vaimantara ti, tenavu vaiinti nahentiara quqaa muntuka vateha variqi vi vaunara.

⁷Quqaa vakaakaqai tenavu tiva nimiti vi vaunara. Kotira nai vira kempuqaqohai tenavu vira kaiqa vare vaunara. Vaiintivano huru veva totainantemake, tenavu kauqu tanarainivata, kaanaaqainivata, Kotiva avuqavu ni vai okarara totaqa vi vaunara.

⁸Hini kiaka tinavu hutu viriniqamake variamanta hini kiaka tinavu hutu vatainiqamake variara. Hini kiaka tinavu hutu tuahera keha tinavuara koqe vaiintive ti variamanta hini kiaka tinavuqaa qora uva vate variara. Vika tinavuara una uva ti variakave tiamantavata, tenavu quqaa uvaqai ti vauraukama vai.

⁹Hini kiaka tinavuara kia ni tavaunarave ti variamanta hini kiaka tinavuara ni tavaunarave ti variara. Hini kiaka tinavuara qutu vuavo ti variaveravata, tenavu qaqi variqi vi vaunara. Vika tinavu ruqutuqi vihavata, kia tinavu ekaara aru taiqake variara.

¹⁰Vo haika vo haikavano tinavu muntuka qoraiqama timite vaimantavata, tenavu quahakeqai variqi vi vaunara. Tenavu vehi vaiinti vaihavata, tenavu uva tunaraqaahai airi vaiinti nahenti koqe haika vare variara. Tenavu kia airaira vataurauka vaihavata, tenavu naaruvaini airi airaira vataariraukama vai.

¹¹Mpo, Korinti vatanaakao, tenavu kia vo uva kukeqaraiti, ekaa uva qoqaa ni tiva nimi vaunarave. Tinavu muntukavano ekaa niarama vaivo.

¹²Tinavu muntukavano niara vaimanta tenavu kia ni toma nimitaraiti vauramantavata, neqai tinavu toma timite variarave.

¹³Te tenta vainti tiva nimi vaunantemake, nivata tiva nimi vaunara. Tinavu muntukavano niara vainantemake, nevata tinavuara muntuka vataata.

Ihurara kia quqaave tika hampata kia variqi vuete tura

¹⁴Ne Ihura uva iriaka hauri ne kia Ihura uva iriaka hampata vohaaraqai vaiha nai varate nai varate ivora. Nantiakeroe koqe haikavanovata qora haikavanovata vohaa tampamaviro variqi vuanaro? Kia ho mintianaro. Nantiakeroe aatitairavavata, konkiraiqiravavata, vohaa tampamaviro variqi vuanaro? Kiama ho mintianaro.

¹⁵Karaitivavata Sataanivavata nantiekee vitanta vohaa uva vatevarave? Karaitirara quqaave tiravavata, kia Karaitirara quqaave tiravavata, vitanta hoe vohaa avu aato iriqi vivarave?

¹⁶Hoe Kotira Naavuqi una variqanavu maraqravata vuru vataivaro varianarove? Aqao, Kotiva qaqi variqi vi vaiva vaimanta tenavu vira naavuma vauro. Kotiva nariara mintima tiro:

Te tenta vaiinti nahenti vataake vairera vika nivutaini variqi viha te vika Variqavano variari vika ti vaiinti nahentima vaivarave, tura.

(Wkp 26:12)

¹⁷Viva minti tivakero Noravano qaiqaa mintima tiro:

Ne qaqi vaiinti nahenti mini ke, ne nentaraqimake ani variate. Ne qora haika kia utu vararaiti, variqi vi vaiqe te ni ntita varaare. *(Ais 52:11)*

¹⁸Te ni qoka variari ne ti maaqu raavurama vaivarave. Te Noravano ekaa kempuka vataurauka minti tunarave, tura. *(2 Sml 7:14)*

7 ¹Ho ti navunaa, Kotiva nai kauqu aiqiaa aqukero vi uvara tiharo tinavuara iriharo tiva tairara ti, kaiqenavu tentanavu vaataqaave muntukainive qoraiqama timitaaina haikara hiqamake, Kotira aatu getaqi viha koqe kaiqaqai varaqi vuari.

Ti muntukavano niara koqe imanta vaunarave tura

²Mpo, ne kia tinavu toma timitaraiti, tinavuara muntuka vateha variata. Kia tenavu vo vaiinti qoraiqama amitevaunarave. Kia tenavu vo vaiinti qoraiqama amitauro hampi aaraqaa ni vairave. Kia tenavu vo vaiintivano i haikara unaqaraiqamake vare vaunarave. ³Ho te minti tiha kia niqaa uva vatareravauve. Te vi uvarara vaaka ni tiva nimunara: Tinavu muntukavano niara noraiqaakero vairara ti, ne qaqi variqi vi entarave, ne qutuvi entarave, tenavu ni hampatama variqi virera.

⁴Ti muntukavano niara qihaaqama kero vaimantara ti, te kia qetaraiti, tenta uva vutuke ni tiva nimi vauro. Te ni mahutaqai ti vaunara. Maaravano tiqaa qovaraiqi vaimanta kia te virara noraiqaake iriraiti, niara iriha ti muntukaqihairo koqe i vaimanta voqavata quaheha vaunara.

⁵Tenavu Masedoniaini orure qaqi mini vairare tiavauravata, hihai hihairo maaravano qovaraiqi vauvaro tinavu muntukavano qete vaumanta variavaunara. ⁶Ho Kotiva muntuka qoraiqi vai vaiintika muntuka kuquqama nimite vaiva, viva vi entara tinavu muntukavata kuquqama timiteharo Taitaasira tenavu variavaunaini atitovaro orurora.

⁷Kia tenavu Taitaasiva ururoraraqai quahaunara. Viva ni hampata vaumanta ne vira muntuka kuquqama amito uvara Taitaasiva tinavu tiva timimanta tenavu vi uvararavata iriha quaheha vaunara. Taitaasiva ne tinavu tavaataa imanta varia uvara, vi uvaravata tinavu tiva timimanta irunara. Ne anomake mpo ike tiha, Kia tenavu mintiataara minturo, tia uvaravata, ne tiriara noraiqaake iri variararavata Taitaasiva tiva timimanta irunara. Taitaasiva ekaa vi uvara tiva timimanta iruraro ti muntukavano voqamakero quahe vaimantama vaunara.

⁸Tota te qaraqihai ni tiva nimuna uvara kaara ni muntukavano qoraiqumanta vaurara ti, te vi entara tiha, Vi qarara kia ni nimi taataara vaimanta ni nimitauro, tiavaunara. Ho viraqaahai te tavauraro ni muntukavano vahuqaqai qoraiqurara ti, te vi qarara vara kaavaunarara kia qaiqaavata mpo ike tiraiti, ⁹te virara quahehama vauro.

Vi qarava ni muntuka qoraiqama nimitora, kia te virara quaheha vairaiti, te ni muntukavano qoraiquraqaahai ne qora aara qaqirakora, virarama te quaheha vaunara. Kotiva qaqi kovaro ni muntukavano mintimakero qoraiqama vurara ti, tenavu tura uvava kia ni qoraiqama nimitora.

¹⁰Vaiintivano muntuka qoraiqiraro tiharo mpo, Kotira uva kia raqa kaataara raqa kauro, tirava qora aara qaqira kairaro Kotiva vi vaiintira homa kuvantukero vitaanaro. Vaiinti vovano qumina vataihainaa uva okarara iriqiro vi vairaro vira muntukavano qoraiqirava kiama vira kahaqama amitairaro viva ekaarama qutu vuanaro.

¹¹Ho tavaate. Kotiva qaqi kovaro ni muntukavano qoraiqama vurara ti, ne kia vi vaiintiva qora kaiqa varora qaqi karaiti, ne vaakama qora okara vira nenta avutaqihai taiqa kareka auti vaiha vi vaiintira ati vaura. Ne tiha, vi vaiintira qora kaiqa kaara Kotiva tinavuqaavata uva vataantorave tivakeha ne tiriara viva maini tinavu hampata vaiharo vi uvara avuqavuqama timitairaqe hove tiataarave ti variara. Ho ne minti mintima keha vi uvara kempukaiqama keha avuqavuqi variamantara ti, te tavauraro ni okaravano koqe okaraqaima vaira.

¹²Te tota vi uvara qara ntihamia kia te qora kaiqa varo vaiintirara iriraiti, kia te vi vaiintiva qoraiqama amito vaiintiraravata iriraiti,

qara ntuva nimitaavaunara. Ne Kotira avuqaa vaiha tinavuara ni muntukavano voqamakero vairara kankomake iriate ti, te vi uvara ni qara ntuva nimitaavaunara.

¹³Ne ti qaraqihainaa uva ho iriarara tiro, tinavu muntukavano koqe imanta vaunara.

Tenavu Taitaasira atitaavauraro ne varianaini vumanta ne vira muntuka qihaaqama amitovaro vira muntukaqihairo koqe i vaurara ti, tenavu viraravata irihama quaheha vaunara. ¹⁴Te ni mahuta Taitaasira tiva amiavauraro viva ni hampata vaiharo tavomanta ne quqaa mintimake varia vaiinti nahentika variarara ti, kia te kaurira haika vare vaunara. Tenavu quqaa uvaqai ni tiva nimiteha, ni mahutavata tiva amiavauna uvaravata Taitaasiva tavovaro ekaa vi uvava quqaa uvaqaima vaura.

¹⁵Taitaasiva ne varianaini oruromanta ne vira quahama amiteha vira vevaaraini vaiha vira uva koqemake iri vaurara tiro, Taitaasira muntukavano niara voqavata vaira. ¹⁶Virara iri vauraro ti muntukavano niara paru iro vaimantara ti, te quaheha vaunara.

Parumakeha nenta qata vakaa kahaqiate tura

8 ¹Ti qata vakaa, vaiinti nahenti Masedoniaini vo vatuka vo vatukaqi variaka Kotiva vika koqema nimitaimanta varia uvara, ni tiva nimiari iriata.

²Vihainaa vaiinti nahenti variqi vuvaro nora maaravano vi vaiinti nahentika avatareva qovaramavi vaumanta vi vatanaaka vehi vaiinti nahenti kia airi airaira vataaka vaihavata, vika Kotirara quahaqi viha, viraqaahai vika vokuka kahaqireka kia nái u haikara tuqaramake tuataraiti, paruma keha tinavu timumanta tenavu vare muntu vokuka nimiavaunara.

³Te quqaama turo. Vika vokuka kahaqireka iha, ho monu nimihavata, vika qaiqaa voki monuravata tinavuqaa vara komanta tenavu vare muntu nimiavaunararama turo. Kia te kempukaiqamake tiavauramanta vika náivano mintiataa umanta mintiakeha nimurave.

⁴Vika náivano tinavuara mpo tiha, Tenavuvata Kotira vaiinti nahenti vokiaka Iutiaini variaka kahaqama nimitarerave, tura. ⁵Tenavu hoqare vikara tiha, Vika inaara monu tinavuqaa vara kaiqe tenavu vare muntu nimirerave, tivake tavaavauramanta vi vatanaaka airi monu tinavuqaa vara komanta tenavu vare muntu nimiavaunara. Vi vatanaaka tota Kotira kaiqai vararerave tivakeha vika ekaa nái naane Kotira ami, viraqaahai vika tinavuara tiha, Ne tinavu Kotira kaiqa vara amite vai aarara humiqaiqe varaare, tura.

⁶Masedonia vatanaaka mintima keha Iutiaini variaka kahaqireka monu nimurara ti, tenavu Taitaasirara tiha, Are Korintini avuni hoqarama kera

monu ruvaaquma kareva vuanarara tira, are qaiqaa mini anirantera, vi kaiqara aaqurihama nimitena kaiqara, monu varena kaiqara vuru taiqa kaane, ti. Minti tivake tenavu Taitaasira ne varianaini atitehama vuana vaina ti vauro.

⁷Ne vo kaiqa vo kaiqa koqema keha vare variakave. Ne Karaitirara kempukaiqaake iriqi vi variakave. Ne vira uva koqemake ti variakave. Ne vira uva okara kankomake iri variakave. Ne voka voka kahaqireka auti variakave. Ne tinavuara muntuka vateha variakave. Ne minti minti variarara ti, te niara tiha, Ne Iutiaini variaka aaqurihama nimitareka iha, paruma keha nenta monu nimiate, turo.

⁸Minti tihama te kia niara kempukaiqamake monu kaate turo. Vaaka te Masedonia vatanaaka koqemake nái monu nimia okarara ni tiva nimuro. Te minti tihama ni muntukavano quqaiqama kero vokiakara vainara avatamake tavarera.

⁹Tinavu Noravano Ihu Karaitiva tinavu aaqurihama timitero koqema timitaira, nevata virara iriara. Viva ekaa vo haika vo haika vate vaiva vaiharovata, viva niarao tiro nai vehiqama vura. Viva vehiqama vuraqaahai ne ekaa naaruvaini vai haikara varekama variara.

¹⁰Kia te niara kempukaiqamake tiraiti, tenta irike niara mintima ti: Tuvana ihi ne naane monu ruvaaquma kareka hoqarama tora. Ne naane mintiataa umanta minturara ti, ne vi kaiqara varaqi vi, vuru taiqa kaata.

¹¹Ho vate te niara tiha, Vi kaiqara varaqi vi, vuru taiqa kaate, turo. Hoqare ne vi kaiqara varareka iha quahontemake, vi kaiqara vara vuru taiqa kaate, turo. Ne monu airi vataivera, airi monu nimiate. Ne kia airi monu vataivera, inaara monuqai nimiate. ¹²Ne inaara monuqai vateka vi monura parumake nimivera, Kotiva kiama niara nora monu nimiatearave tiraitiro, virara hovema tianaro.

¹³⁻¹⁴Kia tenavu niqaa nora maara vatehama niara nora monu nimiate tivakeha vo vatanaakara inaara monuqai nimiate ti vauro. Ne maa entara airi haika vateka vaiha homa rairake kia airi haika vateka kahaqivara. Naantiara ne kia airi airaira vateka vaimanta vika vi entara airi airaira vateka vaiha nintavata kahaqivara. Ne mintimake nai kahaqi nai kahaqamaqi viha homa nevata vikavata vohaa qaramake vaivara.

¹⁵Ne monu rairake nimi okarara irihama Kotira vukuqi haaru qara ntuvato uvara iriha variata. Kotira vukuqi mintima tiro:

Airiqamake manaa kara nuntu varoka neva hoqai vauvaro kia airiqamake manaa kara nuntu varoka vika nevavata vohaa qarama kero hoqai vaurave, tura. *(Katu Varora 16:18)*

Taitaasivavata ne ianaini virevave tura

¹⁶Kotiva Taitaasira kahaqama amitaivaro vivavata tinavu aanarero ni kahaqireva quahakero kahaqianaro. Taitaasiva minti vaimantara ti, tenavu Kotirara koqeve ti vaunara.

¹⁷Tenavu Taitaasirara ni kahaqiarire turaro viva vi uvarara quaha kero, viraqaahairo viva ni kahaqiatataa ivaro tiharo, Te vika oru tavarerave, tiro.

¹⁸Ho tenavu vaiinti vovata atitaariraro viva Taitaasira vataakero vuanaro. Viva koqema kero Karaitira vakaaka tiva nimi vai vaiintiva vaimanta Kotira vaiinti nahenti vo vatuka vo vatukaini variaka virara koqe vaiintive ti variara.

¹⁹Ho vo uvavatama vairo. Vi vaiintiva tinavu airuqama timiteharo tinavu kahaqi vairaqe tenavu ruvaaqumate monura vare [Jeruharemini] vuru kaare ti, vika vira kaama taara. Kotira autuvano virini qiarire ti, tenavu vi monura varakeha rairake vaunara. Mintihama tenavu vehi vaiinti nahentiara noraiqaake iri vaunarara nivata numiqarera.

²⁰Naantiara vokika tinavuara monu varakeha hampi rairake nimi variavo tivorave ti, vi vaiintira Taitaasira vataake atitarera. ²¹Tenavu avuqavuqumake vi kaiqara vi kaiqara varaqi virera. Kia tenavu Kotira avuqaaqai vaiha mintiraiti, tenavu ekaa vaiinti nahenti nivuqaavata vaiha mintiaqi virera.

²²Tenavu vitanta nititehama vaiinti vovata atitarera. Tenavu airi tataa vi vaiintira avateha tavauraro viva vaiinti nahenti ho kahaqiariravama vairo. Vira muntukavano niara qihaaqama kero vaivarora tiro, viva quaha keharo ni kahaqiariravama vairo.

²³Te Taitaasirara tirera. Viva ti vataakero kaiqa vare vai vaiintivama vairo. Viva ti vataakero vaiharo ni kahaqiatataa ivaro ni kahaqi vaira. Te vo vaiintitanta vaaka tunatantara tirera. Ihura vaiinti nahenti vo vatuka vo vatukaini variaka vitanta tinavu kahaqama timiteha ni kahaqiate ti, vika vitanta vara himpimake kaamateha nitite. Vitanta kaiqa vareraqaahairo Karaitira autuvano noraiqama vuanaro.

²⁴Vinavuka ne vainaini oruraimanta ne vinavuka ntitake koqema nimitaivaro te niara tuna uvava vivauma variarira. Ne vinavuka koqema nimitaimanta Ihura vaiinti nahenti vonaini vonaini variaka niara tiha, Quqaama ni muntukavano tinavuara vaivo, tivara.

Parumake monu nimi okarara tura

9 ¹Ne Kotira vaiinti nahenti kahaqama nimite varia okarara ho iri tavaarara ti, te vi okarara qumina qaiqaa ni tiva nimirera qara ntuarora.

²Te tavauramanta ni muntukaqihairo voqumake vika kahaqiatataa imanta ne Iutiaini variaka kahaqi variara. Te ni mahuta Masedonia vaiinti nahenti tiva nimiha tiha, Akaiaini variaka tuvana ihiara vaiha monu qeramakeha Iutiaini variaka nimoreka auti variarave, tiavaunara. Te minti tivake ni mahuta tiavaunarara ti, Masedonia vatanaakaqihai airitahaa vikavata quaha keha monu qerama vatareka auti variara.

³Te vi vatanaaka tiva nimiha ni mahuta tiavauna uvava qumina uva variantorave ti, ne te tiainantemake qerama vate variate ti, vaiinti vonavu ne vainaini nititaari vivara.

⁴Te kia vinavuka naane nititaraiti, te Masedonia vaiintinavu hampata ne vainaini oru vi tavaari ne kia vi haikara ruvaaqumake qerama vataivera, te niara vika monu qeramake vatevarave tuna uvava qumina uva vairamanta te vira kaara kaurira haika varaari nevata kaurira haikama varevarave.

⁵Mintiantorave ti, kaiqe te maa vaiintinavuka naane nititaari vinavuka tinavu avuni orure, ne vi monura rairake nimirave tivataara, vinavuka vi monura ruvaaquma vataiqe tenavuvata mini oruntarera. Ne mintima keha vi monura qerama vataiqe te orunte tiha, Kia niara kempukaiqaake turamanta ne mintiavo, tirara. Te niara, Vika paruma keha monu tiqaa vara kaamanta muntu nimuro, tirara.

⁶Maa uvara kankomake iritaata. Kara taaraiqa ututairava kara taaraiqaqaima qantu varaanaro. Airi kara ututairava airtahaama qantu varaanaro. ⁷Vi okarara irihama monu paruma keha nimiata. Ne vohaiqa vohaiqavano aato irikeha te vi monura homa nimirave tivakeha vi monura nimiata. Ne kia nimiataa ira nimivora. Ne tinavuara vinavuka kempukaiqamake nimate tiaverama nimuro tivora. Vaiinti vovano quaha keharo nimi vai vaiintira Kotira muntutavano virarama vairo.

⁸Kotiva homa ni tuqimakero koqema nimitaairo viramanta, ne kia vo haikaravata aavoqiraiti, ne ekaa enta vokikavata ho kahaqiha koqe kaiqa vara nimitaai vivara. ⁹Kotira vukuqi mintima tiro:

Vehi vaiinti nahenti paruma keharo nimi vaiva vairamanta viva koqe kaiqa vara nimite vai kaiqara kia tauru karaiti, ekaa enta iriqi vivarave. tura. *(Ihi 112:9)*

¹⁰Vaiintivano kara utukero qantukero naarire tiro, Kotiva kuvukanaa ami vaiva, vivama ni kahaqi vairamanta ne koqe kaiqa voqavata varaqi vivarave.

¹¹Kotiva ni airi haika nimiramanta viraqaahai ne airi haika vateha homa vo enta vo enta paruma keha vaiinti nahenti kahaqama nimitaai vivara. Ne mintimaqi vimanta airi vaiinti nahenti Kotirara koqeve tivaqi vivara.

¹²Ne Kotira vaiinti nahenti kaiqa vara nimitaai viha ne kia vikaqai kahaqama nimitaai vivara. Ni kaiqaqaahai airi vaiinti nahenti Kotirara koqeve ti okarava uri aatara keroma varianaro.

¹³Ne vaiinti nahenti kaiqa vara nimitaai vimanta vokika ni okara kankomake taveha Kotira autu tuahereha vika niara mintima tivara: Ike, vika Karaitira uvara quqaave tivake vi uvara koqemake iriqi vi variakave, tivara. Vika niara tiha, Vika tinavuvata vokiakavata paruma keha nai ia haikara rairake timi variakavema, tivara.

¹⁴Vika minti tivaqi viha niara tiha, Kotiva vika uritarakero koqema nimite vaivo, tivake niara iriha muntuka vateha Kotira aaramaai vivara.

¹⁵Kotiva nai Maaqu uritarakero vai vaiintira tinavu timirara ti, kaiqenavu Kotirara koqeve tiha vira quahama amitaai vuari.

Hampi uva ti vau vaiintinavuka Poruva nai vika tiva nimura

10 ¹Ne hini kiaka tiriara tiha, Poruva tinavu aaqanto vaiharo qeteharo qihaaqama keharo uva ti vairave. Viva niaraini vaiharo kempukaiqama keharo uva ti vairave, ti variara. Ne minti ti variara te virara ninta tiva nimirera. Karaitiva kia arara itaraitiro, qihaaqamakero uva ti vairara ti, tevata qihaaqamake vaiha nintavata tiva nimirera.

²Te ni minti tiva nimiha tavauramanta niqihai vo vaiintinavu tinavuara tiha, Vinavuka vataihainaa uva okarara irihama kaiqa vare variavo, ti variara. Ho ne rauriha variate. Vika mintimake hampi uva ti variara kaara te homa ne vainaini orure kempukaiqamake uva tirarave. Te kempukaiqamake uva tiataa iraqevata, te kia mintimake tirerave.

³Quqaama tenavu maa vataraqaa variqi vi vaunara. Tenavu maa vataraqaa variqi vihavata, kiama maa vataraqaahainaa auvihehavaa varakeha iqoka raquqi viraiti, ⁴tenavu aahuva auvihehavaa varakeha viraqohai qora haika vataake raquqi vi vaunara. Kotiva nai auvihehavaa timimanta tenavu viraqohai iqoka raquqi viha qora okara kempuka vo kempuka vo kempuka aataraqi vi vaunara. Vaiinti vovano tinavu uva aatara kareva una uva tirera, homa tenavu Kotira kempukaqohai vira uva aatara karara.

⁵Vaiinti nahentiara Kotira okarara kankomake irivorave ti, vo uva vo uva okaraqohai kuvai nimite vaivera, tenavu Kotira kempukaqohai homa vi uva okarara vara quminaiqama karara. Nana nana hampi uvavano tinavu avu aatoqi vaimanta tenavu Kotira kempukaqohai vi uvara vi uvara qaqini varake Karaitira uvaqai iriqi vi vaunara.

⁶Tenavu ni veka vaiha tavaari ne tinavu uva ho iriqe, viraqaahai tinavu uva kia iri vaiintika vika vo okarama numiqa kararave.

⁷Nenta tave haikara kankomake tavaata. Niqihairo vovano nariara tiharo, Te Karaitira vaintima vauro tirera, vi vaiintiva kankomakero irikero tinavuaravata mintima tiarira: Vinavukavata Karaitira vaintinavu variavo, tiarira. Vi vaiintiva vaintemake, tenavuvata Karaitira vaintiqamavi vaunara.

⁸Tinavu Noravano tinavu noraiqama kaimantara ti, tenavu niqaa raqikiqi vi vaunara. Kia te ni qoraiqama nimitarera niqaa raqikiqi viraiti, te ni kahaqama nimitarera niqaa raqiki vaunara. Te minti unarara ti, te niqaa raqikiaina uvara qaiqaa qaiqaavata tiva nimiqi viha, kiama kaurirarave.

⁹Te kia ni naatu itaarireravauve vo uva vo uva nini qara ntuva nimite vaunara. ¹⁰Vokiaka ti hutu vatani qarire ti tiriara tiha, Poruva qaraqihairoqai kempuka uva ti vaivo. Viva tinavu tivuqaa uqerara vaiinti vaiharo uqerara uva qumina uvaqaima ti vairave, ti variara.

¹¹Vi uvara ti variaka aato kenko tira iriata. Tenavu niaraini vaiha qaraqihai tunantemake, tenavu ni nivuqaavata vaiha vohaa vi uvaraqai tirerave.

¹²Vi uvara ti variaka nái nutuqai tuahera keha tenavu nora vaiintima vauro ti variamantavata, tenavu qetakeha kia vika tiantemake ti vaunara. Vika nái uvaqai iriha, náiqai taveha tenavu koqe vaiintima vauro ti variara. Minti ti varia vaiintika kia avu aatovata vaimanta variara.

¹³Hauri tenavu vo vaiinti kaiqara iriha tentanavu autu tuahera kaarora. Kotiva tinavu timitai kaiqaraqai tenavu tivaqi virera. Kotiva ni nivutaini kaiqa varaate tivera, tenavu ni nivutaini vaiha vi kaiqara vare vaunara, viraraqai tivaqi virera. ¹⁴Kia tenavu Kotiva qioqama tora raqake ne varianaini oru vuavaunaravauve. Kotiva tinavu kaamatero tititomantara ti, tenavu koqe vakaaka Karaitira vakaaka vuru ni tiva nimiavaunara.

¹⁵Kotiva tinavu timitai kaiqara kia tenavu vira aatarake vo vaiintinavu kaiqa vare variarara iriha, tentanavu hutu tuaherake vaunaravauve. Tenavu Kotiva tinavu timitai kaiqaraqai varaqi viha niara tiha, Vika koqemake Karaitira uva iriqi vi vaiqe viraqaahai tenavu vika nivutaini nora kaiqa vo kaiqa vo kaiqa ho vararave, ti vaunara.

¹⁶Ne kempukaiqaake Karaitira uva iriqi vi vaiqe tenavu homa ni mini ke, vo vataini Karaitira uva tiva nimirera virara. Vovano naane Karaitira kaiqa vara amitaira hauri virara tenavu tentanavu mahuta tiha vi kaiqara tenavuma vara tauro tiarora. ¹⁷Kotira vukuqi mintima tiro:

Vaiintivano nai kaiqara iriharo nai mahuta tiantorave. Vi vaiintiva Kotiva vo kaiqa vo kaiqa vare vainarara iriharo Kotira mahuta tiva amitaqiro vuarire, turave. *(Jer 9:24)*

¹⁸Vaiinti vovano nariara tiharo, Ti kaiqa koqe kaiqama vaivo, tirera, vira uvavano qumina uvaqaima varianaro. Noravano vaiinti vorara tiharo, Ai kaiqa koqe kaiqama vaivo, tirera, vi vaiintira kaiqavano koqe kaiqama varianaro.

Una uva maara ti variaka uva iriqi vivorave tura

11 ¹Ne ti qaqi kaiqe te inaaraiqa tenta mahuta tiari. Ne ti qaqi kaiqe maa uvara tiari. ²Kotiva intemake, tevata ne hampi aaraqaa vivorave tivake, niqaa raqikiqi vi vaunara. Koqemakero vai varaata qorainti amitaantemake, te ni qorainti vohaiqa kaama nimate, ni ntita vare Karaitiraini vuru karera.

³Te ni Karaitiraqaa iratarera auti variariraro vovano ni qoraiqama nimitaantora. Haaru vetanto entaqaa memaruvano uqerara uva tuvaro Evaava vira una uvara quqaa uvave tuntemake, nevata vo vaiinti una uvara quqaa uvave tivake, viraqaahai kia Karaitira uva iriqi vivora. Te virara qetehama vai.

⁴Vo vaiintinavu ni nivutaini anire Karaitirara hampi uva ni tiva nimi variamanta ne kia vika qioqama karaiti, qaqi kaimanta tiate ti variara. Vinavuka kia tenavu vutuke Karaitirara tunantemake tiraiti, vinavuka vo

Karaitirara ni tiva nimi variara. Ne Kotira Maraqura varaaka variamanta vika vo maraqurara hampi uva ni tiva nimiha, vika kia Karaitira vakaaka vutuke ni tiva nimiraiti, virara hampi uvaqai ni tiva nimi variamanta ne vikara kia qioqama karaiti, quaheha qaqi kaimanta tiate ti variara.

⁵Ho iriate. Vo vaintinavu unaqaraiqamake tiha, Kotiva tinavu noraiqama kaimanta tenavu avuniqamake vauro ti varia vaiintika variamanta, kiama te vinavuka vevaaraini vauro.

⁶Kia te koqemake uva ti varia vaiintika uva tiantemake uva tihavata, te Kotira uva okara kanko kaankomake iri vauraukara ti, te vo enta vo enta vira uva vutuke ni tiva nimi variavaunara.

⁷Te Kotira uva koqe vakaaka ni tiva nimihama kia koqaa ni naariraiti, vi entara te ni nutu viriniqama keha tenta hutu vatainiqama ke variavaunara. Te mintiaqi vi variavaunarara ne virara qora kaiqama vare vaivo tivarave? Kia ho minti tivara.

⁸Vi entara te ni nivutaini kaiqa vareha kia te ni monuvata naariraiti, variavauramanta Kotira vaiinti nahenti vo vataini variaka koqaa ti timi vaumanta te muara vaiinti voqaantemake, vika monu vareha ni nivutaini vaiha Kotira kaiqa varaqi vi variavaunara.

⁹Vi entara ni nivutaini variqi vuavauraro ti monu taiqa vumanta kia te niara ti kahaqiate tiraiti, variavauramanta ti qata vakaukavara Masedoniaihai viri vo haika vo haika kia vataavauna haikara kahaqama timitomanta varaavaunara. Haaru mintunantemake, naantiaravata maara ni nimitaarorave tiha kia te vo haikaravata naarirerave tirara.

¹⁰Te Karaitira quqaa uva ti vaurauka vaiha tenta kauqu aiqiqaa aquke tiha, Te tenta mahuta tihama te kia niqihai vo haikavata naari vaunarave, turo. Kia ho Akaiia vataihainaa vaiinti vovano vi uvara qioqama kaanarove.

¹¹Ti muntukavano kia niara vaimantae te minti turo? Aqao, Kotiva kankoma kero irivaro ti muntukavano niara vaimantama vaunara.

¹²Vo vaintinavu unahaa tiha, Kotiva tinavu noraiqama kaimanta vira kaiqa vare vauro, ti variaka, vika vaiinti nahenti nivuqaa vaiha nai nutu tuahera kareka auti vaiha, tinavu hampata vohaa vai aararavata rante variara. Vi aarava variantorave ti, te kia ni monu naariraiti, qaqi variqi virera. Te mintimaqi vuari vika kia ho tiha, Tenavu Porura aanare niqihai monu varakeha Kotira kaiqa vare vauro, tivara.

¹³Karaitiva kia vi vaiintinavuka noraiqama kaimanta vinavuka unahaa tiha, Karaitiva tinavu noraiqama kaikave, tivakeha unaqaraiqama keha vira kaiqa varaqi vi variara.

¹⁴Kia te vi vaiintinavuka una kaiqara ravuku virara. Sataanivavata unaqaraiqama keharo *enseli* koqeva ataa intemakero ni vaira. ¹⁵Vi vaiintinavuka vira kaiqa vaiintinavu variarara ti, vinavuka Sataanira aanare unaqaraiqama keha avuqavu ni varia vaiintika aanare ni variara.

Vinavuka hampi kaiqa varera kaara nai qora koqaa varaiqe te huviqorave tirara.

Porura qoraiqama amitaqi vi vaurara tura

¹⁶Te ni tiva nimuna uvara qaiqaavata vi uvara ni tiva nimirera. Kia vovano tiriara kia avu aato vataa vaiintive tiarira. Ne tiriara kia avu aato vataa vaiintive tivera, ne ti qaqi kaiqe te kia avu aato vataa vaiintika vaiha te tenta autu tuahera kaare.

¹⁷Te tenta autu tuahera karera iha, kia Noravano [Karaitiva] tinantemake tineravauve. Te kia avu aato vataa vaiinti voqaara vaiha tirera.

¹⁸Airi vaiinti vataihainaa okarara iriha nai mahuta ti variarara ti, tevata vika aanare tenta mahuta tirera.

¹⁹Ho quqaama ni avu aatovano koqe avu aato vaimantara ti, ne quahakeha kia avu aato vatauka hampi uva ti variara irereka auti variara. ²⁰Ike, te tavauramanta vaiinti vonavu anire niara tinavu paanaa kaiqa varaate tivakeha, ne ia monuravata airairavata varake namakeha, niara vihi vaahi tivaqi viha, ni auruvuta ruqemake variamanta ne vinavuka qaqi ke variamanta minti variarave. Ne vi vaiintika qioqama kaataara vaimanta ne kia minti variarave.

²¹Ike mpo, te kaurihama qoqaa ni tiva nimirerave: Tenavu ni hampata variavauna entara tenavu uqerara vaiintinavu vaihara ti, tenavu kia vi vaiintinavuka aanante ni qoraiqama nimite variavaunara.

Vo vaiintinavu nai mahuta tiha nai nutu tuahereha variarara ti, kaiqe kia qetaraiti, tevata vika voqaantemake tiari. Te minti tihama kia avu aato vataa vaiinti voqaara tirera.

²²Vi vaiintinavuka nai mahuta tiha, Tenavu tentanavu kaivaqaukavara uva Hiparu uva ti vauraukave, ti variara. Ho tevata Hiparu uva ti vauraukave.

Vinavuka tiha, Tenavu Isareri vatanaaka vauraukave, ti variara. Ho tevata vohaa vi okaraukaqaima vauro.

Vinavuka tiha, Tenavu Eparahaamiva kuvuarama taikave, ti variara. Ho tevata mintima vauraukave.

²³Vinavuka tiha, Tenavu Karaitira kaiqa vaiintima vauro, ti variara. (Te minti tihama kia avu aato vataa vaiinti voqaantemake ti vai.)

Vinavuka tenavu Karaitira kaiqa vaiintima vauro ti variara. Ho te vinavukavata uri aatarake Karaitira kaiqa vaiinti tarukama vauro. Te vinavukavata uri aatarake vukaari utiha Karaitira kaiqa vare vaunara.

Te vinavuka uri aatarake qaiqaa qaiqaavata Karaitira kaiqa vare vauramanta vira kaara ti airi tataa karapuhiqama ke variamanta variqi vi vaunara.

Ti airi tataa kaavu humiqake variamanta vaunara. Airi enta te qutu vuarirava aumanto vaimanta vaunara.

²⁴Te Karaitira kaiqa vare variavauramanta Iutaa nora vaiintinavu kauquru tataa ti tauvaqaini 39 tataa *retiqohai* ruqutuqi vi vaumanta variavaunara.

²⁵Taaramo tataa Romeni vatanaaka kapipiqohai ti kaavu humiqake vatora. Vo enta vo vatanaaka ti oriqohai harukareka ruqutuqi vi vaura. Te taaramo tataa *sipiqi* namari vaura vi variavauraro *sipivano* namariqi aquvi vaura. *Sipi* vovano namariqi aqu vumanta te vohaa enta aatitoraqaavata entaqivata varuva namariqi variavaunara.

²⁶Te Karaitira kaiqa vareha vo vataini vo vataini ni variavauraro huvura namarivano ti raaqu varero ruhiqauke vaura. Muara vaiintinavu aaraini ti veka vaiha ti harireka auti vaura. Tinta vohaa vatanaaka Iutaa vaiinti vonavu ti harireka auti vaura. Vo vatanaakavata ti harireka auti vaura.

Te nora vatukaqi ni variavauramanta ti harireka auti vaura. Te qumina aaraini ni variavauramanta ti harireka auti vaura.

Te varuva namari vaura ni variavauramanta ti harireka auti vaura.

Vo vaiintinavu tiriara unahaa tiha ai qata vakaukave tivakeha ti harireka auti vaura. Te mintiaqi viha Karaitira kaiqa varaqi vi variavaunara.

²⁷Te vukaari utiha Karaitira kaiqa varaqi viha entaqi airi tataa kia vaitaraiti, Karaitira kaiqa varaqi vi variavaunara. Airi enta te karavata namarivata kia naraiti variqi vi variavaunara. Airi enta ti utavaaqa kia vauvaro iqaravano hari vaumanta variavaunara.

²⁸Kia vi haikava vi haikavaqai maara timi vaimanta vare vaunara. Vo enta vo enta Karaitira vaiinti nahenti voqi voqi variaka vikaqaa te raqikiqi vi vauraro vi maaravavata tiqaa vaimanta vaunara.

²⁹Vikaqihairo vo vaiintivano tiharo, Te kia kempukaiqaake Kotira aaraqaa ho virarave, tirera, te virara ike mpo tiha muntuka qoraiqiraqe vairara. Vovano Kotira aaraqahairo hiqintiro qora kaiqa varairera, te viraravata iriariraro ti muntukavano qoraiqiraqe vairara.

³⁰Te tenta mahuta tiarira aaravaqai vairera, te tenta uqerara vaiinti vaunara, viraraqai iriha tenta mahuta tivaqi virera. ³¹Kotiva Variqavano vaiharo tinavu Nora Vaiinti Ihu Karaitira vira Qovama vaimanta te vira autuqai ekaa enta tuaheraqi virera. Ho viva kankomakero iri vaimanta te kia niara una uvavauve ti vai.

³²„Ne te uqerara vaiinti vauna okarara iriate ti, te maa uvara ni tiva nimirera;„ Haaru te Damasikusi nora vatukaqi variavauraro King Aretaasira vira vevaaraini vau vaiintiva tiriara vira ravaaqavu vare vuru karapuhiqama kaate tivakero vaiinti vonavu nititomanta vinavuka vaantaavura qentiana vaiha tiriara ampeqi vaumantavata, ³³vokuka ti nora uta rutantutoraqi ntuvake vaantaavura ntoma tonaihai vaati aaqaini ti tuta tutamaqi tuvi muntu komanta te viraqaahai ruqemake vuavaunara.

Kotiva Porura umiqo haikarara tura

12 ¹Te tenta mahuta tivaqi vi variai naraqaahai kia koqe haikavano qovaraiqiraqevata, te tenta mahutaqi tivaqi virera. Vo vaiintinavu una maara uva ni tiva nimihama nai mahuta ti variarara ti, tevata tenta mahutaqi tiarira aaravama vairo. Ho kaiqe te Noravano tairakaa qovaramako haikara tavaavaunara ni tiva nimiari.

²Haaru te Karaitira vaintivano variavauraro Kotiva ti raraukero tivita varero nai virini naaruvaini vuru kora. Ti maraqaqaie vuru korave, te vaata vataake variavauraro te tivita varero vuru korave, kia te virara kankomake iruro. Kotivaqaima nai virara irivo. Vi entaraqaahai variqi vuavauraro 14 ihinavu aitarora.

³Kotiva ti tivita varero nai vatuka koqe naini vuru komanta tavaavaunara. Vi entara ti maraqravanoqaie vurave, vaata vataake vuavaunarave, te kiama virara kankomake iruro. Kotivaqaima virara irivo. ⁴Ti tivita varero nai vatuka koqenaini vuru komanta te mini vaiha vo haika vo haika iriavauna haikara kia te ho noqihai tiva nimiarirava vairo. Ti qioqama taimanta kia te vi haikarara ho ni tiva nimiainara.

⁵Te mini vaiha vi haikara vi haikara iritaavaunarara irihama, te tenta mahuta tiataa imantavata, kia te minti tirera. Te uqerara vaiinti variainara viraraqai irihama tenta mahuta tirera.

⁶Te naaruvaini vaiha iruna haikarara tenta mahuta tiarera, kia te avu aato kia vataa vaiintika uva tiantemake tiraiti, te quqaa uvaqaima tirara. Ho kia te naaruvaini vaiha iruna haikarara tenta mahuta tivaqi virera. Te minti tiariraro hauri vaiinti vovano tiriara ike viva nora vaiintivano vaivo tiantora. Ne ti kaiqvata ti uvavata iri taveha viraqaahai ne homa ti okaravata kankomake tavevara.

Auquvano ranteqaintema kero Porura ari vaurara tura

⁷Kotiva ti tivita varomanta te koqe haika, vo haika vo haika tavaavaurarora tiro, Kotiva tiriara tiharo, Poruva nariara tiharo, Te nora vaiintima vauro, tiantorave, tivakero Kotiva ti vaataini aihavi haikara qovarama kora. Vi haikava auquvano ranteqaintema kero, ti tivaata hari vaimanta vaunara. Sataaniva atitai *enseliva* vi haikaraqohairo ti qoraiqama timite vaimanta vaurakara ti, te naaruvaini tavauna haikarara tenta mahuta tivaqi vuarora.

⁸Te Nora Vaiintiara taaramo tataa mpo tiha vi haikara qaqini vara kairaqe ho variare turaro ⁹viva aqao tiro, Are mintiaqira vi vairaqe te homa ai koqema amitaqi virarave. Are uqerara vaiinti variqira vi vairaqe viraqaahai te homa ai kempukaiqama amitaqi virarave, tiro. Viva minti tivera te aihavi haikara varaqi viha uqerara vaiinti variqi vuainarara viraraqai iriha tenta mahuta tivaqi virera. Te mintiaqi vi vauraro Karaitiva ti kempukaiqama timite vaimanta variqi vi vaunara.

¹⁰Te Karaitirarao ti, te uqerara vaiinti variqi vuainarara kia noraiqaake iriqi virera. Vokika tiriara vaaqu uva ti vairave, te vukaari utiha vi variainarave, ti qoraiqama timite vaiqe variainarave, maara varaqi vuainarave, te Karaitirarao tiha kia vi haikara vi haikarara noraiqaake iriqi virera. Te uqerara vaiinti variqi vi variariraro Karaitiva viraqaahairo ti kempukaiqama timitaairo vi vairaqe variqi virera.

Poruva Korinti vatanaakara noraiqama kero irura

¹¹Te tenta mahuta tihama te kia avu aato vataa vaiintivano tintemake ti vauro. Ho ni kaara te minti tivaqi vi vaunara. Ne ti kaiqara koqe kaiqave tiataara vaimanta ne kia minti ti variara. Ne tiriara qumina vaiintive tivera, maa uvara iriata: Ne vo vaiintinavuara tiha, Vinavuka Karaitiva noraiqama kai vaiintikave, ti variaka, te vinavuka kaiqavata aatarake vauraukama vai.

¹²Karaitiva ti noraiqama kaimanta te quqaiqamake vira kaiqa vaiintima vauro. Te ni nivutaini vaiha kia popohanaara iraiti, vo kaiqa vo kaiqa nora kaiqave, kia tavaa kaiqarave, vare variavauramanta ne ti kaiqa taveha tiriara quqaama Kotiva vira noraiqama kero atitaivo tivakeha, ti okara kankomake tavaataarave.

¹³Te Karaitira vaiinti nahenti vo vatani variakaqaa koqemake raqiki vaiha niqaae kia koqemake raqiki vaunarave? Aqao, te vikaqaavata niqaavata vohaa qaramake raqikiqi vi vaunara. Te ni maara nimiarorave tivakeha, te ni kia karave vo haikave naari vaunara. Te kia minti tiraiti, niqaa qaqi koqemake raqikiqi vi vaunara. Ike mpo, te nivata vi maarara nimiataarave?

¹⁴Te ni taara tataa oru tavamake, qaiqaa taaramoqamake ni oru tavarera henoqi vauro. Kia te niqaa maara vatareravauve ni oru tavarera. Kia ni monu airairara ti hantuqa hariro. Ni vaiintiara ti hantuqa harimanta te ni oru tavarera. Vaintairavano nai noka qokaqaa raqikiqi vi variaravauve. Vinavuka noka qoka vikaqaa raqikiqi vi variara. Ho ne ti vaintairama variavo.

¹⁵Te ni kahaqirera quahakema tenta una haikaravata tenta kempukavata taiqa kaainarave. Ike, ti muntukavano niara voqavata vairera, ni muntukavano tiriara muntuvi keroe varianarove?

¹⁶Te kia ni maara rava nimitauna uvarara, ne vi uvarara quqaave tiataara. Ne hini kiaka tiriara tiha, Poruva unaqaraiqama keharo tenavu una haikara vare vaivo, ti variara. ¹⁷Nantiakee te mintunarave? Te vo vaiintinavu ne varianaini nititauramanta vinavukae ne ia haikara varaavo? Aqao, vinavukavata kia mintiarave.

¹⁸Te Taitaasirara mpo tiha ne varianaini vuane tivake, vira vataake Karaitira vainti vonavu nititauramanta vinavuka Taitaasira vataake vuarama. Taitaasivae orurero unaqaraiqama keharo ne ia haikara

varairave? Kia viva mintirave. Tetanta Taitaasika vohaa kaiqaqai vare vauraukara ti, kia unaqaraiqama keha vora airaira vare vaunarave.

¹⁹Tenavu maa uvara tihama kia tentanavu auta ntihavauve ti vauro. Ti navunaa, tenavu Karaitira vainti vaihama Kotira avuqaa vaihama uva ti vai. Tenavu ni kempukaiqama nimitarera ekaa vo kaiqa vo kaiqa vara nimate vauraukama vai.

²⁰Te vo haika aatu qeteha vaunara. Te ni orure tavaarimanta ne qaqi qora okara vare vaivera, te kia ni quahama nimitaarimanta nevata te ni nitiaina uvara kaara kia ti tavaataa imanta vaivorave.

Te ne vainaini orure hampi okara, vo okara vo okara tavaarora. Nai ati nai ati i vai okararave, nai toma amite nai toma amite i vai okararave, arara itai okararave, nai tuqavu amite nai tuqavu amite i vai okararave, nariara nariara qora uva ti vai okararave, nai turoqama amite nai turoqama amite i vai okararave, te nora vaiinti vauro ti vai okararave, nariara nariara vo uva vo uva tivaqi viha kia vohaa uva ti vai okararave, te vi okarara vi okarara ne vainaini orure tavaarora. Te vi haikara tavaarorave tiha qetehama vauro.

²¹Te orure tavaari ne vovano vovano vora naata vataakeve, vora vaati vataakeve, hampi nuvaqi viha, varaatave naakeve vikavata hampi nuvaqi viha kia nai qora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa qaqira karaiti, qaqi varaqi vi vaivera, vira kaara Kotiva kaurira haika ti timiraqe te ni kaara voqamakema iq i ratararave. Te vi okarara tavaarora.

Poruva Rauriha variate, tura

13 ¹Te ni taara tataa oru tavamake, qaiqaa taaramoqamake ni oru tavarera. Kotira vukuqi maa uvara mintima tiro:

Taara vaiintie taaramo vaiintie nai nivuqohai tavaivaro vo vaiintivano qora kaiqa varairera, ne vi vaiintinavuka uvara quqaa uvave tivakehama vi vaiintiraqaa uva vatevarave, tura. *(Lo 19:15)*

²Te taara tataa ni oru tavaavauna entaraqaa ni hampata vaiha qora kaiqa vare varia vaiinti nahentikaravata, ekaa vokiakaravata, te kempukaiqamake vika qioqama teha uva tiva nimiavaunara. Te vate niaraiqamake vaiha qaiqaa vi uvara tirera. Te anirante ne vainaini orure tota qora kaiqa vare varia vaiinti nahentikavata, vokiaka qora kaiqa vare variakavata, kia te vika vehakuma nimitarara.

³Ne tiriara tiha, Quqaae Karaitiva vira noqihairo ti vaivo, kiae ti vaivo? tiha ti avateha tavareka auti variarara ti, te orure qora kaiqa vare variaka kia qihaaqama nimitarara. Te orure mintiari ne ti okara kankomake tavevara. Karaitiva kia uqerara vaiintivano vaiharo nai okara ni numiqe vairo. Karaitiva kempuka vaiintivanoma vaiharo viva nai okara ni numiqe vairo.

⁴Haaru viva uqerara vaiinti vaumanta vira katariqaa aruke hiritovaro Kotiva vira kempukaiqama kovaro maa entara viva qaiqaa qaqi himpiro

kempukavano variqiro vi vaira. Karaitiva haaru uqerara vaiintivano vauntemake, tenavuvata uqerara vaiintima vai. Kotiva tinavuvata kempukaiqama timitaqi vi vairaqe tenavu Karaitira vataake vohaa variqi viha ni kaiqa vara nimitaqi virera.

⁵Ne Karaitira uva koqemake iriqi vi vai okarara avateha tavaata. Ne hoe tiha, Ihu Karaitiva tinavu muntukaqi vaivo, tivara? Ne kia ho minti tivara, ne kia Karaitira uva iriakama vaivara.

⁶Ne tinavu avateha tavaiqe tenavu quqaa Karaitiva noraiqama kai vaiintika variarera, tenavu ni uvara hovema tirara.

⁷Tenavu Kotira aareha niara vika kahaqi vaira vika kia qora kaiqa vararaiti, avuquvuqamake variqi vuata ti vaunara. Minti tihama tenavu tentanavu kaiqara hoe aruvivo kiae ho aruvivo, virara kia noraiqaake iriraiti, tenavu ne Kotira avuqaa avuquvuqamake ni vaira virara noraiqaake iri vaunara. ⁸Quqaa uvavano vaimanta kia tenavu vira ho aatarake vo uva tirara. Tenavu vi uvaraqaqi kahaqamake avataqi virera.

⁹Ne kempuka vaiinti nahenti variqi vuata ti, tenavu homa uqerara vaiinti variqi virara. Tenavu niara mpeqaiqamavi vaiha anomake Kotira vaiinti nahenti variate ti, tenavu Kotira aare vaunara.

¹⁰Te oru ni hampata vaiha ni noraiqaake nitiarorave tivake, te niaraiqamake vaihama maa qarara ntuva nimate. Noravano ti noraiqama kaimanta te niqaa raqikiqi vi vauraukama vai. Noravano kia tiriara ni qoraiqama kaarire tiraitiro, viva ni kempukaiqama nimitaarire tiro, ti noraiqama kaimanta te niqaa raqikiqi vi vaunara.

Poruva uva mantama nimitora

¹¹Ti qata vakaao, ti uva ho taiqero. Ne naantiara anomake koqe vaiinti nahentiqama virara irihama vate maa entaraqaahai koqe kaiqaqi varaqi vuata. Te tuna uvara iriqi vuata. Vohaa uvaqi avataqi vuata. Ni araraqihairo paru i vaira variqi vuata. Ne mintiaqi vivaro niara muntuka vate vai Variqava, ni araraq paruma nimate vai Variqava, vivama ni hampata variqiro vuanaro.

¹²Ne Kotira vaiinti nahenti vaihara ti, ne koqemake nai uva mante nai uva mante iha variata. ¹³Kotira vaiinti nahenti maini variaka ni uva mantama nimate vai.

¹⁴Ho Noravano Ihu Karaitiva ni koqema nimitaqi viraro Kotiva niara muntuka vateharo variqiro viraro vira MaraQuravano ni hampata vohaa variqiro vuairara.

KAREZIA

Poruva Karesia vatanaaka qara ruva nimitora

Ihura qaqi vara himpima kovaro naaruvaini oru vauvaro 25 ihie aitaromanta Karesia vatanaaka hininavu Karaitira uvara quqaave tivake vaumanta vo vaiintinavu orure vikara tiha, Ne Karaitira uvaqai iriqi vivorave. Ne Karaitira uva iriha Iutaa vatanaa maara uva Kotiva Mosiraqaa tivatora, vi uvaravata iriqi vuate, ti vaura. Vinavuka hampi uva minti ti vauvaro vira kaara Poruva maa uvara qara ruva teharo Karesia vatanaakara kempukaiqama kero tiharo, Karaitira uvaqai iriqi vuate, tura.

1 ¹Te Poruka maa qarara nini vara kauro. Kia qaqi qumina vaiintivano ti noraiqama kero ti tititaimanta te vaiha Karaitira uva ni tiva nimiqi vi vauraukavauve. Aqao, Ihu Karaitivavata, tinavu Qova Kotiva Karaitiva qutu vuraqihairo qaiqaa qaqi vara himpima kaivavata, vitanta ti noraiqamake tititaamanta te Karaitira uva vaiinti nahenti tiva nimiqi vi vauraukama vai.

²Tevata, Kotira vainti vonavu ti vataake maini variakavata, tenavu niara Kotira vaiinti nahenti Karesiaini variaka ni uva manteha mintima ti: ³Kotiva tinavu Qovavata, Noravano Ihu Karaitivavata, ni koqema nimitheha aaqurihama nimitaivaro ni muntukaqihairo paru i vaira variata.

⁴Tenavu maa vataraqaa vaiha vaaqu kaiqaaqai varaqi vi variavauraro Karaitiva tinavu kahaqireva tinavuara vaaqu kaiqavano vika ravaaqavu kaantorave tiro, viva tinavuara iriharo tinavu qora kaiqa uvavano nunka vuarire tiro, qutu vura. Tinavu Qova Kotiva Karaitira atitovaro Karaitiva Kotira no iriqiro viviro vuru qutu vura.

⁵Ho Kotiva Karaitirara tinavu kahaqiarire tiro Karaitira atitorara ti, kaiqe tenavu ekaa enta Kotira autu tuaheraqi vuari. Quqaave.

Karaitira uvaqai iriqi viha Kotira aaraqaa vuate, tura

⁶Kotiva Karaitira kaiqara iriharo ni koqema nimitareva ni naarama taimanta ne Karaitira uva iriqi vivi, viraqaahai ne Karaitira uva vaakama

qaqirake tiha, Kaiqe vo uva koqe vakaaka iriqi vuare, tivakeha variara. Ne minti ti variarara ti, te voqamake tenta kauqu niara runkinkiri iha tiha, Ike, vika quqaae minti ti variavo? ti vaunara.

⁷Kia koqe vakaaka vo vaimanta ne vi uvara iriqi viha Kotira aaraqaa ho vivarave. Vo vaiintinavu Karaitira uva kia avuqavuuqamake tiraiti, vinavuka vi uvara rakakaarimake vo uva ni tiva nimiha ni avu aato vara hampiqamake variara.

⁸Tenavue, *enseli* vovanoe, tota tenavu ni tiva nimiavauna uvara qaqirakero vo uva ni tiva nimirera, Kotiva viraqaata uva vatairaro viva vaaqu vaiinti nahenti rumpavi vainaini viraqe te virara huviqorave tirara.

⁹Te qaiqaa vaaka tunantemake niara tirera: Tenavu Karaitira uva ni tiva nimiavauramanta ne vi uvarara quqaa uvave tiarave. Ne minti tiarara tiro, vo vaiintivano niara vi uvara qaqirake vo uva iriqi vuate tirera, Kotiva viraqaa uva vatairaro viva vaaqu vaiinti nahenti rumpavi vainaini viraqe te virara huviqorave tirara.

¹⁰Kia qumina vaiintivano ti quahama timitaarire tivauve, te vi uvara turo. Aqao, Kotiva ti quahama timitaarire ti, te vi uvara tunara. Kia te vaiinti nahenti ti quahama timitaate tivauve, Karaitira kaiqa vare vaunara. Te mintiare turaitirio, te kiama Karaitira kaiqa vaiinti vauraitirio.

Ihu Karaitiva Porura aarama kero noraiqama kora

¹¹⁻¹²Ti qata vakaao, te koqe vakaaka Karaitira uva vaiinti nahenti tiva nimi vauna uvava vaireva, vi uvava kia vaiintivano nai irikero tivatai uvaravauve. Kia vaiinti vovano nai irikero vi uvara okara ti humiqaiavuave te vaiinti nahenti tiva nimi vai. Aqao, Ihu Karaitiva nai vivama vi uvara govarama kaimanta te vi uvaraqaqai vaiinti nahenti tiva nimi vaunara.

¹³Te Iutaa vaiintivano vaiha haaru Iutaa vika maara okara Kotiva Mosiraqaa tivato uvara, vi uvaraqaqai te kempukaiqamake iriqi vi variavaunara, ne virara iriarave. Te vi entara Ihura uva iri varia vaiinti nahentikara hampi uva iri variakave tivakeha vikara kia mpo tiva nimitaraiti, vika vehi autu karera auti variavaunara.

¹⁴Te Iutaa vaiintivano vaiha vi entara te Iutaa vika maara okara iriqi viha te tenta kana vaiinti vikavata naatarake vi uvara nai kempukaiqamake iriqi vi variavaunara. Tinavu kaivaqaukavara tivato uvara, te vi uvaraqaqai avu aatoqi vateha iriqi vi variavaunara.

¹⁵Ho haaru kia ti vatato entara Kotiva ti aaqurihama timiteharo nai kaama tero tiriara Poruva ti kaiqa vaiintima varianarove tivakero, ¹⁶viraqaahairo nai kaamato entaraqaa tiriara Poruva vo vatanaa vo vatanaaka, ti vakaaka tiva nimiarire tiro, viva nai Maaqu qovarama komanta te vira tavaavaunara.

Te Kotira Maaqu tave viraqaahai kia te vo vaiinti vo vaiinti Ihura okarara iramake iriraiti, ¹⁷kia te Ieruharemini Ihuva noraiqamako vaiintinavuka tavarera viraiti, te vi entara qaqirake Arebia vataini naane oru vari, viraqaahai orurante Damasikusini ani variavaunara. ¹⁸Te mini variavauraro taaramo ihi aitaromanta te Pitaara oru tavarera Ieruharemini vira vataake taara *uikiara* variavaunara.

¹⁹Vi entara kia te Ihuva noraiqamako vaiintinavukaqihai vonkuvata tavaraiti, te Ihura qata Iemiraqai tavaavaunarave.

²⁰Te Kotira avuqaa vaiha tenta kauqu aiqiaa aqukeha niara mintima ti: Maa qarara ntuva taurava kiama una uva vairaitiro, quqaa uvama vaivo, turo. ²¹Te Ieruharemini varike, viraqaahai Siriainivata Sirisiainivata oru variavaunara.

²²Vi entara Ihura vainti Iutiaini variaka kia ti viri kankomake tavaraiti, ²³vika vokuka tiriara tu uvaraqaqai irura. Vokuka tiriara tiha, Vi vaiintiva haaru Ihurara quqaave tivorave tivakeharo, tinavu Ihura vainti qoraiqama timitareva auti vaurave. Viva tota Karaitira uva ekaa taiga kareva auti vauva vate maa entara viva vi uvaraqaqai vaiinti nahenti tiva nimiqiro vi vairave, ²⁴tivake vika tiriara iriha Kotira autu tuahere vaura.

Poruva Ihuva noraiqamako vaiintika oru tavora

2 ¹Ihi 14 navu aitaromanta te Banabaasikanti anirante qaiqaa Ieruharemini vire iha vo vatanaa vaiinti Taitaasiravata vita vare vuavaunara.

²Kotiva uva vo qoqaiqama kero tiriara Ieruharemini vuane tumantara ti, te mini vuavaunara. Te mini orure vaiha nora vaiintinavuve ti variaka, vinavuka hampata ruvaaqumavi vaiha te Karaitira uva minti mintima keha vo vatanaaka tiva nimi variavauna okarara vinavuka tiva nimiavaunara. Nora vaiinti vinavuka tiriara hampi uvama vo vatanaaka tiva nimi variarao tivake ti ravaaqavu kevorave ti, te vinavuka vi uvara okara vutuke tiva nimiavaunara.

³Vi entara Taitaasiva ti vataakero anu vaiintiva, viva Giriki vatanaavano vaumantavata, vika kia vira vaata toqa amitaate tiraiti, qaqi kovaro vaura.

⁴Hini vaiintinavu una uva tiha, Tenavuvata Ihura vaintive, tunavuka, vinavukama tiriara tiha, Aqao, are Taitaasira vaata toqa kaataarave, tura. Vi vaiintinavuka tinavu kaiqa okara ampeqamakeha tavareka anu vaiintinavuka vaura. Iutaa maara uvavano tinavu rumpa taivaro Ihu Karaitiva tinavu kuvantu timitaimanta tenavu qaqini vaunarara ti, vinavuka tinavuara ne Iutaa maara uvavata iriqi vuataarave tivakeha qaiqaa tinavu vi uvaraqaqohai rumpa kareka auti vaura.

⁵Ho ne Karaitira uva, quqaa uvaqai iriqi vuate ti, tenavu vinavuka uva kia inaaraiqavata iriraiti vaunara.

⁶Vi entara te Ieruharemini oru variavauramanta nora vaiintinavuve ti variaka vinavuka ti nana uvae tiva timura? (Kia te vaiintivano noraiqama vuinarara noraiqaake iri. Kotiva kia vaiinti autuara iriharo vi vaiintiva koqe vaiintive vi vaiintiva qora vaiintive ti vaira.) Ho vi entara nora vaiinti vinavuka ti nana uvae tiva timura? Vinavuka kia tiriara are vo uvavata tiataarave tiraiti, tiriara ai uvavano hoqai vaivo tura.

⁷Vinavuka minti tivake tavovaro Pitaava noraiqama viro Iutaa vatanaaka Karaitira uva tiva nimi vaintema kero, Kotiva tivata noraiqama komanta te vo vatanaaka Karaitira uva tiva nimi variavaunara. ⁸Iutaa vatanaaka tiva nimirire tiro, Pitaara noraiqama kaiva Kotiva, vohaa vivaqaima tivata noraiqama kero are vo vatanaaka ti vakaaka tiva nimiane, tura.

⁹Nora vaiintinavuve ti varia vaiintinavuka Iemivavata, Pitaavavata, Ionivavata, vinavuka tiriara tiha, Quqaama Kotiva ai noraiqama kaivara are vi kaiqara varaqira vi varianarave, tivake vinavuka titanta Banabaasika kauqu timura.

Vinavuka titanta kauqu timiha tiha, Netanta vo vatanaaka hampata kaiqa varaqi vi vaiqe tenavu tentanavu Iutaa vatanaaka hampata kaiqa varaqi vuare, tura.

¹⁰Vinavuka vohaa uvaqai titanta tiva timi tiha, Netanta vehi vaiinti nahentiara tauru kevorave, tumanta te tiha, Eo, ti antuqavano vika kahaqiatata imanta kahaqirerave, tiavaunara.

Poruva Pitaara atiharo avuqavuvuqura

¹¹Ho vo enta Pitaava Antiokini anirero mini vaiharo vo haika hampiqama komanta vira kaara te vaiinti nahenti nivuqaa vaiha Pitaara atiavaunara. [Vi uvara okara ni tiva nimirera:]

¹²Vi entara avuniqama kero Pitaava Ihura vainti vo vatanaaka kia vaata toqakoka hampata kara ne vaumanta viraqaahai Iemiva Ieruharemihairo nitito vaiintinavuka anirovoro Pitaava vo vatanaaka mini kero tiharo, Hauri Iutaa maara okara iriaka ti tave titivorave, tivakero viva vo vatanaaka vika mini kero nariara kanta vaiharo kara ne vaura.

¹³Pitaava mintumanta Iutaa vaiinti vonavuvata Pitaava untemake, tinavuvata titivorave tivake kia vo vatanaaka hampata vaiha kara nora. Vika mintihama unaqaraiqamake koqe kaiqa vare vauvaro Banabaasivavata vika aanantero kia vo vatanaaka hampata vaiharo kara nora.

¹⁴Vinavuka mintumanta te tavaavauramanta kia avuqavuvamake Karaitira uva iriqi vi vaumanta te ekaa vika nivuqaa himpiti vaiha Pitaarara mintima ti: Aqao, are Iutaa vaiintivano Ihura vaintiqama vuvararora tiro, kiama Iutaa maara okaravano ai tuataivo. Are nena mintimakera vaihara nantiharae are vo vatanaakara Iutaa maara okara iriqi vuare ti variara? Are kia mintiataarave, tiavaunara.

Ihurara quqaa vivave tikaqaima Kotiva avuqavuqama nimitaanaro

¹⁵Tinavu vatatomanta tenavu Iutaa vatanaaka vaiha tenavu vo vatanaakara tiha, Kotiva Mosiraqaa tivato uvava kiama ho vika kahaqiraro qora kaiqa vare vai uvava qaqima vikaqi varianarove, ti variavaunarave.

¹⁶Ho vate tenavu kankomake iruraro Iutaa vaiinti vovanovata Kotiva Mosiraqaa tivato uvava iriqiro virarovata, Kotiva kiama vira uva ho taiqa amitaanaro. Ihu Karaitira uva iriqiro vi vaina vaiintira Kotiva vira uvaqaima taiqa amitaanaro.

Tenavuvata Kotirara viva tinavu uvavata taiqa kaarire ti, Ihu Karaitirara quqaave ti vaunara. Kia vaiinti vovano Iutaa maara okara iriqiro viraqaahairovauve Kotiva virara are avuqavu ni variara vaiintivave tiravauve. Vaiintivano Karaitirara viva ti kahaqiariravama vaivo tiraqaahairo Kotiva vira uva taiqa kero avuqavuqama amite vaira.

¹⁷Kotiva tinavu avuqavuqama timitaarire ti, tenavu Karaitirara quqaave ti vaunara. Tenavu Karaitirara quqaave turaro aato kenko tiro irivimanta tenavu Iutaa vatanaaka vaihavata, vo vatanaaka qora kaiqa varaqi vi variantemake, tenavuvata qora kaiqa varaqi vi vaunara. Ihuva tinavu kaiqa vara timitairaqaahairoe tinavuqi qora kaiqa qovarama vivo? Aqao, vovano minti tirera, viva hampi uvama tianaro.

¹⁸Haaru te Iutaa maara okara iriqi vuare tivake, qora kaiqaqai varaqi vi variavaunara. Ho te qaiqaa vi uvava iriqi vuarera, te qaiqaa qaiqaima qora kaiqa varaqi virara.

¹⁹Ho Iutaa maara okaravano tiqaa raqikiqiro vumanta, viraqaahai te Kotira antuqa avataqi viha qaqi variqi virelave tivake, te Karaitira vataake qutu vuavaunara. Mintunarara ti, Iutaa maara okaravano kia qaiqaavata tiqaa raqikiqiro vi vaira.

²⁰Te qutu vuavauraro, Karaitiva tiqi qaqi variqiro vi vaimantara ti, vate te qaqi variqi vi vaunara. Karaitiva tiriara muntuka vateharo qutu vurara ti, te Karaitirara quqaa viva Kotira Maaquvanove tivake virara iriqi viha qaqi variqi vi vaunara.

²¹Karaitiva mintima timitaimantara ti, kia te viva aqurihama timiteharo koqema timitainara qaqira karara. Iutaa maara okaravano tinavu ho kahaqama timitaitirio, Kotiva virara iriharo tinavu avuqavuqamama timitaitirio. Mintiare titirio, Karaitiva quminama qutu vitirio.

Kotira Maraqua varerara tura

3 ¹Aqao, Karesia vatanaakao, ni avu aatovata kia vaimanta variakave. Tavave ni avu aato hampiqama kaimantae ne hampi uva iriqi vi variavo? Te vutukema Karaitira katariqaa aruto uvava ni tiva nimuramanta ne kiae kankomake iriavo?

²Ne uva vohaiqa ti tiva timiqe iriare. Ne Iutaa maara uva iriqi vihae ne Kotira Maraḡura vare iavo? Ne Ihu Karaitirara quqaave tivakehae Kotira Maraḡura vare iavo? Ne vira okara ti tiva timiqe iriare.

³Ni avu aato kia vaimantae variavo? Ne Ihu Karaitirara quqaave tivakehama Kotira Maraḡura varorave. Hoḡare ne kia nenta kahaḡiraiti vauvaro Kotira Maraḡuravano ni kahaḡumanta ne Ihura vaintiqamavi variḡi vura. Viraḡaahai ne nantihae hampi avu aato iriha Kotira Maraḡura qaḡirake, ne nenta qaiḡaa kahaḡireka auti variavo?

⁴Haaru ne Ihura vaintiqamavi variḡi vi vaumanta vokuka ni qoraiqama nimite vaumanta ne vi entara kia popohanaara iraiti, kempukaiqamake variḡi vi vaura. Haaru ne mintumake variḡi vi vaurara hauri maa entara ne tauruke hampi uva iriqi vivora.

⁵Kotiva kia ne Iutaa maara okara iriqi vurara iriharo nai Maraḡura ni nimiravauve. Ne Karaitira uvara quqaave turara tiro, Kotiva nai Maraḡura ni nimuvaro viva ni hampata vaimanta ne nora kaiḡa vo kaiḡa vo kaiḡa vare variara.

⁶Eparahaamirara tu uvara iriha variata. Eparahaamiva Kotirara are quqaama mintinarave tuvarora tiro, Kotiva virara tiharo, Te ariara avuḡavu ni variara vaiintivave tirarave, tura. ⁷Eparahaamiva tuntumake, Kotirara quqaave ti varia vaiinti nahentika, vikama quqaave Eparahaamira vaintivara vaivarave.

⁸Karaitiva naantiara vaiinti nahenti kahaḡiainarara iriharo Kotiva haaru Eparahaamirara vi uvara tivatora. Vi uvara Kotira vukuḡi qara ntuva tova mintima tiro:

Are kuvuarama tenaraḡaahairo vaiinti vovano ekaa naato

vatanaaka koḡema nimitaanarove, tura.

(Okara 12:3)

⁹Eparahaamiva Kotirara quqaave tivakero virara kempukaiḡaakero iriḡiro vi vaurara tiro, Kotiva vira koḡema amitora. Ho Kotiva Eparahaamira koḡema amitontema kero, viva ekaa vaiinti nahenti virara kempukaiqamake iriqi vi variakavata koḡema nimitaanaro. ¹⁰Kotira vukuḡi mintima tiro:

Mosiva ekaa maara okara qara ntuvato uvava vaivaro vaiintivano kia ekaa vi uvara iriraitiro, hini uva qaḡira kairera, Kotiva vira qoraiqama amitaanarove, tura.

(Lo 27:26)

Kotira vukuḡi minti tirara tiro, vovano tiharo, Kaiḡe te Mosira uvaḡai iriqi vuare, tirava qoraiqamama vuanaro.

¹¹Mosira maara okara iriḡiro vi vainaraḡaahairo, kiama Kotiva vi vaiintira uva nunka amitaanaro. Qaiḡaa Kotira vukuḡi mintima tiro:

Kotirara kempukaiqamake iriqi vi vaika vikaḡaima qaḡi variḡi vivarave, tura.

(Hab 2:4)

¹²Mosira maara okara iriqi vi varia aarava vo aaravano vaivaro, Karaitirara iriqi vi varia aarava vo aaravano vaira. Vi aaratanta kia vohaa qaramake variara. Kotira vukuḡi mintima tiro:

Mosira maara okara ekaa iriqiro vi vairava, vi vaiintivaqaima qaqi variqiro vuanarove, tura. *(Wkp 18:5)*

¹³Tenavu Mosira maara okara kia ekaa avataqi vi vaunara kaara tenavu qoraiqama vuataara vauvarovata, Karaitiva tinavu vatuka varovaro Kotiva vira qoraiqama amitora. Kotira vukuqi mintima tiro:

Katariqaa hirite vaiintira Kotiva vira qoraiqama amitaanarove, tura. *(Lo 21:23)*

¹⁴Kotiva haaru Eparahaamira koqema amiteharo tu uvava ekaa vo vatanaa vo vatanaakaqi variarire tiro, Ihu Karaitiva qovarama viro vaaquqama vura. Karaitiva vaaquqama vurara ti, tenavu Karaitirara quqaa viva tinavu kahaqiariravama vaivo turaro Kotiva nai tiva taintemakero, nai Maraaura tinavu timimanta varaunara.

Kotiva nai kauqu aiqiqaa aqukero tivato uvara

¹⁵Ti qata vakaao, ne te tuna uvara kankomake iriate ti, te vo uvaqaa *vatake/ntuvake* ni tiva nimirera: Vaiintivano nai qutuaina entarara iriharo qara ntuvakero vatero tiharo, Te qutu vuariraro vi vaiintivama ti onaana varaarire, tivakero nai autuvata qara viraqaa vatero variqiro viviro vuru qutu vivaro vira uvavano ho vivau vairaro kia vovano vi uvaraqiheiro hini uva qaqini vara kaanaro. Kia ho vovano vo uvavata vira uvaqaa tomaqa taanaro.

¹⁶Vira voqaantema kero, Kotiva nai kauqu aiqiqaa aqukero Eparahaamirara tiharo, Te ariaravata are kuvuarama tenararavata irihama maa uvara tiva tauro, tura. Kotiva kiama tiharo are kuvuarama teraukave tiraitiro, viva are kuvuarama tenarave tiharoma vainti vohaiqara tivatora. Karaitiva kia vatani tuvu vau entara Kotiva Eparahaamirara are kuvuarama tenarave tiharoma Karaitirara tivatora.

¹⁷Te tuna uvara okara maantimama vairo: Kotiva Eparahaamiraqaa uva tiva taatau tovaro 430 ihinavu aitarovaro, viraqaahairo Kotiva qaiqaa nai uva maara Mosiraqaa tivatora. Ho naantiara Mosiraqaa uva maara tivatova kia ho avuni Eparahaamiraqaa tivato uvara nunka kairaro qaqima varianaro.

¹⁸Kotiva kiama Mosiraqaa tivato uvarara iriharo vaiinti nahenti koqema nimate vairavauve. Viva mintiare titirio, viva tota Eparahaamiraqaa tivato uvava qumina uvaqaima vaitirio. Kotiva hoqarero Eparahaamiraqaa tivato uvarara iriharo vaiinti nahenti koqema nimate vaira.

¹⁹⁻²⁰Kotiva Mosiraqaa uva maara tivatora vo? Nantivaroe Kotiva vi uvara Mosira tiva amurave? Ho vaiinti nahenti vika nai vaaqu okara kankomake tavaate tiro, Kotiva vi uvara tomaqa kero vatora. Vaiinti nahenti vi uvara iriqi vi vaivaro te kaama taaina vaiintiva Eparahaamiva kuvuarama tairaukaqiheiro qovaraiqama vuarire, tura.

Kotiva nai uva maara maantima kero tiva nimura: Kotiva vi uvara *enselinavu* naane tiva nimumanta viraqaahai vika Mosira muntu tiva amuvaro viraqaahairo Mosiva vi uvara vaiinti nahenti muntu tiva nimura. Kotiva Eparahaamira uva tiva amireva iharo kia vo vaiintiarra tiharo, Are Eparahaamira muntu tiva amiane, tiraitiro, viva naivano Eparahaamira muntu tiva amura.

Kotiva mintima kero Mosiraqaa nai uva maara tivatora

²¹Quqaae Kotiva avuniqama kero Eparahaamiraqaa tivato uvara nunka kareva Mosiraqaa uva tivatorave? Aqao, kia minturave. Kotiva Mosiraqaa uva maara tivatova vaivaro kia vaiinti vovano vi uvara ho koqema kero iriqiro vuarirava vairave. Vaiinti vovano vi uvara ho iriqi vuare titirio, Kotiva vi vaiintirara, Are avuqavu ni variara vaiintivave. Are ekaa enta qaqi variqira vinaravema, titirio.

²²Kotira vukuqi kia minti tiraitiro, maantima keroma tiro:

Qora kaiqavano ekaa naato vatanaakavata ravaqavu kairara ti, vika ekaa qora kaiqaqai varaqi vi variarave, tura.

Ho Ihu Karaitirara quqaa vivave ti vaiinti nahentika, vikaqaima ho vaivara. Kotiva Eparahaamiraqaa tivato uvava Karaitirara kempukaiqama kero iriqiro vi vaina vaiintiraqi vairaro Kotiva vi vaiintirama koqema amitaanaro.

²³Hoqare kia tenavu Karaitirara kempukaiqamake iri variavauna entara Mosiraqaa tivato uva maarava tinavu rumpa tomana variavauraro viraqaahairo Karaitiva qovarama vura.

²⁴Karaitirara kempukaiqamake iriqi vi variariraro Kotiva tinavu uva taika kero avuqavuma timitaarire tiro, Mosiraqaa uva maara tivatova tinavuqaa raqikiqiro vi vaura.

²⁵Karaitiva qovarama vumanta tenavu virara kempukaiqamake iriqi vi vaunarara tiro, vate Mosiraqaa uva maara tivatova kiama tinavuqaa qaiqaavata raqikiqi vi vairo.

²⁶Ne Ihu Karaitirara quqaa vivave tivake virara kempukaiqamake iriqi vi variarara ti, ne Ihu Karaitira vataake vohaa vaiha Kotira vaintiqamavi variavo. ²⁷Ne namari vare viraqaahai ne Karaitira vataake vohaama variavo. Ne minti variarara tiro, ni avu aatovano Karaitira avu aato voqaarama vaira.

²⁸Ne Karaitirara quqaave tiakara ti, ne kia vo qara vo qaramake variavo. Iutaavanove vo vatanaavanove, rumpatai vaiintivave qumina vaiintivanove, qoraintivanove nahentivanove, ne Ihu Karaitira vainti variarara ti, ne vohaa qaramake variavo.

²⁹Ne Karaitirainiqama vuarara ti, ne Eparahaamira vaintivara variara. Kotiva Eparahaamirara ai vaintivara koqema nimitarerave tu uvava, vi uvava niqivatama varianaro.

Tenavu Kotira vainti vaunarara tura

4 ¹Vi uvara okara maantimama vairo: Vaintiruvano naantiara nai gova ina haikara varaarirava vaivarovata, viva inaara vaintiru vaiharora tiro, viva nai qora kaiqa vaiinti vika voqaantema kero vairo. ²Viva vaintiru vaiharo vo vaiintinavu vevaaraini variqiro vi vairaro vira gova kaamataina entava anintairaro vi haikara nai varaanaro. ³Vi vaintira voqaantemake, tenavuvata variavauraro vataihainaa uva okaravano tinavu rumpa tero tinavuqaa raqikiqiro vi vaura. ⁴Mintiaqiro vi vauvaro Kotiva kaamato entava anirovaro Kotiva nai Maaqu atitovaro nahenti vovano vira vatatovaro vivavata Mosiraqaa tivato uvaraqa iriqiro vi vaura. ⁵Ho vi uvava kia vika ravaaqavu kaira vika Kotira maaquve raavurave variate tiro, Ihuva tinavuara iriharo qutu viro tinavu kuvantu timitora.

⁶Tenavu quqaama Kotira maaquve raavurave vaunarara tiro, Kotiva nai Maaqu Maraquina tinavu timivaro viva tinavu muntukaqi vaiharo nai Qorara, *Aba*—*Qao*, ti vaira. ⁷Kotira Maraquiravano ai muntukaqi vairara tira, are maa entara kia rumpatai vaiintira voqaara vairaitira, are Kotira maaquvanove raavuranove variarao. Are mintima kera varianarara tiro, Kotiva nai Maaqu amina haikara aivatama amianaro.

Poruva Karesia vatanaakara noraiqama kero irura

⁸Haaru ne Kotirara kia iru entara una variqanavu ni rumpateha niqaa raqiki vaumanta ne vika kaiqaqi vara nimate vaura. ⁹Maa entara ne Kotirara kankomake iriarave—ho kaiqe te vi uvara avuqavu tiare: Maa entara Kotiva niara kankomakero irirave. Ho Kotiva niara koqema kero iri vaimanta ne nantihae vira qaqirake haarua okara, quqerara okara kia ni ho kahaqiaina okarara iriqi viha vi okarava qaiqaa tinavuqaa raqikiqi vi vairaqe vira kaiqa vara amitaare ti variavo?

¹⁰Ne Iutaa uva maara raqakaarorave tivakeha vo enta kaamateha vi entaraqaave, vi toraraqaave, vi ihiraqaave nora maara ti varia entarave ti variarave. ¹¹Oho, ne minti varia okarara te qetehama vauro. Hauri te niqi kaiqa vara nimitaarirava quminaiqama vuantorave.

¹²Ti qata vakaao, te niara mpo ike tiha, Ne te variainantemake variate, turo. Te Iutaa vaiinti vaurarovata, vika uva maaravano kia ti ravaaqavu kaimanta te ni vo vatanaaka voqaantemake vaunara.

Ne haaru kia ti qoraiqama timite vaura. ¹³Ne kankomake iriara. Te tota ni hampata vaiha nora rovava varaqi viha Karaitira vakaaka ni tiva nimiavaunara. ¹⁴Vi entara ti rovaravano noraiqamakero qoraiqumanta ne kia ti qaqira karaiti, ne vukaari utiha koqemake tiqaa raqikiqi vi vaura. Vi entara ti vitareka Kotira *enseli* vitontemake ti vitora. Ike, ne vi entara Ihu Karaitira vitontemake ti tivita kora.

¹⁵Vi entara ne tiriara noraiqaake quahe vaura. Nantimantae maa entara ne kia mintiavo? Ike, te quqaama turo. Ne vi entara ti kahaqireka iha nenta avuvata homa vauruke ti timiatirio. ¹⁶Vate te quqaa uva ni tiva nimi vauramanta ne vira kaarae ti navutaiqi variavo?

¹⁷Vo vaiintinavu ná maara uva ti variara virara ne eo tiate ti, vika niara unaqaraiqamake noraiqaake iriqi viha, vika kia ni koqema nimitareka auti variara. Ne ti uva qaqirake vika uvaqai iriqi vuate ti, vika ni tiva nimi variara.

¹⁸Vo vaiintinavu ni quqaa kahaqireka autivera, vika homa niara noraiqamake irivara. Te ni hampata variaina entarave, kia ni hampata variaina entarave, vika homa mintivara.

¹⁹Ti vaintinavuvauvo, ne te vatataurauka voqaarama variara. Ne mpeqaiqamavi Karaitira vainti variate ti, te qaiqaa ni vatarera nahentivano vainti vataveva antura ntintemake, tevata niara iriha antura nti vai.

²⁰Mpo, vate te ni hampata variarera, te hove tiataara. Te ni hampata vaihavauve, vo uva homa qihaaqamake tirara. Te maini niaraini vaiha nantiakee vika kahaqiainarave tivakeha noraiqaake niara aato utiha vaunara.

Poruva Hagaaka Seraakara uva tuqantaakero tura

²¹Ne Mosira uva maara iriqi viha vira vevaaraini vaireka auti variaka te ni irama nimitarera. Ne vi uvara okara ho kankomake iriarave?

²²Eparahaamirara mintima tiro: Vira maaqu taaraqanta vaura. Vira kaiqa nahenti rumpatova vira maaqu vo vatatovaro vira nahenti vovano qaqi vauva vira maaqu vo vatatora.

²³Rumpato nahentiva nai vainti qaqi nahenti vatontemakero vatatovaro, qaqi vau nahentiva nai vainti vo qarama kero vatatora. Kotiva Eparahaamirara kauqu aiqiqaa aqukero tiharo, Are qorainti vaintima vatenarave, tu uvaraqaahairo vi nahentiva qorainti vainti vatatora.

²⁴Vi nahentitanta haaru Kotiva uva taaraqanta tiva taataukero vatotanta voqaara vaura. Nahenti vo, vira autu Hagaava vaireva, viva Kotiva Sainai Aiqinaqaa vaiharo Mosiraqaa tivato uvara voqaarama vairo. Hagaava rumpato nahentiva vaurara ti, vira naintivaravata rumpa tokaqai vaura.

²⁵Te Sainai Aiqinavano Arebia vataini vairara qaiqaa uva tuqantaake tirera. Vi aiqinava vaireva, Hagaavama vairo. Ieruharemi vatukara uva tuqantaake tirera. Ieruharemi vatukavano vaireva, Hagaara naintivarama vairo. Ieruharemi vatukaini variaka variavaro Mosira uva maaravano vika rumpa taimanta variara. Vika Hagaara naintivara voqaara rumpataikaqai variara.

²⁶Ieruharemi vatuka vovano naaruvainima vairo. Vi vatukaravata uva tuqantaake tirera: Vi vatukava vaireva, viva qaqi vai nahentiva

Seraavama vairo. Vi vatukava vaireva, tinavu novama vairo. ²⁷Kotira vukuqi virara mintima tiro:

Naahiarama/Qururaiqama vuara nahentio, are quahehara variane. Are kia ke ke tiraitira, kia vaintivata vataraitira vaihara, are quaha quaha ihara ihi tivaqira vuane.

Kia vainti vatai nahentira vaintivara airitahaa variavarora tiro, vi nahentiva vaatiqaa varia nahentika uri naatara kairave, tura. (*Ais 54:1*)

²⁸Ti qata vakaao, Kotiva kauqu aiqiqaa aqukero Eparahaamirara are vainti vatenarave turaqaahairo Aisaakira vatatorave. Vira aanare nevata Kotiva nai kauqu aiqiqaa aqukero turaqaahai Kotira vaintiqama vi variara.

²⁹Vi entara qaqi vatato vaintiva, Isamairiva vaiharo Kotira Maraquravano kahaquvaro vatato vaintira Aisaakira qoraiqama amite vaura. Maa entaravata tenavu Kotira Maraqura varaurauka vauramanta Mosira maara uva iriaka tinavuvata qoraiqama timitareka auti variara.

³⁰Ho Kotira vukuqi nana uvae virara tiro? Mintima tiro:

Rumpatai nahentira atitairaro nai vaintintiro vuarire. Vira vaintivano nai gova ina haikara kiama ho varaanarove.

Qaqi vai nahentira maaquvanoqaima nai gova ina haikara ho varaanarove, tura. (*Okara 21:10*)

³¹Ti qata vakaao, vira voqaara kia tenavu rumpatai nahentira vira vaintivara vairaiti, tenavu qaqi vai nahentira vira vaintivarama vauro. [Mosira uva maaravano kia tinavu rumpa taivaro Karaitira uvavano tinavuqaa raqiki vaira.]

Ne qaiqaavata rumpavi vaivorave tura

5 ¹Tinavuara kia rumpa viraiti, qaqi nuvaqi vuate tiro, Karaitiva tinavu kuvantu timitaira. Ne qaqini varia vaiinti nahentika vaihara ti, ne kia vo vaiinti qaqi kaivaro ni qaiqaa rumpa taarire.

²Te Poruka ni tiva nimiari iriata. Hauri ne tiha, Iutaa uva maara iri varia vaiintika tinavu vaata toqa timitaiqe tenavu ho vairarave, tivora. Ne minti tivera, Karaitiva kia ni ho kahaqiariravama varianaro.

³Te qaiqaa kempukaiqamake ni tiva nimirera: Vaiintivano tiharo, Kaiqe te Iutaa uva maara iriakara tiari ti tivaatavata toqa timitaate tirera, ekaa Mosira uva maaravano vira ravaaqavu kairaro viva ekaa vi uvara avataqiro vuariravaqaima varianaro.

⁴Niqihai vokiaka tiha, Tenavu Mosira uva maara iriqi vuariraro Kotiva tinavu avuqavuqama timitaarire, ti variaka, ne Karaitiraqaahai teqavi qaqinima variavo. Ne qaqini teqavi variavaro Kotiva kiama ni aaqurihama nimiteharo ni koqema nimite vairave.

⁵Tenavu Karaitirara iriqi vi vauraro Kotira Maraquravano tinavu kahaqama timite vaimanta tenavu Kotiva tinavu avuqavuqama timitaaina entara vekama vai.

⁶Tenavu Ihu Karaitira vataake vohaa vaunarara tiro, vaata toqake okaravave, kia vaata toqake okaravave, vi okarava vi okarava kiama tinavu vo qarama timitaanaro. Tenavu Karaitirara iriqi viha vorara vorara muntuka vataaina okarava, vi okarava avuniqamakero nora haikama vairo.

⁷Tota ne koqemake Kotira uva iriqi vi variavaro tavave ni ravaaqavu kaimantae ne qoraiqamavi quqaa uva qaqirake ni variavo? ⁸Kotiva ni naarama taiva timantavauve ne hampi ni variara.

⁹Uva vovano minti tirave: Kaupititira inaraiqavano qamaa vitiqaa vairera, ekaa qamaavano nterama vuanarove, tirave.

¹⁰Ho nevata tevata Karaitira vataake vohaa vauraukara ti, te niara muntuka qihaaqamake mintimake iruro: Ne vo uva qaqirake kia iriqi viraiti, te tiaina uvarara quqaa uvave tivakeha variqi vivarave, turo.

Nai ta vaiintivae ni avu aato vara hampiqamake vaira, Kotiva nai viraqaa uva vataanarove.

¹¹Ti qata vakaa, te Karaitira uva voka voka tiva nimiqi viha, kia te vaiinti vaata toqake okaravata tiva nimiqi vi vaunaravauve. Te vi uvara tiva nimiqi vuraitirio, kia vo vaiintinavu ti qoraiqama timitaatirio.

Te vi uvara tunara kaaravauve Iutaa vaiintinavu ti qoraiqama timite variarave. Te tenta uvaqaa vaiinti vaata toqake okaravata tomaqake tiva nimuraitiro, Iutaa vaiintinavu tiriara quaheha kiama ti qoraiqama timitaatirio.

¹²Oho, ni avu aato vara hampiqama keha nenta vaata toqa kaate ti variaka, vi vaiintinavuka nái tava ekaara itikaivaqe te huviqorave tiataara.

¹³Ti qata vakaa, ne kia rumpavi vairaiti, qaqi variqi vuate tiro, Kotiva ni naarama taira. Ne kuvantuvi varia vaiinti nahentika vaiha, hauri ne tiha, Kaiqe haarua muntukavano vaina kaiqara vaaqu kaiqa varaqi vuare, tivora. Ne kuvantuvi varia vaiinti nahentika vaiha, ne nariara nariara muntuka vateha koqe kaiqagai nai vara amite nai vara amitemaqi vuata.

¹⁴Te Kotiva Mosiraqaa tivato uva maarara qeqoqamake mintima tirara:

Ne nentara muntuka vatentemake, nenta navunaa vaiintiaravata muntuka vateha variate, tirara. *(Wkp 19:18)*

¹⁵Ne quara vairi voqaara vaiha nai ati nai ati iha raquanara iha vaivora. Ne rauriha variata. Ne mintiaqi viha ne nentama taiqa vivara.

Koqe aaraqaa nirara tura

¹⁶Te niara mintima ti: Ne Kotira Maraaura qaqi kaivarova viva ni koqe aara numiqairamanta ne koqemake variqi vuate. Ne mintiaqi vivera, ne kiama qaiqaa haarua muntukavano hampi kaiqa vare vainara varevarave, turo.

¹⁷Tinavu haarua muntukavano vare vai kaiqava vo qaramakero vaivarova Kotira Maraauravano vare vai kaiqava vo qaramakero vairo. Vitanta

nai navutaiqi nai navutaiqiha variarara ti, tenavu kia ho tentanavu koqe kaiqa varaataa ina kaiqara ho varaainara. ¹⁸Kotira MaraQuravano ni ntitakero aara numiqairera, ne homa Kotira kaiqa varaqi vi vaivaro Mosira uva maaravano kiama niqaa raqikiqiro vuanaro.

¹⁹Ni haarua muntukavano vare vai kaiqara ne virara iriara. Vi uvava maantimama vairo: Hampi qaramaqi ni vairave, voravata hampi ruherave, hampi narira ni vairave, ²⁰una variqa autu tuaherake vairave, uhiakaa auti vairave, navutaiqi vairave, iqoka raqi vairave, vora toma amiterave, arara ite vairave, vika nái nutuqai tuahere vairave, iqoka raqiha tuqavu vi vairave, ²¹vora airairara muntuka nti vairave, iha namari namake vueraiqama vi vairave, ruvaaqumavi variaraqaahai vueraiqaavi vaiha aakara nteha hampi uva ti variarave, ekaa vi kaiqara vi kaiqara haarua muntukavano vare vai kaiqavama vairo.

Te hoqare ni tiva nimunantemake, te qaiqaavata ni tiva nimirera: Vi kaiqara vi kaiqara vare variaka kiama Kotiva raqikina vatukaraqhi ho vivarave, turo.

²²Ho Kotira MaraQuravano vare vai kaiqava kia mintimakero vairo. Kotira MaraQuravano vaiinti nahentiqaa raqikiqiro vi vaimanta vika maantima vaina kaiqaraqaima varevara: Nariara nariara muntuka vate vairave, muntukaqihairo koqe i vairave, araraqihairo paru i vairave, kia arara ita nimitaraiti qihaaqama nimate vairave, vora kahaqi vairave, avuqavu ni vairave, naata vaati koqemake variqi vi okararave, ²³vika kia nái nutu tuahere vairave, vika nái vaataqaa koqemake raqiki vairave, ekaa vi kaiqava vi kaiqava Kotira MaraQuraqaahairo qovaraiqi vairara tiro, vaiintivano vi kaiqara varaqiro vi vairera, kiama vo uvavano vira ravaaqavu kaanaro.

²⁴Tenavu Karaitirainiqama vurauka. Tinavu haarua muntukavano vaaqu kaiqa varaainarave, qora okara varaainarave, tenavu tentanavu haarua muntuka varake Karaitira aruto katariraqaa vi muntukara ekaara aru taiqa kaunara.

²⁵Kotira MaraQuravano tinavu qaiqaa qaqi vara himpima kaimanta tenavu qaqi variqi vi vaunarara ti, kaiqe tenavu vira qaqi kaariraro viva tinavuqaa raqikiqi vi vairaqe tenavu vira kaiqaqai varaqi vuari.

²⁶Kaiqe tenavu kia tentanavu mahuta tiraiti, kia nariara nariara arara itaaina uvara tiraiti, vovano koqema kero kaiqa varaainarara kia nai toma amite nai toma amitemaqi vuari.

Ne nai kahaqi nai kahaqamaqi viha maara varaqi vuate tura

6 ¹Ti qata vakaao, niqihairo vo vaiintivano qora okara autu kairera, kia vi vaiintira qaqira karaiti, ne koqemake Kotira kaiqa vare varia vaiintika qihaaqamake vi vaiintira kahaqivaro viva anirantero qaiqaa Kotira aaraqaa vuarira. Hauri Sataaniva nivata avataira ne ʘvi vaiintira aanare, qora kaiqa varevorave ti, nevata rauriha variata.

²Maara vaina entara ne nai kahaqi nai kahaqamaqi vuata. Ne mintiaqi vivera, ne Karaitiva tivatai uvara koqemakema avataqi vivara. ³Vaiinti vovano kia nora autu vaiva tiharo, Te nora vaiintima vauro, tirera, viva nai unama tianaro.

⁴Ne vohaiqa vohaiqavano nenta kaiqa varera avateha tavaata. Vaiintivano nai kaiqa avatamakero tavairaro koqe kaiqa vairera, viva homa nariara tiharo, Te koqe kaiqama vare vauro, tianaro. Hauri viva vo vaiinti kaiqa avatamakero tavolo tiharo, Vira kaiqavano qora kaiqa vaivaro ti kaiqa koqe kaiqama vaivo, tiantora.

⁵Kia vora kaiqara noraiqaake iriraiti, ne nenta kaiqa varera vira maara nenta varaqi vuata. ⁶Kotira vakaaka ni tiva nimi vaina vaiintira nenta koqe haika vatera viravata rairakeha amiata.

⁷Ne Kotirara hampiqamake irivora. Ne una uva tivera, Kotiva kiama ni una uvara quqaa uvave tianaro. Vaiintivano nana kuvukanaa ututainara naantiara nai vi kararaqaima qantuanaro.

⁸Vira voqaantema kero, vaiintivano nai muntukavano hampi varaaina kaiqaraqai varaqiro virera, viva naantiara qutu vuaina haikaraqaima varaanaro. Vaiintivano Kotira Maraquravano varaaina kaiqara varaqiro virera, naantiara viva ekaa enta qaqi variqiro vuaina haikarama varaanaro.

⁹Ho kaiqe tenavu vi uvara iriha kia popoharaiti, koqe kaiqagai varaqi vuari. Kuvukanaa utu tairava kiama vaaka qantu kero vararaitiro, viva variqiro viraro karavano mpeqaiqama viraro qantu kero varaanarove. Vira voqara tenavu vate kia popohanaara iraiti, koqe kaiqa varaqi vivi, naantiara vo enta tenavu koqemake Kotira vataake variqi virara.

¹⁰Virara irihama tenavu vo vaiinti kahaqiarira aarava vairera, kaiqenavu vi vaiintira kahaqiari. Tenavu ekaa vaiinti nahenti kahaqihavata, Karaitira vaiinti nahenti vika voqavata kahaqama nimitaari.

Poruva ekaara uva tura

¹¹Ne tavaata. Tenta kauquqohai nora qarama niarao ti, ntuva tauro.

¹²Vokiaka Iutaa vaiinti tinavu quahama timitaate ti, vika niara kempukaiqamake vaata toqa kaate ti variara. Vika tiha, Tenavu Karaitira katariqaa aruto uvara ti variari Iutaa vika tinavu qoraiqama timitevorave, ti variara.

¹³Vika vaata toqake okarara noraiqaake irihavata, vika kia Mosira uva maara avataqi vi variara. Ne vika uva iriha vikara ho tinavu vaatavata toqa timitaate tivera, vika niara tinavu uva avataqi vuavo tivakeha nai mahuta tivarave.

¹⁴Ho te kia tenta mahuta tiraiti, te katariqaa aruto vaiintira, Nora Vaiinti Ihu Karaitira vira autuqai tuaheraqi virera. Karaitira katariqaa

arutovaro qutu vurara ti, tevata vira vataake qutu vunara. Te qutu vunarara tiro, vataini vai haikava kia ti ho tuate vairaqe kia te vataini vai haikarara muntuka vataqi virera.

¹⁵Vaata toqake vai okaravave, kia vaata toqake vai okaravave, vi okarava qumina haikaqaima vairo. Tinavu avu aato muntukavano qaraakaiqama vuaina okarava, vi okaravama nora haikama vairo.

¹⁶Vika náí avu aato muntukaqihai qaraakaiqamavi Kotira uva iriakara te vikara mintima turo: Kotiva vika ekaa aaqurihama nimitairaro vika muntukaqihairo paru i vaira variqi vuata. Vi vaiinti nahentika quqaa Kotira vaiinti nahenti Isareri vaiinti nahentima variara.

¹⁷Te tenta uva taiqa karera mintima ti: Te Ihura kaiqa vare vauramanta vira kaara ti ruqutuke vate teqataa vaaraquva ti vaataqaa qaqi vairara ti, hauri ne ti vataake tirorira uva tivora.

¹⁸Ti qata vakaao, Ihu Karaitiva tinavu Noravano ni ekaa koqema nimitaarire. Quqaave.

EPASAASI

Poruva Epasaasi vatanaaka qara ruva nimitora

Ihura arukovaro qutu viro qaiqaa qaqi himpiro naaruvaini oru vauvaro 30 ihie aitarovaro Poruva karapuhiqi vaiharo maa qarara ruva tora. Epasaasiqi vaukavata vo vaiinti nahentivata Ihu Karaitira mpeqa okarara kankomake iri, Karaitiva vika koqema nimitoraravata iriha koqe aaraqaa nuvaqi vuate tiro, Poruva maa qarara ruva nimitora.

1 ¹Te Poruka. Kotira antuqaaqa te noraiqamavi Ihu Karaitira uva vaiinti nahenti tiva nimi vauraukama vai. Kotira vaiinti nahenti Epasaasini variaka Ihu Karaitirara kempukaiqamake iriqi vi variaka, te maa uvara ni qara ruva nimate.

²Tinavu Qova Kotivavata, Noravano Ihu Karaitivavata, ni koqema nimitaha aaqurihama nimitaivaro ni muntukaqihairo paru i vaira variata.

Kotiva tinavu koqema timitaainarara tura

³Aniqe tinavu Variqa autu tuaheraqi vuari. Viva tinavu Nora Vaiinti Ihu Karaitira Qova vaira. Tenavu Karaitira vataake vohaa vaurarora tiro, Kotiva tinavu koqema timiteharo tinavuara nai aaraqaa viha nai kaiqa vara amitaate tiro, viva ekaa naaruvaihainaa kempuka tinavu timira.

⁴Tota hoqarero kia maa vatara autuko entara Kotiva tinavuara vika Karaitira vataake vohaa vaiha ti tivuqaa kia qora kaiqa vararaiti ti, koqe kaiqaqai varaqi vuate tiro, tinavu nai kaama tora. Kotiva tinavuara muntuka vateharora tiro, ⁵viva haaru tinavu nai kaama tero tinavuara tiharo, Te Karaitira kaiqara irihama vika tinta vaintiqama vuate ti, te vika virikarerave, tura. Kotira antuqavano mintimakero vauvarora tiro, viva te mintirerave tura.

⁶Kotiva kia tinavu koqaa naariraitiro, nai Maaqu nai muntuka vaira tinavu aaqaa timirara ti, kaiqenavu viva tinavu aaqurihama timiteharo koqema timitairara iriha vira autu tuahera kaare.

⁷Ike, Kotiva aaqurihama timiteharo koqema timite vai okarava nai voqavata vairave. Karaitira naare ntava vuvaro qutu vuraqaahairo Kotiva tinavu qora uva nunka timitaimanta tenavu qaqini kuvantuvi vaunara.

⁸Kotiva aaqurihama timiteharo koqema timite vai okarava mintimakeru vaivarora tiro, viva tinavu koqe avu aato timi vaimanta tenavu vo okara vo okara ho kankomake tave vaunara. ⁹Kotiva haaru vaiharo Karaitivaqaima ti hantuqa harina kaiqara vara timitaanarove tivakero nai varareva irite vai okarara kukeqa taira, vi okarara viva qoqaiqama kaimanta tenavu iri tavaunara.

¹⁰Vi okarara qoqaiqama kaiva vaireva, maantimama vairo: Naantiara Kotiva kaama taina entava anintairaro Kotiva naaruvaini vaikavata, vataini vaikavata, hihai hihairo ruvaquma kero Karaitira noraiqama kairaro viva avuniqama kero vaiharo viva ekaa vikaqaavata, ekaa haikaqaavata, raqikiqiro vuanaro.

¹¹Tinavu Iutaa vatanaakara Karaitira vataake vohaa variate tiro, Kotiva avuniqamakero tinavu naane nai kaama torara tiro, viva haaru tivatontema kero ekaa vi haikava qovaramaviro vaira.

¹²Mintirara ti, tenavu Iutaa vatanaaka naane Karaitirara tinavu kahaqiariravama vaivo tivake, Kotira mpeqa okara takuqi vairara irihama vira autu tuahere vaunara.

¹³Ne vo vatanaa vo vatanaaka nevata quqaa vakaaka, Kotiva ni kuvantukero ntitaaina uvara iri virara quqaave tivake, nevata Kotira vaiinti nahentiqamavi Karaitira vataake vohaa variara. Ne Karaitirara quqaave tiavarora tiro, Kotiva nai kauqu aiqiqaa aqukero tivato uvara kempukaiqama vuarire tiro, viva nai Maraqura nivata nimura.

¹⁴Kotiva nai Maraqura tinavu timirara ti, tenavu kankomake iruraro viva naantiara tinavu kuvantukero tivitaaina entaraqaa viva tinavu timireva tivataina haikara ekaama timianaro. Virara irihama kaiqenavu Kotira mpeqa okara takuqi vairara iriha vira autu tuahera kaari.

Poruva Kotira aaro uvarara tura

¹⁵Ne Nora Vaiinti Ihu Karaitirara kempukaiqaake iriha Kotira vaiinti nahentiara muntuka vateha variamanta irunarara ti, ¹⁶te niara iriha Kotirara votataa votataa koqema iarao tivaqi viha Kotira aareha vaunara.

¹⁷Te niara iriha tinavu Qova takuqukero vaira aare vaunara. Viva tinavu Nora Vaiinti Ihu Karaitira Variqavano vaira. Viva mintima kero vaimantara ti, te vira aarehama niara, Vika nena Maraqura nimiraro ai Maraquravano vika avu aato koqema nimitaharo ai okara voqavata qovarama kaira vika kankomake tavaate, ti vaunara.

¹⁸Kotiva nai vaiinti nahentiara iriharo kaama nimitai haikava, vi haikava uritarero nai voqaraa haikavano vaivaro Kotiva paruma keharo ni koqema nimitaaina okarara ni aato kenko tira ne iri, vi entara veka variate ti, te Kotira aareha vaunara.

¹⁹⁻²⁰ Kotira kempukavano uritara kero voqavata vaivama vairo. Tenavu Karaitirara quqaave tivake virara kempukaiqaake iriqi vuainarara tiro, Kotiva homa nai kempuka tinavu timiariravama vairo. Ne vi uvaravata kankomake iriate ti, te niara iriha Kotira aarama nimite vaunara. Kotiva kempukaiqama kero Karaitiva qutu vuraqihairo qaiqaa qaqi vara himpima kero naaruvaini nai kauqu tanaraini vita vuru kora. Kotiva kempukaiqama kero Karaitira kahaqintema kero, tinavuvata kahaqiariravama vairo.

²¹ Karaitiva Kotira kauqu tanaraini oquvi vaiharo viva uritarero ekaa naaruvaini avuniqamake variakaqaave, ekaa noraiqama vuakaqaave, ekaa nora autu vataukaqaave, raqiki vaivama vairo. Maa entara nana nana nora autu vatauka variarave, naantiara enta nana nana nora autu vateka vaivarave, viva vika vikaqaama raqikiqiro vuanaro.

²² Kotiva ekaa haika Karaitira vevaarainiqama kero vataivaro Karaitiva ekaa vi haikaraqaa raqiki vairo. Kotiva Karaitira mintima kero noraiqama kaivaro viva qiataiqama viro Noravano vaiharo tinavu nai kaamatai vaiinti nahentikaqaa raqiki vairo.

²³ Karaitiva tinavu qiataiqama kero vaimanta tenavu vira vaatama vaunara. Tenavu Karaitira vohaa vaata vauraro Karaitiva tinavui avituma viro vohaa vaivaro ekaa haikaqi mpiqe vaiva, [Kotiva] naima Karaitiraqi mpiqe vairo.

Kotiva tinavu qaiqaa qaqi vara himpima kaira

2 ¹ Haaru nevata Kotira uva raqake qora kaiqaqai vare vauvarora tiro, ni avu aato muntukavano kia Kotirara irumanta ne qutu vuaka voqaara vaura.

² Vi entara ne vataihainaa uva okara iriqi vi vauvaro vaana avuhainaava viva niqaa raqiki vaura. Vi vaanava Kotira uva raqake variakaqaa raqiki vaivama vairo.

³ Tenavu Iutaa vatanaakavata qora kaiqa varehama Kotira uva raqake variavaunara. Vi entara nevata tenavuvata vairi quara voqaara niha tentanavu avu aatoqi hampi kaiqa varaainaraqai iriqi ni variavaunara. Vi entara tenavu vo vatanaa vo vatanaaka aanare hampi kaiqa varaainararaqai iriqi vi variavauraro vira kaara Kotira arara itova tinavuuqaa vaura.

⁴⁻⁵ Tenavu qora kaiqa varehama Kotira uva, vo uva vo uva raqa kaavauraro vira kaara tinavu avu aato muntukavano kia Kotirara vaumanta tenavu qutu vuavaurauka voqaara variavaunara. Minturarovata, Kotira muntukavano tinavuara voqavata uritara kero vaivaro viva aaqurihama nimite vai okaravavata uritara kero vairara tiro, Kotiva tinavuara vika Karaitira vataake vohaa variate tiro, tinavuvata qaqi vara himpima kora. Ho iriate, Kotiva ni aaqurihama nimitaharo koqema nimite vai okararaqohairo ni kuvantu nimitaira.

⁶Viva tinavu Karaitira vataake qaqi vara himpima korara tiro, viva tinavu noraiqama kairaqaq tenavu Ihu Karaitira vataake naaruvaini vaiha raqikiqi vuariraukama vai. ⁷Ekaa vaiinti nahenti qovaraiqika Kotiva aaqurihama nimitewaro koqema nimate vai okarara kankomake tavaate tiro, Kotiva Karaitiraqohairo tinavu aaqurihama timiteharo koqema timitaira.

⁸Ne nenta kahaqi aarava kia vauvaro Kotiva ni aaqaa aaqurihama nimitewaro koqema nimitairara ti, ne Karaitirara quqaave tiavaro Kotiva ni kuvantu kero ntita varaira.

⁹Kotiva kia tenavu kaiqa vara amitaunarara iriraitiro, viva qaqi aaqaa mintimakero koqema timitairara ti, kiama ho tenavu tentanavu mahuta tiarirava vairo.

¹⁰Tenavu Kotiva autukero vatai vaiinti nahentika vaunarara ti, Kotiva tinavuara vika Ihu Karaitira vataake vohaa vaiha koqe kaiqa, haaru qeramakero vatai kaiqara varaqi vuata tiro, tinavu autukero vataira.

Tenavu Karaitira vataake vohaa vaunarara tura

¹¹Ne iriate. Ne vo vatanaaka variamanta Iutaa vatanaaka nai vaata toqake variaka vika niara tiha, Ne kia vaata toqake variakave ti variara.

¹²Nenta haaru variqi vu okarara iriate. Vi entara ne kia Karaitirara iriraiti, niarakanta vauvaro Kotiva Isareri vikaraqai tinta vaiinti nahentive tivakeharo niara vo vatanaakave ti vaura. Kotiva nai kauqu aiqiqaa aqukero Isareriara tiharo, Te ni minti mintima nimitarerave, tivakero kia niara vi uvara tiraitiro umanta, ne kia Kotiva koqema nimitaaina okarara iriraiti, ne hampi variqi viha kia Kotirara iriqi vi vaura.

¹³Vi entara ne niaraiqamake vauvarovata, vate maa entara Karaitira naarevano ni ntitakero Kotira aaqanto vuru kaira.

¹⁴Karaitiva naivano tinavu Iutaa vatanaakavata ni vo vatanaakavata maateraiqama timitaimanta tenavu vohaa vatanaaqamavi vaunara. Haaru tenavu navutaiqi variavauna okarava vaireva, vaantaavuravano tavaarana vaiharo tinavu hini antuakero ni hini antuakero vauntemakero vaura. Ho Karaitiva vaantaavura vira nkaqu qaqini kaira.

¹⁵Tinavu Iutaa vatanaakavata ni vo vatanaakavata vira hampata tampamavi vohaaraqai maateraiqiha variate tiro, Karaitiva qutu viro Mosiraqaa tivato uva maarara, kia mintiane kia maantiane ti vai uvara ekaa taiqa kora.

¹⁶Karaitiva katariqaa qutu viro vaiinti nahenti navutaiqi varia okarara ekaa taiqa kora. Viva tinavu Iutaa vatanaakavata ni vo vatanaakavata vohaanaiqama kero, Kotira aaqanto vuru kaira.

¹⁷Ekaa vaiinti nahenti muntukaqihai paru i vaira maateraiqiha variqi vuata tiro, Karaitiva anirero nai vakaaka ne niaraini variakavata, tenavu Iutaa Kotira aumanto vauraukavata tiva timira.

¹⁸Karaitiva niaravata tinavu Iutaaravata iriharo qutu vurara ti, nevata tenavuvata Kotira Maraḡura vohaa Maraḡuraḡai vare, vira Qora aaqanto homa vairara.

¹⁹Vi uvara vaivarora tiro, maa entara Kotiva kia niara vo vatanaakave tiraitiro, niaravata tinavuaravata ti vaiinti nahentive ti vaimanta nevata tenavuvata Kotira vaiinti nahenti vohaa vaiinti nahentima vai.

²⁰Nevata tenavuvata vairera, naavu kaḡataara voḡaarama vai. Karaitiva noraiḡamakai vaiintinavukavata, paropeti vaiintinavuvata, vika vaireka, naavu kaara arataira voḡaara variara. Vika mintimake variavaro Ihu Karaitiva vaireva, naaḡura avutaḡaa arataara voḡaarama vairo.

²¹Ihu Karaitiva naaḡuravano vairara tiro, vi naavura koḡema kero akukuma taivaro vi naavuva noraiḡamaḡiro vihara nai Kotira naavu koḡevama varianaro.

²²Nevata Karaitira vataake vohaa variarara ti, ne vi naavura kiari aumo voḡaara variavaro Kotiva nai Maraḡura vataakero vi naavuraḡi ḡaḡi variḡiro vuanaro.

Poruva vo vatanaaka kaiḡa vara nimitorara tura

3 ¹Ho te vi uvara Ihu Karaitira vakaaka ni vo vatanaaka tiva nimi vaunara kaara ti karapuhiḡi rumpataamanta vaunara.

²Kotiva nai aaḡurihama nimitaharo koḡema nimitai uvara ni vo vatanaaka tiva nimiate tiro, viva ti kaama taira. Ho ḡuḡaae ne ti kaamatai uvarara iriara?

³Kotiva nai kukeḡatai uvara ḡoḡaa ti tiva timimanta te vi uvara haaru ni inaaraiḡa tiva nimirera ḡara ruva nimitaavaunara.

⁴Ne vi uvara kaara rivera, te Karaitirara kukeḡatai uvara irunantemake, nevata homa kankomake irivara. ⁵Kotiva kia vi uvara ḡovarama komantara ti, haaru vau vaiinti nahentika kia vi uvara okara irura. Maa entara Kotira Maraḡuravano Ihuva kaamatero noraiḡamakao vaiintikave, paropeti vaiintinavuve, vi uvara ḡoḡaa vika tiva nimura.

⁶Vi uvara kukeḡato uvava maantimama vairo: Kotiva kia Iutaa vatanaakaḡai koḡema nimitarevave tivakero, viva vo vatanaa vo vatanaakavata Karaitira koḡe vakaakara ḡuḡaave tiate tiro, viva vikavata koḡema nimitareva auti vairo. Ekaa vo vatanaakavata Iutaa vatanaakavata vaireka, vika [Ihura vaata] vohaa vaataḡaima vaivara. Kotiva nai kauḡu aiḡiḡaa aḡukero Karaitirara Iutaa vatanaaka tiva nimi uvava, vi uvava vo vatanaa vikaḡivatama varianarove, tura.

⁷Kotiva ti kempukaiḡama timiteharo ti aaḡaa ḡumina koḡema timitero ti noraiḡama kaimantara ti, te Karaitira vakaaka vaiinti nahenti tiva nimiqi vi vaunara. ⁸Te Kotira vaiinti nahenti ekaa vika vevaaraini vaurarovata, Kotiva ti aaḡurihama timiteharo koḡema timiteharo vo vatanaa vo vatanaaka Karaitira vakaaka tiva nimiane tura. Ike, Karaitira

okaravano uritara kero vairara ti, kia tenavu vira okara ekaa ho kankomake irirarave.

⁹Kotiva ekaa haika autukero vataiva haaru vaiharo nai varareva irite vai okarara kukeqatero variqiro viviro, viraqaahairo te vi uvara qoqaiqama karerave tivakero, viva tiriara vi uvara vaiinti nahenti tiva nimiqira vuane tura.

¹⁰Kotiva naaramatai vaiinti nahentika vaireka, vika Iutaa vatanaakavata vo vatanaakavata variarara ti, naaruvaini raqiki variakavata naaruvaini kempuka vataakavata tiha, Ike Kotira avu aatoqi koqe okara, vo okara vo okara mpiqaro vaivaro iri vaivave, ti variara. Vika vi okarara tavaate tiro, Kotiva nai kukeqatai uvara qoqaiqama kora.

¹¹Haaru Kotiva nai varareva irite vai okarava vivau variarire tiro, viva Ihu Karaitira atitovaro Karaitiva tinavu Nora Vaiintivano vi kaiqara vara taiqa amitora. ¹²Minturara ti, tenavu Karaitirara quqaa vivave tivake Karaitira vataake vohaa vaiha tenavu kia qetaraiti, muntuka qihaaqamake Kotira aaqanto homa virara.

¹³Vi uvava mintima vaimantara ti, te niara mpo ike tiha, Te aihavira haika niara vare vaunara kia ni muntukavano qoraiqiramanta variate, turo. Ni nutuvano viriniqarire ti, te aihavi haikara varaqi vi vaunara.

Poruva vikara iriharo Kotira aarama nimitora

¹⁴Virara irihama te tori kauru aravi vaiha Kotira tinavu Qora aareha vaunara.

¹⁵Kotiva tinavu Qova vaimantara ti, ekaa vira vainti naaruvaini variakavata, vataini variakavata, virara tinavu Qorave ti variara.

¹⁶Kotira okaravano uritara kero takuqi vaimantara ti, te Kotira aarehama niara mintima ti: Kotio, nena Maraqaqohaira vika avu aato muntukaqi kempukaiqama nimitaira ¹⁷vika Karaitirara kempukaiqamake iriqi vivaro Karaitiva vika muntukaqi variqiro vuarire. Karaitiva vika muntukaqi vaira vika nariara nariara muntuka vateha, katari koqeva nai tuqa paama tivakero vataqira aratero vainantemake, vika kempukaiqamake variate ti, te Kotira aare vaunara.

¹⁸⁻¹⁹Ne mintimake kempuka vaiinti nahenti vaiha viraqaahai ne ekaa Kotira vaiinti nahenti hampata vohaa vaiha ne homa Karaitiva niara muntuka vate vai okarara kankomake tavevara.

Karaitiva niara muntuka vate vaiva voqavata uritara kero, tuvitaro kero, noraiqama kero vairara tiro, kia tinavu qumina vaiinti avu aatovano vi okarara ho kankoma kero irianaro. Ne vi okarara tavaate ti, te Kotira aare vaunara. Ne Karaitiva niara muntuka vate vai okarara kankomake tave variqi vi vaivaro, Kotiva ekaa kaiqa vare vaiva ni avu aato muntukaqi mpeqaiqama kero variqiro vuanaro.

²⁰Kotira kempukavano tinavuqi vaimantara ti, tenavu nana nana kaiqarae Kotira iraariraro Kotiva vi kaiqara vi kaiqara vara timiteharo

nai uritara kero vo kaiqa vo kaiqavatama vara timitaanaro. Kia tenavu avu aatoqi iritaaina haikaravata viva homa vara timitaanaro.

²¹Ho kairamanta Kotira vaiinti nahenti maa entara vaikavata, naantiara enta vaikavata, vika Karaitira vataake vohaa vaiha Kotira autu tuaheraqi vuate.

Quqaave.

Tenavu Karaitira vaata vohaa vaata vauraukave tura

4 ¹Te tentanavu Nora Vaiinti kaiqa vare vauramanta vira kaara ti karapuhiqi rumpa taamanta vaiha te ni vihi tiha, Kotiva nivata naarama tairara ti, ne koqemake vira aaraqaa nuvaqi vuate, turo.

²Ne nenta kenauka vevaraini vaiha vika qihaaqama nimitaqi viha, kia vaaka popoharaiti, nariara nariara muntuka vateha nai kahaqi nai kahaqamaqi vuata. ³Niara vohaa variate tiro, Kotira Maraqravano ni vara tampama kairave. Ne virara irihama hauri tenavu rairavi variarorave tiha kempukaiqama keha vohaaraqai koqemavi vairara iriha variate.

⁴Tenavu Ihu Karaitira vaata vohaiqavano vauraro Kotira Maraqrava vohaiqavanoqaima tinavuqi vairo. Kotiva ni naarama kero ni koqema nimitaaina entara, ne vi entara vohaa enta vira veka vaiha variara.

⁵Karaitiva tinavu Noravano vohaiqama vairo. Tenavu koqe vakaaka vohaiqaraqai kempukaiqamake iriqi vi vaunara. Tenavu vira autu vohaiqara iriha namari varaunara.

⁶Variqa vohaiqavanoqai vaiharo viva ekaa vaiinti nahenti Qova vaiharo ekaa vikaqaa raqiki vaivama vairo. Viva ekaa vaiinti nahenti muntukaqi kaiqa varaqiro viharo viva ekaa vikaqi variqiro vi vaira.

⁷Tenavu vohaara vaiinti vaihavata, kia vohaa kaiqagai vare vaunara. Karaitiva tinavu vohaiqa vohaiqara vi kaiqara maa kaiqara varaate tivaqiro viharo tinavu kempukaiqama timite vaimanta tenavu vo kaiqa vo kaiqa vare vaunara. ⁸Kotira vukuqi mintima tiro: *Viva naaruvaini tuvurante viharo rumpa taaka airitahaa ntita vuru kairave. Viva vaiinti nahenti koqe haika, vo haika vo haika raira nimirave, tura.* (Ihi 68:18)

⁹Viva naaruvaini tuvurantero vi okarara nana uvae vairo? Vira okara maantimama vairo: Karaitiva hoqarero naaruvaihairo tuvuntero vata muntukaini vaura. ¹⁰Maa vataraqaa tuvu vauva vohaa vivaqaima nai naaruva maini kero, nai oritara kero vaiharo ekaa haikaqaa raqiki vairaro viva variaina okarava mpiqakero varianaro.

¹¹Hini vaiintinavu avuniqamake variate tiro, Karaitiva vinavuka kaama tero, hini vaiintinavuara Kotira uva qoqaiqama kaate tiro, vinavuka kaama tero, hini vaiintinavuara ti uva tiva nimiqi vuate tiro, kaama tero, hini vaiintinavuara ti vaiinti nahentiqaa raqikiha ti uva okara tiva nimiqi vuate tiro, kaama tora.

¹² Vinavukara Kotira vaiinti nahenti qerama kaimanta vika koqemake Kotira kaiqa vara amitaqi viha Karaitira vaata vaiha kempukaiqaavi variate tiro, Karaitiva vinavuka kaama teharo vo kempuka vo kempuka nimira.

¹³ Tenavu mintimake Kotira kaiqa vara amitaqi viha tenavu ekaa vohaa vaiha Karaitirara kempukaiqaake iriqi vivi, viraqaahai tenavu Kotira Maaqu okara kankomake tavarara. Vi entara tenavu kia ahora vaiinti nahenti vairaiti, tenavu Karaitiva vainantemake, mpeqa vaiinti nahentima vairara.

¹⁴ Vi entara kiama tenavu naati vainti voqaara vairara. Namarivano kumpeteharo vo haika vuru aqukero viri aqukero intemakerove, uvaivano utiharo vo haika venta varero vutuni maini intemakero, naati vaintivano vo uva iriro quqaave tivakero vaakama qaqirakero qaiqa oru vo uvara quqaave ti vairave. Viva mintiaqiro vi vaimanta una uva ti varia vaiintika unaqaraiqamake hampi uva, vo uva vo uva ti variavaro viva vika uvaravata quqaa uvaveqai ti vaira.

¹⁵ Tenavu kia mintiraiti, tenavu quqaa uvaqai tivaqi viha nariara nariara muntuka vateha koqemake noruqamavi vaiha tenavu tentanavu Qiata Vaiinti Karaitira vataake vohaaraqi vairera.

¹⁶ Karaitiva tinavu qiatavano vaiharo tinavu nai vaataqaa raqiki vaimanta tenavu vira vaata vaiha tenavu koqemake vohaaraqi vairera. Vaiinti vaatavano vo vaata vo vaata vaivaro ho noruqe vaira. Vira voqaantemake, tenavu Karaitira vohaa vaatavano vaiha tenavu tentanavu kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa varaqi viha nariara nariara muntuka vateha variqi vi, viraqaahai tenavu anomake mpeqaiqamavi vairara.

Qaraaka aaraqaa nuate tura

¹⁷ Vi uvara irihama te Nora Vaiinti vira autuqaa niara kempukaiqaake mintima ti: Kotira uva kia iria vaiinti nahentika vika qumina uvaqai nai aatoqi iriqi viha variqi vi variarave. Ne vika voqaantemake variqi vivorave.

¹⁸ Vika avu aatovano konkira ari vairaraqai vaimanta variara. Vika kempukaiqamake Kotira uva kia irireka autiha variarara ti, vika vaiinti nahenti Kotira hampata qaqi variqi vi okarara kia iriara.

¹⁹ Vika vaaqu kaiqa vareha kauruataara vaimanta kia kauriraiti, qaqiqai vaaqu kaiqa varaqi vi variara. Vaiinti nahenti hampi ni varia okarara, vi okararaqai vika noraiqaake iriqi viha, vika voqavata vaaqu kaiqa varareka auti variara.

²⁰ Vovano Karaitira okarara ni tiva nimumanta ne tavovaro Karaitira okaravano vaireva kia mintimakero vaira.

²¹ Karaitira uva quqaa uva ni tiva nimumanta ne vi uvara iriarara ti, ²² ne Karaitira vainti vaiha haarua avu aato vaaqu kaiqa varerara

iriqi vi vai avu aatora qaqira kaata. Ne haaru vaiha nenta avu aatoqi unaqaraiqama keha vaaqu kaiqa vare varia okarava ni taiqa kareva auti vaumanta vaura. ²³Ne Karaitira vainti vaihara ti, ne haarua avu aato qaqirake qaraaka avu aato iriqi vuata.

²⁴Ne haarua vaiinti vaira qaqirake qaraaka vaiintima vauro tivakeha variata. Kotiva niara vika avuquvumake niha tinta kaiqaqai varaqi viha tinta voqaara variate tiro, ni qaraakaiqama kero autu kaira.

²⁵Ne vi uvara irihama una uva ti vai okarara qaqira kaata. Tenavu ekaa Karaitira vohaa vaata vauraukara ti, ne quqaa uvaqai nai tiva ami nai tiva ami iata.

²⁶Vo uva kaara ni arara itairera, kia ne qaqi kaivaro ni arara itaira vaaqu kaiqa varaata. Ni arara itairava vukai variqiro viraro kuari avu tuvi vuantora.

²⁷Hauri ni arara itairava vukai variqiro viraro Sataaniva niqi qora kaiqa vara qovarama kaantora.

²⁸Ne haaru muara auti variaka maa entara nevata Karaitira vaintiqama virara iriha, ne muara auti vaira qaqirake, ne nenta kauquqohai kaiqa varaqi viha vehi vaiinti nahenti kahaqama nimateva ho variarira.

²⁹Kia qaqi kaivaro qora uvavano ni noqaahairo qovaraqiarira. Ne koqe uvaqai tivaqi vivaro ni uvavano vokika kahaqiramanta vika koqemake variata. ³⁰Kotira Maraqravano niqi vaira ne kia vira maara vara amitaata. Kotiva ni nai kaama teharo nai Maraqrava nivata nimirara ti, ne kankomake iriavaro Kotiva ekaara entaqaa ni qaqini kuvantu nimitaarirauka variara.

³¹Toma nimate vai okararave, arara ite vai okararave, mauqa nteha tirori vai okararave, uva vaaru ti vai okararave, vi okarara vi okarara qaqira kaata. ³²Kotiva Karaitira kaiqara iriharo ni qora uva nunka nimitainantemake, nevata nariara nariara qora uva ti vaira tauruke qaqirake, nariara nariara mpo ike tiva nimateha koqema nimitaqi vuata.

Tenavu aatitairaqaa variqi vuainarara tura

5 ¹Kotiva niara muntuka vataimanta ne vira vainti variakara ti, ne vira aanantamake variqi vuata.

²Karaitiva niara muntuka vateharo variqiro vinantemake, nevata nariara nariara muntuka vateha variqi vuata. Vaiintivano Kotira quahama amitareva koqema kero ahiamunta vinara iha quara amite vainantema kero, Karaitiva tinavuara muntuka vateharo qutu vuvaro Kotiva virara iriharo tinavu quahama timitora.

³Ne Kotiva vaiinti nahenti variarara tiro, vaiinti nahenti hampi ni vai okarava ni nivutaini variantora. Vaiinti nahenti hampi ruhe tovevo i vai okaravave, nai vaata nai vaata qohaama keha ni vai okaravave, ni nivutaini variantora. Vora airairara muntuka nti vai okarava ni nivutaini variantora. Ne kia vi haikarara uva inaaraiqavata tiata.

⁴Ne Kotira vaiinti nahenti variaka kia uva vaaruve, vehi uvave, vireraiqamake nahentiara hampi uva ti vairave, vi uvara vi uvara kia tiata. Ne vi uvara vi uvara ti vaira qaqirake Kotira quahama amite vai uvaraqaqai tivaqi vuata.

⁵Maa uvara quqaa uvama vairo: Hampi muara ni vai vaiinti nahentikave, hampi ruhe tovevo i vai vaiinti nahentikave, vora airairara muntuka nti vaira vaiinti nahentikave, vika Karaitivavata Kotivavata raqiki vai vatukaraqai kiama ho vivara. Vora airairara muntuka nti vaiva, viva kia Kotirara noraiqaakero iriraitiro, viva airaira varaainararaqai noraiqaakero iriqiro viharo vi haikaraqai quahama amite vaira.

⁶Vo vaiintinavu anire niara hampi kaiqa varaate tivera, ne kia vinavuka qumina una uva tira iriata. Vaiinti nahenti Kotira uva raqakeha vaaqu kaiqa vare variara kaara Kotira arara itairava vikaqaa varianaro.

⁷Virara irihama ne qora kaiqa vare vaika hampata tampamavi vaiha, qora kaiqa varaqi vivora.

⁸Haaru nevata konkiraqi variqi vi vaura. Maa entara ne Karaitira vaiinti nahentiquaavi vaihara ti, ne aatitairaqaqa variqi vi variara. Virara iriha vaiinti nahenti aatitainaraqaa nintemake nevata nuata.

⁹Vaiinti nahenti aatitainaraqaa variqi vivera, vika koqe okara, vo okara vo okara autuqi vivara. Vika avuquvumake niha, quqaa uvaqaqai tivaqi vivara. ¹⁰Ne Nora Kotira quahama amite okarara rantaqi viha, vi kaiqara varaqi vuata.

¹¹Vaiinti nahenti konkiraqi vaiha qumina kaiqa vare variaka hampata kia vairaiti, vikaqaahai niara kanta variata. Ne vika vare vai kaiqara qoqaa qovarama kaimanta vaiinti nahenti anomake vika kaiqa tavaata.

¹²Ike, te kaurira haika varaarorave tivake, vika kukeqavi vaiha vare varia kaiqara kia ni tiva nimirera.

¹³⁻¹⁴Ovavano vo haika ataama kairaro vi haikava qoqaa variainarara tiro, konkiraqi vaina haikara ovavano ataama kairaro vira qora okaravano qoqaama varianaro. Haaru virara uvavano mintima tiro:

Are vaite variarava himpuane. Are qutu vuanaraqihaira qaiqaa qaqi himpiraro Karaitiva ai ataama amitaarire, tura.

¹⁵Vi uvara irihama ne rauriha variqi vuata. Hauri kia avu aato vataaka variantemake, ne variqi vivora. Koqe avu aato vataaka variantemake variqi vuata.

¹⁶Qora kaiqa vare variaka airitahaa maa entara variarara ti, ne rauriha kia qumina vairaiti, koqe kaiqaqai varaqi vuata.

¹⁷Hauri ne kia avu aato vataaka variantemake variqi vivora. Avu aato kankomake iriqi viha Kotira muntukavano vaina kaiqaraqai varaqi vuata.

¹⁸Kia iha namari neha vueraiqiata. Ne mintiaqi vivera, ne qoraiqamama vivara. Ne qaqi kaivaro Kotira Maraquravano niqi vaiharo niqaa raqikiarira. ¹⁹Ne ruvaqumavi vaiha Kotirara ti vai ihirave, maaraqaa

ti vai ihirave, Kotira autu tuahere vai ihirave, tivaqi vuata. Nenta muntukaqihai ihi tivaqi viha Nora vira autu tuaheraqi vuata. ²⁰Tinavu Nora Vaiinti Ihu Karaitira autuqaa, ne ekaa haikara tinavu Qora Kotirara koqema iarao tivakeha variqi vuata.

Poruva naata vaati varekara tura

²¹Ne Karaitirara tinavu Noravano vaivo tivakeha [vira vevaaraini] variarara ti, ne nenta kenauka vevaarainivata variata.

²²Ni naatavarara tirera: Ne Nora Vaiinti vira vevaaraini vaintemake, ne nenta vaativara vevaaraini variata.

²³Karaitiva tinavu nai vaiinti nahentiqaa raqiki vaintema kero, vaativanovata nai naataqaa raqikiqiro vuanaro. Karaitiva tinavu Kotira vaiinti nahentiara ne ti vaatama variavo tivakero tinavu kuvantu timitaira. ²⁴Tenavu Kotira vaiinti nahenti Karaitira vevaaraini vaunantemake, ne vika naatavara nenta vaativara vevaaraini vaiha vika ekaa uva tira iriqi vuata.

²⁵Ni vaativarara tirera: Karaitiva Kotiva haarama tai vaiinti nahentikara muntuka vateharo qutu vurara ti, nevata mintimake nenta naatavarara muntuka vateha variata.

²⁶Tinavuara Kotira kaiqaqai varaqi vuata tiro, Karaitiva namariqohairovata, nai uvaqohairovata tinavu hiqama timitaira.

²⁷Vaiintivano kia vaaraqu vaata vataa nahentive, kia taupeqero otiqete urunte i vaatara vataa nahentive, koqe nahentiqai varaintema kero, Karaitiva tinavuara vika Kotira kaiqaqai variqi vi vaivaro kia vikaqaa uva variarire tiro, tinavu hiqama timitaiva naantiara viva tinavu varaanaro. tiro, tinavu hiqama timitaiva naantiara viva tinavu varaanaro.

²⁸Nai vaataqaa koqema kero raqikintema kero, vaiintivano nai naataqaa koqema kero raqikiarira. Vaiintivano nai naataqaa koqema kero raqiki vaiva viva naiqaavata koqema kero raqiki vaivama vairo.

²⁹⁻³⁰Vaiintivano kia nai vaata qoraqama amitaraitiro, viva nai vaata kara amiharo viraqaa koqema kero raqiki vaira. Vira voqaantemake, tenavuvata Karaitira vaata vaunarara tiro, Karaitiva tinavu nai vaiinti nahentiqaa raqiki vaimanta vaunara. ³¹Kotira vukuqi mintima tiro:

Kotiva vaiintiara iriharo nahenti autu amitairara tiro, vaiintivano nai noka qoka kero nai naatantiro avituma viraro vitanta vaatavano vohaa vaatama varianarove, tura.

(Okara 2:24)

³²Te tenta irike vi uvara okara mintimama vaivo ti: Vaiinti nahenti nai varate nai varate i varia okarava nora uvama vairo. Vaiintivano nahenti varainantema kero, Karaitiva tinavu Kotiva haarama tai vaiinti nahentika varaanaro.

³³Ho ne vika vaativara ne vohaiqa vohaiqavano nenta vaataqaa koqemake raqikintemake, nenta naatavaraqaavata koqemake raqikiqi

viha vikara muntuka vateha variata. Ne vika naatavaravata nenta vaativarara koqe vaiintive tivakeha vika uvaqai iriqi vuata.

Noka qokaravata vaintairaravata tura

6 ¹Te ni vaintairara tirera: Noravano ni noka qokara niqaa raqikiqi vuate tirara ti, ne nenta noka qoka uvama iriqi vuate. Ne mintiaqi viha avuqavuqama kema nivara.

²Haaru Kotiva uva vateharo mintima tiro: *Nena noka qoka koqe okaraqai autu nimitaane*, tura. Kotiva vi uvara tiharoma nai kauqu aiqiqaa aqukero vo uvavata tampama kero ³mintima tiro: *Koqemakero vataini variqiro viharo vukai enta maa vataraqaa variqi vinerave tirava nai noka qoka koqe okaraqai autu nimitaarire*, tura. *(Katu Varora 20:12)*

⁴Te ni vainti qokavarara tirera: Ni vaintaira arara itaantorave ti, kia ne vika qoraiqama nimitaata. Ne kia nenta vaintaira qoraiqama nimitaraiti, koqemake vikaqaa raqikiqi viha tinavu Nora Vaiinti uva vira vikavata tiva nimiqi vimanta vika koqe aaraqai vuata.

Kaiqa vaiintiaravata vikaqaa raqikikaravata tura

⁵Te ni rumpataa vaiinti nahentikara tirera: Ne nenta nora vaiinti aatu qeteha vikara nora vaiintive tivakeha koqemake vika kaiqa vara nimitaata. Ne Karaitira uva avataqi vintemake, vika uvavata iriqi vuata.

⁶Ne nenta nora vaiinti kaiqa vareha vikara tinavu quahama timitaate ti, hauri vika nivuqaaqai vaiha koqe kaiqa vare vaivora. Vika kia ni hampata vai entaravata vika kaiqa koqemake varaqi vuata. Ne Karaitira kaiqa vaiinti vauraukave, Kotira uva iriqi vi vauraukave, tivakeha koqemake vika kaiqa varaqi vuata.

⁷Ne vo vaiinti kaiqa vara amitaqi viha, quaha keha vika kaiqa varaqi vuata. Kia qaqi vaiintiarao ti, kaiqa vararaiti, Karaitirao ti, vika kaiqa vara nimitaata.

⁸Maa uvarama iritaata: Kaiqa vaiinti rumpa tekave, qaqi vaikave, vika koqe kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa varerara iriharo Noravano Karaitiva vika nai koqaa nimianaro.

⁹Ne nora vaiinti kaiqaqaa raqiki variakara tirera: Nevata koqemake nenta kaiqa vaiintiqaqaa raqikiqi vuata. Ne vika rauqi nimateha ntaihareka auti vaivora. Ne maa uvara iritaata: Niqaavata ni kaiqa vaiintiqaavata raqiki vaiva vohaiqavano naaruvainima vairo. Viva naantiara uva avuqavu qiharoma kia vaiinti autuara iriharovauve uva avuqavu qianaro.

Kotira auvihehavaara tura

¹⁰Ho te tenta uva taiqa karera mintima ti: Nora Vaiinti vira kempukaqaa ne kempukaiqamake variqi vuata. ¹¹Sataaniva unaqaraqama keharo ni aatara kaantorave tivakeha, ekaa Kotira auvihehavaa tuateha kempukaiqamake himpите variata.

¹²Kia tenavu qaqi vaiinti hampatavauve raquqi vi vaunara. Tenavu nora autu vataukave, nora kempuka vataukave, vika hampata raquqi vi vaunara. Maa vataraqaa konkiraqi vaiha raqiki varia vaanaukave, naaruvaini Sataanira *enselive*, vika hampata raquqi vi vaunara.

¹³Virara irihama ne Kotira iqoka utavaaqa nonkute vaivaro qora entavano qovarama vira, ne Sataanira vataake iqoka raquqi viha ne kia qetake viraiti, ne kempukaiqamake kainke arateha raquqi vuata.

¹⁴Ne kempukaiqamake himpi vaiha, Kotira quqaa uva varake, hoquka tavaarana rumpa taantemake rumpataate. Iqoka vaiintivano nai mimiraini naavuma taintemake, avuqavu ni varia okarara varake nenta mimiraini naavuma taata.

¹⁵Karaitira koqe vakaaka arara paruma nimite vai vakaakara *su* aiquqaa nonku taantemake, nonku taata.

¹⁶Kempukaiqaake Karaitirara iriqi vi vaiva, viva ni kainke voqaara vaira ne vo enta vo enta vira hiriteha Sataanira iha ite vaina vevara qimpa kaata.

¹⁷Kotiva ni qora kaiqaqaahairo kuvantu kero ntita varaira, iqoka tovaqa qiataqaa aqutaantemake, vara aqutaata. Iqoka paipe tuataantemake, Kotira MaraQuravano i paipera vira Kotira uva, vira taatauke tuataata.

¹⁸Ekaa enta Kotira vatete aareha variata. Kotira MaraQuravano niara vi haikara vi haikarara Kotira iraate ti vai uvara, ne vi uvarara Kotira iraata. Ne kia popohanaara iraiti, avu rampaike viti viri tavamaqi viha, ekaa Kotira vaiinti nahentiara iriha Kotira aarama nimitaata.

¹⁹Tiriaravata Kotira aarama timitaata. Ne Kotira aaraivaro Kotiva ti kahaqiraqe te maaqi vaiha kia qetaraiti, muntuka qihaaqama keha Kotiva kukeqa tai uvara Karaitira uva qoqaiqamake tiva nimiqi vuari.

²⁰Vi uvara vaiinti nahenti tiva nimiqi vuane tiro, Karaitiva ti noraiqama kaimanta vaunara. Kotira uva vaiinti nahenti tiva nimunara kaara ti rumpa taamanta te maaqi karapuhiqi vaunara. Ne virara iriha Kotira aaraivaro ti kahaqiraqe te kia qetaraiti, muntuka qihaaqama keha Karaitira uva kempukaiqaake tiva nimiqi vuari.

Vitihainaa uvava tura

²¹Tinavu qata vakaa Tikikusiva, viva Karaitirara kempukaiqama kero iriqiro viharo vira kaiqa vare vaiva, viva tenavu variqi vuaina vakaakara ni tiva nimira iriate. ²²Ne tenavu variaina vakaakara iriha kia qetaraiti, muntuka paru ira variate ti, te vira atitaariraro viva vuru ni tiva nimianaro.

²³Tinavu Qova Kotivavata, Noravano Ihu Karaitivavata, vitanta ni kahaqimanta ni araraqihairo paru i vaira variata. Vitanta ni kahaqimanta ne nariara nariara muntuka vateha variata. Vitanta ni kahaqimanta ne vitantara kempukaiqaake iriqi vuata.

²⁴Ekaa vaiinti nahenti vika Nora Vaiinti Ihu Karaitirara kia popohanaara iraiti, virara muntuka vateha variqi vi variakara, Kotiva ekaa vika aaqurihama nimiteharo koqema nimi taarirerama turo.

PIRIPAI

Poruva Piripai vatanaaka qara ruva nimitora

Ihura qaqi vara himpima kovaro naaruvaini oru vauvaro 30 ihie aitarovaro Poruva Ihura uva tiva nimiqiro vura kaara vira karapuhiqi kovaro vaiharo maa qarara ruva tora. Ihura vainti nahenti Piripaiqi vauka Porura kahaqireka monu vara kovaro Poruva vi monura varero vikara koqema iavo tiharo maa qarara ruva nimitero. Poruva vika vihi vaahi tiharo vikara vohaa vaiha variqi viha Karaitira uvaqai iriqi viha kia una vaiinti maara uva tira iriqi vuate tiro, maa uvara qara ruva nimitora.

1 ¹Te Poruka. Tetanta Timotika Ihu Karaitira kaiqa vaiintitanta vaiha niara Kotira vaiinti nahenti Piripaiqi variakaravata, nora vaiintinavu niqaa raqiki variakaravata, vokiaka ni kaiqa vara nimite variakaravata, tetanta niara ne Karaitira vataake vohaa variakave tivakeha ni maa qarara nimite.

²Kotiva tinavu Qovavata, tinavu Noravano Ihu Karaitivavata, ni koqema nimiteha aaqurihama nimitaivaro ni muntukaqihairo paru i vaira variata.

Poruva Kotirara koqema iarao tu uvara

³Ti aatoqi niara ntuva vimanta te niara irihama Kotirara koqema iarao tivaqi vi vaunara.

⁴Kotiva ni kahaqama nimitaarire ti, te airi tataa Kotirara quahake vira aare vaunara.

⁵Ne tota Karaitira uva iru entaraqaahei Karaitira kaiqa ti vataake varaqi viha kia qaqira karaiti, vate qaqi varaqi vi variarara ti, te niara irihama Kotirara quaheha vai.

⁶Te niara maa uvara kankomake irunara: Kotiva niara koqe vaiinti nahenti variate tiro, viva ni muntukaqi kaiqa hoqarama taivara tiro, viva niqi vaiharo vi kaiqara varaqiro viro, vuru Ihu Karaitiva tuvuaia entaraqaa taiqa kaira ne vi entaraqaa koqe vaiinti nahentima vaivara.

⁷Te niara aato iriqi vihara ti, te homa maa uvara niara tirara: Te maa entara karapuhiqi vauna entarave, te qaqini vaiha Karaitira uva tiva nimiha kia qumina uvave kempuka uvave ti vauna entarave, ne vi entara vi entara ti vataake vohaa variqi vi variavaro Kotiva nivata tivata noraiqama kero koqema timite vaimanta tenavu vira kaiqaqai vare vaunara.

⁸Karaitira muntutavano niara voqavata vaintema kero, ti muntutavanovata niara voqavata vaimanta te ni oru tavaataa imantama vaunara. Kotivavata ti uvara quqaavema tianaro.

⁹Te mintimake niara irihama Kotira aare vaunara. Te Kotira niara aareha mintima ti: Kotio, are vika kahaqira vika vorara vorara muntuka vateha variqi viha, vika avu aatovano kenko tira vo kaiqa vo kaiqa okara kankomake iriha, vi kaiqara vi kaiqara ho avatamake taveha, ¹⁰qora kaiqa qaqirake koqe kaiqaqai varaqi viha naantiara vika Karaitiva tuvuaia entaraqaa koqemake vaivaro vikaqaa kia uva variarire, ti vaunara.

¹¹Kotiva ni mintima keharo kahaqamaqiro viramanta ne Ihu Karaitira vataake vohaa variqi vivaro ni kaiqavano koqe kaiqaqai vairamanta vaiinti nahenti ni kaiqara iriha Kotirara mpeqavano vaivo tivakeha vira autu tuaheraqi vivara.

Poruva nai karapuhiqi vaurara tura

¹²Ti qata vakaao, te karapuhiqi vauna uvara ni tiva nimirera. Ti rumpa taamanta te maaqi vaurava kia te Karaitira uva tiva nimi variaina aaravauve tinta tero. Karaitira uva tiva nimiarira aarava noraiqaakero qantuararoma vairo. Tota te qaqini variavauna entara te Karaitira uva vo vaiintinavu tiva nimiarira aarava kia ho vaumanta, viraqaahai ti rumpa taavaro maa entara vi aarava homa vairo.

¹³Ti rumpake maaqi Sisaara karapuhi naavuqi kaamanta vauramanta viraqaahai iqoka vaiintinavu maa naavuraqaa raqiki variakavata, ekaa vo vaiintinavuvata, vika kankomake iriamanta te Ihu Karaitira kaiqa vaiinti vaunara vira kaara maaqi vaunara.

¹⁴Ti rumpa taamanta maaqi vauramanta viraqaahai Karaitira vaiinti nahenti airitahaa virara iriha, vika kia qetaraiti, muntuka qihaaqamake Kotira uva vaiinti nahenti tiva nimiqi vi variara.

¹⁵Quqaama vaiinti vonavu ti kaiqara qora avu aato utiha ti haatara kareka auti vaiha Karaitira uva tiva nimiqi vi variara. Vika minti ti variamanta vo vaiintinavu kia minti tiraiti, vinavuka koqema keha Karaitira uva tiva nimiqi vi variara.

¹⁶Vi vaiintinavuka tiriara muntuka vatehara ti, vika te maaqi vauna okarara kankomake iriara. Vika kankomake iriavaro Kotiva ti qaqi kaimanta te maaqi vaiha Karaitira uvaqaa raqiki vaunara.

¹⁷Te vaaka tuna vaiintika, vika kia Karaitirara iriraiti, vika nariaraqai iriha Karaitira uva vaiinti nahenti tiva nimiqi vi variara. Vika kia koqe avu aato utuke tiraiti, vika Poruraqaa uva voqavata variarire tivakeha Karaitira uva tiva nimi variara.

¹⁸Vika minti ti variarara kia te noraiqaake irirara. Vokiaka ti qoraiqama timitarekave, vokiaka ti kahaqama timitarekave, vika Karaitira vakaaka vaiinti nahenti tiva nimivera, te virarama quaheha vairara. Eo, te virara quahaqi virerave.

¹⁹Ne tiriara iriha Kotira aarama timite variavaro Ihu Karaitira MaraQuravanovata ti kahaqama timite vaimantara ti, te tiha, Quqaama ti kuvantu kaiqe te qaqini oru vairarave, ti vaunara.

²⁰Ti muntutavano voqamakero maa haikarara vaimanta vaunara: Te kia vo haika varaainara kaara kaurira haika vararaiti, te vatevata ekaa entavata Karaitira kaiqa kempukaiqamake varaqi viha te qaqi variqi vuarerave, qutu vuarerave, vaiinti nahenti ti kaiqara iriha Karaitira autuqai tuahera kaate.

²¹Te tenta qaqi variqi vuainarara mintima ti: Te qaqi variqi vuarera, te Karaitiraraqai iriqi virerave. Te qutu vuarera, te Karaitira vataake variainarara voqamake quahaainarave.

²²Te vaata vataake maini qaqi variqi vuarera, te ni homa kahaqiainara. Ike, ti muntutavano nana haikarae varianaro? Te vataini qaqi variqi vuainarave? Te qutuvi naaruvaini vuainarave?

²³Te virara taara aatoma iri vai. Te Karaitira vataake oru variainara, virara ti noraiqaakero hantuqa harimanta vai. ²⁴Ho te minti tivakehavata, te ni kahaqiarirava qaqi vaimantara ti, te niarao ti, te vataini vaata vataake qaqi variqi virera.

²⁵Te ni kahaqama nimitaarirava qaqi vaimantara ti, te tiha, Te kia vaaka qutu viraiti, te ekaa ni hampata variqi viha ni kahaqiarimanta ne Karaitirara kempukaiqamake iriqi viha quaheha variate, tunara.

²⁶Ne mintimake vaiqe naantiara te ni hampata qaiqaa oru variari ne tiriara voqamake quahehama Ihu Karaitira autu tuaherevara.

²⁷Ne Karaitira uva iriakara ti, ne Karaitira vaiinti nahenti vaiha avuquavugama kehaqi nuata. Ne mintimake variqi vi vaiqe te ni oru tavaarera, kia ni oru tavaarera, te homa niara tiha, Vika vohaa avu aatoqai iri vohaaraqai vaiha, vika vohaara vaiinti voqaara vaiha, Karaitira uva totaqa viha kempukaiqaake vi uvara tiva nimiha ²⁸kia vika nai navutaaka naatu qetaraiti variqi vi variarave, tirara.

Ne mintimake vaimanta ni navutaaka nai vehi autu kaainarara kankomake iri tavaivaro Kotiva, naima ni kahaqama nimiteharo kuvantu nimitaariravama vairo.

²⁹Kotiva niara Karaitirara quqaa vivave tiate tiro ni kaama taiva, viva niara vika Karaitira kaiqa varaqi viha aihavira haikavata varaqi vuate tiro, ni kaama taira.

³⁰Ho nevata ti vataake vohaaraqai vaiha iqoka raquqi vivara. Ne avuni vaiha tavomanta te Karaitira autuqaa aihavira haika vare variavaunara. Ne maa entaravata tavaamanta te vohaa qaramake vukaari utuqi viha qaqiqai nora maara varaqi vi vaunara.

Vohaa uvaqai tivaqi vuate tura

2 ¹Ne Karaitira vataake vohaa variqi vi variara ti, ne kempukaiqaake variqi vi variara. Karaitiva niara muntuka vate vairara tiro, viva ni muntukavata kukuqama nimate vaimanta variara. Kotira Maraquravano niqi vairara ti, ne vira vataake vohaa variara. Ne nariara nariara koqema nimateha nariara nariara ike mpo tiva nimitaqi vi variara.

²Ne mintimake varia vaiinti nahentika vaivera, ne tiriara viva noraiqaakero quahaarire ti, vohaa uvaqai tivaqi vuata. Vohaaraqai vaiha nariara nariara muntuka vateha variata. Ne vohaa avu aato muntuka vateha, vohaa aaraqaaqai nireka autiha variata.

³Ne vo kaiqa vo kaiqa varareka iha, kia ne nenta nora autu varererave, nenta mahuta tirarave iriraiti, qaqi ekaa vi kaiqara varaqi vuata. Ne mintiaqi viha nenta nutu vatainiqama keha vo vaiinti autuqai tuaheraqi vuata.

⁴Kia nenta kaiqa vareraraqai iriqi vuata. Ne vo vaiinti vo vaiinti kaiqa varereravata iriha, vikavata kahaqama nimitaqi vuata. ⁵Ihu Karaitiva nai avu aatoqi irintemake, nevata vi avu aatoraqai iriqi vuata.

⁶Ihu Karaitira avu aatovanovata Kotira avu aatovanovata vohaa qaramakero vauvarovata, viva kia Kotikantiro vohaa qaramakero variainarara iriraitiro, ⁷viva nai nora autu qaqi vatero, Kotira kaiqa vara amitareva iharo vaiintiqama viro vaiintivano vaura.

⁸Viva vaiintiqama viro qovarama viro vaiharo nai autu vatainiqaakero Kotira uvaqai iriqiro viro vuru qutu vura.

Vika vaaqu vaiinti arukontemake, vira katariqaa arutovaro qutu vura.

⁹Viva nai autu qaqi vatero Kotira uvaqai iriqiro viro vuru qutu vurara tiro, Kotiva vira qaiqaa qaqi vara himpima kero, vira vara viriniqamakero ekaa nutu vara vatainiqama kero nora autuqai vira amivaro Ihura autuvanoqai viriniqaaviro noraiqama kero vaira.

¹⁰Vira autuvano nora autu vairara tiro, naantiara Ihura autu rava tairamanta ekaa naaruvaini vaikave, vataini vaikave, vataqi vaikave, vika vira autuara iriha tori kauru aravi vaiha ¹¹Ihu Karaitirara vivaqaima Noravanove tivara.

Vika minti tiha Kotira tinavu Qora vira autu tuahera kevara.

Ne ovavano itaintemake variqi vuate tura

¹²Ti navunaao, vi uvara irihama Karaitirara tiva nimuna uvara iriqi vuata. Te ni hampata vauna entara ne vi uvara iriqi vuara. Te maa entara

maini niaraini vaunarara ti, ne nentaraa vaiha ne voqavata vi uvara iriqi vuata. Ne Kotiva ni naaruvaini ntitaainarara iriha qeteha aiq u kauqu ntiri ntirih Kotira kaiqaiqai varaqi vivaro ni ntitaarira.

¹³Kotiva niara vika tinta antuqa vaina kaiqara varaate tiro, vivama ni muntukaqi vaiharo ni kahaqi vaimanta ne vira kaiqa vare variara. ¹⁴Ne vo kaiqa vo kaiqa varaqi viha kia nuntu nauntu tiraiti, kia tiroriraiti, vi kaiqara varaqi vuata.

¹⁵Ne mintiake variqi vi vaivaro kia vo uvavano niqaa vaira ne koqe vaiinti nahentima vaivara. Ne koqe vaiinti nahenti vaivaro ni muntukaqi kia vo nava naavavata vaira ne Kotira vaiinti nahenti maa vataraqaa variqi viha hampiqamake, kia avuquvuqaakeha ni vai vaiinti nahentika nivutaini variqi vivara. Entaqi opu makauvano itainantemake, ne vi vaiinti nahentika nivutaini vaiha ova voqaara itaqi viha ¹⁶qaqi variqi vi vai uvara vika tiva nimiqi vuata. Ne mintiaqi vivera, ekaara enta Karaitiva qovaraqiaina entaraqaa te ni quahama nimateha tenta ni vara nimitaavauna kaiqava kiama quminaiqivo tirara.

¹⁷Ne koqemake Karaitirara iriqi vuata ti, te ni kahaqirera auti vaiha tenta naare rauruke qutu vuarera, te niarao ti, quahehama qutu virara.

¹⁸Te ni kahaqiha qutu vuarera, ne te qutu vuainarara kia muntuka qoraqiara vairaiti, ne te iainantemake quahehaqi variata.

Poruva Timotira atitaainarara tura

¹⁹Tinavu Noravano Ihuva hove tirera, te Timotira ne vainaini atitaariraro vuanaro. Viva mini oru vaiharo ni vakaaka iriro maini viri ti tiva timiraro ti muntukaqihairo koqe iraqe variari.

²⁰Kia Timotira aanantai vaiintiva vovano vaivo. Viva ti aanantero niara noraiqaakero iri vai vaiintivama vairo. ²¹Ekaa hini vaiinti kia Ihu Karaitira kaiqaravata iriraiti, vika nai kaiqa varareraqi iriqi vi variara. ²²Nevata tavaavaro Timotira kaiqavano koqe kaiqaqaima vairo. Vaiintivano nai qora vataakero koqemakero kaiqa varaintema kero, viva ti vataakero koqemakero kaiqa vareharo Karaitira uva tiva nimiqiro vi vaira.

²³Te maini variqi vuaina okarara kankomake iri, viraqaahai aara ho vairera, te Timotira atitaariraro ne ianaini vuanaro. ²⁴Quqaa Noravano ti aara autu timitairaqe tevata inaaraiqa varike ni oru tavaainara, virara te muntuka qihaaqimanta vai.

Poruva Epafroditusirara tura

²⁵Te tinavu qata Epafroditusirara mintima ti: Viva ne vainaini anirantero vuarire tunara. Viva ti airuqiarire ti, ne haaru vira atitovaro viva ani maini vaiharo ti vataakero vohaa kaiqa varaqiro vi vaura. ²⁶Viva maini vaiharo niara nora aato iriqiro viharo, ni qaiqaa tavareva auti

vairo. Viva rovava varai uvara nevata iriarara tiro, vira muntukavano qoraiqivaro vairo.

²⁷Quqaama viva haaru rovava varero qutu viro ruhiqau viro vauvaro viraqaahairo Kotiva vira aaqurihama amitovaro viva qaqi koqema vura. Viva qutu vuare titirio, te nora maarama varauraitirio. Kotiva tiriaravata aaqurihama timitomanta te kia vi maarara varaavaunara.

²⁸Vi vaiintiva vuarira aaravavata ho vairaqe te vaaka vira atitaariraro viva ne vainaini oruraira ne vira qaiqaa taveha quahama amitaata. Viva mini viraro ti maaravanovata qihaaqiraro tinta vaataiqiraqe variari.

²⁹⁻³⁰Ne ti kahiqa aarava kia ho vauvaro viva niqihairo ti kahaqama timitareva maini anirero, Karaitira kaiqarao tiro, qutu viro ruhiqau vurara ti, ne virara iriha minti vaiintikara koqe vaiintive tivakeha vika quahama nimitaata.

Vo vaiintinavu ni qora aara numiqevorave tura

3 ¹Ti qata vakaao, te maa uvara taiqa karera niara mintima ti: Ne Nora Vaiinti Karaitira vataake vohaa variarara ti, ni muntukaqihairo koqe i vaira quaheha variqi vuata. Kia te popohanaara iraiti, vi uvara qara ntuva taunara qaiqaa ni tiva nimirera. Vi uvava ni kahaqama nimitaira ne ho variqi vuata.

²Vaaqu kaiqa vare variaka, vika qaakau vairi voqaara vaiha vaiinti vaata toqa taqamake rapapaama kareka auti variaka naatu rauriha variata. ³Kotiva tinavu muntukaqihairo qora okara toqa kaivaro vira Maraquravano tinavu kahaqi vaimanta tenavu Kotira autu tuahere vaunarara ti, tenavuaqi Kotiva quaiqama kero toqa kaikama vauro. Mintirara ti, tenavu kia vaata toqake okarara noraiqaake iriraiti, tenavu Ihu Karaitira vataake vohaa variaina okarara noraiqaake iri vaunara.

⁴Vaiinti vaata toqake okarava ho vaiinti kahaqiraqevauve, te vi okarava tivata kahaqama timitaivo tirara. Vi vaiintinavukaqihairo vovano tiharo, Te noraiqamake vi okarara iriqi vi vauraukave, tirera, haaru tevata ekaa vi okarara avataqi vi vauraukara ti, te vi vaiintira uri aatarama kauraitiri.

⁵Ti vatatovaro 8 entanavu aitarovaro ti vaata toqa korave. Ti noka qoka vaireka, vitanta Isareri vatanaaka Benaminira vohaa ankuvano vurara ti, tevata anomake Hiparu vatanaaka vaunara. Te Parasi vaiinti vaiha Mosiraqaa uva maara tivatora kempukaiqamake avataqi vi variavaunara.

⁶Te vi uvara kempukaiqamake iriqi vihara ti, te Ihura vaiinti nahenti qoraiqama nimitaha ntaihamaqi vi variavaunara. Te Mosiraqaa tivato uvara avuqavuqaa keha iriqi vi variavaunaro kia vovano tiriara vi uvara vonku raqa kaarao tiarirava vaumanta te ekaa vi uvara koqemake iriqi vi variavaunara.

⁷Vi entara te tiha, Vi haikava vi haikava ti kahaqi vaimanta vauro, ti variavaunara. Maa entara te Karaitirarao ti, te vi haikarara qumina haika, kia ti kahaqiaina haikarave ti vaunara.

⁸Kia te Iutaa maara okara viraraqai tiraiti, te Karaitirarao ti ekaa vo haika vo haikara qumina haikaqai vaivo ti vaunara. Ihu Karaitiva ti Noravano vaiharo tiqaa raqiki vairara ti, te viraraqai noraiqaake iriqi viha ekaa vo haika vo haikara qumina haikaqaive tivakeha qaqira kaunara. Te Karaitira vataake vohaaraqi vairerave tivake, te ekaa vo haika vo haikara qumina vehi haikave ti vaunara.

⁹Tota te tiha, Kaiqe te Mosiraqaa tivato uvara iriqi vuariraro Kotiva ti avuqavuqama timitaarire, tivake tavauraro Kotiva kia virara iriharo ti avuqavuqama timitaarira aarava vaumanta viraqaahai te Karaitirara quqaa vivave turaro Kotiva te Karaitirara quqaave tunara iriro, viraqaahairo viva te qora kaiqa vare vauna uvara nunka timitero avuqavuqama timitaimanta vaunara.

¹⁰Te Karaitirara anomake irirera. Karaitiva qutu vuraqihairo kempukavano qaiqaa qaqi himpiro variqi vinantemake, tevata mintimake qaqi variqi virera.

Karaitiva aihavira haika varaqiro vinantemake, tevata vikanti vohaaraqi vaiha mintimaqi virera. Viva vuru qutu vinantemake, tevata variqi vi vuru qutu virera.

¹¹Kotiva Karaitira qaiqaa qaqi vara himpima kontema kero, tivata qaqi vara himpima kaarire ti, te mintimaqi virera.

Kotira aaraqaa kanterara tura

¹²Maa entara te kia ho tiha, Te ekaara mpeqa vaiintiqamavi vauro, tirara. Karaitiva tiriara are mintimakera vaina vaiintivama vainarave tivakero ti tivita vatairara ti, te mintimake variainarara irihama, kempukaiqamake vira aaraqaa vi vauro.

¹³Ti qata vakaao, maa entara kia te vi vaiintiqama vunara. Te haaru nuna okarara qaqirake kia iriraiti, qaraaka haika naantiara qovaraiqiainara vi haikara varaainarara iriha, vira vararera kempukaiqamake variqi virera.

¹⁴Vaiintinavu nai aatarake nai aatarake kantamaqi vintemake, tevata Kotiva ti timire ina koqaara vararera avuqavu aaraqaa kantamaqi vi vaunara. Kotiva Ihu Karaitira kaiqara iriharo naaruvaihairo vi koqaara ti timireva haare vaira.

¹⁵Tenavu Karaitirara kempukaiqamake iriqi vuarirauka vi uvaraqai iriqi vuari. Ne hini kiaka vo uva iriqi vivera, Kotiva ni avu aato koqema nimitaira nevata avuqavuqamake vi uvara iriqi vuata. ¹⁶Kaiqe tenavu koqemake ni vauna okarara iriqi viha, vi okarara avataqi vuari.

¹⁷Ti qata vakaao, te ni vaunantemake, nevata nuvaqi vuata. Tenavu vika numiqeha maantimake nuate tuna uvara iri variaka, ne vika nintemake nuata.

¹⁸Airi enta ni tiva nimi vauna uvara te qaiqaavata iqi rateha vi uvara ni tiva nimirera: Vaiinti nahenti airitahaa tiha, Kotira aaraqaa homa ni

vauro, tivakeha vika hampi aaraqaa ni variarara ti, vika Karaitira aruto katarira navutaiqama amite variara.

¹⁹Vika Kotiraraqai iriqi vuataara vaimanta vika nái vaatavano antuqa ariraraqai iriqi vi variara. Vika nái vaaqu kaiqa vare variarara kauriha variataara vaimanta vika nái mahutaqai ti variara. Vika maa vataraqaa vai haikararaqai noraiqaake iriqi vi variara. Vika mintiaqi vi variarara ti, vika vehi autuvi taiqama vivara.

²⁰Tenavu kia vika voqaantemake vairaiti, tenavu naaruvainiara tinavu maaqa tanarave ti vaunara. Tenavu naaruvaihairo tinavu tivitaarirava Noravano Ihu Karaitiva tuvuaanara vira vekama avu auti vaunara. ²¹Vi entara viva nai kempukaqohairo ekaa haika nai vevaarainiqama kero, tinavu uqerara vaata, taiqa vuaina vaataravata kuqu kairaro nai vaata takuqiaina vaatara voqaarama varianaro.

4 ¹Ti qata vakaa, virara irihama ne Nora Vaiinti Karaitira vataake vohaa vaiha kempukaiqamake variata. Niara ti hantuqa harimanta ni tavaataa imantama vauro. Ne variavaro ti muntukaqihairo koqe i vaimanta vauro. Te kaiqa vara nimitaunaraqaahai ne mpeqaiqamavi variarara ti, ne vaireka, ti koqe koqaa voqaarama variavo.

Ekaara uva tura

²Te nahentitanta, luodiaka Sintikeka uva tiva nimirera. Mpo, netanta Karaitira aura nakaa variarara ti, nenta vohaa uvaqai tivaqi vuata, turo.

³Ho Kahaqio, are nena autuara iriharama vi nahentitanta kahaqama nimitaana. Tota te Karaitira uva tiva nimi vauramanta vi nahentitanta ti vataake vaiha vohaa kaiqa vare vaura. Vi entara Kalemenvavata, hini kiakavata ti vataake vohaa kaiqa vare vaura. Kotiva vinavuka nai kaama tero vinavuka nutu nai vukuqi qara ruva tairara ti, vinavuka ekaa enta qaqi variqi vi vaikama vai.

⁴Ne Nora Vaiinti Karaitira vataake variakara ti, quaheha variata. Te qaiqaa niara tirera: Quaheha variate, turo. ⁵Ne ekaa vaiinti nahenti qihaaqama nimitaqi vimanta vika ni koqe okara tavaata. Noravano aumantoma vaivo.

⁶Kia vi haikara vi haikarara noraiqaake iriqi vuata. Ne kia vo haika vataivera, Kotira aarehama vi haikarara ireha tavaata. Ne vi haikarara Kotira irehama koqema iarao tivaqi vuata. ⁷Ne mintiaqi vi vaivaro Kotiva muntuka paru i vaina okarara ni nimianaro. Tenavu qaqi qumina vaiinti vaihara ti, kia ho Kotiva muntuka paruma nimate vai okarara kankomake iri tavarara. Nenavu Ihu Karaitira vataake vohaa variqi vi vaivaro Kotiva ni muntuka paruma nimitaaina okarava ni avu aato muntukaqi raqikiqiro vuanaro.

⁸Te maa uvava taiqa karera niara mintima ti: Vo okara vo okara koqemakero vainara, ne vi okararaqai aatoqi iriqi vuata. Quqaa vaina

okararave, koqema kero vaina okararave, avuqavu vaina okararave, kia nava naavavata viraqaa vaina okararave, takuqi vaina okararave, koqe autuvano vaina okararave, vi haikara vi haikararaqai iriqi vuata.

⁹Te ni tiva nimuna uvara ne iriarave, te kaiqa vare vaunara ne tavaarave, virara virara irihama ne himpi, vi kaiqara vi kaiqara varaqi vuata. Ne mintiake variqi vivaro vaiinti nahenti muntuka paruma nimate vai Variqava, viva ni hampata vaira ne koqemake variqi vivara.

Piripai vatanaaka Porura kahaqama amitorara tura

¹⁰Airi enta aitaromanta ne qaiqaa tiriara noraiqaake iri timite variarara ti, te Nora Vaiinti vataake vohaa vaiha noraiqaake quaheha vauro. Quqaama ne haaruvata tiriara noraiqaake iri timiteha kahaqireka auti vauvaro vi entara ne ti kahaqi aarava kia ho vaumanta vaura.

¹¹Kia te vo haika varaainarara irihavauve vi uvara turo. Aqao, vo haika vo haika vai entarave, kia vai entarave, kia te virara noraiqaake iriqi viraiti, te muntuka qihaaqamake variqi vi vaunara.

¹²Te minti mintimake variaina okarara kankomake tavaunara. Te vo enta vehi variqi vunarave, vo enta airi haika vateha variqi vunarave, te mintiaqi vihara ti, muntuka parumake varia okarara kankomake irunara. Kara vaina entarave kia vaina entarave, utavaaqa vaina entarave kia vaina entarave, te kia virara noraiqaake iriraiti, qaqi muntuka qihaaqamake variqi virarave.

¹³Karaitiva ti kempukaiqama timitairaqe te homa ekaa haika varaqi virara.

¹⁴Te minti tihavata, ne ti kahaqama timitorara iriha quahehama vauro. Vi entara te nora maaraqi variavauramanta koqemama ne ti kahaqama timitora.

¹⁵Ne Piripaihainaaka kankomake iriara. Ne Karaitira uva avuniamake iri vau entara te Masedonia mini kaavauramanta vi entara Ihura vaiinti nahenti vonavu kia ti kahaqumanta, neqai ti kahaqiha monu timurave.

¹⁶Te vo vatuka Tesaronaiqaqvata oru variavauramanta ne vo tataa vo tataa ti kahaqama timite vaura.

¹⁷Kia ne ti vo haika timiate tivauve, te maa uvara turo. Ne ti koqemake kahaqama timitaara Kotiva virara iriharo ninta hiniqamakero nimiaina koqaara, te virara noraiqaake iri vauro.

¹⁸Vate te homa vi haikara vi haikara tuqimake vatauro. Ne Epafroditusira vara kaavaro viva ti timitaa haikara vara viri timimanta te vare, vi haikara tuqimakema vatauro. Vi haikava vaireva, koqe untavi haikara, Kotira *ofaa* amitaara voqaara vairara tiro, Kotiva ni quahama nimate vaira. ¹⁹Tenavu Karaitira vataake vohaa vaunarara tiro, Kotiva ti Variqavano ekaa koqe haika vate vaiva, viva vi haikara vi haikara ni nimira ne Karaitira kaiqa koqemake varaqi vuata.

²⁰Kaiqenavu Kotira tinavu Qora vira autu ekaa enta tuaheraqi vuariraro vira mpeqa okaravano takuquqiro vuarire. Te quqaama turo.

Uva manteharo tura

²¹Ekaa Kotira vaiinti nahenti Karaitira vataake vohaa variaka te ni uva mantama nimitauro. Tinavu qatanavu ti hampata variaka, vikavata ni uva mantama nimitaavo. ²²Ekaa Kotira vaiinti nahenti maini variakavata ni uva mantama nimitaha, maini Kotira vaiinti nahenti avuhainaa vaiinti Sisaara naavuqi kaiqa vare variaka, vikavata noraiqamake ni uva mantama nimitaavo.

²³Noravano Ihu Karaitiva ni aaqurihama nimiteharo koqema nimitaira ni muntukaqihairo koqe i vaira variate, turo.

KOROSI

Poruva Korosi vatanaaka qara ruva nimitora

Ihura qaqi vara himpima kovaro naaruvaini oru vauvaro 30 ihie aitarovaro Poruva karapuhiqi vaiharo maa qarara ruva tora. Korosini vauka hininavu Karaitira uvara quqaave tivake vaumanta vaiinti vonavu orure vika una uva tiva nimi vauvaro vira kaara Poruva maa qararaq i Karaitira mpeqa okarara Korosiqi vauka vutukero tiva nimura.

1 ¹⁻²Te Poruka. Kotira antuqaqaa te noraiqamavi Ihu Karaitira uva vaiinti nahenti tiva nimi vauraukama vai.

Tetanta Timotika ni Kotira vaiinti nahenti Korosiqi variakama qara nimate. Ne Karaitira vataake vohaa vaiha viraraqai aatoqi iriqi vi variarara ti, ne tinavu qata vakaukavara variara.

Kotiva tinavu Qova ni aaqurihama nimateharo koqema nimitairaro ni muntukaqihairo paru i vaira variata.

Poruva Kotirara koqema iarao tura

³⁻⁴Ne Ihu Karaitirara quqaave tivake virara kempukaiqaake iriqi viha ne ekaa Kotira vaiinti nahentiara muntuka vateha variarara ti, tetanta tinavu Nora Vaiinti Ihu Karaitira Qora Kotira aarehama niara koqema iarao tivaqi vi vaunara.

⁵Tota enta Karaitira uva quqaa vakaaka ni tiva nimumanta ne naaruvaini ni koqema nimitaaina uvarara iri, ne vi entara veka vaiha, Karaitirara kempukaiqaake iriqi viha nariara nariara muntuka vateha variara.

⁶Tota ne Karaitira uva koqe vakaaka iri ne Kotiva ni aaqurihama nimateharo koqema nimitaaina okarara kankomake iri, viraqaahai katarivano koqe tava irataintemake, ne koqe kaiqa varaqi vi variara. Karaitira uvavano ekaa naato vatani vi ani vaimanta vi vatanaakavata vi uvara iri, viraqaahai vikavata ni aanare koqe kaiqa varaqi vi variara.

⁷Vo vaiintivano Epafraasiva Karaitira uva okara ni tiva nimiqi vi vaimanta ne koqemake vi uvara iriara. Vi vaiintiva titanta kena kaiqa

vaiintivano vaiharo viva titanta kahaqama timiteharo vaiinti nahenti uva tiva nimi vaira.

⁸Kotira Maraqravano ni kahaqimanta ne nariara nariara muntuka vataqi vi varia uvara Epafraasiva vi uvaravata viri titanta tiva timimanta irunara.

⁹Titanta niara tiva timimantara ti, vi entaraqaahai tetanta kia vo enta niara tauru karaiti, ekaa enta niara iriha Kotira aaramaqi vi vaunara. Kotiva ni avu aato koqema kaira ne Kotira kaiqa okara ho iriqi viha Kotira antuqa kankomake taveha ho vari vaiinti nahentika variate ti, tetanta niara iriha Kotira aaramaqi vi vaunara.

¹⁰Kotiva mintima kero ni kahaqi vaira ne vira aaraqaa koqemake nuvaqi viha, ne koqe kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vare vaivaro Noravano niara quaheharo variarire. Ne mintiaqi viha katarivano koqe tava irataintemake, nevata koqe kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa varaqi viha Kotira okarara voqavata iriqi vivara.

¹¹Kotira mpeqa okaravano takuqi vaiva voqavata vairara ti, tetanta vira aareha niara vika kempukaiqama nimitaane ti vaunara. Kotiva ni kempukaiqama nimitaira ne kia vaaka popoharaiti, ne kempukaiqamavi vaiha, qihaaqamake variqi vi vaivaro ni muntukaqihairo koqe i vaira variqi vuata.

¹²Kotiva nivata hoqama nimitairara ti, naantiara nevata Kotira vaiinti nahenti vokika hampata Kotira vatuka aatite vainaini homa vivara. Virara irihama ne tinavu Qora Kotirara koqema iarao tivaqi vuata.

¹³Tota tenavu variavauraro konkiraiqu haikava tinavu ravaaqavu komanta tenavu konkiraiquraqi variavauraro Kotiva viraqihairo tinavu ruaruama timitero tinavu tivita varero vuru nai Maaqu nai muntuka vaiva raqiki vainaini kaira.

¹⁴Vira Maaquvano kaiqa vara amitoraqaahai tenavu qaqini kuvantuvi vauraro Kotiva tinavu qora kaiqa uva taqa kero nunka timitaira.

Karaitira okarara tura

¹⁵Tenavu kia ho tavaarirava Variqa Kotivavata, tenavu ho tavaarirava Karaitivavata, vitanta vohaa qaramake variara.

Karaitiva Kotira Maaqu kara hunkavano avuni vaivaro ekaa haika autukero vatai haikava vira vevaarainima vairo.

¹⁶Kotiva Karaitira noraiqama kovaro viva naaruvavata, vatavata, ekaa vo haika vo haikavata, autukero vatora.

Vaiintivano kia ho tavaaina haikarave, ho tavaaina haikarave, vataini raqiki variakave, naaruvaini raqiki variakave, viva vika vika autukero vataira.

Ekaa haikavano Karaitiva ina haikava variarire tiro, Kotiva Karaitira noraiqama kovaro viva ekaa haika autukero vataira.

¹⁷Hoqarero ekaa haikavano kia vau entara Karaitiva qaqi variqiro vi vaura.

Maa entara Karaitiva qaqi variqiro vi vairara tiro, ekaa haikavano avuqavu naitarama kero variqiro vi vaira.

¹⁸Karaitiva tinavu qiatavano vaimanta tenavu vira vaiinti nahenti vairera, vira vaatavanoma vaunara.

Viva hoqarero qaqi variqiro vi vairara ti, tenavu vira vaiinti nahentivata qaqi variqi virera.

Karaitiva ekaa haika aatarakero avuniquama kero oru variarire tiro, Kotiva qutu vuraqihairo vira naane qaiqaa qaqi vara himpima kora.

¹⁹Kotiva naivano tiharo, Kaiqe te ekaa tenta kempuka vataake Karaitiraqi variqi virerave, tuvaro Kotira kempuka okaravano ekaa Karaitiraqi vaura.

²⁰Kotiva naaruvainive vatainive vai haikara vataakero maateraiqiha vohaaraqī tampamavi variare tivakero, nai Maaqu atitovaro viva vuru katariqaa nai naare raurukero qutu vuvaro vira naarevano ekaa vatanaaka maateraiqama komanta vika Kotira vataake vohaaraqī variqi vi variara.

²¹Haaru ni avu aato muntukaqi qora kaiqa vare okaravaqai vaumanta ne qora kaiqaqai vare vaurara ti, ne Kotira navutaaka vaiha Kotiraqaahai niaraiqamake vaura.

²²Ne Kotira navutaaka vauvaro Karaitiva vaiintiqamaviro vaiharo niara iriharo qutu vurara tiro, vate maa entara Kotiva niara ti navunaakave, ti vaira. Karaitiva niara vika koqe vaiinti nahentiqai vaivaro qora kaiqavano kia niqi vairaro qora uvavanovata kia niqaa variarire tiro, viva niara iriharo qutu viro, viraqaahairo viva ni ntita varero Kotira aaqanto vuru kaira.

²³Tota Karaitira vakaaka ni tiva nimura ne kempukaiqamake vi uvara iriqi viha Kotiva ni koqema nimitaaina entara vira veka variqi vi variara. Hauri vovano ni hampiqama kaira ne koqe vakaaka iriara qaqira kevora.

Ekaa vataini varia vaiinti nahentika vi uvara koqe vakaaka iriate ti, [Kotira kaiqa vaiintinavu] vi uvara tiva qovaramake variara. Te Porukavata vi uvara tiva qovarama karera Kotira kaiqa vaiintiqama vuraukama vai.

Poruva nai kaiqa varorara tura

²⁴Te niarao ti, aihavira haika tenta vaatani vare vaunara te virara quahema vauro. Karaitiva Kotira vaiinti nahentiara vika ti vohaa vaatama variavo tivakero vikarao tiro, aihavu haikara varaqiro vura. Aihavira haika hinivano qaqi vaimantara ti, te Karaitira kahaqamake vira kaiqa vareha aihavina haikara tenta vaatnivata varaqi vuariraro hoqama viro taiqa vuarire.

²⁵ Kotiva tiriara nai vaiinti nahentiqi kaiqa varaarire tiro, ti noraiqama kaimanta te vira vakaaka kia voqavata qaqira karaiti, ekaa vi uvara ni tiva nimi vaunara.

²⁶ Haaru enta vi uvava kukeqavi vaumanta tinavu naaqu taatokave, kaivaqaukavarave, vetanto vetanto vaukave, vika vika kia vi uvara irura. Vate maa entara Kotira vaiinti nahenti vi uvara iriate tiro, vi uvara govarama kaira.

²⁷ Vo vatanaa vo vatanaaka vira mpeqa okara takuqi vaira tavaate tiro, Kotiva nai kukeqatai uvara nai vaiinti nahentiara iriharo govarama nimitaira. Kotiva kukeqatai uvara vira okara maantimama vairo: Karaitiva ni muntukaqi variqiro vi vairara ti, naantiara nevata Kotira vataake vohaa vaiha Kotiva takuqi vaina haikara inara varevara.

²⁸ Kotiva kukeqatai uvava mintima vaimantara ti, tenavu Karaitira vakaaka ekaa vo vatanaa vo vatanaaka tiva nimiqi viha, ekaa koqe okarara iriha vi uvara tiva nimiqi vi vaunara. Vika Karaitira vataake vohaa vaiha kia uqerara vaiinti nahenti vairaiti, vika vohaiqa vohaiqavano kempuka vaiinti nahentiqi vaiha Kotira avuqaa hoqamake oru variate ti, tenavu Karaitira uva vakaaka vika tiva nimiqi vi vaunara.

²⁹ Vaiinti nahenti mintimake variate ti, Karaitiva kempuka timira viraqohai te kempukaiqama keha kaiqa varaqi viha vi kaiqara vare vaunara.

Una uva kia iriqi vuate tura

2 ¹ Kaiqe te vukaari utuqi viha nivata, Laodisiaqi variakavata, vokiaka kia ti viri tavaakavata, kahaqama nimitaqi vi vaunarara tiva nimiari. ² Ni muntukaqihairo paru iramanta ne nariara nariara muntuka vateha vohaa vaiha variqi vuate ti, te ni kahaqama nimitaqi vi vaunara. Te ni kahaqama nimitaqi vuari ne Kotira uva kankomake iriha vi uvarara quqaa uvaqaima vaivo tivakeha, Kotiva Karaitirara kukeqatai uvara anomake iriqi vuata.

³ Kotiva nai okara koqe okara, vo okara vo okara Karaitiraqi kukeqa taivaro Karaitiva ekaa vi okarara govarama kaimanta tenavu tave vaunara.

⁴ Vo vaiintivano unaqaraqama kero ni koqe uva tiva nimira ne vira uvara quqaa uvave tivorave ti, te virara irihama maa uvara ni tiva nimi vai.

⁵ Vate te kia ni hampata vaata vataake vaurarovata, ti maraquravano ni hampatama vairara ti, te ni kaiqara iriha quahehama vai. Ne vohaa uvaqai tivaqi viha, Karaitirara kempukaiqaake iriqi vi variarara ti, ti muntukavano koqe imanta niara quahehama vai.

Karaitira hampata vohaaraqi variqi vuate tura

⁶ Tota ne Ihu Karaitirara viva tinavu Noravanove tia uvara iriha, ne Karaitira vataake vohaaraqi variqi viha qaqi variqi vuata.

⁷Katarivano koqe vataqi tuqa aratero qampiqaintemake, nevata noruqamavi Karaitira vataake vohaa variqi vuata. Karaitirara ni tiva nimu uvara iriqi viha kempukaiqamake variqi vuata. Mintiaqi viha Kotirara koqema iarao tivaqi vuata.

⁸Vovano vataihainaa uva okarara ni tiva nimiharo vi uvaraqohairo ni ntuva aqukaantorave ti, ne rauriha variata. Vi uvava vaireva, vaiintivano nái avu aatoqihai irikeha ti varia uvavave, maa vataraqaa raqiki varia vaanaukara ti varia uvavave, vaivaro kia vi uvava Karaitiraqihairo qovarama vi vaira.

⁹Karaitiva vaiinti vaata vataakero vaivaro Variqavano qaqi variqiro vi vai okarava, ekaa vi okarava Karaitiraqi vairara ti, ¹⁰ne Karaitira vataake vohaa variqi viha ne hoqamake vai vaiinti nahentikama variqi vivara. Naaruvainivata vatainivata ekaa haikaqaa raqiki variaka variavaro Karaitiva uritara kero ekaa vika avuniqama kero vairo.

¹¹Ne Karaitira vataake vohaaraqi avitumavi variavaro viva kia Iutaa vika nái qorainti vainti vaata toqake variantema kero, ni vaata toqa karaitiro, viva ne hampi vare varia kaiqara vira kempuka ni muntukaqihairo teqa kaira.

¹²Ne namari varo entara ni Karaitira vataake vohaa quntama tora. Ni quntama tomanta ne Kotiva Karaitira qutu vuraqihairo qaiqaa qaqi vara himpimako kempukara virara ne kempukaiqamake iriqi vuvarora tiro, Kotiva Karaitira vataakero nivata quntama toraqihairo qaiqaa qaqi vara himpima kora.

¹³Haaru ne qora kaiqa vare vauvaro ni muntukaqihairo kia qora kaiqa vira kempuka teqa nimitomantara ti, ne qutu vuaka voqaara vaura. Ho maa entara Kotiva Karaitira vataakero tinavu qaiqaa qaqi vara himpima kero ekaa tinavu qora kaiqa uva nunka timitaira.

¹⁴Tenavu Kotira uva, vo uva vo uva raqake variavauraro vira kaara tinavuqaa nora uva vauvaro Kotiva vi uvara varakero vuru Karaitira hirito katariraqaa arutovaro Karaitiva tinavuara iriharo qutu viro tinavuqaa vai uvara taiqa timitora.

¹⁵Karaitiva tinavuqaa vai uvara taiqa timitorara tiro, viva vaiinti nahenti nivuqaa vaiharo Sataaniravata, vira kena avuhainaa vaanaukavata, vika mpeqa raqakero naatara kero kaurira haika vika nimura.

¹⁶Karaitiva minturara ti, hauri ne kaivaro vovano ni ravaaqavu keharo niara haarua uva maara iriha ne vi karara vi namarira nevorave tiantora. Vi entara vi entara nora entave ne vi entaraqaa minti minti iate tiantora. Qaraaka tora qovaraiqinaraqaa ne minti minti iate tiantora. Iutaa Maara Entaqaa ne minti minti iate tiantora. Vovano qovarama viro niara minti minti iate tiharo ni ravaaqavu kaantorave.

¹⁷Ekaa vi haikava vaireva, maraquravanoqai vaivaro Karaitiva vaireva, viva quqaa vaatavano vaira.

¹⁸Vokiaka niara tiha, Kaiqe tentanavu autu vatainiqamaqi viha *enseli* vika autuqai tuaheraqi vuare, tivera, hauri ne vika uva avataqi viha hampiqama vivora. Vi vaiintika tenavu taira tavauraukave tivakeha qumina vataihainaa okarara iriqi viha vika nái autuqai tuaheraqi vi variara. ¹⁹Vi vaiintika Karaitira qaqirake kia vira vataake vohaa variqi vi variara.

Karaitiva tinavu qiata voqaara vaimanta tenavu vira vaata voqaara vaunara. Vaatave, aiqū kauquve, aururuve, vi haikava vi haikava qiata vataake tampamaviro vairera, homa vaiintivano noruqaanaro. Vira voqaara tenavu Karaitira vataake vohaa tampamavi variarera, tenavu vira vohaa vaata vaiha homa noruqama virara. Tinavuara vika mintiaqi viha noruqama vuata tiro, Kotira antuqavano vaira.

²⁰Ne Karaitira vataake qutu vuvarora tiro, vataihainaa okara vo okara vo okaravano kia niqaa ho raqiki vaimanta ne qaqini kuvantuvi variara. Ne qaqini kuvantuvi variarara ti, ne nantihae vataihainaa okarara qaiqaa noraiqaake iriqi vi variara? ²¹Vokiaka nai irike tiha, Kia vi haikara utu varaate. Kia vi karara neha tavaate. Kia vi haikara auteha tavaate, ti variara. Vika minti ti variamanta ne nantihae vika uva iri variavo?

²²Vika minti ti varia haikava, vi haikava vahuqaa haikavano vaivaro vaiintivano vi haikara vara kaivaro taiqa vuarira haikavaqaima vaira. Qumina vaiinti vika nái irike vokiaka tiva nimi tiha, Tinavu uvaqai avataqi vuata, ti variara.

²³Airi vaiinti nahenti vika qioqamataa uvarara koqe uvave tiavarovata, vi uvava kia koqe uva vaira. Vaiintivano vi uvara iriqiro viharo nai autu vatainiqamaqiro viharo, kara auramaqiro viharo, nai vaata ruqutuqiro vi vairera, vi okarava kia vira ho kahaqama amitairaro viva qaiqaima haarua muntukavano vare vai kaiqara varaqiro vuanaro.

Kotiva Karaitira vataakero tinavu qaqi vara himpima kora

3 ¹Kotiva Karaitira vataakero ni qaqi vara himpima kaimanta variakara ti, ne naaruvaini vaina haikarara noraiqaake iriqi vuata. Naaruvaini Karaitiva Kotira kauqu tanarainima oquviro vaira.

²Naaruvaini vaina haikarara noraiqaake iriqi viha kia vataini vaina haikarara noraiqaake iriqi vuata. ³Ne Karaitira vataake qutu vuarara ti, ne Karaitiraqi kukeqavi qaqi variqi viha Kotiravata vohaaraqvi variara.

⁴Karaitiva qaqi variqiro vi vairara ti, nevata qaqi variqi vi variara. Viva naantiara qovaraiqiaina entara ne vira vataake qoqaa vaiha, viva mpeqaiqama kero koqema kero variqiro vinantemake, nevata koqemake variqi vivara.

⁵Vi uvara irihama ni haarua muntukavano vare vaina kaiqara, hampi qaramaqi ni vai okararave, vaiinti nahenti nai vaata hampi qohaamake vairave, vorara avu auti vairave, qora kaiqa varareka auti vairave, airaira

vareraraqai iriqi vi vairave (airaira vareraraqai iriqi vi variaka, vika una variqa autu tuahere variaka voqaara vaiha Kotira qaqirake variarave), ne ekaa vi okarara aru taiqa kaivaro taiqa vuarira.

⁶Vi kaiqara vi kaiqara vare variara kaara Kotira arara itaarirava vikaqaama varianaro. ⁷Vika minti variantemake, nevata haaru vaiha minti vaura.

⁸Vate maa entara ne ekaa qora okara auti vaira qaqira kaata. Arara itaaina okararave, mantoqara tivake raqireka auti vai okararave, vorara navutaiqi vai okararave, vi okarara vi okarara qaqira kaata. Qora uva ti vaivave, uva vaaru ti vaivave, ni noqihairo qovaraiqiantora.

⁹Haaru ni avu aato muntukavano qora avu aato muntuka vaumanta ne hampi aaraqaaqai ni vaura. Viraqaahai ne vi aarara qaqirakorara ti, kia nariara nariara una uva tivaqi vuata.

¹⁰Maa entara Kotiva ni avu aato muntuka qaraakaiqama kairara ti, ne koqemake variqi vivaro Kotiva ni avu aato qaraakaiqama nimitaqi vi vaira, ne Kotira nai voqaara vaiha Kotira okaravata koqemake tavevara.

¹¹Kotiva ni qaraakaiqama kero autu kairara tiro, viva kia niara tiharo, Are vo vatanaavave are Lutaa vatanaavave, are vaata toqa kai vaiintivave are kia vaata toqa kai vaiintivave, are nora vatanaavave are inaara vatanaavave, are rumpa tai vaiintivave are qaqi variara vaiintivave, tianarovauve. Kotiva kia ni rairakero minti tiraitiro, niara ne Karaitira vataake vohaa variakavema tianaro. Karaitiva ekaa Kotira vaiinti nahenti vataakero vohaa variqi ro vi vaivama vairo.

¹²Kotiva niara muntuka vateharo niara vika ti vaiinti nahenti vaiha tinta kaiqaqai varaqi vuata tiro, Kotiva ni nai kaama taikama variara. Ne mintimake variakara ti, ne nariara nariara mpo ike tiva nimitaha nariara nariara koqema nimitaqi vuata. Kia nenta autu tuaheraqi viraiti, qihaaqama nimitaqi viha kia vaaka popoharaiti, variqi vuata.

¹³Ne kia nai ati nai atiraiti, qaqi nai kahaqi nai kahaqamaqi vuata. Niqihairo vovano nai qata vakaa voraqaa uva vatareva auti vairera, vi vaiintirara vaaka nena qata vakaa virara hove ai uva qaqira kauro kia uva vaivo tiane tiata. Tinavu Noravano Karaitiva ni uva nunka keharo tauru nimitaintemake, nevata nai uva nai uva nunka keha tauru nimitaata.

¹⁴Ne vi kaiqara vi kaiqara koqe kaiqa varaqi viha nariara nariara muntuka vateha variata. Ne mintiaqi vivera, ne vohaara vaiintima variqi vivara.

¹⁵Karaitiva ni muntukaqi paruma nimite vaimanta variarara ti, ni muntukaqihairo paru i vaira variqi vuata. Ne mintimake variqi viha Karaitira vaata vohaa vaata voqaara variqi vuata tiro, Kotiva ni naarama taira. Virara irihama ne Kotirara koqema iarao tivaqi vuata.

¹⁶Kaivaro Karaitira uvavano ni avu aato muntukaqi mpiqakero vairamanta ne vi uvaraqaqai iriqi viha variqi vuata. Koqe avu aato irikeha

Kotira uva okarara nai tiva ami nai tiva amiha, koqe aara nai umiqe nai umiqe iha variata.

Kotirara quaheha ihi tiva amitaata. Kotira uva vokira iriha ihi tiantema keha tivaqi vuata. Nenta muntukaqihai Kotirara koqeve tivakeha ihi tivaqi vuata.

¹⁷Ne ekaa kaiqa varaqi vihae, ne ekaa haika autuqi vihae, ne ekaa uva tivaqi vihae, Nora Vaiinti Ihura autuara iriqi viha mintiaqi vuata. Nora Vaiinti Ihura autuqaa tinavu Qora Kotirara koqema iarao tivaqi vuata.

Maantimake variqi vuate tura

¹⁸Ni naatavarara tirera: Nora Vaiinti vira vainti variarara ti, ne nenta vaativara vevaaraini variata.

¹⁹Ni vaativarara tirera: Ne nenta naatavara kia qoraiqama nimitaraiti, vikara muntuka vataqi viha variqi vuata.

²⁰Te ni vaintairara tirera: Ne nenta noka qoka noqai vo enta vo enta iriha variata. Ne mintiaqi vivaro Noravano virara iriharo niara quaheharoma varianaro.

²¹Te ni vainti qokavarara tirera: Ne kia nenta vaintaira vatete nitiate. Ne mintiaqi vivera, vika kaurira haika vareha kia koqe kaiqa ho varevara.

²²Te ni rumpataa vaiinti nahentikara tirera: Ne nintaqaa raqiki varia vaiintika vika ti uvara avataqi vuata. Kia ni quahama nimitaarire ti, ne vika nivuqaaqai vaiha koqe kaiqa vara nimitaraiti, ne Nora Vaiinti Karaitirara noraiqaake iriqi viha vika kaiqa avuqavuqamake vara nimitaata. ²³Ne ekaa vo kaiqa vo kaiqa varehama ne Nora Vaiinti kaiqama vare vauro tivakehama vi kaiqara varaataa ira varaqi vuata.

²⁴Maa uvara iriata: Noravano niara iriharo kaama tai haikara, naantiara vi haikava ni koqaama varianaro. Ne Nora Vaiinti Karaitira kaiqa vara amite varia vaiinti nahentikama variavo.

²⁵Qora kaiqa varaqiro vi vairava vairaro naantiara Kotiva vira qora kaiqara iriharo nai koqaa amianaro. Kotiva kia vaiinti autuara iriharo uva avuqavu iraitiro, viva vohaa qarama kero uva avuqavuqi vaivama vairo.

4 ¹Te ni kaiqa vaiintiqaa raqiki variakara tirera: Ne avuqavuqamake nenta kaiqa vaiintiqaa raqikiqi vuata. Nintaqaavata raqiki vaiva naaruvaini vairara ti, virara irihama nenta kaiqa vaiintiqaa koqemake raqikiqi vuata.

Maa uvaravata iriqi vuate tura

²Kia popoharaiti, vatete Kotira aaramaqi vuata. Kia avu taunteha vira aararaiti, avu aatoqi irikeha Kotira aaramaqi viha virara koqema iarao tivaqi vuata. ³Ne Kotira aaraivaro viva vo aara tinavu qantuara timitaiqe

tenavu Karaitira uva kukeqatora tiva qovaramaqi vuare. Vi uvara tiva nimiqi vunara kaara ti *seniqohai* rumpa taamanta maini karapuhiqi vauro.

⁴Ho Kotira aarama timitaiqe te vutuke Karaitira uva vaiinti nahenti tiva nimiqi vuari ho iriata.

⁵Ne vo vaiinti nahenti kia Karaitira uva iriaka hampata vaiha koqe avu aato iriqi viha avuqavuqama keha nuata. Ne tavaivaro vika Karaitira uva tiva nimi aarava ho vairera, ne Karaitira uva vika tiva nimiata.

⁶Ne vika hampata uva tiha kia vika popohama nimitaaina uvara tiraiti, vikara koqe uvaqai timanta vika vo uvara ni irama nimitaivera, ne homa vika *nái* tiva nimivara.

Ekaara uva tura

⁷Tikikusiva vivama ti vakaaka ni tiva nimianaro. Viva tinavu qata vakaa koqe va vaiharo avuqavuqama keharo tenavu varauna kaiqara Karaitira kaiqa vare vaivama vairo. ⁸Te vira atitaariraro viva ne inaini orurero tinavu vakaaka ni tiva nimiraro ni muntukaqihairo paru i vaira variata.

⁹Te viravata Onesimusiravata nititaari vitantama vivara. Onesimusiva tinavu qata vakaa koqe va vaiharo viva quqaiqama kero ekaa kaiqa vare vaivama vairo. Viva ni navunaa vaiintima vairo. Vitanta orure maihainaa vakaaka ni tiva nimivara.

¹⁰Aritaakusiva viva ti vataake rumpataa vaiintiva, viva ni uva mante vaivaro Banabaasira vira vara qata Maakiva, vivavata ni uva mante vairo. Te vaaka niara tiha, Maakiva ne vainaini oru virera, ne vira quahama amiteha vira vitaate, tiavaunara.

¹¹Iosuaava vira vara autu lasitaasivave ti varia vaiintiva, vivavata ni uva mante vairo. Iutaa vatanaakaqihai vi vaiintinavuka taaramonavuqai Ihura vaintiqamavi, ti vataake vaiha Kotiva raqikiaina uvarara noraiqaake iriqi viha, ti koqemake kahaqama timitaqi vi variara.

¹²Epafraasivavata ni uva mante vairo. Vivavata ni navunaava vaiharo Ihu Karaitira kaiqa vaiintima vairo. Viva niara iriharo Kotira kempukaiqama kero aarama nimite vaira. Viva niara Kotira aareharo tiharo, Kotio, are vika kahaqira vika kia popohanaara iraiti, kempukaiqamake variqi viha, kia taaqa vainti vairaiti, kempuka vaiinti nahenti vaiha ai noqai koqemake iriqi vuata, ti vaira.

¹³Te tavauraro vi vaiintiva kempukaiqama kero kaiqa varaqiro viharo nivata Laodisiaini variakavata, Hiraporisini variakavata, kahaqi vaira.

¹⁴Rukiva tinavu koqe *doktaava* vivavata, Demaasivavata ni uva mantama nimite variara.

¹⁵Tinavu qata vakaa Laodisiaini variakavata ne vika uva mantama timitaate. Vo nahenti Nimpaaravata vira naavuqi ruvaqumavi variakavata uva mantama timitaata.

¹⁶Ne maa qarara kaara ntuvake, viraqaahai Kotira vaiinti nahenti Laodisiaini variaka nimimanta vikavata kaara ntuvake tavaata. Mintiakema te Laodisia vatanaakara qara vara kaunara, ne vi qararavata varake kaara ruata.

¹⁷Ne Akipusirara mintima tiata: Noravano ai amitai kaiqara, ekaa vi kaiqara vi kaiqara vara vuru taiqa kaane, tiata.

¹⁸Te Porukama, ho tenta kauquqohai qara ruva nimateha ni uva mante vauro. Ti karapuhiqi *seniqohai* rumpa taamanta vaunarara ne kia virara tauru kaata.

Kotiva ni aaqurihama nimateharo koqema nimitaarire turo.

1 TESARONAIKA

Poruva Tesaronaikaa vatanaakara avuniqamakero qara vara kora

Ihura qaqi vara himpima kovaro naaruvaini oru vauvaro 20 ihie aitarovaro Poruva maa uvara qara ruva tora. Poruva Tesaronaikaini vauka Karaitira uva tiva nimumanta vika hininavu Karaitira uvara quqaave tivake iriqi vi vaura. Vika Ihura vaiinti nahenti variqi vumanta vira kaara vokuka vika qoraiqama nimitaqi vuvaro Poruva vikara kia popoharaiti, kempukaiqaake variqi vuata tiro, maa uvara qara ruva nimitora. Poruva Karaitiva tuvuaina entararavata vika tiva nimura.

1 ¹Te Poruka. Tevata Sailaasivavata Timotivavata tenavu ne Kotira vaiinti nahenti Tesaronaikaini variaka qara nimate. Ne tinavu Qova Kotivavata, Ihu Karaitiva tinavu Noravanovata ikama variara. Kotiva ni aaqurihama nimateharo koqema nimitairaro ni muntukaqihairo paru i vaira variata.

Vika Karaitirara iriqi vurara tura

²Tenavu vo enta vo enta Kotirara niara koqeve tivakeha, ni nutu rehama vira aaramaqi vi vaunara.

³Tenavu Kotira avuqaa vaiha ne vare varia kaiqara kia tauru karaiti, tenavu iruramanta ne Karaitirara quqaa vivave tivake viraqaahai vira kaiqa vara amitaqi vi variara. Ni muntukavano Karaitirara vaimantara ti, ne koqemake vira kaiqa vare variara. Ihu Karaitiva tinavu Nora Vaiintivano tuvuainarara, ne vira vekaiqiha kia popohanaara iraiti, variqi vi variara.

⁴Tinavu qata vakaao, tenavu kankomake iruraro Kotira muntukavano niara vaivaro niara ti vaiinti nahenti variate tiro, viva ni nai kaama taira.

⁵Tota tenavu Karaitira vakaaka ni tiva nimiavauramanta ne vi uvarara kia qumina uvave tiraiti, ne vi uvarara kempuka uvave tuvaro Kotira MaraQuravano ni kahaqama nimitomanta ne vi uvarara quqaa uvave tivake kempukaiqamake vi uvara iriha vaura. Vi entara tenavu niarao ti, ni nivutana vaiha koqemake avuqavu ni variavaunarara ne iriara.

⁶Vokuka ni qoraiqama nimitheha niara kia vi uvara iriate tumanta ne kia vika uva iriraiti, Karaitira uvaraqaqi quqaave tuvaro viraqaahairo Kotira Maraqravano ni muntuka koqema nimitomanta ne quaheha vaiha tenavu unantema keha Karaitira tinavu Nora Vaiinti avataqi vi vaura. ⁷Ne mintiaqi vi vaumanta Karaitirara quqaave tiaka Masedoniaini variakavata, Akaiaini variakavata, vika ni taveha tiha, Kaiqe tenavuvata vika aanare mintiaqi vuare, tivake mintiaqi vurama.

⁸Ne Karaitira uva iri viraqaahai vora vora tiva nimiqi vuvaro vi uvava niqaahairo vi aniharo Masedoniaini oru viro Akaiaini oru viro viraqaahairo ekaa vatani viro aniro urara ti, ekaa vi vatanaaka niara tiha, Vika koqemake Kotira uva iriqi vi variarave, ti variara. Niqaahairo vi uvava viro aniro urara ti, tenavuvata vi uvara vika qumina tiva nimiarora.

⁹Haaru ni hampata vaiha minti minti iavauna uvara, vi uvara tenavu Akaiaihainaakave Masedoniahainaakave tiva nimirare turamanta vi vatanaa vi vatanaaka vika nai vaaka vi uvara iriakara ti, vika tinavu vi uvara tiva timiamanta irunara. Vi entara tenavu ni hampata otu variavauramanta una variqara iriha autuke vato haikara qaqrake, tuqantaavi quqaa Variqavano qaqi variqiro vi vaira, Kotira viraqaqi kaiqa vara amitareka autiha vaura.

¹⁰Mintumanta ne vira Maaquvano naaruvaihairo qaiqaa orurantero tuvuaunara vekaiqiha variara, vi uvara vi uvara vika nai tinavu tiva timiamanta irunara.

Vira Maaquvano qutu vuvaro Kotiva vira qaiqaa qaqi vara himpima kova, Ihuva, vivama tinavu ruaruama timitaariravama vairo. Naantiara Kotira arara itairaro ko tiaina entaraqaa tinavuqaavata uva vataantorave tiro, Ihuva tinavu ruaruama timitaanaro.

Poruva nai hoqarero Tesaronaikaini kaiqa varorara tura

2 ¹Ti qata vakaao, tota tenavu ni hampata oru vaiha ni kahaqura kaiqava kia quminaiqura. Ne virara iriarave. ²Tota kia ne varianaini oru vuavauna entara tenavu Piripaini variavauramanta vi vatanaaka tinavu qoraiqama timitomanta tenavu aihavira haika varaavaunara, ne vi uvararavata iriara. Tenavu Piripai vara maini ke, ne varianaini otu raavauramanta ari vaiinti tinavu qoraiqama timitheha kia vi uvara tiate ti vauvaro Kotiva tinavu kempukaiqama timitomanta tenavu kia qetaraiti, Kotira uva Karaitira vakaaka ni tiva nimiavaunara.

³Tenavu vaiinti nahenti uva tiva nimiha kia hampi uvara iriha tiva nimiraiti, kia vora vataake hampi ni uvara tiva nimiraiti, kia tenavu vaiinti nahenti unaqaraiqama karera vika una uva tiva nimi vaunaravauve.

⁴Aqao, Kotiva tinavu avatama kero taveru, ne homa ti koqe vakaaka vaiinti nahenti tiva nimiqi vivarave tiverama, tenavu viraqaahai vaiinti nahenti

vi uvara tiva nimi vaunara. Tenavu kia vaiinti nahenti tinavu quahama timitaate ti, vi kaiqara varaunaravauve. Kotiva tinavu quahama timitaarire ti, tenavu vira vakaaka vaiinti nahenti tiva nimi vaunara. Tenavu tentanavu avu aatoqi irite vauna uvara Kotiva ho avatama kero tave vaivama vairo.

⁵Ne tinavu okara tavama kaara. Tota tenavu ni maaqaini ani vaiha kia qumina uqerara uva ni tiva nimi variavaunara. Kotivavata tave vaimanta tenavu kia niara tiha, Kaiqe uqerara uva tiva nimiha vika airaira varaare, tiraiti, ⁶tenavu kia niarave, vokarave, tinavu hutu tuahera kaate ti variavaunara.

⁷Tenavu Karaitiva noraiqama kaika vaiha ho niara vihi vaahi tiha tinavu paanaa haika vara timitaate tiarira arava vaumantavata, tenavu kia mintiraiti, vi entara tenavu ni hampata qihaaqamake vaiha ni kaiqa vara nimate variavaunara. Vainti nova nai vaintiqaa koqema kero raqikintemake, tenavuvata niqaa koqemake raqikiqi vi variavaunara.

⁸Vi entara niara tinavu hantuqa harumanta tenavu Kotira uva Karaitira vakaaka ni tiva nimi variavaunara tinavu muntukavano niara voqavata vaumantara ti, tenavu voqamake ni kahaqirera auti variavaunara.

⁹Tenavu vi entara vukaari utiha kaiqa vare variavaunara, ne virara kankomake iriara. Tenavu Kotira uva Karaitira vakaaka ni tiva nimiqi viha hauri ni maara nimiarorave tivakeha, kuariqaavata entaqivata vukaari utuqi viha tenavu kaiqa varaqi vi variavaunara.

¹⁰Ne Karaitira uvara quqaave tumanta tenavu ni nivutaini variqi vuavauramanta nevata Kotivavata tavomanta tenavu koqemake avivinamake ni nivutana variqi vi variavaunara. ¹¹Vainti qova nai vaintiqaa koqema kero raqikintemake, tenavuvata ni vohaiqa vohaiqaqaa koqemake raqikiqi vi variavaunara.

¹²Niara vika popohevorave ti, tenavu ni avu aato kempukaiqama nimate, ni muntuka kukuqama nimate, niara tiha, Mpo, ne koqe aaraqaaqi nuvaqi vi vaivaro Kotiva ni quahama nimitaarire ti variavaunara. Ne Kotiva nai raqikina vatukaraqi oru vaiha nai mpeqa okara takuqi vaira tavaate tiro, Kotiva ni naarama tairara ti, tenavu vi uvara vi uvara ni tiva nimi variavaunara.

¹³Tenavu Kotira uva ni tiva nimiavauramanta ne vi uvarara kia qaqi qumina vaiintivano tivatai uvarave tiraiti, vi uvarara Kotiva tivatai uvarave tura. Ne minti turara ti, tenavu Kotirara koqema iarao tivaqi vi vaunara. Ho quqaama vi uvava Kotira uvama vairo. Ne vi uvarara quqa uvave tiavaro vi uvava niqi vaiharo ni kahaqama nimitaairo vi vaira.

¹⁴Tinavu qata vakaao, Iutiaini Kotira vaiinti nahenti vika Ihu Karaitirara quqaave tumanta vira kaara nai navunaaka vika qoraiqama nimitaqi vi vaumanta vika nora maara varaqi vi vaura. Vika aanare nevata Karaitirara quqaave tiamanta vira kaara ni navunaaka nivata qoraiqama nimate variamanta nevata nora maara varaqi vi variara.

¹⁵Iutaa vikama Nora Vaiinti Ihura arukora. Haaru entavata Iutaa vohaa vikaqai paropeti vaiintinavuvata arikora. Maa entaravata vohaa vikaqai Karaitira uva kaara tinavuvata qoraiqama timite variara. Iutaa vika mintiaqi viha, Kotiva kia vika quahama nimitaina kaiqara varaqi viha, ekaa vo vatanaa vo vatanaaka navutaiqama nimite variara.

¹⁶Kotiva vaiinti nahenti kuvantu nimitaina vakaakara vo vatanaa vo vatanaaka tenavu tiva nimirare turamanta Iutaa vika tinavu aara kuvaikareka auti variara. Vika minti variavaro vika qora okaravano uritara kero vaivaro vira kaara Kotira arara itaiva vikaqaatama vairo.

Poruva qaiqaa vika oru tavaainarara tura

¹⁷Ti qata vakaao, Iutaa vaiintinavu tinavu qoraiqama timiteha ni nivutaihai tinavu tititama komanta vira kaara tenavu vo entanavu niara muntuka qoraiqumanta *iqq/viqa* vainti voqaara vaiha, ni voqamake tavaataa umanta niara aato iriqi viha variavaunara. Tenavu vi entara kaiqe anirante ni oru tavaare tivake ¹⁸ne varianaini vuaina aarara ranteha tavauraro kia vaura. Te Poruka vo tataa vo tataa anirante ni oru tavarare tiavaurarovata, Sataaniva tinavu aara kuvai timite vaura.

¹⁹Mpo, tenavu niara iri vauraro tinavu muntukaqihairo koqe i vaimantama vaunara. Tenavu kaiqa vara nimitaunaraqaahai ne mpeqaiqamavi variarara ti, ne vaireka, ti koqe koqaa voqaarama variara. Ho naantiara tinavu Noravano Ihu Karaitiva qaiqaa tuvuaina entaraqaa tenavu ni mahuta tirera.

²⁰Quqaama, tenavu niara iri vauraro tinavu muntukaqihairo koqe i vaimanta tenavu ni mahuta tivaqi vireravema turo.

Poruva Tesaronaikaini Timotira atitorara tura

3 ¹Tenavu anirante ni Tesaronaikaa vatanaaka oru tavarare ti, ne varianaini vuaina aarara qumina rantaqi vivi qaqirake tiha, Hauri maini vukai vaiha ni vakaaka kia iriarorave. Kaiqe maini Atenini vaiha ²Timotira atitaariraro viva ni oru tavaarire, tiavaunara.

Timotiva tinavu vataakero Kotira kaiqa vareharo Karaitira uva koqe vakaaka vaiinti nahenti tiva nimi vaivama vairo. Timotirara viva oru ni muntuka kempukaiqama nimitaira ne Kotira uva koqemake iriqi vuete ti, vira atitaavauraro viva ne ianaini vurama.

³Vaiinti vonavu ni qoraiqama nimitaqi vi vaivaro niqihairo vovano popohairaro Kotira aara qaqira kaantorave ti, te Timotira atitaavauraro viva ne ianaini vurama. Nevata tenavuvata Ihura vainti vaunarara ti, tinavu qoraiqama timite entava qovaraiqianara ne virara iriara.

⁴Tota tenavu ni hampata vaiha naantiara tinavu miqo maaqo qoraiqama timite uvava ni tiva nimiavauramanta ne vi uvava irura. Ho ne tavaavaro quqaama vate vi haikava vivauma qovaraiqamaqiro vi vairo.

⁵Ni qoraiqama nimitaqi vi vaiqe te maini qumina variarorave tivake, kaiqe te Timotira atitaariraro viva ne inaini vuarire tiavaunara.

Niara Kotira uva iriqi vie variavo, kiae iriqi vi variavo. Hauri Sataaniva vikara qora kaiqa varaate tiramanta vika vira uva iriha tinavu uvavata tenavu vikaqi kaiqa vara taunaravata qaqira kevorave tivake, Timotira atitaavaunara.

Timotiva ni vakaaka vuru tiva timimanta irunara

⁶Timotiva ne ianaihairo orurantero vate virama ni koqe vakaaka viri tiva timimanta irunara. Viva niara tiharo, Vika Kotirara kempukaiqamake iriqi vi variavo. Vika nariara nariara muntuka vatehama variavo. Vika tinavuara iriqi viha tinavuara quahehama variavo, tiro. Tenavu ni tavaataa imanta vaunantemake, vikavata niara tinavu tavaataa imanta variavoma tivo, tiro. Timotiva niara minti minti timanta irunara.

⁷Ti qata vakaao, tenavu maini vaiha ekaa vi maarara varaqi vi vauraro Timotiva ne Ihurara kempukaiqamake iriqi vi varia uvara tinavu tiva timivaro tinavu muntukaqihairo koqe imanta vauro. ⁸Ne kia popohairaiti, koqemake Nora Vaiinti aaraqaa nuvaqi vi variavera, tenavu virara irihama koqemake qaqi variqi vi vaunara.

⁹Timotiva vi vakaakara tinavu tiva timivaro tinavu muntukaqihairo voqamakero koqe imanta tenavu Kotira avuqaa vaiha voqamake quahe vaunarara ti, tenavu Kotira quahama amitaaina okarava nai uritarakero vaivo, turo.

¹⁰Ho tenavu qaiqaa ni oru taveha ne Kotira uva hini uva kia iriara, vi uvaravata ni tiva nimiari ne Kotira uva ekaa uva iriqi vuate ti, kuariqaavata entaqivata ne vainaini vuaina aarara Kotirara humiqaane tivakeha vira aaramaqi vi vaunara.

¹¹Tinavu qova Kotivavata, tinavu Noravano Ihu Karaitivavata, vitanta vi aarara humiqaqe te hovema tirara.

¹²Ne qaqi kaivaro tinavu Noravano ni kahaqi vaira ne nariara nariara muntuka vateha, ekaa vaiinti nahentiaravata muntuka vateha variata. Ne mintiaqi vivera, tenavu niara muntuka vataunantemake, nevata vorara vorara muntuka vatehama vaivara.

¹³Viva ni kahaqi vairaro ni muntukaqihairo kempukaiqiro vairaro naantiara Ihuva Noravano nai vaiinti nahenti vataakero tuviramanta vi entara kia vo uvavanovata niqaa vaira nevata koqe vaiinti nahenti vaiha homa tinavu Qora Kotira avuqaa himpite vaivara.

Koqe aaraqaa nirara tura

4 ¹Ti qata vakaao, tota tenavu ni hampata vaiha ni tiva nimiha maantimake koqe aaraqaa nuvaqi vivaro Kotiva niara quaheharo variarire tiavauramanta ne vi uvara iriqi vi vaura. Ho tinavu Nora Vaiinti

Ihura autuqaa tenavu niara kempukaiqamake mpo ike tiha, Ne voqavata uritarake Kotira aaraqaa koqemake nuvaqi vuaterama, turo.

²Tinavu Noravano Ihuva tinavu noraiqama komanta tenavu vira autuqaa vo uva maara ni tiva nimiavaunara, ne vi uvara kankomake iriara.

³Kotira antuqavano maantimama vairo: Ne kia hampi qare okararaqaa niraiti, koqe aaraqaaqai nuvaqi vuate, tirave. ⁴Virara irihama ne vohaiqa vohaiqavano tenta vaataqohai qora kaiqa varaarorave tivakeha, koqemake nenta vaataqaa raqikiqi vuata. ⁵Vo vatanaaka kia Kotira uva iriaka hampi qaramaqi nuantemake nevata nivora.

⁶Kia Ihura vainti vovano nai kenara qoraiqama amiteharo vira naatantiro hampi nuarire. Viva mintirera, vira kaara Noravano naima vi vaiintira ruqutuanaro. Tenavu haaru kempukaiqaake vi okarara qaqira kaate ti, vi uvara ni tiva nimiavaunara.

⁷Kotiva kia tinavu vaiinti nahentiara nariara nariara hampi nuate tiro, tinavu haarairavauve. Tinavuara vika vaiinti nahenti koqeka variqi vuate tiro, tinavu haaraira.

⁸Tenavu ni vi uvara tiva nimi vaunara qoririma kaarirava kia vaiinti qoririma karaitiro, viva Kotiva nai Maraqura ni nimi vaira, virama qoririma kaanaro.

⁹Kotiva nariara nariara muntuka vate okarara ni numiqomanta ne vi uvara koqemake iriarara ti, tenavu qumina vi uvara qaiqaa qara ntuva nimitaarora. ¹⁰Ne nariara nariara muntuka vateha ekaa Ihura vaiinti nahenti Masedoniaini variakaravata muntuka vate variara. Ne mintiaqi vi variarara tenavu ni vihi tiha qaiqaa voqavata mintiaqi vuate turo.

¹¹Ni araraqihairo paru i vaira tiremake niha variata. Kia qumina vora kaiqa oru tave ani tave iraiti, ne nenta kaiqaqai varaqi vuata. Tota ni tiva nimiavaunantemake, ne nenta kauquqohai kaiqa varakeha kara varake namaqi vuata.

¹²Ne mintiaqi viha ne homa nentavano nentaqaa raqikiqi viha kia qumina oru vokikara kararave, vo haikarave, naariraiti variqi vi vaimanta, vo vaiinti nahenti kia Ihura uva irika, vika ni kaiqa tavehama niara koqe vaiinti nahentive tivara.

Tinavu Noravano qaiqaa tuvuainarara tura

¹³Ti qata vakaao, vaiinti nahenti ekaara qutuvi kia ho qaiqaa qaqi himpirarave ti variaka muntukavano qoraiqintemake, ni muntukavanovata qoraiqiantorave ti, tenavu qutu vuaina okarara te ni vutuke tiva nimirera.

¹⁴Ihuva qutu vuraqihairo qaiqaa qaqi himpi okarara tenavu virara quqaave tunarara ti, tenavu tiha, Vaiinti nahenti Ihurara quqaave tika, vika qutu vuraqihairo Kotiva vika qaqi vara himpima kaira vikavata Ihura vataake orurante tuvivarave, ti vaunara.

¹⁵Tinavu Noravano tinavu tiva timi uvara nivata tiva nimirera: Tinavu Noravano qaiqaa tuvuaiana entaraqaa tenavu qaqi variqi vuarirauka kia tenavu naane viraiti, tenavu qutuvika vika naantiarainima virara.

¹⁶Vi entara Kotiva noraiqama kero uva tiraro *enseli* noravano naveraitiraro Kotira *aanumaaraqohairo/nomaqohairo* vuaqairaro tinavu Noravano viva naima naaruvaihairo tuvuanaro. Mintiraro Karaitirara quqaa vivave tivake vuru qutuvika, Kotiva vika naane qaqi vara himpima kairamanta ¹⁷vira naantiara tinavuqihai qaqi vai vaiinti nahentika, vika qutuvika hampata ruvaaqumavi oru tinavu Noravano tonavuqaa tuvuaainara vira vita kareka virini vivara. Tenavu oru tinavu Nora Vaiinti vitake viraqaahai ekaa enta vira vataake qaqi variqi virara.

¹⁸Ni muntukaqihairo koqe i vaira variate ti, ne vi uvara nai tiva ami nai tiva amiha variata.

Ihuva tuvuaainara veka qeramate variate, tura

5 ¹Ti qata vakaa, ekaa vi haikava qovaraiqiaina okarara ne kankomake iriarara ti, tenavu vi uvara qumina qaiqaa ni qara nimitaha vi entarave maa entarave tiarora.

²Ne kankomake iriavaro muara vaiintivano entaqira evaara anintema kero, Noravanovata ne kia virara tuvuanarove ti entarama tuvuanaro.

³Naantiara vaiinti nahenti tiha, Vate koqe enta tenavu koqemake variqi virerave, ti entaraqaa vaakama vika vehi autu kaaina entava qovaraiqiramanta vika anomake qoraiqama vivara. Nahentivano vainti vataveva vaata toqaivaro aiha vinantema kero, vi entava vaaka qovaraiqama viraro vaiinti nahenti ruqemake vi aarava kia ho varianaro.

⁴Ti qata vakaa, ne kia konkiraqi variarara ti, muara vaiintivano evaara anintema kero vi entava qovaraiqiantorave ti, ne qeramate variata. ⁵Ne ovavano itainaini varia vaiinti nahentikama variara. Ne kuari iteharo aatitainaini variakama variara. Nevata tenavuvata kia enta iraqive, konkiraqiraqive, vauraukavauve.

⁶Virara iriha hauri tenavuvata vo vaiinti nahenti aanare vaite variarora. Kaiqenavu himpi vaiha avu viti virimake taveha variqi vuari.

⁷Entaqira vaiinti nahenti vaite variara. Entaqira vaiinti nahenti iha namari namaqi viha vueraiqi variara. ⁸Tenavu kia vika voqaantemake vairaiti, tenavu aatitairaqaa ni vaura vaiinti nahentika vaihara ti, kaiqenavu avu viti virimake taveha variqi vuari.

Iqoka vaiintivano nai mimiraini naavuma taintemake, kaiqenavu Ihurara kempukaiqamake iriqi viha nariara nariara muntuka vataqi vuaina okarava tinavu naavuma taiqe variqi vuariraro, Kotiva tinavu tivitaaina entara veka variarirava viva tinavu iqoka tovaqa voqaara variarira.

⁹Kotira arara itaarirava tinavuqaa variarire tirovauve, viva tinavu nai kaama taira. Tenavu Ihu Karaitira tentanavu Nora Vaiintiara iriqi

vuairararo viva tinavu kuvantu kero vitaarire tiro, Kotiva tinavu nai kaama taira.

¹⁰Karaitiva tinavuara iriharo qutu vurara ti, tenavu qutu vuarerave, qaqi variqi vuarerave, viva tuviraqe tenavu vira hampata ekaa enta qaqi variqi virera.

¹¹Ne vi uvara irihama vate iantemake, ne nai kahaqi nai kahaqiha nai kempukaiqama amite nai kempukaiqama amitemaqa vuata.

Ekaara uva tura

¹²Tenavu niara ike mpo tiha, Ni nivutaini kaiqa vare varia vaiintinavukara, ne vinavukara tinavu nora vaiintive tivakeha, vinavuka koqe okara autu nimitaqa vuata. Tinavu Noravano vinavukara ni koqe aara numiqaqa vuata tiro, vinavuka noraiqama kaira. ¹³Vinavuka ni kaiqa vara nimite variarara ti, ne vinavukara koqe vaiintive tivakeha nenta muntuka vinavukara vataata. Ne vohaara vainti vaiha nariara nariara muntuka qihaaqama nimateha variqi vuata.

¹⁴Tinavu qata vakao, tenavu ni vihi tiha, Kia kaiqa vararaiti, popohe vai vaiintika ne vika nitimanta kaiqa varaata. Vo haika vo haikara qete vai vaiintika kahaqimanta vika kempukaiqaake Kotira kaiqa varaata. Ihura uva kia koqemake iriraiti, ni vai vaiintika, ne vika kahaqimanta koqemake Ihura uva iriqi vuata. Kia kempukaiqamake vihi vaahi tiraiti, qihaaqamake vaiinti nahenti kahaqamaqa vuata.

¹⁵Ne rauriha variata. Vaiinti vovano vora qoraiqama amitairaro viva kياما nai vira qoraiqama amitaarira. Ne vo enta vo enta nariara nariara koqemaqa viha, ekaa vaiinti nahentivata koqema nimitaqa vuata.

¹⁶Ne ekaa enta quaheha variqi vuata. ¹⁷Ne ekaa enta Kotira aareha variata. ¹⁸Kia koqe entaqai Kotirara koqeve tiraiti, qora entavata Kotirara koqeve tivaqa vuata. Ne Ihu Karaitiva ika variarara tiro, Kotira antuqavano niara mintiaqa vuatema tiro.

¹⁹Kotira Maraquravano ni muntukaqa vaiharo ni kahaqi vaira, ne vira kaiqa kuvai kevora. ²⁰Kotira Maraquravano vaiinti vo kahaqiraro viva Kotira uva qoqaiqama kairera, kia vira uvara qumina uvave tiata.

²¹Ne ekaa haika avatamake tavaivaro koqe haika vairera, vi haikaraqai tuataqa vuata. ²²Ekaa qora kaiqa vare vairaqihai qaqini variata.

²³Vaiinti nahenti muntuka paruma nimite vai Variqava, viva nivata kahaqama nimitaira ne vira kaiqaqaqai varaqa vuata. Kotiva niqaa raqiki vairaro ni maraquravanovata, ni avu aato muntukavanovata, ni vaatavanovata, koqemakero variqiro viraro Ihu Karaitiva tinavu Noravano tuvuaia entaraqaa kia niqaa uva variarire. ²⁴Kotiva nai uva tivata vaira kia qaqirakero vo uva ti vaivara tiro, viva quqaama ni mintimakero kahaqama nimitaanaro.

²⁵Ti qata vakaa, ne tinavuaravata irihama Kotira aaramaqi vuata.

²⁶Ne Ihura vainti vokika koqemake uva manteha nai kauqu ami nai kauqu amiha variata.

²⁷Te Nora Vaiinti autuqaa niara vihi tiha, Ne maa qarara kaara rimanta ekaa tinavu qata vakaukavaravata ho iriate, turo.

²⁸Tinavu Noravano Ihu Karaitiva ni aaqurihama nimateharo koqema nimitaira ne koqemake variqi vuata.

2 TESARONAIKA

Poruva Tesaronaikaa vatanaakara vo qara naantiara vara kora

Ihura qaqi vara himpima kovaro naaruvaini oru vauvaro 21 ihie aitarovaro Poruva maa uvara qara ruva tora. Tesaronaikaini vauka hininavu Karaitiva qaiqaa tuvuaia entara veka vaiha kaiqa qaqirake qumina vauvaro vira kaara Poruva vikara kempukaiqama kero tiharo, Qaqi kaiqa varaqi viha Karaitiva qaiqaa tuvuaia entara veka variate, tura. Vikara kaiqa varaate tivakero maa uvara qara ruva nimitora.

1 ¹Te Poruka. Tevata, Sailaasivavata, Timotivavata, tenavu ne Kotira vaiinti nahenti Tesaronaikaini variakara ni qara ruva nimate. Ne tinavu Qova Kotivavata, Ihu Karaitiva Noravanovata ikama variara.

²Tinavu Qova Kotivavata, tinavu Nora Vaiintivano Karaitivavata, ni aaqurihama nimateharo koqema nimitaivaro ni muntukaqihairo paru i vaira variata.

Kotirara koqeve tura

³Ti qata vakaa, tenavu niara irihama vo enta vo enta Kotirara koqema iarao tiariravaqaima tinavuqi vaimanta vaunara. Ne Karaitirara quqaave tivake viraqaahai voqavata virara kempukaiqamake iriqi vi variarara ti, tenavu homa niara Kotirara koqema iarao tivaqi virara. Nariara nariara muntuka vataa okarava niqi voqavata vairara ti, tenavu homa niara Kotirara koqema iarao tivaqi virara.

⁴Ne mintiaqi vi variarara ti, tenavu Kotira vaiinti nahenti vokiaka nivutana vaiha ni mahuta ti vaunara. Ne Ihura vaiinti nahenti variamanta vira kaara vonavu ni qoraiqama nimate variamanta ne nora maara vareha ne kia popoharaiti, kempukaiqamake Karaitirara iriqi vi variarara ti, tenavu ni mahuta ti vaunara.

⁵Ne maara varaqi vi variarara Kotiva virara kia tauru karaitiro, viva vaiinti nahenti uva avuqavuqama kero iri vaiva vaimantara ti, ne Kotiva raqiki vainaini vireka iha, nora maara varaqi vi vaivaro Kotiva niara vika ti vatukaini ho uru vaikavema tianaro.

⁶Kotiva avuqavuqama kero uva iri vaivara tiro, ʼekaara entaqaa, viva ni qoraiqama nimateha maara niqaa vate variaka nāivata qoraiqama nimateharo vikaqaa maara vateharo ⁷nivata tinavuvata maara qaqini varakero vuaqa rava timitaanaro. Vi entaraqaa Noravano Ihuva naaruvaihairo nai *enseli* kempukanavu hampata qovaraiqama viro nora iha itainara hampata tuvurero ⁸Kotirara kia iri vai vaiinti nahentikave, Ihu Karaitira vakaakara qumina uvave ti vai vaiinti nahentikave, vika vika ruqutuanaro.

⁹Viva vi vaiinti nahentika nititama kaira vika Nora aqaqantohai niaraini nariara kanta oru vaiha ekaa enta vaaquqamavi variqi viha, kia Nora Vaiinti mpeqa okara takuqi vairavata ho tavevara.

¹⁰Vi entara Ihuva tuviraro virara quqaave ti vaiinti nahentika vira autu noraiqama keha tuahera kevara. Tenavu Ihurara ni tiva nimuramanta ne quqaave tiakara ti, nevata vi entara vi vaiinti nahentika nivutaini vaivara.

¹¹Tenavu virara irihama Kotiva ni kahaqama nimitaarire ti, vo enta vo enta Kotira niara aare vaunara. Niara koqe aaraqaa vuata tiro, Kotiva ni naarama tairara iriha tenavu Kotira aarama nimite vaunara. Ne Karaitirara kempukaiqamake iriqi viha koqe kaiqaiqai varaqi vi vaivaro Kotiva ni kempukaiqama nimitaira ne vi kaiqara vi kaiqara ho varaqi vuata ti, tenavu Kotira aare vaunara.

¹²Ne mintimake koqe kaiqa varaqi vi vaivaro tinavu Nora Vaiinti Ihura autuvano virini qiraro ni nutuvanovata virini qarira. Kotivavata, Noravano Ihu Karaitivavata, ni aaqurihama nimateharo koqema nimitaqi vi vaira ne homa mintiaqi vivara.

Kotira uva voqamakero raqa kaaina vaiintirara tura

2 ¹Ihu Karaitiva tinavu Noravano tinavu ruvaaquma kareva tuvuaina entarara ni tiva nimirera. Te niara ike mpo tiha ²kia vo vaiintinavu hampi uva ti variara iriate turo. Hini vaiintinavu unahaa tiha, Noravano orurantero tuvuaina entava vaakama qovaraiqivo, ti variara. Ne vika uvava qeteha noraiqaake irivora. Kia vi entava qovarama vivo.

Taihairo vi uvava qovaraiqama vivo? Vovano unahaa tiharo, Kotiva uva qovarama keharo minti tivo? Vovano tiharo tinavuara minti tiarave. Tinavuara vi uvava qara ntuva taarave, ti variamantae minti ti variavo?

³Kia qaqi kaivaro vo vaiintivano vo uva vo uvaqohairo ekaara entara ni una uva tiva nimiaro. Naantiara enta airi vaiinti nahenti Kotira qoririma amite vaivaro vovano, Kotira uva raqa kaarira vaiintiva qovarama viro variqiro viraro, viraqaahairo Karaitiva tuvuaina entava ho aniraanaro. Kotiva uva vataira raqa kaaina vaiintiva, viva naane avuni qovarama viro variqiro viro, Sataanira vatukaini raumpirima vuariravama varianaro.

⁴Vi vaiintiva naantiara qovarama viro vaiinti nahentivano variqave ti vai haikarave, vika autu tuaherake vai haikarave, vi haikarara qumina

haikave, te ekaa vi haikaravata aatara kauraukave tivakero, viva oru Kotira Naavuqi oquviro vaiharo nariara te Kotikave tianaro.

⁵Ne kiae vi uvara qaqi iritaavo? Te haaru ni hampata vaiha ekaa vi uvara ni tiva nimiavaunara.

⁶Kotiva vatai uvara raqa kaaina vaiintiva vaaka qovarama vuantorave tiro, vo haikavano vira ravaaqavuke vaira. Vira ravaaqavu kai haikarara ne kankomake iriara. Kotiva nai kaama taina entarama qora vaiinti viva qovarama vuanaro.

⁷Maa entara Kotiva vatai uvara raqe variaka kia qoqaa vaiha qora kaiqa vararaiti, vika kuqequivi vaiha qora kaiqa vare variara. Ho qora vaiinti vira ravaaqavuke vaiva naantiara ekaara viniraro ⁸viraqaahairo qora vaiinti viva Kotiva vatai uvara raqa kaarirava vaakama qovarama vuanaro. Vi vaiintiva qovarama viro qoqaa vaiharo vaaqu kaiqa varaqiro vi vairaro, viraqaahairo tinavu Noravano Ihuva qovarama viraro vira mpeqa okaravano takuqi vaivavata, nai noqihairo aiho vuaqa kaariravavata, vi vaiintira taiqakero vehi autu kaanaro.

⁹Kotiva vatai uvara raqa kaaina vaiintiva qovarama viraro Sataaniva vira kempukaiqama kairaro viva unaqaraqama kero vo kaiqa vo kaiqa, nora kaiqa kia tave kaiqara varaqiro vuanaro.

¹⁰Viva mintiaqiro viramanta Sataanira aaraqaa ni vai vaiinti nahentika vaivaro viva unaqaraqama kero vo uva vo uva vika tiva nimiqiro vi vaira vika vira uvara quqaave tivara. Vi vaiinti nahentika kia Karaitira uva quqaa uvara antuqa arimantara ti, vira kaara vika Sataanira vatukaqi vi vaiinti nahentika vaivaro Kotiva kia ho vika kuvantu nimitaanaro.

¹¹Vira kaara Kotiva vika avu aato vara hampiqama kairamanta vika una uvara quqaa uvavema tivara.

¹²Ekaa vaiinti nahenti Kotira quqaa uvara una uvave tivake vaaqu kaiqara quaha quaha i vaika, Kotiva vikaqaa uva vateharo vikara Sataanira vatukaqi vivarave tianaro.

Kotiva ni nai kaama torara tura

¹³Ti qata vakaao, ne Noravano niara muntuka vataikama variavo. Vira Maraqura kempukaqaa ne Kotira vaiinti nahenti koqeka variqi viha, quqaa uva iriqi vi vaivaro ni kuvantukero ntitaarire tiro, Kotiva haaru hoqarero ni nai kaama tora. Minturara ti, tenavu vo enta vo enta Kotirara koqema iarao tivaqi vuariravama vairo.

¹⁴Tinavu Noravano Ihu Karaitiva mpeqavano aatite vainaini nevata mini oru variqi vuete tiro, Kotiva ni naarama taira. Kotiva ni naarama tai uvara iriate ti, tenavu Karaitira vakaaka ni tiva nimi vaunara.

¹⁵Ti qata vakaao, vi uvara irihama nevata kempukaiqamake vaiha, tenavu ni tiva nimuna uvaraqai paama tivake tuataqi vuata. Noqihaihe qaraqihaihe ni tiva nimuna uvaraqai paama tivake tuataqi vuata.

¹⁶⁻¹⁷Tinavu Noravano Ihu Karaitivavata Kotiva tinavu Qovavata tinavuara muntuka vataimanta vaunara. Tinavuara vo enta vo enta kempukaiqaavi vaiha vira vataake oru vai entara vekaiqiate tiro, Kotiva tinavu aaqurihama timiteharo koqema timitaira. Kaivaro viva ni muntuka kempukaiqama nimate vaira ne kempukaiqaavi vaiha koqe kaiqaqi varaqi viha koqe uvaqai tivaqi viha variata.

Tinavuara iriha Kotira aarama timitaate tura

3 ¹Ti qata vakaa, te ekaara uva vo ni tiva nimirera: Ne Kotira aare vaivaro tinavu Nora Vaiinti uvavano vaaka vi ani vaira, vo vatanaa vo vatanaaka ne tintemake, vikavata vi uvarara quqaa koqe uvave tiata.

²Kia ekaa vaiinti nahenti Karaitira uvara quqaave ti variarara ti, ne qaiqaavata Kotira aare vaivaro vaaqu kaiqave, qora kaiqave, vare variakaqihairo viva tinavu ruaruama timitaarire.

³Noravano nai uva vataira avataqiro vi vaivama vairo. Sataaniva ni ravaaqavu kero qoraiqama kaantorave tiro, viva ni kempukaiqama nimateharo ni antuara nimitaanaro. ⁴Nora Vaiintivano tinavu muntuka qihaaqama timitaimantara ti, tenavu tiha, Homa ne tenavu ni tiva nimuna uvaravata, ni tiva nimore iaina uvaravata, iriqi vivarave, turo.

⁵Noravano Karaitiva ni kahaqi vaira ne Kotiva niara muntuka vate vaina okarara kankomake iriqi viha, viva nai kempukaiqama kero variqiro vintemake, nevata kempukaiqamake variqi vuata.

Hauri niqihai vokiaka kia kaiqa varevorave, tura

⁶Ti qata vakaa, Nora Vaiinti Ihu Karaitira autuqaa tenavu maa uvara kempukaiqamake niara mintima ti: Ne tavaivaro ni qata vakaa vovano popoheharo kia kaiqa vararaitiro, viva tenavu niara maantimake kaiqa varaate tuna uvara kia iriraitiro, qumina variqiro virera, ne kia vi vaiintira aaqanto variate, turo.

⁷Ne kankomake iriara. Tenavu iainantemake, nevata mintiataara vaimanta ne hininavu kia minti variara. Tenavu ni nivutana vaiha kia popoharaiti, koqemake kaiqa vare variavaunara. ⁸Tenavu ni hampata vaiha kia qumina kara vararaiti, monu aqukeha vare variavaunara. Tenavu ni maara nimiarorave tivakeha aatitoraqavata entaqivata vukaari utiha kaiqa varaqi viha monu aqukeha kara varake ne variavaunara.

⁹Vi entara tenavu niqihai kara naaruarirava ho vaumantavata, tenavu kia mintiavaunara. Ne tinavu kaiqa taveha tenavu iainante iate ti, kia niara karave, vo haikave, naari variavaunara. ¹⁰Tenavu ni hampata vaiha ni uva maara tiva nimiha mintima ti: Kaiqa kia varaina vaiintira kiama kara amiate, tiavaunarave.

¹¹Tenavu iruramanta niqihai vaiinti vonavu popoheha kia kaiqa vararaiti, vinavuka qumina vaiha vo vaiinti vo vaiinti kaiqara turoqare variara.

¹²Nora Vaiinti Ihu Karaitira autuqaa tenavu uva vateha vi vaiintinavukara kempukaiqaake tiha, Kia qumina vi aniraiti, avivinamake vaiha kaiqa vareha kara namaqi vuete, turo.

¹³Ho ti qata vakaao, ne koqe kaiqa varehama kia popohaata. ¹⁴Tenavu maa qararaqi uva tiva taunara vovano kia avataqi virera, ne vi vaiintira viraqaqamake tavema, kia vira aaqanto vaivaro viva kaurira haika varaarira. ¹⁵Kia vi vaiintira navutaiqama amitaraiti, ne virara tinavu qata vakaave tivakeha virara raurihara variiane tiata.

Ekaara uva tura

¹⁶Noravano muntuka paruma nimate vaiva viva ni kahaqi vaira ne ekaa vo kaiqa vo kaiqa varaqi vi vaivaro ni muntukaqihairo paru i vaira variqi vuata. Noravano ekaa ni hampata variqi vi vaira variata.

¹⁷Ho te ni uva mantarera tenta kauquqohai tenta hutu qara ntuva tauro, Te Poruka.

Tenta hutu qara ntuva taunara ne tavehama quqaama Poruva tinavuni qara ruva timitairave tivara.

¹⁸Tinavu Noravano Ihu Karaitiva ni aaqurihama nimateharo koqema nimitaqi vira variqi vuete, turo.

1 TIMOTI

Poruva Timotiraini avuniqamakero qara vara kora

Ihura qaqi vara himpima kovaro naaruvaini oru vauvaro 35 ihie aitarovaro Poruva qaiqaa karapuhiqi vaiharo maa uvara qara ruva tora. Timotira qova Giriki vaiintivano vauvaro vira nova lutaa nahentivano vauvaro Timotiva Porura vakaaka iriro Karaitira uvara quqaave tivakero Porura avataqiro viharo vira kahaqamaqiro vi vaura. Timotirara viva koqema kero Karaitira uva vaiinti nahenti tiva nimiqiro viharo una uva maara kia iriraitiro variqiro vuarire tiro, Poruva Timotira maa uvara qara ruva amitora.

1 ¹Te Poruka. Kotiva tinavu kuvantu kero tivitaariravavata, Ihu Karaitiva tenavu vira tavaainara veka variariravavata, vitanta tiamanta te noraiqamavi Karaitira uva vaiinti nahenti tiva nimi vauraukama vai.

²Te maa qarara ai Timotira ruva amite. Are Ihu Karaitirara quqaave tianarara ti, te ariara ti maaquve ti vaunara. Tinavu Qova Kotivavata, tinavu Noravano Ihu Karaitivavata, ai aaqurihama amiteha koqema amite vaivaro ai muntukaqihairo paru i vairara variana.

Una uva maara tiva nimi vau vaiintikara tura

³Te Masedoniaini virera ihama ariara mpo Epasaasini variane tunantemake, te qaiqaavata ariara miniqai variane, turo. Vo vaiintinavu mini vaiha hampi uva maara vaiinti nahenti tiva nimi variaka, are vinavukara qioqama kehara kia minti tiate tiana.

⁴Vika *vuri/uri* uvaqai tivaqi viha ná naaqu taato kaivaqaukavara vika anku nutuqai iriqi viha viraqaahai tirorira uvaqai qovaraiqamake variara. Are vikara kia minti tiate tiana. Vi uvava kiama Kotira kaiqa kahaqianaro. Vaiintivano Ihu Karaitirara kempukaiqaa kero iriqiro vi vaiva, vivama Kotira kaiqa kahaqi vairo.

⁵Vaiinti nahenti nariara nariara muntuka vataate ti, te ariara vi vaiintinavuka qioqama kaane tunara. Vaiinti nahenti Karaitira uvara kia

taara aato iriraiti, vira uva quqaiqamake iriqi viha, Kotira avuqaa koqe kaiqakai varaqi vi vai okararaqaaahi vika nariara nariara muntuka vataqi vivara.

⁶Hini vaiintinavu vi okarara qaqirake qumina uvaqai tivaqi vi variara. ⁷Vika tiha, Kaiqe tenavu Mosiraqaa tivato uvava vaiinti nahenti tiva nimiare, tivakeha vika vi uvava kankomake iriaka voqaaara vaiha, vika vi uvavata, vo uva nái ti varia uvava okaravata, kia kankomake iri variaka variara.

⁸Tenavu kankomake irunara: Mosiraqaa tivato uvava vaireva, koqe uva vaivaro vaiintivano vi uvava naitarama kero iriqiro viharo kiama Kotira uva raqa kaanaro.

⁹Tenavu vo uvavata kankomake irunara: Kotiva kia nai uva avuqavuuqamake iri varia vaiinti nahentikara iriharo vi uvava Mosiraqaa tiva taraitiro, vira uva raqakeha qora kaiqa vare varia vaiinti nahentikara iriharo Kotiva vi uvava Mosiraqaa tiva tora.

Vaiinti nahenti kia Kotirara iri variakave, vaaqu kaiqa vare variakave, Kotira uva qaqirake vataihainaa okarara iri variakave, nai noka qoka aruke variakave, vora aruke variakave, ¹⁰vaiinti nahenti hampi qare variakave, nai kana vaiinti vataake hampi ni variakave, vaiinti muara ravaaqavukeha voka nimi variakave, una uva ti variakave, nai kauqu aiqiqaa aqukeha una uva ti variakave, quqaa uva tauvaqa utu amiteha hampi kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa varaqi vi variakave, vikara iriharo Kotiva nai uva maara vatora.

¹¹Quqaa uva vaireva Karaitira uvama vairo. Kotiva vaiinti nahenti koqema nimite vaiva, viva ti noraiqama kero vi uvava, nai voqaraa uva vaiinti nahenti tiva nimiane timanta te tiva nimi vaunara.

Kotiva Porura aaqurihama amitorara tura

¹²Ihu Karaitiva tinavu Noravano, vivama ti kempukaiqama timitero tiriara viva homa ti uva tiva nimiqiqo vuanarove tivakero ti noraiqama kaimanta te vira kaiqa vare vaunarara ti, te virara koqema iarao ti vaunara.

¹³Quqaama te haaru Karaitirara qora uva tiva amiteha vira vaintinavu qoraiqama nimitaqi viha vika ntaihamaqi vi variavaunara. Vi entara te Karaitirara kia kankomake iriraiti, tenta hampi kaiqa vare variavauna okararavata kia iriavaunarara tiro, Kotiva ti aaqurihama timitomanta te Karaitirara quqaa vivave tiavaunara. ¹⁴Tinavu Noravano Ihu Karaitiva voqamakero ti aaqurihama timiteharo koqema timitaimanta, viraqaahai te virara kempukaiqaake iriqi viha virara muntuka vateha vaunara.

¹⁵Maa uvava quqaa uva tivataara, vaiinti nahenti virara quqaa uvava tivakeha homa iriqi vivara: *Viva qora kaiqa vare varia vaiinti nahentika kuvantu nimitairaro Kotiva vika ntitaarire tiro, Ihu Karaitiva vataini*

tuvirave. Ike, qora kaiqa vare varia vaiinti nahentikaqihai te anomake voqavata qora kaiqa vare vauraukama vauro.

¹⁶Te minti vaura vaiintika vauraro Ihu Karaitiva vaiinti nahentiara paruma nimitaaina okarara tavaate tiro, viva ti naane aqurihama timitaira. Ihu Karaitiva ti vaaqu vaiinti naane aqurihama timitairara irihama, vaiinti nahenti aato kenko tira iri vimanta vika tiha, Ike, Karaitiva Porura aqurihama amitainantema kero, viva tinavuvata aqurihama timitairaqe tenavuvata ekaa enta qaqi variqi vuare, tivara.

¹⁷Ekaa enta qaqi variqiro vi vai Avuhainaava, kia qutuarira okaravavata viraqi vaiva, tenavu vira kia ho avuqohaivata tavaarirava vaiva, viva nai vohaiqavanoqai Variqavano vaira. Viva mintimakero vairara ti, kaiqenavu ekaa enta vaiha vira quahama amiteha vira autuqai tuaheraqi vuare. Quqaave.

¹⁸Ti maaqu Timotio, haaru vo vaiintinavu ai tiva amiha Kotiva ariara mintima tivo tu uvarara irihama, te maa uvaravata ai tiva amirera: Are Kotira aaraqaa viharama qora kaiqa vare vaika ai aatara kevorave tivakehara koqe iqoka vaiinti voqaara variqira vihara, qora kaiqa vi aataraka aatarakamaqira vuane, turo.

¹⁹Kotira aaraqaa vihara Karaitirara kempukaiqaakera iriqira vihara koqe kaiqaqi vare vairaro kia ai toqaavu aruarire. Vokia vaiintika koqe aara qaqirake qora kaiqa vareha toqaavu aruainarara vika kia noraiqaake iri variavaro vira kaara vika Karaitirara iriqi vuava qoraiqama vi vaira.

²⁰Himeneusivavata Arekisantavavata vitanta mintiake koqe aara qaqirake qora kaiqaqi varaqi vi variara. Vitanta kia Kotirara qora uva tivaqi vuate ti, te vitanta Sataanira kauquqi kaunara.

Kotira aare okarara tura

2 ¹Te hoqare ari vihi tiha, Ne ruvaaqumavi vaiha Kotiva nivata, ekaa vaiinti nahentivata kahaqiarire ti, vira aarehama virara koqeve tivaqi vuata.

²Avuhainaa vaiintive, *kamaanira* vaiintive, ekaa noraiqamavi vai vaiintikave, vikaravata irihama ne Kotira aaraivaro viva vika kahaqiarira. Ne mintiaqi viha Kotira aare vaivaro Kotiva vika kahaqira vika tinavuqaa koqemake raqiki vaiqe viraqaahai tenavu ho variariraro tinavu muntukavano paru iharo qihaaqamake vairaqe tirema vaiha Kotira kaiqa vareha koqe aaraqaaqi vuari.

³Mintimake Kotira aare varia okarava koqe i vaivaro Kotiva virara quahe vairo. ⁴Kotiva ekaa vaiinti nahentiara quqaa uva okara kankomake iriqi vuate tiro, viva vika kuvantu nimitaariravama vairo.

⁵Variqa vohaiqavanoqai vaivaro tavaaranahainaa vaiinti vohaiqavanoqai vaiharo, vaiinti nahenti Kotira vataake vohaa variate tiro, viva vika avutana vaira. Vi vaiintiva Ihu Karaitiva.

⁶Viva ekaa vaiinti nahentiara kuvantu nimitaare tiro, qutu vura. Viva Kotiva tivato entaraqaa qutu viharo Kotiva vaiinti nahenti kuvantu kero ntitaaina okarara qovarama kora.

⁷Vi vakaakara vaiinti nahenti tiva nimiane tiro, ti noraiqama kero tititaimanta te ekaa vo vatanaaka kia Iutaa vatanaaka vi vakaakara quqaave tivake iriqi vuate ti, vika tiva nimiqi vi vaunara. Kia te una tiraiti, te quqaa uvama ti vauro.

⁸Virara irihama ti hantuqavano maantimama vairo: Ekaa vatukaini varia vaiintika vika kia arara itairamanta kia tiroriraiti, Kotira kaiqaqai vara amiteha, nái kauqu virini tuaherakeha Kotira aaramaqi vivara.

Poruva nahentiara tura

⁹⁻¹⁰Te nahentiara tirera: Nahenti vika kia nái vaata hampi qohaama keha vairaiti, koqemake naavumateha variata. Kia vo qara vo qaramake qiata kauhi vuntaraiti, kia *kori* oriqohai aututaa haikarave, nora monu aqutaa *hankaarorove/kukukaarave*, nora monu vaina utavaaqarave, varake nonkutaata. Nahentivano te Kotira autu tuahere vauraukave tirera, viva koqe kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vare vairava, vivama vira *vahehema/vaataiqama* taina haikavama varianaro.

¹¹Ne ruvaaqumavi vaimanta nahenti vika kia uva tiraiti, nái vara muntuvi vatainqamake vaiha uva iriqi vuata.

¹²Kiama nahentivano himpiro vaiinti nahenti Kotira uva tiva nimiarira. Kiama nahentivano noraiqamaviro vaiintiqaa raqikiarira. Te vira qioqama taunara. Nahentivano evaarama variarira.

¹³Kotiva Adaamura naane autukero vatero, vira naantiara Evaara autukero vatora. ¹⁴Adaamuva Sataanira uvara kia quqaa uvave tuvaro nahentivano Sataanira uvara quqaa uvave tivakero Kotira uva raqa kora.

¹⁵Ho nahentivano Ihurara kempukaiqama kero iriqiro viharo, vorara vorara muntuka vateharo, Kotira kaiqa varaqiro viharo, kia nai autu tuahera karaitiro, variqiro viharo vainti vataqiro vi vairaro Kotiva vira kuvantu amitaanaro.

Kotira vaiinti nahentiqaa raqikikara tura

3 ¹Maa uvara quqaa uva tivataara, vaiinti nahenti virara quqaa uvave tivakeha homa iriqi vivara:

Ihura vaiinti nahentiqaa raqiki varia kaiqava koqe kaiqa vaivarora tiro, homa vaiinti vovano vi kaiqara varaataa iraro varaanaro.

²Ihura vaiinti nahentiqaa raqiki variarira vaiintiva avuquvuqama keharo nuarira vaiintivama variari. Nahenti vohaiqa varataariravama variari. Kia namari neharo vueraiqiarira vaiintivama variari. Viva nai avu aato vaataqaa koqema kero raqikiqiro vuariravama variari. Vaiinti nahenti vi vaiintirara koqe vaiintive ti vaivama variari. Viva

koqema keharo niaraihainauka nai naavuqi ntita vateharo kara nimi variariravama variari. Vi vaiintiva Kotira uva okara vaiinti nahenti koqemakero numiqe variarira vaiintivama variari.

³Vi vaiintiva kia iha namari neharo vueraiqiarira vaiintivama variari. Viva kia vaaka arara itairaro vaiinti nahenti ruqutuariravama variari. Vi vaiintiva qihaaqama kero kahaqi variarira vaiintivama variari. Vi vaiintiva kia monuara noraiqama kero muntuka ntuarira vaiintivama variari.

⁴Viva nai naata vaintiqaavata koqema kero raqikiariravama variari. Vira vaintaira vira uva koqemake iriqi vi vai intivama variari.

⁵(Nai naata vaintiqaata kia koqema kero raqiki vai intiva nantiakeroe Ihura vaiinti nahentiqaavata koqema kero raqikiqiro vuanaro? Kia ho mintianaro.)

⁶Kia Ihura vainti qaraaka vaiintivano noraiqama viro Ihura vaiinti nahentiqaq raqikiqiro vuari. Hauri viva noraiqama viro te nora vaiintima vauro tiantora. Viva mintiaqiro viraro vira kaara Kotiva Sataaniraqaa uva vatontema kero, viraqaavata uva vataantora.

⁷Vi vaiintiva vaireva, koqe vaiintivano vairamanta ekaa qaqi vaiinti nahentivata vi vaiintirara koqe vaiintivema tivara. Viva kia mintira vaiintiva vairera, qaqi vaiinti nahenti virara qora vaiintive tivaro vira kaara Sataaniva vi vaiintira ravaaqavu kairaro qora aaraqama vuanaro.

Ihura vaiinti nahenti kahaqi vaikara tura

⁸Ihura vaiinti nahentiqaq raqiki vaira vaiintira aanante vira kahaqi vaika, vinavukavata koqe vaiintiqai variata.

Vinavuka avuqavu niha nai uva tivatera avataqi viha quqaa uvaqai ti vaika variata. Vinavuka kia airi *uaini* ne vaika variata. Vinavuka kia monuara voqamakero muntuka nti vaika variata.

⁹Vinavuka koqe avu aatoqaa niha, vutuke quqaa uva Kotiva qovaraiqamakora tiva nimiqi vuata.

¹⁰Are vinavuka noraiqama kareva iharama vinavuka kaiqa naane avatama kera tavaana. Are tavaira vinavuka vi kaiqara koqemake varaivera, are vinavuka noraiqama kaira vinavuka Ihura vaiinti nahentiqi kaiqa varaqi vuata.

¹¹Vinavuka naatavaravata koqe nahentima variata. Vinavuka naatavaravatu vaiha kia vora turoqare vora turoqare i uvara tivaqi viraiti, vinavuka avu aato koqe iro vaira variqi viha vinavuka ekaa kaiqa nimira kia hampi vararaiti, avuqavugama keha vare vai nahentikama variata.

¹²Ihura vaiinti nahentiqaq raqiki vaina vaiintira vira kahaqi vaiva, vivavata nahenti vohaiqa vataavama variari. Vi vaiintiva koqema kero nai vaintairaqaavata nai naavuqi vaikaqaavata raqikiqiro vuarirava variari.

¹³Naantiaraihainaa vaiinti vinavuka noraiqamavi Ihura vaiinti nahentiqi koqemake kaiqa varaivera, vinavuka nutuvano viriniqira vinavuka kia qetaraiti, vinavuka nai Karaitirara kempukaiqamake iriqi vi vai okarara tiva nimiqi vivara.

Kotira uva kukeqatorara tura

¹⁴⁻¹⁵Te inaaraqva varike ai oru tavarera auti vaunara. Vo haikavano ti ravaaqavu kairaqa kia vaaka oru ai tavaarorave ti, te maa qarara ai ruva amite. Are Kotira vaiinti nahenti nantimake variqi vi vai okarara kankomakera iriane ti, te maa qarara ai ruva amite.

Vira vaiinti nahenti vaireka, vika Kotiva qaqi variqiro vi vaira naavuqi variaka voqaarama variara. Paama tivakero naavu kaara arataiva naavu aqu amite vaintemake, Kotira vaiinti nahenti vira quqaa uvaqaa koqemake raqiqi vi variara.

¹⁶Ike, Kotiva nai uva qovaraiqamako uvava nora uvama vairo. Vi uvava maantimama vairo:

Karaitiva vaiinti vaata vataakero vataini qovaraiqama vumanta vaiinti nahenti vira tavorave. Kotira Maraqravano vira quqaa okara qoqaiqama komanta enseli vikavata vira tavorave. Vo vatanaa vo vatanaaka vira uva tiva nimura iri, virara quqaa vivave turave. Kotiva vira vita kovaro viva naaruvaini vurave.

Poruva una uva maara tu vaiintikara tura

4 ¹Kotira Maraqravano vutukero maa uvava mintima tiro: Naantiara vaiinti vonavu Karaitirara iriqi vi vai okarara qaqirake, vinavuka vaananavu una uva tiva nimi vai uvaqai iriqi vivarave, tira. ²Vi vaiintinavuka maa entara qovaramavi quqaa uva ti variaka voqaara una uvaqai tivaqi vi variavaro vika toqaavu aruataara vaimanta vika kia kauriraiti, qora kaiqaiqai vare variara.

³Vinavuka vaiinti nahenti qioqama teha kia naata vaati varaate, vi karara vi karara kia naraiti qaqi variqi vuate, ti variara. Vika minti ti variavaro Kotira uvavano kia mintima kero vaira.

Tinavuara ekaa vi karara vi karara naate tiro, Kotiva vo kara vo kara autukero vataira. Virara irihama tenavu Karaitirara quqaave tivake Kotira quqaa uva iriqi viha tenavu homa vo kara vo karara Kotirara koqema iarao tivakeha namaqi virara.

⁴Ekaa Kotiva autukero vatai karava koqe karaqaima vairo. Tenavu vo kara kia qioqama taraiti, ekaa karara Kotirara koqema iarao tivakeha homa namaqi virara.

⁵Kotiva tivaro kara qovarama virara ti, tenavu Kotirara koqema iarao tivakeha homa tenavu ekaa karara koqe karaqai vaivo tivakeha narara.

Ihu Karaitira kaiqa koqemakera varaqira vuane tura

⁶Are vi uvava vi uvava Ihura vaiinti nahenti tiva nimiqira virera, are Ihu Karaitira kaiqa vaiinti koqevama vainara. Are mintiaqira vi vairaro

Kotira quqaa uvavano ai kara voqaara vairara are koqema kera Kotira aaraqaa vinara.

⁷Vo uva *vuri/uri* uva hampiqama keha una variqara ti varia uvarave, kontavano hampi uva ti variarave, are ekaa vi uvara tauvaqa utu amitaana. Are Kotira aaraqaa koqemakera ni vainara, virara noraiqaakera iriqira vuana.

⁸Vaiintivano aaraini niharo nai aiqau kauqu rantutaarirava vi haikava vira vaataqaima kahaqianaro. Vaiintivano Kotira aaraqaa niharo kempukaiqama kero ni vairava vira maraqravata kahaqama amitaanaro. Are Kotira aaraqaa vo enta vo enta kempukaiqaa kera ni vairaro ai avu aato muntukaqihairo ho vairara are maa entaravata, naantiara naaruvaini vaina entaravata, homa variqira vinara.

⁹Maa uvara quqaa uva tivataara, vaiinti nahenti virara quqaa uvave tivakeha homa iriqi vivara.

¹⁰Tenavu tiha, Qaqa variqiro vi vai Variqava, Kotiva, viva tinavu kahaqiarirava vaivo, ti vaunarara ti, tenavu vukaari utiha vira kaiqa varaqi vi vaunara. Kotiva ekaa vaiinti nahenti kuvantu nimite vaiva, viva Ihurara quqaave ti vaiinti nahentika kuvantuma nimitaanaro.

¹¹Maa uvara ai tiva amunara are vaiinti nahenti tiva nimiqa vihara, vi uvara iriqi vuata tiana. ¹²Vokika ariara tiha, Tavaate, viva qaraaka vaiintivanoqaima vaivo. Kia vira uva irirerave, tivera, are kia vika qaqa kaira minti tivaqi vuata. Ihura vaiinti nahenti ariara koqe vaiintive tiate tira, are koqe uvaqai tivaqira vihara avivinama kera variqira vuana. Vorara vorara muntuka vataqira vuana.

Kotirara kempukaiqaa kera iriqira vuana. Hampi ni vai okarara tauvaqa utu amitehara variqira vuana. Are mintiaqira vi vaira vaiinti nahenti vikavata ai aanante koqemake variqi vivara.

¹³Are ti veka vaiharama maa kaiqara varaqira vuana: Vaiinti nahenti ruvaaquma kera vika nivuqaa himpi vaihara Kotira uva kaara ruva nimitera, vi uvara iriqi vuata tivakera, vi uvara okaravata avuqavuqama kera tiva nimiqira vuana.

¹⁴Haaru *elda* vaiintinavu nai kauqu ariqaa vateha Kotira uva vo ai tiva qovarama amuvara are viraqaahaira Kotira kempuka vo varonara. Kotiva vi kempukara ai amitaira are kia tauru karaitira, virara iriqira vuana.

¹⁵Ekaa vi haikarara tunara are vi kaiqaraqai varaqira vi vairamanta ekaa vaiinti nahenti ai kaiqa taveha virara anomake koqe kaiqave tiata.

¹⁶Are raurihara variane. Are koqe aaraqaaqai viharama koqe uvaqai vaiinti nahenti tiva nimiqira vuana. Are mintiaqira virera, Kotiva aivata ai uva iri vaikavata kuvantu nimitero ntitaanaro.

Maantimakera Ihura vaiinti nahentiaqa raqikiane tura

5 ¹Are tavairaro Ihura vainti naampai vovano kia koqe aaraqaa virera, kia vira noraiqaakera atiraitira, nena qorara qihaaqama kera

tinantema kera, vi vaiintiraravata tiraro koqe aaraqaa vuarira. Qaraaka vaiintiara tireva, nena qata vakaarara tinantema kera, vikaravata minti tiana.

²Nahenti kontara tireva, nena norara tinantema kera, vikaravata minti tiana. Qaraaka nahentiara tirera, nena aura nakaarara tinantema kera, vikaravata minti tiharama avivinama kera variqira vuana.

³Tavairaro tentoqa nahentiqaa raqikika kia vaivera, are vira koqe okarama autu amitaane. ⁴Tentoqa nahenti vairamanta vika vaintairave, vika naintivarave vaivera, vika homa viraqaa raqikivara. Vika ná noka qokave, naaqu taatokave, haaru nai vika raqikirara iriha, vate vika ná nokaqaave, ná taatokaqaave, raqikiqi vuata. Vika mintiaqi viha, Kotira kaiqa vare vaivaro Kotiva vikara quaheharoma varianaro.

⁵Tentoqa nahentivano nariaraa vairava, viva Kotira vekaiqiharo variqiro viharo, entaqivata aatitairaqavata Kotirara ti kahaqiarire tiro, vira aaramaqiro vuanaro.

⁶Tentoqa nahenti vovano nai quahaainararaqai iriqiro vi vaiva vaireva, vi nahentiva qaqi variqiro viharovata, viva qutuvi nahentira voqaarama vairo.

⁷Are maa uvara vaiinti nahenti tiva nimiraro vikaqaa kia uvavano vaira koqemake variqi vuata. ⁸Vaiinti vovano nai vaiinti nahentiqaa kia koqema kero raqiki vairera, vi vaiintiva Karaitira uvara qumina uvavema tianaro. Vi vaiintiva kia Kotira uvara quqaave ti variaka vikavata naatarakero anomakero qora vaiintivanoma varianaro.

⁹Are tentoqa nahenti autu vatareva iharama, tavairaro nahenti vovano qorainti vohaiqakai varatero vairava anoma kontaiqama viro 60 ihi vara kairera, vira autuqai vataana.

¹⁰Vi nahentirara koqe kaiqa vare vai nahentirave ti vai nahentivama variari. Vi nahentiva koqema kero nai vaintairaqaa raqikiqiro vi vaimanta noruqama vi nahentivama variari. Vi nahentiva koqema kero niaraihainauka nai naavuqi ntita vatero kara nimi vaira nahentivama variari. Vi nahentiva Kotira vaiinti nahenti kaiqa vara nimite vaira nahentivama variari. Viva maaraqai vai vaiinti nahentika kahaqama nimite vaira nahentivama variari. Viva koqe kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa varaqiro vi vaira nahentivama variari. Minti vai nahentika autuqai vataate tiana.

¹¹Qaraaka tentoqa nahentiara kia vika autu vataate tiana. Vi nahentika Karaitirara noraiqaake iriqi vi, viraqaahai vika qaiqaa vaati varaataa iramanta Karaitira kaiqa qaqirama kevara. ¹²Vi nahentika hoqare ná kauqu aiqiqaa aqukeha tivata uvara qaqirakera kaara uvama varevara.

¹³Qaraaka tentoqa nahenti okara vaireva, maantimama vairo: Vika kia kaiqa vararaiti, qumina vaiha voqi voqi qumina vi ani vaiha vora turoqarama amite vora turoqarama amite i variara. Vika vokiaka

kaiqaravata qumina irikeha tivaqi vi variara. Vika kia voka tiva nimi varia uvara viraqai tiva nimi variara.

¹⁴Qaraaka tentoqa nahentivano mintiantorave ti, te virara tiha, Are qaiqaa qorainti varatera vainti vataqi vihara viraqaa raqikiqira vuane, turo. Vi nahentiva mintirera, tinavu navutaiqama timite variaka kiama ho vi nahentira kaara tinavuuqaa uva vatevara. ¹⁵Te tavauramanta tentoqa nahenti hininavu koqe aara qaqirake tuqantaavi Sataanira aaraqaaqai vi variara.

¹⁶Nahenti vovano Ihura vainti vaiharo tavairaro vira naavuqi tentoqa nahenti vovano vairera, viva viraqaa raqikiqiro vuari. Viva mintiramanta Ihura vaiinti nahenti vokika homa tentoqa nahenti vonavu nariaraa vaikaqaa raqikiqi vivara.

Nora vaiintinavu Kotira kaiqa koqemake varekara tura

¹⁷*Elda* vaiintinavuqihai vonavu koqemake vi kaiqara vare vaivera, are tiramanta vika vi vaiintinavuka koqaa voqavata nimiata. Vo vaiintinavu kia popoharaiti, kempukaiqama keha Kotira uva tiva nimiqi viha, vi uvara okaravata vutuke vika numiqe varia vaiintinavukara, te avuniqamake vinavukara iriha mintima turo.

¹⁸Kotira vukuqi mintima tiro:

Uiti auru rakavuarire tira, are purumakau vita vatairaro uiti vi vaura aiq ravaqiro vi anina purumakaura vira no rumpa terorave. Vira no qaqi kairaro purumakauvano vi kaiqara vareharo homa vi karara hini naanarove, tura. (Lo 25:4)

Kotira vukuqi uva vovano mintima tiro:

Vora kaiqa vara amitaira vaiintiva homa nai koqaa varaanarove, tura. (Ruki 10:7)

¹⁹Vaiinti vohaiqavanoqai *elda* vaiinti voqaa uva vatareva auti vairera, kia vi vaiintira uva iriana. Vaiinti taaraqantae, taaramonavue, tiha tenavu tavauraro vi vaiintiva qora kaiqa varaivo tivera, are vinavuka uvama iriane.

²⁰Are tavaira nora vaiintinavu quqaa qora kaiqa vara kaivera, are vinavuka ntita varera vaiinti nahenti nivuuqaa vaiharama vinavuka nitiana. Are mintiramanta hini vaiinti nahenti vira taveha, vika qeteha hauri tenavuvata mintiarorave tivakeha variata.

²¹Timotio, te Kotira avuqaavata, Ihu Karaitira avuqaavata, *enselinavu* nivuqaavata vaihama, te ariara kempukaiqamake tiha: Te ai tiva amuna uvara are vi uvara tiva nimiqira vihara kia vo vaiintiara ti navunaarave tivakera vi uvara qihaaqama kera vira tiva amiraitira, vo vatanaa vaiinti kempukaiqama kera tiva amiane, turo.

Are nena navunaakavata vo vatanaa vaiintivata vohaa qarama kera uva tiva nimiana.

²²Kia paparuqama kehara nena kauqu vo vaiintiqa vatehara vira noraiqama kairaro Kotira kaiqa varaarira.

Hauri are mintiraro vi vaiintiva kia koqema kero Kotira kaiqa varairaro ariqaavata uva variantora. Vokiaka qora kaiqavano aivata utu varaantorave tira, are koqe kaiqaqai varaqira vuana.

²³Kia qaqi qumina namariqai namaqira vuana. Rovaravano vo enta vo enta ai ari vairara tira, are *uaini* inaaraqai nairaro ai vikokavano ho variarira.

²⁴Hini vaiintinavu qoqaa vaiha qora kaiqa vare variavaro uvavano vaaka vikaqaa qovaraqai vaira. Hini vaiintinavu kukeqavi vaiha qora kaiqa vare variavaro vika qora kaiqa vare varia uvava naantiarainima qovaraqianaro.

²⁵Vira voqaara vaiinti nahenti koqemake vare varia kaiqava qoqaama vairo. Kukeqavi vaiharo koqe kaiqa vare vairava vairaro naantiara vira koqe kaiqavanovata qoqaama varianaro.

Qumina kaiqa vaiintia tura

6 ¹Te ne rumpataa vaiinti nahentikara tirera. Ne nintaqaa raqiki vaina vaiintira koqe okara autu amiteha vira uva iriqi vuata. Ne mintiaqi vi vaivaro vovano kiama vira kaara Kotirara qora uva tianaro. Vovano kiama ho tinavu maara uvaravata qora uvave tianaro.

²Niqaa raqiki vaira vaiintiva Ihura vainti vairera, viva ni qata vakaavama vairara ti, ne kia qora okara vira autu amitaraiti, ne voqavata koqemake vira uva iriqi viha vira kaiqa vara amitaata. Vi vaiintivavata Ihurara quqaave tivakero Kotirara muntuka vatairara ti, ne koqemake vira kaiqa vara amiteha vira kahaqamaqi vuata. Timotio, are vi uvara vaiinti nahenti tiva nimiqira vuana.

Una uva maara ti varia vaiintikara tura

³Vaiinti vovano anirero tinavu Noravano Ihu Karaitiva quqaa tu uvara qaqira kero, viva tenavu iriqi vi vauna uvaravata qaqira kero vo uva maara tirera, ⁴vi vaiintiva nai autuaraqai iriharora tiro, viva kia uva maara okara kankomakero iri vai vaiintivama varianaro.

Mintimake varia vaiintika avu aatoqi tirorira uvave, antua uvave tivaqaima varianaro. Vika mintimake ti varia uvara kaara vaiinti nahenti nai toma amite nai toma amitemaqi vihava, nai ati nai ati ihave, nariara nariara qora uva ti variarave, nariara nariara qora avu aato utuqi vi variara.

⁵Vaiinti nahenti vi uvara iriqi vi variavaro vika avu aatovano qoraiqama vimanta Kotira uva quqaa uva qaqirake, vo uva vo uva ti variara kaara nai ati nai ati i variara. Vika nai irike tiha, Kaiqe Kotira avataqi vuaina aararaqahai monuve, vo haika vo haikave varaare, ti variara.

⁶Vaiintivano Kotiva ami haikarara ho vatauro tivakero quahairera, quqaama viva Kotira aaraqaa vinaraqaahairo koqe haika airi haika vataavama varianaro.

⁷Tenavu vataini qovaraiqama vuna entara kia vo haikavata vare anunara. Tenavu maa vatara maini ke vuaina entara kia vo haikavata ho vare virara. ⁸Virara irihama tenavu tavaariraro karave, utavaaqave, ho vairera, tenavu virara homa vatauro tiari.

⁹Monu airaira vareraraqai noraiqaake iri variaka variavaro vika avatara haikavano ravaaqavu kaimanta vika hampi kaiqa varaataa imanta qora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vare variara. Mintiaqi viha vira kaara vika qoraiqamavi ekaara vehiqama vi taiqa vivara.

¹⁰Vaiinti nahenti monuara voqavata muntuka ntimanta iriqi vi variaraqaahairo ekaa qora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqavano qovarama vi vaira. Te tavauramanta vaiinti vonavu monuara voqamake muntuka ntimanta, vira kaara vika Ihura uva qaqira kaavaro vo maara vo maaravano vika ravaaqavu kaivaro vika muntukavano qoraiqama vimanta variara.

Poruva ekaara uva tura

¹¹Ho Timotio, are Kotira vaiintivano varianarara tira, ekaa qora okara aatu ruqema kera kantama vuana. Are avuqavu variaina okarara iriqira vuana. Kotira aaraqaaqai nuvaqira vuana. Ihurara kempukaiqaakera iriqira vuana. Vorara vorara muntuka vatehara variara. Kia popoharaitira, kempukaiqaakera variqira vuana. Vaiinti nahenti qihaaqama nimitaqira vuana.

¹²Vaiintinavu kantamaqi viha nai aatarake nai aatarake iantema kera, nena ekaa enta qaqi variqi vina koqaara vararerave tivakehara kantamaqi vuana. Are mintima kera kantamaqira vuane tiro, Kotiva ai aarama taira. Haaru Kotiva ai aaro entara are airi vaiinti nahenti nivuqaa vaihara te Kotira aaraqaaqai virelave tianara.

¹³Kotiva vaivarora tiro, ekaa haikavano qaqi variqiro vi vaira. Ho te Kotira avuqaavata, Pontiusi Piraatava vaunaini vaiharo koqema kero vira tiva amu vaiintira Ihu Karaitira avuqaavata, vaihama ariara maa uvava kempukaiqamake turo:

¹⁴Te ariqaa tiva tauna uvaraqaa koqemakera raqikiqira vihara kia hampi vo uva vi uvaraqaa tomaqa taraitira, koqema kera vi uvaraqaa raqikiqira vi vairaro ekaara entaqaa tinavu Noravano Ihu Karaitiva qovaraiqarira.

¹⁵Naantiara Kotiva tivataaina entaraqaa Ihu Karaitiva qaiqaa qovaraiqama vuanaro. Ike, Kotiva voqamakero koqema nimite vaiva, vivaqaima ekaa haikaqaa raqiki vaivama vaira. Viva ekaa avuhainaa vaiinti vika Avuhainaavama vaira. Viva ekaa nora vaiintive nora *enselive*, vika Noravanoma vairave.

¹⁶Vivaqaima ekaa enta qaqi variqiro vi vaiva vaiharo viva voqamakero aatite vairaqi variqiro vi vaivaro vovano vira aaqanto vuarira aarava kia vaivaro vira tavai vaiintiva kia vaivaro vira tavaarira vaiintivavata kia varianaro. Viva mintimake vairara irihama, kaiqenavu vira autuqai noraiqama keha virara ekaa enta ekaa enta kempukavano variqiro vuarire tiare. Quqaama turo.

Airi airaira vatekara vokikavata rairake nimiate tura

¹⁷Maa vataraqaa airi airaira vateka are vika tiva nimiramanta vika kia nái nutu tuahereha tenavu nora vaiinti nahenti vauro tiata. Vikara kia nenta airaira vahuqa variaina haikarara noraiqaake iriqi viraiti, Kotiraraqai noraiqaake iriqi vuate tiana. Tinavuara koqemake variqi vuate tiro, Kotiva ekaa haika paruma keharo tinavu timi vaira.

¹⁸Are airi airaira vatekara koqe kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa varaqi vuate tiana. Are vikara nenta airaira hini paruma keha rairake vokavata nimiate tiana.

¹⁹Vika mintiaqi vi vaivaro naantiara naaruvaini vika koqaavano geramaviro vaira, viraqaahai vika quqaiqamake qaqi variqi vi okararavata vare, qaqi variqi vivara.

Kotiva ai ami kaiqaraqaa koqemakera raqikiane tura

²⁰Timotio, Kotiva ai ami kaiqaraqaa koqemakera raqikiqira vihara vi kaiqara varaqira vuana.

Hini vaiintinavu kia Kotirara iriraiti, vika nái irikeha tiha, Maara uvavano vaireva vira okaravano maantimama vaivo, tivakeha qumina uvaqai ti variara. Are vi uvara ti variaka tauvaqa utu nimitaana.

²¹Hini vaiinti nahenti vika uvara quqaa uva okarave tivakeha vika Kotira aara qaqirake hampi aaraqaaqai ni variara.

Kotiva ni aaqurihama nimitaharo koqema nimitaira variate, turo.

2 TIMOTI

Poruva Timotiraini vo qara naantiara vara kora

Ihura qaqi vara himpima kovaro naaruvaini oru vauvaro 36 ihie aitarovaro Poruva karpuhiqi vaiharo maa uvara qara ruva tora. Vi entara Porura arukeva aumaiqi vauvaro Poruva virara iriharo Timotirara vihi tiharo, Koqema kera Karaitira uva iriqira vuane, tivakeharo maa uvara qara ruva amitora.

1 ¹Te Porukama. Kotira antuqavano timanta te noraiqamavi Ihu Karaitira uva tiva nimi vauraukama vai. Kotiva nai kauqu aiqiqaa aqukero tinavuara Ihu Karaitira vataake vohaa qaqi variqi vuate ti uvara, te vi uvara vaiinti nahenti tiva nimi vaurauka.

²Timotio, te ariara ti maaqu koqevave turo. Kotiva tinavu Qovavata, Ihu Karaitiva tinavu Noravanovata, vitanta ai koqema amiteha ai aaqurihama amitaivaro ai muntukaqihairo paru i vairara variana.

Kotir oqeve tura

³Ti kaivaqaukavara untemake, tevata Kotira kaiqa koqe avu aatoqaa vara amitaqi vi vaunara. Te mintiaqi viha Kotirara koqema iaro tivaqi viha entaqivata aatitairaqaavata ai kahaqiarire ti, vira aaramaqi vi vaunara.

⁴Ai avuqihairo auquru ntairara te qaqima irite vauro. Te ai tavaariraro ti muntukavano koqe iarire tima vauro. ⁵Are kia una tiraitira, Kotirara kempukaiqamakera iriqira vi varianara, viraravata te qaqima irite vauro. Ai taatova Rohivavata, ai nova Iunisivavata, vitanta Kotirara kempukaiqamake iriqi vuantema kera, arevata iriqira vi variarao, turo.

⁶Virara irihama haaru te ariqaa kauqu vate variavauraro Kotiva nai kempuka vo ai amura are virara tauru kerorave turo. Vaiintivano iha vuaqa kaivaro qaiqaa itaintema kera, are vi kempukaraqohaira qaiqaa Kotira kaiqa varaqira vuana.

⁷Kotiva kia tinavuara qetaate tiro nai Maraqura timiravauve. Tinavuara vika kempukaiqamake variqi viha nariara nariara muntuka vataqi viha,

vika náiqaa náiqaa koqemake raqikiqi vuate tiro, nai Maraaura tinavu timira.

⁸Virara iriharama kia kaurihara tinavu Nora Vaiintiara vaiinti nahenti tiva nimiqira vuana. Te Karaitira kaiqa kaara karapuhiqi vaunararavata are kia kauruana. Are ti aanarera airi maara varaqira viharama Kotira vakaaka koqera tiva nimiqira vuana. Are mintiaqira viraro Kotiva ai kempukaiqama amitaqiro vuanaro.

⁹Kotiva tinavu kuvantu timitero tinavuara nai vaiinti nahenti variate tiro, tinavu haarama taira. Kia tenavu koqe kaiqa vara amitaunarara iriharovauve tinavu haarama taira. Viva nai tiva taira avateharo tinavu aqurihama timitero koqema timitaira. Kia maa vatara autukero vato entara Kotiva tiharo, Naantiara te Ihu Karaitira kaiqara irihama vaiinti nahenti aqurihama nimiteha koqema nimitarerave, tura.

¹⁰Kotiva minti tivakero vauvaro maa entara Ihu Karaitiva tinavu kuvantu timitaarirava vataini qovarama vurara ti, tenavu Kotiva tinavu koqema timitaainarara kankomake irunara. Karaitiva ekaara qutuvi varia okarara vira kempuka taiqa kairara ti, tenavu Karaitira vakaaka koqera iriqi viha tenavuvata homa ekaa enta qaqi variqi virara.

¹¹Vira vakaaka koqera tiva nimiarire tiro, Kotiva ti noraiqama kaimanta te vi uvara vaiinti nahenti tiva nimiqi viha vi uvara okaravata tiva nimiqi vi vaunara.

¹²Te vi uvara tiva nimiqi vi vauramanta vira kaara vokiaka ti qoraiqama timite variamanta te vi maarara vareha kia te noraiqaake virara iriha kauriraiti, te quqaave tuna vaiintira okara kankomake irunarara ti, te muntuka qihaaqama keha tiha, Viva homa ti timitaina haikaraqaa raqikiqiro vi vairaro ekaara entavano qovaraiqiare, ti vaunara.

¹³Te quqaa uva ai tiva amunara iriharama vi uvaraqa tuataqira vihara vaiinti nahenti tiva nimiqira vuana. Vi uvara iriharama Karaitirara kempukaiqaa kera iriqira viharama vorara vorara muntuka vatehara variana. ¹⁴Vaiintivano koqe airairaqa raqikintema kera, are Karaitira uva tiva amunaraqaa koqema kera raqikiqira vuana. Kotira Maraauravano tinavuqi variqiro vi vaiva, viva ai kahaqi vairara are vi uvaraqa raqikiqira vuana.

¹⁵Figelusivavata, Hemosenivavata, ekaa Esia vataini variakavatamake, ti qaqirake vua uvarara are irianarave. ¹⁶Onesiforusiva ti *seniqohai* rumpa taamanta vaunarara kia kauriraitiro, vo tataa vo tataa ti koqema timite vairara ti, te Kotirara vi vaiintiravata, vira naavuqi variakaravata, aqurihama nimitaane turo.

¹⁷Vi vaiintiva kia ti rumpataarara noraiqaakero iriraitiro, tiriara Romini voqi voqi rantaqiro viviro, oru ti ranta kaira. ¹⁸Ho Noravano ekaara entaqaa vi vaiintira aqurihama amitaarire. Te Epasaasini

variavauraro vi vaiintiva ti airiqama kero kahaqama timitorara are viraravata irianara.

Koqe iqoka vaiinti voqaara variqira vuane tura

2 ¹Ti maaquo, Ihu Karaitiva tinavu aaqurihama timitero koqema timite vairara tira, are kempukaiqaakera variqira vuana. ²Te airi vaiinti nahenti nivuqaa vaiha ai tiva ami vauna uvara are irianara, vi uvara Kotira aaraqaa koqemake ni varia vaiintika tiva nimiramanta vikavata vi uvaraqaqaa koqemake raqikiqi viha vokikavata tiva nimiqi vuata.

³Are Ihu Karaitira vainti vaihara koqe iqoka vaiinti voqaara vaihara, are tinavu aanantera vo maara vo maara vareharama kempukaiqaa kera variqira vuana. ⁴Iqoka vaiintivano vaiharo naiqaa raqiki vai vaiintira quahama amitareva autiharo viva kia qumina vo kaiqa vo kaiqa vararaitiro, viva iqoka raqi vai kaiqaraqai varaqiro vi vaira.

⁵Vo koqaa varareka kantamaqi viha nai aatarake nai aatarake vi variakaqihairo vovano kia koqemake kantaa okarara iriraitiro, hampiqama kero vo aaraqaa virera, viva kia ho vo koqaa varaanaro.

⁶Vaiintivano vukaari utiharo kaiqa varakero kara ututaiva, viva naanema vi karara qantukero naariravama vairo. ⁷Are te tiva amuna uvara iriqira vi vairaro Noravano ai kahaqirara are ekaa vi uvara anomakerama irinara.

⁸Maa uvara iriqira vuane: Ihu Karaitiva Devitira okara vohaa ankuvano qutu vuraqihairo qaiqaa qaqi himpura. Te vi uvara koqe vakaaka tiva nimiqi vi vaunara. ⁹Te mintiaqi vi vauramanta vira kaara vaaqu kaiqa varai vaiintira rumpa taantemake, ti *seniqohai* rumpa taamanta te vi maarara varaunara. Vika tiqai ho rumpa teha, Kotira uva kiama ho *seniqohai* rumpa tevara.

¹⁰Vokiaka ti qoraiqama timite variamanta, te Kotiva nai kaama tai vaiinti nahentikara iriha, vikavata Karaitira uva irivaro Kotiva vika ntita varaira ekaa enta Kotira vataake qaqi variqi vuata ti, te vo maara vo maarara kia noraiqaake iriraiti, varaqi vi vaunara. ¹¹Maa uvara quqaa uva tivataara, arevata vi uvara iriqira vuana:

Tenavu Karaitira vataake qutu vuavaurauka variarera, naantiara tenavu vira vataake homa qaqi variqi virarave.

¹²Tenavu kia popohanaara iraiti, kempukaiqaake variqi vuarera, naantiara tenavu Karaitira vataake vaiha, raqikiqi virerave. Tenavu Karaitira tauvaqa utu amitaarera, vivavata tintanavu tauvaqama utu timitaanarove.

¹³Tenavu vira uva iriqi vivi, qaqira kaarera, viva nai tiva taaina uvara kia qaqira karaitiro, qaqiqaima vi uvara iriqiro vuanarove. Viva kiama ho nai uva qaqira kero vo uva tianarove.

Quqaa uvaqai tuataqira vuane tura

¹⁴Ekaa vi uvara vi uvara tiva amunara qaiqaa qaiqaavata vaiinti nahenti tiva nimiqira vuana. Are Kotira avuqaa vaiharama vaiinti nahenti tiva nimihara vikara kia qumina vo uva vo uva kaara tiroriha variate tiana. Tirorira uvavano kia vaiinti nahenti kahaqiraitiro, vika vara raumpirimama kaanarove.

¹⁵Are Kotira kaiqa koqema kera varaqira vi vairaro Kotiva ariara koqe kaiqa vaiintive tirara are kia kaurira haika vararaitira, are avuqavuqama kera vira quqaa uva vaiinti nahenti tiva nimiqira vuana.

¹⁶Vataihainaa okarara iriha qumina uva ti variaka hampata kia variana. Vi uvava vaiinti rarau kero Kotira aaraqaaheiro niarantogama kaanaro. ¹⁷Qora numuaravano vaata ne vaintemakero, vi uvava vaiinti qoraiqama kaanaro. Himeneusivavata Filetusivavata vitanta vi uvara tiva nimi variaka variara.

¹⁸Vitanta quqaa uva ti varia aarara qaqirake tuqantaavi hampi vo uva ti variara. Vitanta tiha, Ekaa vaiinti nahenti qutu viraqihai qaiqaa qaiq himpi entava vaakama qovarama viro aitaraivo, ti variamanta Ihura vainti hininavu vitanta uvava quqaa uvave tivakeha vira kaara vika qoraiqama vuarave.

¹⁹Ho naavu kaara vataqi paama tivakero arataintema kero, Kotiva nai uva paama tivakero arataira. Viraqaata maa uvava qara ntuva taiva mintima tiro: *Noravano nai i vaiinti nahentika viraqaama kero tavairave*, tira. Qara vovano tiharo, *Noravano tiqaa raqiki vaivave ti vairava, vi vaiintiva vaaqu kaiqa qaqira kero koqema kero variqi vuarire*, tiro.

²⁰Nora naavu voqi vo qara vo qara i tanuva vairo. *Kori oriqohaive, silvaa oriqohaive*, aututaa tanuva vaivaro aaqatai vataqohaive, katariqohai aututaa tanuvavata vairo. Hini tanu varakeha nora entaqaqai kara viraqi raaquke ne variara. Hini tanu qumina entaqaqa varakeha kara viraqi raaquke ne variara.

²¹Vaiintivano vaaqu kaiqa qaqira kairava, vi vaiintiva vaireva, nora entaqaqa varake viraqi raaquke ne varia tanuva voqaarama varianaro. Tinavu Noravano vi vaiintirara homa viva ti kaiqa nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa varaanarove tianaro.

²²Quvaaraa vaintive, qaraaka vaiintive, vika nái vaatavano hampi varaataa iramanta vare vai kaiqara are tauvaqa utu amira, avuqavuqama kera variqira vuana. Are Karaitirara kempukaiqaakera iriqira vihara, vorara vorara muntuka vatehara, araraqihaira paruma nimitaqira vuana. Mintiaqira viharama vokiaka nái muntukaqihai quqaiqamake Nora vaiinti aare variantema kera, arevata vira aaramaqira vuana.

²³Vaiintinavu qumina uva tiha tirori vaivara are kia vika hampata variana. Vika minti tivaqi vi vairaqihairo raqira haikavanoqaima govaraiqianaro.

²⁴Karaitira kaiqa vaiintivano vaireva, viva kiama vora vataakero raquqiro viharo tirorimaqiro vuanaro. Viva vorara vorara qihaaqama nimitaqiro viharo, kia arara itaraitiro, koqema kero uva okara tiva nimiqiro vuanaro.

²⁵Vika vira uvara qumina uvave tivake kia iri vaika, viva qihaaqama kero vika uva avuqavu qiari. Viva mintiaqiro vi vairaro Kotiva vira uva kia iri vaika kahaqirera, vika vi vaiintira uvara quqaa uvave tivakeha, qora uva qaqirake Karaitira uvaraqa quqaave tivara.

²⁶Aantaavano vaaraqaa aruvintema kero, Sataaniva maa entara vika ravaaqavu kaimanta vika vira uvaqaq iriqi vi variara. Vika aatovano kenko tira irivivera, vika homa Sataanira kauquqihai ruqemake qaqini vivara.

Poruva ekaara entanavuara tura

3 ¹Maa uvara iriana. Ekaara entavano aumanto anintaira vaiinti nahenti qoraiqamavi vaiha nora maaraq variqi vivara.

²Vi entara vaiinti vika nariaraqai iriqi viha monu vareraqai noraiqaake iriqi viha, vika nái mahuta tiha nái nutuqai viriniqamaqi vi vaivara. Vika vokikara vaaqu uvaqaq tiva nimate vaivara. Vika nái noka qoka uva raqake vaivara. Vovano vika kahaqama nimitairara kia quahama amiteha koqema iarao tiraiti, uveqai vaivara. Vika Kotiraravata vira kaiqaravata kia noraiqaake iriraiti, qumina variqi vivara.

³Vika kia voraravata muntuka vataraiti, kia vorara aaqurihama amitaraiti, vora autu vataini tuvi vuarire ti, vika una uva ti vaivara. Vika kia ho nai vaataqaa koqemake raqikiqi viraiti, qaakau vairi voqaara nai hena vaiinti vaakama qoraiqama nimatevara. Vika koqe okaravata koqe kaiqavata, navutaiqi vaivara.

⁴Vika qutaruqama keha navutaaka kauquqi nái navunaaka vuru kevara. Vika paparuqama keha hampi kaiqa varevara. Vika nariaraqai quaheha te nora vaiintima vauro tivara. Vika nái quaheraraqai iriqi viha, kiama Kotirara noraiqamake irivara.

⁵Vika nái noqihai tiha, Tenavu Kotira avataqi vi vauro, tivakehavata, vika Kotira kempukavano vaiinti qaraakaiqama nimate vai okarara qoririma kevara. Naantiara minti vai vaiintika qovarama vivara are vika naatu qetakera kia vika aaqanto oru variana.

⁶Minti varia vaiintika oru kia koqe avu aato vataa nahentinavuara vika tinavu uvaqaq iriqi vuate ti, vika naavuqi oru variamanta vi nahentika vika hampi uvara quqaa uvave ti variara. Vi nahentika nái qora kaiqa kaara nora maaraq variakara ti, vika nái vaatavano antuqa ari vai kaiqaraqai avataqi vi variara. ⁷Vika vo uva vo uva kankomake irirerave tivakehavata, Kotira uva quqaa uva okara kia kankomake iri variara.

⁸Haaru Mosiva vau entara taara vaiintitanta Janesika Jamparesika Mosira navutaiquntemake, maa entara vi vaiintinavuka Kotira uva quqaa

uva okarara navutaiqiha variara. Vi vaiintinavuka variavaro vinavuka avu aato hampiqama vimanta vinavuka unahaa tiha, Tenavu homa Kotira aaraqaa vi vauro, ti variara.

⁹Ho vinavuka kia vukaiqamake mintiaqi vivara. Haaru vaiinti nahenti Janesika Jamparesika hampi okara qovaramake tavontemake, vaiinti nahenti vi vaiintinavuka hampi okaravata qovaramake tavevara.

Kotira uva kempukaiqama kera tuataane tura

¹⁰Are ti vataakera vaihara te vaiinti nahenti tiva nimuna uvara kankoma kera irianara. Te [koqemake] ni vaunarave, te vararera iaina okararave, are virara virara kankomakera irianara. Te Karaitirara kempukaiqaake iri vaunarave, te qihaaqamake vaiinti kahaqama nimite vaunarave, te vaiinti nahentiara muntuka vate vaunarave, are ekaa virara virara kankoma kera irianara. Te kia popoharaiti, kempukaiqamake variqi vi vaunarave, ¹¹vokiaka qoraiqama timite variamanta vukaari utiha variqi vi vaunarave, are virara virara irianarave.

Te Antiokinivata, Aikoniainivata, Lisatarainivata, variqi vi variavauramanta vi vatanaaka voqamake ti qoraiqama timite vaumanta te aihavu haikaravata varaavaunara, are virara viraravata irianara. Vi vatanaaka voqamake ti qoraiqama timite vauvaro Noravano vikaqihairo ti ruaruama timiteharo qaqini vara kora.

¹²Quqaama, ekaa vaiinti nahenti Ihu Karaitira vataake vohaa vaiha Kotira aaraqaa vi vaimanta vokika vika qoraiqama nimitaqi vi vaimanta vaivara.

¹³Qora kaiqa vare vaikave, Kotira kaiqa unaqaraiqama keha vare vaikave, vika qora kaiqa varaqi viha uritarake voqamake qora kaiqaqi varaqi vivara. Vika hinikika unaqaraiqama nimite vaimanta vokika naivata unaqaraiqama nimite vaivara.

¹⁴Ho are kia vika voqaantemake varianara. Are koqe uva maara irihara vi uvarara quqaa uvave ti varianara, vi uvaraqaqi iriqira vuana. Tenavu vi uvara ai tiva amunarara tira, are tinavu okaravata ho irianara.

¹⁵Are vainti naatiruka vaihara Kotira vukuqi vai uvara iriqira vuanarave. Vi uvava ai kahaqivaro ai avu aatovano kanko kaankoma vivara are Ihu Karaitirara quqaave tianarara tiro, Kotiva ai kuvantu kero vitaarirama vairo.

¹⁶Ekaa Kotira vukuqi vai uvara Kotira Maraqravano vaiinti kahaqi vaimanta qara ntuva tora. Vi uvava vaiinti nahenti kahaqiaina uvavama vairo. Vi uvaraqaahairo vaiintivano quqaa uva okara ho kankomakero irianaro. Vi uvaraqaahairo vaiintivano nai vaaqu kaiqa varaainarara avu aato kenko tiraro ho irianaro. Vi uvaraqaahairo koqe aara nuaina okarara ho irianaro. Vi uvava vaiinti nahenti kahaqi vaira vika avuquvumake variqi vivara.

¹⁷Vi uvava mintima vairara tiro, Kotira kaiqa vaiintivano Kotira vukuqi vai uvara iriqiro viharo, viraqaahairo viva qerama tero vaiharo homa koqe kaiqa varaqiro vuanaro.

Kempukaiqama kera Karaitira uva tivaqira vuane tura

4 ¹Ihu Karaitiva naantiara qutu vikavata, qaqi vaikavata, vika uva avuqavu qianaro. Viva naantiara Avuhainaa Vaiintivano vaiharo ekaa vaiinti nahentiqaa raqikireva tuvuanaro. Virara irihama te Kotira avuqaavata, Ihu Karaitira avuqaavata, ariara kempukaiqamake mintima ti:

²Karaitira vakaaka vaiinti nahenti tiva nimiqira vuana. Vaiinti nahenti quahake vi uvara iriverave, kia quahake iriverave, qaqiqai vi uvara vika tiva nimiqira vuana. Are kempukaiqaa kera vi uvara tiva nimiqira viraro ai uvavano vika uva aatarakaira vika ai uvara quqaa uvave tiata. Vika hampi aara ni vai okarara qoqaa tiva nimiqira vira, vika vi aarara qaqirake Kotira aaraqaa vuata. Vi uvara tiva nimiharama kia paparuqaa kera tiva nimiraitira, qihaaqama kera avuqavuqama kera vi uvara vi uvara tiva nimiqira vuana.

³Vo entavano qovaraiqira vi entaraqaa vaiinti nahenti kia quqaa uva irireka auti vaivara. Vika nái iriataa i uvaraqai irireka auti vaiha vika hampi okarara tiva nimi vai vaiintika ntita vare tiha, Tinavu iriataa ina uvaraqai tiva timiqe iriare, tivara.

⁴Vika quqaa uva ti vaira tauvaqa utu amiteha, qumina *vuri/vuri* uvaqai iriqi vivara.

⁵Vika mintiaqi vi vaivara are kia mintiraitira, ai avu aatovano koqema vairara variqira vuana. Ai qoraiqama amite vaivara are aiha vina haikara varaqira vihara kempukaiqaakera variqira vuana. Karaitira uva tivaqira vihara, Kotiva ai amitai kaiqara ekaa vi kaiqara varaqira vuana.

Te qutuaina entava aumantoma vaivo tura

⁶Te maa vatara maini ke vuarirava aumantoma vairo. Kotira *ofaa* amiteha *uaini* ekaara qihia taiqa kaintema kero, ti naarevanovata rauru viraqe tevata taiqa virerave.

⁷Vo haika varareka kanteha nai aatarake nai aatarake iantemake, te vatani vaiha koqemake tenta kantamaqi vuna aarara vuru taiqake. Te Karaitira uva kempukaiqamake tuataqi vi vaunara.

⁸Te vi aaraqaa koqemake kantamaqi viha vuru taiqa kaunarara ti, te koqaa varaainara vira vekaqaima vauro. Noravano ekaa vaiinti nahenti uva avuqavuqama kero raire vaiva, viva ekaara entaqaa vaiharo tinta koqaa timiharoma tiriara are avuqavu aaraqaa ni variaravave tianaro. Viva vi uvara kia tiriaraqai tiraitiro, viva ekaa vaiinti nahenti nai qaiqaa qovaraiqiaina entara vira veka vaikavata vi uvara tiva nimianaro.

Poruva ekaara uva tura

⁹Are ti ani tavera aarava vairera, vaakama ani ti tavaane. ¹⁰Demaasiva maa vatarqaahainaa haikara voqamakero antuqa arivaro ti qaqira kero

Tesaronaikaini vurave. Kareseniva Karesiaini vivaro Taitaasiva Delimaasi vataini vivaro ¹¹Rukiva vohaiqavanoqaima ti vataakero vaivo. Are maini anireva iharama Maakiravata vitakera aniana. Viva koqema kero ti kahaqiariravama varianaro. ¹²Te Tikikusira atitauraro Epasaasini virave.

¹³Are maini anireva iharama ti vaaqauta Taroasini Kapusira naavuqi kaavaunara viravata vara viri timiana. Vukunavuvata vara viri timiana. Vo vukunavuvata aantau pahaqohairo aututaa vukuravata virara noraiqaakera aatoqi iritehara vara viri timiana.

¹⁴Arekisantava *ainiqohairo* vo haika vo haika auti vai vaiintiva ti voqama kero qoraqama timitora. Virara iriharo Noravano vira nai koqaa amianaro. ¹⁵Arevata vi vaiintira aatu raurihara variana. Tenavu vaiinti nahenti tiva nimuna uvava viva kempukaiqama kero vi uvava navutaiqi vaira.

¹⁶Tota tiqaa uva vatomanta *ko* ti variavauraro kia vovano ti vataake vaiharo ti kahaqura. Ekaa ti qaqirake vumanta te tentavano tenta auta ntuavaunara. Ho te Kotira aarehama kia vi vaiintinavuka *nai* qora kaiqa vara timitora kaara ntaihaane ti vaunara.

¹⁷Te tentaraa vaiha tenta auta nti variavauraro Noravano ti vataakero vaiharo ti kempukaiqama timitomanta te Karaitira uva ekaa uva vo vatanaaka tiva nimiavauramanta vika ti uva irura. Tinavu Noravano *raioni* noqihairo ti ruaruama timitora.

¹⁸Tiriara qora kaiqavano vira aatara kaantorave tiro, Noravano ti ruaruama timitaairo viviro, ti tivita varero vuru naaruvaini nai vatukaini nai vataake variarire tiro, vuru ti kaanaro. Ho kaiqe tenavu vira autu ekaa enta tuaheraqi vuare. Quqaave.

Ekaara uva manteharo tura

¹⁹Are Prisilaaravata, vira vaati Akuilaaravata, uva mantama timitehara, Onesiforusiravata vira naavuqi variakavata uva mantama timitaane.

²⁰Eratuiva kia maini aniraitiro, Korintinima vairo. Tarofimusiva rovava varomantara ti, te vira Miletusini kaa vaunara. ²¹Ti tavareva iharama hauri are varikera kia koqe kuari itaaina entara anirora. Are vaaka anina aarava ho vairera, vaakama ani ti tavaane.

Eubulusivavata, Pudenisivavata, Linusivavata, Kalodiavavata, ekaa tinavu qata vakaukavaravuvata, ai uva mantama amite variavo.

²²Tinavu Noravano *«Karaitiva»* ai muntukaqi variarira. Viva ni ekaa aaqurihama nimitaharo koqema nimitaira variatema, turo.

TAITAASI

Poruva Taitaasiraini qara vara kora

Ihura qaqi vara himpima kovaro naaruvaini oru vauvaro 36 ihie aitarovaro Poruva karapuhiqi vaiharo maa uvara qara ruva tora. Taitaasiva kia Iutaa vaiintivano Ihura vaintiqama viro vauvaro Poruva virara maantima kera vaiinti nahenti Kotira aara numiqaane tivakero Taitaasira qara ruva amitora.

1 ¹Te Poruka Kotira kaiqa vaiinti vauraukama. Kotiva ti noraiqama kaimanta te Ihu Karaitira uva tiva nimiqi vi vauraukama vai.

Kotiva nai kaama tai vaiinti nahentika Karaitirara kempukaiqaake iriqi viha quqaa uva okara iriqi vuate tiro, Kotiva ti tititaira.

²Kotiva kia una uvavata ti vaiva, haaru kia maa vatara autukero vato entaraqaa nai kauqu aiiqaa aqukero tiharo, Tenta kaama taaina vaiinti nahentika vika ekaa enta qaqi variqi vivarave, tura. Virara irihama te vaiinti nahenti tiva nimiqi viha, Ne Kotirara kempukaiqaake iriqi viha vi entara veka variate, ti vaunara.

³Kotiva nai tivato entaraqaa Ihu Karaitiva tuvurero Kotira uva qaraaka uva qovarama kora. Kotiva tinavu kuvantu timitaarirava, viva tiriara vi uvara vaiinti nahenti tiva nimiqira vuane tivakero ti noraiqama kaimanta te vi uvara vaiinti nahenti tiva nimiqi vi vauraukama vai.

⁴Taitaasio, te maa uvara aima qara ruva amitauro. Tetanta Karaitira uva vohaa uvaqai iriqi vi vauraukara ti, te ariara ti maaquve tunara. Kotiva tinavu Qovavata, Ihu Karaitiva tinavu kuvantukero tivitaariravavata, ai koqema amiteha aaqurihama amitaivaro ai muntukaqihairo paru i vairara varianana.

Elda vaiinti vonavu noraiqama kaate tura

⁵Ariara avuqavuqama kera qaqi vaina kaiqara taiqa kera, vo vatuka vo vatukaqihaira *elda* vaiinti vonavu noraiqama kaira vinavuka Ihura vaiinti nahentiqaa raqikiqi vuate ti, te Karitini ai ke vuavaunara. Ho te mini vaiha ai tiva amiavauna uvara iritaana.

⁶Are *elda* vaiinti noraiqama kareva ihara maantima vaina vaiintira noraiqama kaana:

Vi vaiintiva kia vo uvavata viraqaa vatevama variari. Vi vaiintiva nahenti vohaiqaqai varataira vaiintivama variari. Vi vaiintira vaintaira Karaitira uva iriqi viha vikavata kia hampi aaraqaa niraiti, nai noka qoka noqai iriqi vuata. ⁷Vi vaiintiva Kotira kaiqaqaa raqikiqiro vuainarara tiro, qora kaiqa varaarira uvava kia viraqaa variari.

Vi vaiintiva kiama nai uvaraqa koqe uvave tivaqiro vuari. Vi vaiintiva kiama vaaka arara itaira vaiintiva variari. Kia iha namari nero vueraiqiarira vaiintiva variari. Kia vaiinti ari vaira vaiintiva variari. Kia monuara muntuka ntuarira vaiintiva variari. ⁸Vi vaiintiva niara aaraihai anika koqemakero raqikiarira vaiintivama variari. Viva koqe okarara antuqa arira vaiintivama variari.

Viva naiqaa koqemakero raqikiarira vaiintivama variari. Viva avuqavuuqama kero ni vaira vaiintivama variari. Viva kia qora kaiqa vararaitiro, Kotira kaiqaqai varaira vaiintivama variari. Viva nai kaiqa naitarama kero varaarira vaiintivama variari.

⁹Quqaa uva vira tiva amira, vi vaiintiva vi uvara paama tivakero tuataqiro vuarira vaiintivama variari. Viva mintira vaiintiva vaiharo vokikavata kahaqama nimitaqiro viharo hampi uva ti vaiintika uvavata naatara kaira vika nái hampi uva okara kankomake iriata.

Una uva maara tiva nimi vaukara tura

¹⁰Airi vaiinti vika kempukaiqamake lutaa maara okara iri variaka, vika tinavu uva qoririma keha qumina uva una uvaqai ti variara.

¹¹Vika monuaraqai iriha hampi uva ti variamanta vira kaara vo naavuqi vo naavuqi variaka hampiqi variarara tira, are vika qioqama tehara evaara variate tiana.

¹²Kariti vatanaa vaiinti vovano naantiara qovaraiqiaina haikarara tiva nimi vau vaiintiva haaru vaiharo nai navunaakara mintima tiro: *Karitihainaaka inaara una uva ti variakave. Vika quara vairi voqaara ni variarave. Vika kara voqamake ne vaiha kaiqara popoheha variakave, tura.*

¹³Haaru vi vaiintiva, tivato uvava quqaa uvama vairo. Virara iriharama vi vatanaaka kempukaiqaakera tiva nimira tihara, Qora uva qaqirake Karaitira uva kempukaiqamake iriqi vuata, tiana.

¹⁴Iutaa vatanaaka qumina *vuri/uri* uva tiva tera kia iriate, tiana. Vo vaiintinavu quqaa uva qoririma keha nái irike qioqama te vai uvaravata kia iriate, tiana.

¹⁵Koqe haikaraqai avu aatoqi iri vai vaiintiva vaiharo viva ekaa haikara koqe haikaqaive ti vaira. Qora kaiqaraqai iriqiro viharo kia Karaitirara quqaave ti vai vaiintiva kia vo haikaravata koqe haikave ti vaira. Vira avu aatovanovata vira muntukavanovata qoraiqama vivaro vaira.

¹⁶Minti varia vaiintika vika náí noqihai tiha, Tenavu Kotirara iruraukave, ti variavarovata, vika kaiqavano Kotira qoririmake varia okarara qovaramake vaira. Vika minti varia vaiintika variarara ti, tinavu antuqavano kiama vikara vairo. Vika Kotira uva raqake variakara ti, vika kia ho koqe kaiqa voqavata varevara.

Koqe uva maarara tura

2 ¹Are kia vi vaiintika aanantaraitira, are koqe uva maara avataqira vihara vaiinti nahenti vi uvaraqaí tiva nimiqira vuana.

²Naampai vika maantima kera tiva nimiana: Ne kia iha namari neha vueraiqiraiti, koqe avu aatoqai iriqi vihama nenta vaata muntukaqaa koqemake raqikiqi viha Karaitira uva anomake iriqi viha, vorara vorara muntuka vateha variqi viha, kia popohanaara iraiti, kempukaiqama keha Kotira aaraqaa variqi vuate, tiana.

³Nahenti kontavata maantima kera tiva nimiana: Ne Kotira nahenti konta variarara ti, avivinamake variqi viha, kia vora autu tuvi vuarire ti, qora uva tivaqi vuate. Kia airi *uaini* naivaro ni ravaaqavu kaarire. Ne qaraaka nahenti koqe okara numiqaimanta ⁴vika koqemake náí vaativarave, nai vaintairave, vikara muntuka vateha variate. ⁵Vika náíqaa koqemake raqikiqi viha, kia hampi niraiti, naavu maataqaa koqemake raqikiqi viha, nai vaati uvaqaí iriqi vi vaivaro vovano vika kaiqa taveharo kia Kotira uvara qora uvave tiarira.

⁶Qaraaka vaiintiaravata mintima tiana: Ne koqemake nenta vaataqaa raqikiqi vuate, tiana.

⁷Taitaasio, are vo kaiqa vo kaiqa vareharama koqe kaiqaqaí vare vaira qaraaka vaiintinavu ai kaiqa taveha vikavata mintimake koqe kaiqaqaí varaqi vuata. Are vaiinti nahenti Kotira aara numiqeharama kia noqihairaqai tiraitira, vika tiva nimina uvara nenavata avataqira vuana. Kia vi uvara vireraiqama kera tiva nimiraitira, vivinama kera tiramanta ai uvara nora uva quqaa uvave tiata.

⁸Are avuqavu vaina uvaraqaí tiva nimiqira vi vairaro vovano ai uvara kia qora uvave tiarira. Minti tivaqira vi vairamanta tinavu navutaiqi vaika tinavuara qora uva tiva kia vaira vika náí kauruata.

⁹Rumpa taamanta quminaiqamake kaiqa vara nimite varia vaiintika maantimake tiva nimiana: Nintaqaa raqiki vaina vaiintirara kia qora uva tiraiti, vira quahama amiteha vira uvama iriqi vuate. ¹⁰Kia viva vataina haikara muara vararaiti, ne vira kaiqa koqemake varaqi vi vaivaro vi vaiintiva niara koqe vaiintive tivakero Kotiva tinavu kuvantu kaiva tivatai uvaravata koqe uvave tiarire, tiana.

¹¹Tenavu irunara. Ekaa vaiinti nahenti kuvantuvi ho variate tiro, Kotiva nai aqurihama nimiteharo koqema nimitaaina okarara qovarama kairave. ¹²Vi okarava tinavu mintima keroma humiqero: Tenavu Kotirara

kia iriaka variantemake kia vairaiti, vataihainaa haikara kia hantuqa harira vairaiti, tentanavuqaa koqemake raqikiqi viha, avuqavuuqamake variqi viha maa entara Kotirara noraiqaake iriqi viha variqi vuari.

¹³Tenavu mintiaqi viha tinavu koqema timitaaina entara veka variari. Vi entara tinavu kuvantu timitaarira Variqava Ihu Karaitiva govaraiqiraro vira mpeqa okaravano takuqi vairaro qoqaa tuvuanaro.

¹⁴Vaaqu kaiqavano tinavu ravaaqavu kaantorave tiro, viva tinavuara iriharo tinavu kuvantu timitareva qutu vura. Viva tinavuara kaiqe te vika ruaruama nimateha vika hiqama nimitaari vika ti vaiinti nahenti vaiha koqe kaiqaqai varaqi vuate tiro, qutu vura.

¹⁵Ho are vi uvarara vaiinti nahenti tiva nimiqira vuana. Are Kotira vaiinti nahentiqaa raqiki variaravara tira, are kempukaiqama kera vikara minti maantiate tivaqi vihara, kia qaqi kairaro vo vaiintivano ariara qumina vaiintive tiarira.

Maantimake Kotira aaraqaa vuate tura

3 ¹Vaiinti nahenti mintima tiva nimiane: *Kamaanira* kaiqa vaiintive, *kamaaniva* noraiqamakai vaiintikave, vika uva kia raqa karaiti, vika uva iriqi vuate. Nana nana koqe kaiqae vainara vaakama qeramateha vi kaiqara varareka autiha variate.

²Kia una uva tivaro vora autuvano vatani tuvi vuarire. Kia raqi tiroriraiti, nariara nariara quahama nimateha variate. Kia nenta autu viriniqiraiti, qihaaqama nimateha variqi vuate, tiana.

³Are kankomake irianara. Haaru tenavuvata kia koqe avu aato iriraiti, Kotira uva raqakeha, hampi okaraqaa ni variavaunara. Vi entara hampi nuarira okaravave, hampi quahaarira okaravave, vi okaravaqai tinavu ravaaqavu komanta tenavu variavaunara. Vi entara tenavu vokuka qoraiqama nimateha toma nimite variavaunara. Tenavu vokuka navutaiqama nimite variavauramanta vika tintanavuvata navutaiqama timite vaura.

⁴Tenavu mintiaqi vi variavauraro Kotiva tinavu kuvantu timitaarirava, viva nai koqema timitaainarave, nai muntuka tinavuara vataainarave, govarama kero ⁵tinavuara hampi variqi vivorave tivakero, viva tinavu kuvantu timitora. Viva kia tenavu koqe kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa varaavaunarara iriharo tinavu kuvantu timitaraitiro, viva nai aaqurihama timite vai okarara iriharo tinavu kuvantu timitora. Viva tinavu hiqama kaimanta tenavu qaraaka vaintiqama vuraro, vira Maraquravano tinavu qaraakaiqama kaimanta tenavu variqi vi vaunara.

⁶Ihu Karaitiva tinavu kuvantu timite vaiva tinavuara kaiqa varatorara iriharo, Kotiva nai Maraqura paruma kero tinavu timi vaira.

⁷Kotiva aaqurihama timiteharo koqema timitairaqaahairo tinavu uva taiqa vimanta tenavu vira vaintiqamavi vaiha, vikanti ekaa enta qaqi variqi vuaina entara vira veka vaunara.

⁸Vi uvava quqaa uvama vairo. Are vi uvara kempukaiqama kera tiva nimiqira vi vaira, Kotirara quqaave ti vai vaiinti nahentika koqe kaiqa varerara noraiqaake iriqi viha, vi kaiqaraqai varaqi vuata. Vika mintiaqi viha homa vo vaiinti vo vaiinti kahaqamaqi vivara.

⁹Qumina tirori vai uvarave, vika nái kaivaqaukavara ankuaraqai noraiqaake iri vai uvarave, tamoqara uvave, Mosiraqaa tivato uvara kaara tirori vairave, vi uvara vi uvara ti vaika vainaini kia vuana. Vi uvaraqaahairo kiama vaiinti kahaqiarirava qovaraiqiraro kiama koqe haikavanovata qovaraiqianaro.

¹⁰Vaiinti vovano Ihura vaiinti nahenti rairakareva tirori vairera, are vi vaiintirara kia mintiane tiane. Qaiqaa vo tataavata kia mintiane tiraro viva kia ai uva irirera, vi vaiintira tauvaqa utu amitaana.

¹¹Are kankomakera irianara. Minti varia vaiintika hampiqama vuavaro vika qora kaiqavano nái vika qora kaiqa okara qovaramake vaira.

Ekaara uva tura

¹²Te Atemaasirave Tikikusirave are inanaini vara kaarirara are vaakama Nikoporisini te oru variainanaini vuane. Kuarivano kia koqema kero itaina entara te mini oru vairera. ¹³Senaasiva *ko* okara anomakero iri vai vaiintivavata, Apolosivavata, vitanta niara aaraini vireka auti variara. Ho are vitanta kahaqama nimitaira vitanta kia vo haikara aavoqiraiti, koqemake vuata.

¹⁴Hauri tinavu vaiinti nahenti qumina vaiha kia kaiqa varaivaro karave, vo haikave, kia variantorave tira, are vikara koqemake kaiqa varaqi vi vaivaro ekaa vi haikava ho vairamanta ne ho variqi vuata, tiana.

¹⁵Ti vataake variakavata ni uva mantama nimate vai. Karaitira uva kempukaiqamake iriqi viha tinavuara muntuka vate variakara are uva mantama timitaana.

Kotiva ni aaqurihama nimateharo koqema nimitaira variate, turo.

PIRIMONI

Poruva Pirimoniraini qara vara kora

Ihura qaqi vara himpima kovaro naaruvaini oru vauvaro 30 ihie aitarovaro Poruva karapuhiqi vaiharo maa uvara qara ntuva tora. Pirimoniva nora vaiintivano Ihura vainti vauvaro vira rumpato kaiqa vaiintiva Onesimusiva nai kaiqa qaqira kero ruqema kero Romini oruntero mini vaiharo Porura noqihairo Karaitira uva iriro vi uvarara quqaave tivakero Porura vataakero vauvaro Poruva Onesimusira Pirimoniva vaunaini atitareva iharo maa uvara Pirimonira qara ntuva amitora.

¹Te Poruka. Ihu Karaitiva ti rumpa taimanta vaurauka. Tinavu qata vakaa Timotiva ti vataakero vaimanta te maa uvara ai Pirimonira qara ruva amite. Are titanta tontivano vaihara titanta aanantera Kotira kaiqa vaiintivanoma variarao.

²Te Ihura vaiinti nahenti ai naavuqi ruvaaqumavi variakaravata, tinavu aura nakaa Apiaravata, tinavu kena iqoka vaiinti Akipusiravata, maa uvara qara ruva nimate.

³Kotiva tinavu Qovavata, Nora Vaiinti Ihu Karaitivavata, ni aaqurihama nimateha koqema nimitaimanta ni muntukaqihairo paru i vaira variata.

Poruva Pirimoniva Karaitira uva irurara tura

⁴Pirimonio, te Kotira aareha vo enta vo enta te ariara iriha Kotirara koqema iarao ti vaunara. ⁵Te irurara are Kotira vaiinti nahenti ekaa vikara muntuka vatehara are kempukaiqaakera Nora Vaiinti Ihu Karaitirara iriqira vi varianarave.

⁶Are Karaitira uva vo vaiinti vo vaiinti tiva nimiqira vuane ti, te Kotira aare vaunara. Are mintiaqira viharama Karaitiva tinavu koqema timitaaina okarara, vo okara vo okara anomakera tavenara.

⁷Are vokiakara muntuka vate variarava ti koqema timitaararo ti muntukavanovata koqe imanta vaunara. Are minti variara okarava ekaa Kotira vaiinti nahenti muntuka koqema nimate vaimanta variara.

Are Onesimusira ike mpo tiva amitaanerama turo

⁸Pirimonio, are minti variara vaiintiva variaramanta te Karaitira autuqaa homa kempukaiqaake ariara ti uvaqai iriane tiarirava vaimantavata, kia te minti tinerave.

⁹Te ariara muntuka vatehara ti, te ariara qihaaqamake tirera. Te Poruka naampaiqamavi vaiha Ihu Karaitira kaiqa kaara ti rumpa taamanta vaurauka, ¹⁰te ariara qihaaqamake tihama mintima ti:

Onesimusira ti maaquara ike mpo tiva amitaane, turo. Ti *seniqohai* rumpa taamanta maini karapuhiqi vauraro viva ai qaqira kero ruqema kero maini anintero vaiharo viva Karaitirara quqaave tivakero viraqaahairo viva ti maaquqama virave.

¹¹Vi vaiintiva tota ai kia koqema kero kahaqi vau vaiintiva vaura. Vate maa entara viva Karaitirara quqaa vivave tirara tiro, viva tivata aivata koqema kero kahaqiarira vaiintivama vairo.

¹²Te vate are iananaini Onesimusira atitaariraro viva anirantero vuanaro. Viva ti muntutavano vai vaiintiva vaimanta te vira atitehama tenta muntuka voqaara atitaariraro vuanaro. ¹³Te Karaitira uva tiva nimiqi vi vauramanta vira kaara *seniqohai* ti rumpa taamanta vaunara. Te maini maaqi vaiha ariara tiha, Are kia ho anintera ti kahaqinarave tivake, Onesimusirara viva ai vatuka varero maini vaiharo ti kahaqianarove, tivake vira maini ravaaqavu kaataa imantavata, ¹⁴are kia hove tinarara irihama, te qaqirake kia virara maini variante turo. Te kempukaiqamake tiarirara hauri are qumina eo tirora. Are eo tiataa irera, are ti uvara homa eo tinara.

¹⁵Quqaama Onesimusiva ai qaqira kero ruqema kero kia maini ani vukai enta vairave. Ho viva ai qaqira kero ruqema kero vinaihairo viva Ihura vaintiqama virara tiro, viva ekaa enta aintiro homa qaqi variqiro vuanaro.

¹⁶Are vate maa entaraqaahaira kia vi vaiintirara vira te rumpa tauna vaiintirave tiraitira, are minti tiana: Onesimusiva uritarero Karaitira vaintiqama virara ti, te virara tinavu qata vakaaravema tirarave, tiana. Te vi vaiintirara muntuka vaimanta virara ti qatave ti vaunara. Arevata homa vi vaiintirara tihara, Viva ti kaiqa vaiinti koqeva vaiharo Karaitira vainti vairara tiro, viva ti qatavanoma vaivo, tiana.

¹⁷Are tiriara ti hana vaiintive tirera, are ti quahama timitenantema kera, Onesimusiravata quahama amitaane. ¹⁸Onesimusiva haaru ai hampiqama amitorave, viva aiqihairo vo haika varero kia qaiqaa hiniqama kero nina amurave, vi uvava qaqi vairera, vira autu nunka kera ti hutuqai vatairaqe te virara iriha nina koqaa naantiara amiari.

¹⁹Ho tavaane, te tenta kauquqohaima maa uvara qara ntuva tauro: Te Poruka vi koqaara nina amirerave turo.

Te quqaama turo. Are ti kaiqaqaahaira Kotira vaintiqama vuanara vi *dinaurara* tiataa imantavata, kia virara tirera.

²⁰Oho, Pirimonio, ti qatao, Nora Vaiintiaira irihara, te tuna uvara iriane. Are Karaitira vataakera vohaa vaihara ti qatavano varianarara tira, ti muntuka koqema timitairaqe quahaari.

²¹Te maa uvara qara ntihamana ariara viva ti uva avataanarovema turo. Te ariara tiha, Viva tiriara quaheharo te tuna uvaravata, kia te tiaina uvaravata, nai irikero autuanarove, turo.

²²Te inaara uva voqavata tirera. Te are variananaini vuainarara iriharama, are naavu vo qerama timitairaqe te vuare. Ne tiriara iriha Kotira aare varia uvara viva homa irianarove tivake, te ni oru tavaainarara noraiqaake iri vauro.

Ekaara uva tura

²³Epafraasiva ti vataakero vaiharo ai uva mantama amite vairo. Viravata Ihu Karaitira kaara rumpa taavaro ti vataakero vairo.

²⁴Maakivavata, Aritaakusivavata, Demaasivavata, Rukivavata, vinavukavata ai uva mantama amite variara.

Vinavuka te varauna kaiqara vohaa kaiqa vare variakama vai.

²⁵Noravano Ihu Karaitiva viva ni aaqurihama nimitcharo koqema nimitaira variate, turo.

HIPARU

Hiparu vatanaakaini qara vara kora

Ihura qaqi vara himpima kovaro naaruvaini oru vauvaro 40 ihie aitarovaro vaiinti vovano maa uvara qara ruva tora. Maa uvara qara ruvato vaiintira autu tenavu kia irunara. Vi vaiintiva Poruvae, Rukivae, Apolosivae, Sallaasivae, vo vaiintivanoe, maa uvara qara ruva tora? Kia tenavu virara kankomake irunara. Iutaa vatanaaka Ihura vaintiqama vuka Ihu Karaitiva uritara kero oru mpeqavano vai okarara kankomake iriate tiro, vi vaiintiva maa qarara Iutaa vatanaaka ruva nimitora. Vi vatanaakara Iutaave, Hiparuve, ti variara.

Karaitiva Noravano uritara kero vai okarara tura

1 ¹Haaru Kotiva tinavu kaivaqaukavara uva tiva nimireva viva paropetinavu noqihairo airi tataa nai uva, vo uva vo uva qoqaiqamake vaura.

²Kotiva mintimakero tiva nimiqiro viviro, maa entara ekaanaini vai entaraqaa viva nai Maaqu atitovaro vira Maaquvano vira uva qoqaiqama kaimanta tenavu irunara. Kotiva nai Maaqu noraiqama kovaro viva naaruvavata vatavata autu kero vatora. Kotiva ekaa haika nai Maaqu kaama amitorara tiro, viva ekaa haikaqaa raqikiariravama vaira.

³Kotira mpeqa okaravano nai vira Maaquqvata ataa i vaira. Vira Maaqu okaravanovata, vira Qora okaravanovata, vohaa qaramakero vaira. Vira Maaquvano tivatai uvaraqaahairo ekaa naaruvainivata, vatainivata, vai haikava qaqi variqiro vi vaira. Vira Maaquvano vaiinti nahenti qora kaiqa vare varia uvara nunka nimitero oru naaruvaini Kotiva ekaa kempuka vataiva vainaini vira kauqu tanaraini oquviro vaira. ⁴Kotiva virara ti Maaquve tirara tiro, vira Maaquvano ekaa *enselinavu* uri naatara kero vaivaro vira autuvanovata vika nutuvata uri naatara kero vaira.

⁵Kotiva nai Maaquaraqai tiharo,

Are ti Maaquvano variaravera te vate are ti Maaquvano variana okarara qovarama kauro.

(Ihi 2:7)

Kotiva kia *enselinavuara* vi uvara tiraitiro, nai Maaquaraqai vi uvara tura. Kotiva qaiqaa nai Maaquara tiharo,

Te vira Qoka variariraro viva ti Maaquvano varianarove, tura.

(2 Samueri 7:14)

Minti tiharoma Kotiva kia *ensel* inavuara vi uvara tiraitiro, nai Maaquaraqai vi uvara tura.

⁶Kotiva nai Maaqu avuhainaara vataini varakare iharo mintima tiro:

Ekaa enseli vika vira autuqai tuaheraqi vuate, tura. (Lo 32:43)

⁷Kotiva *ensel* inavu okarara mintima tiro:

Viva enselnavu autukomanta vika uvaivano utintemake, kantamaqi vi ani variarave. Vika iha auruvano itaintemake iteha, ti kaiqa vare variarave, tura. (Ihi 104:4)

⁸*Ensel* inavuara minti tivakero Kotiva nai Maaquara tiharo,

Kotio, are avuhainaa vaiintivano vaihara are ekaa enta ekaa enta vaiinti nahentiqaa avuqavuqama kera raqikiqira vinarave.

⁹Avuqavuqamake ni varia okarara ai muntukavano vaivaro qora kaiqa vare varia okarara kia ai muntukavano vairave.

Are mintianarara tiro, Kotiva ai Variqavano ariqaa vahavera aquteharo ai noraiqama kaivara are nena kena vaiintinavuqihaira voqama kera quahe variarao. (Ihi 45:6-7)

¹⁰Kotiva qaiqaa nai Maaquara tiharo,

Noravauvo, are haaru hoqarama kera maa vatara tuqa aratonarave. Ai kauquvano naaruvavata autukero vatorave.

¹¹Naaruvavanovata vatavanovata variqi vi vuru taiqa vivaravata, areqaima ekaa enta qaqi variqira vinarave. Utavaaqavano nihiqama viro taiqa vintema kero, naaruvavanovata vatavanovata taiqa vuanarove.

¹²Qaraaka utavaaqa nonkireva iharo haarua utavaaqa raqantu kero vataintema kera, are naaruvavata vatavata taiqa kenarave.

Viva taiqa viraravata, are haaru varianantema kera, vohaa vivaqaima ekaa enta qaqi variqira vinarave. (Ihi 102:25-27)

¹³Kotiva kia *enselinavuara* tiraitiro, nai Maaquaraqai maa uvara tiharo,

Are uritarera tinta kauqu tanaraini oquvi vairaqa te ai navutaaka aru naatara amitaarirara are vikaqaata nena aiqiu ntava taane, tura.

(Ihi 110:1)

¹⁴*Enseli* vika okara vaireva, vika maraqura haikavano vaiha Kotira kaiqa vara amite variara. Kotiva vika nitite vaimanta vika Kotiva kuvantu nimitaaina vaiinti nahentika kahaqama nimite variara.

Kotiva tinavu tivitaaina uvarara tura

2 ¹Vira Maaqu Ihuva *enselinavu* avuni uritara kero vairara ti, tenavu vira uva irunara kia popoharaiti, kempukaiqamake iriqi vuare.

²Tota Kotiva *enselinavu* nititomanta vika Kotira uva okara Mosira tiva amitovaro vi uvava nora uva vauvarora ti, vokuka vi uvara raqa kora kaara Kotiva vika avuqavuqama kero nái koqaa nimi vaura.

³Ho Kotiva naantiara uva vo, nai vaiinti nahenti aaqurihama nimateharo kuvantu nimitaaina uvara qovarama kaira. Tenavu vi uvarara qumina uvave tivakeha vi uvara qaqira kaarera, nantiekee tenavu ruqemake aiqutute vuariraro Kotiva kia tinavu ruqutuanarove? Nora Vaiinti viva vi uvara naane tiva qovarama komanta vi uvara iriaka tinavuvata tiva timiamanta irunara. Tenavu tavauraro vi uvava quqaa uvama vairo.

⁴Kotira uvara quqaa uvave tiate tiro, Kotiva nai uva tiva nimi vauka kempukaiqama nimitomanta vika nora kaiqa, aahuva kaiqa varaqi vi vaura. Kotiva nai Maraqrura nimiataa uvaro vaiinti nahenti nimi vaumanta vika vo kempuka vo kempuka vareha vaura.

Ihuvaqaima tinavu kuvantu timitaarirava vaivo tura

⁵Naantiara qaraaka vatavano qovaraqiainarara tunara, vi entara Kotiva kiama *enselinavu*ara vi vataraqaa raqikivarave, tianaro. ⁶Kotira vukuqi maa uvavama vairo:

Kotio, are nantiharae vaiinti nahentiara noraiqaakera iriqira vi variarao? Nantiharae are qumina vaiinti nahentiqaavata koqema kera raqiki variarao?

⁷Vaiinti nahenti vika enseli veवारaini vahuqaqai variate tira, are vika autukera vatera, viraqaahaira are vika noraiqamakera, nora autuvata nimianarave.

⁸Are vaiinti nahenti noraiqama kaaramanta vika ekaa are autukera vataana haikaraqaa raqiki variarave, tura. (Ihi 8:4-6)

Vi uvara okara maantimama vairo: Kotiva vaiinti nahenti noraiqama kaira vika vo haikaraqaa raqikiva kia vairamanta vika ekaa haikaraqaa raqikiqi vivara. Vate maa entara vaiinti nahenti ekaa haikaraqaa raqikiva kia vaivarovata, naantiara vi uvava vivauma varianaro.

⁹Minti vaivarovata, maa entara tenavu Ihurara kankomake irunara. Kotiva tinavu aaqurihama timitareva Ihura vara kovaro Ihuva *enseli* veवारaini vahuqa variqiro viro tinavu ekaukara iriharo qutu vuvaro, viraqaahairo Kotiva vira noraiqamakero nora autuvata vira amura.

¹⁰Ekaa haika qovarama kaivaro variqiro vi vaiva, Kotiva, viva avuqavu okaraqai avataqiro viharoma, nai vaintaira airitahaa nai hampata ataa i vainaini variate tiro, Ihura varakovaro viva aihavi haikara varaqiro viro vuru qutu vura. Viva mintima kero Kotiva amito kaiqara naitarama kero taiqa amitorara tiro, viva tinavu kuvantu kero Kotiva vainanaini tivita varero vuru kaariravama vairo.

¹¹Ihuva tinavu qora kaiqa nunka timite vaiva vaimanta tenavu viva tinavu qora kaiqa nunka timitaika vaunarara tiro, Kotiva vaireva, Ihura

vira Qovavata tinavu Qovavatama vairo. Mintima vaivarora tiro, Ihuva tinavuara kia kauriraitiro, tinavuara ti vaiinti nahentive ti vaira.

¹²Viva tiharo, *Kotio, ai okarara tenta vaiinti nahenti tiva nimiqi vinerave. Te vika ruvaaqumavi vainaini ai autu tuahereha ihi tivaqi vinerave, tura.*

(Ihi 22:22)

¹³Qaiqaa viva tiharo, *Te Kotirara kempukaiqamake iriqi viha, viraqaa muntuvi vairarave, tura.*

(Ais 8:17)

Qaiqaavata viva tiharo, *Tavaate. Te maini vauramanta Kotiva ti timitai vaintika ti hampata variarave, tura.*

(Ais 8:18)

¹⁴Ho tenavu vira vaintinavu vaata vatauka vaunarara tiro, Ihuva Sataaniva vaiinti nahenti aruke vai kempukara taiqakareva vivavata vaiintiqama viro, tinavu aanarero vaata vataava variqiro viro vuru qutu vura.

¹⁵Vaiinti nahenti vika nai qutirara aatu qete vauva vika ekaa enta rumpa tomanta vauvaro Ihuva vi vaiinti nahentika kuvantu nimitareva vaiintiqama viro vuru qutu vura.

¹⁶Ihuva kia *enselinavuarao* tiro, vataini qovarama viraitiro, viva vataihainaa vaiinti nahenti Eparahaamira ankuarao tiro, viva vaiintiqama vura.

¹⁷Viva tinavu aaqurihama timiteharo, Kotirara kempukaiqaakero iriqiro viharo Kotira kaiqa vara amitaarira vaiintiva Noravano vairerave tiro, Ihuva tinavu nai aura qata voqaantema kero vaiintiqama viro, vaata vataava variqiro vura. Viva Kotira kaiqa vara amitaqiro viharo Kotiva tinavu qora kaiqa nunka timitaarire tiro, tinavuara iriharo qutu vura.

¹⁸Ihuva vaiintiqama viro vauvaro qora kaiqavano viravata avatamaqiro vuvaro vira kaara viva aihavira haika varaqiro vurara tiro, qora kaiqavano tinavuvata avatareva auti vairaro Ihuva tinavu homa kahaqiraqe tenavuvata kia qora kaiqa varaainara.

Ihuva Mosiravata aatarakero nora vaiinti vaura

3 ¹Ti qata vakaao, ne Kotira vaiinti nahenti variara. Kotiva naaruvaini vaiva nivata naarama taimanta ne variara. Te vaaka tuna uvara irihama niara ne Ihurara noraiqaake iriqi vuate turo. Ihuva vaireva, Kotiva vira noraiqamakero atitai vaiintivama vairo. Kotiva tinavu uva nunka timitaarire tiro, Ihuva tinavuara iriharo Kotira kaiqa vara amito vaiintiva Noravano vaura. Ho tenavu vira uvama qovaramake tiva nimiqi vi vaunara.

²Haaru Mosiva ekaa Kotira vaiinti nahentiqaa raqikiqiro viharo vira uvaqai iriqiro viharo kaiqa vara amitaqiro vi vauntema kero, Ihuvavata Kotira uvaqai iriqiro viharo vira kaiqa vara amitaqiro vi vaura.

³Naavu kaqa tai vaiintiva avuni vaivaro viva kaqa tai naavuva vira naantiaraini vaintema kero, Ihura autuvano avuni vaivaro Mosira

autuvano vira naantiaraini vairo. ⁴Ekaa naavu vaireva, vaiintivano kaqa tai naavuvama vairo. Ho vira voqaantema kero, Kotiva naaruvavata vataavata autu kero vataivama vairo.

⁵Mosiva Kotira kaiqa vaiintivano vaiharo Kotira uvaqai iriqiro viharo vaiinti nahentiqaa raqikiqiro vi vaura. Viva vi kaiqara varaqiro viharo naantiara qovaraiqiaina vaiintirara tiva nimiqiro vi vaura.

⁶Mosiva qaqi kaiqa vaiinti vauvaro Karaitiva Kotira Maaqu tanavama vairo. Karaitiva Kotira Maaqu tanava vaiharo Kotira noqai avataqiro viharo vira vaiinti nahentiqaa raqikiqiro vi vaira. Tenavu kempukaiqaakeha Karaitirara iriqi viha, Kotiva tinavu koqema timitaina entara vira veka variqi vuarera, tenavuvata homa tiha, Tenavu Kotira Naavuqi vauna vaiinti nahentikama vauro, tirara.

Ne Kotira uvara popohaira qaqira kevorave tura

⁷Kotira vukuqi Kotira Maraquaravano tivatai uvara iriata. Vi uvava mintima tiro:

Vate ne Kotira uva iriate. ⁸Ni kaivaqaukavara ti Kotikara viva kia tinavuqaa raqikianarove tivakeha, vika qumina vataini variqi viha ti avatamake tave vauntemake, nevata nenta avu aato kempukaiqamate vira uva kia iriraiti, variqi vivorave.

⁹Te ni kaivaqaukavara 40 ihinavuara kaiqa vara nimitaqi vi variavauramanta vika kia ti kaiqara noraiqaake iriraiti, vika qaiqaa qaiqaa ti avatamakeha tavarekaqai auti vaurave.

¹⁰Vika mintiaqi vi vaura kaara ti tirara itomanta vikara tiha, Vika ekaa enta hampi aaraqaaqai vireka auti vaiha, kia ti aaraqaa vireka auti variarave.

¹¹Vikara ti tirara itomanta te tenta kauqu aiqiqaa aqukeha tiha, Vira kaara vika kiama ho vata vo te nimitainaraqaa oru auraara vaivarave, tiavaunarave, tura. *(Ihi 95:7-11)*

¹²Ti qata vakaa, ne rauriha variata. Ni avu aato muntukavano vaaquqama vira, ne Kotira uvara kia quqaa uvave tivakeha, tuqantaavi qaqi variqi vi vai Variqara, Kotira tauvaqa utu amitevora.

¹³Vate maa entara ne Kotiva inaini vi entavama vairo. Qora kaiqavano ni unaqaraqama kaantorave ti, ne maa entara nai kempukaiqama amitevora nai kempukaiqama amitemaqa vuata.

¹⁴Tota enta tenavu Karaitirara quqaave tivake virara kempukaiqaake iriqi vuavaunantemake, variqi vuarera, tenavu homa Karaitira vataake variqi virara. ¹⁵Te qaiqaa Kotira vukuqi tu uvara tirera:

Vate ne Kotira uva iriate. Ni kaivaqaukavara ti Kotikara viva kia tinavuqaa raqikianarove tuntemake, nevata nenta avu aato kempukaiqamate vira uva kia iriraiti, variqi vivorave. *(Ihi 95:7-8)*

¹⁶Tauka taukae Kotira uva irihavata, virara kiama tinavuqaa raqikianarove tura? Vika tinavu kaivaqaukavarave. Mosiva vika Isipiqihairo ntita vuru koka, vikama vi uvara turave.

¹⁷Kotiva tauka taukarae arara itovaro 40 ihi navuara variqiro vura? Viva tinavu kaivaqaukavarara arara itovaro vaurave. Tinavu kaivaqaukavara qumina vataini variqi viha, nái qora kaiqa varora kaara mini hiqintivi qutu vurave.

¹⁸Kotiva kauqu aiqiqaa aqukero tiharo, Vika kia ti hampata oru auraara vaivarave, tu uvara, Kotiva taukarae vi uvara tura? Viva tinavu kaivaqaukavarara turave. Vika Kotira uva kia iriqi vi vaura kaara Kotiva minti tura.

¹⁹Tenavu tavauramanta vika kia Kotira uvara quqaa uvave tura kaara vika kia ho Kotiva tu vataraqaa auraara vaireka vura.

Kotira vaiinti nahenti auraara vairara tura

4 ¹Haaru Kotiva kauqu aiqiqaa aqukero tiharo, Ti vaiinti nahenti ti vataake oru auraara vaivarave tura. Virara iriha kaiqenavu rauriha variari. Hauri niqihairo vovano vo aaraqaa vi utu varero kia mini oru auraara variantora.

²Tenavu vate irunantemake, tinavu kaivaqaukavaravata haaru Kotira uva iri vaura. Vika Kotira uva iruvarovata, vi uvava kia vika kahaqura. Vika vi uvara iri, kia quqaa uvave tura kaara vi uvava kia vika ho kahaqura. ³Tenavu Kotira uva iriqi vuairauka homa Kotira vataake auraara vairara. Kotira vukuqi vaiinti nahenti Kotira uva raqa kaakara mintima tiro:

Ti tirara itaimanta te tenta kauqu aiqiqaa aqukeha tiha, Vira kaara vika kiama ho vata vo te nimitaainaraqaa oru auraara vaivarave, tiavaunarave, tura. *(Ihi 95:11)*

Kotiva haaru maa vatara autukero vato entaraqaahairo nai auraara vata vo qeramakero vatoraravata, vi uvara turama. ⁴Kotira vukuqi Kotiva auraara vau entarara mintima tiro:

Kotiva 6 entanavuara kaiqa varaqiro viro vuru taiqa kero 7 entaqaa viva auraara vaurave, tura. *(Okara 2:2)*

⁵Kotiva vi entaraqaa auraara vaurara ti, Kotira vaiinti nahentivata auraara variqi vivara. Kotira uva iri qaqirake ni varia vaiinti nahentikara Kotiva mintima tiro:

Vika kiama ho vata vo te nimitaainaraqaa oru auraara vaivarave, tura. *(Ihi 95:11)*

⁶Kotira uvara quqaa uvave ti vaiinti nahentika, vikama Kotiva qaqi kaira vika auraara vainaini vivara. Haaru tinavu kaivaqaukavara Kotira uvara kia quqaa uvave tura kaara vika kia vi vataraqaa auraara vaireka vura.

⁷Ho mintuvarovata, Kotiva qaiqaa vo enta kaamatero tiharo, Maa entaraqaa ti uva iriate, turave. Viva tinavu kaivaqara Devitira noqihairo mintima tiro:

Vate ne Kotira uva irivera, kia nenta avu aato kempukaiqamate vira uva kia iriraiti, variqi vivorave, tura. *(Ihi 95:7-8)*

⁸Haaru tinavu kaivaqaukavara qumina vataini variqi viha vuru qutu vuvaro Iosuaava vika vaintaira ntita varero vuru Isareri vataini korave. Kotiva auraara vai vatarara tiharo, kia Isareri vataravauve tiro. Viva Isareri vatara tutirio, viva kيامa naantiara Devitira noqihairo vo entavano qovariqiainarara tutirio.

⁹Kotiva 7 entaqaa auraara vauntemake, tenavu Kotira vaiinti nahentivata auraara vairara.

¹⁰Kotiva nai kaiqa vuru taiqa kero auraara vauntemake, Kotira vaiinti nahenti vikavata nái kaiqa vuru taiqake oru Kotira vataake auraara variqi vivara.

¹¹Virara irihama kaiqenavu Kotira vataake auraara vairerave tivake, kia popoharaiti, kempukaiqamake variqi viha mini vuari. Tinavu kaivaqaukavara Kotira uva raqakora kaara kia Kotiva kaamato vataraqaa auraara vaireka vura. Tinavuqihairo vovano vika aanaraantora.

¹²Kotira uvavano vaireva, kempukaiqama kero qaqi variqiro vi vai uvavama vairo. Iqoka paipe taara avaivano vira voqaa, vira uvavano uritarakero voqamakero vaihe vira. Iqoka paipevano vaata toqa kero vuhaarivata mativata raira kaintema kero, Kotira uvavano vaiinti avu aato muntukaqi vainara qoqaiqama kero vi vaiintira avatamakero taveru, vira avu aato muntukaqi vai uvarara qora uvave koqe uvave, ti vira.

¹³Kia vo haikavano Kotira avuqaa kukeqa viro vira. Nana nana haikavano naaruvainie vatainie vai haikava, ekaa vi haikava Kotira avuqaa qoqaa vira. Naantiara tenavuvata vira avuqaa vaiha tentanavu vare vauna kaiqara tiva qovarama kehama vira tiva amirera.

Ihuva tinavuara iriharo Kotira kaiqa vara amitaariravama vairo

¹⁴Ho tinavuara iriharo Kotira kaiqa vara amite vai vaiintiva noravano vaireva, viva Kotira maaqu Ihuvave. *„Viva Kotira kaiqa vara amitaqiro viro,„* naaruvaini Kotira aqaanto oru vairara ti, kaiqenavu vira uva irunara kempukaiqamake iriqi vuari.

¹⁵Tinavuara iriharo Kotira kaiqa vara amite vai vaiintiva noravano tenavu uqerara vaiinti nahenti vauna okarara kankoma kero iri vairara tiro, nana nana qora kaiqavano tinavu avataintema kero, vohaa vi kaiqava Ihuravata avatovaro Ihuva kia qora kaiqa voqavata varora.

¹⁶Ihuva minti vaiintiva vairara ti, kaiqenavu kia qetaraiti, qihaaqamake *„Kotiva,„* tinavu aaqurihama timiteharo koqema timite vira aqaanto oru vuariraro tenavu maara varaaina entara viva tinavu aaqurihama timiteharo tinavu koqema timitaarira.

Kotira kaiqa vara amite vai vaiintirara tura

5 ¹Te Kotira kaiqa vara amite varia vaiintika vika nora vaiinti okarara tirera. *„Kotiva Rivaira ankuara tiharo,„* Ne vaiinti vo noraiqama

kaivaro vi vaiintiva ni vaiinti nahenti qora kaiqara iriharo, quara aantau arukeharo iha quara timitaairo viharo kaiqa vara timitaanarove, tura.

²Vi vaiintivavata uqerara vaiintivano vaiharora tiro, viva tavairaro vira kena vaiinti vovano Kotira uva vo kia kankomakero irirerave, hampi kaiqa varairerave, viva homa qihaaqama kero nai kenara vira kahaqianaro. ³Vi vaiintiva uqerara vaiintivano vaiharora tiro, viva kia vaiinti nahenti qora kaiqaraqai iriraitiro, viva nai qora kaiqaravata iriharoma quara aantau arukero Kotira iha quara amite vaira.

⁴Vi vaiintiva kia nai irikero noraiqama viro vi kaiqara vare vairavauve. Kotiva vi vaiintira kaivaqara Eronira aarama kero noraiqama kontema kero, Kotiva vi vaiintiravata aaramakero noraiqama kaira. ⁵Vira voqantema kero, Karaitiva kia nai irikero noraiqama viro tiharo, Te vi kaiqara vaiinti nahenti vara nimitarerave, turavauve. Kotiva nai vira Qova vira noraiqama kero virara mintima tiro:

Are ti Maaquma variarao. Te vate are ti Maaquvano variana okarara govarama kauro, tura. *(Ihi 2:7)*

⁶Qaiqaa Kotira vukuqi Karaitirara mintima tiro:

Merikisitekira voqantema kera, are ekaa enta ekaa entama Kotira kaiqa vara amitena vaiintivama vainarave, tura. *(Ihi 110:4)*

⁷Ihuva vataini vau entara viva keke tivaqiro viharo iqi rataqiro viharo Kotira aaramaairo vura. Viva Kotirara te qutu vuarirara are homa ti kahaqinarave tivakero kia nai autuara iriraitiro, Kotira noqai avataqiro vurara tiro, Kotiva vira uva irurave.

⁸Ihuva Kotira Maaquvano vaiharovata, viva aihavu haikara varaqiro vi vaurara tiro, viva koqema kero Kotira no avataqiro vura.

⁹Viva mintiaqiro viharo aihavu haikara varaqiro viro, vuru ekaa Kotiva amito kaiqara taiqakovama vaura. Ihuva mintima kero taiqa korara ti, vaiinti nahenti vira uva avataqi vi vaika vaivaro Kotiva vika kuvantu nimitaira vika ekaa entama qaqi variqi vivara.

¹⁰Kotiva Ihura noraiqama kero tiharo, Merikisitekiva vaiinti nahenti qora kaiqara iriharo ti kaiqa vara timitontema kero, Ihuvavata vaiinti nahenti qora kaiqara iriharo ti kaiqa vara timitaanarove, tura.

Tenavu taaqa vainti voqaara variqi vuarorave tura

¹¹Tenavu maa uvara airiqamake ni tiva nimirare ti, tavauramanta ne qakomake iriqi vi variamantara ti, tenavu vukaari utihama maa uvara ni tiva nimi vai. ¹²Ne airi enta maa uvara iriqi viha, vokiakavata tiva nimiaataara vaimanta ne kia Kotira uva kankomake iri variarave. Vira kaara tenavu vi uvara qaiqaa okaraqihai ni tiva nimiarirava qaiqaima vairo. Ne maa entara kempuka kara naataara vaimanta naamaqai ne variara.

¹³Naamaqai ne vaiva, viva vainti naativanoma vairo. Viva vainti naativano vairara tiro, viva kiama koqe aaraqaa nuaina okarara kankomakero iriro.

¹⁴Kempuka karavano vaireva, noruqama vuaka karama vairo. Noruqama vuaka qora okaravata koqe okaravata rairake tavamaqi vi variarara ti, vika homa koqe okaraqai avataqi vivara.

6 ¹Vi uvara iriha kaiqenavu Karaitira uva okara irunara mini ke, oru tavaaranavata amutunivata vaina uvara iriqi vuari. Hoqare ne qora kaiqa vare vauvaro ne ekaara qutu viva vaumanta ne vi aararaqahai tuqantaavi Kotirara iriqi vi vaura.

²Ne namari varovaro vo vaiintivano nai kauqu niqaa vatomanta ne Kotira Marapura varora. Ne Kotiva vaiinti nahenti qaiqaa qaqi vara himpima kaaina uvara irura. Ekaara entaqaa Kotiva *ko* tiainaravata ne irurave. Vi uvava vi uvava okara uvama vairo. Ho kia tenavu vi uvaraqai iriqi virerave. ³Kotiva qaqi kairera, tenavu tavaaranavata amutunivata vaina uvara iriqi virera.

⁴Kotira aaraqaa viha viraqaahai vi aarara qaqirake variaka, nantiakee vika qaiqaa vi aararaqaa ho vivara? Vika konkiraiqiraqi variavaro vika avu aatovano qantua vimanta vika Kotiva koqema nimitaainara tave, vika Kotira Marapura vare, ⁵vika avatamake tavaavaro Kotira uvavano koqe uvaqai vaimanta vika Kotiva naantiara qovaraqiaina kempukara hini vi okarara tavaara.

⁶Ekaa vi haikara vi haikara tave variaka, vika Kotira aaraqaa vi vaira qaqira kaivera, vika mintiha Kotira Maaqu qaiqaa katariqaa aruteha ekauka nivuqaa vira kaurira haika vara ami variarara tiro, vika qaiqaa anirante Kotira aaraqaa viva kiama ho varianaro.

⁷Kotira uva iriqi vi varia vaiinti nahentika vaireka, koqe vata voqaara variara. Aaquvano riharo vi vataraqi otu vi vaivaro vi vataragaahairo koqe karavano qampiqe vaivaro Kotiva vi vatara koqema amite vaira.

⁸Vo vataqaahairo auqu vai naaquantavavata nimirivataqai qampiqe vairera, Kotiva vi vatarara qora vatavema tianaro. Vi vataraqi qampiqate vai haikara iha tuta kairaro itama vuanaro.

⁹Ti navunaao, te qora vataravata koqe vataravata tihama kia niaravauve ne qora vata voqaara variavo turo. Tenavu niara tiha, Vika kempukaiqaake koqe aaraqaa vi vaivaro Kotiva vika ntitaanarove, tunara. ¹⁰Kotiva kia ni hampiqama nimitaraitiro, viva ni avuqavuqama nimitaharo ne vira kaiqa vara amite variara kiama tauru kaanaro. Ne Kotirara muntuka vateha nenta kena vaiinti nahenti, Kotiva vaiinti nahenti kahaqama nitorarave, maa entaravata kahaqama nimate variararave, Kotiva kiama virara virara tauru kaanaro.

¹¹Ne virara vekaiqiva vivau variarare ti, ne vatani vaiha Kotira aaraqaa kempukaiqaake variqi vi vuru taiqa kaata. Niara mintimake variqi vuete ti, tinavu antuqavano vaimanta vaunara.

¹²Vokiaka Kotirara kempukaiqamake iriqi viha, qihaaqamake variqi vivi, Kotiva vika nai kaama nimitai haikara varaarave. Nevata kia popoharaiti, vika intemake variqi vivera, tenavu hovema tirara.

Kotiva tivatai uvarara tura

¹³Kotiva tinavu kaivaqara Eparahaamirara te ai mintima amitarerave tiharoma Kotira nai vira uri aatarakero variarirava vovano kia vauvarora tiro, viva nai autuqaa tiharo, ¹⁴Te ai koqema amitaqi vuarirara are kuvuaramaqira virauka airitahaama vaivarave, tura.

¹⁵Kotiva minti tuvaro Eparahaamiva nai muntuka parumakero Kotira veka variqiro vuvaro Kotiva kauqu aiqiaa aqukero tivato uvava vivau vauvaro Eparahaamiva qorainti vainti vatatora.

¹⁶Vaiintivano uva vo tivatareva iharo, tirorira haikavano govaraiqiantorave tiro, viva nai uva kempukaiqama kareva nora vaiinti autuqaa te mintirerave ti vaira.

¹⁷Eparahaamira vaintaira tiriara viva vi uvara tiva taira qaqira kero vo uva tiantorave tiro, Kotivavata nai tivato uvara nai autuqaa kempukaiqama kora.

¹⁸Kotiva nai uva tivatareva nai autuqaa te mintirerave turara tiro, vira uvavano kia ho una uva varianaro. Mintima vaimantara ti, tenavu ruqemake Kotiva inaini oru vaurauka, tenavu Kotiva tivatai uvara irihama kia qetaraiti, muntuka kempukaiqamake variqi viha, vira uvavano vivau variaina entara vira vekama vairera.

¹⁹Kotiva tivato uvava vivau variainarara irihama tenavu kia qumina vi aniraiti, tenavu kempukaiqaake Kotira aaraqaa variqi vuari. Kotira uvavano vivau variaina entarara irihama tenavu homa Kotira Naavuqi tavunauta tintataara voqara ravaqaake, Kotira turuaraini oru vairara.

²⁰Ihuva tinavu kahaqama timiteharo viva naane Kotira turuaraini oru vaura. Haaru Merikisitekiva Kotira kaiqa vara amite vau vaiintiva noravano vauntema kero, Ihuvavata ekaa enta Kotira kaiqa vara amitaqiro vi vaivama vairo.

Merikisitekira okarara tura

7 ¹Merikisitekiva avuhainaa vaiintivano vaiharo vatuka vo, Saremiqaa raqikiqiro viharo viva vaiinti nahentiara iriharo virini vai Variqara, Kotira kaiqa vara amite vau vaiintiva vaura.

Vo enta Eparahaamiva iqoka raquqiro viharoma nora vaiinti avuhainaa vaiintinavu vuru naatara kero, anirantero araini vi vauvaro Merikisitekiva Eparahaamira vitakero nai kauqu tuaherakero virara tiharo, Kotiva ai koqema amitaarire, ²tuvaro Eparahaamiva iqoka raqiharo airaira varatora rairakero kauqurutanta vatoraqihairo Merikisitekira vohaiqa amura.

Merikisitekira autu okaravano maantimama vairo: *Avuhainaa Vaiintivano Avuqavugamakero Ni Vaivave*. Viva Saremiqaa raqiki vaurara tiro, vira autu okaravano maantimama vairo: *Maateraiqaakeharo Raqiki-Vaivave*.

³Merikisitekira noka qokave, vira ankuve, kia vika nutu qara ntuvectorara ti, tenavu kia virara irunara. Vira vatato entarave, viva qutuvu entarave, viravata kia qara ntuva torara ti, tenavu kia virara irunara. Vi vaiintiva Kotira Maaqu aanantero vaiinti nahentiara iriharo ekaa enta Kotira kaiqa vara amitaqiro vuanaro.

⁴Merikisitekiva nora vaiintivano vau okarara iriha variata. Eparahaamiva tinavu kaivaqaukavara noravano iqoka raquqiro viharo navutaaka naatara kero vika airaira raqiakero varero, vi airairara kauqurutanta vatoraqihairo Merikisitekira vohaiqa amura. Merikisitekiva nora vaiintivano vauvarora tiro, Eparahaamiva mintiakero vira amura.

⁵Rivaira ankuqihai Mosira uva okara irihama Kotira kaiqa vara amitaqi viha qaqi vaiinti nahentiara nenta airaira rairake kauqurutanta vateraqihai vohaiqa tinavu timiate tiha airaira vare variara. Vika nai navunaaka Eparahaamira ankuqihai vi airairara vare variara.

⁶Merikisitekiva kia Rivaira vohaa ankuvano vairaitiro vaiharo, Eparahaamiva nai airaira rairakero vatoraqihairo vohaiqa varero virara tiharo, Kotiva ai koqema amitaarire, tura. Kotiva nai kauqu aiqiqaa aqukeharo uva tivato vaiintiva, Eparahaamiva vauvaro Merikisitekiva nai vi vaiintirara Kotiva ai koqema amitaarire, tura.

⁷Kiama qumina vaiintivano nora vaiintiara tiharo, Kotiva ai koqema amitaarire, ti vairavauve. Nora Vaiintivano qumina vaiintiara tiharo, Kotiva ai koqema amitaarire ti vaira. Merikisitekiva nora vaiintivano vaiharora tiro, viva Eparahaamirara tiharo, Kotiva ai koqema amitaarire, tura.

⁸Rivaira vohaa ankuqaahainaa vaiintinavu noraiqaavi Kotira kaiqa vara amitaqi vi variaka, vika vaiinti nahenti airaira rairake kauqurutanta vataaraqihai vohaiqa vare variara. Rivaira ankuqihainaaka variqi vi vuru qutuvi vaikama variara. Merikisitekiva Eparahaamiva rairakero vatoraqihairo vohaiqa varora. Kotira vukuqi Merikisitekira ankuara viva qaqi variqiro vuaina vaiintivave turara tiro, Merikisitekira ankuvano Rivaira anku aatara kora.

⁹⁻¹⁰Te Merikisitekira ankuara irihama vo uvavata tirera. Rivaiva Kotira kaiqa vara amite vau vaiintiva vaumantara ti, vaiinti nahenti vika nai airaira rairake kauqurutanta vatoraqihai Rivaira vohaiqa ami vaura. Eparahaamiva airaira rairakero kauqurutanta vatoraqihairo Merikisitekira amu entara Rivaira kia vatatovaro nai kaivaqara Eparahaamira vaataqi vaura. Vi entara Rivaiva nai kaivaqara Eparahaamira vaataqi vaiharora tiro, vivavata Eparahaamira vataakero vaiharo Merikisitekira vi airairara amura. Rivaiva Merikisitekira airaira amurara tiro, Merikisitekira ankuvano Rivaira anku aatara kora.

¹¹Mosiraqaa uva maara tivato entara Kotiva Rivaira anku kaamatero tiharo, Vi ankuraqihainaa vaiintivanoqai ti kaiqa vara timitaate,

tivakero Eronira noraiqama kovaro viva vi kaiqara varora. Rivaira vohaa ankuqihainaa vaiinti vika vaiha vaiinti nahentiara iriha Kotira kaiqa vara amitaqi vi vauvaro vika kaiqavano kia ho aruvu kaiqava vaura. Vika kaiqavano ho aruvitirio, Kotira kaiqa vara amite vai vaiintiva Ihuva kiama qovarama vitirio. Ihuva qovarama viro viva kia Eroniva Kotira kaiqa vara amitontema kero Kotira kaiqa vara amitaraitiro, viva Merikisitekiva Kotira kaiqa vara amitontema kero Kotira kaiqa vara amite vaura.

¹²Rivaira ankuvano vira kaiqa vara amitaqi vu okarara Kotiva qaqini vara kero Ihurara vivama ti kaiqa vara timitaarira vaiintiva varianarove turara tiro, Kotiva Mosiraqaa tivato uvaravata qaqini varakero, qaraaka uva tivataira vira vatukana vatora.

¹³Tinavu Noravano Ihuva kiama Rivaira ankuqihairo qovarama vura. Kiama Ihura ankuqihairo vovano Kotira Naavuqi Kotira kaiqa vara amitaarirava vaura. ¹⁴Tenavu iruraro Ihuva Iutaa vika ankuqihairo qovarama vura. Mosiva kiama Iutaa ankuqihainaa vaiintivano Kotira kaiqa vara amitaqiuro vuanarove turave.

¹⁵Ihuva kiama Rivaira ankuqihainaa vaiintivano Kotira kaiqa vara amitaantema kero vara amitaraitiro, viva Merikisitekiva vara amitontema kero, Kotira kaiqa vara amitareva qovaraqama vurara ti, tenavu kankomake tavauraro Kotiva Rivaira ankuara tu uvara qaqini varakora.

¹⁶Vo vaiintinavu Rivaira vohaa anku vaikara ti, vika Kotira kaiqa vara amitaqi vi vaura. Ihuva kia vika voqaantema kero nai ankuara iriraitiro, viva kempukavano ekaa enta qaqi variqiro vuariravara tiro, viva Kotira kaiqa vara amitaqiuro vi vaura. ¹⁷Kotira vukuqi Ihurara mintima tiro:

Merikisitekira voqaantema kera, are ekaa enta ekaa entama Kotira kaiqa vara amitena vaiintivama vainarave, tura. *(Ihi 110:4)*

¹⁸⁻¹⁹Rivaira ankuqihainaa vaiintinavu Kotira kaiqa vara amitaqi viha kia ho vaiinti nahenti qora kaiqa vare vai uvara nunka nimitovaro vika kaiqavano uqerara kaiqagai vauvarora tiro, Kotiva Mosiraqaa tivato uvara qaqini varakero qaraaka uva qovarama kora. Mosiraqaa tivato uvara avataqiuro ni vau vaiintiva vauvaro vi uvava kia ho vira kahaqi vaura. Qaraaka uvavano uritara kero vairara ti, tenavu qaraaka uva iriqi vihama homa Kotira aumanto oru vairara.

²⁰Kotiva Rivaira ankuqihainaa vaiinti kaama teharo viva kia nai kauqu aiqiqaa aqukero tiraitiro, viva Ihura kaama teharo nai kauqu aiqiqaa aqukora. ²¹Kotiva nai kauqu aiqiqaa aqukoraqahairo Ihuva vaiinti nahentiara iriharo Kotira kaiqa vara amitaqiuro vi vaura. Kotiva Ihurara mintima tiro:

Te ai Noravano vaiha tenta kauqu aiqiqaa aquke tiha, Are ekaa enta ti kaiqa vara timitaqira vinarave. Kia te vate tiva taaina uvara qaqirake vo uva tirarave, tura. *(Ihi 110:4)*

²² Kotiva nai kauqu aiqiqaa aqukero Ihurara minti turara ti, tenavu iruraro Kotiva qaraaka uva tiva taatautaiva haarua uva tiva taatautora aatara kero uritara keroma vairo.

²³ Rivaira ankuqihainaa vaiintinavu haarua uva tivatora iriqi viha Kotira kaiqa vara amitaqi vivi qutuvi variamanta vo vaiinti vo vaiinti airi vaiinti vi kaiqara varaqi vi vaura.

²⁴ Qaraaka uvavano qovarama vivaro Ihuva ekaa enta qaqi variqiro vuainarara tiro, kia vovano vira vatuka varero vi kaiqara varaanaro.

²⁵ Ihuva ekaa enta qaqi variqiro vuainarara ti, vaiinti nahenti virara tinavu kahaqama timitaane ti vaivaro viva ekaa enta vikara Kotira aarama nimitaqi vuanaro. Ihuva minti vaivara tiro, viva vaiinti nahenti kahaqama nimitaarirava ho vaivaro Kotiva vika ho kuvantukero ntitaanaro.

²⁶ Ihuva Kotira kaiqa vara amite vai vaiintiva noravano vaiharo Kotira kaiqaqi vara amiteharo kia qora kaiqa vararaitiro, koqe kaiqaqi vare vairo. Viva kia qora kaiqa vare variaka hampata vairaitiro, viva naaruvaini uri aatara kero nai verantoqama keroma vairo. Ihuva mintima kero vaivara tiro, viva tinavuara iriharo homa Kotira kaiqa vara amitaqi vuanaro.

²⁷ Rivaira ankuqihainaa vaiintinavu vo enta vo enta Kotira kaiqa vara amitaqi viha, vika nai qora kaiqara naane iriha quara aantau Kotira iha quara amite, vira naantiara vaiinti nahenti qora kaiqara iriha quara aantau Kotira iha quara amite vaura.

Ihuraqi kia qora kaiqavano vauvarora tiro, viva kia nariara naane iriharo Kotira kaiqa vara amitaraitiro, viva kia vo enta vo enta quara aantau Kotira iha quara amitaqi viraitiro, viva vaiinti nahenti qora kaiqara iriharo vohaa tataaqai Kotira kaiqa vara amiteharo vuru qutu vura.

²⁸ Mosiraqaa tivato uvara irihama vika Rivaira ankuqihainaa vaiintinavu noraiqamake nenavu tinavuara irihama Kotira kaiqa vara amitaqi vuata, tumanta vi vaiintinavuka qaqi uqerara vaiintinavu vaiha vi kaiqara varaqi vi vaura. Kotiva Mosiraqaa uva tivato entara vira naantiara Kotiva nai kauqu aiqiqaa aqukeharo nai autuqaa tiharo, Ti Maaquvano ti kaiqa vara timitaqi vuanarove, tivakero vira noraiqama kovaro vira Maaquvano ekaa vi kaiqara amitaira vara vuru taiqa kairara tiro, viva ekaa enta Kotira kaiqa vara amitaariravama vairo.

Ihuva tinavuara iriharo naaruvaini Kotira kaiqa vara amite vaivama vairo

8 ¹ Te tuna uvara okara vaireva maantimama vairo: Tinavuara iriharo Kotira kaiqa vara amitaqi vi vai vaiintiva noravano vairo. Vi vaiintiva naaruvaini vai Avuhainaara Kotira kauqu tanarainima oru oquviro vairo.

²Rivaira ankuqihainaa vaiintinavu Kotira kaiqa vara amitaqi viha vaiintivano kauquqohai kaqato naavura Kotira Naavuve turaqi kaiqa vare vaura. Ihuva naaruvaini vaiharo Kotiva kaqatai naavura Kotira Naavu tanaraqai Kotira kaiqa vara amitaqiro vi vaira.

³Vaiinti nahenti Rivaira ankuqihainaa vaiinti vo vira noraiqama kareka iha virara tiha, Are tinavu kahaqama timitaqira vihara nora vaiintivano vaihara quara aantau arukera Kotira iha quara amitaqira vuane, ti variara. Vika minti tiavaro vi vaiintiva quara aantau arukero Kotira iha quara amitaqiro vi vaira. Ho tinavuara iriharo Kotira kaiqa vara amitaqiro vi vai vaiintiva, vivavata Kotira kaiqa vara amiteharo vo haika Kotira amiarirava vaura. [Vi haikava vaireva, nai vira vaatama vaura.]

⁴Mosiraqaa tivato uvara iriha Rivaira ankuvuno Kotira Naavuqi vaiha Kotira kaiqa vara amitaqi vi variarara tiro, Ihuva vataini vaitirio, viva kiama vi kaiqara varaitirio.

⁵Rivaira ankuqihainaa vaiintinavu Kotira kaiqa vara amite variava vaireva, kia kaiqa tanarama vairo. Vika kaiqavano maraqurahaqai vaivaro naaruvainima kaiqa tanavama vairo. Ihuva naaruvaini vaiharo Kotira kaiqa vara amitaqiro vihara kaiqa tanarama vare vairo. Vira voqaantema kero, haaru vetanto entaqaa Mosiva Kotira Naavu kaqareva auti vauvaro Kotiva tiharo, Are aiqinaqaa ti vataakera variaramanta te ai umiqeha maantima kera naavu kaqaane tunantema kera kaqaane, tura.

⁶Kotiva Ihura noraiqama kaivaro viva Kotira kaiqa vara amitaqiro vihara Rivaira ankuqihainaa vaiinti vika kaiqavata aatara kaivaro vira kaiqavano uritarakero avunima vairo.

Rivaira ankuqihainaa vaiinti vika haaru vohaa uva tiva taataukero vato uvaraqai iriha, Kotira kaiqa vara amitaqi vi variara. Kotiva nai kauqu aiqiqaa aqukero tiva taatauto uvara iriharo Ihuva Kotira kaiqa vara amitaqiro vi vaurara tiro, vi uvava haaru vohaa uva tiva taataukero vato uvaravata uri aatarakero avunima vairo.

⁷Haaru vohaa uva tiva taataukero vato uvava ho vaitirio, Kotiva kiama vi uvara qaqini varakero vo uva qovarama kaitirio. ⁸Kotiva tavomanta vaiinti nahenti kia Mosiraqaa tivato uvara koqemake avataqi vi vaurara tiro, viva mintima tiro:

Naantiara vo entanavu anirairaqe te Isareri vatanaakave Iutaa vatanaakave vika hampata vohaa vaiha qaraaka uva tiva taatau karerave.

⁹Vi uvava vaireva, kia te haaru vika kaivaqaukavara hampata vohaa vaiha tiva taatau tauna uvara voqaara varianarove.

Haaru te vika kaivaqaukavara kauqu utu vare Isipi vataihai ntita vare viha, te vika hampata vohaa vaiha uva tiva taatau tauramanta vika ti uva iriqi vuataara vaumanta vika qaqirake kia ti uva iriqi vi vaura kaara te vika qoririma kaavaunarave.

¹⁰Ho naantiara te Isareri vatanaaka hampata vohaa vaiha qaraaka uva vo tiva taatauke vatarerave.

Kia te vi entara tenta uva maara oriqaq qara ntuva taraiti, vi entara te vi uvara vika avu aatoqi vate, vika muntukaqi qara ntuva nimitarerave. Te vika Variqavano variari vika ti vaiinti nahentima vaivarave.

¹¹Naantiara vi entara nora vaiintivata inaara vaiintivata tiriara kankomake iriqi virara ti, vika kiama nai kena vaiinti nahenti tiva nimivarave. Vi entara vika ekaama tiriara kankomake irivarave.

¹²Vi entara te vika aaqurihama nimiteha vika qora kaiqa vare vai uvara nunka tauru nimitarerave, tura. (Jer 31:31-34)

¹³Kotiva vi uvara minti tiharoma qaraaka uva tiva taatau taainarara tura. Viva minti tiharoma hoqarenaa uva tiva taatautora haarua uvaigama kaira. Ho haaruanaa haikavano haaruaqamaqiro viharo vaakama taiqa vuanaro.

Haarua uva iriha Kotira kaiqa vara amitaqi vurara tura

9 ¹Haaru Kotiva vohaa uva tiva taatau kero vato uva okarara tirera. Kotiva Mosiraqaa uva maara tiva tovaro Mosiva vaiinti nahentiara minti mintimake Kotira autu tuaheraqi vuata tumanta, vi uvara iriha Kotiraini naavu vo kaqa amitora. Vi naavuva maa vataraqaa vaura.

²Vi naavuva vaireva *seriqohai* kaqato naavuva vaura. *Rumu* taaraqanta variarire tiro, tavaarana tavunaqohairo tintatero avuni vau *rum ura* koqe haikaqai vai *rumurave* tura. Viraqi ova qumpike vato taquva vauvaro tainta vo vauvaro Kotira unta amito mparetiravata vaura.

³Tavunaqohairo tavaarana tintatora vira naantiaraini vai *rum urara* Kotira turuarainive tura. Kotira turuaravano vaurara tiro, viraqi qioqama tovaro kia qaqi vaiintivano oriqete vaura.

⁴Vi *rum uraqi* tainta vo *kori* oriqohai aututo taintara viraqaa koqe untavu haikara iha quarate vau taintava vauvaro vokise vo, *kori* ori ruqututoraqohai viraqaa taatauto vokiseva vaura. Vi vokiseqira Kotiva Mosiraqaa tiva taatauto uvara qara ntuvato oritanta vauvaro, *manaave* tu karara nonkuto taquvavata viraqi vauvaro, Eronira kauruvanovata vaura. Vi kauruva haaru mare verakero qampiqo kauruva vaura.

⁵Vi haikava vi haikava vi vokiseraqi vauvaro vokiseqaa hini vitini hini vitini *enseli* maraqura taaraqantavano vaura. Vitanta nai arokatanta airatetanta aave vateha Kotiva maini maaqima vaivo tiha vaura. Vitanta mintimake vauvaro vokise vira avu tavaaraqaa Kotiva vaiinti nahenti aaqurihama nimite vai kantave tura.

Kotiva vaiinti nahenti qora kaiqa vare vai uvara nunka nimitaarire tiro, vo ihi vo ihi vohaa tataa Kotira kaiqa vara amito vaiintiva avuhainaava naare kaqa varero vi *rumuraqi* oriqetero vuru vokise avutana naare

*rain*tu/*ruanainori* vaura. Ho kia te voki uvaravata qaiqaa maa qararaqai tirera.

⁶Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vo enta vo enta avuni vau *rumura*qi oriqete kaiqa vareha Kotira turuaraini kia oriqete vi vaura.

⁷Vika nora vaiintivano, vivaqaima vo ihi vohaa tataa vo ihi vohaa tataaqai, viraqi oriqete vaura.

Vi entaraqaa vi vaiintiva kia qaqi qumina viraqi oriqetaraitiro, viva naare kaqa varero viraqi vura. Viva nai qora kaiqaravata, vaiinti nahenti qora kaiqaravata, iriharoma Kotiva tinavu uva nunka timitaarire tiro, viva Kotira turuaraini oriqetero vuru naare *rain*tu/*ruanainorima* kareva vura.

⁸Vi vaiintiva mintiakeharo Kotira kaiqa vara amitaqiro vi vauvaro Kotira *Maraquravano* tinavu humiqaimanta tenavu kankomake iruraro vaiinti nahentivano Kotiva inaini vi aarava kia vi entara vaura. Kotira Naavu qaqi vataini vauvaro haarua okaravanovata qaqi vauvarora tiro, vi aarava kia vaura.

⁹Maa entaravata haarua uva iriha quara aantau Kotira iha quara amite varia kaiqava kia vaiinti nahenti kahaqi vaimanta vaiinti nahenti kia ho variavaro vika avu aato muntukavano qoraiqi vaimanta variara.

¹⁰Vaiinti nahenti haarua uva maara avataqi viha, vika vo qara vo qarama keha karave namarive namaqi vi variara. Minti variavaro vi haikava kia vika avu aato muntuka hiqama nimitaraitiro, vaataqai kahaqama nimite vai haikava vaira. Kotiva *Mosiraqaa* tivato uvarara tiharo, Vi uvava vahuqaqai vairaro qaraaka uvavano qovarama vuarire, tura.

Qaraaka uvara tura

¹¹Kotiva tinavu koqema timitaaina haikara qovaraiqama kareva *Karaitiva* Kotira kaiqa vara amite vai vaiintiva noravano tuvurero, viva kia vaiintivano kaqatai naavuraqi Kotira kaiqa vara amitaraitiro, viva uritarero naaruvaini vai naavuraqi Kotira kaiqa vara amitareva oru vaura.

¹²*Karaitiva* naaruvaini Kotira turuaraini kia airi tataa viraitiro, viva vohaa tataama viraqi vura. Viva kia memera naareve, purumakau naareve, kaqa varero viraqi viraitiro, viva nai naare raurukoraqaahairo Kotira turuaraini vurara tiro, viva tinavu kuvantu kaivaro qora kaiqavano kia ho tinavu qaiqaavata rumpa taanaro.

¹³Haarua uva okara iriharo Kotira kaiqa vara amite vau vaiintiva memera naarevata, purumakau naarevata, purumakau naati iha quaratovaro hantaiqama vura viravata, vaqitakero vaiinti nahentiqaa *rain*tuma/*ruanainorima* kero vikara tiharo, Ne hiqama vuavo, ti vaura. Viva mintiharo kia vika avu aato muntukaqi hiqama nimitaraitiro, viva vika pahainiqai hiqama nimite vaura.

¹⁴Haarua uva okaravano mintima vauvaro Karaitiva vi okarara uri aatara kero nai naareqohairo tinavu hiqama timitora.

Kotira Maraqravano ekaa enta qaqi variqiro vi vaiva Karaitiraqi vauvaro Karaitiva kia qora kaiqa vararaitiro, Kotira kaiqa vara amitaqiro viro vuru qutu vurara tiro, vira naarevano homa tinavu avu aato muntukaqi hiqama timitairaqaq tenavu kia qora kaiqa varaqi vi vuru qutu viraiti, tenavu qaqi variqiro vi vai Variqara kaiqa vara amitaqi vuari.

¹⁵Karaitiva Kotira qaraaka uva qovarama kai vaiintivama vairo. Kotiva nai kauqu aiiqaa aqukeharo tiharo, Te naarama taaina vaiinti nahentika koqema nimitaari vika ekaa enta koqemake qaqi variqi vuata, turara tiro, Karaitiva vi uvava quqaa vivau variarire tiro, qovarama vura.

Haaru Kotiva Mosiraqaa vohaa uva tiva taataukero vato uvara vaiinti nahenti kia ho avataraiti, qora kaiqaqi varaqi vi vauvaro Kotiva vika qora uva nunka nimitareva iharo qaraaka uva tiva taatau tovaro Karaitiva vaiinti nahentiarao tiro vuru qutu vura.

¹⁶⁻¹⁷Vaiintivano qaqi vai entara viva tiharo, Te qutu vuarimanta vi vaiintika vi vaiintikama te iana haikara ho varevarave, tivakero vi uvara qara ntuvate vaira. Qara ntuva tairaro viva qaqi variaina entaraqaa kiama vaiinti vovano viva ina haikara ho varaanaro. Viva qutu viraroma avuni tivataina uvava quqaa vivau varianaro.

¹⁸Vira voqaantema kero, Kotiva haaru vohaa uva tiva taataukero vato uvara quara aantau naareqohairo kempukaiqamake vaura.

¹⁹Vi entara tota Kotiva Mosiraqaa tivato uvara, ekaa vi uvara Mosiva vaiinti nahenti tiva nimi taiqakero, viraqaahairo purumakau naati arukoravata, memera naati arukoravata, vira naare varakero qaqi namari vataakero tuqantaakero, sipisipi kauki ahaqo ravato naaquntara varakero, aukuvera mare vitiqaata rumpatero naareqi quntama varero, vuru Kotira uva qara ntuvato vukuraqaavata, vaiinti nahentiquaavata, *raintuma/ruanainorima* kora.

²⁰Viva naare Kotira vukuqaavata, vaiinti nahentiquaavata, *raintuma/ruanainorima* kero tiharo, Kotiva uva tiva taatautero niara, Vi uvara iriqi vuata, timanta ne tiha, Tenavu vi uvara iriqi virerave, tiarave. Kotiva tiva taatautai uvavavata ne tia uvavavata kempukaiqama vuarire ti, te maa naarera *raintumake/ruanainorimake* ni aqu nimitauro, tura.

²¹Mosiva minti tivakero mintiaqiro viharo naare kaqa varero vuru Kotira Naavuqaa *raintuma/ruanainorima* kero vi naavuraqi vau haikaraqaavata naare *raintuma/ruanainorima* kora. ²²Haarua uva okarara iriharo vo haika vo haikara hiqama vuarire tiro, naare *raintuma/ruanainorima* kero hiqama amite vaura. Kia vo haika arukaivaro vira naare ntava viraro qutu virera, Kotiva vaiinti nahenti vika nái qora kaiqa vare vai uvara nunka nimitaarira aarava kia ho varianaro.

Karaitiva nai naare raurukero qutu vura

²³Kotira Naavu vataini kaqatoravata, vi naavuraqi vau haikaravata, qaqi vaiintivano kaqake aututo haikavaqaima vaura. Kotiva i haikara tanava naaruvainima vairo.

Vaiintivano Kotira Naavu vataini vauravata, vi naavuraqi vau haikaravata, hiqama amitareva viva quara aantau naare varakero *raintuma/ruanainorima* kero aqu amite vaura.

Naaruvaini vai haikara, kia ho quara aantau naareqohairo hiqama amitaarirava vairo. Uritara kero vai vaiintira naarevanoqaima vi haikara ho hiqama amitaariravama vairo.

²⁴Karaitiva Kotira turuaraini vireva viharo, viva kia vaiintivano nai kauquqohai kaqato naavuraqi viraitiro, viva naaruvaini Kotira turuara tanava vainaini vura. Karaitiva mini oru vaiharo tinavu kahaqama timite variariravama vairo.

²⁵Kotira Naavuqi kaiqa vara amite vai vaiintiva noravano vo ihi vohaa tataa, vo ihi vohaa tataaqai quara aantau naare kaqa vareharo Kotira Naavu turuaraini vi vaira.

Karaitiva kia mintiraitiro, viva Kotiva vaiinti nahenti qora kaiqa vare vai uvara nunka nimitaarire tiro, kia vo tataa vo tataa qutiraitiro, viva vohaa tataaqai qutu vura.

²⁶Viva qaiqaa qaiqaa qutuare titirio, viva maa vatara autuko entaraqahairo airi tataama aihavira haika varaqiro vitirio.

Maa entara taiqaaina entava aumaiqi vauvaro Karaitiva kia mintiraitiro, viva Kotiva vaiinti nahenti qora kaiqa vare vai uvara nunka nimitaarire tiro, viva vohaa tataaqai qutu vireva qovarama vura.

²⁷Maa vataraqaa varia vaiinti nahentika variqi vivi, vika vohaa tataaqai qutu vivaro Kotiva vikaqaa uva vateharo ko tianaro.

²⁸Karaitiva Kotiva vaiinti nahenti qora kaiqa vare vai uvara nunka nimitaarire tiro, vivavata vohaa tataaqai qutu vura. Karaitiva mintima kero qutu vurara tiro, Kotiva vira kaiqara iriharo homa vaiinti nahenti qora kaiqa vare vai uvara nunka nimitaariravama vairo.

Naantiara Karaitiva qaiqaa vataini tuvuaaina entara viva kia vaiinti nahenti qora kaiqara iriharo tuvuanarovauve. Vi entaraqaa viva nai veka vai vaiinti nahentika ntita kareva tuvuanaro.

Karaitiva vohaa tataaqai vaiinti nahentiara iriharo qutu vura

10 ¹Kotiva Mosiraqaa tivato uvava vaireva, kia vaata tanara voqaara vairaitiro, maraqrubaha voqaarama vairo.

Mintima vairara ti, vaiinti nahenti vi uvara iriqi viha kia kankomake Kotiva koqema nimitaaina okarara iri variara. Mosiraqaa tivato uvara iriqi viha, vo ihi vo ihi quara aantau Kotira iha quara amitaqi vi vau

okarava Kotira aumanto vireka ia vaiinti nahenti avu aato muntukaqi kia ho hiqama nimate vaura.

²Kotira iha quara amite vau quara aantauva vaiinti nahenti avu aato muntukaqi ho hiqama nimitaitirio, vaiinti nahenti qora kaiqa vare vau uvava nunka vumanta vika kia qaiqaavata vo ihi vo ihi quara aantau Kotira aruke iha quara amite variatirio.

³⁻⁴Purumakau qora arukaa naarevave, memera arukaa naarerave, kiama ho vaiinti nahenti qora kaiqa vare vai uvara nunka nimitaanaro. Mintirara ti, vaiinti nahenti vo ihi vo ihi quara aantau aruke Kotira iha quara amitaqi viha, avu aato kenko tumanta tiha, Oho, tenavu qora kaiqa vare vauna uvava qaqima vaivo, ti vaura.

⁵Kotira iha quara amite vau quara aantauva kia vaiinti nahenti ho kahaqama nimate vaurara tiro, Karaitiva maa vataraqaa tuvireva iharo Kotirara mintima tiro:

Ai iha quara amite varia quara aantaurave, ai amite varia kararave, vi haikara vi haikarara kia ai muntukavano vaivara variarao. Mintiharama are tini vaata vo qeramakera timitaaroo.

⁶Ekaara kaintu iha quara amite varia quara aantaurave, vaiinti nahenti nai qora kaiqara iriha ai amite varia quara aantaurave, virara virara are kia quahehara varianarave.

⁷Minti variaramanta te ariara tiha, Kotio, te mainima vauro. Haaru tiriara qara ntuvato uvava tuntemake, te ai muntukavano vai kaiqara vara amitarera vauro, tura. (Ihi 40:6-8)

⁸Kaiqe te hini uva tunara qaiqaa tiari. Haaru Kotiva Mosiraqaa uva tiva taatautero tiharo, Ne quara aantau ti iha quara timitaqi vuete, tu uvava vauvarovata, Ihuva Kotirara mintima tiro: *Ai iha quara amite varia quara aantaurave, ai amite varia kararave, vi haikara vi haikarara kia ai muntukavano vaivara variarao. Ekaara kaintu iha quara amite varia quara aantaurave, vaiinti nahenti nai qora kaiqara iriha ai amite varia quara aantaurave, virara virara are kia quahehara varianarave, tura.*

⁹Ihuva minti tivakero viva te vaaka tunarara tiharo, *Kotio, te mainima vauro. Te ai muntukavano vai kaiqara vara amitarera vauro, tura.* Ihuva minti tiharoma viva Kotiva Mosiraqaa tivato uvara qaqini varakero, vo uva vira vatukana qovarama kora.

¹⁰Vi uvara okara mintimama vairo; Karaitiva Kotira muntukavano vai kaiqara varaqiro viharo vuru vohaa tataa nai vaata amiro qutu vurara tiro, Kotiva tenavu qora kaiqa vare vauna uvara nunka timitaarira aarava homa varianaro.

¹¹Maa entara Rivaira ankuqihainaa vaiintinavu himpite vaiha ekaa enta haarua okarara iriha Kotira kaiqa vara amitaqi vi vaiha, airi tataa quara aantau Kotira iha quara amite variara. Mintiaqi vi variavarovata, vinavuka Kotira kaiqa vara amite variava kiama ho tinavu qora kaiqa uva nunka timitaanaro.

¹²Kotiva tinavuara vika qora kaiqa vare uvara nunka nimitaarire tiro, Karaitiva ekaa entara iriharo vohaa tataaqai qutu viro, viraqaahairo viva oru Kotira kauqu tanaraini oquviro vaura. ¹³Maa entara viva mini variqiro vi vairaro Kotiva vira navutaaka aatara amitairaro viva nai aiq vikaqaa ntava taanaro.

¹⁴Ihuva Kotira kaiqa vara amiteharo vohaa tataa vaiinti nahentiara iriharo qutu viharo Kotira vaiinti nahenti avu aato muntuka anomakero hiqama nimitorara ti, vika ekaa enta Kotira vaiinti nahentima variqi vivara. ¹⁵Kotira Maraqravanovata Kotira okarara tinavu qoqaa tiva timi vaira. Viva haaru paropeti vaiinti kahaquvaro vi vaiintiva tiharo,

¹⁶Kotiva mintima tivo: Ho naantiara te Isareri vatanaaka hampata vohaa vaiha qaraaka uva vo tiva taatauke vatarerave. Kia te vi entara tenta uva maara oriqaq qara ntuva taraiti, vi entara te vi uvara vika muntukaqi vate, vika avu aatoqi qara ntuva nimitarerave. *(Jer 31:33)*

¹⁷Qaiqaavata Kotiva mintima tiro:

Vaiinti nahenti qora kaiqa vare vai uvarave, vika ti uva raqake vai uvarave, vi uvara vi uvara te nunka tauru nimitarerave, tura. *(Jer 31:34)*

¹⁸Kotiva vaiinti nahentiara ne qora kaiqa vare varia uvara ekaa nunka nimitaunarave tirara ti, vika qumina nái qora kaiqara iriha Kotira vo haika iha quara amitevora.

Kaiqe Kotira aaqanto vuare tura

¹⁹Ti qata vakaao, Ihuva tinavuara iriharo nai naare raurukero qutu vuvaro Kotiva tinavu uva nunka timitairara ti, tenavu homa Kotira turuaraini virara.

²⁰Tota Kotiva vainaini vi varia aarara kaankukaqohairo kuvai tovaro Ihuva vaata vataakero variqiro viro, tinavuara iriharo vuru qutu viharora tiro, viva vi kaankukara qaqini varakero, Kotiva vainainiara qaraaka aara autu timitora.

²¹Ihuva Kotira kaiqa vara amite vai vaiintiva noravano vaiharo tinavu Kotira vaiinti nahentiqaq raqiki vairara ti, ²²kaiqenavu muntuka koqe i viraqe Kotirara kempukaiqamake iriqi viha, vira aaqanto qihaaqamake vuari. Tinavu avu aato muntuka qoraiqama vimanta vauraro Ihura naarevano tinavu avu aato muntuka hiqama timitaivaro namari koqeva tinavu vaataini hiqama timitaira.

²³Kotiva kia nai kauqu aiqiqaa aqukero tivatai uvara qaqirakero vo uva ti vaiva vairara ti, aniqenavu kempukaiqamake Kotiva tinavu koqema timitaaina entara veka variqi vuari.

²⁴Kaiqenavu tentanavu kena vaiinti nahentiara noraiqaake iriqi viha nariara nariara muntuka vateha koqe kaiqaqai varaqi vuari. ²⁵Aniqenavu ruvaaqumavi vaiha Kotira uva iritaainara kia qaqira karaiti, tuqarake tuataari. Vokiaka kia ruvaaqumavi vaiha Kotira uva irireka auti

variantemake, tenavuvata mintiarora. Kaiqenavu tenavu tentanavu kenauka kempukaiqama nimateha kahaqamaqi vuari. Karaitiva tuvua ina entava auma auma i vairara irihama voqavata mintiaqi vuari.

²⁶Tenavu Kotira quqaa uva iri, viraqaahai Kotira tauvaqa utu amite qora kaiqa qaqi varaqi virerave tiarera, qaiqaa tinavuara iriharo Kotira kaiqa vara amitaarira *ofaava* vovano kiama varianaro.

²⁷Tenavu mintiarera, tenavu voqamake qeteha Kotiva ko tiaina entara vekavata, ihavano voqamakero iteharo Kotira navutaaka tatoqa kaaina entara vekavata variariravaqaima varianaro.

²⁸Mosiraqaa tivato uvara raqako okarava maantimama vairo: Vaiintivano vi uvara raqa kairamanta vaiinti taaraqantae, taaramonavue, tiha, Tenavu tave vauraro quqaama vi vaiintiva mintivo, tivera, vika kia vi vaiintira aaqurihama amitaraiti, vaakama vira arukevara.

²⁹Haaru vohaa uva tiva taataukero vato uvara okaravano mintima vaurara tiro, te qaraaka uva qoririma kaaina vaiintirara ohoma tiva amitaainarave. Vi uvara qoririma kai vaiintiva mintiharoma Kotira Maaqu tauvaqa utu amiteharo virara qumina vaiintivema tiro. Karaitira naarevano Kotiva qaraaka uva tiva taatautaira kempukaiqama kero vi vaiintira qora uva nunka amitaiva vaivarovata, vi vaiintiva virara qumina naarevema tiro.

Vaiinti nahenti aaqurihama nimateharo koqema nimate vai Maraqurara, vi vaiintiva vira qora okaraqai autu amite vaira. Oho, vi vaiintira ruqutukaaina okarava nantiakeroe varianaro?

³⁰Tenavu kankomake iruraro Kotiva maa uvara tiva tero tiharo, *Tenta nai vira muntu karerave. Tenta nai vira koqaa amirerave*, tivakero qaiqaa tiharo, *Te Noravano tenta vaiinti nahentiqaa uva vateha ko tirerave*, tura.

(Lo 32:35-36)

³¹Vaiintivano nai qora kaiqa varaira kaara Kotiva qaqi variqiro vi vaira kauquqi ntuva virera, te virara voqamake oho tiva amitararave.

Virara irihama kaiqe Karaitirara kempukaiqaake iriqi vuare tura

³²Tota Kotira uvavano ni avu aato muntukaqi ataama nimitomanta vau entarara iritaata. Vi entara ne Kotira uva iriqi vi vaumanta vokuka ni qoraiqama nimate vaumanta ne aihavu haikara varaqi vihavata, ne kempukaiqamake variqi vi vaura.

³³Vo enta ne vaiinti nahenti nivuqaa vaumanta vokuka ni qora uva tiva nimateha ni qoraiqama nimate vaumanta, vo enta vokuka ni kena vaiinti nahenti qora uva tiva nimateha qoraiqama nimate vaumanta ne nenta kena vaiinti nahenti kahaqama nimate vaura.

³⁴Vi entara Karaitira kaara ni kena vaiinti nahenti karapuhiqama tomanta ne kia qetaraiti, oru vika hampata vaiha vikara ike mpo tiva nimate vaura. Vi entara ni airairave, ni vatave, vi haikara niqaahai raqia

varomanta ne kia virara noraiqaake iriraiti, ne tiha, Tinavu airaira uritara kero vai airairava, naaruvaini kia taiqaraitiro, qaqi variqiro vuanarove, tivakeha quahehaqi vaura.

³⁵Vi entara ne muntuka parumakeha variqi vi vaurara iritehama, ne maa entaravata muntuka parumakeha variqi vi vaivaro Kotiva ni kaiqara iriharo vira koqaa ninta nimiarira. ³⁶Ne kia popoharaiti, kempukaiqama keha variqi vivera, ne homa Kotira antuqa vaina kaiqara varaqi vi vaivaro Kotiva nai kauqu aiqiqaa aqukero tivato uvava niqira vivauma varianaro. ³⁷Kotira uvavano mintima tiro:

Inaaraiqa varikero naantiara tuvuarira vaiintiva viva kia varikero tuviritiro, viva vaakama tuvuanarove.

³⁸Avuqavu ni vai vaiintirara Kotiva mintima tiro: Vi vaiintiva tiriara kempukaiqama kero iriqiro viharoma qaqi variqiro vuanarove. Vi vaiintiva ti aaraqahairo tuqantaaviro qaqira kero virera, kia te vira quahama amitarerave, tura. *(Hab 2:3-4)*

³⁹Ho tenavu kia Kotira aaraqahai tuqantaavi kakakima vuariraukama vai. Tenavu Kotira uvara quqaave tivakeha vi uvara kempukaiqamake iriqi vuariraro Kotiva tinavu tivitaariraukama vai.

Tenavu Kotira uvara quqaave tivakeha iriqi vuaina okarara tura

11 ¹Tenavu Kotirara kempukaiqama keha iriqi vuaina okarava maantimama vairo: Tenavu kia taara avu aato iriraiti, Kotiva koqema timitare i haikava quqaama qovarama vuanarove tivakeha, vira vekama vairara. Maa entara kia avuqohai tave vauna haikava vaimanta tenavu quqaiqama kero vi haikava vi haikava vaivo ti vaunara.

²Haaru vetanto vau entara Kotira vaiinti nahenti vira uvara quqaave tivakeha variqi vi vaurara tiro, Kotiva vikara quaheharo vaura.

³Haaru Kotiva tuvaro vira uvavano naaruvavata vatavata autukero vatora. Vi uvarara tenavu tiha, Quqaa Kotiva minturave, tivakeha vaunara. Viva vi entara kia ho vaiintivano tave vai haikara varakero viraqohairo vaiintivano ho tavaaina haikara autukero vatora.

Abelira, Enokira, Noara, vinavukara tura

⁴Haaru Abeliva Kotira uvara quqaave tivakero, sipisipi naati arukero Kotira iha quara amito haikava Keniva Kotira amito haikaravata uri aatarakero vaura. Abeliva Kotira uvara quqaave tuvaro Kotiva virara tiharo, Are avuqavu ni variara vaiintiva variarao, tivakero Abeliva amito haikarara quahama amitora. Abeliva haaru qutu vuvarovata, viva Kotirara quqaave tu uvara „maa entaravata vaiinti nahenti nai tiva ami nai tiva ami i variarara tiro, vira uvavano kia taiqa viraitiro, qaqiqai variqiro vi vairo. *(Okara 4:4)*

⁵Haaru Enokiva Kotira uvara quqaave tivakero Kotirara iriqiro vi vaurara tiro, viva kia qutu vuvaro Kotiva vira qaqi naaruvaini vita varomanta kia vaiintivano vira ho rantakora. Kotira vukuqi qara ntuvato vaiintiva Enokirara mintima tiro: Enokiva kia naaruvaini vu entara viva koqema kero Kotirara iriqiro vi vaurara tiro, Kotiva vira quahama amitorave, tura. (Okara 5:24)

⁶Vaiintivano kia Kotira uvara quqaave ti vairava vairaro, Kotiva kiama vi vaiintira quahama amitaanaro. Vaiintivano tiharo, Quqaama Kotiva vaivo. Quqaama te vira rantarera vuvararo viva ti koqema timitaanarove ti vairava, vivaqaima Kotiva vainanaini ho vuanaro.

⁷Kotiva Noaarara tiharo, Raurihara variiane. Qora haikavano vi entara qovarama vuanarove, tuvaro Noaava kia vi haikara vi haikara tavaraitiro, Kotira uvara quqaave tivakero, namari vaura vuaina naavura kaqakero, nai vaiinti nahenti hampata vi naavuraqi variqiro viharo ho vaura. Noaava Kotira uvara quqaave tuvaro Kotiva vira kena vaiinti nahenti vatani vaukaqaa uva vateharo vika ruqutu taiqa kero Noaarara avuqavu ni vai vaiintirave tura. (Okara 6:9)

Eparahaamirara tura

⁸Haaru Kotiva Eparahaamira aarama kero tiharo, Nena maaqa maini kera vo vatani oru vairaqe naantiara vi vatara ai amiariraro ariniqama vuarire, tuvaro Eparahaamiva vi vatara kia tavaraitiro, Kotira uvara quqaa uvave tivakero nai maaqa mini kero vurama.

⁹Eparahaamiva Kotira uvara quqaave tivakero Kotiva nai kaama amito vataraqaa oru variqiro viharo, viva vo vatanaavano vaiharora tiro, kia maahota naavu kaqa taraitiro, *seri* naavuqiqai voqi voqi variqiro vumanta vira maaqu Aisaakivavata, vira nainti lekopivavata, vitantavata tiha, Kotiva maa vatarara tu uvava titantaqi vaivaro maa vatava titanta kaama tai vatavama vaivo, tivakeha vi vataraqaa *seri* naavuqiqai variqi vi vaura.

¹⁰Vi entara Eparahaamiva *seri* naavuqi variqiro viharo viva naaruvaini maahota variaina vatukara veka vaura. Vi vatukara Kotiva naivano te maantimake autirerave tivakero autai vatukavama vairo.

(Okara 12:1-10)

¹¹Eparahaamira naata Seraava kontaiqama viro viva vainti vataarirava kia ho vauvaro viva kia virara noraiqaakero iriraitiro, viva tiharo, Kotiva tiriara viva vainti vatataanarove tiva, viva quqaa uvaqai ti vaivave, tivakero variro, naantiara viva vainti taiqama viro vainti vatatora.

(Okara 21:1-7)

¹²Mintuvaro Eparahaamiva naampaiqama viro qutuuarirava aumaiqu vaiintira, vira vohaiqaqaahairo vainti airitahaa qovariqama vura. Vira vaintivara vaireka, opu makau airi vaintemakeve, namari auvahianta vai nuqava airi vaintemake, airitahaa variara.

¹³Te vaaka tuna vaiinti nahentika Kotira uvara quqaave tivakeha Kotiva náí kaamato haikara vo haika vo haika kia vararaiti, vuru qutu vura. Vika quqaa vi haikava naantiara qovaraiqianarove tivakeha quaheha vaura. Vika maa vatarara tiha, Quqaama tenavu vo vatanaaka maa vataraqaa vahuqa vairera vauraukave, tura. ¹⁴Vika náí maaqa tanara rantake mini vihara ti, minti tura.

¹⁵Vika Eparahaamiva tota mini ko vatarara kia vi vatarara anirante vireka vauravauve. Vika mini anirante vireka autuare tiatirio, homa vika mini vi aarava vaitirio.

¹⁶Vika kia mini virara iriraiti, vika uritarakero vai vataraqaa vuataa umanta vaura. Vika Kotirara kempukaiqaake iriqi viha naaruvaini vai vatara veka vaurara tiro, Kotiva vi vatara qerama nimitero tiharo, Te kia kauriraiti, te vika Variqavano vaiha vikaqaa raqikiqi virerave, tura.

¹⁷⁻¹⁸Eparahaamiva Kotiva tivato uvarara quqaa uvave tivakeharo nai maaqu arukero iha quara amitareva auti vaura.

Kotiva nai kauqu aiqiqaa aqukero Eparahaamirara tiharo, Ai maaqu Aisaakiraqaahairo ai autuvano qaqi variqiro vuanarove, tivakero variqiro viro, vo enta Eparahaamira avatamake tavareva virara tiharo, Nena maaqu arukera iha quara timitaane, tuvaro Eparahaamiva Kotira uva iriro nai maaqu aru amitareva autiharo tiharo, Kotiva tiriara nai kauqu aiqiqaa aqukero tivato uvava quqaa uvaqaima varianarove.

¹⁹Te tenta maaqu vira aru amitaariraro Kotiva vira homa qaiqaa qaqi vara himpima timitaanarove tivakero, nai maaqu arukareva auti vauvaro Kotiva kia vira arukaane tuvaro Eparahaamiva nai maaqu qutu vuraqihairo qaiqaa qaqi himpuvaro vita varontema kero, vira vita varora.

(Okara 22:1-19)

Aisaakira, Iekopira, Iohepira, vinavukara tura

²⁰Aisaakiva Kotiva tivato uvarara quqaa uvave tivakero naampaiqama viro, nai qutu vuarira entava aumaiquvaro viva nai kauqu Iekopiraqaavata Isoraqaavata vateharo vitanta koqema nimateharo vitantara tiharo, Quqaama Kotiva naantiara nitanta minti mintima kero koqema nimitaanarove, tura.

²¹Iekopivavata Kotiva tivato uvarara quqaa uvave tivakero naampaiqama viro nai qutu vuarira entava aumaiquvaro viva nai kauqu Iohepira maaqutantaqaa vateharo, koqema nimateharo vitantara tiharo, Quqaama Kotiva minti mintima kero nitanta koqema nimitaanarove tivakero, nai kauruqaa muntuviro vaiharo Kotira autu tuahera kora.

(Okara 49:22-26)

²²Iohepivavata Kotiva tivato uvarara quqaa uvave tivakero, naampaiqama viro nai qutu vuarira entava aumaiquvaro viva Kotira uva vo qoqaiqama kero tiharo, Quqaama Isarererai vaiinti nahenti naantiara

Isipiqihai anirante vivarave. Vi entara vika mini vireka iha, ti vuhaarivata maa vataraqihai mpaqi vare vuru mini quntama kaate, tura. (Okara 50:25)

Mosirara tura

²³Vira noka qoka Mosira vatate tavovaro viva koqe vaintivano vaumanta vitanta Pero vaiintivano qorainti vainti vatatera arukaate tu uvara raqake kia qetaraiti, Kotirara quqaama viva tinavu kahaqama timitaariravama vaivo tivake Mosira taaramo tora vira kukeqaqi vi vaura.

(Katu Varora 2:1-10)

²⁴Mosiva noruqama viro Kotira uvara quqaa uvave tivakero viva aqao tiro, Ne kia tiriara Perora raavuravano viritai vaintirave tiate, tivakero ²⁵viva tiharo, Hauri te Isipi vatanaaka hampata qora kaiqa varaqi viha vahuqa quaheha variqi vuororave. Te kia mintiraiti, te tenta navunaaka, Kotira vaiinti nahenti hampata vaiha, vika vataake maara varaqi virerave, tura.

(Katu Varora 2:15)

²⁶Isipini vau onaanara koqe airaira, vo airaira vo airairara Mosiva kia virara noraiqaakero iriraitiro, viva Kotiva noraiqama kero atitaina vaiintira, virara noraiqaakero iriqiro viharo tiharo, Te tenta vaiinti nahenti hampata variari Isipi vatanaaka homa ti kaurira haika timiqi vivarave, tura. Kotiva naantiara naaruvaini nai vira koqaa amiainarara iriqiro viharora tiro, viva minti tura.

²⁷Mosiva kempukaiqama kero Kotirara iriqiro viharora tiro, viva Isareri vaiinti nahenti ntita varero Pero vaiintivano arara itaainarara kia qetaraitiro, Isipi mini kero vura.

Vaiintivano avuqohairo Kotira tavaarirava kia vaivarovata, Mosiva Kotira avuqohairo tavamaqiro vi vauntemakero, viva Kotirara kempukaiqama kero iriqiro viharo, kia qaqira kero anirantero viraitiro, Isipi mini kora.

(Katu Varora 12:31-42)

²⁸Mosiva Kotiva tu uvarara quqaave tivakero, *enselivano* Isareri vatanaaka hoqare qorainti vainti vatatoka, kia arukaraitiro qaqi vehakuma nimitaarire tiro, sipisipi naati arukero vira mati namakero vira naare varakero vo qenti vo qentiqaa aquitora.

(Katu Varora 12:13)

Isareri vaiinti nahenti airitahaa Kotira uvara kempukaiqamake iriqi vi vaurara tura

²⁹Isareri vatanaaka kempukaiqaake Kotirara iriqi vihara ti, vika aahara vatavau vuntemake Naare Namarive tu namarira ho taqa vare vurama. Vika taqa vare vumanta Isipi vatanaaka Isareri vatanaaka untemake virare tuvaro nora namarivano vika ekaa aqu ravaaqavu kora.

(Katu Varora 14:15-31)

³⁰Isareri vatanaaka kempukaiqaake Kotirara iriqi vurara tiro, vika Ieriko vatukaini ori vaantaavura tataaqa 7 entanavuara ututuma kovaro ori vaantaavura vuvatova naivano ravantau vura.

(Jos 6:2-25)

³¹Nahenti vovano hampi nariro ni vau nahentiva Rehaapiva Kotirara kempukaiqaakero iriqiro vi vaurara tiro, viva nai navutaa vaiintitanta, Isareri vaiintitanta kahaqama nimitora. Vi nahentiva Kotirara quqaave tuvarora tiro, Kotiva vira kahaqama amitomanta Isareri iqoka vaiinti Kotira uva raqakoka ekaa arukeha kia viravata arukora. (Jos 2:1-16)

³²Ho te tau vaiinti nahentikarae tivaqi virara? Gideonirave, Baraakirave, Samsonirave, Iepataarave, Devitirave, Samuerirave, paropeti vaiintinavuve, te kia maa qararaqihai vukaiqaake vikara ho tirara.

³³Vika Kotira uvara quqaa uvave tivakeha, virara kempukaiqaake iriqi vi vaurara ti, vika iqoka raquqi viha vo vatanaa vo vatanaaka naatarake vaura. Vika avuqavu nuvaqi vi vauvarora tiro, Kotiva nai kauqu aiqiaa aqukeharo nimirave tu haikara nimi vaura. Vokuka Kotirara kempukaiqaake iriqi vihara ti, vika *raioni* no tintatovaro kia vika ari vaura.

³⁴Vokuka Kotirara kempukaiqaake iriqi viha noraiqaakero iha ite vaura qimpake vaura. Navutaaka vokuka arukarare tumanta vika ho ruqemake aiqutute vi vaura. Vokuka uqerara vaiinti nahenti vaihavata, Kotirara kempukaiqaake iriqi vi vaurara ti, kempukaiqamavi vaura. Vika Kotirara kempukaiqaake iriqi vi vaiha, iqoka raquqi viha, vo vatanaa vo vatanaaka vika iqoka vaiinti naatarake vaura.

³⁵Haaru nahenti vonavu kempukaiqaake Kotirara iriqi vi vauvarora tiro, Kotiva vika vaintinavu qutuvuka qaiqaa qaqi vara himpima nimate vaura.

Haaru vokuka Kotirara kempukaiqaake iriqi vi vaumanta vika navutaaka vika ravaaqavuke tiha, Ne Kotira tauvaqa utu amitaiqe ni qaqi kaari variate, tumanta vika kia *nai* navutaaka turara iriraiti, vika qutuvi Kotira vataake koqemake variqi virara noraiqaake irihama, kia Kotira tauvaqa utu amitomanta vira kaara vika navutaaka vika ruqutuqi viha ruqutu taiqake vaura.

³⁶Kotira vaiinti nahenti Kotirara kempukaiqaake iriqi vi vaumanta vira kaara hini kuka vika naaraihama nimateha, hini kuka kaavu numiqake vateha, hini kuka rumpa vareha karapuhiqui vuru ke vaura.

³⁷Vokuka vika oriqohai ruqutuqi viha vuru aruke vaura. Navutaaka vukai so varakeha viraqohai vokuka vaata tavaaraqaa teqa aquke vaura. Vika vokuka iqoka paipeqohai aruke vaura.

Vokuka vehiqamavi kia koqe utavaqa vataraiti, sipisipi pahave memerave paha varakeha nonkuteha vi ani vaumanta vika navutaaka vika qoraiqama nimateha vika rauntuke vaura.

³⁸Vinavuka kia vaiintivanovata vaunaini vi aniha vaura. Vinavuka aiqinavauve, ori onavugive, vata ntoma viraqive, vi aniha vaitaqa vi vaura. Ike, vataini vauka vinavukara koqe vaiinti nahentive tiataara vaumanta vinavuka qoraiqama nimate vaura.

³⁹Vi vaiinti nahentika haaru vaiha Kotira uvara quqaave tivakeha Kotirara kempukaiqaake iriqi vi vaurara tiro, Kotiva vika quahama nimateharo koqe vaiinti nahentive ti vauvarovata, viva nai kauqu aiqiqaa aqukeharo tu haikara kia vika varora.

⁴⁰Haaru Kotiva tinavuaravata iriharo uva vo vatero tiharo, Te kia haaru vau vaiinti nahentika naane koqema nimitarerave. Haaru vau vaiinti nahentikavata, naantiara vai vaiinti nahentikavata, vika vika vohaaraqi vaiqe te vika koqema nimitaari vika ho vai vaiinti nahentika vaivarave, tura.

Tenavu Karaitirara kempukaiqamake iriqi vuare tura

12 ¹Ho haaru vaiinti nahenti airitahaa Kotira uvara quqaave tivakeha kempukaiqaake virara iriqi vi vaura. Maa entara vi vaiinti nahentika airitahaa tinavu ututumate vaiha tinavu aituti variamantara ti, kaiqenavu vika nivuqaa vaiha kia popohanaara iraiti, koqemake Kotira aaraqaa viha nai aatarake nai aatarakemaqi vuari.

Vika nivuqaa vaiha vo haika vo haikavano tinavu ravaaqavuke vai haikaravata, qora kaiqavano tinavu paama tivakero tuate vai haikaravata qaqira vara aquke, kia popoharaiti, koqemake nai aatarake nai aatarakemaqi vuari.

²Kaiqenavu kantamaqi viha Ihuraqai tavamaqi vuari. Viva naane avuni viharo Kotirara kempukaiqaakero iriqiro vivara tiro, viva homa tinavuvata kahaqama timitairaqe tenavuvata vira aanare Kotirara kempukaiqaake iriqi viha vuari. Ihuva katariqaa qutu vireva umanta vira naaraihama amiteha kaurira haika amuvaro viva kia virara noraiqaakero iriraitiro, viva naantiara quaha kero variaina entarara iriharo tinavuarao tiro qutu vura. Maa entara viva uritarero Kotira kauqu tanarainima vairo.

³Karaitiva vataina vaumanta qora kaiqa vare vau vaiintika anomake virara qora avu aato vateha qoraiqama amite vaura. Karaitira mintuntemake nivata qoraiqama nimitaivera, kia popoharaiti, kempukaiqama kema variqi vuata.

⁴Ho qora kaiqa vare variaka ni qoraiqama nimate vaihavata, vika kia ni aruke variara. ⁵Vo uva qara ntuva tora ne tauru kevora. Vi uvaraqi Kotiva niara ti maaqu raavurave tiharo mintima tiro:

Ti maaquo, Noravano Kotiva ariara viva avuqavu nuarire tiro, ai ruqutirarama are virara irihara variane. Viva ai atirarama kia popoehara muntuka qoraiqirara variane.

⁶Kotiva nai antuqa ari vai vaiintirara qora aaraqaa qaiqaa vuantorave tiro, viva vi vaintira ruqutuqiro viharo atiqiro vi vairave. Viva ti maaquve ti vaina vaiintira ruqutuqiroma vuanarove, tura.

(Uva Maara 3:11-12)

⁷Kotiva ni qaqi ruqutuqiro vi vairamanta, ne kempukaiqaake vaiha Kotiva tinavu nai vaintairama ruqutuqiro vi vaivo tiata. Tara vaintie vira qova virara avuqavu nuarire tiro, kia vira ruqutukero utetaanaro? Vira qova nai maaquara avuqavu nuarire tiro, vira qaqiqai ruqutuqiro viharo utete vaira.

⁸Kotivavata nai vaintaira ruqutuqiro viharo utete vaira. Viva kia nivata ruqutuqiro viharo utetairera, ne kiama vira vaintaira tarauka vairaiti, ne aaranahainaa vaintairama vaivara.

⁹Maini vataini tinavu qokavara tinavuvata ruqutuqi viha utete variamanta tenavu kia vika toma nimitaraiti, vikara koqe vaiintiveqai ti vaunara. Virara irihama tenavu tinavu qova Kotiva naaruvaini vaira, vira uva voqavata iriqi viha ekaa enta qaqi variqi vuari.

¹⁰Tinavu qokavara vataini variaka vahuqa vaiha vika nai irikeha tinavu ruqutuke utete variara. Kotiva tinavu koqema timitareva iharo, tinavuara vika nai takuqukero vainantemake variqi vuate tiro, tinavu ruqutuqiro viharo utete vaira.

¹¹Vira qova nai vaintiru ruqutuqiro viharo utetaqiro vi vaivaro vi vaintiruva tiharo, Ike, ti vaatavano voqamakero aiha vivo, ti vaira. Minti tivaqiro viro viva noruqama viro, koqe vaiintivanoma varianaro. Vi vaiintiva ruqutukero utetairaqaahairo paru iarira vaiintiva vaiharo avuqavu nuarira vaiintivama varianaro.

¹²Kotiva niara avuqavumake variqi vuate tiro, ni ruqutiharo utete vaimantara ti, kia aiqo kauqu raqantaate qumina vairaiti, aiqo kauqu rantuta keha kempukaiqamake variata.

¹³Ne Kotira aaraqaa avuqavumake variqi vi vaivaro uqerara vaiinti vovano Kotira aaraqaa rentuqaa rentuqaamaqiro viharo, kia kuntavaivaima varero kaavu ntiraitiro, kempukaiqama kero ni avataqiro viharo variqiro vuanaro.

Qora kaiqa varaarorave tivakeha rauriha variate tura

¹⁴Ne variqi viha antua uvavano qovaraqiantorave tivakeha ekaa vaiinti nahentiara qihaaqama nimitaqi vuata. Ne kia qora kaiqa vararaiti, Kotira kaiqaqai varareka autiha variata. Kia Kotira kaiqa vararaitiro variqiro vi vairava, kiama ho Nora Kotira tavaanaro.

¹⁵Hauri niqihairo vovano Kotiva vira aaqurihama amiteharo koqema amite vaira qaqira kero Kotira toma amitaantora. Hunkavi haikava kara qoraiqamake vaintema kero, niqihairo vo vaiintivano vo maara qovaramakero ni qoraiqama nimitaantorave tivakeha rauriha variata.

¹⁶Hampi qaramaqi ni varia okaravave, Kotirara kia iri varia okararave, ni avutaini qovarama vuantorave tivakeha rauriha variata. Tinavu kaivaqava Isova minti vau vaiintiva vaura.

Viva avuni hoqare vatato vaintiva vaiharo nai qatara tiharo, Kara timiraqe te ariarama avuni hoqare vatatai vaintiva vaivo tiarirara are

ti qova ti koqema timiteharo tiaina uvaravata varenarave, tuvaro vira qatavano nai vakaara kara vira amuvaro nora.

¹⁷Vi karara namakero vira naantiara vo enta viva nai qorara tiharo, Are ti koqema timitena uvava tiva timiraqe te tenta vaintairavata koqemake variqi vuare, tuvaro vira qova kia mintiraitiro vira qoririma kovaro Isova iqi rataqiro viharo, tota nai qatara tivato uvava nunka karare tiro, tavovaro vi uvava nunka kaarira aarava kia ho vaura. (Okara 27:30-40)

Haarua uvaravata qaraaka uvaravata tura

¹⁸Ne kia Kotira haarua uva iriaka vairaiti, ne vira qaraaka uva iriaka variara. Haaru Kotiva nai tivato uvava qovarama kareva auti vaumanta ni kaivaqaukavara Sainai Aiqina auvoqi oru ruvaqumavi vaiha tavovaro ihavano noraiqaakero itaqiro vi vauvaro viraqaahairo konkira aru vuvaro aaronavanovata uti vaura.

¹⁹⁻²⁰Minti vauvaro *aanumaaravano/nomavano* noraiqaakero uva tuvaro uvavano naaruvaihairo mintima tiro: Vaiintivanove, aantau vahivanove, maa aiqinara uru utu varairera, vira oriqohai ruqutu kaate, tura.

Uvavano minti tumanta vaiinti nahenti voqamake aatu itomanta ike mpo tiha, Kia qaiqaavata uva tiane, ti vaura.

²¹Mosivavata vi haikava vi haikava qovaraiqura taveru tiharo, Oho, ti aiqiu kauqu ntiri ntiri i vaimanta voqamake qetehama vauro, tura.

²²Ho ne qaraaka uva Kotiva tivatora iriakara ti, ne kia nenta kaivaqaukavara voqaantemake Sainai Aiqinaqaa viraiti, ne vo aiqinaqaa oruntaaka variara. Vi aiqinara autu Saioni Aiqinave, Kotira vatuka Ieruharemi naaruvaini vai vatukarave, ne mini oruntaara. Vi vatukaraqima Kotiva qaqi variqiro vi vaiva vairo. *Enseli* airitahaa variamanta qaiqaa kaatavanovata viraqi ruvaqumavi vaiha Kotira quahama amitaqi vi varianaini, ne mini oruntaara.

²³Kotiva avuni hoqare vatatai vaiinti nahentika ruvaqumavi varianaini ne oruntaara. Vi vaiinti nahentika nutu naaruvaini qara ruva taavaroma vairo. Ekaa vaiinti nahenti uva avuqavu qarirava Kotiva vainaini ne mini oruntaara. Vataini avuqavu ni varia vaiinti nahentika vika maraquravano vainaini ne mini oruntaara. Kotiva vika kahaqama nimitaimanta vika ho varia vaiinti nahentika variara.

²⁴Ihuva Kotiva qaraaka uva tiva taatautaira qovarama kai vaiintiva vainaini ne mini oruntaara. Ihuva tinavuara iriharo nai naare raurukero qutu vurara tiro, Kotira qaraaka uvavano kempukaiqama viro vairo. Keniva Abelira arukovaro Abelira naarevano nteharo vira noqaa nai aru muntu kaane ti vaura. Ihura naarevano nteharo kia virara nai noqaa aru muntu kaate tiraitiro, vaiinti nahenti qora kaiqa vare vai uvava nunka nimitaarire tiro, Ihura naarevano Abelira naare aatara kora.

²⁵Vi uvava irihama rauriha variata. Maa entara Kotira uva qaraaka uva ni tiva nimi vaina vaiintira qoririma amitevora. Haaru Mosiva qaqi

vaiintivano vaiharo Kotira haarua uva vaiinti nahenti tiva nimumanta vika kia vi uvara avataqi vuvaro vira kaara Kotiva vika ruquti vaura. Maa entara Ihuva naaruvaihainaa vaiintivano Kotira uva tinavu tiva timi vaira tenavu kia iriarera, tenavu ruqemake vuvarira aarava kia ho varianaro.

²⁶Kotiva nai haarua uva qovaraiqama kareva u entara Kotiva uva ti vauvaro vatavano qakiharo vaura. Maa entara Kotiva nai kauqu aiqiaa aqukero tiharo, Naantiara te qaiqaa uva tiha, kiama te vataqai qaki iraiti, te naaruvavatama qakiainarave, tura.

²⁷Kotiva qaiqaave tu uvara okara vaireva maantimama vairo: Kotiva tota vaiharo tuvaro vatavata naaruvavata qovarama vura. Naantiara viva qaiqaa tiraro vatavanovata naaruvavanovata taiqa virarovata, Kotira vatuka kia ho qakiaina vatukava qaqima varianaro.

²⁸⁻²⁹Tenavu kia ho qakiaina vatukaraqi vuvariraukara ti, kaiqenavu Kotirara koqema iarao tivaqi vuari. Kotiva tinavu Variqavano vaireva, ihavano tatoqa kainantema kero vaiinti ruqutuke vaivama vaira. Minti vairara ti, kaiqenavu vira aatu qeteha koqemakeha vira autu tuaheraqi vuari.

Maantimake nivaro Kotiva niara quahaarire

13 ¹Ne qata vakaa aura nakaa vaiha nariara nariara muntuka vataqi vuata. ²Vonaihai anika, nenta naavuqi koqemake ntita vate okarara kia qaqira karaiti, iriteha variata. Haaru *enseli* vonavu vataini qovarama vumanta vokuka vinavukara qaqi vaiintinavuve tivakeha vinavuka koqemake ntita vate kara nimura.

³Ne nenta kena vaiinti nahenti karapuhiqama taakara tauru kevora. Nevata karapuhiqama taaka voqaara vaiha vikara mpo ike tiva nimitiha kahaqama nimitaata. Ni kena vaiinti nahenti qoraiqama nimate variamanta variaka, vikaravata iriteha variata. Vikavata nevata vohaa qaramake variara.

⁴Naata vaati vare varia okarara koqe okarama vaivo tiata. Vira vaativanovata vira naatavanovata naitantaraqi aatoqi iriqi viha variata. Vora naata vaati vataake hampi ni vaika Kotiva vikaqaa uva vataanaro. Hampiara voqaara qaramaqi ni vaika, Kotiva vikaqaavata uva vataanaro.

⁵Ne variqi viha kia monu vareraraqi noraiqaake iriqi vuata. Ne nana nana haika vaterara homa vi haikara vatauro tiata. Kotiva tinavuara mintima tiro: Te kia ni qaqira karaiti, te ni hampata variqi virerave, tura.

⁶Kotiva minti turara ti, kaiqenavu kia qetaraiti, muntuka qihaaqamake Kotirara mintima tiare:

Kotiva ti kahaqama timite vaiva vaimantara ti, te kia vaiintivano qoraiqama timitaainarara qeteha virerave, tiare. (Ihi 118:6-7)

⁷Haaru ni qiata vaiintinavu Kotira vakaaka ni tiva nimi vaura, ne vinavuka uva tauru kevora. Vinavuka Kotira uvara quqaa uvave tivakeha

kempukaiqaake Kotirara iriqi viha vuru qutu vurara iriteha nevata vinavuka inte iata.

⁸Ihuva haaru vauntemakero vatevata naantiaravata viva vohaa qaramakero varianarove.

⁹Ne avuqavu aaraqaa nuvaqi viha, kia aahuva uva, vo uva vo uva avataqi vuata. Ne variqi viha hauri tiha, Kaiqe vi karara kia naraiti, vi kararaqai namaqi vuare, tivora. Kara ne varia okarava kia ho vaiinti nahenti kahaqiramanta vika koqe aaraqaa vivarave. Kotiva ni aaqurihama nimateharo koqema nimate vaiva ni kempukaiqama nimitaira ne homa variqi vivara.

¹⁰Kotira Naavuqi variaka, vika vo *ofaa* taintaqaqa vaiha Kotira kaiqa vara amite variarara ti, vika kiama tinavu *ofaa* taintaqaahai ho kara nevara.

¹¹Kotira kaiqa vara amite variaka qiata vaiintivano Kotiva vaiinti nahenti qora kaiqa vare uvara nunka nimitaarire tiro, quara aantau arukeharo vira naare Kotira Naavu turuaraini vuru *rintumake/ruanainorimake* vaimanta vonavu quara aantau vira vaata vare muntu vatuka aaqaini keha iha quarake variara.

¹²Ihuva Kotiva vaiinti nahenti qora kaiqa vare uvara nunka nimitaarire tiro, vivavata vatuka aaqaini qutu viro nai naareqohairo vaiinti nahenti avu aato muntukaqi hiqama nimitora.

¹³Viva vatuka aaqaini qutu vurara ti, kaiqe tenavuvata vatuka aaqaini otu vira hampata vaiha kaurira haika vira vataake varaare. ¹⁴Kia maa vataragaqa tenavu maahota variaina vatukava vairo.

Naantiara qovaraiqiaina vatukararama tenavu aitutumaqi vi vaunara.

¹⁵Karaitira kaiqara iriha kaiqenavu *ofaa* vo, tentanavu noqihai Ihuva tinavu Noravano vaivo tivakeha Kotira autu tuaheraaina uvara, vi *ofaara* Kotira vara amitaqi vuare.

¹⁶Mintiaqi viha ne koqe kaiqa varaqi viha nai kahaqama amite nai kahaqama amitemaqi vuata. Ne mintiaqi vi vaivaro Kotiva virara koqe *ofaave* tivakeharo niara quaheharo varianaro.

¹⁷Niqaa raqiki varia vaiintika uva ne koqemake iriqi viha vika vevaaraini variata. Naantiara vika Kotira avuqaa oru vaiha niqaa raqikiqi vi vai uvara vuru Kotira tiva amirara ti, vika kia popoharaiti, niqaa koqemake raqikiqi vi variara. Ne vika uva iriqi vivera, vika quahehama nai kaiqa varaqi vivara. Ne vika uva kia iriqi vivera, ne vika maara nimimanta vika kiama ho ni kahaqivara.

¹⁸Tinavuara iriha Kotira aarama timitaata. Tenavu koqe kaiqaqi ekaa enta vararera auti vauraukara ti, tenavu koqe avu aatoqaa kaiqa vare vaunara.

¹⁹Vi uvara irihama te niara mpo tiha, Ne Kotira aaraivaro viva vaaka ti tititama kairaqe te ne vainaini vuare, turo.

²⁰⁻²¹ Ho vaiinti nahenti muntuka paruma nimate vai Variqava, ni vo haika vo haika nimiramanta ne vira antuqa vaina kaiqara ho varaqi vuata. Viva Karaitira kempukaqohairo ni kempukaiqama kairamanta ne Kotiva quahama nimate vaina vaiinti nahentika variata.

Ihuva Sipisipi Qova Noravano tinavu nai sipisipiqaa raqiki vaiva vaiharo, viva Kotira qaraaka uvavano ekaa enta qaqi variqiro vuainara nai naareqohairo kempukaiqama korara tiro, Kotiva vira qaqi vara himpima kora. Ho kaiqe Ihu Karaitira autu ekaa enta ekaa enta tuaheraqi vuare. Quqaave.

Ekaara uva tura

²² Te qeqo uvaqai ni qara ntuva nimatehara ti, te niara vihi tiha, maa uvarama iriqi vuate turo.

²³ Maa uvaravata iriata. Tinavu qata vakaa, Timotiva karapuhiqihairo taiqeroma. Viva vaaka maini anirera, te vikantima ni oru tavarera.

²⁴ Ne nentaqaa raqiki varia vaiintikaravata, ekaa Kotira vaiinti nahenti vokiakavata uva mantama timitaata. Ni qata vakaukavara Itarihainauka ni uva mantama nimate variara.

²⁵ Kotiva ni aaqurihama nimateharo koqema nimitaqi viramanta ne variqi vuate, turo.

IEMI

Iemiva qara vara kora

Ihura arukovaro qutu viro qaiqaa qaqi himpiro naaruvaini oru vauvaro 10 ihie 15 ihie aitarovaro Iemiva maa uvara qara ntuva tora. Iemiva Ihura qatavano vaiharo Ihura vaiinti nahenti Ieruharemini vaukaqaa raqiki vaura. (*Kaiqa Varora 12:17, 15:13*)

Ieruharemihai ntata raumpirima komanta vo vataini vo vataini otu vau vaiinti nahentika koqe aaraqaa kempukaiqamake variqi vuete tiro, Iemiva maa uvara qara ntuva tora. Ihuva ntita vato vaiintinavuka 12 navuqihairo vo vaiinti vira autu Iemiva vira qamaqova vaura. Ne vi vaiintirara vohaa vivave tivora.

1 ¹Te Iemika. Kotivavata, Noravano Ihu Karaitivavata, variamanta te vitanta kaiqa vaiintivanoma vai. Isareri anku 12 navuqihai vo vataini vo vataini raumpirimavi otu variakarama te ni uva mantauro.

²⁻³Ti qata vakaa, ni avatareva vo haika vo haikavano qovaraiqi vairera, kia ni muntukavano qoraiqira vairaiti, ne vi entara tiha, tenavu quahehaqai vairerave tiata.

Tenavu Ihurara kempukaiqaake iriqi viha avatara haikavata aataraiqi vuainaraqaahai tenavu voqavata kempukaiqamavi Kotira aaraqaa homa virara.

⁴Ne avatara haika aataraiqi vivi, viraqaahai ne kia ahora vaiinti nahenti vairaiti, ne anomake noruqamavi vaiinti nahentika variqi viha, kia vo haikara aavoqivara.

⁵Kotiva kia kampaiqi vaiva, viva vo haika nimiharo kia nitiraitiro, paruma keharo nimi vaiva vairara tiro, niqihairo vovano kia koqe avu aato vatairera, viva Kotira irairaro Kotiva vira koqe avu aato amiarira.

⁶Hauri niqihairo vovano taara aato iriharo Kotira aaraantora. Viva quqaama Kotiva ti kahaqianarove tivakeharo Kotira aaraarira. Taara aato iri vaiva nana haika voqaarae vairo? Vi vaiintiva vaireva, uvaivano namari venta vuvivike virivike ira voqaarama vaira. ⁷⁻⁸Vi vaiintiva taara aato utiharo vo aaraqaa vuru rauqi eqero vo aaraqaa viri rauqi eqero i vaiva vairara tiro, hauri viva Kotirara ti kahaqianarove, tiantora.

Vehi vaiintiaravata airi airaira vatai vaiintiraravata tura

⁹Tinavu qata vakaa vovano vehi vaiinti vairaro Kotiva vira noraiqama kairera, viva quahaari. ¹⁰Tinavu qata vakaa vovano airi airaira vatairava vira avu aato kenko tiraro tiharo, Ti airaira qumina haikave. Te vehi vaiintiqauma vauro, tinarara iriharo quahaanaro. *Kaampivano/Qinaaravano* inaaraiqa itaqiro viro, aqu ntuva vi vaintema kero, airi airaira vate vaira vaiintivavata inaaraiqa varikero taiqa vuanaro.

¹¹*Kaampivano/Qinaaravano* koqema kero ite vaivaro nora kuari iteharo tatoqa kaivaro aqu ntuva vi vaira. Tota koqemakero ite vaiva qumina aqu ntuva vi vaintema kero, airi airaira vate vaira vaiintivavata nai kaiqa varaqiro viro, vuru quminama qutu vuanaro.

Qora kaiqavano vaiinti avataainarara tura

¹²Vaiintivano Kotira aaraqaa viharo tavairaro avatara haikavano vira avatairaro viva kia popoharaitiro kempukaiqama kero variqiro virera, Kotiva virara iriharo vira koqema amiteharo virara, Are ekaa enta qaqi variqira vinarave, tianaro. Kotiva nai kauqu aiqiqaa aqukero tiharo, Tiriara muntuka vate vai vaiinti nahentika ekaa enta qaqi variqi vivarave, turara tiro, viva minti tura.

¹³Qora kaiqavano vo vaiinti avatairera, hauri vi vaiintiva tiharo, Kotiva ti avate vaivo, tiantora. Qora kaiqavano Kotira kia ho avate vaira. Kotiva kia vo vaiintiarara qora kaiqa varaarire tiro, vira avate vaira.

¹⁴Maantima kero qora kaiqavano vaiinti hampiqamake vaivaro qora kaiqa vare vaira: Vaiintivano nai avu aatoqihairo qora kaiqa varaainarara iriqiro vivaro nai avu aatoqihairo irite vai uvava vira kuntama varero ¹⁵vi kaiqara varaane ti vaivaro qora kaiqa vare vaira. Viva qora kaiqa varaqiro viro, vira kaara vuru qutu vuaina haikara varero vuru qutu vi vaira.

¹⁶⁻¹⁷Ti qata vakaa, Kotiva kia vaiintivano qora kaiqa varaarire tiro, vira avataanarove. Vovano una uva minti tirera, ne vira uvara quqaa uvave tivora. Ekaa koqe haikavano Kotiva inaihairo tuvi vaira. Ekaa naaruvaini ite vai haikara autukero vataiva, Kotiva, viva koqe haikaqai tinavu timi vaivama vairo. Naaruvaini ite vai haikava itakero qimpakero i vaivarovata, Kotivaqai qaqi itaqiro vi vaivama vairo.

¹⁸Kotiva tinavuara vika ti vaintima vaivarave tumanta tenavu vira quqaa uvara quqaave tivake, vira vaintiqamavi vaunara. Avuni iratero aqutatai tavara voqaara tenavu hoqare vira vaintiqamavi vaunara.

Ne Kotira uva qumina iriha vira kaiqavata kia varevorave tura

¹⁹Mpo, ti qata vakaa, ne maa uvara iritaata: Ne vovano tina uvara naane vaaka iri, viraqaahai qakomake nenta uva tiva amiata. Kia vaaka arara itaira tiroriata.

²⁰ Vaiintivano vaaka arara itainaraqaahairo kiama Kotiva avuqavuqi vaira okarava qovaraiqianaro. ²¹ Vi uvarara irihama ne hampi ni vai okararave, ekaa qora kaiqa vare vai okararave, qaqira kaata. Ne nenta autu vara muntuvi vatainiqamake Kotiva ni avu aatoqi vataina uvara, vi uvara iriqi vi vaivaro Kotiva ni kuvantu nimitaarira.

²² Ne Kotira uva iriha qumina vaiha kia vira kaiqa vararaiti, ne nentara unahaa tiha tenavu homa vauro tivora. Ne vira uva iriha vi uvava tintemake niha kaiqa varaata.

²³ Vaiintivano Kotira uva iriharovata, kia vira kaiqa vararaitiro qumina vaiva, vi vaiintiva *memontaaraqihairo/inupiqihairo* nai viri tave vai vaiintira voqaarama vairo.

²⁴ Vi vaiintiva *memontaaraqihairo/inupiqihairo* nai viri taveharo te maantimake vauraukave tivakero, viraqaahairo vaaka nai viri tavaira tauruke vaira.

²⁵ Vaiintivano Kotiva mpeqa uva tivataira anomakero iriqiro viharo kia tauru karaitiro, qaqi iriqiro vi vairava vairaro Kotiva vira kuvantu amiteharo viva ekaa kaiqa vare vainara koqema amitaanaro.

²⁶ Vaiinti vovano te Kotira uva iri vaura vaiintikama vauro tivakeharo kia nai noqaa koqemakero raqikiqi virera, vira uvavano una uvaqai vairaro viva te Kotira uva iri vauraukama vauro ti vai uvavavata qumina uvaqaima varianaro.

²⁷ Maantima kero vaiintivano Kotira tinavu Qora vira aaraqaa avuqavuqama kero niharo vira autu tuaheraanaro: Vi vaiintiva viqa vaintinavuvata, tentoqa nahentinavu maara vare vaikavata, oru kahaqama nimitaarira vaiintivama varianaro. Viva mintiaqiro viharo vataihainaa okaravano ti ravaaqavu kaantorave tivakeharo avuqavu ni vaira vaiintivama varianaro. Minti vaina vaiintirara Kotiva tiharo, Quqaa viva ti aaraqaa ni vai vaiintivavema, tianaro.

Ekaa vaiinti nahenti vohaa qarama nimitaate tura

2 ¹ Ti qata vakaao, tinavu Noravano Ihu Karaitiva viva ekaa naaruvaini vai haikaraqaa raqiki vaiva vaimanta ne vira uva iriqi viha, vo vaiinti taveha qora vaiintive tivakeha vo vaiinti taveha koqe vaiintive tivora.

² Ne ruvaaqumavi vainaini tavaivaro vovano nai kauquqi *kori* oriqohai autute *ringira* hampakumatero koqe utavaaqa nonku tairava anintairaro vehi vaiinti vovano nai utavaaqa nihiqama vinara nonku tairava, vivavata anintairera, ³ hauri ne koqe utavaaqa nonkina vaiintirara tiha, Koqe tainta maini oquvuane, tivake vehi vaiintiara, Mini qaqi himpите variane. Qaqi vatakanta oquvira variane, tivora.

⁴ Ne mintima keha vaiinti raira kevora. Ne mintimake vaiinti raira kaivera, ne qora *ko* raire vai vaiintira voqaara vaiha, qora okarara irihama mintivarave.

⁵Ti qata vakaao, te tiari iriata. Kia airaira vataa vaiinti nahenti variamanta vataini variaka vikara ne vehi vaiinti nahentive ti variavarovata, Kotiva vi vaiinti nahentika kaamate vaira. Vika Ihurara kempukaiqaake iriqi vivi, Kotira vatuka varevara. Kotiva nai kauqu aiqiqaa aqukero tiharo, Tiriara muntuka vate vai vaiinti nahentika vikama ti vatuka varevarave, tura.

⁶Vehi vaiinti nahenti mintimake variamanta ne vika nutu vara vatainiqamake variarave. Taukae ni airi maara nimiqi viha, ni rarau vareha *ko* iri variaka nivuqaa vuru ke variarave? Airi airaira vataaka, vika minti variarave. ⁷Ne Ihura vainti variamanta airi airaira vataaka, vikama Ihura autuara qora autuve ti variarave.

⁸Kotiva avuhainaava maa uvara tiva taiva mintima tiro:

Ninara antuqa arinantema kera vo vaiintiaravata antuqa arirara variane, tura.

(Wkp 2:8)

Ne vi uvara iriqi vivera, ne avuqavuqamake variqi vivara. ⁹Ne vo vaiinti koqe okara autu amite, vo vaiinti qora okara autu amite i vaivera, vira kaara Kotiva niara ne ti uva raqa kaavo tivakero niqaa uva vataanaro.

¹⁰Vaiintivano Kotiva tivatai uvara ekaa iriqiro viharo vohaiqaqai raqa kairera, Kotiva vira kaara tiharo, Are ti uva vohaiqa raqa kehara ekaa uvama raqa kaarao, tianaro.

¹¹Kotiva tiharo, Kia naata vaati vare okarara raqa kaate, turave. Kotiva vi uvara tuva, viva qaiqaa vo uvavata tiharo, Kia vora arukaane, turave. Ne kia naata vaati vare okarara raqa karaiti, vaiintiqai aru kaivera, ne Kotira uva raqa kekama vaivarave.

¹²Ihuva ni kuvantu kaimanta ne vira vainti variarara ti, ne koqe uva tivaqi viha koqe kaiqaqai vare vaivaro Kotiva kia niqaa uva vataarira.

¹³Ne maa entara kia vorara vorara aqurihama nimitaivera, naantiara Kotiva *ko* tiharoma nintavata kiama aqurihama nimitaanaro. Ne vorara vorara aqurihama nimitaivera, homa ne *ko* aatara kevara.

Ne Ihura uva iriqi viha hauri vi uvara kia avataqi vivorave tura

¹⁴Ti qata vakaao, ne tavaivaro vaiinti vovano, Te Ihurara kempukaiqamake iriqi vi vauraukave, tivakeharo kia koqe kaiqa varaqiro virera, vira uvavano quminaiqama viraro Kotiva kiama vi vaiintira kuvantu kero vitaanaro.

¹⁵Ne tavaivaro niqihairo ni qata vakaave, aura nakaa vovano kia ho utavaaqave karave vatairera, ¹⁶ne vira kia kahaqiraiti, qumina virara tiha, Koqe kara nehara koqe utavaaqa nonkuane, ti vai uvava kia ho vira kahaqianaro.

¹⁷Vira voqaara ne kia voka voka kahaqivera, ni kaiqavano kia koqe kaiqa vairamanta ne Ihurara quqaa vivave ti vai uvava qumina uvaqaima varianaro.

¹⁸Vovano ti uva aatara kareva auti vaiharo mintima tianaro: Homa vaiinti vovano Ihurara kempukaiqama kero iriqiro vi vairaro vaiinti vovano koqe kaiqaqi varaqiro vuanarove, tirera, te nai vira minti tiva amirera: Are nantiakeræ kia vora kahaqiraitira, kia koqe kaiqa vararaitira, Ihurara kempukaiqama kera iriqira vinarave? Te voka voka kahaqama nimitaqi vi vaiha Ihurara kempukaiqamake iriqi vi variarirara are homa ti uvavano quqaa uva variainarara tavenarave, tirara.

¹⁹Are quqaama Variqa Kotiva vohaiqavanoqai vaivo, tianara. Are koqemama minti tira. Ho tovevaana vikavata quqaama Variqa Kotiva vohaiqavanoqai vaivo ti variara. Vika minti tivakehama voqamake aiqau kauqu ntiri ntiri i vaimanta qeteha variara. ²⁰Ai avu aatovano hampiqama vivara variarao. Ai avu aato kenko tirara iriane. Are kia voka voka kahaqama nimitaraitira, kia koqe kaiqavata vare vairera, are Ihurara quqaa vivave ti vaira uvava qumina uvaqaima varianaro.

²¹Tinavu kaivaqava Eparahaamiva Kotira uva iriharo nai maaqu Aisaakira varakero Kotira iha quara amitareva auti vauvaro Kotiva vira kaiqa taveru tiharo, Te ariara avuqavu ni varianara vaiintirave turo, tura. Kotiva Eparahaamira kaiqara iriharo minti turama. (Okara 22)

²²Are kiae tavera? Eparahaamiva Kotira uvara quqaave tivakero viraqaahairo viva tuntema kero koqe kaiqa varora.

Eparahaamiva Kotira uvara quqaave tu uvavavata, viva koqe kaiqa varovavata, vitantavano nai kahaqi nai kahaqamaqi vi vaura. Viva koqe kaiqa varoraqaahairo viva Kotirara quqaave tu uvava ho vaura.

²³Eparahaamiva mintiaqiro vurara tiro, Kotira vukuqi qara ntuvato uvava vivau vaura. Mintima tiro:

Eparahaamiva Kotira uvara quqaave tuvaro Kotiva tiharo, Are ti uvara quqaa uvave tiaramanta te are tiana uvara irihama ariara avuqavu ni varianara vaiintirave turo, tura. (Okara 15:6)
Virara iriharo Kotiva Eparahaamirara tiharo, Viva ti tonti vaiintima vaivo tura.

²⁴Ne vi uvara irihama maa uvara okara kankomake iriata: Vaiintivano kia koqe kaiqa vararaitiro tiharo, Te Kotira uva iri vauro, ti vaina vaiintira Kotiva kia vi vaiintirara avuqavu ni vai vaiintirave tianaro. Vaiintivano Kotira uva iriqiro viharo koqe kaiqavata vare vaina vaiintira, virara Kotiva avuqavu ni vai vaiintiravema tianaro.

²⁵Haaru hampi nariro ni vau nahentiva Rehaapiva Isareri iqoka vaiintitanta ampeqireka anutanta nai naavuqi kuqeakero, vitanta kahaqumanta vitanta ho evaara vo aaraqaa ruqemake anirante vurara tiro, Kotiva Eparahaamirara tuntemakero, Rehaapira kaiqaravata iriharo virara, Viva avuqavu ni vai nahentirave, tura. (Jos 2)

²⁶Tenavu irunarave. Vaiinti maraquravano kia vira vaata hampata vairaro vira vaatavano qumina qutu vuaina vaatavama varianaro.

Vira voqantemakero Ihurara quqaa vivave ti vai uvava kia koqe kaiqa hampata vairera, vi vaiintiva Ihurara quqaave ti variarirava qumina uvaqaima varianaro.

Nenta maaqiriqaa koqemake raqikiqi vuate tura

3 ¹Ti qata vakaao, tenavu Kotira maara okara tiva nimi vauna vaiintinavuka variariraro naantiara Kotiva tenavu vare vauna kaiqara voqavata anomakero rairakero tavaanarove. Virara irihama hauri niqihai airi vaiinti vi kaiqara varareka auti vaivora.

²Airi enta tenavu ekaa avuquvuqaakeha kaiqa vararerave tivakehavata, hampiqamake vare vaunara. Vaiintivano kia ekaa kaiqa hampiqamakero vararaitiro vairera, vi vaiintiva kia ahora vaiintivano vairaitiro, viva mpeqa vaiintima varianaro. Viva nai vaataqaa koqema kero raqiki vaira vaiintivama varianaro.

³Tenavu vire iainanaini *ohivano* vuarire ti, tenavu *aini* inaaraiqaa vira noqi aaqu amite naaquntaqaa utu varauraro *ohi* norahaavano tenavu vire una aararaqai vi vaira.

⁴Ne *sipiaravata* iriata. *Sipi* norauhaavano vaivaro uvaivano uti vaivaro *sipi* aiqi inaarauruqohairo tuqantaa kaivaro *sipivano* vaiintivano vire i aararaqaa vi vaira.

⁵Vira voqantema kero, vaiinti maaqiri inaarauruvano vaiharovata, nora kaiqa vare vaira. Ho tavaata. Iha auru inaarauruvano itaqiro viharo nantave ahakave ekaa itake vaira.

⁶Vaiinti maaqirivano qora uva tiharo iha auru itaintema kero, vo haika vo haika qoraiqamake vaira. Qora uvavano maaqiriqaahairo qovaraiqi vaiharo ekaa vaata qoraiqamake vaira Sataanira vatukaqihairo ihavano anirero vaiinti maaqiriqaa ite vaivaro viva variqiro viharo qora kaiqa vo kaiqa vo kaiqa vare vaira.

⁷Vaiintivano ekaa aantau vahive, memaruve, havukave, ekaa vi haikara tumuntaarirava ho vaivarovata, ⁸viva nai maaqiri tumuntaarirava kia ho vaira. Maaqirivano vaireva, viva nai varaataa ivaro qora kaiqa vare vai haikavama vairo. Vaiinti aruke varia uhiakaava maaqiriqima mpiqe vaira.

⁹Tenavu maaqiri viraqohai Nora Kotira tinavu Qorara quaheha variaina uvara tivake, viraqaahai qaiqaa qoqaraa maaqiri vohaa viraqohai vaiinti vo Kotiva nai voqaara autukero vatairara vaaquqama vuane ti vaunara.

¹⁰Ike, vohaa noqihairo quahe vaira uvavavata, qora uva tiva amite variaina uvavavata anire vaira.

Ti qata vakaao, tinavu noqihairo kia mintiataarave. ¹¹Hoe aruvuqihairo koqe namarivanovata hunkavi namarivavata nte varianarove? Kia hove.

¹²Kaivuvano kia kampu tava irate vairave. Tauveravano kia kaivu irate vairave. Are hunkavi namariva nte viraqihaira kia ho koqe namari kaqenarave.

Koqe uvaravata koqe avu aatoravata tura

¹³Niqihairo vaiinti vovano koqe uva iri vai vaiintivave, koqe avu aato vai vaiintiva vairoe? Vi vaiintiva kia nai autuara noraiqaakero iriraitiro, viva koqemakero variqiro viharo koqe kaiqa vare vairamanta vaiinti nahenti vira kaiqa tavehama virara koqe vaiintive tivara.

¹⁴Vaiintivano vo vaiinti koqema amitaainara kaara ne vira toma amiterave, ne nentaraqai iriha nora vaiinti vairerave tivakeha, nai aatarake nai aatarake i vairave, ne minti minti ivera, ne kia ho nentara tiha, Tenavu koqe vaiinti nahentima vauro, tivara. Ne minti tiha ne nenta qora kaiqa varerara una uva tivora.

¹⁵Vi avu aatova kia naaruvaihairo qovaraiqiraitiro, viva vataihairo qovaraiqama vi vaira. Sataaniva vi avu aatora qovaraiqamake vaivaro vaiintivano vi avu aatora irikeharo qora kaiqa vare vaira.

¹⁶Vo vaiintivano vo vaiinti koqema amitaainara kaara vaiinti nahenti vira toma amite vaiha vika nariaraqai iriha, nora vaiinti nahenti vairerave ti varianaini maa haikavavata varianaro: Hampi okara vare vaivave, qora kaiqa vo kaiqa vo kaiqa vare vaiva mini varianaro.

¹⁷Vataihainaa okaravano mintima vaivarovata, naaruvaihairo Kotira avu aatovano vo avu aatoma vairo. Avuniqamakero vira avu aatovano vaireva, koqe avu aatoqai vaivaro vaiintivano vi avu aatora avataqiro virava koqe kaiqaqai varaqiro vuanaro. Viva kia antua uva tiraitiro, qihaaqama nimitaqiro viharo, kia nai uvaqai iriraitiro, viva vo vaiinti uvavata iriqiro vuanaro. Viva vorara vorara ike mpo tiva nimitaqiro viharo viva vika koqema nimitaqiro vuanaro. Viva viravata voravata vohaa uvaqai tiva nimitaqiro vuanaro. Viva kia unaqaraqaa keharo Kotira kaiqa vara amitaanaro.

¹⁸Tenavu vokiaka qihaaqama nimitaqi viha vohaara vainti variaina okararaqahairo avuqavuqamake nuaina okaravavata qovaraiqianaro.

Vataihainaa okarara antuqa ari vairara tura

4 ¹Ne variavaro taraqihairoe antua uvavanove, iqoka raqi vai uvavave anire vaivo? Kaiqe te ni tiva nimiari. Ni avu aatoqihairove ni muntukaqihairove qora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa varevaqai anireharo niqaa raqikireva auti vaiharo ni avutaqivata iqoka raquqiro vi vaira.

²Ne vo haika vo haika varareka auti vaiha kia ho vi haikara vare viraqaahai ne tiha, Kaiqe vaiinti arukeha vi haikara varaare, ti variara. Ni muntukavano vo haikara nti vaimanta ne vi haikara kia vararaiti, vira kaara ne antua uvaqai tivaqi viha, iqoka raqi variara.

Ne ni muntukavano vai haikarara Kotira iraataara vaimanta ne kia virara iraraiti, ne kia vi haikara vare variara. ³Ne Kotira aareha, hampiqama keha vira ire variarara tiro, Kotiva kia vi haikara ni nimi vaira. Ne nenta qumina quaheraraqai iri vaiha Kotira aare variara.

⁴Nai qorainti qaqira kero vo qoraintintiro hampi ni vai nahentira voqaara ne variara. Ne kiae iriavo? Ne vatani vai haikarara tontiqihama ne Kotira navutaiqama amite variavo. Vata maaqaahainaa haikara iriqiro vihara vi haikara tontiqi vairava, viva Kotira navutaavama varianaro.

⁵Kotira vukuqi vi uvarara qara ntuvatora ne virara qumina uvave tivora. Mintima tiro: *Tinavuara Kotiraraqai muntuka vataate tiro, Kotiva nai Maraqura tinavu timirave*, tura.

⁶Kotiva tinavuara vika qora kaiqa aatara kaate tiro, viva tinavu aaqurihama timiteharo koqema timite vaiva vaira. Kotira vukuqi mintima tiro: *Nai autuaraqai iri vaina vaiintira Kotiva qoririma amitaanarove. Kia nai autuara iri vaina vaiintira Kotiva vira aaqurihama amiteharo vira koqema amitaanarove*, tura. (Uva Maara 3:34)

⁷Ne nenta autu vatainiqaa keha Kotira vevaaraini variata. Sataaniva ni naatara kaantorave ti, ne kempukaiqamake variqi vivaro viva ni mini kero aiq aututero kantama vuarire.

⁸Ne Kotira aumanto oru vaivaro Kotiva ni aumanto variarira. Vaiintivano nai kauquqaahairo painaama hiqama kainantemake, ne qora kaiqa vare vaika nenta muntuka hiqama kaivaro qora kaiqavano kia niqi variarira. Ne Kotira avataqi vuro tivakeha taara aato iri variaka, nevata nenta muntuka hiqama kaata.

⁹Ne nenta qora kaiqa vare vairara kia naaraihiha quaheha vairaiti, ne vira kaara ni muntukavano qoraiqira iqi rateha variata. ¹⁰Ne Nora Kotira avuqaa nenta autu vatainiqama kaivaro Kotiva ni autu noraiqama kaarira.

Ne nenta navunaaka pupitevorave tura

¹¹Ti qata vakaao, ne kia nai turoqarama amite nai turoqarama amite iha variata. Nai qata vakaara turoqarama amiteharo pupite vaiva, viva *iasira* voqaara vaiharo Kotiva tivatai uvaravata pupite vairave.

┌Niqihairo vovano minti vairera, te virara mintima tirara:┐ Are mintimaqira viharama are *iasira* voqaara Kotira uva rairakehara vira uva kia avataqira vi variarao.

¹²Kotiva nai vivaqai vi uvara tivatairave. Nai vivaqai vaiinti nahentiara koqe vaiintive qora vaiintive ti vairave. Nai vivaqai ko tivakeharo vaiinti vehakuma amite vairave, vira aru taiqake vairave. Are ta vaiintiva vaiharae nena kena vaiinti nahentiara pupitehara variarao? tirara.

Hura qovaraiqiaina haikara ne vate kia kankomake iriarave tura

¹³Ne hini vaiintinavu tiha, Kaiqe vateve hurave tenavu nora vatuka voqi oru vaiha, vohaa ihiara monu kaiqa varaqi viha airi monu varaare, ti variaka, ne iri vaiqe te ni uva vo tiva nimiari.

¹⁴Hura qovaraiqiaina haikarara ne kia kankomake iri variara. Ne qaqi variqi vi variava nana haika voqaarae vairo? Kaiqe te virara ni tiva

nimiari. Tonavuvano toqaqi hihipaama viro inaaraiqa varikero ruqema vira voqaara ne qaqi variqi vi variava vira voqaarama vairo. ¹⁵Virara irihama ne kia te minti minti irerave tiraiti, ne mintima tiata: Kotiva tiriara hove tirera, te minti mintirerave, tiata.

¹⁶Vate ne nenta nutuqai viriniqi vaiha ne nenta mahutaqai ti variavo. Minti ti varia okarava qora okarama vairo.

¹⁷Vaiintivano tiharo, Vi kaiqara koqe kaiqa varaataara vaimanta te qaqirake kia vararerave ti vairava, vi vaiintiva Kotira uva raqama kaanaro.

Airi airaira vataakara tura

5 ¹Ne airi airaira vate variaka maa uvava iriata: Oho, ne naantiara voqamake qoraiqamavi entarara irihama, maa entara iqi rataqi vihama ike mpo tivaqi vuata.

²Ni onaanavano ntera vuariravama vaivo. Oqokavano ni utavaaqa nama kaariravama vaivo. ³Ni *kori* orive, ni *silvaa* orive, uvairiqama vuariravama vaivo. Naantiara uvairiqama vuarirava niqaa uva vatehara iha auruvano itainantema kero, ni vaata namaqiro viharo taiqa kaanarove. Ne airaira ruvaaqumake vaterara iriqi viha, maa vatara taiqa kaaina entarara kia iriraiti variavo.

⁴Tavaate: Ni kaiqa vaiintinavu ni kara qantu nimite variamanta ne monu nimihama hini monu tuate hini monuqai vika nimi variarave. Ne minti variamanta ni kaiqa vaiintinavu vira kaara ike mpo ti variavaro Kotiva naaruvaini iqoka vaiintiqaa raqiki vaiva, viva vika uva iri vairave.

⁵Ne vatani vaiha koqe haika, vo haika vo haika vateha ne nentaraqai iriqi viha, nenta quaheraraqai iri variarave. Ne airi kara namaqi vi variavaro ni vaatavano noruqe vaimanta nentavano nenta aruke entara qeramate variavo.

⁶Qora kaiqa kia vare varia vaiintika variamanta ne qumina vikaqaa uva vateha vika aruke variarave. Vika kia ni qoraiqama nimite variamantavata, ne qumina vika aruke variarave.

Ihura veka vaiha muntuka paruma keha variate tura

⁷Ti qata vakaao, ne Noravano qaiqaa tuvuvainara veka vaiha muntuka paruma keha vaivaro tuvuarira. Ne kara ututai vaiintirara irihama variata. Viva kara ututero kia vaaka qantukero naraitiro, viva qaqi vaiharo aaqu veka vaivaro koqe aaquvano rivaro kara qampiqavaro mpeqaiqama vivaro viva oru qantu varero viri ne vaira.

⁸Nevata vira voqaara Ihura veka vaiha muntuka paruma keha variata. Noravano tuvuvaina entava aumanto vairara ti, ne kempukaiqamake variqi vuata.

⁹Kotiva niqaa uva vataantorave ti, ne kia nuntu nauntu tiraiti, kia nai ati nai ati iata. Nora *Iasivano* anirero qentiana vaiharo uriqetareva auti vairo.

¹⁰Ti qata vakaao, haaru paropeti vaiintinavu Kotira autuara iriha kia qetaraiti, vira uva tiva nimiqi vi vauka, ne vikara iriteha variata. Vika aihavu haikara vareha muntuka paruma kehaqai vaura. Nivata qoraiqama nimite entara nevata aihavina haikara vareha muntuka paruma keha paropeti vaiintinavuara iriha, nevata vika variqi vi vauntemake variqi vuata.

¹¹Haaru paropeti vaiintinavu qoraiqama nimite vaumanta vika kia Kotira kaiqa qaqira karaiti, kempukaiqamake vare vaurara ti, tenavu vinavukara tiha, Vika Kotiva koqema nimite vau vaiintikave, tunara.

Iopuva tinavu kaivaqava, vivavata muntuka paruma kero vau vaiintivama vaura. Ne vi vaiintirara iriara. Iopuva nora maara varo entara kia Kotira qaqira karaitiro, viva muntuka paruma kero variqiro vi vauvaro, viraqaahairo Noravano Kotiva vira koqema amiteharo vira qaiqaa noraiqama kora. Noravano anomakero tinavuara ike mpo tiva timiteharo aaqurihama timite vaivama vairo.

Kauqu aiqiqaa aqukaaina okarara tura

¹²Ti qata vakaao, kaiqe te Kotiva anomakero qioqama taina uvara ni tiva nimiari. Ne kauqu aiqiqaa aqukeha uva tirera, kiama naaruvaihainaa haika autuqaave, vataihainaa haika autuqaave, vo haika autuqaave tiraiti, ne uva tivaqi vihama, eo tivera, eoqai tiata. Ne kiave tivera kiaveqai tiata. Ne minti tivaro Kotiva kiama niqaa uva vataanaro.

Kotira aare kempukarara tura

¹³Niqihairo vaiinti vovano nora maaraqi vairera, vi vaiintiva Kotira aaraarira. Vovano quaheharo vairera, viva ihi tiharo Kotira autu tuahera kaarira.

¹⁴Niqihairo vovano rovora varairera, viva *elda* vaiintinavu naarama kairamanta vika ruvaaqumavi vaiha tinavu Nora Vaiinti autuqaa vahavera viraqaa aqu amiteha, Kotira aarama amitaata.

¹⁵Ne mintiake Kotira aareha tiha Kotiva quqama vira koqema kaanarove tivaro Kotiva vira koqema kaarira. Noravano vira rovora taiqa amiteharo viva qora kaiqa varaaina uvaravata nunka amitaanaro.

¹⁶Ne vi uvara irihama kia nenta qora kaiqa vare uvara kukeqa karaiti, vi uvara qoqaa tiva qovaramake nai tiva ami nai tiva ami iata. Ne mintiaqi viha nariara nariara iriha Kotira aaraivaro viva ni rovora taiqa nimitaarira. Avuqavu ni vai vaiintiva Kotira aare vai uvava, kempuka vaivaro Kotiva vi uvara iri vaira.

¹⁷Tinavu kaivaqava Elaitaava, vivavata tinavu aanarero qaqi vaiintivano vaura. Viva kia aaqu ruarire tiro, Kotira kempukaiqama kero aarovaro Kotiva vira uva iruvaro aaquvano taaramo ihi hini ihi tavaaranavata varakero kia aaqu rura.

¹⁸Kia aaqu ruvaro viraqaahairo Elaitaava aaqu ruarire tiro, Kotira qaiqaa aarovaro naaruvaihairo nora aaqu ruvaro karavano koqema kero qampiqora. *(1 King 17:1, 18:41)*

Vaiintivano koqe aara qaqira kaainarara tura

¹⁹Ti qata vakaao, niqihairo vovano quqaa uva qaqira kero qora aaraqaa nireva viraro viraqaahairo vovano vira vitero koqe aaraqaa vuru kaaina vaiintirara tirera. ²⁰Vira kahaqama amitairaro qora aara qaqira kero orurantero aniaina vaiintiva kiama ekaara qutu vuanaro. Kotiva vi vaiintiva qora kaiqa varaaina uvava, vo uva vo uva nunkama amitaanaro.

1 PITAA

Pitaava avuniqamakero qara vara kora

Ihura arukovaro qutu viro qaiqaa qaqi himpiro naaruvaini oru vauvaro 30 ihie 35 ihie aitarovaro Pitaava maa uvara qara ruva tora. Vi entara Iutaa maara uva iruka Ihura vaiinti nahenti qoraiqama nimate vaumanta Ihura vainti airitahaa Ieruharemiqihaive, Iutiaihave, tinavuvata harivorave tivakeha, viraqaahai katu vare vo vataini vo vataini vaireka vurama. Vika mini mini vaumanta Iutaa vaiinti mini vaikavata, vaiinti vonavuvata, vika qoraiqama nimate vaura. Ihura vaiinti nahenti Ihura kaara maara vareha popohevorave tiro, Pitaava vika kahaqireva maa uvara qara ruva tora. Ihura vainti 12navuqihairo Pitaava vovano vaura.

1 ¹Te Pitaaka. Ihu Karaitiva ti noraiqama kaimanta te vira kaiqa vare vauraukama vai.

Ne vaiinti nahenti raumpirimavi Pontiaasinive, Karesiainive, Kapadosiainive, Esiainive, Bitiniainive, otu variakara irihama, te maa qarara ni nimate.

²Haaru Kotiva tinavu Qova ne kia vau entara niara ti vainti variate tiro, ni nai kaama tora. Niara koqe vaiinti nahentiqai variate tiro, nai Maraqrura ni nimura. Niara Karaitira uvaqai iriqi vuate tiro, Karaitira naarevano ni hiqama nimitora.

Ho Kotiva ni koqema nimitairaro ni muntukavano anomakero paru i vaira variata.

Naaruvaini koqemake vairara tura

³Kaiqenavu Kotira autu tuahera kaari. Viva Variqavano vaiharo tinavu Nora Vaiinti Ihu Karaitira Qovama vairo.

Kotiva tinavuara ike mpo tiva timiteharo tinavu qaraakaiqama timitero, tinavuara vika ekaa enta qaqi variqi vuate tiro, viva Ihu Karaitiva qutu vuraqihairo qaiqaa qaqi vara himpima kora.

Kotiva Ihu Karaitira qaiqaa qaqi vara himpima korara ti, tenavu naantiara Kotiva tinavu tivitairaqe vikanti qaqi variqi vuaina entara vekama vai.

⁴Kotiva vo haika vo haika koqe haikaqai tinavu kaama timitai haikava naaruvaini vairara tiro, vi haikava kia ho ntera viro taiqa vuanarove.

⁵Ne Kotirara kempukaiqaake iriqi vi variavaro Kotira mpeqavano ni maimaraara utu nimate vaimanta variara. Kotiva niqaa raqikiqiro viviro, ekaara entaqaa vaiinti nahenti kuvantu nimateharo ntitaaina okarara qerama taarirava qovaraqianaro.

⁶Ne vi uvara irihama voqamake quaheha variata. Ne vi uvara iriqi vivaro maa entara nana nana haikavanoe qovarama viro ni qoraiqama nimitairera, ne kia vira kaara vo uva tauru karaiti, qaqi irite quahehaqai variqi vuata.

⁷Vi haikava vi haikava ni qoraiqama nimitaqi vi vairaro Kotiva ne virara iriqi vi vai okarara homa avateharo tavaanaro. *Kori* orivano taiqa vuaina haikava vaivaro vaiintivano vira avateharo tavareva ihaqohairo avateharo tave vaira.

Kori orivano qumina oriqaqai vaivaro ne Kotirara iriqi vi variava, vivama uri aatarakero vaivaro Kotiva virarama noraiqaakero iri vairo. Vaiintivano *kori* ori avatainantema kero, Kotiva ne nai virara iriqi vi variara avatama keharo tave vaira.

Vo haika vo haikavano ni qoraiqama nimitaqi viramanta ne Kotiraraqai kempukaiqaake iriqi vivera, naantiara [Kotiva] Ihu Karaitira qovarama kaaina entaraqaa ni autu tuahera kero ni noraiqama kero ni quahama nimitaanaro.

⁸Ne Ihu Karaitira kia tavaaka variavaro ni muntukavano virara vaira. Ne vatevata kia vira tavaaka vaiha ne virara kempukaiqaake iriqi vi variara.

Ne Ihurara mintimake iriqi viha ne voqavata virara quaheha variarara tiro, ne nenta noqihai virara koqe uva vokiravata tiva kia ho varianaro.

⁹Ne Ihurara kempukaiqamake iriqi vi varia okararaqaahairo ni maraqura kuvantu kaarira haikava qovaraqianaro.

¹⁰Haaru paropeti vaiintinavu Kotiva vaiinti nahenti kuvantu kero ntitaaina okarara anomake irireka auti vaiha Kotira uva, vo uva vo uvara aato tara iha vaura. Kotiva vika kahaqumanta vika Kotiva ni koqema nimitare iaina uvara qoqaiqamake ti vaura.

¹¹Karaitira Maraquravano vikaqi vaiharo vika tiva nimiro tiharo, Karaitiva aihavira haika varaqiro viro, viraqaahairo viva noraiqama viraro vira autu virini qianarove, tumanta vika vi uvara qara riha aato tara iha tiha, Tairentae mintianarove? Ta vaiintivae minti mintianarove? ti vaura.

¹²Vika iruvaro vika qaqi vau entaraqaa vi haikava qovaraqiarirava kia vaura. Vate ne varia entaraqaama vi haikava qovaraqama viro.

Kotiva nai Maraqura naaruvaihairo atitovaro viva vaiintinavu kahaqumanta vinavuka vi uvara koqe vakaaka ni tiva nimumanta ne irura. Ike, *enselinavuvata* vi uvara okara anomake iriataa imanta variara.

Ne koqemake vaiha koqe kaiqaqai varaqi vuate tura

¹³Vi uvara irihama qeramate avu viti virihama variata. Ni avu aato koqema vaira variata. Ihu Karaitiva qovarama viro ni koqema nimitaaina entara vira veka vaiha viraraqai iriqi vuata.

¹⁴Ne Kotira vainti vaiha ne vira uvama iriqi vuata. Haaru ne Kotira uva kia iriraiti vau entara, ne nenta muntukavano vau haikara qora haikaqai varareka autiha vaura. Hauri ne maa entaravata mintiaqi vivora.

¹⁵Kotiva ni naarama kero ntita varaiva, viva kia qora kaiqa vararaitiro, koqe kaiqaqai vare vairara ti, nevata kia qora kaiqa vararaiti, Kotira aanare koqe kaiqaqai varaqi vuata. ¹⁶Kotira vukuqi Kotiva mintima tiro:

Te koqe kaiqaqai vare vaunarara ti, nevata koqe kaiqaqai varaqi vuate, tura. (Wkp 11:44-45)

¹⁷Kotiva kia vaiinti autuara iriharo vi vaiintiva nora vaiintive vi vaiintiva inaara vaiintive tiraitiro, viva vaiinti koqe kaiqarave qora kaiqarave iriharo uva avuqavuqamake vaira. Ne virara irihama Kotira aarehama are ti Qovave tihama vatani vaiha Kotira aatu qeteha variqi vuata.

¹⁸Haaru ne ni kaiqaqaukavara tiva nimu uvaraqai iriha ne qumina hampi aaraqaaqai ni vauvaro Kotiva niara te vika kuvantu kaari qaqini aitare vuate tiro, viva ni koqaa ireva kia qumina taiqaaina haikara *silva* orive, *kori* orive, viraqohairo koqaa autiraitiro, ¹⁹Karaitira naareqohairo ni koqaa autu taira.

Karaitira naarevano ekaa vo koqaa vo koqaa aatara kaira. Sipisipi naati kia vira vaata qoraiqura koqe vaata vataara arukontemake, Karaitira arukora.

²⁰Haaru kia maa vatara autuko entara Kotiva Karaitira kaamatero variqiro viro, maa entara niara iriharo Karaitira vara qovarama kora.

²¹Karaitiva ni kahaqiainarara ti, ne Kotirara kempukaiqaake iriqi vi variara. Kotiva Karaitiva qutu vuraqihairo qaqi vara himpima kero, vira autu virini tuahera kaate tiro, vira noraiqama kora.

Kotiva Karaitira mintima korara ti, ne tiha, Quqaama Kotiva tinavuvata mintima kaanarove, ti variara.

Nenta qata vakaukara muntuka vataate tura

²²Ne Kotira uva quqaa uva iriqi vuavarora tiro, ni avu aato hiqama vivaro ni muntukavanovata ni qata vakaukara vaimanta variara. Ne mintimake vaiha ne nenta qata vakaukavarara quqaiqamakeha muntuka vateha variata.

²³Ne vaireka qaiqaa qaraakaiqama kero vatataikama variara. Kiama qutu vuarira haikava ni qaiqaa vatatairave. Kotira uvavano qaqi variqiro vi vai uvava, vivama ni qaiqaa vatataira. Vi uvava ekaa entama qaqi variqiro vuanaro. ²⁴Kotira vukuqi mintima tiro:

Ukauvano variqiro viro vuru aaharuqama vinantemake, vaiintivata variqi vi, vuru ekaarama taiqa vivarave.

Kaampivano/Qinaaravano iratero iteharo koqema kero ataa iharo vuru tamunta viro hiqinti hiqinti intema kero, vaiinti mpeqa okaravata taiqa vuanarove.

²⁵Kotiva tina uvavaqaima ekaa enta qaqi variqiro vuanarove, tura.

(Ais 40:6-8)

Ho Kotira koqe vakaaka ni tiva nimumanta ne vi uvara irura.

Kotira uvavano ni karama vaivo tura

2 ¹Ne Kotira uva iri variaka vaihara ti, ne qora kaiqa ekaa qaqira kaata. Kia una tiata. Kia unaqaraiqama keha koqe kaiqa varaata. Vo vaiintivano koqemakero variainarara kia toma amitaata. Kia vo vaiintiarara una uva ntuvake tivaro vira autuvano vatani qiarira.

²Qaraaka vatatai vaintiva naatiruvano naamara antuqa arinantemake, nevata Kotira vainti qaraaka vaiha Kotira uvara antuqa arira variata. Kotira uvavano ni koqe naama voqaarama vairo. Vi naamara koqe naama nehama ne koqemake noruqama vivaro Kotiva ni kuvantukero ntitaarira.

³Kotira vukuqi mintima tiro:

Ne Kotira kaiqa vareha tavaavaro Kotiva ni koqema nimite vaivama vaivo, tura. *(Ihi 34:8)*

⁴Ne Noravano Karaitiva vainaini aniata. Karaitiva qaqi variqiro vi variarira Naaquravama vairo. Qaqi vaiintinavu virara kia koqe naaqrave tivakeha vira qoririma kaavaro Kotiva naima vira kaama tero virara ti koqe Naaqura voqaraavama vaivo, tiro.

⁵Qaqi variqi vi varia naavu kaarara voqaarama nevata variavaro Kotiva niqohairoma nai naavu kaqe vairo. Ne vi naavuraqi vaiha Kotira kaiqa vara amite vai vaintika vaiha Kotiraini koqe kaiqa vara amitaqi vuata. Ne mintivaro Kotiva Karaitiraro tiro, ni kaiqara quahaanaro. ⁶Kotira vukuqi Kotiva mintima tiro:

Tavaate, te tenta kaama tauna Naaqurara koqera Saioni vatuka avutana arataunarave. Viraqaa muntuvi vairava kiama kaurira haika varairaro vira muntutavano qoraiqiraro varianarove, tura. *(Ais 28:16)*

⁷Ne Karaitirara quqaa vivave tivakeha viraqaa muntuvi variaka, ne tiha, Karaitiva tinavu koqe Naaqura voqaraarave, ti variara. Vokiaka kia Karaitirara quqaa vivave tiaka, vika viraqaahai kuntavaivaima vare kaavu nti variara. Kotira vukuqihairo mintima tiro:

Vika naavu kaqeha tiha, Vi orirara qora orive, tivakeha qoririma amita oriva, vivama Naaquraiqama vivo, tura. *(Ihi 118:22)*

⁸Kotira vukuqihairo vo uvavata mintima tiro:

Maa oriraqaahai vaiinti nahenti kuntavaivai i variarave. Maa nora oriqaahai vika kaavu nti variarave, tura. *(Ais 8:14)*

Vika kia Kotira uvara quqaa uvave ti variarara ti, vika kuntavaivai i variara. Haaru Kotiva vikara mintima ivarave tiva tora.

Ne Kotiva nai kaama taikama variavo

⁹Ne kia vika voqaantemake variavo. Kotiva niara tinta vaiinti nahenti variate tiro, ni nai kaama taikama variavo. Noravano Kotiva vaimanta ne vira kaiqa vara amite vaintikama variavo. Ne koqe kaiqaqai vare varia vaiinti nahentikama variavo. Ne Kotira navunaakama variavo. Viva niara te vika koqema nimitaina uvara vo vaiinti nahentivata tiva nimiate tiro, Kotiva ni konkiraqihairo naarama varero vuru ovavano koqemakero ataa i vainaini kaimantama variavo.

¹⁰Ne tota enta qumina vaiinti nahenti vaura. Vate maa entarama ne Kotira vaiinti nahenti variara. Tota enta Kotiva kia ni aaqurihama nimitomanta vaura. Vate maa entara Kotiva ni aaqurihama nimitaimanta variara.

Tenavu Kotira kaiqa vaiintima vauro tura

¹¹Mpo, ti navunaao, ni maaqa tanara kia maa vataraqaa vaira. Ne maini vaiha ne vo vatanaaka voqaara variara. Ne virara irihama ni vaatavano qora kaiqa varaataa inara kia varaata. Ni vaatavano ni maraQuravata aatarakero viraqata raqikireva auti vaimanta variavo.

¹²Kia Kotira uva iri variaka vaimanta ne vika nivuqaa avuqavuqama keha nuata. Ne mintiaqi vimanta vika ni turoqareha una uva tivera, vika uvavano kia ho varianaro. Vika uvavano kia ho vairamanta vika ni koqe kaiqa taveha, Noravano tuvina entaraqaa vika Kotira autu tuaherevara.

¹³Ne tinavu Nora Vaiinti Karaitirarao tiha, ekaa *kamaanira* kaiqa vaiinti vevaaraini variata. *Kamaanira* kaiqa vaiinti avuhainaara vira uva iriqi viha, ¹⁴*Kamaaniva* noraiqama kai vaiintika ne vika uvavata iriqi vuata. *Kamaanira* uva raqake vaika ruqutiha, *kamaanira* uva iriha avate vaika quahama nimitaate tiro, *kamaaniva* nai naantiaraihainaa vaiinti vonavuvata noraiqamake vaira.

¹⁵Kotira antuqavano niara mintimama vairo: Ne koqe kaiqaqai vare vaivaro kia avu aatovata vaika niara hampi uva tiva kia ho vairamanta vika evaara vaivara.

¹⁶Ne kuvantuvi variakara ti, ne nentara mintima tiate: Tenavu kuvantuvi vaurauka hauri qaiqaa vaaqu kaiqa varaarorave, tiate. Ne Kotiva rumpatai vaiinti nahentika voqaara vaiha nuata.

¹⁷Ne vaiha ekaa vatanaakara koqe okaraqai autu nimitaata. Ne nenta kenauka Ihura vaiinti nahentiara muntuka vateha variata. Ne Kotira aatu geteha variqi vuata. *Kamaanira* avuhainaa vaiintiara nora vaiintive tiata.

Karaitiva aihavira haika varainantemake nevata varaate tura

¹⁸Te ni kaiqa vaiintiara tirera. Ne koqemake kaiqa vareha nenta nora vaiinti uva iriqi vuata. Ninta noravano ni koqema nimateharo niara

vi kaiqara varaate tirera, vira uvaqai iriqi vuata. Ninta noravano kia ni koqema nimateharo niara vi kaiqara varaate tirera, vi uvaravata qaiqaima iriqi vuata.

¹⁹Ne mintimake variqi vivaro Kotivama ni quahama nimitaanaro. Ne Kotira uva iriqi vi vaivaro vaiinti vovano qumina haika kaara ni qoraiqama nimitairera, ne aihavina haikara vareha kempukaiqamake vaivaro Kotiva virara iriharo ni koqema nimitaarira.

²⁰Ne vaaqu kaiqa varera kaara ni ruqutimanta ne kempukaiqamake vaivera, Kotiva kiama virara iriharo ni koqema nimitaanaro. Ne koqe kaiqagai vare vaivaro vira kaara ni ruqutimanta ne kempukaiqamake vaivera, Kotiva virara iriharo ni koqema nimitaanaro. ²¹Ne mintiaqi vuate tiro, Kotiva ni naarama taira. Karaitiva niarao tiro, aihavira haika varorave. Viva niara te iainantemake, nevata mintiate tiro, viva minturave.

²²Karaitiva kia qora kaiqavata varovaro vira noqihairo kia una uvavanovata qovaraiqura. ²³Vika Karaitirara qora uva tuvaro viva kia nai vikara qora uva tura. Karaitiva aihavira haika vareharo kiama vorara tiharo, Naantiara ninavata qoraiqama amitararave tiraitiro, Karaitiva Kotiraraqai noraiqama kero iriharo tiharo, Kotiva avuqavuqama kero ko ti vaiva, vivama ti kahaqianarove, tiro tura.

²⁴Tinavuara vika kia qora kaiqa vararaiti koqe aaraqai vuate tiro, Karaitiva tinavuarao tiro, tenavu qora kaiqa varauna uvara varero vuru katariqaa qutu vura. Karaitira vaata teqa taaqama kaaraqahai ne koqemavi variavo. ²⁵Sipisipivano hampi nintemake, haaru nevata koqe aaraqahai hampiqama keha ni vaura. Vate maa entara ni ntita varaimanta ne anirante ni maraquraqaa maimaraara raqiki nimate vai Vaiintira vira avataqi vi variara.

Naata vaati vare okarara tura

3 ¹⁻²Te ne vaati varaakara tirera. Ne nenta vaativara uvaqai iriqi vuata. Ne mintiaqi vi vaimanta ni vaativara kia Kotira uva irika, vika ni koqe kaiqa tave tiha, Kaiqe tenavuvata vika aanare Kotira uva iriqi vuare, tivara. Ne nenta vaativarara vo uvavata tiva kia vairamanta vika ne koqe kaiqa varera tave, ne nenta qoraintiaragai iriqi vira tave, vika mintima tivara.

³Ne koqe nahenti vaireka iha, viri vaata vaheheqi vai haikarave, qiata vunterave, nenta vaata ruqirave, nenta vaataqaa nonkute haikarave, vi haikara vi haikarara kia noraiqaake iriata.

⁴Ne kia mintiraiti, nenta muntukaqi vaheheqirara noraiqaake iriata. Ni muntuka avu aatoqihairo ne koqemake vaheheqi haikava qovaraiqianaro. Nai muntukaqihairo qihaaqamakero variaina nahentira, Kotiva vi nahentirama quahama amiteharo koqe nahentive tianaro.

⁵Haaru Kotirara noraiqamake iri vau nahentinavuka vaiha Kotiva kauqu aiqiqaa aqukero tivato uvara iriteha, vinavuka nái vaativara uvaqai iriqi vi vauva, vivama vinavuka vaheheqamate vau haikavama vaura.

⁶Tinavu kaivaqava Seraava mintimakero vau nahentiva vaura. Viva nai vaati Eparahaamira uva iriqiro viharo virara tiharo, Are ti nora vaiintivanoma variarao, tura. Ne nahenti koqe kaiqakai vareha kia vo haika aatu qetaivera, ne Seraara raavuravarama vaivara.

⁷Vira aanare ne vika vaativaravata koqemake nenta naatavaraqaa raqikiqi vuata. Kotiva ni koqema nimitaintema kero, viva ni naatavara koqema nimitairamanta vikavata ekaa enta qaqi variqi vivarave. Virara irihama ne nenta naatavarara vika vaatavano kia kempuka vaata vaivo tivakeha, vika koqe okaraqai autu nimitaata.

Ne nenta naatavaraqaa mintimakeha raqikiqi vivera, kiana vo haikavano ni ravaqavu kaira ne homa Kotira aaramaqi vivara.

Ne vohaara vaiintiqai variate tura

⁸Te maa uvara taiqa karera iha mintima ti: Ne koqemake vaiha vohaara vaiintiqai variata. Ne nariara nariara mpo ike tiha variata. Ne Kotira vainti vaihara ti, nariara nariara muntuka vateha variata. Kia nenta autu virini qiraiti, nariara nariara aaqurihama nimateha variata.

⁹Vovano ni qoraiqama nimitairera, kiana ne vira nai qoraiqama amitaata. Vovano niara vaaquqama vuata tirera, kiana ne vira nariara vaaqu qianarave tiata. Kotiva niara koqemavi variate tiro ni naarama tairara ti, ne vi vaiintirara tiha, Kairaro Kotiva ai koqema amitaarire, tiata. ¹⁰Kotira vukuqi mintima tiro:

Koqema kero vaiharo airi enta qaqi variqiro vuarira vaiintiva, vi vaiintiva qora kaiqa qaqira kero kia una uvavata tiarire.

¹¹Vi vaiintiva qora kaiqa tauvaqa utu amitero koqe kaiqakai varaqiro vuarire. Viva vaiinti nahenti muntuka paru i vai okarara kempukaiqama keharo avataqiro vuarire.

¹²Noravano avuquvuqama kero ni vai vaiintira nai avuqohairo tavamaqiro viharo, vi vaiintiva Kotira nai aare vai uvara iri tave vairave.

Qora kaiqa vare varia vaiinti nahentika Kotiva vika tauvaqa utu nimate vairave, tura.

(Ihi 34:12-16)

¹³Ne kempukaiqama keha koqe kaiqakai varaataa ivera, kia vovano ni qoraiqama nimitaanaro. ¹⁴Mintivarovata, vovano ni qoraiqama nimitaira ne aihavira haika varaqi vivera, ne quahehaqai variata. Ni qoraiqama nimate vai vaiintika aatu kia qeteha variata. Vika niara qora uva tira aatuvata kia qeteha variata.

¹⁵Ne nenta muntukaqihai Karaitirara vivaqaima tinavu Noravanove tiate. Qeramate vaivaro vovano niara ne nana uvae iriqi vi variavo tirera, ne Karaitirara iriqi vi vai uvara vira tiva amiata.

¹⁶Ne vi uvara vira tiva amire iha, vi vaiintira qihaaqama amite, koqe okaraqai autu amitaata. Ne avuqavuqamake koqe kaiqakai varaqi vi vaimanta vo vaiintinavu unahaa tiha ni kaiqara qora kaiqave tivera, vika ne Karaitira uva koqemake iriqi ni vai okarara tave, nai kaurira haika varevara.

¹⁷Tenavu koqe kaiqa varaqi vi variariraro Kotiva qaqi kairamanta vokika tinavu qoraiqama timitaiqe tenavu aihavira haika varaarera, vira koqema ianarove. Tenavu qora kaiqa varaqi viha aihavira haika varaarera, vira kiama koqe ianarove.

Karaitiva tinavu vatuka varero vuru qutu vura

¹⁸Tenavu qora kaiqa vare vaurauka qutu vuataara vauvaro, Karaitiva avuqavu ni vaiva tinavu vatuka varero vuru qutu vura. Viva mintimakero vohaa tataa qutu viro, tinavu uva ekaara taiqakero tenavu Kotiva vainaini vuaina aarara ruvaama timitaira. Karaitiva tinavu vaiinti voqaara vaumanta vira arukovaro vira vaatavano qutu vuvaro nai MaraQuravano vira qaiqaa qaqi himpima kovaro vaura.

¹⁹Viraqaahairo Karaitiva otu rumpato maraQurauka vaunaini vaiharo nai vakaaka vika tiva nimura.

²⁰Haaru Noaava vau entara vika Kotira uva raqake vauvaro Kotiva kia vika vaaka ruqutu karaitiro, variqiro vuvaro Noaava namariqaa vuaina naavura kaqa taiqa kovaro huvura namarivano aqu ravaaqavu kovaro Kotiva vaiinti nahenti 8navuqai kahaqama nimitomanta vinavuka ho vaura.

²¹Vira aanare tenavu qora aara qaqirake namari vare, viraqaahai koqe aaraqaa vi vaunara. Tenavu namari vare vauraro kia namarivano tinavu vaata hiqama timite vairave. Tenavu namari vareha tiha, Kaiqe qora aara qaqirake Kotira aaraqaaqi vuare, tiha namari vare vaunara. Tinavuara Kotira aaraqaa vuare tiro, Ihuva qutu vuraqihairo qaiqaa qaqi himpura.

²²Ihuva qutu vuraqihairo qaiqaa qaqi himpiro viraqaahairo naaruvaini vura. Maa entara viva Kotira kauqu tanaraini vaimanta naaruvaini ekaa *enselinavuve*, ekaa noraiqama vuakave, ekaa kempuka vataakave, vira vevaarainima variara.

Nevata aihavira haika vare aarava varianarove tura

4 ¹Karaitiva vaiintiqama viro vaiharo aihavu haikara varaqiro vurara ti, nevata tiha, Tenavuvata homa aihavina haikara varaqi virarave, tiata. Vovano qora kaiqa varaarorave tiro, aihavira haika varaqiro vi vaiva kiama qaiqaavata qora kaiqa varaqiro vuanarove.

²Ne virara iriha vataini qaqi variqi viha nenta qora kaiqa varaataa inara qaqirake, Kotira antuqa arina kaiqaraqai varaqi vuata.

³Kotira uva kia iria vaiinti nahentika aanare nevata haaru hampi niha nenta varaataa u kaiqara qora kaiqakai varaqi vi vaura. Ho vi kaiqara

varaŋi vi vaunara viraŋaa taiŋairaŋe kia ŋaiŋaavata vi kaiŋara vararerave tiata. Vi entara ne hampi ŋaramaŋi ni vaurave. Ni muntukavano hampi haikaraŋai vaumanta vaurave. Ne iha namari neha vueraiŋaavi vaurave. Ne voŋamake karavata namarivata narekaŋai ruvaŋauma viha vaurave. Ne ŋaŋi vaiintivano aututo haikarara variŋave tihama, vi haikara autuŋai tuahereha vaurave. Ne haaru minti mintimaŋi viha ŋoraŋamavi vaurave.

⁴Vate maa entara ne vi kaiŋara ŋaŋirake variamanta kia Kotira uva iria vaiinti nahentika niara nevata tenavu iainantemake iate tiamanta ne vika uva kia iriraiti variamanta, vika ravukuvi vira kaara niara ŋora uva ti variara.

⁵Ho iriata. Vika naantiara nái vaaŋu kaiŋa varera tiva ŋovaraiŋama kevarave. Vi entara ekaa uva avuŋavu ŋiarirava Kotiva vaiharo ekaa ŋaŋi vaiŋave, ekaa ŋutu viŋave, viva vika vika uva rahakero avuŋavu ŋianaro.

⁶Virara iriharo Karaitiva haaru ŋutu vukavata koŋe uva tiva nimura. Haaru ‚Noaava vau entara,‘ vaiinti nahenti vika Kotira uva raŋa kovaro Kotiva vika arukomanta ŋutu vura. Vika maraŋuravano Kotiva ŋaŋi vaiintema kero ŋaŋi variŋi vuata tiro, ‚Karaitiva,‘ vikavata koŋe uva tiva nimura.

Ekaara entavano aumaiŋurara tura

⁷Ekaa haikavano taiŋaaina entava aumantoma vairo. Ne virara iriha koŋemake nentaŋaa raŋikiŋi viha, avu viti viri iha ŋeramate variata. Ne mintiaŋi vi vaiha homa Kotira aaramaŋi vivara.

⁸Avuni maa uvara naane iriata: Ne nariara nariara voŋamake muntuka vateha variata. Ne mintiaŋi vivaro Kotiva ne airi vaaŋu kaiŋa vare uvara tauru kaanaro.

⁹Koŋemake nenta naavuŋi nenta ŋata vakaukavara Ihura vainti ntita vate kara nimiata. Nimihama kiama nuntu nauntu tiraiti, ŋaŋi karaŋai nimiata.

¹⁰Kotiva ni koŋema nimateharo ni vohaiŋa vohaiŋa vo kempuka vo kempuka nimirara ti, ne vohaiŋa vohaiŋavano vi kempukara nimirahai koŋemake nai kahaŋi nai kahaŋi iata.

¹¹Vaiintivano maara uva tireva iharo Kotira uvaŋaima tianaro. Vaiintivano vora kaiŋa vara amitareva iharo tiharo, Kotiva ti kahaŋi vaiŋave te vira kempukaŋaa ho ai kaiŋa vara amitararave, tianaro. Ne mintiaŋi vivaro Ihu Karaitiraŋaahairo Kotira autuvano noraiŋarira. Kotira mpeŋa okaravano takuŋi vaivavata Kotira kempukavanovata ekaa entama ŋaŋi variŋiro vuanarove. Te ŋuŋaama turo.

Aihavira haika vareha koŋe aaraŋai nuate tura

¹²Ti vaiinti nahentivauvo, ihaŋohairo avatainantema kero, vo haika vo haikavano ni avate vaimanta ne variara. Ho kia ne ravukuvi tiha, Nantiharoe vi haikava ŋoraŋama timite vaivo? tiata.

¹³Ne mintima tiata: Karaitiva aihavira haika varairara irihama, tenavuvata vira kahaqiha aihavira haika varaqi vi vauro, tiata. Ne minti tivake variqi vivaro Karaitira mpeqa okaravano takuqi vaiva qovarama vuaina entaraqaa ni muntukaqihairo koqe iramanta vaivara.

¹⁴Ne Karaitira avataqi ni vaimanta vira kaara niara vaaquvanove tivera, ne quahehaqaima variata. Vika niara vaaqu uva timanta ne homa tiha, Kotira Maraaura voqaraava tinavu hampata vaimanta vauro, tivakeha ne quaheha variata.

¹⁵Hauri ne vaiinti arukera kaarave, ne muara autira kaarave, ne *kamaanira* uva raqakera kaarave, ne vo vaiinti kaiqara qumina antua uva tira kaarave, vira vira kaara ni qoraiqama nimitaimanta aihavira haika varevorave.

¹⁶Ne Karaitira vaintinavu vaira kaara ne aihavira haika varaivera, ne kiama kaurira haika varauro tiata. Mintima tiata: Tenavu Karaitira vaintinavu vaihara ti, tenavu Kotira autu tuaheraqi virerave, tiata.

¹⁷Kotiva *ko* tiaina entava anirairaro tinavu nai uva iriarirauka uva naanema avuqavu qianaro. Viva hoqarero tinavu uva naane avuqavuqama kero, ike, vira naantiara kia vira uva irika *ko* tiharoma, nana nana uvae vikaqaa vataano?

¹⁸Kotira vukuqi mintima tiro:

Avuqavu ni vai vaiinti nahentika vukaari utiha vo maara vo maara varaqi vivaro Kotiva vika kuvantu kero ntitaanarove.

Kia Kotira uva irika qora kaiqagai vare vaika, oho, vika qora aaraqaa nini, naantiara vika tainie vuru taiqa vivarave? tura. (*Uva Maaara 11:31*)

¹⁹Kotira antuqavano niara homa vika aihavira haika varaqi vivarave tirera, ni muntukavano Kotirara qihaaqamakero vairamanta ne koqe kaiqagai varaqi vuata. Kotiva tinavu autukero vataiva kiama nai kauqu aiqiaa aqukeharo tivatai uvara tauru kaanarove.

Kotira vaintiqaa raqikukara tura

5 ¹Te ni *elda* vaiintinavuara tirera. Tevata ninavu aanare Ihura vaiinti nahentiqaa raqiki vauraukama vai.

Karaitiva aihavu haikara vare vaumanta te vaiha tenta avuqohai tavaavaunarama. Naantiara vira mpeqa okaravano takuqi vaiva qovaraiqiaina entaraqaa tevata vaiha tenta avuqohai tavarerave. Te ni nora vaiintinavu vihi tiari iriata.

²Sipisipi qova koqemakero nai sipisipiqaa raqikintemake, nenavuvata Kotiva vaiinti nahenti ni nimitaikaqaa raqikiqi vuata. Kotira antuqavano niara vi kaiqara varaate tirara ti, ne kia popoharaiti, vikaqaa raqikiataa iramanta raqikiqi vuata. Kia koqaara iriha vikaqaa raqikiqi viraiti, nenavu Kotira kaiqama vara amite vauro tivakeha, quahakeha vikaqaa raqikiqi vuata.

³Kotiva ninavuara ti vaiinti nahentiqaa raqiki timitaate tirara ti, kia nenavu nora vaiinti vauro tiha vika vihi vaahi tivaqi viraiti, nenavu avuni vaiha koqe kaiqa vare vaimanta vaiinti nahenti ninavu kaiqa tavehama ni aanare vikavata koqe kaiqaqai varaqi vuata.

⁴Ne mintiaqi vi vaivaro naantiara sipisipi Qova Avuhainaava govaraiqiaina entaraqaa viva tuvurero nai ni noraiqama kaira ne noraiqama vivaro ne noraiqama viva qaqi variqiro vuanarove.

Qaraaka vaiintinavuara tura

⁵Ne qaraaka vaiintivata koqemake nenta nora vaiinti vevaaraini vaiha vika uva iriqi vuata. Ne vaiinti nahenti ekaa kia nenta autuara noraiqaake iriraiti, ne nai kahaqi nai kahaqamaqi vuata. Kotira vukuqi mintima tiro:

Nai autuaraqai iri vaina vaiintira Kotiva qoririma amitaanarove.

Nai autu vatainiqama kaina vaiintira Kotiva vira aaqurihama amiteharo vira koqema amitaanarove, tura.

(Uva Maara 3:34)

⁶Ne vi uvara iriha kia nenta nutu tuahera karaiti, Kotira kempuka vevaaraini vaivaro naantiara viva nai tiva taaina entaraqaa ni nutu tuahera kaarire.

⁷Kia qumina vo haika vo haikara noraiqaake iriqi vivaro ni muntukavano qoraiqarira. Kotiva niara noraiqama kero iri vairara ti, ne ekaa vi uvara Kotira tiva amivaro Kotiva ni kahaqarira.

⁸Ne avu viti virimake taveha rauriha variata. *Raionivano* noraiqaakero uva tivaqiro viharo vaiinti aruke nareva auti vaintema kero, ni navutaava Sataaniva vi ani vaira. ⁹Ne iriamanta ekaa ni qata vakaukavara vonaini vonaini variaka ni aanare Ihura kaara aihavira haika vare variarara ti, nevata Kotira uvaqai iriqi viha kempukaiqamake vaiha kia Sataanira uva iriata.

¹⁰Ne ahora vaiinti nahenti vaiha aihavina haikara vahuqa varaqi vivaro Kotiva naima ni kempukaiqama nimitaanaro. Kotiva ni kempukaiqama kaimanta ne kempuka vaiinti nahentiqai vaihama avuqavu variqi vivara. Kotiva tinavu kahaqireva koqema timite vaiva, vivama niara vika Karaitira vataake vohaa vaiha kempukaiqamake ekaa enta variqi vuata tiro, ni naarama taira. ¹¹Kotiva ekaa enta variqiro vi vairaro vira mpeqavanovata qaqi variqiro vuanarove. Quqaave.

Ekaara uva tura

¹²Te niara inaara uva tiva nimirera uraro Sailaasiva vi uvara qara ruva timitaimanta te ni nimite. Te Sailaasirara viva ti qatavano koqemakero ti kahaqamaqiro vi vai vaiintiva vaivo tunara.

Ni muntuka koqe iramanta variate ti, te maa qararaqai Kotiva ni koqema nimitaaina okarara ni tiva nimunara. Kotiva ni koqema nimitairara irihama, ne kempukaiqamake varaqi vuata.

¹³Kotira vaiinti nahenti Babironini variaka ni aanare Kotiva nai kaama tai vaiinti nahentika vaihara ti, vika ni navunaaka vaihama ni uva mante vai. Te ti maaquve tuna vaiintiva Maakiva, vivavata ni uva mante vairo.

¹⁴Ne Ihura vainti vaiha nariara nariara muntuka vateha koqemake nariara nariara uva mantaata.

Ne Karaitira vataake vohaa variakara mintima turo: Ni muntukavano paru i vaira variate, turo.

2 PITAA

Pitaava vo qara naantiara vara kora

Ihura qaqi vara himpima kovaro naaruvaini oru vauvaro airi ihi aitarovaro Pitaava maa uvara qara ruva tora. Ihura vaiinti nahenti koqemake vira uva iriqi viha kia una maara tivau vaiintika uva iriate tiro, Pitaava maa qarara vikaini vara kora.

1 ¹Te Saimoni Pitaaka. Ihu Karaitiva ti noraiqama kero tititaimanta te vira vakaaka tivaqi viha vira kaiqa vaiinti vaunara. Te niara irihama maa uvara qara ntuva nimite.

Tinavu Variqa Ihu Karaitiva tinavu tivitaarira vaiintiva, viva tinavu avuqavuqama timitairara ti, ne tinavu aanante koqe vakaaka uritarakero vai vakaakara iriqi vi variara.

²Ne Kotira okaravata, Nora Vaiinti Ihura okaravata, kankomake iriakara ti, Kotiva ni koqema nimitaharo aaqurihama nimite vairaro ni muntukaqihairo paru i vaira variqi vuata.

Kotiva tinavu nai kaama tairara tura

³Kotira kempukavano Karaitiraqi vaivaro Karaitiva tinavuara vika vi kempukaraqohai kia qora kaiqa vararaiti, Kotira kaiqa vara amiteha koqemake variqi vuata tiro, tinavu kempukaiqama timitaimanta vaunara.

Kotiva tinavuara nai mpeqa okaravano takuqi vaira tave, nai koqe okararavata kankomake tavaate tiro, tinavu haarama taira.

⁴Kotiva nai kauqu aiqiqaa aqukeharo tinavuni nora uva voqaraa uva tivakero vatairara ti, tenavu vi uvara iriqi vihama, kia vataihainaa haikara muntuka ntuvaqi viha vaaquqama viraiti, Kotiva koqema kero variqiro vinantemake, variqi virera.

⁵Ne vi uvara iriqi viha Kotirara kempukaiqamake iriqi viha koqe kaiqaqi varareka autiha variata. Ne koqe kaiqa vareha koqe okara, vo okara vo okara kankomake tavareka autiha variata.

⁶Ne koqe okara tavamaqi viha ne nenta vaataqohai qora kaiqa varaarorave tivakeha nenta vaataqaa koqemake raqikiqi viha variata.

Ne mintiaqi viha kia popoharaiti, kempukaiqaake Kotira aaraqaa nuvaqi vuata. Ne mintiaqi viha Kotira voqaantemake vaireka autiha variata. ⁷Ne mintiaqi viha nenta kena vaiinti nahenti koqema nimitaqi vuata. Ne mintiaqi viha nariara nariara muntuka vateha variata.

⁸Ne mintiaqi vivera, ni kaiqavano kia qumina kaiqa vairaitiro, koqe kaiqaqi vairamanta ne tinavu Nora Vaiinti Ihu Karaitira okara kankomake tavamaqi vivara.

⁹Vaiinti vovano kia mintiaqiro vi vaiva, vi vaiintiva avu qimpavi vaiintira voqaara vaiharo kia Kotira uva okara kankomakero tave vaira. Vi vaiintiva Karaitiva haaru viva qora kaiqa varo uvara nunka amitairara kia iriraitiro, qumimaqama keharo vairo.

¹⁰Ti qata vakaao, Kotiva ni naarama kero nai kaama tai uvava quqaa vivau variarire ti, ne Kotira kaiqa voqavata varaqi vuata. Ne mintiaqi viha kia hampi aaraqaa vivera, ¹¹ne tinavu Noravano Ihu Karaitiva tinavu kuvantu timitaarirava raqiki vaina vatukaraqi ekaa enta homa qaqi variqi vivara.

¹²Ne quqaa uva kempukaiqamake iriqi vi variara, te virara irunarave. Ho te qaqiqai ne vi uvara iriqi vuata tivaqi virera. ¹³Te qaqi variqi vuaina entara homa vi uvara qaiqaa qaiqaavata ni tiva nimiqi vuariravama varianaro.

¹⁴Ti vaatavano haraara naavu voqaarama vairo. Inaaraiqa varikema tenta vaata maini ke naaruvaini virera. Tinavu Noravano Ihu Karaitiva vataini vaiharo te qutu vuaina okarara vutukeroma tiva timimanta irunarave.

¹⁵Te qutu vuaina entaraqaahai ne kia ti uva tauru karaiti, koqemake iriqi vuata ti, te qaiqaa qaiqaavata ni tiva nimiqi virerave.

Karaitira mpeqa okaravano ataa i vairara tura

¹⁶Tinavu Noravano Ihu Karaitiva mpeqavano tuvuainarara ni tiva nimiha kia tenavu tentanavu irike *vuri/uri* uva ni tiva nimiraiti, tenavu tentanavu tivuqohai Karaitira mpeqa okara tavaavaunara, virara ni tiva nimi variavaunara.

¹⁷Karaitira Qova uritarakero naaruvaini ataa i vainaini mpeqavano vaiva, Kotiva nai Maaqu Ihura ataama amiteharo vira autu noraiqamakero tiharo, Maara ti Maaquma vaivo. Ti muntukavano virara voqavata vaimanta te virara quahehama vauro, tura. ¹⁸Haaru Kotiva minti tumanta tenavu vi entara Kotiva vau aiqinaraqaa Ihura vataake vaiha Kotiva naaruvaihairo tu uvara iriavaunara.

¹⁹Tenavu vi haikara vi haikara tavaavaunarara ti, tenavu paropeti vaiintinavu haaru tivato uvarara quqaa uvaqaima vaivo ti vaunara. Nevata vi uvarara noraiqaake iriqi vivera, ne homa vaivara. Ovavano konkiraqi itaqiro viviro aatitare ivaro vaahoquravano itaintemakero, Ihura uvavano ni muntukaqi ataama nimite varianaro.

²⁰Ne paropeti vaiintinavu tivato uvara irihama maa uvara naane kankomake iriha variata: Paropeti vaiintivano qara ntuvato uvava vukuqi vaira, hauri vaiinti vovano nai irikero tiharo, Vi uvara okara minti mintimama vaivo, tiantora.

²¹Kia paropeti vaiintinavu nái irikevauve vi uvara vi uvara tura. Kotira Maraqravano paropeti vaiintinavu kahaqama nimate vaumantara ti, vika Kotira uva tiva qoqaiqamake vaura.

Una paropeti vaiintinavuara tura

2 ¹Haaru una paropeti vaiinti vonavu vaiinti nahenti avutaini vauntemake, maa entaravata una uva maara ti vaika ni avutaini qovaramavi vaivara. Vinavuka evaara qovaramavi vaiha una uva maara tiva nimi vaiva vaiinti nahenti qoraiqama nimitaanaro. Noravano Ihuva vinavuka qaqini kuvantu nimitaira viravata vinavuka qoririma kevarave. Vira kaara vinavuka vehi autuviva vaakama qovaraiqianaro.

²Vinavuka kaurira kaiqa varaqi vi vaimanta airi vaiinti nahenti vinavuka avataqi vi vaimanta vaiinti nahenti vonavu vika qora kaiqa tave tiha, Oho, Karaitira uva iri varia aarara qora aaraqaima vaivo, tivara.

³Una uva maara ti vaika, vinavuka unaqaraiqamakeha ni monu varareka auti vaiha nái irike ni una uva tiva nimivara. Kotiva haaru minti vau vaiintikara uva vateharo *ko* tiva taiqakorara tiro, vinavuka vehi autu kaarirava kia vaitaraitiro, qaqi ani vairo.

⁴Haaru *enseli* vonavu Kotira uva raqakovaro Kotiva kia vika vehakuma nimitaraitiro, vika nái qora kaiqa varora kaara nora iha iteharo konkiraiqi viraqi vara vaavi aqukora. Vika mini rumpa tomanta vaiha Kotiva *ko* tiaina entara vekama variara.

⁵Haaru vetanto enta vau vaiinti nahentika Kotirara kia irura kaara Kotiva kia vika vehakuma nimitaraitiro, viva tuvaro huvura namarivano vika ekaa vehi autukora. Vi entara Noaava avuqavu ni vai okarara vaiinti nahenti tiva nimi vaurara tiro, Kotiva viravata vira navunaaka 7navuvata vehakuma nimitomanta ho vaura. (Okara 6-9)

⁶Haaru Sodomiqi vaikavata Gomoraqi vaikavata vaaqu kaiqa vare vaura kaara Kotiva vi vatukatanta ihaqohairo tatoqa taiqa kovaro karampaavanoqai vaura. Naantiara Kotirara kia iri vaiinti nahentika taiqa kaaina okarara tinavuaravata kankomake iriate tiro, Kotiva vika mintima kero taiqakora.

⁷Kotiva vi vatukatanta vehi autukareva iharo viva Rotiraqai ruaruama amitora. Rotiva koqe vaiintivano Sodomiqi variqiro viharo tavomanta viraqi vau vaiintika vo uva vo uva raqakeha hampi qaramaqi ni vauvaro Rotira muntukavano qoraiquvaro vaura.

⁸Rotiva koqe vaiintivano vaiharo vo enta vo enta vi vatanaaka hampata variqiro viharo vika vaaqu kaiqa vare vaura nai avuqohairovata nai aatoqohairovata iri tavovaro vira muntukavano qoraiquvaro vaura.

⁹Haaru Kotiva mintiaqiro vurara ti, tenavu kankomake iruraro Kotiva koqe vaiinti vika maaraqihairo qaqi ruaruama nimateharo qora vaiinti vika ntaihamake vaivama vairo. Kotiva qora kaiqa vare variaka qaqi totaqa viro, naantiara *ko* tiaina entaraqaa vika *ko* tiva taiqa kaanaro.

¹⁰Vaiinti vonavu Kotira uva kia iriraiti, vora uvavata kia iriraiti, vika nái antuqavano vare vai kaiqaraqai varaqa viha vaaqu kaiqagai vare variavaro vira kaara Kotiva vikaqaa nora uvama vataanaro.

Te una uva maara ti varia vaiintika okarara tirera. Vika nariaraqai noraiqaake iriqi viha, kia nora vaiinti vevaaraini vairaiti, vikara qumina vaiintive tivakeha vika kia qetaraiti, *enselin*avuaravata qora uvaqai ti variara.

¹¹Vika minti ti variamanta, *enseli* vika vi vaiintika uri aatarake nora kempuka vataaka vaihavata, vika Kotira avuqaa vaiha tiha, Hauri tenavu vokiakaqaa uva vataariraro vika nutuvano vataini qiantorave, ti variara.

¹²*Enseli* vika minti ti variamanta una uva maara ti varia vaiintika kia kankomake iri varia haikarara qora uvaqai ti variara. Vika qaakau quara vairi voqaara kia avu aatovata iriraiti, vika nái antuqagai avataqa vi variara. Qaakau quara vairi arukentema kero, naantiara vi vaiintikavata aru taiqa kaanarove.

¹³Vi vaiintika nai kenauka qoraiqama nimite variantema kero, naantiara Kotiva vika náivata qoraiqama nimitaanaro. Vaiinti nahenti kuariqaa ruvaaqumavi vaiha ovata ne variamanta vi vaiintika airi karavata iha namarivata neha tiha, Maantimake namaqi viha quaha quaha iha vairerave, ti variara. Vika mintimake ni hampata vaiha, nai una kaiqa vare variarara quaha quahamaqi viha kaurira haika ni nimi variara.

¹⁴Vi vaiintika vo enta vo enta vokiaka naatavarara avu auti vaiha vika hampata nireka auti variara. Mintiaqi viha vika qora kaiqa kia qaqira karaiti, qaqiqai vare variara. Vi vaiintika uqerara vaiinti nahenti mintamaqi vi variamanta vi vaiinti nahentika vaaquqama vi variara. Vora airairara muntuka nti vai okarara vika vi okarara anomake tave variakama variara. Vika mintiaqi vi variara kaara Kotiva vikara vaaquqama vikama variavo, tiro.

¹⁵Vi vaiintika koqe aara avuqavu ni varia aarara qaqirake hampi aaraqaaqai ni variara. Haaru vetanto entaqaa Beora maaqu Balaamiva hampi aaraqaa ni vauntemake, vi vaiintikavata vohaa vi aararaqai nireka auti variara. Balaamiva monu varaainaraqai iriharo vaaqu kaiqa varareva auti vauvaro ¹⁶viraqaahairo vira *donkivano* kia uvavata ti vauva, vi entara vaiintivano uva tuntema kero, uva tiharo vira atuvaro Balaamiva vaaqu kaiqa varare ura qaqira kero kia varorave.

(Kaarantura 22:25)

¹⁷Una uva maara ti varia vaiintika vika nana haika voqaarae variavo? Vi vaiintika ruvu namarivano aaharauqama vira voqaara variavo. Nora

uvaivano utiharo tonavu raaquta varero vi ani intemake, vi vaiintika variavo. Oho, anomakero konkira ari vai vatukara Kotiva vikaini qeramakero nimitaira.

¹⁸Vi vaiintika nái mahuta tivaqi viha qumina uvaqai ti variara. Vi vaiintika vaiinti nahenti hampi kaiqa qaqirake koqe aaraqaa vireka auti variakara tiha, Ne homa nai muara autu amite nai muara autu amite ivarave, tivakeha vinavuka vi vaiinti nahentika kuntama vare vi variamanta vika qaiqaa hampi kaiqa vareha qoraiqamavi variara.

¹⁹Vi vaiintika tiha, Tinavu uvavano ni kuvantu nimitaira ne homa variqi vivarave, ti variavarovata, vika qora kaiqavano nái rumpa taimanta variara. Nana nana qora kaiqavano vaiinti vo ravaaqavu kairaro vi vaiintiva vi kaiqaraqai varaqiro virera, vi kaiqava vira anomakero ravaaqavuma kaanaro.

²⁰Qora kaiqavano tinavu rumpa taimanta vauraro Ihu Karaitiva tinavu Noravano tinavu kuvantu kaimanta tenavu ho qaqini vaunara. Vovano Ihura uva iriro kuvantu viro variqiro viro, viraqaahairo qaqirakero qaiqaa qora kaiqa varaqi virera, qora kaiqavano vira anomakero ravaaqavu kaanaro.

²¹Vaiinti vonavu avuqavu ni varia okarara avataqi vi, viraqaahai vi uvara takuqi vai uvara qaqirake qoririma kaivera, te vi vaiintikara oho tiva nimitararave. Koqemama vi vaiintika avuniqamake vi uvara kia iraiti, qaqi variataara.

²²Vi vaiintikara maa uvava mintima tiro:

Vairivano vuru vihikero, qaiqaa anirantero nai vuru vihitaira ne vairave, tura.

Qaiqaavata vo uvavano mintima tiro:

Quara hiqama taava qaiqaa anirantero hora hinkora nti vairave, tura.

(Uva Maara 26:11)

Vaiintivano qora aara qaqira kero qaiqaa anirantero qora aaraqaa vuaina okarara mintimama vairo.

Karaitiva qaiqaa orurantero tuvuanarara tura

3 ¹Ti vaiinti nahentivauvo, te hoqare qara vo ni nimitema, qaiqaa maa vo qaravata ni nimite vauro. Ne ti qara taaraqanta kaara riha, koqe uvaqai nenta aatoqi iriqi vuate ti, te qara ruva nimitaunara.

²Haaru Paropeti vaiintinavu Kotira uva qoqaiqamake vau uvarara iritaate ti, te ni qara ruva nimitaunara.

Tinavu kuvantu kai vaiintiva Noravano tinavu nai noraiqamako vaiintikara mintimake variqi vuate tu uvara, tenavu vi uvara ni tiva nimiavaunara. Ne vi uvaravata kia qaqira karaiti, qaqi iriqi vuate ti, te maa uvara ni qara ruva nimitaunara.

³Avuniqamake ne maa uvara iritaata: Naantiara ekaara enta aumanto vaira airi vaiinti qovaramavi vaiha vika nái qora kaiqa varaataa inaraqai varaqi viha, ni naaraihama nimatevarave.

⁴Vika ni naaraihama nimitaha mintima tivara: Naantiara te orurante qaiqaa vatani tuvirerave tu vaiintiva tantoe vaivo? Tinavu kaivaqaukavara variqi vi, vuru qutuvu entaraqaaheiro maa entaravata ekaa haikavano vohaa qaramakero variqiro vi vaimantama vauro. Tota maa vatara autukero vatoraqaahairo mintiaqiro vi vaimantama vauro, tivara.

⁵Vi vaiintika minti tihama Kotiva maa vatara autukero vato uvara, vi uvara kia irireka auti vaihama minti tivara. Haaru Kotiva tuvaro naaruvavanovata vatavanovata qovarama vura. Vi entara namarivano ekaa vata mantaaqa kero vauvaro Kotiva tuvaro namariqihairo vatavano qaqini qovarama viro vauvaro namarivano vata ututuma kero vaura. ⁶Vira naantiara Kotiva vatani vauka namariqohairo ruqtutu vehiqama kora.

⁷Naantiaravata Kotiva qaiqaa tiraro ihavano naaruvavata maa vataravata tatoqa taiqa kaanaro. Maa entara Kotiva nai naantiara *ko* tiaina entarara iriharoma naaruvaqaavata vataqaavata raqikiqiro vi vairaro vi entava qovaraiqiraro Kotiva qora vaiinti nahenti vika *ko* tiva taiqakero, viraqaahairo viva vika vehi autu taiqakero naaruvavata vatavata ihaqohairo tatoqa taiqa kaanaro.

⁸Ti vaiinti nahentivauvo, maa uvara tauru kevora: Noravano Kotiva 1,000 ihiara ti tivuqaa vaireva, vohaa enta voqaarama vaivo ti vaira. Viva vohaa entara 1,000 ihi voqaarama vaivo ti vaira. ⁹Haaru Noravano Kotiva nai kauqu aiqiqaa aqukero te mintirerave tu entaraqaaheiro airi ihi aitare vaurara hauri ne virara tiha, Ike, Kotiva qakoma kero mintianarove, tivora. Kotiva ekaa vaiinti nahentiqihairo vonkuvano kakakima vuantorave. Vika ekaa qora aara qaqira kaate tiro, viva qakomakero *ko* tireva auti vairo.

Naaruvavata vatavata taiqa vuainarara tura

¹⁰Muara vaiintivano evaara aninantema kero, Noravano tuvuaia entava qovaraiqianaro. Vi entaraqaa naaruvavano noraiqamakero karara tivakeharo tuqaakama viraro, ihavano ekaa vatani vaina haikara ita vuru taiqa kairaro maa vatavavata, ekaa viraqaa vaira haikavavata, kia qaiqaavata varianaro.

¹¹⁻¹²Vi haikava vi haikava mintimakero taiqa vuainarara ti, ike, ne maa entara nantimake variqi vihae vaivara? Ne Kotira entara vekaiqiha kia qora kaiqavata vararaiti, koqemake variqi viha Kotirara noraiqaake iriqi vi vaivama vairo. Ne mintiaqi vi vaivaro vi entava vaakama qovaraiqiarire. Vi entava qovaraiqama viraro ihavano naaruva tatoqa taiqa kairaro vatani vaira haikavavata, naaruvaini vaira haikavavata iteharo ravita viro taiqa vuanaro.

¹³Mintiaqiro vi viraqe tenavu Kotiva nai kauqu aiqiqaa aqukeharo tivato uvava vivau variainara vekama vairara. Vi entaraqaa tenavu

qaraaka naaruvavanovata, qaraaka vatavanovata, qovaraiqiainara vira tavehama quahaheha vairara. Avuqavu ni vai vaiinti nahentika virara tiha, Tinavu maaqa tanaravema, tivara.

¹⁴Ti vaiinti nahentivauvo, vi entara veka vaihama, Kotiva niara kia qora kaiqa vare variakave, koqe vaiinti nahentiqai variavo tivakero ni paruma nimitaaire ti, ne maa entara koqemake variqi vuata.

¹⁵Tinavu Noravano qakoma kero tuvuainarara mintimake iriteha variata: Viva qakoma kero tuvireva iharo airi vaiinti nahenti nái qora kaiqa varera qaqira kaiqe vika ntitaare tivakeharoma viva kia vaaka tuvivo, tiata. Kotiva tinavu qata vakaa Porura kahaquvaro vivavata minti tivakero koqe uva qara ntuvakero ni tiva nimura.

¹⁶Poruva vi uvara okarara tireva viva vo qara vo qaraqí minti ti vaira. Viva qara ntuvate vai uvara hini uvavano nora uva vaimantara ti, vaiinti vonavu, kia koqe avu aato vatauka, vi uvara okara kia kankomake iriraiti, hampiqaaheha ti variara.

Vi vaiintinavuka kia vohaa uva iriraiti, vika vo uva vo uva iri variakara ti, vika Porura uvavata, Kotira vukuqi vo uva vo qara ruva toravata, kia kankomake iriraiti, vi uvara okaravata hampiqaaheha ti variara. Vika minti ti variara kaara nái hampiqamavi taiqa vivara.

¹⁷Ho ti vaiinti nahentivauvo, ne vi vaiintika okara kankomake tave variarara ti, ne rauriha variata. Kotira uva kia iri varia vaiintika hauri hampi uva tivaqi viha ni kuntama vare hampi aaraqaa vivorave ti, ne Kotira aaraqaa kempukaiqamake variqi vuata.

¹⁸Ihu Karaitiva tinavu Noravano tinavu kuvantu kaivama vairo. Viva ni aaqurihama nimitaharo koqema nimitaqi viramanta ne vira vaintaira vaiha vira okarara voqavata kankomake iriqi viha noruqamaqi vuata.

Aniqenavu vatevata, ekaa entavata, vira autu noraiqamake tuaheraqi vuare. Quqaave.

1 IONI

Ioniva avuniqamakero qara vara kora

Ihura qaqi vara himpima kovaro naaruvaini oru vauvaro airi ihi 60 ihie aitarovaro Ioniva maa uvara qara ruva tora. Ihu Karaitiva quqaa vaiintiqama viro vataini variqiro vu okarara iriate tiro, Ioniva vi uvaravata, Kotirara muntuka vate okararavata, tiva nimiharo qara ruva tora.

Ioniva Ihu Karaitirara tu uvara

1 ¹Nai tota entaqaahairo qaqi variqiro vi vau vaiintira, tenavu vi vaiintirara ni tiva nimirera. Tenavu vi vaiintira tentanavu avuqohai tave, viva uva turavata iriavaunara. Tenavu vira tavamaqi viha tentanavu kauquqohai vira utu varaavaunara. Tenavu tavauraro viva tivato uvaraqaahairo ekaa haikavano variqiro viharo qaqi variqiro vi vaira.

²Qaqi variqiro vi varia okarava viraqi vaivaro viva tinavu tivuqaa qovarama viro vaimanta tenavu tavaunara. Tenavu vira tavaunarara ti, niara mintima ti: Ekaa enta qaqi variqiro vi vaiva, tinavu Qokantiro variqiro viro, maa vataraqaa qovarama vumanta tenavu vira tavaunararama turo.

³Tenavu vira Qoravata vira Maaqu Ihu Karaitiravatamake vohaaraq i koqemake vaiha variqi vi vaunara. Nevata vohaa qaramake tinavu hampata vohaaraq i koqemake vaiha variqi vuate ti, tenavu vira tave, vira uvavata iriavaunara ni tiva nimi vaunara. ⁴Ne tinavu hampata anomake quahaate ti, tenavu maa uvara qara ruva nimite vaunara.

Ovaqaa nuate tura

⁵Tenavu maa uvara Karaitiva tinavu tiva timi uvara nivata tiva nimirera: Kotiva vaireva, ovavano vaivaro kia konkira ariva voqavanovata viraqi vaira. ⁶Tenavu konkiraiqi vaina aararaqaa ni vaiha tiha, Tenavu Kotira hampata koqemake vohaa variqi vi vauro, tiarera, tinavu uvavanovata tenavu kaiqa varaariravata, unaqaima varianaro.

⁷Kotiva ovaqaa vaintemake tenavuvata ovaqaa vaiha nuarera, quqaama tenavu vohaaraqī vaiha nariara nariara koqema nimitaqi viha variqi vuariraro Kotira Maaqu Ihura naarevano tenavu qora kaiqa varaaina uvara nunkakero hiqama timitaqiro vuanaro.

⁸Tenavu tiha, Kia tenavu qora kaiqa vare vaunarave, tiarera, tenavu tentanavu unahaa tiariraro kia quqaa uvavanovata tinavuiqi varianaro.

⁹Tenavu tentanavu qora kaiqa vare variaina uvara qoqaa tiva qovarama kaarera, Kotiva tinavu avuquvuqama timite vaiva, viva nai tivataira avateharo, quqaama tinavu qora kaiqa uva nunka timiteharo tinavu avu aato hiqama timitaqiro vuanaro.

¹⁰Kotiva ekaa vaiinti nahentiara qora kaiqa vare variakave ti vairara ti, tenavu tiha, Kia qora kaiqa vare vaunarave, tiarera, tenavu minti tivakeha Kotirara viva una uva ti vaivave tiariraro Kotira uvavano kiama tinavuiqi varianaro.

Ihuva tinavu kahaqama timitaariravama vaivo tura

2 ¹Ti vaintivaravauvo, ne kia qora kaiqa varaate ti, te maa uvara qara ri vai. Tinavuiqihairo vaiinti vovano qora kaiqa varairera, Ihu Karaitiva avuquavu ni vaiva, viva Kotira nai Qora aaqanto vaiharo vi vaiintirara iriharo, nai Qorara mpo ike tiraro vi vaiintira uva nunkama amitaarira, ²Kotiva tinavuara qora kaiqa vare vai uvara nunka nimitaarire tiro, Ihuva tinavuara iriharo qutu vura. Ihuva kia tenavu qora kaiqa vare vaunararaqai iriharo qutu viraitiro, viva ekaa maa vataraqaa variaka qora kaiqaravata iriharo qutu vura.

³Tenavu Karaitiva tivatai uvara iriqi vuarera, tenavu homa vira vaintima vauro tirara. ⁴Vovano Karaitiva tivatai uvara kia iriqiro viraitiro, te vira vaintima vauro tirera, vi vaiintiva una uva ti vai vaiintiva vairaro kia quqaa uvavanovata vi vaiintiraqi varianaro.

⁵Karaitira uva iriqiro vi vai vaiintiva vaireva, quqaa Kotirara muntuka vate vai vaiintivama vairo. Maantimake tenavu Karaitikanti vohaa variqi vuaina okarara kankomake irirara: ⁶Tenavu Karaitiva ni vauntemake nuarera, tenavu homa tiha, Tenavu Karaitikanti vohaa variqi vi vauraukave, tirara.

Qaraaka uva avataqi vuate tura

⁷Ti navunaao, te maa uvara qara riha kia qaraaka uva avataqi vuateravauve turo. Te haarua uvaravatama ti vauro. Ne haaru hoqaramake Ihurara quqaave tu entara vi uvara irura. Kotiva haaru tiharo nariara nariara muntuka vataate tu uvara ne vi uvara irura.

⁸Vate te qaiqaa vi uvara qaraaka uva voqaantemake, qara ntuvake ni tiva nimirera. Karaitiva vi uvara iriqiro viharo niara noraiqaakero muntuka vatora. Nevata vi uvara iriha, nariara nariara muntuka vateha

variarara ti, ne konkiraiqiraqi ni varia entava taiqa vivaro ova tanava ite vai entava qovaramaviro vairo.

⁹Vaiinti vovano nai kena vaiinti iri qoraiqama amite vaiva tiharo, Te ovaqaa ni vauraukave tirera, viva qaqiqai konkiraqi ni vaivama varianaro.

¹⁰Vaiinti vovano nai kena vaiintiara muntuka vateharo ni vaiva, vi vaiintiva ovaqaa ni vaivaro vira kaiqaqaahairo kia vovano qora kaiqa varero hiqintuanaro.

¹¹Vaiinti vovano nai kena vaiinti iri qoraiqama amite vaiva, vi vaiintiva konkiraqi niharo konkiraiqi aararaqaa nuvaqiro vi vairo. Konkiraiqiva vira avu qimpa kaivarora tiro, vi vaiintiva nai vuaina aarara kia ho tavaraitiro, hampi vi vaira.

¹²Ti vaintivaravauvo, Kotiva Karaitira kaiqarao tiro, viva ne qora kaiqa vare varia uvara nunka nimitairara ti, te ni qara nimate vauro.

¹³Ne vainti qokavaravauvo, totaa entaqaahairo qaqi variqiro vi vau vaiintira ne vi vaiintirara kankomake iriarara ti, te nivata qara nimate vauro. Ne quvaaraa vaintivauvo, ne Sataanira aatarakaarara ti, te maa qarara nivata nimate vauro.

¹⁴Ti vaintivaravauvo, ne tinavu Qorara kankomake iriarara ti, te nivata qara nimate vauro. Ne vainti qokavaravauvo, totaa entaqaahairo qaqi variqiro vi vau vaiintira ne vi vaiintirara kankomake iriarara ti, te nivata qara nimate vauro. Ne quvaaraa vaintivauvo, ne kempukaiqaakeha variqi vi variavaro Kotira uvavano ni aato muntukaqi vaimanta ne Sataanira aatarake variarara ti, te ni qara nimate vauro.

¹⁵Maa vataragaahainaa okaravanovata maa vataragaahainaa haikavanovata vairara, kia vi haikarara muntuka ntiramanta variata. Vaiinti vovano vataihainaa haikaraqai muntuka vatairera, vi vaiintiva tinavu Qora Kotirara kia muntuka vataanaro.

¹⁶Vaiinti nahenti nai quaheraraqai iriqi vi vai okararave, vo haika taveha virara muntuka nti vai okararave, airi airaira vateha mahuta ti vai okararave, ekaa vi okarava vi okarava kia tinavu Qova inaihairo tuviritiro, nai vataihainaa okaraqaahairo qovaraiqi vairo.

¹⁷Maa vatavavata, maa vataragaahainaa haikara muntuka nti vaivavata, ekaa vi haikava vi haikava taiqa viraro Kotira uva iriqiro vi vaira vaiintiva, vivaqaima ekaa enta qaqi variqiro vuanaro.

Karaitira navutaarara tura

¹⁸Ti vaintivaravauvo, ekaara entavano aumantoma ani vaivo. Ihu Karaitira vira navutaava qovaraiqianarove ti vari uvara ne iriara. Maa entara Karaitira navutaaka airitahaa qovaramavi variavera tenavu kankomake iruraro ekaara entavano aumantoma vairo.

¹⁹Karaitira navutaaka tota tenavu Ihura uva iri vaurauka hampata variqi vi, viraqaahai vika tinavu qaqirake vuara. Vika tinavu hampata

vohaa vaiinti variare tiatirio, vika maa entara tinavu hampata vohaama variqi vuatirio. Vika tinavu qaqirake vuamantara ti, tenavu kankomake tavauramanta vika kia tinavu hampata vohaara vaiinti variara.

²⁰Ho ne Kotira Maraquina varaaka vaihara ti, ne ekaa Kotira uva quqaa uva kankomake iriara.

²¹Te kia niara tiha, Ne kia quqaa uva kankomake iriakave, tunaravauve. Ne Kotira uva quqaa uva kankomake iriarara ti, te maa uvara ni qara ruva nimate vauro. Kia Kotira uva quqaa uvaqaahairo una uvavano ho govaraiqianarove. Ne virara kankomake iriara.

²²Tavave una uva ti vaiva vaivo? Ihurara viva kia *Mesaiaavano* vaivo ti vaiva, vi vaiintivama vairo. Vi vaiintiva minti tiharoma Ihura navutaiqama amiteharo vira Qoravata vira Maaquvata qoririma amite vairo.

²³Vaiintivano Kotira Maaqu Ihura qoririma amiteharo vira Qoravata qoririma amite vairo. Vaiinti vovano Ihurara quqaa viva Kotira Maaquve tirava, vi vaiintiva vira Maaqu vataakero vohaa vaiharo vira Qora vataakerovata vohaama varianaro.

²⁴Tota hoqare avuni irito uvara ne vi uvaraqa koqemake iriqi vuata. Vi uvava niqira qaqi variqiro vi vairera, ne vira Maaquvata vira Qoravata vitanta hampata vohaaraqi variqi vivara. ²⁵Vira Maaquvano tinavuara vika mintiaqi viha ekaa enta qaqi variqi vuata tiro, nai kauqu aiqiaa aqukero tivatora.

²⁶Vaiinti vonavu ni kuntama vare qora aaraqaa vuru kareka auti variakara irihama, te maa uvara ni qara ruva nimate.

²⁷Ho ne Kotira Maraquina varaakama variara. Kotira Maraquiravano ni muntukaqi vaiharo ni numiqe vairara tiro, qumina vovano Kotira okarara ni numiqaantora. Kotira Maraquiravano ekaa vo okara vo okara ni numiqeharo kia una uvavata ni tiva nimiraitiro, quqaa uvaqai ni tiva nimi vaira. Kotira Maraquiravano ni tiva nimi vai uvara iriqi viha, Karaitira vataake vohaa variqi vuata.

²⁸Ti vaintivaravauvo, Karaitira vataake vohaa variqi viha variata. Tenavu mintiake variqi vi variariraro naantiara Karaitiva qovaraiqina entara tenavu kia qetake kauriraiti, vira avuqaa muntuka qihaaqama kema vairara.

²⁹Karaitiva kia qora kaiqavata vararaitiro, avuqavu ni vai okarara, ne virara kankomake iriakara ti, ne tavaivaro vo vaiintivano Karaitira voqaantema kero avuqavu ni vairera, ne homa vi vaiintirara Kotira vaintive tivara.

Tenavu Kotira vaintima vauro tura

3 ¹Ike, nantuma keroe Kotira muntukavano tinavuara vaivo? Kotiva tinavu Qova tinavuara voqamakeru muntuka vateharora tiro,

viva tinavuara ne ti vaintairama variavo ti vaira. Quqaama tenavu vira vaintairama vai. Vataihainaa okarara iri varia vaiinti nahentika Kotirara kia kankomake iri variarara ti, vika tinavu okararavata kia kankomake iri variara.

²Ti navunaa, vate tenavu Kotira vaintairama vai. Naantiara tenavu nana vaiinti voqaarae vairara? Kia tenavu vi okarara kankomake iriraiti, maa uvaraqa kankomake irunara: Naantiara Karaitiva qovarama vina entara tenavu vira anomake tavaainarara ti, tenavu vira voqaantemake vairera. ³Ekaa vaiinti nahenti vi entara vekaiqiha variaka, qora kaiqa varaarorave ti, Karaitiva koqema kero nintemake, vikavata koqemake nireka autiha variara.

⁴Ekaa vaiinti nahenti qora kaiqa vare variaka, vika Kotiva tivatai uvara raqake variara. Kotiva tivatai uvara raqake vaiva, vivama qora kaiqa vare vaira.

⁵Ne kankomake iriavaro Karaitiva vaiinti nahenti qora kaiqa vare vai uvara nunka nimitareva qovarama vura. Karaitiva kia qora kaiqvata vare vaivama vairo.

⁶Vikantiro variqiro vuarirava kia qora kaiqvata varaqiro vuanaro. Qora kaiqa varaqiro vi vai vaiintiva, viva kia Karaitira tavaraitiro, vira okararavata kia kankoma kero iri vaira.

⁷Mpo, ti vaintivaravauvo, kia qaqi kaivaro vovano ni kuntama varero hampi aaraqaa vuarire. Vaiinti vovano avuqavu kaiqa vare vai vaiintiva, vi vaiintiva avuqavu ni vai vaiintivama vairo. Vi vaiintiva Karaitiva nintema kero avuqavu ni vaivama vairo.

⁸Sataaniva hoqare entaqaahairo qora kaiqaqai varaqiro vi vairara tiro, qora kaiqa vare vai vaiintiva Sataanira vaintima vairo. Kotira Maaquvano Sataanira vaaqu kaiqa ekaara vehi autukareva maa vataraqaa qovarama vura.

⁹Vaiintivano Kotira vainti vaivaro Kotira avu aatovano vi vaintiraqi vaivarora tiro, vi vaiintiva kia ho vaaqu kaiqa varaqiro vuanaro. Kotiva vira Qova vaivarora tiro, vi vaiintiva kia ho vaaqu kaiqa varaqiro vuanaro.

¹⁰Tenavu nantiakee vi vaiintiva Kotira vainti vaivo, vi vaiintiva Sataanira vainti vaivo, tirara? Maantimakema tenavu vira viraqaqamake tavarara: Kia avuqavu kaiqa varaqiro vuariravave, kia nai kena vaiintiara muntuka vataariravave, minti variaka kiama Kotira vainti vaivarave tirara.

Nariara nariara muntuka vataate tura

¹¹Ne tota hoqare iru uvava, vi uvava tinavuara mintima tiro: Ne nenta kenaukara muntuka vateha variate, tura.

¹²Tenavu haarua vaiinti Kenira aanaraarora. Vi vaiintiva Sataanira vainti vaiharo nai qata arukora. Nana kaarae Keniva nai qata arukorave?

Maa haikara kaarave: Kenira kaiqavano qora kaiqa vauvaro vira qata kaiqavano koqe kaiqa vaura kaara viva nai qata arukora.

¹³Ti qata vakaao, Kenira aanare vataihainaa okara iri variaka ni navutaiqama nimite vaivera, kia ne virara ravuku vuata.

¹⁴Tenavu tentanavu kena vaiintiara muntuka vate vaunarara ti, tenavu kia ekaara qutu vuarirauka vairaiti, tenavu ekaa enta qaqi variqi vi variariraukama vai. Nai kena vaiintiara iri qoraiqama amite vaiva, ekaara qutu vuariravama vairo.

¹⁵Nai kena vaiintiara iri qoraiqama amite vaiva, viva vora aruke vai vaiintira voqaarama vairo. Ne kankomake iriarave. Vora aruke vaiva, vi vaiintiva kia ekaa enta qaqi variqi vuariravama vairo.

¹⁶Ihuva tinavuara iriharo qutu vuataa ivaro qutu vurara ti, tenavu vira muntukavano tinavuara vairara kankoma irunara. Ihuva mintirara ti, tenavuvata vira aanare tentanavu kenaukara iriha qutu vuataa iraqe qutu vuariravama vairo.

¹⁷Vaiinti vovano airi airaira vate vairava tavairaro vira kena vaiinti vovano kia ho karave airairave vatairava vairaro virara kia aaqurihama amitairera, nantiakeroe vi vaiintiva ti muntukavano Kotirara vaivo tianaro?

¹⁸Ti vaintivaravauvo, tenavu kia tentanavu kena vaiinti kahaqiraiti, qumina noqihai tiha, Ti muntukavano ti kena vaiintiara vaivo, tiarora. Tenavu tentanavu kena vaiinti kaiqa vara nimiteha, viraqaahai tinavu muntukavano vikara vaivo tiarirava homa varianaro.

¹⁹Tenavu tentanavu kena vaiinti kahaqama nimitaqi vuarera, tenavu tentanavu quqaa okaraqaa variqi vuainarara kankomake iri, naantiara tenavu Kotira avuqaa vaiha kia qetaraiti, muntuka qihaaqamake vairara.

²⁰Tinavu muntukavano tinavuqaa uva vatero tiharo, Ne kiama Kotira vainti variavo, tirera, Kotiva tinavu avu aato muntuka aatara kero ekaa haika tave vaiva, viva tinavuara ne ti vaintima variavo tianaro.

²¹Mpo, ti navunaao, tinavu muntukavano kia tinavuqaa uva vatairera, tenavu kia qetaraiti, Kotira avuqaa vaiha muntuka qihaaqama kema vairara.

²²Tenavu viva tivatai uvara iriqi viha Kotira antuqavano vai kaiqara varaqi vuarera, tenavu nana nana haikarae Kotira iraariraro viva vi haikara homa tinavu timianaro.

²³Kotiva tivatai uvava maantimama vairo: Ne Ihu Karaitirara quqaama viva Kotira Maaquve tivakehama virara kempukaiqaake iriqi vuata. Ihu Karaitiva niara ne nariara nariara muntuka vateha variate ti uvara, vi uvara iriqi vuata, tura.

²⁴Vaiinti vovano Kotira uva avataqiro ni vaiva, vi vaiintiva Kotira vataakero vohaa variqi vi vaivaro Kotiva vi vaiintira vataakero vohaa variqi vi vaira.

Kotiva nai Maraḡura tinavu timirara ti, tenavu homa tiha, Kotiva tinavu hampata vohaa variqiro vi vaimanta vaunarave, tirara.

Ne vaanavano tina uvarara Kotira uvave tivorave tura

4 ¹Mpo, ti navunaao, una vaiinti airitahaa vo vata vo vataini niha tiha, Te paropeti vaiintivanove, ti variara. Vaiinti vovano anirero niara minti tirera, hauri vira uvara vaaka quqaave tivora. Ne vira kaiqa avatamake tavaata. Kotira Maraḡuravanoe vira kahaqi vaivaroe viva minti tivo, vaanavanoe vira kahaqi vaivaroe viva minti ti vaivo, tiata.

²Ne Kotira Maraḡuravano ti vaina uvara maantimakema kankomake irivara. Ne vaiinti vo avateha tavaivaro viva tiharo, Quqaama Ihu Karaitiva Kotiva inaihairo tuvuntero vaiintiqama vurave, tirera, ne virarama tiha, Quqaama Kotira Maraḡuravano vi vaiintira kahaqi vaivaro vi uvara ti vaivo, tiata.

³Ne vo vaiinti avateha tavaivaro viva Ihura okarara una uvave tirera, ne vi vaiintirara mintima tiata: Kotira Maraḡuravano kia vira kahaqi vaivaro viva una uvaqaima ti vaivo. Vaanavano Sataaniva vainaihairo vi vaiintira uva qovaraiqamake vaivo, tiata. Karaitira navutaiqama amite vai okarava aniainarara ne virara iriara. Vate maa entara una vaiintinavu Karaitira navutaaka vaakama qovaramavi Sataanira uva ti variara.

⁴Mpo, ti vaintivaravauvo, ne Kotiva ikama variavo. Kotira Maraḡuravano ni muntukaqi vaiva, viva mpeqavano vaiharo vaanavano kahaqi vaimanta una uva ti varia vaiintika naatara kairara ti, nevata vi vaiintika naatara kaarave.

⁵Vokiaka maa vataragaahainaa uva okaraqai iriqi vi variakara ti, vinavuka vi okaraqai vaiinti nahenti tiva nimi variamanta vika aato nimiha vinavuka uva avataqi vi variara.

⁶Tenavu kia vinavuka voqaantemake vairaiti, tenavu Kotiva ikama vaunara. Maantima kehama tenavu vo vaiinti vo vaiinti uva iriha, rairakeha tiha, Vi vaiintiva Kotira vaintive, maa vaiintiva kia Kotira vaintive, tirara. Kotira okara irireka auti variaka, vika tinavu uva irivara. Kia Kotira okara irireka auti variaka, vika kia tinavu uvavata irivara.

Kotira muntukavano vairara tura

⁷Mpo, ti navunaao, kaiqe nariara nariara muntuka vateha variari. Vi okarava Kotiva inaihairo tuvira. Vorara vorara muntuka vateharo ni vai vaiintiva, vi vaiintiva Kotira vaintima vairo. Vi vaiintiva homa Kotira okarara kankomake irunarave tianaro.

⁸Kotiva vaireva, viva vorara vorara muntuka vate vaivama vairo. Viva minti vairara tiro, vaiinti vovano vorara vorara kia muntuka vate vairava, vi vaiintiva kiama Kotira okarara kankomake irianaro.

⁹Kotira muntukavano tinavuara vaira maantimakero tinavu humiqero: Tinavuara vika ti Maaquqaahai qaqi variqi vuate tiro, Kotiva nai Maaqu vohaiqa vataini atitovaro viva tinavuara iriharo qutu vura.

¹⁰Kotiva muntuka vate vai okarava maantimama vairo: Tenavu Kotirara kia muntuka vataavauraro vivaqai tinavuara muntuka vateharora tiro, tinavu vaaqu kaiqa varaaina uvara nunka timitaarire tiro, nai Maaqu varakovaro viva tinavuara iriharo qutu vura.

¹¹Mpo, ti navunaao, Kotira muntukavano tinavuara mintima kero vairara ti, tenavuvata mintimakeha nariara nariara muntuka vateha variari.

¹²Kiama vovano Kotira viri tavaiva vaivarovata, tenavu nariara nariara muntuka vateha variqi vuarera, Kotiva tinavu vataakero variqiro vi vairaro tinavu muntukavano quqaama Kotirara varianaro. ¹³Kotiva nai Maraaura tinavu timirara ti, tenavu homa tiha, Tenavu Kotira vataake variqi vi vauraro Kotiva tinavu hampata variqiro vi vairave, tirara.

¹⁴Tenavu vira Maaqu tentanavu avuqohai tavauraukara ti, tenavu nivata tiva nimi tiha, Tenavu vatani variariraukara kuvantu timitaarire tiro, vira Qova nai Maaqu atitovaro tuvurave, ti vaunara.

¹⁵Ta vaiintivae Ihurara quqaama viva Kotira Maaquvano vaivo tirera, Kotiva vi vaiintira vataakero variqiro viraro viva Kotira vataakero variqiro vuanaro.

¹⁶Tenavu tavauraro quqaama Kotira muntukavano tinavuara vairo. Kotiva vaireva, viva vorara vorara muntuka vate vaivama vairo. Vorara vorara muntuka vateharo variqiro vi vairava, viva Kotira vataakero variqiro vi vairaro Kotiva vira vataakero variqiro vuanaro.

¹⁷Tenavu mintiake variqi vuariraro viraqaahairo tinavu muntukavano Kotirara quqaa viraqe tenavu maa vataraqaa vaiha Karaitiva ni vauntemake nirara. Tenavu mintimake nuvaqi vuarera, naantiara Kotiva *ko* tiaina entaraqaa tenavu kia qetaraiti, muntuka qihaaqama kehama vairara.

¹⁸Quqaa muntuka vate vai okarava aatu ite vai okarara qaqini varake vairara tiro, Kotirara muntuka vate vairava kiama Kotira aatu qetaanaro. Kotiva nai qora kaiqa kaara ti ruqutuantorave tiro, Kotira aatu qete vairava, vi vaiintiva kia ho quqaiqama kero Kotirara muntuka vataariravama varianaro.

¹⁹Kotiva naane tinavuara muntuka vate vairara ti, tenavuvata nariara nariara muntuka vateha vaunara.

²⁰Vaiinti vovano tiharo, Ti muntukavano Kotirara vaivo, tivakeharo, nai kena vaiintiara iri qoraiqama amite vairera, vi vaiintira uvavano una uvaqaima varianaro. Vaiinti vovano nai avuqohairo tavaaina vaiintirara kia muntuka vatairera, nantiakeroe viva nai avuqohairo kia ho tavainara Kotirara muntuka vataanaro?

²¹Karaitiva tinavuniara maa uvava tivatero tiharo, Kotirara muntuka vate vairava nai kena vaiintiaravata muntuka vataarire, tura.

Vataihainaa okara aatara kaainarara tura

5 ¹Tau vaiinti nahentikae Ihurara tiha, Viva quqaama *Mesaia*avano vaivo, ti variaka, vika Kotira vaintima vaivaro Kotiva vika Qovama

varianaro. Vira Qorara muntuka vate vairava, vira vaintairaravatama muntuka vataanaro.

²Tinavu muntukavano Kotirara viraqe tenavu Kotiva tivatai uvara avataqi vuarera, tenavu homa tiha, Ti muntukavano Kotira vaintairaravata vaivo, tirara.

³Tenavu Kotiva tivatai uvara iriqi vuarera, tenavu homa tiha, Ti muntukavano Kotirara vaivo, tirara. Tenavu kiama vukaari utuqi viha Kotiva tivatai uvara iriqi virara.

⁴Tenavu Kotira vainti vaihara ti, homa vataihainaa okara aatara karara. Tenavu Ihurara kempukaiqaake iriqi viha homa vataihainaa okara aatara karara.

⁵Ta vaiintivae vataihainaa okara ho aatara kaanaro? Ihurara quqaa viva Kotira Maaquvano vaivo ti vairava, vivama homa vataihainaa okara aatara kaanaro.

Ihu Karaitira okarara tura

⁶Ihu Karaitiva vatani tuvurero namari varero nai naare raurukero qutu vura. Viva kia namariqai vararaitiro, viva nai naare raurukero qutu vura. Kotira MaraQuravano quqaa uvaqi ti vaiva vaiharora tiro, vivavata Ihura okarara tiva qovaramake vaira.

⁷Taamonavuvano Ihura okarara tiva qovaramake variara. ⁸Kotira MaraQuravanove, Ihuva namari varovave, Ihura naarevano katariqaa ntava vuvave, vinavuka taamonavuvano Ihura okarara vohaa uvaqi ti variara.

⁹Qumina vaiintivano tiva qovaramake vai uvarara tenavu vira uvara quqaave ti vaunara. Kotiva tiva qovarama kai uvava qumina vaiinti uvavata aatarakero vairara ti, tenavu Kotiva Ihurara viva ti Maaquvano vaivo tu uvara voqavata virara quqaave tirara.

¹⁰Kotira Maaquara quqaa vivave ti vaiva vaivaro vira muntukaqihairovata vi uvarara quqaa uvama vaivo ti vaira. Kotira uvara kia quqaa uvave ti vai vaiintiva, vi vaiintiva Kotirara una uva ti vaivavema tianaro. Kotiva Ihurara ti Maaquve tu uvarara, vi vaiintiva kia quqaa uvave tirara tiro, viva Kotirara una uva ti vaivavema tianaro.

¹¹Kotiva tiva qovaramake vai uvava maantimama vairo: Tinavuara vika ekaa enta qaqi variqi vuata tiro, Kotiva nai Maaqu tinavuara iriharo vara kaira. Qaqi variqi vi varia okarava nai vira Maaquqi vairara tiro, ¹²vira Maaquntiro variqiro virava qaqi variqiro vuanaro. Kia Kotira Maaquntiro variqiro virava kiama qaqi variqiro vuanaro.

Tenavu qaqi variqi vuaina okarara tura

¹³Te ne Kotira Maaquara quqaa vivave ti variaka, ne ekaa enta qaqi variqi vi varia okarara kankomake iriate ti, te maa uvara ni qara ruva nimate vauro.

¹⁴Tenavu Kotira antuqavano vaina okarara iriha nana nana haikarae vira iraarera, viva tinavu uva homa irianaro. Viva tinavu uva iri vaiva vaimantara ti, tenavu muntuka parumake Kotira aare vaunara.

¹⁵Kotiva tinavu uva iri vaiva vaimantara ti, tenavu kankomake iruraro viva tenavu vira iraina haikara tinavu ho timiariravama vairo.

¹⁶⁻¹⁷Ne tavaivaro Kotira vainti ni qata vakaa vovano kia vira kaara ekaara qutu vuaina kaiqara qora kaiqa vara kairera, ne vi vaiintirara Kotira aaraivaro Kotiva vira kahaqama amitairaro vi vaiintiva qaqi variqiro vuairara.

Kia te kempukaiqaakero vaaqu aaraqaa ni vai vaiintiraravauve turo. Qora kaiqa vo vaiintivano vira vara kairera, viva homa Kotira aaraanaro. Qora kaiqa vo vaiintivano vara kairera, vi kaiqara varainara kaara viva ekaarama qutu vuanaro. Te vi kaiqara varakaaina vaiintirara kia Kotira aarama amitaate turo.

¹⁸Tenavu kankomake tavaunarave. Kotira vaintivano kiama qaqiqai vaaqu kaiqa varaqiro vuanaro. Kotira Maaquvano viraqaa koqemakero raqiki vairara tiro, Sataaniva kiama vira qoraqama amitaanaro.

¹⁹Tenavu kankomake irunarave. Tenavu Kotira vaintaira vauramanta qaqi vatani varia vaiinti nahentika kia Kotira uva iri variaka variavaro Sataanivama vikaqaa raqiki vairo.

²⁰Tenavu qaiqaa kankomake irunarave. Kotira Maaquvano vatani tuvuntero tinavu avu aato kahaqama timitaimanta tenavu quqaa Variqavano vairara kankomake irunara. Tenavu vira Maaqu Ihu Karaitira vataake variqi viha, tenavu quqaa Kotiravata variqi vi vaunara. Kotiva quqaa Variqavanoma vairo. Viva quqaa ekaa enta qaqi variqiro vi vai okaravama vairo.

²¹Mpo, ti vaintivaravauvo, rauriha variate. Kia una variqanavu vainaini variate, turo.

2 IONI

Ioniva tavaaraihainaa qara vara kora

Ihura qaqi vara himpima kovaro naaruvaini oru vauvaro airi ihi 60 ihie aitarovaro Ioniva maa qarara ruva tora. Nahenti vovano nai vaintaira vataakero kia una maara uva avataqi viraitiro, koqemakero Karaitira uva iriqiro vuarire tiro, Ioniva maa uvara qara ruva amitora.

¹Te Kotira vaintiqaa raqiki vaurauka ariara Kotiva nai kaama tai nahentiravata, ai vaintairavata, qara nimitauro. Tevata ekaa Kotira uva quqaa uva iri variakavata tenavu niara muntuka vatehama vauro.

²Kotira uva quqaa uvavano tinavuqi vairara ti, tenavu niara muntuka vateha vauro. Vira uvavano tinavuqi qaqima variqiro vuanaro.

³Tenavu quqaa uva iriqi viha nariara nariara muntuka vateha variqi vi variariraro Kotiva tinavu Qovavata, vira Maaqu Ihu Karaitivavata, vitanta tinavu koqema timiteha aaqurihama timiteha muntuka paruma timitaiqe variari.

Nariara nariara muntuka vateha variate tura

⁴Tinavu qova tiharo, Quqaa uvaqai iriqi viha nuate, tivatai uvara ai vainti hininavu viva tuntemake ni variarara ti, te virara quahe vaunara.

⁵Are koqe nahentivauvo, te uva vo tivataira ai tiva amiarirara iriana. Kia te Kotiva qaraaka uva vo tivataira ai tiva amireravauve. Tenavu haaru hoqare vaiha maa uvara iriavaunara. Vi uvarara irihama mpo, kaiqenavu nariara nariara muntuka vateha variare.

⁶Tenavu Kotiva tivatai uvara iriqi vuarera, tenavu homa tiha, Kotirara muntuka vatauro, tirara. Kotiva tivatai uvara maantimama vairo: Nariara nariara muntuka vateha nuate, turave.

Una uva ti variakara tura

⁷Una uva ti varia vaiintika airitahaa vo vataini vo vataini vi ani vaiha, Ihu Karaitirara tiha, Viva kia naaruvaihairo quqaa vaiintiqama viro tuvivave, ti variara. Minti ti vai vaiintiva una uvaqai ti vaiharo Karaitira navutaavama vairo.

⁸Ne vi uvara ti varia vaiintikara rauriha variate. Hauri ne vika una uvara quqaa uvave tivaro ne tota Ihura kaiqa vara amiteva quminaiqama vuantora. Ne Karaitira kaiqaqai vara amitaqi vivi, ne nenta kaiqa vare koqaara ekaa varaata.

⁹Vaiinti vovano kia Karaitira uva koqema kero tuataraitiro, qaqira kero vo uva iriqiro virera, Kotiva kia ho vikantiro varianaro. Vaiinti vovano Karaitira uva koqema kero tuataqiro virera, Kotiva nai Maaqu vataakero vikantiro variqiro vuanaro.

¹⁰Karaitira uva kia koqema kero tiva nimiraitiro, vo uva ti vaina vaiintiva ni hampata vaireva anirera, kia vira quahama amiteha nenta naavuqi vita vataata. Kia vi vaiintira uva mantama amitaata.

¹¹Vi vaiintira uva mantairava, vivavata vi vaiintiva kaiqa varaintema kero, qora kaiqama varaanaro.

Vitihainaa uvara tura

¹²Te airi uva ni tiva nimiarirava vaimantavata, kia te qaraqihai vi uvara ni tiva nimirera. Te tentavano oru ni hampata vaiha ni tiva nimiare tivakema vai. Ne ti hampata quaheha variate ti, te ni hampata oru vaiha vi uvara ni tiva nimirera.

¹³Ai aura Kotiva nai kaama tai nahentira vira vaintaira maini variaka ai uva mantaavo.

3 Ioni

Ioniva ekaara qara vara kora

Ihura qaqi vara himpima kovaro naaruvaini oru vauvaro airi ihi 60 ihie aitarovaro Ioniva maa uvara qara ruva tora. Vaiinti vovano Kaiaasiva vauvaro Ioniva virara koqema kera Ihura vaiinti niara aaraihai ani vaikaqaa raqikiqira vuane tivakero, vo vaiinti Diotrefesirara qora kaiqa vare vaivo, Demitariusiva koqe kaiqa vare vaivo tivakero, qara vara kora.

¹Ka iaasio, te Ionika Kotira vaintiqaa raqiki vauraukama maa uvara ai qara ruva amite. Mpo, Kaiaasio, quqaama ti muntukavano ariara vairo.

²Ti qatavauvo, are kia rovara vararaitira, koqema kera variqira vuane ti, te ariara irihama Kotira aare vaunara. Te iruraro ai avu aato muntukavano Kotirara koqema kero vaivara varianara.

³Tinavu qata vakaukavara are iananaihai maini anire ariara viva koqema kero quqaa uva tuataqiro vi vaivo tiamanta te vi uvara iriha quaheha vauro. Ho te irurara are Kotira uva quqaa uvaqai iriqira vi variaravama variarao.

⁴Ti vaintivarara vika quqaa uvaqai iriqi vi variavo ti varia uvara iri, te nai voqavatama quaheha vairara.

Kaiaasirara koqe kaiqa vare variarao tura

⁵Ti vaiintio, are tinavu qata vakaukavara kahaqama nimatehara, kia viri tavaaraukavata kahaqama nimateharama koqema kerama kaiqa vare varianara.

⁶Ai muntukavano vikara vairara vika tinavu tiva timiamanta tenavu Ihura vaiinti nahenti maini vaurauka irunara.

Minti varia vaiintika Kotira kaiqa vaiinti variarara tira, are koqema kera karaqohairave, vo haikaqohairave, vika kahaqama nimite vaira aaraini vuata.

⁷Hauri kia Ihura uva iria vaiinti nahentika tinavu kahaqivorave tivake, vika vatuka vatuka vi aniha Karaitira autuqaa vira uva tiva nimiqi vi variara.

⁸Vika mintiaqi vi variarara ti, tenavu vika quahama nimateha ntita vate kahaqama nimitaarivama vairo. Tenavu vika kahaqama nimitaqi viha, vikavata tenavuvata vohaa kaiqa vare variariraro quqaa uvavano ho vi anianaro.

Diotrefesirara qora kaiqa varaivo tura

⁹Ne Ihura vaiinti nahenti mini variakaini, te nini qara vara kauraro oru vivarovata, Diotrefesiva viva avuniqamakero vaireva auti vaiharo kia tinavu uva iri vairo.

¹⁰Naantiara ne vainaini orure te vira qora kaiqa vara qovarama karerave. Viva tinavu hutu vatainiqama kaare tiro, una uva tinavuara ti vairo.

Viva kia vi kaiqaraqai vararaitiro, viva tinavu qata vakaukavara vo vatuka vo vatukaini vi ani variakara kia quahama nimitaraitiro, viva tavaivaro vovano vikara quaha kero ntita vatareva auti vaivaro viva vira qioqama kero tiharo, Are vika ntita vatairera, vira kaara are kيامa tinavu hampata maara tinarave, tivakeharo voka voka antuare vaira.

Demitariusiva koqe kaiqa varorara tura

¹¹Ti vaiintio, kia qora kaiqa vare variaka iante iraitira, koqe kaiqa vare variaka iante iana. Koqe kaiqa vare vai vaiintiva Kotira vaintima vairo. Qora kaiqa vare vai vaiintiva kia Kotira okara tave vaivama vairo.

¹²Ekaa vaiinti nahenti Demitariusirara koqe vaiintive ti variara. Vika tavaavaro vi vaiintiva quqaiqama keharo Kotira kaiqa vara amite vaira. Tenavuvata vi vaiintirara koqe vaiintive tunarara tira, are kankomake iriraro tinavu uvavano quqaa uvaqaima varianaro.

Ekaara uva manteharo tura

¹³Te airi uva ai tiva amiarirava vaimantavata, kia te qaraqihai ai tiva amirera.

¹⁴Te inaaraiqa varike ai viri oru taveha ai vataake uva tirera. ¹⁵Kotiva ai muntuka paruma amitairara variana. Ai qata vakaukavara maini variaka ai uva mantama amitaavo. Ti qata vakaukavara mini variakara are uva mantama timitaana.

IUTI

Iutiva qara ruva tora

Ihura qaqi vara himpima kovaro naaruvaini oru vauvaro 40 ihie 50 ihie aitarovaro Iutiva maa uvara qara ruva tora. Iutiva Ihura qatavano vaiharo vaiinti nahenti kia una uva maara iriqi viraiti, koqemake Ihu Karaitira uvaqai iriqi vuate tiro, maa uvara qara ruva tora.

¹Te Iutika Ihu Karaitira kaiqa vaiintivano vauraro Iemiva ti qatavanoma vairo.

Te Kotiva naarama tai vaiinti nahentikara maa uvara qara ruva nimitauro. Kotira tinavu Qora muntukavano niara vaivaro Ihu Karaitiva niara koqe aaraqaa vuate tiro, niqaa maimaraara raqiki vairo.

²Kotiva ni aaqurihama nimitairaro ni muntukaqihairo paru i vaira vaiha nariara nariara muntuka vateha variata. Ne voqavata mintiaqi vuata.

Una uva maara ti vau vaiintikara tura

³Ti navunaavauvo, te Kotiva nivata tinavuvata kuvantu kero tivitaaina okarara qara ntuva nimitarerave tivakevata, [te vo uvara irihama] vo uva qara ntirera. Te ni vihi tiarimanta ne Karaitira uva kempukaiqaake tuataqi viha iriqi vuate ti, vo uva qara ntuva nimitarera.

Kotiva Karaitiva tinavu kahaqiaina okarara tinavu vohaa tataaqai humiqorara ti, tenavu vira vaiinti nahenti vaiha vo uvavata kia tiva nimiqi viraiti, avuqavuuqamake vira uvaqai tiva nimiqi virera.

⁴Hini vaiintinavu evaara ni avutana oru variara. Haaru Kotira vukuqi qara ntuva tova tiharo, Minti varia vaiintikaqaa Kotiva nora uva vataanarove, tura. Vi vaiintinavuka kia Kotirara noraiqaake iriraiti, Kotiva tinavu aaqurihama timiteharo koqema timitaaina uvarara, vinavuka hampi tuqantaake tiha, Tenavu homa naitaramake naata vaati vare varia okarara qaqirake hampi ni varia okarara avataqi vuare, ti variara. Vika minti tivakeha tinavu Noravano Ihu Karaitiva tinavuqaa raqiki vaira qoririma amite variara.

⁵Haaru maa uvara ne irura qaiqaavata ni tiva nimirera: Haaru Kotiva nai vaiinti nahenti Isipiqihairo ruaruama nimitewaro variqiro vumanta vo enta vikaqihai vokuka Kotira uvara kia quqaa uvave tuvaro vira kaara Kotiva kia vika vehakuma nimitaraitiro, vika vehi autu kora.

⁶Ne *enselin*avuaravata iriteha variata. Haaru Kotiva *enseli* vokuka noraiqama komanta vika popohomanta nái maaqa qaqirake vo kaiqa varaare tuvaro, vira kaara Kotiva vika konkiraiquraqi *seniqohairo* rumpa tomanta vaura. Vika mini variqi vi, ekaara entaqaa nora uvama varevara.

⁷Ne Sodomivata, Gomoravata, vi vatukatanta tataaqa vau vatukanavuaravata, iritaata. Vi vatukanavuraqi vau vatanaaka *enselin*avu voqaantemake, vaaqu kaiqa vare vaura. Vi vatanaaka naata vaati vare varia okarara qaqirake, vika quara vairi voqaara hampi nuvaqi vi vaura. Vira kaara Kotiva kia qimpe vai iharaqohairo vika ekaa tatoqa aqukora. Kotiva niaravata mintiantorave tivakeha rauriha variata.

⁸Ni avutana vaiha una uva maara ti varia vaiintinavuka vika hampi taira tave varia okarava nái vaata qoraiqamake vaimanta vika nora vaiintinavu ti varia uvaravata kia avataqi viraiti, naaruvaihainaa vaiintiaravata tauvaqa vauraa uva tiva nimate variara.

⁹Haaru Maikeriva *enseli* vika noravano vaiharo Sataanira vataakero Mosira vaata varaainara kaara tirori vaiharo Sataanirara tiharo, Hauri tentavano ari atiha tauvaqa vauraa uva tiarorave. Kairaro Noravano Kotiva nai ai atiarire, tura.

¹⁰Maikeriva *enseli* noravano minti tu uvava vaimantavata, ni avutana vaiha una uva maara ti varia vaiintinavuka vo uva vo uva okara kia kankomake iriraiti, vika ekaa vi uvarara qora uvaqaive tivakeha tauvaqa vauraa uva ti variara. Vika quara vairivano vare vai okararaqai kankomake iri tave variaka variara. Ho vi vaiintinavuka vi okarara avataqi vi vaivaro vi okarava vika nái vehi autu taiqakaanaro.

¹¹Te vikara ohoma tiva nimitauro. Vika Keniva nuntemake, hampi aaraqaa ni variara. Haaru Balaamiva monu varaainarara iriharo vaiinti nahentiara una variqa autu tuahera kaate tuntemake, maa entara vi vaiintinavukavata monuqai varareka auti variara. Haaru Koraavavata Mosira navutaiqama amiteharo vira vatuka varaare tuvaro Koraara arukontema kero, vi vaiintinavuka aru taiqa kaanaro.

¹²Ne nariara nariara muntuka vatehama ruvaaqumavi variamanta vi vaiintinavuka, qora vaiintinavu ni nivutana qora numuara voqaara vaiha vika nariaraqai iriha kara ne variara.

Vi vaiintinavuka vaiha qumina tonavu voqaara variara. Uvaivano tonavu vira vuaqa vuaqamaqi vi vaivaro kia viraqihairo aaquvata nti vai tonavura voqaara vi vaiintinavuka variara. Katari marevano ekaa aqu ntuva viro kia tavavata iraraitiro, qumina vai katarira voqaara vi vaiintinavuka variara. Katari tuqa rarukaavaro ekaara aaharauqama vira voqaantemake, vi vaiintinavuka variara.

¹³Namari aintaakaqaahairo aquviharo taarapara raunti vaintemake, vi vaiintinavuka kaurira kaiqavano qoqaa vaira. Vi vaiintinavuka opu makauvano vi ani vaira voqaara variara. Voqamakero konkira ari vai vatukaraqı ekaa enta variqi vuate tiro, Kotiva vi vaiintinavukara iriharo vi vatukara qerama kero vataira.

¹⁴Adaamuva hoqarenaa vaiintivano vainti vo vatatovaro vi vaiintiva vainti vo vatatovaro mintiaqiro vuvaro Enokira 6 vano vatatovaro viva 7 ankuvano vaura. Enokiva vi entara vaiharo Kotira uva qoqaiqama kero tiharo, Tavaate, naantiara Noravano takuqi vai *enselika* airitahaa ntita varero ¹⁵ekaa vaiinti nahenti uva avuqavuqireva tuvuanarove. Vaiinti nahenti Kotira qoririma amiteha virara qora uva ti vaika ntaihareva tuvuanarove tura. Enokiva haaru vi uvara turama.

¹⁶Una uva maara ti varia vaiintika nuntu nauntu tivaqi viha, qumina vokaqaa uva vate variara. Vika nái hampi varaataa i kaiqaraqai vare vaiha nai autuqai tuaheraqi vi variara. Vika nái koqema variqi virara noraiqaake iriqi viha, vokiaka uqerara uvaqai tiva nimite variara.

Karaitira uva kempukaiqamake tuataqi vuate tura

¹⁷Ti navunaao, vika minti tivaqi vi vaimanta ne kia vika voqaante iata. Tinavu Noravano Ihu Karaitiva noraiqamako vaiintinavuka ti varia uvara ne iritaata.

¹⁸Vinavuka mintima ti:

Ekaara enta aumanto aniraaina entaraqaa vokika qovaramavi, vika Kotira aaraqaa ni vaika naaraihama nimateha, vika kia Kotirara noraiqaake iriraiti, vika nái hampi aaraqaa nuataa iramanta ni vaivarave, tura.

¹⁹Vi vaiintinavuka ni Ihura vaiinti nahenti raira kareka auti variara. Kia Kotira Maraquravano vika kahaqi vaimanta vika vi kaiqara varaqi vi variaravauve. Vairi quaravano ni variantemake, vika nái antuqavano varaataa i kaiqaraqai varaqi viha ni variara.

²⁰Ti navunaao, kia ne vika nintemake nuata. Ne Karaitira uva iriaka variavaro Karaitira uvavano vo uva vo uvavata aatara kero koqe uvaqai vairara ti, ne kempukaiqamake vi uvaqai iriqi vuata. Kotira Maraquravano ni kahaqi vairamanta ne Kotira aareha variata.

²¹Ne Kotira uva iriqi vi vaivaro Kotiva niara muntuka vatairamanta variata. Ne mintiaqi viha tinavu Nora Vaiinti Ihu Karaitira veka vaivaro viva ni aaqurihama nimitairamanta ne ekaa enta qaqi variqi vivara.

²²Karaitira uva kia kempukaiqamake iriraiti, taara avu aato uti vaika, vikara ne mpo tiva nimateha kahaqama nimitaqi vuata.

²³Vaiinti ihaqihairo mpaqi qaqini aqu kainantemake, ne vi vaiinti nahentika kahaqama nimitaqi vimanta qora aaraqaa kia vuata.

Ne vo vaiinti nahenti kahaqireka iha, vika qora kaiqavano nintavata hampiqama kaantorave ti, ne qakomake tavamaqi viha vika kahaqama

nimitaata. Vika qora kaiqavano painaamaiqi utavaaqara voqaara vainara ne utu varevora.

Kotirara koqema iarao tura

²⁴Kotiva homa nai kempukaqohairo niqaa maimaraara raqikiqiro vi vairamanta ne kia hiqintivi qora kaiqa varevara. Naantiara vo uvavano kia niqaa vairaro viva ni ntita varero vuru nai kempukavano takuqi vainanaini kairamanta ne voqamake quaheha vaivara.

²⁵Viva Variqa vohaiqavano vaiharo tinavu Nora Vaiinti Ihu Karaitira kaiqara iriharo tinavu kuvantu timateharo tivitaarirava vairara ti, kaiqenavu vira autu tuahera kaare. Viva nai uritara kero avuhainaava vaivaro, vira kempukavanovata uritara kero vaivaro, viva ekaa haikaqaa raqikiqiro vi vaivama vairave.

Haaru viva mintiaqiro vi vaurave. Vate maa entaravata viva mintiaqiro vi vairave. Naantiara viva ekaa entavata mintiaqiro vuanarove. Quqaave.

QOQAIQAMA KORA

Kukeqato uvara Karaitiva qovara iqama kero Ionira tiva amura

Ihura qaqi vara himpima kovaro naaruvaini oru vauvaro airi ihi 60 ihie aitarovaro Ioniva maa uvara qara ruva tora. Vi entara vokuka Ihura vaiinti nahenti qoraiqama nimitaqi vi vauvaro Ioniva Ihura vaiinti nahenti vikara kia popoharaiti, koqemake Ihu Karaitira uva iriqi vuate tiro, maa uvara qara ruva nimitora. Ioniva kia vaitaraitiro, qaqi vaiharo taira voqaara tavamaqiro viharo vo haika vo haikavano naantiara qovara iqaina haikara taveru, vi uvara qara ruva nimitora.

1 ¹Naantiara inaraiqa varikero minti mintimakero qovara iqaina haikarara nai kaiqa vaiintinavu kankomake iriate tiro, Kotiva maa uvara Ihu Karaitira tiva amuvaro viva vi uvara qovarama kora.

Ihu Karaitiva *enseli* vo atitovaro viva muntu ti tiva timumanta te Ionika Ihu Karaitira kaiqa vaiintivano vaiha ²taira voqaara taveha vi haikara vi haikara tavaavaunara iriteha qara ntuva taunara. Te maa uvara quqaama Kotira vakaakama vaivo, quqaama Ihu Karaitiva vi haikara vi haikara ti tiva timumanta iriavaunararama turo.

³Maa uvava vivau variaina entava aumaiqi vairara tiro, maa uvara kaara ntuva kero tave vaina vaiintira Kotiva vira koqema amitaanaro. Maa uvara iri vai vaiinti nahentika, vikavata maa uvarara noraiqaake iriqi vivera, Kotiva vikavata koqemama nimitaanaro.

Vatuka 7navuqi vaukara uva mantora

⁴Kotira vaiinti nahenti Esiaini vatuka 7navuqi variakara te Ionika ni uva mantauro. Kotiva qaqi variqiro vi vaivama vairo. Haaruvata viva qaqi variqiro vi vauvama vaura. Naantiaravata viva qaqi variqiro viharo tuvuariravama vairo. Kotiva ni aaqurihama nimateharo koqema nimitaqiro viharo ni muntuka paruma nimate vaira variata. Kotiva nai avuhainaa taintaqaq oquviro vaimanta vira avuqaa mara qura 7navu variakavata ni koqema nimate vaivaro ni muntukaqihairo paru i vaira variata.

⁵Ihu Karaitivavata ni aaqurihama nimateharo koqema nimitaairo vi vairaro ni muntukaqihairo paru i vaira variata. Ihu Karaitiva kia popoharaitiro, koqema kero Kotira okara tinavu tiva timi vaiva, viva naane avuniqama kero qutu vuraqihairo qaiqaa qaqi himpiro variqiro vi vairo. Avuhainaa vaiinti vo vaiinti vo vaiinti vataini variavaro viva vika Avuhainaa Vaiintivanoma vairo.

Vira muntukavano tinavuara vaivaroma vairo. Viva tinavuara iriharo qutu vurara tiro, Kotiva tenavu qora kaiqa vare vauna uvara nunka timitaimanta tenavu qaqini kuvantuvi vaunara.

⁶Ihu Karaitiva tinavu noraiqama kaimanta tenavu vira Qora Kotira kaiqa ho vara amitaqi vuariraukama vaunara. Viva mpeqavano vaiharo ekaa enta qaqi variqiro vuanarove. Kaiqenavu vira autu tuahera kaare. Quqaave.

⁷Ho tavaate. Viva tonavuqaa vaiharoma qaiqaa orurante tuvuanarove. Ekaa vaiinti nahenti vira tave vaivaroma tuvuanarove.

Vira vaata ranteqato vaiintika, vikavatama vira tave vaivaroma tuvuanarove.

Vi entara ekaa naato vatanaaka vira taveha iqi ratevarave. Vi haikava ho mintima ianarove. Quqaave.

⁸Kotiva Noravano ekaa kempuka vataava tiharo, Te hoqare avuni variavaunante make, te naantiara ekaanainivata variariraukama vauro, tiro. Kotiva maa entaravata qaqi variqiro vi vaivama vairo. Haaruvata viva qaqi variqiro vi vauvama vaura. Naantiaravata viva qaqi variqiro viharo tuvuariravama vairo.

Ioniva taira voqaara tavorara tura

⁹Te Ionika ni vakaukama vauro. Nevata tevata Ihura vataake vohaa variqi vi vaunara. Te ni hampata variqi viha aihavi haikarave, maara haikave, varaqi vi vauraro Kotiva tinavuqaa raqiki vaimanta nevata tevata kempukaiqaake variqi vi vaunara.

Te Kotira uva vaiinti nahenti tiva nimiqi viha Ihuva qoqaiqamako uvaravata vaiinti nahenti tiva nimiqi vi variavaunara kaara ti rumpa vare vuru varuva avutaini vai vatara Patimosini kora.

¹⁰Te mini vaiha tinavu Nora Vaiinti autu tuaherake varia entaraqaa variavauraro Kotira MaraQuravano tiqaa raqiki vaumanta te iriavauraro ti naantiaraihairo *aanumaara/noma* vuaqa kaavaro uva tuntemakero, uvavano noraiqaakero ¹¹mintima tiro: Are tavena haikara qara ntuva kera vi qarara vara kairaro Kotira vaiinti nahenti vatuka ⁷navu vainaini vuarire. Vi vatukanavura autu vaireva Epasaasive, Simenave, Pekamaamuve, Taiatairave, Saadisive, Filatepiave, Laodisiave, tura.

¹²Minti ti vaumanta te vi uvara ti vau vaiintira tavarare ti, tuqantaavi tavaavauraro ova qumpike vatovaro ite vau haikava ⁷navu *kori* oriqohairo aututo haikava vauvaro ¹³vira avutana vaiinti viva vaura.

Vira virivano vaireva, te Vataini Vatatai Vaintika vauro tu vaiintira viri voqaara vaura. Viva vukai tavuna nonkutova aiqū ataini tuvitarovaro viva mimiraini *kori* oriqohairo aututo hoqūkara rumpatero vaura.

¹⁴Vira qīata kauki vaireva, hanta uromurave, vahi vontauve, voqaara vauvaro vira avuvano iha voqaantema kero ite vaura.

¹⁵Vira aiqūtanta vaireva, *baraasi* ori untake ravitake koqemake autuke tutiqama kaavaro voqamakero takuqiharo ataa i vaira voqaara vaura. Mintiro vauvaro vira uva *notanta/otata* vaireva, namarivano aintaakaqaahairo aquvi aquviharo tintemakero ti vaura.

¹⁶Mintiro vauvaro viva nai kauqu tanaraqū opu 7navu tuatovaro iqoka paīpe taara mantaraini vaihaiva, vira noqīhairo vihiviro vaura. Mintiro vauvaro vira virivano vaireva, kuarivano voqamakero ikaraqaa itaintema kero, ite vaura.

¹⁷Te vi vaiintira tave hiqirivi qutuvu vaiintira voqaara vira aiqū taraini variavaunara. Te mintimavi variavauraro viva nai kauqu tanara ti vaataqaa vatero tiharo, Kia qetaane. Te hoqare avuni variavaunantemake, te naantiara ekaanainivata variariraukama vauro.

¹⁸Te qaqi variqi vi vauraukama vauro. Ho tavaane. Tota te qutu vuraukama vate qaqi variqi viha ekaa enta qaqi variqi vīrerave. Te noraiqamavi vaiha tema tiariraro vaiintivano qutu vuanarove. Tema tiariraro vaiintivano qora vataini nora iha itinaraqū vuanarove.

¹⁹Are tavena haikara qara ntuva taane. Vate maa entaravata, naantiara entavata qovaraiqiaina haikara, qara ntuva taane.

²⁰Are ti kauqu tanaraini opu 7navu tavaanaravata, ova qumpike vataara *kori* oriqohai aututaa haikara 7navu tavaanaravata, vi haikara vi haikara okara kukeqataira te vutuke qoqaa ai tiva amiarirara iriane.

Opu 7navu okara vaireva, vika *enseli* 7navu variarave. *Enseli* 7navu vika Kotira vaiinti nahenti varia vatukara 7navuqaa raqiki variarave. Ova qumpike vataara 7navu tavaanara vira okara vaireva, vi haikava Kotira vaiinti nahenti varia vatukara 7navuve, tura.

Epasaasi vatukaini vaukara uva tura

2 ¹Minti tivakero viva tiharo, Epasaasiqaa raqiki vai *enselirara* mintimakera qara ntuva taane: Te opu 7navu tenta kauqu tanaraqū tuate vauraukama vauro. Te ova qumpike vataa haikara *kori* oriqohai autu taara 7navu avutana ni vauraukama, te niara tiha:

²Ne [Epasaasini varia vaiinti nahentika] kaiqa vare variara te tavaunarave. Te tavauramanta ne vukaari utiha kaiqa varaqi viha kia popoharaiti, kempukaiqaake variqi vi variarave. Te tavauramanta ne qora vaiintinavu kia quahama nimitaraiti, vika nititamake variarave. Qora vaiinti vonavu qovaramavi tiha, Tenavu Ihuva noraiqama kainavukave, tumanta ne vika avatamake tavomanta vika una vaiintinavuqai vaurave.

³Te tavauramanta ne tiriarao ti, maara varaqi viha kia popoharaiti, kempukaiqaake variqi vi variarave.

⁴Ne mintimake variamantavata, te vo uva kaara ni nitirerave. Tota enta ni muntukavano tiriara voqamakero vaurave. Maa entara ni muntukavano kia noraiqaakero tiriara vaivo.

⁵Vate ni kaiqavano virihairo vataini hiqintira virarama iritaate. Nenta qora kaiqa vare vaira qaqirake hoqare koqe kaiqa varontemake varaate. Ne kia nenta qora kaiqa qaqira kaivera, te ne inaini orure ne ova qumpike vate haikara vira qaqinima vara kararave.

⁶Ho te vo uvara iriha ni quahama nimitarerave. Te unantemake nevata Nikoraasi vatanaaka vare varia kaiqarara qora kaiqama vaivo, ti variarara ti, te ni quahama nimitaunara.

⁷Ni aatovano vairera, Kotira Maraquravano Kotira vaiinti nahenti tiva nimi vaina uvara iriate. Vaiinti vovano qora kaiqa aatara kero vairaqe te vi vaiintirara are Kotira Naahoqi oru vaiharama qaqi variqi vi vai katari tavara hiqikera homa nenarave tirarave, tura.

Simena vatukaini vaukara uva tura

⁸Minti tivakero viva tiharo, Simenaqaa raqiki vai *enselirara* mintima kera qara ntuva taane: Te avuni hoqare variavaunantemake, te naantiara ekaanainivata variariraukama vauro. Te qutu vunaraqihai qaiqaa qaqi variqi vi vauraukama vauro.

⁹Te tiari iriate. Te tavauramanta ne nora maara vare variavaro ni onaana airairavata kia vaimanta ne vehi vaiinti nahenti variarave. Ho ni onaana airaira airitahaa naaruvainima vaivo. Te iruramanta lutaa vaiinti vonavu tiha, Tenavu lutaa vaiintive Kotira vaintima vauro, tivakeha niara qora uva tiva nimite variarave. Vika kia quqaa lutaa vaiinti vairaiti, Sataanira vainti variarave.

¹⁰Nora maaravano qovaraiqira kiama qeteha variate. Iriate. Sataaniva ni avate vaira ni hininavu karapuhiqi vita vuru kevarave. Ne kauqurutanta enta viraqi variqi vimanta ni qoraiqama nimite vaimanta ne kia ti qoririma kaate. Ni anomake ruqutuqi viha vuru arukareka ivera, ne tiriara kempukaiqaake iriqi vi vaiqe te virara iriha qaqi variqi vi koqaara ni nimiari ne koqemake qaqi variqi vivarave.

¹¹Ni aatovano vairera, Kotira Maraquravano Kotira vaiinti nahenti tiva nimi vaina uvara iriate. Vaiintivano qora kaiqa aataraqiro viro, vuru qutu viraro, naantiara qaiqaa qutu vuarira haikava kia vira ho ravaaqavu kaanarove, tura.

Pekamaamu vatukaini vaukara uva tura

¹²Minti tivakero viva tiharo, Pekamaamuqaa raqiki vai *enselirara* mintima kera qara ntuva taane: Te iqoka paipe taara mantaraini vaihaira vatauraukama vauro. Te tiari iriate.

¹³Ne varianaini te tavaunarave. Ni vatukaqi airi vaiinti nahenti Sataanira uva iriqi viha vira kaiqa vare variamanta ne mini vaiha tiriara kempukaiqaake iriqi vi variarave. Sataanira kaiqa vare variaka airitahaa variavaro niqihairo vovano Antipaasiva koqemakero ti uva tiva nimi vaura kaara vira arukomanta viraqaahai ne kia qetaraiti, tiriara kempukaiqaake iriqi vi variarave.

¹⁴Ne mintiaveravata, te vo uva kaara ni nitirerave. Ni nivutaini vaiinti vonavu Balaamiva hampi uva tivatora avataqi vi variarave. Haaru vetanto entaqaqa Balaamiva vaiinti vo vira autu Balaakira tiva amiro tiharo, Maantima kera Isareri vika kuntama kaira vika are una uva tinara irihama, una variqa nimite karara namaqi viha hampi nai qare nai qaremaqi viha vaaquqama vuate, turave.

¹⁵Ni nivutaini vaiinti vonavuvata hampi uva ti variamanta ne vika uva iri variarave. Vi vaiintinavuka Nikoraasi vatanaaka hampi uva tivataara avataqi vi variarave.

¹⁶Ne vi uvara qaqirake koqe uvaqai iriqi vuate. Ne kia mintivera, te ne vainaini orure ni nivutana hampi uva ti variaka hampata tenta noqihainaa iqoka paipeqohai raqirerave.

¹⁷Ni aatovano vairera, Kotira Maraqravano Kotira vaiinti nahenti tiva nimi vaina uvara iriate. Ho qora kaiqa vuru aatara kaaina vaiintira, te vi vaiintira *mana* kara kukeqa taunara hini ami, hanta orivata vira amirerave. Te qaraaka autuvata vi oriraqaqa qara ruva amitaariraro vi vaiintiva naiqai vi autura ho kankomakero irianarove, tura.

Taiataira vatukaini vaukara uva tura

¹⁸Minti tivakero viva tiharo, Taiatairaqaqa raqiki vai *enselirara* mintima kera qara ntuva taane: Te uva tiari iriate. Te Kotira Maaquvanoma vauro. Ti tivuvano iha voqaantema kero ite vaimanta vauraukave. *Baraasi* ori untake ravitake koqemake autuke tutiqama taavaro voqamakero takuqi vaintema kero, ti hiqutantavano ataa i vaimanta vaunarave.

¹⁹Te ni kaiqa tave vaunarave. Te tavauramanta ne nariara nariara muntuka vateha variarave. Ne Kotiraraqai kempukaiqamake iriqi viha vora vora kahaqama nimite variarave. Ne kia popoharaiti, kempukaiqamaqi vi variarave. Tota ne Kotira kaiqa vara amite vauravata aatarake, vate ne vi kaiqara voqavata vare variarave.

²⁰Ne mintiaqi vi variamantavata, te vo uva kaara ni nitirerave. Nahenti vovano vira autu Jesebeliva nariara tiharo, Te Kotira uva qoqaiqamake vaura nahentikave, tivakero ni nivutana vaiharo hampi uva tiva nimi vaimanta ti kaiqa vaiinti vonavu vira uva iriha hampi qare okarara avataqi viha, una variqa amitaa kararavata ne variarave.

²¹Vi nahentirara vi kaiqara qaqira kaane tivake vira vekaiqi vaurarovata, viva kia vi kaiqara qaqira kaataa ivaro qaqiqai varaqiro vi vairave.

²²Vira kaara te vi nahentira ruqutu kaariraro viva noraiqaakero aihavina haikara varaqiro vuanarove. Vira vataake hampi ni varia vaiintika, vikavata kia vi okarara qaqira kaivera, te vikavata ruqutu kaari vika noraiqaake aihavina haikara varaqi vivarave.

²³Te mintimake vi nahentira vaintaira aru kaarimanta Kotira vaiinti nahenti voqi voqi variaka ti okara kankomake iri tavevarave. Vaiinti nahenti náí avu aatoqi irite vai uvarave, vika vare vai kaiqarave, te ekaa vi haikara kankomake iri tave vaunarave. Vika náí qora kaiqa vare vairara iriha, te vika vohaiqa vohaiqa náí koqaa nimirerave. Ti okara mintimakero vairave.

²⁴Ne hininavu Taiatairaini variaka kia vi nahentiva hampi uva ti vaira iri variarave. Vo uva Sataaniva kukeqatai uvarave ti variara, vi uvaravata ne kia avataqi vi variarave. Ne minti variarara ti, te kia vo maara niqi vatarerave. ²⁵Ne koqe haika tuataara, vi haikara paama tivakeha tuataqi vi vaiqe te tuvuare.

²⁶Kempukaiqama kero qora kaiqa vuru aatara keharo ti muntutavano vaina kaiqaraqai varaqiro vi vaina vaiintira, te vira noraiqama kaariraro viva vo vatanaa vo vatanaakaqaa raqikiqiro vuanarove.

²⁷Ti Qova mintimakero ti noraiqama kaimanta te raqikiqi vi vaunantemake, vikavata vo vatanaa vo vatanaakaqaa raqikiqi vivarave.

Viva aini kauru tuateharo vikaqaa raqikiqiro viharo, tave kure rukavu kaantemakero, viva vi vatanaaka vi vatanaaka ruqutuqiro vuanarove.

(Ihi 2:9)

²⁸Te vi vaiintika noraiqamake toqaqi aatite vaina vaahoquraravata vika nimirerave.

²⁹Ni aatovano vairera, Kotira Maraqravano Kotira vaiinti nahenti tiva nimi vaina uvara iriate, tura.

Saadisi vatukaini vaukara uva tura

3 ¹Minti tivakero viva tiharo, Saadisiqaa raqiki vai *enselirara* mintima kera qara ntuva taane: Te vakaaka tiari iriate. Te Kotira Maraqrava 7navu tuate vauraukama vauro. Te opu 7navu tuate vauraukama vauro. Te ne vare varia kaiqara iri tavaunarave. Vokiaka niara qaqi variqi vi variakave ti variamantavata, te niara qutu vuakavema turo.

²Avu rampaike himpi variate. Hauri ne Kotira vara amite kaiqava ekaara quminaiqama viro taiqa vuantorave ti, ne vi kaiqava qaqi variqiro vi vaira kempukaiqaake varaqi vuate. Te tavauraro ni kaiqavano Kotira avuqaa kia aruvi kaiqavama vaivo.

³Ni kaiqavano mintima vairara ti, haaru vika ni tiva nimumanta ne irito uvara, vi uvara iriteha vi uvaraqai avataqi viha qora kaiqa qaqira kaate. Ne kia avu rampaike himpi vaivera, te muara vaiintivano evaara aninantemake, ni ntaiharera anirerave. Ne kiama te aniaina entarara irivarave.

⁴Ne hini kiaka Saadisiqi variaka kia nenta utavaaqa painaamaiqama kaavo. Ni kaiqavano ho vairara ti, ne homa hanta utavaaqa nonkute ti vataake variqi vivarave.

⁵Ho kempukaiqama kero qora okara vuru aatara kaaina vaiintira, vi vaiintira autu, vaiinti nahenti qaqi variqi vi vaika nutu qara ntuvate vukuraqihai kia te qaqini nunka karaiti, hanta utavaaqaavata vira nonku amitarerave. Te tenta Qora avuqaavata, vira *enselinavu* nivuqaavata, virara tiha, Vi vaiintiva ti vaintima vaivo, tirerave.

⁶Ni aatovano vairera, Kotira Maraqravano Kotira vaiinti nahenti tiva nimi vaina uvara iriate, tura.

Filatepia vatukaini variakara uva tura

⁷Minti tivakero viva tiharo, Filatepiaqaa raqiki vai *enselirara* mintima gara ntuva taane:

Te tiari iriate. Hampi okarave, qora okarave, kia tiqi vaimanta te koqemakeqai vaunarave. Quqaa okaraqai tiqi vaimanta vaunarave. Devitiva haaru tuato *kira* tema vi *kira* tuatauro. Te vi *kiraqohai* genti qantua kaariraro kia vovano qaiqaa ho aru taanarove. Te vi *kiraqohai* genti aru taariraro kia vovano ho qantua kaanarove.

⁸Te ne vare varia kaiqara tavaunarave. Te ni nivuni genti vo qantua nimitauraro vaira, kia vovano ho vira tinta taanarove. Te tavauraro ni kempuka inaaraiqa vaimantavata ne kia ti qoririma timitaraiti, ti uva qaqi iriqi vi variarave.

⁹Iutaa vaiinti vonavu tiha, Tenavu Iutaa vatanaakaqai Kotira vaintima vauro, ti variaka, vi vaiintika Sataanira vaiinti, una uva ti varia vaiintikama variarave. Te vi vaiintika ravaaqavu vare vuru ni aiquitaraini kaari vika hiqirivi vaiha tiriara quqaa vira muntukavano niara vaivaro vaivo tivarave.

¹⁰Te niara kia popoharaiti, kempukaiqamaqi vuata tiavauramanta ne ti uva koqemake iriqi vuarara ti, te koqemake niqaa raqikiariraro nora maara qovaraiqiaina entara kia vi maarava niqi qovaraiqarire. Vi entara nora maaravano qovarama viro ekaa naato vatanaaka avataqi viramanta vika anomake qoraiqama vivarave.

¹¹Te tuvuaaina entava aumantoma vaivo. Nenta vate haikara paama tivake tuataqi vuata. Nenta koqe kaiqa vare vaira vira noqaa nimiainara hauri vovano niqihairo vira raqia varaantorave.

¹²Kempukaiqamaqi viharo qora kaiqa vuru aatara kaaina vaiintira, te vi vaiintira varake ti Variqa naavuqi arataariraro kempuka naavu kaara variarire. Vi vaiintiva Kotira Naavu viraqi vaiharo kia vahaqaqini veva ntaraitiro, viva viraqi qaqi variqiro vuanarove. Te vi vaiintiraqaa ti Variqa autu Kotira autu qara ruva amite, Kotira vatuka autuvata vi vaiintiraqaa qara ruva amitarerave.

Vi vatukava Ieruharemi qaraaka vatuka varianarove. Vi vatukava naaruvaini Kotiva vainaihairo tuvu varianarove. Vi vatukara autu vi vaiintiraqaa qara ruva amite, ti hutu qaraaka autuvata vi vaiintiraqaa qara ruva amitararave. Kempukaiqaaqi viha qora kaiqa vuru aatarake vai vaiinti nahentikaqaa mintimakeha qara ruva nimitaqi virerave.

¹³Ni aatovano vairera, Kotira MaraQuravano Kotira vaiinti nahenti tiva nimi vaina uvara iriate, tura.

Ihura vaiinti nahenti Laodisia vatukaini variakara uva tura

¹⁴Minti tivakero viva tiharo, Laodisiaqaa raqiki vai *enselirara* mintima qara ntuva taane:

Te tiari iriate. Te ekaa Kotira uvara quqaave ti vauraukave. Te ekaa Kotira kaiqa tavaunara vutuke ni tiva nimi vauraukave. Ekaa Kotiva aututai haikara te vira okaravanoma vauro.

¹⁵Te ne vare varia kaiqara tavaunarave. Te tavauramanta ne kia anomake antai namarirave, anomake iha itai namarirave, voqara variavo. Ne ahakavi namarira voqara variavo. Ne anomake antai namarirave, anomake iha itai namarirave, vira voqara vaiqevauve te niara hovema tirarave. ¹⁶Ne ahakavi namarira voqara variarara ti, te ni tenta noqihai vuru vihi kararave.

¹⁷Ne tiha, Tenavu airi haika vataurauka homa vauro. Tenavu kia qumina vo haikara aara ntararave, ti variarave. Oho, ne minti tihama ne vehi variara kia kankomake tave variarave. Oho, ni aaqurihama nimatevaqaima vaivo. Ne vehi vaiinti nahentiqaima variavo. Ni utavaaqa kia vaimanta variavo. Ni avu qimpa vimanta variavo.

¹⁸Te niara uva tiva nimiha mintima ti: Ne tiqaahai koqaa iate, turo. *Kori* ihaqohairo hiqama kai orira koqe ori, vi orira nenta monu aqukeha tiqaahai varaivaro ni koqaa airi variarire. Ne toka vaiha kauriha variarara ti, tiqaahai hanta utavaaqa vareha nenta vaataqaa nonku taate. Tiqaahai *marasini* varake ni nivuqaa aqutaivaro rampai viramanta ne koqemake tavaate.

¹⁹Ti muntukavano vai vaiinti nahentikara koqemake variqi vuata ti, te vika nititeha vika ruqutuqi vi vaunarave. Virara irihama ne qora kaiqa qaqirake, ti kaiqa koqe kaiqaaqi quqaaqama keha varaqi vuata.

²⁰Ho iriate. Te vahaqaqaini qentiana vaiha qenti kuekue iha vauro. Vaiinti vovano ti uva iriro qenti qantua timitairera, te vi vaiintira naavuqi oriqete vi vaiintira vataake kara ne variariraro vi vaiintiva ti vataakero vaiharo kara naanarove.

²¹Kempukaiqaaqiro viharo vuru qora kaiqa aatara kaaina vaiintira, te vi vaiintira noraiqama kaariraro viva ti vataakero ti avuhainaa taintaqaa oquvi vaiharo raqikiqiro vuanarove. Te qora kaiqa aatarake mpeqavano vaihara ti, te tenta Qora avuhainaa taintaqaa oquvi vaiha

vira vataake raqikiqi vi vaunara. Kempukaiqamaqi viha vuru qora kaiqa aatarake vaiinti nahentika ti aanare vaiha ti kauqu tanaraini oquvi variqi vivarave.

²²Ni aatovano vairera, Kotira MaraQuravano Kotira vaiinti nahenti tiva nimi vaina uvara iriate, tura. [Viva minti tumanta te Ionika taira voqaara taveha vira uva iriavaunara.]

Naaruvaini Kotiva oquvuaina taintara tavorara tura

4 ¹Te Ionika vaiha taira voqaara vovata tavaavaunarave. Te naaruvaini aituti vaiha tavaavauraro qentivano qantuaviro vauvaro uvavano *aanumaaravano/nomavano* tuntemakero, tota ti tiva timu uvava qaiqaa tiriara tiharo, Maini uru vairaqa naantiara vo okara vo okaravano qovaraiqaina haikara te ai umiqaare, tura.

²Uvavano minti tuvaro vaakama Kotira MaraQuravano ti kempukaiqama komanta te vaiha tavaavauraro ti tivuni avuhainaara tainta vovano vauvaro viraqaata vovano oquviro vaura.

³Viva taintaqa oquviro vauvaro vira virivano takuqi vaiharo nora monu aqukaa orira vira autu *iasipaave*, vo ori naare ori vira autu *konilianive*, vi oritanta takuqi vaintema kero vira virivano takuqi vaura. Vi vaiintiva avuhainaa taintaqa oquviro vauvaro ontantavano vira tainta ututumatora. Vuhanaa ori *emaraali* orivano takuqi vaintema kero, vi ontantava takuqiharo vaura.

⁴Avuhainaa taintavano mintima kero vauvaro 24 avuhainaa taintanavuvata vi taintara ututumate vaumanta vi taintanavuraqaa 24 vaiinti, nora vaiintinavu oquvi vauvaro vika utavaaqavano hanta utavaaqa vauvaro vika qiataqaa *kori* oriqohai aututo tovaqara aqute vaura.

⁵Mintuvaro avuhainaa tainta vira avutanahairo aaquakaavano uti vauvaro naaruvavano uva tuntema kero, uva karara ti vauvaro vi taintara avuni ova 7navu qumpike vatovaro vaura. Vi ovanavuva vaireva, Kotira MaraQura 7navu vaura. ⁶Mintuvaro avuhainaa tainta avuni varuva namarivano *karaasi* voqaara vauvaro viraqi vevantovata taveva ho vaura.

Mintuvaro avuhainaa tainta tataaqa qaqi variqi vi vauka 4navu tainta vira utute vauvaro airi avuvano vinavuka avunivata, tauvaqainivata, mpiqa kero vaura. ⁷Vinavuka vaireka, vovano *raioni* voqaara vauvaro, vovano vauvaro vira viri vaiinti viri voqaara vauvaro, vovano memoravano ata varero ni vaira vira voqaara vaura.

⁸Qaqi variqi vi vauka 4navu vauvaro vika vohaiqa vohaiqaqaa aroka 6navu vauvaro avu airitahaavano vika aroka ventaaqainivata vevaarinivata mpiqa kero vaura. Mintiro vaumanta vi haikauka kia inaaraiqa auraara vairaiti, aatitoraqaavata entaqivata qaqiqai ihi tivaqi vi vaiha mintima ti:

Noravano Kotiva ekaa kempuka vataivave. Vira okaravano vaireva, koqe okaraqai vairave, koqe okaraqai vairave, koqe okaraqai vairave.

Viva haaru qaqi variqiro vi vauvama vaivo. Viva qaqi variqiro vi vaivama vaivo. Viva naantiara qaqi variqiro vi variarirava tuvuanarove, ti vaura.

⁹Qaqi variqi vi vauka minti tivaqi viha avuhainaa taintaqaa oquvi vau vaiintira vira mpeqa okarara viriniqama keha vira autuvata tuaheraqi viha virara koqeve tiva amite tiha, Viva ekaa enta qaqi variqiro vi varianarove, tivaqi vi vaura.

¹⁰Qaqi variqi vi vauka minti tivaqi vi vaumanta nora vaiinti ²⁴navuvata vatakanta hiqirivi vaiha avuhainaa taintaqaa oquvi vau vaiintira autu tuahereha tiha, Viva ekaa enta qaqi variqiro vi varianarove, tivakeha nai tovaqa aqutora ravaqaa keha avuhainaa tainta aqutaraini aquke vaura. Mintiaqi viha vika tiha,

¹¹Are Variqavano tinavuqaa raqiki variaravave. Are ekaa haika autukera qovarama kaaravave. Minti varianarara ti, tenavu ai quahama amiteha tiha, Ai okaravano mpeqa okarama vaivo. Ai autuvano viriniqama viro vaivo.

Ai kempukavano uritara keroma vaivo. Are uva tianaraqaahairo ekaa haikavano qovarama viro qaqi variqiro vi vairave, ti vaura.

Naaruvaini vau vukurara tura

5 ¹Vika minti tivaqi vi vaumanta te Ionika vaiha tavaavauraro avuhainaa taintaqaa oquviro vauva vaiharo nai kauqu tanaraini uruqurumato vukura tuate vauvaro vi vukura avunivata tauvaqainivata uva qara ntuvatova vaura. Vi vukuraqi kaara ntuvake tavevorave tiro, iva varakero ravitakero taatau kova ⁷navu vaura.

²Vuku mintimake vaumanta te vaiha tavaavauraro *enseli* vo, mpeqavano naveraitiro tiharo, Ta vaiintivae koqe vaiintivano vaiharo maa vukura varakero iva taatau taira ravaqaavu kaanarove? tiro.

³Viva minti tuvaro iva ntava kero taatauto vukura ravaqaa kero tavaaina vaiintirara qumina naaruvainivata, vatainivata, vata vevainivata, rantovaro kia vovanovata vaura.

⁴Qumina rantaqiro viviro tavovaro koqe vaiinti vovano iva ravaqaa kero vi vukura avutaqi tavaarirava kia vaura kaara te noraiqaake iqi rate variavaunara.

⁵Te qaqiqai iqi rate variavauraro vaiinti vovano ²⁴vaiintinavuqihairo tiriara tiharo, Kia iqi rataane. Ho tavaane. Vaiinti vo, Iutaara ankuqihainaava, viva *Raioni* voqaa vaiinti, Devitira Naintivano, viva noraiqama viro qora kaiqa aatara kero mpeqavano vaivo. Vi vaiintiva homa iva ⁷navu taatau tora ravaqaa kero vi vukura rairakero tavaanarove, tiro.

⁶Minti tumanta te vaiha tavaavauraro avuhainaa tainta tavaarana Sipisipi Naativano himpi vauvaro qaqi variqi vi vauka 4navu vira ututumate vaumanta, nora vaiinti 24navuvata vira ututumate vaura. Mintimake vaumanta te vaiha tavaavauraro vi sipisipiva arukovaro qutuvu sipisipira voqaara mini vaiharo himpitero vauvaro vira qiataini *okepaa/pomu* voqaara 7navu vauvaro vira avuvata 7navu vaura. Vi haikava 7navu vaira vira okara vaireva, Kotira maraqura 7navu vaura. Maraqura vinavuka okara vaireva, Kotiva nai Maraqura 7navu nititomanta vatani tuvuvu vi animake, oturante uru vau maraquranavuka vaura.

⁷Mintuvaro Sipisipi Naati viva oru vi taintaraqaa oquviro vaura kauqu tanaraihairu vuku vira varora.

⁸Sipisipi Naati viva vuku oru qaqini varakomanta qaqi variqi vi vauka 4navuvata, nora vaiinti 24navuvata, vika Sipisipi Naati vira avuni hiqirivi vaura. Vika hiqirivi vaiha naaunta kantarumake ruquti varia *kitaara* voqaara tuate, *kori* oriqohai aututo tanuravata tuate vaura. Vi tanuraqi iha qarovaro koqe untavi vau murava vaura. Vi murara okara vaireva, Kotira vaiinti nahenti Kotira aare variavaro oru vi vai murava voqaara vaura.

⁹Minti vaumanta nora vaiinti 24navu Sipisipi Naatiara qaraaka ihi vo tiha:

Ai arukaavaro ai naarevano ntava viraqohaira are Kotiraini vaiinti nahenti kuvantu amitaanarara tira, are vi vukura iva taatautera ho ravaqaa kera vi uvara taveravama variarao.

Kotira vaiinti nahenti ekaa naato vata maataqihaive, ekaa naato vo uva vo uva ti variakaqihaive, ekaa naato vo vaata vo vaata vataukaqihaive, qovaraqiavarave.

¹⁰Are vika noraiqama kera Kotirainiqama kaanarara ti, vika Kotira kaiqa vara amitaqi viha maa vataraqaa raqikiqi vivarave, tura.

¹¹Vi vaiintinavuka minti tumanta te vaiha iriavauramanta *enseli* airi *tauseni* vaumanta qaiqaa hini vo *tauseni* vo *tauseni*vata vaiha uva ti vaura. *Enseli* vika airitahaa avuhainaa taintavata, qaqi variqi vi vauka 4navuvata, nora vaiinti 24navuvata, ututumate vaiha ¹²ihi tivaqi viha noraiqaake naveraitiha Sipisipi Naati arukorara mintima ti:

Ai kaiqavano koqe kaiqa uritara kero vairara ti, tenavu ai autu noraiqamake tuaheraqi virerave. Are ekaa haikaqaa raqiki variaravave. Are ekaa airaira vataava variararo ai avu aatovano koqe avu aato vaivara are mpeqavano variarao. Ai autuvano nora autu vaivaro ai mpeqa okaravano takuqi vaivara variarao, tura.

¹³*Enseli* vika minti tumanta te vaiha iriavauramanta Kotiva aututai haikava ekaa haikavano, naaruvaini vau haikavave, maa vataraqaa vau haikavave, vata vevanto vau haikavave, nora namariqi vau haikavave, ekaa vi haikava vi haikava ihi tivaqi viha mintima ti:

Avuhainaa taintaqa oquviro vairavata, Sipisipi Naati viravata, tenavu vitanta autu noraiqaake tuaheraqi virerave. Vitanta autuvano koqe autu vaivaro vitanta mpeqa okaravano, takuqi vai okaravama vaivo. Vitanta ekaa enta kempukaiqama keha qaqi variqi vivarave, tura.
¹⁴Ekaa haikavano minti tuvaro qaqi variqi vi vauka 4navu tiha, Quqaave, tumanta nora vaiinti 24navu vatakanta hiqirivi vaiha vitanta quahama nimateha vitanta nutu tuahere vaura.

Sipisipi Naati viva iva taatautora ravaqaa kora

6 ¹Mintiaqi vi vaumanta te vaiha tavaavauraro Sipisipi Naati viva iva 7navu taatau toraqihairo vohaiqa ravaqaa kovaro viraqaahairo qaqi variqi vi vauka 4navuqihairo vovano naaruvavano uva tuntema kero, tiharo, Aniane, tura.

²Minti tumanta te vaiha tavaavauraro hanta *ohivano* ti tivuqaa vauvaro vira tauvaqaqaa vovano oquviro huru tuatero vaura. Viva *ohiqaa* vaumanta vira avuhainaara tovaqa amuvaro viva iqoka raquqiro viharo navutaaka aatara kareva vura.

³Viva vuvaro Sipisipi Naati viva iva vo vira naantiara ravaqaa komanta te iriavauraro qaqi variqi vi vauka 4navuqihairo vovano, Aniane, tuvaro ⁴viraqaahairo naare *ohivano* qovarama viro vauvaro vira tauvaqaqaata vau vaiintira, vataini vaikara iqoka raquqi viha nai aruke nai aruke iate tiro, vira kempuka amiro, nora iqoka paipevata amura.

⁵Amuvaro Sipisipi Naati viva *nampa* 3 iva ravaqaa komanta te iriavauraro qaqi variqi vi vauka 4navuqihairo *nampa* 3 vano aniane tuvaro konkira *ohivano* qovaramavi vauvaro vira tauvaqaqaa vauva nai kauquqi maara rahake tave vau *sikerira*, tuate vaura.

⁶Tuate vaumanta te iriavauraro qaqi variqi vi vauka 4navuqihairo uvavano vaiinti uva voqaara tiharo, Ne *uiti* auru varareka iha vohaa enta kaiqa varate monura ekaa aqukehama, ne kia airi *uiti* vararaiti, vohaa *kaapuqi* kaqate *uitiraqai* varevarave. Ne *baali* auru varareka iha, taaramo *kaapuqi* kaqatera varevarave. Ne *orivi* vahaveravata *uainivata* qumina rauru kevorave, tiro.

⁷Minti tuvaro Sipisipi Naati viva *nampa* 4 iva taatautora ravaqaa komanta te vaiha iriavauraro qaqi variqi vi vauka 4navuqihairo *nampa* 4 vano aniane tura.

⁸Minti tumanta te tavaavauraro ohi vo, vira vaatavano *aapia/aamia* ntaiha ite vauvaro vira tauvaqaqaata oquviro vaura vira autu *Quti Vuariravave* tura. Viva vauvaro vira naantiaraini vovano vira autu *Quti Varia Vatukava* vira avataqiro aumanto ani vaura.

Vitanta anintovaro vitanta kempuka nimiro tiharo, Netanta vataini vai vaiinti nahentika 4navuqaa rairake vate, taaramonavu qaqi ke, vohaiqa aruqi vi, vuru taiqa kaate.

Mintima keha vika arukaate: Netanta raquqi viha hini kiaka iqoka paipeqohai arukeha, hini kiaka narara vai entara qovarama kaira qutu vuate. Hini kiaka rovaraqohai arukeha hini kiaka qaakau aantau vahiqohai aru kaate, tura.

⁹Minti tuvaro Sipisipi Naati viva *nampa* 5 iva taatautora ravaqaa komanta te vaiha tavaavauraro *ofaa* tainta vovano vauvaro, vi taintara vevaqi vaiinti nahenti qutu vuaka maraqura airitahaa vaura. Vi vaiinti nahentika qaqi vau entara Kotira uva koqemake iriqi viha vaiinti nahenti tiva nimiqi vi vaumanta vira kaara vika arukora.

¹⁰Vika maraquranavu viraqi vaiha naveraitiha, Noravauvo, are ekaa kempuka vataava variararo qora haikavano kia ariqi vairave. Are avuquvuqaakera variqira vi variaravave. Vataini varia vaiinti nahentika tinavu haru kaamanta maaqi vauro. Nanti nanti entae aitarairara are vika *ko* tivakehara vika *nai* ntaihenarave? tura.

¹¹Minti tumanta hanta tavuna ekaa vi maraqurauka nimi tiha, Ne inaaraiqa vaimanta haaru ni aru kontemake, ni kena kaiqa vaiinti nahentive, ni qata vakaukavarave, vikavata aru kaate. Vika minti mintimake ni kenauka aru kaivaro Kotiva vikaqaa aru muntu kaanarove, ti.

¹²Minti tumanta te vaiha tavaavauraro Sipisipi Naati viva *nampa* 6 iva taatautora ravaqaa kovaro viraqaahairo vaturavano voqamakero uti vauvaro, kuari avuvano mantaqa viro vankora tavuna voqaara konkiraiqama vuvaro, toravano naare voqaara naare parunkaiqama viro vaura.

¹³Mintuvaro uvaivano utiharo katari qakaama kaivaro *fiki* katari tava aqutavira hiqiri hiqirintema kero, opu makauvano naaruvaihairo vataini hiqiri hiqiri i vaura.

¹⁴Mintumanta te vaiha tavaavauraro vuku uruquruma vintema kero, naaruvavano uruquruma viro *tuqaaka/uqaarama* viro taiqa vuvaro, vataini vo aiqina vo aiqinavano nai vaura qaqirake voqi voqi oru vauvaro, varuva avutaqaa vo vata vo vata vauva ekaa nai vuraqihai himpi voqi voqi oru vaura.

¹⁵Mintuvaro vataini vauka avuhainaa vaiintinavuve, vokukaqaa raqiki vaikave, iqoka vaiintiqaa raqiki vaikave, airi airaira vatokave, nora vaiintive, karapuhi vaiintive, qaqi vau vaiintikave, vika vika ekaa voqamake qetake kukeqa vireka ori onavuqive, *ruvuqive/mpumpiqive*, nora ori aiqinaini vauraqive, vi ani vaura.

¹⁶Vi vaiinti nahentika aiqinaravata, oriaravata, naveraitiha, Rapatutira tinavuqaa aquvira kukeqa timitaate. Avuhainaa taintaqaa oquviro vaiva tinavu tavaantorave. Sipisipi Naativanovata arara itairaro tinavu tavaantorave.

¹⁷Oho, Kotira arara itaivaro *ko* tiaina entava qovarama vivo. Tavave maa entara ho varianarove? tura.

Isareri vaiinti nahenti 144,000navuara tura

7 ¹Te vi haikara tave, viraqaahai te vaiha tavaavauramanta *enseli* 4navu maa vatara kaantaa 4navuqaa himpite vaiha, maa vataraqaa uti vai uvaira 4navuara vata vaurave, nora namari vaurave, katariqaave, kia utuarire ti, *enseli* vinavuka uvai 4navu ravaaqavute vaura.

²*Enseli* vinavuka uvai 4navu ravaaqavute vaumanta te vaiha tavaavauraro *enseli* vovano kuari avu urinaihairo uri vaiharo, qaqi variqiro vi vai Variqava nai vaiinti nahenti viraqaama kero tavaaina haikara nai kauquqi tuata varero uri vaura. Viva uriharo *enseli* 4navu Kotiva vatavata nora namarivata qoraiqama kaate tiro kempuka nimukara mintima tiro:

³Nenavu vatavata, nora namarivata, katarivata, qoraiqama kareka auti variaka qaqi vaiqe te naane Kotira kaiqa vaiinti nahenti tiriqaa qara ntuvake viraqaama nimitaqi viha vuru taiqa kaari, viraqaahai nenavu varareka i kaiqara varaate, tiro.

⁴Minti tumanta te vaiha iriavauraro Isareri 12 ankunavuqihairo 144,000 vaiinti nahenti viraqaama teharo vika tiriqaa qara ntuva tora. Maa vaiinti nahentika viraqaama tora:

⁵Iutaara ankuqihairo 12,000 vaiinti nahentive,
Rubenira ankuqihairo 12,000 vaiinti nahentive,
Gaatira ankuqihairo 12,000 vaiinti nahentive,

⁶Asera ankuqihairo 12,000 vaiinti nahentive,
Napataarira ankuqihairo 12,000 vaiinti nahentive,
Manasera ankuqihairo 12,000 vaiinti nahentive,

⁷Simionira ankuqihairo 12,000 vaiinti nahentive,
Rivaira ankuqihairo 12,000 vaiinti nahentive,
Isakaara ankuqihairo 12,000 vaiinti nahentive,

⁸Sebulunira ankuqihairo 12,000 vaiinti nahentive,
Iohepira ankuqihairo 12,000 vaiinti nahentive,

Benaminira ankuqihairo 12,000 vaiinti nahenti tiriqaa qara ntuva tora.

Ekaa naato vataihai vaiinti nahenti ruvaaqumavi vaurara tura

⁹Mintumanta te vaiha tavaavauramanta vaiinti nahenti airitahaa vauvarora tiro, vika kaara riharo minti mintima vaiinti nahenti variavo tiarirava kia ho vaura. Vi vaiinti nahentika ekaa naato vatanaaka, konkirave, eqarave, vo vatanaa vo vatanaakave, vo uva vo uva ti vaikave, vika avuhainaa tainta avuqaavata, Sipisipi Naati vira avuqaavata himpite vaura. Vika hanta utavaaqa nonkute vaiha nai kauquqi nai kauquqi nivu mare voqaara tuate vaiha ¹⁰naveraitiha:

Nai avuhainaa taintaqa oquviro vaiva tinavu Variqavanovata, Sipisipi Naati vivavata, vitanta tinavu kuvantuke tivitaatantama variavo, ti.

¹¹Minti tumanta ekaa *enseli* vika avuhainaa taintavata, nora vaiinti 24navuvata, qaqi variqi vi vauka 4navuvata, ututumate himpите vaiha, viraqaahai vika vataini hiqirivi nai viri vatainiqamake avuhainaa tainta avuqaa vaiha Kotira autu tuaherakeha mintima ti:

¹²Quqaave. Ho kaiqenavu tinavu Variqa autu viriniqaa kaare. Vira mpeqa okaravano takuqi vaivaro vira avu aatovano koqe avu aatoqai vairave. Kaiqenavu virara koqeve tivaqi viha, vira autu noraiqama kaare. Vira kempukavano uritara kero vaivaro viva kempukavano ekaa enta ekaa enta qaqi variqiro vuariravama vaivo. Quqaave, tura.

¹³*Enseli* vika minti tuvaro nora vaiinti 24navuqihairo vovano ti irama timitero tiharo, Maa vaiinti nahentika airitahaa hanta utavaaqa nonkute variaka vo? Vika taukave? Vika taihaie ani variavo? tumanta ¹⁴te tiha, Nora vaiintio, arema vikara irianarave, tiavauraro viva tiharo, Maa vaiinti nahentika vataini vaumanta vokuka anomake vika qoraiqama nimitaqi vi vaumanta vika nora maaraqิ variqi vi vauraqihai aniakave. Vika nái utavaaqa Sipisipi Naati naareqohai hiqama korara tiro, vika utavaaqavano hantaiqama vurave.

¹⁵Vika mintimake variarara ti, vika Kotira avuhainaa tainta avuqaa vaiha aatitainaraqavata, entaqivata, Kotira kaiqa vara amitaqi viha Kotira Naavuqi variqi vi variavaro avuhainaa taintaqa oquviro vaiva vika maimaraara utu nimate vairave.

¹⁶Vika mini variqi vivaro kia qaiqaavata kararavata namariaravata antuqa aruanarove. Vika mini vaivaro kuarivanove, vo haikavanove, kia ho vika tatoqa kaanarove.

¹⁷Sipisipi Naati viva avuhainaa tainta avutana vaiva, viva sipisipi qova koqeva vaiharo vika ntita varero vuru ruvu namarivano, qaqi variqiro vi variaina namariva vainanaini vuru kaira nevarave. Mintivaro Kotiva vika nivuqihairo auquru nunka nimitaira vi vaiinti nahentika kia qaiqaavata iqi ratevarave, tura.

Nampa 7 iva taatautora ravaqaa korara tura

8 ¹Minti tumanta te vaiha tavaavauraro Sipisipi Naati viva *nampa* 7 iva taatautora ravaqaa kovaro viraqaahairo naaruvaini kia vovanovata uva tuvaro ekaa haikavano tiremakero manamana vaura.

Inaaraiqa mintiaqiro vumanta ²viraqaahai te tavaavauramanta *enseli* 7navu Kotira avuqaa himpите vauka vauvaro vika *aanumaara/noma* 7navu nimumanta varora.

³Nimumanta varovaro *enseli* vovano nai kauquqi *kori* tanu tuata varero ani *ofaa* tainta vo, *kori* tainta tataaqa himpitero vaura. *Ofaa* tainta viva avuhainaa tainta vira avuni vauvaro *enselivano ofaa* tainta vira tataaqa himpitero vauvaro vovano iha quara tero koqe untavi haikara vokiravata vira amiro tiharo, Kotira vaiinti nahenti Kotira aare variavaro oru vi vai

uvara vataakera are maa haikaravata iha quaraane, tuvaro ⁴*enselivano* vi tanura tuatoraqihairo iha mura koqe untavuvavata, Kotira vaiinti nahenti Kotira aare vau uvavavata, Kotira avuqaa oru vi vaura.

⁵Mintuvaro viraqaahairo *enseli* viva *ofaa* taintaqaahairo iha auru varakero nai tanuqi mpiqakero tanu vira vataini vaavi aqukora. Aqukovaro naaruvavano karara karara ti vauvaro aaquakaavano utu aqu utu aquke i vauvaro vaturavanovata uti vaura.

Aanumaara/Noma vuaqorara tura

⁶Mintumanta viraqaahai *enseli* 7navu *nái aanumaara/noma* 7navu tuateha vuaqareka auti vaura.

⁷Vinuvakaqihairo vovano naane nai *aanumaara/noma* vuaqa kovaro *taaruvanovata/kaampuranovata* ihavanovata naare vataakero vataini aaqu rintema kero hiqiri hiqiri i vaiharo maa vatara vohaa mantaraini vatavata katarivata ita taiqa kero, taara mantaraini qaqi kero, ekaa ukauvata ita taiqa kora.

⁸Mintuvaro viraqaahairo *enseli* 7navuqihairo *nampa* 2 vano nai *aanumaara/noma* vuaqa kovaro nora aiqina voqaara vau haikava iha ite vaura nora namariqi vara aqukora. Nora namariqi vara aqukovaro vohaa mantaraini namarivano vaiinti naareqama vuvaro taara mantaraini namarivano qaqi vaura.

⁹Vohaa mantaraini namariqi vau haikava qutu vuvaro taara mantaraini namariqi vau haikava qaqi vaura.

Vohaa mantaraini namariqaa ni vau *sipinavura* vehi autu kovaro taara mantaraini namariqaa ni vau *sipinavuva* qaqi vaura.

¹⁰Mintuvaro viraqaahairo *enseli* 7navuqihairo *nampa* 3 vano nai *aanumaara/noma* vuaqa kovaro viraqaahairo vaahoqura noravano ova qumpi kaivaro itaintema kero iteharo naaruvaihairo hiqiriro tuviro muntu vohaa mantaraini taatika namari, voqi voqive, ruvu namari voqi voqive hiqiriro, taara mantaraini qaqi kora.

¹¹Vi vaahoqurara autu Hunkavirave. Viva vohaa mantaraini vo namari vo namariqi hiqiruvoro namarivano hunkavuvoro taara mantaraini vau namariva qaqi vaura. Ekaa vaiinti nahenti hunkavu namarira ne vauka qutu vurave.

¹²Mintuvaro viraqaahairo *enseli* 7navuqihairo *nampa* 4 vano nai *aanumaara/noma* vuaqa kovaro kuarivanove, toravanove, opu makauvanove, iteharo taara mantaraini qaqi ite vauvaro vohaa mantaraini qimpa viro kia itora. Aatitoraqaa kuarivano vohaa mantaraini itaqiro viro taara mantaraini kia itaraitiro, qimpaviro vaura. Vira voqaara entaqi tora makau opuvanovata vohaa mantaraini itaqiro viro taara mantaraini kia itaraitiro, qimpaviro vaura.

¹³Mintumanta te virini vuruvi tavaavauraro memora vovano virikanta ata varero niharo naveraitiro, Oho, oho, oho, *enseli* taaramonavu kiama

nái *aanumaara/noma* vuaqa kaavo. Oho, vinavuka nai *aanumaara/noma* vuaqa kaimanta vataini variaka anomake qoraiqama vivarave, tura.

Nampa 5 vano nai aanumaara/noma vuaqa kora

9 ¹Memoravano minti tuvaro viraqaahairo *enseli* 7navuqihairo *nampa* 5vano nai *aanumaara/noma* vuaqa komanta te vaiha tavaavauraro opu vovano vataini hiqiri ro vauva vauvaro *ki* vo vira amura. Vi *kiva* nai vevantoqama kero vau *Ruvura/Mpumpira* qantuaraaina *kiva* vaura.

²*Ki* vira amuvaro opu viva *ki* viraqohairo *Ruvu/Mpumpi* qenti qantua kovaro iha muravano viraqihairo noraiqaakero oru vi vaura. Nora ihavano ite vaivaro muravano uri vaintema kero, viraqihairo muravano uri vaiharo kuarivata naaruvavata mantaqa kovaro ³iha mura ururaqihai kaintaaqa airitahaa qovaramavi vataini otu vaura.

Kaintaaqa airitahaa qovaramavi vauvaro mpora noravano nai aaraqohairo nkaqaintemake, kaintaaqa vika raqonta kaate tiro, kempuka vika nimiro tiharo, ⁴Ne oru viha ukauve katarive vo haika vo haika qampiqe vairave kia vi haikara vi haikara qoraiqama nimitaraiti, ne tavaimanta Kotiva vaiinti nahenti tiriqaa kia viraqaama kero qara ntuva tairauka vaivera, ne vikaqaima raqontaqi vuete.

⁵Ne vi vaiinti nahentika kia ekaara aru karaiti, kauquru torara vika qaqi raqontaqi vuete, tuvaro kaintaaqa vika oru viha nái vekaqohai vaiinti nahenti raqontaqi vi vaumanta vaiinti nahenti voqamake keke tiha variqi vi vaura.

⁶Vi entara vaiinti nahenti voqamake antura ntuvaqi viha, vika qutuataa iramanta qutu virare tihavata, kia ho qutu viraiti, qaqi antura ntuvaqi vivarave.

⁷Kaintaaqa vika vaireka, iqoka raqireka nai *ohinavu* qeramake vataantemake vaura. Vika qiataqaa avuhainaaka *kori* tovaqa voqaara vauvaro vika virivano vaireva, vaiinti viri voqaara vaura.

⁸Mintimake vauvaro vika qiata kaukivano vaireva, nahenti vukai kauki voqaara vauvaro, vika aaraivano vaireva, *raioni* aarai voqaara vauvaro ⁹mimiraini *aini* ori naavuma tora voqaara vaura.

Vika arokavano qakaa qakaa i vaiharo, airi *ohinavu* kanteha nái iqoka kaarinavu rarau vare iqoka raqireka vi variavaro noraiqaakero auva ntavaqi vintemake, auva ntavaqi vi vaura.

¹⁰Vika vekavano vaireva, kaakaakarira veka voqaara vauvaro veka vitini aaraivano vauvaro viraqohairo kauquru torara vaiharo vaiinti nahenti raqonta nimitaairo vuarirava vaura.

¹¹Kaintaaqa vika mintimake vauvaro vika avuhainaava vaireva, nai vevantoqama kero vau *Ruvuraqi/Mpumpiraqi* raqiki vau *enseliva* vaura. Vira autu Hiparu uvaqihai *Abadonive* tura. Maa uvaraqihai *Vaiinti Vehi Autuke Vaivave* tura.

¹²Ho iriate. Kaintaaqavano vataini variaka qoraiqama nimitaqi vi vai maarava taiqairaro vataini vaika qoraiqama nimitaqi vuaina maarava taaraqanta qaqima varianaro. Virara tirera.

Nampa 6 vano nai aanumaara/noma vuaqa kora

¹³Te vaiha tavaavauraro *enseli* 7navuqihairo *nampa* 6 vano nai *aanumaara/noma* vuaqa komanta te viraqaahai iriavauraro *ofaa* tainta *kori* oriqohai aututova Kotira avuqaa vauvaro vira hini hini vitiqihairo uvavano tura.

¹⁴Viraqihairo uvavano *enseli nampa* 6 iara mintima tiro: *Enseli* 4navu rumpa taamanta Iufaretisi Namari taatika namariqi variaka, are vinavuka kuvantu kaane, tuvaro vinavuka kuvantu kora.

¹⁵Vinavuka vaiha vi ihirave vi torarave vi entarave, tenavu vi entara veka variariraro tinavu kuvantu kairaqa vi kaiqaraqai varaqi virarave tivake, qeramate vauvaro vinavuka kuvantu komanta vinavuka vataini vau vaiinti nahentika taara mantaraini qaqi ke, vohaa mantaraini variaka aru taiqa kareka vura.

¹⁶Vinavuka iqoka vaiintitara airitahaa 200 *milion* iqoka vaiinti *ohi* tauvaqaaqaa variavo tumanta iriavaunara.

¹⁷Te vaiha taira tavamaqi viha vi vaiintikavata vika *ohivata* tavaavaunarama. Vi vaiintika mimiraini naavumato haikava iha auru voqaara naare parunkaiqiro vauvaro, hini mimiraini naavumato *kalaava* vaireva, *blu* vauvaro, hini mimiraini *yelo* vaura. Mintimake vauvaro vika *ohi* qiatavano vaireva *raioni* qiata voqaara vauvaro vika *ohi* noqihairo ihavanovata, muravanovata, hunkavi vau haikava *salfa*^a aihovanovata, aitaria tara i vaura.

¹⁸⁻¹⁹Ihavanovata, muravanovata, hunkavi vau haikavavata, vika *ohi* noqihairo aitareharo vaiinti nahenti vohaa mantaraini vauka aruqiro viharo aru taiqa kero taara mantaraini vauka qaqi kora. Vika *ohivano* nai noqihai vaiinti nahenti aruqi viha, vika nai vekaqohaivata vaiinti nahenti aruqi vi vaura. Vika *ohi* vekavano vaireva, *uqahi/quaiha* voqaara vauvaro viraqaa qiatavata vauvaro viraqohairo vaiinti nahenti nkaqa nimate vaura.

²⁰Ho hini vaiinti nahenti kia arukoka, vika kia nai qora kaiqa vare vaura qaqira karaiti, nai kauquqohai aututo haikauka qaqiqai quahama nimitaqi vi vaura. Vika *kori* orive, *silvaa* orive, *baraasi* orive, qaqi orive, katarive, vi haikara varake aututo haikauka kia ho tavaraiti, kia ho iriraiti, kia ho nai ni vau haikauka vaumanta, vika vi haikarara tinavu variqave tivakeha, vi haikara quahama nimateha, vaanavata quahama nimitaqi vi vaura.

a 9:17 *Salfa* orivano ite vaivaro voqamakero hunkavi vai aihova qovaraqi vaira.

²¹Vika mintiaqi vi vaiha vo vaiintinavu arukorara kia noraiqaake iriraiti, vaana kaiqa vare vau okararave, hampi qaramaqa ni vau okararave, muara kaiqa varaqi vi vau okararavata kia qaqira karaiti, vi kaiqara vi kaiqara qaqiqai varaqi vi vaura.

Inaara vuku uruquruma torara tura

10 ¹Vika mintiaqi vi vaumanta te vaiha tavaavauraro *enseli* vo, mpeqavano naaruvaihairo tuvi vaura. Tonavuvano vira vaata naavuma tovaro vira qiataini ontantavano ututero vaura. Vira virivano vaireva, kuari avu voqaara ite vauvaro vira aiqutanta vaireva, naavu kaaratanta aaratora ihavano ite vauntema kero, ite vaura.

²*Enseli* vira vaatavano mintiro vauvaro viva nai kauquqi inaara vuku rairakero tuata varero tuviro, nai aiqut tanara nora namariqaa ntava tero, nai aiqut kaanaqa vataqaa ntava tero, ³viraqaahairo viva *raionivano* uva taanaara noraiqaakero uva tuvaro naaruvavano 7 tataa karara tura.

⁴Naaruvavano minti tumanta te naaruvavano tu uvara vukuqi qara ntirare tiavauraro, naaruvaihairo uva vovano aqao tiro, Naaruvavano 7 tataa ti uvara kia qara ntuva taraitira, evaara kukeqa taane, tiro.

⁵Minti tumanta te vaiha tavaavauraro *enseli* viva nai hini aiqut nora namariqaa ntava tero, nai hini aiqut vataqaa ntava tova, viva nai kauqu naaruvaini tuahera kero ⁶tiharo, Kotiva ekaa enta qaqi variqiro vi vaivave. Viva naaruvave, ekaa naaruvaini vai haikarave, maa vatarave, ekaa maa vataqaa vai haikarave, nora namarive, ekaa nora namariqi vai haikarave, ekaa vi haikara vi haikara autu kero vataivave. Ho te Kotira vira autuqaa maa uvara quqaa uvaqai tinerave: Kotiva nai varare iaina kaiqara kia varikero varaanarove.

⁷*Enseli* 7navuqihairo *nampa* 7 viva nai *aanumaara/noma* vuaqa kairaro Kotiva nai evaara uva tivakero kukeqataiva ekaara vuru taiqa vuanarove. Viva vi uvara nai kaiqa vaiinti, paropeti vaiintinavu haaru tiva nimurave, tiro.

⁸Viva minti tuvaro naaruvaihairo vaaka iriavaura uvava qaiqaa tiriara tiharo, *Enselivano* namariqaavata vataqaavata himpite vaira, are oru vira kauquqihaira inaara vuku raira taira varaane tumanta ⁹te *enseli* viva vaunaini orunte vi vukurara iravauraro viva tiriara tiharo, Maa vukura varakera naane. Are vi vukura noqi ne vairaro *hanivano* hiakaa intema kero, hiakaa irarovata, vi vukuva ai vaantavoraqa hunkama ianarove, tiro.

¹⁰Minti tumanta te vira kauquqihai vi vukura varake naavaunara. Te noqi neha tavaavauraro vi vukuva *hanivano* hiakaa untema kero hiakaa umanta, te vira nampiqamake tavaavauraro vi vukuva ti vaantavoraqa hunka vura.

¹¹Te vi vukura nama kaavauramanta vika tiriara tiha, Are ekaa naato vatanaakave, vo vatani vo vatani variakave, vo uva vo uva ti variakave,

avuhainaa vaiintinavuve, ekaa vika vika Kotira uva qoqaiqamake tiva nimiane, tura.

Kotira uva tiva nimi vai vaiintitantara tura

11 ¹Minti tuvaro vovano kairiqa vo ti timiro tiharo, Himpira kairiqaqohaira oru Kotira Naavuvata, *ofaa* taintavata avatama kera tavera, vaiinti nahenti Kotira Naavu vainaini vaiha vira autu tuahere variaka vika kaara ntuva kera tavaane. ²Are Kotira Naavu avatama kera tavera, kiama naavu naanteqaraini vai vatukara avataane. Vi vatukara qaqi kaira naantiara qumina vatanaaka, kia Kotira uva iri variaka vi vatukara qoraiqama kevarave. Vika taaramo ihi 6 toranavuara variqi viha Kotira vatuka koqera rahitamaqi vi vaivaro.

³Kotiva nai uva tiva nimiate tiro, taara vaiinti nititama kaira, vitanta kovaara utavaaqa nonkute, Kotira vakaaka vi entara 1,260 entanavuara variqi viha tivaqi vivarave.

⁴Kotira uva tiva nimiqi vi vai vaiintitanta vaireka, *orivi* kataritanta voqaarave, ova qumpitaara taaraqanta voqaarave, vitanta vaivarave. Vi vaiintitanta Noravano Kotiva maa vataraqaa raqiki vaira avuqaa himpite vaivarave.

⁵Vovano vitanta qoraiqama nimitareva autirera, vitanta noqihairo ihavano vihiviro vira tatoqa taiqa kaanarove. Mintima kema vitanta qoraiqama nimite vaika qutu vivarave.

⁶Vitanta Kotira uva tiva nimiqi vi vai entara Kotiva vo kempuka vitanta nimira vitanta homa naaruva tinta taivaro kia aaqu ruanarove. Vitanta vi kempukaraqohai homa ruvu namari, vo namari vo namari kuqu kaivaro naareqama vuanarove. Vitanta vaivaro Kotiva qaiqaa vo kempuka nimira vitanta homa vataini vaika ruqutuqi vi vaimanta vo rovara vo rovara varevarave.

⁷Vitanta Kotira uva tiva qovaramaqi vivi taiqa kaivaro, viraqaahairo nai vevantoqama kero vai *Ruvuraqihairo/Mpumpiraqihairo* qaakau aantau vovano viraqihairo qovaraiqama viro oru vi vaiintitanta hampata raquqiro viro, vitanta naatara kero arukaanarove.

⁸Viva vitanta arukairaro vitanta vaatavano nora vatuka aaraqama qaqi varianarove. Vi vatukaraqhi haaru vitanta Nora Vaiinti katariqaa aruke hirito vatukarave. Vi vatukara vara autu nteha Sodomive, Isipive, ti variarave.

⁹Viva vitanta arukairaro vitanta vaatavano aaraqaa qaqi vaira ekaa naato vatanaaka, konkiravata eqaravata, vo vataini vo vataini vaikavata, ekaa naato vo uva vo uva ti vaikavata, vitanta vaata aitutumake taveha, qioqama teha tiha, Vitanta vaata qaqi kaivaro variarire. Kiama vitanta vaata quntama taate, tivaro vitanta vaatavano taaramo enta hini entavata qaqi aaraqaa varianarove.

¹⁰Vi entara vitanta vaatavano aaraqaa qaqi vaira vataini vaika mintima tivara: Vitanta arukairara tenavuvata quahema vauro.

Vitanta qaqi variqi vi vau entara nora maara tinavuqaa vate variamanta qoraiqamavi variqi vi vaunarave, tivarave. Vataini vaika minti tivakeha quaheha ihi tivaqi viha karave vo haikave nai ami nai amimaqi vivarave, tiro.

¹¹Naaruvaihairo uvavano tiriara mintima kero naantiaraini qovaraiqiaina uvara tiva timumanta te Ionika vaiha taira tavaavauraro, vi vaiintitanta vaatavano taaramo enta hini entavata, aaraqaa qaqi vauvaro, viraqaahairo Kotiraqihairo qaqi variqiro vi vai aihova vi vaiintitantaqi oriqetomanta vitanta náitanta aikuqaa qaqi himpi vaumanta vaiinti nahenti vitanta tave voqamake aatu itomanta qete vaura.

¹²Vika qete vaiha iruvaro naaruvaihairo uvavano vitantara naveraitiro tiharo, Maini uruate, tumanta vitanta navutaaka qaqi tave vaumanta vitanta tonavuiqi vaiha naaruvaini vura.

¹³Vitanta naaruvaini vuvaro vaakama vaturavano noraiqama kero utiharo vi vatukara 10 mantaraihairo 9 mantaraini qaqi kero, vohaa mantaraini vehi autukora. Vehi autukeharo 7, 000 vaiinti nahenti aru taiqa komanta qaqi vau vaiinti nahentika voqamake virara aatu itomanta qeteha tiha, Oho, Variqavano naaruvaini vaiva kempukavanoma vaivo, ti vaura. Ho te taira voqaara vaiha vi haikara vi haikara tavaavaunara. Ekaa vi haikava vi haikava naantiara mintiakero qovaraiqianaro.

¹⁴Naantiara vataini vaika voqamake qoraiqamavi vai maarava taaraqanta taiqa viraro, viraqaahairo *nampa* 3 maaravano vaakama qovaraiqianaro.

Enseli nampa 7 vano nai aanumaara/noma vuaqa kora

¹⁵Te taira tavaavauraro *nampa 7 enselivano* nai *aanumaara/noma* vuaqa kovaro naaruvaihai vo uva vo uvavano noraiqaake naveraitiha, Maa entaraqaahairo ma vataraqaa raqiki vaiva Sataaniva qaqini viniramanta, tinavu Noravanovata viva atitai vaiintiva *Mesaia*avanovata uri aatarake maa vataraqaa raqikiqi vivarave, ti. ¹⁶Minti tumanta nora vaiinti 24navu Kotira avuqaa nai tainta nai taintaqaa oquvi vauka, vi uvara iri, viraqaahai vika vatakanta hiqirivi náí viri vataini ke, Kotira quahama amiteha tiha,

¹⁷Noravauvo, are ekaa kempuka vataavave. Vate are qaqi variqira vi variaravave. Haaruvata are qaqi variqira vi vauravave. Are nena kempukaqohaira vaiinti nahentiqaa raqikireva auti varianarara ti, tenavu ariara koqeve ti vauro.

¹⁸Vo vatanaa vo vatanaaka arara ite vau entava taiqa vivaro ari arara itaaina entavama qovarama vivo. Are qutuvika ko tiva nimitena entavama aniraivo. Ai kaiqa vaiinti paropeti vaiintinavuvata, ekaa ai

vaiinti nahentivata, nora vaiintive, inaara vaiintive, ariara noraiqaake iriqi vi varia vaiinti nahentika variavara are vika quahama nimatehara vika ná koqaa nimina entavama aniraivo. Are maa vatara qoraiqamake variaka vehi autu kena entavama aniraivo, tura.

¹⁹Vika minti tuvaro Kotira Naavu naaruvaini vaura qentivano qantuara vumanta te tavaavauraro Kotiva uva tivakero taatauto *vokiseva* vi naavuraqi vaura. Viraqi vauvaro viraqaahairo aaquakaavano utu aqu utu aqu i vauvaro naaruvavano karara karara ti vauvaro vaturavano uti vauvaro *taaru/kaampura* aaquvanovata nti vaura.

Nahentiaravata dragoniaravata tura

12 ¹Mintiaqi vi vaumanta te Ionika vaiha tavaavauraro naaruvaini aahuva haikavano qovarama viro vaura. Nahenti vovano mini vauvaro vira utavaaqavano vaireva, kuari avu vauvaro, vira aiqum ataini toravano vauvaro, vira qiataqaa opu 12navu avuhainaara tovaqa voqaa aqutero vaura.

²Vi nahentiva vainti taiqama viro, vainti vataveva iharo ke ke tivaqiro vi vaura. ³Vi nahentiva naaruvaini vauvaro nai aahuva haika vo haikavano naaruvaini qovarama viro vaura. Vi haikava vaireva noraqora naare *dragonivano* vauvaro vira vaatavano evari vaata voqaa vauvaro vira qiata 7navu vauvaro, *okepaa/pomu* 10navuvata vira vaataqaa vauvaro vira qiatanavuqaa avuhainaara tovaqa 7navu aqute vaura.

⁴*Dragoni* viva naaruvaini vaiharo nai vekaqohairo opu makau hininavu vohaa mantaraini vaura raupikero vataini aqukero, opu makau taara mantaraini vaura qaqi kora. *Dragoni* viva oru nahenti avuni himpitero vaiharo, viva vainti vatatairaqe ravaaqavuke naare tivakero vaura.

⁵Vauvaro nahenti viva qorainti vainti vatatovaro vi vaintiva vaireva, noruqaaviro *aini* kauru tuataqiro viharo ekaa naato vatanaakaqaa raqikiarirava vauvaro, *dragonivano* vainti vira ravaaqavuke naare tumanta *enseli* vika vaaka ani vi vaintira raqia vare vuru Kotiva nai avuhainaa taintaqa oquviro vaunaini kora.

⁶Raqia vare vuru kovaro vi nahentivaqai aiqum aututero qumina vataini, Kotiva nai virara iriharo qerama amito vataraqaa oru vaiharo 1,260 entanavu variqi vumanta viraqaata koqemake raqikiqi vi vauvaro vaura.

⁷Vi nahentiva mini vauvaro naaruvaini nora iqokavano qovarama vura. Qovarama vuvaro *enseli* noravano, Maikeriva iqoka raqireva umanta *enseli* vonavu vira kahaqamake raqireka vuvaro *dragoni* viva iqoka raqireva umanta *enseli* vonavu vira kahaqamake nora iqoka raquqi vura.

⁸Raquqi vuvaro Maikeriva nai *enselinavu* vataakero kempukaiqama kero *dragonivata*, vira *enselinavuvata* naatara kora. Vika naatara kero *dragoniara* tiharo, Are nena *enselinavu* vataakera naaruvaini kiama ho vaivarave, tiro.

⁹Minti tivakero *dragoni* vira nai norauha naaruvaihairo vara vaavi vataini aqukora. *Dragon*i viva haarua memaruvano vauvaro vira autu Navutaarave Sataanirave tura. Sataaniva ekaa maa vataraqaa variaka vika una tiva nimate vaivama vairo. Viravata, *enseli* vonavu vira aiqūqaa avataqi vukavata, naaruvaihairo vataini vara vaavi aqukora. ¹⁰Vataini vara vaavi aqukomanta te vaiha iriavauraro naaruvaihairo uvavano mintima tiro:

Vate Kotiva vaiinti nahenti kuvantu nimitaina entavama aniraivo. Kotiva mpeqaiqama kero vaiinti nahentiqaa raqikiqiro vuanarove. Kotiva atitai vaiintiva, vivavata vate noraiqamama vivo. Sataaniva Kotira avuqaa vaiharo vo enta vo enta entaqivata aatitairaqavata tinavu qata vakaukaqaa uva vate vaura, enseli vika vira naaruvaihai vara vaavi vatainima aqukorave.

¹¹Sipisipi Naati viva nai naare raukeharo [vika qora kaiqa vare vau uvara nunka komanta] tinavu qata vakauka kia qetaraiti, vi uvara vaiinti nahenti tiva nimiqi vi vaurara ti, vika Sataanira aatara kora. Vika kia nái qaqi maa vataraqaa variqi virara noraiqaake iriraiti, tinavu arukareka ivera, tenavu kia qetararave, ti vaura.

¹²Vika mintima keha Sataanira aatara korara ti, naaruvavauvo, arevata naaruvaini variakavata ne quaheha variate. Te maa vataravata nora namariaravata oho tiva nimitauro. Sataaniva ne varianaini vaiharo kankomakero irivaro viva nai taiqaarira entava aumanto vaivarora tiro, vira kaara vira voqamakero arara ite vaivaro vaivo, tiro.

¹³Naaruvaihairo uvavano minti tumanta te tavaavauraro *dragoni* vira aato kenko tuvaro iri vuvaro tiharo, Ike, ti vara vaavi aqukaamanta vatainima vauro tivakero, viva himpiro qorainti vainti vatato nahentira vira avataqiro vi vaura.

¹⁴*Dragonivano* vira avataqiro vi vaumanta nahenti vira kahaqireka memora aroka taaraqanta vira amura. Nahenti viva ata varero nai qerama amito vatara qumina kanta oru taaramo ihi hini ihiara vairaro *dragonivano* vira kia aruarire ti, aroka taaraqanta vira amura.

¹⁵Vira amuvaro *dragoni* viva nai noqihairo namari vihi kovaro huvura namari voqaara vi nahentira avataqiro viharo raaqu varaarire tuvaro ¹⁶vatavano nahenti vira kahaqiharo nai no aaqaavu kero *dragonivano* nai noqihairo vihiko namarira ekaa nama taiqa kora.

¹⁷Namari nama taiqa kovaro *dragonivano* nahentiara arara itovaro viva vira vaintaira hini kuka hampata iqoka raqireva viro, oru Kotiva tivato uvaravata, Karaitiva tiva nimi vau uvaravata iri vauka hampata iqoka raqireva vura.

¹⁸*Dragon*i viva raqireva vuva oru nora namari auvahini himpitero vaura.

Qaakau aantau vovano nora namariqihairo qovarama vura

13 ¹Te vaiha taira tavaavauraro nora namariqihairo qaakau aantau vovano qovarama vura.

Vi haikava vaireva, *okepaa/pomu* 10navu vira vaataqaa vauvaro vira qiata 7navu vauvaro, vo *pomu* vo *pomuqaa* avuhainaara tovaqa vauvaro, vo qiata vo qiataqaa Kotirara qora uva tivato autura, vo autu vo autu qara ntuva tovaro vaura.

²Te tavaavauraro vi haikara vaatavano vaireva, *lepati* vaata voqaara vauvaro, vira aiq*u* *bea* aiq*u* voqaara vauvaro, vira no *raioni* no voqaara vaura. Vi haikava mintiro vauvaro *dragonivano* nai voqaantemake variarire tiro, vira noraiqama kero nai kempuka amiro nai raqiku kaiqaravata vira amura.

³*Dragonivano* nai kempuka qaakau aantau vira amumanta te tavaavauraro vi haikara qiata vo teqa kovaro vi qiatava qutuvi ruhiqau viro, qaiqaa qaqi tavanta viro ho vaura. Vira qiata vovano minturara ti, vataini vauka virara raukuvu vi haikarara kempukavanove tivakeha, vira avataqi vi vaura. ⁴*Dragoni* viva nai kempuka qaakau aantau vira amurara ti, vataini vau vaiinti nahentika qaakau aantau vira autu tuahera keha tiha, Qaakau aantau mpeqavano uritarakero vaivo. Kia vovano raquqiro viharo vira ho aatara kaanarove, ti vaura.

⁵Vi entara Kotiva qaakau aantau vira qaqi kovaro viva noraiqama viro vaiharo 42 torara variqiro viharo Kotirara vaaqu uva tiva amitaqiro vi vaura. ⁶Viva nai no aqaavu kero Kotirarave, vira vatukarave, ekaa naaruvaini vaukarave, qora uva tiva nimitaqiro vi vaura.

⁷Kotiva vira qaqi kovaro viva Kotira vaiinti nahenti hampata iqoka raquqiro vi vaiharo vika naatara kora. Qaakau aantau viva vika naatara kero noraiqama viro ekaa naato vatanaaka, eqarave, konkirave, vo vataini vo vataini vaukave, vo uva vo uva ti vaukave, viva ekaa vikaqaa raqiki vaura.

⁸Te tairakaa vi haikava naantiara qovaraiqiainara tavaavaunara. Naantiara ekaa vataini vaika, vo vatanaa vo vatanaaka qaakau aantau vira quahama amitaqi viha vira autu tuahera kevara. Haaru maa vatara kia autuko entara Kotiva vaiinti nahenti autu vukuqi qara ntuva toka, vikaqaima qaakau aantau vira autu kia tuaheraqi vivara. Vi vukuva qaqi variqi vika autu qara ntuvato vukuva vaivaro tota Sipisipi Naati arukova, vivama vi vukuraqaa raqiki vairo.

⁹Ni aatovano vairera, vi uvara iriata.

¹⁰Vira ravaaqavuke rumpe vaiintiva vairamanta vika vira ravaaqavuke rumpama tevarave. Vira iqoka paipeqohai aruke vaiintiva vairamanta vika vira iqoka paipeqohai aruma kevarave. Vika mintiaqi vi vaimanta ne Kotira vaiinti nahenti kia popoharaiti, Kotirara kempukaiqamake iriqi vuete.

Qaakau aantau vovano vataqihairo qovarama vura

¹¹Te vaiha taira tavaavauraro, qaakau aantau vovano vataqihairo qovarama vura. Vi haikara *okepaa/pomu* taaraqanta vaura. Vi haikara

pomu vaireva, sipisipi naati *pomu* voqaara vauvaro vira uvavano *dragoni* uva taanaara ti vaura.

¹²Viva mintima vauvaro qaakau aantau viva noraiqama viro hoqare qovarama vu aantauraqai kaiqa vara amitareva iharo vira autuqaa ekaa vataini vaukaqaa raqikiqiro viharo hoqare qovarama vu aantaura vira qiata vo teqa kovaro tavanta vuvaro qaqi vau aantaura, virara vaiinti nahentiara tiharo, Ne vira autuqai tuaheraqi vuata, tura.

¹³Viva nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa varaqiro viharo vaiinti nahenti nivuqaa vaiharo tuvaro naaruvaihairo ihavano vataini tuvumanta vaiinti nahenti tave vaura.

¹⁴Viva hoqare qovarama vu aantaura kahaqama amiteharo nora kaiqa varaqiro vi vaiharo vaiinti nahenti vataini vauka unaqaraiqama komanta vika vira quahama amiteha hoqare qovarama vu aantaura, vira iqoka paipeqohai qiata teqa kovaro tavantavu aantaura, vira autu virini qarire ti, vira maraqrahaave varahaave autu amitora.

¹⁵Vaiinti nahenti hoqare qovarama vu aantaura, vira maraqrahaava autuke vatovaro Kotiva qaqi kovaro naantiara qovarama vu qaakau aantauva nai aiho vuaqa kovaro maraqrahaavano qakiharo ho uva tiarirava vaura. Vaiinti nahenti vokika vira autu kia tuahera kareka ivaro maraqrahaavano vika ho arukaariravama vaura.

¹⁶Vira naantiara qovarama viro vau qaakau aantauva vaiharo ekaa vaiinti nahenti, nora vaiintive, inaara vaiintive, airi airaira vatokave, vehi vaiintive, rumpato vaiintikave, qaqi vau vaiintikave, viva ekaa vika vikara kempukaiqaa kero tiharo, Ne vaiqe te qara vo ni kauqu tanarainie ni tiriqaae ruva vataare, tivakero vika kauqu tanarainie tiriqaae qara ruva nimitora.

¹⁷Qaakau aantau vira qara kia varo vaiintika viva qioqama tomanta vika kia ho koqaa autuke airaira vararaiti, kia ho nai airaira voka nimiha monu vare vaura.

¹⁸Koqe avu aato vataa vaiintivano homa qaakau aantau vira qara okarara kankoma kero irianarove. Vi qarara okaravano vaireva, vaiinti *nampaama* vairo.

Vi *nampaava* vaireva 666.

Saioni aiqinaqaa ruvaqumavi vaurara tura

14 ¹Te vaiha tavaavauraro Sipisipi Naati viva Saioni Aiqinaqaa himpite vaumanta vira hampata 144,000 vaiinti nahenti vauvaro vika tiriqaa Sipisipi Naati autuvata vira Qora autuvata qara ntuva tomanta vaura.

²Vika mini vaumanta te vaiha iriavauraro naaruvaihairo uvavano namari noravano aintaakaqaa aquvi aquvi iharo uva tuntema kero, ti vaura. Vi uvava naaruvavano karara karara tuntema kero, ti vaura. Vi

uvava airi vaiinti *kitaa* ruquti vauntema kero, uva ti vaura. ³Uvavano minti ti vaumanta vaiinti nahenti 144,000navu Kotira avuhainaa tainta avuqaa himpite vaiha, vika qaqi variqi vi vauka 4navuvata, vika nora vaiinti 24navuvata vika nivuqaa vaiha, qaraaka ihi tivaqi vi vaura. Sipisipi Naati viva vika vataihairo kuvantu nimitorara ti, 144,000 vaiinti nahenti vikaqai vi ihira ho tivaqi vi vaura. Vikaqai vi ihira ho irumanta vokuka kia ho vi ihira irura.

⁴Vi vaiintika kia nahenti hampata niraiti, vika Kotiraraqai iriqi viha, Sipisipi Naati viva nai tainie vireva unaini vikavata vira avataqi vi vaura. Vataini vau vaiinti nahentikaqihairo vika naane kuvantu kero ntita varero vuru Kotiravata Sipisipi Naativata nimura. ⁵Vika kia una uva tuvaro kia vo uvavanovata vikaqaa vaura.

Enseli taaramonavu tavorara tura

⁶Te [Jonika taira tave vaiha] vuruvi tavaavauraro *enseli* vovano virikanta ata varero ni vaura. Kotiva vira atitama kero vo vataini vo vataini vaukave, vo vatanaa vo vatanaaka eqarave, konkirave, ekaa vo uva vo uva ti variakave, ekaa vikara koqe vakaaka vaiinti nahenti ekaa enta qaqi variqi vi vai vakaakara tiva nimiane tivakero vira atitovaro viva virikanta niharo ⁷noraiqaakero naveraitiharo, Kotiva vaiinti nahenti *ko* tiarira entava aniraimantara ti, ne Kotirara qeteha vira autu tuahera kaate. Vivama naaruvavata, vatavata, nora namarivata, ruvu namarivata, autu kero vataivave. Viraqai quahama amiteha tinavu Variqavano vaivo tiate, tiro.

⁸Minti tuvaro vira naantiaraini *enseli* vovano vira avataqiro viharo mintima tiro: Oho, Babironi vatukavano taiga viro vehiqama vivo. Vi vatukava vaaqu kaiqaiqai varaqiro viharo ekaa vo vatanaa vo vatanaakara ti *uaini* naate tumanta vika vira neha vikavata hampi qaramaqi ni vaurave, tiro.

⁹Minti tuvaro vitanta naantiaraini *enseli* vovano vitanta avataqiro viharo noraiqaakero naveraitiharo, Oho, vaiinti vovano qaakau aantavata vira maraQurahaa aututaa haikaravata quahama amiteharo virara ti variqave tivakero vira qaravata nai tiriqaae, nai kauqu tanarainie, varairera, ¹⁰Kotiva vi vaiintirara voqamakero arara itairaro virara ti *uaini* neharo ti arara ite vaina okarara tavaanarove tianarove. Kotiva kiama qihaaqama kero vi vaiintira ruqutiraitiro, voqamakero vira ruqutuanarove. Kotiva vi vaiintira ruqutu kairaro viva takuqi vai *enselika* nivuqaavata, Sipisipi Naati vira avuqaavata vaiharo, *salfa*^b orivano iha ite vainaraqi vaiharo noraiqaakero qantura riharo varianarove.

¹¹Mintima variqiro viraro vi ihava kia qimparaitiro qaqi itaqiro viraro, vira muravanovata ekaa enta qaiqai oru vuanarove. Vaiinti

b 14:10 *Salfa* orivano ite vaivaro voqamakero hunkavi vai aihova qovaraqi vaira.

nahenti qaakau aantauvata vira maraqurahaavata quahama nimitaha tinavu variqave tivakeha vira qaravata vareka, vika aatitainaraqavata entaqivata nora iha itainaraqi vaiha kia auraaravata vairaiti, ekaa enta antura ruvaqi vivarave, tura.

¹²Vi uvara irihama te Ionika niara tiha, Ne Kotira vaiinti nahenti Kotira uva avataqi vuaterama, turo. Ne Ihurara kempukaiqamake iriqi vuaterama, turo.

¹³Ho *enseli* viva minti tumanta te vaiha iriavauraro naaruvaiahairo uvavano tiriara mintima tiro: Maa uvara qara ntuva taane. Maa entaraqaahai vaiinti nahenti Kotira kaiqa vara amitaqi vi vuru qutuvika, vika vaivaro Kotiva vika koqema nimitaanarove, tiro.

Enseli viva minti tuvaro Kotira Maraquravano tiharo, Quqaama tiarao. Vi vaiinti nahentika vukaari utuqi vi, oru auraara vaivarave. Vika vare kaiqava koqe kaiqa vairara ti, vika homa oru auraara vaivarave, tiro.

Vataihairo kara qantu varaainarara tura

¹⁴Minti tumanta te vaiha tavaavauraro uromuravano vauvaro viraqaata vovano oquviro vaura. Vira virivano vaireva, te Vataini Vatatai Vaiintika vauro tu vaiintira viri voqara vauvaro vira qiataqaa *kori* oriqohai avuhainaara tovaqa aututova vauvaro viva nai kauquqi kara qantuaina paipera voqamakero vaihora tuatero vaura.

¹⁵Mintuvaro viraqaahairo Kotira Naavuqihairo *enseli* vovano vevarero oru tonavuqaa oquviro vau vaiintirara noraiqaakero naveraitiro tiharo, Kara qantuaina entava aniraivo. Nena paipeqohaira kara qantu varera uruane. Vataini karavano mpeqaiqama vivo, tiro. ¹⁶Minti tuvaro tonavuqaa oquviro vau vaiintiva nai paipe aqukeharo vataini vau karara teqakero qantu varero uriro.

¹⁷Viva mintumanta te vaiha tavaavauraro Kotira Naavuqihairo *enseli* vovano vevarero vivavata nai kauquqi kara qantuaina paipera voqamakero vaihora tuate vaura.

¹⁸Viva vevarovaro *enseli* vovanovata ihaqaa raqiki vauva, viva *ofaa* taintaqaahairo anirero *enseli* vovano paipe vaihora tuatorara noraiqaakero naveraitiro tiharo, Vataini otuntera nena paipeqohaira *uaini* tava ekaa teqa varera uruane. *Uaini* tavavano mpeqaiqama vivo, tiro.

¹⁹Minti tuvaro *enseli* vovano vataini nai paipe aqukeharo *uaini* tava naaquntaqaahairo teqakero varero Kotiva nora rahiti keharo tatiaina tanuraqi vuru aqukora. Vi tanuva vaireva, Kotira arara voqamakero itaarira tanuva vauvaro ²⁰viraqi aqukovaro *uaini* tava vira rahiti kero tati vaura. Vi tanuva nora vatuka aaqaini vauvaro viraqihairo tatito namariva naarevano otu viharo huvura namarivano vaiinti vaata ekaa nampiqama kero qiataqai qoqaa vaintemakero, otu viharo nai niaraini 300 *kilomita* muntu taiqora.

Ekaanaini vaiinti nahenti qoraiqama nimitare i haikarara tura

15 ¹Te Ionika vaiha naaruvaini tavaavauraro nora haika aahuva haika vovano qovarama viro vaumanta te vira tave, kauqu runkinkiriha variavaunara. *Enseli* 7navu mini vaiha vaiinti nahenti qoraiqama nimitaaina haikara 7navu tuate vaura. Vi haikara *enseli* vinavuka vaiinti nahenti ekaara nimivaro Kotiva vaiinti nahentiara arara itaarirava taiqa vuanaro.

²Vinavuka vi haikara tuate vaumanta te tavaavauraro *karaasi* varuva namarivano vauvaro viraqi voqi voqi iha ite vaumanta vaiinti nahenti airitahaa qaakau aantau aatara koka *karaasi* namari auvahianta vaura. Vika qaakau aantavata, vira maraqurahaavata, vi haikarara iriha *nampaa* autu qara ntuvatoravata, aatara koka oru mini vaiha, nái kauquqi Kotiva nai nimu *kitaara* voqaara tuateha vaura.

³Vika mini vaiha Kotira kaiqa vaiinti Mosira ihivata, Sipisipi Naati ihivata, tivaqi viha mintima ti:

Noravauvo, are ekaa kempuka vataavave. Ai kaiqavano nora kaiqa vaimantara ti, tenavu vira taveha kauqu runkinkiri i vauro. Are ekaa naato vatanaaka Avuhainaavama variarao. Ai kaiqa okaravano vaireva, avuqavu okara quqaa okaraqaima vaivo.

⁴Noravauvo, tavave kia ai aatu qetaraitiro varianarove? Ekaama ai aatu qeteha vaivarave. Tavave ai autu kia tuahera kaanarove? Ekaama ai autu tuahera kevarave.

Ariqi kia qora okaravanovata vairaitiro, koqe okaravanoqai vaivo. Are avuqavuqaa kera vare variana kaiqava qoqaa vairara ti, ekaa naato vatanaaka ai kaiqa taveha, vika oru ai avuqaa vaiha, ai quahama amiteha ai autu tuahera kevarave, tura.

⁵Vika minti tivake ihi tiva taiqa komanta te tavaavauraro naaruvaini Kotira Naavu qentivano qantua vivaro Kotira turuaravano qoqaa vaura.

⁶Mintumanta *enseli* 7navu vaiinti nahenti qoraiqama nimitare u haikara, qora haika 7navu tuatoka, vinavuka Kotira Naavuqihai vevarora. Vinavuka utavaaqavano vaireva, takuqi vau utavaaqava vauvaro vinavuka mimiraini *kori* oriqohai aututo hoqukara ruvutova vaura.

⁷Mintima vauvaro qaqi variqi vi vauka 4navuqihairo vovano tanu 7navu varakero *enseli* 7navu nimura. Tanu vinavura *kori* oriqohai aututova 7navu vauvaro vi naavuraqi ekaa enta qaqi variqi vi vaiva Kotiva arara ite vaiva mpiqaviro vaura.

⁸Tanu vinavura *enseli* vika nimuvaro Kotira mpeqa okaravano takuqi vauraqaahairo muravano oru viharo Kotira Naavuqi mpiqa vura. *Enseli* 7navu vaiinti nahenti qoraiqama nimitare u haikara raurukeva qaqi vaurara tiro, vovano vi naavuraqi oriqetaarirava kia ho vaura.

Tanu 7navuara tura

16 ¹Mintumanta te iriavauraro Kotira Naavuqihairo uvavano noraiqaakero naveraitiharo *enseli* 7navuara mintima tiro: Kotira arara ite vai tanura 7navu, nenavu vare muntu vataini rauru kaate, tura.

²Minti tuvaro avuni vau *enseliva* nai tanu varero muntu vataini rauru kora. Rauru komanta vaiinti nahenti qaakau aantau vira qara vare vira maraquraha quahama amiteha tinavu variqave ti vauka, vika vauvaro vika vaataqaa qora numuaravano qovarama viro ite vaura.

³Mintuvaro *enseli nampa* 2 vano muntu nai tanu nora namariqaa rauru kovaro qutuvu vaiintira naare voqaara nora namarivano naare namariqama vumanta viraqi ekaa qaqi vau haikauka qutu vura.

⁴Mintuvaro *enseli nampa* 3 vano taatika namariqaavata ruvu namariqaavata muntu nai tanu rauru kovaro vi namarivavata naareqama vura.

⁵Mintumanta te iriavauraro ekaa namariqaa raqiki vau *enseliva* Kotirara tiharo,

Ariqi kia qora okaravanovata vairaitiro, koqe okaravanoqai vaivo. Are qaqi variqira vi variaravave. Haaruvata are qaqi variqira vi vauravave. Are vaiinti nahenti ko tiva taiqakera, are avuqavuqama kera vi haikaraqohaira vika ruqutihara nái koqaa nimi variarao.

⁶Vika ai vaiinti nahentivata, ai uva qoqaiqamake vau vaiintikavata, arukovaro vika naarevano nteharo taiqa vurave. Vira kaara are vika nái ruqutihara naare nimiaramanta vika namakaarara, te huvigorave turo, tiro.

⁷*Enseli* viva Kotirara minti tumanta te iriavauraro *ofaa* taintaqihairo uva vovano tiharo,

Noravauvo, are ekaa kempuka vataava vaiharama, are avuqavuqama kera quqaiqama kera ko ti variaravama variarao, tiro.

⁸Minti tuvaro *enseli nampa* 4 vano vuru nai tanu kuari avuqaa rauru kovaro Kotiva kuari vira kempukaiqama kovaro kuarivano voqamakero iteharo vataini vau vaiinti nahentika tatoqake vaura.

⁹Kuarivano vaiinti nahenti tatoqe vaumanta vika tiha, Oho, Kotiva vaaquqama vuarire. Vivama *enseli* vika nitite vaimanta vika nái tanu rauruke variavaro qora haika, vo haika vo haikavano qovaraiqi vaivo, tivakeha vika nái qora kaiqa varora qaqirake Kotira autu tuahera kaataara vaumanta kia mintura.

¹⁰Vika mintuvaro *enseli nampa* 5 vano nai tanu muntu qaakau aantauvano avuhainaa taintaqaa oquviro vuraqaa rauru tovaro qaakau aantauvano raqiki vau vataraqaa konkira aruqiro vi vaura. Konkira aruqiro vi vaumanta vaiinti nahenti voqamake antura ri vaiha nái maaqiri nkaqe vaura.

¹¹Mintiaqi viha vika náí antura ri vaura kaaravata, náí numuara itora kaaravata, Kotirara vaaquqama vuarire tivakeha, vika kia náí qora kaiqa vare vaura qaqira karaiti, qaqiqai vi kaiqara varaqi vi vaura.

¹²Vika mintuvaro *enseli nampa* 6 vano nai tanu taatika namari, Iufaretisi Namariqaa rauru kovaro vi namariva aaharauqama viro avuhainaa vaiintinavu kuari avu urinaihainauka aara qerama nimitora.

¹³Mintumanta te tavaavauramanta vaana taaramonavu eqavoka voqaara *dragoni* noqihairovata, qaakau aantau noqihairovata, una paropeti vaiinti noqihairovata, qovaramavi vaura.

¹⁴Vi vaanauka Sataanira vaananavu nora kaiqa vare vauka qovaramavi, oru ekaa naato vatani avuhainaa vaiinti vaukara tiha, Varaiqenavu ruvaaqumavi Kotira vataake iqoka raquare, tura. [Te Ionika taira taveha naantiara qovaraqiaina haikara tavaavaunara.]

Kotiva ekaa kempuka vataiva ko tiaina entava aumanto vaira vaana taaramo vinavuka ekaa vatani vaika avuhainaa vaiinti vika náí iqoka vaiinti vataake ruvaaqumavi Kotira vataake iqoka raquireka autivarave.

¹⁵[Karaitiva nai orurantero tuvuaína entarara mintima tiro.] Ho iriate, te muara vaiinti aanantamake evaara tuvirerave. Vaiintivano kia vaitaraitiro, avu viti viri iharo nai utavaaqaqaa koqema kero raqiki vairava, viva quaheharo varianarove. Vi vaiintiva vi entaraqaa vaiinti nahenti nivuqaa kia toka niraitiro, kiama kaurira haikavata varaanarove, tura.

¹⁶Te tavaavauramanta vaana taaramonavu oru uqitakanta, Hiparu uvaqihai *Amagedonive* tu vataraqaa, mini oru vaiha, ekaa avuhainaa vaiintinavu ruvaaqumake iqoka raquireka auti vaura.

¹⁷Mintuvaro *enseli nampa* 7 ekaara vitihainaava nai tanu viri kanta rauru kovaro Kotira Naavuqi avuhainaa taintaqihairo uvavano noraiqaakero tiharo, Ho taiqama vivo, ¹⁸tuvaro viraqaahairo aaquakaavano vatete uti vauvaro naaruvavanovata vatete karara karara ti vauvaro vaturavanovata nai noraiqaakero uti vaura. Maa vatara autuko entaraqaahai vaiinti nahenti variqi viha kia minti vaturava qovaraigura tavorave. Vi entara vaturavano utiharo nai anoma kero qoraiqama kero uti vaurarama turo.

¹⁹Vaturavano utiharo nora vatuka taaramonavuqaa nkahi kovaro ekaa naato vatani nora vatuka, vo vatuka vo vatuka vauva raputamavi vehiqama vura.

Mintiaqi vuvaro Kotiva kia Babironi vatukaravata tauru karaitiro, viva voqamakero arara itovaro vi vatukarara tiharo, Arevata ti arara ite vaina *uainira* naane, tivakero vi vatukaravata vehi autukora.

²⁰Mintuvaro ekaa namari avutaqi inaara vatanavu vauka *tuqaakamavi/uqaaramavi* kia vauvaro, ekaa aiqinavata *tuqaakamavi/uqaaramavi* kia vaura.

²¹Mintuvaro naaruvaihairo *taaru/kaampura* vira maaravano 50 kilo vauva nti vaiharo vaiintiqaq hiqinti hiqinti i vaura. Minti vaumanta vika Kotirara qora uva tiva amite tiha, Oho, viva voqamakero tinavu ruqutiharo qoraiqama timite vaivo. Viva vaaquqama vuarire, ti vaura.

Hampi qaramaairo ni vau nahentirara tura

17 ¹Mintuvaro *enseli* 7navu tanu 7navu tuatokaqihairo vovano te variavaunanaini anirero tiriara tiharo, Aniraqe te hampi qaramaairo ni vai nahentira ruqutuaina okarara ai umiqaare. Vi nahentiva nora taatika namari vo namari vo namariqaq oquviharo vairave.

²Ekaa naato vataini variaka avuhainaa vaiintinavu, vika vi nahentira vataake hampi ni variarave. Vi nahentiva hampi nuvaairo viharo nai *uaini* ekaa vataini varia vaiinti nahentika nimimanta vikavata vi namarira neha vueraiqama vi variarave, tiro.

³Minti tuvaro Kotira Maraqravano kempukaiqaakero ti vataakero vauvaro *enseli* viva ti tivita varero qumina vataini vuru komanta te mini vaiha tavaavauraro nahenti vovano qaakau aantau vo vira tauvaqaqaa oquviro vaura. Vi aantauva, naare aantauvano vauvaro viraqaata vaaqu autu, vo autu vo autu qara ntuva tovaro vaura. Vi aantauva vaireva, qiata 7navu vauvaro vira *komu* kauqurutanta vaura.

⁴Qaakau aantauvano mintima kero vauvaro nahenti viva naare tavunavata ihiqa (*blu*) tavunavata nonkutero vaiharo nora monu aquoto orira, *korive* vo ori vo orive, viraqohairo nai vaata *vahehema/vaataiqama* tero vaiharo nai kauquqi *kori* oriqohai aututo *kaapura* tuatero vaura. Vi *kaapura*qi nai hampi qaramaairo ni vuraqihairo qora haika, vo haika vo haikavano mpiqa viro vaura.

⁵*Kaapu* vira tuatovaro vira tiriqaq autu vo, qara ntuva tovaro vaura. Vi autura okaravano kukeqatova mintimama vairo:

Maa Babironi nora vatukave.

Ekaa hampi qaramaairo ni variakave,

ekaa qora okara auti variakave,

vika variavaro maa nahentiva

vika novama vaivo.

⁶Vi uvava mintima vaumanta te tavaavauraro vi nahentiva airi vaiinti nahenti naare nama kerora tiro, viva vueraiqaaviro vaura. Kotira vaiinti nahenti naareve, Ihura uva iriqi vi vaura kaara aruko vaiinti nahentika naareve, vi naarera vi naarera vi nahentiva nama kero vueraiqaaviro vaura.

Vi nahentiva vaumanta te vira taveha, voqamake kauqu runkinkiri i variavauraro ⁷*enseli* viva tiriara tiharo, Nantiharae vi nahentirara nena kauqu runkinkiri i variarao? Are iri viraqe te vi nahentira okara kukeqa

taaravata, nahenti viva vi aantaura tauvaqaaqaa oquviro vaira, vira qiata 7navuvata, *pomu* 10navuvata vai aantaura vira okaravata, ai tiva amiare.

⁸Are tavaana aantauva, viva haaru qaqi variqiro vi vaurave. Vate viva kia qaqi variqiro vi vairave. Naantiara viva nora *Ruvuqihairo/ Mpumpiqihairo* ururero nai vehiqama vuainanaini vuanarove. Qaakau aantau viva qovarama viramanta vatani vaika hininavu vi aantaura taveha nai kauqu runkinkiri i vaivarave.

Haaru kia maa vatara autukero vato entara Kotiva vaiinti nahenti hininavuara vika tinta vaiinti nahenti vaiha ekaa enta qaqi variqi vuate tivakero, vika autu vuku voqi qara ntuva tora. Vaiinti nahentika vika nutuvano kia vi vukuraqi vaika, vikama qaakau aantau vira taveha, nái kauqu runkinkiri i vaivarave. Vi aantauva haaru variqiro vurave. Maa entara viva kia qaqi variqiro vi vairave. Naantiara viva qaiqaa qovarama viramanta vi vaiinti nahentika virara nai kauqu runkinkiri i vaivarave.

⁹Koqe avu aato vataava vivaqaima maa uvara okarara ho irianarove. Qaakau aantau qiata 7navu okara vaireva, aiqina 7navu vaivaro nahenti viva aiqina vinavuraqaa oquviro vairave. Qaakau aantau qiata 7navu okara vovata vaireva, avuhainaa vaiinti 7navu variarave.

¹⁰Vi vaiintinavuka 7navuqihai vokuka 5navu arukovaro vohaiqavano kia qutu viraitiro qaqi vaivaro, vovano qovaraiqarirava qaqima vaivo. Naantiara viva qovarama viro inaaraiqaqai vaiharo raqikiqiro vuanarove.

¹¹Qaakau aantau viva haaru qaqi variqiro vi vaurave. Vate kia qaqi variqiro vi vairave. Naantiara vivama avuhainaa vaiinti *nampa* 8 gama vuanarove. Viva avuhainaa vaiinti 7navu vohaa ankuvanoma varianarove. Viva qaiqaa qovarama viro nai vehiqama vuainanaini vuanarove.

¹²*Okepaa/Komu* 10navu tavaana okarava vaireva, avuhainaa vaiinti 10navu variarave. Maa entara vi vaiintinavuka kia noraiqamavi vo vata vo vataqaa raqikiqi viraiti, qaqi variarave. Naantiara vinavuka noraiqamavi vohaa kuari avuaraqai qaakau aantau vataake raqikiqi vivarave.

¹³Avuhainaa vaiinti 10 vinavuka variqi viha, vohaa avu aatoqaa irikeha, qaakau aantau vira kahaqireka iha nái kempuka vira amivarave.

¹⁴Vinavuka Sipisipi Naati hampata iqoka raqivarave. Sipisipi Naati viva Noravano vaiharo ekaa nora vaiintiqaave, ekaa avuhainaa vaiintiqaave, raqiki vaivara tiro, viva vinavuka kempuka taiqa keharo naatara kaanarove. Vi entara Sipisipi Naati viva iqoka raquqi vi vairamanta viva naarama kero kaama tai vaiinti nahentika, virara kempukaiqaake iriqi vi vaika, vikavata vira kahaqama amiteha vinavuka naatara kevarave, tiro.

¹⁵*Enseli* viva tiriara minti tivakero qaiqaa tiharo, Hampi qaramaqiro ni vai nahentiva oquviro vai namarira, taatika namari vo namari vo namari okara vaireva, ekaa naato vatanaaka, eqarave konkirave, vo uva vo uva ti variakave, variarave.

¹⁶Qaakau aantauvata *pomu* 10navuvata tavaarauka, vika vaiha hampi qaramaairo ni vai nahentirara voqamake iri qoraiqama amitevarave. Vika vira navutaiqama amiteha vira vehiqamake vira qaqi kaivaro tokama varianarove. Vika vira vehiqama amiteha vira vaata mati namake, ihaqohai vira tatoqa aqukevarave.

¹⁷Kotiva vikara tinta hantuqavano vaina kaiqara varaate tiro, vika qaqi kairamanta vohaa avu aatoqaa irikeha vika nái kempuka qaakau aantau vira vuru amivaro viva raqikiqiro viraro Kotira uvavano vivauma varianarove.

¹⁸Vi nahentira tavaana okarava vaireva, viva vatuka noravanoma vaivo. Vi vatukava ekaa naato vatanaaka avuhainaa vaiintiqaqaa raqikiqi vi vai vatukavama vaivo, tiro.

Babironi vatukavano vehiqama vuainarara tura

18 ¹Te vi haikara vi haikara tave, qaiqaa tavaavauraro *enseli* vovano naaruvaihairo tuvi vauvaro vira noraiqama kero kempuka amuvaro viva vahehemato haikava voqamakero takuqiharo ekaa vata maata ataamake vaura.

²Viva noraiqaakero naveraitiharo, Vi vatukava vehiqama vivo. Babironi vatuka nora vatukavano vehiqama vivo. Vate vi vatukaraqí vaananavuqai variqi vi variamanta qora uvirivanovata vi vatukaraqí variqi vi variavo.

³Haaru vi vatukava nai *uaini* ekaa naato vatanaaka nimumanta vika vira hampata hampi qaramaqi ni vaurave. Ekaa naato avuhainaa vaiinti vikavata vira vataake hampi qaramaqi ni vaurave. Vi vatukava hampi qaramaairo ni vau okararaqaahai, monu kaiqa vare vauka, airi monu vare vaurave, tiro.

⁴*Enseli* viva minti tumanta te vaiha iriavauraro naaruvaihairo uva vovano mintima tiro:

Ti vaiinti nahentitaario, vi vatukaraqihai qaqirake aniate. Ne vira vataake vaiha qora kaiqa varevorave. Ne vi vatukaraqí vaiqe hauri te vira ruqutiha nivata ruqtuarorave.

⁵Vi vatukara qora kaiqavano uritara kero virikanta oru mpiqa vivaro Kotiva vira qora kaiqa kia tauru karaitiro, qaqiqai iritaivo.

⁶Vi vatukava ni qoraiqama nimitaintemake, nevata nai vira qoraiqama amitaate. Viva vohaa tataa ni nimirara iriha ne vira nái taara tataama amiate. Viva qora namari qerama kero ni nimirara irihama, ne vira nái qora namari voqavatama amiate.

⁷Viva nai autu viriniqamake vairave, viva nariara quaheharo koqe haika vaheheqiaina haikara vatairave, virara irihama, ne vira autu vatainiqaake aihavira haika voqavata vira amiate. Viva nariara tiharo, Tema avuhainaa nahentivano vauro. Kiama te tentoqa nahenti vauro. Maaravano kia tiqaa viraqe iqi ratararave, ti vairave.

⁸Vi nahentiva minti ti vairara tiro, vohaa entaqaa qora haika, vo haika vo haikavano viraqaa qovaraiqianarove.

Aihavuaina haikavave, muntuka qoraiqiaina haikavave, karara nararaiqiariravave, vi haikava vi haikava vi nahentiraqaa qovaraiqiraro ihavano vira tatoqa aqukaanarove. Viraqaata uva vataarirava vaireva, viva Noravano Kotiva kempukavano vaivo.

⁹Ekaa naato vatanaaka avuhainaa vaiinti vi nahentira vataake hampi qaramaqi ni vaiha qora kaiqa vare vaika, vika vaiha tavaivaro vi vatukava iha ite vaiharo mura oru vi vaira tavehama iqi ratevarave.

¹⁰Vika niara kanta vaiha vi nahentiva voqamakero aihavira haika varaainara taveha qeteha vaivarave. Vika tiha,

Oho, oho, Babironi vatuka maavao, Are nora vatuka kempuka vatukavano variararo vate vohaa kuari avuara ai vehiqama kaivara taiqa vuarao, tivarave.

¹¹Maa vataraqaa monu kaiqa vare vaika ike mpo tivaqi viha tiha, Oho, vi vatukaraqihairo kia voqavanovata tinavu airaira qaiqaavata koqaamake varevarave tivakeha virara iqi ratevarave, tivarave.

¹²Vika airairavano vaireva, *kori* orive, *silvaa* orive, koqe ori vo ori vo orive, kauvukaarive, koqe tavuna vo tavuna vo tavunave, naare tavunave, ihiqa (*blu*) tavunave, koqe untavi katarirave, *elefani* aaraiqohai autute haikarave, koqe katariqohai autute haikarave, *baraasi* orive, *aini* orive, eqarorive, vi orira vi oriraqohai autute haikarave, ¹³karaqaa aatake ne haikarave, iha quaravaro koqe unta iaina haikarave, koqe untavi haikara vo haika vo haikave, *uainive*, *orivi* vahaverave, *uiti* auruvata hantavatave, purumakauve, sipisipive, *ohivata* iqoka *kaarivatave*, kaiqa vaiinti varareka monu aqukeha ntite vairave, ekaa vi haikara vi haikara vi vatukava kia qaiqaavata koqaa iva varianarove.

¹⁴Monu kaiqa vareka vi vatukarara maantima tivara: Oho, ai muntukavano vai airairara are kia qaiqaavata vi haikara varenarave. Are vaheheqi variana haikavave, are airi airairara vataara haikavavata taiqavivo. Kiama qaiqaavata qovaraiqianarove, tivarave.

¹⁵Vi entara vi vatukaraqai vaiha vo airaira vo airaira nimiha nora monu vare vai vaiintika, vika niaraini vaiha vi vatukara qoraiqama kaainara taveha, voqamake qeteha iqi ratevarave. Vi entara vika qutuvi vaiintirara iqi ratentemake iqi ratevarave.

¹⁶Vika mintima tivarave:

Oho, oho, nora vatukavauvo, are koqe utavaaqaa naare utavaaqave, ihiqa (*blu*) utavaaqave, nonkutaararo are vaheheqi variana haikava *kori* orive, vo orive, kauvukaarive, takuqi vaivara variararo ¹⁷ai vohaa kuari avuara ruqutiharoma ekaa vi haikara vi haikara raumpirima kaivo, tivarave.

Sipiqa raqiqi vaikavata, ekaa *sipiqi* ni vaikavata, ekaa *sipiqi* kaiqa vare vaikavata, vika niara kanta vaiha ¹⁸tavaivaro vi vatukava iha iteharo

mura oru vi vaira mura vira tavehama tiha, Maa vatukava nai nora vatukavano vaivaro kia vo vatukavano vira aatara kaarirava vaivaro vehiqama vivo, tivarave.

¹⁹Minti tivake vika nái qiataqaa hanta aqute iqi rateha tiha,

Tenavu vi vatukarara mpo ike, tiva amitauro. Vi vatukava airi airaira varaqiro vi vaumanta vo *sipi* vo *sipi* qokavara vira airaira vara vuru keha nora monu viraqihai vare vaurave.

Vi vatukava nora vatuka vaivaro vate vohaa kuari avuara vira ruqutu taiqa kaivaro vehiqama vivo, tivarave, tiro.

²⁰Naaruvaihairo uvavano tiriara vi uvara vi uvara naantiara qovaraqiainara tiva timi taiqakero vo uvavata mintima tiro:」

Vi vatukava vehiqama viro taiqa virara ne naaruvaini vaika quaheha variate.

Kotira vaiinti nahentivata, Ihuva noraiqamakai vaiintikavata, Kotira paropeti vaiintivata, ne ekaa quaheha variate.

Vi vatukava ni qoraiqama nimite vaira kaara Kotiva nai vira koqaa amivo, tiro.

²¹Uvavano naaruvaihairo minti tumanta *enseli* noravano nai ori nora utu varero nora namariqi vara vaavi aqukero tiharo,

Maantima kero Kotiva Babironi vatuka kempukaiqama kero aqu kairamanta vira kia qaiqaavata tavevarave.

²²Babironi vatukavauvo, ihi tiha *kitaa* ruquti vairavata, *aanumaara/noma* vuaqe vairavata, ariqihai kia vi uvara qaiqaavata irivarave.

Kaiqa vaiinti vo kaiqa vo kaiqa okara tave vaika kiama qaiqaavata ariqi kaiqa varevarave.

Nora orihaavano *uiti* auru rakaviharo uva ti vainara, vi uvaravata kia ariqihai qaiqaa irivarave.

²³Ova qumpike vataivaro itaainara kia ariqihai qaiqaa tavevarave.

Naata vaati nai vare nai vare i vai uvara, kia ariqihai qaiqaavata irivarave.

Ariqihai monu kaiqa vare vau vaiintikara, vataini variaka vikara nora vaiintima variavo ti vaurave.

Are hepi kaiqave, qantoka kaiqave, quaha kaiqave vareharama ekaa vataini variaka unaqarama kehara qora aaraqaa ntita vare vi varianarave.

²⁴Kotiva tavaivaro nai vaiinti nahentive, nai paropetinavuve, ekaa naato vataini variakave, vika arukaa naareva ariqi vairara tiro, Kotiva ai Babironi vatuka vehiqama kaivo, tiro.

Babironi vatukavano taiqa vuainarara naaruvaini noraiqamake quahevara

19 ¹*Enseli* noravano minti tumanta te iriavauramanta naaruvaini vau vaiinti nahentika airitahaa naveraitiha,

Kaiqenavu tinavu Variqa autu tuahera kaare.

Viva tinavu kuvantukero tivitaiva vaivaro vira mpeqa okaravano takuqi vaivaro vira kempukavanovata uritara kero vairave.

²Viva ko tiharo avuqavuqama kero, quqaiqama kero ko ti vaivave.

Babironi vatuka nora vatukavano hampi qaramaairo ni vai nahentira voqaara vaaqu kaiqa vare vaumanta ekaa naato vatanaaka vira hampata hampi nuvaqi vi vaiha qoraiqama vi vaura kaara Kotiva vi vatukaraqaa uva vateharo vira ruqutu kaivo.

Vi vatukava Kotira kaiqa vaiinti airitahaa arukora kaara Kotiva vi vatukara nai koqaa amiharo vira ruqutu kairave, ti.

³Vika minti tivake qaiqaa naveraitiha,

Kaiqe tenavu Kotira autu tuahera kaare.

Vi vatukaraqai iha ite vairaro vira muravano kia taiqa viraitiro, ekaa entama virini oru vuanarove, tura.

⁴Vika vi uvara minti tumanta nora vaiinti 24navuvata, qaqi variqi vi vauka 4navuvata, vika vatakanta hiqirivi vauvaro Kotiva nai avuhainaa taintaqaa oquviro vaumanta vika vira quahama amiteha tiha,

Quqaave. Kaiqe tenavuvata Kotira autu tuahera kaare, ti.

⁵Vika minti tuvaro Kotira avuhainaa taintaqihairo uva vovano mintima tiro:

Ne Kotira kaiqa vara amite varia vaiinti nahentikave, ne Kotira aatu qete varia vaiinti nahentika nora vaiintive inaara vaiintive, ne ekaa Kotira autu tuahera kaate, tiro.

Sipisipi Naativano nahenti varairamanta nora kara nerara tura

⁶Uvavano minti tumanta te vaiha iri variavauraro airi vaiinti nahenti uki vaiha uva tuntemakeve, nora namarivano aintaakaqaahairo aquvi aquviharo uva tuntema kerove, naaruvavano karara karara tuntema kerove, uva vovano tiharo,

Kaiqe tenavu Kotira autu tuahera kaare.

Tinavu Variqa noravano ekaa kempuka vataava, viva ekaa haikaqaa raqiki vairave.

⁷Kaiqe tenavu vira autu noraiqama keha quaheha variqi vuare.

Sipisipi Naativano nahenti varaarira entava aniraivaro vira varaarira nahentiva qerama tero vaivo.

⁸Vi nahentira koqe utavaaqa, hanta utavaaqa takuqi vaira, nonkutero variarire tiro, vira amirave, tiro.

Vi nahentiva vaireva, ekaa Kotira vaiinti nahentima variarave. Koqe utavaaqa, hanta utavaaqa okara vaireva, Kotira vaiinti nahenti koqe kaiqa vare variavama vairo.

⁹Vi uvava minti tuvaro *enseli* viva tiriara tiharo, Maa uvara qara ntuva taane: Sipisipi Naativano nahenti varaaina ovataraqaa naarama

taarirauka, vi vaiinti nahentika quahehama vaivarave, tivakero viva vo uvavata tiharo, Vi uvara Kotira uva, quqaa uvama vaivo, tiro.

¹⁰ *Enseli* viva minti tumanta te vira aiqutaraini hiqirivi vaiha, vira quahama amiteha vira autu tuahera kaare tiavauraro viva aqao tiro, Kia mintiane. Te ai kena kaiqa vaiinti vaiha, te aivata ai qata vakaukavata aanante Ihura uva tiva nimiqi vi vauraukama vauro. Are Kotiraraqai ti Variqave tivakehara vira quahama amitaane.

Haaru Kotira Maraqravano paropeti vaiintinavu kahaqama nimate vaumanta vika Kotira uva tiva qoqaiqamake vaurave. Vira voqaantema kero, Kotira Maraqravano tinavuvata kahaqama timite vaimanta tenavu Ihura uva tiva nimiqi vi vaunarave, tiro.

Hanta ohi tauvaqaa oquvi variainarara tura

¹¹ *Enseli* viva minti tumanta te vaiha tavaavauraro naaruvavano qantuara viro vauvaro hanta *ohivano* qovarama viro vaura. Vira tauvaqaa vaiinti vovano vauvaro virara Kotirara Kempukaiqama Kero Iri Vai Vaiintirave, Quqaa Vaiintive, ti vaura. Vi vaiintiva avuqavuqama keharo *ko* tivakeharo iqoka raquqiro vuarirava vaura.

¹² Vi vaiintiva vauvaro vira avuvano iha voqaara ite vauvaro vira qiataqaa avuhainaara tovaqa, airitahaa vaura. Vi vaiintiraqaa autu vo gara ntuva tova vauvaro naiqai vi autura okara kankoma kero irura.

¹³ Vi vaiintiva naareqi quntamato tavunara nonkutova vauvaro vira autuvano vaireva, Kotira Uvave, tura.

¹⁴ Viva vi vaumanta naaruvaihai iqoka raqi vauka ekaa vikavata vira avataqi viha *nai* hanta *ohi* tauvaqaa oquvi vaiha koqe utavaaqa, hanta utavaaqa, takuqi vau utavaaqara nonkutoka vaura.

¹⁵ Vi vaiintira noqihairo iqoka paipe vaihova vihiviro vauvaro vi paiperaqohairo ekaa naato vatanaaka ntaihama kero naatara kaarirava vaura. Vi vaiintiva *aini* kauruqohairo vikaqaa raqikiqiro vuanaro. Viva vikaqaa raqikiqiro viharo *uaini* tava tanu noraqi rahitikero tatinantema kero, Kotiva ekaa kempuka vataiva arara itaina vaiinti nahentika ruqutuqiro vuariravama vaura.

¹⁶ Vukai tavuna nai avuntaraini nonkutoraqaa uva vo gara ntuva tova mintima tiro:

Ekaa avuhainaa vaiinti vika Avuhainarave.

Ekaa nora vaiinti vika Nora Vaiintive, tiro.

¹⁷ Ho te tavaavauraro *enseli* vovano kuari avuqaa himpitero vaiharo noraiqaakero uva tiharo ekaa ata vare vi ani vau uvirika naarero tiharo, Kotiva nora ovata naainanaini ne ani ruvaaqumavi vaiha mati naate.

¹⁸ Avuhainaakave, iqoka vaiintiqaa raqiki variakave, nora vaiinti vonavuve, *ohivata* vika tauvaqaa oquvi variakave, ekaa naato vatanaakave, rumpataa vaiintikave, qaqi varia vaiinti nahentikave, autu

vataa vaiinti nahentive, qumina vaiinti nahentive, ne ekaa vika vika vaatave mative ani naate, tiro.

¹⁹*Enseli* viva minti tumanta te tavaavauramanta qaakau aantau vivavata, avuhainaa vaiintinavu vataini variakavata, vika iqoka vaiintivata, vika avitumavi vohaaraqı ruvaaqumavi vaiha, *ohi* tauvaqaaqaa oquvi vau vaiintiravata, vira iqoka vaiintinavu vatamake raqireka auti vaura.

²⁰Iqoka raquqi vi vauvaro *ohi* tauvaqaaqaa oquvi vau vaiintiva vika naatarakero, qaakau aantau viravata, una paropeti vaiinti viravata rumpatora. Una paropeti vaiinti viva tota qaakau aantau vira kahaqiharo aahuva kaiqa, nora kaiqa vare vaura. Vaiinti nahenti qaakau aantau qara varoka vira maraqurahaara ti variqave tivakeha, vika una paropeti vaiinti vira kaiqa taveha virara quqaama viva Kotira uva ti vaivave tura. Una paropeti vaiintivata qaakau aantavata kia vitanta arukaraitiro, *salfa*^c orivano nora iha ite vauraqi qaqi vitanta aqukora.

²¹Vitanta nora iha itoraqi aqukero *ohi* tauvaqaaqaa oquviro vau vaiintiva iqoka raquqiro vihara nai noqihairo vihivu paiperaqohairo, vitanta iqoka vaiinti ekaa aru taiqa komanta ekaa uviri ani vika vaata mati ne vauvaro anomakero auha mpıqora.

Sataanira 1,000 ihia rumpa taainarara tura

20 ¹Mintumanta te vaiha tavaavauraro *enseli* vovano naaruvaihairo nora *Ruvu/Mpumpi* qenti qantuaraina kira nai kauquqi tuata varero *seni* maara ntoravata tuata varero tuvuntero ²*dragoni* vira ravaaqavu kora.

Vi *dragoni*va haaru vau memaruva vaura. Viva Sataaniva Kotira navutaava vauvaro vira ravaaqavuke rumpa taariraro 1,000 ihia karapuhıqi variarire tivakero *seniqohairo* vira rumpa tora.

³Vira rumpa kero nora *Ruvuqi/Mpumpiqi* vara vaavi aqukero, kia qaiqaavata vevarero naato vatanaaka una uva tiva nimiarire tiro, vi qentira tintatero *roki* aruteru *roki* viraqaa iva taatautora.

Naantiara Sataanira rumpa tairaro viva 1,000 ihia karapuhıqi variqiro viro vuru taiqa kaaina entaraqaaahairo Sataanirara viva vo entanavuara qaqini vevarero nuarire tiro, vira kuvantu kaanaro.

⁴Te tavaavauraro avuhainaa taintanavu, vo tainta vo taintavano vaumanta viraqaata noraiqamavu vaiintinavuka oquvi vaura. Vi vaiintinavuka *ko* tiate tiro, noraiqama koka vaumanta te vika taveha vaiinti nahenti maraqura airitahaavata tavaavaunara. Vi vaiinti nahentika vataini vau entara Ihura uva tiva nimi vaura kaara vika aunta teqa aqukora.

c 19:20 *Salfa* orivano ite vaivaro voqamakero aiqintuna hunkavi vaira.

Vi vaiinti nahentika qaakau aantauvata vira maraQurahaavata kia quahama nimitaraiti, nai tiriqaavata nai kauquqaavata kia vira qara varora. Vi vaiinti nahentika qaiqaa qaqi himpi vaiha Karaitira vataake maa vataraqaa 1,000 ihiara variqi viha raqikiqi vi vaura.

⁵(Vi vaiinti nahentika naane qaiqaa qaqi himpi variqi vikama vaivara. Hini vaiinti nahenti qutu vika kia vika hampata qaqi himpiraiti, vaivaro 1,000 ihi aitaraira vira naantiara vikavata qaiqaa qaqi himpivara.)

⁶Kotiva vika avuniqama kero qaiqaa qaqi vara himpima kaika, vika quaheha vaivaro Kotiva vika koqemama nimitaanaro. Vika ho vaivaro qutira haikavano kia ho qaiqaa vika ravaaqavu kaanarove. Vika Karaitira vataake 1,000 ihiara raqikiqi viha Kotiravata Karaitiravata vitanta kaiqa vara nimitaqi vivara.

Sataanira ekaara aatara kaainarara tura

⁷Naantiara Sataaniva 1,000 ihiara rumpateva variqiro viro vuru taiqa kairamanta vira kuvantu kaivaro ⁸viva qaiqaa vevarero vaiharo oru naato vatanaaka una uva tiva nimi vaira vika vira una uvara quqaavema tivara. Vi entara vatani vaika hininavu Goku vatanaaka vaimanta hininavu Magoku vatanaaka vaivara. Vika Sataanira uvara quqaa uvave tivaro Sataaniva iqoka raqireva iharo vi vatanaaka ruvaaquma kaira vika nora namari auvahini vai nuqara voqaara airi vaiintima vaivara.

⁹Te tavaavauramanta vi vatanaaka Kotira vaiinti nahenti hampata iqoka raqireka auti vaiha ekaa vatani kapa variqi viha oru Kotira vaiinti nahenti vaunaini ututumate, Kotira muntuka vau vatukaravata ututumate vaura. Vika mintimate vauvaro naaruvaihairo ihavano tuvuntero vika ekaa tatoqa aqukora.

¹⁰Vika tatoqa kovaro Sataaniva vika unaqaraqama kova vauvaro viravata raraukero *salfa* orivano nora iha ite vuraqi vara vaavi aqukora. Tota qaakau aantauvata una paropetivata aqukoraqi viraqi Sataaniravata aqukora. Naantiara vinavuka vi ihava ite vainaraqi variqi viha aatitairaqavata entaqivata ekaa enta antura ruvaqi vivara.

Ekaara entaqaa ko tiainarara tura

¹¹Te tairakaa tavaavauraro avuhainaa tainta, hanta tainta nora vo vauvaro viraqaata vovano oquviro vaura. Viva vi taintaraqaa oquviro vauvaro naaruvavanovata vatavanovata vira avuqaa kia ho vairarave, tivake ruqemake vinuvaro kia vovanovata vitanta qaiqaa tavora.

¹²Mintumanta te tavaavauramanta vaiinti nahenti qutuvuka nora autu vataukave, inaara autu vataukave, vi taintara avuqaa himpita vauvaro taintaqaa oquviro vauva vo vuku vo vuku rairatero vaiharo vuku vo, viraqima ekaa enta qaqi variqi vi vaiinti nahentika autu vau vukura, rairatero *ko* tivaqiro vi vaura.

Qutu vuka vataini qaqi vau entara vo kaiqa vo kaiqa vare vau uvara vi vukuraqi vi vukuraqi qara ntuva tova vauvaro taintaqaa oquviro vauva vukuqi qara ntuvato uvarara iriharo ko tivaqi vi vaura.

¹³Viva ko tivaqi vi vaumanta nora namariqi raqutuvu vaiinti nahentika namariqihai qovaramavi oru vi taintara avuqaa vaumanta, qutu vuaka vaunaihavata vaiinti nahenti qovaramavi oru vi taintara avuqaa vauvaro taintaqaa oquviro vauva vika nái qaqi vau entara vare vau kaiqarara iriharo ko tivaqi vi vaura.

¹⁴Viva ko tivaqi vi vuru taiqa kero viraqaahairo qutira okaravata, qutira vatukavata, nora iha itoraqi vitanta vara vaavi aqukora. (Nora iha ite vai vatukava vaireva, kia qaiqaavata qaqi himpi vairaiti, ekaara qutuvi vai vatukavama vairo.)

¹⁵Avuhainaa taintaqaa oquviro vauva vaiharo ekaa enta qaqi variqi vi vaiinti nahentika nutu qara ntuvato vukuraqi tavovaro tau vaiinti nahentikae vika nutuvano kia vi vukuraqi vauvaro viva vika nora iha itoraqi vara vaavi aqukora.

Qaraaka naaruvavata qaraaka vatavata qovarama vuainarara tura

21 ¹Mintumanta te tairakaa tavaavau-raro qaraaka naaruvavanovata qaraaka vatavanovata vaura. Haarua naaruvavata haarua vatavata tuqaakama vuvaro nora namarivanovata tuqaakama vuvaro kia vaura.

²Mintumanta te tavaavauraro Kotiva vainaihairo naaruvaihairo koqe vatuka, kia viraqi qora haikavanovata vau vatukava, qaraaka Ieruharemi vatukavano tuvi vaura. Nahentivano qorainti varareva iharo nai vaata ruqitero qerama taintema kero, vi vatukava tuvi vaumanta

³te iriavauraro avuhainaa taintaqihairo uvavano mintima tiro: Maa entaraqaahairo Kotiva vaiinti nahenti hampata variqi vuanarove. Viva vika hampata variqi vi vaira vika vira vaiinti nahenti vaivarave. Kotiva naivano vika hampata variqi vi vaira vika virara tinavu Variqavema tivarave.

⁴Viva vika avuqihairo auquru nunka nimitaira vaivarave. Haarua okaravano taiqa virara ti, vika kia qaiqaavata qutiraiti, kia iqi rataraiti, kia muntuka qoraiqira vairaiti, kia aihavira haika vararaiti, koqemake variqi vivarave, tiro.

⁵Uvavano minti tuvaro avuhainaa taintaqaa oquviro vauva tiharo, Te vate ekaa haika qaraakaiqama karerave, tivakero tiriara tiharo, Maa uvava quqaa uva vaivaro vovano homa virara kempukaiqama kero iriqiro vuainarara tira, are vi uvara qara ntuva taane, tiro.

⁶Minti tivakero viva qaiqaa tiharo, Ho te vi kaiqara taiqama kauro. Tema hoqare avuni variavauraukama vauro. Tema naantiara ekaanainivata variariraukama vauro. Vaiinti vovano namari naataa

irera, te ruvu namari qaqi variqiro vi vaina namarira vira amihama kia koqaavata naariraiti, qaqi amiariraro nero viva qaqi variqiro vuanarove.

⁷Vaiintivano qora kaiqa vataakero iqoka raquqiro viharo ho aatara kairava, vivama te iaina haikara ho varaanarove. Te vira Variqavano variariraro viva ti maaque ti raavurae varianarove.

⁸Vo vaiinti nahenti ti aatu qeteha ti aara qaqira kekave, kia tiriara quqaave ti vaikave, vaaqu kaiqa vare vaikave, vo vaiinti arukekave, hampi qaramaqui ni vaikave, uhi kaiqave hepi kaiqave vare vaikave, qumina una haikara ti variqave tivakeha quahama nimate vaikave, ekaa una uva ti vaikave, ekaa vi kaiqara vi kaiqara vare vaika *salfa* orivano nora iha ite vainaraqi vivarave. Vika mini otu vaiha, Oho, ekaarama qutu vuro tivarave, tiro.

Qaraaka Ieruharemi vatukara tura

⁹Mintuvaro *enseli* 7navu vaiinti nahenti ekaara qoraiqama nimitare u haikara tanu 7navu mpiqake tuatokaqihairo vovano te unanaini anirero tiriara tiharo, Aniqe te Sipisipi Naativano varaaina nahentira ai umiqaarirara tavaane, tiro.

¹⁰Minti tuvaro Kotira Maraquaravano ti vataakero vaumanta te variavauraro *enseli* viva ti tivita varero nora aiqina vo nai veraini vauraqaa vuru kero, ti humiqomanta te tavaavauraro Kotira vatuka Ieruharemi vatukavano Kotiva vainaihairo naaruvaihairo tuvi vaura.

¹¹Vi vatukava tuvi vauvaro Kotira mpeqa okaravano vi vatukaraqihairo takuqi vauvaro tuvi vaura. Vi vatukava ataa i vaiva vaireva, nora monu aquko orira *iasipaa* orive tura voqaara takuqiharo *karaasi* hini mantaraihairo hinivata ho tavera voqaara vaura.

¹²Vi vatukara hohaavano vaireva, uritara kero vukai vauvaro, viraqi genti 12navuvata vaura. *Enseli* 12navu ekaa vi qentiraqaa raqiki vauvaro vi qentiraqaa Isareri anku 12navu autu qara ntuva tora.

¹³Hohaa ariqaini taaramo genti vauvaro kaavaini taaramo genti vauvaro hini hini vehaini taaramo genti vaura. ¹⁴Nora ori 12navu varake ataini vuqike vi hohaara aututura. Vi orinavuraqaa Sipisipi Naativano noraiqamako vaiintinavuka 12navu nutu qara ntuva tova vaura.

¹⁵Mintuvaro ti uva tiva timu *enseliva* avatamake tave kairiqara *kori* origohai aututura nai kauquqi tuatero vi vatukaravata, vi qentiravata, vi hohaaravata, avatama kero tavareva auti vaura.

¹⁶Vi vatukara kaataranavu vaireva, vohaa vaura. Mintima vauvaro *enseli* viva vi vatukara avatama kero tavovaro hini mantaraini 2,200 *kilomita* vauvaro hini mantarainivata vohaa qaramake vaura. Vi vatukara virini miani avatama kero tavovaro vivavata vohaa qarama kero 2,200 *kilomita* vaura.

¹⁷Mintuvaro *enseli* viva hohaa vira vaata avatama kero tavovaro 144 *mita* vaura. Vaiintivano avatama kero tavaintema kero, *enseli* vivavata vi vatukara avatama kero tavora.

¹⁸ Hohaa vira *iasipaa* oriqohairo autukero vatero, vatuka vira *kori* oriqohairo autukero vatova *karaasi* voqaara takuqiharo vaura.

¹⁹ Mintuvaro hohaa ataini vuqito orira, nora monu aquko orira, vo *kalaa* vo *kalaa* vai orira vahehema tovaro vaura.

Avuni vuqito oriva, *iasipaa* ori vauvaro vira naantiara vuqitova *sapaia* ori vauvaro hini orinavu vuqitova vaireva:

eqarori voqaara *agei* orive,
katari mare ori *emeraali* orive,

²⁰ naarevata hantavata vau orira *sadonikisi* orive,

naare ori *koniliani* orive,

yelo ori *karisolaiti* orive,

vuhanaa ori *berili* orive,

yelo ori *topaasi* orive,

blu grin ori *karisoparesi* orive,

orens ori *haiasini* orive,

naare ori *ametisi* orive vaura.

²¹ Ori 12navu mintima vauvaro genti 12navu kinaa vuhaariqohai aututova vaura. Kia inaara kinaa airinavu vara kero autiraitiro, nora kinaa vaira vohaiqa vohaiqa varakero viraqohairo ekaa genti 12navu autukora. Vi vatukaraqi vau aarava vaireva, *kori* ori varake ntavato aarava vauvaro viraqi *karaasi* voqaara vevantovata taveva ho vaura.

²² Mintumanta te tavaavauraro vi vatukaraqi Kotira Naavuvanovata kia vaura.

Noravano Kotiva ekaa kempuka vataiva vivavata, Sipisipi Naativanovata, vitanta náitanta vi naavura vaura.

²³ Kotira mpeqa okaravano vi vatukaraqi takuqiharo ataa i vauvaro Sipisipi Naativanovata ova voqaara ite vauvarora tiro, qumina kuarivanovata toravanovata itevorave, tura.

²⁴ Naantiara vi vatukava ataa i vaira ekaa naato vatanaaka viraqi nivarave. Vika viraqi ni vaimanta avuhainaa vaiintinavu vataini vaika náí koqe airaira vareha vi vatukaraqi vuru kevarave.

²⁵ Mini enta iarirava kia variainarara tiro, vi vatukara hohaapi qentinavu kia tintaraiti, qaqi qantua taivaro varianaro.

²⁶ Ekaa naato vatanaaka náí koqe haika vaterave, nai koqe airairave, vareha vuru vi vatukaraqi vatevarave.

²⁷ Qora haika vo haika vo haikavano kiama ho vi vatukaraqi oriqetaanaro. Kaurira kaiqa vare vaikave, una uva ti vaikave, vika vika kiama vi vatukaraqi ho oriqetevarave. Sipisipi Naati vukuqi ekaa enta qaqi variqi vi vai vaiinti nahentika nutu qara ntuva teka, vikaqaima vi vatukaraqi ho oriqetevarave.

Qaqi variqi vi namariravata qaqi variqi vi katariravata tura

22 ¹ *Enseli* viva vi vatukara ti humiqero, namari vovata ti humiqomanta tavaavaunara. Vi namariva, qaqi variqi vi vai namariva koqema

keru takuqiharo Kotiravata Sipisipi Naativata vitanta avuhainaa tainta vevaqihairo ²vi vatukara aara avuta vau tuvi vaura. Namari vira hini hini mantaraini katari vo, qaqi variqi vi vai katariva vaura.

Vi katariva vohaa ihiaira vo tora vo tora 12 tataa tava iraqiro vi vaura. Vira marevano ekaa naato vatanaaka koqema nimite vaira vika koqemake qaqi variqi vivara.

³Kotiva vokikara vaaquqama vivarave ti vaika kiama vi vatukaraqi vaivara.

Vi vatukaraqi Kotiravata Sipisipi Naativata vitanta avuhainaa taintavano vairamanta, Kotira kaiqa vaiinti nahenti vika Kotirara tinavu Variqave tivakeha vira quahama amitevara.

⁴Vika vira viri tave vaivaro Kotira autu vika tiriqaa qara ntuva teva varianaro.

⁵Enta irava kiama mini varianaro. Noravano Kotiva, naima vika ataama nimitaairo vuainarara tiro, kuarivanove ovavanove qumina itevorave. Kotiva vika ataama nimitaairo vi vaira vika avuhainaa vaiinti nahenti vaiha ekaa enta raqikiqi vivara.

Ihuva orurantero tuvuainarara tura

⁶*Enseli* viva qaiqaa tiriara tiharo, Maa uvava quqaa uva vaivaro vovano homa virara kempukaiqama kero iriqiro vuanarove. Noravano Kotiva nai Maraaura paropeti vaiinti nimuvaro viva vika kahaqi vaumanta vika Kotira uva qoqaiqamake vaurave. Vira voqaantema kero, Kotiva inaraqqa varikero qovaraiqiainara nai kaiqa vaiinti nahentiara ho iriate tiro, *enseli* vo atitorave, tura.

⁷Ihuva mintima tiro: Te vaaka orurante tuvirevave, tura. Maa vukuraqi naantiara qovaraiqiaina uvara qara ntuva taunara iriqi vi vaika vaivaro Kotiva vika koqema nimitaanarove, tura.

⁸Te Ionika tairakaa vi haikara iri, vi haikara tavaavaunarave.

Viraqaahai ti humiqo *enselira* vira aqutaraini hiqirivi vaiha, vira autu tuahera karera auti vauraro ⁹viva aqao tiro, Kia ti hutu tuaheraane. Te ai aanante Kotira kaiqa vaiintiqaima vauro. Ai qata vakaukave, paropeti vaiintinavuve, maa vukuraqi qara ntuva tena uvara iri vaiinti nahentikave, te vika aanante Kotira kaiqa vaiintiqaima vauro. Are Kotirara ti Variqave tivakehara viraqaima quahama amitaane, tiro.

¹⁰Minti tivakero viva qaiqaa tiharo, Maa uvara naantiara qovaraiqiainara qoqaiqama kaurara are qara ntuva taanara kia kukeqa taane. Ekaa vi uvara vi uvara tiva terava qovaraiqiaina entava aumantoma vaivo.

¹¹Qora kaiqa varaaina vaiintira vira qaqi kairaro qora kaiqa voqavata varaairo vuarire. Hampi nuaina vaiintira qaqi kairaro hampi nuaina kaiqara voqavata varaairo vuarire.

Koqe kaiqa varaaina vaiintira qaqi kairaro koqe kaiqa voqavata varaairo vuarire. Kotira kaiqaqai varaaina vaiintira qaqi kairaro Kotira kaiqaqai varaairo vuarire, tura.

¹²Ihuva mintima tiro: Iriate, te vaaka orurante tuvirelave. Vi entara te vaiinti nahenti nimiaina haikara vare, vika nái vare kaiqarara iriha vira qiata vika nái koqaa vohaiqa vohaiqa nimirave.

¹³Tema hoqare avuni variavauraukama vauro. Tema naantiara ekaanaini variariraukama vauro. [Teqaima okarainivata *amutuni/turunivata* vauraukama vauro.]

¹⁴Vaiinti nahenti nái utavaaqa koqemake hiqama teka, vika quaheha vaivarave. Ekaa enta qaqi variqi vi katari tavara vi vaiinti nahentika homa hiqike vareva varianarove. Vi vaiinti nahentika Kotira vatukaqi vi vai qentiana oriqeteva homa varianarove.

¹⁵Vokika aaqaini vaika, vi vatukaraqí viva kia ho varianarove. Uhi kaiqavata hepi kaiqavata vare vaikave, hampi qaramaqi ni vaikave, vaiinti aruke vaikave, una haikara ti variqave tivakeha quahama nimate vaikave, una uvavata una kaiqavata vare vaikave, vi kaiqara vi kaiqara vare vaika kiama ho Kotira vatukaqi vivarave.

¹⁶Te Ihuka Kotira vaiinti nahenti voqi voqi variaka vi uvara iriate ti, te *enseli* vo atitauraro viva ai tiva amivara irianarave. Tema Devitira anku vohaa ankuvano vauro. Aatitare ivaro noraiqama kero ite vai Uhaira te vikave, tura.

¹⁷Kotira Maraqravanovata Sipisipi Naati vira vairiqama amitaavavata virara tuvuané, ti variara. Ne maa uvara iri vaikavata Ihurara tuvuané tiata. Tavave namari naataa ivara vairave? Ani ekaa enta qaqi variqi vi namarira kia koqaavata autiraitira, qaqi naane. (Ais 55:1)

Ekaara uva tura

¹⁸Te Ionika naantiara qovaraiqiaina uvara qara ruva taunara, ne vi uvara iri variakara te kempukaiqamake niara mintima ti: Vaiinti vovano te tiva tauna uvaraqa vo uva tomaqa kaantorave. Viva mintirera, maa vukuraqi qora haikavano qovaraiqiaina haikarara tunara, Kotiva ekaa vi haikara vi haikara vi vaiintiraqaama vataanarove.

¹⁹Naantiara qovaraiqiaina uvara qara ruva taunaraqaahairo vaiinti vovano vi uvara hini qaqini vara kaantorave. Viva mintirera, Kotiva kiama vi vaiintirara ekaa enta qaqi variqi vi katari tavara naane tianarove. Viva kiama ti koqe vatukaqivata vuanarove, tianarove.

Te vi katariravata, vi vatukararavata, maa vukuraqi tivake qara ruva taunarave.

²⁰Vi uvara vi uvara tiva qoqaiqama kai vaiintiva, Ihuva, nai kauqu aiqiqaa aqukero tiharo, Te quqaama turo. Te vaaka orurante tuvirelave, tiro.

Ihuva minti tivera te tiha, Eo, quqaave. Noravauvo, Ihuo, tuvuané, turo.

²¹Ne vaivaro tinavu Noravano Ihuva ni aaqurihama nimateharo koqema nimitaqiرو varire. Quqaave.

Vo uva vira okara

Fiki *Fiki* katari vira tava vaiinti naarama. Vira tava qakaaka tava voqaara vaivaro noqi naivaro kaaqa voqaara hiakaama i vaira. *Fiki* tava hiqike hini vaaka ne, hini aurumake naantiara ne variara.

Iutaa Haaru Isareriva vira vo autu Iekopiva qorainti vainti 12navu vatatoraqiheiro vovano Iutaava vaura. Iutaara ankuvano Iutaa vataini variqi vumanta vikara Iutaa vaiinti nahentive ti vaura. Romeni vatanaaka Iutaa vataqaa raqiki vau entara vika Iutaa vatarara Iutiave ti vaura.

Maa entara Eparahaamira anku ekaa vikara Iutaa vaiinti nahentive, Isareri vaiinti nahentive, ti variara.

Iutaa maara naavu (synagogue) Ihuva vataini vau entara Iutia vataini vo vatuka vo vatukaqi Iutaa maara naavu vo vaura. Vika 7 entaqaa ruvaaqumavi Kotira uva kaara nti, vira uva okara vaiinti nahenti tiva nimi, Kotira aareha vira autu tuaherake vaura.

Vi entara vi naavuva kia Iutia vatainiqai vaura. Iutaa vaiinti nahenti katu vare vi anunaini vi naavuva voqi voqi vaura. Mintima vauvaro Poruva airi enta vi naavuraqi vi aniharo Iutaa vika naane Karaitira uva tiva nimi vaura. (Kaiqa Varora 14:1)

Maa entaravata Iutaa maara naavu vo vataini vo vataini vairo.

Kaupititira (Matiu 13:33, 16:12; 1 Korinti 5:6-8; Karesia 5:9)

Kaupititira viraqohai mpereti autuarama. Qamaa kaupititira voqaara *porihi/voruhi* vataakero tuqantaakero vataivaro *porihi/voruhi* ntereharo noqa viro. Noqa vivaro vira varakero unta kaivaro itaviro koqemaviro vairo.

Kaupititira inaaraqaqai vatairaro homa *porihi/voruhi* airitahaa noqa vuanaro. Virara iriharo Ihuva uva tuqantaakero tiharo, Parisi vaiintinavuvata Satusi vaiintinavuvata vika kaupititira voqaara variavo. Nenavu vikara rauriha variate, tura. (Matiu 16:5-12)

Kotira Naavu (Temple) Kotira Naavuvano Ieruharemini vaura. Vi naavuva vaunaini Iutaa vika vo ovata vo ovata neha vo *ofaa* vo *ofaa* Kotira iha quara amite vaura.

Iutaa vatanaakaqaima vi naavuva vaunaini ho oru vauva vaumanta vika vo vatanaaka qioqama tomanta vika vi naavura niaraihai ani ruvaaqumavi vaura.

Ihuva vataini vau entara Herotiva kaqato naavuva Kotira Naavuvano vaura.

Naavu vira avutaqi Kotira turuarave tunaini vauvaro Kotira kaiqa vara amito vaiintiva qiata vaiinti vivaqaima vo ihi vo ihi vohaa tataaqaima viraqi oriqetora.

Vi naavuraqi tavuna nora hiritova vauvaro kaankuka voqaara vi *rumura* rairakero vaura. Ihuva qutu vuvavo vi tavunava virihairo nai qunahihi tuviro muani ekaa muntuvi taiqa kora. (Matiu 27:51; Maaki 15:38; Ruki 23:45)

Vira qunahi vuva tinavu humiqero tiharo, Vaiinti nahenti Ihurara quqaave tika Kotira aaqanto vi aarara Kotiva qantua keroma vataivo, tiro.

Maara enta Kotiva kauquru hini kauquni vohaiqa enta kaiqa varaqiro viharo ekaa haika autu vuru taiqa kero. Vuru taiqa kerora tiro, vira qararaa 7 entaqaa kia kaiqa vararaitiro, nora auraara vaurave, tura. (Okara 2:2)

Qaiqaa Kotira vukuqi tiharo,

Vo uiki vo uiki *nampa* 7 entara Kotira entave tiate. Ne kauquru hini kauquni vohaiqa entaqaa vaiha nenta kaiqa varaqi viha nenta kaiqa taiqake *nampa* 7 entaqaa te Noravano ni Variqavano variainarara irihama auraara variate, tura. (Katu Varora 20:8-10)

Kotiva minti turara ti, Iutaa nora vaiinti vika vi entara irihama vika nai irike airi uva voqavata tiva vatora. Vovano vika uva raqakovaro vika arara voqamakero itomanta vaura.

Vika okara mintima vauvaro Ihuva anirero Maara Entaqaa aiha vuka vo vaiinti vo vaiinti koqema kora. (Maaki 1:21-27, 29-31, 3:1-6; Ruki 13:10-17, 14:1-6; Ioni 5:1-9, 9:1-14)

Ihuva tiharo, Ti Vatani Vatatai Vaiintika ti noraiqama kaimanta te Maara Entaqaa raqiki vauraukara ti, te homa vi entaraqaa tenta varaataaina kaiqara vararerave, tura. (Maaki 2:28)

Maara okara tu vaiintika

Maara okara tu vaiintika vika Kotiva Mosira amu uvara Iutaa vaiinti nahenti tiva nimi vaura. Vi entara kia vuku ruqutuaina *maasiniva* vau entara vi vaiintinavuka Kotira vukuqi taveha qaraaka vuku kauquqohai autuke vaura.

Maara okara tu vaiintika airitahaa unaqaraiqama keha Kotira kaiqa vare vaurara tiro, Ihuva vikaqaa uva vatora. (Matiu 23)

Manaa (Ioni 6:31,49; Hiparu 9:4; Qoqaiqama Kora 2:17) Haaru Isareri vatanaaka Isipiqihai ruqemake 40 ihiera qumina vata kia karavata vaunaini ni vaura. Vi entara Kotiva vika kara nimura. Vi karara vira autu *manaave* tura. Vi karava naaruvaihairo ekaa enta vataqaa hiqintiro Maara Entaqaqai kia hiqinti vaura. *Mana* avano vataqaa hiqintumanta vaiinti nahenti vira oru nuntu keha ne vaura. (Katu Varora 16:13-36)

Naavu

Iutia vatanaaka naavu vaireva, kia tinavu naavu voqaara vaura. Mini kia nora aaqu ntunaini vika naavu kaqake naavu qiata tanuqamake autuke vatora. Naavu qiata mintima vaumantara ti, vika homa naavuqaa vaarinteha vaura.

(Maaki 2:4; Kaiqa Varora 10:9)

Parasi vaiinti

Parasi vaiinti vika Iutaa avutaqi vaumanta qaqi vaiinti nahenti vikara nora vaiintive ti vaura. Vika maara okara ti vau vaiintika vohaa vaiha kaiqa varora. Vika kankomake Kotiva Mosirara tivato uvara iri vauka vaiinti nahenti tiva nimiha vi uvara iriqi vuate ti vaura. Minti tiva nimihavata, vika nái irike vato uvaravata vaiinti nahenti tiva nimi vaura. Vikaqihai airitahaa nái mahuta tivakeha tenavuqai koqe vaiintima vauro ti vaura. Vika unaqaraiqamake tenavu Kotira uva iri vauraukave tivakeha, vaiinti nahenti nivuqaa koqemake niha vika tauvaqaini qoraiqama nimiteraraqai iri vaura. (Matiu 23:13-19; Ruki 7:39, 11:42-43, 18:9)

Vi vaiintika Ihura aruke aarara rantaqi vi vaura. (Maaki 3:6)

Sameria Iutia vata vauvaro Sameria vata vira tataaqa vaura. Sameria vatanaaka vika kia Iutaa taraukama vaura. Vika vo vatanaa nahenti oru vare ani vare iha hampi vaikama vaura. Mintima vaumanta Iutaa tarauka Sameria vatanaaka qoririma nimitora.

Sataaniva

Sataaniva vaana avuhainaavama vairo. Viva Kotira naavutaavama vairo.

Ihuva Sataanirara ti navutaavave tiro (Matiu 13:39)

Viva vaiinti aruke vaivave (Ioni 8:44)

Viva una uvaqai ti vaivave (Ioni 8:44)

Viva vaiinti taiqa kareva auti vairo (1 Pitaa 5:8)

Ne Sataanira vataake kempukaiqamake raquqi vivaro viva ni mini kero aiku aututero kantama vuanaro. (Iemi 4:7)

Satuisi vaiinti Satusi vaiinti vika Iutaa avutaqi vaumanta vaiinti nahenti vikara nora vaiintive ti vaura. Vika airi monu vate vauka vaiha vika airitahaa Iutaa Kanasoruqi vaura. Vika vataini vau haikarara noraiqaake iriha kia Kotirara noraiqaake iri vaura. Vika tiha, Vaiintivano qutu viro kia qaiqaa ho himpuanarove, ti vaura. (Maaki 12:18) Vika vo vaka vo vaka Parasi hampata tiriroriha vaura. (Kaiqa Varora 23:6-7)

Takisi vare vau vaiintika

Takisi vare vau vaiintika vika Iutaa vaiinti vaiha oru Romeni vatanaaka kaiqa vara nimite vauka vaura. Vi entara Romeni vika Iutaa vatanaaka naatarake vikaqaa raqiki vaumanta *takisi* vare vau vaiintika Romeni vika kaiqa vara nimite vaumantara ti, Iutaa vika vikara tiha, Ne tinavu navutaaka kaiqa vare variakama variavo, tivake vika qoririma nimite vaura.

Takisi vare vau vaiintika airitahaa tiha, Voqavata monu timiate, tivakeha qumina voka monu vare vaura. Vika *takisi* varakeha hini Kamaanira ami hini vika náí varora. (Ruki 19:1-9)

Uaini tava Iutaa vika náí naahoqi *uaini* uti vaura. Vika *uaini* naaunta ututovaro qampi qeharo kairiqaa uri viharo tava ire vaura. Koqemakero tava irarire ti, kopi kaara hiqaantemake, vira kaaravata hiqe vaura. Vira tava hiqike tatike nora viraqohai *uaini* namari auti vaura.

Vaata toqaara

Iutaa vika okara mintimama vairo: Qorainti vainti vo vatatairaro 8 enta aitarairaro vira vaata toqama amitaanarove. Kotiva Eparahaamirara minti turara ti, Iutaa vika vi uvara iriqi vi vaura. (Okara 17:9-14)

Uva okara

Mintimake toqakaaina vaiintira viraraqai vika Iutaa vaiintive ti vaura. Vo vatanaaka Iutaa vikara tiha, Vika vaata toqakaakave, ti vaura.

Poruva Karesia vatanaakara tiharo, Vaata toqake vai okaravave, kia vaata toqake vai okaravave, vi okarava qumina haikaqaima vairo. Tinavu avu aato muntukavano qaraakaiqama vuaina okarava, vi okaravama nora haikama vaivo, tura. (Karesia 6:15)